

R 3820

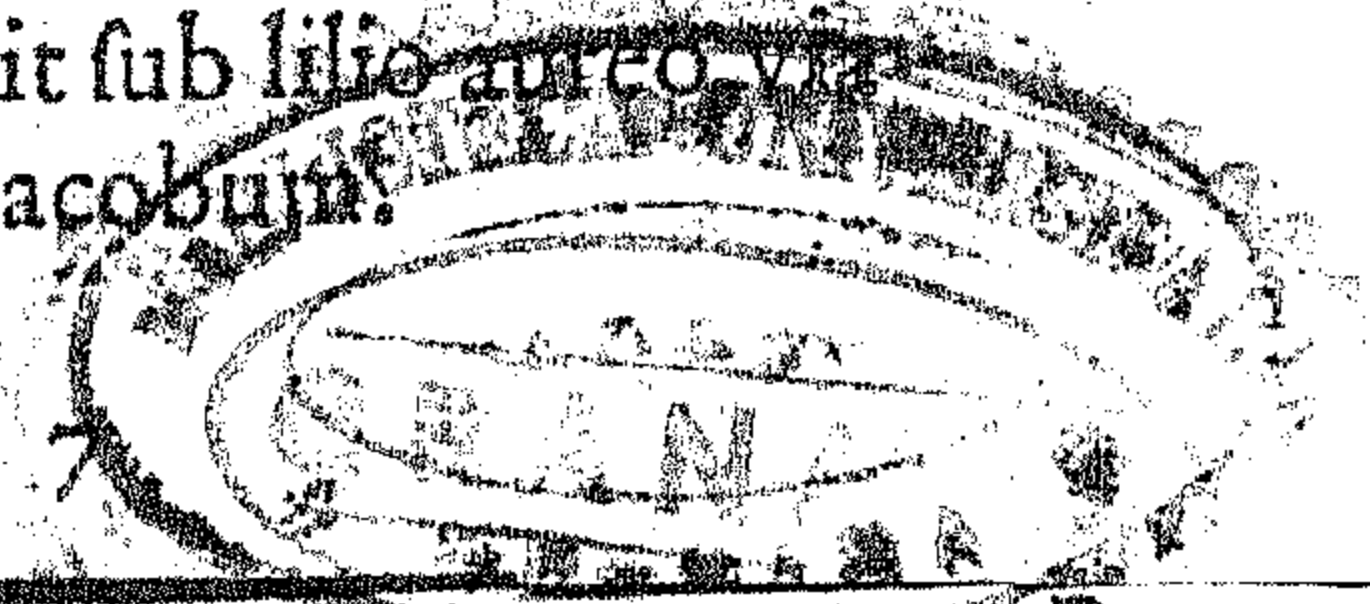
**Euthymii mo-**  
**NACHI ZIGABONI COM-**  
**mentarij in omnes Psalms è Græ-**  
**co in Latinum conuersi, per R.**  
**D. Philippum Saulum Epi-**  
**scopum Brugna-**  
**tensem.**

*In del. v. de Fr. Alexandre de P. Juan*  
Inspice lector diligenter, & arcanæ doctrinæ  
thesaurum inæstimabilem repe-  
rifle fateberis.  
*Esta Compendiosa en el Index del Sr. Sebastian*  
*del año 1550. A. de Salamanca*  
*José de Valladares*

✠ Accessit index amplissimus rerum  
memorabilium.

**P A R I S I I S.**

Apud Oudinum Petit sub lilio aureo viam  
ad diuum Iacobum.



1 5 4 7

ne, contemptus virtutum, vitiorum tyran-

A ii

BIBLIOTEC. REAL  
GR. I. A. U. N.  
Sala: A  
Estante: 4  
Numero: 415



356

R 2820

**Euthymii mo-  
NACHI ZIGABONI COM-  
mentarij in omnes Psalmos è Græ-  
co in Latinum conuersi, per R.  
D. Philippum Saulum Epi-  
scopum Brugna-  
tensem.**

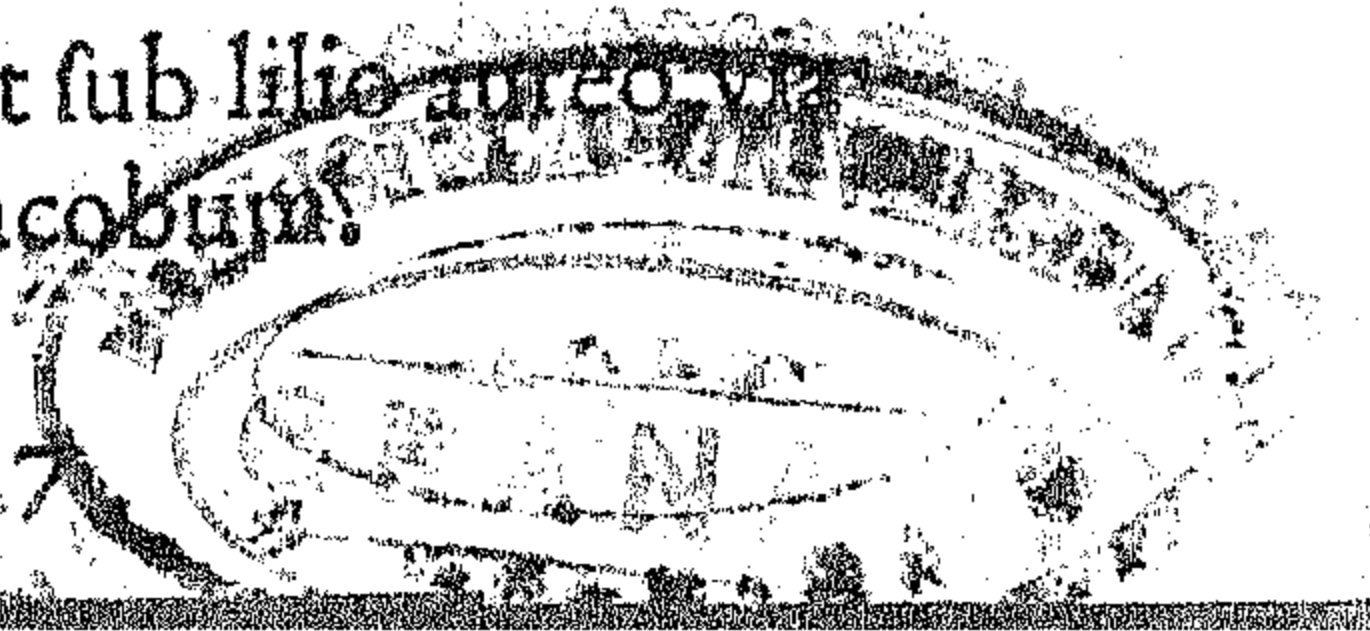
*Com del Vpo de Fr. Alexandre de P. Juan*  
Inspice lector diligenter, & arcanæ doctrinæ  
thesaurum inæstimabilem repe-  
risse fateberis.  
*Esta Compendiosa en el Index del Sr. Obispo  
del año 1710. A. de Salamanca.  
Joseph de Valladole*

Accessit index amplissimus rerum  
memorabilium.

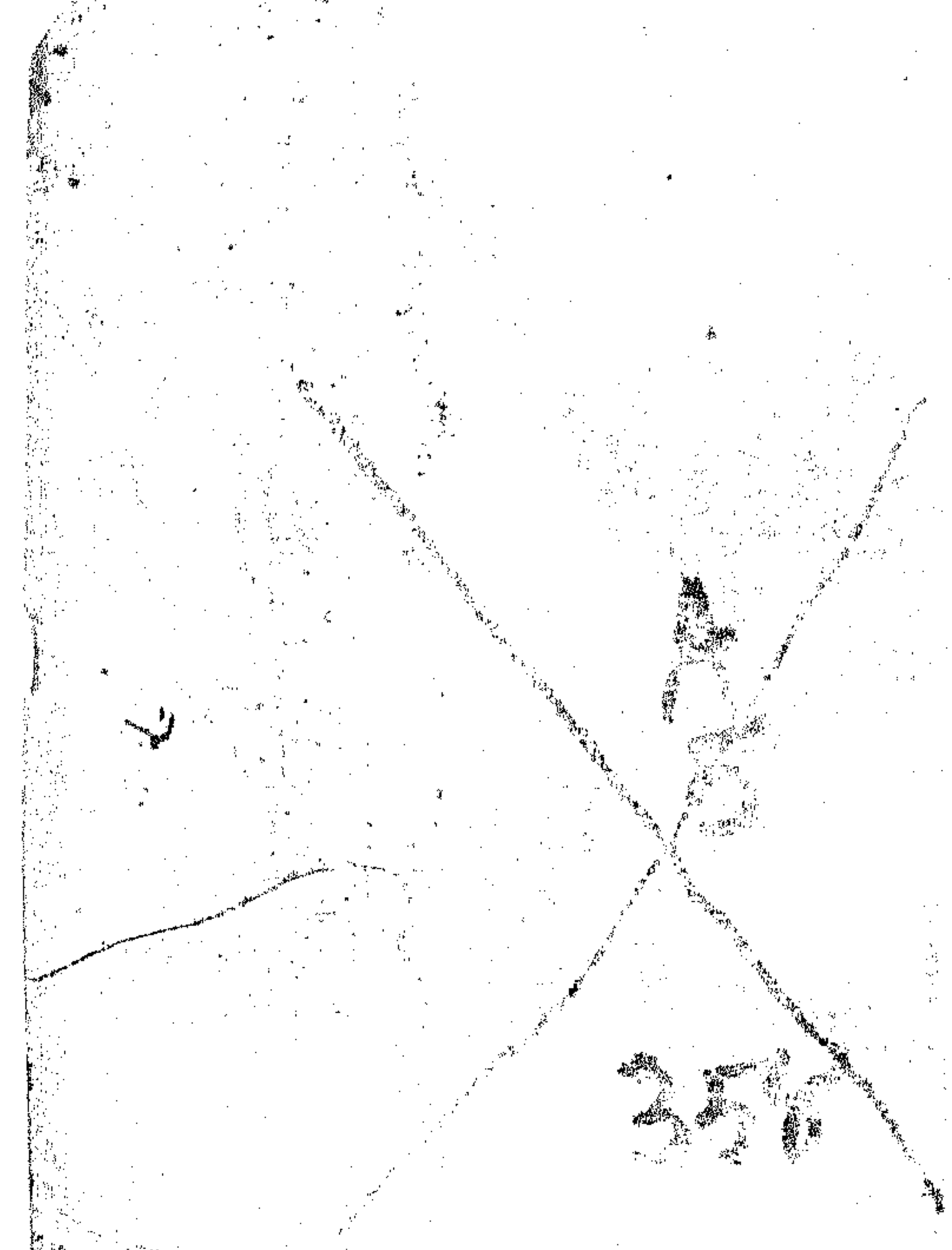
PARISIIS.

Apud Oudinum Petit sub lilio aureo, vi  
ad diuum Iacobum.

1547



BIBLIOTEC. REAL  
GRANADA  
Sala: A  
Estante: 4  
Numero: 495

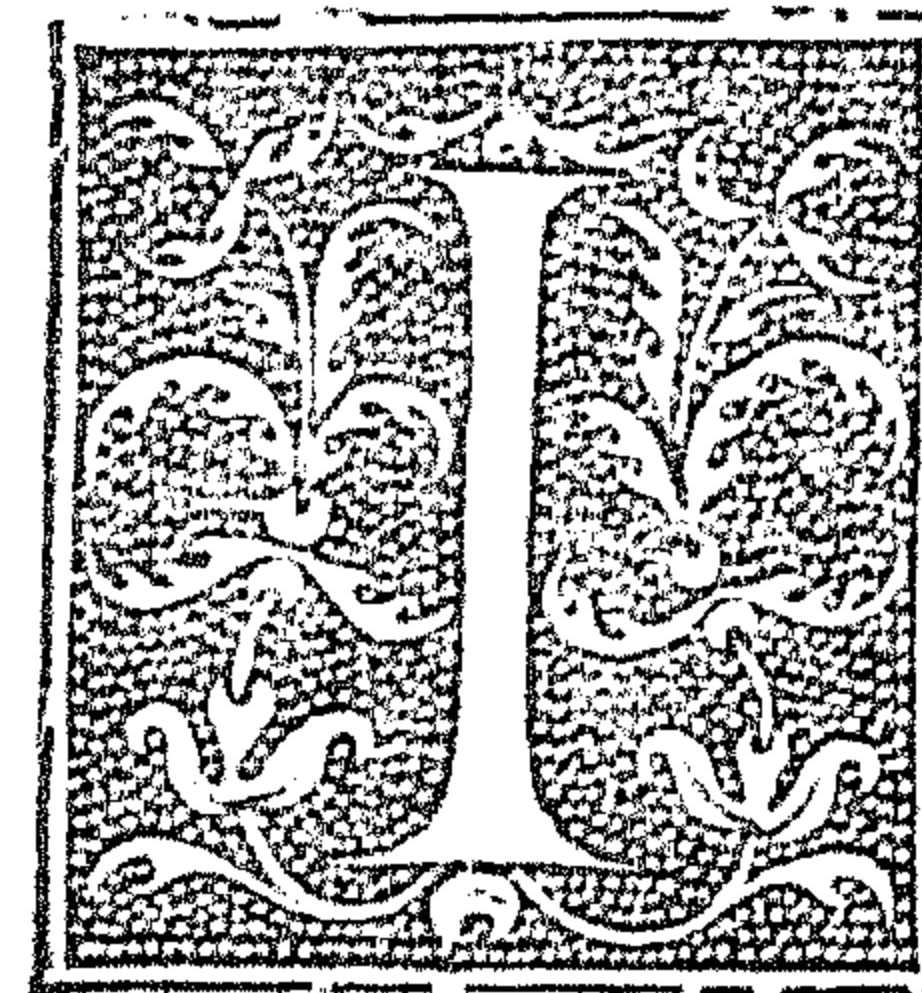


356

Paulinus Tur-

CHIVS PRAEDICATO-

riæ familiae, beatiss. patri Cle-  
menti septimo Pontifici ma-  
ximo salutem.



LLI imprimis Pater bea-  
tissime, omni honore sunt  
prosequendi, qui diuino nu-  
mine afflati, & proprii inge-  
nii exercitatione, diuina no-  
bis tradere curauerunt: qua-  
les Moyses, David, Esaias,  
Paulus, ac cæteri canonicorū  
librorum scriptores: à quibus  
non longè absunt alij quamplurimi, qui eodem e-  
docti spiritu, quæ per illos tradita sunt, pro homi-  
nis captu intellecta, vt aliis quoque essent peruia,  
suo ingenio, & laboribus effecere: ceu Dionysius,  
Athanasius, Basilius, Chrysostomus, multique alii,  
qui vitæ ac morum sanctitate insignes, & incom-  
parabili doctrina conspicui, eximiis actionib<sup>9</sup>, eru-  
ditissimis libris à se conscriptis Christianã Remp.  
illustrarunt. A quorum lectione cessasse, & moni-  
tis recessisse malorum omniū occasio nobis fuit.  
Hinc enim innumeri errores, & hereses, hinc vitæ  
neglectus, contemptus virtutum, ~~vitiis~~ tyrā-

nis, initium pariter, & incrementum sumpserunt. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta, ac pietate non proficiat? animum colat? charitatem profequatur? misericordiam, liberalitatem, iustitiam ceterasque virtutes? Avaritiam vero, inuidiam, luxuriam, iracundiam, aliosque huiusmodi animi morbos multo magis quam serpentes, ac mortem fugiat? Quo fit, ut credam nihil utilius Christianae Reipublicae afferri posse, quam ut illi nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos aduersarios, pietatis doctrina, vitae meritis, & numero creuisse dignoscitur. Quod sane utinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent: mallentque horum vertendo libros, publicae utilitati consulere, quam propria temere effundendo, privatae gloriae deseruire. A quorum profecto consilio longe aberat Philippus Saulus Episcopus Brugnatenus, vir sane praeclaris illis patribus, virtutum ornatu, & sacrarum literarum peritia comparandus: qui huic saluberrimo instituto quam maxime intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, & quibus posset modis ad hoc compellere non omittebat. Ipse vero tanto huius rei studio tenebatur, ut dies, ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc profecto optimo viro plura, & egregia sperare poteramus, nisi diuina prouidentia illum a nobis auocasset, foelicitatem illi (ut merito speramus) recte antea vitae praemium benignè conferens, nobis vero paterna clementia

(ut puto) indulgens, ne acriores dare poenas nostrae ignaviae cogeremur: qui tanti viri exemplo, & monitis minus proficeremus. Hic elegantissimos commentarios Euthymii monachi Patris sanctissimi, & eruditissimi nuper Latinos fecerat, puro quidem, ac simplici dicendi genere, quos immatura morte praeventus, in lucem edere non potuit. Ego vero, qui eius doctrinae ac sanctitatis testis diutius fueram, studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine deuinctus: talis amici, quo meliorem ne desiderare quidem licebat, tam sanctos labores deperire, nos vero tanto thesauro fraudari aequo animo ferre non poteram. Conuerti me igitur ad Ioannem Matthaeum Episcopum Veronensem bonorum omnium (ut optime nosti) quam maxime studiosum, ipsum hortatus pariter, & precatus, ut tanti boni nobis author fieret: ratus quod erit, ut hoc pacto amici defuncti sanctae memoriae, & uiuentis iustae mercedi, & communi omnium bonorum utilitati quam optime consulatur. benignè annuit venerandus Pontifex, ut est ad recta omnia, & honesta studia quam promptissimus, suaque autoritate, iussu, & impensis effecit, ut egregium hoc opus quam optime dispositum prodiret in publicum: opus inquam a nemine satis pro dignitate laudandum, si eximii vatis diuinam mentem, & intelligentiam suscipias: si interpretum eruditionem, & fidem: si correctoris, & artificis periciam, & diligentiam attendas. Cui vero aptius nuncupetur quam tibi,

si vel ipse respiciaris, vel ille? Tu enim Christiani populi caput es, & pater: cui & dignitate, qua insigniris, & probitate, qua fulges, bona cuncta, & sacra merito sint dicanda: cum præcipue humanæ, & diuinæ literæ clarissimæ familiæ tuæ Mediceæ plurimum debeant. cuius præcipuo studio, & opera, densissimis antea pressæ tenebris, & quasi sepultæ, in lucem sunt redditæ. Ille verò domus tuæ alumnus tot tantisque beneficiis est affectus, vt nesciam magis ne sit perspicuum, tua benignitate ipsum esse, quod est: an nullum studium illi propensius esse posse, quàm cuncta efficere, quæ ad salutem, & gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur Pontifici Maximo diuinum hoc opus dicamus, & mittimus, quò tuo patrocinio & iudicio munitum, securius, & liberius omnibus se legendum exhibeat.

Vale.

## INDEX COPIOSISSIMVS

TVM VERBORVM TVM SENTENTiarum memorabilium in Euthymi commentarios Psalmodum. Numerus primus folium, alter paginam, tertius verò versum indicat.

A	
Adeps quid in scriptura	43 p.1,7
Aron sacerdotum primus vnct <sup>o</sup>	352 p.1,27
Abominatio quid	336 p.1,28
Abrahæ nemo nocuit	293 p.2,15
Abcondita dei	44 p.1,32
Abstinere nõ sufficit à vitiis, sed bonis operationibus opus est	97 p.1,35
Abstinere nõ solũ oportet à peccatis, sed etiã op <sup>o</sup> est magna diligẽtia, multa humilitate & labore	74 p.1,10
Abyssus quid	92 p.2,17
Accola seu indigena quis	115 p.1,6
Actiones & affectus humanos quare solemus diuinitati tribuere	126 p.2,24
Actiones impiorum delebuntur	2 p.2,36
Actiones nostræ animæ viaticum	80 p.1,6
A seculo & vsque in seculum tu es: quid est	260 p.2,36
Adam si non peccasset nunquam oportuisset illũ Euge coniungi	147 p.1,10
Adeps quid in scriptura	43 p.1,7
Adiutorium hominum vbi	341 p.2,33
Adolescentiæ ætatis natura	324 p.1,8
Aedificantes in scriptura quid	321 p.2,25
Aegyptiorũ plagæ	225 p.1,9
Aegypti primus habitator	226 p.2,2
Aegyptus vnde dicatur	226 p.1,37
Aegyptus quare abundat moris	225 p.2,13
Aemulari tam in bonã quã in malam partem capitur	104 p.2,25
Item	105 p.2,26
Aemulatio quid	104 p.2,25
Aendor quid	240 p.1,32
Aerugo quid	225 p.2,2
Aeterni montes qui	213 p.2,30
Aeternitas dei	261 p.1,20
Aethiopes in orbe omnium hominum extremi sunt	185 p.2,35
Affect <sup>o</sup> humanos quare deo tribuimus	126 p.2,24

A iij

I N D E X

Afflictionis proprium	6	Annus benignitatis quis	175 p.1,19
pag.2,32.95 pag.2,27		Anni dei,quid	285 p.2,22
Aagarenorum origo	239	Anni potentiae, roboris, seu	
pag.2,28		virium quot sunt	262
Agnorum filij qui	388	pag.1,29	
pag.1,3		Ante luciferum quid	308
Alarum dei vmbra quid	159	pag.1,11, & sequen.	
pag.1,38		Antiochus in Machabæos	168 p.2,36
Alleluia præscriptum psal-		Antiochi auaritia	169 p.2,4
mis	292 p.1,39	Antiquis lex erat vt deũ lau-	
Alleluia quid	292 p.2,1	darent in cithara & in psal-	
Altaria duo olim erant in tẽ-		terio atque in aliis instru-	
plo	365 p.1,17	mentis musicis	91 p.1,10
Altare vbi constitutum erat		Aperire propositionem suã	
75 p.2,5		in psalterio quid est	139
Altissimus quid	17 p.2,37	pag.1,12	
Amalechitæ à quo	239	Apollinaris	231 p.1,9
pag.2,33		Apostoli agni, Arietes, hirci,	
Amicitiae malignorum ho-		& taurorum filij dicti	388
minum non retinendæ	281	pag.1,3	
pag.2,17		Apostoli aquarum fontes di-	
Ammonitæ vnde nati	239	cti	49 p.2,3
pag.2,32		Apostoli labia dei dicti	128
Angelus Iudæorum quis		pag.1,1	
403 p.2,36		Apostoli eq̄ dicti	397 p.1,21
Angeli quare dicti sunt ignis		Apostoli quare caelesti dicti	
vrens	289 p.1,12	180 p.2,15	
Angeli quare non mouentur		Apostolorum omnium ori-	
ad malum	92 p.1,35	go	184 p.2,27
Angeli quare virtutes & po-		Appetitus libidinis iacet in	
testates dicuntur	287	renibus	110 p.2,1
pag.2,37		Approximare quid	89
Angeli quomodo mali	226	pag.2,28	
pag.1,4		Apum promptitudo	320
Angelorum manus	265	pag.2,27	
pag.1,12		Aqua è petra educta	221
Anima quid	14 p.1,21	pag.1,30	
Anima, sua membra habere			
dicitur	98 p.1,18		

I N D E X

Aquæ pro purgatione	49	bantur	211 p.2,12
pag.2,32		Arma Christianorum	396
Aquæ quomodo continetur		pag.1,37	
in seipsis	92 p.2,10	Armon mons, libano adiacēs	
Aquæ pro tentationibus	89	est	351 p.1,35
pag.2,24		Arrius	231 p.1,9
Aquæ toti terræ subiacēt in-		Arrij & Eunomij confutatio	
star fundamenti	69 pag.	307 p.1,26	
2,9		Aspidis natura	161 p.1,28
Aquis eloquia diuina compa-		Astrologorum vanitas	203
rata	2 p.1,15	pag.2,22	
Aquarum fontes apostoli di-		Assyrij plurimum arcu vte-	
cti	49 p.2,3	bantur	213 p.2,12
Aquarum voces quid	268	Aula sancta quid	88
pag.2,34		pag.2,8	
Aquarum decursus quid	333	Aures quomodo inclinari di-	
pag.2,32		cuntur	42 p.1,34
Aquarum nomine doctrinã		Aurora quid	209 p.1,5
Christi appellatam	2 p.1,17	Auerfio dei quid	32 p.2,31
Arabiae opulentia	200	Aurum quod mutuo accepe-	
pag.2,21		rūt Israëlita ab Aegyptiis	
Aranea pro araneæ tela	262	reputatum est in mercedē	
pag.1,24		ministerij	295 p.2,8
Arbitrij libertas homini à		Auxilio indigent non solum	
deo data est	206 p.2,7	qui in calamitatibus sed &	
Arca figura corporis Christi		qui in prosperitatibus a-	
350 p.2,33		gunt	23 p.1,4
Arca quomodo capta est ab		Auxilium humanum inutile	
alienigenis	227 p.2,3	16 p.1,20	
& sequen.			
Arietum filij qui	80 p.1,12		
& 388 p.1,3			
Arietes ouium qui	175		
pag.1,2			
Arcus filij	395 p.2,33		
Arcus intētus & sagittæ præ-			
paratæ quid est	28 p.2,20		
Item	30 p.1,18		
Arcu Assyrij plurimum vte-			

B

<b>B</b> aptismi figura diluuiũ	
fuit	82 p.1,27
Baptizatus quid profi-	
tetur	88 p.2,29
Basan quid	183 p.2,3
Beati qui verè dicuntur	344
pag.2,15	
Beatus quis propriè dicatur	
1, pagina 1, ver. 18	

I N D E X.

Beatitudo immortalitas est 342 p.1,36  
 1 p.1,27  
 Beatum hominem quid facit 344 p.2,15  
 Beelphegor quid 298 p.2,12  
 Bellatorum magnus numerus 223 p.1,8  
 Bellica instrumenta apud antiquos 207 p.2,5 & 213 p.2,3 & sequen.  
 Benedicere Deo & gratias agere debemus quomodo 144 p.2,29  
 Benedictio quid 50 p.2,23  
 Benedictio quid 345 p.1,34  
 Beneficia narrantur quæ Deus Iudæorum gratia operatus est 232 p.2,5 & sequen.  
 Beneficia Dei & ingratitude populi sui 300 p.1,5, & sequen.  
 Beneplacitum patris 255 p.2,29  
 Benjamin quid 234 p.2,2  
 Benjamin 231 p.2,11 & seq.  
 Benjamin adolescentulus, Paulus est apostolus 184 pag.2,10  
 Benjamin figura Pauli ibid. versu.19  
 Benignitas dei erga populū suum in deserto 223 pag.1,1 & sequen.  
 Benignitatis annus quis 175 pag.1,19  
 Bona domus dei quæ 173 pag.1,37  
 Bona, bonis imprecanda 342 p.1,36  
 Bona inferioris Hierusalem quæ 345 p.2,20  
 Boni viri constantia 312 pag.1,18  
 Brachium in scriptura quid 27 p.2,27  
 Brutorum sacrificia in lege reprobata 148 p.2,11

C

Ades quid 81 p.2,23  
 Calciamentum pro itinere 166 p.1,23  
 Calciamentum diuinitatis quid 167 p.1,7  
 Calix & poculum in scriptura quid 39 p.1,20  
 Camus & frenum quid 90 pag.1,37  
 Canem mortuum David se appellabat 63 p.2,14  
 Canes Christi sunt Episcopi 183 pag.2,38  
 Cantica domini quæ 359 pag.1,5  
 Cantare, psallere quomodo differunt 77 pag.2,5  
 Canticum psalmi quid 238 pag.2,32  
 Caseus vnde dicatur 182 pag.1,29  
 Casia quid 129 p.2,33  
 Cataractarum dictio quid signat & vnde dicatur 122 pag.1,28  
 Cathedra pestilentiae quid 1 p.2,21  
 Cautela diaboli 366 pag.1,7

I N D E X.

Causata ipsa causarum nominibus appellamus 14 pag.1,22  
 Cedar regio est Babyloni proxima 338 p.2,11  
 Cedrus aliquando in bonum, aliquando in malum accipitur 81 p.1,1  
 Cerua suapte natura calidissima est, vescitur serpentiū & reptiliū carnibus 121 p.1,7  
 Cetorum habitatio vbi 379 pag.2,5  
 Chan primus omnium Aegyptum habitauit 216 pag.2,2  
 Christiani veri, pauperes dicuntur 66 p.1,38  
 Christianorum arma 396 p.1,37  
 Christianorum virtus 255 p.2,25  
 Christiani rectè Israel dici possunt 74 p.2,15  
 Christus solus hominis dignitatem ac similitudinem vere seruauit 245 p.1,20  
 Christus brachium patris 398 p.2,14  
 Christus ex quo maximè magnificatus & exaltatus est 172 p.2,11  
 Christus preces fundit, sed vt homo 306 p.2,9  
 Christus quid capit à Christianis 182 p.2,32  
 Christus quare, vt homo rogabat non incurrere in tentationes 190 p.2,17  
 Christus certamen duplex sustinuit, secundum duplicem suam naturam 3 p.1,26  
 Christus cornu Dauid quomodo 256 p.2,32  
 Christus vnicornium filius dictus 81 p.1,31  
 Christus quō infidelium dicitur dominus 18 p.1,30  
 Christus quomodo minorat⁹ est ab angelis 20 p.1,30  
 Christus humanis viribus demonem superauit 128 pag.2,33  
 Christus vt homo dæmonem deuicit 38 p.1,22  
 Christus potentia dei dictus 61 p.2,19  
 Christus vultus & facies patris dicitur 62 p.1,5  
 Christus manè & oriens dictus ibid.lin.37  
 Christus iustitia est nostra sanctificatio & redemptio 10 p.1,28  
 Christus in primo aduentu venit incognitus 143 p.1,1  
 Christi natiuitas 192 p.2,10  
 Christi natiuitatis miranda 134 p.1,4, & seq.  
 Christi domini qui 396 pag.2,16  
 Christi natiuitatis virtus 199 p.1,35  
 Christi & columbæ collatio 181 p.2,12  
 Christi inopia 251 p.1,25  
 Christi corpus ædificatum dicitur 252 p.2,31

I N D E X.

Christi corporis arca figura  
fuit 350 p.2,33  
Christo omnes subiiciuntur,  
sed diuersimode 307 pagi-  
na 2,9  
Cibauit eos ex adipe frumen-  
ti, &c. quomodo exponitur  
237 p.1,24  
Cithara quid 197 p.2,4  
Ciuitas dei quæ 133 pagi-  
na 1,23  
Climata mundi 211 p.2,19  
Cælum pro aere sæpe poni-  
tur 20 p.1,10  
Cæli apostoli dicti 397 pag.  
1,21  
Cæli enarrare gloriam dei  
quid 55 p.1,30  
Cæli quomodo mutabuntur  
285 p.2,2  
Cæli confiteri deo quid 253  
pag.1,36  
Cogitationes dei inscrutabi-  
les 266 p.2,11  
Cogitatio diuina perfectum  
opus habet 93 p.2,12  
Cogitationum pœnas daturi  
sumus, quanto magis actio-  
num 7 pag.2,11  
Cognitio dei 360 p.1,23  
Cognitio dei in hominibus  
naturalis est 66 p.2,20  
Cognoscere facilius est, ope-  
rari verò difficilius 369  
pag.1,16  
Conceptio & partus vnde  
64 p.1,10  
Confessio initium quoddam  
præstat ad agendum virtu-  
tes 213 p.1,16  
Confiteri domino quid 91  
pag.1,17  
Confidentia diuitiarum, aut  
amicorum in inferno nulla  
erit 141 p.1,33  
Conglutinari terræ quid  
127 p.1,4  
Columba celerrimi est vola-  
tus 154 p.1,13  
Columbæ ad Christum col-  
latio 181 p.2,12  
Columbæ ad sanctum spiritum  
collatio ibid. ver. 38  
Compediti qui 374 pagi-  
na 1,37  
Concupiscentia non est volu-  
ptas, sed vmbra voluptatis  
110 pag.1,35  
Concupiscentia vbi iacet 40  
pag.1,18  
Considerare quid est 27 pa-  
gina 2,15  
Consilium impiorum quid 1  
pag.2,22  
Consilium iustorum quid 2  
pag.2,20  
Consilij significata 239 pa-  
gina 1,20  
Consilium quod in corde re-  
fidet, radix est operatio-  
num corporis 1 p.2,3  
Consilia congregandi apud  
antiquos 206 p.1,19  
Constantia boni viri 312 pa-  
gina 1,18  
Constitutio regum & princi-  
pum diuinæ sapientiæ o-  
pus est 380 p.1,27

I N D E X.

Cōtradictio linguarum quid  
pagina 2,14  
87 p.2,37  
Conturbatio gentium vnde  
133 p.2,5  
Conuersio quid 342 p.2,19  
Conuersationes variæ 216  
pag.1,16  
Cophinus quid 236 pagi-  
na 1,2  
Cor multa significat 147  
pag.2,28  
Cor pro anima 148 p.2,27  
Cordis consilium operatio-  
num radix 1 p.2,3  
Core filij 120 p.2,30  
Cornu David Christus est  
quomodo 256 p.2,32  
Cornu salutis quid 46 pagi-  
na 1,10. & 406 pag.1,15  
Cornu reges vngebatur cum  
eligerentur 406 p.1,15  
Corporis Christi, arca figura  
fuit & typus 350 p.2,33  
Corporis dominici suauitas  
129 p.2,24  
Corpus Christi edificatum di-  
citur 252 p.2,31  
Cornua & vngulæ emortuæ  
partes sunt 192 p.2,30  
Coruorum natura 376, pagi-  
na 1,16  
Coruorum pulli per anago-  
gen quid ibid. ver. 26  
Coturnicum plumæ 223  
pag.1,4  
Culpa aliquando remittitur  
sine pœna 89 p.2,3  
Currus dei quid 182 p.2,8  
Custodia pro carcere 367  
Custodiæ noctis quatuor  
215 p.2,28  
Custodire pro operari 42  
pag.1,15  
Cymbali duplex genus 383  
pag.1,14  
Cynomyia quid 225 p.1,31  
D  
Dæmonē supauit Chri-  
stus humanis virib⁹,  
128 p.2,33, & 38 p.1,23  
Dæmones quo tempore ad-  
uersus homines magis in-  
surgunt 328 p.1,15  
Dæmones intellectuales sunt  
substantiæ 183 p.1,28  
Dæmones dicti peccatores  
179 p.1,17  
Dæmonis machinamenta 114  
pag.2,4  
Dæmonis nomina 265 pagi-  
na 1,34  
Dæmonum & falsorum deo-  
rum deus noster deus est  
355. pag.2,1  
Dauid rex, canem se mortu-  
um appellabat 63 pagi-  
na 2,14  
Dauid filius & seruus dei ap-  
pellatus 45 p.2,4  
Dauid cornu Christus est,  
quomodo 256 p.2,32  
Dauid primus de resurrectio-  
ne manifestè tradidit 2 pa-  
gina 2,15  
Dauid rex erat, & tamen pri-  
uatam vitam agebat 7 pa-  
gina 1,16



I N D E X.

Dauid vnde verè celebris & clarus 7 p.1,16  
 Dauidis patientia 164 p.1,15  
 Dauidis amor erga Iudæos 209 p.1,29  
 Dauid interpretatur manu fortis 275 p.2,16  
 Dauid quomodo adolescentulus dicatur 334 p.1,28  
 Dauid à quo formidauit 336 pagina,1,11  
 Dauid ad mandata dei veneratio ibid.lin.18  
 Dauid finxit se insanum coram rege Geth 94 p.2,31  
 Dauid dicitur puer domini, duplici ratione 102 p.2,15  
 Dauid ter vnctus in regem 76 p.1,25  
 Dauidis imprecationes quales 102 p.1,30  
 Dauid se iustū appellat quomodo 87 p.2,7  
 Decipiens etiam occidere videtur 10 p.1,2  
 Decor domus dei quid 75 p.2,18  
 Decursus aquarum quid 333 pag.2,32  
 Dentes peccatorum quid 6 pag.1,32  
 De profundis quid 346 pagina 2,30  
 Descendere in infernum viuentem quid 155 p.1,14  
 Despicere quid 25 p.1,33  
 Deserti nomine Hierusalem intelligitur 174 p.2,8  
 Desertum vbi murmurabant Israelitæ vbi 297 p.1,11  
 Deus negatione irritatur.366 pag.1,7  
 Deus quomodo inuocandus 363 p.1,28  
 Deus comprehendi non potest 360 p.1,20. & 1,8  
 Deus Israelitarum quare dicitur, cum sit omnium deus. 406 p.1,4  
 Deus quomodo dicatur habitare in caelo, cum vbique habitet 340 p.2,28  
 Deus Sinai & deus Israel quomodo 180 p.2,18  
 Deus noster deus est deorum falforum & dæmonum 355 pag.2,1  
 Deus quomodo memor dicitur 327 p.1,16  
 Deus quare distulit aliquot annis suum impendere auxilium Iudæis 343 p.2,18  
 Deus quare comminatur 169 pag.2,24  
 Deus non dat tentationes, 156 p.1,35  
 Deus quare dicitur latari, tristari, furere, irasci, &c. 11 pagina 2,16  
 Deus quare non statim auxiliatur 12 p.1,24  
 Deus lumen triplex est, vt inquit Gregorius Theologus 104 p.1,24  
 Deus suos non derelinquit, 107 p.2,14  
 Deus, id est inter intellectuales creaturas, quod sol inter

I N D E X.

sensibiles 199 p.1,17  
 Deus quomodo elongatur 195 p.2,13  
 Deus sanctus, & homines sancti quomodo 197 p.2,15  
 Deus quare non cessat ab operibus 309 p.2,30  
 Deus quare nec misericordia perpetuo, nec etiam iustitia vtitur 310 p.2,6  
 Deus solus prouidentiam nostram habet 9 p.1,14  
 Deus quomodo laudandus, 313 p.1,19  
 Deus quomodo dicitur in altis habitare, & terram respicere 161 p.2,12  
 Deus operum suorum omnium prouidentiam habet, 376 p.1,2  
 Deus est qui tribuit, vt hostes nostros superemus in acie 369 p.2,11  
 Deus quid poscit à nobis 370 pag.2,9  
 Deus solus saluat 6 p.3,18  
 Deus solus est hominum verum solamen 21, p.1,25  
 Dei misericordia & veritas 168 p.1,23  
 Dei ad homines nulla comparatio 253 p.2,14  
 Dei magnitudo ibid. & seq.  
 Dei cogitatio perfectum operum habet 93 p.2,12  
 Dei cogitationes inscrutabiles 266 p.2,11  
 Dei cognitio 360 p.1,23  
 Dei cognitio in hominibus naturalis est 66 p.2,20  
 Dei prouidentia summa 316 p.2,33  
 Dei bonitas & longanimitas, 103 p.1,20  
 Dei varia auxilia vide psalm. 36. integrum. 105  
 Dei beneficia narrantur Iudæis elargita 239 p.2,5. & seq.  
 Dei currus quid 182 p.2,8  
 Dei domus decor, quod 75 p.2,18  
 Dei duplex seruitus 319 pagina 1,15  
 Dei appellatione & beati nobis indulget deus 1 p.1,21  
 Dei splendor quid 263 p.1,30  
 Dei magnitudo demonstrari non potest 379 p.1,21  
 Deo benedicere & gratias agere debemus 144 p.2,29  
 Dei benignitas in populum suum in deserto 223 p.1,1 & seq.  
 Dei nomen quatuor capitum modis in scriptura 142 pagina 1,35  
 Dei domus bona quæ 173 pag.1,37  
 Deo seruire omnia quid 330 pag.2,3  
 Deum probare & cognoscere quid est 359 p.2,13  
 Deum timere non sufficit 311 p.2,1  
 Deum laudare quibus licet? 353 p.1,28  
 Deum laudare quomodo quis potest semper 95 p.1,24  
 Deum laudandi in cithara &

I N D E X.

psalterio atque aliis instru-  
mentis musicis, lex erat an-  
tiquis 91 p.1,10  
Deū laudandi tres modi 378  
pagina 2,23  
Deū iurare quid 273 p.1,10  
Deo quare affectus & huma-  
nas actiones tribuimus, 126  
pag.2,24  
Deum surgere quomodo 15  
pag.1,30  
Deorum nomina per verbum  
fidei euacuata 22 p.1,16  
Deorum pluralitas quid 353  
pag.2,19  
Dextra dei & dextera manus  
quid 384 p.2,2  
Doech regionū mulorū prefe-  
ctus apud Saulē 149 p.2,15  
Dolosi sunt omnes mendaces  
10 p.2,9  
Domus dei mundicies 269  
pagina 1,25  
Domus dñi quid 69 p.1,3  
Domus renouationis quid,  
82 p.2,8  
Dormientes videtur quodā-  
modo nō viuere 102 p.1,14  
Draco pro cete 291 p.2,6  
Dux quis dicatur 403 p.1,15  
Diabolus Græcis idem quod  
Latinis calumniator 198  
pagina 2,37  
Diaboli cautela 366 p.1,7  
Diaboli astus ibidem  
Diapsalma quid 3 p.2,8. Item  
vide in procemio.  
Dies antiqui & æterni anni  
qui 216 p.1,1. & seq.

Dies certi vitæ hominū 285  
pag.1,14  
Dies cœli quid 257 p.2,24  
Dies mala quæ 118 p.2,39  
Dies eructare quid 55 p.2,20  
Dies & nox Christus quomo-  
do dicitur ibidem,30  
Dies quomodo boni & mali  
96 p.2,36  
Dies quā fecit dominus quid  
322 p.1,21  
Dies perfectus quis 336 pa-  
gina 1,37  
Dies resurrectionis solēnitas  
solennitatum à diuo Gre-  
gorio dicitur 235 p.2,9  
Dies vitæ hominū 285 p.1,14  
Dies vltionis quando Iudæis  
contigit 390 p.2,5  
Diei partes quomodo nume-  
randæ 336 p.1,38  
Diluuiū fuit figura baptismi  
82 p.1,27  
Discipuli Christi serui dicti  
81 p.2,35  
Discipuli sagittæ & fulgura,  
49 p.1,37  
Diplois quid 306 p.2,30  
Diuersæ uiæ eorum qui sal-  
uantur 73 p.1,29  
Diuersitas viarum non vitu-  
peranda, quando omnes ad  
Christum tēdunt 73 p.1,29  
Diues à paupere non distin-  
guitur 138 p.2,21  
Diuitiarum yri 214 p.1,13  
Diuitiæ ecclesiæ 103 p.2,25  
Diuitiæ terrenæ fallaces 96  
pagina 2,4

Diuitum

I N D E X.

Diuitum gloria reprobatur 75 pag.1,29  
192 pag.2,17  
Diuina verbi incarnatio late  
ter facta 199 p.1,28  
diuinorū dogmatū excellētiā  
vnde discimus 353 pa.1,37  
Diuinitas omnia cernit & mu-  
tari nō potest 163 p.1,34  
Diuinitatis vtriusque perso-  
næ ostētio 307 p.1,10  
Doctrinam Christi aquas ap-  
pellatam 2 pag.1,17  
Doctores solēt habere disci-  
pulos filiorū loco 96 p.2,22  
Dogmata diuina vnde disci-  
mus 353 pa.1,37  
Domus Dei decor quid 75  
pagina 2,18

E

Ebrietas pro lætitia 103  
pag.2,20  
Eburneus pro cādido, q̄  
ebur candidum sit & splen-  
descit 129 pag.2,33  
Ecce, quomodo ab Hebræis  
vsurpatur 113 p.2,19  
Ecclesia quid 284 pa.2,28  
Ecclesia à Christo lumen ac-  
cipit, vt Luna à Sole 199  
pagina 1,23  
Ecclesiæ torcularia dicuntur  
18 pag.1,15  
Ecclesiæ numero plures sunt  
si loca respicias: si religionē,  
vna 240 p.2,33. Itē 274  
pagina 2,10  
Ecclesia fidelium magna 66  
pagina 1,25  
Ecclesia malignantium quæ

Egressio solis 211 pag.2,26  
Electus quis 51 p.1,34  
Elementa quo pacto Deum  
laudant cum voce careant?  
378 pagina 2,22  
Eloquia diuina quare aquis  
comparata 2 pagina 1,15  
Ephraim tribus 231 pag.2  
11, & sequen.  
Ephraim quid 234 p.1,39  
Ephrata quid 349 pa.1,4  
Episcopi canes sunt Christi  
183 pagina 2,38  
Episcoporū opus 273 p.2,13  
Equi vocati apostoli dicti  
397 pagina 1,21  
Erodus quid 290 pag.2,24  
Error quid 300 pag.2,14  
Eructatio vnde 127 p.2,8  
Esau binomius fuit 239  
pagina 2,24  
Et dederunt in escam meam  
fel, quomodo intelligitur  
191 pagina 1,2  
Etham quid 208 pag.2,31  
Euangelium Dei iustitia di-  
citur 117 pag.1,10  
Euangelij lex iuramentū pe-  
nitus abscidit 37 pa.2,10  
Euāgelium appellatur mise-  
ricordia 117 pa.1,31  
Euangelium quare variis no-  
minibus appellatum est  
Ibidem versū-36  
Euangeliū ros dictum 400  
pagina.1,33  
Euge, Euge aduerbiū est ir-  
ritantis 118 pag.1,4  
B

I N D E X.

Ex præpositionis, vis 77 pag. 2, 17  
 Exacerbâtes qui 176 p. 2, 15  
 Exauditiôis causæ 88 p. 1, 18  
 Exitus matutini & vespere qui 174 pag. 1, 11  
 Ex frugibus terræ, quid offerbatur in lege 144 p. 2, 9  
 Exlex quis 9 pag. 2, 24  
 Exquirere quid 29 pag. 1, 34  
 Extasis quid 84 p. 2, 28  
 Extasis quare Psal. 30 dictus est ibidem  
 Exterminatio quid 266 p. 2, 36  
 Extinctionis legis subnotatio 192 p. 2, 30  
 Exultadum quô 90 p. 2, 12  
 Ezechix regis pietas & religio 34 p. 2, 28  
 F  
**F**acies patris, filius est 333 p. 2, 22, & 62 pa. 1, 5  
 Facies terræ quid 2 pag. 1, 38  
 Facilitatis diuinæ magnitudinem demonstrare impossibile est 379 p. 1, 21  
 Ficus & vinea Iudæi dicti 397 pag. 2, 10  
 Fidei verbi energia & vis 22 pagina 1, 17  
 Fideles quomodo fieri possunt, Psalterium de hac ordum 370 p. 2, 15  
 Fideles terræ qui 28 p. 2, 35  
 Fidelium ecclesia vna dicitur & multæ 136 p. 2, 38  
 Fidelium, Christus quomodo dominus 18 pa. 1, 31  
 Fiducia apud Deum unde 10 pag. 1, 7  
 Filia Tyri hoc est ipsa Tyrus ciuitas, vt filia Babylonis filia Syon, &c. idioma est Hebraicum 131 pag. 1, 1  
 Filix regum, quæ 130 p. 1, 1  
 Filius dextræ quis 13 pag. 2, 11  
 Filius hominis is verè dicitur qui est mulieris filius 20 pag. 1, 24  
 Filius vultus est & facies patris 40 pag. 2, 31  
 Filius dicitur dextera patris 41 pagina 1, 3 & 333 pag. 2, 22  
 Filij Edom qui 337 p. 2, 20  
 Filij hominum qui 7 pag. 1, 8, & 103 pag. 2, 12  
 Fimbriæ quid 131 pa. 1, 24  
 Finis vniuscuiusque mors 15 pag. 2, 2  
 Fines terræ qui 173 pag. 2, 16, & 199 pag. 2, 21  
 Firmamentum, secundum cælum est 382 pa. 2, 10  
 Fluctuare quid 47 pag. 1, 23  
 Flumen Dei quid 174 pag. 1, 39  
 Fluminis Dei, riuuli qui 175 pag. 1, 3  
 Fontes aquarum apostoli dicti 42 pag. 2, 3  
 Fornicatio à Deo quid 205 pag. 2, 35  
 Framea p. Rom. 65 pa. 1, 32

I N D E X.

Fratres amamus præcipue quando sine prole sumus 100 pag. 2, 1  
 Fratres Christi qui 65 pag. 2, 19  
 Fratrum dilectiôis præcipua causa 100 pag. 2, 1  
 Frenere dentibus quando solent homines 100 pag. 2, 28  
 Frenere propriè dicuntur leones 101 pag. 1, 1  
 Frenum & camus quid 90 pagina 1, 37  
 Frigus, glacies, niues, venti non fortuito aut casu fiunt 377 pagina 2, 10  
 Fulgur, grando, spiritus procellæ, ad nostrum commodum sunt, etsi ob ignorantiam nostram secus plerumque nobis videatur 380 pagina 1, 1 & sequen  
 Foundationis terræ rationes 69 pag. 2, 1, & sequen.  
 Fundamentum terræ quid secundum magnum Basilium 348 pagina 1, 1  
 69 pag. 1, 35  
 Fundamenta Christi quæ 247 pag. 2, 16  
 Funes in scriptura quid 39 pag. 2, 24  
 Funiculus hæreditatis quid 387 pag. 1, 29  
 Funis quid apud Aegyptios 359 pag. 2, 37  
 Futurum seculum quare seculum seculi dicatur 132 pagina 1, 10  
 G  
**G** Abalei qui 239 pa. 2, 31  
 Gaudendum quomodo 5 pag. 1, 10  
 Gaudij proprium 6 pa. 2, 31  
 Gentes, desertum dictæ 81 pag. 2, 16  
 Gentes hæreditas sunt domini 180 pag. 2, 26  
 Gentes syluæ dictæ 82 pa. 1, 8  
 Gentes dictæ diluuium 82 pagina 1, 24  
 Gentes sacrificabât proprios filios & filias dæmonibus 23 pag. 2, 15  
 Gentium vocatio tractatur 176 pagina 1, 11  
 Gentium conturbatio unde 133 pag. 2, 5  
 Genui pro creau 4 pag. 1, 29  
 Gladius pro lingua 106 pagina 2, 5  
 Gloriarî possum de virtute 348 pagina 1, 1  
 Gloria domus diuitis 141 pagina 2, 15  
 Gloria corporis eiusdè. ibi. ver. 20  
 Gloria animæ solavirtus. ibi. ver. 21  
 Gloria pro corpore 15 pag. 1, 11  
 Gloriandum non est de propriis virtutibus 90 pag. 2, 12, & 16  
 Gloriandum de virtute quomodo licet 348 pag. 1, 1  
 B ij

I N D E X.

Gratiæ Deo quomodo agendæ 322 pag. 2, 3  
**H**abitatio cete vbi 379 pagina 2, 5  
 Habitare in cælo quomodo Deus dicatur 340 pa. 2, 28  
 Hæreditas Christi quæ 238 pagina 2, 28  
 Hæreditas iustorum regnum est cælorum 106 pa. 2, 22  
 In hæreticos omnes 330 pa. 1, 11  
 Hebdomadæ commensuratum est præfens seculū 11 p. 1, 33  
 Herbarum pascua quid 67 pagina 2, 32  
 Hermonim quid 123 p. 1, 17  
 Hierusalem nomen duplex 206 pagina 1, 15  
 Hierusalē inferioris quæ sunt bona 345 pa. 2, 20  
 Hierusalem nomine deserti intelligitur 174 pa. 2, 8  
 Hircorum filij qui dicti 388 pagina 1, 3  
 Holocaustū quid 59 p. 1, 16  
 Holocausta & sacrificia pro peccato & omnia sacrificio rum genera 116 pa. 2, 16  
 Homo & filius hominis, idē 19 pagina 2, 16  
 Homo quomodo paulominus ab angelis minoratus fit ibidem ver. 20  
 Homo quomodo considerari debet 98 pa. 1, 16  
 Homo per se nullum potest bonū operari 107 p. 1, 32  
 Homo hominem iuuare non potest, hæc sanè intellige quo ad salutem, scilicet 190 pagina 1, 17  
 Homo pacis quis 120 p. 1, 21  
 Hō quomodo dicitur in imagine pertrāsire 114 p. 1, 12  
 Homo malign⁹ dæmone deterior est 363 pa. 1, 6  
 Hominis dignitatem ac similitudinem Christus solus verè seruauit 245 pa. 1, 20  
 Hominis proprium 138 pag. 2, 6  
 Homines dij dicuntur Deo permittente 1 pa. 1, 21  
 Homines vnius moris qui 180 pa. 1, 7  
 Hominum peculiare & proprium quid 202 pa. 2, 17  
 Hominum adiutorium vbi 43 pa. 1, 7  
 Humana fœlicitas fœlicitas non est 204 pag. 2, 36  
 Humanæ mentis tenuitas 127 pa. 2, 22.  
 Humanatio Christi magnificentia dicitur 15 pag. 2, 11  
 Humeri Dei 387 pa. 2, 11  
 Humilis quis 27 pa. 1, 7  
 Humilitas 85 pa. 2, 22  
 Humilitatis significata plura 368 pa. 1, 31  
 Humilitas variis modis sumitur 261 pag. 1, 4  
 Hyems erat quando passus est dominus Iesus 104 pag. 1, 7

I N D E X.

Hyssopi natura 147 p. 2, 1  
**I**dithum quis 168 p. 1, 37  
 Idiomatis Hebraici proprietates 80 p. 2, 23  
 Idola gentium quid 315 p. 1, 27  
 Idumæi vnde descenderunt 239 p. 2, 23  
 Iesus quid 72 p. 1, 21  
 Ignis vrens quare dicti sunt angeli 289 p. 1, 12  
 Imagines sanctorum Idola non sunt 354 p. 2, 28  
 Imagines sanctorum vera habent argumenta 354 pa. 2, 25  
 Imaginum & statuarum origo 38 pag. 1, 3  
 Impius quis dicitur 1 pa. 2, 8  
 Item 10 pa. 1, 21  
 Impij quomodo resurgent 2 pa. 2, 10  
 Impiorum consilium quid 1 pa. 1, 22  
 Impiorū semen exterminandum fore 108 p. 1, 13  
 Imprecari quomodo licet 102 pa. 1, 30  
 Inanimata Deum quomodo laudant 378 p. 2, 30  
 Inanis gloria 140 pa. 2, 14  
 Incantatorum proprium 161 pag. 1, 35  
 Incarnationis Christi modi incogniti & incomprehensibiles 218 pa. 2, 25  
 Incomprehensibilis est Deus 360 p. 2, 8  
 Incola quis 36 pa. 2, 12  
 Indigena seu accola quis 115 pag. 1, 6  
 In inferno confidentia amicorum aut diuitiarum nulla est 141 pa. 1, 33  
 In infernum descendere uiuentem quid 155 pa. 1, 14  
 Infernus quid 40 pa. 2, 0  
 Item 46 pa. 2, 24  
 Infidelitas Israëuitarum 223 pa. 1, 22  
 Infidelium Christus domin⁹ dictus 18 pa. 1, 30  
 Inimici Christi 307 p. 1, 32  
 Inimici domini qui 237 p. 1, 7  
 Iniquitas Saulis 103 p. 1, 10  
 Iniquitates pro iniqui 153 pag. 2, 27  
 Iniquitatis filius quis 256 pa. 2, 19  
 Iniquitatis thronus 271 pa. 1, 25  
 Iniuria afficere seipsum quomodo quis dicatur 363 pa. 2, 17  
 Iniusta loquentes non dirigentur in conspectu Dei 282 pa. 1, 9  
 Iniuste agere quid 126 pag. 1, 15  
 Iniustitia pro diuitiis 169 pag. 2, 11  
 In medio terræ salus operata 210 pa. 1, 15  
 Innocens quis dicitur 51 pagina 1, 32  
 B iij

I N D E X.

Inops quis dicitur 31 pag.  
1,24  
Inopis & pauperis differen-  
tia 238 p.1,8  
Inquisitionē peccatorū quis  
sustinere potest 347 pa-  
1,11  
Infania Sennacherib 151 pa.  
1,26  
Infantiæ falsæ quæ 116 pag.  
1,16  
Inscriptio in finem quid 6  
pag.2,10  
Item 212 pag.2,17  
Inscriptio intelligentiæ quid  
88 pag.2,1  
Inscriptio primæ sabbatorū  
quid 69 pa.1,7  
Inscriptio filiis Core quid  
136 pag.1,11  
Inscriptio in finem quid 6  
pa.2,10 Item 8 pa.2,18  
Inscriptio Asaph quid 142  
pag.1,16  
Inscriptio, alleluia, quid 353  
pagina 1,16  
Insidiarum genus, multiplex  
est 106 pag.1,30  
Insipiens quis 140 pag.1,37  
& 266 pa.2,17  
In solo Christo gloriandum  
11 pag.1,4  
Instrumenta bellica apud an-  
tiquos 207 p.2,5  
Insulæ pro ecclesiis 275 p.  
2,29  
In tenebris ambulare qui di-  
cuntur 264 p.1,34  
Interficere nō tātum de gla-

dio dicitur 270 p.1,7  
Ipse fecit nos & non ipsi nos,  
quomodo exponitur 280  
pag.2,18  
Jonas typus fuit triduanæ sal-  
uatoris sepulturæ 401 pa.  
2,23  
Iordanis quomodo interpre-  
tatur 123 pag.1,16  
Ira Dei quid 26 pa.1,1  
De ira Dei & terrore Orige-  
nis opinio 251 pagina  
2,8  
Iram in Deo & furorem ef-  
se, quomodo intelligendū  
109 pag.2,10  
Irascendum quomodo 7 p.  
1,33  
Irrationalia & inanimata  
quomodo gratias agent  
Deo 371 p.2,9  
Irrationabilia quo pacto deo  
benedicent 288 p.1,12  
Irrationabiliū Dei, obedi-  
entia 377 p.2,1  
Irreprehensibilis quis dicitur  
36 p.2,36  
Is qui baptizatur quid pfi-  
tetur 88 p.2,29  
Ismaelitæ vnde descenderūt  
239 pag.2,25  
Israël Christiani dici possunt  
74 pag.2,15  
Israël quid 66 pa.1,5  
Israëlitarum seruitutes variæ  
299 pag.2,19  
Iter pro actionibus 2 pa.2  
36  
Iubilare quid 235 p.1,19

I N D E X.

Iubilus quid 134 p.2,24  
Iudæus qui verus 213 p.1,27  
Iudæi gentibus cōparati, mi-  
nima sunt pars fidelium  
135 p.2,21  
Iudæi quare timebant fateri  
Christum esse Deum 35,  
pagina 2,29  
Iudæi cū captiui essent in Ba-  
bylone extra ciuitatis mœ-  
nia commorabantur 336  
pagina 2,35  
Iudæi Leones & vnicornes  
dicti 65 p.1,34  
Iudæi quibus nominibus ap-  
pellabantur 38 p.2,37  
Iudæi oliuæ & campi dicti  
397 p.2,17  
Iudæi inuolutis chartis scri-  
bebāt & nō quadratis libris  
ut nos facimus 116 p.2,28  
Iudæorum calamitas 389,  
pagina 2,30  
Iudæorum perpetua seruitus  
ibi notatur, & dorsum eorū  
semper incurua 191 p.2,25  
Iudæorum populus rudis, &  
ineruditus fuit 398 p.2,37  
Iudæorum peruersa exposi-  
tio in psalm. 67. reproba-  
tur 186 p.2,21 & seq.  
Iudæorum vicini 229 p.2,36  
Iudæorum iniquitas quādiu  
durauit 154 p.2,2  
Iudas quid 213 p.1,15  
Iudicare terram quomodo  
275 p.1,35  
Iudicare cum datiuo quid  
123 p.1,31  
Iudiciale thronum Christi  
quid 21 p.2,27  
Iudiciū misericordiæ, & mi-  
sericordia iudicio commi-  
sceri debet 92 p.1,3  
Iudicium legis 50 p.2,35  
Iumentum dupliciter in scri-  
ptura sumitur 205 p.1,17  
Iunior fui & senui, quomo-  
do exponitur 107 p.2,10  
Iuramentum quid 37 pa-  
gina 2,7, & 253 p.1,15  
Iuramentum lex euangelica  
penitus abscidit 37 pagi-  
na 2,10  
Iuramentum dei quid signi-  
ficat 308 p.2,12  
Iurare Deū quid 273 p.1,10  
Iurare per reges solebāt an-  
tiqui 171 p.1,29  
Iusiurandum & iuramentum  
in Deo quid 406 p.2,5  
Iustitia pro omni virtute 7,  
pa.2,25  
Iustitia vera quæ 37 p.1,8  
Iustus quid? 30 p.2,1  
Iustus etiam maximè Dei mi-  
sericordia indiget 70 pa-  
gina 1,28  
Iustus, fortis, & lōganimis quo-  
modo De⁹ dicitur 16 p.1,23  
Iusto nullum impedimētum  
esse potest ad virtutem  
108 p.2,21  
Iusti, qui à scriptura dicti  
sunt 2 p.2,21  
Iusti ad palmam similitudo  
267 p.2,2  
Iusti hominis opa, David li-  
B iiii

I N D E X.

benter enarrat 108 p.1,21 pagina 2,4  
 Iusti non debent timere fa-  
 men 106 p.2,32 Legis partes 50 p.2,22  
 Iusti etiam Dei misericordia  
 indigent 70 p.1,28 Legislator Christus est 25,  
 Iustum quomodo David se  
 appellat 87 p.2,7 pagina 1,15  
 Iustorum consilium quid 2,  
 pa.2,20 Leo & Leonis catulus diffe-  
 runt 43 p.2,17  
 Iustorum & delinquentium  
 pugnantis sunt sententiæ  
 98 p.1,38 Leonis os & fauces malè olēt  
 14 p.1,14  
 Iustorum virtutes permāsu-  
 ras 2 p.2,33 Leo pro principe dæmonum  
 14 pa.1,29  
 Iustificaciones in lege 51 pa-  
 gina 1,4 Lex, iustificatio, iudicium &  
 mandata quid inter se dif-  
 ferunt 258 p.1,2  
 Lex non veritatem, sed vm-  
 bram continebat 319 pa-  
 gina 2,22  
 Lex & mandatum quomodo  
 differunt 50 p.2,23  
 Lex Mosaiica non erat data  
 ex mera dei volūtate 180  
 pagina 2,31  
 Lex Mosaiica solis Iudæis da-  
 ta, euangelium verò om-  
 nibus gentibus 117 p.1,13  
 Lex, testamentum & testimo-  
 nia dicta 73 p.1,7  
 Legis nomina 323 pa-  
 gina 1,16  
 Libamen salutaris quid 319  
 pagina 1,4  
 Libanus mons est Palæstinæ  
 regionis altus ac ferens ce-  
 dros 81 pa.1,14  
 Liber dei 361 pa.2,12  
 Liber viuentium duplex 192  
 pagina 1,32  
 Liber multiplex ibidem  
 Liber in quo peccatores scri-  
 buntur ibi. p.2,6

L

Abia dei apostoli dicti  
 128 p.1,1

Labores manuum man-  
 ducare quid 344 p.2,39

Lachrymarum vallis quid  
 242 p.1,10

Lacus miserix quid 115 pa-  
 gina 2,10

Lacus pro sepultura 78 pa-  
 gina 2,23

Lætitix causæ 33 p.1,6

Lapis reprobatus quid 321,  
 pagina 2,28

Laudare deū quomodo quis  
 potest 95 p.1,24

Laudandi deum tres modi  
 378 p.2,23

Laus populi Israēl 63 pagi-  
 na 1,26

Lebes quid 166 p.1,18

Legalis virtus, vmbra & figu-  
 ra erat veræ virtutis 398

I N D E X.

Libidinis appetitus vbi 110,  
 pagina 2,1

Linguarum cōtradictio quid  
 87 p.2,37

Lingua David quomodo ca-  
 lamus 127 p.2,17

Lingua plures ceciderūt quā  
 gladio 355 p.2,24

Linguosus vir quis 364 pa-  
 gina 2,6

Locustæ quid 225 p.2,7

Lotio manuum quid denota-  
 bat apud Iudæos 75 p.1,16

Luna quomodo dicitur vrere  
 339 p.2,9

Luna à sole illuminatur 19  
 pagina 1,32

Lux & veritas Christus dicitur  
 123 p.2,18

M

Machinamenta dæmo-  
 nis 114 p.2,4

Madianitæ qui 240 p.1,10

Madianitarum idololatria  
 395 p.2,6

Magnitudinem facilitatis di-  
 uinæ, impossibile est de-  
 monstrare 379 p.1,21

Mala dies quæ 118 p.2,39

Malignorū hominū amicitix  
 non retinendæ 281 p.2,17

Malorum principum causæ  
 380 p.1,38

Manassæ 231 pa.2,11 & seq.

Manasses quid 234 p.2,4

Mandatum quid 50 p.2,27

Mandata de sacrificiis, quare  
 Iudæis concessa 144 p.1,1

Mādauit & creata sunt quo-

modo 91 p.1,19

Manducare labores manuum  
 quid 344 p.2,39

Manna quid 22 p.2,8

Manna quomodo dicitur pa-  
 nis angelorum ibidem, 18

Mane & oriens Christus di-  
 ctus 62 p.1,37

Manus & dextera quid 257  
 pagina 1,14

Manus angelorum quid 265  
 pagina 1,12

Manus dei quid 85 p.2,2

Manus patris quid 329 p.1,12

Manus pro puniendi poten-  
 tia 89 p.1,11

Maris profundum quid 183,  
 pagina 2,7

Maria virgo mons vmbrosus  
 & densus est 394 p.2,2

Mari rubro vicinū est deser-  
 tū vbi castrametati murmu-  
 rabant Israēlitæ 297 p.1,11

Maris plenitudo quid 275,  
 pagina 1,7

Myrtyrum supplicia portæ  
 mortis dictæ sunt 23 p.2,35

Melchisedech, quomodo ini-  
 tium non habuisse dicitur  
 308 p.2,20 & seq.

Mēbra quomodo dicatur ha-  
 bere animam 98 p.1,18

Membrorum officium 382,  
 pagina 2,33

Mēs & anima quomodo ocu-  
 los habere dicuntur 12 p.2,23

Mensurarū genera varia 113,  
 pagina 1,37

Mensura omnium minina

I N D E X.

113 pagina 2,2  
 Merces fructus ventris quid 344 p.1,20  
 Merces custodiendorum mandatorum dei 58 p.1,17  
 Meridies quid 105 p.2,2  
 Michol fidelitas erga Dauid maritum suum 100 p.2,19  
 Mille anni apud Deum quid 261 p.1,19 & seq.  
 Mirabilia Dei 372 p.1,7  
 Miranda Christi natiuitas 134 p.1,4 & seq.  
 Miserere repetitum, quid significat 341 p.1,13  
 Miserere Deus impiorum ac se abnegantium 92 p.1,10  
 Miseretur Deus omnibus operibus suis 372 p.1,31  
 Misericordia diuina omnes indiget 12 p.1,6 etiã maxime iusti 258 p.2,34  
 Misericordia ad actiuã, & veritas ad contemplatiuã vitam pertinet 242 p.1,32  
 Misericordia præposita iudicio 91 p.2,28  
 Misericordia Dei immensa 258 p.1,15  
 Misericordia & iudicium cõmisceri debent ibidem  
 Misericordia Deus perpetuò non vtitur 310 p.2,6  
 Misericordia Dei & veritas 168 p.1,23  
 Mitis quis 246 p.1,30  
 Moabitę vnde originem trahunt 239 p.2,27  
 Modus colligendi manna 222 p.2,8  
 Modi incarnationis Christi incogniti & incomprehensibiles 218 p.2,25  
 Mœstorum & tristium aspectus in terram versus 110, pa.1,10  
 Monachorum consuetudo 9 p.1,30  
 Mons Dei quid 182 p.1,21  
 Mõs sanctus, sublimis est de Christo theologia 69 pa.2,38  
 Mons sanctus quid 5 p.2,32  
 Mons Syon pro tota Iudæa 4 p.1,18  
 Moriētũ regio qd 317 p.2,7  
 Mors multiplex 183 p.1,13  
 Mors pro peccato 12 p.1,35  
 Mors remittitur, & tamen damnũ exigitur 89 p.2,3  
 Mortẽ formidasse quomodo Christus dicitur 150 p.2,20  
 Mortis vmbra peccatũ 407 pa.1,12  
 Post mortẽ nullũ erit gratificandi tempus 159 p.1,3  
 Morticina quid 229 p.2,2  
 Mos congregandi consilia apud antiquos 206 p.1,19  
 Mos prophetarũ quando futura prædicunt 395 p.2,3  
 Mos sanctorũ virorũ in agendis gratiis Deo 378 p.1,15  
 Mos scribendi apud veteres 116 p.2,26  
 Moyfes quare non introduxit filios Israel in terram 299 p.1,1 & seq.

I N D E X.

Moyfes de resurrectione nihil nobis manifestẽ tradidit 2 p.2,14  
 Muli quare non concipiunt 90 p.1,27  
 Mulierum dolores potius vitæ quàm mortis dicẽdi sunt 46 p.2,2  
 Multitudinem stellarum numerare quid 375 p.2,1  
 Mundi climata 211 p.2,19  
 Munitionis ciuitas quæ 166 pagina 1,30  
 Muri Hierusalẽ qd 149 p.1,17  
 Myrrha quare vnguebantur mortui 129 p.2,15

N

Nabuchodonozor, cur sus vocatus 233 p.1,19  
 Natiuitatis Christi miranda 134 p.1,4 & seq.  
 Natiuitatis Christi virtus 199 p.1,35  
 Nato domino Iesu bella cesarunt 134 p.1,4  
 Neomenia quid 235 p.1,39  
 Nestorius 231 p.1,9  
 Nilus vnicus Aegypti fluius 225 p.1,10  
 Nolite fieri sicut equus & mulus, quomodo exponitur 90 p.1,21  
 Nomina cõmunia regum secundum regiones 95 pagina 1,7  
 Nouum quid magis, aut admirandum est 277 p.2,21  
 Noctis custodiæ quatuor 182 p.2,8

Nox quomodo transfigenda 353 p.1,1  
 Nuptiæ natura ex peccato proueniunt 147 p.1,16  
 Nycticoracis natura 283 pagina 1,6

O

Obedientia irrationabilium 377 p.2,1  
 Oblatio & holocausta differunt 149 p.1,9  
 Obluisci domũ patris quomodo 130 p.2,19  
 Obluio quid est 32 p.2,23  
 Oculus quare lucerna dicitur 51 p.2,24  
 Occidere videtur decipiens 10 p.1,2  
 Og 354 p.2,2  
 Olei vis 290 p.2,6  
 Omnis homo viuens, quid 114 p.1,6  
 Omnis spiritus laudet dominum quomodo 383 p.1,22  
 Onagri natura 289 p.2,31  
 Opera domini magna: in consilio rectẽ degentium 309 pagina 1,37  
 Opera nostra quomodo bona 286 p.1,28  
 Opera & mente coniuncta 70 p.1,9  
 Operari difficilius quàm cognoscere 369 p.1,16  
 Opinio sanctorum patrum sequenda 193 p.2,22  
 Opisthotonos qd 389 p.1,26  
 Opportunũ tps qd 89 p.2,11  
 Opprobriũ nusquã in bonã

I N D E X.

partē accipitur. 37 p. 1, 34  
 Orandus quomodo deus 363 p. 1, 28  
 Oratio ipsi Moyſi homini dei quid 360 p. 2, 24  
 Oriens & mane Christus dictus 62 p. 1, 37  
 Ornatus sacerdotū 351 p. 1, 2  
 Ossa in scriptura quid 12 p. 1, 10.  
 Ossa Christi quid 64 p. 2, 10  
 Ossa inueterata quomodo 88 p. 2, 35  
 Ossa iustorum quomodo nō conterentur 98 p. 1, 16  
 Ossa pro mēbris 99 p. 2, 24  
 Ouium arietes qui 175 p. 2, 2  
 Oues pascuæ dei quæ 206 pag. 2, 22

P

**P** Alæstra quid 113 p. 2, 9  
 Palānea quid 161 p. 2, 1  
 Palma seu palæstra quomodo conficitur 113 p. 2, 1  
 Palpebræ quid in scripturis 29 p. 1, 29  
 Passer infirmiffimum animal 341 p. 2, 29  
 Parabola pro exemplo 126 pag. 1, 2  
 Participes qui dicuntur 129 pag. 1, 26  
 Parturitionis nomē quid designat in scriptura 17 pag. 1, 9.  
 Partus & conceptio vnde 64 p. 1, 10  
 Pascua ouium Christi quid 206 p. 2, 23

Patiētia Daudis 164 p. 1, 15  
 Patris & filij communis operatio est 307 p. 2, 7  
 Patris beneplacitum 255 pag. 2, 29  
 Patris vultus & facies Christus dicitur 62 p. 1, 5  
 Paupertas Christi 192 pag. 2, 10.  
 Pauper quis 24 p. 2, 19  
 Item 31 p. 1, 29  
 Pauperes Christiani veri sūt 66 p. 1, 38  
 Pax omnium bonorum caput 97 p. 2, 1  
 Peccare propriè quid est 146 p. 2, 5  
 Peccatorum mos 269 p. 2, 21  
 Peccator quis propriè dicitur 1 p. 2, 9  
 Peccatores dicti dæmones 179 p. 1, 17  
 Peccatores in præſenti vitam deum non laudant 316 pag. 1, 18.  
 Peccatores quomodo dicuntur elongari à deo 205 pag. 2, 27  
 Peccatum accusat authorem suum 227 p. 1, 30  
 Peccatum neglectus est, & cōtemptus legis 88 p. 2, 21  
 Pecora saluare quid 103 pag. 1, 28  
 Pecora campi quid 20 p. 1, 2  
 Pedem in sanguinem intingi quid 183 p. 2, 19  
 Pedes dei quid 349 p. 1, 25  
 Pellicani natura 283 p. 1, 4

I N D E X.

Percussio Israel in deserto 223 p. 1, 30  
 Perfecti hominis proprium 113 p. 1, 13  
 Peregrinus quis 36 p. 2, 12  
 Perire in futuro seculo quid 240 p. 2, 39  
 Perire, quis dicitur 107 p. 1, 1  
 Peruersus quis 51 p. 1, 34  
 Pes superbiæ quid 104 pag. 1, 39  
 Pestilentia cathedra 1 p. 2, 10  
 Pestis quis dicitur 1 p. 2, 10  
 Petri ac Pauli munus impositum 181 p. 1, 37  
 Pharao qui Ioseph recepit, non idem est atque is qui persecutus est filios Israel 294 p. 2, 19  
 Philosophia de trinitate 92 p. 1, 20  
 Philistæi nunc Palæstini dicuntur 239 p. 2, 36  
 Phinees cuius filius 298 pag. 2, 28  
 Piscatorum virtus 133 pag. 2, 38  
 Pisces maris pro dæmonibus 20 p. 2, 9  
 Plagæ Aegyptiorum 225 p. 1, 9  
 platea vnde dicitur 53 p. 2, 38  
 Plangere quid 84 p. 1, 33  
 Plausus manuum quid denotet 134 p. 2, 15  
 Plenitudo maris quid 275 pag. 1, 7  
 Poculum & calix in scriptura quid 39 p. 1, 20

Pœnarum species 61 p. 1, 17  
 Pœnitentiæ signum 109 pag. 2, 13, & 10 p. 1, 23  
 Portæ mortis quid 23 pag. 2, 35  
 Portæ æternales quid 70 p. 2, 15  
 Potestates & virtutes quare angeli dicantur 287 pag. 2, 37  
 Potentia dei Christus dictus 61 p. 2, 19  
 Potētie & roboris anni quot sunt 262 p. 1, 29  
 Prædicatio euangelica neminem cogit 181 p. 1, 1  
 Præſtigiatōres qui 161 p. 1, 36  
 Prætextus in peccatis 366 p. 1, 1  
 Precatur Christus, sed vt homo 306 p. 2, 9  
 Primogenit⁹ quis 257 p. 1, 30  
 Principes etiam mali reuendi 41 p. 1, 20  
 Principes portarum qui 70 pag. 2, 37  
 Principum malorum causæ 380 p. 1, 38  
 Principum constitutio diuinæ sapientiæ cōstitutio est 380 p. 1, 27  
 Principium verborum Dei quid 335 p. 2, 36  
 Procella quid 143 p. 1, 18  
 Procellæ ppriū 140 p. 2, 27  
 Procreatio liberorū pergrata Iudæis 73 p. 2, 1  
 Pro dilecto, id est de dilecto 127 p. 1, 38



I N D E X .

Prodigia quid 293 p.1,3  
 Profanum quid 156 p.1,7  
 Proficere Hebræi sæpe dicunt  
 pro perficere 159 p.2,16  
 Profūdū maris qd 183 p.2,7  
 De pfundis quid 346 p.2,30  
 Prōptitudo apum 320 p.2,23  
 Prophetæ opus 127 p.2,14  
 Prophetę David erga Iudeos  
 amor 209 p.1,29  
 Prophetæ dicuntur catara-  
 ctæ 122 p.2,8  
 Prophetæ aeres dicti 48 pa.  
 2,10  
 Prophetæ futura veluti præ-  
 sentia intuentur 56 p.1,31  
 Prophetæ quare obscure sæ-  
 pe locuti sunt 321 p.2,22  
 Prophetæ quare inanimatis  
 rebus gaudium adscribunt  
 275 p.1,19  
 Prophetarum mos 4 p.1,12  
 Prophetia de Christianis 8 p.  
 1,9  
 Prophetia de reuerfione Iu-  
 dæorum 163 p.2,8  
 Prophetia de gentium fide  
 246 p.2,14  
 Propitiatorium vbi erat 75  
 p.2,4  
 Profelytus quis dicitur 270  
 p.1,11, & 374 p.2,9  
 Profopocæia qd 143 p.1,28  
 Prosperitas impiorum bre-  
 uis 106 p.1,3  
 Protegere quomodo quis a-  
 lium dicitur 46 p.1,9  
 Proximi omnes mutuō su-  
 mus 37 p.1,19

Pfallere & cantare quomodo  
 differunt 77 p.2,5  
 Pfalmi cāticū quid 238 p.2,32  
 Psalm. 71. an sit Salomonis  
 197 p.2,38  
 Psalm. canticū quid 82 p.2,4  
 Psalm. 38. an sit ipsius David  
 112 p.2,6  
 Psalmi sine inscriptione 263  
 p.2,16  
 Psalmorum liber os dicitur  
 ipsius David 252 p.2,16  
 Psalmos omnes esse à David  
 compositos 201 p.2,32  
 Psalmus ad pusillanimes 202  
 p.1,5  
 Psal. cōgruens iis qui in tēta-  
 tionibus sunt 343 p.1,25  
 Psalmus cuilibet fideli in an-  
 gustiis cōstituto congruēs  
 251 p.2,25  
 Psalmi qui habēt inscriptio-  
 nem canticum ascensuum,  
 quid continent 337 p.2,18  
 Psalmi qui habēt inscriptio-  
 nem alleluia 292 p.1,39  
 Puer pro seruo 405 p.2,2  
 Pupillæ oculi custodia 42 p.  
 2,27  
 Puluis mortis qd 64 p.2,27

**Q**uemadmodū mors se-  
 parat à corpore, ita  
 p̄sens mūdus amatores suos  
 separat à deo 68 p.1,20  
 Quid enim mihi est in cælo,  
 &c. de eo egregia exposi-  
 tio 205 p.2,3  
 Quid per homines & iumēta

I N D E X .

saluabis, itelligēdū 103 p.2,1  
 Quod quisque animo cupit,  
 hoc ore etiam ac labiis pe-  
 tit 60 p.1,29  
 Quoniam & quia, nō semper  
 causam reddunt 25 p.2,  
 28, & 262 p.1,17

R

Raab Cananęa fuit 248  
 p.1,23  
 Ratio quedam cuique homi-  
 ni innata 294 p.1,31  
 Reges & principes olim potē-  
 tes dicebantur 256 p.1,31  
 Reges olim vnebantur 129  
 p.1,29, & 406 p.1,15  
 Reges vnde sperare debeant  
 salutem 370 p.2,24  
 Regina est, ecclesia Christia-  
 norum 130 p.1,23  
 Regum & principum consti-  
 tutio diuinæ sapiētiae opus  
 est 380 p.1,27  
 Regio viuorum 317 p.2,5  
 Regnare Christus quomodo  
 hic dicitur 274 p.2,20  
 Regnum Christi est volunta-  
 ria fidelium omniū subie-  
 ctio & seruitus 259 p.1,11  
 Reliquiæ quomodo conser-  
 uantur 109 p.1,19  
 Reminisci quid 66 p.2,19  
 Renes in scripturis quid 40  
 p.1,16  
 Renes concupiscentiam de-  
 notant 75 p.1,6  
 Renes libidinis appetitus fe-  
 des sunt 110 p.2,1  
 Requiescere quis dicitur 36  
 pag.2,23

Resurrect. modus 287 p.1,32  
 De resurrect. David primus  
 tradidit manifestè 2 p.2,15  
 Rerum euentus patienter fe-  
 rendi 104 p.2,21  
 Rhamnum quid 162 p.1,16  
 Roris nomine euāgelium di-  
 ctum 400 p.1,33

S

Sabbatū Iudæi totā hebdo-  
 madā appellāt 136 p.1,13  
 Sabellius 231 p.1,9  
 Sacco indui quare solebant  
 Iudæi 84 p.1,39  
 Saccus pœnitentię signum &  
 humilitatis ibidem  
 Sacerdotes quales esse debe-  
 ant 69 p.2,25  
 Sacerdotes angeli dicti 358  
 p.1,37  
 Sacerdotes vnde ornari de-  
 bent 351 p.1,2  
 Sacrificia quare Iudæis con-  
 cessa 144 p.1,4  
 Sacrificia brutorum in lege  
 reprobata 148 p.2,13  
 Sagittę & carbones quid 338  
 p.1,33  
 Sagittę p̄paratę & arcus intē-  
 t̄ qd 28 p.2,20, & 30 p.1,18  
 Sagittæ dei 109 p.2,13  
 Salinarum vallis 105 p.1,13  
 Saluare pecora qd 103 p.1,28  
 saluare quō accipiūt 103 p.1,28  
 Salutis cornu quid 46 p.1,  
 10, & 406 p.1,15  
 Salutem in medio terræ ope-  
 ratus est Christus quomodo

I N D E X.

208 pagina 1,38  
 Salomon quomodo interpre-  
 tatur 198 p.1,3  
 Sanctus quis 30 pa.2,3  
 Sanctus quis proprie dicitur  
 51 p.1,30  
 Sanctum nomen Christi est,  
 ideo ora & linguas sancta  
 esse oportet quæ illud lau-  
 datura sunt 311 p.1,6  
 Sanctorum patrum opinio-  
 nem sequendam 193 p.2,22  
 Sanctorum imagines vera ha-  
 bent argumenta 354 p.2,75  
 Sanctorum virorum in agen-  
 dis gratis deo formula  
 378 p.1,16  
 Sancti mōtes qui 247 p.2,31  
 Sanctuarium quid 274 pa-  
 gina 1,14  
 Sanctus deus & homines,  
 quomodo 197 p.2,15  
 Sanguines quid 148 p.1,30  
 Sanguinum viri 156 p.2,6  
 Sapientia quid 262 p.2,29  
 Saulis ingratitude erga bea-  
 tum David 100 pa.1,0  
 Saulis prauitas 103 p.1,10  
 Scabellum pedum Christi  
 quid 279 p.2,21  
 Scandalum quid 363 p.2,34  
 Scapulæ dei quid 264 p.1,14  
 Scoria quid 77 p.2,34  
 Scribendi mos apud veteres  
 116 p.2,16  
 Scriptura ab humanis mori-  
 bus sæpe diuinas actiones  
 describit 90 p.1,8  
 A seculo & vsque in seculo tu

es 260 p.2,36  
 Secunda fortuna iniustorum  
 neminem debet mouere 105  
 pagina 2,20  
 Seculum præfens reuolutum  
 ac cōpletum septenario nu-  
 mero signatur 11 p.1,32  
 Sedere in throno, aut super  
 thronum in deo quid 21 pa-  
 gina 2,35  
 Sedes filij à dextris patris æ-  
 qualis eū esse honoris cū pa-  
 tre manifestat 307 p.1,23  
 Semen Abrahæ nouum quid  
 405 p.1,16  
 Semē Christi quid 67 p.1,22  
 Semen impiorū exterminan-  
 dum fore 108 p.1,13  
 Senectus i oleo qd 267 p.1,19  
 Senes in scripturis qui 331,  
 pagina 3,30  
 Sēnacherib insania 151 p.1,26  
 Seon 354 p.2,1  
 sepes sanctuarij dei 259 p.1,39  
 Septies pro pluries Hebræi  
 ponere solent 31 p.2,30  
 Septies in die laudem dicere  
 deo quid 336 p.1,31  
 Sermo de trinitate 182 pa-  
 gina 2,39  
 Sermo via quædam est ada-  
 ctiones 97 p.1,26  
 Serpentis natura 161 p.1,23  
 Seruire deo omnia quid 330  
 pagina 2,3  
 Serui Christi qui proprie 193  
 pagina 1,19  
 Seruitus dei duplex 319 pa-  
 gina 1,15

Seruitutes

I N D E X.

Seruitutes Israelitarū variæ  
 fuerunt 299 pa.2,19  
 Si Adam non peccasset, nun-  
 quam oportuisset illū Euæ  
 coniungi 147 pa.1,10  
 Sicimaciuitas 165 pa.2,32  
 Signum, tam in bonum quā  
 in malum 247 pa.1,37  
 Signum pœnitentiæ 109  
 pag.2,13  
 Signa & prodigia differunt  
 224 pag.2,38  
 Sion quid 213 pag.2,1  
 Sion quare mater dicta 248  
 pag.2,10  
 Situs aquæ 69 pa.1,38  
 Sodoma quo genere suppli-  
 cij fuit euerfa 29 pa.2,22  
 Sol cadet & cætera astra in  
 cōsummatione seculi quo-  
 modo 201 pag.1,29  
 Sol cognouit occasum suum  
 quomodo 290 pa.2,35  
 Sola dei voluntas sufficit ad  
 coercendos opprimētes iu-  
 stos 98 pag.2,33  
 De solis egressione & exitu  
 56 pag.2,20  
 Solis nomine Luna etiā intel-  
 ligitur, & è conuerso 19  
 pag.1,30  
 Somni causa 33 pag.1,20  
 Somnus solet dissoluere vi-  
 res 214 pag.1,22  
 Sortes quid 86 pa.2,39  
 Sperādum, propter quid est  
 347 pag.1,30  
 Sperandum in deo & non in  
 alio 13 pag.2,37

Sperare in deo quis dicatur  
 243 pag.1,27  
 Species animalium quæ offe-  
 rebantur in lege Moyfi  
 144 pag.2,6.  
 Spes minuit dolores 105  
 pagina 1,29  
 Spina cōfigi quid 89 p.1,14  
 Spina sæpe pro peccato 162  
 pagina 1,16  
 Spiritus indignationis quis  
 384 pag.2,11  
 Spiritus sancti & columbæ  
 collatio 181 p.2,38  
 Staete quid 129 p.2,17  
 Statera quid 169 pa.1,38  
 Stellarū multitudinē nume-  
 rare quid 375 p.2,1  
 Sterilitatis causa 302 p.1,22  
 Subiicientur omnes Christo  
 sed diuersimodè, 307 p.2,9  
 Subsannare quid, 125 p.2,37  
 Superbus quis 363 p.2,25  
 Superbiæ nomine omne vi-  
 ciū intelligitur 104 p.2,2  
 Superuacue quid 85 p.2,13  
 Surrectionem in Deo quo-  
 modo 179 pag.1,1  
 Sus in scriptura quid 44  
 pagina 2,15  
 Sus immundus apud Iudeos  
 quare, ibidem.

T

Abernaculum domus  
 Dei 348 p.2,34  
 Tabernaculorum vallis  
 165 pagina 2,35  
 Tanis Aegypti ciuitas 221  
 pagina 1,1

C

I N D E X

Taurorum filij dicti 388 176 pag. 1, 21  
 pag. 1, 3  
 Tempus oportunum quid 89 p. 2, 11  
 Tempora synaxeum 155 pa. 2, 5  
 Templum & tabernaculum diuinitatis quid 185 p. 1, 12  
 Templum nondū ædificatū erat tempore Dauid 36 pag. 2, 6  
 Tempus afflictionis quid 50 pag. 1, 23  
 Tenebræ & lux apud Deum 361 pag. 1, 13  
 Tenebræ peccati infernus est 83 pa. 1, 0  
 Tenebræ pro vniuersis hominibus 179 pag. 2, 11  
 Tentationes Deus non dat 156 pag. 1, 35  
 Tentationes nomine aquæ dictæ 89 p. 2, 24  
 Tentationes ne incurreret Christus, cur rogabat vt homo 190 pag. 2, 17  
 Termini montium & maris quid 289 pag. 2, 18  
 Terra pro habitatoribus terræ 133 p. 2, 22  
 Terra quædam est cœlestis 106 pa. 1, 1  
 Terræ fideles qui 281 pag. 2, 35  
 Terrenæ diuitiæ fallaces 96 pag. 2, 4  
 Terribilis Dei præsentia 143 pag. 1, 14  
 Terribilis quomodo deus est 176 pag. 1, 21  
 Terra, ex quo tempore effecta est Christi 69 pa. 1, 20  
 Terræ colunt quid 211 p. 1, 21  
 Terræ peccatores qui 282 pag. 1, 14  
 Terribilia Dei 372 p. 1, 14  
 Testimoniū quid 50 p. 2, 31  
 Tharsis loci nomen 137 p. 1, 19  
 Thæman quid 394 p. 1, 34  
 Theologia de sancta Trinitate 104 pag. 1, 20  
 Thesauri dei quid 354 pag. 1, 11  
 Thesauri Abyssorum qui 92 pag. 2, 20  
 Thronus quid 129 p. 1, 9  
 Thronus gloriæ regni Dei quid 404 pa. 1, 17  
 Thronus iniquitatis 271 pag. 1, 25  
 Timere Deū non sat est 311 pagina 2, 1  
 Timor domini quid 57 pa. 2, 17  
 Tonitrua vnde veniunt 80 pagina 2, 23  
 Torcular in scriptura quid 18 pa. 1, 15  
 Torrentes iniquitatis quid 46 pa. 2, 10  
 Tota die hebræi ponūt pro toto tēpore vitæ 72 p. 1, 7  
 Torrens deliciarū quid 103 pag. 2, 34  
 Transgressor legis, ab exlege differt 9 pa. 2, 23  
 Tribus Ephraim præ cæteris

I N D E X

tribubus arcu vtebatur. 365 p. 1, 36  
 220 pag. 1, 36 & sequen.  
 Tria in auxiliū potissimum proponenda 41 pag. 2, 2  
 Tribus Israel quando ascende-  
 bāt Hierusalē 340 p. 1, 7  
 Trinitatis misterium apertum 178 pag. 2, 22  
 De trinitate sermo 182 pa. 2, 39  
 Tympanū ex mortui corporis pelle cōficitur 184 p. 1, 37  
 Tyrus impiissima erat ciuitas 130 pag. 2, 35  
 V  
 Vallis lachrymarū quid 24 pag. 1, 10  
 Valis salinarū 165 p. 1, 13  
 Vallis tabernaculorum 165 pag. 2, 35  
 Vanum quid 169 pa. 1, 35  
 Verbi fidei vis 22 p. 1, 17  
 Verborū copia nō persuadet Deo, sed plura simplicis animæ affectio 6 pag. 2, 23  
 Verborū repetitio frequētissima apud Hebræos 115 pag. 1, 35  
 Veritas & misericordia, quo modo dicūtur Deū præcedere 255 pa. 1, 30  
 Veritas & misericordia Dei 168 pag. 1, 23  
 Veritas & salutare Dei euāgelium dicitur 117 p. 1, 26  
 Verus ac perfectus homo quis dici potest 140 p. 1, 23  
 Vermis vñ nascit 63 p. 2, 20  
 Vespertinū sacrificium quid 365 p. 1, 36  
 Via Dei quid 52 pag. 1, 34  
 Via fortitudinis quid 285 p. 1, 1  
 Via iusta quid 5 pa. 1, 22  
 Viæ & semitæ dei sunt oīa quæ ei placent 71 p. 2, 18  
 Vinum vna sanguis dicitur 388 pa. 1, 17  
 Vini proprium 290 pa. 2, 3  
 Vir liguosus quis 364 p. 2, 6  
 Virga multa significat apud scripturam 307 p. 2, 5  
 Virga directionis & regni quid 129 pag. 1, 13  
 Virga ferrea quid 4 p. 2, 19  
 Virga & baculus quid 68 p. 1, 23  
 Virgo maria, mons vmbrosus & desus est 394 p. 2, 2  
 Virginis Mariæ humilitas 405 pa. 1, 4  
 Viri diuitiarū qui 214 p. 1, 3  
 Virtus xpianorū 255 p. 2, 25  
 Virtutes & potestates quare angeli dicūtur 287 p. 2, 37  
 Virtutes iustorum permanentes 2 pagina. 2, 33  
 Virtutes humanæ inualidæ ad salutem 12 pag. 1, 33  
 Virtus vnde dicit 242 p. 1, 30  
 Visitatio diuina quid 124 pag. 2, 35  
 Vitæ ratio diuersa 73 p. 1, 29  
 Vita præsens quare nox dicitur 216 pag. 1, 14  
 Vita pro sanguine 15 p. 1, 7  
 Vitæ hominū dies certi 285 pag. 1, 14  
 Vituli nomine plebeios intellectos 64 p. 1, 39

I N D E X.

Viuerē qui propriē dicuntur	251 pagina 1,6	Vociferatio quid	91 p.1,39
Viuerē quodammodo non videntur qui dormiunt	102 p.1,14	Volucres cœli pro angelis	20 pagina 2,8
Viuentium regio quid	317 pagina 2,5	Voluntas patris & filij vna	63 pag.1,32
Viri sanguinum qui	156 pagina 2,6	Vultus & facies patris dicitur Christus	62 pa.1,5
Item	163 pag.1,10	Vultus seu facies domini quid	30 pagina 1,4
Virtutum Deus quomodo	163 pagina 1,36	Zelus & concitatio in Deo quomodo	388 pag.2,6
Viuificari propter mandatorum obseruantiam aliquādo petiit Dauid, aliquādo vero propter misericordiam Dei	335 pag.2,28	Zorobabel Christi tenuit figuram	168 pag.1,3
Vmbra mortis peccati	407 pagina 1,12	Zorobabel regnante, templum domini effloruit	350 pagina 2,14
Vmbra alarum Dei, quid	159 pagina 1,38	Ziphæorū amicitia ficta	152 p.1,12
Vnctio Dauid	256 pag.2,7	ζῆλος quid	30 pa.2,5
Vngulæ & cornua emortuæ partes sunt	192 pag.2,30	ἀδολεισχία quid	215 pa.2,9
Vnicornium filius Christus dictus	81 pa.1,31	ἀνομία quid	9 pa.1,38
Vanitatem seruandam	352 pagina 1,1	γνώμη quid	239 p.1,20
Voces aquarum quid	268 pagina 2,34	ἐυδοκία quid	243 pa.2,19
		λόγος quid	294 pag.1,27
		ὄσιος quid	30 p.2,4
		τέλος quid	36 pagina 1,38

FINIS

PSALMORVM OMNIVM ELENCHUS, ordine literario.

A		Bonum est confiteri	91
A	D dominum cum tribularer	psal.119	
	Ad te domine clamabo	psal.27	
	Ad te domine leuauī animā meam	psal.24	
	Ad te leuauī oculos meos	122	
	Afferte domino filij Dei	psal.28	
	Attendite populus meus	77	
	Audite hæc omnes.	psal.48	
	Auribus percipe	54	
B			
B	Beati immaculati in via	118	
	Beati omnes qui timēt dominum	127	
	Beati quorum remissæ sunt iniquitates	psal.31	
	Beatus vir qui intelligit super inopem	psal.40	
	Beatus vir qui nō abiit in cōfilio impiorum	psal.1	
	Beatus vir qui timet dominum.	111	
	Benedic anima mea domino	102	
	Benedic anima mea domino, bis	103	
	Benedicā dominum	psal.33	
	Benedictus dominus Deus meus	143	
	Benedixisti domine	84	
C			
C	Antate domino	95	
	Cātate domino bis.	97	
	Cātate domino.ter.	149	
	Cæli enarrant gloriam Dei	psal.18	
	Confitebimur tibi Deus	74	
	Confitebor tibi domine	psal.9	
	Confitebor tibi domine.	137	
	Confitebor tibi domine. bis	110	
	Confitemini domino	104	
	Confitemini domino, bis	106	
	Confitemini domino quoniā bonus	105	
	Confitemini domino quoniā bonus, bis	117	
	Confitemini domino quoniā bonus, ter.	135	
	Conserua me domine	psal.15	
	Credidi propter	115	
	Cum conuerteret dominus	125	
	Cum inuocare exaudisti me	psal.4	
D			
D	E profundis cla.	129	
	Deus auribus nostris audiuius	psal.43	
	Deus Deus meus	62	

C iij

I N D E X.

Deus Deus meus respice in me	Pfal. 21	20	Domine in potentia tua	psal.
Deus in adiutorium	69		Domine ne in furore tuo ar-	
Deus in nomine tuo	53		guas me	psal. 6
Deus iudicium tuum	71		Domine ne in furore tuo, bis	
Deus deorum loquutus est		37	Domine non exaltatum est	
Pfal. 49			cor meum	130
Deus laudem meam	108		Domine probasti me	138
Deus misereatur nostri	66		Domine quid multiplicati-	
Deus noster refugium & vir-			sunt	psal. 3
tus	psal. 45		Domine quis in tabernacu-	
Deus repulisti nos	59		lo tuo	psal. 14
Deus stetit in Synago-			Domine quis similis erit ti-	
81			bi	82
Deus venerunt gentes	78		Domine refugium	89
Deus ultionum dominus			Domini est terra	psal. 33
93			Dominus illuminatio mea.	
Dicit iniquus delinquere in			psal. 26	
seipso	psal. 35		Dominus pascit me	psal. 22
Dilexit quoniam exaudiet			Dominus regnavit, exultet	
114			terra	96
Diligam te domine,	psal. 17		Dominus regnavit	98
Dixi custodiam vias meas			Dominus regnavit	92
psal. 38				
Dixit dominus domino meo				
109				
Dixit insipiens in corde suo			<b>E</b> cce sanè benedicite do-	
psal. 13			minum	133
Dixit insipiens	52		Ecce sanè quid bonū	132
Domine Deus meus in te spe-			Eripe me	58
raui	psal. 7		Eripe me domine	139
Domine domine clamaui	140		Eruētavit cor meum verbum	
Domine dominus non	psal. 8		bonum	psal. 44
Domine Deus salutis meæ			Exaltabo te deus meus	144
87			Exaltabo te domine	psal. 29
Domine exaudi orationem			Exaudiat te dominus	psal.
meam	101		19	
Domine exaudi orationem			Exaudi domine iustitiā meā	
meam	142		psal. 16	
			Exaudi Deus vocem meā	63

I N D E X.

Exaudi Deus	60	Laudate pueri dominum	
Expectans expectavi domi-		psal. 112	
num	psal. 39	Leuavi oculos meos	120
Exultate deo	80		
Exultate iusti in domino			
psal. 32			
Exurgat Deus	67		
Fundamenta eius	86		
<b>I</b> N domino cōfido	psal. 10		
In exitu Israēl	113		
Inclina domine	85		
In te domine speravi	70		
In te domine speravi	psal.		
30			
Iudica domine iniuriantes			
mihi	psal. 34		
Iubilare deo	65		
Iubilare deo omnis terra	99		
Iudica mihi domine	psal.		
25			
Iudica mihi deus	psal. 42		
<b>L</b> A Etatus sum	121		
Lauda anima mea domi-			
num	145		
Lauda Hierusalem dominū			
147			
Laudate dominum de cælis			
148			
Laudate dominum in sanctis			
150			
Laudate dominū omnes gen-			
tes	116		
Laudate dominum quoniam			
bonum est	146		
Laudate nomen domini	psal.		
134			

<b>M</b> Agnus dominus	psal.	
47		
Memeto domine Da-		
uid	psal. 131	
Miserere mei deus	50	
Miserere mei deus	55	
Miserere mei deus	56	
Misericordiam tuam	100	
Misericordias tuas	88	
<b>N</b> E æmuleris in mali-		
gnantibus	36	
Nisi dominus ædifica-		
uerit domum	126	
Nisi quia dominus	123	
Nonne deo	61	
Notus in Iudæa deus	75	
<b>O</b> Mnes gentes plaudite		
manibus	psal. 46	
<b>P</b> Aratum cor meum	psal.	
107		
<b>Q</b> uam bonus deus	psal.	
72		
Quam dilecta ta-		
bernacula	83	
Quare insurrexerunt gentes		
psal. 2		
Quemadmodū desiderat cer-		
ua ad fontes aquarū	psal.	
41		
Qui confidunt in domino		
124		

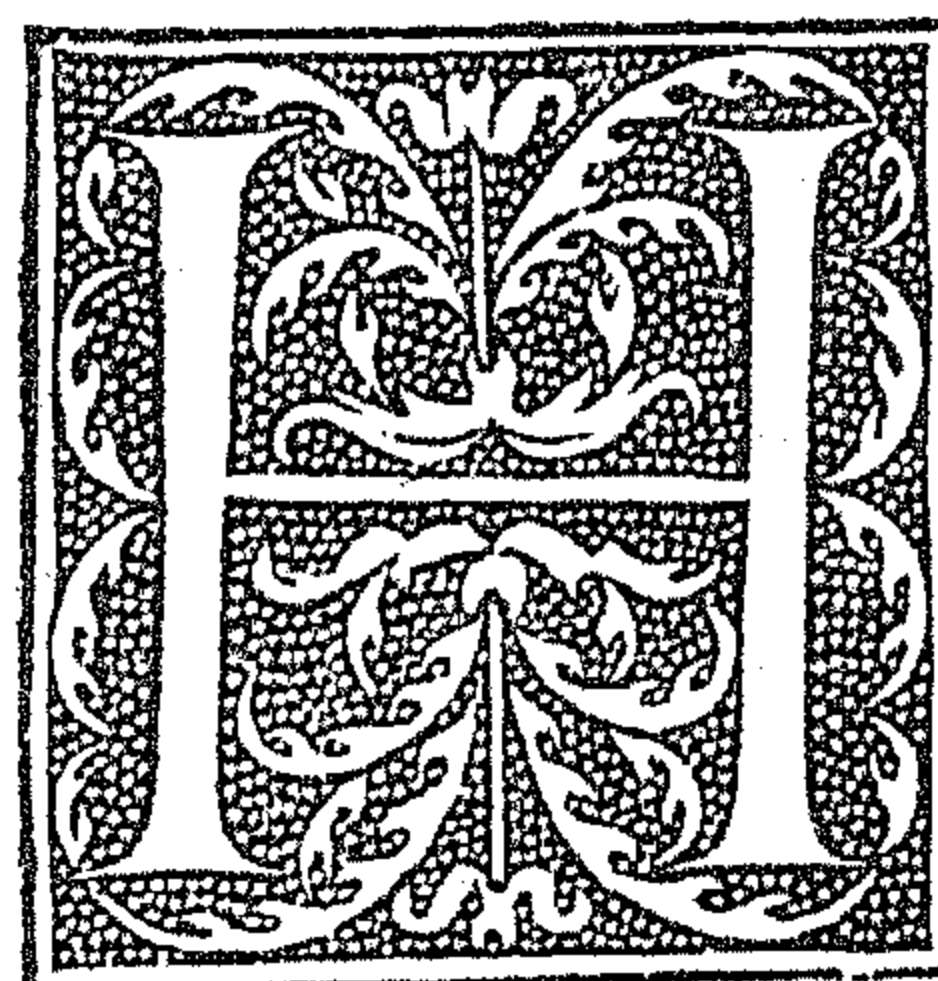
I N D E X.

Quid gloriaris	51	CANTICORVM	
Qui habitat in adiutorio	90	elenchus.	
Qui pacis Israël	79	Attende cælum	2
S		Benedicite omnia opera do-	
Aepe expugnauerūt me		mini domino.	8
128.		Benedictus es domine deus	
Saluum me fac Psal.	11	7.	
Saluum me fac Deus.	68	Benedictus dominus Deus	
Si verè vtique	57	Israël.	10
Sup flumina Babylonis	136	Cantemus domino	1
T		Clamaui in tribulatione	6
Te decet	64	De nocte confurgit spiritus	
V		meus	5
Venite exultemus	94	Domine audiui auditum tu-	
Erba mea auribus per-		um.	4.
cipe domine, psal.	5	Firmatum est cor meum	3
Voce mea ad dominum.	76	Magnificat anima mea do-	
Voce mea	141	minum	9
Vsquequo domine, psal.	12		
Vt quid Deus repulisti	73.		

FINIS INDICIS.

# Euthymii mo- NACHI ZIGABONI interpretatio in Psalterium.

Laudatoria in Dauid, & præfatio  
in totum opus.



VIVS QUIDEM LIBRI au-  
tor (vt planè quod summū est di-  
cā) & dei filius fuit (p̄tegā enim,  
inquit dominus, ciuitatē hāc pro-  
pter me, & propter Dauid filium  
meū) & pater dei. Liber enim, in-  
quit, generatiōis IESV CHRI-  
S TI filij Dauid. Cætera verò (vt  
paucis cōplectar) qui post Abra-  
hā solus fuit gentiū pater, qui no-

ster Orpheus, qui primus elegans cōscriptor virtutū, & pri-  
mus triū personarū, vniūsq; diuinitatis præco: q̄ pastor vnā,  
& inuictissimus miles, p̄pheta & rex: qui & primi regis cor,  
lingua fuit & calam⁹: cui à deo testimoniū est præstitū: qui-  
que omnes eas sibi parauit virtutes, quæcūq; hominē faciūt  
deū & homini ascribi possunt. Hic Iesse quidē fili⁹, & fratrū  
iunior, exilis aspectu corporis, animo formosissim⁹: omniū  
prophetarū, imperatorū, legislatorū, regū fuit excellētissi-  
mus: & innumeris, præ cæteris omnib⁹, charismatū donis re-  
fertus: mitissimus quidē spiritu, & natura etiā modestissim⁹:  
virili præditus mente, & corpore etiā robustissimus: princi-  
pem vnā atque equalem omnibus se prebebat: magnanimus  
simul & comis: simplicissimus pariter ac prudētissimus: mo-  
ribus dulcis, & acer sermone: intellectu mult⁹, & diuino nu-  
mine planè adflatus: dum in eorum quæ sunt, seu potius in  
eius qui verè est, cōtemplatione versatur, à seipso edoctus,

P R A E F A T I O .

& doctus à deo: qui totus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His tamen omnibus prætermiſſis, seu potius breuiter in vnum collectis: duas tantum nunc illius virtutes persequar, sapientiam scilicet & fortitudinem. & de sapientia quidem prius differemus. Ait quodam in loco profundius, magis quàm obscurius: Manus meæ fecerunt organum, & digiti mei concinnauerunt psalterium. Sapientia enim nihil aliud est, quàm harmonia quædam, & concinnitas dictorum, ac factorum. Præterea inter rationales scientia, Musice optima est & summa sapientiae pars. quæ seipsam vnâ, & omnes philosophiae partes, atque ornamenta & sibi ipsi, & aliis mutuo per se adcommodat, & coaptat: symphoniaque & concentus quidã cæteris omnibus est, & proportio. Qui igitur hanc musicen confessus fuerit fuisse in Dauid, vniuersas etiam, rerum omnium scientias breui adscribet. obseruandum verò est, qua ratione beatus Dauid, organo quidem manus, & faciendi virtutem simpliciter adscripsit: psalterio verò digitos, concinnitatemque atque harmoniam. Quia scilicet organum simplicius instrumentum est, ac magis vulgare: Psalterium verò, & ad sublimiorem scientiam pertinet, & arte indiget diligentiori. Iuxta anagogen, Manus accipiuntur, pro virtute factiua, quæ vitam ac conuersationem nostram, quasi organum, sibi ipsi cõsonam, ac bene dispositam reddat. digiti verò, considerationes ac contemplationes sublimiores intelligendæ sunt: quæ intellectuale rationis iudicium, quasi psalterium quoddam concinnant: ita vt supernè inspiciatur pulseturque, & ab alio maiori moueatur. item alibi in psalmis ait: incerta & occulta sapientiae tuæ manifestasti mihi. O admirandum dei opus. neque enim solam visibiliũ cognitionem, sed etiam arcanorum dei scientiam edoctus est: quòd scilicet vnitas sit, & trinitas, & quaecunque alia ad dei incarnationem pertinent. & rursus alio in loco dixit: super omnes docuisti me mandatum tuum: de eo loquens mandato quod ad actiones pertinet, in quo virtutis genere pariter primatũ obtinuit. De fortitudine verò idem ipse narrat dicens: exiui obuiã Philistæo, & maledixit mihi in idolis suis, ego autem exerto eius gladio, decollauieum, & abstuli opprobriũ à filiis Israel. Tu modo considera hic, nõ fortitudinem tantũ, sed & multo magis animi moderationẽ. quippe

P R A E F A T I O .

cũ multa & magna tunc recensere posset, inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, & studia: ipsius etiam gigãtis, aut potius elephãtis illius arrogãtiam, peritiam, vires, magnitudinem: Iudæorũ præterea timorem, sollicitudinem, ipsiusque Saul regis anxietatem: & quomodo ob vnicum etiã Philistæum omnes erãt perterriti: dux, milites, iuuenes, senes: quomodo ipse Dauid adolescens erat & pusillus, inermis, belli ignarus: & tamen ausus sit aduersus Barbarum illum decertare: vnde interfecta tãta illa ac tali fera, facilem regi victoriã præstitit: quippe qui illius capite à reliquo corpore auulso, atque hoc ipsiusmet gigãtis gladio timorem omnem dissoluit: cædes antea fieri solitas repressit: exercitiũ, ducẽ, patriam, maiorum sepulchra, leges patrias, templa, parentes ipsos, & omnẽ denique etatem seruauit: ipse tamẽ in his nihil gloriatus est, sed singulare certamẽ, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissimè narravit. Veruntamen hic noster tantus, ac talis Dauid, ne omnia per singula persequar, negligitur à patre (qui initio exteriora tantum spectabat) & ad greges mittitur, & ad armenta: quinimo horum etiam fœtas oues sequebatur, & pater quidem in terra eum abiiciebat, Deus verò desuper adoptabat, eũque; veluti regium puerum regali, hoc est pastorali scientiae primũ vacare, inter irrationalia præparauit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere aduersus feras, latrones, fures, famem, & frigora: præire etiam & aduocare ad pascua, ad vmbas, ad fontes, ad flumina: reuocare item, & in vnum adducere, virga, voce, cantu, & fistula, delectare etiam, ac perterrere: viuendi normam præbere, & mederi. quorum omnium is est finis, vt non pinguem modo, sed vt moderatissimum etiam, & castigatissimũ gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est: venit paulò post vnctor: vngendus perquiritur. procedit copiosus ille, pulcher, & clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur deus: & quemadmodum antea pater, ipsum Dauid, sic & deus omnes alios reprobauit. Cogitur pater qui neglexerat, neglectum adducere: adducitur itaque, & vngitur ad vtrunque: ad regnum nimirum, & ad prophetiam, cornu siquidem, & spiritu. Figura erant hæc saluatoris nostri Iesu Christi, qui in regẽ vngendus erat, & in deum. Quid igitur

P R A E F A T I O .

post hæc bellum adest à Philistæis, bellum, inquam, grande: quinimmo immensum, & insuperabile. omnia tã regis, q̄ vniuersæ gētis negotia in summo erant discrimine: ipse autem liberator aduenit propheta, miles pariter & rex. Negligitur rursus atque abiicitur: & rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, & omnes insuper, qui tunc temporis & antea, ac postmodum fuerunt, immensa hac Gigantea pugna superauit: vnusq; pro omnibus, contra omnes, supra omnes, seruauit omnes. Sed quid deinceps? Simul regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atq; administrat? Immo verò quæ reliqua sunt, ipse vnus moderatur: & exteros quidem inimicos, armis, suos verò, hoc est ipsius Saul malignos spiritus, melodia simul, ac spiritu superat. Coronatur itaq; & laudatur ab omnibus, & supra omnes, in cantuq; ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Inuidetur rursus, persecutionem patitur, fugit, occultatur, circumdatur, & ipse circumdantem circumdat, nec tamen occasione arripit, nec belli solutionem attendit, non vlciscitur inimicum: quinimmo illum adiuuat fugiens, ac timens, non vt ipse malè quippiam pateretur, sed potius ne aduersus Saulem aliquid eorum faceret, quæ sibi ab illo intentabatur. adeò enim cõtraria hæc vnà tẽperauit, māsuetudinem scilicet, & fortitudinẽ vt fortitudo in eo, maior quàm in cæteris: & māsuetudo ipsa etiã fortitudine maior cõspiceretur. Quid tum? regnat, prophetias prædicit: fatetur, atq; adtestatur deum, & testimonium illi perhibetur à deo, promittiturq; ei, q̄ æternam sedem habiturus sit, & hæreditate totum orbem cõsecuturus: ipsaq; stellas, multitudine, ac pulchritudine filiorum superaturus. Deinde (ô calamitatem, ô celerem mutationem) qui antea electus erat, repente efficitur adulter: qui propheta, amens: qui deo adflat⁹ erat, insanus: qui verax, dolosus: qui pastor, latro: qui seruator, homicida. hinc consilij mutatio, & tam grãdes ausus: illinc musices cessatio, & contractio spiritus: hinc & vitę immutatio, & plurimorum malorum mare: hinc qui numine erat instinctus, non modò priuatur inspiratione illa superna: sed & qui pater erat, orbatur liberis. Et filiorũ, alij quidem scelesti, & sororum corruptores: alij his etiam scelestiores, fratricidæ scilicet ac patricidæ fiunt: & qui rex

P R A E F A T I O .

erat, errabundus fit: qui pugnator optimus, fugitiuus: qui pastor, montiuagus. omnis deniq; præclara illa domus, ac sedes, in terram collabitur. Hinc etiam & fames, & tabefactio & grauis peccatorum pœnitentia: hinc triplex illud, & perpetuum sacrificium, oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices cordis contritio, & gemitus: linguæq; assiduæ preces, & constans confessio. Illa quidem vulnera, ista autem medicamina, adustiones, incisiones. Sed me interea hæc narrantem, penè quod inceperam, fugit orationis propositum, dum pluribus, quæ sese offerunt, semper detineor. Adstat rursus post peccatum propheta prophetæ, veluti medicus medico, ægrotanti, ac dubitanti: & quemadmodum antea, vnctior adstiterat, ita & nunc non modo dignitatem, sed spiritũ etiam ablaturus, si in aliquo deliquisset, quod ad propriã nationem pertineret: si vulnus celasset, si reprehendi neglexisset. Adstibat pariter, vindictæ huius minister, sicut antea custos, & adiutor validus, ita & nũc vindex terribilis Angelus, exerto gladio, & ictum inferre paratissimus, nisi ille cõtra se suffragium tulisset, ac propria sententia diuinam soluisset sententiam. Et hinc quidem aderant: ille iudicij & causæ confictor Natham, & vindex angelus: illinc autem ipse iudex Dauid, personarum non acceptor: & qui aduersus se tulit sententiam, qua iaculum citius euulsit, quàm suscepisset: & deus pariter, qui cicatricem vulnere non tantum induxit, sed ipsum etiam vulnus prorsus deleuit. Neq; enim tantummodo pepercit: sed & abstulit peccatum. Rursus itaque diuina gratia, & rursus spiritus: rursus soni, ac cantus: rursus supra omnes potestas: rursus promissa & pacta, tam de eius adoptione, quàm quòd de eius etiam stirpe nasci deberet deus. Hic igitur qui multa passus est, & plura etiam, propria virtute administravit, atque in varias incidit status sui mutationes, omnem de se historiam, omnes vitæ sue varietates in hoc conscripsit volumine.

Et primum quidem propositum, & primus operis scopus est, de propriis ærumnis, ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus nõ Iudaicis modò, sed vetustioribus. In multis enim psalmis edisserit generationem, & gesta patriarcharũ, peregrinationes, migrationes, descẽsum in Aegyptum, seruitutem, exitum in Aegypto, legem datam, tabernaculum,



P R A E F A T I O.

facerdotium, Numeros, Deuteronomium, Iesum Naue, distributionē promissæ terræ, Iudices, Reges, & si quid aliud est his consequens. Tertio, naturalium rerum rationem tradit: de cælo, & cælestibus: de terra, & terrestribus: de animalibus, de elementis, & generaliter de vniuerso dei opificio. Quarto prophetia de crucis dispensatione, in hoc opere, cæteris omnibus se manifestiorem ostendit: & quæcunque ad partum virginis, ad incarnationē, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, & illinc regressum ad Christi doctrinā, ad miracula, & ad Synagogam pertinent: inuidiæ item & prodiones, insidiæ, captura, flagella, illusiones, Crux, manuum ac pedum confossiones, diuisio, & sortitio indumentorum, amara potio, expiratio, sepultura, resurrectio, ascensio, sedes à dextris patris: & supra omnia, victoria & regnū, quod in cælo atque in terra, sibi Christus parauit, clarissime hîc conspiciuntur. Quinto prophetia earum rerum, quæ post prædicta omnia contigerunt: gentium videlicet aduocatio, discipulorum Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subiectio, ecclesiæ stabilitas, atque incrementum, Romanorum victoria, Iudæorum captiuitas, & quæcunque etiam ad secundum, & horrendum Christi aduentum, ad resurrectionem, ad iudicium, & ad vniuscuiusque retributionem pertinent. Sexto Theologia, de patre & filio, & spiritu sancto. Septimo quæcunq; traduntur de intellectualibus creaturis, de angelis, dæmonibus, de intellectu & anima, & de animæ motibus, & potentiis. Octauo, quæ ad morum disciplinam, & ad institutionem pertinent. Nono de cogitationibus, de dæmonum insidiis, & circuitionibus: de sanatione, & cura passionum: de pugna & certamine aduersus huiusmodi passiones. Decimo mandatorum ratio adeo hic diligenter traditur, vt parum aut nihil, ab euangelicis præceptis abesse videatur. Hæc igitur sunt argumēta psalmorum, redacta in decem capita: quanquam & alia sint magis priuata, quæ in eis habeantur. Sunt nanque & psalmi qui laudem & gloriam dei canunt: qui gratias agūt, qui orationes fundunt & vota. sunt & consolatorij & exhortatorij. Ad hæc omnia, sunt & qui viam ad virtutem tradunt: quique non tantum admonent hoc facere, aut aliud curare, sed & modum docent, & tempus. In summa hic liber, commune est quod-

P R A E F A T I O.

dam medicinæ promptuarium, & passionum omnium certissimum remedium: illiusque verba (quod etiam valde admirandum est, & huius operis proprium) omnibus congruunt atque aptantur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla cogitatio, cuius medicinam hic inuenire non possis. Cumulus enim & aceruus quidam rerum est, omni plenus vitæ conuersatione: omni contemplatione: ac veluti penu quoddam doctrinæ publicum, vnicuique apta & conuenientia distribuit. nam & antiqua purgat vulnera, & nuper illatis celerē liberationē præstat. Insuper quod integrum est, sanum, sincerumq; conseruat: multitudinem verò ipsam prorsus allicit, ac suadet suauis quadam cum delectatione, & honesta voluptate: adeo vt per blandam, & lenem illam vocem, vtilitatem & commodum latenter etiam reportemus, iuxta prudentum medicorum præcepta, qui in austerioribus pharmacis, poculum inungi iubent melle: ita & nos apparenter quidem, dulce ac suaue melos canimus: re ipsa verò animas erudimus, & diuinorum eloquiorum memoriam indelebilem conseruamus.

Psalmus, sermo & conuersatio est cum deo: Angelorum allectio: alacer animæ ordo, ac status: diurni laboris quies, nocturni timoris propulsatio: iuuenum, & nuper introductorum regula: proficientium adiumentum: perfectorum solidatio: clypeus insuperabilis: ornamentum decentissimum, regibus, priuatis, principibus, populis, militibus, & belli ignaris, sapientibus & rudibus, monachis & ciuibus, sacerdotibus & plebibus, habitatoribus continentis atque insulans, agricolis, nautis, artificibus & artium ignaris, viris, mulieribus, senibus, adulescentibus: omni denique naturæ, ætati, fortunæ, proposito, & communiter, & priuatim & semper, tã domi, quàm in foro, in ecclesiis, in agris, in solitudinibus, in itineribus, & omnibus in locis: & est denique sicuti aeris spiratio, aut lucis effusio, aut vsus ignis, aut quodcunque aliud eorum, quæ valde communia sunt, & vtilia. Quodq; admiratione maximè dignum est, psalmorum cantus non interrumpit neq; distrahit ab operibus: quinimmo operantibus, ipsa suauitate ac melodia, austeritatem lenit laborum. quorum omnium vnus est finis, vt scilicet huiusmodi discipulus, bonus, sapiens, efficiatur & deus. Abundè igitur diximus.

P R A E F A T I O.

quænam & quot sint huius operis intentiones, & quæta ex his commoda consequamur, & quis finis. Restat nunc ut differamus, an proprius sit hic liber beati David, & ab eo solo confectus, an etiam ab aliis: quæ appellationem habeat, quid sit psalterium, quid psaltus, quid psalmus, quid psalmodus, quid diapfalma, quid canticum, quid hymnus, quid laus, quid confessio, quid oratio, quid votum, quid canticum psalmi, quid psalmus cantici, quot sint psalmi, & quare tot sint: & à quonam fuerint collecti: quot cantores, seu canendi principes: quot chori, & ex quibus, & quare tot sint chori: & ex tot, quænam sit differentia psalterij ad alia musica instrumenta: quis psalmodorum ordo: quænam sit in multis psalmis obscuritatis ratio: quot translationes sint de Hebraica lingua, in Græcam: & à quibus fuerint factæ: quare sit inuentus cantus: quare cum diuinus spiritus vnus sit, aliquando singulari effertur sermone, & aliquando plurali. Et primò quidem de priori capite tractabimus.

Aiunt quidam psalmos nõ solius esse David, sed quosdam Idithum: alios filiorum Core: alios item Asaph, Etham & Emam, Israelitæ: vnum Moyfi, & alios Salomonis. quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus. eosque post captiuitatem dicunt ab Esdra fuisse in vnum collectos: multi etiã psalmi pro inscriptione habent tantum Alleluia: & alij inscriptionem sine authore: alij etiam omni prorsus carent inscriptione: Quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinitè librum psalmodorum appellari aiunt: ut in actibus apostolorum legimus: atque indicari, quòd totus psalmodorum liber soli David adscribendus non sit. Nam quod psalterium appellamus hanc psalmodorum collectionem, improprie id dicimus: quia psalterium proprie organi quoddam genus est: quòd apud Hebræos dicitur Naula, à psallendo sic dictum: quemadmodum oratorium ab orando: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodorum librum postmodum translata est. qui tamen vel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia psalmos continet. Alij verò (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes, à David fuisse compositos: & quemadmodum octogesimo octauum psalmodum, qui Moyfi inscribitur, dicunt Moyfi non esse: quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur:

P R A E F A T I O.

retur: aut saltem haberetur inter libros Moyfi, sicuti habentur eius cantica: quorum vnum in Exodo, alterum in canticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiã existimandum esse asserunt, de aliis psalmis, qui aliorum inscriptiones præferre videtur: quòd scilicet ab alio compositi non sint, quàm à beato David. eadem etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habent: quòd scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interferi: aut saltem alicubi de eis memoria haberi, eo modo quo cæterorum omnium eius operum ratio habita est. Erant enim, inquit, illi, cantica quinquies mille, parabolæ ter mille: psalmodorum verò eius, scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum, filiorum Core, Asaph, Emam, & Etham, hoc tantum volunt significare: quòd his viris, quos beatus David elegerat ex tribu Leui, in duces, ac principes chororum: quosque instituerat, ut variis organis Deum laudarent: & quorum organorum genera, aperte postremus omnium psalmus connumerat: quòd his in quibus viris vnusquisque psalmodorum, iuxta nominum inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus: cum alij psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in commune canerentur. illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorum decantati sunt, cætoris sui inscriptionem retulerunt. quòd etiam manifestius fit, ex his quæ in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph. quin etiam ab inscriptione psalmi xxxviii. quæ huiusmodi est. In finem Idithum canticum ipsi David. Compositum quippe fuit id canticum à beato David, & ab eo traditum Idithum, ut illud caneret. Psalmus etiam xlii. sic inscribitur. In finem filiis Core, psalmus ipsi David. Præter eam psalmi omnes, qui aliorum inscriptiones habent, non per genitiuum casum, sed per datiuum inscribuntur: quæ res abundè indicat, psalmos quidem à beato David fuisse conscriptos, sed illis cantoribus, priuatim traditos ad canendum. Quòd si quis contra, illud dicat: plures etiam esse psalmos qui in inscriptione habent nomen David, in tertio casu: videlicet psalmus ipsi David: replicabimus multos esse

PRÆFATIO.

etiam qui per secundū casum inscripti sunt: videlicet Psalmus ipsius David: quod tamen in aliis nominibus non reperitur, ut sciamus quòd ab ipso quidem David conscripti sunt, non ei dati aut oblati, hoc enim differentiam introduxit. Ille autem Psalmus qui Moyfi inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem. oratio ipsi Moyfi homini Dei. quæ inscriptio docere videtur, quòd ille Psalmus, iis congruat, qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lacuum baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyfes quippe interpretatur, assumptus ex aqua. ex aqua verò assumuntur omnes qui baptizantur. vnde etiam Dei homines meritò cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon nanque interpretatur pacificus. verum quis nam alius, tam fuit pacificus, quàm Christus, qui natura ipsa pacem habet? pacem enim inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. De Psalmis qui sine inscriptione sunt, illud imprimis sciendum est, quòd multa Hebræorum exemplaria, coniunctum habent secundum Psalmum cum primo: cum apud eos non sit numerus in psalmis. secundus autem sine contradictione, conscriptus fuit à beato David. cuius rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum. Tu qui per os David pueri tui, dixisti. Quare insurrexerunt gentes &c. Vnde etiam demonstratur, primum Psalmum pari modo ipsius esse David. Quòd si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione dicimus esse David, consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter cæteros esse scimus Psalmum nonagesimum quartum: ut attestatur apostolus in epistola sua ad Hebræos, dicens. Iterum quandam determinat diem hodie, in David, dicens post tantum tempus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Psalmi quoque qui sunt sine nomine idem adscribendi sunt, ut docet beatus Stephanus protomartyr, in actibus dicens ad Iudæos: vsque ad dies David, qui inuenit gratiam coram Deo, & petiit, ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. quod dictum manifestè sumptū est, ex psalmo c xx xi.

PRÆFATIO.

qui authoris caret nomine. Simili modo etiam psalmi, quò loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius David reputandi sunt. siquidē eorū primus qui est c i i i. manifestè ab eo fuit compositus, ut legimus in libro Paralipomenon. ratio autem quare psalmorum aliqui carent inscriptione, videtur ea esse: quia non in vnus tantum gentis nomine, vnusquisque eorum dictus est. quòd verò sint sine nomine, ea videtur esse ratio: quia in ipsum dominum dicti sunt. quòd habent Alleluia, ratio est, quia gratiarum actiones, & laudes in d e v m continent. verum de his hæc dicta sufficiant: tempus est, ut de cæteris etiam tractemus. Psaltus quidem Deus est qui canitur. Psalmus verò pœma, & carmen quod de eo canimus: Psalmodus, pœta est qui hæc conficit carmina: & Psaltodus, chorus canentium Psalmos: Diapsalma, mutationem sententiæ, aut cantus significat: aut pausam, seu interiectionem quandam pulsationis, vel fulgorem, atque illuminationem diuini spiritus, quæ tunc canentibus apparebat. scribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter. Psalmus propriè est illud carmen, quod simul cum Psalterij instrumento suavi voce profertur. Ode seu canticum, vox quædam est musica cum harmonia, solo ore prolata. quanquam impropriè ipsum etiam canticum sæpenumero Psalmus dicatur. est autem Canticum Psalmo antiquius. Moyfes quippe Cantici author fuit, illiusque vsus vsque ad beati David tempora perseverauit: qui primus omnium cœpit Psalmos conscribere. nam & si antea psalterij instrumento vterentur, illius vsus, & sine arte vlla erat, & admodum vulgaris. ad solos enim greges mulcendos pulsabatur. David igitur huiusmodi instrumentum sapientius coaptauit, & illius vsum ad Deū transtulit. Hymnus verò est diuinæ gloriæ, extensior atque amplior quædam laus. nam cum laudis nomen simpliciter dicimus, vulgariore ac breuiore laudes significamus. Confessio etiam amplum quoddam testimonium est, & fides, qua aut bona quæ recepimus fatemur, aut mala quæ commisimus. Porrò oratio preces significat, & votum promissionem, omniàque ad Deum pertinent.

P R A E F A T I O.

Quid itaque sit Psalmus, & quid Canticum, abundè diximus. Canticum autem psalmi tunc est, quando musice per organicum instrumentum prius disponitur, & deinde consequitur vox ore emissa, quæ secundū occupat locum. Psalmus verò cantici tunc dicitur, quando eius quod nunc diximus contrarium fit. Iuxta Anagogen, ac moralem sensum, psalmum tunc canimus, quādo corpus nostrum quasi Psalterij instrumentum intendimus, & per bona opera quodammodo ipsum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquam ad altiores contemplationes nondum ascenderimus. Oden verò aut canticū canere tunc dici possumus, quando absque vllis operationibus veritatis tantum mysteria contemplamur, effecti iam in ea re admodum exercitati: & canticum psalmi quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem devenimus: iuxta quod dicitur, concupisti sapientiam: serua mandata, & dominus tibi eam ministrabit. Psalmum etiam cantici tunc verè canimus, quando contemplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorum operationem procedim⁹. Hac ratione fortassis Psalmi primo loco, & deinde cantica collocata sunt: cum deceat ut per actiones ad contemplationem accedamus. multa enim Cantica habentur circa finem libri: verum ubi gradus est, seu ascensus, illic nusquam est Psalmus, neque etiam coniunctus cum cantico. sancti enim viri in ascensionibus contemplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Esdras, & alij qui Ezechia dicant, psalmos in vnum collegisse, qui centenario & quinquagenario numero continentur. In quo numero & quinquagenarius numerus Pentecostes dictus, atque ab Hebræis veneratus, cernitur per hebdomadas hebdomadarum perfectus. i. septenario multiplicatus. & trinitatis pariter contemplari potest mysterium, addita videlicet vnitatem propter vnam quæ est in tribus personis vnitatem. Cantorum quatuor erant principes quatuor choris præfecti, ob totidem mundi climata, ad quæ psalmorum voces peruenturæ erant: vnusquisque autem chorus, ex duobus & septuaginta cantoribus constabat: ut quidam retulerunt se apud He-

P R A E F A T I O.

bræos legisse, iuxta proportionem ac numerum linguarum quæ in Babylonicæ turris ædificatione, confusæ seu potius diuisæ fuerunt. futurum enim erat. ut omnis lingua huiusmodi psalmos decantaret. Et alij quidem cantorum tuba, tympano, organo, cymbalis lyra, aut cithara, dulcè ac suaviter canebant: David verò regium psalterij instrumentum tenebat, tubæ, syringæ, ac fistulæ inflantur: lyra & cythara intenduntur: cymbala & tympana pulsantur, & alia quæcunque sonum potius habent quam vocem: Psalterium verò (quod etiam alicubi Cynniram & citharam & lyram appellant) ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, & supernè causas habet vnde emittat voces: ea nimirum ratione, ut addiscamus & nos, recti consistere, supernaque ac cælestia meditari: atque ut hoc pacto efficiamur spirituale psalterium, consentiente intra nos in vnum, anima & corpore: ipsoque sancto spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos, ac percutiente. decem verò clavi in ipsius psalterij brachio circumuoluti intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium, ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra verò desuper contrectans & circumferens clauos, grauem, aut acutam, seu etiam mixtam vocem reddebat. decem præterea chordas, vocibus sibi inuicem contrariis habebat, ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuò aduersantibus chordis, ex quinque nimirum animæ potentiis, & ex quinque corporis sensibus, harmoniacum & concinnum cantum in hac vita Deo præludere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui à principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuito huiusmodi ordo datus est: sed potius ex dispensatione diuina: quæ consequentiæ temporum nullam habuit rationem. nam quemadmodum in artibus, tam factiuis, quàm rationalibus, alia est instrumentorum & canonum inuentio & ordo, atque alius etiam eorum vsus, iuxta ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes, (alius enim fortassis medicus primum incidit, alius pharmacum

P R A E F A T I O.

præstat, & vngit: alius, similiter hic primum perterret, ille consolatur: quippe cum artificis ordo curæ non sit, sed illud primum ab eo iudicetur, quod vi ac virtute sua, nouit esse præcipuum, & vulnere cui applicatur conferre: quam rem, ordinē absque ordine solemus appellare) sic & summo huic nostro artifice sancto scilicet spiritui, curæ fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium utilitatem pertineret: atque vt hæc animæ nostræ imago (vt ita dicam) aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deum: ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo ab impietate primum nos separat, & à peccatis: in secundo autem subdemonstrat, cuius hæreditas simus, cuique adherere, & adiungi nos oporteat: in tertio prædicit insidias, & congressus inimici, aduersus eos qui Deo coniuncti sunt: deinde sanationes, & curas passionum, quæ in nobis insunt & calamitatum subiicit. est & alia præter eam huius ordinis ratio. Iudæis enim Deum olim negligentibus, omnes patrij mores, prorsus penè obliuioni dati sunt. vnde quamplurimi sacræ scripturæ libri, eorum ignauia perierunt. Cumque Esdras seu Ezechias quisquis eorum fuerit, vtilitatis publicæ certè studiosus, huiusmodi psalmos, non tamen vnâ omnes, sed singulares ac dispersos reperisset; collectos postea, & in vnum compositos, eo ordinē quo reperti sunt, ita in publicum edidit, habita temporis rationē, non quo confecti sunt, sed quo inuenti. Illud etiam dici potest quod psalmi, non iuxta tempora, sed iuxta dies, quibus primùm compositi sunt, ita postea in vnum ordinati fuere. Quod dicimus, manifestius fiet ex his quæ subiiciam. Christi conceptio, tempore primum fuit: postmodum natiuitas: deinde impositio nominis, & circumcisio: post hæc adductio in templum & hypantesis, hoc est, obuiatio quam latini purificationem virginis appellant. demū post triginta annos, baptismus & manifestatio domini: deinde doctrina, miracula, passionis: & postremò resurrectio. verum apud nos festiuitates istæ, alio ordine, atque alio interuallo celebrantur. Primò enim conceptionem ac deinde statim resurrectionem celebramus, Vi-

P R A E F A T I O.

des quanta sit temporis festiuitatum distantia, & dierum coniunctio. rursus Assumptio, transfiguratio, natiuitas: & deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio celebratur. vides quanta sit rerum diuersitas. ordo quippe dierum in mensibus seruatus est, rerum autem valde diuinctus: & factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

Sed tempus est vt iam deinceps doceamus, quænam sit obscuritatis ratio, quæ in multis psalmis reperitur: & quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Græcam: & à quibus factæ. Quod igitur tam multa in veteri scriptura obscura inueniantur, in causa sunt figuræ, quæcunque Christum, illiusque actiones, & nouam gratiam præsignabant. Omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, propheta de industria obscure ad modum pertractarunt: ne si inuidiosissima illa Iudæorum gens, futuram primogeniti Israelis ruinam, & gentium adoptionem cognouisset, sacros libros vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere atque eorum memoriam obliterare studeret. neque enim aliquando sustinissent tanta aduersus se ferri testimonia. vnde non mediocre damnum posteris illatum fuisset. quod Dei consilium quodam in loco vnus prophetarum nobis indicauit, dicens ex persona Dei ad Iudæorum gentem. neque credidisti, neque à principio aperui tibi aures. noueram enim quod inobediens non pare- res. Præterea obscuritatis alia etiam est ratio, Idioma scilicet Hebraicæ linguæ diuersum à Græca. variis enim ac multiplicibus loquendi modis propheta sæpenumero vsi sunt, (quanquam non sic semper) adumbratè etiam multa dixerunt, ob incredulitatem, & duritiem auditorum: quæ tamen paucioribus, ac sanctis viris reuelata sunt, quæque à solo rerum exitu ac fine rectè iudicantur. Postremò etiam illa addatur ratio, quod de prima ac propria Hebraica lingua in aliam, antiqua omnia legimus translata. omnis autem lingua, in aliam cõuersa, vt plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat.

Translatio ista facta est, tempore quo Ptolemæus Philadelphus, regnum Aegypti administrabat. septem enim fuere translationes veteris testamenti. Prima à l. xx. vi-

P R A E F A T I O .

ris facta qui Hebraei erant & electi fuerunt , iuxta numerum septuaginta seniorum quos elegit Moyses . Hi igitur , commemorati regis hortatu , ad hanc prouinciam designati , in vnam per omnia interpretationem conuenerunt . Secunda Aquilæ Synopenfis . Hic Græcus fuit , atque è Ponto , & Hierosolymis baptizatus : deinde cum offensus inimicusque effectus esset quibusdam Christianis , spreto baptisinate , Iudæis se adiunxit , & scripturam transtulit sub Hadriano imperatore eo qui lepram passus est . c c c . & x x x . annis post translationem L x x . Hic itaque iratus Christianis , multa peruertit . Tertiam fecit Symmachus , patria Samaritanus : qui cum apud suos , quantum honoris optabat non assequeretur , Iudæos adiit , & rursus circumcisus , in Samaritanorum offensam , sacram interpretatus est scripturam , sub Seuero Imperatore . Qui etiam , vt Iudæis placeret , quæcunque ad Christum pertinebant , non sanè transtulit : annis sex & quinquaginta post editionem Aquilæ . Quarta fuit Theodotionis Ephesij : qui cum ex Marcionis hæresi esset : aliquando offensus suis cohæreticis , propriam interpretationem edidit , sub Imperatore Commodò . Quinta certum non habet authorem , inuenta est autem in Hiericho , dolio operta , sub Caracalla Imperatore . Sexta sine authoris nomine reperta est Nicopoli , apud Actium , sub Alexandro Mamea Imperatore . Septima prodiit à Luciano magno eremita & martyre : qui omnibus his editionibus visis , & cum Hebraica veritate diligentissimè , & magno cum labore collatis , propriam editionem nihil mancum , & nihil habentem superfluum Christianis tradidit : quæ apud Nicomediam , manu eius conscripta , reperta est , in turre quadam apud Iudæos calce illita , post ipsius Luciani certamen , & post persecutionem quæ à Diocletiano & Maximino facta est , sub magno Imperatore Constantino . hæc cum L x x . Interpretum editione consentit , & quæ ab aliis deprauata fuerant , reprobauit . Illud autem omnibus manifestum est , quòd quemadmodum greges fistula , sic etiam multi hominum aguntur , & mulcentur carminibus . inter homines autem multo-

P R A E F A T I O .

magis fœmina quàm vir : nec minus etiam is qui immaturæ est ætatis , quam qui senio confectus : aut qui ferocior est , quàm qui mitior : aut docto indoctior : & in ipso quidem homine , alia est rationalis animæ pars , & alia irrationalis ac ferina : quas omnes tamen , voluptas vincit , ac superat . hæc igitur de causa psalmorum cantus introductus est , per quem vtilitas , quæ ab ipsis psalmis prouenit , humanis animis veluti per fibulam quandam adnectitur & coniungitur : ipso scilicet cantu , quasi melle quodam , alterante , ac moderante , spiritualis medicinæ austeritatem , & vtilia dulcibus condiente . nam quod gratum est , id iucundius recipitur , & constantius retinetur . Hæc est igitur prima cantus ratio . Secunda verò illa est , quia inani , ac falsa voluptate Dæmon hominem perdidit , cogitauit Deus per eandem artificiosè dispositam , illum rursus saluare . Tertio cantus ad mutuam concordiam , & dilectionem inuentus est : vtpote qui possit , vt canentium voces , ita & eorum animos , in vnum componere . quid enim est quod ita inimicitias generet , vt cantus amicitiam & amorem conciliat : ille videlicet cantus , qui à singulis , atque ab omnibus , pro singulis , & pro omnibus , communiter offertur Deo . aut quisnam adeo est immitis , & ferox , qui illum possit inimicum ducere , quem sciat Deum pro se placasse ? Multam præterea vim harmonia habet & cantus , vt possint & bonos mores parare , & labantes aut perditos dirigere , atque in melius componere . Legimus etiam apud antiquos authores , varia fuisse cantuum genera , ita vt alij casti essent , & temperati : alij amatorij : alij etiam bellici : sic & pacifici , & mœsti ac lugubres : alij denique robur , & alij hebetudinem præstantes . Auit enim Pythagoram , adulescentis immodicè amantis , mutatis tibiæ modis , amorem simul mutasse : & aliū gladio insipientem pari modo molliisse ac compescuisse : & Timotheum in cœna , atque inter voluptates , dum cantum quendam caneret , qui orthius dicebatur , animum ferunt Macedonis excitasse , atque effecisse , vt arrepta armatura protinè exiliret . adeo enim humana natura caribus familiaris est , eisque delectatur , vt vagientes etiam infantes , his solis compescan-

P R A E F A T I O .

tur. Canunt quippe illis nutrices pueriles Nænias, quibus eorum oculi sopiuntur. Viatores præterea, sæpius de media die fatigati, itineris laborem, cantu ac carmine consolantur. omnes etiam artifices operando cantant: quasi operantis animus carmine mulceatur, & canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quid opus est rationales homines percensere, quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur? & oves fistulam sequantur? ac tunc magis gaudeant, & pinguescant? & feris multis cantus & carmina, solatio sint? multis etiam ea satis sint pro plagis, aut laqueis? ipse siquidem Unicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verùm ij qui diuina, doctius ac sublimius interpretati sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ significari. Animæ autem concinnitas est consonantia quædam, & concentus illarum partium, & potentiarum quæ intra animam sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differentium quidem pe sese, sed in vnam postea consentientium & conuenientium melodiam. Hoc autem videre licebit, quando præcipuè consonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: & aliud quidem in primo sit ordine, & tantummodo imperet, nunquam seruiat (rationalem partem dico) aliud autem (pars scilicet Irascibilis) medium locum habeat, & regatur à primo: ipsum autem posteriori imperet: quòd verò extremum teneat locum, pars sit concupiscibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. Tunc siquidem animæ consonantia inueniri poterit: Rationalis dico partis ad Irascibilem: vt eius chordæ, quæ Hypatæ dicitur, ad Mesem. Hanc enim supremam & grauissimam vocem appellant, quæ seruat consonantiam Diatessaron. Similiter & Irascibilis ad Concupiscibilem: vt Mesæ chordæ ad eam quæ dicitur Nete: hanc autem altissimam atque acutissimam vocem nominant, quæ est Diapente. eodem modo etiam Irascibilis ad Concupiscibilem, vt chordæ illius, quam Hypatem diximus ad Netem. hanc siquidem vocem, quæ de grauissima, acutissimâq; cõficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina attendere, sed

P R A E F A T I O .

vim potius ipsam sequi, & rerum efficaciam: Rationalis pars sanè potius Mese appellanda est: eo quòd ad Irascibilem, quasi ad chordam Netem (hæc enim acutissima est, & concitatissima animæ pars) eam rationem consonantiæ habeat, quæ est Diapente: & ad concupiscibilem, vt ad Hypatem (hæc enim laxior est & mollior) rationem eam seruat, quæ est Diatessaron: intensiorem quæ illius, & huius remissionem coaptat atque concinnat: qua mixtura, optimam harmoniam perficit.

His itaque sic præmissis, restat vt dicamus, quomodo diuinus spiritus vnus cum sit, aliquando singulari numero dicatur: vt illud, spiritus domini super me, propterea vnxit me. Item spiritum sanctum tuum ne auferas à me: item & spiritu oris eius omnis virtus eorum: & aliquando plurali, spiritus, inquit, prophetarum prophetis subiecti sunt: item requiescent super eum septem spiritus. manifestum est autem spiritum quidem vnum esse, quemadmodum & vnum artificem, instrumenta autem plura. Organa enim artificis fuerunt prophetæ. vnde & variæ sunt organorum voces ac soni. nec tantum in variis instrumentis varia hæc esse reperiuntur, sed in vno atque eodem multiplicata ac diuersa: artifice scilicet hæc laxante, illa intendente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Omnia verò & singula spiritus organa definiri non possunt: cum nulla sit indiuiduorum cognitio: possunt tamen eorum diuersa genera & species secundum qualitatem & quantitatem definiri: atque ideo non plus quam septem esse dicuntur. Cæterum de prophetiæ modis dicamus. Alius enim præterita narrat: alius præsentia, & alius futura prædicit: & hic quidem aliquid dicens, ille verò aliquid faciès: alius item manifestè, alius verò obscure atque ænigmatice. Horum etiam modorum, rursus alij sunt modi. hic per visionem, ille per auditum, alius per odoratum, alius per gustum, & per tactum alius: omnia tamen secundum intellectum. Totidem enim sensus, intellectus habet, quot corpus: verùm omnes hi modi, visiones etiam appellantur: vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Vidit quidem Ezechiel. & vidi, inquit, & ascendebant carnes,

P R A E F A T I O.

& extendebatur cutis . verum & alibi audiuit : cum ait tu fili hominis, audi eum qui loquitur ad te. alibi etiam gustauit, dicens: & cibavit me illo volumine, & dixit ad me: fili hominis, os tuum comedet, venter tuus implebitur hoc volumine, summam illam nimirum, efficacissimamque ac principem partem intellectus, quæ diuinos cibos primum gustat, os: secundam verò, & capaciorem admodum, mentem dico, ventrem appellans: quam volumine implendam esse dixit: quasi ex minimis spiritus sancti seminibus, multis impleri deberet diuinis eloquiis. Videt etiam & audit Esaias: quis, inquit, accedet ad hunc populum? & dixi, ecce ego domine. nunc igitur audiuit. alibi verò vidit. & vidi, inquit, donec positæ sunt sedes, & qui antiquus erat dierum, sedit. horum autem duorum prophetarum, ut vides, alter resurrectionem, & alter iudicium sibi partiti sunt. Multa alia sunt, auditus, visus, & gustus exempla. tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem L X X. quod alij interpretes onus Niniue reddiderunt, assumptionem Ninive appellauit: assumptionem quandam diuinam, principalioris animæ partis intelligens, non secus ac si à sancto spiritu, manibus quibusdam contrectata fuisset & formata. Verum vt breuiter sermonem expediamus, cum cæterorum prophetarum, alij per varia acti sint tempora, & modos: atque hi quidem pauci & rarò. quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic noster, dei & prophetarum etiam pater, omnia percurrit tempora, & modos: & nunc quidem præterita dicit, nunc præsentia, modò etiam futura: & modò videt. vidit, inquit, Dauid dominum, aut ea quæ domini sunt: modò audit. Dixit enim, inquit, dominus ad Dauid: Nunc tangit. Lingua mea, inquit, calamus scribæ velociter scribentis: linguam, inquam, non hanc exteriorem intelligens: quippe cum loqui eam potius, quàm scribere par fuisset: sed interiorem intellectus linguam: quæ nouo, atque ineffabili quodam modo, ipsum spiritum tangebatur, palpabaturque: eo nimirum modo, quo à scriptore tangitur, calamus, per quem, ea quæ illi reuelata erant, eleganter scribebat: neque id tantum, sed & velociter id agebat. vnde & manifestationem prophetiæ indi-

P R A E F A T I O.

cat, & vehementem etiam, ac validam spiritus concitationem, dum velocissimo scribæ eam comparat. Alibi gustum sibi adesse attestatur, dicens: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Ipsius etenim intellectus os ac fauces delectabantur, cum diuina oraculorum eloquia deglutiret, ac rursus reuocaret. maximam enim prophetam, tum deglutendo ea, tum reuocando percipiebat voluptatem. Alio etiam in loco eructasse dicit cor suum verbum bonum: vim quandam intellectus profundissimam, & (vt ita dicam) omnium capacissimam sic appellans, veluti quæ omnibus sancti spiritus cibus ad summum plena esset. Rarior in eo fuit odoratus figura: sed cæteris omnibus multò molestior. nam quod legimus: Myrrha & Stracte & Cassia à vestimentis tuis: id ab eo dictum est, cum aduersus putredinem & corruptionem cicatricum suarum, bonum ac suauem Christi odorem præsensisset. hoc pacto per omnia intellectus sensoria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est. Conditionem autem atque habitum prophetæ, oratione, atque sermone suo clarum facit: cum nihil differat apud eum, præsentia dicere, aut futura. Sæpenumero enim ordinem immutat, & aliquid vt iam factum narrat quod futurum est: contra etiam aliquando futura pro iam factis: cuiusmodi illud est. Quare insurrexerunt gètes, & populi meditati sunt inania? astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, &c. pro eo quod est, insurgent, meditabuntur, astabunt, conuenient. item illud: in flumine pertransibunt pede: hoc est, pertransierunt. est etenim hoc diuini spiritus peculiare, vt nihil præteritum ducat, aut futurum: cum illi omnia præsentia sint.

His omnibus consideratis, accedamus ad particularem vniuscuiusque psalmi interpretationem, vno tantum necessario & generali dicto adhuc præmissio: quòd non omnia dicta, vno modo interpretabimur: videlicet secundum historiam, aut secundum prophetiam, aut secundum allegoriam, aut secundum moralem sensum: sed vnum atque idem dictum, sæpenumero variis sensibus subiiciemus. Nam quæ admodum in arboribus & seminibus, plura ac varia sunt germina & vires. siquidem in arbore, & radix est, & trun-



P R A E F A T I O.

cus: item rami, cortex, folia, & medulla: & in feminibus, herba, stipula, arista, scammulae, & fructus pro vno innumerabiles: sic etiam & multo magis in his quae sunt spiritus: nec accusabis authorem de inuentis, sed ignosces potius in omissis. quis enim quod satis ac iustum est, digne dixerit?

In vniuersum illud etiam fit dictum, quod possumus nobis ipsi omnes psalmos accommodare: pro inimicis Christi, daemones Christianorum inimicos: pro Saule etiam & Absalone, aut si quis alius est huiusmodi tyrannus, daemonem pari modo, intelligentes: quos omnes in figura signatos esse intelligimus, per beati David persecutorum, atque infidiatorum personas. Quae vero ipsi beato David, & vncto & regi conueniunt, ea vnicuique nostrum accommodabimus. Nam quemadmodum ille regio oleo in regem vnctus est, ita & nos oleo baptismatis ad regnum caelorum. Quaecunque autem recte nobis congruere non possunt, ea simpliciter quasi sancti spiritus voces efferemus, huiusmodi verbis nosmetipsos sanctificantes qualia sunt quae in secundo sunt psalmo, & in aliis similibus.

INCIPIT EXPOSITIO

Euthymij monachi Zigaboni, in

Psalms, de Græco in Latinum per R.

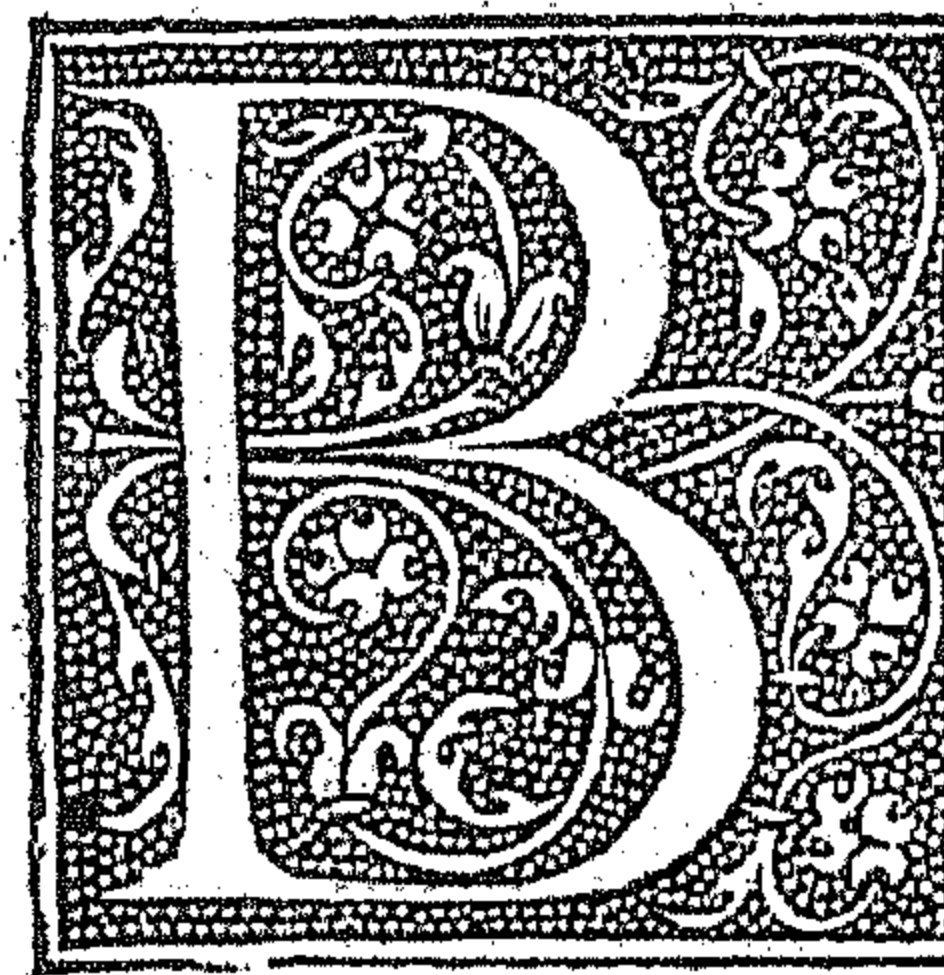
D. Philippum Saulum Episco-

pum Brugnatensem

conuersa.

Primus Psalmus, quemadmodum apud Hebræos sine inscri-  
ptione habetur, ita ab omnibus interpretibus est dimissus. Est au-  
tem non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus. Neque e-  
nim tantum admonet, ut diuinis insistant eloquiis, sed im-  
piorum, & aliorum delinquentium accusationem continet, &  
supplicia.

PSALMVS I.



BEATUS uir, qui non abiit in con-  
silio impiorum, & in uia peccato-  
rum non stetit. & in cathedra pesti-  
lentiæ non sedit. Beatus propriè  
Deus est, ut inquit Paulus de eo,  
dicens: quòd beatus est, & solus  
potens: & tamen appellationem  
hanc nobis indulsit, quemadmo-  
dum & illam Dei. (Ego enim, in-  
quit, dixi: Dij estis, & filij excel-

si omnes.) & multa alia huiusmodi nomina nobis largitus  
est: hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfe-  
ctionis, quæ virtute constat: & iuxta Græci nominis etymo-  
logiam, immortalitatem significat. Et quanquam sub mascu-  
lina voce propheticus sermo prolatus sit, fœminam tamen  
comprehendit: veluti totum à parte. Nam secundum Apo-  
stolum; mulieris caput est uir: coniunguntur autem capiti  
cætera corporis membra: & quibus communis est humani-  
tas, iis etiam opera communia sunt, & præmia. Rerum ve-

Μακάριος  
πλεονέ-  
σωντος  
το. μ. ως  
άνου κηρός

rō naturam secutus beatus Dauid, congruum quendam ordinem tradidit dictis suis. consilium enim quod in corde residet, radix est operationum corporis: quemadmodum & dominus docet, intus esse, inquit, ea quæ coinquinant hominem. vnde primo consulimus: deinde consilium firmamus: ac demum obfirmato consilio insistimus. quia etiam impius is dicitur, qui vel deum non colit, vel plures colit: & peccator ille est, qui licet fidelis sit, prauis tamē ac perditis est moribus: & pestis meritō is dici potest, qui non ipse tantum peccat, sed morbo suo alios inficit. idcirco Propheta beatos eos appellat, qui tria hæc vitia prorsus vitauerint: qui videlicet impiis cōsiliis (quæ aduersus religionem in deum sunt) nō communicauerint, ne obiter quidē atque in trāsitu. (ita enim puto significare dictionē, abiit,) quique cū peccatorib⁹ in prauo aliquo opere diu non constiterint: tametsi modicum quid propria infirmitate aliquādo ad id rapti sint: & postremo, qui cum pestilentibus hominibus non perseuerauerint: cum his inquam qui in cōcupiscentiis ac vitiis suis, constāiores sunt ac stabiliores: & qui per cathedram à Propheta subsignari vidētur. Vel aliter cōsiliū impiorum pro concilio & conuentu intelligendum, (quemadmodū Aquila & Theodotion interpretati suat,) viam verō peccatorum, dāmonem. nam qui in dāmonē nō steterit, ad Christum veniet, qui dixit: ego sum via: qua nimirum homines ad virtutem perueniunt, Item cathedrā pestilentiae pro doctrina non sana. sed quoniam ad perfectionem virtutis consequēdam, non satis est fugere à malo, (declina enim inquit à malo & fac bonum. Et Esaias: cessate ab iniquitatibus vestris, & discite bona facere.) idcirco valde consequenter adiunxit.

*Sed in lege domini volūtas ei⁹, & in lege ei⁹ meditabitur die ac nocte.* Beatus, inquit, ille qui non modo commemoratis vitiis, non communicauit, sed legi etiam diuinæ suam cōiunxit voluntatem, eadem volens quæ iubet lex. hoc vnum perpetuō meditatur, eaq; meditatione, vitam ac cōuersationē moderatur, & dirigit. hoc enim illud est quod per Moysen olim nobis deus mandauit dicens: & erunt verba huius legis semper in ore tuo, & mediteris ea, sedēs, surgēs, & cubans: & habebis ea in manu tua, eruntque immobilia ante

oculos tuos. Deinde qui fructus inde oriatur ostendit.

*Et erit tanquam lignū quod plantatū est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia quæcūque faciet prosperabuntur.* Qui ita se habet vt diximus, is instar arboris plantatus, iuxta fluentia eloquiorum Dei, atque illorum doctrina perpetuō irrigatus germinabit, fructūque, (ipsas nempe virtutes) opportuno ferens tempore, folia non dimittet: hoc est, humilitatem non deponet, quæ virtutes omnes non secus ac proprios fructus protegit atque conseruat: vel aliter, per fructum intelligere possumus, vniuersas illas diuitias, quæ de spiritualibus laboribus congregantur: & per folia virentem spem salutis: quæ, cum nunquam deficiat, omnium dolorum sensum tollit. Meritō autem diuina eloquia aquis comparauit, cum non minus animæ illis irrigentur atque impingentur, quàm aquis plantæ: vnde & Christus doctrinam suam, aquas appellauit, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: & qui credit in me, flumina viuētis aquæ fluent de ventre eius: & qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: huiuscemodi igitur viro, deus cooperatur in omnibus: à domino enim gressus eius dirigentur, & viam eius volet valde. Ipse etiam Apostolus diligentibus Deum, inquit, omnia cooperantur in bonum. Diutius etiam, omnia, hīc non otiosē iacet: nam qui ad hunc usque virtutis cumulum peruenerit, malum amplius aliquid facere nusquam sustinebit: qua ratione à Deo in omnibus prosperabitur. Verūm cum per bona ad virtutem, in superioribus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athletam oleo iungit, dum ex contrariis munit, dicens:

*Non sic impij non sic.* Non ita florent impij, inquit, nec germinant, aut fructum ferunt, nec tantis fruuntur bonis, quātis vir ille quem beatum diximus, & dum negationem repetit, quod negatum est magis confirmat: quomodo autem illis agendum sit, subiicit.

*Sed tanquam puluis quem proicit ventus à facie terræ.* Quæadmodum irruentes venti facilē puluerem trāsferunt & dissipant, ita & aduersarij dāmones, impios quosq; facilē dissipabunt. Per faciem verō terræ, eius superficiem intellige, quam terræ humeros etiam appellant, eò quod ferat ac

sustineat corpora omnia, quæ in ea sunt: sicuti & terræ finem eam partem dicunt, quæ in ea est magis profunda. Impios verò communicato nomine hic eos omnes appellat, quos superius triplici ordine distingui à ppheta docuimus. Possumus etiam per impios, Iudeos intelligere qui filiū nō adorant, & spiritu prædicationis sanctorum Apostolorum per totum orbem dispersi sunt.

*Ideo non resurgent impii in iudicio.* Vide exquisitum sancti spiritus loquendi modum: non simpliciter dixit: non resurgēt: sed apposuit, in iudicio. Resurgent quippe & impij, non vt iudicentur, vtpote qui iam condemnati sunt: Qui non credit in me, inquit, iam iudicatus est: sed vt suppliciis plectantur. obseruandum est autem, quòd cum Moyses de resurrectione nihil nobis manifestè tradiderit, primus omnium Dauid eam apertius nos docere incepit.

*Neque peccatores in consilio iustorum.* Peccatores hoc in loco, appellat eos, qui impij quidem nō sunt, sed peruerfis moribus scatent: qui iudicabuntur soli, & condemnati procul à iustis relegabuntur. Cōsiliū autem Aquila & Theodotion hic, iustorum congregationem interpretati sunt: verum iustos scriptura appellare solet, non eos tantum, qui in propria ac peculiari iusticiæ virtute exercitati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam iustificatos à deo.

*Quoniam nouit dominus viam iustorum.* Docet neminē posse deum latere. alibi etiā ait: Nouit dominus vias immaculatorū: item alibi, Nouit dominus eos qui sui sunt: nam cū (vt alibi dixit) ipse sit via, necesse est, vt omnes videat qui per ipsum, id est per mandata eius, incedunt: peccatores verò quanquam non minus nouerit, quàm iustos, tamen veluti cognitione sua indignos, ignorare simulat. hac ratione cum peccasset Adam, interrogauit vbi esset: quod obseruauit etiam in Cain, & in multis aliis.

*Et iter impiorum peribit.* Virtutes iustorum permanēt veluti eorum diuitiæ quædam ac coronæ: peruersa autem impiorum scelera atque actiones delebuntur atque inanes reddētur. actiones enim, itineris nomine, iterū expressit. Huius autem dicto illud Apostoli cōsimile est: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

*Secūdus etiā Psalmus apud Hebræos inscriptione prorsus caret & titulo: qui prædicit autem eorum insidias, qui dominum occiderunt: uocationem etiam Gentium & iudæorum perditionem.*

PSALMVS 2.



*Vare insurrexerunt gētes, & populi meditati sunt inania, astiterūt reges terræ, & principes conuenerūt in unū.* Prophetici oculis furore ac rabie eorū perspiciēs beatus Dauid, cum lamentatione quadam ac fletu sermonem inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cū furore tumultuati sunt? cur cuncta perurbarunt, ac tam grandia arrogantes præsumpserunt facinora? Ita enim significare aiunt verbum, insurrexerunt, ij, qui ex Hebraica in Græcam linguam conuerterunt: pergentes verò, Romanos milites intellige, qui cum Pilato erant: & per populos, Iudæos, qui cum Anna & Caipha: per Reges & Principes, Herodem & Pilatum: vt actus Apostolorum declarant: quorum alter Rex erat, & alter Princeps. Quòd si plurali numero dictiones à Propheta prolatae sunt, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinem id factum est: quæ plurali numero sæpe vtitur pro singulari. vel iuxta altiorē quendam sensum, alia fortassis ratione: quia simul cum Herode Rege, aduersus Christum, alius peccati Rex diabolus armatus est: & Cum Pilato Principe, multi Principes: dæmonum nimirum potestates: aduersus quas (vt docet Apostolus) nobis lucta est & certamen. nam cum ex duplici constaret Christus natura, visibili scilicet & inuisibili, duplex etiam certamen, inuisibilium inquam & visibilium inimicorum sustinuit. Meditatos verò inania dicit, pro frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum è medio tollere, qui resurrexit & viuit in æternū. Possunt etiam hæc verba aduersus solos dici Iudæos, qui sacre scripturæ studiis incumbētes, in cassum eam meditati sunt: cum non intellexerint quanta in ea de Christo prædicantur.

*Aduersus dominum & aduersus Christum eius.* Insurrexerunt, inquit, astiterunt, & cōgregati sunt, nō minus aduersus patrem, quàm aduersus filium: filium inquam, quem pater in gentium regem vnixerat, eas enim in hæreditatē illi dederat. bellum quippe, quod aduersus filium ab illis gestū

est, peruenit etiam ad patrem. pro domino igitur patrē, & p̄ Christo filiū, hoc in loco intelligam⁹. Etem pater ipse, diuina dispensationis ratione regē eū cōstituit: Quod si, vt in multis exēplarib⁹, in plurali nūero legamus, aduersus Christū eorū, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudæos omnes, q̄ ad gētes, & ad ipsos etiam dæmones, quoniam illi omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, & infernorum.

DIAP SALMA. Quid sit Diapsalma abundē diximus in proœmio.

*Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus a nobis iugum ipsorum.* Verba hæc dicta sunt veluti ex persona sancti spiritus iubentis posteris fidelibus, vt ab idololatriis Romanis, atque ab imprudentibus Iudæis discedant, & illorum quidem seruitutis vincula dirumpant, quibus detinebantur: horum verò iugum, quo propter legem grauabantur excutiant, veluti onerosum ac mortiferum: & vice illius leue ac viuificum Christi iugum sumant. Quamquam & alio modo intelligi possunt, vt dicta videantur, ex eorum persona, qui Christum occiderunt, qui & re ipsa, & verbis, seruitutis vincula, ac subiectionis iugum recusarunt: quibus ipso etiam iure naturæ, tam filio quàm patri, deuincti erant.

*Qui habitat in cœlis iridebit eos, & dominus subsannabit eos.* Hi igitur qui à prædictis blasphematur, pater nimirum qui in cœlis habitat, & filius qui diuinitatis ratione omnium dominus dicitur, deridebunt & subsannabunt eos: conuincētq; fatuos eos fuisse, quod inania atq; impossibilia conati sint: & sperauerint ipsum dñm, quinimmo vitam ipsam, morte afficere: quodq; Romani, dæmones potius q̄ Deum, & Iudæi vmbra potius quàm veritatem elegerint.

*Tunc loquetur ad eos in ira sua.* Tunc intellige locutum ad eos Dominū fuisse, quādo Iudæos palam redarguit, & peruentura in eos mala predixit: quādo inter cætera dixisse legimus: Veh vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia auferretur à vobis regnum Dei, &c.

*Et in furore suo cōturbabit eos.* Ob sumā illorū prauitatē Propheta indignat⁹, futuras eis annūtiat calamitates, p̄turbationēq; & suspiciōē eis plurimā ip̄ponit: redarguētē autē eos dño, quē Prophetā arbitrabatur, par est multos fuisse p̄territos. Alij verò dicūt his verbis significari calamitates,

q̄ ex futura Romanorum obsidiōe eis impēdebant. possunt etiam de futuro iudicio intelligi, quādo tanti criminis rei à Deo condemnati perpetuis pœnis subiicientur. Ira autē & furor (quem, vt Græcæ dictionis θυμὸς verior significatio postulat, indignationem, seu potius excandescētia quis dixerit) aliquando pro eodē ponuntur, aliquando vt diuersa: ita vt excandescētia motus sit ad iram, & iuxta etymologiam, excitationem & motū significet: ira verò, iuxta eandem Græci nominis etymologiam vehementiorem, & concitatiorem ad vindictam denotet feruorem.

*Ego autem constitutus sum Rex ab eo.* Sermonem nunc facit ex Christi persona. Prophetarum enim mos est, & materias, & personas variare: vtpote qui veluti organa quædam, atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquebantur, quæ sanctus illis spiritus subministrabat. annunciat autem Christ⁹ regnū, quod sibi, vt homini, à patre traditū est. Data est enim, inquit, mihi oīs potestas, in cœlo & in terra.

*Super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* A monte qui dicitur Syon totam iudæam significauit: & sensus talis est. Ego rex constitutus sum vt doceam euangelica mandata, Præceptum domini appellans hæc mandata: vt vnam atque eandem esse sibi cum patre voluntatem ostenderet: à meipso enim, inquit, nihil locut⁹ sum, sed quæcunque audio à patre meo.

*Dominus dixit ad me filius meus es tu.* Hæc verba propter æternam ac diuinam generationem dicta sunt.

*Ego hodie genui te.* Hæc propter carnis dispensationem quod verò, ait, hodie, intellige vt ad distinctionem æternitatis sit dictum, vt tempus signaret: hoc est in his temporibus. genui autem posuit pro creauit. Pater nanque creatorum omnium Deus dicitur vt earum formator & factor.

*Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Cum Christus quod ad carnem eius pertinebat ex Iudæorum esset cognatione, & in propria ideo venisset, vt cognatos doceret, à suis non receptus, iure gentium nationes, vt suas sibi vëdicauit, præcipuē cum pater eum monuisset, vt illas peteret, & pollicitus fuisset petēti se eas traditurū. nam ex quo vt homo alia ratione factus erat filius Dei, consequenter aliaque illi deberi videbatur hæreditas.

θυμὸς πα  
ρὰ τὸ θυμὸν  
καὶ ἰσχυρῶς.  
Ὁ ἰσχυρὸς πα  
ρὰ τὸ ἰσχυρῶς  
καὶ ἰσχυρῶς  
καὶ ἰσχυρῶς.

Et possessionem tuam terminos terræ. Et potestatem, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ vsque fines pertingit. In omnem enim terram & in omnes fines orbis terræ Euangelicus sermo penetravit. & ipse quidem pater, à Propheta introducit, monere atque instare vt filius hæreditatem hanc petat: vt ostendat quam cuperet pater humani generis instaurationem: filius verò non immerito etiam postulare id dicitur, quando quidem & humanitatē sumpsit, & dei atq; hominū mediator effectus sit. Erubescant igitur & confundantur Iudæi neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alius præter Christum tantam sibi possessionem parauit.

*Pasces eos in uirga ferreæ.* Simile est illud Prophetæ dicitis: eos qui sermones tuos non susceperint castigabis flagello ferreo: & significare mihi videtur his verbis Propheta, Romanorum Imperium. Etenim cum Christi regnum negassent Iudæi, sub Imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentiā sustinuerunt: à qua prorsus pene perditum sunt. Ferream verò eam dixit veluti validam ac fortem. nam & Daniel in visionibus suis ferreā eam etiā appellauit.

*Tanquam uasa figuli confringes eos.* Hoc loquendi modo expressit Propheta, quæ facile Iudæi, & quæ funditus à deo perdituri essent. Alij his verbis significari aiunt Gentium salutem: pasces eos, inquit, in valida ac forti potentia tua: & quem admodum figulus ubi reproba esse viderit vasa, quæ formauit, cõterit illa: ea nimirum ratione vt rursus igni admoueat & reformet: ita & tu domine, harum Gentium cogitationes Euangelio tuo destrues, vt eas postmodum lauacro regenerationis reformes, & diuino sancti spiritus igne fortiores reddas.

*Et nunc reges intelligite, erudimini omnes qui iudicatis terram.* Dicitio, nunc, hoc in loco rationem reddit, ac si dictum esset: & propterea vos, o Romanorum & cæterarum gentium Reges, vosque o Iudices qui in vniuersa estis terra, vel vos o, qui terrenos homines iudicatis, ex quo addiscere potuistis, quantum calamitatibus oppressi fuerint ij, qui Christum hunc temere reprobarunt, & illud pariter nostis quod à Deo in hæreditatem electi estis: vos omnes inquam moneo, sapientes estote, & abiecta priori illa amētia, erudimini tum ab iis, tum à scripturis etiā diuinis. Verum dum Reges ac Principes ad-

monentur à Propheta, ipsos etiā populos eis subiectos admoneri pariter arbitrantur.

*Seruite domino in timore.* Intelligentes, inquit, quod Christus & deus est, & vindex, & terribilis, quod illius possessio & fors appellati atque effecti estis, quod reliquum est, moderatis compositisque moribus vestris seruite ei in timore, veluti domino. in timore autē ideo dico, quia ubi est timor dei, illic & mandatorum obseruatio.

*Et exultate ei in tremore.* Et seruietes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac saluatore vestro. Gaudete enim, inquit Apostolus, in domino semper gaudete: verum hoc vestrum gaudium, tremore etiam commixtum sit, & non effusum. Exultate propter spem, sed contremiscite ob peccatum. est enim diligentissimus omnium exquisitor, atque inuestigator deus, & nemo latere eum potest.

*Apprehēdite disciplinam.* Maiorem his verbis intensionem adiungit ad id quod dixerat, ac si diceret: erudimini inquam non in superficie: sed summo studio contendite vt perfectam virtutem consequamini. Dicitum est autem hoc ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter tenent.

*Nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta.* Per uiam iustam, iustorum hominum vitam, ac conuersationem intelligit. via enim apud Hebræos multa significat.

*Cum exarserit in breui ira eius.* Iudicij diem significat, quod uero ait in breui, vehemētiam denotat & celeritatē. nam & si in presentiarum sepe irascatur deus, remissius tamen id facit, vt pœnitentiæ locum tribuat.

*Beati omnes qui confidunt in eo.* Qui terrena omnia contemunt & spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmum cum superiori coniungendum dicant: atque illinc maximè probationis vires sumunt, quod beatus Dauid à beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

*Psalmus ipsi Dauid cum fugeret à facie Absalon filii sui.*

*Inscriptio psalmi clara est, iis præcipue, qui Regum historias legerint. Psalmus uero unicuique facile accommodari potest, qui uisibilem seu inuisibilem inimicorum pugnam sustineat.*

PSALMVS

PSALMVS 3.



**D**omine quid multiplicati sunt qui tribulāt me. Aegreferēs Propheta, huiusmodi se, & subditorū & amicorū infidiis affligi, ad solum deum animū suū intendens, causam interrogat: cur multis in dies ad parricidā filiū vndiq; accedētib⁹, multiplicarētur inimici atque insidiatores sui, cū ipse in neminem eorum aliquando iniquus extitisset. Possunt etiam hęc verba intelligi, vt dicta sint propter dæmonum infidias.

*Multi insurgunt aduersum me.* Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

*Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius.* Multi eorum, inquit, qui insurrexerūt aduersum me, mutuo se exhortantes de anima mea, hoc est, de meipso, huiusmodi verba loquūtur: quod is qui tam facilē depelli potuit & fugari, meritō existimādus sit ob propria peccata, a deo derelict⁹, illiūsq; opē atq; auxiliū amisisse: vel multi id dicūt eorū scilicet, qui calamitates meas vident. Quod verō ait, in Deo ei⁹, idē sibi vult q̄ in illo Deo in quo ipse sperauit.

DIAPSALMA. In proœmio operis dictum est quid sit Diapsalma.

*Tu autē domine adiutor me⁹.* Illi dicāt quod lubet, tu verō afflictorū oīm adiutor es, eorū p̄cipuē q̄ ope tua digni sūt.

*Gloria mea, & exaltans caput meum.* Alij genus, fortunam, diuitias, aut aliud quid simile, magnū & præclarum putant: ego autem in te solo confido & glorior: nam si adiutor fueris, gloriam etiam præstabis: & caput meum frequentibus olim depressum calamitatibus extolles atque exaltabis.

*Voce mea ad dominū clamaui, & exaudiuit me de mōte sãcto suo.* Tantum, inquit, clamaui (seu oris, seu mētis clamorē intelligens) & statim exaudiuit me. Prope enim est dñs inuocātibus eū, per mōtem autē sanctū, Syō, intelligit vbi habitare credebatur Deus: probisq; ac dignis Deo hominib⁹ loqui: vel ipsum cœlū, quod Dei habitationem appellamus.

DIAPSALMA. *Ego dormiui.* Ego, inquit, graui afflictionum pondere depressus decidi admodum, atque inutilis effectus sum.

*Et soporatus sum.* Hoc est, huiusmodi passione diu detēt⁹.

ΑΥΤΙΛΗ-  
πρωε.

TERTIVS.

6

ΑΥΤΙΛΗ-  
ψεται.

*Et resurrexi, quia dominus adiuuabit me.* Prenoscēs vt Propheta, q̄ dominus opem mihi allaturus erat, penē mortuas vires atque animum languidum suscitauit. Aliqui dicta hęc esse intelligunt de resurrectione, & tēpus poni pro tempore, hoc est, dormiam ego, & cū mortuus fuero, sopore ac somno detinebor, corpore nimirum viribus defecto, ac deinde resurgam: vel tempore illo quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt: vel in consummatione seculi, quando mortui omnes resurgent.

*Non timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me.* Tuo, inquit, fretus auxilio non timebo: per irruentes autē contra se, iuxta historiam, Absalonem intelligit, & complices, qui aduersus eum semper insidiarum aliquid moliebantur: vel demones iuxta Anagogen, qui in circuitu aggredi aliquem dicūtur: quoniā & ab anteriori parte infidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerentes: & a tergo inuadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant, & a dextris quando ad virtutem nobis opem ferunt, vt ad inanem nos gloriam impellant, & a sinistris, quando omni abiectio velamine manifestam nobis vim inferunt.

*Exurge domine, saluum me fac Deus meus.* Tu domine, inquit, qui lōguanimitate hactenus vsus es, vt dormire quodammodo uidereris, exurge & commouearis aduersus inimicos meos: vel fortē saluatoris Christi resurrectionē prædicat ad humani generis salutem eum aduocans: ita vt humanæ naturæ personam Prophetam induisse dicamus.

*Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa.* Prophetis oculis inimicorum suorum perditionem præuidens beatus David, gratias Deo agit, & collatum in se beneficium agnoscit.

*Dentes peccatorum contriuisisti.* Per dentes, vires intelligit: translatum est autem hoc a feris, quæ in dentibus summū habent robur: peccatores verō, inimicos omnes appellat, peccare illos significans: quia ob solam morum peruersitatem, temere aduersus eum pugnabant.

*Domini est salus.* Atq; hoc ad gratiarum actionem pertinet, & significat q̄ solus Deus, & nullus alius eum saluabit.

*Et super populum tuum benedictio tua.* Et veniat, inquit,

PSALMVS

benedictio tua super populum tuum, qui mecum pariter ini-  
micorum iniurias perpeffus est. vel omnem populum simpli-  
citer qui sub meo est imperio. vel super fidelium Christia-  
norum populum. Per benedictionē verò intelligere debe-  
mus pacem & diuina beneficia, quæ benedictionis sunt cau-  
sa. Quippe cum & populus, & quicumque alij viderint, qua-  
le auxilium consecutus est à Deo beatus Dauid, daturi om-  
nes sint summam Deo gloriam.

In finem in Hymnis psalmus ipsi Dauid.

Εν ὑμνοῖς  
τῷ Δαβίδ

Inscribitur in finē hic psalmus: quia ut inferius dicemus, resur-  
rectionis prophetiam continet, & quæ ad futurum seculum perti-  
nent, quod presentis esse seculi nemo ambigit. uel quia quæ prædi-  
cuntur in hoc psalmo nouerat beatus Dauid ut Propheta finem esse  
habitura. In hymnis uerò, ideo appositū est, quia mirabilia Dei o-  
pera cōtinet: quib⁹ effectū est, ut post presentis psalmi decātationē,  
Absalonis tyrannidē superauerit. Cōgruit etiam hic psalmus cui-  
cunque à periculis liberato.

PSALMVS 4.

Εἰς ἄκου-  
σας.



Uinuocare exaudisti me De⁹ iustitiæ meæ. Cō-  
templare celeritatem, cum adhuc inuocaret  
exauditus est: sicut alibi etiam ait: adhuc  
loquente te dicam, ecce adsum. neque enim  
verborū copia persuadet Deo, sed pura sim-  
plicis animæ affectio. quòd verò ait, De-  
us iustitiæ meæ, circumlocutus est pro, Deus mei Dauid:  
mei inquam qui Absaloni comparatus iustus videri pos-  
sum, dum iustiozem causam foueo. neque enim illum ego,  
sed ille me affecit iniuria. Et sæpenumero hoc loquendi  
modo utitur Propheta, vt sanctum se aut iustum appel-  
let, aut aliquid eiusmodi: non veluti iactabundus, sed ad-  
uersariorum se comparans prauitati.

Εἰς ἄκου-  
σας µε.

In tribulatione dilatasti me. Gaudium dilatare solet & dif-  
fundere animum, afflictio autem angere atq; angustare. ve-  
rum tu, inquit, in mœroris ac tristitiæ tēpore, non pusilla-  
nimen, sed magnanimum potius me fecisti: ita vt ipsi etiam  
parricidæ filio parci mandauerim.

Miserere mei, & exaudi orationē meam. Adhuc Deum ma-  
gis ad misericordiā allicit, rogatq; preces suas non despici,  
si quando in tentationes fortassis rursus inciderit.

QUARTVS

7

Filii hominum usquequo graui corde. Sermonem ad notos  
sibi, atque ad amicos dirigit, qui inualescentibus calamitati-  
bus studebant præsentibus ac tēporalibus auxiliis ei opem  
ferre: aitque, usquequo inter afflictiones cor vestrū ad Deū  
non tollitis? usquequo animū ac cor vestrum humanis ra-  
tionibus grauabitis, & vanis distrahimini sollicitudinibus?  
Quòd verò ait, filii hominum, periphrasis est & circumlocu-  
tio, p̄ eo quod est, homines: estq; idioma Hebraicæ linguæ.

Cur diligitis uanitatem & queritis mēdaciū. Inutiles sunt  
humani conatus: & primo quidem aspectu, conceptę animo  
spei videntur applaudere, sed postmodū frustrātur. vel for-  
tassis uerba hæc ad illos dicta sunt, qui præsentibus rebus,  
tanquam perpetuis student, tametsi stabiles non sunt. viden-  
tur quidem esse propter id quod in superficie apparet, re ve-  
ra tamen ob assiduas mutationes de illis aliter iudicandum  
non est, quàm si nō essent. nam & ipse beatus Dauid rex e-  
rat, & tamen priuatam vitam agebat, & persecutionem su-  
stinebat.

Et scito quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Con-  
iunctio, & superflua est hoc in loco quæadmodum ex more  
Hebraicæ idiomatis sæpenumero alibi aliqua reperiuntur su-  
peruacanea. discite igitur, inquit, quòd celebrē me de⁹ ac cō-  
spicuum reddidit: me inquam qui ei sanctificatus, hoc est  
oblatus ac dedicatus sum, quique in eo solo spes meas ratas  
esse constitui. verè autem celebris ac clarus fuit beatus Da-  
uid, qui destructorē destruxit, qui fugitiuus persequentem  
vicit: qui parua militum manu, multas copias superauit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum. Postquā Dei  
ope, tam celeriter à tanto periculo me liberatum perspexi,  
summam in me Dei misericordiam statim agnouit: atq; ideo  
confido, quòd rursus me clamantem atque in afflictionibus  
constitutum exaudiet.

Ira scimini & nolite peccare. Irasci quidē vt homines non  
prohibet, sed admonet vt nō peccemus, & ne finam⁹ à pas-  
sionis vehemētia nos pertrahi: ne supra modum irascamur  
neu temere aliquē vlciscamur. nam qui irascitur vt illatas  
sibi iniurias vlciscatur, irascitur & peccat: qui verò tantum  
irascitur, vt alterum corrigat, irascitur quidem sed nō pec-  
cat. quemadmodum nec peccat pater, qui non obtem-



PSALMVS

peranti filio irascitur.

κατανύ-  
γητι.

*Quæ dicitis in cordib<sup>9</sup> vestris, in cubilibus vestris cōpūgimini.*  
Perge, inquit, in tuū cubile, vbi maxima adest securitas: & illic amplo cū ocio ac quiete teipsum diiudica: & cogitationes discute, quas habuisti per diē, noctu præterea atq; in cubili tuo vt dixi doleas, & pœnitentiā tecū agas ob peccata quæ interdū in animo tuo reuoluisti. mihi enī, inquit, beatus David, sic facienti, vt te moneo, prosperè cūcta succedunt. Sume itaque & tu experimentum, cum ex me didiceris huiusmodi vtilitatē percipere. hoc enim tibi vt facias suadeo. q̄ si vt Propheta indicat, cogitationū pœnas daturi sumus, quanto magis operationum? Considera etiā quomodo tam ad præseruandum, à peccatis, quàm ad castigandum peccatorem, aptissimis Propheta, vsus sit pharmacis. nam quod ait irascimini & nolite peccare, custodit & præseruat à peccato: & si fortassis in peccata quis inciderit, vicissim castigat & corrigit, dum ait: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

*Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.* Iustitiam vestram quasi fructum quendam Deo, inquit, afferte, neminem iniuria afficientes: & auxilium à Deo expectate, qui oppressis potissimum auxilio esse solet. Cōuersationem præterea ac vitam futuræ ecclciæ prænunciat, quæ vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatura. Iustitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intelligit.

Διῆς.

*Multi dicunt quis ostendet nobis bona?* Cū sui exemplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, vt in superioribus vidimus, modo obiectionem quandam à pusillanimitate fieri solitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, egreferentes, statim desperant, nec credunt Deum propè esse inuocātibus eum. Quinimmo omni spe destituti, talia etiam effundunt verba: quis adiutor deinceps erit nobis? quasi dicant nullus. Quæ verba extremæ omnino desperationis sunt. vel aliter: de iis hominib<sup>9</sup> sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cum in ocio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones verò quæ diuina dispensatione nobis immittuntur valde oderūt. per illa etiam verba, quis osten-

QVARTVS

8

det nobis bona? animæ ardētis atque immodicè appetentis affectum intellige demonstrari.

*Signatum est super nos lumen vultus tui domine.* Verum ego inquit, longè aliter sentio. neque enim in me signatum esset lumen protectionis tuæ: quam lucem, illam esse, intelligendum est: quæ mœroris tenebras dissoluit: quæq; in me quodam modo insculpta, notum me omnibus, ac conspicuum facit, his etiam qui procul sunt. Quidam aiunt cōtineri his verbis prophetiam de Christianis. quibus per hoc nomen, quo Christiani appellantur, signum atque indicium quoddam impositum est: Christus nimirum: qui patris lux est. per Christum enim patrem agnouimus. qui enim vidit me, inquit, vidit & patrem meum: qui etiam character & forma patris, ab Apostolo cognominatur. Cōiunxit autē seipsum Propheta Christianis, ob cognationem quādam ac familiaritatem virtutum.

*De disti latitiam in corde meo.* Vel propter prædictū auxilium, vel ob denominationem fidelium à Christo.

*A fructu frumenti vini & olei, eis multiplicati sunt.* De carnalibus hominibus iterum sermo est: quibus terrena tantū cogitantibus, abunde omnia Deum præ magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: & bona eis collata connumerat dicens: quòd à fructu frumētī, vini, & olei, multiplicati sunt eis. hoc est, eis connumeratis bonis repleti, per quæ bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

Αὐ τῶν ἐπι-  
πληθύνθησαν  
σῶμα.

*In pace in idipsum dormiam & soporabor.* Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quiete dormiā, nec dormiā simpliciter, sed ad ipsam vsque satietatem. nam quod ait, in id ipsum, idem sibi vult quod vna: ac si dicat, vtraque hæc faciam, dormiam, & pariter soporabor. quo loquēdi modo ac cubationis & quietis sūperintensionem expressit. vel his verbis Propheta fortassis prædicat, quæ, ad mortē suam pertinebant. quod scilicet non violēta sed naturali morte ei moriendum erat. & quod dicit in idipsum, de anima & corpore intelligemus. Dormiam enim ego, inquit, in pace, corpore pariter & anima, corpore nimirū à visibilibus, & anima ab inuisibilibus inimicis liberata. quod verò ait, soporabor longum resurrectionis tempus significare videtur.

γ' πνῶσο.

PSALMVS

Καὶ ὡν-  
σας με.

Quonia tu domine singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti seorsum a malignis atq; in spe salutis. Quidam vero hæc de resurrectione a mortuis propheticè dicta esse aiunt: quodque beatus Dauid, veluti ex corporis sui persona sermonem formauit, dicentis: tu domine habitare me fecisti in sepultura: & constituisti me singularè ac solitarium illic esse, a propriaque ac socia mihi anima disiunctum. verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis. quandoquidem iterum animam suscepturum sperem. illa autem dictio, quoniam, abundare videtur hoc in loco, quemadmodum & sæpe alibi, iuxta sacræ scripturæ, atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam sæpe numero etiam hæc dictio apud Hebræos, idem significat quod verè, & ponitur pro aduerbio confirmandi.

In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur.

Quid sibi velit inscriptio in finè, superius dictum est, hoc autè in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christ<sup>9</sup> homo factus est: quado umbra legis finè accepit: atque hoc ex subsequentibus cõprobari. ex persona enim futuræ fidelium Ecclesiæ Propheta psalmum hunc cõposuit: quãquam & ipsius etiam beati Dauid negociis, ac rebus congruat. hanc igitur ecclesiam, eam esse intelliges, quam Propheta dicit hæreditatem consequi: ea nimirum ratione: quia per Baptismi regenerationem adopta est, & adoptionis priuilegia cõsecuta. hæreditas uerò quæ ei debetur illa est quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, &c. de hac etiam ecclesia tanquã de sponsa Paulus dicebat: aptaui uirginè castam Christo cõstituere: & Ioannes, qui habet spõsam spõsus est: & beatus Dauid alibi: adstittit Regina a dextris tuis. In præsentì uerò tempore dixit, quæ hæreditatem consequitur, & nõ quæ consecuta est, aut quæ cõsequetur: quia Ecclesia semper hæres est, illiusq; hæreditas finem ullum habitura nunquam est.

PSALMVS 5.



Erba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum, intende uoci orationis meæ. Eundem sensum aliis atque aliis verbis repetit idem æquiualentib<sup>9</sup>, quemadmodum mos est iis qui ex corde supplicat, vel per uerba, preces intellige, tanquam sermones. clamorem

QVINTVS

verò ideo addidit, ut cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: & uocem ea ratione, ut clarè atque apertè se locutum fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotam soleat uocem efficere. alia autem uerba quæ his commixta sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, non simpliciter: sed intellige, atque ipso intellectu percipe quid sibi uolunt preces meæ: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas puta, seu labiis, seu ipso tibi corde offerantur. est autè mos sacræ scripturæ, ut humanas sæpenumero operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri uideamus.

Rex meus & deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, ueluti, qui mei solus prouidentiam & procuratorem habes: te solum pari modo ut Deum colo, tanquam uerum omnium creatorem. cetera enim idola omnia abieci.

Quoniam ad te orabo domine. Exaudi me, inquit, quonia deinceps ad te solum, & nõ ad alium Deum ut antea preces meas effundam.

Manè exaudies uocem meam manè adstabo tibi & uidebis me. Illo inquam manè, quo sol iustitiæ Christus hominibus orientur. Ego etenim tunc ex Iudæis, atque ex gentibus congregabor: & inuocabo te, ac laudando, appropinquationis conuersationem exhibebo. tunc igitur tibi me appropinquantem, atque assistentem uidebis. oculi enim Domini, inquit, super iustos. quædam uerò exemplaria habent, & uidebor: hoc est manifestus fiam. quod si iuxta historiam psalmum exponamus de beato Dauid, manè pro matutino tempore accipiendum est: ac si diceret: Gratius mihi ac iucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te Deus, orationem ac preces meas proferre: quod & nos facere consueuimus statim ubi è lecto cõsurreximus: nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, dominum in omni tempore.

Quoniam non Deus uolēs iniquitatē tu es. Longe enim abes ab idolorum peruersitate: quæ iniquitates diligunt. Per iniquitatem uerò õne peccati genus intelligit, quod extra æquitatis sit normam: seu ut significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni careat legis ratione. ἀνομος quippe, uide, ἀνομία, quæ latinus interpres assidue iniquum appellat.

pellat, ex legem potius, quàm iniquum significat: sed vocabuli inopia ἀνομιαν iniquitatem appellamus.

Neque habitabit iuxta te malignus. Gentium dii, non tantùm ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quemadmodum ex profanis eorum libris docemur: sed homines quosque, similibus vitiorum amatores, veluti suos ac proprios fouent, suaque illis profana aperiunt fana. Tuam vero, ô deus, familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: Neque habitabit iuxta te malignus) homo nullus vnquam consequetur. prope est enim dominus iis qui contrito sunt corde. item: veruntamen prope times eum salutare ipsius: Malignum enim dicens Propheta omnifariam peccatorem subsignauit.

παράνο-  
μοι,

Nec permanebunt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetiam de Iudæis, qui donec legem seruauerunt, protectione & custodia dei digni esse visi sunt: verum vbi illius transgredi cœperunt mandata, iustitiam, ac meritò ab eo expulsi sunt.

Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Hoc propter infideles gentes dictum est, quæ legem dei non receperunt: & quos iuxta Græci nominis veriorum significatum, vt diximus, ex leges potius dicere possumus quàm iniquos. differt autem transgressor legis ab exlege: quia alter, legem quidem nouit, sed non seruat: alter verò is dicitur, qui nullas omnino recipit leges. quanquam sepe numero alterum loco alterius ponitur. quinimmo & latinus interpres vtranque dictionem passim pro iniquo exponit. Verum cum in vniuersum dixerit de peccatoribus, particulatim nunc tradit quæ sibi visa sunt præcipua peccatorum capita.

Perdes eos qui loquuntur mendacium. Hoc principaliter propter eos dictum est, qui non verum deum colebant: & propter Hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac demonis ministros, qui pater dicitur mendacij: Quod verò ait, perdes: grauissima eorum tormenta denotauit. vel fortassis id à propheta dictum est, vt eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto deterret. qui non tantum seipsum lædunt sed multis etiam, perditionis causa existunt.

Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vide

quomodo interfectori dolosum coniunxit. nam qui dicitur, & in pericula aliquem coniicit, occidere etiam videtur.

Ego autem in multitudine misericordiae tuae introibo in domum tuam. Ego, inquit, ecclesia ob summam misericordiam tuam ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudenter destruebam, ingrediar. vel aliter: introibo in domum tuam, digna nimirum effecta huiusmodi fiducia apud te, non ob meas virtutes, sed ob tuam tantum misericordiam. Aliqui per domum dei conuersionem ac vitam intelligunt virtute præditam. requiescit enim deus atque habitat in iis qui virtutes sectantur, quemadmodum in Euangelio ait: Ego & pater ad eum venimus, & mansionem apud eum faciemus.

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Ingressa, inquit, multa cum reuerentia adorabo in timore. templum verò aut terrenum hoc intellige, aut cœlesti in quo adoratura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intemperanter abutebantur, atque inhoneste. cum autem hactenus ecclesia vitiorum genera quæ ad propositum à se sumptum pertinebant, narrauerit per capita: eaque deo esse ostenderit abominabilia, nunc ad se ipsam reuertitur, ac pollicetur verè se atque ingenuè, & non pigre diuino cultu inseruituram: nec tamen id dicit, veluti quæ per seipsam iustificata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamuis in clamando aduersus peccatores, & seipsam in templum dei inducendo, videatur quodammodo aliud significare.

Domine deduc me in iusticia tua. Deduc me domine per manum filii tui: qui, vt ait Apostolus, iusticia est, & sanctificatio, & redemptio: vel in lege tua quæ est humana iustitia.

Propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Propter visibiles atque inuisibiles inimicos meos, qui in semitis meis scandala seminat, & laqueos tendunt, explana quæso domine viam meam ad te. ita enim Symmachus reddidit. vel dirige me, ne declinem ad dexteram aut ad sinistram propter inimicos meos, qui latenter in insidiis me obseruant. Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato David.

Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Et mentiuntur assidue cum falaces: & inutilia sepe ac vana cogitant vt maligni.

*Sepulchrum patris est guttur eorum.* Propter mortua illorum dogmata hoc dicit: & ob putidas Hæreticorū blasphemias, & inhonesta intemperatiæ verba: vel iuxta historiam ob turpes contumelias, & ob iurgia, quæ in Dauid dicta fuerunt ab inimicis. quorum guttur non tectæ atque opertæ sepulturæ comparauit, sed apertæ ac patentis, tetrūque odorem emittenti. nam si opertum esset sepulchrum, immūdi-  
 cias omnes & grauem illum spiritum cæaret.

*Linguis suis dolose agebant.* Dolosi omnes mendaces sunt non quicumque mendax etiam dolosus. doli etenim vitium peruersus est. ait igitur, quod infidias & dolos vna aduersus eam contexebant.

*Iudica illos deus.* Tu, inquit, qui huiusmodi homines, ac talia operantes odisti, eos etiam condemna.

*Decidant a cogitationibus suis.* Hoc est frustrentur propriis consiliis.

*Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.* Propter illorum impietatem eos, inquit, expelle, quia te non venerantur. neque enim propter me id exoptulo: tametsi alioquin, fors atque hæreditas tua ego sum: vel aliter quanto illi impij magis sunt, tanto à tua beneuolentia longius abiciantur. Impius verò non ille tantum est, qui deū non colit, sed & is qui non, vt congruit, eum veneratur.

*Quoniam exacerbauerunt te domine.* Non adeo mihi curæ sunt quæ aduersum me operantur, quantum doleo ob ea quæ contra te agunt. exacerbarunt enim te in studiis, atque in conuersationibus suis, quas superius cōmemorauimus. vel aliter: quia exacerbauerunt te dominum meum dum mihi mandata tua obseruanti molesti sunt.

*Et lætentur omnes qui sperant in te.* Quoties inimici Dei in cœrore ac tristitia afficiuntur, fideles ac pii quicumque sunt ex aduerso gaudent: quod solo freti Deo, tantos ac tales superent inimicos.

*In seculum exultabunt.* Hoc est semper. & perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

*Et habitabis in eis.* Requiescens nimirum in pulchritudine atque elegantia animarum eorum. Inhabitabo enim alibi inquit, in eis, & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

*Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum.* Quia scilicet ipsi soli Deum verum intellexerunt, atque in hoc solo spem suam collocarunt. & aliter: Christiani viri diuinum Christi nomen adeo diligunt, vt ex illo tantum velint cognosci. in solo etenim Christo iuxta Apostolum gloriatur, dicentem: mihi autem absit vt glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

*Quoniam tu benedices iusto domine.* Non tantum in præfenti seculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens: sed in futuro, quando vocabis eos, dicens: Venite benedicti patris mei. Tu itaque benedices eis, tametsi maligni contra, eis maledicant. huiusmodi autem verbis eos cōsolatur, qui propter virtutem blasphemias ac maledictionibus imperti solent.

*Vt iusto bonæ voluntatis coronasti nos.* Tu domine, inquit, munisti nos valde, & circundedisti cruce tua: quæ scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum. animaduertendum autem est esse hunc quendam loquendi modum apud sacram scripturam: quo filium potentiam dicere solet, pro potentem: & virum sanguinum, pro sanguinarium: hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita & hic, scutum bonæ voluntatis pro scutum placitum & bene gratum. Ordo etiam fiat hoc modo. munisti nos domine potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti. corona enim circularis formæ est: & munitiones etiam per circulum atque in circuitu fieri solent.

*In finem in Hymnis pro octaua Psalmus ipsi Dauid.*

ΕΨΑΛΜΟΥΣ

*Quid significet in finem dictum est: præfenti uerò Psalmo laudat ac magnificat Deū Propheta: rogatque & preces fundit pro octaua hoc est pro futuro seculo. præfens enim seculum reuolutum ac completum. & quasi Hebdomadæ commensuratum, septenario signatur numero, & septimum dicitur: futurum uerò seculum octauum appellatur, ueluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tantum Propheta, sed & omnium nostrum fundit preces ad Deum, qui in futuro illo seculo omnes iudicaturus est. hunc autem psalmum composuit beatus Dauid, postquam in angustias, atque in afflictiones decidit, quæ ei ob peccata eius obuenerant.*

b iij

PSALMVS

PSALMVS 6.

*Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Sed quomodo legimus apud beatum Iob: Beatus homo quē redarguit dominus, in terra: & quomodo ipse etiam Dauid alibi dixit: Beatus homo quē tu corripueris domine.

**D** verum hoc in loco Propheta non reprehendi renuit aut castigari à Deo, sed quod poscit id tantum est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. nam cum intolerabilem esse nouerit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdat: modice tamē corripit optat, vt probatior effectus, futuri iudicij penas melius effugiat. consequenter etiam post redargutionē, correptionem subiunxit: & quanquam Deus à furore & ira & ab omni prorsus passione liber sit, Propheta tamen sepe numero huiusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus, quod omnium hominū Deus curā habet: quia omnia videt & audit: quod lætatur, & tristatur, & iudicat, & furit, & irascitur, & quęcūque alia huiusmodi eum facere dicunt: vt saltem hoc pacto timore correpti homines desisterent à vitiis. & aliter. ab humanis operationibus Propheta diuina declarant: & quia qui loquuntur, & qui audiunt homines sunt, humana lingua exprimunt quod loquuntur. neq; enim possibile est, vt alio modo loquantur, qui in corpore sunt, quā corporaliter. nam & quotiens barbaros alloquimur, illorum lingua vtimur: & cum pueris aliquid dicere volumus, eorum more balbutimus: & quanquam valde sapientes simus, ad illorum tamen humilitatem condescendimus: hæc igitur tibi sit norma quædam vniuersalis. Quod igitur ait, ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult. quod nolis me iuxta mea merita condemnare, neque debitas à me penas exigere.

*Miserere mei domine quoniam infirmus sum.* Si intellectus, inquit, mens debilis non fuisset, passiones certe illum nō superassent: vel quia infirmus sum aduersus inuisibilem inimicum, qui & palam & clam insidias disponit, vel quia assiduis afflictionibus debilitatus sum. Considera igitur & tu Deus debilitatem meā, & noli me penitus condēnare, quasi sponte mea superatus sim. hac autē voce, miserere mei, omnes nos perpetuo indigemus. nā & alibi ait: Si iniquitates obserua-

SEXTVS.

12

ueris domine, domine quis sustinebit? Item alibi, non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et rursus Propheta alius: quis gloriabitur, inquit, mundū cor habere, aut quis confidet mundus esse à sordibus? omnes itaque indigemus diuina misericordia: tametsi non omnes illam cōsequamur, cum Deus quærat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus: quia nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam: & nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

*Sana me domine, quoniam cōturbata sunt ossa mea.* Dolor qui summus mihi inest ab assiduis afflictionibus, ad vsq; ossa ipsa sensu carētia puenit, atq; ea cōcussit. his autē verbis passionis suæ vehementiam demonstrauit. vel per ossa intelligere possumus vires ac potentias, quibus mens ipsa sustinetur.

*Et anima mea turbata est ualde.* Non sustinens scilicet dolorum vim. commodissimè autem dicitur hic versiculus, quotiens quis ad iram aliquam irrationabilem, aut prauas concupiscētias fuerit stimulatus. tunc enim diabolus imodice spirans, animā solet & corpus perturbare, non secus ac validus ventus in mare irruens. miscentur enim vnā ambo atque æstuant, nec proprium aliquem locum, aut ordinem seruant.

*Et tu domine usquequo.* Verba hæc non accusantis sunt, sed hominis in doloribus cōstituti. diu, inquit, à te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigerem. Deus enim K&I. iis qui propter propria peccata tentationes sustinent, nō solet statim auxiliari: atque hoc magna cum dispensatione agit. Tempore enim accepto, inquit, exaudiui te. iis verò qui ob dæmonis calumnias id patiuntur statim adest. adhuc enim, inquit, loquente te dicam ecce adsum.

*Conuertere domine eripe animam meam.* Conuertere ad me, inquit, tametsi hætenus ob peccata mea auersus fueris à me: & eripe me ex afflictionibus.

*Saluum me fac propter misericordiam tuam.* Non ob virtutes meas, inquit, id peto. nullas enim habeo quibus id merear.

*Quoniam non est in morte qui memor sit tui.* Per mortē peccatum intelligit mortis ministrū. ab initio enim peccatū introduxit mortem. ait igitur, quia qui peccatum facit, non est tunc Dei memor. est enim velut ebrius aut obcæcatus, qui peccat. vel mortē appellat tēpus mortis. quia vbi quis mortuus

fuerit, ablatū ei est, vt possit amplius dei reminisci, aut deū rogare. inutiles enim tunc essent omnes preces.

*In inferno autem quis confitebitur tibi?* Ante mortem pœnitere quem potest: post mortem verò retributionis tātummodo tempus est.

*Laborauit in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectū meū, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Non simpliciter laborauit, inquit, sed cum gemitibus. Quæ res intētionem denotat laboris. nec simpliciter etiam dixit effundā lachrymas, sed lauabo lectum meum: neque id semel tantum faciā, inquit. aut secundo, sed per singulas noctes. Et quia in die variæ me cogitationes distrahunt, faciam quietis tempus confessionis esse: nemine scilicet me tunc perturbāte. commodissimum enim est ad pœnitentiam id tempus. Quod verò ait: lachrymis meis stratum meum rigabo: expositiue dictū est ad præcedentia, & ad clariorem sensum illorū verborū: lauabo per singulas noctes lectum meum. Audiamus vrò nos homūculi, tanti regis pœnitentiam, eamque imitemur. Protulit autem hæc verba beatus Dauid, ad excitādam in se misericordiam Dei: vtque ad eam Deum magis flecteret: ne aliquādo fortassis grandis calamitatum cumulus, vires suas prosterneret, atque eum inutilem redderet.

*Turbatus est a furore oculus meus.* Oculus animæ scilicet: hoc est mens mea. Considerans enim ego, inquit, furorē aduersus peccatores, in die iudicij, vehementer perturbatus sum. Cōgruè verò mentem ipsam oculum appellauit, veluti qui itineribus omnibus dux est. nam & mens videt & audit. Aliqui etiam dicunt oculum corporis beati Dauid perturbatum fuisse, cum iratus esset aduersus inimicos. proprium enim ac peculiare est iis, qui irascuntur, vt oculi eis turbentur.

*Inueteratus sum inter omnes inimicos meos.* Veterascentiū vestimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab inimicis meis: qui tamē ante commissā à me delicta, timebāt me, vel inueteratus sum: hoc est debiliior effectus. Senes enim debiliores viribus effici solent.

*Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.* Sentiens iam ac cognoscens diuinum sibi præsto esse auxilium, fiduciam ostendit. & inimicos perterrens, seu visibiles seu invisibiles illi sint, aufugere eos iubet.

*Quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei, exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit.*

Hæc omnia causam esse dicit fiducia suæ, timorisque pariter ac fugæ inimicorum, tria verò hæc in præsentī versiculo dicta, eūdem habent sensum: vt alibi etiam diximus. Vel aliter: quia ob paupertatem, aut alias eiusmodi miseras, æquiuocationem flexus distinxit: qui ad coadiuuandam supplicationem interfuit: & ad hæc, orationis etiam nomen adiunxit, vt maiorem precum suarum intentionē denotaret.

*Erubescant & conturbentur omnes inimici mei.* Rogat vt quæ sibi fuerunt significata quàm celerrimum finem cōsequantur. erubescant autem eius inimici: cernentes conceptas à se spes inanes fuisse. sperauerant enim posse se de facili in propria potestate habere beatum Dauid, veluti diuina priuatum beneuolentia: quòd si erubuerint, & pudore cōfusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

*Conuertantur & confundantur ualde uelociter.* Illi sic sentientes retro abeant. & (quod ait) confundantur, argumētum atque intensiōnem significat pudoris. Dictio autem, valde uelociter, omnibus his verbis adiungenda est. optat nanque atq; imprecatur illos quàm citissime hæc omnia pati. Quidam verba hæc dicunt precum potius similitudinem habere quàm imprecationis: & precari Prophetam pro inimicis, vt eos pudeat prauorum consiliorum: vt timeant Deum qui ipsi Prophetæ adiutor est: vt à propria prauitate discedant, atque hoc pacto meliores fiant.

*Psalmus ipsi Dauid, quem cecinit domino pro uerbis Chusi filij Iemeni.*

*Præsens inscriptio uidetur ferè pugnātia cōtinere iis, quæ in historia Regū habetur, & ubi gesta beati Dauid suo ordine cōscripta sunt. illic enī Chusi nō Iemeni filiū fuisse legimus, sed Arachi. uerū tamē rectè cōueniūt hæc, ut dicemus: uel quia duplex fuerit nōmē patri Chusi: uel quia ipse postmodū huius cognominationē sortitus sit, ut Iemeni filius diceretur. hic etenim Chusi, Arachi filius, & socius beati Dauid, memor ueteris amicitia, cū Absalō fili⁹ beati Dauid, aduersus patrem insurrexisset, finxit se desicere ab Rege &*

Ἀποστρα-  
φείσομαι,  
καταίσχυ-  
θῆίσομαι.

Ἰεμενίτι.

ad Absalonē trās fugere, eo cōsilio, ut Achitofel ducis Absalō cōsilia dissolueret: quē admodū & p̄fecit. morādo quippe & cūctādo Absalonē, cōtra Achitophelis cōsiliū, ita detinuit, ut occasiōe & tempus pr̄stiterit beato David, & lōgius fugiēdi, & maiores copias colligēdi: ut in libris Regū latius scriptū reperitur. ab huiusmodi igitur strenuo opere, appellatiōe hāc Chusi cōsecutus est, ut Iemeni fili⁹ diceretur. Si quidē Iemeni dextera interpretatur. Mos uerō est scripturæ sacræ, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquā a parentibus filios denominare, ueluti filium pacis, filium sapientiæ, & filium perditionis: ita etiam & filius dextera ille dicitur, qui dexter & commodus amico fuerit adiutor. illud etiam animaduertendum est, quod inscriptio dicit, pro uerbis Chusi: & tamen in toto Psalmo Propheta nullam Chusi memoriā facit: unde alia oritur dubitatio: quomodo scilicet pertineat ad Psalmum inscriptio. Nos tamen quod cognouimus non celabimus. cum p̄cēneret Propheta, quod spem aliquam posuisset in prudentiā & consiliis Chusi, qui ei suaserat decepturū se Absalonē, & dissipaturū cōsilia Achitophel, huiusmodi psalmū cōposuit & cecinit Deo, non pro beneficiis quæ consecutus fuerat a prudentiā & consilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quæ præcipue in Deū habenda erat, magis fretus sit in uerbis Chusi, a se ad Absalonem missi. est igitur hic Psalmus propitiatorius, placatque & beneuolum reddit Deum ob commissum errorem: illumque in auxilium suum aduocat.

PSALMVS 7.



**D**omine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Licet, inquit, ob prudentiam Chusi adiutus sim, & paululum respirauerim, tempusque acceperim ad congregandū exercitum, nūc tamen in illo amplius non confido: & cum propediem pugnae dies mihi instet, a te vno p̄deo, in quem vnum omnes spes meas collocaui. alia enim omnia, amicos nimirum, socios, ac milites, secūdo in loco reputo. Scriptū est enim: maledictus homo qui spem ponit in homine. Item beatus homo qui sperat in te: & quemadmodum alium colere quā Deum, nō debemus, sic etiam in alio sperare nos non decet quā in Deo. Ille autē saluari dicitur, qui in bello sine vulnere conseruatur: & eripi is, qui ab inuasiōe atque impetu inimicorum liberatur. ex omnibus autem per-

sequentibus me, dixit, propter eos qui parricidam filiū sequebantur, & eius mortem appetebant. vel aliter: ille saluari dicitur qui infirmus est: eripi verō seu liberari ille qui captiuus. Salua me igitur vt infirmum, & libera me quasi captiuum. timeo enim ne ab inimicis comprehendar. vel salua me ab inimicis præsentis vitæ: & libera me ab inuisibilibus inimicis, qui post mortē meā animæ meæ maculas omnes perscrutaturi sunt, si quo pacto fortassē eam potuerint comprehendere: dupl̄xque erit iuxta hunc sensum petitio pro præsentis scilicet vitæ, & pro futura.

*Ne quando rapiat ut leo animam meam.* Absalonem filium leoni cōparat, ob summam illius temeritatem, ferociam atque impudentes ausus. Vel fortassis de dæmone sermo est, qui leoni conuenienter comparatur. quia sicuti leoni os, ac fauces malè olent, ita etiam os dæmonis eructās blasphemias malè olet. Figura etiam videtur hæc verba esse, eorum quæ a domino passionis tempore dicta sunt. nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & in me non habebit quicquam. Quod si intelligimus psalmum de Absalone, animā exponere, id est vitam, quæ ab interfectore quodammodo auferri videretur. Est etenim anima vitæ causa: & sæpenumero causata ipsa causarum nominibus appellamus, quē admodum & dñs, pax, dicitur & iustitia, & alia huiusmodi: quia pacis & iustitiæ author est. Hac etiam ratione dæmon peccatum & perditio appellatur, veluti illorum causa. improprie autem posita est dictio rapiat, pro interimat. congruit etiam hic psalmus omnibus his qui in tentationibus & periculis animæ constituti sunt, si per persequētes, dæmonū copias intellexeris, & per leonem, ipsum dæmonum principem Satanam, qui animas ad peccata, aut ad desperationem rapere solent: vel qui eas rapit vbi exiuerint e corpore.

*Cum non sit qui redimat, neque qui saluum faciat.* Congruè hæc & suo ordine correspondent predictis verbis, salua me & libera me. te, inquit, non adiuuante, nullus est qui saluet, aut qui redimat.

*Domine Deus meus si feci istud, si est iniustitia in manib⁹ meis, si retribuī retribuētib⁹ mihi mala: decidā sanē ab inimicis meis inanis.* Nō aperit Propheta peccati gen⁹, filio ignoscēs, neque enim suo nomine illud declarauit, vicem filij quodāmodo

A' dicitur  
æcc.

erubescens: sed (quod videri potest magis laudandum) si feci hoc, ait, quod filius meus commisit aduersum me (scelestus quippe is fuerat, & parricida) si iniuriam aliquando manibus, hoc est factis, intuli, tamen si illius saepe scelera praesenserim: vel si laesi eos, qui aduersum me Absaloni in bello opere tulerunt: quique pro beneficiis a me in eos collatis, mala mihi nunc retribuunt, si horum quicquam, inquit, commisi, precor ut aduersus inimicos meos non praualeam, sed re infecta, inanis decidam. verum aliqui huiusmodi quaestionem mouent: si non deciderit inanis Dauid, nec re infecta recesserit, sed aduersus inimicos praualuerit, certe hoc pacto in illos commissorum scelerum poenam inferet. Quomodo igitur dicit se illis mala non reddere: dicere possumus, praeterita illum tempora significare: quia cum in preteritum occasionem saepe nactus iniuriam referre potuisset, abstinuit tamen: in praesentia autem, cum periculum ei vitae immineret, ad defensionem sui accedebat tanta iniquorum hominum scelera amplius non sustinens. vel aliter: decidam ab inimicis meis inanis, id est, frustratus omni spe. spes autem non vlci scendi erat, sed repellendi inuadentes: ut saltem hoc pacto persequi eum desisterent. videre enim licet quemadmodum militibus suis iussit ut filio parcerent: & quomodo illius morte intellecta, in magnos decidit luctus, vel aliter: inuisibiles inimicos hoc loco intelligere possumus, a quibus inanis quis decidisse dicitur, & re infecta, si illos non superauerit, & virtutum suarum acie eos non confuderit. Hac autem verba non iactabundus dicit, sed potius sibi conciliaturus Deum, cum in angustias incidisset. & si ad alias personas referantur haec verba, non affeci ego, inquit, hominum aliquam iniuriam, nec Sauli qui mihi pro acceptis beneficiis manifeste mortem intetabat, iniurias retuli: tamen si in potestate mea deuenit: ut in historiis regum continetur. Siue igitur Absaloni haec aptaueris, & is qui cum eo erat: siue alteri, siue etiam ipsi Sauli, veritas nihil laedetur. Retributionis vero nomine hic, primo loco improprie vsus est, pro reddidi. Nam qui bonum aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere vero is qui datis parem vicem tribuit: retribuere autem, vel potius (ut Graeca dictio  $\alpha\nu\tau\alpha\pi\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\nu$  et significantius exprimit) contra retribuere is dicitur, qui se-

cundam beneficiorum aut iniuriarum vicissitudinem reddit. Huius autem verbi vsus frequens est apud scripturam, praecipue apud beatum Dauid.

*Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat.* Persequatur, inquit, Absalon animam meam: hoc est, me ipsum (circumlocutio enim est) & comprehendat.

*Et conculcet in terra vitam meam.* Per vitam, hoc in loco sanguinem intelligit, qui vitae causa est, veluti praecipuum elementum inter caetera quae in corpore sunt, & quae illud coaptant.

*Et gloriam meam in puluerem habitare faciat.* Per gloriam, gloriosum ac nobile corpus suum intelligit: quod tum ob vires eius maximas, tum ob magnitudinem & gloriam, quae ei ab imperio obuenerat, apud omnes celebre erat & notum. in puluerem vero habitare idem est quod iacere, & in terram dissolui: possumus etiam sermonem hunc ad inuisibilem inimicum transferre, ita ut imprecetur, persecutionem se ab eo sustinere, & comprehendi, nec posse illius insidias euadere: quinimmo in terram, hoc est, in terrena negotia vitam suam immergi. hoc enim significant illa verba, & conculcet in terram vitam meam, adeo ut iacenti illi insurgat daemon, ac turpiter insultet. neque hoc tantum, inquit, corpus conculcet, sed & gloriam: hoc est, ipsum etiam intellectum, qui animae honor est & gloria, in terram deferri imprecatur, & terrenis rebus applicari, ita ut contemplationis alis ad Deum amplius extolli non possit.

*Exurge domine in ira tua.* Exurgere potest Deus, & non in ira iuxta illud, Exurge domine saluum me fac: at nunc ad supplicia atque ad poenas eum aduocat. Intelligere autem debemus Deum surgere, non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam eius dignitatem, stabilitatemque, & iudicandi auctoritatem iudicari arbitramur. hoc pacto etiam cum exurgere Deum dicimus, puniendi aut defendendi illius propositum denotamus. iram in Deo pari modo non passionem esse intelligimus, sed castigationem & punitionem illorum qui diuina ira digni sunt.

*Exaltare in finibus inimicorum tuorum.* Cum altus sis, & sublimis, ita etiam appare, atque ostende te hominibus huius-

κατασκη-  
νωσαι.

Σοφ.



modi autem apparebis in finibus, hoc est, in morte inimicorum tuorum. Mors quippe vniuscuiusq; finis est: meos vero inimicos tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum mandata tua transgrediantur.

*Exurge domine Deus meus in præcepto quod mandasti.* Noli amplius esse sanguinis, sed vlciscere propter præceptum quod mandasti. quod videlicet tradidisti per Moysen iubens, parentes honorandos esse à filiis. Verum in præsentia filius meus furore in patrem correptus est. Possumus & aliter intelligere: quod Propheta preces fundat pro resurrectionis mysterio. Dixit enim dominus ad Iudæos, vt apud Euangelistas legimus: soluite templum Dei, & in tribus diebus ædificabo illud. Exurge igitur, inquit. iuxta illud mandatum, dixisti enim soluite, & soluent.

*Et congregatio populorum circumdabit te.* Si enim mihi adiutor fueris, videbunt multi & timebunt, & conuertentur ad dominum. Quod vero ait circumdabit te, idem est quod circa mandata tua versabuntur, & nunquam ab eis recedent. nam alioquin Deus immensus est, & comprehendi non potest. Possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tempore. congregatio enim gentium quasi corona quadam Christi cinxit cum ab omnibus terræ finibus gentes ad eum accederent. vel circumdabit te, hoc est, canet & laudabit te. In choro enim ac cœtu, hymnos ac laudes Deo canere solemus. A forma igitur seu figura cœtus hominum, Deum laudantium, laudationem ipsam significauit.

*Et propter hanc in altum regredere.* Propter hanc inquam congregationem gentium, ascende tu ô mediator ad patrem, & regredere in altitudinem gloriæ tuæ quam habebas priusquam mundus esset, & ineffabile mysterium perface.

*Dominus iudicabit populos.* Non negliget dominus ea quæ aduersus me moliti sunt, sed disquiret omnia. vel iudicabit populos condemnans prauos, bonos vero statuens à dextris.

*Iudica mihi domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam quæ in me est.* Postquam meminit iudicij, esto, inquit, & mihi iudex, disquirens iustitiam meam, quam seruauit aduersum parricidam filium, & complices. præterea etiam id peto, vt secundum simplicitatem meam quæ in

Συναγωγή

κρινέ.

ἐπ' ἐμοί.

me est, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit: & non intres in iudicium cum seruo tuo, cum hic iudicari cupiat? quia scilicet ibi iudicari refugit cum Deo, & vitam suam cum illius beneficiis comparari: nunc autem se cum filio iudicari querit, & cum his qui iniurias ei intulerant, atque interimere eum cupiebant.

*Consumatur nequitia peccatorum, & diriges iustum.* Nam si aliquando eorum malignitas cessauerit, dirigetur iusti, hoc est, absque impedimento in recta virtutis via ambulabunt.

*Scrutans corda & renes Deus iuste.* Tu Deus, inquit, iuste inuestigas atque exquiris renes & cor. hoc est, omnia iræ atq; indignationis germina, quæ in corde versantur, & omnes concupiscentiæ radices, quæ in renibus inesse solent. ex his namq; iræ nimirum & concupiscentiæ affectibus peccata omnia ortum habuere. & aliter: Deus scrutatur cor & renes. dictionem autem, iuste, sequentibus coniunge legens, iuste adiutorium meum à domino.

*Adiutorium meum à domino qui saluos facit rectos corde.* Simplex & rectus corde cum sim, meq; ad rectum dirigam virtutis callem, auxilium expecto non humanum (inutile quippe illud est) sed à Deo qui potens est, vt saluet me.

*Deus iudex iustus fortis & longanimis.* Videntur hæc ad eos dicta esse, qui de Dei prouidentia penè scandalizati fuerant, quod permisisset filium aduersus patrem insurgere. iustus igitur est, veluti qui vniuscuiusque operibus æquas vires rependit: fortis vero, velut is qui potest quæcūq; vult: & longanimis, vt qui non statim infligit pœnas.

*Et iram non afferens per singulos dies.* Hoc ad probandam Dei longanimitatem dictum est. Etenim cum assidue delinquamus, & ideo dignos nos supplicij reddamus, ipse tamen tempus pœnitendi, vt longanimis tribuit. Per iram igitur hinc pœnas intellige. Mouent quidam dubitationem: si iustus est Deus, & condignas tribuit pœnas, quomodo potest dici misericors? Ad quod dicendum est: iustum quidem Deum esse, veluti qui vnicuique condignas reddit pœnas, sed misericordem esse etiam, quia non statim castigat, sed sustinet, & pœnitentiæ ac conuersioni tempus tribuit, nec dæmonem finit omnia perficere, quæ ille optat.: & quia omni denique ex latere nostram fitit salutem.

Συντελεσθήτω.

Δικαίως.

καὶ μὴ ὀργισθῆτω γὰρ ἰσχυρῶς.

Στλβδ.  
στ.

*Nisi conuersi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tetendit, & parauit illum.* Sciens beatus Dauid vt Propheta, q̄ vniuersæ gentes eius psalmos in ore atq; in manibus semper habituræ erant, disciplinam eis admiscet. nisi enim vos, inquit, qui à recto calle declinastis in erroris vias, & conuersi estis ad materiales res, iterum ab his reuertamini ad Deum, pœnas profectò non effugietis. per gladium autem, acerbiter, & per arcum, celeritatem mortis indicat. Niti dare autem & tendere, pœnarum apparatus significant, longanimitatèq; diuinam, non perpetuam fore, sed ad tempus. parare verò dicere potes flagelli propinquitatem. vel aliter: per arcum, vehementiam pœnarum intellige: per arcus tensionem, appropinquationem pœnarum, & demum per eiusdem apparatus, quomodo peccatores Deus omnino percussurus sit, nisi pœnitentiam egerint.

Σκοῦκ.

*Et in eo parauit instrumenta mortis.* In eo nimirum supplicij genere, quod sub arcus figura denotauit. varia autem sunt mortis genera: gladius videlicet, ignis, aqua, terræ motus, hiatus terræ, ægritudo: quæ omnia mortis sunt instrumenta. Per ea enim mors finem suum consequitur. illud tamen animaduertendum est, quòd licet humano more verba sint prolata, omnia tamen dignè Deo intelligenda sunt. Huiusmodi enim crassioribus verbis Propheta sæpe vti solet, auditorum hebetudini condescendens. Hac ratione gladium Deum habere dicit, arcumq; & sagittas, atq; alia bellica instrumenta: nitidarèq; eum & tendere, vt auditoribus timorem auget, & per nota eis nomina, lapideam eorum mentem concuteret: verum huiusmodi armis non indiget, qui aspectu solo facit terram tremere: in manu cuius est omnis spiritus: qui etiam montes dissoluit in fortitudine sua, omniâq; alia facit, quæcunq; de eius potentia diuini contèplatores tradiderunt.

*Sagittas suas ardentibus effecit.* Ex his verbis probos homines consolatur. Pœnas enim, inquit, fecit Deus propter eos, qui scelesti sunt ac Deo indigni. Ardentes enim appellauit eos, qui omni prorsus carèt virtutis humore: qui ad eò ficci sunt ad operandū aliquod bonū, vt facilè ab igne pœnarum incédantur: qui etiam iam ardere dici possunt, ea ratione: quia pœna illa iam eos manet. & aliter ardentibus: igne

igne scilicet passionum, iræ, voluptatis, auaritiæ, & similiū. Cum autem multiformen dei iram descripserit, eamque prauis hominibus imminere tradiderit, erudit postmodum & docet nos à præsentibus rebus: & sermonem ad Absalonem conuertit.

*Ecce parturit iniusticiã.* Filius meus, inquit, factus est iniusticiæ grauidus, cum iniuste cogitauerit me de eo regno expellere, quod mihi à deo datum est. parturitionis autem nomine vsus est, volens ostendere quales & quàm acerbos dolores, ii patiantur, qui proximos suos iniuria afficere student. implentur siquidem indignatione, interrumpuntur ab ira, cogitationibus tabescunt, per innumeras ambulāt vias, timore afficiuntur, in angustiis permanent. huiusmodi autè flagella sustinere omnino nequeunt, donec cogitationes suas in opus non deduxerint tamen postea non liberètur, à sententia, atque à condemnatione propriæ conscientiæ. Quando igitur scriptura, intolerabilem aliquem dolorem vult exprimere, illum sub parturitionis nomine describit, quo nomine, Græci præcipue, frequentius vtuntur, pro dolore, parturitionem, ὀδυνὴν appellantes, à verbo οἰδαινας idem proprie significante quod tumeo seu augeo. etenim cum infans, in matris utero perfectus est, & auct⁹, amplius ferri non potest. vnde maximos efficit dolores, cum ad exitum festinet. Per hæc autè ostenditur vitia in nobis naturaliter non esse complantata, sed de foris insita esse, & graues postea dolores producere.

*Concepit laborem & peperit iniquitatem.* Atqui in aliis fœtibus primun conceptio est, & deinde parturitio consequitur, aucto ac perfecto infante: verum id sic se habet, quando de cõceptione & parturitione illa loquimur, quæ in vno atque eodem fœtu contingit: nunc autem de diuersis fœtibus est sermo. primo enim Absalonem dicit parturisse iniustitiam, deinde cum ab ea malè affectus esset, tum ob rationes iam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patrandæ scelera nondum inuenisset, concepisse eum narrat laborem, hoc est corporis dolorem. nam si animus sollicitudinibus torqueatur, ipsæ etiam corporis vires deficiunt. non tantum igitur animi moerore Absalon detinebatur, sed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatem peperit.

Πόνος

Porro illud iniquum fuit, inhonorare ac persequi patrem, & illius pellices violare. Quidam vero breuiorem expositionem secuti, parturisse exponunt pro cogitasse. per conceptionem vero constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt, vel aliter: cum Absalon grauius animo angeretur, & multa passus esset propter huiusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam: qui alius ei fuit labor, & alius dolor, & secundus partus.

Βερε, υ)  
ἀνεσκα-  
νευ.

Lacum fodit & refodit eum, & incidit in foueam quam fecit. Periculum, inquit, mihi præparauit, & eiusmodi periculum ut ab eo vix posse liberari: quod latius similitudine denotauit. qui enim in lacum incidit, illinc amplius effugere non potest. præcipue si is lacus non fossus tantum sit, sed refusus, & bis euacuatus, ita ut profundior sit huiusmodi aduersus me inquit, insidias filius meus molitus est, quæ vastæ fossæ instar quoddam in se vitiorum profundum habent, & mortiferum circuitum. verum ille in periculum ipsum mihi destinatum decidet, & comprehendetur in præmiū eorum, quæ aduersus me moliri, nunquam cessauit.

Πόνοσ.

Conuertetur labor eius in caput eius. Vtraque hæc, re ipsa illi contigerunt. Ipse enim Absalon in periculum incidit, & eius studium tandem in ipsius caput reuolutum est. nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currēdum quo præteruectus, cæsarie ramo arboris cōplicata suspensus remansit. quo pacto acerbam mortem sustinuit.

A' dux' a.

Et in uertice ipsius iniusticia eius descendet. In eū enim irruet iniusticia, quam in alios tendebat. Ab ea autem corporis parte quæ est magis lætalis, totum hominem significauit: veluti totum à parte. & sanè ita actum est. Nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Confitebor domino secundum iusticiam eius. Ego, inquit, post huiusmodi belli exitum, gratias deo agam de iusto eius iudicio.

Et psallam nomini domini altissimi. Canam, inquit, nomini eius pro victoria: quia eius nomen inuocaui, & exauditus sum. Quod si illius nomen tantas habet vires, quis non ipsum dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam super cæle-

stis, ut superius diximus. Hæc autem verba non gaudentis sunt aliorum cæde, nec filij potissimum, cum lugubrem egerit illum victoriae diem: sed suscipientis sententiã dei, quæ iniustos illos coercuit. Aliqui vero verba illa lacum fodit, & quæ sequuntur, usque ad illa, iniusticia eius descendet, breuiori expositione declarant, dicentes, ea verba per metaphoram significare, quod Absalon ipse ea passus erat, quæ aduersus patrem moliebatur. huiusmodi etiam verbis possumus, & nos aduersus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus Psalmus  
ipsi David.

Quid sibi uelint uerba illa in finem, in superioribus dictum est. Torcularia appellat Ecclesias, quæ ubique terrarum sunt. Christus enim uitis est & Apostoli palmites: una autem & racemus fidem significant, quæ in Ecclesiis compressa, disciplina Christianæ uinū tribuit, quo fideiū corda latificantur. Et persona igitur spiritualium horum torculariū, hoc est, Ecclesiarum, hic Psalmus à Propheta conscriptus est olim quippe unicum tantum templum constructum erat, in una tantum ciuitate Hierusalem quia uni tantum erat genti datum: de quo Esaias ait. Aedificauit turrim, & torcular fodi in ea. turrim templum appellans, & torcular altare. in fine autem seculorū, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destructa est, & loco eius per uniuersum orbem erectæ sunt innumerabiles Ecclesie: quoniam omnes gentes in Dei cognitionem uenerunt.

PSALMVS 8.



Omne dominus noster quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Infidelium quidem dominus, Christus dicitur, sed una tantum creationis ratione: fidelium vero duplici, creationis scilicet & cognitionis. quæ ob causam nomen domini hoc in loco etiam duplicatur. dicant itaque omnes fideiū Ecclesie: domine creator & opifex: qui nuper etiam per cognitionem nostri dominus factus es: quam admirabile est nomen tuum in omni terra: cuius sola inuocatio dæmones fugat, mortuos suscitatur, ægritudines pellit, elementa commutat, & omnia potest. Alibi vero terribile etiam appel-

latur seu timendum. Admirabile est igitur ob multa, quæ supra naturam operatur: & timendum ob ineffabilem eius potentiam. Sed vides quomodo beat<sup>9</sup> Dauid se nobis voluerit connumerare, communi nomine dominum nostrum appellans, præuidens nimirum mysterium & fidē, quæ ad ipsos mundi fines erat peruentura. quid igitur ad hoc dicent Iudæi? antea quippe dei omnipotentis nomen apud plurimas gentes despectui erat. nam vt inquit Esaias: propter vos nomen ei<sup>9</sup> blasphematur inter gētes. vnde sine dubio de Christo hæc dicta esse conuincuntur.

*Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.* Magnificentiam hoc in loco dei humanationem appellat: quæ & magna est, & omnem exuperans intellectum. eleuata enim est, & transcendit illas etiam potestates quæ supra cælos sunt: eo quod ab eis etiam comprehendi non potest. vnde maxime eis est admirationi. neque enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. vel aliter: significare nobis volens Propheta immensam diuinæ naturæ potentiam, exaltata est, inquit, magnificentia tua super cælos, cum terra eam non caperet, quod alius Propheta dixit: operuit cælos virtus eius, & laudationis eius plena est terra.

*Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.* Laudationem puerorum prædicit factam in templo. ex omnibus autem miraculis, huius tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. nam & ante Christum leprosi sanati fuerant & dæmones expulsi: & mortui suscitati: infantes vero locutos esse, tunc primū legim<sup>9</sup>. neq; enim simpliciter pueri fuisse dicuntur, sed infantes & lactantes: quod maxima admiratione dignum est. perfecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam, cum alioqui illorum lingua adhuc esset imperfecta.

*Propter inimicos tuos ut destruas inimicum & ultorem.* Edificabit etiam causam miraculi. factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Iudæos. in aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Iudæi quod deciperet Christus & falleret eorum oculos, in infantium vero laudatione, qui apud eos versabantur, immo qui eorum erant filij omnis aberat suspitio. hæc autem ita dispensata sunt à deo: ad de-

structionem, hoc est ad confusionem Iudaici populi, qui inimicus simul & ultor Dei erat: inimicus quia eius filio aduersabatur: & ultor, velut is qui pro Deo se id facere existimabat. possumus etiam dæmonem inimicū & ultorē Dei dicere inimicū: quia eius mandatis aduersatur, & quia semper infensus est amicis Dei: ultorē verè, quia is qui à Deo proiecti sunt, improperare solet, quod cōtēptores dei fuerint: atque ideo ad pœnā eos trahit, quod diuina mādāta trāsgressi sunt. ex ea quippe infantum laudatione ipse etiam dæmon confundi visus est & destrui. Futura autem Propheta narrat vt facta: veluti qui Prophetis oculis ea viderat: vel ex persona Ecclesiarū, vt diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

*Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum.* Olim gentes mundū à falsis eorū diis factum esse arbitrabantur: sed vbi claruit veritas, Ecclesia fidelium cecinit: videbo cælos, qui digitorū tuorum opus sunt. Cælos autem, cœlū ipsum appellauit: quod initio factum est, & firmamentum. vel plurali numero pro singulari Hebræorum more vsus est. Et dum cœlum dicit quo omnia complectuntur, cæteras creaturas quæ in mundo sunt, comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse opera digitorum tuorū, vt tanta ac talia elementa, à minima diuinæ potentiae particula facta fuisse significaret. Ego verò Prophetam puto indifferenter vsus hoc loquendi modo, cum alibi etiam dicat: & opera manuum tuarum sunt cœli. Lunam & stellas, quæ tu fundasti: cum cœli meminerit, illius etiam addit ornāmēta: te, inquit, cognoscam factorem stellarum. Solem verò prætermisisse non videtur, dum Lunam commemorat: quinimmo & Solis meminisse credendum est: Lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur: cum vterque cognitioni hominum coniunctim inhæreat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterū simul introducit. vnde alibi solis tantum meminit, quando ait: tu fabricatus es auroram & solem: quasi per alterum vtrūque intelligatur. Sequitur, quæ tu fundasti: quæ astra nimirum, vel opera tu fundasti: id est, finxisti, stabilisti, ita vt decidere non valeant, aut dimoueri è loco. vbi per te collocata sunt: tametsi ea apensa quodammodo esse videantur.

*Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum?* Hæc etiam propter incarnationem dicta sunt, prænoscent enim Propheta illius mysterium: quid inquit, tanti est homo, ut cum rebellis à te factus sit, & imperium tuum detrectauerit, tu tamen illius miserearis? est autem hic sermo metaphoricus atque ab eorum persona trāslatus, qui certo tempore cuiuspiam obliti sunt, & deinde cōpassione moti, eius reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium & defensionem etiam mouentur. Et hæc est visitatio quam dicit: neque enim Angelus aliquis, aut legatus sed ipsemet dominus per se veniens saluauit nos. Quid igitur? tanti est homo, ut propter illum hæc fieri debeant? & cum Angeli quidem cecidissent, tu nihil eiusmodi fecisti, in hominis autem ruina & casu, ad extremam hæc deiectionem descendisti. homo autem & filius hominis idem æque significant: circumloqui tamē sæpe sic solet scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

De Exo. vi.

*Minuisti eum modicum quid ab angelis.* Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominē collata sunt. creat<sup>o</sup> enim homo modicum quid ab angelis minoratus est, propter cōplicationē corporis, & alia quæ ad corpus pertinet. Atque hoc sanē magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectū extolleretur, toties deprimeretur atque humiliaretur propter terram. Nam si in præsentia cum corpore grauamur. adeo extollimur & gloriamur, quid existimandum est facturos fuisse, si absque corpore nobis viuendum esset?

*Gloria et honore coronasti eum.* Gloria quia ad imaginem & similitudinem Dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

*Et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Elegisti eum in Regem totius creaturæ. crescite enim, inquit. & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ei.

72.

*Omnia subiecisti sub pedibus eius, Oues et Boues uniuersas, insuper et pecora campi: uolucres cæli, et Pisces maris, quæ perambulant semitas maris.* Hoc etiam ex Genesi sumptum est. dominamini, inquit, Piscibus maris, & volucris cæli, & omnibus pecoribus, & omni terræ: Cumque Propheta hic omnia dixerit, postmodum distinguit. & primò quidē mitiores oues, cōnumeravit: per pecora autē campi quadrupedia

omnia cōprehendit, quæ in cæpis habitāt: & iuxta Græci nominis etymologiā animalia omnia intelliguntur: quæ prona in terram aspiciunt. per pecora igitur, terrestria omnia animalia significauit, seu mitia sint, seu siluestria, & fera. omnia quippe in hominis ministerium data sunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabitur, qui pristinā animæ suæ seruauerit dignitatem. Cæli autē volucres dixit, pro aeris. Cælum enim sæpe, ponitur pro aere, qui cæli instar capiti nostro circumfusus est. Piscium etiam, cum innumerabilia sint genera, vno sermone omnia complexus est dicens: quæ perambulant semitas maris. & à masculino genere ad neutrum transit, volēs hoc pacto varia piscium genera denotare. verum hæc de puro ac simplici homine intelleximus. Iuxta anagogem verò ad humanitatem Christi pertinent: quemadmodum Apostolus ad Hebræos declarat: quid enim, inquit, tanti est humanitas illa assumpta à Deo verbo, quod illius memor es? dicens: hic est filius meus dilectus? filium autem hominis dixit, ut eos conuinceret qui Christi carnē supernè descendisse asserunt: qua ratione ipse etiam dominus apud euangelistas sæpenumero filium hominis se appellat: significans quod ex virginali vtero, atque ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi templū constituerat. filius enim hominis is vere dicitur, qui mulieris est filius. nā & mulier verè homo est. visitauit autē illum Deus, iuxta quod alibi legimus: prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cōmouear. quod verò ait: minuisti eum modicum quid ab angelis, ea ratione dictum est, quia & famem patiebatur Christus, & sitim, & reliquis omnibus corporis passionibus. atque affectibus subiacebat, qui reprehensibiles non sunt. Coronasti autē eum hoc est ornasti, gloria quidē diuinitatis: honore autem, quem angeli ei præstabant. sæpe enim ministrabant ei. vel etiam quia vtrunque ab hominibus ei præstabatur, quia credentes in eum. Deum appellabant, & religiosissimè venerabantur. omnia præterea subiecit Deus sub pedibus eius, veluti nouo Adā: qui imaginē & similitudinem Dei verè seruauit: iuxta anagogem oues, iudicandi sunt qui ex gentibus crediderunt: quos in collibus, & montibus errātes Christus inuenit, & ad suum ouile congregauit. Boues verò Iudæi sunt, graue veteris legis iugum

trahentes. & pecora campi ij, qui nec Moyfi nec gratiæ legē  
 fufceperunt, fed idola colentes in campeftri humilitate, ac  
 terrena deiectione voluptatum præfentis vitæ ideo ambu-  
 lant, quia in contemplationis fublimitatem fufpicere ne-  
 queunt. Sex iuxta eam quã diximus Græci nominis etymo-  
 logiã. quafi pecora proni in terrã, infpiciūt. Volucres etiam  
 cæli pro angelis accipi poffunt: & pisces maris pro demōni-  
 bus: qui inter fluctus præfentis vitæ fubfiliūt, atq; in amara  
 prauarū actionū viuunt falſugine. Omnes enim Chriſto tã-  
 dem ſubiiciētur: quoniã illi omne genu fleſcitur. cęleſtium,  
 terreſtriū, & infernorū. Poſſumus etiã non ingratiã quorun-  
 dam expoſitionem recensere: quòd ſcilicet illa verba minui-  
 ſti eū modicum quid, non ad angelos referenda ſint, ſed ad  
 gloriã Dei patris: atque hoc pacto legendū minuiſti eū ò pa-  
 ter modicum quid, à tua nimirum dignitate propter carnis  
 naturam. & quę ſequuntur per ſe legantur. ſed quoniã quod  
 latinè legimus ab angelis, in Græco legitur πρὸς ἀγγέλους: quę  
 verba vltra ſenſum iam redditum, idem etiam ſignificant,  
 quod ſupra angelos: intellige quòd gloria & honore eum  
 Deus ſupra angelos coronauit: hoc eſt pluſquam angelorū  
 aliquem. Nullus quippe angelorum, aut huiusmodi Dei no-  
 men conſecutus eſt, aut tale fortitus miniſterium. Verunta-  
 men dicant nobis Iudæi, quando infantes & lactentes pueri  
 laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur Propheta: &  
 quem nam inimicum huiusmodi laus deſtruxerit: quomo-  
 do etiam dixit beatus Dauid: videbo cælos opera digitorū  
 tuorum, cū iam Moyſes de his docuiſſet: in principio enim,  
 inquit, fecit Deus cælum & terram.

Domine dominus noſter qudm admirabile eſt nomen tuum in u-  
 niuerſa terra. Quoniam hic pſalmus Chriſti prædicat myſte-  
 rium, qui è cælo deſcendit, & rurfus in cælum ad paternam  
 gloriam aſcendit, & circulari quodam motu illinc vnde ve-  
 nerat reuerſus eſt, merito etiam hic pſalmus qui de Chriſto  
 pertractat, circuli inſtar ibi finem accipit vnde initiū ſum-  
 pſit. incipiens quidem & deſinens pari admiratione plenus  
 eſt, dicens: Domine dominus noſter, &c.

In finem pro occultis filij pſalmus ipſi Dauid.  
 Quid ſignificet in finem in præcedentibus dictum eſt: & aliter

mors per crucem, congruè dici poteſt, eſſe finis vitæ filij: vitæ in-  
 quam humanæ, cuius mortem Propheta, occulta filij appellauit:  
 quemadmodum ipſa etiam Hebraica lectio apertius explicat di-  
 cens, pro morte filij: & alibi myſterium eſſe legimus abſconditum  
 à ſeculo, ipſis etiam angelis ignotum. & Paulus abſconditum fuiſ-  
 ſe dicit principibus huius ſeculi. nam ſi cognouiſſent, nunquam do-  
 minum gloriæ crucifixiſſent. Pertinet igitur hic pſalmus ad mor-  
 tem domini, per quem inimici potentia omnis deſtructa eſt. Lon-  
 gior uerò eſt, ita diſponente ſancti ſpiritus ſapientia, quæ nec bre-  
 ues eſſe omnes pſalmos uoluit, neque omnes in longum extendit,  
 ſed opus quoddam uarium reddidit, longiudine pigritiã excitans,  
 & breuitate laborem mitigans.

PSALMVS 9.



Confitebor tibi domine in toto corde meo. Con-  
 feſſionis nomen duo ſignificat, peccato-  
 rum reuelationem, item & gratiarū actio-  
 nem: vt hic agam, inquit, tibi gratias pro  
 acceptis beneficiis, nec ſimpliciter, ſed ex  
 toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat mirabi-  
 lia, veluti trophæa quædam de inimico admiranda.

Lætabor & exultabo in te. Lætabor, inquit, tanq̃ is qui ex-  
 perimentū accepi auxiliij & potētie tuę: memor enim alibi,  
 inquit, fui Dei & lætatus ſum. Solus quippe Deus homini-  
 bus verū eſt ſolamē: quẽadmodū & ſolus ipſe eſt qui homi-  
 nes ſaluat. exultatio uerò, maior quædã eſt lætitiæ intentio:  
 quæ præ nimio gaudio ſubſilire valde atq; eleuari cor facit.

Pſallam nomini tuo altiffime. Mos erat iis qui amatorie in  
 aliquem affecti eſſent, carmina & cantus in eum compone-  
 re: atq; hoc pacto animi deſiderium lenire: huiusmodi me-  
 taphora Propheta uſus, intentionem amoris ſui in Deū de-  
 clarauit, dicens: pſallam nomini tuo: quæ dictio muſicū ac  
 concinnum cantum denotat. Canam igitur, inquit, non natu-  
 ræ tuæ, quandoquidem illa percipi non poteſt, ſed nomini  
 tuo, decentes illi neētens ac complicans laudes.

Cum conuerſus fuerit inimicus meus retrorſum, infirmabuntur  
 & peribunt à facie tua. Connumerare incipit beneficiorum

Αἰ γὰρ ἄλλε-  
 σθαι ὡς ἔ-  
 γαρ ἄλλε-  
 σθαι.

Ἐν τῷ ἔ-  
 πινραφῆ-  
 ναι τὸ μ-  
 ἰχθῶν-  
 μου.

genera, pro quibus Deo gratias agit. Ausus est aliquādo tyrannus dæmon ipsum etiam saluatorem, veluti nudū hominem inuadere: sed simulac dici audiuit, vade post me satana & inexpugnabilē illius sensit potentiam, magna statim cum ignominia retrocessit. quo cōuerso ac profligato, omnes pariter potestates quæ sub ipso erant debilitatæ sunt, & perierunt, amissa illa nimirū tyrānide, veluti quadā eorū anima. Cum enim vixerit Iesus sine peccato: vnde & dæmonem destruxit, & nos pariter induit armis salutis: cum etiam sacrum baptismum, ac diuinorum mandatorum meditationē & custodiam, propriamque vitam ac conuersationem, pro via nobis reliquerit & semita, quæ ad cælū ducit, consequenter & cæteri dæmones illinc adeò deleti sunt, vt nullam in nos amplius habeāt potestatem, nisi nos ignauia nostra fortassis ita volentes, neglectis diuinis mandatis, ad nosmetipsos eos iterum traxerimus. Quod verò ait à facie tua. idē est, quod à timore tuo. strenuorum enim ac potentum virorum facies horribilis inimicis videri solet ac timenda.

*Quoniam tu fecisti iudicium meum & causam meam.* Iudicasti enim me credentem in te, qui antea sub potestate atque amara tyrannide dæmonis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspexeris quod malignus ille me creaturā tuam inuidē in seruitutem redegerat, ex illius manibus subductum atque ab errore liberatum iustificasti. Causam enim hoc in loco iustificationem appellat.

*Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.* Propter saluatoris ascensionem hoc dictū est. Impleta enim carnis dispensatione ad iudiciale thronum suum rediit, id est, ad potestatem diuinitatis. quæ thronū tamē, non reliquerat, quādo aëcanis atque ineffabilibus modis ad nos descēdit. Assumptus enim est in cælum, & sedet ad dexteram patris, veluti qui potestatem omnem acceperit in cælo & in terra, & propriæ creaturæ opem tulerit, pro qua immaculatam illam animam posuerat. Hæc autem non humanè sed dignè Deo. intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super thronum, in Deo, & in verbo Dei accipimus pro iudiciali potestate: quā & si antea habebat, ob carnis tamen dispensationem cælabat, vt omnia implerētur. Tu fuisti, inquit, in iudiciali potestate, & iudicantis personam sumpsisti, qui solus iustus es iu-

dex, quique nulla ignorantia aut affectu impeditis, quominus semper in æquitate perseueres.

*Increpasti gentes, & periit impius.* Obiurgasti, inquit, gentes, impropertiasti eis errorem eorum, & fugit ab eis Satanas, veritatem non sustinens. Apostoli etiam aliquādo acerbè Gentiles reprehendebant, veluti Paulus, qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructo autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præsul dæmon: adeò vel sola poterat sanctorum increpatio.

*Nomen eius delesti in seculum & in seculum seculi.* Cum honorem Deo debitum, sibi dæmones rapuissent, homines in eorum seruitutem redacti nomina eis dederunt: quem admodum Hesiodus in nugaci illo opere de natiuitate Deorum tradit: atque (vt cætera alia omittam) exēpli gratia tantum dicam: Iouis, Martis, Apollinis, Mercurij, Dianæ, Veneris, & copiosè illius deorum multitudinis nomina, simul ac fidei verbum disseminatum est, statim euauisse, non solum in hoc præsentī seculo, sed etiam in futuro: quod seculum seculi esse intelligendum: & quod propriè seculum dicitur: quia iuxta Græcæ dictionis vim αἰών, sempiternitatem denotat. Est autem mos sacræ scripturæ per huiusmodi loquendi modum, honoratiora semper significare: vt cū ait: Sancta sanctorum, Cantica canticorum, Sabbata sabbatorum, & alia huiusmodi. Vel aliter dicere potes: quod ea verba in seculum seculi, intensionem significāt. pro eo quod est, in perpetuum. In obliuionē enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorumque nomina deleta quodammodo sunt, & extincta.

*Inimici defecerunt frameæ usque in finē, & ciuitates destruxisti.* Frameæ, hoc est gladij, seu arma inimici intelligendæ sunt, ignominiosæ illæ passiones atque affectus, quibus humana anima nō secus ac gladio percussa, & penitus ad virtutē mortua iacebat olī in corpore quasi in sepulchro. Destructæ autē gentiū impietate, & ædificata pietate, destructę sunt ciuitates: vel ciuitates ipsos hoīes intellige, in quib⁹ antea habitabāt & quiescebāt dæmones. Quanquā extraneū etiam non fuerint per ciuitates, obscœna idolorū delubra intelligere.

*Periit memoria eius cū sonitu.* Nemo enim amplius ei sacri-

Εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων

Αἰῶν ὡς αἰῶν

Αὐτῶν

ficiam offerre nouit, aut omnino eum inuocare. quod uerò ait cum fonitu, idem est, quòd cum clamore. clamantia enim dæmonia à domino fugiebant. uel cum fonitu, id est, cum iactantia illa ac superbia: aut cum clamoribus illis & cantibus sacrificiorum. singulari autem sermone in dæmonem inuehitur, impium eum atq; inimicum appellās: ipsum hoc pacto aliorum dæmonum præsidem magis obiurgans, ueluti qui rebellionis causa illis extitit, tametsi per eum ceteros nihilominus etiam carpat.

*Et dominus in seculum permanet.* Dominum uerò, inquit, fideles ex gentibus usq; ad consummationem mansurū credunt. His enim uerbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

*Parauit in iudicio thronum suum.* Cū paulò superius de saluatoris dixerit assumptione, q̄ in præfenti uita facta est, nūc de futura tradit: de ultimo nimirum & terribili eius ad uētū, quādo unicuiq; iuxta propria opera retribuet, Quod uerò ait parauit, humanum in morem condescendens locutus est.

*Et ipse iudicabit orbem terræ in iustitia, iudicabit populos in rectitudine.* Per orbem terræ, seu potius ut in Græco habetur, per habitabilem, fideles intelligit, apud quos habitare Deus creditur in omnibus ecclesiis. populos uerò ceteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum syluæ, in quorum latebris dæmones ferarum instar commorantur. aliter enim illos dominus, atq; aliter istos iudicabit, potentes nimirum potenter exquirens, iuxta illorum fidem, atq; infidelitatem. uel dum populos dicit, magis declarat q̄ dixerat orbem terræ, ponens quòd continet pro eo quòd contentum est. Iudicio autem iustitiam & rectitudinem complicans, iudicantis integritatem prædicat.

*Et factus est dominus refugium pauperi.* Pauper olim erat populus gentilis, uirtute nimirum & religione: cui post acceptam fidem dominus factus est refugium. diuitiæ enim quæ in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, diuitiæ ueræ censeri non debent. Uel hoc nobis fortè uoluit Propheta significare quòd apud Deum nulla est acceptio personarum, quòd q; pauperem æquè ac diuitem ad se fugientem suscipit.

*Adiutor in prosperitatibus, in tribulatione.* Confugientes ad se Deus adiuuat, siue in prosperitatibus, hoc est fœlicitatis tempore confugiant, siue in tribulatione. unumquodq; enim per se absolutè legendum est. neq; enim ij solū auxiliō indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, ut fœlicitatem suam conseruent, & ne in ignauia calamitatum matrem decidat. Aliqui etiam legūt in opportunitatibus, cū Græca dictio σὺκαιρία, non prosperitatem tantum, sed opportunitatem etiam significet. Intelligentes q̄ dominus opportunè in tribulationibus nos adiuuit, hoc est illo tempore quo ei auxiliō uerè indigebamus.

*Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquirentes te domine.* Deinceps, inquit, sperabūt in te, ueluti in eo qui solus potest saluare: illi inquam sperabunt, qui nomen tuū, hoc est te ipsum nouerunt, ac si dicat, ij qui credunt in te. Quidam etiam pro uerbis illis sperent in te, ex Hebræo interpretati sunt: sperabunt in te: futuro uis tempore pro modo imperatiuo. Sed Propheta fortassis imperatiuo usus est præceptoris ac docentis more ea fieri iubēs, quæ probè ac firmiter nouit. Præterea etiam rectè dixit qui nouerunt nomen tuum. naturam enim dei nullus nouit, & demum causam apposuit spei suæ dicens: quoniam non dereliquisti exquirentes te domine. Nec dixit quærentes, sed exquirentes, ut inuestigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.

*Psallete domino qui habitat in Sion.* Talis itaque cū sit dominus, ut superius demonstraui: psallete, hoc est canite ei. habitanti uerò in Sion dixit, non quia Deus loco concludatur: sed ut quandam Dei beneuolentiam erga illum locum demonstraret. Habitare etiam dicitur Deus in fidelibus, non quòd ab illis complectatur, sed ueluti beneuolentia ac familiaritate quadam illis coniunctus. Exhortatur igitur Propheta ad canendas Dei laudes uel Hebræos, qui tunc erant, uel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus Deus, qui habitat in Sion: hoc est, qui responsa atque oracula dat in Sion: ubi viros se dignos alloquitur. uel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea dominus habitauit.

*Annuntiate inter gentes studia eius.* Hæc ad Apostolos di-

Εἰς σὺκαιρία  
είαω.

Εἰς κητονὺ-  
τας.

Εἰς τὴν  
δοξίαν.



Etia sunt, qui circūeuntes vniuersas gentes docuerunt. quōd verò LXX. hīc studia seu exercitia dixerunt, Symmachus artes exposuit, & Aquila immutationes. Exercitia igitur & studia eius annūtiat: hoc est ipsius gesta, vel eius artes, hoc est admirandam eius sapiētiam, vel eius immutationes, quæ nimirum aliorum loco successerunt. Nam qui de longè erant, facti sunt prope: & qui in tenebris erroris venerūt ad lumen veritatis: qui in obliuione erant, habiti sunt in memoria: & qui antea abiecti fuerant, tandem assumpti sunt: Deusque homo, & homo Deus factus est.

ὡτι δ ἐν ζῆ  
 τῶν.

*Quoniā qui exquirat sanguinē, eorū recordatus est.* Hæc Deus ita dispensans ordinauit, postquam eorum meminit. Ante enim non meminerat ob eorum infidelitatem. Meminit autem non ferens amplius eorum sanguinem effundi in sacrificia. Sacrificabant quippe proprios filios, & filias dæmonii: quinimmo de effundētium manibus sanguinem illum exquisiuit, quem ipsi non imposuerant. vel vltionem indicat mutuarum cædium, quas iussu dæmonum faciebant: vt manifestum fiat, q̄ omnis homicida luet pœnas: vt etiam in Genesi legimus: sanguinem enim vestrū, inquit, exquiram.

*Non est oblitus clamorē pauperum.* Humana etenim natura, sub inuisibilium dæmonū tyrannide detēta. clamare quodāmodo videbatur ad creatorem, ob causam tantę calamitatis & miserię. Vel illud fortassis significant hæc verba, q̄ Prophetæ olim, diuinę incarnationis prospicientes mysterium, clamabant, incarnandum Deum in huiusmodi incarnationis auxilium aduocantes. Qui Prophetæ pauperes conuenientissimè dicuntur, propter eam quam colebant frugalitatis virtutem: atq; ideo clamoris eorum oblitus non est.

ἢ κ τὸ δρ  
 ἐν χθρῶν  
 μδ.

*Miserere mei domine, uide humilitatem meam ab inimicis meis.* Hæc verba ex cuiusque Christiani persona dicta sunt: vide, inquit, depressionem, & derelictionem à visibilibus mihi, atque ab inuisibilibus inimicis inflictam. Studebant enim vniuersum Christianorum genus prorsus tollere.

*Qui exaltas me de portis mortis.* Portas mortis varia martyrum supplicia appellauit. quas portas qui superabāt, clariores atq; illustriores à saluatore effici videbātur. Per supplicia enim introducit quis ad mortem. Possunt etiam hæc intelligi de beato Dauid, qui sæpenumero ab inimicis de-

pressus, mirandum in modū à morte liberatus est, ita vt per opem quæ ei præstatur à Deo, præclarior etiam euaderet.

*Vt annūtiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Hęc est causa quare fuerit liberatus à morte, vel quare misericordiam Dei perquisiuerit: vt annūtiem, inquit, omnes laudationes tuas: creationis nimirum, prouidentię, sapientię, iustitię, atq; incarnationis. pro quarū singulis laudari mere ris. Per Sion verò hoc in loco sanctorum ecclesiam intelligit, quæ in cælis est: & per illius portas singulares ecclesias, quę in orbe sunt: per quas qui incedit, in cęlestem ecclesiam Sion ascēdit. Nā ij qui propter Christum passi sunt, per huiusmodi ecclesias incedebant, diuina annuntiantes miracula, & fideles alios cōfirmantes. Ipse etiā Dauid hoc psalmo- rū libro omnes laudationes Dei annūtiat: supernam præ- terea Siō, filiā appellauit, quasi dilectā & cōstitutam à deo.

*Exultabimus in salutari tuo.* Per salutare incarnationem domini intelligit, atq; eius mortē, quæ salutis humanę causa extitit. Vnde & beatus Symeon postea cecinit: quia videntur oculi mei salutare tuum.

*Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.* Per gentes hoc in loco Iudæi intelligendi sunt, veluti malitia atq; inuidia ipsis gentibus similes facti: & per interitum ipsa mors. Studentes enim Iudæi vitæ principem morti tradere, ipsi à Romanis prorsus perditum sunt: & cum Christo mortem parassent, ipsi contra ab illa detenti fuerunt. Fortassis etiā verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos persequebantur, qui potius deleti sunt, cum alios extinguere tentarent. Nec ab re fuerit hæc de dæmonibus intelligere, qui Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt: qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

*In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum.* Alia similitudine eandem rursus repetit sententiam, quandam quodammodo pompam agens aut triumphum de inimicorum destructione: per laqueum verò insidiarum cogitationes intelligit: in occulto etenim loco tendi solent insidiæ, quemadmodum & laquei: tametsi mortem postmodum in lucem educant.

*Cognosce tur dominus iudicia faciēs.* Iudicia hoc in loco vltiones appellat, retribuit enim dominus condigna vnicui-

que pro meritis.

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile, ponitur enim causa quare cognoscatur dominus iudicia facere: quia scilicet ex hoc potissimum iustus videri potest, dum facit, vt qui aliis infidias parant, ipsi maximè in eas incidant: & q̄ doli in suos potissimum authores conuertantur. Peccatorem etiam h̄c intellige, vno ex tribus modis iam prædictis: vel generaliter accipe pro quocunq; doloso.

DIAP SALMA.

Conuertantur peccatores in infernum Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, & per infernum supplicia. cōuertantur itaque à præsentī nimirum vita, & illuc sub terram deferantur, vbi dicuntur esse pœnarum loca. Vel aliter ij qui de terra nati sunt, in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare, quàm terrena. & quòsnam intelligat per peccatores, ex his quæ sequuntur declarat dicens.

Omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum. Obliuiscuntur, voluntaria scilicet obliuione.

Quoniam non in finem obliuioni erit pauper. Hæc, inquit, huiusmodi gentibus eueniēt, quia fidelis vir in obliuionē omnino non erit. Pauperē verò eū dicit, qui tēporalibus quidē diuitiis est pauper, sed virtutum opibus sit diues. Vel pauperem dicit populum ex gentibus, veluti qui animæ dignitatem amiserat, pietatisq; ac virtutum peculio inops erat.

Expectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gentiles dicit, quorum expectatio vsque in finem inanis non erit. Expectatio verò gentium Christus est, de quo alibi scriptum est, ipse erit expectatio gentium: & ad quas alibi per alium Prophetam clamat dicens. Expectate me in tempore resurrectionis meæ.

Exurge domine non proualeat homo. Alius interpretes reddidit, non temerè agat homo. hoc autē dicit Propheta ob mutuas inter sese hominū insurrectiones atq; insolentias. Veris quippe ac sanis carentes præceptoribus, atq; ideo terrā se ac limum esse ignorantēs, supra propriam naturā sese extollentes temerè multa agebant: & omnia audentes, inter deos etiam se adscribant. Exi itaque tu Deus, inquit, & tantam eorum eleuationem compeſce. Illud etiam dici potest quòd ea ratione, qua ad imaginem & similitudinem Dei homo

Επιλησθη  
σεσαι οτι ω  
χος.

Απομονη

Μη ηρα-  
ταιου σδω

homo factus est, deus dicitur: ea verò qua terrenis affectibus ac passionibus detinetur, homo merito appellatur. Cū itaque hæc passionibus prævalerent, hortatur deum propheta vt exurgat à morte, & vt per factos Apostolos doceat quomodo passionibus supra animā se extollere nō debet neque puluis supra intellectum. vel aliter, post resurrectionem domini diuulgato euangelio in vniuersum orbem, mutæ illę gentium insurrectiones atque insolentię quieuerūt.

Iudicentur gentes in conspectu tuo. Hoc est protectione & custodia tua dignè efficiantur. nā qui iudicat, ad eum qui iudicatur aspicere solet. Iudicium verò illud intellige quod cōtra dæmonem faciendū erat: de quo per Esaiam dicit deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, iudicium efferet gentibus.

Constitue domine legislatorem super eos. Per legislatorem hic Christum intelligit, (iuxta illud: ego autem constitutus sum rex ab eo,) qui legislator nouā eis legem tulit: sanctū scilicet euangelium.

Cognoscant gentes quòd homines sunt, Sero saltem aliquando addiscāt viuere vt homines, & nō vt terræ, vel aliter: doceantur, inquit, quòd corruptibiles sunt, quodque longè sunt à diis: quæ propria eos gloriatio ac superbia de seipsis suadet cogitare.

Vt quid domine recessisti longe? Incipit tractare de diuina prouidentia: ac veluti prauorum hominum res bene ac feliciter succederent: contra autem, iusti ac boni viri infeliciter degerent, ex persona iustorum in afflictionibus existētium sermonem facit, & rationem quodāmodo exquirat à deo, dicēs quare p̄mittis homines temere ac casu ferri quos fors iubet, nec vllam eorū curam habes, quod ex metaphora illorū sumptum est, qui procul abierunt, & relictorum nullam curam habent.

Despicis in prosperitatibus in tribulatione? Despicere est dissimulare, nō videre, ac quasi deorsum aspicere, & nō ad res illā, quæ ante oculos posita est, Quid igitur, inquit, tu qui omnibus præsens es tanta tua lōganimitate ac patiētia abesse videris? & cū omnia videas simul non videres, vt rebus nostris auxilium non feras? atq; hoc eo potissimū tempore, quando protectione tua potissimum indigemus? nūc

Γνωτωσαμ  
εθνη οτι αν  
θρωποι εστε

Εμ σδκαι-  
ραιοι εμ  
θλιψοτε

scilicet cum in tribulationibus constituti sumus . Hæc autē non accusans aut culpans deū propheta , sed rogans dicit & exhortans . nā alioquin respōdere ei deus potuisset , id quod alibi scriptum est : Peccata vestra diuidunt inter me & vos .

*Dum superbit impius incēditur pauper .* Quando , inquit , aliquis extollitur , quando bene illi cuncta succedunt , tunc , si quis fideiū est , qui frequentibus vigeatur calamitatibus , is zelo quodam atque æmulatione opinionis ac boni nominis penē accenditur , atque ex proprio ore gemitus quosdam fumi instar emittit , deplorans , quōd cum ipse eiusmodi sit , obscurus tamen est , atque ignotus . vel aliter etiā inteilige , quōd extollente se impio dāmone aduersus humanum genus , ille qui virtutib⁹ est pauper , nimia accenditur passione .

Συλλαμ-  
βάνονται,

*Coadiuuātur in consiliis quæ cogitant .* Hoc de impiis etiam dictum est . Coadiuuātur , inquit , in his quæ consulūt . Coadiutoriū verō hoc prosperitatē intellige . vel coadiuuātur à suis similibus . obseruandū est autem quod propheta sæpenumero tam de prauis , quā de probis hominibus loquēs , singulari aliquādo , & aliquando plurali vtitur sermone : quia numero quidē multi sunt sed virtute aut vitio vnū . vel aliter : quia Græca dictio συλλαμβάνονται non tantum significat coadiuuātur , sed etiā comprehendūtur , dicere possumus , prophetam hic loqui , de illis fidelib⁹ , qui in propriis cogitationibus cōprehenduntur , quas de impiis , & de illorū prosperitate cogitant : ac si diceret , quod ob propriam infirmitatē labuntur , nō valentes percipere aut considerare iudicia dei .

ε δεικνῶρ.

*Quoniā laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniustus benedicitur .* Obseruandū est : quod dictio , quoniā , seu quia , apud Hebræos non semper causam reddit , sed aliquando ad uerbium est confirmandi : aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsum . Adeò , inquit propheta , inter eos vitiū præualuit , vt & peccatores de delictis laudentur , quæ carni ac propriæ libidini optemperantes committunt : & ij pariter qui iniuriā quempiam afficiūt , à sui similibus maiorem inde sceleris gloriam consequantur .

Παρεξουνε.  
ἢ κλητήσφ

*Irritauit dominum peccator .* Ad vltionem deum commouit , suis eum vrgens atque incitans delictis .

*Secundum multitudinē iræ suæ nō exquiret .* Non exiget , inquit , deus pœnas , iræ suæ cōdignas , iuxta illud : Si iniquita

tes obseruaueris domine , domine quis sustinebit ? Iram enī dei , iustam pœnam & condignum supplicium appellat . Misericors , inquit , deus est , summas ac meritas pœnas nō infliget . Alij legunt irritauit dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ : hoc est condignē , & prout exigebat diuina ira , quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat & accēsa , & quod sequitur , non exquiret , legendum dicunt per interrogationem , vel etiam absolutē : & tunc fit sensus : quōd deus per pœnitētiam illum non exquiret , qui ita eum irritauit .

*Non est deus in conspectu eius .* Putat peccator quod eum deus peccata cōmittentem non videat . vel aliter : deus qui vbiq; præsens est , à peccatoris oculis non percipitur .

*Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore .* Cum peccator sua videri non putat delicta , perueriores semper atque inquinatiores fiunt eius mores .

*Aufferuntur iudicia tua a facie eius .* Iudicia , inquit , tua ab eius intellectu auferuntur . ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet : verum huiusmodi delinquens tantæ cæcitatatis est , vt iudicia , quæ à te proferuntur , non videat , nō cōfideret , non animaduertat , te iustum , fortem & longanimē iudicem esse .

*Omnium inimicorū suorum dominabitur .* Vlciscetur oēs qui aduersus eum insurrexerunt deo , lōganimitate sua , permitte illum sæpius in bello inimicos suos superare .

*Dixit enim in corde suo nō mouebor .* Putauit foelicitatē suā diu esse permāsurā . moueri enim , hic intellige pro mutari à priori nimirum potentia atque à propriis viribus .

*A generatione in generationē sine malo .* Subintellige verbū ero , vel pertrāsibo . cogitauit enī peccator ille & credidit se à generatione in generationē : hoc est per totā vitā , futurū absq; afflictione aliqua . generationē enim hic posuit p̄ vita : quasi dicat , ab eius vita ad eam quæ erit post eius mortē ,

*Cuius maledictione os eius plenum est , & amaritudine & dolo* Verba illa os eius , more Hebraici idiomatis posita sūt , quæ admodū multis in locis reperitur . Solēt enim Hebræi nomina articulis cōiungere : cuiusmodi & illud est , Beatus cuius deus Iacob adiutor eius . Item illud , Beatus vir cui est auxilium ei abs te . est autem maledictione plenum os ,

cum omnibus maledicat: & amaritudine, cū iracūde ad oēs loquatur. dolo etiā plenū dicitur, cū nō ex corde sermonē proferat, sed alia dicat, & alia in secreto animi habeat.

*Sub lingua eius labor & dolor.* Ea, inquit, loquitur, quę laborem & dolorē iis pariunt, quibus insidias tendit: vel quia in eius doctrina labor est & dolor, quorum erūt participes qui ei optemperant, dum nullam in eius doctrina requiem inuenient: vel in labore & dolore erat lingua eius: laboris nimirum & doloris verba aduersus eos proferens quos impugnabat. huiusmodi autem loquendi modo loquacitatē illius ac maledicentiam indicauit.

*Sedet in insidiis cum diuitibus.* Per insidias occultum insidiarum locum intelligit, vnde insidiatores latenter solēt impetum facere, connumerat autem Propheta hic multiplicia prauorum hominum vitia, dolos videlicet, insidias, rapinas, cædes, atque alia huiusmodi. Abscondet enim inquit, se in insidiis, simul cum iis, qui vitiis ditiores sunt, hoc est qui clariores & celebriores sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit.

*In occultis ut interficiat innocentem.* Vt morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla eum affecit iniuria.

*Oculi eius in pauperem respiciunt.* Assiduam ac perpetuā huius insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertrāseuntem aliquem viderit, summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

*Insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua.* Tandē repetit sententiā, vario quodāmodo, propalans, & in publicū traducens eorū scelera actu ac malitia vndecunq; plena: ferarumque quodāmodo illos fieri demonstrat. nam quēadmodū leo ex propria cauerna aut latebra infirmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timētia secuta pertrāseunt: ita etiam iste fecit occultis vsu latebrarum insidias.

*Insidiatur, ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem dum attrahit eum.* Cum leoni eum ob insidias, & cædium cupiditatem cōparauerit, perstat adhuc in cōparatione, docens congruere ei leonis opera. Irruit, inquit, vt leo vt prædam rapiat vt ad latebras trahat Neque enim insidiatur vt feram aliquam perniciosam aut inimicā capiat, sed vt pauperē, pauperē in-

τὸ ἀρεπῶ-  
σαι πῆ-  
χὸν ἀρεπῶ-  
σαι πῆ-  
χὸν.

quam, & bonis & viribus humanis. Et dum attrahere eū dicit, magis declarat rapinæ modum. repetitione verò illa, vt rapiat: summā huius hominis impietatem denotat. vel ideo fortassis sermonem ingeminauit, vt exaggeratione quadam Deum magis excitaret ad vindictam.

*In liquore suo humiliabit eum.* Hoc est dolo, & calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram proiciet. humilis enim est qui humi prostratus iacet.

*Inclamabitur, & cadet cum dominatus fuerit pauperum.* Vbi potens iste pauperum dominatus fuerit, tunc & ipse humiliatus inclinabitur, & peribit. Nam qui cadunt, prius inclinantur. hæc autem omnia fient, vt & immedicabile eius vitium pateat, & Dei pariter longanimitas, & pauperum oppressorum patientia, & eorundem demum vindicta.

*Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, auertit faciem suā ne uideat in finem.* Is cui permittum esse diximus animæ suæ concupiscentias explere, in valde absurdas decidit opiniones, dum intra se ipsum reputat, quod Deus propriæ prouidentiae oblitus sit, qua mundum gubernat: quodque custodiam, & protectionem suam ita auerterit, vt prorsus non videat quę fiant. quod verò ait in finem, alibi pro vsquequaq; accipitur: alibi verò pro omnino: vtrunque tamen ad idem tendit recte considerati: verū prædicta omnia intelligi possunt de populo Iudæorum, & de Christo, Quippe cum populus simul cum principibus innocentem Christum, & peccato omni prorsus carentem, & pauperem propter nos effectum, insidiosè obseruarint vt caperēt, omniāque alia fecerint, quæ superius dicta sunt: & tandem postquam eum occiderunt, Apostolos etiam persecuti sint: ipsique postremo à Romanis funditus fuerint deleti.

*Exurge domine Deus meus, exaltetur manus tua.* Commouearis, inquit, ad vindictam. quod verò ait exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquem castigant, manum erigere, vt plagas ac verbera inferant. vel aliter: cum potentia tua excelsa semper sit, & sublimis, nunc præcipuè quæso, inquit, ita omnibus appareat. per manum enim Dei, eius potentiam intelligere debemus.

*Ne obliuiscaris pauperum tuorum in finem.* In finem, hoc est in perpetuum.

τῶν πινῶ-  
των σου  
ἵς τέλος.

Propter quid irritauit impius Deum? Aegre ferens Prophe-  
ta tam grandes prauorum hominum ausus, per modum in-  
terrogationis sermonem format: & deinceps dubitationem  
respondendo soluit, dicens.

Ε' κζήτδ.

Dixit enim in corde suo, non exquiret. Est, inquit, tantorum  
scelerum causa, quod existimant Deum flagitia eorum non  
disquirere.

πόνου η' ου  
μόρ αυτόρ.

Vides: quoniam tu laborem, & furorem consideras, ut tradas eū  
in manus tuas. Quod ait, vides: per se legendū est, ac statim  
postea sistēdum: vt sit sensus, licet millies, prauus ita existi-  
met, ob tuam nimirum patiētiam ita in arrogantiam lapsus,  
tu tamen ô Deus vides omnia, quocunque penetrans, & in  
omnes partes perueniens. ideoque tu summa diligentia ho-  
minum omnium iniuria affectorū laborem perspicis, iram-  
que & furorem eorum qui iniuriam inferunt. Considerare  
autem, est subtiliter discernere. magno, inquit, cum exami-  
ne tu perspicis vt in futurum. illos pœnis tradas. Ita enim  
hoc in loco manus significant, iuxta illud Apostoli: horri-  
bile ac valde timendum est incidere in manus dei viuētis.

Ε' γκατα-  
λέλειπται.

Tibi relictus est pauper. Omnes à paupere auerſi sunt, vn-  
de tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adiutor. Tanquam eius creator, & domi-  
nus. hæc tamen non tantum de pauperibus & orphanis in-  
telliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam  
pauper erat: & orphanus, quia patrem ac factorem suum  
non nouerat.

Contere brachium peccatoris & maligni. Per brachiū po-  
tentiam ac vires intelligit. in brachio etenim robur homi-  
nis consistit. peccator autem ille est, qui concupiscentiæ do-  
minanti inseruit, malignus verò is qui proposito ac volun-  
tate propria prauus est & scelestus. pro peccatore etiam &  
maligno ipsum potes dæmonem intelligere.

Quæretur peccatum illius & non inuenietur. Quia si Deus  
peccatum illius exquisierit, & longanimis erga eum nō fue-  
rit, statim peribit iudicatus morte dignus. intelligi etiam  
possunt hæc verba de Christo, ita vt prænuncient ea quæ  
Pilatus erat dicturus, quando ait, Nullam causam inuenio  
in homine: item & quod ipse Christus dixit: Nunc prin-  
ceps huius mundi eiicietur foras, & in me non inueniet

quicquam. neque enim Pilatus peccatum aliquod inuenit  
propter quod occidi Iesus deberet, neq; ipse etiam dæmō,  
tempore quo immaculata illa Christi anima ab eius corpo-  
re separata est, vel tantillum potuit inuenire peccatum, ta-  
metſi in hoc multum incubuerit.

Dominus rex est in seculum, & in seculum seculi. Verba hæc  
ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, quod prauī homines  
non statim puniantur. Regnum, inquit, & iudicium Dei, nō  
est ad tempus, sed perpetuum. Vnde licet nullas nunc dent  
pœnas, aliquando tamen eas dabunt. vel Christi regnū præ-  
nūciat, quod olim quidem semper habuit vt Deus, sed post  
resurrectionem etiam denuo accepit: vt homo. Data est  
enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in terra: ita  
vt non in præſenti tantum seculo sed in futuro etiam re-  
gnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gētes eos intelligit hoc  
in loco qui Euangelicam legem non susceperunt. Gentes  
siquidem sine lege sunt, Per terram autem illius, totum or-  
bem intelligit, cum dictum sit: Domini est terra & plenitu-  
do eius, à qua hos exterminandos esse predicat, fide nimirū  
diuulgata. Vel per terram domini, regnum eius intelligit, à  
quo omnes decident, qui male vixerint.

Desiderium pauperum exaudisti domine, præparationem cor-  
dis eorum audiuit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum,  
& præparationem cordis eorum, clamantiū quodammodo  
ad te, & iniustorum destructionem optantiū, tu exaudisti.  
Erant enim hi pauperes præparati & recti corde ac nullo vi-  
tio impediti. vel fortassis eo pertinent hæc verba, vt Pro-  
phetarum indicent desiderium, qui incarnationem domini  
optabant, & prompti erant ad susceptionem fidei: ij nimirū  
qui postea eam susceperunt.

Vt iudices pupillo & humili. Exaudisti, inquit, & atten-  
disti vt iudex fieres orphano, & humili, & vindictam eo-  
rum faceres.

Vt non apponat ultra magnificare se homo super terram. Vt  
omnis homo oppressorum cernens vindictam, audaciam ac  
temeritatem deponat, nec gloriatur quis amplius aut extol-  
latur super inferiores se: quod verò ait super terram, idem  
significat quod inter homines.

Ε' ισήκου-  
σας.

κρίνας ήτοι  
ένεκατου  
κρίνας.

PSALMVS

In finem Psalmus ipsi David.

Psalmum hunc cecinit beatus David cum persequeretur eum Saul: & in finem inscribitur: quia continet Prophetiam uindictæ, quam Deus eius gratia in Saulem illaturus erat.

PSALMVS IO.



**I**n domino confido: quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montes sicut passer. Cum fugeret beatus David in desertum, suadebant ei beneuoli ipsius ut ad montes potius pertransiret, tutiorem illic eum futurum esse asseuerantes. Huiusmodi igitur amicos tanquã nõ rectè suãdentes, accusat præsentis Psalmi. ego, inquit, confido in domino, & omne aliud auxilium respui. quare igitur dicitis animæ meæ, hoc est mihi ipsi, ut passeris instar pertranseam ad montes, & veluti timida auis illic permaneam? Illud obseruandum est quòd Propheta sepe numero circumloquendo per animam suam seipsum intelligit: ut in tertio etiam Psalmi diximus: ibi, mûlti dicunt animæ meæ.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, & per sagittas præparatas quæ erant in pharetra, totum belli apparatus significauit: vel quia his telis cõtra fugientes utebantur. hæc autem verba fiducia ipsius David causam ostendunt. hæc enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant aduersum me. peccant etenim dum temere me insequuntur, & morte me afficere volunt, qui ei salutis causã fui, quando occidi Goliath, & quando à Saule suffocantem eieci dæmonem.

Ut sagittent in obscuro rectos corde. Præparati sunt, ut nos infontes perdant, qui in corde nihil nõ rectum gerimus. ut sagittent verò ex infidiis, quod Græca dictione σκοτομίνη significantius exprimitur, quæ noctem significat quãdo luna obscurata est, & quã latinè vnico vocabulo dicere possumus obscurilunium. Nam si quis eo tempore percussus fuerit, inimicum videre non poterit. vel aliter: subintellige hic aduerbium quasi: ut sit sensus, quòd inimici summa inuidia, quasi obscurilunis quodam obtenebrati, non cognoscunt, nec vident, quis nam is sit quem sagittare contendant: quodque aduersus amicum & benefactorem dirigunt tela.

DECIMVS.

29

Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Hæc est etiam alia fiducia causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quoniam illi eum destruxerunt, quem tu in Regem vnixisti. perficere verò hic posuit pro facere, & destruere pro deicere: quod metaphorice tractum est ab ædificiis, quæ euertuntur. Cũque talia audeant, te inimicum habent: quem tamen non sustinebunt, quia leges eas euerterunt quas tu posuisti. mandasti enim neminem iniuria esse afficiendum: mandasti etiam innocentes occidi non debere: quæ præcepta ab eis prorsus negliguntur.

Iustus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus ut huiusmodi persecutionem sustinere deberet? quod de seipso Propheta dicit, veluti qui iniuria eos minime affecerit, qui sibi adeò fuerant inimici. vel de superna Dei custodia & protectione loqui intendit, dicens. Deus qui propriè ac verè iustus dicitur, qui omnem semper odit iniustitiam, qui solus rectè iudicat, quid fecit? post tanta nimirum scelera quæ ab illis patrata sunt? nunquid fortassis despiciet aut non videbit? minime.

Dominus in templo sancto suo, dominus in celo sedes eius. Est, inquit, dominus in templo Hierusalem: est etiam dominus sedes in celo, quasi dicat, vbique adest Deus, & omnes prospicit qui iniuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat dicens.

Oculi eius in pauperem prospiciunt, palpebræ eius exquirunt filios hominum. Non dixit aspiciunt, sed prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. oculi autem Dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia & cognitio rerum omnium quæ fiunt palpebræ verò huius, eius cognitionis velamen. Palpebræ siquidem tegmina oculorum sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quòd si quando videtur Deus non aspicere: sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus videt: vel quòd omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiã palpebris intueatur, & ex omni parte omnia cognoscat. Exquirere etiam idem est quod cognoscere. Filios autem hominum pro hominibus simpliciter posuit. pauper verò dupliciter, dicitur, patrimonij scilicet possessione, & virtutũ: verum illud manifestum est quòd pecuniis pauperem, qui

ὅτι δὲ σὺ.

ἐπιβλέ-  
πῳσι ἐξ ἄ-  
βυσσῶν.

virtute diues fit, respiciat dominus, quod quæ contra, virtutibus pauperem abominatur, quanquam pecuniis fit diues. Primum igitur pauperem dominus respicit, qui rebus iis abundat, quibus secundus indiget: à secundo autem auertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Εἰς τὸ 36.

*Dominus exquirat iustum & impium.* Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum: iustos nimirum & iniustos, quos impios etiam appellat, quia Deum negligunt, dum illius præcepta obseruare contemnunt.

Α' δὲ κ' α' ρ'.

*Qui autem diligit iniustitiam, odit animam suam.* Hæc est autem causa quare confidat Propheta: documentum præterea continent hæc verba, quod iniustus quisque vitæ propriæ mortem operatur, dum animæ suæ inimicus effectus est. prauis etenim ac scelestis actionibus suis, Deum semper magis irritat ac prouocat aduersus animam suam.

*Pluet super peccatores laqueos.* Adducet, inquit, dominus supplicia super peccatores, quibus detenti à pristino impetu compescentur. Hac autem pluuia metaphora, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotauit.

κατα γ' ἱ-  
δος.

*Ignis & sulphur & spiritus procellæ pars calicis eius.* Ignis quidem efficacissimus est: sulphur verò pinguis & crassa illius esca. Hoc enī fomitis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu ventus pari modo flammam excitat, hoc autem supplicij genere Sodomā olim euersam fuisse legim⁹. Sensus itaq; est, quod pars calicis, hoc est pars supplicij à Deo infligendi, ignis est & sulphur & spiritus. Hoc est ventus cōuertens, quod si vel sola huius calicis pars adeo intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est de aliis suppliciorum generibus? sæpenumero enim apud scripturam poculum & calicem pro pœna positum inuenire licet, vt illud Esaiæ: Exurge Hierusalem quæ bibis poculum ruinæ, & calicem furoris, & quæ sequuntur.

*Quoniā iustus dominus & iustitias dilexit, æquitatē uidit vultus eius.* Quemadmodum Deus sanctus est & requiescit in sanctis, ita etiā iustus est & iustitias diligit: vnde iniustos omnes, & eos qui iniuria aliquem afficiunt, punire solet. qua de causa beatus David sibi magis confidendum esse dicit. Hæc etenim ratio est & conclusio quare fiduciam habeat, de qua in principio Psalmi dictum est: Quod verò ait, æquitatem

vidit vultus eius, seu (vt in Græco verius habetur) rectitudines: idem significat, quod iustitiam dilexit. Nam quem quis amat, eundem etiam libenter intuetur, quemadmodum contra, ab illo quem quis odit, statim auertitur. Per vultum verò seu faciem domini, intelligimus potentiam videndi, quæ est in Deo. Et hæc quidem interpretatio dicta est prout congruit historiæ beati David. Conuenit etiam hic psalmus cuilibet oppresso atque oppugnato à visibilibus seu etiam inuisibilibus inimicis. Et tunc ea verba: quomodo dicitis animæ meæ? dicta esse intelligantur aduersus cogitationes, quæ suadent transeundum esse ad spinosa quodammodo & præcipitantia cõsilia, quæ fidelibus inaccessibleia sunt, & non tuta: cuiusmodi illa sunt, quod fortuna omnia ac casu regantur, quod non sit Deus qui scelera vlciscatur: & quæcunque alia huiusmodi. Quinimmo & aduersus dæmones dicta esse intelligi possunt, qui conantur in huiusmodi nos sententias atque hæreses inducere: per peccatores enim intelligi possunt tam iniusti homines, quam praui dæmones: & per arcum & sagittas, vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationum absurdarum impetus: & quæ sequuntur in psalmo, iuxta huiusmodi analogiam intellige.

*In finem pro octaua psalmus ipsi David.*

Hic psalmus eandem habet inscriptionem cum sexto, ubi eam a bñdè sumus interpretati: & prophetiam pariter continet. tam de Christi resurrectione quàm de fidelium oppressorum vindicta. Et aliter: Christi humanitas finem præsentis vitæ suscepit per mortem: & octaua, hoc est, dominica die resurrexit: quæ dies, & prima dicitur, tanquam dierum omnium principium, & octaua, quia rursus post septimam diem, hoc est post sabbatum, reddit. Pro octaua etiam, & non de octaua inscriptum est. Neque enim docet psalmus, quid sit octaua. sed rogat diem illum cito aduentare: ut homines nimirum, qui sub sua dæmonum opprimuntur tyrannide, atque idolis seruiunt, tanto citius seruitutis iugo liberentur: & dæmones commissorum in Deum criminum pœnas luant maiores.



*Aluum me fac domine, quoniam defecit sanctus.*  
 Iustus is dicitur, qui humanis in negociis, ab eo quod honestum est, non declinat: sanctus verò cum apud Græcos duplici dicatur nomine ὁσιος, nimirum vt hîc, & ἅγιος (vtraq; enim dictio sanctum significat) consequenter & in duplici sumi potest significatione. Ille autem propriè ὁσιος dicitur, qui pietatem & religionem colit, quæ ad Deum pertinet: ἅγιος verò ille, qui per semitam virtutû, diuinitatis efficitur particeps. Hæc autem virtutum nomina, scilicet quodammodo comparari possunt, per quâ qui gradiuntur, perueniunt ad Deum. Alibi etiam diximus quod apud scripturam, iustus sæpenumero is dicitur, qui non solum iustitia, sed omni virtutum genere ornatus est: sed de huiusmodi iusto nunc non est sermo. Rogat igitur Propheta saluari se à malignis hominibus, qui præualuerant, cum sancti omnes qui olim fuerant erga Deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent: tametsi fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hac iustitia atq; (vt ita dicâ) ex parte iusti esse viderentur. Sermone autem suum Propheta ex eorum habet persona, qui euâgelium erant suscepturi. Tunc enim maximè sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos aduenit.

*Quoniam diminutæ sunt veritates d filiis hominum.* Sancti quidem penitus defecerunt, veritates verò pauca admodum relictae sunt: quando quidem in rebus maioris momenti, metiri solent, qui in paruis fuerant veraces.

*Vana locutus est unusquisque ad proximum suum.* Vana, hoc est deceptoria. nec alienos tantum decipiebant, sed familiares etiam & domesticos. proximum enim non loco, sed familiaritate atque amicitia, aut alio coniunctionis vinculo, propinquum vocat.

*Labia dolosa in corde, & corde locutus est mala.* Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti à parte totum,) qui in duplicitate cordis & mentis suæ, mala ac noxia locutus est, aliam intra animum sententiam seruans, & aliam verbis exprimens.

*Disperdet dominus uniuersa labia dolosa, & linguam magnilo-*

*quã.* Apud scripturam sacram sæpenumero optatiuû modum formari reperimus in futurum indicatiui, veluti nunc. optat enim Propheta vt dolosi penitus perdantur, & ij pariter, qui aduersus infirmiores quosque gloriari ac iactare se solent, & de seipsis magna prædicare. Vel eorum futuram exterminationem prædicit: & docens quoniam ij sint, qui suam magnificent linguam.

*Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus.* Eos, inquit, qui intra se cogitarunt dicentes, magnificabimus linguam nostram: hoc est, magna & iactabunda quædam præparabimus, quæ nostra loquatur lingua.

*Labia nostra apud nos sunt, quis noster dominus est?* Qui & illud dixerunt: nos labiorum nostrorum potestatem habemus, & quemnam deinceps timebimus, vt ista non dicamus? & quis erit qui sermones nostros compescat?

*Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam dicit dominus.* Dictio nunc, pro tunc accipienda est, hoc est cum opportunum tempus fuerit, vt sit sensus: Tunc, inquit Christus, resurgam è sepultura propter eorum miseriam, qui ignorerant in errorem captiuati sunt. Miseria autem illa clamoris loco eis fuit & gemitus: iuxta ea que superius diximus in psalmo i x. ibi. Non est oblitus clamorem pauperum. Dicit verò hæc à dño audiebat beatus David propheticis auribus suis. Inops iuxta Græci nominis etymologiam is dicitur, qui à statu suo decidit, quem & nos dicimus quasi sine opibus, iuxta illud: inopes facti sunt diuites: pauper verò iuxta eandem Græci nominis etymologiam is dici potest, qui proprio labore necessarium sibi victum parat, cuiusmodi fuere omnes qui primi fidem suscepturi erant: quippe qui bonis omnibus priuati, propriis manibus necessaria sibi omnia parauerunt: tametsi sæpenumero promiscue alterum pro altero accipiatur. Possumus & aliter dicere: Deus propter afflictorum gemitus & miseriam dixit: nunc mouebo, seu vlciscar, hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter tamen ac dignè Deo intellige verba illa: mouebo & vindictam sumam, tametsi humano quodam more dicta sint.

*Ponam in salutari, liberè agam in eo.* Cum de resurrectione meminerit, meminit & sepulture. sermonè faciès de morte quã in cruce sustinuit. Ex Christi enim persona hæc etiam

Παράμυρ.

Πτωχός  
 ὡς πτωχός  
 χῶς  
 Πένης πα-  
 ρὰ τὸ πέν-  
 νειν, ἢ πο-  
 νείν.

Θάσοματ  
 παρέσησι-  
 ἄσοματ.



dicta sunt. Ponar, inquit, hoc est, infigar in cruce, quam salutare illud esse credimus, de quo nunc loquitur: quippe cū hoc crucis iaculo, Christus tyrannum dæmonem transfixerit, vnde & saluauit nos, & libertatem nobis erroribus liberam ac salutarem donauit: & cum antea infirmi essemus, fortes contra dæmones reddidit. Quod verò ait, liberè agam in eo, idem sibi vult ac si diceret, quòd in ipsa cruce publica bit, ac liberè propalabit occultam antea, atq; ignotam potentiam suam. Nam & velum templi tunc scissum est, & sol obtenebratus, & terra commota, & petra discissa, & admiranda alia contigerunt. Vel aliter, quia Græcum verbum, *θῆσομοι*, vt futurum medium, tam actiuam quàm passiuam significationem habet, legere potes alio modo: ponam in salutari: hoc est, ponam eos in salute: hoc est, faciam eos salute dignos: in huiusmodi etiam salute liberè agam: hoc est, liberè loquar, & palam omnibus declarabo vires meas.

*Eloquia domini, eloquia casta.* Cū dominum narrauerit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum eius testimonium reddit, dicēs quòd munda ac pura sunt ab omni mendacio.

*Argentum igne examinatum probatum terræ.* Adeo munda ac nitida sunt eloquia Dei, ab omni dolo, & ab omni deceptione, vt argento conflato, quod viliori omni carere solet materia, puritate ac munditia sua possint comparari. Probatur verò terræ dixit, pro, in terra. Fabri etenim conflatum argentum fundūt in terram. Vel probatum terræ, hoc est, ex terra. Deinde hanc eloquiorum Dei munditiam ad huc magis extollens, addit.

*Purgatum septuplum.* Septuplum, hoc est, sapius. Solent enim Hebræi septies ponere pro pluries. Argentum autem quod sapius conflatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia Dei vera & nitida, ac similia argento sapius conflato.

*Tu domine custodies nos, & conseruabis nos à generatione hac in seculum.* Tu nos domine custodies ab exterioribus inimicis, & conseruabis ab iis, qui interius insidias parant. vel custodes quidem à præsentī generatione, & seruabis ab iis, qui postea in seculum futuri sunt: hoc est, semper & perpetuò proteges nos. Nam & fides eorum qui euangelium

susceperunt, ab illa generatione stabilis permanfit: & in seculum adeò manebit inuicta, vt neque Gentiles, qui aperte eam oppugnant, neque hæretici, qui intra nos clam contra eam insidias disponunt, præualere possint.

*In circuitu impij ambulat.* Vndiq; inquit, nos circundant, obsidere certantes fidem nostrā. Et hoc si de Gentilibus intelligas. q̄ si loqui prophetam intelligas de hæreticis, dicatur: ambulat in circuitu, hoc est, non rectè, sed obliquè: cū sacram omnem scripturam peruersè interpretentur.

*Secūdum altitudinē tuā magnipēdisti filios hominū.* Tu, inquit, in cruce exaltatus, summā de hominibus curā habere dignatus es: quā ob causam mortē etiā subiisti. & q̄ ait, magnipēdisti, Græcè habetur *ἰπολυώρησας*: & quæadmodum apud Græcos *δλιγορία* vilipensio dicitur & neglectio, ita *πολυωρία* eius cōtrarium. Vel aliter tu ad cælos vsq; exaltatus, assumptionis nimirum tuæ tēpore, magna in humanam naturam contulisti beneficia, misso ad eam spiritu paracleto, qui apostolos illuminauit, atq; in euangelij prædicationem direxit. Potest etiam hic psalmus iuxta historię sensum accōmodari beato Dauid, illo potissimum tēpore, quando eū fugientem à facie Saul, quidam se ei amicos fingentes, tentauerunt, vt in persecutoris manus eum traderēt. Quorum infidelitatem, simulationem, dolos, & scelera hoc psalmo reprehēdit, vnicum ad propriam salutē Deum inuocans: quasi nulla iam amplius ei spes superesset in auxilio amicorū, qui sese hostibus adiunxissent, & quorum interitū hīc prædicat: ipsius etiam Saul ac sociorum iactantiam euertendam esse prænūtians. Pro octaua verò inscriptus est propter illa verba: nunc resurgam: quæ tamen resurrectioni saluatoris congruere magis videntur. Nā si quis trahere velit sensum verborum ad beatum Dauid, tāquam ipse audiuerit Deum promittētē se ei, insidiarū tēpore in auxiliū aduēturum, & ad eius vindictam: & positurum insuper pauperes omnes atq; inopes in salute: & demum liberè se acturum: hoc est, fortem ac iustum se conspiciendum esse propter illorum salutem: si quis, inquam, sensum psalmi illuc trahere voluerit, non videbuntur verba psalmi inscriptioni, pro octaua, conuenire. Sciendum est etiam quòd salutare hīc neutrum nomen substantiuum est, & ponitur pro salute.

Ε' πολυώ-  
ρησας.

In finem psalmus ipsi David.

Post adulterium Bersabea, & post eadem Vrta, cum in uariis incidisset calamitates beatus David: quippe cum & filia eius Thamar ab Ammon fratre fuisset corrupta: & Ammon a fratre Absalone interemptus: unde non mediocri confusio in regia illa domo orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiã affectauerit, & patrem regno expulerit, & crescentie in immensum furore, copias etiam collegerit, & persecutus sit patrem, & interimere etiam eum conatus sit. Cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus David, atque animo eas semper reuolueret, existimauit se ob commissum adulteriũ, & cædis crimen tantis opprimi malis: & quanquam olim sibi remissum fuisset peccatum, ueritus tam en se a Deo fuisse derelictum, hunc psalmum conscripsit post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, ut iam prædixim⁹. Hoc autẽ psalmus, & Absalonis filij cogitationes explicauit, & quæ euentura erant prædixit: atq; ideo in finem inscriptus est, quia profligationem Absalonis prædicit, quæ uerum finem erat cõsecutura. Exultabit, inquit, cor meum in salutari tuo.

PSALMVS 12.



**V**squequo domine obliuisceris me in finẽ? Obliuio est memoriæ deperditio. Deo uero omnia præsentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mētis cogitationes ac motus. Obliuisci uero dicimus Deum alicuius, quando ob illius delicta eum Deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, ut flagello erudiat. In finem autem posuit pro, diu.

Vsquequo auertis faciem tuam a me? Facies Dei potentia illa in Deo est, qua aspicit nos, ac custodit, & beneficiis donat. Auersio uero Dei contraria operatio est, quando nimirum indignos quosque a custodia & protectione sua auertit, tanquam ea operentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia uideri possint: uerum humanis loquendi modis Propheta diuinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquunt, illius pariter memoriam perdunt: & qui aliquos auertunt, amplius eos non uident, a quibus auersi sunt.

ἕως τῆνος

Vsquequo ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo die ac nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto ualeam a calamitatibus liberari, & uiam nullam inueniens, assiduus

assiduus doloribus premor.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, fili⁹ Absalon, qui iam diu furit contra me, (ex eo sanẽ tẽpore quo Ammon fratrem interemit.) vsquequo exaltabitur, hoc est vsquequo prosperẽ ei omnia succedẽt aduersum me? extollere enim se solent atq; erigere caput, omnes qui læti sunt, & quibus ex animi voto cuncta contingunt: contra uero humiles ac demissi, qui mœsti sunt ac tristes. Possumus & inimicum dæmonem intelligere qui tentationum, nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat: quinimmo & grauius eos etiam affligit, qui diuino auxilio destituti sunt.

Respice exaudi me domine deus meus. Verbo auertis conueniẽter apposuit uerbum respice: dignum me efficito, inquit, beneuolentia: respice me grauiter afflictum: & misertus, eum exaudi, qui te aduocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne unquã obdormiã in morte. Est enim super me circumfusã tristis calamitatum nox, detẽtiq; sunt oculi mei a mœroris sopore. Solẽt enim qui mœsti sunt facile in somnum deferri. Doloꝛe scilicet cordis grauedinem quandam ac tenebras in corporis oculos immittẽte. Tu igitur eos illumina: hoc est concedito ut rectẽ ac purẽ uideãt: & gaudium instilla cordi meo, ita ut exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquãdo fortassis huiusmodi somnus ob doloris mei uastitatẽ, desineret in mortem. uel oculos ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, & libera me ab huiusmodi tenebris, ne aliquãdo mori me contingat morte peccati, quẽ hominẽ uirtutibus mortuũ reddit: uel ne morte desperationis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habebam.

Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eũ. Nam siquid huiusmodi acciderit, meam inimicus mortẽ suẽ ascribet potentiẽ: & quemadmodũ ab initio ille mihi calamitatuũ omnium causa fuit, ita & interitus nunc fuisse gaudebit. Inimicum uero & uisibilem & inuisibilem potes intelligere.

Qui tribulãt me exultabũt si motus fuero. Si fluctuauero, inquit ab illa securitate quã in te habeo, inimici mei lætabũtur, sperãtes me deinceps facillime in præceps delatum iri;

veluti qui nullam basem aut fundamentum habeam salutis.  
Ego autem in misericordia tua speravi. Postquam, inquit, ob  
scelera quæ commisi, fiduciam omnem abieci quam antea  
de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantum  
spero misericordia: tametsi abundantissimum hoc mihi re-  
medium esse nouerim atque inexhaustum.

Exultabit cor meum in salutarum tuo. Præuidens propheticis  
oculis inimici profligationem beat<sup>9</sup> Dauid, letabor ego, in-  
quit, de salute mihi à te præstita.

Cantabo domino qui bona tribuit mihi & psallam nomini altissi-  
mi. Cantabo ore, psallam vero psalterio: vel oblectabo te,  
inquit, cōtemplationis studio & vitæ meæ actionibus. Ac-  
commodari etiam potest hic psalmus oppressis omnibus &  
iniuria affectis.

In finem psalmus ipsi Dauid

Finem rerum pollicetur hic psalmus quæ in eo prænunciantur.  
Alii dicunt prædici hic, ea quæ Ezechia regis tempore euentura e-  
rant in Hierusalem: quando ciuitas obsessa est à Sennacherib Syro.  
Alii uerò ea quæ ad tempora incarnationis Christi pertinent.  
Nos utranque expositionem referemus.

PSALMVS 13.



**D**ixit insipiens in corde suo, non est deus. Insi-  
piens Sennacherib, dixit in corde suo deum  
non esse: deum inquam Iudæorum. quod si  
sapiens fuisset, in huiusmodi errorem non  
esset lapsus, præcipue cū audiret assidue,  
quanta deus Israel aduersus eos operatus  
sit, qui Iudæorū gentem oppugnare cona-  
ti fuerant. Cum autē hoc pacto in corde suo deum iam ne-  
glexisset, addidit & aliud facinus: vt verbis proprio ore pro-  
latis ei palam malediceret: quando principem exercitus sui  
Rampacem misit, qui ad mœnia ciuitatis ea populo annū-  
ciauit, quæ historiam illam legentibus in libris Regum li-  
cet inspicere.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Sen-  
nacherib nimirum & qui cum eo erāt, corrupti sunt, quādo  
à recta opinione deciderunt: insuper & abominabiles facti  
ob nefandas eorum actiones. Iurgiis quippe deum impete-  
bant, infirmitatem ei atque impotentiam improperantes,  
quasi deus non esset. Præterea & populo Dei internecone  
minitabatur: cūque adeo iactabūdi essent, ebrietatibus, in-  
super ac libidinibus immerfi erant & coinquinati. Construi  
etiam potest, hic versiculus per figurā hyperbaton, hoc mo-  
do: corrupti sunt in studiis, & abominabiles facti sunt.

Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus  
est, sed omnes sunt prauī.

Dominus de celo prospexit ad filios hominum, ut videret, si est  
qui intelligat, aut qui requirat deum. Ad filios hominum, hoc  
est, ad illos homines, qui ita dispositi sunt, vt diximus. De  
cælo verò ideo dixit, quia opinio quedā esse videtur, deum  
illic habitare: iuxta quod alibi dictum est: qui habitat in cœ-  
lis irridebit eos. Prospexit autē vt videret, si quis inter eos  
esset, qui ex miraculis & prodigiis deū intelligeret, aut sal-  
tem qui exquireret eum: hoc est qui inuocaret: iuxta illud:  
exquisiui dominum & exaudiuit me. Et licet in aliquibus  
quidam eum intellexerint, peiora tamen sectantur. Huma-  
no autem more expressit, deum, propheta, quasi ex alto cœ-  
naculo procumbere & spectare: cū tamen & vbiq; sit Deus,  
& omnia exactissimè nouerit. Obseruādum etiam quod hu-  
iusmodi loquendi modus sæpe apud scripturam reperitur,  
& aliter his verbis significare videtur quomodo deus om-  
nia videt & spectat: quasi qui ex cælo prospiciat in terram,  
& cognoscat omnia, & nullo ei impedimento tantum sit in-  
teruallum.

Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui fa-  
ciat bonum non est usque ad unum. Declinauerunt quidem in  
iam connumerata studia atque exercitia: inutiles verò facti  
sunt, cum adeo abominabiles essēt, vt inter ipsos neq; vnus  
etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.

Nōne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Per in-  
terrogationem hoc legendū est, vt huiusmodi efficiatur se-  
sus: ij qui deum Israel dixerunt verum deū non esse, qui &  
lingua sua, & omnibus aliis voluptatibus adeo intemperantes

Ε' τωι τοδς  
υ' τοδς τωις  
& υ' θεωπωρ  
τ' δ' ιδ' ε' ρ,

sunt, nonne aliquando cognoscent quod Iudæorum deus, verus deus est? certe aliquando id cognoscent: quãdo nimirum sanctum octoginta quinque millia eorum interempta erant ab angelo dei. Ipse etiã Sennacherib turpiter fugiẽs tunc cognoscet, quis nam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tãtum, inquit, Assyrij, sed omnes etiam gentes, vbi tantam illorum stragem didicerint, cognoscent Iudæorum Deum, qui ita eos perdidit.

οι ιεθιδυ-  
τες ρομ λα  
εμ μσ εμ  
βρωσδ.

*Qui comedunt populum meum in cibo panis dominum non inuocauerunt.* Hic versiculus ex persona dei proferẽdus est. Illi, inquit, qui instar cibi panis, populũ meum consumunt, ore nimirũ obsidionis, famis & minarum, ii inquã me omnium deum non inuocauerunt: hoc est deum non appellauerunt. Possunt & populi omnes Iudæorũ, qui obsidente Sennacherib erant in Hierusalẽ, dici populus beati Dauid, veluti qui ab illius regno descenderũt: atque hoc pacto ex ipsius prophetæ persona verba versiculi etiã poterunt proferri: & dominum, tunc, non se ipsum Propheta, sed deum intelligit.

*Illic trepidauerunt timore ubi non erat timor.* Ezechias tunc & qui cum eo erant in Hierusalem timuerunt potentiã Sennacherib, qui timendus non erat. Neque enim decebat, vt Iudæi Assyrium hunc timerent, qui cum deum sibi aduersantem haberet, iure eos perterrere non poterat. quod ex sequentibus magis declaratur. Illud tamen aduertendũ, quod aliqui legunt: cuius non erat timor. cuius lectionis diuersitas, ex vicinitate prouenit Græcarum vocum.

Δικαιωμ.

*Quoniam dominus in generatione iustorũ est.* Per iustos hic fideles intelligit ac pios in deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cum pietate ac religione in deum, subiectos sibi populos regebat. Generationem autem singulari numero dixit, quia Israelitæ omnes ex vna sunt radice. vel aliter: illic trepidauerunt, Sennacherib nimirum, & qui cum eo erant, timore dei, cuius dei, antequã experimẽtum hoc sumerẽt, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmodum timuerint, hoc versiculo declarat Propheta: quia scilicet deus in Iudæorum obsessorum generatione aderat, & pro eis pugnat. vel aliter: trepidauerunt Assyrij, timore Ezechiaẽ regis, cuius nõ erat timor: hoc est qui timeri non debebat, cũ ipse potius ab eis maxime formidaret, expectarẽtq; se vnã

cum vniuerso populo, sequenti die interimendum esse. Nam cum occiderentur Assyrij, existimarunt se à Iudæorum rege occidi. Ex his itaque cognouerunt, quemadmodum Deus Iudæorum, verus Deus est, cum tantam populo opem tulerit.

*Consilium inopis confudistis, dominus autem spes eius est.*

ο δε κρηιος

Ad Assyrios sermonem dirigit. Vos, inquit, ô Assyrij Ezechiaẽ regis vniuerso belli apparatu inopis consilium neglexistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salute desperata, in sacco & cinere cõfugit ad dominum. Id enim intelligens Sennacherib cœpit huiusmodi consilium veluti inane atque inutile deridere, verum Ezechias in Deo recte spem suam collocauerat, ab eo tantum auxilium postulans, qui vere illud poterat præstare.

*Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Quis nam eorum, inquit, qui habitant in Sion, infirmo ac debilitato populo Israel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Sennacherib? nullus hominum profecto, sed solus Deus, in quo sperauerunt, & qui in templo Sion, hoc est in Hierusalem habitare videbatur.

ε ν τω ε-  
πισειψα

*Cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & letabitur Israel.* Captiuitatem aliquam non dicit quæ iam extitisset, sed ad eam quam tunc ob immensum timorẽ omnes incumbere arbitrabantur, & qualis nunquam antea imminere visa fuerat. Circundati enim Iudæi ac circumualati inimicorum armis, detineri ab eis, ac captiui quodãmodo esse videbantur. Per Iacob verò & per Israel ipsum Iudæorum populum intelligit ex illorum radice descendente. Et sensus est: quod cum dominus eos ex hac, quam diximus quodammodo captiuitate liberauerit, exultabunt tunc & letabuntur: corpore quidem exultabunt, animo verò ac spiritu letabuntur: & alterum quidem ob alimentorum copiam, alterum verò ob studia ac meditationes eloquiorũ Dei: quibus omnibus carebant quando ciuitas obsessa erat. Et hæc quidem interpretatio est iuxta sensum, quo psalmum intelligimus de Ezechia & de Sennacherib. Alia etiam datur expositio, vt Prophetia in eo sit tradita, quæ contineat illorum temporum gesta, quibus dominus incarnatus est. Inspiciens Iudæorum populus, & Prophetias de Christo non

intelligens, dixit dominum Iesum, qui magna alioquin inter eos & diuina miracula ac signa operatus fuerat, Deū nō esse: cumque primū hoc dixisset, ac cogitasset intra se, postmodum palam etiam, ac manifestè eundem accusauit, quasi qui Dei nomen indebitè sibi vsurparet. Quæ sequuntur iuxta priorem expositionem intelligenda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinam non susceperunt. Dominus de cælo prospexit, hoc est filius, de cælo hominum miseriam prospiciens ad eos in terram descendit, & per carnē cum eis conuersatus est: qui sensus ex Græco verbo *διδωκει* manifestior redditur: quod aspectū quendam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam & deflectione. Et quæ sequuntur, iuxta prædictam interpretationem exponantur. Quod verò ait, vsque ad vnum intellige: hoc est, nisi vnus Christus. Vnic⁹ quippe erat inter eos qui bonum faceret. & quia Græca dictio *οὐχι* nō solum pro interrogatiua dictione sumitur, nōne, sed negatiuè aliquādo determinat. ita vt hoc in loco legere etiam possimus: nō cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: dic, quòd Iudæi noluerunt Christum cognoscere, & quòd ob eorū iniquitatē meritò inquit, seu potius (vt verior Græci nominis significatio postulat) exleges appellantur: eo quod exlegū gentium instar, & inuidia tabescebant, & maligna operabatur. Et quod ait, qui comedunt populum meum, ex Christi persona aduersus ingratos Iudæos legendum est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladij ac persecutionis deuorabant: qui etiam dominum suum Dei filium, Deū non appellauerunt. Et qui illic trepidauerūt timore, vbi nō erat timor. Timebāt enim fateri quod Christus Deus esset, atque hoc ne legem transgrederebantur, dicentem: non erit tibi alius Deus: & rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Suspenso enim Christo in cruce arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo extincto, quem verebantur: veruntamē tunc maximè timuerunt, cum terræ motum viderent & alia quæ consecuta sunt signa. Præterea etiam timentes ne nocte venirent discipuli, & furto tollerent corpus eius, statuerunt milites in sepulchri custodiam. Illic igitur timuerunt timore, vbi non erat timor. Neque enim discipulis vnquam tale quid in mentem venit, cum eis dominus prædixisset, se

A' vō μία  
ἐνομοί.

post triduum propria potestate resurrecturum. Quod verò ait: Dominus in generatione iustorum est: idem est quod in congregatione fidelium, qui ex gentibus crediderunt. nam ex quo Iudæi eum non receperunt, ad gentes cōuersus est. Illud etiam quod ait, Consilium inopis confudistis, intelligi debet, vt dictam sit, ad Iudæos, propter populum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimirum atque opibus cognitionis Dei: & à qua cognitione deciderat, quando ad idolorum cœpit cultum prolabi. Qui etiam postmodū propter Christum temporalibus bonis pauper effectus est. Harum igitur gentium consilium neglexerunt ac deriserūt Iudæi, tanquam inane. erat autem id consilium vt Christi fidē susceperunt. Sequitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis est, inquit, qui montem amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, & est in circuitu Hierusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est leges: quemadmodū certis quibusdam ac statutis diebus facere mos erat. Quæ verba Prophetiam videntur continere destructionis Hierusalē: quasi indicet Propheta quòd ea vrbe à Romanis deleta, & Evangelio in finibus terræ prædicato, mos ille amplius seruandus non esset. Sequitur: cum auerterit dominus captiuitatē plebis suæ, (dabo enim, inquit, tibi gētes hæreditatem tuā, quam dæmon antea erroris iaculo captiuauerat.) exultabit Iacob & lætabitur Israel. Prophetæ nimirum qui de Iacob atque Israel stirpe nati sunt, quiq̃ hæc antea prænunderunt. Exultabunt etenim, & lætabuntur videntes adimpleta esse, quæ prædixerant. Vel per Iacob & Israel Fideles intellige: quasi Iudæorum loco introductos: quorum progenitor fuit Iacob. Illud etiam, cū conuerterit, idem sibi vult ac si dixisset: cum ad proprias domos eos reuerti fecerit intelligendo captiuitatem: hoc est ipsos captiuos.

*In finem Psalmus ipsi David.*

*In finē ideo inscribitur hic Psalmus, quia perfectissime ac consummatissime describit qualem esse oporteat uirum uirtute præditum. Græca enim dicto τέλος non tantum finem, sed perfectionem etiam significat.*

c iiii

Παροιμίαι



**D**omine quis incolet tabernaculum tuū, aut quis requiescet in monte sancto tuo. Vbi audit Iudæus tabernaculū aut montem sanctū, animo statim ad templum percurrit quod erat in Hierusalē, & ad vicinum illi montē Sion: sciēdum est tamen q̄ tempore beati Dauid, templum nondum ædificatum erat, nec mōs Sion adhuc sanctificatus. hæc enim omnia post illius mortē facta sunt. Restat igitur vt per Anagogen intelligantur hæc dicta. Format itaque beatus Dauid sermonē suū per interrogationē, quærēs, quis nā hoc aut illud facturū sit. Domine, inquit, quis tabernaculi tui incola futurus est? incola autem seu peregrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione ad tempus moratur: animæ autem tabernaculum corpus est, in quo habitat. Interrogat igitur Propheta veluti edoceri cupiens, quis nā sit, qui vitā hanc in humano corpore, incola aut peregrinationē esse putet temporalem: quique hoc corpore quasi aliena re vtatur, & modicam illius habeat curam. tuo autem dixit tabernaculo ad Deum sermonem faciens, iudicans ab eo illud creatum esse, & ad animæ habitationem destinatum: vel quōd aliquando Deus ipse illud habitaturus erat, factus nimirum homo propter nos. Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur qui ex longo itinere fessus requiem capit. per montem sanctum supercælestem locum intelligere debemus, supra humiles ac mundanos homines eleuatum. Accessistis enim, inquit Apostolus, ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuētis Hierusalem cælestem. & quis nam igitur, inquit Propheta, à curriculo præsentis vitæ recto cursu veniet, & requiescet in cælestibus atque in æternis tentoriis?

*Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam.* Hæc est enim interrogationis factę responsio. Ille, inquit, incolet & requiescet, qui ea possidebit, quę dicēda sunt. describit autē ac ferē pingit his verbis hominē summa virtute præstantē. Ille, inquit, qui sine macula, seu poti⁹, vt Græca dictio veri⁹ significat, qui irreprehensibilis ambulauerit, & iustitiam fecerit. irreprehensibilis etiā hoc in loco dici potest ille, qui conemplādo, perfectionē assecutus est. Contēplatione quippe

mens in cælum ascendens ingreditur: & iustus seu iustitiam operans ille qui per actiones & moralem virtutem præstantior euasit. operatio quippe ad actiones pertinet. præsentem etiam tempore Propheta in vtroque vsus est: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut à bonis actionibus desistere. & cum vita actiua multiplex sit, & in plures partes diuisa, solo iustitiæ nomine eam appellauit: eo quōd hæc virtus supra cæteras omnes vehitur. vera enim tunc iustitia dicitur, quando vnusquisque facit quod suum est, & quod ad se pertinet. cumque in vniuersam iustitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim profequitur.

*Qui loquitur veritatem in corde suo.* Qui vera nimirum dogmata in animo sentit & ore profert.

*Nec egit dolum in lingua sua.* Et rursus qui vera dicit & non dolosa: hoc est qui vera in seipso cogitat & aliis dicit. nam quod ait, in corde suo, sanum ac rectum atque intus bene dispositum sermonem denotat: similiter & eum qui ore profertur, dum dicit, in lingua sua.

*Nec fecit proximo suo malum.* Proximi quidem omnes multo sumus, vel comunicatione humanitatis, vel fidei vnitatem, vel ratione cognationis. Per malum verò hic læsionem intelligit. consequenter autem primo cordis meminit, & postmodum linguæ, & postremo actionū. primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata, & demum operatur quæ antea locutus est.

*Et opprobrium non accepit aduersus uicinos suos.* Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quōd proximi. & qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, contra proximos. hoc est qui delinquentem proximum aut membro mutilatum, aut alio quouis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut contumelia. opprobrium ad derisionē tendit, reprehensio verò ad emendationem delicti. vnde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium verò nusquam: quinimmo vt reprehensionem quid valde contrarium.

*Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat.* Vnicuique condigna, vt decet, distribuit. nam & malignum nihili æstimandum putat,

τὸ πλῆ-

σιον.

ἐπὶ τοῖς  
ἔγγιστα.

tametsi ille diuitiis fortasse aut nobilitate gloriatur, aut alio splendore clarus videatur: & timentes dominum magnipendit, licet aduersa detineantur fortuna. Beati enim omnes qui timent dominum.

ὁδὸς δὲ  
τοῦ π.

*Qui iurat proximo suo & non spernit.* Antiqui confirmationem sermonis iuramentum appellabant. iuramentum enim nihil aliud est quam dictorum confirmatio, in qua testem assumimus Deum. Et lege quidem antiqua iuramentum concessum erat, in quo Dei nomen ad confirmandam veritatem proferebatur: ne per idola fortassis iurantes seducerentur: verum euangelij lex, quæ perfectioribus perfectiora mandauit, iuramentum penitus abscidit: tametsi loquendi modi quidam sunt, qui iuramenti formam præferre videantur, & iuramenta vere non sunt, sed in reuerentiam aut obsequium audientium sic prolati: vt illud, per sanitatem Pharaonis: item illud Pauli ad Corinthios: per gloriationem vestram. Formam verò iuramenti diuus Paulus Christianis reliquit dicens: Testis est mihi Deus quem colo. Et rursus Testem Deum inuoco.

τὸ ἀπὸ  
τοῦ π.

*Argentum suum non dedit ad usuram.* Apud antiquos usura summo in dedecore erat atque exprobratione. Nam qui misericors est, & opportuno tempore mutuum præstat, dignum ducit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter intelligi potest, de eo qui diuina eloquia, quæ argenti igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætextu apud aliquem non deposuit, vt illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimmo gratis ac sine mercede omnes docuit.

Μακρυθῆ-  
σιται.

*Et munera super innocentem non accepit.* Qui propter innocentem nullum munus recepit: vt eos videlicet læderet qui infontes sunt.

*Qui facit hæc, non commouebitur in seculum.* Cum descripserit Propheta virum summa virtute præditum, sermoni suo condignum finem apposuit: qui facit, inquit, ea quæ dicta sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam à soliditate illa commouebitur, aut stabilitate, quam in Deo habet. & quod ait: in seculum, idem significat quod nunquam. vel etiam non commouebitur in præsentem seculo, hoc est in præsentem vitam: quod si in præsentem seculo non commouebitur, multo minus in futuro,

Tituli inscriptio ipsi Dauid.

Apud Græcos, pro tituli inscriptione *σηβορεφία* legimus: quæ dictio statua seu colūna potius inscriptionem significat, quàm tituli. Mos autem erat antiquis, ut colūnas, imagines, aut statuas strenue militatibus viris in perpetuam poneret memoriā. loco igitur huiusmodi colūna aut statua præses psalmi uictori Christo cōscriptus est: qui uti strenuus miles crucis iaculo, & mortē ipsā, & mortis pariter imperium obtinētē diabolum destruxit, dū ex eo quod peccatum non fecit, anima ei in inferno relicta non est: quinimo infernum potius spoliavit: nec etiā ei caro uidit corruptionē, cū tertia mortis die resurrexerit: de qua Christi resurrectione Petrus Apostolus in libro actionis differēs, præsentem hoc psalmo authoritatē ac robur dictis suis addere arbitratus est. In rebus itaque à se præclare gestis saluator, statua seu colūnam hanc per linguam beati Dauid sibi crexit: sancto nimirum spiritu Prophetam inspirante, & labia eius aperiente. Describit autem, non tantum uictoriae genus, sed & quæcunque ante uictoriae finem gesta sunt.

PSALMVS 15.



*Conserua me domine, quoniam speraui in te.* Huius psalmi verba humano omnino more dicta sunt, & homini magis quàm Deo videtur conuenire. Neque enim vt Deus, sed vt homo demonem deuicit, erudiēs nos quod & facillimè demon à prudentibus superari potest, & artem pariter tradens qua ipse eum debellauit, seque nobis vt fidelissimum archetypum imitandum proposuit. Fundit igitur velut homo preces ad Deum: quod etiā apud euangelistas sæpenumero fecisse eum legimus: oratque seruari se ab omnibus tam manifestis quàm occultis insidiis. Tu domine, inquit, serua me, quoniam in te solo speraui. neque enim alia in re confisus sum, quoniam te saluare omnes noui, qui in te sperant.

*Dixi domino Deus meus es tu.* Dixi ego patri & omnium domino: tu pater, es etiam meus dominus: atque ideo mei custodiam habeto. Vt ab homine enim diximus dici hæc verba, non vt à Deo. nam vt homo diuina & ipse indigebat custodia. subiectus enim, inquit, fui domino, & orauit eum.

*Quia bonorum meorum non eges.* Ad hæc, illud etiam amplius dixi, quod tu donis meis, quæ in sacrificium offerri solent non indiges. neque enim eges vt tibi sacrifices, atque hoc pacto te placatum mihi adiutorem reddam. Licet enim gratè recipiat

Deus quæ ei piè ac religioſè à nobis offeruntur, verùm nõ vt is qui indigeat, ſed vt illa gratitudinis ac beneuolentiæ noſtræ erga eum, indicium habeat: atque in prætextũ & occaſionem retributionis maiorum donorum.

Εὐχαρι-  
στωσεὶ ὁ  
κύριος.

*Sanctis qui sunt in terra eius mirabilia fecit dominus.* Bonæ, inquit, ſum ſpei, ſciēs q̄ dominus quædam fecit mirabilia, ac præter omnium opinionem, ſanctis hominibus qui in terra eius ſunt. Sãctus autem ille eſt, qui Deum ſyncerè amat, & in eo confidit: qualis erat qui præſentis pſalmi verba protulit. Et ſanctos, de quibus nunc loquitur, omnes intellige, quicumq; ante Chriſti aduentum Deo placuerunt. Per terram verò aut hanc intellige, de qua alibi cõſonè ſcriptũ eſt, Domini eſt terra: aut ſupernam Hieruſalem, in qua conuerſabantur, tamenſi adhuc in terra eſſent, & in qua poſt mortẽ habitare exiſtimãtur. Vel per ſanctos intelligere poſſumus Apoſtolos, & fideles, qui per illos crediderunt, qui à multiplici morte, & à grauibus periculis liberati fuerunt à domino, & per terram, Eccleſiam in qua verſantur. Deinde cauſam ponit, propter quam fecit eis Deus hæc mirabilia.

πάντα τὰ  
θελήματα  
αὐτοῦ ἐν  
αὐτοῖς.

*Omnes uoluntates eius in eis.* Vbi enim fit Dei voluntas, illic Deus ſemper manet dirigens & conuerſans.

*Multiplicatae sunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt.* Per infirmitates, labores atque afflictiones eorum intelligit, quæ ſic diſpenſante ac permittente Deo erant multiplicatae, & quæ poſtmodum eodem annuente cito pertranſierunt. Multæ enim, inquit, tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberauit eos dominus. Vel aliter: Infirmitates, id eſt, peccata eorum ſcilicet qui in Chriſtum crediderunt: priuſ multiplicatae ſunt. Nam vbi anima infirma eſt, peccatum oritur. Prædicato verò poſtmodum Euangelio, accelerauerunt in religionem ac pietatem. Quæ ſequuntur non vt ab homine, ſed tanquam à Deo proferenda ſunt.

Συναγω-  
γῶν.

*Non congregabo congregationes eorum de ſanguinibus.* Hoc de Iudæis dictum eſt, qui dominum occiderunt, & quorum maximam partem Romanorum manibus perdẽdam, negat ſe Deus de ea ſtrage congregaturum.

*Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Appellabatur autem populus ille, populus Dei, & populus peculiaris, & vinea, & pars, & hæreditas, & funiculus domini, atq; alia hu-

iuſmodi. Nõ amplius, inquit, huiuſmodi nominibus, vt antea, eos appellabo: quinimmo filios reprehẽſibiles, generationem prauã ac peruerſam, generationem viperarũ, ſemẽ malum, aut quid aliud ſimile. Vel vtrunq; dictum intelligamus de iis qui ex Gentibus crediderunt. Non ædificabo, inquit, eccleſias eorum ex ſanguinolentis ſacrificiis, ſed ex ſyncera fide & ſpirituſuali hoſtia: neq; memor ero nominum, quibus olim per prophetas eos appellabam, ſed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo, & quos infideles, ſi deles, & quæcunq; alia his congruentia ſunt. Labia autẽ dei intelligi poſſunt eius verba, cũ labia verborum ſint inſtrumenta. Et aliter: Saluator noſter Iudæos & fideles ex Gentibus, contrariis nominibus appellauit, quã antea appellarentur, vt iam declaratum eſt.

*Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei.* Non ſum factus homo, inquit, præter patris mei ſententiam. Ipſe enim pater clementia ac bona voluntate ſua, particeps factus eſt populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populum hereditatem appellat, quẽadmodum in ſecundo pſalmo dictum eſt: quinimmo & particeps factus eſt mortis. Calicem enim & poculum (vt alibi diximus) multis in locis apud ſcripturam pro morte poſitum legimus: vnde in euangeliiſ, Calicem quem ego bibo, vos non poteſtis bibere, & rurſum: Pater mi, ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte. Cõſenſit quippe pater, tam in Gentium vocationem, quã in filij mortẽ. Vel quòd ait: pars hæreditatis meæ, diuitias poteſ intelligere, vt ſit ſenſus: Deus pater theſaurus eſt & diuitiæ, hæreditatis meæ ex gẽtibus: inſuper, & theſaurus doctriinẽ meæ: vnde in euangelio Chriſtus vbique patrem commemorat. Hoc itaq; patris ſeu portionis nomen, pro diuitiis ſumitur iuxta illud: portio, ſeu pars mea, dominus in terra viuẽtiũ. Vnde in filiis paternam diuidentibus ſubſtantiam, ſingulæ portiones vt cuique obueniunt loco diuitiarum ſunt. Quocirca rectè conuenit, vt eadem res & portio dicatur, & diuitiæ, & hæreditas: ea nimirum ratione, quia & diuiditur, & quia diuitem reddit, & quia relinquitur à patre. Calix etiam pro doctriina accipi poteſt, quæ vino meritò comparatur, & quia lætificat, & quia Chriſtus vinea appellatus eſt.

*Tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.* Gentes quæ



olim à patre atque à filio creatæ fuerant, & Dei figmentum dicebatur, discesserant ab eo, & cõuersæ ad idololatrias, postremò ei per fidem iterum restitutæ sunt: hanc autem restitutionis gratiam filius in patre tanq̃ in principium refert. Aptissimè verò hic versiculus ad præcedentem interpretationem cõsequitur. Hac, inquit, de causâ tu es particeps hæreditatis meæ & calicis mei, quoniam tu mihi eam restitui- sti. Et hæreditatem posuit priusquam calicem, quoniam hæreditas mortis illi causâ fuit: nec tacenda nobis est quædam non inelegans de prædictis speculatio. Hominem ad imagi- nem & similitudinem Dei factum & plasmatum, atq; ideo hæreditatem creatoris dictum, sub propriam redegerat de- mon tyrannidem, & alienum m̃cipium sibi vsurpauerat: ad quẽ Dei filius & hæres literas misit, scribens ei per Prophe- tas, hæreditatem illã repetens, qua fuerat frandatus. & quia dæmon continuè magis resistebat, & rapinam reddere nega- bat, hæres accepto patris sui testamento, ad raptorem descẽ- dit. Inter eos autem iudex fuit pater, qui condemnato rap- tore, filio hæreditatem restituit. Huius rei gratia, filius nunc participem illum tam præclari operis appellauit.

Ἐν τοῖς  
ἡραῖσις  
μου.

*Funes ceciderunt mihi in optimis meis.* Ij qui terram diuidũt, funibus, eam metiendo designantes, determinant. Et sensus est: restituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi cecide- runt, hoc est, obuenerunt, & forte quasi mihi contigerunt. Per funes autem credentium multitudinem intelligit. Hoc etiam loquendi modo denotare videtur quòd hæreditas hæc sua designata esset ac determinata. & q̃ omnibus notif- sima esse debebat. Quòd verò per optimos, suam hæredita- tem significet, in sequentibus magis declarat, dicens.

ἡρατῖς.

*Etenim hæreditas mea optima est mihi.* Supra plurali nume- ro optimos dixit, propter fideles qui variis sunt in locis, nunc verò singulariter optimam appellauit, quia fidelium omnium qui in diuersis sunt mundi partibus, vna est cõgre- gatio, vna ecclesia, vna opinio ac fides. Optimã verò appel- lat, quasi præcipuam ac dilectam. Vel iuxta aliam Græcæ di- ctionis ἡρατῖς significationem, non optimam tantum, sed fortissimam ac potentissimam appellat. Cũ aduersariũ ac potentem dæmonem superauerit, funes etiam intelligi pos- sunt pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est, obtige-

runt à Iudæis nimirum, quando ad Pilatum ductus est. Ob- tigerunt autem ei propter optimos, hoc est, propter fide- les, pro quibus pati voluit. Olim Iudæorum populus hẽre- ditas Dei dicebatur. Facta est enim, inquit, pars domini po- pulus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: verũ po- pulo Iudæorum abiecto aliam loco illius suscepit hæredita- tem: reginam videlicet ex gentibus ecclesiam, quam & o- ptimam appellat, & fortissimam, veluti quæ antiqua illa ac repudiata hæreditate excellentior fit.

*Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum.* Hæc & quæ sequuntur, vt homo loquitur. De humanitate etiam Christi loquebatur euangelista, quando consona his verba illa di- cebat: puer autem crescebat, & spiritu inualecebat, & im- plebatur sapientia & gratia apud Deum & homines. Gra- tias agit igitur de sapientiæ thesauro sibi à Deo præstito.

*Insuper usque ad noctem erudierunt me renes mei.* Per renes partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem dicti- mus. Concupiscentia enim in renibus iacet, & per noctẽ ip- sam domini mortem. Concupiscentia mea, inquit, nulla ni- mirum appetens terrena, sed diuinis tãtum eloquiis, ac piis operationibus intenta, erudiuit me, & ad ipsam vsque mor- tem, vitam meam direxit. Vel per mortem, occulta myste- ria intellige: vt sit sensus, quòd concupiscentia mea erudi- uit ac prouexit me, vsque ad occulta ipsa mysteria, & plerif- que hominum ignota.

Ἐπὶ τῶν  
σπινθῶν.

*Præuidebam dominum in conspectu meo semper.* Ante omnes alios ego semper videbam Deum, qui mihi in oculis animæ meæ quasi in conspectu ipso apparebat.

προωρα-  
μυρ.

*Quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Videbam autem eum in conspectu meo, quoniam in dextris actionibus meis semper adest, in eis requiescens. Appropinquat enim Deus omnibus iis qui per virtutem ei appropinquant. A dextris verò meis adest vt adiuuet me, ne à recta vnquam via, com- mouear ad nõ rectam. Custodit enim Deus omnes qui eum diligunt.

*Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.* Cor meum lætitia impletum est, quia hæreditatem recepi, quia inimicum deuici, quia talem mecum adiutorem ha- bui: vnde lingua mea potita atque oblectata tanto gaudio,

hymnum & laudes victoriae canit, & magnalia Dei commemorat.

*Insuper & caro mea requiescet in spe.* Hoc de sepultura dominici corporis dictum est, quod in sepultura iacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id dominus, praedixerat saepe discipulis se post triduum resurrecturum.

*Quoniam non derelinques animam meam in inferno.* Huius etiam spei causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, ubi caeterorum mortuorum animae detinentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Vbi igitur sunt Apollinaris nugae, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu & sine mente esse dicebat: sed o quam ipse potius sine mente fuisse conuincitur.

*Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Hoc de corpore domini similiter dictum est, tu, inquit, cui ob partas virtutes oblatas, dedicatus, & sanctificatus sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere: quinimmo illud tamquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolutum conseruabis, ut anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam annotandum est, quod interitus in mortuis disunctio est, ac separatio animae a corpore: corruptio vero est membrorum atque aliarum partium in terram, & in puluerem resolutio.

*Notas mihi fecisti vias vitae.* Docuisti me, inquit, virtutes quae ad immortalem vitam hominem dirigunt, per quas & incederem ipse, & discipulis meis incedendum esse traderem. Vel aliter. Reuelasti tu mihi, inquit, vias vitae, hoc est, resurrectionis meae: atque iteratae vitae modos: per quas vias docens discipulos ingressus sum.

*Adimplebis me laetitia cum vultu tuo.* Filius vultus est & facies patris. Qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum. nam & character etiam eius dicitur & imago. Post resurrectionem, inquit, laetificabis me, me inquam assumptum hominem, & assumpti coniunctum diuinitati. Ante resurrectionem enim moestus erat ac tristis, lachrymabaturque, & sollicitudinibus erat plenus, lege nimirum humanae naturae. Vel aliter: Cum vultu tuo circuloquendo dixit: id est tecum. Ipsum enim Christi corpus filio unitum erat, & filius patri, vnde

vnde communis erat eorum laetitia propter humanam salutem, quam mors per crucem operata est.

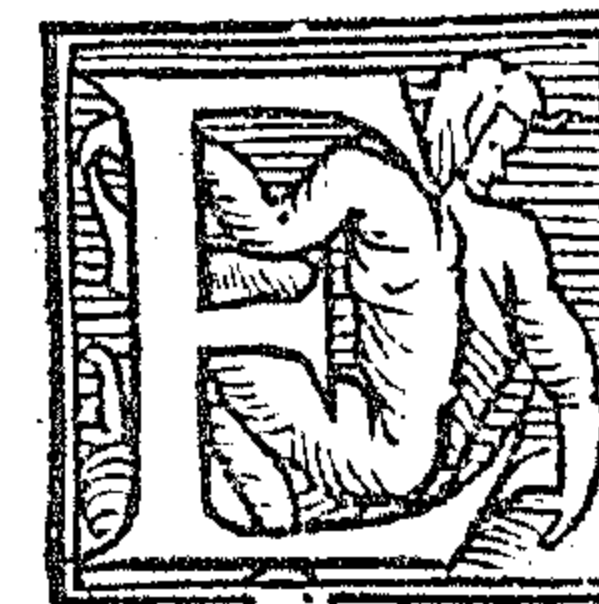
*Delectatio in dextera tua usque in finem.* Dextera patris, filius dicitur, quemadmodum & brachium eius, & potentia & delectatio. Ait igitur quod perpetua exultatio erit filio dei, quia secum eos exurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant: & quia haereditatem suam recepit.

Τεπνότης

*Oratio ipsi David.*

*Persecutionem sustinens a Saule beatus David, & multis impetibus iniuriis, psalmum hunc conscripsit, quo deum in auxilium aduocat. Qui tamen unicuique viro virtute praedito atque oppresso ab inimicis accommodari potest.*

PSALMVS 16.



*Exaudi domine iusticiam meam.* Exaudi, inquit, iustitiam meam, hoc est affectum atque amorem meum erga iusticiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadam ad te clamat. Nam cum potuerim saepenumero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen iustitiae huius amore, quia a te constitutus est rex: quinimmo nec verbis illum obiurgare ausus sum, cum sit populi caput, & ab illius iniuria abstinere semper aequum sit. Scriptum est enim, principi populi tui non maledices. vel per iusticiam, hoc in loco iustificationem suam, & iuris sui rationes intelligit, quibus causa sua iustificatur, & quas in progressu ponit. Atque hoc pacto a iactantiae suspicionem Prophetam vindicabimus, quando magna eum cum ratione sic petere perspecturi simus.

*Intende deprecationi meae.* Deprecationem accipit, pro figura & forma precum suarum, quae miseranda erat: mœrore nimirum plena ac contritione & humilitate: quaeque vel solo intuitu conciliare sibi poterat deum.

*Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.* Hoc per figuram Hyperbaton legendum est, ut sit sensus: Suscipe orationem meam, oblatam tibi non dolosis labiis. Munda quippe sunt labia mea ab omni mendacio & dolo. Neque enim mihi conscius sum, quod Sauli dolosa aliquando locutus sim: quinimmo amorem & dilectionem meam in eum palam con-

fectus, integram adhuc confessionem conseruo: tamen si is pater et a mecum inita confregerit, & mentitus sit. Tria vero in auxilium suum proponit, iusticiam, supplicationis formam, & orationem à non dolosis labiis prouenientē: vt per hæc tria nimirum, in auxilium suum deum magis commoueret.

*De vultu tuo iudicium meum prodeat.* Vtinam, inquit, tu nobis iudex sis, qui nostra omnia exactissimè nosti, & solus iustus iudex es, & potens, qui ad exitum propriam deducas sententiam. De vultu tuo, circumloquendo dixit, hoc est, à te ipso, vel coram te. Iudicium autem meum, hoc est, sententia, quæ de me ferenda est: hoc inquam iudicium opto, vt feratur à te. Iniustum enim reputo, vt in propria mihi causa iudex sim, & à me ipso punire illum debeam, qui ad meum festinat interitum.

*Oculi mei videant æquitates.* Vtinam ego, inquit, suffragia videam & æquas de nobis proferendas à te sententias.

*Probasti cor meum & uisitasti nocte.* Non tantum, inquit, ab iniustis ego actionibus abstinui, sed à prauis etiam cogitationibus. Tu enim qui scrutator es cordium inuestigasti me, nec vllam in corde meo iniquam aduersus Saul, cogitationem inuenisti. Tu mentem meam rectam semper fuisse nosti, nec in secunda id tantum fortuna, sed & in ipsa etiam tentationum atque afflictionum nocte: quæ mentes hominum obtenebrare solet, & occasiones præstare, vt veluti errabundus à recto calle quis deuiet. Nam vt verbis etiã vtar beati Iob, in lumine tuo ambulabam in tenebris: quoniam lex tua lucerna erat pedibus meis, & lumen semitis meis. Vel noctem fortassis illam dicit, qua in potestate sua Saulem habuit in spelunca, & tamen occidere eum noluit.

*Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Examinasti me, inquit, igne tentationum, non secus ac cum artifices igne aurum examinant, vt cognoscant an mundum id sit & purum. Et cum auri instar fusus sim & probatus, nulla tamen in me inuenta est iniustitia, quam patrauerim aduersus Saul. Neque enim inter angustias malum aliquod aduersus eum vt pusillanimis, aut cõsultau vnquam, aut decreui.

*Vt non loquatur os meum opera hominum.* Hic versiculus cõsequentiã non caret ad præcedentia, vt aliqui existimarunt: quinimmo cõmodissimè eis adiungitur, & causam cõtinet,

quare examinatus fuerit & afflictus beatus David. Hac, inquit, de causa, tu me tentationibus examinari permisisti, ne si maior fuisset quàm qui teterari aut affligi posse, extollerer fortassis: neue accusarem Saul, aut illius iniusticias superbe deriderem atq; exprobrare. Vel aliter: tu ideo me examinasti, vt ego cõuersus ad te, nõ humana opera, sed tua cõmemorare beneficia, & quomodo tu omnia in melius sepe dirigis. Solem enim in afflictionibus, tui semper magis memnisse

*Propter uerba labiorum tuorum ego custodiui uias duras.* Per uerba labiorum dei, mandata legis intelligit, quæ per Moysen data sunt. Labiorum autem dei, improprie dicit, quasi à deo prolata sint ea mandata. Propter hæc itaque mandata, ego, inquit, custodiui, hoc est, ego ambulau ias duras: virtutum nimirum uias quæ asperæ sunt & laboriosæ, & omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud scripturam sæpissime positum reperimus, pro operari: vt illud, custodiui mandata tua, hoc est adimpleui.

*Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non commoueantur gressus mei.* Bis gressuum meminit, & per eos, priori loco mentis motus intelligit, secundo vero motus corporis. Ait igitur, tu domine perfectas ac rectas facito cogitationes meas, in mandatis tuis, quæ gradientes per ea homines ferunt ad te. Nam si hæc mentis cogitationes perfectiores reddantur, ceteræ etiam operationes corporis nõ titubabunt: quinimmo tutiores erunt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per uias tuas, quæ in mandatis tuis esse statuisti iis, qui festinant venire ad te: ne si forte cõmemorati gressus mei nullam à te perfectionem acceperint deuiant aliquando ab honesto, & sequantur quæ deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominem scientiam.

*Ego clamaui quoniam exaudisti me deus.* Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam & alias cum ad te orarem exauditus sum.

*Inclina aurem tuam mihi & exaudi uerba mea.* Atqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem audituri sumus, condescendimus, videtur etiam aures in nobis inclinari. In superioribus iam diximus quemadmodum, Propheta sæpenumero ab humanis operationibus diuinis exprimit, imbecillitati ac crassitudini

auditorum cōdescendens. Solent itaque ij caput inclinare, qui exilis hominem vocis, audire diligētius cupiunt: vnde & cum capite aures pariter inclinare videntur. Inclina igitur & tu deus aurem tuam, tanquam excelsus ad humilem, tanquam medicus ad infirmum. Et visus quidem in deo est simplicior quædā rerum cognitio, audicus verò exactior & perfectior scientia. Nam quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quàm quæ audiri queunt. Superius igitur atq; inferius supplicans beatus Dauid, huiusmodi verbis vsus est. quæ maiore Dei cognitionem ac maiorem attentionem desiderent. Exaudi enim, inquit, intēde, auribus percipe, & alia huiusmodi, quæ verba etiam sæpius replicauit in maiorem nimirum emphasim, ac maiorem significationem summe affectionis suæ, ex tota cupientis anima petitionem à se oblatam impleri.

*Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te.* Fac, inquit, vt misericordiarum tuarum admiratione dignæ videantur. Misericordias autem dei hic diuinum auxiliū appellat. Omnes enim qui beatum Dauid adiutū, à deo & seruatum à tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxiliū: quinimmo & illud quòd non tantum iustis deus sed quòd peccatoribus etiam opem præstat.

*A resistētibus dextera tua custodi me domine ut pupillā oculi.* Custodi me domine ab insidiis Saul & cōplicum eius, qui electioni per te factæ resistūt. Tu etenim per Prophetam, à quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti vero non suscipientes quod fecisti, mihi necem parant. Admiranda est autem quàm maximè custodia illa, quam oculus pupillæ præstat. Siquidem tunica super tunicam, & alia quædam tegumenta eam muniunt: quorum alia tenuia ac transparentia sunt, ne pupillæ quæ suapte natura humida est & mollis asperitatem inferant: alia vero exterius crassiora: vt palpebrarum tunica, quæ duobus est semicirculis distincta, vt pulueris & aeris læsionē, & paruula quæque animantia, repellat, & pilis etiam quibusdam vallata, vt sudorē prope fluentem prohibeat. Acuius enim sudor est atque adm odum molestus. Superius præterea supercilij vallis formata est. Ipsū autem supercilium, veluti tectum quoddam firmum ac validum iacet: quod pilis etiā multis ac condensis ornatum ac

munitum est, ne sudor desuper fluens in pupillæ habitaculū irruat. Illinc enim repulsus, in ipsa deuoluitur tempora. Cū tantam igitur præstet oculus pupillæ custodiam, non mirandum si parem sibi à deo propheta præstari optat.

*In protectione alarum tuarum proteges me à facie impiorum, qui me afflixerunt.* A diuenta alia custodiæ similitudine, puli in morem rogat propheta se protegi. Per alas autem diuinæ prouidentiarum vires intelligit: quibus cōtinere conseruareq; omnia deus solet & fouere. Quod ex metaphora auiū sumptum est, quæ proprios pullos alis tuentur ac protegūt. Quod verò ait, proteges, futurū pro optatiuo positum intellige: vt sæpe apud scripturā positum reperimus. Vel quia prædicat beatus Dauid, vt propheta, auxiliū quod sibi à deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsius impiis itellige. Impropiè autem Saulem & socios, impios seu potius, vt sæpe alibi diximus, iuxta Græcæ dictionis ἐνόμους, veriore significationem, exleges appellauit: eo quòd Gentium more, exleges viuerent in peccatis: & quia innocentem occidere studebant, nec electionem illam verebantur, quam eis deus significauerat se fecisse de Dauid, dū immodicè eum affligerent, & in causa essent vt exul ac profugus omne calamitatum genus sustineret.

*Inimici mei animam meam circundederunt.* Per animā suam seipsum intelligit, totum exprimens à parte. Circundederunt autem, insidiis nimirum vndique dispositis.

*Adipem suum concluserunt.* Per adipem, cor intelligit & viscera: quoniam circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur: omnem eos à corde atque à visceribus misericordiam intra seipsos clausisse. Misericordia enim à corde atque à visceribus dicitur descendere. Alij adipem exponunt pro bona habitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit propheta, atque in seipsis continuisse, veluti nunquam amplius recessuram, sed cum eis perpetuò futuram.

*Os eorum locutum est superbiam.* Iactabant enim illi cito se comprehensuros beatum Dauid, nec posse illum ab eorum manibus euadere: quasi ex nullo latere expectandum illi amplius esset axilium.

*Eiicientes me nunc circundederunt me.* Expulerūt me, inquit, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus

Εἰς σκίπη  
τοῦ κησικε-  
πασσε.

Εἰς βάλ-  
λοντες.

etiam circudederunt, morti me tradere festinantes.

*Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Deceuerunt, inquit, declinare oculos suos à te nimirum, qui in cælis habitas: atque à mandatis tuis, quibus mandasti ne infontem quis lædat, atque hoc vt illos in terram conuerterent, hoc est, ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quàm absque vlla ratione quicquid libido postulat explere. Vel aliter literam lege. Oculos suos statuerunt vt declinēt in terram. Et tunc expone statuerunt, hoc est, stabiliuerunt & firmauerunt obseruantes nimirum vt illum inclinēt & demittant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim græca vtrunque sensum recipit.

Ω' στί.

*Susceperūt me quasi Leo parat⁹ ad prædā, & quasi catul⁹ Leonis habitās in abdītis.* Quantū ad eorū spē attinet, ipsi me ita susceperūt, quasi dicat, illi sperabāt accedere ad me, & suscipere me, hoc est sursum accipere, atque extollere à terra, & discriptū efferre. Differentiā inter Leonē & Leonis catulū, quidā huiusmodi tradiderūt dicētes, q̄ Leo proprio fret⁹ robore manifestē ac palā rapit, & q̄ catulus tāta carēs cōfidentia, clā atq; occultē se accingit ad prædā: vnde abditus cōfidere dicitur. Hoc pacto etiā inimicorū beati Dauid, alij aperto Marte suis freti viribus in eū irruebāt, alij autē veluti timidiōres sibiipsis nō adeo fidentes, clā infidias struebant: tamēti nihil impedit quin vtrunque idē sibi velit atque idē significet. Solet enim propheta sæpenumero in huiusmodi locis affectu plenis, easdem sententias varias oratione repetere: vt aucto affectu ad maiorem deum misericordiā trahat.

Αὐτοῦς.

*Exurge domine.* Quippe cū ob lōganimitatē dormire quodāmodo videaris. Exurge igitur & mouearis ad vindictā.

Αὐτοῦς.

*Præueni eos.* Tu, inquit, eos præoccupa priusquā ea quæ meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

Π' ομφαια

*Et supplantā eos.* Esto illis impedimēto dū currūt & festinant aduersum me. Quod ex eorū metaphora dictū est, qui dū currētē impedire volūt, tibiā aut pedē transeunti subiciunt, vt huiusmodi offendiculo eos in terram prosternant.

*Eripe animam meā ab impio framea tua, ab inimicis manus tuæ.* Tua, inquit, framea, hoc est tuo telo, libera animam meā ab impio Saul atque eius sociis, qui electioni tuæ de me factæ tanquā inimici aduersantur. Vel eripe me ab iis qui inimici

sunt, manus ac potentia tuæ: hoc est ab inimicis tuis. Nam qui me oppugnant, qui à te electus sum, tecū etiam pugnare videntur. Saulem verò cur impium appellet, superius dictum est. Illa autem verba: libera animā meam: congruè dicta sunt, vt prioribus verbis respondeant, dum dixit, inimici mei animam meam circudederūt. Dubitant quidā quomodo beatus Dauid, qui in spelunca inimico Sauli pepercit, nunc precetur occidi eum gladio dei. Et dicēdum, quod ipse quidem regis sui noluit occisor esse, vt circa principiū psalmi diximus, & tamē deum ad vindictam aduocat, veluti qui omni erat calamitatū genere afflictus. Neq; enim si occidere regem, iniustum dicimus, ita etiam iniustū dicimus, aduocare deum ad vindictam. Vel aliter: libera me, inquit, framea tua, non vt occidas, sed vt ea tantum inimicos perterreas, & repellas. Hoc etiam humano more dictū est. Nā cum quis socium ab inimicis detentum eripere voluerit, euaginato gladio in eos ruit. Quod autem non petat beatus Dauid Saulem & socios interimī, sed disiungi tantum ac dissolui, manifestum fit ex sequentibus.

*Domine à paucis de terra diuide eos in uita eorum.* Adhuc viuētes eos, inquit, diuide ac distingue à probis hominib⁹, ne cum eis conuersentur: quod aliis verbis alibi dicit: & cū iustis non scribantur. Nam si disiungantur, condignas aliquando pœnas dabunt. Solet etiam sæpenumero scriptura per paucos, probos homines significare: quia & prauī homines plures sunt, & peiora numero semper vincunt. Pauci enim sunt, inquit, qui saluātur, & pauci etiam qui electi. Et postquam dixit à paucis, addidit de terra: denotans q̄ pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quodque hoc eis nihil impedimento fuit ad virtutem. & constructio sic se habet: diuide eos à paucis qui sunt de terra.

*Et de absconditis tuis impletus est uenter eorum.* Per abscondita quidam aurum atque argentum intelligunt, & alia huiusmodi metalla, quæ occultis terræ lateribus abscondita, foduntur ab iis qui illic ea perquirunt: quibus bonis illorum vētrem impletum esse ait, à parte totum significans: hoc est quibus repleti sunt, quippe cum eorum cellæ atque apothecæ, huiusmodi bonis, instar ventris, plenæ ac refertæ sint. Vel eorum ventres impletos esse obsonis intellige, qui-

bus abundè vescentes exsaturati sunt. Multi etiam dicunt, per abscondita, pœnas intelligendas esse, quæ apud deũ veluti in thesauri loco reconditæ sunt, cum & Moyses in Deuteronomio de vario suppliciorum loquens genere, ex persona dei dixerit: nonne hæc congregata sunt apud me, & sigillata in thesauris meis? hæc igitur verba prophetiam continent & prædicunt: inimicorum illorum ventrè, hoc est inimicos ipsos, abditis atque oculis apud deũ suppliciis implendos esse: vnde & aduersus tantam eorum insatiabilitatè atque ingluuiem commodissimè ventris nomen apposuit. Futuro etiam tempore pro præsentis vsus est, quia prophetis oculis prospiciens, vt præsentia esse indicauit.

Υ'ωρ.

*Saturati sunt porcis.* Suem Hebræi vt immundum habebant, eo quòd inter cætera animalia quæ vngulam scindunt non ruminat. Præterea etiam quia in luto atque in immundiciis versatur. Per suem igitur hoc in loco eorũ voluit immundiciam subnotare. Saturati enim sunt, inquit, immundiciis, consumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multi etiam & doctissimi interpretes aliter exponentes legunt: saturati sunt filii, nõ autem porcis, dicentes in Hebreo haberi dictionem banion, quæ filios non suos significat: & errorè huius variæ lectionis ortũ esse scriptorum vitio: cum Græcæ dictiones, porcis & filii, maximam habeant literarum similitudinem. Sensus igitur esse dicunt, quòd illi inimici ita saturati sunt filiis, sicut & diuitiis, multorum videlicet filiorum effecti patres. Vel iuxta duplicem proximè præcedentis versiculi interpretationè, saturati sunt pecuniis, seu pœnis, simul cū propriis filiis, ita vt subaudiatur præpositio cum, & sit sensus: quòd non solũ ipsi patres, sed quòd ipsi etiam eorũ filij diuitiis fatiati sunt seu suppliciis.

Υ'ωρ.  
διωρ.

Α'ντ'ωρ.

*Et diuiserunt reliquias paruulis eorum.* Eo quòd tantæ fuerunt reliquie, vt posteris filiorum sufficerent. Nam quod ait paruulis eorum, exponit paruulis filiorum: adeo vt illæ diuitiæ seu pœnæ in omnem generationem se extenderint. Et si pœnas intelligis, propheta erit malorum, quæ inimicis beati Dauid euentura erant. Si verò diuitias, exaggeratio hæc quædam erit in illorum accusationem, quòd tantis repleti bonis, prauè tamen atque iniquè vixerint, longanimi-

tatem dei summam contemnentis.

*Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo.* Propter iustitiam meam, inquit, de qua in principio psalmi diximus, fac me dignum tua protectione, & apparebo coram te in vltimi iudicij tempore, quando vnicique pro factis condigna reddes præmia vel supplicia.

*Satiabor cū apparuerit mihi gloria tua.* Cū videro, inquit, gloriã tuã, tunc desiderium meum implebitur, vt videar à te, vtq; vicissim tuã ego cõspiciã gloriã. Peccatores enim faciè dei nõ videbunt: & dominus in euãgelio, beati q̄ esuriunt & sitiunt iustitiã, quoniã ipsi saturantur, æternis nimirum & optatis bonis. Cõgruit etiã hic psalmus cuilibet viro virtute prædito, qui infidiis & persecutionibus ab inimicis impetatur: qui dolos nõ diligit, & postulet cū inimicis iudicari: hic Saulè inimicũ suũ esse reputabit, visibilè fortasse seu inuisibilè: hic etiã verba labiorum dei, mãdata esse euãgelica intelliget: & eos qui dexteræ dei resistunt, dæmones putabit, quasi aduersarios apostatas ac rebelles: quos etiã impios atq; inimicos appellabit, qui à protectione dei, atq; à paradiso eũ eiecerunt. & quæ sequuntur consequenter his exponet. Rogabit præterea, disperdi ac diuidi dæmones à probis viris, donec in præsentis vita sunt. Post mortem enim ab eis nihil amplius verendum est. Præterea & quæ de diuitiis seu etiam pœnis & suppliciis dicta sunt, demonibus applicabit, tanquam mundi principibus, quorum filios ac posteros eos esse intelliget, quos dæmonum discipulos ac ministros appellamus: prauos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater est.

*In finem puero domini Dauid, quæ locutus est domino uerba cantici huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.*

*In finè inscriptus est hic psalmus, qui a prophetias continet quæ ad finem erant peruenturæ. De Christo enim & de uocatione Gentium tractat. Vel quia propheta in cõsummatione ac dissolutione inimicorũ suorũ eum deo obtulit in gratiarũ actionem, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat. uel quia in fine uitæ suæ eũ composuit. Pueri autè domini Dauid, & nõ regi, aut propheta, dixit, quia quòd rex esset aut propheta, donũ dei erat, nõ ita dei donum quòd*

ἀλάλησε.

*puer.* Puer enim domini quis dicitur uel ob animi gratitudinē tanquam fidelis seruus, uel quia deo placeat, tanquam filius dilectus. Beatus igitur Dauid utraq; ratione utraq; huius nominis significationem sortitus est: appellatus nimirum & seruus dei & filius quaeque maior illi fuit gloriatio, proprio studio ac labore hęc sibi nomina cōparauit. Vnde hoc pueri nomine magis sibi placet quam regis aut prophetae. Sequitur quā locutus est domino. subintellige pronomē hęc: ut sit hęc quae locutus est domino uerba cantici huius. Cāntici uerō dixit & nō psalmi: quia non musico aliquo cū instrumēto, sed ipso tātum ore uerba hęc cecinit, cū iam cōfenuisset, ut in Regū libris traditur. Nos autē improprie cāntica psalmos appellamus. In die qua eripuit eū dominus de manu inimicorū suorum: hoc est in die quādo ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis uidelicet quam cognatis, ereptum se ac liberatum putauit. Priuatim tamen Saulem à ceteris distinguens inimicis, ultimo eum loco, ac nominatim commemorauit, uel tanquā omnium inimicissimum, uel forte quia & regem & socerum, & de se aliquando bene meritum simul cum aliis coniungendum non duxit.

PSALMVS 17.



**D**iligam te domine fortitudo mea. Cum multa, inquit, & magna beneficia à te receperim, & respōdere illis nequeā, (quid enim retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi?) quod solum valeo id faciam: diligā te non quōd antea non amarem, sed quasi magis imposterū amatur⁹. Hoc enim inter mandata omnia primum ac prācipuum est: diliges enim, inquit, dominum deum tuum ex totis uiribus tuis, & ex toto corde tuo. Fortitudinem uerō deam appellauit, ueluti eum qui ipseus beati Dauid infirmitatē, aduersus tot ac tales inimicos fortem ac validam reddebat.

*Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus.* Firmamentum quidem appellat deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, & aduersum tentationum impetum immobilem reddat. Refugium uerō tanquā qui eum pericula fugientem, in suam protectionem & custodiam receperit. & qui muro ac septo diuini auxiliij eū cōseruet. Liberatōrē etiam, quōd eum eripuerit, ab iis qui obsidere & captiuum facere eum sperabant.

*Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum.* Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat: atque ideo in eo solo spem ponā, nō formidans quae mihi cōtingere possunt: neq; etiam de salute desperans.

*Protektor meus, & cornu salutis meae, & adiutor meus.* Qui in bello protectionem suam ad defensionem meam posuit. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre uolunt, clypeum attollere ante eum, quem defendūt, quo ictus & iacula ab eo undiq; auertant: & hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis, id est, salutare propugnaculum. Cornuta enim animalia in pugna validissimē cornibus certāt. Et quoniam armorum alia ad defensionē sunt, alia ad offensionem, utrunque, inquit, deus factus est mihi. Nam & ab inimicis me protegit, & pariter eos perdit. A diutor autem, quia in mōrtitiam deductum me adiuuat, & inter afflictiones refouet.

*Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero.* Cū tam variis ac multiplicibus diuini auxiliij nominibus, Deum laudauerit, ueluti eum qui plurimis ac diuersis modis sibi opem tulerit, postea subintulit, dicens: non ego tantum ac talium nominum auxiliorum dei cathalogum ea tantum recensui ratione, ut de receptis ab eo beneficiis gratias agerem, tanquā qui illius auxilio indigere amplius non deberē, sed per ea pro collatis in me donis, ita laudaui deum, & magnificauit, & gratitudinē animi mei ostēdi, ut toto tempore uitae meae illum inuocandum mihi esse cognoscam, & in eo spes meae omnes collocāde sint. Propterea sperabo, inquit, in eū, & ab inimicis meis saluus ero. Nam & si ab inimicis quos haecenus habui liberatus sum, attamen uerisimile est, si diutius uixero, & alios in me rursus esse insurrecturos. His dictis sermonem conuertit, & varia connumerat pericula, & multiplices Dei defensiones. Allegorica uerō narratione utitur ad maiorem rerum emphasim, & ad maiorem sermonis sui efficaciam.

*Circumdederunt me dolores mortis.* Quod Latine dolores legimus, in Græco *ὀδυνὴς* habetur, quae dictio proprie parturientis dolores significat. Huiusmodi itaq; dolores in hominibus intelligi possunt labores & molestiae, quae de afflictionibus atq; angustiis proueniunt, ad dolorum illorum

A'VTIΛH-  
πI'ΩC.

Ω'δυνὴς.

similitudinem, qui in mulierum parturitionibus ob angustiam & compressionem meatuum, molestissimi oriuntur. Verum in muliere dolores vitæ potius, quàm mortis dicendi sunt: cum ad huius vitæ lucem hominem producant: hic verò diuersum omnino accidit. Dolores enim mortis dicuntur, eò quòd ad mortis tenebras deducant quæ comprehendunt. Dicit itaque intolerandis se detentum fuisse doloribus. Illa enim dictione quam in Græco haberi retulimus, maximam dolorum grauitatem expressit.

*Et torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* Per torrentes iniquitatis, subitas, temporarias, atq; impetuosas impiarum gentium incursiones intelligit, huiuscemodi enim naturæ torrentes sunt, qui in hyeme fluunt, statimq; acum impetu malignè enim illi & iniquo animo agebant, quærentes eum interimere. comodissimè etiam apposuit verbum conturbauerunt. Deuoluunt enim torrentes ac perturbant omnia in quacunque inciderint. Ait igitur propheta se etiam circumquaque voluptatum fuisse, & vertiginem quasi passum ob tantam repentinum nouarum atque insperatarum rerum motum.

ἐδύσθη  
ἀνδρῶν.

*Dolores inferni circumdederunt me.* Hic versiculus idem significat quòd superior ille. circumdederunt me dolores mortis: seu (vt verius illic habet Græca lectio,) continuerunt me. Circundare enim & continere ac complecti idem significant. similiter & mors & infernus. Infernus autem iuxta Græci nominis etymologiam insuauem & iniucundum significat mortuorum locum, qui sub terra est. quia igitur, vt diximus, accidere solent dolores in partu atq; in generando, circumdederunt me, inquit, dolores qui mortem generant, mortem inquam inferni ministrant. Mors enim animam diuidit à corpore: vnde infernus assumens eam continet. vel dolores inferni eos intellige, qui in infernum deducunt, vel qui ministri sunt inferni.

*Præoccupauerunt me laquei mortis.* Præuenerunt me, inquit, insidiæ, quæ mortem operantur. nam quod venatoribus laquei aduersus feras operantur, hoc insidiæ hostibus contra hostes præstant.

*Et in tribulatione mea inuocaui dominum.* In auxiliũ scilicet.

*Et ad deum meum clamaui.* In angustiis constitutus vocem ad deum meum leuaui clamans.

*Audiuit de templo sancto suo uocem meam.* Templum sanctum cœlum est, vt superius diximus, aut testimonij tabernaculum. Templum enim in Hierusalem nullum adhuc erat, sed à Salomone postmodum constructum est. audisse autem Deum intellige, non humano more, sed decenter Deo: tametsi nos, qui dei vires ac potentias, quibus totum continet orbem, nec comprehendere animo possumus, nec lingua exprimere: ad sensibilibus rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ verè sunt, comprehendimus.

*Et clamor meus in conspectu eius.* Clamor meus semper in conspectu eius est, quia in angustiis constitutus, ad ipsum solum clamo.

*Introibit in aures eius.* In tempore etiã opportuno exaudiet me. His autem verbis vti & nos solemus cum gratias agimus, & cum dæmonum pariter insultationes narramus. ἰστέλιος  
ται.

*Comota est & contremuit terra.* Nunc tradere incipit prophetiam de Christo, & futura narrat tanquam præterita prophetarum more. Beato enim Dauid nihil simile legimus contigisse, & quod LXX. interpretes dixerunt: comota est, seu potius fluctuauit & contremuit terra: Aquila dixit, mota est & concussa. Per terram autem homines in ea habitantes intellige. Docente enim Christo Iudæi & gentes perturbati sunt propter opinionem & famam quæ de eo increbruerat. Fluctuarunt igitur: hoc est, perturbati sunt. Fluctuare enim idem est quod perturbari. Et timuerunt: videtes nimirum signa ac prodigia quæ faciebat. tremere enim posuit pro timere, eo quod timidi homines tremore corripere soleant. Et aliter, commoti sunt, ad Christum nimirum confluentes ob famam quæ de eo erat, & tumultuantes propriis consiliis concussi sunt.

*Fundamenta montium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis dominus.* Per montes, dæmones intellige ob summam eorum elationem ac superbiã, & per fundamenta, profundas eorum cogitationes. Cōspicientes enim dæmones inexpugnabilem dei potentiam, propriis cogitationibus confundebantur, dubitantes quisnam esset, & reputantes qualia ipsi pati deberent. Illorum igitur cogitationes sic perturbatae sunt. & ipsi etiam pariter ab illa potentia commoti, in qua dum vigerent, validiores erant ac fortiores. Hoc autem ideo accidit, quia iratus est illis deus, quòd tantam exerceret



in homines tyrannidem. possunt etiam hæc intelligi de his quæ acciderunt tempore passionis domini, quando terra cōmota est, & petræ scissæ sunt: quæ omnia diuina permissione contigerunt, quia iratus erat dominus Iudæis.

*Ascendit fumus in ira eius.* Creatore irato ob creaturæ suæ interitum, præcessit vindictæ fumus, qui tyrannum demonem ex parte coercuit. Nam & fideles ab illius erroribus abstraxit, & ab iis qui dæmoniaci erant, spiritus expulit immundos. Hoc autem initium fuit postremæ ac maioris vindictæ: quandoquidem igni fumus solet esse præuius. clamabant enim exeuntia dæmonia, quid nobis & tibi fili dei? venisti ante tempus torquere nos.

καταφλέ-  
γησεται.

*Et ignis a facie eius exardescet.* Si præcessit fumus, sequetur etiam ignis: hoc est, perfectior vindicta, & omnimoda dæmonis impotentia. à facie verò eius, id est ab ipso Deo, qui in tribus personis vnã habet diuinitatis faciem. vel à facie eius, id est coram eo. Ignis enim, inquit, in conspectu eius præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Exardescet verò, id est accendetur.

*Carbones succensi sunt ab eo.* Quia deus ignis consumens est, omnem nimirum malignam potentiam. ipsius quoque discipuli, huiusmodi efficaciam ac virtutis participes effecti sunt, & ab hoc ipso igne, deo, accensi sunt carbones: qui ignes propriæ fidei omnem inimici potentiam comburerent. Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem conculcandi terrentes, scorpiones, & omnem inimici potentiam.

*Et inclinavit cælos, & descendit.* Volens nobis propheta abditum diuinæ incarnationis mysteriũ significare, ait, quod inclinavit cælos vsque ad terram, & quod sine strepitu descendit. occultè enim ac latenter in scis nimirum omnibus potestatibus habitauit in virginis vtero. Propheta verò corporalius ac sensibilius factum hoc descripsit, vt ex sequentibus etiam magis patebit: ait enim.

*Et caligo sub pedibus eius.* Per caliginem tenebras intellige, & per pedes, viam. obscura enim fuit via humanationis atque incarnationis domini, & illius modus incomprehensibilis. Vel aliter: quemadmodum terreni homines, vel qui terram habitant, apud scripturam sæpenumero terra appellantur, sic & cælestes angeli qui in cælo commorantur, cæ-

lum etiam dici possunt: quos angelos inclinavit dominus in terram, illuc nimirum descendentes ad eius ministerium. Scriptum est enim in euangelio, quod angeli ministrabant ei. Descensum autem dei non corporalem intellige. in circũscriptus est enim deus, & omnia implet, tamen si supra quàm à nobis comprehendi possit, & ineffabiliter.

*Et ascendit super cherubin & volauit, volauit super alas ueterũ.* Hæc est propheta de Christi assumptione. quod autem ascendens dominus susceptus fuerit à cherubin, Ezechiel visione sua declarauit dicens: & extulerunt cherubin alas suas, & rotæ illis adiunctæ, & dominus Israel in ipsis, & desuper ipsa: & ascendit gloria domini de media ciuitate. Quæ verba sine contradictione de ascensione domini dicta sunt. Nam & Paulus ipsum dominum, splendorem gloriæ appellauit. Volauit autem super alas cherubin: quæ & ventos etiam appellauit ob motus celeritatem. Et re vera quidẽ uetus est in cælum dominus super cherubin, quæ diuinitati proximiora sunt: licet Apostolis ueni uentorum alis uisus sit: hoc est ab ipsis uentis quos alatos esse propheta introduxit, propter velocissimum eorum in aere motũ. alata enim sunt omnia quæ per aerem incedunt. Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, quod nubes suscepit eum ab oculis eorum, intellige quod nubes illa à uentis ferebatur, quemadmodum aliæ omnes semper ferri solent.

Επιπτε-  
ουραν.

*Et posuit tenebras latibulum suum.* Per tenebras significat quod uideri nõ posset: inuisibilitas enim erat quæ illum tegebat. hanc igitur inuisibilitatem sibi circumposuit in latibulum: quia in cælum assumptus eorum oculos latebat. vel per tenebras carnem domini intellige, quæ diuinitatem intra se occultabat: seu incomprehensibilitatem, quæ illius diuinitatem celabat. obtenebrantur enim & cæcutiunt ij qui diuinæ profundum scientiæ exactè nimis cupiunt penetrare.

*In circuitu eius tabernaculum eius.* Tabernaculum hic assumptam carnem appellat, quam & ipse dominus templum suum nominauit, dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. In circuitu verò eiº dixit: quia intra ipsam carnem habitabat deus, non tamen ut circumscriptus; sed ut omnipotens, ineffabili quodãmodo illic permanens. hoc autẽ dixit, ut ostenderet Christum simul cum carne in

cælum assumptum esse, quòdque illuc ascensurus eam non deposuit: quèadmodum aliqui insipientes postea dixerunt. Vel per tabernaculum, diuinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare: quoniam lucem inhabitare inaccessibilem dicitur, quæ in circuitu diuinitatis existens, illam obteggit, & oculos volentium illam intueri, potenter auertit.

ἀίρω.

*Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Per aquam hic occultum de Christo sacramentum intelligit, & per aerem, seu (vt verius habet Græca lectio in plurali numero,) per aeres: prophetas: & sensus est, quòd prophetia eorum quæ ad Christum pertinent, tenebrosa est, & obscura in scripturis prophetarum. Ante aduentum enim perdifficilè cognoscebatur. Aquam verò appellat quasi refrigerantem: eos nimirum qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiam nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aeris dixit propter puritatem ac subtilitatem intellectus. Quòd autem scriptura sæpenumero per nubes prophetas intelligat, Esaias docet: qui cum domum Israel, vineam appellasset, introduxit mandatum fuisse nubibus, ne pluerent super vineam: hoc est, ne prophetæ populo Israel amplius prophetarent.

*Præ fulgore in conspectu eius nubes transferunt.* A claritate, inquit, diuinæ præsentia, quæ nõ tãtum proximis lucè præstat, sed & iis qui procul sunt, tenebræ atq; obscuræ prophetiæ pertrãsierunt: hoc est, dissolutæ sunt: vnde illarum destructa obscuritate, quod occultum ac velatũ erat apparuit. oriète enim sole, caligo nubium dissoluitur, & pars illa quæ olim nubibus tegebatur, apparet & conspicitur. vel per nubes, tenebras obscuræ legis intellige. Nam illucescète Christo, velum ænigmatum ac figurarum quæ in lege erant, dissolutum est: vnde manifesta apparuerunt quæcunque in ea significabant aut præfigurabant Christum. His autem expositionibus sic traditis, coniunge verba illa: in conspectu eius, hoc est, à summo Christo fulgore, vel a fulgore præsentia eius, nubes trãsierunt. Alio etiam modo distinguere potes & legere: præ fulgore: & sistèdo ibi, quod sequitur superioribus applicabis: vt huiusmodi sententiam efficias: quod domino resplèdente, & per conuersationem ac vitam suam  
in carne

in carne nos illustrãte, in cõspectu eius, seu à facie eius, hoc est ipso domino sic apparente, Apostoli per totum orbem transferunt: euangelicè nimirum prædicationis verbum instillantes, atque instar nubium, animarum arua ac campos irrigantes, & ad virtutum fructificationem excitantes.

*Grando & carbones ignis.* Hoc ad primam expositionem coaptabimus. grandini enim prophetiæ comparantur, propter earum duritiem ac difficultatè: hoc est propter obscuritatem: & igni, quia instar ignis infidelium argumenta, & contradictiones consumunt. Nubiũ igitur, & grandinis, atque ignis nominibus, eadem res: prophetia nimirum nobis hoc in loco significatur: nec minus tamen vltimæ expositioni conueniunt huius verba versiculi, si Apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia & instar grandinis errorem omnè dissipant ac cõtundunt, & velut ignis, impietatem absumunt.

*Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit uocem suam.* Dominus & altissimus deus est. intonuit autem ac dedit uocem suam, quando filius ad patrè clamauit dicès: Pater gloria nomen tuũ. venit enim tunc (inquit euangelista) vox de cælo dicens: & glorificaui & iterum glorificabo. turba autem quæ aderat, hoc audito dicebat tonitruum factum esse. & quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionem. Quod verò ait: dedit uocem suam, ipsam respicit ueritatè. vox enim erat & tonitruũ uisa est. admirari autem non debemus, quando prophetiæ ordinem, aut consequentiam rerum non seruant. ex hoc enim demonstratur, quòd prophetæ non ea prædicebant quæ ipsi uolebant, sed quæ sanctus eos spiritus docebat.

*Misit sagittas & dissipauit eos.* Per sagittas discipulos intelligit in uniuersum orbè missos, quibus demones dissipauit. eos namq; dũ dicit, demones intelligit. apertius autè eorum nomen non expressit propheta, cum nõ illi, sed eorum etiã nomina, sancto spiritui soleant esse inuisa.

*Et fulgura multiplicauit & conturbauit eos.* Eisdem discipulos & sagittas esse intellige & fulgura: alterum quasi sagittantes atque euertentes demonum errorem, alterum verò ueluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorum enim orationib⁹ uicti, & inhabitantis in

eis spiritus fulgorem non sustinentes, conturbabantur, mē-  
tisque ac consilij inopes reddebantur.

*Et apparuerunt fontes aquarum.* Per aquarum fontes, Apo-  
stoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christianæ fidei  
doctores à domino electi, per aquam enim, euangelicæ præ-  
dicationis doctrina sæpenumero apud scripturâ signatur.  
fontes igitur primi illius aqueductus, seu potius primæ sca-  
turigines intelligendę sunt: Apostoli nimirum vt diximus,  
qui omnibus apparuerunt, eo quod ad omnes missi sunt.

*Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.* Idem ipsi fun-  
damenta orbis terrarum dicendi sunt: eo quod primi cre-  
dentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque  
inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificant. reualata  
autem sunt ob vitæ splendorē, & miraculorum claritatē. Et  
aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fi-  
dei autem fundamenta econtrario præclarissimis tam di-  
ctis quàm factis relucētia, omnibus patefacta, ab omnibus  
videri possunt.

*Ab increpatione tua domine.* Hæc autem facta sunt, quoniã  
tu increpasti dæmones, & timore eos maximo percussisti.

*Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.* Ira igni similis est accen-  
sa siquidem atque excitata, vaporem quasi fumū, emittit,  
& per irati hominis nares in aerem spirat. vnde & spiritus  
iræ dicitur, & eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt.  
hac igitur similitudine motū iræ significauit propheta, hu-  
mano more loquēs. Adeo, inquit, tu domine iratus eras, vt  
spiratio (vt ita dicam) spiritus iræ tuæ in aere esset, & inimi-  
cos dissiparet.

*Misit de summo & accepit me.* Quæ sequuntur de seipso  
propheta loquitur, ad sermonis sui seriem reuersus, misit  
enim, inquit, dominus de cælo auxilium & eripuit me.

*Assumpsit me de aquis multis.* Aquæ apud scripturâ p pur-  
gatione quãdoq; aut refrigeratione accipiuntur: quẽadmo-  
dum cū aquas pro doctrina accipimus, quæ & refrigerat &  
purgat: quandoq; pro demerfione ac perditione, vt hic: hæc  
est enī aquarū natura, vt & abluat & refrigeret, & suffocet:  
præcipuè si multa aqua sit & profunda. p multas itaque aquas  
calamitatū aut inimicorum multitudinē intellige. assumpsit  
autē me, hoc est, ad se me eduxit. nam qui aliquem adiuuās

ẽ periculo educit, ad se trahere illum solet.

*Eripiet me de inimicis meis potentibus.* Potentes inimici hic  
dæmones intelligendi sunt, qui palam & clam, die noctu-  
que, ac per omnes sensus nos opugnant: veluti qui poten-  
tem atque indefessam in pugnãdo naturam habet: spiritus  
enim sunt. Ille igitur, inquit, dominus, qui me à sensibilib⁹  
ac mūdānis hostibus olim liberauit, liberabit etiam ab in-  
tellectualibus atque inuisibilibus inimicis: qui ad perden-  
dum atque ad malignandum potentes sunt.

*Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me.*  
Ipsi enim dæmones qui vniuersos oderunt homines, ode-  
runt & me: eo maxime quod à deo adiutus sum. Dominus  
autem ea me ratione ab eis liberabit, quoniã vnã insidiati  
sunt aduersum me, & simul iuncti: immo verò (vt melius di-  
cam) quia fortiores facti sunt, & præualuerunt super me,  
cum ego virtutū armis, vt oportuisset, munitus non essem,  
sed mollis potius essem ac debilis. vel, quia dæmones natu-  
ram habent omni carentem materia, & illum facillimè vi-  
dent, quem ferire volunt: ego verò qui naturam materię ac  
corpori admixtam habeo, ferientes me illos non video.

*Præcnerunt me in die afflictionis meæ.* Verbum præueni-  
re, non semper significat præoccupare, sed aliquando occu-  
pare simpliciter, atque adoriri. In tempore autē afflictionis  
meæ. hoc est, in tempore infirmitatis, & quando bellica ar-  
ma nondum præparauerã, quibus aduersus visibiles aut in-  
uisibiles inimicos pugnarem, tunc enim illi præcipue ador-  
ti sunt, cum me infirmum viderunt.

*Et factus est dominus firmamentum meum.* Cum futurum ef-  
set vt caderem, sustinens ac suffulsiens me dominus, factus  
est infirmitati meæ firmamentum, & quasi baculus quidam  
cui inniterer,

*Et eduxit me in latitudinem.* Afflictionum angustia pres-  
sum, in læticiæ latitudinem, hoc est in effusam exultationē  
emisit: iuxta quod alibi legimus: In tribulatione dilatasti  
me. vel quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni præ-  
cluso aditu in angustias coniecerant, & atrocibus minis vr-  
gebant, in arctum quodammodo locū cogi videbatur: nūc  
ẽ tantis eductus difficultatibus, latos ac spatiosos campos  
sibi excurrere videtur.

ἐὺσεβείας.

Eripiet me quoniam uoluit me. Deus qui tanta me cura ac studio suo dignū fecit, in futurū etiā ab omnib⁹ irruētibus in me malis liberabit. uoluit enim me, hoc est elegit me.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. Infidiatōres meos nulla vnquam iniuria affeci, atque ideo eis comparatus iustus videbor: unde & retributionē etiā suscipiam à domino. hanc enim ob causam, suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum præstabit.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Dum manuum puritatem dicit, qualis sua sit iustitia exponit. Non enim, inquit, rapui, non aliquem circumueni, nō infidiatus sum iis qui infidiabantur mihi. unde si inimicorum manib⁹ manus meæ comparentur, purissimas ego eas ab omni iniquatione conferuo. vel per manus, actiones atque operationes suas significauit: eo quod per eas opera fieri soleant.

Quia custodiui uias domini, nec imple gessi à deo meo. Hoc ponit, ut causam puritatis manuum suarum. mundæ enim erant, inquit, quia custodiui uias domini: hoc est eius mandata, neq; enim impiorū more ab eis vnquā recessi. Qui uerò diuina obseruat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.

Quoniam omnia iudicia eius in cōspectu meo, & iustificationes eius non recesserunt à me. Aliud est lex, aliud mandatum, aliud testimonium, aliud iudicium, & aliud iustificatio. lex enim illa dicitur, quæ omnia in uniuersum continet mādāta, quæque uitam ac conuersationem optimam ordinat ac moderatur: quemadmodum est lex per Moysen data. Mādātū uerò illud, quod, quæ agenda sunt, domini ac regis in morē, aut aliud quid particulatim iubet: ut illud, non occides, non furtum facies, & quæcunque alia hoc pacto in specie iubentur. Testimonium uerò est, quod peccatores contestatur, & transgressionum pœnas docet, quodque legislator quadam cum attestatiōe ac confirmatione audientibus mandabat: ueluti cum Moyses dicebat: si hæc aut illa feceritis, testor uobis cælum & terram, quod morte moriemini. Iudiciū autem id est, quod sententiā dei demōstrat, ac docet quæ nam bona is cōsecutur⁹ sit, qui mādāta dei obseruauerit: & similiter quæ pœna trāsgressores maneat: ut sunt quæcunque iudicata fuisse traduntur à deo: quale est, quod de blasphemate

Δικαιώματα ἐπὶ τῷ οὐκ ἀπίστῳ.

timendum dei nomen scriptum legimus, quando Moyses iudicium in deum retulit, & deus iussit lapidari: quod iudiciū pro certa lege postmodum contra omnes alios blasphemantes susceptum ac determinatum est. Iustificationes uerò illæ dicuntur, quæ docent quod iustum est, & quod iniustum est prohibent: & eos qui secundum uirtutem uiuunt, iustos esse declarant, ut illud est: si quis puerum Hebræum acquisuerit, sex annis ei seruiat: & alia huiusmodi, quæ summa iustitia plena sunt. Et distinctio quidem horum nominum talis est, sæpenumero tamen promiscue unum pro altero accipitur: & maximè in centesimo decimo octauo psalmo. hoc autem in loco, iudiciorum & iustificationū nomine, omnia mandata comprehendit, quasi totū à parte, omnia enim, inquit, mandata eius in conspectu meo. ea siquidem sæpius lego ac reuoluo, nec vnquam à me procul ea esse permitto.

Et ero immaculatus cum eo. Hoc est per eum, vel cum eo existens.

Et custodiā me ab iniquitate mea. Custodire hic posuit pro abstinere, & iniquitate p peccato. mea autē ideo dixit, quia peccatū ppriè est ipsius carnis. vel quia seipsum etiā peccatorem fatetur. inter homines enim nullus est absq; peccato.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius. Quod si in præteritum talis fui, & ita etiam deinceps fuero, retributionem omnino consequar, ut prædiximus. puritatem autē manuum suarum eam dicit, quæ erit in cōspectu domini, ut doceat, non ad ostentationem aliquam se id facere, neque ut ab hominibus videatur, sed ut placeat deo.

Cum sancto sanctus eris, & cū uiro innocente innocēs eris, & cū electo elect⁹ eris, & cū peruerso cōuertes. Sāctus propriè is dicitur, qui pius ac religiosus est, in iis quæ ad deum pertinent. Innocēs uerò, qui circa humanā cōuersationē est inculpabilis. & elect⁹ is, qui uirtutib⁹ pfectus est. Peruersus etiā ille est, qui nō rectis, sed obliquis, ac quasi tortuosis est moribus & malignis. est autē sermo hic documētis plenus, & in uniuersum ad omnes ptinet: & sensus est: q̄ qualis quisque ille fuerit, cum quo tu habitas, talis & tu efficiaris: in illius nimirum habitū & naturam immutatus. Quod uerò ait, cōuertes: idem est q̄ rectus eris: uel cōuertes prauam nimirum

Διασπεί-  
ψας.

sententiã in bonam. Possunt hæc tamẽ referri etiã ad deum, vt sit sensus: cõdigna tu domine omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum sis, & sanctum quidem sanctificabis, & innocentem facies innocẽtem: electum etiam eliges: & peruersum vertes, in bonum sanẽ, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verba- le nomen poni solet pro participio verbi: veluti sanctus pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

*Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superbiorum humiliabis.* Humilem inquam virtute. per oculos verò superbiorũ, ipsos superbos intelligit, veluti totũ a parte: vel quia superbi ex oculis potissimũ dignosci soleant, dũ su percilia tollunt, quæ supra oculos sunt: queadmodum etymologia Græci nominis rectẽ declarat. Hos itaque superbiorum oculos, tu facies, vt in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immittes. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspicere pronus cogebatur: per superbos verò, Iudæos gloriantes, & iactantes seipsos, tam de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

¶ 1615.

*Quoniam tu illuminabis lucernam meam domine, deus meus illuminabis tenebras meas.* Intellectus in nobis, est quidam animæ oculus: oculus autem non immeritò lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstrat: per animæ verò tenebras, iram & concupiscentiam intelligimus, tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nam simul cum intellectu, cæteræ animæ partes ac potentiæ proficient. & hoc est quod saluator in euãgelio dicebat: si lumẽ, quod in te est, tenebrę fiãt, tenebræ quantæ erunt: hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris inuoluentur. Dicere etiam possumus, ipsum intellectum, lucem esse pariter & tenebras. nam si ad naturam materialium rerum comparetur, lux erit, si verò ad deum, tenebræ: eo quòd ab eo deus cõspici nõ possit, neque illius lux. vel per lucernã hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigit callem: per tenebras verò, velum ipsi legi superimpo-

fitum, quod obscuritatem generat: cuius occulta beati Dauid nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirum deo. Vel lucerna, Euangelij est prædicatio, clare ac lucidè omnibus tradita, & a domino declarata: tenebræ verò idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit: tenebræ ipsum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua vmbra quasi generat ac tenebras: vtrunque autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis splendoribus, corpus verò purificatione & munditia. Quidã verò per lucernam dominũ Iesum intelligunt, natum de semine Dauid, qui a verbo dei illuminatus est. illa nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit vt splendoris radio, quocumque emitteret: vnde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi, per tenebras verò carnem tantum assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

*Quoniã in te eripiar a tentatione.* In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm dæmonum.

*Et in deo meo transgrediar murum.* Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viam mihi ad deũ, veluti sepe quadã obstructa, transiliã. in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditũ mihi ad cælum quasi muro quodam præcluserat. Vel tentatio pro vita hominis intelligenda est, in qua multa esca, & multæ sunt voluptatum illecebæræ, multi mortis laquei, & multæ etiã visibilibus & inuisibilibus inimicorum insidiæ: murus verò pro corpore, quod positum ante animam veluti muro quodam eam circumdat, atque obstruit, & prohibet a diuina luce. Vel per muros, ipsos dæmones intellige versantes in aëre, qui animã ad deũ pertransire cupientem, muri instar impediunt.

*Deus meus impolluta via eius.* Hic est etiam quædam figura loquendi apud sacram scripturam vsitatior. Pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istã incessuri sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

*Eloquia domini igne examinata.* Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quod fustum sit. Alibi etiã dixit,

sententiã in bonam. Possunt hæc tamẽ referri etiã ad deum, vt sit sensus: cõdigna tu domine omnibus pro meritis rependes, iustissimus cum sis, & sanctum quidem sanctificabis, & innocentem facies innocẽtem: electum etiam eliges: & peruersum vertes, in bonum sanẽ, & impediendo eum in malis. & est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verba- le nomen poni solet pro participio verbi: veluti sanctus pro sanctificans, & electus pro eligens: quæ figura sermonis in Græca lectione clarius percipitur quàm in Latina.

*Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superbiorum humiliabis.* Humilem inquam virtute. per oculos verò superbiorũ, ipsos superbos intelligit, veluti totũ à parte: vel quia superbi ex oculis potissimũ dignosci soleant, dũ su percilia tollunt, quæ supra oculos sunt: queadmodum etymologia Græci nominis rectè declarat. Hos itaque superbiorum oculos, tu facies, vt in terram spectent: per afflictiones nimirum, quas in eos immittes. vel per populum humilem, gentilem populum intellige: qui peccatorum pondere depressus, terram aspicere pronus cogebatur: per superbos verò, Iudæos gloriantes, & iactantes seipso, tam de lege dei, quàm de propriis progenitoribus.

φωτισ.

*Quoniam tu illuminabis lucernam meam domine, deus meus illuminabis tenebras meas.* Intellectus in nobis, est quidam animæ oculus: oculus autem non immeritò lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstrat: per animæ verò tenebras, iram & concupiscentiam intelligimus, tu domine, inquit, intellectum ac mentem meam diuina luce ac splendore illuminabis: quod faciens illuminabis pariter & tenebras meas. nam simul cum intellectu, ceteræ animæ partes ac potentiæ proficient. & hoc est quod saluator in euãgelio dicebat: si lumẽ, quod in te est, tenebrę fiãt, tenebræ quantæ erunt: hoc est, si intellectus obtenebratus sit, multo magis & reliquæ animæ partes tenebris inuoluentur. Dicere etiam possumus, ipsum intellectum, lucem esse pariter & tenebras. nam si ad naturam materialium rerum comparetur, lux erit, si verò ad deum, tenebræ: eo quòd ab eo deus cõspici nõ possit, neque illius lux. vel per lucernã hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectum dirigit callem: per tenebras verò, velum ipsi legi superimpo-

fitum, quod obscuritatem generat: cuius occulta beati Dauid nunc illuminanda esse prædicit & reuelanda: incarnato nimirum deo. Vel lucerna, Euangelij est prædicatio, clarè ac lucidè omnibus tradita, & à domino declarata: tenebræ verò idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit: tenebræ ipsum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus consistit, & crassitudine sua umbram quasi generat ac tenebras: vtrunque autem illuminabitur, intellectus nimirum, diuinis splendoribus, corpus verò purificatione & munditia. Quidã verò per lucernam dominũ Iesum intelligunt, natum de semine Dauid, qui à verbo dei illuminatus est. il Ia nimirum diuina vnione, quæ illi præbuit vt splendoris radio, quocunque emitteret: vnde de seipso dicebat: Ego sum lux mundi, per tenebras verò carnem tantum assumptam, quam Christus illuminauit, ac diuinam reddidit.

*Quoniã in te eripiar a tentatione.* In te, hoc est per te. A tentatione autem tam hominum quàm dæmonum.

*Et in deo meo transgrediar murum.* Deo meo, inquit, mihi adiutore, ego peccata omnia, viam mihi ad deũ, veluti sepe quadã obstruentia, transfiliã. in illis quippe vires suas antea Satanas habebat, ac per ea aditũ mihi ad cælum quasi muro quodam præcluserat. Vel tentatio pro vita hominis intelligenda est, in qua multa esca, & multę sunt voluptatum illecebræ, multi mortis laquei, & multæ etiã visibilium & inuisibilium inimicorum insidiæ: murus verò pro corpore, quod positum ante animam veluti muro quodam eam circumdat, atque obstruit, & prohibet à diuina luce. Vel per muros, ipsos dæmones intellige versantes in aëre, qui animã ad deũ pertransire cupientem, muri instar impediunt.

*Deus meus impolluta via eius.* Hic est etiam quædam figura loquendi apud sacram scripturam vsitator. Pro eo enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus impolluta via eius. Via autem dei virtus est, quæ ad deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istã incessuri sunt. Vel de saluatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

*Eloquia domini igne examinata.* Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quod fustum sit. Alibi etiã dixit,

eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. *Protector est omnium sperantium in se.* Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentietur.

*Quoniam quis deus præter dominum?* Dicitio, quoniam, abundat, in hoc loco. Vel quoniã quis alius natura ipsa deus est, præter dominum? hoc est extra deum patrem.

*Aut quis deus præter deũ nostrũ?* Deũ hoc in loco filiũ appellauit. Deum autem nostrũ dicens propheta, seipsum nobis fidelibus coniunxit.

Δυνάμις.

*Deus qui præcinxit me potentia.* Hoc de spiritu sancto dictum est. Quod si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absouñ non erit. Præcinxit autem me potentia: in bello scilicet.

Ἀνωμορ.

*Et posuit irreprehensibilem uiam meam.* Vitæ meæ conuersationem composuit ac direxit dominus mandatis suis. Vel de saluatore est sermo ex persona ecclesiæ fidelium, dicentis: Saluatorem gressibus suis uiam ei explanasse atque irreprehensibilem reddidisse.

καταρτιζόμενος.

*Qui perficit pedes meos quasi Ceruũ.* Perficit, hoc est præparat vel perfectos facit ad cursum, in tempore scilicet fugæ.

ὡσεὶ ἐλάφου.

*Et super excelsa statuit me.* Qui in montibus seruat me, atque illic sistere facit, & cessare à cursu, more fugientiũ Ceruorum: qui ubi mōtes ascenderunt & liberati sunt à timore, consistere incipiunt & respirare. Vel, qui me cursu præptissimum fecit, ita ut perquirentes me Dæmones effugerẽ: unde & ad virtutum culmen me peruexit.

*Qui docet manus meas ad prælium.* Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, ita ut non tantum aduersus visibiles hostes, sed etiam aduersus inuisibiles contendere ualeam, scuto nimirum fidei armatus & gladio spiritus: quin immo non tantum cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est, virtutibus illis, quæ ad actiones pertinent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea dici potest, quod extendere manus ad deum, aduersus inimicos, validissimũ est genus certaminis.

*Et posuisti arcum æreum brachia mea.* Subintellige dictionem quasi, ut sit sensus: Posuit brachia mea quasi arcum æreum, hoc est, validissimos mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigarentur.

*Et dedisti mihi protectionem salutis.* Auxilium mihi præstitisti non inutile: quin immo salutare.

*Et dextera tua adiuuit me.* Solent enim qui alicui opem ferunt uti dextera: quippe quæ & potentior est aptiorque atque agilior quàm sit læua. Vel quia dicitio Græca ἀντιλάβετο non tantum adiuuit, significat, sed suscepit, per dexteram creatorem humanatum intellige, qui naturam nostram assumpsit.

Ἀντιλάβετό μιν.

*Et disciplina tua direxit me in finem.* Per disciplinam hic legem intellige, qua eruditus est, & instructus ad virtutem: vel calamitates ac tentationes, in quas permisit eum deus incidere, disciplinæ atque eruditionis gratia: ex utroque, inquit, latere, tu utilia mihi operatus es, dum uidelicet, & opem tulisti in periculis, & dum affligi atque erudiri permisisti tentationibus.

Ἀνώρθωσεν.

*Et disciplina tua ipsa me docebit.* Et adhuc me docebis atque erudies ut filium. In tribulatione enim, inquit, modica disciplina tua nobis. Inter fœlicitates quippe negligentes sumus: sed cum propter fidem in calamitates incidimus, tũc excitamur, erigimur, & moderatiores efficimur.

*Dilatasti gressus meos subtus me.* Dissipatis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi pertranseundum esset, quasi angustiis quibusdam detinebar: nunc autem fugato omni timore, securus iter facio, cum nullæ amplius aduersum me dispositæ sint insidiæ.

*Et non sunt infirmata uestigia mea.* Nam cum antea inimicos meos fugerem, in superficie quodãmodo ac leuiter terram premebam: ita ut incerta penè ac non apparentia essent uestigia mea. Studiosè autè id agebã, ne per ea indicarer iis, qui persequerentur me, & per ea me insequerentur: at nũc firmiter ac valide incedo nihil amplius timès. Potest etiã sermo accipi ex persona ecclesiæ deo gratias agētis: quæ eius uia dilatetur, multis assiduè per eam incedentibus: quodque uestigia, hoc est, characteres atque impressiones euangelicæ conuersationis, non solum non delentur, nec obscuriores fiunt, sed quod potius assiduitate & frequentia fidelium semper augescunt, & clariores redduntur.

*Persequar inimicos meos & comprehendam illos.* Ex prioribus admirandis dei operibus propheta, certior redditus, de

futuris, ait: Si rursus in me insurrexerint inimici, rursus & ego eos persequar. Neque enim mihi resistere poterunt, aut à manibus meis effugere.

ἔως ἂν ὀκ-  
λείπωσι.

*Et non conuertar donec defecerint.* Comprehensis verò inimicis non statim, inquit, discedam, negligens eos, & dimit- tens vt iam penitus superatos: quinimmo funditus om- nes eos perdam.

*Conuertam illos nec poterunt stare,* Dixit se persecuturum inimicum, nunc modum etiam addit. Vrgebo enim eos, in- quit, & comprimam ex omni parte, ita vt in acie aduersum me consistere non possint.

Δυνάμει.

*Cadent subtus pedes meos.* Comprehensi autem in loco, vnde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident co- ram me.

*Et præcinxisti me potentia ad bellum.* Rursus præstita sibi à deo beneficia commemorat.

*Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me.* Impedisti enim eos & destruxisti.

ἐξωλόθρευ  
σας.

*Et inimicos meos dedisti mihi dorsum.* Fecisti enim eos, in- quit, terga mihi dare, hoc est fugere. Nã qui fugiunt terga dant, & dorsum ostendunt: Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: vt scilicet securius, & certiori ictu eos ferirẽ.

*Et odientes me exterminasti.* Hoc est è terra penitus de- rasisti.

ἀεπιύωνδ.

*Clamauerunt, & non erat qui saluos faceret ad dominum, & non exaudiuit eos.* Dixit eos clamasse, & addit ad quem, tam- etsi propter eorum peccata exauditi non sint.

ἀεανδ.

*Et attenuabo eos ut puluerem ante faciem venti.* Delebo eos, inquit, vt puluerem in cõspectu venti attenuatum. Ventus quidem statim irruens puluerem à terra aufert, vt leuissimũ quid ac tenuissimum.

*Vt lutum platearum comminuum eos.* Comminuum, hoc est, cõculcabo. Lutũ quippe quod in viis iacet, cõculcatione cõ- minuitur. Ex sequentibus enim denotauit præcedentia. pla- tea latavia est & ampla, ac quasi regia, per quam populus in- cedit. Sũt & quædam aliæ viæ, & μαρτιοὶ dictæ, per quas cur- rus transeunt. Dicitur autem platea quasi lata. Græca enim dictio est platea, & latum significat. Lata autem est ad cõpa- rationem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

*Eripies me de contradictione populi.* Superiorem me facies à cõtradictione populi mihi subiecti, ita vt me veluti regem suum vereatur, & mandatis meis aduersari non audeat.

Εἰς ἄντιλθ  
γίας.

*Constitues me in caput gentium.* Non solum subditorum mihi Iudæorum contradictionem auferes à me, sed & Gen- tes etiam mihi subiicies. Verum hæc Christo magis, quàm beato Dauid videntur conuenire, ita vt ex illius humanita- te dictum sit ad patrem, tu constitues me in caput gentium: iuxta illud, dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Nam cum Iudæorum populus, qui antea populus peculiaris domini dicebatur, Christum non suscepit, quinimmo cum inobe- diens ei etiam fuerit, & contradixerit, ac tandem eum occi- derit, liberatus ab eis fuisse dicitur, & ereptus ea ratione: quia à morte quæ illis permissa fuerat, resurrexit, atque à custodum manibus sepulchro adfistetium euasit, & conse- quenter super Gentes regnauit: voluntariamque eorũ sub- iectionem suscepit.

*Populus quem non cognoui seruiuit mihi.* Populus nimirum ex Gentibus, qui mihi antea ignotus erat: veluti qui me an- tea ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur deus, qui eum cognoscunt.

*In auditum auris obediuit mihi.* Hoc est, in auditu auris suæ meum suscepit euangelium.

*Filij alieni mentiti sunt mihi.* Hunc versiculum prolatum ef- se intelligimus ex prophetæ persona carpentis Iudæos, & patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberent habuif se se parentes Abraham & Dauid, & tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ip- so descenderent: alienos verò, propter morum ac studio- rum dissimilitudinem.

*Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à seminis suis.* Pauci ac nullius pretij estimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effe- ctum est. Claudicauerunt enim, hoc est peruersè auersi sunt à via mandatorum dei, qua gradiendum eis esse dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob com- paginum obliquitatem.

*Viuit dominus.* Hæc est prophetia de resurrectione domi- ni, quam prædixit beatus Dauid ad Iudæorum illorũ instru-



tionem, qui Christum mortuum adhuc esse credebant, clamans dominum viuere, eo quod resurrexit.

*Et benedictus deus.* Dignus est siquidem benedici & laudari.

*Et exaltetur deus salutis meæ.* Oratione ac votis suis propheta Christum ad ascensionem accelerat, vt Paracletum ad apostolos mittat, qui in euangelij prædicationem ituri erant. Verum olim filius, creationis tantum erat seu formationis deus, nunc autem & reformationis deus est: id est salutis. Apposuit etiam propheta pronomen meæ, vt sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possumus & aliter ex persona prophetæ intelligere: viuit dominus: hoc est: sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. admiscet namque propheta sæpenumero dogmata sermonibus suis ad legentium vtilitatem. Benedictus autem propter illa admiranda quæ fecit. Exaltetur verò, id est magnus à nobis existimetur.

ἐπιδοῦς.

*Deus qui dat vindictas mihi, & subiecit populos sub me.* Vindictas de inimicis nimirum. Populos autem quos subiecit, intellige Iudæos, qui simul cum Saule aduersum ipsum pugnabāt: qui tandem vel inuiti ei succubuerūt vt regi. Quod si de Christo intelligas, per vindictas ea intellige, quæ Iudæis occiderunt à Romanis: & per subiectionem populorum, conuersionem Gentium ad fidem.

*Liberator meus de inimicis meis iracūdis.* Hęc omnia ad deū dicta sunt in gratiarum actionem: quæ licet per rectū prolata sint, vim tamen habent quinti casus, hoc est vocatiui. Per inimicos autem iracundos, Saulem intelligit, qui iram nūquam remittebat, donec superasset: vel ipsos dæmones.

*Et ab insurgentibus in me exaltabis me.* Eadem repetit, quæ superius dixit, gaudens ea sæpius reuoluere atque ingeminare, quæ sibi lætitiā adduxerant.

*A viro iniquo eripies me.* Si aliqui in me insurrexerint, vt olim Saulis milites ac focij fecerunt, tu superiorem me illis facies: & si quis instar Saulis iniustus, insidias mihi tetenderit, tu etiam ab huiusmodi homine me eripies.

*Propterea confitebor tibi in nationibus domine.* Quoniā tu talis es, qualē sermone meo laudauī, gratias agam tibi in omnibus gētibus. Quod sanè optimè perfecit hoc psalmodum

libro, qui in omnibus gentibus legitur.

*Et psallam nomini tuo.* Hoc est tibi: iuxta illud: psallam tibi in cithara.

*Magnificans salutes regis.* Subaudiendum est, ô domine: vt sit sensus: tu ô domine, magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.

*Et faciens misericordiam Christo suo.* Christo, hoc est vnico, à te nimirum, hoc est iussu tuo.

*Dauid & semini eius usque in seculum.* Cùm regem & Christum dixerit, postremò addit, & nomen Dauid. Qui igitur misericordiam se à deo consecutum esse dicit, posteris beati Dauid rectè accommodari potest. Quòd verò ait, vsq; in seculum, improprie dictum est. Nam post reditum è captiuitate, solus Zorobabel regnauit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur vt Christum de semine Dauid hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie Dauid, & cuius regni non erit finis. Hac de causa etiam euangelista dixit: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Ille autem qui huic semini Christo misericordiam fecit, verbum deus est, ipsi semini vnitum ac deum illud faciens.

*In finem psalmus ipsi Dauid.*

*Hic psalmus etiam in finem inscribitur, quia senex erat beatus Dauid, & ad finem uitæ suæ aspiciebat, quando eum conscripsit: vel quia finem consecutura erant, quæ in eo prædicuntur. Furam enim quorundam impietatem reprobat, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia fuisse facta.*

PSALMVS 18,



*Aeli enarrant gloriam Dei.* Ipsi, inquit cæli vbique dei magnificentiam prædicant, proprioq; aspectu ad id vtuntur pro voce. A magnitudine enim ac pulchritudine creaturarum rerum, quasi proportione quadam, earum artifex consideratur. Nam qui cæli magnitudinem spectat, & pulchritudinem, & formam & situm, & cætera huiusmodi, visuque veluti doctore quodã vtitur, hic facillimè summam dei potentiam, & dignoscet, & credet. Per cælos verò, ipsum cælum intelligit, quod est supra firmamentum, plurali numero vsus Hebræorum mo-

re, qui vt pleraque alia plurali numero aliquando, & aliquando singulari ipsum cælum appellant: quod tamen latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur: vel fortassis solum ipsum firmamentum, cælos appellauit: cum solum ipsum sit, quod videatur: iuxta quæ sensum subsequens versiculus presentis erit interpretatio.

*Et opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Si hunc versiculum prioris expositionem esse intelligas, quod illic cælos dixit, hic firmamentum vocat, & quod illic enarrant, hic annuntiat, quodque illic gloriam, hic opera manuum. & ad summam sensus est, quod cælum istud tantum quod videtur, sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificentiam: quam & gloriam dei, & opera manuum eius appellauit.

*Dies diei eructat uerbum.* Si casu, inquit, ac sponte sua mundus regeretur, dies noctesque suos certos terminos non seruarent. Verum tanta ubique patet in toto orbe ipsius Dei prouidentia, vt ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies videatur subsequenter se diem docere determinationem illius ordinis qui ei obuerturus est. Videtur enim quodammodo ipsa dies eructare: hoc est, significare uerbum: hoc est mandatum dei: quod de huiusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

Α'ναγγέλλει  
αει.

*Et nox nocti annuntiat scientiam.* Hoc etiã in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem: hoc est doctrinã, de cõstitutione nimirum huiusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatus est, vt noctes ac dies mutuõ non lædãtur: quinimmo tam rectè omnia disposita sunt, vt certis vicibus modo diẽ nox, modo noctẽ dies, longitudine superet: & modo æquis etiam partibus contenta sint, & in omnibus tamen maximam concinnitatem & conuenientiam demonstrant. Vel, eructat uerbum & annuntiat scientiam, de prouidentia Dei. Ipse enim ordo prouidentiam dei esse nos docet. Vel aliter, dies dici potest, pater, & dies, filius, per cõmunem utriusque diuinitatis splendorem. Eructat igitur: hoc est, dicit pater filio, uerbum. iuxta illud: ego à meipso locutus sum nihil, sed qui misit me pater, ille mihi mandatum dedit, quid faciam, & quid loquar. Et rursus nox Christus est, secundum humanitatem, si diuinitati comparatur, quæ nox annuntiat nocti,

hoc est aliis hominibus scientiam, & cognitionem de Deo.

*Non sunt loquela neque sermones quorum non audiuntur uoces eorum?* Cum interrogatione legendum est: quasi dicat, nūquid non sunt loquelæ, neque sermones earum rerum quæ anima carent, & quarum uoces non audiuntur? Nam cum nulla earum audiatur uox: quia scilicet nullam habent, credere etiã quis potuisset, quod nec loquela nec sermo earum audiri possit. Sunt autem loquela & sermo, uocis partes. cumque dubitationem mouerit, subiungit solutionem. Est etiã Hebraicũ idioma, antepositio illa pronominũ, quorum eorum. uerum ordo sic fiat, cum interrogatione ut diximus. non sunt loquelæ sermones eorum, quorum non audiuntur uoces?

ἆρα οὐχὲ  
ὁκούονται

*In omnẽ terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra uerba eorum.* Profecto, inquit, tanti sunt, ut omnis terra illorum uoce plena sit, declarando ut diximus. Et idem sibi uolunt uerba quæ sequuntur: & in fines orbis terræ uerba eorum. Ad maiorem enim emphasim aliis uerbis replicauit, quod iam dixerat, ut sæpe solent prophetae, & præcipuè beatus Dauid: uel aliter: cum docuerit propheta creaturas superius commemoratas, uocem quodammodo emittere ac fateri prouidentiam dei, qua uniuersa reguntur, ac continentur, tamen si & anima & articulata careant uoce: modo prædicens quomodo in omni generatione semper erunt aliqui, qui huiusmodi creaturarum uocem intelligant, subdit, non esse loquelas aut sermones alicuius idiomatis, per quos non audiantur, hoc est, non annuntientur, mutæ illæ creaturarum uoces, de quibus dictum est. Quæ propheta iam impleta est, quoniã ubique gentium sunt, qui intelligunt & annuntiant prouidentiam dei. In hac uelima tamen expositione, uerbum, audiuntur, accipi debet pro, audientur, ut sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis presentis tempore usus est, quia prophetae futura ueluti presentia intuentur.

*In sole posuit tabernaculum illic.* Huius uersiculi sensus talis est, quod deus habitationem soli posuit in cælo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, quod posuit ea deus in firmamento cæli, ut lucerent super terram. Aliquibus etiam uisum est, uersiculum hunc rectè construi non posse: nos autem post dictionem, tabernaculum, uirgulam ponentes, & dictionem quæ Græcè αὐτῶς habetur, non pro rela-

αὐτῶς.

tiuio, sed pro aduerbio loci intelligentes, commodissimè ordinem reddimus: posuit deus ac determinauit soli habitationem illic, id est in firmamento caeli: ita tamen vt superflua sit præpositio, in, quemadmodum multis in locis obseruauimus. Nam cum Græci sexto casu careant, & illius loco tertio vtantur, dictio, sole, hoc pacto, soli, apud eos est, & ordo traditus rectè fieri potest, vt diximus. Sol itaque qui constitutum sibi in cælo habitaculum nūquam reliquit, diuinę glorię ac prouidentię perpetuus est præco.

*Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Subintellige verbum est. Pulcher est, inquit, sol, & decorus, radiorū fulgentium splendore, instar sponsi exeuntis à thalamo.

*Exultabit ut Gigas ad currendam uiam.* Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, futurum scilicet præsentis. Gaudet quippe ac lætatur sol constitutum sibi iter percurrens, ac quasi Gigas propriis viribus fretus: ac si dicat, indefessus semper est sol, tametsi iam tot annis mandato dei inseruiat.

Τὸν οὐρανὸν  
νοῦ.

*A summo cælo egressio eius, & occursum eius usque ad summum cæli.* Egressio seu exitus solis, est oriens, secundum quem matutinum atque orientalem Horizontem ascendit: Per occursum verò, occasum eius intelligimus, secundum quē vespertinum Horizontem subit, vnico die dimidium sphaerę percurrens: quinimmo & totam sphaeram integro nimirum die ac nocte.

*Nec est qui abscondat se à calore eius.* Nō est homo aliquis, inquit, aut locus, ita vt per locum elementa, per hominem, animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quòd tanto à nobis sol distans interuallo, illuminet & calefaciat. Ignis quippe iste inferior, procul quidem illuminat, sed non calefacit nisi ad illum accesseris. Solis præterea pulchritudinem, robur, cursum, & utilitatem laudans propheta, magnificā ac liberalē dei potētiam omnibus manifestat. Quidam verò allegoricè hæc exponentes dicunt per cælos quidem cælestes atque incorporeos ordines intelligi, qui deum assiduè laudant: vt Esaias & Ezechiel tradunt: qui audisse se illos referunt: vel homines illos, qui terrena transcendent, prophetiæque ac contemplationi dei incumbentes in cælum tendunt: & per firmamentum

mamentum eos homines qui circa mundi actiones stabiles ac constantes sunt, & ad omnes calamitatum impetus infracti: & per diem rursus, præclaras illas cælestes atque incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina: quæque diuina mandata sibi ipsis mutuo deferunt, & renunciāt: per noctem verò, hominem ipsum, ob carnalis nimirum crassitudinis caliginem, quæ animā circundat. Et quæ sequuntur consequenter prædictis exponūt. Verba autem illa: in omnem terram exiuit sonus eorum: magnus Paulus in epistola ad Hebręos congruè ad euangelistas atque ad apostolos transfuit, atque eis accommodauit. Illa verò: In sole posuit tabernaculum illic: hoc pacto per eosdem exponuntur, dicentes: quod Christus in homine habitat: in eo inquā homine, qui virtutum radiis consueuerit. Ego enim, inquit, & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quam cum illic habitaret, posuit in luce, degēs sub sole: hoc est in aperto ac palam viuēs. & ipse tanquā sponsus. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum: illustratus nimirum virtutum radiis ac multiplicibus charismatum donis: qui etiā exaltauit vt pro nobis curreret viam ad mortē: atque à summo cælo descendens in illud rursus reuersus est. Præterea etiam nemo se abscondet à calore sermonum eius: quia alij quidem verè calefient, alij verò vel illud saltem addiscent, quòd ei omne genu flectitur cælestium terrestriū & inferiorum, vt dixit Apostolus.

*Lex domini irreprehensibilis: conuertens animas.* Sufficeret, inquit, ad præstandam nobis cognitionem de deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinem & ordinem rerum quæ creatæ sunt, omnes homines docuit: verum hoc deo satis non fuit, sed scriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de diuina prouidentia ac sapientia etiam doceremur: variis autem nominibus legem vocat. Nam & legem appellat, veluti quæ conuersationem vitæ concinnat & constituit: & testimonium, quia peccatores contestatur: & iustificationem, quia quod iustum est docet: & mandatum, quia quæ agenda sunt præcipit: & timorem, veluti inexorabilē: & iudicium, quasi sententiam ferat & suffragium: quemadmodum latius diximus in psalmo xvi. Lex itaq; domini

irreprehensibilis, & conuertēs animas. Quid enim in ea est quod accusari possit, cum & ad animarum conuersionem sit posita, & ex paruis maiora doceat?

*Testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Fide digna sūt hæc testimonia, quia à domino sūt. Paruulos autē vel ætate dicit, quemadmodū videmus accidisse in Daniel: cui puero adhuc data est sapiētia: aut ob humanæ sapiētiae ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. Omnibus enim his modis paruulus quis dici potest.

δικαιώματα

*Iustificaciones domini rectæ, lætificātes corda.* Nihil tortuosum aut obliquum habent: quinimmo summa hominem lætitia afficiunt, dū causas docēt. Vel rectas appellat iustificaciones domini, quasi quæ rectitudinē in omnib<sup>9</sup> operātur.

*Præceptum domini lucidum, illuminans oculos.* Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita vt per prauas vias non incedant.

ἐγὼς

*Timor domini mundus, permanens in seculū seculi.* Mundus veluti qui accusari non possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet & pusillanimitas appellatur. Timorem autem hic eum intelligit propheta qui perfectiorē hominem reddit, qui quæ purus est ac mundus: quem quoties quis habet, à beneuolentia dei nunquā excidit. Initialis autem timor mundus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus ideo dicitur hic timor, quia munditiæ est causa, & mūdōs homines reddit. Præterea alia est huius timoris ad alios differentia: humanus timor, aut ille quē initialē diximus, tempore sæpe extinguntur, nec perpetuò permanent: non sic timor iste perfectior, quem laudat propheta, qui per totam vitam hominis extenditur: vt denotāt illa verba: In seculum seculi. Vel ideo mūdus dicitur, quia post animæ purgationem innascitur: & permanens, quia timor ille qui ad munditiam peruenit, eiicitur à dilectione. Dilectio enim, inquit, foras pellit timorem: hic autē timor qui munditiam subsequitur, permanet in æternum.

*Iudicia domini uera.* Ea enim sola propriè omni prorsus errore carent. Nam humana iudicia si ad summam & exactam diuinorum iudiciorum disquisitionem comparentur, erronea etiam esse apparebūt, propter humani nimirum intellectus infirmitatem.

*Iustificata in idipsū.* Hoc est quæ vera pariter sunt & iusta. Nam quod propriè verum fuerit, illud etiam iustum erit. Επι τοῦ 70.

*Desiderabilia super aurū & lapidem preciosum multum.* Hoc est supra omnia huius mundi bona, quæ preciosa ab hominibus reputātur: qui verò ab huiusmodi materialium rerū desyderio pcul fuerit, ille diuina iudicia: hoc est, legē dei, quasi famelicus, semper appetet, eisquē nūquam satiabitur.

*Et dulciora super mel & fauim.* Mellitis etenim fauis, qui & visu iucundi sunt, & gustu suaues, dulciora sunt eloquia dei. Per preciosissimas autē materias & p cibū suauissimū, desyderiū & dulcedinē diuinorū iudiciorum demonstrat.

*Etenim seruus tuus custodit ea.* De seipso propheta hoc dicit. Vel in vniuersum quòd omnis qui seruus dei est, atque ita per virtutē affectus, necessario omnia obseruat quæ superius dicta sunt. Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

*In custodiendis illis retributio multa.* Non in futura tantum vita, sed etiam in præsentī.

*Delicta quis intelliget.* Quia prædictorū obseruatio, è peccatorum abstinentia proficiscitur, quod difficilimū est, merito dubitat propheta quis nam futurus sit ad eò sapiēs ad discernendū peccata, vt in ea non incidat: cum aliqua peccata sint maximè latentia: ea præcipuè quæ in animo consistunt.

Τὸς σὺν ἡμῶς

*Ab occultis meis munda me.* Occulta appellat peccata, quæ clam cōmissa sunt: vel turpes cogitationes, quæ in animo versantur pro quib<sup>9</sup> ardēter supplicat. Nā quāto magis latent, tāto difficilius expelli ac supari possūt. Quippe cū summa securitate animū nostrū iquinēt. Manifesta enim peccata facilius superātur, nisi quis perditis prorsus sit morib<sup>9</sup>. Vel p occulta, peccata ea intellige, quæ p ignorantia cōmittūtur.

*Et ab alienis parce seruo tuo.* In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cū nouerim reges, pontifices, parentes, & dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorum, & seruorum peccatis: quando nimirum ob illorum negligentia deliquerint. Vel ab alienis: hoc est, à peccatis quæ fortuito ac casu commissa sunt & non electione: vel, ab alienis, hoc est, ab inimicis, tam visibilibus quàm inuisibilibus.

Εἰς τὸν μὲν

*Si mei dominata non fuerint, tunc irreprehensibilis erò.* Si hæc, inquit, peccata non me vicerint, tunc perfectionē asse-

εἰς τὸν σὺν ἡμῶς.

quar. In presentia enim tametsi legem obseruo, timeo tamen à peccatis.

ἐμωωωσ  
μεγαλῆς.

Et emundabor à delicto magno. Per magnum peccatum, ea intelligit quæ superius dicta sunt: licet fortassis quibusdam contemptibilia videantur. Mentis etenim inquinatio spiritum fugat, & neglectio eorum delictorum quæ à subditis committuntur, eandem condensationem, vel maiorem etiã meretur.

Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tunc, inquit, preces meæ erunt tibi gratæ, atque eas suscipies: quando scilicet à prædictis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio cordis mei in cõspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit: Nisi enim dediscat cor meum turpia cogitare, tua certè, & ea quibus tu delectaris, nunquam cõsiderabit.

Domine adiutor meus & redemptor meus. Tu enim mihi adiutor eris vt redimar, & redimes me à prædictis peccatis. vel, tu ô domine adiuuas me, in iis omnibus quæ per virtutem ago, & liberas me de omnibus periculis, in quæ incido. Illud etiã aduertendum est, quòd verba illa, ab occultis meis munda me, & quæ sequuntur, omnibus possunt fidelibus accommodari.

In finem psalmus ipsi David.

In finem etiã hic psalmus inscribitur, quia futura prædicit, & quæ finem habitura erant tempore Ezechia regis. Nam cum Sennacherib Assyriorum rex blasphemam illa uerba populo annunciari iussisset, dolens atque id agrefereus Ezechias, cucurrit ad templum dei, ut in libris Regum legimus: & omnia deo annuncians quæ acta erant, aduocauit eum in auxilium. Omnes autem regis familiares, inter quos erat etiam Esaias propheta, animam illius contritionem uidentes, quædam ad eum tunc uerba in sententiam ac tenorem presentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationem regis exaudiri. Illud autem considera quomodo diuina gratia propheta nostro non tantum ea reuelauerit, quæ futuris fieri debebant temporibus, sed ipsi etiã uerba, quæ uerisimile erat, illius regis domesticos dicturos esse.

PSALMVS 19

Xaudiat te dominus in die tribulationis. Nam cum Ezechias misisset nuncios ad Esaiam, hoc pacto ei locuti sunt, dicentes: dies tribulationis atque improperij.

Protegat te nomen dei Iacob. Quod neglectum

modo est, & blasphematum ab Assyriis. Meminit autem patriarchæ Iacob, quia & ille in magnis calamitatibus versatus est & periculis, & ab omnibus tandem dei auxilio liberatus.

Emittet tibi auxilium de sancto. Sanctum, templum appellabant antiqui, quòd aduentare illuc deum credebant.

ἐξαποσελῆ

Et de Sion tueatur te. Mons Sion dedicatus erat domino: & sensus est. Deus qui habitat in Sion, illinc ueniet in auxilium tuum.

Memor sit omnis sacrificij tui. Quodcunque scilicet in pacis tempore ut pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustum tuum pingue fiat. Per holocaustum uictimam intelligit, quã totam atque integrã erat oblaturus. Hæc inquit, uictima pinguescat. Fiet autem pinguis, si libera ei pascua dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per uictum itaque pinguedinem, obsidionis etiam dissolutionem fieri optat. Vel, pingue fiat: hoc est, pingue reputetur & acceptum. Holocaustum Græca dictio est, ex nominis etymologia sic dictum quod totum comburatur. Sacrificiorum enim alia in totum, alia autem in parte comburebantur: ueluti omentum, renes, adeps, & alia huiusmodi, ut habetur in Leuitico.

Tribuat tibi dominus secundum cor tuum. Ut cor tuum optat. Cor autem propheta sæpe ponit pro anima, eo quod præ cæteris aliis membris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur: cor meum & caro mea exultauerunt in deum uiuentem.

Et omne consilium tuum impleat. Quodcunque scilicet reatum ac iustum fuerit.

Letabimur in salutari tuo. Speramus, inquit, quod deus ob tuam probitatem, præstaturus tibi sit salutem, teque insuperabilem redditurus: quo beneficio, & nos tecum pariter fruemur.

Et in nomine dei nostri magnificabimur. Nam si inimicos deus conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc solo nomine, deus Israel inuocatus: per quod nomen, & nos magnificabimur, ueluti exaudita inuocatione nostra.

Impleat dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistant & precibus, ob diurnam ac constantem contritionem, atque humilitatem regis.

Nunc cognoui quoniam saluum fecit dominus Christum suum. Hæc quasi ab unoquoque eorum tunc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quadam salutis habita à sancto

spiritu. Christum autem regem appellat vt vnctum.  
*Exaudiet illum de caelo sancto suo.* In caelo habitabat, & in templo obumbrabat: atque ideo aliquando è tēplo, aliquando verò è caelo illum aduocabant. Sanctum verò caelum appellat quasi sanctificatum deo ac dedicatum.

*In potentatibus salus dextera eius.* Salus illa, quæ obuēnit à gratia dei, fundata est in abundantia quadam atque excessu diuinæ potentia: atque ideo nos confidere oportet, & inimicorum apparatus non timere, quanquam immensus admodum atque intolerandus videatur.

*Hi in curribus & hi in equis.* Hi qui circūdant nos, in curribus & in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos utrobique intelligit, tametsi repetat articulum: estque hoc etiam Hebraicæ linguæ idioma.

*Nos autem in nomine dei nostri inuocabimus.* Nos autem, inquit, illud dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum est, in auxilium nostrum inuocabimus vel propter nomen domini, quod ab illis spretum est inuocabimus dominum adiutorem.

*Ipsi obligati sunt & ceciderunt, nos autem surreximus & re-cti sumus.* Superiora verba, lamentationis ac planctus tempore prolata fuerunt: quæ sequuntur post inuisibilem Assyriorum cædem dicta sunt: obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudentibus, & deum glorificantibus, atque huiusmodi verba dicentibus. Obligati enim sunt & impediti potentia dei, atque in latalem ruinam præcipites delati: nos autē qui in multo eramus timore, surreximus, animumque & fiduciam recepimus.

Ερπυρ  
 Ηερα.

*Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunque die inuocauerimus te.* Quemadmodum nunc de manu inimicorū regem saluasti, sic & in futurū saluato, cum ob proprias virtutes dignus sit, qui à te salutem consequatur: & nos rursus etiam exaudi, quotiens te inuocauerimus, quemadmodum nunc exaudisti. His itaque sic dictis, præsentis psalmi expositionem de Ezechia perfecimus. Quidam congruere eū dicunt beato Dauid, cum in acie aduersus inimicos cōsisteret, & conscriptum ab eo esse ex sociorum persona, qui cum eo aderant. Cōgruit etiam unicuique fidei aduersus dæmones decertanti, ipso nimirum corpore, pro anima preces porri-

gente. Nam & dæmones nomen dei contempserunt. Per sanctum autem, & per Sion, caelum intelliges, vt saepe dictum est. per Christum verò, & Regem, quemlibet Christianum, vt alibi prædiximus. in curribus autem & in equis dæmones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem, & ob summū belli apparatus. Dicit etiam potest hic psalmus aduersus inimicos nostros Barbaros, & pro regibus nostris fidelibus.

*In finem psalmus ipsi Dauid.*

Hic psalmus similiter in finem inscribitur, ueluti qui prophetiā cōtinet, quæ Ezechia regis tempore finem accepit. Alit enim quod post eam aegritudinē qua de illius uita desperatū est, addito ei postmodū x v. annorum uitæ spacio, ut in libris regum traditur, familiares ac domestici eius gratias deo egerunt: quorum uerba ac uoces præses psalmus imitatur ac fingit. uita enim, inquit, petiit à te, & tribuisti ei. uel aliter: beatus Dauid futura ea esse prænoscens, præsentem psalmum pro Ezechia rege deo obtulit.

PSALMVS. 20.



**D**omine in potentia tua letabitur rex. In illa nimirum potentia, quæ ei hætenus adiuumento fuit, & in futurum lætabitur: ita enim credim⁹, ob recepta à te in præteritū beneficia.

Δύναμις.

*Et in salutari tuo exultabit uehementer.* Hoc est in salute, quam à te est consecutus.

υψιπιτω.

*Desiderium animæ eius tribuisti ei.* Vel uictoriam de hostibus, vel uitæ diuturnitatem, vel omne denique eius uotum.

*Et uoluntate labiorū eius non priuasti eum.* Quod superius dictū est, iterum repetit, quasi oblectās se in gratiarū actione. nam quod quisque animo cupit, hoc ore etiam ac labiis petit. per uoluntatem autem hic petitionem intellige.

οδηεσησας.

*Quoniam præuenisti eum in benedictionibus bonitatis.* Quoniam eum præuenisti, & præoccupasti sæpius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret à te. benedictionem hic pro beneficiis accipere debemus, quæ à dei bonitate profiscuntur: & ideo dicit in benedictionibus bonitatis.

χρησθητος.

*Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Beneficia ei præstita commemorat: & in primis, donasti illum, inquit, coronam regiam.

*Uitam petiit à te & tribuisti ei.* Ut neque ab inimicis inter-

emptus sit, neque morbo confectus. vtrunque enim hoc sermone intelligere debemus.

ἡς ἀπὸ  
ἀιώνος.

*Longitudinem dierum in seculum seculi.* Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiam longam præstitisti. Quod verò ait, in seculū seculi, Propheta propriè his verbis vti solet, quando futurum atque indefinens seculum designat: tamen si aliquando aut longum aliquod temporis spacium, aut firmam atque immutabilem deliberationē eodem sermone demonstrat, vt hoc in loco: tu dedisti, inquit, ei vitam, vitā inquam longam, & longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen ab re fuerit, si verba hæc, propter æternam vitam dicta fuisse credantur.

*Magna est gloria eius in salutari tuo.* Post diuinum hoc auxilium & beneficium à deo acceptum: magnus, celebris, & conspicuus apud omnes effectus est, ita vt legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent, & dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob huiusmodi diuinam protectionem illi acciderunt.

*Gloriam & magnum decorem impones super eum.* Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, & maiora efficies, cū ob perspectam in te animi eius voluntatem, pergratus tibi ac charissimus sit.

ὅτι δὴ  
ἀντὶ τοῦ  
ἀγαθοῦ.

*Quoniam dabis benedictionē in seculū seculi.* Benedictio aliquando laudē significat, vt illud: benedic anima mea domino: aliquando gratiam seu beneficium, vt illud: Præuenisti eum in benedictionibus bonitatis: aliquando participationē sanctificationis, vt hic: aliquando blaphemiam ac maledictionem vt apud Iob: Nisi in faciem benedixerit tibi: ad hæc, & salutationem significat, vt in quarto Regum, quando Heliseus dixit ad Giezi, si inueneris hominem, nō benedices ei, & si benedixerit tibi vir non respondebis ei.

*Latificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Symmachus à vultu tuo, hoc est à protectione & custodia tua. aspicias enim in eum, & gaudio replebitur, vel non simpliciter lætitiā habebit: sed simul cum beneuolentia tua: & causam adiunxit: quia synceram scilicet habet in te spem.

*Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi nō commouebitur.* Non in exercitu amplius aut in diuitiis confidit, neque in aliis humanis viribus, sed in solo adiutore

deo: atque ideo non commouebitur nec fluctuabit.

*Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis.* Manus dei diuina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui deo maledicunt: inueniatur, inquit, ab illis ad supplicia & ad pœnas.

*Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.* Inueniat, hoc est comprehendat.

*Quoniam pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui.* ὅτι. Combures, inquit, eos igne iræ tuæ. per clibanum ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. in tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ, quando nimirum in eos seuerè ac toruè aspicias. vultus enim, inquit, domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

*Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructus eorum à terra perdes, & semen eorum à filiis hominum.* Perditionem inimicorum futuram prædicit, & pœnarum species connumerat: quòd scilicet ab ira dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, & fructus agrorum ipsorum etiam corrumpentur, & quòd tota denique eorum generatio peribit: vt satis indicant illa verba. Et semen eorum à filiis hominum. per filios autem hominum humanam generationem significat.

*Quoniam declinauerunt in te mala.* Omnia verò hæc patientur, quia mouerunt mala aduersum te, & quia nomen tuum blasphemant, & seruis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

*Cogitauerunt consilia in quibus sistere non potuerunt.* Licet multa, inquit, aduersus te ac seruos tuos cogitauerint, huiusmodi tanten cogitationibus immorari atque insistere nō potuerunt, destruentur enim eorum consilia.

ἄς οὐ μὲν  
δύναται  
σῆσαι.

*Quoniam pones eos dorsum.* Dorsum poni dicitur qui fugit ac terga dat, nihil enim aliud corporis eius tunc, quam dorsum, hoc est, quam tergum videri potest.

*In reliquiis tuum præparabis vultum eorum.* Hoc per hyperbaton figuram construendum est, si sententiæ tenorem seruare voluerimus, hoc pacto: in reliquiis eorum præparabis vultum tuum: ac si dicat, quòd neque etiam ij saluabuntur

qui relictī sunt & superfuerunt à strage belli, & qui in fugā conuerſi sunt, sed contra eos etiam uisitacionem tuam præparabis, adeo ut non possint euadere: & hic quidem erit sensus si legas, in reliquiis tuum, &c. uerum quia dictio Græca ἄντιμαρτῆρ can potest intelligi, ut referatur ad præcedentia, ita ut sit lectio: in reliquiis tuis, &c. Iuxta hanc lectionem, paulo post secundam psalmi expositionem tractabimus.

ἄντιμαρτῆρ.

*Exaltare domine in potentia tua.* In psalmo v i i. declarauimus quid significet uerbum hoc, exaltare. eundem enim sensum habet hic uersiculus, quem ibi ille: & exaltare in finibus inimicorum tuorum.

ἄντιμαρτῆρ.

*Cantabimus & psallemus potētatus tuos.* In fine psalmi x i i. declarauimus quid significant hæc uerba cantare, & psallere. Aliqui hunc psalmum congruere asserunt ipsi beato Dauid, dicentes, quod pro seipso illum cecinit. quod si susceperimus, (nihil enim impedit,) exponi poterit, ut subiiciemus. Quod igitur in principio psalmi ait: In potentia tua letabitur, & in saluari tuo exultabit: intelligemus dicta fuisse propter Christum qui & potentia dei est, & dicitur, iuxta Apostolum, & Saluator. ipse enim, ut ait euangelista, saluabit populum suum. ad patrem itaque dicit propheta: Domine in potentia tua, & ad filium, In saluari tuo: hoc est in ea salute, quæ per te humano generi data est. hoc pacto etiam in sequentibus alia ad patrem, & alia ad filium referri debent. uerè autem beatus Dauid, post mortem suam lætatus est, atque exultauit, cernens ac contemplans diuinę incarnationis mysterium. nam si dum adhuc tenebris humane carnis indutus erat, anime tamen ac mentis oculis futura prospiciebat, multo magis huiusmodi corporis tenebris depositis, credendum est, eum purius ac perlucidius omnia speculatum esse. & consequenter ad prædicta, per cordis desiderium, intelligentius desiderium uidentem incarnationem hanc diuinam: cuius typum ac figuram uiderat: & per uoluntatem labiorum, indefinens ac perpetuum illud studium canendi ac laudandi deum, quo desiderio nunquam frustratus est: canit quippe deo assidue, fidelium omnium ore utens ac labiis. vitam autem petiit à deo, & accepit, cum in summis sæpe periculis fuerit ac morti proximus, & demum precibus suis ad deum intercedentibus ab eo saluatus sit. Magna est gloria eius in saluari tuo: hoc est, propter salutem il-

Iam quæ à te est. Magnam quippe gloriam assecutus est beatus Dauid, cum ex eius radice salus nostra pullulauerit: unde maior ac celebrior apud omnes effectus est. lætificabis autem eum in gaudio cum uultu tuo: hoc est delectabis eum per filium tuum. Vultus enim seu facies patris, filius dicitur. Qui enim uidit me, inquit, uidit & patrem meum. Per inimicos autem dei, Iudeos intellige Christi inimicos, quibus grauius imprecatur propheta, prædicens hoc pacto quæcunque postea passuri erant: & quorum semen iam prorsus deletum est: eorum dico, qui Christum crucifixerunt. Nam qui erant iam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellum euaserunt. Pones etiam eos in clibanum ignis in tempore uultus tui: hoc est in tempore filij tui, ut iam diximus: quæ res post aduentum Christi accidit. Ex illo enim tempore quo dixit dominus ad Iudeos, tolletur à uobis regnum, &c. grauius aduersus eos in dies cœperunt oriri flagella. In reliquiis tuis, hoc est, in iis Iudeis, qui crediderunt in te filium dei, & qui tibi relictī sunt ut fideles, præparabis: hoc est, ornabis & glorificabis genus eorum. Summa quippe gloria etiam hæcenus Iudeis est, quod patres apostolorum fuerint: tametsi ipsi per se inglorij sint, & abominabiles. Possumus & hunc psalmum regi nostro fidei accommodare, & aduersus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proximè præcedentem etiam accommodari posse.

In finem pro auxilio matutino psalmus  
ipsi Dauid.

ὑπὲρ τῆς  
ἀντιλήψεως.

Præsens psalmus manifestissimè ad Christum referendus est, & multa prædicat, quæ ad assumptam carnem & ad salutarem eius passionem pertinent, & iam finem suum consecuta sunt. Pro auxilio autem ideo inscriptum est, quia supplicationem Christi continet, qua passionis tempore à patre auxilium petiit. Matutinum uerò, seu etiam ut Græca dictio sonat, orientale auxilium propheta Christum appellauit, qui mane atque oriens uocatur, hoc est diei principium: uerè enim nobis dominus sedentibus in umbra mortis, non secus ac sol quidam iustitiæ ortus est, seu lumē sciētiae. Quod autem supplicat, facit tamquam homo, ut nos orare doceret, in mortis tempore: quando quidem is etiam qui natura ipsa iustissim⁹ est propter insuetam



anima ac corporis disunctionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam uero præpositionē, pro, loco præpositionis, de, positam esse intelligentes (ut alibi plerunque reperitur) aiunt psalmum hunc de Christi passionis conscriptū esse. Christi enim passionem significari dicunt, per auxilium matutinum, quia commemorato passionis tempore, mane illud, atque oriens, quod diximus, hoc est, Christus, maximū nobis auxiliū præstitit, deuictō per mortem propriam, illo tyranno, qui mortis antea imperium occupauerat.

PSALMVS 21.



**D**eus deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Humanæ est formidinis sermo, quo maximè dei humanatio cōfirmatur, quodq; verus ac perfectus homo fuerit Christus, & naturali obnoxio timori. Respice me, inquit. Solēt enim qui carnifici quēpiam tradunt, oculos auertere. Quare dereliquisti me? inquit. Atqui nunq̄ discessit deus à Iesu, ubi semel dei filius ei vnitus ac iunctus est: verūm præ summa formidine se derelictū putat. Nisi enim, inquit, tu apud te auxilium tuum cōtinuisses, ego sanè mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam euangelistæ, & quādo orauit dicens: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & quādo introducūt eum in cruce, præsentis versiculi verba protulisse, dicentem: Deus deus meus, quare dereliquisti me? hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem prōptum esse, carnē autem infirmam? vel quare me morti cōcessisti, sciēs q̄ ego nihil morte dignum fecerim?

Longè à salute mea uerba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt à salute mea, hoc est nullo impedimēto sunt saluti meæ, quia nulla omnino sunt delicta quæ commiserim. Iniquitatem enim, inquit, alibi scriptura, nullam fecit: mors autem est peccantium multa. Vel aliter: subit dominus, atque accipit in se totius humanæ naturæ personam, ut cognatæ. Et quare, inquit, me hominem, hoc est, vniuersam hanc humanam naturam dereliquisti, sinens eam opprimi à morte? & causam infert, quia nimirum condemnationes meorum scelerum procul sunt à salute mea. Nam cum his ego pariter elongatus sum à te: q̄ si apud te essem, seruarer sanè ab hac morte.

Deus meus clamabo die, & non exaudies, & nocte, & non ad in- ἀμείβεσ, ἡμέρας, καὶ νυκτός.  
spicientiam mihi. Hoc illo die accidit, quando comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim euangelistæ quod nocte illa orauit. Et verisimile, immo etiam credendum est, die etiam orasse. Nec mireris quod ultimo loco id posuit quod præcessit. Ait enim, & non exaudies, & nocte: cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, & tunc demum inferre, & non exaudies. Huiusmodi enim loquendi modi apud prophetas frequenter conspiciuntur, quod ea nimirum ratione factum est, ne ex seipsis loqui, sed quomodo docunque & quæcunque audiunt, ita ea recitare videantur. quemadmodum sanctus spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, ut transeat à me tempus mortis, & non exaudiar. Noui enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem & noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora vsq; ad nonam tenebræ factæ sunt, adeo ut tempus illud & dies & nox merito appellari possit, & intelligunt quod rogauerit patrem ut dimitteret peccata iis, qui eum crucifixerant, & quod exauditus non est, cum illi postmodum funditus exterminati sint: & quod exauditus non sit, in causa fuit, quia manifestè illos nouerat eius resurrectionem calumniaturos, & proprium acturos peccatum.

Tu autem domine in sancto habitas laus Israel. Per sanctū, filij personam intelligit, humanæ coniunctam naturæ. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est. Laus igitur populi Israel, deus pater est, qui habitat in filio. Iudæi quippe solos se cognoscere deum gloriabantur, tametsi nec iudicium facerent, nec iustitiam, nec virtutum semitas sectarētur. Iis autem verbis, quibus patrem ait habitare in filio, demonstrat quod filius & salutem hominum optauerit, & assumpti corporis mortem non recusauerit. Vna enim atque eadem est patri filioque voluntas.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos, ad te clamauerunt, & saluati sunt, in te sperauerunt, & non sunt confusi. Seipsum cum afflictis coniungit, atque ait: quemadmodum patres nostri secundum carnem, cui ante meum aduentum in hac vita clari fuere, sperauerunt in te, & clamantes ad te in periculis, ex eis liberati sunt: ita ego illos imitatus,

ac veluti illorum similis, similes etiam ad te effundam preces. Est autem prophetarum mos, vt ad maiorē emphasim, atque vt intensiorem cordium suorum melius declarent, dictiones ac sententias plerunque repetant & inculcent. Per liberationem autē à periculis, ij qui in sacris scripturis docti ac diu versati sunt, non corporis solū, verū animæ imaginis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generosē ferēs, nihil illinc in suo legitur proposito. Hoc pacto sanctos martyres tametsi occisi fuerint, vicisse dicimus, & liberatos esse, propter inuictam nimirum animæ fortitudinem.

*Ego autem sum vermis, & non homo.* Hoc etiam ex persona Christi dicit, seipsum humiliantis. Hoc pacto beatus etiam Dauid, qui alioquin & propheta erat & rex, canem se mortuum appellabat, vt in libris Regum legimus. Quod si dominus Iesus, qui sine peccato erat, seipsum adeo vilipendit, quid faciendum nobis est, qui & peccatores, & adeo inutiles sumus? Quidam putant verba huius versiculi dicta esse propter humanam Christi generationem, quæ absque vlla viri fuit cōiūctione: vt huiusmodi verbis illud nobis indicetur, quod quemadmodum vermis ē pluuia nascitur de super in terram veniente, ita & Christus superno sancti spiritus in virginem aduentu sit generatus. Ob hanc igitur rationem, Christus vermis dicitur, qui alia insuper ratione dicitur etiam, non homo, propter conceptionem illam nimirum & generationem eius supernaturalem, quæ humanę generationis ordinem non seruauit: vel aliter, quia vermes in escam piscibus dari solent: dic ea ratione Christum vermem appellari posse, quia eius caro sub qua diuinitas veluti occultus quidam hamus latebat, instar vermis facta est esca in capturam intellectualis illius ceti, qui in mari præsentis vitæ versabatur. Nam cum cetus oscitabundus ad illam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis tametsi specie exiguus sit, materiā tamen corrodendo delet ac perdit, ita & Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, cōtrarias tamen ac sibi resistentes dæmonum atque aliorum potestates disperdidit.

Ε'ουθεν-  
μα.

*Opprobrium hominum, & neglectio plebis.* Hæc verba manifestē prænuntiant ea quæ passionis tempore Iudæi con-

tumeliosē aduersus dominum dixerunt, illudentes nimirum & deridentes. Opprobrium autem hominum & neglectiorem populi intellige, vt idem significant. Per homines autē hic Romanos milites intellige, & per plebem, populum Iudæorum.

*Omnes uidentes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis, & mouerūt caput, sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniā uult eū.* Hæc apertissimē inuenies scripta apud Matthæum. Ait enim q̄ ij qui pertransibant blasphemabant mouentes capita sua, & alia dicentes, quæ illic sequuntur.

Ε'εμνη-  
εισαρ.

*Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre.* Viri copula uirginalia ventris claustra aperit. Immissum enim semen naturaliter uulū aperit, quæ deinceps conclusum illud cōtinet, donec fœtus perficiatur. Ac demum pondere grauata rursum aperitur, & fœtū labi permittit. In saluatore autem nostro quæadmodū cōceptio absq; vlla fuit uiri copula, ita & progressio fœtus supra naturā extitit: ipsa scilicet diuina uis fœtū extrahente, & uirginis claustris nullatenus apertis.

*Spes mea ab uberibus matris mee.* Tu ab ipso, inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognoui spes meas omnes in vno collocatas esse: edoctus nimirum à diuinitate mihi coniuncta. Scribit enim de Christo Lucas, quod puer crescebat, atque inualescebat spiritu, & replebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo.

*In te proiectus sum ex utero.* Procuratione tua, inquit, proiectus sum ex utero, veluti qui patrē in terra nullum habui.

*A uentre matris mee deus meus es tu.* Statim, inquit, te deum cognoui, edoctus ab ipsa diuinitate, vt prædictū est. A uentre autem dixit, vel quia in carne erat, vel quia egressus de uentre. Hæc autem ex Christi persona dicta sunt. Ego, inquit, deus quidem sum, & filius æternus, sed postquā mihi carnem in utero uirginis creatam assumpsi, extunc, ô pater, tu deus meus es.

Α'πὸ γα-  
ρὸς.

*Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet me.* De hoc etiam tradunt euangelistæ, quod cœpit tristis ac mœstus esse, & rursus quod discipuli omnes relicto eo fugerunt.

*Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me.* Per vitulos plebeiā Iudæorum multitudinē intelligit, veluti

iuuentutem omni prorsus regula carentem : per tauros vero , pontifices , scribas & seniores populi , propter ætatem nimirum , & præminentiam: quos etiam pingues appellat, quia multis dei donis præ cæteris fruebantur. Ad hanc sententiam facit quod alibi ait Moyses : comedit, inquit, Iacob, & impletus est, & recalcitrauit dilectus, impinguatus, & in-  
crassatus est, & dereliquit deum factorem suum.

*Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens & rugiens.* Quando congregati clamabant, tolle tolle, crucifige eum.

εσσι.

*Quasi aqua effusa ac dispersa sunt omnia ossa mea.* Per Christi ossa, Apostolos intelligimus, veluti firmantes ac continentes reliqua ecclesiæ Christi membra . Omnes enim tunc eo relicto aufugerunt, vt per Zachariam prophetam fuerat etiam prædictum. Percutiam, inquit, pastorem, & dispergentur oves. Et per effusionem, illorum à se digressum & fugã significat.

κειλια.

*Factum est cor meum quasi cera liquecens in medio ventris mei.* Liquefactum est cor meum, inquit, instar ceræ . Defecit enim & debilitatum est in afflictionum igne. Per ventrẽ autem, iuxta Græci nominis significationem, totam corporis concavitatem intelligit.

*Aruit quasi testa foritudo mea.* In commemorato nimirum igne afflictionum infixa: vnde exsiccata est illius efficacia.

*Et lingua mea adhæsit faucibus meis.* Quando videlicet falsis testibus eum accusantibus, ipse nihil respondit, sed tacebat: vel etiam quando in cruce sitiuit.

*Et in puluerem mortis deduxisti me.* Per puluerem mortis, sepulturam intellige, quia qui in sepulchro iacent, terra ac puluere inuoluuntur: ad quod sepulchrum tu volens, inquit, deduxisti me propter hominum salutem.

*Quoniam circumdederunt me canes multi.* Iudæos meritò tauros superius appellauit, veluti qui iugo legis præmebatur, tametsi ipsi legem transgredierentur: nunc autem Romanos milites iure etiam canes vocat, veluti immundos secundum legem: & præterea etiam valde impudentes, qua ratione dominus in euangelio ad Cananæam dixit: non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus.

Συναγωγῆ.

*Synagoga malignantium obsedit me.* Inuidiorum scilicet Iudæorum.

Foderunt

*Foderunt manus meas & pedes meos:* Clavis nimirum perforantes.

*Dinumerauerunt omnia ossa mea.* Nudū me crucifigentes, atq; in cruce extendentes, ita vt ossium meorum cōpagines à quocunque numerari possent.

*Ipsi uero considerauerunt.* Hoc est curiosè, de me tunc suspensio disquisiuerunt, nunquid filius dei essem. Dicebant enim: Si filius dei es, descende de cruce.

*Et uiderunt me.* Hoc est cognouerunt, quis nam essem, cernentes nimirum vniuersam creaturam mecum pati, tametsi dura adhuc permanserint. Scribit enim Mathæus, qd Centurio & qui cum eo erant, videntes terræmotū & alia quæ contigerant, timuerūt valde dicentes: verè filius dei erat iste. Vel aliter: Curiosè egerūt, ne auferret de cruce à discipulis meis: vnde uiderunt seu inspexerunt me, hoc est obseruauerunt cum militum custodia.

κῆ ἐπιδρόμ  
με.

*Diuiserunt sibi uestimenta mea & super uestem meam sortem miserunt.* Manifestè hoc Ioannes Euangelista declarat dicēs: Milites igitur vbi crucifixerūt Iesum, ceperunt uestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partē) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, tota de super contexta. Dixerunt igitur mutuo inter se, non scindamus eam, sed sortiamur de ea, cuius erit: vt scriptura impleretur, ea nimirū quæ in hoc loco nobis tradita est per prophetā: cuius verba illic Ioānes distincte apposuit. Per uestimēta igitur indumēta illa intelligit, quæ consuta erāt. Et quæ diuisa fuerunt per milites: per uestem verò, tunicam illam incōsutilem, quæ supernè erat cōtexta, & pro qua sortē miserūt.

μονογενῆ.

*Tu autē domine ne longè facias auxilium tuū à me, ad defensionem meam cōspice.* His scilicet omnibus sic se habentibus.

*Libera à framea deus animam meam, & de manu canis unigenitam meam.* Per frameam Romanos milites intelligit, qui frameas, hoc est gladios & arma ferebāt: quos etiam canes ea ratione appellat, quam superius diximus. Per Leonē vero Iudæos, ob summam nimirū eorū sequitiā, & quia mortem eius sitiiebāt, & quia insidiis utebātur: quo nomine paulo superius illos etiam appellauerat. Eosdem etiam vnicornes vocat, veluti in vnam tantum dei personā credētes. Syluestre autem animal est vnicornis, & iuxta sui nominis ety-

mologiã, vnũ tantum modo cornu gestat in fronte. Singu-  
lari vero numero frameã Leonem & Canem dixit, cõsidera-  
to vniuerso eorũ genere per quod vnusquisq; dignoscitur  
Per vnigenitam autem, animam suã intelligit, quasi vnica  
ac singularem inter cæteras. Quippe quæ sola inter omnes  
alias peccatum non fecit, & quæ sola dei filium secum vni-  
tam in eadem habet persona. De sua autem humilitate ipse  
etiam in Euangeliis dixit: discite à me quia mitis sum, & hu-  
milis corde. Quare autem huiusmodi preces fundat iam di-  
ximus, & qualem etiam liberationem animæ perquireret.

*Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Animaduerte quomo-  
do diuinus spiritus quædam vt iam facta cõmemorat, velu-  
ti qui futura ea esse præuidebat: quædam vero tanquã futu-  
ra: atque hoc ex lege prophetiæ. per nomen autem dei, no-  
men paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fate-  
bãtur Iudæi, sed patrem filij non cognoscebãt. Huius autem  
versiculi prophetiam impletã esse legimus apud Ioannem:  
apud quem Christũ dixisse legimus ad patrem: manifestauit  
nomen tuum hominibus. Per fratres autem Apostolos in-  
telligit, quemadmodum & alibi post resurrectionem eos ap-  
pellauit mulieribus, illis dicens: Ite & nunciate fratribus  
meis.

*In medio Ecclesiæ laudabo te.* Neque enim Apostolos tan-  
tum priuatim docuit: sed in Iudæorum etiam Synagogis pa-  
lam ac liberè locutus est, narrans nimirum dei patris magna  
lia. Hanc autem prophetiam hodie etiam manifestè adim-  
pleri videmus, dum Christi Euangelium & priuatim & pu-  
blicè in Ecclesiis legitur.

*Qui timetis dominum laudate eum.* Veluti iam exauditus à  
patre, hortatur cæteros fideles ad gratiarũ actionẽ: & primò  
fideles ex Gentibus, ad quos post resurrectionem suã Apo-  
stolos primũ misit: (Euntes enim, inquit, docete omnes gen-  
tes) quosq; nunc Propheta ob summam eorum virtutem ti-  
mentes dominum appellauit: quemadmodum alibi etiã ap-  
pellat Petrus in Actibus Apostolorum dicens: viri Israelitæ  
& qui in vobis timent deum. Verum quia Ecclesia fidelium  
non ex Gentibus tantũ, sed etiam ex Hebræis cõstituta est,  
hos pariter ad glorificandum deum vrget dicens.

*Omne semen Iacob glorificate eũ.* Omnes qui ex Iudæis fi-

deles sunt. Omnium enim tribuum progenitor fuit Iacob.

*Timeat eum omne semen Israel.* Per semen Israel vtrunque  
genus supra commemoratum intelligit, Gentiles nimirum  
& Iudæos, qui fideles sunt. Omnis enim qui Christum co-  
gnoscit, verè Israel appellatur, cum Israel interpretetur,  
mens videns Deum. Iubet igitur vt Deum laudemus, vtque  
eum semper veluti omnipotentem timeamus. Vel cæteros  
Iudæos iubet, vt eum timeant veluti allaturum eis exter-  
minationem ob furorem ac rabiem, quã erga illius filium de-  
monstrarunt.

*Quoniam non spreuit, neque molestam habuit deprecationem  
pauperis.* Non molestæ illi fuerunt preces, quas ei obtuli  
& pro dæmonis profligatione, & pro vestra victoria. Seip-  
sum etiam pauperem Christus appellat, & propter carnis ex-  
iguitatem, & quia pecuniis, & omnibus aliis externis bonis  
carebat.

*Nec auertit faciem suam à me.* Hunc loquendi modum de  
clarauimus in psalmo duodecimo.

*Et dum clamarem ad eum exaudiuit me.* Statim, inquit, cla-  
mans ad eum exauditus sum.

*A te laus mea.* Tunc scilicet quando vox è cælo delata  
est dicens: Hic est filius meus dilectus in quo complacui.  
Et alibi: Et glorificaui & iterum glorificabo.

*In ecclesia magna confitebor tibi.* Per confessionem hoc in  
loco laudationem intelligit. Est autem verè magna fide-  
liũ Ecclesia, quæ ad vltimos vsq; terræ fines peruenit: uel quia  
ex magnis ac summis viris consistit. Assiduè autem Christus  
in medio Ecclesiæ patrem laudat per Euangelium suum. Et  
superius quidem Iudæorum synagogam Ecclesiam appella-  
uit, (nisi illic fortassis per Ecclesiam, singulares fide-  
liũ Ecclesias vbiq; locorum existentes intelligas) nunc autem de  
ipsa vniuersali Ecclesia loquitur.

*Vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Per vota, pro-  
missiones deo factas intelligit: quòd nimirũ & narraturus  
esset nomen patris, & illud laudaturus.

*Edent pauperes & saturabuntur.* Ij scilicet qui eousque, re-  
ligione ac pietate pauperes fuerant: vel etiam humanis di-  
uitiis: Pauperes enim sunt, veri omnes Christiani: qui tamẽ  
spiritualẽ cibum Euangelicæ comedunt doctrinæ, qua verè

δουδὲ προ-  
σώχθισι.

Πατέρα σου.

Ἐξομολο-  
γήσομαι  
σοι.

aliter atque augetur anima.

oī exzū  
Tis.

*Et laudabunt dominum qui exquirunt eum.* Quia ob humani generis salutem proprio filio non peperit. Exquirunt autē deum ille qui per semitam mandatorū eius graditur, quib⁹ recta ad illum via perducimur. Vel aliter: comedēt fideles Saluatoris corpus, cum quo & sanguinem eius bibēt: & saturabuntur, sancto nimirum repleti spiritu, hymnisque & laudibus in mensa illa deū extollent: ita vt versiculus superior, non solum prophetiam contineat de Euangelio, sed de mystico etiam mensæ illius sacramento.

*Viuent corda eorum in seculum seculi.* Ait enim dominus in Euangelio: ego sū panis vitæ, & rur⁹: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: custodiens videlicet pariter mandata. Per cor autem, totum hominē intelligit: eo q̄ illa pars cæteris omnibus partibus in quouis animāte, vitæ fit magis particeps. Licet moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam æternam.

*Reminiscentur & conuertentur ad dominū uniuersi fines terræ.* Reminisci aliquem dicimus de re olim præcognita. Ex his igitur verbis illud nobis denotatur, quod cognitio dei in hominibus naturaliter est. tametsi erroris nebula quæ erat in omnibus Gentibus, cognitionē illam obtegeret atque occultaret: verū vbi dissipata est, illa nebula & illucescere cœpit sol iusticiæ Christus, reminisci statim cœperunt creatoris, & ad ipsum conuersi sunt. Vel, reminiscentur in passiuā significatione intellige, quod memores erunt. Ex vi enim Græci verbi vterq; potest sensus elici: ita vt sit sententia, quod digni efficiuntur, quorum deus reminiscatur: tametsi eousque repulsi ac neglecti fuisse viderentur. Illud etiam considera, quomodo ordinatè atque appositè verbis Prophetæ vsus est: nam cum primo dixerit reminiscentur, dein de conuertentur intulit, ac demum adorabunt.

Maſſeai.

*Et adorabunt in cōspectu eius uniuersæ familie Gentium.* Atqui nec vniuersi fines terræ crediderunt, neque omnes Gentium familie, verum quia in omnem terram Euangelium & ad omnes Gentes penetrauit, à toto parte significat: quæ admodum alibi contra, totū à parte. Et aliter: per familias, quas iuxta Græci nominis vim, parételas potius dicere possumus, cognationes intelligit. Manifestū vero est quod de

omnibus nationib⁹ plurimi, qui inter se cognati erāt, Christo crediderunt, & per ipsum, patrem adorauerunt.

*Quoniam domini est regnum & ipse dominabitur Gentium.* Ipse enim eorum rex est & dominus, iuxta illud: postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: & ideo adorabunt eum à dæmonis tyrannide liberati.

*Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ.* Per pingues terræ diuites intelligit: diuites inquam pietate & religione, qui antea pauperes fuerant: vt prædiximus.

*In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.* Adorabunt eum mortales omnes, qui in terram reuoluuntur, quia post communem omnium resurrectionem, omne genu ei flectetur secundum Apostolum: alij nimirum sponte sua, ac libenti animo, alij verò inuiti & cum timore.

*Et anima mea illi uiuit.* Ipse enim est qui eam viuificat, quique à peccato occidi eam non finit, hoc autem & de patre intelligi potest & de filio. Vel aliter: Viuit, inquit, anima mea deo, veluti quæ actiones suas omnes ad eum dirigit, quemadmodum contra dæmoni dicitur mortua, quando ad prauas illius suggestiones immobilis permanet.

*Et semen meum seruiet ipsi.* Semen, inquit, meum Christus, patri meo seruiet. Per semen, omnes filios intelligas, qui ei per euangelium generati sunt, & quos ipse vt inquit Apostolus, patri suo subiecit.

*Annunciabitur domino generatio uentura.* Cognoscetur à deo, inquit, generatio fidelium ex gentibus, quæ vêtura est in diebus incarnationis filij eius.

*Et annūciabunt iustitiam eius populo qui nascetur.* Ij qui per fidē generati sunt, annūciabūt eā posteris, & hi successiuè aliis. Iustitiā verò ideò appellat, quia humani generis inimicum destruxit, qui iniuria illud semper ac damno affecerat.

*Quem fecit dominus.* Hoc est, quæ sibi populū cōstituit cū antea dei populus nō diceretur: quinimmo repulsus erat & exosus. Vel aliter: Quæ fecit, hoc est quæ creauit. Et quod dictū est annūciabitur domino generatio vêtura, quidā aliter exposuerunt, dicentes: prophetiā illic contineri de gentilibus illis, qui in Hierusalem querebāt videre dominum. Scribit enim Ioannes accessisse eos ad Philippum, qui erat

à Bethsaida Galileæ, & interrogasse eum dicentes: Domine volumus videre Iesum: & Philippum deinde id dixisse Andree: & vtrunque eorum demum id simul retulisse ad Iesum: & Iesum respondisse, quòd venerat hora vt glorificaretur filius hominis. Ecce quomodo Christo domino annunciata est ab Apostolis generatio illa Gentilium: illi nimirum Græci, qui exeuntes & accedentes ad Iesum, exordium quasi ac principium fuere Gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

*Psalmus ipsi David.*

*Hunc psalmum sanctus spiritus beato David ex persona fidelium, qui ex Gentibus fuere conscribendum mandauit.*

PSALMVS 22.

Ποιμαίνω.



*Ominus pascit me & nihil mihi deerit.* Ipse enim dominus in euangelio ait: ego sum pastor bonus. Qui cum primo fideles ex Gentibus quasi oves, præruptis in locis errabundos inuenisset, ad ouile suum duxit eos ac pavit: pro quo beneficio eorum quisque à propheta nostro introducit in gratiarum

actionem deo canere ac dicere: Dominus pascit me, atque ideò nullus est mihi timor quòd posthac necessariū aliquid aut opportunum deficiat.

Ἐἰς τόπον  
χλόης.

*In loco herbarum ibi me collocauit.* Constituit me, inquit, in loco vbi erāt optima herbarum pascua. Persistit enī propheta in pascēdi metaphora. Herba autē & aqua de qua inferi⁹ dicet, vbertatē gregi præstāt. Et sensus est: Quòd vberimum ei pabulum dominus ad vescēdum dedit. Vel, per locū quidem ecclesiam, per herbas vero, virescentes virtutibus fideles intelligit. Vel, per herbam Christianorum fidem intellige, quæ semper renouatur ac virescit. Gentium enim fides consenuit & aruit vt fœnum. Vel, per herbarum pascua, virtutes morales per aquam verò quietis, pacatissimum contemplatiuæ philosophiæ confugium significat.

Ἀναπαύσεως.

*Super aquam quietis educauit me.* Hoc propter baptismi lauacrum dictum est, cuius aqua emundati, laborem omnem & pondus peccatorum proiicimus, ac deinceps requiescimus. Quapropter dominus dicebat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego requiescere vos faciam.

Vel aliter: per aquam fluentia illa intellige viuificæ Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illi⁹ versiculi: quod plātauū est secus decursus aquarū.

*Animam meam conuertit.* Ab idolorum errore.

*Deduxit me sup semitas iustitiæ.* Per iustitiā hic vniuersalē illā iustitiā intelligit, quæ omnes cōplectitur virtutes. Per semitas verò alias particulares virtutes, quæ ad illā tendūt. Ipse enim dominus incarnatus, has nobis vias aperuit, & per eas ingrediens, re ac verbis dux nobis itineris factus est.

*Propter nomē suū.* Propter hoc quod christianus vocor: uel, ne nomē suū ob mala nostra opa ab infidelibus blasphemetur.

*Nam & si ambulauero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Umbra mortis labor ille est, qui in quocunque reperitur periculo, qui que ob doloris acerbicatem, quæ morti persimilis est, umbra mortis esse dicitur. Mala verò, tentationes sunt & calamitates. Esse etiam dominus dicitur ac cōuersari cum christianis, eo modo quo ipse declarauit dicens: ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cōsummationem seculi. Vel aliter: umbra mortis est vita præsens. Nam quemadmodum mors animam separat à corpore, ita & præsens mūdus amatores suos separat à deo: quòd si quis cum deo est, erit etiam deus cum eo.

*Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Virga est qua errātes corrigim⁹, baculus verò, quo pusillanimes innituntur. Sēsus est, tu & peccātes correxisti, laborātes que ac labantes stabilisti, & vtroque pacto nobis opē tulisti. Illud autē animaduertēdū est, quod græca dictio παρακλήσειον nō tantū significat cōsolata sunt, sed etiā aduocauerunt: vnde paracletum aduocatum & consolatorem interpretamur. Ordo igitur sic fiat: ipsa duo hæc, virga nimirum & baculus, aduocauerūt me: hoc est admonuerūt. Nā quæ aliquā admonet, aduocat eū & trahit ad id quod confert. Quidam verò per virgā & baculum crucem intellexerunt. Ex duabus enim partibus, crux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: à quo erecti sumus, cum in errore iaceremus: transversam verò, virgam esse aiunt, per quam percussit dominus ac confregit dæmones. Solent enim qui validè percutiunt ex transverso ictum inferre, vt grauiorem plagā infligant. Præponi autem dicunt virgam baculo, quia primò cruce tyrannum

destruxit, & eadem postmodum nos redemit: ita vt sensus sit: quod crux tua ad pietatem me, & ad religionē aduocauit. Et aliter: virga quidem pro dei iudicio sumi potest, & baculus pro prouidentia: quorum vtrunque nos ad salutem aduocat.

*Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.* Non solū vt prædixi me beneficiis affecisti, sed & spiritualia etiam oblectamenta donasti, quæ per mēsam hic significantur. Hanc autem in conspectu, inquit, inimicorum meorum parasti, vt videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id, quod cupiunt. Illi enim mœrore me semper ac tristitia magis afficere student. Vel per mensam futurorum bonorum fruitionem intelligit, quam præparauit deus diligentibus se: vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa iacet, vel etiam virtutem moralem: & per oleum quod mentem impingat, contemplationem earū rationum intellige, quæ in mentibus insunt.

*Impinguasti in oleo caput meum.* In oleo nimirum spiritualis gratiæ: & per caput mentem seu intellectum intellige, veluti contentum à continente. Gratia enim spiritus impingat & hilarem reddit mentem. Fortassis etiam vnctionem olei baptismatis prædicit: aut vnguentū illud, quo dominus à muliere vnctus est: in quibus omnib⁹ per caput, totum hominem significat.

ἵδὸ ποτήριόν  
 οὐδὲ κέρ  
 πτόν.  
 καὶ δὴ  
 ἔσθ

*Et calix tuus inebrians me, qudm optimus est.* Poculū, in quā, euangelicorum sermonum, quod me ebrium reddit. Excedere enim me facit à priori pertinacia, vt pote potēs contra inimicos. vel aliter: poculum incruenti sacrificij intelligit.

*Et misericordia tua persequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Persequetur, hoc est, sequetur me, ita incedētem nimirum, & fugientem errores. Vel persequetur, hoc est, perquiret me & non discedet.

*Et ut inhabitem in domo domini in longitudine dierum.* Persequetur autem me, vt tutus in protectione dei habitē. Vel per domum domini ecclesiam dicit, & congregationem fidelium, in qua habitat dominus, & iis apparet, qui deo digni sunt: & sensus est: ego & diuina misericordia dignus censebor, & protegar à deo, & fidelis permanebo. Vel aliter: dabitur mihi in longitudinē dierum, hoc est per totam vitam

vt inhabitem in domo domini. Et aliter: calix cognitio dei est, misericordia autem eius, misericors nimirum deus fili⁹, qui per incarnationem suam semper nos persequitur, donec omnes compræhendat, qui saluandi sunt. Domus etiam domini est eius regnum, in quo restituuntur omnes sancti: per longitudinem vero dierum, æternam vitam intellige.

*Psalmus ipsi David primæ sabbatorum.*

*Hic psalmus inscriptionem habet: primæ sabbatorum: hoc est, illius dei, qua Christus resurrexit. Illam enim diem prædicit quam euangelistæ primam sabbatorum manifestè appellarunt: tametsi in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen obseruandū quod in græca lectione, unam sabbatorum legimus, quod latini interpretes passim, primam, dixerunt.*

Τῆς μιᾶς  
 σαββά-  
 τῶν.

PSALMVS 23.



*Omni est terra & plenitudo eius.* Ex quo nimirum de sepultura resurrexit, & discipulis apparuit, dicens, data est mihi omnis potestas, in cælo & in terra: ex illo sanè tempore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quæ antea sub dæmonum potestate detinebatur: & vbique terrarū pro idolis templa deo erecta sunt, prædicatione fidei ad vsq; terræ fines dilatata. Plenitudo autem terræ homines sunt, qui eā habitant, & implent. A toto autem partem significauit. Neque enim omnes crediderunt euangelio, neque Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarum insulas omnes pariter compræhendit. Nam & ipsæ, terræ partes sunt.

*Orbis terrarum, & uniuersi, qui habitant in eo.* Hoc ad præcedentis dicti interpretationem cōsequitur. Nam quod supra terram dixit, hic orbem terrarum appellauit. Et aliter. licet nec tota terra, nec omnes domini effecti sint, à fidelibus tamen omnia domini esse reputantur: qui certiores facti sunt creatorem illum ac dominum eorum esse.

*Ipsè super maria fundauit eā, & super flumina præparauit eam.* Sciendum est, quod magnus Basilius, solum domini imperium pro fundamento terræ, esse dixit, non aquā, neq; aliud quidpiam: per præsentem autem versiculum ostendi tantū, quis nam ab initio creationis mūdi, aquæ situs fuerit: quod scilicet terræ aqua iniaceat, & quasi custodiat & contineat,

nec ab eius defluat superficie: Iuxta quem sensum congruentius fortassis legendū esset, quod Græca litera non denegat. Ipse in maribus fundauit eam, & in fluminibus præparauit eā. Ipsam vero aquā nō ab re & mare & flumina à propheta appellatā fuisse constat, ob aquarū in eis multitudines, cū & abyssum eā Moyses appellauerit, ob eius profunditatē. Spiritus enim dei, inquit, ferebatur super abyssum. Ioannes autē Chrysoſtomus dictū hoc ait illud potissimū demonstrare: quod aquæ toti terræ subiaceāt instar fundamēti: & nihil mirum: ipse enim deus est qui hęc ab initio fundauit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Admirandam autem fundationis rationē exaggerans propheta, vna hęc cōplicauit: quod fundauit eā, super maria. & quod stabiliiuit sup flumina. Tu verò hoc non in vniuersum intellige. Nam alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorem esse terrā docuit: vnde manifestum est, hoc dictum esse respectu certæ partis aquarum. In multis namque terræ concauitatibus, & cauernosis locis subter currunt partes quedam maris, quas maria appellauit. De fluminibus apertissimum est, quod sub terra longo interuallo ferantur, & tandem emergant. Admirandū verò est, quomodo non consideant tanta terræ pondera. Omnes enim montes in huiusmodi aquis stabiliti sunt, & tamen in his fundata permanet terra solo factoris sui mandato contenta. Præparauit autem, hoc est, ornauit.

*Quis ascendet in montem domini aut quis stabit in loco sancto eius?* Hoc de sacerdotibus puto prædictū fuisse, vt describeret, quales eos esse oporteret. Per montem vero domini, commune vnicuique templum intelligas, ob summam eius excellentiam & conspicuam omnibus claritatem, sic dictum & quia aduersus vndique flatibus inimicorum fidei circumflatur: & per locum sanctum, altare quod in conspectu dei est. Considera etiam prophetici sermonis diligentiam. Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tēpli ingressum, nonnulli inesse gradus solebant. Quidam per montem domini, sublimitatem earum intelligunt virtutum, quas in euangelio dominus obseruari iussit: & per locum sanctum, cæleste, ac promissum nobis regnum. Vel aliter: per montem sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige, rectorūque morum & diuinæ incarnationis scientiam.

*Innocēs manibus, & mūdo corde.* Superioris versiculi verba per interrogationem à propheta formata sunt, ad quorum responſionem præſens subsequitur versiculus: & per manus quidem actiones significat, per cor verò, cogitationes: ille, inquit, ascendet, & stabit, cuius & actiones irreprehensibiles, & cogitationes vna puræ fuerint, ac mundæ: quasi ascensurum illum neget, aut permansurum, qui huiusmodi non fuerit: tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo vtraque hæc pariter coniunxit, opera scilicet, & mentem. Alterum enim sine altero non probatur.

*Qui non accepit in vano animam suam.* Qui à deo animam suam propter vanum aliquod non accepit: hoc est, vt vana pertractet. Vel qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata, ad praua vsus non est.

ε'π'ι μα-  
ταίω.

*Nec iurauit in dolo proximo suo.* Hoc est, qui non peierauit. Nā is qui peierat, dolo agit: vel vt liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in psalmo xlii. vbi inuenies latius de iuramento pertractatum in illo versiculo. Qui iurat proximo suo, & non spernit.

*Hic accipiet benedictionem à domino.* Benedictionem, hoc est, gratiam, seu diuinum aliquod donum, in præſenti vita præstitum: hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, & in cogitationibus mundus fuerit, quique ab inanibus rebus seipsum segregauerit, & non peierauerit aduersus proximum suum, accipiet benedictionem, &c.

*Et misericordiam à deo salutari suo.* In futuro nimirū tempore. Vnusquisque enim etiam qui maximè iustus habeatur, misericordia dei indiget: qui, si compassionem suam nō commiscuerit deus, non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Quænam enim vlla sunt opera, quæ cælorum regno condigna sint.

*Hæc est generatio quærentium dominum.* Generatio illa, inquit, quæ sic vixerit, vt docuimus, meritò appellari poterit generatio virorum quærentium: hoc est, diligentium dominum. Qui enim diligit, quærit.

*Quærentium faciem dei iacob.* Deus iacob, deus pater ab Hebræis putabatur, facies autē patris, filius: qui vidit me, inquit, vidit & patrē meū. Patriarchæ autem iacob frequē-



tius in psalmis propheta meminit, vt XII. tribuum patris. Vel aliter: quarentium videre deum in futuro seculo, quando facie ad faciem illi eum videbunt, vt inquit Paulus, qui digni fuerint, vt videant.

DIAPSAUMA.

ερατι.

*Tollite portas principes uestras.* Ex hoc loco propheta saluatoris in cælum assumptionem prædicit, & angelos, qui ei in terra ministrabant, introducit, cum eo simul ascendere, præireque ac iubere aliis angelis, qui cælorum aditum seruabant, vt tolleret portas. Ordo autem verborum sic fiat: Vos principes, tollite portas uestras: hoc est, portas, quibus præestis, & quarum estis principes: nec dixerunt, aperite, sed tollite: summam nimirum gloriæ incomprehensibilitatem, illius significantes qui cælum erat ingressurus. Per portas autem, ipsam custodiam intelligere debemus.

*Et eleuamini portæ æternales.* Custodia ipsa æterna est, eo quod angeli custodes æterni sunt. Vel ideo æternales dicit, quia ab æterno nunquam antea apertæ fuerant. clausis enim ianuis descenderat dominus in terram, clam cælestibus omnibus potestatibus.

*Et introibit rex gloriæ.* Rex gloriæ Christus dicitur, & dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, & qui eam aliis præstat, & qui aliorum omnium, qui gloriam assecuti sunt, rex est, & dominus.

*Quis est iste rex gloriæ?* Introducit propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti qui solum Deum scirent esse regem gloriæ, quem in tribus personis, supercælestia habitare loca arbitrabantur. vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere: quocirca interrogant, & vicissim audiunt.

*Dominus fortis & potens, & dominus potens in præliis.* Dominus hic est, inquit, ille, quem nostis, fortis ac potens: ac rursus, dominus potens in præliis. Hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam laudant, quam retulerat dominus de tyranno, quæ in certamine deuicerat: & cruce, quasi hasta quadam iaculatus transfixerat.

*Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Principes portarum secundi cæli, hoc est firmamenti, auditis iis, quæ à præeuntibus angelis

dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, & de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem & ipsi mandantes aliis principibus primi cæli, quod est supra firmamentum.

*Et quis est iste rex gloriæ?* Eodem modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant & audiunt.

*Dominus potestatum ipse est rex gloriæ.* Dominus, inquit, potens, qui aliis potentiam præstat. vel qui potestatibus imperat: hic, inquam, ille est, quem annuntiamus esse regem gloriæ. Scire oportet quod Iudæi tam præsentem psalmum, quam proximè superiorem congruere dicunt illis Iudæis, qui captiui fuerunt in Babylone. & priorem quidem, quasi in eorū reditu, iucundā narrare, hunc autem ob tristitia quæ captiui patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illū Babylonis ægreferrent, cum omnis terra dei sit, & possit vniuersusque, vbicunque gentium fuerit, placere deo. verum conuincuntur huiusmodi interpretes manifestè decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentem potius collocari debuisset: veluti ea annuntians, quæ post captiuitatē accidissent: nec solū ex ordine, sed ex ipsis dictis, ostēdant enim illi nobis quæso, vbi misericordia cū eis per totam vitam permanfit, vt in præsentem habetur psalmo, & quâsnam æternales portas haberet Hierusalem quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorem.

τῶν δυνάμεων.

Psalmus ipsi David.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad deū cūque omnibus inter calamitates atque angustias deum inuocantibus congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. nihil tamen uetat, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse, cum ab inimicis oppugnaretur.

PSALMVS 24.



*A* te domine leuauī animam meā. Leuauī, hoc est eleuauī, erexi, à terrenis nimirum eā rebus attollēs, in quibus nulla mihi est salus.

*Deus meus in te confido, non confundar in seculum.* Vel præsens dicit seculum, vel futurum: vel in seculū nō confundar, pro nūquā.

*Neque irrideant me inimici mei.* Quicumque illi sint, visi-

οὐ καὶ αὐτὸς  
χυθῆναι  
τῶ ἀδύνατον.

biles vel inuisibiles. Irridebunt autem, si superauerint me. *Etenim uniuersi qui te iustinent, non confundentur.* Sustinent posuit pro expectant, vt plerisque in locis facit. ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adiutorem susceperit, non confundetur.

*Confundantur iniqua agentes superuacue.* Alij casu quo pi- am, aut infortunio iniqua agunt, alij ob naturæ infirmitatem. Quicumque igitur alias ob causas transgrediuntur, ij super- uacue iniqua agere dicendi sunt: hoc est, nulla ratione, sed præ summa malitia, quales erant visibiles atquæ inuisibiles inimici, qui aduersum beatum Dauid pugnabant. Sine cau- sa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri iniuriam inferat.

*Vias tuas domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.* In his duobus versiculis eandem vbique dicit sententiam, vt sæpenumero facere solet, cum desiderij atque affectus sui intentionem cupit demonstrare. Viæ autem & semitæ dei sunt, omnia quæcunque ei placent. Per eas enim secu- rus, nec iam amplius vagabundus incedit, qui quæ deo placi- ta sunt perficit. Rogat propheta edoceri se à deo ea diligen- ter, quia qui id promerentur, à deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias & semitas, dispensationes at- que administrationes rerum esse intelligunt, ad quas diuina se extendit prouidentia, ita vt querere à deo prophetâ his verbis intelligamus quonam modo omnia gubernentur: vt per actiones nimirum contemplatio diligentior consequatur, & per vias quidem vniuersaliora, per semitas verò ma- gis particularia intelligit mandata: quæ omnia tamen in li- bris diuinis ante didicisset, optat tamen re ipsa atque opera- tionibus melius addiscere, vt coactus quodammodo à deo ea operari, experimento deinceps cognoscat, quod sola pri- us ratione didicerat.

ἐδύκωρον. *Deduc me in ueritatem tuam.* Ne humanis cogitationibus seducar alia pro aliis eligendo.

*Et doce me, quod tu es deus saluator meus.* Atqui deum suum eum esse sciebat, & tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc si- ne controuersia manifestè demonstrabitur, quod in solius dei auxilio fretus, liberatus sit, præter omnium opinionem

nullo hominum illi opem ferente.

*Et te sustinui tota die.* Re ipsa ac factis, vt dixit, inquit, doce me, quod tu es deus, qui saluas me, & quod te verè susti- nui, ac adiutorem expectaui, & deceptus non sum. Quod ve- rò ait, tota die, sæpenumero propheta ponit pro, semper, quemadmodum & illa verba in seculum: vel aliter, Hebræi, tota die, ponunt pro toto vitæ tempore. noctu enim cum dormimus, viuere non videmur. Hæc autem iuxta histo- riæ sensum dicta sunt. Iuxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spi- ritus præuidens propheta, & melius tamen intelligere cu- piens, rogat verius ac syncerius sibi vias illas ac semitas de- monstrari, per quas incarnandus deus erat incessurus. veritas etiam Christi doctrina eius est, quæ addiscere optat pro- pheta. ego enim, inquit, veritas sum: & alibi, Veritatem di- co vobis. Doce igitur me, inquit, veritatem hanc: post quæ verba, statim sistendum est: & quod deinceps sequitur, qua si aliud principium per se legendum, hoc pacto: tu, inquit, deus, hæc doce me. Tu enim es saluator meus, quemadmo- dum vel tuo edoctus sum nomine: Iesus quippe diceris, quod nomen saluator interpretatur: & verè prophetam no- strum Iesus saluauit, quando in infernum descendens, illinc eum eduxit. Te igitur, inquit, semper expecto, & non des- spero. Aduertendum est tamen quod iuxta huiusmodi sen- sum non legendum est: doce me quod tu es deus meus, sed doce me, quia tu es deus meus. Græca enim dictio ὅτι vtran- que habet significationem.

*Reminiscere miserationum tuarum domine, et misericordiarum tuarum quæ a seculo sunt.* Memento, inquit, quod à secu- lo, hoc est semper, & natura tua misericors es, & miserator: & quia in lectione Græca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet, annota indifferentem verbi huius constructionem apud L X X. tam cum secundo, quæ cū quarto casu: vel fortassis eosdē casus seruarūt, quos in Hebraica inuenerunt lectione: vel fortassis ea ratione id fa- ctū est, quia antiqui licētius casum ponebāt pro casu, vt sæ- penumero factū inuenimus. Illud autē aduerte, quod verba hæc ad deū non vt ignarū, aut obliuiosū dicta sunt: sed quia ignorare videtur deus, atq; obliuisci, quādo ad defensionē

aut in auxilium nostrum tardius venit.

*Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.*  
 Consydera quomodo beatus David perfectior admodū effectus pro delictis supplicet à se in iuuentute commissis: & nos tamen huiuscemodi hæc minimè cogitamus. sed quare non supplicat pro scienter à se commissis peccatis? quia scilicet quæ ignoranter commissa sunt, sola oratione delentur: ista verò maiori indigent pœnitentia, factis nimirum atq; operibus.

*Secundum misericordiam tuam memento mei tu.* Quemadmodum misericordia tua multa est, ita & tu in multa misericordia memento mei. Vel in misericordia tua memento mei, hoc est, miserearis, non vt punias.

*Propter bonitatem tuam domine.* Quia natura, inquit, bonus es, tamen si præter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

κερσός.

*Bonus & rectus dominus.* Bonus quidem vt misericors, rectus autem, tanquam qui delictorum pœnas exigit. rectū enim hic in iudicando intelligit.

*Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, diriget mansuetos in iudicio.* Quoniam misericors est & rectus, legem dabit peccatoribus: hoc est peccatores legi subiiciet & castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita, quam ideo viam appellat: quia omnes per eam, non secus ac per viam transeunt. Diriget autem mansuetos, ne seducantur in iudicio, hoc est, cum discretione, quasi dignos qui dirigantur. vel aliter, legem dabit, hoc est, legē statuet peccatoribus. Ad æquissimum autem legislatorem pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur qui peccant, quam dirigantur. Hæc etiā iuxta Anagogem ad Christū referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur, vt per eam incedentes amplius non peccent: quique etiam mansuetos dirigit, dum

*Docebit mites vias suas.* Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifestè dictum est. mites enim erant Christi discipuli, veluti qui ei non aduersabantur. Discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. docuit autem eos Christus vias conuersationis suæ, dum eos spectatores & comites sibi esse voluit.

Vniuersæ

*Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas exquirentibus testamentum eius & testimonia eius.* Per vias hic sola legis mæ data intelligemus, quæ iis, qui scriptam legem seruant, pro misericordia & veritate habenda sunt: cum manifestum sit, deum misericordia commotum, ea statuisse mandata: cum vera etiam contineant: vtpote quæ à vero deo, sunt condita. legem enim & testamentum appellauit, & Testimonia. Testamentum quidem seu poti⁹ iuxta Græci nominis vim, dispositionem: quia illam disposuit ad filios Israel. Testimonia vero, quia in his contestatus est, quæ futura erant: quemadmodum in xv i i psalmo declarauim⁹: quod si de Christo intelligamus, facilis est interpretatio. omnes enim viæ conuersationis Christi in terra, misericordia sunt, & veritas, iis qui nouum eius testamentum exquirunt: hoc est iis, qui doctrinæ eius credunt & testimoniis, quæ à prophetis de eo prædicta sunt. In omni enim vita sua Christus, & benefaciens miserebatur, & docens verâ prædicabat.

*Propter nomen tuum domine & propitiare peccato meo, multū est enim.* Superflua est hoc in loco coniunctio, & : idioma hoc est etiam linguæ Hebraicæ, quod multis in locis reperitur. ait igitur: quia misericors appellaris, & bonus, propter hoc quæso propitius esto peccato meo, quod antea commisi: multum est enim, si ad eam mundiciam comparetur, quam præstare debuissim. ad Christum etiam referri potissimum possunt hæc verba, qui agnus dei appellatur, qui tollit peccata mundi.

καὶ ἰα-  
σθητι.

*Quis est homo qui timet dominum?* Rarus fanè. quòd si quis inueniatur, audi, quæ retributiones ei promittantur.

*Legem statuet ei in via, quã elegit.* Diuersæ enim viæ sunt eorum, qui saluantur, hoc est, diuersæ vitæ, ac conuersationis rationes. alia enim ratio vitæ est hominum in commune viuentium: alia eorum, qui solitariam vitam degunt: alij etiam agendi vitam deligunt: alij contemplandi: alij vero aliam: omnes tamen huiuscemodi rationes ad deū ducunt, & quacumq; sibi elegerit is, qui timet dominū, in ea domin⁹ illi erit præceptor, & docebit, quid agendū sit, vt declarauim⁹. timorem vero non simplicem intellige, sed cordi infixum.

*Anima eius in bonis demorabitur.* Soluta enī à corpore, in illis erit bonis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, &c.

k

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atque ideo huiusmodi pollicitatione ad uirtutem eos pellicit, promittens quòd ij, qui deum timuerint, filios habituri sint, illius terræ heredes, quam ipsi possidebant, semè etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocentur: & sensus est: quòd nò tantum ipse saluabitur, sed quòd ij etiã filii, quos iuxta eandè habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hereditatem consequentur.

ἡ ἀρετὴ  
μα κέρειος  
τῶν φοβῶν  
μὲν ἄν-  
τῶν.

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus. Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, domini, eis declarabit, quòd deus est fortitudo timentium se. Ita enī lex omnibus pollicetur. vel testamentum ponit pro quocūque diuino documento, quod docet, quæ agenda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quòd ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilium inimicorum insidiis.

μονογενὴς

Respice in me & miserere mei, quoniam unigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus. sed quare se unigenitū appellat, beat⁹ Dauid? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe utitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis unigenitam meã. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatem iuxta historiae sensum, corporis ac virium infirmitatem in-

reilige, aduersus tantam inimicorum potentiam. sed iuxta spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem. simili modo per laborè, iuxta primum sensum, corporis defatigationè intellige, quam perpeffus est, cum fugiēs inimicos, multis in angustiis versaretur: & iuxta alterū sensum, laborè eum intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutū operationibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quib⁹ postmodū abstinui. illud autè consydera quomodo nò solū abstinere oportet à peccatis, sed multa etiã humilitate opus est, & labore ad hoc, vt plenè cuiquam peccata remittantur.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt. Tam sensibiles quam intellectuales.

Et odio iniusto oderunt me. Neq; enim visibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calumniam in eos intuli: similiter neque inuisibiles: quia si peccaui, nò illos, sed me ipsum læsi. Restat igitur vt nullā aduersum me odij occasionem habeant: sed totum quod est, ex sola oria-tur inuidia.

Custodi animã meã. Ne incidat in eos: per animã autem corpus simul intellige. ea enim est, quæ corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquãdo cecidero, vel aliter: custodi a iam ab inuisibilibus nimirū inimicis, & eripe me, à sensibilibus scilicet, qui corpus meū in potestate sua habere perquirūt.

Non confundar quoniam speraui in te. Sciens, inquit, quòd qui sperant in te, à concepta spe non frustrantur, (vt dictū est in principio psalmi,) oro ne confundar, cum & ipse sperauerim in te.

Innocentes & recti adhaeserunt mihi, quia sustinui te. De præteritis rebus est sermo. alibi enim ait: & te expectans non sum confusus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac persuasi, ex iis, quæ mihi contigisse viderant, te solum verum adiutorem esse, ac minime fallacem: vnde etiam adhaeserunt mihi: hoc est, mecum lege amicitia colligati sunt: quoniam rectè sentiens, te expectaui. sed quinam sunt hi? quicumque scilicet innocentes, probi & recti: hoc est iusti, propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

Et semen eius hereditabit terram. Pergrata erat Iudæis liberorum procreatio: atque ideo huiusmodi pollicitatione ad uirtutem eos pellicit, promittens quod ij, qui deum timuerint, filios habituri sint, illius terræ heredes, quam ipsi possidebant, semē etiam pro doctrina intelligitur, & per illam, ij rursus, qui edocentur: & sensus est: quod nō tantum ipse saluabitur, sed quod ij etiā filii, quos iuxta eandē habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hereditatem consequentur.

κρᾶτῶν  
μα κῆριος  
τῶν φοβῶν  
μῆνων αὐ-  
τῶν.

Fortitudo est dominus timentium eum. Robur ac murus. Et testamentum eius manifestabit eis. Lex, inquit, domini, eis declarabit, quod deus est fortitudo timētiam se. Ita enī lex omnibus pollicetur. vel testamentum ponit pro quocūque diuino documento, quod docet, quæ agenda sunt: nec tantum, quæ agenda, sed ipsa etiam diuina mysteria: quod domini lex iis præstare solet, qui mundi, ac puri ad eam accesserint.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. Oculos animæ intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad deum. noui enim quod ipse solus pedes meos à laqueis extrahet, & ab inuisibilium inimicorum infidiis.

μονογενῆς

Respice in me & miserere mei, quoniam unigenitus & pauper sum ego. Quomodo dicatur deus respicere, supra in aliis psalmis diximus. sed quare se vnigenitū appellat, beat⁹ Dauid? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione sæpe utitur propheta, pro solitario, seu solo, & vnico: quasi solus esset, & ab aliis destitutus. alibi etiam hac dictione abutitur propheta, dicens: & de manu canis vnigenitam meā. pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt. Cordis tribulationes dicit: quia siue à malignitate hominum, siue à cogitationibus & ab animi passionibus, afflictiones omnes semper deferuntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quæ me angunt & vim mihi inferunt.

Vide humilitatem meam & laborem meum. Per humilitatem iuxta historiæ sensum, corporis ac virium infirmitatem in-

tellige, aduersus tantam inimicorum potentiam. sed iuxta spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem. simili modo per laborem, iuxta primum sensum, corporis defatigationē intellige, quam perpeffus est, cum fugiēs inimicos, multis in angustiis versaretur: & iuxta alterū sensum, laborem eum intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutū operationibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimirum, à quib⁹ postmodū abstinui. illud autē consydera quomodo nō solū abstinere oportet à peccatis, sed multa etiā humilitate opus est, & labore ad hoc, vt plenè cuipiam peccata remittantur.

Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt. Tam sensibiles quam intellectuales.

Et odio iniusto oderunt me. Neq; enim visibiles inimicos meos iniuria aliqua affeci, neque damnum, aut calumniam in eos intuli: similiter neque inuisibiles: quia si peccaui, nō illos, sed me ipsum læsi. Restat igitur vt nullā aduersum me odij occasionem habeant: sed totum quod est, ex sola oria-tur inuidia.

Custodi animā meā. Ne incidat in eos: per animā autem corpus simul intellige. ea enim est, quæ corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquādo cecidero, vel aliter: custodi aīam ab inuisibilibus nimirū inimicis, & eripe me, à sensibilibus scilicet, qui corpus meū in potestate sua habere perquirūt.

Non confundar quoniam speraui in te. Sciens, inquit, quod qui sperant in te, à concepta spe non frustrantur, (vt dictū est in principio psalmi,) oro ne confundar, cum & ipse sperauerim in te.

Innocentes & recti adhaeserunt mihi, quia sustinui te. De præteritis rebus est sermo. alibi enim ait: & te expectans non sum confusus: multos, inquit, ad æmulationem attraxi, ac persuasi, ex iis, quæ mihi contigisse viderant, te solum verum adiutorem esse, ac minime fallacem: vnde etiam adhaeserunt mihi: hoc est, mecum lege amicitiae colligati sunt: quoniam rectè sentiens, te expectaui. sed quinam sunt hi? quicumque scilicet innocentes, probi & recti: hoc est iusti, propter hoc itaque exaudi me, vt per me alij pariter tibi gratias agant.

*Libera deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.* Cum abundè, ac satis pro seipso orauerit propheta, demũ pro populo etiã supplicat, qui secũ pariter affligebatur. neque enim tantum tuncangebatur populus, quãdo regnante beato Dauid Philistæi irruebant, si concesserimus illo tempore compositum fuisse, hunc psalmum, sed & antea cum fugaretur à Saule, & postea etiam tempore Absalonis, quando multi propter ipsum opprimebantur, quos nũc Israelem appellauit, veluti ab eo descendentes: nec tamen præter rationem fortassis fuerit intelligere, quòd seipsum propheta Israelem appellet, ea ratione, quòd ab illo genus traherat: & si lubet, poteris etiam ad Christũ orationẽ hãc referre, vt ab eo petat propheta, quòd iis præsto sit, qui propter eum à fidei hostibus affligũtur. Iam enim prædiximus, quòd Christiani rectè Israel dici possunt: illi nimirum, qui Christum deum per fidem vident. Israel enim, vt diximus, interpretatur, mens videns deum.

*Psalmus ipsi Dauid.*

*Hunc psalmum beatus Dauid eo tẽpore cõscripsit, quando Saulem fugiens, apud philistæos commemoratus est. In aliquibus tamẽ congruere etiã iis uidetur, qui captiui postea in Babylone detenti sunt. Sciens autem propheta deum uerè iustum esse, illud ante omnia conatur demonstrare, quomodo causam ipse iustissimã foueret, inimici autem iniustam.*

Κεῖνος  
μοι.



PSALMVS 25.  
Vdica mihi domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tametsi omnia, inquit, noueris, iudica mihi tamen adhuc magis: hoc est, examina causam meã. in hoc enim confido, quòd hætenus in innocentia mea conuersatus sim. per innocentiaẽ vero longanimitatem, ac patientiam suam intelligit. multis enim iniuriis affectus sum à Saul, & tamen iniuriam in eum nullam retuli, tametsi sæpius potuerim, quemadmodum ex regum historia perspicere licet.

*Et in domino sperans, non infirmabor.* Et sperans, inquit, in dño ab hac sentẽtia non decidã: quinimmo inualefcet semper magis, ac cõfirmabitur hæc mea opinio, ob summã spẽ, quã in ipso habeo. hæc autẽ verba ad inimicos diriguntur.

*Proba me, & tenta me.* Nõ, vt extollẽs se, hoc dicit, sed veluti duo hæc rogans, atque obsecrans, probari nimirum de præteritis vitæ suæ actionibus: hoc est, examinari, & exquiri earum rationem: & tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurum, an ita se gesturus sit, vt olim gesserat.

*Vre renes meos, & cor meum.* Renes concupiscentiam significãt: per cor vero iram. vre, inquit: hoc est, proba: eo nimirum pacto, quo aurifices aurum probãt. neque enim ego aut regnum concupiui, aut in Saulem iniurias vllas retuli.

*Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.* Ita dispositus sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiam illã tuam proposui, quam omnibus iis præstas, qui patienti animo aduersã omnia sustinent.

*Et placui in ueritate tua.* Cum de cæteris virtutibus suis tractare intendat, quas in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, & deo gratias agit, quòd in reliquis virtutibus per illius veritatem profecerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es eorum te miserturum esse, qui tibi placerent. Misericordia igitur tua, & veritas tua, horum omnium bonorũ mihi causa extiterunt, & deinceps virtutes has suas commemorat.

Εὐρησθη  
σκα.

*Non sedi cum concilio uanitatis.* Hoc est, cum iis, qui ad nugas, aut ad intempestiuos sermones conueniebant, aut ad fabulosa eloquia.

*Et cum iniqua agentibus non introibo.* Cum iis, qui mutuo inter se, aut qui aduersus Saulem infidias disponunt. verisimile autem est tentatum sæpenumero eum fuisse ab aliquibus de coniuratione.

*Odi ecclesiam malignantium.* Congregationem & conuentum prauorum omnium. prauos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.

*Et cum impijs non sedebo.* Per impios, hic Philisteos intelligit, apud quos exul fuit: quorum conuersatione tamen abstinerebat. vel non sedebo: hoc est, diu non commorabor.

*Lauabo inter innocentes manus meas.* Antiqui quando contestari volebãt se alicuius sceleris esse innoxios, coram multitudinem manus lauabant: vt scilicet ex illa manuũ mũdicia, animæ puritatem significarent: quemadmodum fecisse le-

gimus pilatum in Christi nece, ait igitur propheta, ego vnā cum aliis innocentibus viris lauabo manus meas, contestans me scelerū omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.

*Et circumdabo altare tuum domine.* Propitiatorium quidē, interius erat apud Hebræos, altare vero extra velū. hoc autem altare ob innocentiam suam propheta hostiarū, ac ministrorum multitudine circumdaturum se prædicit.

*Vt audiam uocem laudis tuæ.* Adeo ut uocem canentiū audiam, & lætantium de præstita à te nobis pace.

Es.

*Et enarrem omnia mirabilia tua.* Legendo nimirum legem tuam, & ceteros Moyfi libros, qui iubente sic lege, frequenti populo legebantur. per mirabilia autem ea miracula intelligit, quæ in Aegypto aut alibi post modū facta sunt: vel semper admiranda, omnia quæ ab initio mundi deus operatus est.

*Domine dilexi decorem domus tuæ.* Dilexi, atque ideo videre illum rursus desydero. decorem autem domus, ordinē illum admirabilem Mosaici appellat tabernaculi. nondum enim templum constructum erat.

Σκιδώ-  
ματος.

*Et locum tabernaculi gloriæ tuæ.* Quinimmo & ipsum locum amaui, in quo tabernaculum gloriæ tuæ fixum est. vel per locū tabernaculi, ut ei sæpe mos est, ipsum intelligit tabernaculum.

*Ne simul perdas cum impijs deus animam meam.* Apud quos nunc vitam ago, sed me in ciuitatem restitue. istos nanque Philistæos ob maxima eorum scelera, perditio summa comprehensura est.

*Et cum uiris sanguinum uitam meam.* Neque enim tantummodo, inquit, impij sunt, sed etiam uiri sanguinum: hoc est, sanguinarij.

*In quorum manibus iniquitates sunt.* Quibus semper in promptu, atque in manibus est iniquitas.

*Dextera eorum repleta est muneribus.* Nec tantum, inquit, impij sunt, & sanguinarij. sed munerum susceptores: muneribus nimirum iustitiam commutantes.

*Ego autē in innocentia mea ingressus sum.* Rursum innocentiam suam commemorat, eam sibi mediatricem quodammo- do proponens apud deum.

*Redime me.* Ab iniusto exilio, quod sustineo.

*Et miserere mei.* Ita ut in huiusmodi homines amplius non incidam.

*Pes meus stetit in rectitudine.* Hoc à te peto, inquit, quia pes meus stabilitus est in rectitudine, hoc est, quia itinera viæ meæ omni prorsus obliquitate carent, ac tortuositate, quod eiusdem sententiæ est iam dictis uerbis, in innocentia mea ingressus sum. Ε' ὁδοῦ τῆς.

*In ecclesijs benedicam te domine.* His ita dispositis ego deinceps, inquit, psalmos componam, per quos ego te in omnibus ecclesijs laudabo. Et verè omnis Christianorū ecclesia beatum Dauid cantorem suum habet, & præceptorem. Aptari etiā potest hic psalmus, unicuique fideli inter inimicorum insidias ac persecutiones constituto, qui simili modo iustificare poterit causam suam, ut fecit beatus Dauid, si uerè dicere poterit, se patienter omnia sustinuisse, cum iniuria afficeretur, & neminem ex illis, qui sibi infesti erāt affecisse iniuria. Hic etiam omnes, qui alterius fidei sunt, impios esse reputabit. Et iuxta hūc sensum: per altare, templum intelliges, quod in ea fuerit regione, ueluti à parte totum, quod similiter signatur, per domum dei, & iuxta analogiā, & proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

*Psalmus ipsi Dauid antequam ungeretur.*

*Ter unctum fuisse legimus ad regnum, beatum Dauid: primo à Samuele in Bethleem: deinde à tribu Iuda, post mortē Saul, in Hebron, & tertio ab omnibus Tribubus, post mortē Memphiboseph: hunc autem psalmum conscripsit ante secundam unctiōnem, cum Saul adhuc eum persequeretur. Qui tamen unicuique etiam fidelium poterit accommodari, si per analogiam eius uerba aduersus uisibiles, seu inuisibiles inimicos dicta esse intelligamus.*

Πρὸ τῆς.

Χριστιανῶν.

PSALMVS 26.



**D**ominus illuminatio mea, & saluator meus quem Σωτῆρ. timebo. Illuminatio deus dicitur, ueluti qui omnem ab oculis nostris tristitiæ nebulam dissoluit & deinde auxilij sui luce eos illuminat: Saluator autem, quia ab inimicorum nos insidijs liberat, quod uerò per interrogationem ait: *Quem timebo?* idem significat, ac si diceret, neminem timebo.

k iij

*Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit deus? quid autem sit protegere, dictum est in psalmo decimosextimo.*

Εἰς τὸν ἱερ-  
γίτην τῶν  
φαιήν.

*Dum appropinquarent aduersum me lædentes, ut ederent carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.* Summa cum admiratione annunciat propheta collata sibi à deo beneficia. Dum appropinquaret mihi, inquit, inimici illi, qui multas ad hoc insidias aduersum me dispo- fuerant, vt sæuè admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi læsionem inferre. Et ceciderunt, hoc est, deciderunt à concepta spe, non consecuti, quod optabant.

*Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.*

Per castra Hebræi exercitum intelligunt. Adeò, inquit, mirandum in modum liberatus sum, vt deinceps, ne vniuersas quidem, atque integras hostium copias pertimescam, ne dū insidias.

*Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.*

In hoc scilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciam, quam in diuino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi debere, vt sit sensus: in hac scilicet spe, quam in deum habeo. Nam quod hic dicitur, in hoc, necessariò referendum videtur, vel ad ipsam spem, vt dictum est, vel ad cor, non autem ad prælium, cum in Græca lectione tam pro nomen, hoc, quàm dictio cor, foemineæ voces sint: dictio autem prælium masculino varietur articulo: vnde coniungi ea minime consentaneum est.

*Vnam petii à domino.* Postquàm liberatus sum, petitionem vnam petii à domino, ita enim subintelligendum est. Vel vnam aduerbialiter intellige, pro semel. Quemadmodum iuxta Græcæ dictionis significationem intelligi potest.

*Hanc requiram.* Hanc scilicet petitionem, quam consolationis meæ gratia requiro. Quæ nam autem ea sit, audi.

*Vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ.*

Meritò hic psalmus post proximè superiorem collocatus est. Ibi enim dixit propheta: Domine dilexi decorem domus tuæ: & nunc simili modo, in domo domini, hoc est, in tabernaculo dei habitationem habere desiderat. Et quare ita cupiat, addidit, dicens.

*Vt contempler delectationem domini, & uisitem templum eius.* Vt delectatione, inquit, afficiar, contemplando ea, quibus ipse dominus delectatur. Præterea etiam ratione illic semper adesse cupio, vt perspiciam nunquid forte aliquod officium, aut eorum aliquid, quæ ad diuinum cultum debentur, omissum, aut neglectum sit. Adeò quippe deum amabat.

τῶ θεω-  
ρῶν με  
τὸν περ-  
πνοῦν  
κυρίου.

*Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum meorum.* Maximis, inquit, beneficiis ab eo affectus sum. In die enim periculorum meorum abscondit me protectione sua. Quam ideo tabernaculum appellauit, quia fugientem ad deum in periculis beatum Dauid diuina protectio tabernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum seruauit.

*Protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Rursus idem dicit manifestius diuina prædicans beneficia. Per absconditum autem penitiora atque interiora tabernaculi intelligit, ac magis tuta: ac si diceret, inspectabilem me omnino atque inuisibilem inimicis vestigantibus reddidit.

*In petra exaltauit me.* Sine timore me, inquit, ac securum constituit. Tractum est autem hoc ex eorum metaphora, qui periculorum sibi ab inimicis imminentium timore in petram aliquam abscissam vndique & præruptam confugiunt.

*Et nunc ecce exaltauit caput meum super inimicos meos.* Animaduertens propheta petitionem suam fuisse sibi à deo ineffabili quodammodo confirmatam, de futuris deinceps, prophetico more, veluti de præteritis loquitur. Quia, inquit, exaudiuit me dominus, ecce quod superiorem etiam inimicis me posuit. Solent enim victores victis insultare, & supra illos quodammodo se extollere. Aliter enim petitio beati Dauid impleri non poterat, nisi eius inimici prius destructi fuissent.

νῦν ἰδοὺ.

*Circuiui & immolauit in tabernaculo eius.* Quod in præcedenti psalmo tanquam futurum dixit, & circundabo altare tuum domine: id nunc quasi iam adimpletum ponit. Circuiui, inquit, & immolauit. Aquila verò, exaltabo, circumibo, & immolabo transtulit, vt sit tempus pro tempore. Tabernaculum autem id dicit, quod fixerat Moyses.

Θυσίαν  
ἀνέσεως  
καὶ λα-  
λαγμῶν.

*Hostiam laudis & uociferationis.* Laudis quidem, quia ab eo protectus sum: uociferationis vero, ob victoriã de inimicis,



vociferatio enim, clamor quidã est aduersus inimicos: tam-  
etsi hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per  
hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionẽ  
oblaturum pro auxilio & victoria.

Ψαλμ.

*Cantabo & psallam domino.* Quid differant cantare &  
psallere dictum est in psalmo duodecimo.

*Exaudi domine uocem meam qua clamaui.* Cũ per sancti spi-  
ritus inspirationẽ ei prãdixerit, quã ad se pertinebant, rur-  
sus ad priorem intentionem reddit: & per uocem, vnã il-  
lam petitionem intelligit, de qua superius dictum est.

*Miserere mei & exaudi me.* Nõ me debes exaudire ob mea  
scelera, sed quod peto est, ut ex tua id facias misericordia.

κύριον ἠ-  
πίσω.

*Tibi dixi cor meũ, dominũ quærã.* Ex intimo, inquit, cor-  
de sic dixi. neque enim quasi in superficie solis labiis locu-  
tus sum. Dixi autẽ: Dominũ quærã, meum inquam domi-  
nũ, neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

*Exquisiuit te facies mea.* Prãpositio illa, ex, intentio-  
nem quandam denotat maiorem. Ait igitur summa cum di-  
ligentia perquisiuisse se adiutorem deum. Et per faciem su-  
am circumloquendo seipsum intelligit, ac si diceret: ego ip-  
se exquisiui te.

*Faciem tuam domine perquiram.* Hoc est protectionem &  
custodiam tuam & nunquam cessabo.

*Ne auertas faciem tuam a me.* Hoc est protectionem tuã,  
qua inter angustias protegebam.

*Et non declines in ira a seruo tuo.* Ne in ira secedas a me,  
qui hactenus summo cum studio & cura astitisti: quod si ut  
homo deliquero, tu me humanã ac misericorditer castiga,  
ac rursus ubi opus fuerit adiuua.

Γενῶ.  
ἀποσκο-  
πασκίσης.  
ἢ ὁρά-  
κας.

*Adiutor meus esto.* In futurum.

*Ne repellas me.* Gracẽ legimus *μη ἀποσκοπασκίσης με*,  
hoc est ne repellas seu ne abiicias me. Quod ex duplici vo-  
cabuli etymologia trahi potest: vel ex illo Græcorum pro-  
uerbio, ad coruos: vel ex metaphora scoriam. Est autem sco-  
ria spurcicia quãdam in omni metallo & quasi fãx, quã  
proiicitur.

σωτήρ.

*Ne derelinquas me deus saluator meus.* Frequẽter rogat ac  
preces fundit propheta, constantiam suam in orãdo, summã  
esse ostendens atque ex corde proficisci.

*Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me.* Quo-  
niam, inquit, omni parentum solatio prorsus careo, ut vel  
amicos meos omnes taceam, qui Saulis potentiam verẽtur.  
*Dominus autem assumpsit me.* Hoc ad solamen suum dicit.

*Licet, inquit, omnes me dereliquerint, ipse tamen domi-  
nus assumpsit me, pteges scilicet atq; eripies a periculis.*

*Legem pone mihi in uia tua.* Aquila pro *legem pone*, reddi-  
dit, doce me, hoc est, salutare leges tuas doce me, me in-  
quam, per semitam spiritualis legis tuã incedentem, & quẽ  
ad te tendit.

*Et deduc me in semitam rectam.* Ad rectam salutis semitam,  
ne seducar de uia, & in prauas incidam cogitationes.

*Propter inimicos meos ne tradas me in animas tribulantium me.*  
In animas tribulantium circumloquendo dixit, pro in ipsos  
tribulantes me milites. Ne tradas igitur me illis in potesta-  
tem, ne præcipui hostes mei qui illos miserunt ut me com-  
prehenderent, gaudio ac lætitia inde afficiantur. Intelligit  
autem ipsum Saulem.

*Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.* Ipse etenim Saul  
notam impingere cupiens beato David iniustẽ, illud aduer-  
sum eum attestabatur, dicens: scire se quod decreuerat Da-  
uid ipsum interficere.

*Et mentita est iniquitas sibi.* Ipsa, inquit, inimicorum atte-  
statio sibi ipsi mentita est: hoc est, inuenta est uera non esse.  
Nihil enim illum læsi, aut iniuria affeci, quinimmo potius  
adiui. Vel aliter: Ipsa iniustitia quẽ sibi pollicebatur com-  
prehensurum me esse, mentita est: hoc est, non est assecuta  
quod sperabat.

*Credo uidere bona domini.* Credo, inquit, sancto spiritui,  
qui de omnibus his me certiore facit, quod superabo ho-  
stes, & recuperabo regnum, quodque illius bonis diu per-  
fruar.

*In terra uiuentium.* In hoc mundo, qui est uiuorum terra.  
Terra enim mortuorum infernus. Possumus etiam dicere,  
quod tradatur hic dogma de resurrectione mortuorũ, & quod  
per terram uiuentium, regnum calorum intelligit, & per  
bona, illa bona, quã præparauit deus diligentibus se.

*Sustine dominum.* Hac uerba & quã sequuntur, propheta  
ad seipsum dirigit, ueluti temperãs sese, ac sibi ipsi solamen

ὁμοιωσάμενος

præstans. Iubet autem non decidere à bona spe: sustine, inquit, hoc est, expecta auxiliatorem.

ⲕⲣⲁⲓⲟⲩⲟⲩ  
ⲛⲥⲟ.

*Viriliter age, inualescat cor tuum, & sustine dominum.* Verba hæc sunt fidentis & constantis animæ. Solus enim existens beatus Dauid ipse se confidere iubebat, & rursus ad maiorem animæ consolationem & oblectamentum, repetit illa verba: sustine dominum.

*Psalmus ipsi Dauid.*

*Hunc psalmum etiam conscripsit beatus Dauid, eo tempore quo persequabatur cum Saul.*

PSALMVS 27.



*De te domine clamabo.* Quasi ad nullum aliū respiciens. Omnibus enim aliis auxiliis priuatus sum. Per clamorem autem precum suarum, intensionem demonstrat.

*Deus meus ne sileas à me.* Ne obaudias metaphoricè dictum. Solēt enim qui obaudiunt, tacere, & nihil respondere petentibus.

*Et similis ero descendentibus in lacum.* Si obaudieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis: hoc est statim moriar. Per lacum enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, foueam intelligere, in quam si quis inciderit, sine auxilio remanet, eo quod illinc effugere non possit.

*Exaudi domine uocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dū extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Per templum, diximus, tabernaculum intelligit ad quod manus tendebat, dum oraret, tametsi id procul esset. Sic etiam & Daniel orans in Babylone, aperiebat fenestras quæ conuersæ erant ad Hierusalem, non quod illic diuinitatem circumscriberent, sed quia sciebant deum illic apparuisse. Vel tēplum pro cælo intelligendum est, iuxta illud, qui habitat in cælis irridebit eos.

ⲕⲣⲁⲓⲟⲩⲟⲩ  
ⲛⲥⲟ.

*Ne simul trahas me cum peccatoribus.* Quibus cum sapenu mero conuersor. Noli igitur ob meam hanc conuersationē cum illis me pariter ad luendas pœnas trahere. Nosti quod inuitus cum eis conuersor. Et superflua videtur dictio illa: simul. Quod si his verbis uti & nos volumus cum oramus,

per peccatores, dæmones intelligemus, aut alienos à fide, aut etiam iniquos omnes.

*Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me.* Hoc ad maiorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

*Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Quidam enim eorum qui erant cum Saule, amicitiam simulabant erga Dauid, & insidias nihilominus aduersus eum clam parabāt, & præcipuè inter alios ipse etiam Saul.

*Da illis domine secundum opera eorum.* Condigna scilicet eorum proteruitati

*Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum.* Hæc pari modo ad præcedentis versiculi declarationem dicta sunt.

*Secundum opera manuum eorum da illis.* Dolorem propheta animæ suæ zelo quodam odij in prauos accensæ, omnib⁹ patefecit, dū eādem sæpius variis verbis repetit sententiam.

*Redde retributionem eorum ipsis.* Redde illis debitam vltionem pro malignitate. Ex his autem verbis demonstrat se non acerbum hostem aduersus eos imprecari, sed ut iustitiæ amatorem, optare illis debitas pœnas: ut hac ratione, prauum omnes reddantur meliores.

*Quoniam non intellexerunt opera domini.* Quia hætenus dispensationes dei non intellexerūt: quod scilicet deus prauos sustinet, ut eorum prauitas magis conuincatur, & in opportuno tempore irremissibiliter afficiantur suppliciis.

*Nec opera manuum eius.* Opera, inquam, dico quæ ipse summo consilio operatur, & non casu. Per manus enim hic, cōsyderationē quandam, & studium, in diuinis operationibus esse demonstrat.

*Destrues illos, & non ædificabis eos.* Prædicat propheta inimicorum suorum perditionem, quæ huiusmodi futura erat, ut ubi semel in præceps cecidissent, resurgere amplius, aut se erigere non possent.

*Benedictus dominus quia exaudiuit uocem deprecationis meæ.*

Benedictus: hoc est, dignus cui benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi certus de iis quæ postulauerat, addit: quia exaudiuit me.

*Dominus adiutor meus, & protector meus.* Hoc simili modo ad certitudinē illam pertinet, quam de diuino auxilio con-

ceperat.

In ipso sperauit cor meum. Veluti in solo vero ac non fallaci adiutore.

Et adiutus sum. Et spe concepta non sum frustratus.

Et restoruit caro mea. Quæ ante ob sollicitudines & afflictiones varias tabefacta erat.

Et ex uoluntate mea confitebor ei. Prompto animo, inquit, atque ex corde id faciam, non ut coactus. Simile illud est: Voluntariè sacrificabo tibi. Per confessionem verò, gratiarum actionem intellige.

Τὸ πρῶτον  
πρὸς τὸν

Dominus fortitudo populi sui, & protector salutem Christi sui est. Dominus, inquit, populum sibi dedicatum fortio-rem reddit, & pro illius pugnat salute, qui mandato eius ad regnum vnctus est. Christus etenim vnctum significat. De seipso autem, ac de toto populo sermonem facit, veluti præscius futuræ immutationis.

Saluum fac populum tuum domine, benedic hereditati tuæ.

Quasi iam iam regnum suscepturus esset, & huic rei propior quam antea. Rogat propheta pro populo dei: & quod hereditati suæ dicit, simile est quod legimus in Exodo: vbi Israelitas deus populum suum peculiarem, hoc est, hereditarium appellauit.

Et pasce eos. Simul mecum regnans.

Et extolle eos usque in seculum. Et extolle eos trophæis perpetuis. Illa etiam imprecatio superius facta: da illis domine secundum opera eorum, potest ad crucifixores Christi referri: qui omni prauitate imbuti, non intellexerunt miracula aut prodigia à domino facta. Quapropter & destructi sunt, & amplius non erecti: contra autem, deus populum suum fortificauit & quæ sequuntur, &c. Et rursus etiam oratio ad Christum referatur, pro populo ex gentibus, qui illi in hæreditatem datus est, & quem pauit Christus atq; exaltauit.

Psalmus ipsi David egressionis tabernaculi.

Εἰς τὸν  
ἐκκλησίαν.

Iuxta historiam hic psalmus præceptum quoddam continet, ad sacerdotes & leuitas de egressu tabernaculi, uel de egressu templi: quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberent: afferre nimirum filios arietum, masculos, nuper natos: & gloriam, per lau-

ditiones & psalmos: & honorem, per regulam & religionem: atque hoc in aula templi, & non alio in loco. Iuxta anagogicum uerò sensum, intelligi potest de egressu à corpore, quod apostolus tabernaculum uocat. Est enim corpus animæ tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo propheta, quid facere debeamus, ut præparemur ad exitum ab hoc corpore. actiones etenim nostræ in hac uita, animæ tunc erunt uaticum.

PSALMVS 22.



Afferre domino filij dei, afferre domino filios arietum. Filij quidē dei apostoli sunt. Ita enim dñs appellauit eos, dicens: Ascēdo ad patrem meū & patrem vestrum. Filij autem arietum, fideles ex gētibus, quorum parētes, ob errorem summum in quo erant, irrationales dici merito, & arietibus comparari poterant. Admonet igitur apostolos propheta hoc psalmo, ut festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est, ô filij dei, afferre domino filios arietum. Illa autem ingeminatio uerbi, afferre, studium quoddam ac diligentiam non uulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: filij quidem dei ij dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationem Christo adoptati, & ad virtutes initiati sunt: filij uerò arietum ij, quos apostoli per euangelij prædicationem genuerunt, nec dum ad integram perfectionem deuenerunt. Per arietes enim apostoli conuenientissimè intelligi possunt, cum & ipsi spiritualium ac rationabilium gregum suorum sint duces: quasi dicat propheta: vos ô apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruente eos doctrina uestra. Hoc enim gratissimum deo est obsequium. Dictum enim legimus Petro: Si diligis me, pasce oues meas.

Afferre domino gloriam & honorem. Gloriam deo afferret, canendo illi hymnos ac laudes: honorem uerò per timorē, atque obseruantiam mandatorum. Nam si (ut apostolus inquit) per transgressionem legis deus inhonoratur, manifestum est quod per eius obseruationem honorabitur.

Afferre domino gloriam nomini eius. Per laudabiles nimirum actiones. Dictum enim legimus ad peccatores ex persona Dei: Nomen meum proptervos blaphematur in gentibus. Gentiles etenim cum bonam fidelis uiri uitam, ac conuer-

sationem viderint, incitantur vt deum nostrum laudent, tamquam verum virtutis doctorem: quod si peruersis moribus fidelem viderint, deo statim nostro detrahunt, & vitiorum introductorem credunt: vnde in euangelio legimus: vt videant bona vestra opera, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Afferte igitur domino laudem nomini eius: hoc est afferte ei laudem.

Εἰς αὐλῆν.

*Adorate dominum in aula sancta eius.* Per aulam sanctam, olim synagoga intelligebatur, quæ erat in Hierusalem: sed post contumelias à Iudæis in Christum illatas, facta est habitatio illa desolata. Nouissimè autem aula sancta Christi, facta est Christianorum ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse dominum iubet, omnes alias illegitimas congregationes prohibens, & solam eligens fidem à Christo traditam. Intelligere etiam possumus per aulam, cælestem habitationem. Nam ij qui in hac vita plātati sunt, in domo domini, illic in aulis dei nostri florebut.

*Vox domini super aquas.* Prophetia hæc est de voce quæ in Iordane supernè demissa est, quādo Christus baptizabatur. dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui mihi.

Τῆς δόξης

*Deus gloriae intonuit.* Ipse pater vocem illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellauit propheta, & quia è cælo delata est, vnde veniunt tonitrua, & propter illius magnitudinem. Nam ab omnibus de facili audita est. Deum autem gloriae dixit pro, deum gloriosum, quemadmodum & alibi deus dicitur veritatis, deus vltionum, deus potentiarum, & deus misericordiarum, pro eo quod est: deus verus, deus vindex, deus potens, deus misericors. Idioma enim est veteris scripturæ.

*Dominus super aquas multas.* Christus nimirum in aquis fluminis Iordanis, & vbiq; per illas, aquarum naturam sanctificans.

Εἰς Χρῆσιν.

*Vox domini in fortitudine.* In forti, inquit, ac robusto aduersus passiones atque affectus, homine, vox domini fit, roborans eum ac suggerens quæ necessaria sunt.

*Vox domini in magnificentia.* Hoc est, in magnifico eo viro, qui terrestria spreuerit, & cælestia tantum meditetur: vt per fortitudinem quidem actiua, ac moralis virtus, per magnificentiam verò contemplatiua significetur.

Vox

*Vox domini, confringentis cedros.* Cedrus aliquando in bonum accipitur: quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atq; impu-trida, & earum materia densa est atque odorata, iuxta illud: Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus in libano multiplicabitur: aliquando autem in malum: quia arbor est sterilis atque inflexibilis, iuxta illud: vidi impiū superexaltatum atque eleuatum sicut cedros libani. Hoc in loco igitur per cedros dæmones intelligit propter elationem ac superbiam illam, quæ de cælo eos præcipitauit. Vox, inquit, domini fit, quando conterit ac confringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictionem, domini: vt intelligatur esse obliqua quædam constructio: qua loquendi figura, inferius etiam vsus est.

*Et confringet dominus cedros libani.* Libanus mons est Pælestinae regionis, altus, ac ferens cedros, idolorum tēplis relic-tum: vnde per cedros idolorum memoria ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Similia esse cedris videtur idola, propter eorū fastigium, densitatem, ac sterilitatem. Prædicat igitur propheta hic, idolorum destructionem: per quæ omniū huiusmodi delubrorū pariter euerfionem significat.

*Et comminuet eas ut vitulum, libanum.* Et quemadmodū vitulum illum qui ab Hebræis in Horeb fabricatus est, comminuit ac dissipauit deus per Moysen, sic etiam has cedros comminuet. Deinde punctus ponendus est, & per se legenda dictio, libanum: vt sit sensus: quod cōminuet eas cedros, ipsum nimirum totum libanum. Non enim vnā aut alterā illius partem sed totum, atque in vniuersum comminuet.

*Et dilectus ut filius unicornium.* De Christo sermo est: qui dilectus quidem est vt vnigenitus. Ita enim eū pater appellauit dicēs: hic est filius meus dilectus. Unicornium vero filius, veluti inuictus, atque insuperabilis. Huiuscemodi enī naturæ esse legimus id animal apud beatum Iob. Tu illud considera, quomodo dei filius agnum se, atque ouem appellari voluit. quando pro humani generis peccatis in sacrificium se patri obtulit, iuxta illud: ecce agnus dei: item, quasi ouis ad occisionem ductus est. Filium verò vnicorniū, quādo vindicta opus fuit, & quando inimici potestatem destruedam prædicat. Dicit etiam potest Christ⁹ filius vnicorniū,

Τὸν μυχὸν  
τὸν λίβαν-  
νον.

ὡς.

veluti qui vnico ac singulari quodammodo, & tanquam homo genitus est, & tanquam deus. Quippe qui vt deus, ex patre generatus est, sine matre: atq; vt homo ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac dæmonibus cõtritis, ac comminutis, Christus reddetur inuictus. Portæ enim inferni nõ preualuerunt aduersus eum.

**Συστοιον-  
τος.** *Vox domini intercedētis flammam ignis.* Subauditur etiam hoc in loco verbum fit. Prædicat autem propheta ea in primis quæ tribus pueris in fornace Babylonica contigerunt, vbi flamma intercisa spiritum roris sibilatē suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt pertineant ad sententiā dei in die iudicij, quādo intercidet, & diuidet deus flammam ignis: & splendida, ac lucida ignis potētia iustis deseruiet. Caustica verò & adustiuā in pœnam peccatoribus tribuetur.

**Συστοιον-  
τος.** *Vox domini concutientis desertum.* Per desertum gētes intelligit, quæ omni diuina cognitione prorsus viduatæ ac desolatæ, quæque spiritali etiam doctrina ac prorsus virtute carētēs, aridæ, ac steriles, deserti instar meritò dici poterāt: quòd desertum aduentu suo Christus concussit, cõmouens ac conuertens illud ad se, & arans aratro fidei.

*Et concutiet dominus desertum Cades.* Concutiet autē nõ omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, & segregatum, dignumque deo atque ei destinatum: Cades enim sanctum Græci interpretantur.

*Vox domini præparans ceruos.* Ex hoc loco aliqui cõtendunt, q̄ verba illa, vox domini cõfringētis cedros, & alia huiusmodi non sunt defectiuę figurę loquēdi, nec constructiōnes oblique, sed quod sub aliā cadunt figurā, quæ genus ponit pro genere, & casum pro casu, veluti cõterentis pro eo quod est conterens: & genus quidē pro genere positum est, masculinum videlicet participiū, pro fœmineo: quod ex lectiōe græca discerni potest, cū masculinū & fœmineū participiū apud eos nunquā sit eiisdē generis. & casus, p̄ casu, genitiuus nimirū p̄ recto: per ceruos autē Christi discipulos intelligit. Nam quēadmodū ceruus oēs venenatorū reptiliū læsiones paruipendit: quinimmo odoratu suo huiusmodi quęq; animalia persequitur, ac vi spirit⁹ oris sui ea attrahit ac perdit: ita etiā oēs Christi discipuli similes, à diuina gratia

ẽo nsecuti sunt potestati, calcãdi nimirū serpētes & scorpiones, & omnē inimici potentiã. Ipsa igitur saluatoris vox, discipulos oēs ceruorū instar, ad prædicationis & virtutum cursum præparauit: illa inquã vox qua dixit: Ecce dō vobis potestati &c. Quavoce freti, ac cõfirmati, itellectuales serpentes odoratu spiritus persequentes perdebant: ea nimirū diuini verbi potentia, quæ à spiritali eorū ore profluebat

*Et reuelabit syluas.* Per syluas, infructuosas ac syluestres gētiū animas intelligit, in quib⁹ multiplices, atq; asperę passionēs seu affect⁹, veluti ferę quędã, latebras atq; habitatiōnes suas collocarāt: quas reuelabit deus, tenebrarū dēsitatiẽ auferens proprio sermone. qui (vt inquit Paul⁹) penetrabilior est omni gladio ancipiti, ita, vt feræ oēs manifestæ fiāt, & à ceruis, quos diximus, facillimè capi possint. Illud autē animaduertendum est, quòd græca dictiō *δρυμους* syluas pariter & densa, seu densitatem significat. Solēt enim syluæ densæ esse arboribus, & virgultis.

*Et in templo eius omnes dicent gloriã.* In tēplo domini vbi-  
cunq; illud fuerit, non in hierosolymis, aut Iudæi tantū, dicent gloriã: hoc est laudē dei canent, & gratias ei agēt, tanq̄ redēptori ac saluatori: sed omnes credētes passim, ac fideles vbicunq; locorum fuerint: gloriã verò hanc tunc dicēt, quando temporum oportunitas id postulauerit.

*Dominus diluuium inhabitare facit.* Per diluuium gentes intelligit, quæ in inundatione ac pelago passionū ac humanorum affectuum demersæ erāt: has, inquit, gentes, domin⁹ inhabitare faciet in regionib⁹ ecclesię suę. Vel per diluuiū, sanctum baptisma intellige, quo peccata demergūtur: quod baptisma dominus inhabitare faciet in ecclesia.

*Et sedebit dominus rex in seculum.* Rex fidelium nimirū, atque eorum, qui baptismi lauacro purgati sunt. Data est enim mihi, inquit, potestas in cœlo & in terra. Sedebit autem positum est, pro manebit propter stabilitatē quæ in sessione denotatur.

*Dominus fortitudinē populo suo dabit.* Populo Christianorū scilicet qui sub dæmonum, ac passionum tyrannide olim opprimebantur.

*Dominus benedicet populo suo in pace.* Oppressum bello populum roborabit, & in tempore pacis benedicet: hos

est, gratia sua dignum faciet, per donum sancti spiritus. Vel benedicet, pro laudabit, tanquam sibi placentem & gratum.

Τὸ ἱκανο-  
νισμὸς.

Psalmus cantici renouationis domus ipsius David.

Quid sit psalmus cantici in proemio dictū est. De reliqua huius Psalmi inscriptione uariæ sunt interpretum sententiæ. aliqui enim dicunt per domum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati David quæ prophetici charismatis quoddam erat habitaculum: & per renouationem domus, renouationem diuinæ gratiæ intelligunt, quando nimirum post adulterii, & cædis crimina, peracta poenitentia dignus rursus effectus est, cui à domino prophetiæ donum restitueretur. Alii domum, fidelium ecclesiam esse dicunt: & per renouationem domus, renouationem illam intelligunt, quæ fit per regenerationem baptismatis. Alii item festiuitatem illā renouationi similem, quam Ezechias rex post Assyriorum profligationem in templo celebravit. Templum quippe domus domini est: ita ut præsens psalmus, cui in scriptum est, psalmus cantici, renouationis domus, enunciet, quæ nā uerba dicta fuerint à beato David, si ad eum uerba psalmi referamus, aut quænam uerisimile esset dici debere ab ecclesia, aut ab ipso Ezechia. unicuique enim eorum potest accommodari. Et quod ait ipsius David, per se legendum est, ut authoris tantū nomē exprimat.

PSALMVS. 29.



Xaltabo te domine quoniam suscepisti me. Sed quonam pacto humilis homo eū poterit exaltare, qui excelsus est? confitendo nimirum ac prædicando, quòd altus is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiā deum quis dicitur, qui magnum illum esse asseuerat, quæ admodum contra, is deum humiliat, ac deprimat, qui humilia ac vilia de eo loquitur. Suscepisti uerò: hoc est sublimasti, atque alleuasti, auxiliij nimirum tui manum supponens, cum peccatorum onere depressus iacerem.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmū exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturū se deus illius regnum cōminatus fuerat per prophetam Nathan: si de ecclesia, dæmones: si uerò de rege Ezechia, Assyrios. Non delectasti autem, hoc est, non permisisti ut delectarentur aduersum me.

Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Non fero, inquit, me curasti. Vbi enim confessus est beatus David delictum suum dicens: peccaui domino, statim ei dictum est à Nathan: abstulit dominus peccatum tuum. Ecclesia etiā pari modo quando baptismatis tempore deum inuocat, statim abluitur à peccatorum plagis: & beatus Ezechias sacco indutus, & supplicans ad deum, confestim liberatus est ab obsidionis plaga.

Domine deduxisti ab inferno animā meā. Siue exponas psalmum de beato David, siue de ecclesia, per infernū intellige tenebras peccati. Vel his uerbis, inferni destructionē & animarum liberationē significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enim formido tenebras generare.

Saluasti me à descendantibus in lacum. Eandem iterum aliis uerbis repetit sententiā, quemadmodum mos est iis, qui de acceptis beneficiis gratias agunt, per lacum uero inuitabile periculum intellige. Nam qui in lacum aut foueam incidit, illinc euadere non potest. Saluasti me, inquit, ab iis, qui descendunt in periculum: in periculum inquam animæ, si de ecclesia, aut de David intelligas: sed corporale, si de Ezechia. Illud autem animaduertendum est, quòd quæ sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: quædam uerò omnino etiam sunt prophetica.

Psallite domino sancti eius. Vos o iusti & uirtute præditi. Nā qui huiusmodi nō sunt, tamen si psallāt, domino nō psallunt. Neque enim potest arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferum, ac cædibus plenum, uerba uitæ emittere.

Et confitemini memoriæ sanctitatis eius. Et gratias agite illius memoriæ, quòd nostrum, scilicet meminert, quorū antea, ob delicta fuerat oblitus.

Quoniam ira in excandescencia eius & uita in uoluntate eius. Per iram, castigationem seu punitionem intelligit, & sensus est: quòd castigatio in excandescencia dei est, uita uerò in eius uoluntate: hoc est: quòd licet ut iustus puniat quotiens excandescit, ut misericors tamen, semper cupit ac uult misereri, ita ut alterum, quòd puniat, non ita ex electione dei esse demonstratur, sed casu quodammodo, propter hominum delicta: alterum uerò quòd uiuificet, ex natura eius esse appareat, & uoluntarium: quemadmodum & alibi per

Ezechielem docet dicens : non volens volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mœsta iucundis: eo quòd dulciora videantur bona quæ post tristitia obueniunt. Simile est illud: ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo.

*Ad vespere demorabitur fletus & ad matutinum lætitia.*

Sensus est, q̄ pœnitētia de peccatis, celerē secū adducit veniā. Nā qui vesperē sua fleuerit peccata, manē postmodum summa lætitia exultabit, aduētū nimirū sancti spirit⁹ cōsolatus est & hęc propheta de apostolis, quibus post domini sepulturā vespe sabbati flētib⁹, manē dominico die mulieres iucūdū illud lætitię nūciū attulerūt, dominū resurrexisse asseuerātes. Ezechias autē & vniuersus populus quorū vespere in vnum collecti flebant, cum horrēdas Sennacherib minas audissent, timētes se iamiam in inimicorum potestatem peruenturos: & manē summo gaudio affecti sunt, intelligētes, quòd ea nocte tot milia hostium fuissent ab angelo domini interempta. Demorabitur verò, hoc est habitabit.

A' iōv. x.

*Ego autem dixi in abundantia mea non mouebo in seculū.* Potest hoc tam Ezechia quam beato Dauid accommodari, qui in tempore secundæ fortunæ arbitrati sunt eam stabilē semper futuram, & nunquam aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac foelicem statum intelligit, & per motionem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

*Domine in uoluntate tua prestisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus.* Ad eosdem possunt hęc verba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo seu decor meus antea habebat: illā nimirū claritatem atque excellentiam regni, non mea ego virtute, aut meis meritis, sed te sic volente habebam. Auertisti autē protectionem tuam à me, propter existimationem meam, & statim in turbulentiam atque calamitates versus sum.

*Ad te dominū clamabo.* Consecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Vtitur autem propheta sæpenumero hoc verbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

*Et ad deum meum deprecabor.* Eandem repetit sententiam. Vel, quod supra ait, ad te dominum, ad patrem dictum est: & quod nunc ait, ad deum, ad filium pertinet. Illum au-

tem diem prænunciare mihi videtur beatus Dauid, quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deū inuocauit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quòd sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim, deo pro vita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor sic dicens.

*Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?* Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. Quæ nam, inquit, est utilitas in carne mea, ita aucta atque ornata, si ad putrefactionem deuenturus sum? satius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim humanam vilipendit propheta hoc in loco, quasi mortalē & breui extinguendam: vnde alibi etiam ait, homo vanitati similis factus est.

*Nunquid constabitur tibi puluis, aut annūciabit ueritatem tuā?* Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernū, sed nos qui uiuim⁹ benedicemus domino. fidēs enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suā iustificat dicens: Nunquid puluis ille, in quē ego resoluēdus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quòd tu verē, ac verax deus es? Illud quidem quasi reliqui dei falsi sint, alterum verò vt iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur vt adhuc præsentī vita fruar: si ob nullā priuata mei ipsius rationem, saltem ob illam vel maximē, vt glorificem te, & laudem, atque vt veritatem tuam prædicem.

*Audiuit dominus & misertus est mei.* Præuidens propheta affuturum sibi diuinum auxilium, illud narrat vt iam præstitum, audiuit, inquit, clamorem meū; hoc est, admisit orationem meam. nam qui non admittuntur audiri non possunt.

*Dominus factus est adiutor meus.* Audiens misertus est, & adiuuit me, eripiens à morte, quæ tunc impendebat.

*Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.* Plangere idem est quòd lugere, ac genas pectusq; percutere. verbum enim plango, vnde plaga, idem significat, quod cēdo seu percutio. eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commu-

*Cōscidisti saccū meū, & præcinxisti me lætitia.* Saccus pœnitentię, atq; humilitatis signū erat, sacco enim indui solebant,

κὸ πρὸ κο-  
περὸς.  
Περὶ κο-  
σας.

Ezechielem docet dicens : non volens volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Præponit etiam propheta mœsta iucundis: eo quòd dulciora videantur bona quæ post tristitia obueniunt. Simile est illud: ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo.

*Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia.*

Sensus est, quod pœnitentiã de peccatis, celerẽ secũ adducit ueniã. Nã qui uesperẽ sua fleuerit peccata, manẽ postmodum summa lætitia exultabit, aduẽtu nimirũ sancti spiritus cõsolatus est & hæc propheta de apostolis, quibus post domini sepulturã uespere sabbati flẽtibus, manẽ dominico die mulieres iucundũ illud lætitię nũciũ attulerũt, dominũ resurrexisse asseuerãtes. Ezechias autẽ & vniuersus populus quorũ uespere in vnum collecti flebant, cum horrẽdas Sennacherib minas audissent, timẽtes se iam iam in inimicorum potestatem peruenturos: & manẽ summo gaudio affecti sunt, intelligẽtes, quòd ea nocte tot milia hostium fuissent ab angelo domini interempta. Demorabitur uerò, hoc est habitabit.

*A' i' u' v' c'.*

Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in seculũ. Potest hoc tam Ezechiaẽ quã beato Dauid accommodari, qui in tempore secundæ fortunæ arbitrati sunt eam stabilem femper futuram, & nunquam aduersam. Per abundantiam enim bonum, ac fœlicem statum intelligit, & per motionem, seu fluctuationem, conuersionem à stabilitate.

*Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo potentiam, auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ad eosdem possunt hæc uerba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo seu decor meus antea habebat: illã nimirũ claritatem atque excellentiam regni, non mea ego uirtute, aut meis meritis, sed te sic uolente habebam. Auertisti autẽ protectionem tuam à me, propter existimationem meam, & statim in turbulentiam atque calamitates uersus sum.

*Ad te dominũ clamabo.* Consecutus à te tempestiuum auxilium, ad te in futurum clamabo. Vtitur autem propheta sæpenumero hoc uerbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.

*Et ad deum meum deprecabor.* Eandem repetit sententiam. Vel, quod supra ait, ad te dominum, ad patrem dictum est: & quod nunc ait, ad deum, ad filium pertinet. Illum au-

tem diem prænunciare mihi uidetur beatus Dauid, quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione deũ inuocauit: uel diem illum, quo Ezechias factus est certior per prophetam, quòd sequenti die ei moriendum erat, quo audito statim, deo pro uita sua supplicauit, clamabo, inquit, & precabor sic dicens.

*Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem?* Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. *Quæ nam, inquit, est utilitas in carne mea, ita aucta atque ornata, si ad putrefactionem deuenturus sum?* fatius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim humanam vilipendit propheta hoc in loco, quasi mortale & breui extinguentam: unde alibi etiam ait, homo uanitati similis factus est.

*Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annũciabit ueritatem tuã?* Verba similia illis sunt: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernũ, sed nos qui uiuimus benedicemus domino. fides enim in summa dei patientia ac longanimitate causam suã iustificat dicens: Nunquid puluis ille, in quẽ ego resoluẽdus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes docebit, quòd tu uerẽ, ac uerax deus es? Illud quidem quasi reliqui dei falsi sint, alterum uerò ut iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur ut adhuc præsentis uita fruar: si ob nullã priuata mei ipsius rationem, saltem ob illam uel maximẽ, ut glorificem te, & laudem, atque ut ueritatem tuam prædicem.

*Audiuit dominus & misertus est mei.* Præuidens propheta affuturum sibi diuinum auxilium, illud narrat ut iam præstitum, audiuit, inquit, clamorem meũ: hoc est, admisit orationem meam. nam qui non admittuntur audiri non possunt.

*Dominus factus est adiutor meus.* Audiens misertus est, & adiuuit me, eripiens à morte, quæ tunc impendebat.

*Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.* Plangere idem est quòd lugere, ac genas pectusque percutere. uerbum enim plango, unde plaga, idem significat, quod cædo seu percutio. eandem enim etymologiam seruat Græca dictio. Commu-

*Cõscidisti saccũ meũ, & præcinxisti me lætitia.* Saccus pœnitentiã, atque humilitatis signũ erat, sacco enim indui solebant,

κὸ πῶς κο-  
περὸς.  
Περὶ ἰσο-  
σας.



& cinere caput aspergi, si quando in maximam, atque inconsolabilem calamitatem inciderent, & cessante demum calamitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibibus induebantur. Conscidisti itaque saccum, hoc est luctu me exuisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiã.

*Vt cantet tibi gloria mea.* Vt vita mea gloriam affecuta laudet te: affecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præstitum. vel aliter: per gloriam, mentem seu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem dei facti esse dicamur.

*Et non compungar.* Pro non compungar Symmachus interpretatus est, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, significatum est quod consequitur. compunctionem enim taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est, non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens significetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

*Domine deus meus in seculum confitebor tibi.* Perpetuò, inquit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignum feceris, vel aliter: per totum hoc præsens seculum, gratias semper deo agit beatus David, per ora ac labia quorumcunque fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canunt.

*In finem psalmus ipsi David Extasis.*

EXSIS

*In finem quidem ideo inscriptum est, quia prophetia hic continetur quæ ad finem tendit. Extasis autem psalmus ideo dictus est, quia commutationem illam commemorat, quam passus est beatus David post adulterium Bersabeæ, & cædem Uriæ. Extasis enim rectitudinis transgressionem interpretatur. Compositus est autem eo tempore, quo Absalon filius eum persequeretur. Possumus etiam nobis præsentis psalmi uerba accommodare, si loco Absalonis & Achitophelis & aliorum inimicorum dæmonem principem, cum illius satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significato similiter capiamus.*

PSALMVS 39.

*N te domine speravi, non confundar in seculum.* Eundem habent sensum hæc verba, quem & illa: deus meus in te speravi, non confundar in seculum: quæ exposuimus in secundo versiculo psal. xxxiii. *In iustitia tua libera me, & erue me.* Indignus equi-

I

dem sum tuo auxilio: Ob tuam tamè iustitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum infidiis, aut ab ipsa morte.

*Inclina ad me aurè tuã.* De inclinatione auris dixim<sup>us</sup> in psal. xv. Ibi inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

*Accelera ut eruas me.* Non tantum, inquit, libera me, sed accelera vt id facias.

*Esto mihi in deum protectorem.* Pro esto mihi deus protector. Idioma est, & hoc Hebraicæ linguæ. vel ideo deum protectorem dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in aduersitatum tempore nõ simpliciter vt deum illum sibi ad esse postulat, sed etiam vt protectorem.

*Et in domum refugij, ut saluum me facias.* Vt salues me in tempore fugæ confugientem ad te, tanquam ad præsidium aliquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

*Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu.* Quia vtraque hæc quæ postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias auxilium mihi tuum præsto affuisse, expertus sum.

*Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.* Et confido, inquit, non ob meam virtutem, sed propter nomè tuum, quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad locum vitæ, abducens à periculis. & enutries me, in angustia necessariorum rerum constitutum. vel propter nomen tuum, circumloquendo dixit, hoc est propter te.

*Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi.* Per laqueum nunc consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datum vt studeret quanto citius alicubi locorum concludere beatum David vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum, hoc est, secretò posuerunt, vt nimirum lateret. solent autem laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, infidias intellige, nuper à dæmone dispositas.

*Quoniam tu es protector meus domine.* Rursus soli deo κρηε. auxilium sibi præstitum adscribit, atque hoc partim, vt acceptorum beneficiorum gratus existat, partim vt perpetuitate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adiutorem ostendit.

*In manus tuas domine commendo spiritum meum.* Potentiæ

& cinere caput aspergi, si quando in maximam, atque incon-  
solabilem calamitatem inciderent, & cessante demum cala-  
mitate consolati, saccum scindebant, & lætitiæ vestibis in-  
duebantur. Conscidisti itaque saccum, hoc est luctu me ex-  
uisti, & præcinxisti me: hoc est, induisti lætitiã.

*Vt cantet tibi gloria mea.* Vt vita mea gloriam affecuta lau-  
det te: affecuta dico gloriam, ob auxilium à te mihi præsti-  
tum. vel aliter: per gloriam, mentem seu intellectum intel-  
ligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem  
dei facti esse dicamur.

*Et non compungar.* Pro non compungar Symmachus in-  
terpretatus est, & non taceam. ex eo enim quod præcedit, si-  
gnificatum est quod consequitur. compunctionem enim  
taciturnitas comitatur. vel aliter: non compungar, hoc est,  
non amplius peccabo: vt ex consequenti præcedens signifi-  
cetur. nam post peccatum sequitur compunctio.

*Domine deus meus in seculum confitebor tibi.* Perpetuò, in-  
quit, tibi gratias agam, cum huiusmodi me salute dignū fe-  
ceris, vel aliter: per totū hoc præsens seculum, gratias sem-  
per deo agit beatus Dauid, per ora ac labia quorumcunque  
fidelium, qui illius celeberrimos psalmos deo canunt.

*In finem psalmus ipsi Dauid Extasis.*

Εἰς τέλος

*In finem quidem ideo inscriptum est, quia prophetia hic conti-  
netur quæ ad finem tendit. Extasis autem psalmus ideo dictus est,  
quia commutationem illam commemorat, quam passus est beatus  
Dauid post adulterium Bersabeæ, & eadem Vris. Extasis enim  
rectitudinis transgressionem interpretatur. Compositus est autem  
eo tempore, quo Absalon filius eum persequebatur. Possumus etiam  
nobis præsentis psalmi uerba accommodare, si loco Absalonis &  
Achitophelis & aliorum inimicorum dæmonem principem, cum  
illius satellitibus & ministris intelligamus, & alia suo significatu  
similiter capiamus.*

PSALMVS 39.

*N te domine speravi, non confundar in seculū.* Eun-  
dem habent sensum hæc uerba, quem & illa: deus  
meus in te speravi, non confundar in seculū: quæ  
exposuimus in secundo versiculo psal. xxxiii.  
*In iustitia tua libera me, & erue me.* Indignus equi-

dem sum tuo auxilio: Ob tuam tamē iustitiã, qua iniquos  
omnes ac parridas condemnas, libera me. Idem autem est  
hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum  
insidiis, aut ab ipsa morte.

*Inclina ad me aurē tuā.* De inclinatione auris dixim⁹ in psal.  
xvi. Ibi inclina aurem tuam mihi, & exaudi uerba mea.

*Accelera ut eruas me.* Non tantum, inquit, libera me, sed  
accelera vt id facias.

*Esto mihi in deum protectorem.* Pro esto mihi deus prote-  
ctor. Idioma est, & hoc Hebraicę linguæ. vel ideo deū pro-  
tectorem dicit, quia antea quidem deus illi erat, at nunc in  
aduersitatum tempore nō simpliciter vt deum illum sibi ad  
esse postulat, sed etiam vt protectorem.

*Et in domum refugij, ut saluum me facias.* Vt salues me in  
tempore fugæ confugientem ad te, tanquam ad præsidium  
aliquod, & ad locum munitum, atque inexpugnabilem.

*Quoniam fortitudo mea & refugium meū es tu.* Quia vtra-  
que hæc quæ postulo, tu olim mihi præstitisti. nam & alias  
auxilium mihi tuum præsto affuisse, expertus sum.

*Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me.* Et con-  
fido, inquit, non ob meam virtutem, sed propter nomē tuū,  
quia nimirum vocaris misericors. deduces autem me ad lo-  
cum vitæ, abducens à periculis. & enutries me, in angustia  
necessariarū rerum constitutum. vel propter nomen tuum,  
circunloquendo dixit, hoc est propter te.

*Educes me de laqueo quem absconderūt mihi.* Per laqueū  
nunc consilium intellige ab Achitophel, Absaloni datum vt  
studeret quanto citius alicubi locorum concludere beatum  
Dauid vnde euadere non posset. Absconderunt autem eum,  
hoc est, secretò posuerunt, vt nimirum lateret. solēt autem  
laquei clam disponi. vel aliter: per laqueum, insidias intelli-  
ge, nuper à dæmone dispositas.

*Quoniam tu es protector meus domine.* Rursus soli deo κρηε.  
auxilium sibi præstitum adscribit, atque hoc partim, vt ac-  
ceptorum beneficiorum gratus existat, partim vt perpetui-  
tate sermonis deum magis ad misericordiam aduocet, dum  
nullum se alium in tantis periculis condignum habere ad-  
iutorem ostendit.

*In manus tuas domine commendo spiritum meum.* Potentiæ

euz, inquit, animam meã, hoc est me ipsum, seruandũ tradã, cũ in nullo alio confidã. per manus autẽ dei, fortitudinem illius intelligit. in manibus enim potẽtiam habemus & vires.

*Redemisti me domine deus veritatis.* Sæpenumero enim me saluasti, à Goliath nimirum, à Saul, atque à multis aliis periculis. vel aliter: prædicit quòd saluandus esset. &, quòd ait: deus veritatis, expone, hoc est, deus verus: vt tradidimus in quarto versiculo psalmi. x v i i i.

*Odisti omnes obseruantes uanitates superuacue.* Auertisti, inquit, eos omnes qui inania obseruant consilia, & quos commissorum scelerum non modo non pœnitent, sed in eis etiam cõfidunt, quales erant Absalõ, & eius complices. Quod verò ait: superuacue, intellige, pro inutiliter ac superflue: eo quòd inaniter ac procul à signo suo ictu feriant.

*Ego autem in domino speraui.* Non in astutiis vt illi sperãt.

*Exultabo & lætabor in misericordia tua.* Hac repetitione sententiæ, summam delectationem ac lætitiã demonstrare voluit, quæ futura erat. vel illa potest differentiæ ratio assignari, quam tradidimus, in tertio Psalmi. i x. versiculo. In misericordia autem tua: quam nimirum facies erga me. nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum puto.

*Quoniam respexisti humilitatem meã.* Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directè opponitur superbiæ, aliquando autem, pro depressione, atque afflictione, vt hic. Confido enim, inquit, quòd ad contritionem atque ad miseriam meã respexisti, quam ab iis sustineo qui me persequuntur. oculi enim domini super iustos.

*Saluasti de necessitatibus animam meam.* Ecce quòd salutem suam iam prædicit, eam narrans quasi iam præstitam, atque hoc lege prophetiæ. vel aliter: antiqua commemorat beneficia: & per necessitates, infortunia ac pericula, & per animam suam, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpenumero anima pro ipso homine, iuxta quod legimus in Leuitico: omnis anima quæ comederit morticinum aut captum à fera, & ea quæ sequuntur. sicuti etiam aliquando caro pro homine accipitur: iuxta illud, ad te omnis caro veniet.

*Nec conclusisti me in manibus inimicorum.* Hoc per se clarum est.

*Statuisti in loco spatioſo pedes meos.* Hoc est in ampla libertate, ab angustia nimirum circumdantium me inimicorum.

*Miserere mei domine, quoniam tribulor.* Rursum ad propositum refugit solamen, salutem suam accelerans, ob intentam diuinæ misericordiæ commemorationem.

*Turbatus est in ira oculus meus.* In ira tua nimirum. nam si ob commissa atque errata mea, iratus mihi non fuiffes, in tantam sanè nunquam concidiffem miseriam. Quapropter turbatus est oculus meus, ob assiduas lachrymas. Nam quod l x x. dixerunt: turbatus est, Symmachus reddidit caligauit.

*Anima mea, & venter meus.* Anima quidem, ob summam mœstitiam & tædium, venter verò quòd cibum non reciperet. Possunt hæc etiam iuxta anagogicum sensum intelligi: & oculus quidẽ sumi pro intellectu, vt diximus in psalmo v i. Et anima pro spe, quæ pusillanimes refrigerat, & venter pro memoratiua, vt ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

*Quia defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.* A communi sensu sumẽda sunt verba illa: Miserere mei domine. quia præ nimio dolore defecit vita mea, & præ acerbis gemitibus anni mei: hoc est dies vitæ meæ defecerunt. Idem enim significat vita mea, quòd anni mei. Idioma est etiam peculiare apud sacram scripturam: quo, quis in summo dolore constitutus appellare se mortuũ solet: propter imbecillitatem videlicet virium corporis.

*Infirmata est in paupertate fortitudo mea.* Propter paupertatem hic inedia & ieiunium intelligit: quod ex ipsa etiã historia conspici potest.

*Et ossa mea conturbata sunt.* Mota sunt à fortitudine & soliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, vt antea, me sustinere. Fortitudo etiam pro virilitate animæ accipitur: iuxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur, cum derelinquitur à deo, & per ossa, solides atque constantes cogitationes.

*Supra omnes inimicos meos factus sum opprobrium.* Exprobrãt enim mihi omnes, atq; obiiciunt ignauiam, veluti qui ob propria peccata aufugerim ac victus sim.

*Et uicinis meis ualde.* Iphis etiam gentibus, regni mei fini.

Παρά πέν-  
τα:

timis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea felicitatibus meis inuiderent, modò infortunium ac calamitatem meam vehementer mihi exprobrant.

*Et timor notis meis.* Verentur enim ne ob familiaritatem, atque amicitiam qua mecum coniuncti sunt, periculum aliquod sustineant.

*Qui uidebant me, foras fugerunt à me.* Conuersi sunt à me, inquit, ne suspicionem aliquam iniicerent se mihi adhærere. Illinc quippe imminere eis periculum poterat.

*Obluioni datus sum tanquam mortuus à corde.* A corde, inquit, amicorum meorum obliuioni datus sum: hoc est, mei obliti sunt, veluti hominis iam mortui. Ob ineuitabilem enim interitum pro mortuo existimatus sum, vel eo pacto, quo mortuus quis in obliuionē proiicitur, & ego obliuioni datus sum, verentibus nimirum amicis meis, ne in aduersariorum meorum suspicionem venirent.

*Factus sum quasi uas perditum.* Quemadmodum utile esse videtur omne vas, seu instrumentum, donec integrum ac saluum est, & contrà, inutile efficitur, atque è memoria hominū labitur, si disperditum sit, ita etiam de me dici potest.

*Quoniam audiui uituperationē multorū habitātium in circuitu.* Hoc in loco etiam à communi sensu sumendum est verbum miserere. Quia propriis auribus, inquit, vituperari me à multis audiui, atque inter cæteros à Semei, qui fugientem me Absalonis infidias conuitiis, & calumniis insecutus est.

*Dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.* Inimici mei in vnum aduersum me congregati, consilium inierunt, vt animam meam auferrent à corpore. Nam quod ait in me, intelligēdum est, in corpus meum. Hoc autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel. Resciebat enim omnia beatus Dauid à Sadoch, atque ab Abiathar sacerdotibus, vt legimus in libris regum.

*Ego autem in te domine speraui.* Illi quidem, inquit, hoc pacto se habent, ego verò in te vno confido.

*Dixi tu es deus meus.* Qui mihi scilicet, robur ac potentiam præstas. ita enim sibi vult hoc in loco dictio illa, Deus: verum tu, vt lubet, inquit, omnia quæ ad me pertinent dispensato.

*In manibus tuis sortes meæ.* Sortes meæ, mortis nimirum

& vitæ meæ: vel sortes, secundæ atq; aduersæ fortunæ. Hæc enim omnia in potestate tua sunt. Per manus etiam potestatem intelligere debemus. Dominus enim mortificat & viuificat, humiliat & exaltat. Quamobrem te volēte, aut victor viuam, aut victus moriar.

*Libera me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.* Noui quòd tu non vis mortem meam, & quòd à tanto facinore abhorres, vt occidar à filio. Filius enim meus est, qui mortem mihi inferre conatur. Sæuitiam præterea inimicorum suorum in hoc vel maximè ostendit, dum satis nõ fuisse eis significat, quòd ipsum regno expulissent, sed addit, quòd fugientem etiam persequebantur.

*Ostende faciem tuam super seruum tuum.* Ostende, hoc est conuerte. Auertere quippe eam videris, quotiens ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem Dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam beneuolentiam intelligit. E' π' φ α υ ο ς

*Saluum me fac in misericordia tua.* Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Leuitici: Ego misericors sum.

*Domine non confundar, quoniam inuocaui te.* Simile est quod legimus psalmo vigesimoquarto. Non confundar, quoniam speraui in te.

*Confundantur impij, & descendant in infernum.* Achitophelium impium appellat, veluti qui legem de parricidio nõ est veritus, dum filium irritauit aduersus patrem, atque insurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba hæc, formam quidem imprecationis habere, sed vim tenere prophetiæ, atq; prædici ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refertus confusione, quòd consilium Chusi suo præpositum fuisset, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus verò verbis beatus Dauid, aduersus inimicos se impugnātes diuinam aduocat indignationem, primùm ea ratione, vt castigati meliores redderentur. Percute enim, inquit, argentum reprobum, & purgabitur. Secundò, vt in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis pœnis liberentur. Tertio, vt posterius hoc pacto moderatiores fierēt. Scelestus enim videns sibi similem cædi, eruditur. Quarto vt præsens vita ab huiusmodi pestilenti vitio liberetur. Quintò ne alij

addantur, cernentes nimirum ac veluti plagas illis illatas. Sexto, ne quis illud dicere possit: non est falsum illi in deo eius. *Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra iustum iniquitates in superbia et despectione.* Per labia dolosa Achitophelis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eousque occultauerat, & quæ muta facta sunt, quia paulopost enectus est. Iustum autem seipsum appellat, eo quod nec Absalonem iniuria vnquam affecerat, nec Achitophalem, aut alium ex eorum sociis. Per iniquitatem verò, eorum consilium intelligit, quo filium aduersus patrem irritabant. In superbia etiã addit, quia iactabat Achitophel nocte illa sese impetum facturos, atque interempturos Dauid, vt habetur in libris regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum affecerat.

*Quam magna multitudo bonitatis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.* Quam magna, pro valde magna. Philosophatur autem propheta, modo longanimitatem dei, modo vindictam admirans, atque ait: Quod valde ampla est diuina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit seruis suis, vt illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis præsto esse.

*Perfecisti iis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.* Implesti ac manifestam fecisti bonitatem tuam, iis qui in te sperant: quandoquidem notum eis facere voluisti, quod tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: Filiorum hominum, intellige, vt declarauimus in tertio versiculo quarti psalmi.

*Abscondes eos in abscondito faciei tuæ.* Varia auxiliorum dei genera commemorat, & quomodo, timetes eum, à quocunque liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tuæ, hoc est in abscondito loco tuo. Est enim quædam circumlocutio.

*A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo.* In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectionis tuæ. Vel tu tabernaculi instar eos proteges.

*A contradictione linguarum.* A cõmuni sensu surrendum est verbum proteges. A contradictione autem linguarum: hoc est, à contradictione populi. Per linguam enim ipsos loquentes, & per cõtradictionem, subditorum inobedientiam intelligit.

Ἐφουδιστῶ  
99.

Χρησότη-  
τος.

*Benedictus dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam in ciuitate munitiois.* Per munitioem, seu (vt magis sonat Græca dictio περιούσιον) per ambitum, mœnia ciuitatis intelligit: vnde ciuitatem munitiois seu ambitus, ciuitatem appellat mœnibus circumdatam. Laudandus, inquit, maxime deus est, qui misericordiam suam in me notam omnibus, atque admirabilem fecit, ita vt ciuitas bene munita appellari possim: eo quod propter summam in me custodiam, inexpugnabilis sum, instar ciuitatis bene munitæ.

*Ego autem dixi in ecstasi mea, proiectus sum à facie oculorum tuorum.* Per ecstasim, vt superius diximus, transgressionem atque auersionem intelligit, à recta via mandatorum Dei. Eo, inquit, tempore quo deliqui, adulterium illud, & eadẽ committens, ac deinde ad pœnitentiam conuersus sum, dixi me deinceps proiectum esse à præsentia & cõspectu protectionis tuæ.

*Propterea exaudisti uocem deprecationis meæ, dum clamarem ad te.* Ob pœnitentiam, & contritionem meam exaudisti me clamantem ad te. Confidebam enim quod auxilium mihi esset præstaturus.

*Diligite dominum omnes sancti eius.* Diuinum propheta sentiens auxilium, sanctos alios & virtute præditos exhortatur, vt diligant dominum, neque hoc simpliciter, sed ex toto corde. Quod ex sequentibus significauit, dicens.

*Quoniam ueritates exquirit dominus.* Veras scilicet dilectiones atque ex corde. Ἀληθείας.

*Et retribuit iis qui abundanter faciunt superbiam.* Hoc vt prædiximus, propter Achitophalem dictum est. Cum iis igitur, qui simpliciter superbi sunt, Dominus longanimis est: cum iis verò qui nimij sunt in eo vitio, condigna (nec serò) delictis retribuit supplicia.

*Viriliter agite, et fortificetur cor uestrum, omnes qui speratis in domino.* Adiuuabit proculdubio dominus vos, & non despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur. Consona autem hæc sunt iis, quæ habentur in fine psalmi vigesimiseptimi.

*Psalmus ipsi Dauid intelligentiæ.*

*Intelligentiæ inscribitur, uel, quia multa erat propheta plenus intelligentia, quando hunc psalmum composuit, uel, quia ob profun-*

Συνείσθεως.

disimos psalmi sensus, lectori multa op<sup>o</sup> est intelligentia, uel, quia lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe cū, dē cens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmum post commissum adulterium, & eadem: ob quæ cū in uarias incidisset calamitates, uarios etiā psalmos cōscripsit, illa deplorans peccata. Vtilis etiam erit hic psalmus, si iuxta anagogicum sensum intelligatur.

PSALMVS 31.



Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Cū post commissā à se delicta multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absque ullo labore contigerit, propria ablueri peccata: illos nimirum significans, qui lauacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum consecuti. Et quia ex iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circuncisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομιαι dicuntur, ad gentes referendæ sunt, ueluti quæ ἔνομοι: hoc est, exleges erant, & omni prorsus carebant lege: peccata uero ad Iudæos, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut cōtemptus legis.

Beatus uir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui ea ratione peccatum non adscripserit, quod per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum autem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptismata mentitus est, aut uolauit pacta quæ cum deo habet. Dolum enim hic pro mendacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus demonum renuntiare, & Christi mandatis se adiungere.

Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego uero plangendo fatigatus filii.

Inueterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Hæc fuit silentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa enim corpus sustinent, ac stabilem reddunt. Inueterata autem sunt, hoc est, infirmata, ac debilitata. Nam quod antiquū est, debilius fit. Infirmata, inquit, sunt vires meæ. Tota uero die dicit pro semper, atq; assiduè. Quotiens enim in tentationes incidebat,

incidebat, quotiens suum lugebat peccatū, quasi omnis illinc uitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto cædis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mortem quidē propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenuè confessus est. Dixisse enim illum ei legimus: non morieris, domesticas tamē calamitates ei comminatus est, in quas modo, cum se cerneret incidisse, flebat, ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursus clamoris causa: Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauiter delata. die uero ac nocte, dixit, pro perpetuo.

Cōuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, ueluti non interius sed exterius penetrando ad natum, & ueluti pungens ac dolorem inferēs. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

Iniquitatem meam cognitā tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deum uideatur, sermonē mutat, & exponit quomodo misericordiam à deo consecutus sit. Cum Nathan. inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans cōfinxisset, ac deinceps addidisset: tu es de quo hæc dicuntur: indicaui statim ego delictum meum, nec negaui. Iniquitatem autē eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Dixi annuntiabo aduersum me iniusticiam meam domino. Cognoscens me condemnationē euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram facturus, & statim confessus sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathan scilicet prophetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem ideò peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritus fuerat leges, à deo latas de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est perpeccisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatū, grauatam postmodum esse dicat super se manum dei, & dicim<sup>o</sup> quod postquam beatus David causam illam à propheta Nathan confictam rectè intellexisset & seipsū, quod deliquis-

disimos psalmi sensus, lectori multa op<sup>o</sup> est intelligentia, vel, quia lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe cū, dē cens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Conscripsit etiam beatus David hunc psalmum post commissum adulterium, & eadem: ob quæ cū in uarias incidisset calamitates, uarios etiā psalmos cōscripsit, illa deplorans peccata. Vtilis etiam erit hic psalmus, si iuxta anagogicum sensum intelligatur.



Eati quorum remissa sunt iniquitates, & quorū teeta sunt peccata. Cū post commissa à se delicta multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absque vllō labore contigerit, propria abluere peccata: illos nimirum significans, qui lauacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum consecuti. Et quia ex iis, alij ex Gentibus futuri erant, alij ex circuncisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione ἀνομία dicuntur, ad gentes referendæ sunt, veluti quæ ἀνομοι: hoc est, exleges erant, & omni prorsus carebant lege: peccata verò ad Iudæos, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut cōtemptus legis.

Beatus uir cui non imputauerit dominus peccatum. Cui ea ratione peccatum non adscripserit, quòd per regenerationis lauacrum ablutum iam, ac penitus deletum sit. Peccatum autem indifferenter posuit pro culpa.

Nec est in ore eius dolus. Nec post baptismum mentitus est, aut violauit pacta quæ cum deo habet. Dolū enim hic pro mendacio intelligere debemus. Profitetur enim is, qui baptizatur, operibus demonum renuntiare, & Christi mandatis se adiungere.

Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego verò plangendo fatigatus filii.

Inueterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Hæc fuit silentij causa. Per ossa autem vires suas intelligit. Ossa enim corpus sustinent, ac stabilem reddunt. Inueterata autem sunt, hoc est, infirmata, ac debilitata. Nam quòd antiquū est, debilius fit. Infirmatæ, inquit, sunt vires meæ. Tota verò die dicit pro semper, atq; assiduè. Quotiens enim in tentationes incidebat,

incidebat, totiens suum lugebat peccatū, quasi omnis illinc vitæ suæ inæqualitas defluxisset, & quia pro delicto cædis, & adulterij, mors illum in pœnam manebat, mortem quidē propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenuè confessus est. Dixisse enim illum ei legimus: non morieris, domesticas tamē calamitates ei comminatus est, in quas modo, cum se cereret incidisse, flebat, ac lamentabatur.

Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua. Hæc est rursus clamoris causa: Manum autem hic ponit pro puniendi potentia. Manu enim castigare solemus, quæ grauata est, hoc est grauiter delata. die vero ac nocte, dixit, pro perpetuò.

Cōuersus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, veluti non interius sed exterius penetrando ad natum, & veluti pungens ac dolorem inferēs. Infixa mihi igitur hac spina peccati omnia quæ secunda mihi olim erant, ac prospera, conuersa sunt in miseriam.

Iniquitatem meam cognitā tibi feci, & peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta aduersus deum videatur, sermonē mutat, & exponit quomodo misericordiam à deo consecutus sit. Cum Nathan. inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans cōfinxisset, ac deinceps addidisset: tu es de quo hæc dicuntur: indicaui statim ego delictum meum, nec negaui. Iniquitatem autē eam intelliges, quam & peccatum appellauit.

Dixi annunciabo aduersum me iniusticiam meam domino. Cognoscens me condemnationē euitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram factururus, & statim confessus sum dicens, peccaui domino.

Et tu remisisti impietatem cordis mei. Per Nathan scilicet prophetam dicentem, & dominus abstulit peccatum tuum. Cordis autem impietatem ideò peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritus fuerat leges, à deo latas de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est perpeccisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatū, grauata postmodum esse dicat super se manus dei, & dicim<sup>9</sup> quòd postquam beatus David causam illam à propheta Nathan confictam rectè intellexisset & seipsū, quod deliquis-

Εἰς τὰ λάβρω  
πρωίαν ἐν  
τῷ ἐμπά-  
γῆναί μοι.  
Ἀνομίαρ.  
& μαρτίαν

Ἐξ ἀγορεύ-  
σω.

Τῆς καρ-  
διάς

set non mortis tantum, sed noxæ etiã reum esse iudicasset: mors quidem ei statim remissa est, ob promptam atq; humilem cordis confessionem, dñum vero ab eo exactũ est, per subsequetas calamitates, iuxta propriã sententiã, ne tã celeriter, atq; in totũ liberatus, tantũ facinus, ac tantũ beneficium obliuioni facili⁹ mādaret, & rursus ī eadē incideret delicta.

*Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tēpore opportuno.* Pro hac, hoc est ab hac iniquitate mihi remissa, pius, ac religiosus vir quilibet instinctus rogabit te. Vbi enim innotuerit, remissum mihi fuisse peccatũ, statim, vt confessus sum, imitabuntur me deinceps pij omnes in tempore pœnitentiæ. Hoc enim pœnitentiæ tempus, quasi idoneum, ac commodum, opportunum tempus appellauit. Eritque hæc remissio exemplum omnibus pœnitentibus: quos ideo vocauit sanctos, quia impij atq; omnino perditij sunt, quos nulla duci contingit pœnitentia. Possumus & aliter dicere: quod tradatur prophetia de fidelibus, qui tempore opportuno, hoc est post prædicationem Euāgelij, dum eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorāt, pro eorum remissione ad deum quodammodo orare videntur.

*Veruntamen in diluuiō aquarum multarum ad eum non approximabunt.* Dictio veruntamen hoc in loco pro copulatiua coniunctione sumenda est, vt sit sensus: q̄ & in inundatione tentationum, (per aquas enim hoc in loco tentationes, ac calamitates intelligendæ sunt, quemadmodum & alibi, libera me de aquis multis) quod in huiusmodi inquam inundatione nullæ aquæ ad eum approximabunt, qui sic cōfessus fuerit, & cui hac ratione remissa fuerint peccata. Approximare autem seu appropinquare hoc in loco, idem est quod attingere & lædere. Vel per diluuium, baptisma intellige, quod in aquis fit, & peccata abluit. Aquas vero baptismatis multas, appellat, considerata potius qualitate, ac potentia spiritus, quàm vndarũ quantitate: quo pacto dicere solemus: vntum multum, hoc est validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptismo ad eum non approximabunt peccata: illic nimirum demersa, ac deleta.

*Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me.* Ab hac etenim, ad te confugio tanquam ad gaudium, & lætitiã.

*Exultatio mea erue me a circumdantibus me.* Opportuna est hæc inuocatio, tu, ô deus, inquit, qui es gaudium meum, eripe me a tentationibus, quibus quodammodo circumdatus detineor, seu visibiles seu etiã inuisibiles inimicos intelligas.

DIAPSALMA.

*Intellectum tibi dabo, & simul accedam in uia hac qua gradie- ris.* Diapsalma hoc in loco mutationem indicat consequentiæ sermonis. Verba enim quæ sequuntur ex persona dei proferenda sunt, respondentis ad prophetam, cui soli auditus est: ego te prudentem faciam, ad hoc, vt inimicorum superior euadas & simul tecum veniam in hoc itinere, quo ad bellum accingeris.

*Firmabo super te oculos meos.* Non simpliciter, inquit, Ego te aspiciam, sed constanter atq; indefinenter te obseruabo, eorum instar qui in bello alicuius curam suscipiunt & oculos in eum firmant, vt periclitanti subueniant, ac præsto ad sint. Alibi sæpe diximus, quod scriptura ab humanis affectibus: aut morib⁹ sæpenumero diuinas actiones describit, auditorum imbecilitati condescendens,

*Nolite fieri sicut equus, & mulus, in quibus non est intellectus* Admonet nos beatus David ex iis, quæ ipse passus est: nolite, inquit, amore mulierum furere, veluti infrenes equi, nec ad virtutem infructuosi fieri, vt muli. Illi, quid bonum, aut quid malum, quid honestum, aut quid turpe sit, ignorant: quia ratione, vt vos donati non sunt. Equi præterea hinniunt ad voluptates, & muli semina virtutis nulla concipiunt, nec fructum aliquem producant: & hoc partim quidem malitiæ causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad exercendas virtutes præ se ferunt.

*In camo, & freno maxillas eorum constringas, qui non approximant ad te.* Cum equi ac muli meminerit, non temerè perstans in translatione, frenum addit. & cōtra eos imprecatur qui irrationabiliũ huiusmodi animalium instar procul ab sunt a deo. Angas, inquit, domesq;, ac premas eorum hominum maxillas, qui per virtutum semitam ad te propius nõ accedunt. Camus, & frenum, idem sunt, & iuxta Græcarum dictionum etymologiam, alterum sic dicitur, q̄ ceruicẽ deflectat, alterũ verò, q̄ os mittatur. Per frenũ etiã illa potest

Καὶ συμ-  
βιβῶσε.

ἀγῆαις.  
κηνὸς ὡς  
καμπῶρη  
ἀυχένα χα-  
λινὸς ὡς  
χαλῶμε-  
νος εἰς ῥῶσῆ  
μα.



disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominem significat, veluti à parte totum. Cōtra huiuscemodi igitur hoīes ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabiles esse eos censet. Alij etiam dicunt verbum, angas, optatiui quidē modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro futuro,

*Multa flagella peccatoris.* Hoc, inquit, doceo: cognoscēs meo exemplo, q̄ multæ castigationes peccatorem manent.

*Sperantem autem in domino misericordia circumdabit.* Quod si quis post flagella cor suum, ac spem suam, verè ad deū cōuertat, is omnino etiam misericordiam consequetur.

*Lætamini in dominū & exultate iusti, & gloriāmini oēs recti corde.* Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nunc fortiores etiam exhortatur: quos ideo iustos vocat, q̄ iustè viuunt. & rectos ob vitæ rectitudinem. Lætamini, inquit, exultate & gloriāmini, non de vestris virtutibus. Infirmæ enim sunt, nisi conseruentur à deo: sed in ipso solo domino, qui adiuuat, ac protegit vos: Nam & ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem lætitiæ & exultationis prædiximus circa finem expositionis psalmi teritiidecimi. Tametsi sæpenumero idem eque significāt. Et quod ait in dominum, indifferens est constructio pro in domino.

*Psalmus ipsi David sine inscriptione apud Hebræos.*

*Apud Hebræos hic psalmus caret inscriptione, & videtur mihi cōtinere pertinentia ad tempora regis Ezechia, atq; exhortari sãctos, ac probos viros, ut deum laudent, quod Assyrios inuisibiliter destruxerint, tametsi possit etiam nobis omnibus accommodari.*

PSALMVS 32.



*Exultate iusti in domino.* Quid sit exultationem prædiximus. Per iustos autem hic, virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in re exultare iubet, quā in domino, qui solus & verè adiuuat & victoriam præstat. Neque enim aut fortitudo, aut exercitus, aut diuitiæ, aut mœnia aliquid tunc illis profuerunt.

*Rectos decet laudatio.* Per exultationem enim laudationē significauit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eam lau-

dat: & quia solis viris virtute præditis exultationem huiusmodi, ac laudationē apposuit, causam statim addidit dicens: quod eos præcipuè decet, vt deum laudent, qui rectè, ac duce ipsa viuunt virtute. Neque enim, vt alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto cōgruit calciamento: rectus autem est dominus deus noster, & rectitudines vidit vultus eius. Contravero diabolus obliquus ac tortuosus est, vt serpens: atque ideo sui similib⁹ delectatur.

*Confitemini domino in Cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.* Antiquis lex erat vt deum laudaret in Cithara & in psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quemadmodum in procemio operis tradidimus, docētes quam nā differentiam habeat psalteriū ad alia musica instrumenta. Iuxta Anagogem per Citharam, quæ infernè pulsatur, ipsum possumus corp⁹ intelligere. Qua (vt inquit Magnus Basili⁹) in Cithara, atque in Lyra æs inferius resonat ad plectrū. Confitemini igitur domino, hoc est gratias ei agite, vos nimirum, quicumque ab intellectualis Assyrij obsidione admirandè liberati estis: & primum quidem ipso corpore, ieiunādo, flendo, humi cubando, psallendo etiam, hoc est, canendo: si qua præterea alia sunt dona: quæ ad moralem pertinent virtutem, & quibus agi possunt gratiæ deo, hæc omnia deo offerte. Per psalteriū autem intellectus significatur, quia quæadmodum in psalterio decem chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas supernè habēt, vt alibi diximus, ita intellectui nostro decē adiacent legalia præcepta, supernè nobis à deo (vt ita dicam) insonata, quæ qui obseruauerit, per illorum symphonias, atque cōcentus, spiritualem atque intellectualem cantum deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, & per contemplandi virtutem, psallite cum intelligentia quæcunque canitis.

*Cantate domino canticum nouum.* Iuxta historię sensum, nouum canticum dicit, veluti de recenti, ac nuper compositum, ob admirandum nimirum dei opus quo à tam grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati: iuxta Anagogem vero, Christianorum cantus intelligit, quoscunque scilicet fideles composuerunt: qui noui sunt comparatione antiquorum mandatorum.

*Bene psallite ei in uociferatione.* Vociferatio est ingeminatio

Εἰς τὸ λαλῆσαι  
λαλῆσαι.

ta militum vox, quæ aduersus hostes audaciam præstat. Per huiusmodi vero vociferationem confidere nos admonet, dicens: psallite iubilanti voce, ac fiduciam præstante, postquã hostes omnes territi, atque in fugam conuersi sunt. Quod verò ait, bene psallite, idem est quod sublimiter, seu egregiè, atque ex tota anima.

*Quia rectū est uerbū domini, & omnia opera eius in fide.* Rectus est, inquit, sermo domini, quæ per Esaiam prophetã de dissoluēda obsidiōe significauit. Ecce enī q̄ opa quæ dominus cōtra Assyrios fecit, fidē præstāt & cōfirmāt illi<sup>o</sup> sermonē. Vel aliter: Omnia in vniuersum opa domini, in fide esse dicuntur: quia quoscunq; eã cernētes mouēt ad fidem, vt credāt in opificē ac creatorē deū. Nã (vt alia omnia omittam) nonne vel vnicus apis aculeus, qui fistulæ in morē fact<sup>o</sup> est, ita vt per eū (tametī alioquin tenuissimus est) apis venenū effundat, abūdē docere nos potest, q̄ nō fortuito aut ex sese sed quod diuina vi tanta tenuitas fuerit cōcauata? Et aliter: Rectū est noui testamēti, ac saluatoris nostri uerbum, nihil obliquū, nihil dissolutū habēs, vt uetus lex. Præterea & quæcūque opa olim fecit dominus, dū cōuersaretur in carne, fidelē reddūt eius sermonē, dū sibi cōsona sunt & aliis credēda: vt pote uera & quibus cōtradici nō possit. Vel aliter: per uerbum, ipse filius intelligendus est, qui rectus est, & uia nō errans, ac ueritas. Ego enim sum, inquit, uia & ueritas. Omnia etiam signa quæcunq; fecit, ob uidentium, & auditorū fidem, facta sunt, vt scilicet crederent in ipsum.

*Diligit misericordiam & iudicium dominus.* Vide quomodo misericordiam præponat iudicio, utque eam deus magis diligat. Hac etenim ratione in peccatoribus deus, primum expectare ab eis solet, an pœnitentiam agant: quia nimirū misericors est. Deinde, si immedicabiles permanserint, eos castigat, quod pertinet ad iudicium. Vel, quia cuicunq; iudicio suo deus misericordiam commiscet, iuxta illud: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? vel misericordiam quidem diligit deus in iis, quos castigando erudit ac dirigit, iudicium uerò: in iis, qui peruersi atque incorrigibiles perseuerant. Vel misericordiam diligit, in præsentī seculo. Non ueni enim, inquit, ut iudicem mūdum, iudiciū autē in futuro. Simile est etiã quod alibi legimus: mi-

sericordiã, & iudiciū cātabo tibi domine: hoc est, misericordiã, & iudiciū, in canticū tibi, ac laudē componā: narrās, nimirū quomodo misericorditer iudicas, ut prædiximus. Cōmiscetur enī misericordia iudicio, & iudiciū misericordiæ, ne misericordia laxitatē, ac molliciē, néue iudiciū desperationē generet. Quòd si psalmū referas ad tēpora Ezechia, dic quòd dominus misertus est obsessam Hierusalem, & q̄ iudicio suo Assyrios iniuste obsidentes condemnauit.

*Misericordia domini plena est terra.* Omnium enim miseretur deus, impiorum etiam, ac se deum abnegantium. Nam alioqui, si misericordia non ueretur, quomodo fineret eos uiuere? credentium tamen semper magis miseretur, & impiorum minus. Vel per misericordiã domini, euāgelij prædicationem intellige, quod misericordia plenum est, atque ex misericordia creatoris nostri dei nobis datum, & quoniam iam plena est tota terra ob disseminatam undique apostolorum doctrinam. Sermonem autem suum deinceps mutat in laudem, narrans mirabilia dei, & dicens.

*Verbo domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis potentia eorum.* Videntur quidem hæc uerba, idem æque significare. Dixit enim deus de vno quoque, fiat, & factū est. Verbum præterea, oris spiritus est aerem verberās: & qualis est oris spirit<sup>o</sup>, qui aerē verberat, tale est & ipsum uerbū. Similiter firmamentum, ac potentia, pro eodem sumuntur. Celi enim difficile corrumpuntur, firmique, ac stabiles sunt. Sed iuxta altiore sensum, (quo dicere possumus, beatū Dauid hoc in loco de sancta Trinitate philosophari,) per dominū, patrem intellige: & filium, per uerbum: & per spiritum oris eius, spiritum sanctum: quem ideo spiritum oris eius appellauit, ut eiusdem eum ostenderet esse substantiæ cum illo à quo emittitur: & quòd non creatus esset aliunde. Per cælorum uerò potentiam, cælestes angelorum potentias intellige. Illud tamen aduerte, quòd non separatim filius homines creauit, & spiritus angelos: Sed filius quidem omnia in esse produxit. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Sanct<sup>o</sup> uerò spirit<sup>o</sup> angelos sanctificauit, postquã creati sunt: quoniam ob causam, non de facili mouentur ad malum. In bono confirmati angeli nullo modo mouentur ad malum, cum ab initio statim, ipso sancto spiritu, ueluti tinctura quadam con-

solidati ac corroborati sint.

*Congregans quasi utrem aquas maris.* Subintelligenda est præpositio in, vt sit ordo: quòd congregat quasi in utrem. Congregat, inquit, aquas maris in terræ concauitates, quasi in utrem. Vel aliter: congregat aquas maris, quasi utrè: hoc est, instar vtris, tumentes nimirum non secus atque vter, ventorum vi, & pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per utrem, humorè intelligit, qui in utre continetur, à continente, contentum ipsum significans: vt sit sensus: congregans aquas maris, eo modo quo humor aliquis in utre cõtinetur. Continentur etenim in seipsis aque maris, mandato dei, nec disperguntur in terrã, non secus atque humor ille, qui quasi vinculis quibusdam in utre continetur. Quidam etiam dicunt, prophetam hic de iis loqui vaporibus, qui generantur è mari, & paulatim circunlati, in aere consistunt, & vtris instar condensantur & fiunt in nubem.

*Ponens in thesauris abyssos.* Abyssus dicitur aquarum profundum. Est autè græca dictio, abyssus, & iuxta nominis etymologiam sic dicta quasi impossibile sit, vt in illud profundum quis descendat. Abyssorum autem thesauri sunt sinus terræ, è quibus fontes proueniunt, & flumina. Vel per thesauros, locum intellige supra firmamentum, vbi deus à principio aquarum dimidium posuit: thesauros autem eum locum appellauit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet, & occultus est, tametsi opportuno tempore aperiatur etiam à deo, & claudatur. Huiusmodi enim sunt thesauri proprietates, Ego verò hunc versiculum puto apostolis congruere, qui thesauri fuerunt: custodes nimirum & conseruatores abyssorum; hoc est profundissimorum mysteriorum fidei.

*Timete dominum omnis terra.* Terram sæpenumero, vt nunc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel quia habitant in terra. Nam cum à creaturarum magnificentia, creatoris potentiam ostenderit, quod reliquum est, admonet: timendum eum esse, & venerandum, quasi solum deum. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos iubet vt timeant deum. Ita enim significari per terram sæpe apud scripturam inuenimus.

*Ab eo autem commoueantur omnes habitantes orbem.* Præ timore eius, inquit, tremant homines quoniam magnus est,

& terribilis. Magnus autem Basilius versiculum hunc aliter intellexit. Habitantes orbem, inquit, commoueantur ab eo hoc est moueantur, quæadmodum ipse deus vult, & sit sensus: prophetam precari, vt omnibus habitantibus orbem, corporis atque animæ motus sint secundum deum, & à diuino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, à cuius operibus & verbis omnes cõmoti sunt, alij quidè ad fidem mutati, alij verò terrore ac perturbatione affecti.

*Quoniam ipse dixit & facta sunt.* Traditur hic iusta timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium creator est. Dixit enim fiat hoc, aut illud, & factum est statim.

*Ipse mandauit & creata sunt.* Idem fere sibi voluit hæc verba, quod proximè, superiora. Vel, verbum, mandauit, appositum est ad declarationem verbi, dixit. Neque enim simpliciter dixit, sed iussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: dixit, & facta sunt: ad ipsam tantummodo hominum creationem referendum est. Quod verò subdit: mandauit, & creata sunt: ad regenerationem referatur, quæ per euangelij prædicationem facta est. Mandauit enim apostolis vt irent, & docerent omnes gentes. Nam & ipsi fideles, noua dei creatura appellantur.

*Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum.* Varios sensus recipiunt hæc verba. Possunt enim de Assyriis intelligi: qui obsederunt Hierusalem: & de Christi crucifixoribus: & de iis, qui apostolos, ac martyres, vi, atque tyrannide oppresserunt: & si quidem de Assyriis intelligas, dic quòd gentes ideo eos appellat propheta, quia ex diuersis nationibus ad bellum huiusmodi fuerant congregati aduersus Hierusalè: & per populos, Hebræos ipsos intelligit. Quidam enim eorum propter angustias in quibus erant constituti, oportere cogitabant sese in manus inimicorum tradere: per principes verò, duces, ac præfectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differentiam personarum nosces, si expositionem legeris secundi psalmi: si verò malis de tyrannis intelligere: per gètes, nationes varias intellige, quæ vbique locorum sunt: & per populos, inimicos fidelium Iudæos: per principes verò, reges ipsos, ac duces.

*Consilium autem domini in æternis permanet.* Per cõsilium

autē domini, euangelicā prædicationē intellige, quæ omnes homines credētes per se saluari vult. Hoc igitur cōsiliū, stabile, atque inuictum vsque ad futurum seculum permabit.

*Cogitationes cordis eius in generationem & generationem.*

Quemadmodum superius consilia, & cogitationes dixit ita & nūc. Est autem consilium, sententia quæ recta esse existimatur, cogitatio verò simplex cōsideratio. In generationem & generationem, cōsueuerunt antiqui dicere, pro semper. Quasi per omnium generationum successiones. Per cor autem dei, humano quodam more loquens propheta, voluntatem dei intelligit: & sensus est: quod semper id permanet, quod vult deus, neque id solum quod vult sed illud etiam, quod cogitat. Cogitatio enī diuina, perfectū opus est. Possūmus & aliter dicere: quod cogitationes cordis dei, vetus nimirum ac nouū testamētū permanēt in generationē & generationē: alterū videlicet in Iudæorū generationē, alterū verò in fidelium. Antiquū quippe illis, nouū autē istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de visibilibus, seu etiam inuisibilibus inimicis: quod Ghristus nimirum eorum consilia dissipabit, & quod dominus perficiet quæcunque ad salutem nostram disponere voluerit.

*Beata gens, cuius est dominus deus eius.* Beata gens, quæ regitur, & gubernatur à deo suo. Hæc autem sola est christianorum gens, cui saluator promisit dicens: Ecce ego vobiscū sum vsque ad consummationem seculi.

*Populus, quem elegit in hæreditatem sibi.* Nos fideles, & gēs dicimur, veluti ex gentibus in vnam ecclesiam congregati: & populus veluti: qui loco abiecti illius Iudæorum populi, introducti sumus. Elegit enim nos deus in hæreditatem, iuxta illud: dabo tibi gētes hæreditatē tuam. Beatos verò nos appellat, ob paratorum nobis bonorum fruitionem.

*De cælo respexit dominus.* Hæc verba etiam habentur in psalmo xlii. vide quæ illic dicta sunt.

*Vidit omnes filios hominum.* Omnes enim sub cælo habitant: & nullus eum latet.

*De præparato habitaculo suo.* Hoc est habili ac commodo, vt facilè illinc omnia perspiciat.

*Respexit in omnes qui habitant terram.* Dum repetit propheta deum respexisse, videtur velle lectori timorem incu-

tere, veluti ex eo quod occulta esse deo non possint mala quæ fecerit.

*Qui finxit singillatim corda eorum.* Adhuc formidabilius quoddam dicit. Nam si plasmauit omnes deus: omnino etiā & nouit cogitationes, & motus omnes eorum, quibus dedit vt essent. Timendum est nobis igitur à deo, cum non praua tantum opera, sed nec ipse etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod verò ait: deum singillatim finxisse corda eorum: idem est, ac si diceret: fecisse ea deum, singularia ac separata à vitiis, atque à passionum vinculis. Vel etiam singillatim, hoc est separatim, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

*Qui intelligit in omnia opera eorum.* Atque hoc etiam magnum est, quod nullis sensibus indiget deus ad percipiendū quæ fiunt aut dicuntur, aut cogitatur, sed purè, simpliciter, ac syncerè omnia intelligit.

*Non saluabitur rex ob multam potentiam, & gigas non saluabitur in multitudine fortitudinis suæ.* Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armaque, aut diuitias. Per gigantem verò quencunque robustum hominem intellige, qui generoso ac præstanti sit corpore. Quod si quis istorum aliquando saluatur, non propriis viribus, sed diuina gratia salutem consequitur.

*Fallax æquus ad salutem.* Instabilis scilicet, ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum saluaturus sit.

*In multitudine autem potentia suæ non saluabitur.* Equus scilicet, vnde Sēnacherib, qui cōnumeratis viribus abūdabat, nihil inde adiutus fuit, quinimmo malus malè perditus est.

*Ecce oculi domini super timentes eum, & super eos qui sperant in misericordia eius.* Hæc in primis dicta sunt propter Ezechiam regem & socios. Deinde causam diuinæ huius protectionis atque custodiae addit, dicens.

*Vt eruat à morte animas eorum.* A morte inquam, quæ post diem illum expectabitur, vt prædiximus. Ad vesperum enim, inquit, demorabitur fletus.

*Et alat eos in fame.* In fame quæ propter obsidionem causata est. quæ oīa subsecuta sunt: vt in libris regum traditur.

*Anima nostra sustinebit domino.* Et rursus, inquit, in temptationum tēpore sustinebimus domino: id est, in gratiā do-

εις πάντα.

δύναμις  
ἰχθός.

ὑπομένω  
τῷ κυρίῳ.

mini, seu propter dominum, propter quem oderunt nos infideles: deinde longanimitatis ac patientiæ causam infert.

*Quoniam adiutor & protector noster est.* Multa enim nobis adsunt iudicia, ob quæ certi reddimur, quod inter pericula nobis opem feret.

*Quia in ipso lætabitur cor nostrum.* Sustinebimus, inquit, quia dominus adiutor noster est, & quia per ipsum lætabimur, cum vicerimus.

*Et in nomine sancto eius sperabimus.* In nomine sancto eius circumloquendo dixit, pro, in ipso domino, vel in inuocatione nominis eius, quæ vel in fugam potest inimicos conuertere. Possunt hæc etiam intelligi de Christianis, qui victuros se sperant, quoties vel nomen Iesu nominant. Multa etenim miracula solum id nomen, tantummodo prolatum per fecit, quale illud est: In nomine Iesu Christi surge, & ambula: atque alia huiusmodi.

*Fiat domine misericordia super nos, quemadmodum sperauimus in te.* Sic fiat vt nos sperauimus. sperauimus autem quam maximè. Maxima erit itaque & tua misericordia.

*Psalmus ipsi David, quando mutauit faciem suam coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.*

David fugiens Saulem, venit in Noba ciuitatem sacerdotum, & obuiam factus Achimelech, qui inter illos dignitate excelebat, finxit se missum fuisse à Saule ad certum negocium, petiitque ab eo panes & gladium: cumque nullos alios inuenisset, panes propositionis accepit, quos una cum sociis fame impulsus comedit: atque hoc præter legem. Solis enim sacerdotibus eos edere licebat. accepit etiã & hastã Goliath, quæ illic obseruabatur in anathema: hoc est in oblationem domino. Exiens autem illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth: cumque familiares quidam regis eum cognouissent, & nescio quid susurrassent, timore correptus, finxit se insanum. Circumferebatur autem, & strepitu fores concutiebat: defluebat autem in barbam spuma ab eius ore. Quamobrem sacrum morbo corripit putauerunt, atque hoc pacto dimissus, ac saluatus est. Historia quidem huiusmodi est. Et quidam Abimelech, eundem esse existimant, quem supra appellauimus Achimelech primarium inter sacerdotes: eumque gemini fuisse nominis affirmant: & per mutationem faciei David, fictionem illam negocij intelligunt,

ad quod se missum esse dixerat à Saul, timens ne si eius fuga à sacerdotibus cognita fuisset, regi id fortassis deferri posset. uerum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, regum tamen historia coram Achis tantum mutasse eum faciem tradit, & nõ coram Achimelech. unde ad præsentis inscriptionis intelligentiam Magnus Basilius animaduertendum esse admonet, quod nomen Abimelech, comune quoddam fuit nomen omnibus regibus Geth, quæadmodum Cæsaris, atque Augusti nomen Romanorum imperatoribus: & Pharaonis nomen, regibus Aegypti: & alia huiusmodi. Quocirca regi illi Geth, priuatum nomen fuisse Achis tradit, comune autem cum aliis regibus Abimelech. Ex huius igitur regis manibus liberatus David, cum se cognosci formidasset, huc deo cecinit psalmum, in gratiarum actionem, quod sapientem eum reddidisset, ut per insaniam simulationem, uiam liberationis inueniret. Congruit etiam hic psalmus, cuicumque fideli à periculis liberato.

PSALMVS 33.



*Benedicam dominum in omni tempore.* Cum periculum euaserim, retribuam deinceps saluatori meo gratias: laudes nimirum perpetuas: quia semper mihi adiutor fuit. Edoctum autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: sine intermissione orate, semper deo gratias agite.

*Semper laus eius in ore meo.* Sed quomodo poterit quis deum semper laudare, atque in ore suo illius laudes assiduas habere, cum de uitæ necessariis sæpenumero tractandum sit? comedendum, bibendum, & dormiendum? Num ideo fortassis, quia certum est, præter hoc corporale, aliud esse intra hominem, intellectuale os, per quod diuinarum contemplationum cibus accipitur? & de quo scriptum legimus, os meum aperui, & attraxi spiritum? Item alibi: dilata os tuum, & implebo illud? hoc igitur os impediri nunquam potest, & dei semper reminiscetur, si sobrius esse uoluerimus. vel aliter: in omni tempore: hoc est, congruo tempore, & semper quando opportunum est. Oportet quidem vt nostro hoc corporis ore deum laudemus, quando aliunde nulla uirgens adest necessitas, intellectus uero ore, perpetuo. Reminisci enim Dei semper debemus, vt inquit Theologus, & nunquam cessare. Vnde in canticis canticorum di-

citur: ego dormio, cor autem meum vigilat.

*In domino laudabitur anima mea.* Non ob propriam ego virtutē ab hominibus laudabor, sed propter deum: quia scilicet illum adiutorem habui. Beatus enim, inquit, cui deus Iacob adiutor eius, anima autem mea laudabitur, circumloquēdo dictum est, pro eo quod est: Ego laudabor.

*Audiant mansueti, & lætentur.* Audiāt quōd admirādum in modum, & præter omniū opinionem seruatus sum. Per māsuētos autem, hoc in loco patiētes laborum appellat, atque in afflictionibus lōganimes, qualis ipse erat beatus Dauid. Et lætentur, inquit, quia deus huiuscemodi sustinentes viros non despicit: Quinimmo in periculis cōstitutos saluat. Me igitur in exemplum habeant, & confidant.

*Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.* Ipsos adhuc mansuetos alloquitur, atque aduocat, vt magnificent, & exaltent deum. & quomodo magnificare, atque exaltare quis deum possit, diximus in principio psalmi x x i x. deinde narrat quomodo liberatus sit.

*Exquisiui dominum, & exaudiuit me.* Præpositio ex, intentionem quandam maiorem demōstrat. in mediis, inquit, periculis derelictus, cum labore perquisiui dominum in auxilium: & statim exaudiuit me.

*Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus: & postremò ne sequēdū etiam interimendus esset.

*Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestra non confundantur.* Solet afflictio mentem hominum confundere, atque obtenebrare. vos igitur qui in afflictionum tenebris constituti estis, accedite, vt quemadmodum ego feci, vos pari modo eum exquiratis. Et illuminamini: ipsa nimirum lætitia, atque alacritate, calamitatum tenebras, ac caliginem dissipāte, ne confundamini etiam spe: spe, inquam, salutis. Iuxta anagogen potest hæc prophetæ exhortatio de diuino baptisinate intelligi. Accedite, inquit, ad Christi fidem vos, qui in errore estis, & illuminamini per baptismum, quo anima illuminari solet, & animæ oculus purgari: & non confundemini, quia omnem illic confusionis materiam, atque originem abluetis. Facies autem vestra, circumloquendo

ὁ μὴ κα-  
ταχυθῆ.

dixit, pro vos, veluti totum à parte.

*Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum.* Quod ait, iste, demōstratiuè dictum est, ac si diceret: ego ipse quem cernitis. Pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio: vel ob humani generis tenuitatem.

*Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Castra ponit dominus circa vnunquēq; hominum qui timeat deum, illum nimirum aduersus omnem noxiam muniens aduersitatem. Verum illius angeli potentiam considera, qui vniuscuiusque nostrum vitam custodit. Nam cum vnus numero tantum sit, vniuerso atque integro hostium exercitui resistit. Timentes autem dominum eos appellat, qui illius obseruāt mandata. Vbi enim, inquit, est timor, ibi etiam mandatorum obseruatio.

*Gustate & uidete, quoniam bonus est dominus.* Cognoscite, inquit, & vos. per gustum enim hic experiētiam intelligit. Gustabitis autem, si mei exemplo, ex tota ad eum anima clamaueritis: vel si exquisiueritis eum diligenter: si non ambigam in illo sp̄e seruaueritis. Vel aliter: exhortatur nos propheta ad dominici corporis, ac sanguinis participationem: Quæ duo, omnes qui dignè gustauerint, sentient sibi statim vires, atque auxilium præstari à deo.

*Beatus vir qui sperat in eo.* Nā si maledictus homo est qui sperat in homine, contrā erit beatus qui sperauerit in deo.

*Timeate dominum omnes sancti eius.* Sanctos eos vocat, qui deo oblati, atque ei sanctificati sunt. Timeate igitur dominum, quia huiusmodi timor inordinatos motus coercent. Cōfige enim, inquit, timore tuo carnes meas: deinde infert lucrum, quod ab isto prouenit timore.

*Quoniam non est defectio timentibus eum.* Nam qui dei timorem in sua anima plantauerunt, nunquam à virtutis operatione deficiunt. possumus etiam dicere, quōd timentibus dominum nulla est defectio: quia & veste sacri baptismatis induti sunt, & corpore, ac sanguine domini vescūtur, & telo crucis armati sunt: & denique, quia necessariis quibuscunque rebus fruuntur.

*Diuites eguerunt & esurierunt, exquirentes autem dominum, non diminuentur omni bono.* Cum nullam esse asseueraue-

Παρεμει-  
λα.

κρησός.

ὁσιθημα.

rit defectionem iis, qui timent dominum, nunc sermoni suo fidem facit, docens quomodo huius seculi diuites sapius effecti sunt pauperes, & fame vexati. Terrenæ enim diuitiæ fallaces sunt, & saepe commutantur, ac decidunt: contra verò omnes qui per dei timorem, ac mandatorum obseruationem dominum quærunt, nullis vnquam bonis indigebunt, ex iis nimirum quæ reposita sunt diligentibus dominum. Humanis enim bonis quàm maximè indigebunt, cum per arctam afflictionum ac tentationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur hæc verba ad Iudæos, qui olim diuites fuerunt ciuitatum, scilicet ac militum copia: insuper, & celeberrimo illo templo, diuina lege, & conuersatione dei, ac deinceps his omnibus priuati, pauperes effecti sunt, ea nimirum ratione, quia dñm Iesum misericordia diuitem, & pauperem effectum propter nos, impudentissimè occiderunt: quique esurierunt, postquã verum illum vitæ panem de medio sustulerunt. Fideles autem qui ex gentibus fuerunt, quærentes dominum, omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

*Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos.* Est hic quidam veluti præceptoris, seu doctoris sermo. Solent enim doctores habere discipulos filiorum loco eo quod fingat illos quodammodo, ac formet ad virtutes, ac penè veluti noui patres, eos iterum generent. Timorem autem domini dixit ad distinctionem timoris dæmonum. Potest etenim & dæmon timorem incutere, de quo alibi scriptum est: A timore inimici eripe animam meam.

*Quis est homo qui vult vitam?* Non omnes vocat propheta, tametsi indistinctè dixerit, venite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia viuunt animalia, sed peculiarem quandam veram, atque æternam. Præsens etenim vita, mors potius appellanda est. Atq; ideo meritò apostolus dicebat: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* per mortem, ipsum corpus intelligens, vel vitam potius, quæ est in corpore.

*Diligens dies videre bonos.* Non huius seculi dies dicit, de quibus patriarcham Iacob dixisse legimus, dies annorum meorum pauci, & mali: & magnum Paupum: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt: sed de futuri seculi diebus loquitur.

loquitur. illud enim est seculum, quod bonos habet dies ob verum illud, atque inefabile gaudiũ. dies autem ideo dixit, quia illic perpetua est lux.

*Cohibe linguam tuam à malo.* Nunc opera subiicit, quæ efficiere solet dei timor. timorem verò dei nunc initialem dico, non perfectum, & linguam in primis iubet compescere, veluti membrum inter cætera magis labile, & ad omne vitij genus magis promptum. ministra enim nobis est ad hominum contumelias, & ad dei blasphemias: turpibus etiam concupiscentiis inseruit, & lenocinio detrahit: præterea accusat, texit dolos, decipit, falsa præbet testimonia, peierat: & omnium denique vitiorum instrumentum est.

*Et labia tua ne loquantur dolum.* Dolus occultum est facinus sub boni simulatione confictum: & dum superius dixit, cohibe linguam tuam à malo, omnes in vniuersum prauos sermones comprehendit: at nunc de prauo quodam, ac magis particulari tractat sermone, veluti de vitio omniũ grauissimo, cum clãdestinè componi soleat hi doli, atque ideo etiam minimè euitari possint. ac veluti de re, quæ in vniuerso genere humano, quam latissimè pateat, in quod ab initio diabolus lætifera hoc virus euomuit, quando primum Euam decipit.

*Declina à malo, & fac bonum.* Considera optimum ordinem, quia verba in promptu magis sunt, quam facta: primo à prauis nos admonet verbis abstinendum esse. cohibe enim, inquit, linguam tuam à malo. sermo enim, vt sapientes dixerunt, via quadam est ad actiones. ac deinde ab ipsis etiam prauis auertit operibus, dicens: declina à malo. & consequenter, sublatis impedimentis, nos insuper ad bene operandum adducit dicens, & fac bonum. nam quemadmodum impossibile est, infirmum aliquem ad sanitatem restitui, nisi prius à morbo liberetur, ita etiã impossibile est aliquem bene operari, qui à vitiis prius non abcesserit. Illud etiam considera quomodo abstinere tantum non sufficit, à vitiis, sed bonis etiam operationibus opus est. vel aliter: declina à malo, & fac bonum: illud, ne pœna afficiaris, hoc autem, vt etiam honoreris. Alia etiam ratione, vitio cui datur? si bonum non faciat: quia inertis ac ignaui hominis est, nihil operari, atque ocio torpescere.

*Inquire pacem, & persequere eam* Pax est omnium bonorum caput, quam discipulis suis dominus veluti hereditatem quandam reliquit: pacem, inquit, meam do vobis, pacem relinquo vobis. nam qui erga deum fuerit pacificus, is humanas etiam passiones omnes superabit. Non igitur simpliciter a nobis querenda est pax, sed cum studio, ut docet nos propheta, hoc in loco: dum ait: persequere eam, ac si diceret, per illius vestigia vobis currendum est, ut praeuenientes eam comprehendatis.

*Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* Per oculos, & aures domini, videndi, atque audiendi potestas in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, & illorum actionibus delectatur, & preces exaudit, utpote exaudiri dignas. per iustos autem hoc in loco, viros intelligit, omni praeditos virtute

*Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Videt, inquit, Dominus eos etiam qui prava opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos: istos quidem videt, ut custodiat, illos autem ut perdat, ut condemnet, ut poenas ab eis exigat. prauus enim quilibet statuto a deo tempore perit de terra, siue hanc mundi terram intelligas, siue terram eorum, qui saluantur. timeant igitur omnes peccatores, cum eorum delicta deum minimè lateant. potes etiam per vultum domini intelligere aduentum eius, in futuro iudicio, quando se uero, ac acerbo vultu eos aspiciet.

*Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.* Qui terrena, atque humilia votis non expetunt, sed caelestia, ac sublimia, tametsi lingua fileant, mente tamen ac spiritu palam clamant, & eorum clamor quam facillimè peruenit ad aures domini: unde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione, ac miseria: vel quia, ab omni aduersitate a deo liberantur: vel quia, fortitudine, atque constantia, omnem afflictionis impetum superant: quae res etiam liberatio dicitur, ut aliis in locis declarauimus.

Εγγὺς κεί-  
νός τοῦ  
σοῦτε τριμ-  
μῆνος τῶν  
καρδίας.

*Prope est dominus omnibus contritis corde.* Deus quidem ob summam eius benignitatem omnibus prope est. ait enim per prophetam: deus appropinquans ego sum: verum nos sceleribus nostris longe ab eo discedimus. Ecce enim, inquit, ali-

bi propheta, ij qui elongant seipfos a te, peribunt. contritos autem corde eos appellat, qui de propriis peccatis compuncti sunt. compunctio enim superbiā, ac fastum maximè coterit.

*Et humiles spiritu saluabit.* Praecedit enim compunctio, & subsequitur humiliatio. humilem autem spiritu dixit, hoc est animo. nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles deo grati non sunt.

*Multae tribulationes iustorum, & de omnibus his liberauit eos dominus.* Permittit quidem eos dominus in virtutis gymnasium descendere, sed non finit superari a laboribus: quod tamen & victoria reputatur, ut praediximus, & illorum laudi adscribitur. Atque ideo alibi dicit dominus: in mundo tribulationem habebitis, sed confidite: & Apostolus in omnibus tribulationibus estis, sed non angustiati, & multa alia habentur huiusmodi.

*Custodit dominus omnia ossa eorum, unum ex his non coteretur.* Atqui multorum martyrum, ossa contrita sunt, verum homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solum ipsum corpus, sed etiam qui interior, hoc est ipsa anima, quae sua etiam membra habere dicitur, sicut & corpus, atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos: item qui habet aures audiendi audiat: vel, os meum aperui & attraxi spiritum, & dentes eorum contriui. item, ventrem meum doleo: aut, pes iusti non offendat: & alia huiusmodi: non corporis, sed animae membra intelligimus. unde & nunc per ossa solidiores quaedam animae cogitationes intelligit, quae eam non secus atque ossa corpus sustinent, atque confirmant. custodit autem dominus haec, quae diximus iustorum ossa, quia ei placent, & nihil eorum conteretur, violentia scilicet peccati.

*Mors peccatorum praua.* Hoc est laboriosa, atque molesta: quod ex Graecae dictionis etymologia, melius percipitur. tunc temporis etenim certius dignoscunt poenas sibi fore repositas. iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt praeparata.

πονηρὸς  
παρὰ τὸ πῶ-  
νός.

*Et qui oderunt iustum, delinquent.* Oderunt iustum ij, qui in peccatis sunt, nam si simile suo simili latatur, illud consequenter patet, quod dissimile suum odit dissimile. quorum enim vita dissimilis est, horum etiam sententiae pugnant inter se sunt, atque contrariae. delinquent autem, quia omnibus aliis



*Superuacue exprobrauerunt animam meam.* Animam meam circumloquendo dixit pro meipsum. Est que animaduertendu, quod huiusmodi figura loquendi, quae Graecè Periphrasis dicitur, frequentissima reperitur apud beatum Dauid ut illud: anima mea, vita mea, facies mea, nomen tuum, & alia huiusmodi. mentientes, inquit, exprobrauerunt me, ingratum appellantes, & regis infidiatorem.

*Veniat illi laqueus, quem ignorat.* Inexpectata, inquit, calamitas illi obueniat: illi inquam, qui & mihi interitum abscondit, & qui me exprobrauit, siue Saulè intelligas, seu quemuis alium, qui Saulem vrgeret aduersus ipsum beatum Dauid.

*Et rete quod abscondit comprehendat eum.* Et rete quod clam aduersus me tetendit comprehendat eum: hoc est, omnis illius conatus, omne consilium in authorem conuertatur.

*Et in laqueo cadet in ipso.* Idem etiam significant haec verba. & cum dixerit in laqueo, addidit in ipso. in ipso, inquam laqueo quem idem ille disposuit.

*Et anima mea exultabit in domino.* Inimicis meis ita castigatis, laetabor in domino, qui iustis eos affecit poenis.

*Delectabitur in salutari suo.* Quia illos perdidit, & nos saluauit.

*Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? eruens pauperem de manu fortiorum eius, inopem & pauperem a diripientibus eum?* Omnia autem ossa mea, id est membra mea omnia quae in profundo corporis sunt. significare autem videtur per haec verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animae prouenientem. vel, per ossa, solidas ac validiores animae cogitationes intelligit, ut saepe diximus. Inopem autem seipsum propheta appellat, quasi exulem, necessariorumque omnium indigentem, & solum per fortiorem verò Saulem intelligit, qui & diuitiis & bellicis copiis affluebat: & dum inopem se bis dicit, & insuper, pauperem, addit: & tenuitatem suam maximam denotat, & huiusmodi verborum humilitate deum pariter ad maiorem misericordiam excitat. Diripientes etiam, ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spem, qui sese eum direpturos sperabant.

*Surgentes testes iniusti, quos nesciebam interrogabant me.* Ipse nimirum Saul, & quicumque ei assentabantur: quos beatus Da-

uid testes ideo appellat, quia aduersus se testimonium ferebant, & iniustos, quia mendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum subfannatione quadam ac derisu interrogabant eum: nunquid aspiraret ad regnum? Interrogabant autem hoc, & pariter asseuerabant, ita esse. Quod tamen beatus Dauid, ut pote innocens ignorasse se ait. Nunquam enim ad regnum aspirauerat. Possunt etiam haec verba de Christo intelligi, propter falsos testes, qui interrogabant eum, nunquid non blasphemasset, ut euangeliorum tradit historia.

*Retribuerunt mala pro bonis, sterilitatem animae meae.* Cum communem inimicum Goliath interemisset beatus Dauid, & Philistaeos superasset, & prauum Saulis spiritum depulisset, persecutionem tamen sustinebat à Saule. Retribuerunt itaque animae meae sterilitatem, hoc est infructuositatem. Virtutem meam, inquit, studuerunt infructuosam constituere, cum occidere me cogitauerint, & facere ut anima mea cessaret à fertilitate virtutum. Vel retribuerunt mihi sterilitatem, circumloquendo dixit, ac si diceret, pro beneficiis à me in eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, ut me occiderent, ne viuendo filios procrearem. Vel aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios & posteros memoria hominum conseruatur.

*Ego autem cum mihi molesti essent, induebar sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam.* Deinceps docet propheta quomodo dissoluere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac ieiunio animam suam, hoc est seipsum humiliabat, rogans ab insidiis liberari.

*Et oratio mea in sinu meo conuertetur.* Hoc est exauditur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt haec verba, quasi seipsam conuersura sit oratio ad prophetam, qui eam emisit. Nō inanis tamē nec vana aut re infecta, quinimmo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel, quia ita conuertetur, ut orantis sinu petitis rebus impletura sit. Tametsi aliquando etiam huiusmodi loquendi modus contrarium penitus sensum recipiat: quando scilicet quis nō exauditur, & oratio in sinum, re infecta, inanis conuertitur.

*Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacebam.* Summam suam dilectionem erga Saulem ostendere volens, fratris, ac proximi nomine usus est. Parentes enim, & dominos

ὁ θῆρα.

καὶ ἰνὸν παγί-  
δι πλοῦσι-  
ται.

Ἐν αὐτῇ  
ἐπὶ τῶν.

Σκόπιον.

Ἐν τῷ κελ-  
πορ μὲν.

ὡς πλοῦσι-  
ον ὡς ἐκ-  
λελεθῶν.

propriè honorandos nobis esse dicimus, fratres verò amandos, præcipuè quando sumus sine prole.

*Quasi lugens & mœstus sic humiliabar.* Videns illum mihi inuidere, quia multitudo ac populus me laudabant, humiliabar fingens me tristem ac mœstum esse. Solet enim inuifi hominis humilitas, atque deiectio, inuidiã reprimere: quæ admodum contrã, superbia atque elatio augere.

*Aduersum me lætati sunt, & conuenerunt.* Me hæc agente, atque hoc pacto sentiente, illi lætati sunt, credentes periisse vires meas: & conuenerunt, vt insidias aduersum me disponerent.

*Congregata sunt super me flagella & ignorauit.* Quod septuaginta interpretes dixerunt, flagella, Symmachus percipientes reddidit. Ait igitur occifores aduersum me congregati sunt: me, inquam, ignorantem huiusmodi eorum consilia, atque insidias quas aduersum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia Regum traduntur, quando eius vxor Michol omnia illi aperuit, atque à periculo etiam eum saluauit.

*Dissipati sunt & non sunt compuncti.* Dissipati sunt cum me non inuenissent, vt sperauerant, & tamen compuncti nõ sunt, quia nulla ducti sunt pœnitentia.

*Tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.* Saul inquit, & qui cum eo erãt, aliquando tentauerunt me probantes atque experientiam fumentes mentis meæ: aliquando etiam subsannauerunt, iridentes, veluti infirmum, nunc verò palam leonum instar, in me efferati sunt. Frendere autem dentibus solent omnes aliquando ob timorem, aliquando verò ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quodam collidunt mutuo dentes & resonant. Nunc, inquit, ira ac rabie pleni, resonare videntur super me dentibus suis, auidi nimirum vt carnes meas dilanient.

*Domine quando respicies?* Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris: quando igitur animaduertes, & vindictam facies?

*Restitue animam meam d malignitate eorum.* Tu me libera, inquit, ab illorum peruersitate, & in pristinam securitatem restitue.

*A leonibus unigenitam meam.* Frendere propriè dicuntur leones, consequenter igitur cum frendere eos dixerit, postmodum leones etiam appellauit: & maximè ob ingenitam eis sæuitiam, & insidiis semper intentum animum. Vnigenitam autem animam suam, hoc est, seipsum, ea ratione appellauit, qua declarauimus in psalmo vigesimoprimo à communi etiam sensu hoc in loco subaudiendum est verbũ, restitue.

*Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo graui laudabo te.* Vide quæ exponèdo dixerimus in commemorato superius psalmo, ibi: in ecclesia magna confitebor tibi.

*Non supergaudeant qui aduersantur mihi iniuste, qui oderunt me gratis & annuunt oculis.* Gratis, hoc est, sine causa. Neque enim ego siuria eos affeci, aut odiosum me præbui. Per annuètes verò oculis, adulatores intelligit, qui Sauli annuebant: hoc pacto detrahètes beato Dauid, aut eum carpentes si quid aliquando præsens ille dixisset aut fecisset.

*Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur, & in ira dolos cogitabant.* Pacificè quidem mecum olim versabantur amica loquentes, & quæ beneuolentiam ac dilectionem præ se ferre videbantur, verum summa cum ira, quam celabant, dolos contexebant, cogitantes, quo nam me pacto in pericula coniiicerent.

*Et dilatauerunt super me os suum.* Nouissimè etiam palam ac lato ore accusabant me non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiunt latere compressis pene labiis susurrant.

*Dixerunt euge euge, viderunt oculi nostri.* Apud antiquos illi clamabant euge euge, qui assecuti aliquid fuerãt, quod optabant, repetitione illa lætitiã quandam præferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamauerunt verba illa lætitiæ, euge euge: significantes nimirum, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, viderunt oculi nostri: per se legendum est, & subintelligendum est aliquid, vt puta, viderunt oculi nostri hostem nostrum Dauid malè affectum, seu in præceps delapsum: vel viderunt oculi nostri id quod erat in votis. Vel coniūctim etiam legi potest versiculus. ac si diceret, bene bene viderunt oculi nostri quæ optabamus.

μονογενῆ.

Πολλῶν.

οἱ ἐχθροὶ  
νοντες ἀ-  
δίκως.

*Vidisti domine.* Ea nimirum quæ patior.  
*Ne sileas.* Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent tacere solent.

*Ne discedas a me.* Nullus enim alius est mihi adiutor.

*Exurge domine intende iudicio meo.* Humano more hæc dicta sunt, vt sæpius diximus. Exurge, inquit, domine. Longanimis enim cū sis aduersus inimicos meos, dormire quodammodo videris. Et quid significat, intende, vide in expositione psalmi quinti.

*Deus meus et dominus meus in causam meam.* A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, intende, & per causam, iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: deus meus, & dominus meus, & alia huiusmodi verba repetita, inuocationis intentionem demonstrant quæ ex intimo corde proueniat, & ardentis in deum desiderij. Adfert enim huiusmodi inuocatio quoddam solamen, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

*Iudica mihi secundum iustitiam meam.* Iudica hoc mihi, inquit, quod cū iustus fuerim in iis omnibus, quæ ad persecutores meos pertinēt, ego cōtra ab illis iniuria affectus sum.

*Domine deus meus, et non supergaudeant mihi.* Superflua est coniunctio, & vel subaudienda est dictio, amabo, vt sit sensus: Amabo domine deus meus.

*Ne dicant in corde suo, euge euge animæ nostræ.* Hic etiam aliquid subintelligendum est, vt sit sensus: ne dicant in corde suo: factum est, euge euge animæ nostræ.

*Ne dicam absorbuimus eum.* In ore nimirum gladij. Hæc etenim dicerent, si me morti traderent.

*Confundantur et reuerentur simul qui gaudent malis meis.* Verba cōfundantur & reuerentur, seu pudefiāt, idē æque significāt, quemadmodū & illa in sequētibus: lætetur & exultent. Confundentur autē, si vacui atque inanes re infecta reuerfi fuerint. Quod verò ait, simul, idē sibi vult ac si dixisset vno atq; eodem tempore omnes confundantur, qui gaudent malis, hoc est, infelicitatibus & infortuniis meis.

*Induantur confusione et pudore, qui magna loquūtur super me.* Hoc est, qui se iactant aduersum me, & qui mala se mihi illatum ire gloriatur.

*Exultent et lætentur, qui uolunt iustitiam meam.* Hoc est qui

Καὶ νοῦ  
 μοι.

καὶ πίο-  
 εις.

volunt id quod iustum est in causa mea. Iustum verò esset, quòd inimici me temere nō impugnarent, sed potius in periculis mihi opem ferrent, cū innumeris eos semper affererem beneficiis.

*Et dicant semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui tui.* Dicant hoc, videntes me nimirum superasse impugnatores meos. Magnificetur autem, hoc est magnus ab omnibus reputetur.

*Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam.* Si ea scilicet fiāt quæ petij. Per iustitiam autem dei, iustum eius iudicium intelligit.

*Tota die laudem tuam.* A communi sensu hoc in loco etiam sumendum est verbum, meditabitur. Tota autem die, hoc est per totam vitam. viuere enim quodammodo non videntur, qui dormiunt. Meditabitur igitur, id est annuntiabit laudem tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et hæc quidem sunt, quæ ad præsentis psalmi expositionem pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus est, vt caueat ne ex hoc psalmo occasionem aliquando fortassis sumat imprecandi aduersus inimicos: vel quia beatus David vitam, ac conuersationem legalem, & non euangelicam degebat, iuxta quam postea Christus perfectiorem docens doctrinam, aiebat: dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio prosequeris inimicum tuum: ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite persecquentibus vos, vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non vt imprecantur, sed quòd sub imprecationis modo, ea prædicant, quæ inimicis euentura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur qua scriptum est: percutite argentum reprobum, & purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non vt acerbus hostis, sed veluti is qui prauos omnes homines oderat, & optabat eos castigatione emendari, vt futurum ac horribile iudicium euaderent. Vel vt per illorum pœnas alij fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad prædicta: quòd plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo domino rectè accommodari possunt aduersus ingratiſsimos Iudæos.

In finem ipsi puero domini David.

Τὸ καὶ δὲ

Cum beatus David ueritus Saulis persecutionem moraretur in deserto, & quandam illuc speluncam, ueluti dormiturus subintrasset, uenit eo loci persecutor eius Saul, pernoctauitque, latere illic ignorans beatum David. Noctu itaque David consurgens, adstitit supra dormientem, parcensque ei, simbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die exeuntem illinc Saullem consecutus, ostensa simbria diploidis acclamauit, exprobrans iniustas illius insidias, & suam pariter iustitiam annuntians: ille autem pudore suffusus, non mediocri confessus est, & compunctus, uerbisque dilectionem simulabat, rursus tamen eum persequebatur. Quod & greferens beatus David, presentem psalmum composuit: primo quidem proposito, ut illius uitium carperet, deinde etiam ut dolosi cuiuslibet peruersitatem notaret. In finem autem inscribitur, quia in eo inimicorum destructio praedicitur, quae ad finem seu exitum peruenit. Puer autem domini dicitur beatus David duplici ratione, quae admodum supra declarauit in inscriptione psalmi xvi.

PSALMVS 35.

ὅτι παρὰ νόμον τῶ ἀμαρτήριον ἔκλυτο.



**D**icit iniquus delinquere in seipso. Dicit, id est, putat. Articulus autem, τὸ, qui habetur in Greco ante uerbum, delinquere, superfluus est, ut sit sensus: putat iniquus peccare in se ipso, hoc est, putat se clam ac latenter delinquere posse, & in sua sola consciencia, ita ut neque ab ipso etiam deo uideri possit. Vel si articulum, τὸ, nolis esse superfluum, & legere: dicit iniquus ut delinquat in seipso: sic sensum esse, quod huiusmodi uir iniquus cogitat in seipso: hoc est intra se: ut peccet. Solent enim huiusmodi articuli aliquando superflui iacere, aliquando etiam aduerbialiter poni, ut declarauimus. Per iniquum autem, hoc in loco Saullem ipsum intelligit, quem summa constat uisum esse iniquitate, dum amicum pariter ac benefactorem, & generum tanto odio persequebatur.

ὡπὶ ἰδὼλωσιν ἐνόπιον αὐτῶ τοῦ ἑυρέριον ἀνομιαν αὐτῶ, καὶ μισῆσαι. Non est timor dei ante oculos eius. Hoc est, ante oculos animae huius iniqui. Atque ideo ita cogitat, non perspicies se latere non posse.

ὅτι παρὰ νόμον τῶ ἀμαρτήριον ἔκλυτο. Quoniam dolose egit in conspectu suo, ut cognosceret peccatum suum, & odisset. Vide, inquit, quid fecerit. Dolos expandit ante se: hoc est: prauè ac peruersè egit in hoc, ut peccatum suum cognosceret & odisset: ut sit sensus: noluit co-

gnoscere peccatum suum, & odisse illud.

Verba oris eius iniquitas & dolus. Ea, inquit, quae de pace mecum tractabat, plena erant iniquitate & dolo, & uenenum quodammodo in se occultum retinebant. Quae res iniqua pariter erat, & dolosa. Volebat enim Saul me securum confidere, atque hoc pacto nihil verentem comprehendere.

Noluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, ut bonum aliquod faceret, vel ut cessaret ab insidiis.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Etiam in lecto cubas praua in animo versabat. Neque enim quietis aut somni tempore quiescebat: unde summa illius malignitas demonstratur.

Adstitit omni uia non bona. Promptus est ad omne opus malum.

Malitiam autem non agretulit. Malitiam, inquit, graue quid esse non existimauit: hoc est a se eam non repulit.

προσώχσασιν.

Domine in caelo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes, iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus multa. Quae admodum superius summam Saulis prauitatem demonstrauit, ita & nunc summam dei bonitatem & loganimitatem describit dicens: Domine in caelo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes: hoc est, usque ad ipsum caelum. Nubes enim usque ad caelum ascendunt. Iustitia tua sicut montes dei: & per montes magnitudinem pariter & altitudinem significauit. Montes autem dei dicuntur, ueluti a deo creati. Iudicia etiam tua, abyssus multa: hoc est, dispensationes tuae immensum quoddam atque incomprehensibile sunt profundum.

Homines & pecora saluabis domine. Saluare seu saluari aliquando de aeterna salute dicitur, iuxta illud: & saluabuntur iusti: aliquando uero de temporaria salute, ut nunc. Exponere enim debemus: saluabis, hoc est, uiuificabis, seu vitam eis praestabis. Tanta est domine, inquit, tua misericordia, ut non solum hominibus, sed ipsis etiam irrationabilibus animantibus vitam praestes. Per pecora enim quae ceteris omnibus animantibus mundiiora sunt, omne animal irrationabile significauit. Saluabis etiam dixit pro salues, tempus ponens pro tempore. Vel per homines eos intellige, qui duce uiuunt ratione, per pecora uero eos homines qui obiurata omni ratione, irrationabilium instar degunt. Vel per homi-

κτίων.

nes Iudæos intellige eruditos in lege: per pecora autem Gē tiles, voluptatem olim & carnis desideria pecorum instar se ctantes. Et tunc verbum, saluabis, in sua permaneat signifi catione, & futuri sit temporis: & prophetiam continebunt hæc verba, de fidelibus. Saluabis enim eos qui crediderint, audita prædicatione euangelij.

*Quam multiplicasti misericordiam tuam deus.* Diçtio quàm, hoc in loco admirãtis animũ demõstrat. Obstupefcẽs enim propheta bonitatem ac misericordiam summam dei, qua hi pariter atq; illi saluentur, inclamat ad deum, dicens: eum q̃ maximẽ suam in nos misericordiam multiplicasse.

*Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.* Filij hominum, hoc est homines, vt diximus in psalmo quar to. Ait igitur quòd omnes qui veri homines sunt, & qui hu ius nominis appellationem sceleribus suis non adulterarũt, in diuina sperabunt protectione, quòdque eos deus vt auis proprios pullos fouebit ac custodiet. Et aliter intelligi po test verficulus, vt sit prophetia de Christianis.

*Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Inebriabuntur, hoc est lætabuntur. Lætitiã enim hic ebrietatem appellat, quẽ admodum & diuitias ybertatem. Vinũ enim, vt alibi inquit propheta, lætificat cor hominis. Vbertas etiã copiam quan dam ampliorem significat. Huiusmodi, inquit, homines læti erunt à diuitiis domus tuæ. Domus autẽ dei ecclesia est, cu ius diuitiæ pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatum partici pes spiritali afficiunt lætitia. Vel per domũ dei, verbi car nem intellige: illam nimirũ quã simul cũ anima assumpsit, & in qua habitauit. Et per ybertatem, Christi doctrinam, quæ animas irrigat, impinguat, & lætificat: ita vt cum Paulo di cere possint: Quis nos separabit à charitate Christi?

*Et torrente deliciarum tuarum potabis eos.* Eandem repetit sententiã, & cũ ebrietatis meminert, cõsequenter & po culũ addidit. Potabis enim eos, inquit, flumine eius lætitię, quæ à te subministratur. Torrentem autem deliciarum, iu cundissima Christi doctrinæ fluentia appellauit: torrentem quidem ob tempestiuam doctrinam, quæ certo tempore ab ore Christi defluebat: proptérque eius vehementiã, ac vim (vt ita dicam) indetentam, & propter multa quæ de prophe ticis sermonibus in vnum collecta adducebat. Torrẽs enim

τῆς τρυφῆς.

ad tẽpus fluit, & vehemens est ac violentus, & ex multiplici confluit aquarum cõcursu. Delicias autem ideo dixit, quia lætificant & impinguant. Aliqui per ybertatem domus dei, sanguinem Christi intelligunt, qui ex illius immaculato la tere defluxit: & per torrentem, aquam illam quæ tunc tẽpo ris cũ sanguine pariter effusa est. & quæ (vt Græcẽ dictiõis etymologia indicat) hyberno tẽpore defluxit. Hyems enim erat quando passus est dominus: quæ etiam inebriauit nos, ita vt debacchati simus ad salutem, & à priori errore quo se ducebamur in tutum educti, & summa affecti lætitia.

χειμαρῶν  
ὡς χειμῶν  
vos εἴωρα.

*Quoniam apud te est fons vitæ.* Quoniam tu es qui vitam præstas. Ego sum, inquit, via, veritas, & vita. In seipso enim Christus vitæ, vt ita dicam, scaturiginẽ habet, & non aliunde: quemadmodum sancti illi habere qui aliquando mor tuos suscitauerunt. Vel quia apud te patrem, filius qui perennis est vitæ largitor, inseparabilis permanet. Ego enim, inquit, in patre, & pater in me est. Fontem autem vitæ appel lat, quemadmodum & alibi Hieremias dicens ex eius perso na: Et me fontem vitæ reliquerunt.

*In lumine tuo videbimus lumen.* Hic theologiam tradit de sancta trinitate ex fidelium persona loquens: Nos, inquit, õ pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est per diuinitatem filij tui, cognoscemus lumen spiritus sancti. Nam si deus, vt inquit Gregorius theologus, lumen triplex est: con sequenter vnaquæq; in deo persona lumen dicenda est. Fi lius igitur docuit de spiritu sancto, paracletum alium: hoc est alium consolatorem atque alium aduocatum eum appel lans, eiusdemque potestatis atque eiusdem esse honoris si gnificans. Vel aliter: nos à sancto spiritu illuminati radios lucis filij tui contẽplabimur. Nemo enim potest dicere, do minum Iesum, nisi in spiritu sancto. Item alibi: deus nobis reuelauit per spiritum sanctum.

τρίλαμ-  
πῆς.

*Extende misericordiam tuam cognoscentibus te.* Perpetuò eorũ deus miseretur, qui illius cognitione digni sunt: quod propheta nunc dicit, rogantis in morem.

*Et iustitiam tuam iis qui recto sunt corde.* Et assiduè presta iustum auxilium tuum iis, qui in sermonibus atque actio nibus suis recti sunt.

Παρέτι-  
νον τὸ ἔλε  
ός σου τοῖς  
γινώσκου-  
σί σε.

*Non ueniat mihi pes superbiæ.* Pedem superbiæ pro inte-

P S A L M V S

gra ponit superbia, veluti totum à parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine, omne vitiū significauit: quoniam vertex est & genitrix peccatorum omnium superbia.

μη σαλευ-  
σας με.

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est ipse peccator, à parte totum significans, vt supra diximus: & per peccatorem ipsum demonem intelligit: vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem: hoc est, nō moueat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocaui.

Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic, id est in loco illo, seu in tempore à deo constituto. Et non dixit cadent, sed ceciderunt: veluti qui propheticis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem & sequaces: aut alios huiusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, & non potuerunt stare. Expulsi iam sunt à diuino auxilio, ob eorum scilicet vitia: & deinceps firmari nō poterunt.

Psalmus ipsi David.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim, ut unusquisque varios rerum euentus patienter ferat, & mentem non adhibeat ad prauorum hominum prosperitates.

P S A L M V S 36.



μη παρω-  
λου.

**N**E æmuleris in malignantibus. Æmulationē imitationem appellat: ac si diceret: noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possimus etiam æmulationem pro irritatione intelligere, quemadmodum Græca dictio significantius exprimit, zelum, æmulationem appellās: vnde etiam verbum suū deducit: ac si diceret: noli irritari, aut mœrere, quando prauos vides fœlicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, & regulam non seruat, iuxta Hebraicum idioma.

μη δεζηλου

Neque æmuleris facientes iniquitatem. Multi enim quotiens prauos vidēt externis hisce bonis abundare, pusillanimitate ducti ad illorū imitationem incitantur. Quam rem propheta veluti perniciosam detestatur. Est autē æmulatio, seu potius iuxta Græcam literam, zelus, appetitus quidam possidendi

dendi bonum illud, quod quis videt in alio: & propriè quidem ponitur in bonum, sæpenumero etiam in malum. Versiculus verò iste proximè superiorem versiculum declarat, atque eiusdem est sensus, cum illo. Vel ne æmuleris: hoc est noli beatos eos dicere nec precari vt similis eis fias.

Quoniam sicut herba, cito exarescent. Non habentes, scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito decident. Idem rursus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, viuis nimirū ac virentibus, vel pro iis, quæ pertinent ad genus herbarū. Hæc enim omnia defluunt cum aruerint.

Spera in domino & fac bonitatem. Spera, inquit, in domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, & quod bonū est, operare. Bonitatem enim posuit pro bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepidè quam habes habitationē, posside. Deum enim tui custodem habes.

Et pasceris in diuitiis eius. Et pasceris à deo in bonis eius, ita vt vtilibus fruaris, & à noxiis non lædaris.

Deliciare in domino. Delectare, inquit, in domino, per immensam nimirū atq; insatiabilē eius dilectionē, aut per inexplebilē mandatorū eius, ac diuinæ legis contēplationem.

καὶ ἐρεψα  
σος.

Et dabit tibi petitiones cordis tui. Cum enim diligas deum nihil ab eo indignum postulabis.

Reuela domino viam tuam. Per viā nunc conuersionem, ac vitæ normam intelligit, quam visitatione ac custodia dei dignam fieri iubet. Nouit enim dominus vias iustorum. De quo vide, quæ circa finem primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem protendit, tanquam necessariā iis, qui in afflictionibus sunt constituti. Sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum, quæ speras, quæ petis, & quæ conducunt.

Et educet quasi lumen iustitiæ tuam. Iustitia hoc in loco sumenda est pro iusta sententia. Et educet, inquit, iustā de te sententiam, luminisque cuiusdam instar, fulgentem, ac conspicuam corā omnibus constituet. Pater tuus, inquit alibi, qui videt in occulto, reddet, tibi in manifesto. Vel atferet virtutem tuam in medium, diuulgans eam quasi purum lumen & prædicans in tempore opportuno.

Et iudicium tuum tanquam meridiem. Eandem repetit sententiam. Meridies enim pura & sincera est, ac fulgentissima diei lux. Vel educet iudicium tuum: hoc est, conuersionem, ac vitam illam quam iudicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, & omnibus notam faciet, ut meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Subditus esto domino. Seruans nimirum illius mandata & non ægreferens flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudienti te, ac castiganti.

Et ora eum. Ut scilicet misereatur tui, & protegat te.

Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniquitatem. Hæc verba eundem sensum habent, quàm illa, ne æmuleris in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatem: verum apertiora sunt. & dum ait: in eo, qui prosperatur in uia sua: distinxit de quo nã loquatur: de iniusto nimirum. Nam alioquin, si iustus sit qui prosperatur, imitari eum debemus.

Desine ab ira, & derelinque furorẽ. Cum vides, inquit, iniustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperetur, quod par est: neque tecum ipse illud doleas, quod ob summum tuum erga virtutes amorem, potius infeliciores sis. Ira autem & indignatio hic idem significant: verum si eorum differentiam quæris, vide quæ exponendo dixerimus circa principium sexti psalmi.

Ne æmuleris, ut maligneris. Quia prauos aliquando, & aliquando bonos æmulamur, primam æmulationis speciem auertit. Nam æmulari ad bonum rectum est. Et considera quomodo in principio psalmi obscurius huiusmodi admonitionem tradidit, & quomodo deinceps procedendo aliquanto eam apertius declarauit, ac nunc tandem plenius manifestam facit. Eadem autem sæpius repetit propheta, & supra atque infra ea reuoluit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinam in auditorum aures immittere. Deinde ponit causam quare malignandum non sit.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur. Corporis namque, aut animæ iacturam facient.

Sustinentes autem dominum ipsi hæreditabunt terram. Cœlestem scilicet habitationem, sæpenumero etiam, & hanc præ-

ferentem. Est enim terra quædam cœlestis, sicut & cœlestis quædam est Hierusalem. Vel terram paradisi dicit.

Et adhuc modicum, & non erit peccator. Non diu permanebit peccator. Illius enim prauitas extinguetur: nametsi nimirum nobis super viuere videatur. Verum hoc non iuxta pusillanimitatem nostram dictum est, sed iuxta ipsius dei longanimitatem.

Et quæres locum eius, & non inuenies. Non inuenies ipsum peccatorem, iam mortuum. Vel non inuenies locum eius, aliter iam effectum.

Manfueti autem hæreditabunt terram. Hoc est, longanimes, ac patientes viri. Quod ipse etiam saluator in euangelij beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat, proprio etiam ore confirmauit. Merito autem cœlestem illam terram hæreditabunt postquam mundana hac, atque eius bonis ob propriam mansuetudinem priuati sunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruuntur illa terra in multa pace, unde dolor, tristitia, & gemicus aufugerunt.

Observabit peccator iustum. Toruere eum intuens, ac mala cogitans,

Et frendet super eum dentibus suis. Collidens enim ac confricans dentes, inexpletam illam in rabiem ostendet, qua eum appetit dilaniare. Furoris etenim hoc indicium est, latetis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro demone, qui iustos obseruat, & mente seu intellectu suo, utpote incorporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

Dominus autem irridebit eum. Negliget eum, ut imbecillè atque omnino prauum.

Quoniam prospicit, quod ueniet dies eius. Præuidet enim ut deus aduentantem diem, qua destruendus.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum ut deliciant inopem & pauperem, ut iugulent rectos corde. Non sustinentes nimirum eos videre: eo quod eorum iustitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum, & redargutionem esse existimant. Rectè etiam gladio appositum est verbum, iugulent: & arcui, verbum, deliciant. Diuersitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem etiam & pauperem indifferenter hic posuit, vel ad commouendam misericordiam,

Gladus eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos conuertentur, Quod aliis verbis alibi etiam expressit propheta dicens: & incidit in foueam quam fecit. Imprecatur autem eis malum, veluti iis, qui prauis erant. Omnis enim, inquit dominus, qui acciperit gladium, gladio peribit. Gladius præterea & arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit, arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Propriè igitur lingua eos interficiet, & labia eorum morte extinguentur.

*Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.* Verum multo melius à iusto homine esse censetur modicum quid iustè partum: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque fœlicitatem æmulari nos oportet.

*Quia brachia peccatoris conterentur.* Brachia, vires appellauit, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

*Confirmat autem iustos dominus.* Vexatos nimirum ab iniquis, seu etiam à dæmonibus. Considera autem, quomodo vtrinque nos propheta ad virtutem exhortatur, dum & peccatorum pœnas, & iustorum narrat præmia.

*Cognoscit dominus vias immaculatarum.* Ipse enim eas sanxit. Vel aliter declara, vt diximus circa finem primi psalmi.

*Et hæreditas illorum in seculum erit.* Hæreditas iustorum, regnum est cælorum. Venite, inquit, benedicti patris mei, hæreditate paratū vobis regnum. Quòd verò ait, in seculū, idē est quod perpetuò. Illius enim hæreditatis nō erit finis: vel erit in seculum, futurum scilicet. In hoc enim seculo hæreditatem non habent, hospites se esse scientes, ac peregrinos.

*Non confundentur in tempore malo.* Non superabuntur in tempore afflictionum. Habent enim adiutorem deum. Vel tempus malum, futurum appellat iudicium, quod peccatoribus grauissimum erit ac molestissimum.

*Et in diebus famis saturabuntur.* Veluti Helias qui à coruo nutritus est: & alij multi, qui admirabiliter à domino alimēta acceperunt, Vel saturabuntur spe futurorum bonorū, nulum amplius corruptibilem cibum appetētes. Neque enim in solo pane viuit homo, vel per famem figuratè, omnem necessitatem intelligit, & per saturitatem, visitationem ac protectionem dei.

*Quoniam peccatores peribunt.* Neque enim diu permanet

cum eis fœlicitas. Perire autem non tantum is dicitur, qui in hoc mundo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis iacturā fecerit. Perit enim, atq; deletur ab hæreditate iustorum.

*Inimici autem domini simulac glorificati fuerunt, & exaltati, deficientes sicut fumus defecerunt.* Hæc de Iudæis Christi occisoribus intelligenda sunt; qui gloriam à multitudine consecuti, & cæteris antelati, de morte saluatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt à Romanis, ac fumi instar dissipati penitus, atque deleti. Dicit etiam hæc possunt de idolis quæ exaltata & glorificata ad tempus, tandem penitus euauerunt, & deleta sunt, & per illa demones pariter qui in eis habitabant.

*Mutuatur peccator, & non soluet.* Non solum, inquit, peccator non donat, neque impertitur propria, sed aliis à se debita etiam non reddit: adeo nimirum iniquus est & sæuus.

*Iustus autem miseretur, & tribuit.* Miseretur quidem propria donans: & tribuit: hoc est, reddit quæ ab aliis mutatus est, diuersa penitus & contraria incedens via, atque inceserit peccator. Vel aliter: iustus vidēs peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat.

*Quoniam benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei exterminabuntur.* Tanta deo de iustis cura ac sollicitudo est, vt illorum etiam misereatur, qui eis benedicunt, & illos castiget, qui eis maledicunt. Nam & dictum esse legimus à deo ad Abraham, benedicam benedictibus tibi, & maledicam maledictibus. Maledictionem autem hic contumeliam appellat. Illa autem dictio, quoniam, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum asseuerat: vel superflua est: vt sæpenumero apud prophetam reperitur iuxta Hebraicum idioma.

*A domino gressus hominis dirigentur.* Manifestè docet, quòd absque diuino auxilio, homo per se nullum potest bonum operari. Nisi enim, inquit, dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. hominem autem hic iustum intelligit.

*Et viam eius uolet ualde.* Conuersationē iusti benignè suscipit dominus, vt pote irreprehensibilem. Symmachus autē

Εξελπιου

Διδωσει

Εφολο-

θευθη-  
σονται.

σφιδρα



pro,volet,transulit prosperabit.

καταρα-  
χουθισαι  
ενυπηρεζει

Cum ceciderit non confringetur, quia dominus contra firmat manum suam. Si in externis bonis aduersa vexetur fortuna, vt Iob, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, vt Dauid: non permanebit tamen in hac ruina, quia dominus contra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Penitentia etiam accipitur pro manu dei, tanquam, quæ a deo proficiscitur, & nos de lapsu, ac ruina trahit atque conuertit ad dominum.

Iunior sui, etenim seniu, & non uidi iustum derelictum. Superflua est illa coniunctio enim: Sensus est: iuuenis fui, & seniu iam: & in tota hac vita mea, nunquam uidi iustos a deo derelinqui. Custodit enim deus omnes, qui eum diligunt. Quod si aliquando uisus est deus ad tempus aliquos derelinquere, ueluti ipsum Dauid: non tamen eos penitus dereliquit, sed magna cum dispensatione ita permisit, vt post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neque semen eius querens panem. Neque eius filios indigentes. Nam etsi ad tempus aliquantulum afflicti sunt, non tamen perpetuo. Et aliter: beatus Dauid se eousque id non uidisse asseuerat. Vel altius intelligi potest, vt dicat: se non uidisse iustorum semine famescere: hoc est spirituali cibo carere: iuxta illud: non necabit fame dominus animas iustorum. Nam alioquin, semen Iacob in Aegypto panem quaesuit.

υ) δλανειζδ  
δ δικαιοσ.

Tota die miseretur, & mutat iustus. Tota die pro semper. Er petentibus, aliquando pecunias, aliquando utiles admonitiones praestat.

Et semen eius in benedictione erit. Dixit enim deus ad Moysen, se misereri filiorum, propter eorum patres, qui sibi grati fuerunt: & quod similiter propter parentum vitia retribuit posteris calamitates. In benedictione autem erit: hoc est benedicetur, & laudabitur ob parentis nimirum merita.

Declina a malo & fac bonum. Hoc in psalmo xxxi r. declaratum est.

Et inhabita in seculum seculi. Cum, inquit, iam didiceris, quæ nam sint virtutum, & vitiorum praemia, elige meliora, & habita longo tempore. Ita enim significant uerba illa: in seculum seculi. Iusti etenim, qui olim fuere, diutius uixerunt: quod si aliqui ex eis iuniores mortui sunt, diuina id dispen-

satione factum est. Nam & Salomon diuturnam pollicetur vitam timentibus dominum. vel, habita in seculum futurum, tu qui incola es in praesenti seculo, ubi non perpetuo, sed certo ac breui degimus tempore.

Quoniam dominus diligit iudicium. Hoc est, quoniam dominus iudex est. vel per iudicium iustitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Iustum enim est, vt eos non derelinquat, qui illum non dereliquerint. per sanctos autem, hic iustos, seu uirtute praestantes viros intelligit.

In seculum seruabuntur. In praesens scilicet: & in futurum.

Iniqui autem expellentur. A praesentibus & futuris bonis.

εις αιδρ.  
φυλαχθη-  
σονται.  
εξολοθρευ-  
θησεται.

(in diu. χθιουσονται.)  
Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: & semen impiorum in benedictionem erit.

Iusti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam. De hoc similiter paulo superius dictum est, ibi: sustinentes autem dominum hereditabunt terram, & ibi: hereditas eorum in seculum erit, eadem autem propheta saepius repetit, uolens, vt diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

Os iusti meditabitur sapientiam. Libenter beatus Dauid narrat iusti hominis opera, vt alios ad aemulationem uirtutum trahat, diuinam, inquit, sapientiam, quæ in sacris scripturis, nobis reuelata est, iusti, ac sancti uiri semper meditantur.

Et lingua eius loquetur iudicium. Iudicium dei inquam, quod hominibus declaratum est. vel per iudicium sermonem intelligit, qui cum iudicio, ac discretione prolatus sit nam iustus cum loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Lex dei eius in corde ipsius. Indelebilis in illius mente permanet, siue scriptam seu non scriptam dei legem intelligas.

Et non supplantabitur gressus eius. Via eius ad deum ab inimicis non impiedietur, siue uisibiles, siue inuisibiles inimicos intelligas. quia nihil ei impedimento esse poterit ad uirtutem.

θανατωσας

Considerat peccator iustum, & querit occidere eum. Considerat, hoc est obseruat, infidias disponit. per peccatorem uero non tantum iniustum hominem, sed ipsum etiam demonem intellige, ueluti eum, qui causa est, & pater peccati.

Dominus autem non derelinquet eum in manus eius. Neque enim prorsus permittit, vt simul cum corpore, uoluntati pa-

riter atque arbitrio illius dominetur: quinimmo inter tentationes eripiet eum à periculo, & in spiritali animæ pugna, victorem eum esse ostendet. vel aliter: tametsi sapius in eum dominus infidias disponi permittat, postremò tandem parcit seruo suo.

*Nec condemnabit eum cum iudicabitur illi.* Neque in præfenti vita iustum derelinquet, neque in tempore futuri iudicij eum condemnabit, quando nimirum peccator simul cum iusto illo iudicabitur, quem infidiis olim fuerat infecutus, hoc enim significat verbum, iudicabitur, & aliter: dæmones tunc iudicabuntur cum iustis, & illis improperabunt, siquid minimum in hac vita peccauerint.

*Expecta dominum.* Dum tentaris: atque infidiis impeteris, expecta dominum qui te eripiet de periculis, hoc est, spera in domino.

*Et custodi viam eius.* Quam ipse mandatis suis nobis demonstrauit. custodi autem, id est dilige.

*Et exaltabit te, ut hæreditate capias terram.* Superiorem te faciet infidiatoribus tuis: vel sublimen, ac magnum te apud homines esse demonstrabit. & quia multi hæreditatem terræ appetunt, & fruitionem bonorum eius, aut diuturnam vitam, aut liberorum procreationem, aut inimicorum exterminationem, aut alia huiusmodi: idcirco his promissionibus propheta omnes ad virtutem exhortatur, eandem sapius repetens sententiam. à sublimioribus tamen, sublimiora etiam hic considerantur, vt superius diximus.

*Cum exterminati fuerint peccatores, videbis.* Multorum pusillanimitatem consolans propheta, qui agreferebant, Deum aduersus prauos, tanta vti patientia, & longanimitate, ait: confide, quia iniustorum, ac prauorum omnium exterminationem videbis: & sermonem suum confirmat ex iis, quæ ipse vidit. ait enim.

*Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut Cedros Libani.* Ipse quidem propheta indefinitè impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulem intelligere possumus, aut Naas Amonitem, aut alios huiusmodi, quorum primò exaltationem vidit, & deinde destructionem. & quod ait: superexaltatum, à subditis, atque ab aliis hominibus superexaltatum intellige: eleuatum verò à seipso & fastu proprio: tametsi

utraque dictione idem possumus etiam intelligere. Cedris autem impium comparauit, eo quòd altæ sunt, & infructuosæ, & succo amaro.

*Et pertransiui, & ecce non erat.* Modo, inquit, illū sese gloriantem dimisi, pertransiui, & statim euanuit. dictio enim ecce, hoc in loco, statim, significat.

*Et quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.* Et inde ad tempus cogitatione quæsiui eum videre, & non est inuentus locus eius, locus nimirum, qui alicubi eum existentem contineret. Quomodo igitur inuenietur, cum nō sit? vel per locū eius, corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, & postea putrefactione dissolutum est. Si queres, an habeat locum, nullum inuenies. mansiones enim eorum dicuntur qui saluantur. nam eorum qui pereunt, gehenna, vel huiusmodi, hominis nō dicitur esse loc⁹ aliquis, sed perditio.

*Custodi innocentiam.* Simpliciter dixit Symmachus.

*Et uide rectitudinem.* Obserua, inquit, vt rectus sis, & rectè ambules.

*Quoniam reliquiae sunt homini pacifico.* Reliquias memoriam appellat, hæc autè duplici modo conseruatur, per prolem videlicet, & per bona opera.

*Iniqui autem exterminabuntur in idipsum.* In idipsum idem est, quod vna, hoc est, simul cum eorum memoria: quod in sequenti etiam versiculo magis declarauit, dicens.

*Reliquiae impiorum exterminabuntur.* Per impios prauos omnes intelliges.

*Salus autem iustorum à domino, & ipse protector eorum est in tempore tribulationis: & adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eripiet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quoniam sperauerunt in eum.* Vide quàm variè ac multipliciter varia, ac multiplicia auxilia annunciauit, quæ deus iustis impartitur. varij enim sunt eorum modi, & variè administrantur, iuxta variã ac multiplicem eius sapientiam. Aperta autem, & clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

*Psalmus ipsi David in rememorationem.*

*Hic psalmus consimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium, & ita quem admodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ propheta de peccatis obuenerant. ab illis præterea liberari postulat, & requiem consequi. Par est autem compositū fuisse hunc psal-*

num d beato Dauid eo tempore, quo persequebatur eum Absalon, cum commissa olim d se delicta, & presentes calamitates memoria repeteret, ob quæ in rememorationem inscribitur.

παιδίστης



**D**omine ne infur ore tuo arguas me, neque in ira tua erudias me. In sexto psalmo iã diximus, quæ ad præsentis versiculi expositionem pertinet. furorem autem, & iram dei passiones, aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quæ peccatoribus debentur.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Per sagittas dei, hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathan. vel leges aduersus adulteros, & occifores prolatas, quæ adeò illius cordi infixæ erant, vt stimularent eum assidue, & eius animam summo afficerent mœrore. vel per sagittas dolores intellige. qui à calamitatibus proueniunt, & sagittarum instar cor nostrum pungunt, ac penetrant, quique sagittæ dei meritò appellari possunt, quia illius permissione nobis infiguntur. quod autem. LXX. dixerunt, infixæ sunt, Symmachus reddidit, attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est sapius detulisti, dum assiduis me flagellis cædis. vel grauem esse fecisti in me ictum manus tuæ, ita vt illius verbera ferre non possint. per manum autem, castigandi potestatem intellige.

Non est sanatio in carne mea à facie iræ tuæ. Verba hæc, à facie iræ tuæ, & à facie peccatorum meorum: item à facie insipientiæ meæ, & alia huiusmodi, per circunlocutionem dicta sunt, pro eo, quod est: propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. non est igitur in carne mea sanatio, hoc est liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli, atque hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas mihi tuo nomine nuciauit propheta Nathan. vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De huiusmodi autem afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicens humiliabam in ieiunio animam meam: item caro mea mutata est propter oleum: item adhæsit os meum carni meæ, & laboraui clamans, rancum factum est guttur meum, & alia huiusmodi.

ἰασις.

Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Non est stabilitas nec constantia in eis. ob peccata enim mea contremiscunt, adeò prorsus concussa sunt.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum.

Auctæ nimirum atque eleuata: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum & alibi multitudinem dicens: Multiplicatæ sunt capillos capitis mei.

Sicut onus graue grauata sunt super me. Et graues ac molestæ mihi sunt: quia illarum memoriam ferre non possum. vel eo quod oneris instar me incuruant. Solent enim qui mœsti sunt, proni in terram aspicere, quemadmodum & ij faciunt, qui aliquod pondus ferunt.

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Animæ, inquit meæ cicatrices, quæ ab ignitis mihi diaboli sagittis factæ sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commarcuerunt. quibus verbis magnam animæ læsionem significat, dum graue negat se vulnere olentiam ferre posse, hoc autem factum est ob insipientiam meam: quia si sapientiam non amissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, & magno ea animi cum ardore fateatur. Dixit enim magna ea esse & graua: & foetere insuper. Pœnitentiæ autem illud signum est vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati: quia tunc vehementer illud abominatur.

Fatigatus, & curuatus sum usque in finem. Defatigatus sum ob ea quæ commemorauit. vel aliter: dum sanare atque curare cupio corpus meum grauiter affectum, fatigatus ac debilitatus sum, & curuatus vsq; in finem, hoc est omnino, & prorsus.

ἰλαπώρησα.

Tota die contristatus ingrediebar. Quanquam rex essem, semper tamen in mœstia versabar, veluti qui à consciëntia teste pungebar, & cui lætitia diffundi non dabatur.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiæ illusio est, & consequenter mendacium potius, quam veritas: non est concupiscentia voluptas, sed vmbra potius voluptatis. hac de causa dicebat apostolus: Manete præcicti lumbos vestros in veritate, hoc est in vera voluptate, quæ à castitate & temperantia oritur, atq; à iustitia. Lumbos autem Symmachus dixit latera, & utroq; sermone concupiscenti-

bilis animæ pars significatur. Nam iuxta latera renes sunt, in quibus potissimū libidinis appetitus iacet. Ait igitur, cōcupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illusit enim eum dæmon, ad motus irritans iniquos & turpes.

ἰατρῆς.

*Et non est sanatio in carne mea.* Et deinceps, inquit, me ita illuso, nulla est requies carni meæ. Castigo enim eam, vt prædictum est, & illicita ab ea voluptatis pœnas exigo.

*Afflictus sum.* Fame, siti, vigiliis, humi cubando, & si quid aliud huiusmodi est.

ἄκος σφῶ-  
αἰσῶ.

*Et humiliatus sum usque valde.* Vsq; valde, idioma Hebraicum est, & idem significat quod valde.

*Rugiebam à gemitu cordis mei.* Ab acerbitate gemitus cordis mei, qua cruciabar, rugire videbar vt leo. Nam quod septuaginta dixerunt, rugiebam, Aquila reddidit: frendebar. His autem verbis beatus Dauid rectam erga deum mētem suam omnibus patefacit. Nam peccator cū in profundum malorum ceciderit, despiciere solet, iustus autem etiam minima quæque peccata semper veretur.

κέρει ἐν αὐ-  
τίῳ σου.

*Domine coram te omne desiderium meum.* Desiderium scilicet quod post peccata mihi innatum est. Nosti enim quod concupisco salutem meam, & à præsentibus angustiis ac doloribus liberari.

*Et gemitus meus à te non est absconditus.* Percipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quandam de profundo aliquo loco emissam.

*Cor meum turbatum est.* A mea nimirum conscientia, atque à pœnitentia.

ἄχρῆς.

*Derelinquit me fortitudo mea.* Omni videlicet passionis genere fatigatum: vt prædictum est.

*Et lumen oculorū meorū, & ipsum non est mecū.* Propter valde duram ac peracerbam vitam meā, & præ assiduis lachrymis in hebetudinē quādam oculorū ac penè in cæcitatē deueni. Ordo autem sic fiat, & lumen oculorum meorum ipsum non est mecum, cū scilicet perierit. Vnde superflua iacet illa secunda coniunctio, &. Vel per lumen oculorum animæ beati Dauid, Spiritum sanctum intellige, qui ob patrata ab eo scelera magna ex parte auolauerat. Hunc autem versiculum cum proximè subsequenti, quidā ex Christi persona proferendum intelligunt, & loqui de discipulis.

*Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt.* Subnotare videtur Achitophelem atque alios huiusmodi multos. Amici mei, inquit, & familiares mei venerunt aduersum me. Hoc enim significant verba illa: appropinquauerunt, & steterunt contra me: deo scilicet ob peccata mea id permittente: ex quibus hoc mihi calamitatum genus incubuit.

*Et qui iuxta me erant de longe steterunt.* De eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem appropinquauerūt, vt persecutores, & ab antiqua benevolentia procul facti sunt, veluti discedentes ab amicitia. Vel, alios etiam amicos & subditos intelligere possumus, qui timore Absalonis à beato Dauid ad illum deficiebant.

*Et uim faciebant qui quærebant animam meam.* Et angebant me, inquit, ij qui animam meam, hoc est, qui meipsum quærebant, & omni arte mihi molestiam inferebant. Vel quærebant animam meam, vt auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo trigesimo nono.

*Et qui quærebant mala mihi locuti sunt uanitates.* Et qui meā ruinam sitiebant, blasphemias aduersum me locuti sunt, cōuitiis atque calumniis me impetentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam ac falsa.

*Et dolos tota die meditabantur.* Hoc est insidias, quomodo nimirum me deciperent & comprehenderent.

*Ego quasi surdus non audiebam.* Reuera quidem audiebam, sed audire non videbar, quia tacebam, & non conturbabar. Ipso enim Semei conuitiis sese insectante atque maledicente, & plerisque aliis etiam idem facientibus, tacebat beatus Dauid quasi prorsus non audiens.

*Et sicut mutus non aperiens os suum.* Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, vt non loquatur quis ea, quæ non audiuit.

*Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.* Hæc dicta sunt ad declarationem versiculorum proximè præcedentium. Redargutiones autem, hoc in loco, cōtradictiones vocat, per quas redarguere quis eos solet, qui malè loquuntur.

*Quia in te domine speraui.* Mutus factus sum, & tacui, quia te mihi iudicem futurum speraui. Mihi enim, inquit, vindi-

Etiam, & ego retribuam dicit dominus.

*Tu exaudies me domine deus meus.* Et quia tu omnia huiusmodi maledicta intelligis, & condignas calumniatoribus pœnas retribuēs. Vel tu eos exaudies qui talia passi sunt, & tacent.

*Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei.* Intra meipsum enim cum funderem preces ad deum, dixi, cupere me exaudiri: nequando supergaudeant & delectentur super me inimici mei.

*Et dum commoti essent pedes mei, super me magna locuti sunt.*

Et cum iam aduersum esset iter meum à via diuinorum mandatorum, illi statim pudendam quandam ceperunt libertatem gloriantes, & iactantes velle me interimere.

*Quoniam ego in flagella paratus sum.* Quia ego post peccatum diuino nudatus auxilio paratus fui iis qui castigare me voluerunt. Vel dictionem, quoniam, superfluam esse intellige, vt sæpe inueniri diximus. Et ordo est: ego ad correctionem, & emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea, eam promptus ac libens suscipio.

*Et dolor meus in conspectu meo est semper.* Et commissorum à me delictorum memoria, quæ summo me dolore afficit, semper mihi ante oculos permanet: vrgens nimirum ac stimulans. Neque enim eorum oblitus sum, veluti iis qui dolores nullos sentiam.

*Quoniam iniquitatem meam ego annuntiabo.* Quia peccatum ego meum publicabo, & aduersus memetipsum accusator accedam.

*Et cogitabo pro peccato meo.* Hoc est sollicitus ero de medicina peccati. Indifferenter autem iniquitatem & peccatum posuit pro delicto.

*Inimici autem mei viuunt.* Ij scilicet, qui militant cum Absalone. Viuunt autem, hoc est potentes sunt, ego autem infirmus.

*Et fortes fiunt super me.* Verba hæc proximè superiorem versiculum declarant. Vel viuunt, hoc est sani ac bene valentes sunt, & fortes fiunt, hoc est auferunt viribus.

*Et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste.* Non tantum viuunt, & fortes fiunt, sed aucti & multiplicati sunt. Iniuste autem oderunt me, quia nihil legitimum habent, in quo me

Ἐν τῷ σα  
λεὺθῆναι  
πρόσας μὲν

Κερασαί  
ωνται ὁ-  
τις ἰμὲν.

accusare possint, aut dicere dignum odio.

*Qui retribuunt mihi mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.* Hoc dicit propter Absalonem, qui benignitati atque amoris paterno inuidiam atque insidias repensens patrem calumniabatur, quasi iniquum atque iniustum regem, attrahens atque alliciens hoc pacto ad conspirationem eos qui ad regale patris iudicium accedebant: vt in libris regum traditur. Calumniabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem sectabar, vel quia illum ego sic se gerentem affligere ac castigare nolui. Hinc etenim illius semper magis creuit peruersitas, hinc & scelestior semper factus est. Vel per bonitatem hic, iustitiam intelligi conuicitur me, inquit, quia preponendam ego semper, & prehonorandam esse iustitiam censui, & quia eius exemplo iniustitiam non dilexi.

*Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris à me.*

Priuatus enim sum opportuno omni auxilio, & te solum adiutorem ac custodem habeo.

*Intende in adiutorium meum domine deus salutis meæ.*

Cura, inquit, vt adiuues ac tuearis me: te dico, in cuius potestate est vita mea. Et hæc quidem dicta sunt iuxta historię sensum: iuxta quem accommodari possunt verba psalmi beato Dauid. Congruere verò etiam potest hic psalmus omnibus fidelibus qui in peccatis constituti sunt. Iuxta quẽ sensum per amicos & proximos Angelos bonos intellige, qui custodiunt nos, & letari ac gaudere solent, in iis omnibus, quæ per virtutem à nobis administrantur: & contra: quoties nos peccare viderint, veniunt & consistunt coram nobis tristes ac mœsti, & primò quidem propius adsistunt: deinde verò ob grauem peccatorum olentiam à nobis absistunt: vnde postmodum venientes maligni demones angunt nos, & in grauiores lapsus deducunt, qui & in auribus nostris inanes sermones clam inferunt, & dolos aduersum nos contexere semper moliantur. Verum omnes qui beati Dauid sobrietatem imitari voluerint, obstruent sibi aures animæ, eosque nec ipso etiam sermone dignos putabunt, solum deum in suum aduocantes auxilium: tametsi ipsi demones, ob huiusmodi eorum pœnitentiam ac sobrietatem affiduis rursus tentationibus vehementius affligere eos

conentur, & calumniis insuper impetant, ac diffamare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

In finem ipsi Iditbum canticum ipsi David.

Abundè diximus in proœmio operis, quomodo hic psalmus sit beati David, tametsi in inscriptione habeatur nomen Iditbum. In finem uerò inscribitur, quia humanæ naturæ tenuitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & quæ sequuntur.

PSALMVS 38.



**D**ixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Hunc psalmum propheta noster composuit, eorum memor, quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugiēs enim, inquit, dixi in meipso: in posterum ego custodiā vias meas, vias, inquam, linguę meę, id est, sermones meos, ita vt lingua mea amplius non peccem, nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate vt plurimum oriri solet. Castigās enim castigauit me dominus. Quod autem apud scripturam sermones viæ appellentur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: Misi vobis Timothæum, qui vobis in memoriam reducet vias meas.

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam prouidentia deus vsus est. Consistere autem hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem uerò Semei appellat, cum ob perditos semper eius mores, tum etiam ob summam illam impudentiam, ac sæuitiam quam tunc temporis magis priuatim ostenderat. Infectabatur enim beatum David, laceßens eum ac vituperans, & lapides iaciens. Contumelia, inquit, ab eo affectus sum, & tacui, nihil ei prorsus respondens.

Obmutui, & humiliatus sum. Obmutui sponte mea nimirū ac volens, & humiliatus sum, cum memoria repeterē ob commissā à me peccata illum aduersum me insurgere.

Et sili ex bonis. Ex bonis, hoc est ex bonitate. Et cū possem illum vlcisci, nolui ob modestiā. Vnde cū socius quidam beati David aduersus hunc Semei conuitiantem irrueret

ret, gladio illum occisurus, detentus ab eo fuit: quin immo & rationem addidit, dicens: Dimitte eum, vt maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, vt maledicat David, & quæ sequuntur.

Et dolor meus renouatus est. Et dolor, inquit, qui mihi de peccatis prouenit ea memoria renouatus est: Tunc enim manifestè cognoui me pœnas delictorum luere.

Calesfactum est cor meum intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamen intra me inflammatus sum. Intra me autem dixit, vt ostēderet quod huiusmodi iram externis non demonstraui. Cæterū illud perfecti hominis est, & absolutæ prorsus virtutis, si illatam contumeliam omnino non sentiat, & ex ea nihil prorsus patiat, quod si quis sentiat, modestè tamen ac mansuetè eam proferat, proficere is dicendus est in virtute, tametsi adhuc perfectus non sit.

Et in meditatione mea exardescet ignis. Meditando, inquit, & reuoluēdo praua opera, quæ commisi, & mala quæ patior, semper me dolorum meorū ignis inflammabit, & animæ meæ incendium augebit.

Locutus sum in lingua mea. Erga inimicum quidem tacuit, vt vidimus, ad deum uerò locutus est. Et quod ait: In lingua mea, idem nunc sibi vult, ac si diceret, sēsim, quietè, ac quasi in susurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi domine finem meum. Quando erit, aut qualis erit, vsquequo, inquit, tristitia perseverabunt.

Et numerū dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum dierum totius vitæ meæ, quotus sit vniuersus, vt connumeratis annis meis, quo scūq; hactenus vixi, sciam quod reliquum est. Nam si mensurā, ac modum illorum didicero, non vulgarem inde consolationem habebō in calamitatibus meis.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Quod interpres mensurabiles dixit in Græco legimus παλαισάς: quam diētionē iuxta vnum sensum latinè dicere possumus, palmares. Verū vt clarius prophetæ mentem percipias, sciendum est, quod variæ sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Vna videlicet, cubitus. palmus & palēste. de qua nunc loquitur ppheta, & quam nos palmam dicere possumus. Conficitur autem

Τὸ ἰδιόθουμ.

Ἐθέρμανθη.

Ἐξ ἀγαθού.

παλαισάς ὀργυία πῆχυς σπιθαμή παλαστή.

palæste seu palma coniunctione quatuor digitorum, & est tertia pars palmi, & minima est omnium mensura. Hoc nomine igitur paucitatē dierum vitę suę declarauit, palmares appellans dies suos, quasi mensura modicos, ac breues, & quia diximus dictionem *παλαστής* alium sensum posse recipere, alteram consequenter versiculi lectionem attingemus, iuxta quā legere possumus: Ecce contētiōsos seu laboriosos posuisti dies meos, hoc est, certaminis ac pugnæ plenos. Descendere enim etiam potest ea dictio à palæstra quę tam apud Græcos quàm apud Latinos luctationem significat. In lucta autem, labore, ac contentione multa utimur. Intelligit autem (vt diximus) Propheta reliquos vitę suę dies, dicens: quòd paruo quidem tempore victurū se nouit, attamen quòd ignorat, quanta futura sit hęc paucitas temporis, & ideo alibi etiam dicit, paucitatem dierum meorum nuncia mihi, & hoc est, quod in præsenti etiam significari sibi à deo cupit: Modicum præterea dici potest hoc reliquum vitę temporis, ad comparatiōem iam transactę vitę. Illud præterea non omittendum duxi, quod dictio, ecce, aduerbium est, & frequenter ab Hebræis vsurpatur, atque (vt in vniuersum dicam) aut aliquid demonstrat, aut proximum tempus notat, priori modo, hic sumitur, altero alibi vsum vides Prophetam in illis verbis: pertransiui, & ecce non erat, quòd idem sibi vult, ac si dixisset, & statim ad nihilum redactus est.

*Et substantia mea quasi nihilum coram te.* Hoc in loco incipit palam facere, quàm exilis, & fragilis sit humana natura, & ait: substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sum quasi nihilum, si ad beatitudinem, & æternitatem tuam fuero cōparatus. Ita enim significat quod ait. coram te. Tu enim, vt alibi ait, idē ipse es, & anni tui non deficient, ego autē immutatus sum, & pro rege exul factus, & dies mei sicut umbra prætereunt.

*Veruntamen uniuersa uanitas.* Dictionem veruntamen, quidam hic superfluam esse opinantur, alij vero positam esse dicunt pro certē. Cum animaduertisset igitur beatus Dauid, quę maiorum suorum tempore facta fuerant, & quę tunc temporis fierēt, omnia vanitate labascere, hoc est incertitudine, & instabilitate summa constare, veluti, opes, gloriam,

imperia, iuuentam, pulchritudinē, vires & alia huiusmodi sententiam suam vniuersali hoc sermone posteris testatam reliquit. Quo tamen non animi dotes ob summam earū excellentiam, sed corporis tantum, & fortunę bona complecti intelligas.

*Omnis homo uiuens.* Hoc est, humana omnis vita. Est autem hic modus loquendi Hebræis peculiaris, iuxta illud: omnis homo mendax. Pro humana omnis opinio falsa. Omnis igitur humana vita vanitas est, quod ad præcedētis versiculi declarationem pertinet. Per humanā vero vitam, carnalem intelligit. & spiritus expertem.

*Verum in imagine pertransit homo.* Dictionem, verum, hoc in loco pari modo posuit pro verē, seu certē. In imagine autem, hoc est, instar imaginis. Nam quemadmodum depicta imago nullam de pulchritudine sua aut de colorum varietate, aut alia huiusmodi re commodum capit, ita nullū homo ab humana fœlicitate fructum decerpit. Vel in imagine, id est, in umbra, propter humanarum videlicet rerum inconstantiam.

*Veruntamen frustra conturbatur.* Veruntamen hic posuit pro, cæterum, Quod reliquum est, inquit, frustra homo fatigatur, & distrahitur.

*Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea.* Et, quod omnium molestissimum est, hæredem non dignoscit suum: cunque angustias, & labores in congerendis diuitiis non mediocres sit passus, fructus demum & commoda alteri, & ignoto hæredi reponit.

*Et nunc quę expectatio mea? nonne dominus?* Cæterum, inquit, rebus sic se habentibus, quę nā est spes mea, nonne solus dominus? per interrogationem autem legendus est hic versiculus.

*Et substantia mea à te est.* Et essentia mea, totum nimirum esse meum, à te est. Curam igitur habebō creaturę tuę, quę grata mente suum agnoscit factorem.

*Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.* Iniquitates enim causa esse solent tētationum, & calamitatum. Ab huiusmodi igitur causa liberari optat. Vel per iniquitates, figuratē tationes intelligit, veluti effectum à causa.

*Opprobrium inspicienti dedisti me.* Ipsi Semei nimirum,

Ωσει δυθ' ερ ενωπι- ερ σδ.

πληρ.

μειρομα.

πληρ.

παρα σδ ερι.

qui me conuitiis impetiit, iniquum & sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermonem Propheta, & per crebram miseriarum suarum commemorationē, misericordē deum, magis ad misericordiam trahit. Solet etiam dæmon iis, qui à se victi fuerint, victoriam suam impropere, atq; in illos probra iacere.

*Obsuravi.* Sponte mea nimirum, adeò vt non audire visus sim.

*Et non aperui os meum.* Neque aliquid contra dixi.

*Quoniam tu fecisti.* Quia, inquit, tu ei mandasti vt mihi cõuertiaretur. Dominus enī, inquit, dixit ei, vt malediceret Dauid, & mihi etiam iussit, vt tacerem. Peccasti enim, inquit, tace.

*Amoue d me plagas tuas.* Tentationes videlicet, & calamitates. Quæ mihi exteri<sup>9</sup> permissione tua, & stimulos, qui interiorius à mea inferuntur conscientia.

*A fortitudine manus tuæ ego defeci.* Per manum hic puniendi potētiam intelligit. Defeci, inquit, hoc est, debilitat<sup>9</sup> sū. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta flagellis se erudiēdum exponens diceret: *Quoniam in flagella paratus sum, & nunc eis graui<sup>9</sup> percussus, solui rogam, ne ampliori absorberetur trilitia.*

*In increpationibus propter iniquitates erudisti hominē.* Dum increpas, inquit, & redarguis, hoc est, dum piē mederis, erudisti hominē: atque hoc propter iniquitates, & non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua. Per hominem verò seipsum intelligit.

*Et extenuasti sicut Araneam animā meam.* Crebris, inquit, tē tationibus, & flagellis atenuasti animam meam, crassitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreuerat, ei circumcidens. Est autem Aranea exile animal, cui nunc animam suam comparat. Solet enim anima à peccatis quodammodo crassior reddi, & contra afflictione & flagellis attenuari.

*Veruntamen frustra omnis homo.* Ad maiorem corroboracionem sententiæ à se dictę, eundē Propheta repetit sermo nem: subintelligendum est tamen, verbum, conturbatur.

*Exaudi orationem meam domine, & supplicationem meam auribus percipe.* Idem æque significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

Ε'κοφώ-  
θηρ.

Ε'παίδει-  
σας.

Ε'ξέτηξας.

Πλὴρ μὲ-  
την πᾶς  
ἀνθρώπου.

*Lachrymas meas ne sileas.* Id est, ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solent. Illud etiam considera, quomodo non simpliciter orat propheta noster, sed cum lachrymis.

*Quoniam ego incola sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Accola, seu indigena dicitur ille, qui loci alicuius permanens est, ac perpetuus habitator: incola verò is, qui ad tempus habitat, quique iubente fundi domino habitationem mutat. Ego, inquit, si cæteris hominibus comparer accola quidem sum, & possessæ terræ indigena sed si ad te deum meum suspicio: incola me esse fateor. Te enim iubente transmigrabo, & hoc mundo relicto ad alium ire compellar. Peregrinus similiter, vbi modicum quid fuerit in aliena regione immoratus, eo postmodum reuertitur, vnde fuerat profectus. Cui comparari potest quilibet mortalis. Nam ad certum ac breue tempus viuimus, & demum ad ea, vnde originem duximus, iterum reuoluimur.

*Dimitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam.* Parce mihi, inquit, siste flagellum, vt paululum consolet, & afflictiones à me excutiam, antequam moriar. Vel dic, quod peccatorum veniam in præsentī vita postulat.

*Et amplius non ero.* Et cum iuero, vbi sunt patres mei, nõ ero amplius, hoc est, non amplius viuam. Vel, non ero amplius in præsentī mundo. Hæc etiam verba ad placādā dei iram, & ad eius misericordiam conciliandā dicta sunt.

*In finem psalmus ipsi David.*

*Sancto spiritu afflatus beatus David hunc psalmum in persona Ecclesie Christianorum cecinit, quo gratias deo agit pro mirificis donis, quibus à deo gratis donata est, & ab eo aduersus insurgentes in se tyrannos, opem petit. In finē inscribitur, quia quæ hic traduntur, finem quendam respiciebant, quem postea habuerunt.*

PSALMVS 39.

*Expectans expectaui dominū.* Huiusmodi verborū repetitio frequētissima est apud Hebraeos, & intēsiōnē quādā mētis denotat, vt illud vidēs vidi, & cognoscēs cognosces, hoc est, exquisitē cognosces, & alia huiusmodi. Expectās

E

παροιμοι.

αυτες μοι.



igitur expectaui dominum, hoc est valde expectaui, adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio Gentium, quemadmodum de eo antea à prophetis prænunciatum est.

*Et intendit mihi.* In me, inquit, oculos suos iniecit, & beneuolo aspexit intuitu: in me, inquam, summa constitutam in miseria, dum idolorum errores sequerer.

*Et exaudiuit preces meas.* Preces scilicet pro me emissas, rogabant enim prophetae pro futuro ecclesiae statu illius etiam personam induentes, vt nunc facit beatus Dauid.

205.

*Et exaudiuit me de lacu miseriae, & de luto limi.* Solebant antiqui huiusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dicit autem potest quòd lacus miseriae, sit illa fouea erroris, in qua olim Gentes quæ in vnam ecclesiam cõgregatae sunt veluti in quodam carcere secundum animam miserè affligebantur, & quòd lutum limi, hoc est, limosum ac putridum lutum, illa sit humanarum passionum, atque affectuum collectio, quæ corruptionem quandam in nostris mentibus generat, & animas omnes quasi tenaci quodam cœno obuolutas detinet, quæ in eam deciderint.

*Et statuit supra petram pedes meos.* Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

*Et direxit gressus meos.* Et ostensa mihi salute per præcepta euangelica, omnique prorsus explosa tortuositate, iter meum adeò direxit, vt per obliqua, aut per deuios calles amplius non incedam.

*Et immisi in os meum canticum nouum.* Cantica nimirum quæ de admirandis atque illustribus Christi gestis Christi-colæ cecinerunt. Vel orationem dominicam, quam Christus nos docuit.

206.

*Hymnum deo nostro.* Hoc ad declarationem dictum est noui cantici.

*Videbunt multi.* Lumen nimirum scientiæ, cum antea cæci essent. Vel videbunt signa & miracula Christi, & sanctorum eius.

*Et timebunt.* Christum scilicet huiusmodi facientem miracula.

*Et sperabunt in domino.* Sperabunt, id est, credent. Credit enim qui sperat. Vel, sperabunt quia eos saluatorus sit, qui crediderint in illum. Per dominum autem, Christum intellige.

*Beatus uir, cuius est nomen domini spes eius.* Nomen domini: hoc est, dominus. Beatum igitur eum dicit qui in solo deo confidit, & non alia in re. Alibi etiam dicit, Beatus vir qui sperat in domino. Et ordo est: Beatus vir, cuius est nomen domini spes. Possumus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, & cõstruere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen domini eius. Cuilibet autè Christiano, nomẽ Christi spes est & salus: quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant, se diuitias suas omnes, & omnem gloriam, & spem in hoc collocasse, quòd Christi dei sui nomine insigniti essent: dum Christiani appellarentur.

*Et non respexit in uanitates.* Et huiusmodi vir inanibus rebus operã non dedit: quæ à multis summa reputantur bona.

*Et insanias falsas.* A communi sensu rursus subintelligendum est, & non respexit. Insanias autem falsæ, ex Græcæ dictionis significatione, vaticinia sunt. Vates enim illi debacchati dementes fiebant, & furentium instar ferebantur, verum falsa erant, quæ prænunciabant. Per huiusmodi autem vaticinia, vniuersum idolorum cultum denotare voluit, veluti totum à parte.

μανια η̄  
μαντης δε  
πο τ̄ μαι  
νομαι.

*Multa fecisti tu domine deus meus, mirabilia.* Admiratus beatus Dauid ineffabile incarnationis Christi mysterium, & condignum illi sermonem inuenire non valens, exclamatione solum, quod potuit tam grãde donum profecutus est: multa, inquit, admiranda fecisti tu domine deus meus. Ita etiam alibi apostolus facit: quando admirandus clamat: ò altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Mirabilia autem appellat nõ ea tantum, quæ tempore Moyfi, aut Iesu Naue, aut quæ illis antiquiora à deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tempore incarnationis saluatoris nostri facta sunt, & quæ per spiritum præuides propheta summa cum admiratione quæ diximus verba protulit.

*Et cogitationibus tuis nõ est qui similis erit tibi.* Et nõ est aliquis tibi in cogitationibus tuis cõparandus: iis, inquã cogitationibus, quas summa cū prouidentia pro hominũ salute sollicitus habuisti. Ecce enim quàm grande & quàm admirandum opus excogitasti, vt tu homo fieres propter hominem.

*Annunciaui & locutus sum, multiplicata sunt super numerum.* Annunciaui, inquit, & docui multa mirabilia tua, in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, & adeo innumerabilia esse apparuerunt, vt aliquo numero concludi non poterint. Nam quæ dudum cognoui, propter altitudinem & immensitatem incomprehensibilia sunt. vel, cum quid dicerem non haberem, hoc tantum annunciaui, & locutus sum, quòd omnem transcenderunt numerum.

*Sacrificiū, & oblationē noluisti, corpus autē pfecisti mihi.* Quæ sequuntur in personā Christi dicēda sunt, vt magnus nos docuit Paulus in epistola ad Hebræos. Ait igitur q̄ post incarnationē, deus filius dixit ad patrē: tu pater, in posterum legale omne sacrificium reprobasti, & oblationes omnes lege institutas: verum corpus mihi effecisti ex virginis sanguinibus, vt pro hominum salute in sacrificium offerret.

*Holocausta, & pro peccato nō quæsiuisti.* In Leuitico & Deuteronomio clarè inuenies, quæ nam essent holocausta, & quæ sacrificia pro peccato: & omnia denique oblationum, & sacrificiorum genera. Ait igitur: cum verum ego, ac rationale sacrificium sim & omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius legale sacrificium quæsiuisti.

*Tunc dixi ecce venio.* Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt; tunc enim dixi ego: Pater, venit hora, glorifica filium tuum. Nam quod ait: ecce venio: idem est, ac si diceret: vides quòd paratus sum.

*In uolumine libri scriptū est de me.* Cōscriptiones Hebræi libros appellabāt, & inuolutas chartas volumina, iuxta illud: fili hominis comede hoc volumē. Inuolutis enī chartis scribebāt, & nō quadratis libris, vt nos facim⁹. Ait igitur saluator, ī uolumine libri pphetici nimirū, scriptū est de me: hoc est, ea, quæ ad incarnationē meā pertinent, à pphetis prædicta sunt: quod ipsis etiā Iudæis dominus postea iterum affirmauit, dicens: si crederetis Moyfi, crederetis etiam & mihi. De me enim ille scripsit, & alia huiusmodi multa.

*Facere uoluntatē tuā deus meus uolui.* Et quoniā quæ ad me pertinēt, iā determinata sunt, & prædicta à pphetis, ideo facere uolui uoluntatē tuā. Superfluus est enim articulus, qui habetur in Græco, ante infinitiuū facere, quē qui superfluum non putarunt, transulerunt vt facerem. Voluntas autem pa-

tris fuit ea: filij mors secundum carnem: quæ pro humana salute, summa cum dispensatione à deo permiffa est: de qua uoluntate, ipse etiam filius dicebat: descēdi, non vt facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me.

*Et legem tuam in medio uentris mei.* In medio uentris mei pro ex corde atque ex tota anima mea: vt sit prepositio, pro præpositione. A communi autem sensu subintelligendū est, uolui facere: hoc est, uolui adimplere ex corde meo legem tuam: tua nimirum mandata quæ dedisti mihi.

*Euāgeliz autē iustitiā tuā in ecclesia magna.* Vide quomodo euāgeliū dei iustitiā appellat: quia per euāgeliū iustificatur credētes omnes, & obseruātes illius mādata, quicūq; hi fuerint & vndecūq;: & quia lex Mosaica solis tantū Iudæis data est, euāgeliū uero omnibus gētib⁹, iustū autē erat, vt nō vnus aut alter tantum populus, sed quòd omnes æque ad salutem uocaretur. Per ecclesiam autem magnam, Iudæorum synagogas intelligit, ueluti hominibus frequentissimas, in quibus Christus palam ac libere locutus est.

*Ecce labia mea non prohibebo domine tu scisti.* Quemadmodum tu uides, inquit, non prohibebo labia mea loqui salutaria uerba, Tu enim id rectè nosti, cum me ipsum prorsus cognoueris, quemadmodum, & ego te.

*Iustitiam tuam non abscondi in corde meo.* De euāgelio rursus sermonem facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud ptinent: quinimmo opportuna quæcunque omnibus reuelauī.

*Veritatē tuā & salutare tuū dixi.* Euāgeliū rursus ita appellat. Neque enim iustitiā tantū continet, sed etiā ueritatem. Ideo dicebat Christus: ueritatem dico uobis: quinimmo neque hæc solum sed salutem etiam credentibus pollicetur.

*Nō abscondi misericordiā tuā, & ueritatē tuā d' cōcilio multo.* De euāgelio etiā hæc dicta sunt. Appellatur enim euāgeliū misericordia: quia summa dei misericordia nobis donatū est: qua non sustinuit deus propriā creaturā sub iniqua dæmonis tyrānide oppressam amplius iacere, & qua ob nostrā salutē proprio etiā filio nō pepercit. Variis autē nominibus, vt uidimus, euāgelium appellauit propter multiplicē gratiam, & varia dona, quæ per illud nobis præstata sunt.

*Tu autem domine ne elōgaueris miserationes tuas d' me.* Quæ sequuntur, rursus ex persona ecclesiæ fidelium dicta sunt,

τῆς κοιλίας  
αὐτοῦ.

ἐὐαγγέλιον  
δικαιοσύνης.

ἡ τῆς κοιλίας.

ἐν κεφαλῇ  
αὐτοῦ.

τῶν ποιήσασαι.

supplicantis post acceptum diuinæ gratiæ signaculum, non derelinqui: cū multa ei, tam ab hominibus, quàm à dæmonibus imminerent pericula.

ΕΥΠΑΛ-  
ΘΟΥΤΟ.

Misericordia tua, & ueritas tua semper adiuuent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: ecce uobiscum sum omnibus diebus, &c. Quædam uerò exemplaria habēt: adiuuerunt: & intelligitur, quòd hucusque scilicet adiuuerint: sed melior lectio uidetur: adiuuent.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, & iam eis circumdatus sum.

Compræhenderunt me iniquitates meæ. Vide quomodo iusti homines præ summa modestia, pericula & tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis adscribunt peccatis. Sic & tres illi pueri, yna uoce in camino ignis dicebant: peccauimus, iniquè egimus: tamen ea non tam ob peccata propria, quàm propter deum paterentur.

Εὐ βλεῖν

Et non potui uidere. Obtenebrant enim tentationes, animæ oculos, ut quæ utilia sunt, uideri nō possint. Hanc igitur nebulā dissoluit illa consolationis lux, quæ à deo prouenit.

Multiplicata sunt super capillos capitis mei. Summæ etiam modestiæ, sunt hæc uerba: & uerisimile est, ut cum fidelibus aliqui etiam commixti sint, qui negligentius ac minus ex uirtute uiuant, quorum peccata iusti, sibi ipsis adscribunt, propter unitatem ac communicationem fidei.

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, cum mea omnis in te fiducia infirmata sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet & præstare audaciam.

Placeat tibi domine, ut eripias me. Velis, inquit, domine me ab his omnibus eripi ac liberari periculis.

Domine ad adiuuandum me respice. Intende mihi, & me diligenter adspecta.

Erubescāt & cōfūdātur simul qui quærūt animā meā, ut auferāt eā. Vtraq; enī hæc eis accidēt, ut & pudore afficiātur ueluti uicti nostra patiētia, & cōfūdātur, iuictā esse cernētes potētiam tuā, qua nos ptegis. Sequitur: q̄ quærūt animā meā: hoc est, qui hoc unū uotis omnib⁹, & toto petūt studio, ut me uariis examinent suppliciis, uel, simul: hoc est, yna omnes.

Conuertantur retrorsum, & erubescant qui uolunt mihi mala,

Conuertantur retro inanes re infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos execratur, ut conceptum animo dolorem apertius explicet.

Ferant statim confusionem suam qui dicunt mihi, euge, euge. De euge, euge, iam alibi diximus, quod aduerbium est irritatis.

Exultent & lætentur in te omnes quærētes te domine. Exultare & lætari hic idē æquē significant, q̄ si cui placet, ut sensu differāt, uideat quid de eorum differentia dictū sit in tertio versiculo noni psalmi. In te autē, id est in fide quæ est in te.

Et dicant semper, magnificetur dominus, qui diligūt salutare tuū. Qui diligūt salutē quæ à te est. Vel salutare tuum, id est, incarnationem tuam. Salutaris enim fuit ea incarnatio, iis qui perierant. Omnes igitur qui auxilium tuum cōsecuti sunt, dicant: magnificetur dominus: id est, magnus reputetur.

Ego autem inops & pauper sum. Hoc ex uniuscuiusque fidelis persona dici potest. Inopes enim sunt Christiani oēs, ueluti qui uniuersa fortunæ bona dimiserūt, & pauperes, ueluti qui propriis manibus necessaria sibi parāt. πτωχός enim, qui Latine inops, ex etymologia Græci nominis à cadendo dictus est, ueluti ab omnibus antiquis opibus deciderit, & nūc sit sine ope. πένυς uerò, qui Latine pauper, à labore: quia nimirum proprio labore oportuna omnia sibi comparat.

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solum confugi, & ideo me in se sperantem non despiciet.

Adiutor meus & protector meus es tu, deus meus ne tardaueris. Deus meus ne tardus sis ad adiuuandū me. Mihi autē nescio quid pfundius uidetur sibi uelle hæc uerba, si accomodem⁹ beato Dauid illū versiculū, ego aut inops sū & pauper. Præ uiderat ppheta sumas illas diuitias q̄ à dei gratia in Christianos erāt effundēdæ: cūq; eas nō mediocri desiderio cōcupiscet, demū ueluti iis qui se nouerat ab eo tēpore pcul esse, cōtristatus est, & miserū se ideo appellās, ait: ego inops, & pauper sum, q̄ huiusmodi diuitiarū particeps esse nequeo, uerūtamen deus erit mei sollicitus: ut scilicet mihi pariter gloriā illā cōmunicet, quam fideles in calorū regno percepturi sunt. Siquidem & ab ipso dño dictum legimus, q̄ Dauid cōcupiuit uidere diem eius: qua ratione rogat nūc deū propheta noster, dicens: ne tardaueris: tuam nimirum incarnationem. Sunt enim supplicantis uerba ad deum filium.

πτωχός  
ὡς πεπρω-  
τός πένυς  
παρὰ τὸ  
πένυς ἢ  
τοὶ πονεῖς

PSALMVS

In finem psalmus ipsi Dauid.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quæ tendebat ad finem. prædicit enim proditoris Iudæ rebellionem. & clarum quidem est huius psalmi argumentum. de amore enim & charitate in pauperes pertractat. Tamen altius considerando ad saluatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus & pauper fieri uoluit, ob humanam salutem: qui etiam in euangelio apud Ioannem præsentis psalmi uerba de se dicta esse testatur, & de Iudæ, dum ait ad apostolos: non de omnibus dico scio quos elegi, sed ut scriptura impleatur, dicens: Qui manducat panem meum, elcubabit contra me calcaneum suum. nulli enim huiusmodi testimonium habetur in scriptura, præterquam quod in præenti psalmo dicitur: qui manducat panes meos, magnificauit contra me supplantationem.

PSALMVS 40.



**B**eatus uir qui intelligit super inopem & pauperem. Qui intelligit, hoc est qui considerat, qui cogitat id quod decus est. intelligentia enim est diligens, & exacta consideratio. inopem autem & pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui uero per inopem medicum intelligebant, ueluti qui omni prorsus careret ope, & qui, ut alibi diximus, ex etymologia Græci nominis ab antiquo statu decidisset: pauperem uero eum, qui manibus ac proprio labore sibi victum pararet, ut in præcedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem deum habet. Per Salomonem enim docemur illum deo commodare, qui inopis miseretur. quod proprio ore Christus confirmauit, dicens: donec feceritis uni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis. & hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus: uerum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo: quodque beatus ille est, qui intelligit & considerat Christum deum esse, tametsi indigentia ac paupertate tanta esse uideretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput suum. Recte enim considerans id plene intelliget ex iis quæ & sermone suo docuit, & operibus comprobauit.

In die mala liberabit eum dominus. Utilitatem docet, quam ex huiusmodi intelligentia quis percepturus sit. Quæ autem sit dies mala, diximus in psalmo xxxv. ibi: non confundentur in tempore malo. æquæ enim significant dies

QADRAGESIMVS.

119

mala, & tempus malum.

Dominus conseruet eum. Precatur propheta pro huiusmodi homine, tanquam pro viro quopiam bono.

Et uiuificet eum. Id est, uiuere faciat.

Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum esse ostendat, æmulationeque seu imitatione dignum, non in presenti tantum terra, sed in regno etiam cælorum.

Et non tradat eum in manus inimicorum eius. Nec eum uisibilium aut inuisibilium hostium manibus dedat.

Dominus opem ferat illi, super lectum doloris eius. Super lectum doloris, in quo ægritudine ac morbo laborans afflictus diu olim detinetur. Aquila autem, & Theodotio non per optatum modum, sed per futurum indicatiui omnia hæc uerba reddidere, uidelicet, conseruabit, uiuificabit, & opem feret: omnia hæc quasi in mercedem, ac retributionem quandam dici arbitantes.

Vniuersum cubile eius uertisti in infirmitate eius. Per cubile, decubitus intelligit. uertisti autem, hoc est immutasti. in tempore, inquit, infirmitatis huius uiri, tu mutasti eius decubitus, ab ægro nimirum, atque infirmo ad sanum ac validum. Mutasti autem uniuersum, hoc est, prorsus mutasti. aduertendum tamen, quod præterito tempore usus est pro futuro. Uertisti enim, hoc est uertes. uel coniectura quadam, immo uero potius prophetico more, quæ futura erant, ut iam facta commemorat.

Ego dixi domine, miserere mei. Quæ sequuntur ex Christi persona legenda sunt, qui uelut homo deum rogat, ostendens hoc pacto quemlibet hominem dei auxilio indigere.

Sana animam meam, quia peccaui tibi. Sed quomodo alibi legimus Christum peccatum non fecisse? certissimum quidem est, illum nunquam peccasse, uerum quia propter nos factus est idem quod nos: homo nimirum passiones etiam, atque affectus nostros, quasi proprios sibi consequenter uendicauit, & (quod dicere par erat, humanam naturam quæ peccauerat.) hoc ipse antea pro illa ad patrem clamauit, ueluti qui eiusdem erat nature, tametsi sine peccato. Et quemadmodum uictima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta legem, peccatum in se suscipiebat, quod unam cum uictima comburi dicebatur: ita & Christus pro nostris immolatus peccatis, in seip-

πρωχρη.

τὸ κοινοὺν  
ἰσχυρας.

sum omnia nostra suscepit peccata, nec secus ac si ipse peccasset, ad eorū remissionē, & orauit, & mortuus est, ob sumam nimirum atque ineffabilem eius misericordiam.

*Inimici mei dixerunt mala mihi.* Inimici Christi Iudæi, qui inuidia dissecabantur, & dixerunt mala, hoc est praua verba. quānam autem dixerint, audi.

*Quando morietur?* Grauis est enim, inquit, nobis, adeo vt nec illius aspectum sustinere valeamus.

*Et peribit nomen eius.* Sed cum multa præditum potentia Christū vniuersas ægritudines ac morbos curare viderent, quomodo eum aliquando putarunt extinguere posse?

*Et ingrediebatur ut videret.* Proditor, inquit, Iudas, veluti familiaris meus absq; vilo impedimēto illic ingrediebatur, vbi ego aderā, vt videret an opportunū esset tradēdi tēpus.

*Frustra loquebatur cor eius.* Frustra in corde suo secum ea loquebatur, quæ ad prodicionem pertinebāt, quando videlicet ingrediebatur vt videret. vel frustra in animo suo cogitabat, vt me lateret, cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem eius consilia & vota.

*Congregauit iniquitatem sibi.* Nihil aliud miser huiusmodi cogitatione efficere potuit, quā q̄ sibi ipsi summā thesaurizauit iniquitatem, dum aduersus proprium præceptorem & seruatorem tetendit insidias. Quidam post verba, frustra loquebatur, punctum ponunt, vt sensus sit: frustra mihi pacificè loquebatur, cum inimica in mente versaret consilia. Sed melior est sensus, quem primo loco diximus.

*Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum.* Accepta enim panis buccella, Iudas statim exiit. Quod verò ait in idipsum, idem significat quod vnā. Loquebatur, inquit, vnā cum inimicis meis, de iis quæ ad prodicionem spectabant: Quid vultis mihi, inquit, dare, &c. Hæc autem omnia apertissimè in euangelica narratur historia.

*Aduersum me susurrabant omnes inimici mei.* Susurrabant mutuò in aurem, quomodo insidias disponderent, timentes nimirum apertè loqui propter turbam.

*Aduersum me cogitabant mala mihi.* Lætifera, inquit, cogitabant aduersum me. iuxta quod testatur euangelista, q̄ cōciliū inierunt aduersus Iesum, vt eum morti traderent.

*Verbum iniquum deposuerunt aduersum me.* Deposuerunt

pro responderunt. Interrogati enim a Pilato: Quid faciam Iesu qui dicitur Christus? Responderunt: Crucifigatur. Est autem iniquum hoc verbū. neque enim licebat innocentem virū morti tradere, atq; ideo eis sæpius obiiciebat Pilatus, dicēs: nullam causam inuenio in eo: item, vos videbitis. vel deposuerunt, hoc est, fabricarunt: machinati sunt. Dixerūt enim quòd commoueret turbam contra Cæsarem, quæ verba etiam iniqua erant. neque enim falsa attestari licebat.

*Nunquid qui dormit, non adiciet ut resurgat?* Per interrogationem hoc dicit, atque vt deus: Nunquid dormiens homo, inquit, nolet consurgere? Verbum enim adiciet, Hebræi sæpenumero ponunt pro volet. Quòd si dormiens consurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodum qui dormit, ex suo dormit arbitrio, ita & ipse sponte mea, atque ex propria moriar voluntate.

*Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit cōtra me supplantationem.* Cōiunctio, enim, hoc in loco superflua est, & sensus est: ille etiam mihi aduersarius fuit, qui antea intimus mihi erat. & mihi maximè coniunctus. per hominem autem pacis, Hebræi pacificum intelligūt. Ait igitur, homo pacificus meus, hoc est amicus meus Iudas, in quo veluti in me ipso confisus sum, quem etiam simul cum aliis discipulis educaui, magnificauit, hoc est roborauit supplantationem, hoc est dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui inter currēdum calcaneo aliquem dolosè supplantant. Firmavit autem Iudas dolum aduersus Christum, eūque quodammodo supplantauit: cōuentione nimirum, ac conspiratione illa, quam cum scribis iniit, & cum pontificibus.

*Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.* Quòd ait miserere & resuscita, vt ab homine dictum est. homo enim Christus cum esset, non recusauit preces ad deum fundere: quinimmo, quod naturæ humanæ propriè conuenit, sæpenumero ad deum orabat. Quòd verò ait, retribuam, ad illius diuinitatem pertinet. Retribuit autem, quando eos Romanis perdendos tradidit.

*In hoc cognoui, quoniā voluisti me, quoniā non gaudebit inimicus meus super me.* Voluisti, hoc est, amasti. Nā quod quis

αὐτὸν ἔσπευον  
ἐπιβίωτο.  
ἐκείνην.

καὶ ἐν τῷ ὄνοματι.

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe predicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum profus interiret. Potes etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

*ἐντιλάβου* Me autem propter innocentiam adiuuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt. per innocentiam autem, munditiã & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

*ὑποπόδιον*  
*οῦ* Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cum quæ vidimus omnia prædixerit beatus Dauid, & summam dei misericordiam, ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, hymnum deinceps & laudem ei canit, dicens: Laudandus est deus veri Israelis, hoc est, fidelium deus. quemadmodum in vigesimo primo psalmo declarauimus, exponentes versiculum illum, timeat eum omne semen Israel. Laudandus autem ab hoc seculo vsque ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus poscit futuram hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quam celeriter fieri, dicens: fiat, fiat. Intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. Illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intensiorem demonstrat.

*ἐν τῷ σὺνείρη*  
In finem in intelligentiam filiis Core.

De filiis Core diximus in proemio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebant. cum enim futurum esset, ut Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, ubi LXX. annis detentus est, præuidens hoc beatus Dauid, utpote prophetico afflatus spiritu, pijs ac religiosi cuiuscunque Iudæi in captiuitate degetis personam sumit in presenti psalmo, ueluti Daniells, Ezechielis, trium puerorum, & similibus: & narrat quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiã uero dixit, iudicãs quod qui inter illos maiori erãt præditi intelligentiã, hæc, aut huiusmodi uerba ad deum clamabãt. uel ea ratione, quia

quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est intelligentiã.



Vemadmodum desyderat cerua ad fontes aquarum, ita desyderat anima mea ad te deus. Ardentis desyderij vehementiam ostendere volens propheta, Ceruam perquam sitibundam in exemplum sumpsit, quæ cum & suapte natura calidissima sit & reptilium ac serpentum carnibus, quibus uesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quam maxime amat, & circa eos semper versari cupit. desyderare autem hic posuit profestinare: & ita Aquila reddidit. & quod ait: ita desyderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, Babitantem in Hierusalem. putabat enim populus, qui in babilone erat se diuina præsentia illic ideo frui non posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deseruiret.

Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuentem. Sitiuit, id est valde concupiuit. ita vndiq; desiderij ardorem ostendit. fortem autem & uiuentem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptum esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trisagion vocant: quo laudare solemus deum, dicentes: sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

Quando ueniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deum. concupiscētis sermo est: quando, inquit, ueniam ad te in Hierusalem & apparebo coram te, adorans nimirum, & colens te, seduloque tibi adsistens, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur postquam hic in Babylone captiui degimus.

Fuerunt mihi lachrima mea & panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiam mihi exprobarer, lachrimæ meæ fuerunt mihi panis, non quod eis pascerer, sed quia instar panis eas desyderabam, & quia non secus mihi erant opportuna quam esurientibus esse panes soleant: vnde earum desyderio, non interdiu tantum, sed assiduus etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, uerba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quotidie: ubi est deus tuus? quã ob causã effudi, hoc est, laxaui, in

amat, illud etiam habere cupit. In hoc, inquit, cognoui quod amasti me, quia nomen meum in vniuerso orbe prædicatum est: quæ res inimicis meis maximo fuit dolori. quærebant enim vt morerer, & nomen meum prorsus interiret. Potes etiam per inimicum vel dæmonem, vel ipsum Iudam priuatim intelligere.

*ἐντιλάβου* Me autem propter innocentiam adiuuisti. Hæc verba simili modo ab assumpta carne dicta sunt. per innocentiam autem, munditiâ & puritatem intelligit. iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in seculum. Et stabilisti, inquit, me penes te, iuxta illud, sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum.

*ὑποπόδιον* Benedictus dominus deus Israel à seculo, & in seculum, fiat, fiat. Cum quæ vidimus omnia prædixerit beatus Dauid, & summam dei misericordiam, ac ineffabilem quandam eius condescensionem multa cum admiratione narrauerit, hymnum deinceps & laudem ei canit, dicens: Laudandus est deus veri Israelis, hoc est, fidelium deus. quemadmodum in vigesimo primo psalmo declarauimus, exponentes versiculum illum, timeat eum omne semen Israel. Laudandus autem ab hoc seculo vsque ad futurum. Ac demum orat, & votis omnibus poscit futuram hanc domini incarnationem, de qua supra locutus est, quam celeriter fieri, dicens: fiat, fiat. Intelligimus enim prophetam optare id, quod superius dixit. Illa autem repetitio verbi: fiat, orationis intensiorem demonstrat.

*ἐν σὺνείρῳ*

In finem in intelligentiam filiis Core.

De filiis Core diximus in proœmio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quæ hic continentur. & ad finem tendebant. cum enim futurum esset, ut Hebræorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captiuus duceretur, ubi LXX. annis detentus est, præuidens hoc beatus Dauid, utpote prophético afflatus spiritu, pijs ac religiosi cuiuscunque Iudæi in captiuitate degentis personam sumit in præsentem psalmo, veluti Danielis, Ezechielis, trium puerorum, & similitum: & narrat quæ tunc temporis contigerint. In intelligentiâ uero dixit, iudicâs quod qui inter illos maiori erant præditi intelligentiâ, hæc, aut huiusmodi uerba ad deum clamabant. uel ea ratione, quia

quia ad percipiendum totius psalmi sensum multa lectori opus est intelligentiâ.



Vemadmodum desyderat cerua ad fontes aquarum, ita desyderat anima mea ad te deus. Ardentis desyderij uehementiam ostendere uolens propheta, Ceruam perquam sitibundam in exemplum sumpsit, quæ cum & suapte natura calidissima sit & reptilium ac serpentum carnibus, quibus uesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quam maxime amat, & circa eos semper uersari cupit. desyderare autem hic posuit profestinare: & ita Aquila reddidit. & quod ait: ita desyderat anima mea ad te deus, ad te, inquam, Babitantem in Hierusalem. putabat enim populus, qui in babilone erat se diuina præsentia illic ideo frui non posse, quia regio illa vniuersa idolorum cultui deseruiret.

Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuentem. Sitiuit, id est ualde concupiuit. ita vndiq; desiderij ardorem ostendit. fortem autem & uiuentem deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptum esse dicunt hymnum illum, quem Græci Trisagion uocant: quo laudare solemus deum, dicentes: sanctus deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.

Quando ueniam, & apparebo ante faciem dei. Hoc est ante ipsum deum. concupiscētis sermo est: quando, inquit, ueniam ad te in Hierusalem & apparebo coram te, adorans nimirum, & colens te, seduloque tibi adsistēs, & alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet. vniuerso enim hoc solatio priuamur postquam hic in Babylone captiui degimus.

Fuerunt mihi lacrimæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Dum Babylonij, inquit, dei mei impotentiam mihi exprobrarēt, lacrimæ meæ fuerunt mihi panis, non quod eis pascerer, sed quia instar panis eas desyderabam, & quia non secus mihi erant opportuna quam esurientibus esse panes soleant: unde earum desyderio, non in terdiu tantum, sed assiduis etiam noctibus detinebar.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, uerba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quotidie: ubi est deus tuus? quæ ob causam effudi, hoc est, laxaui, in

meipso animam meam, & constantiam eius omnem dissolui. hac autem effusionis trallatione vsus est propheta, quia quæ solidiora sunt, firmiora atque constantiora esse solent: quæ verò fluida, molliora atq; laxiora. Illud in vniuersum animaduertendum est, quòd Hebræi sæpenumero verborū constructionibus indifferenter vtuntur, vt nunc: effudi, inquit, in me, pro intra me: verum si verba hæc, recordatus sum, ad sequentia referantur alius efficietur sensus, videlicet: hæc recordatus sum, & animam meam, antea nimirū angustiis coarctatam, effudi: hoc est, absolui & relaxaui in me ipso, quæ autem sint hæc quæ recordatus sum, audi.

ελεος  
στα εν το  
ωω.

Quoniā pertrāsibo in loco tabernaculi admirabilis usq; ad domum dei. Recreatus atq; animo relaxatus sum, inquit, memoria repetens, quòd rursus in templo tuo deambulaturus sum, & ad illius vsque adyta peruerturus. per admirabile enim tabernaculum, celeberrimum Salomonis templu intelligit, & per domum dei, adyta ipsius templi. quòd si priorē expositionem magis probaueris, dictionē, quoniā, intellige hic iacere pro aduerbio cōfirmādi, iuxta Hebraici, idiomatis consuetudinē, & verba versiculi, prophetantis verba esse. vel aliter: per tabernaculum, sancta verbi caro potest intelligi, quæ meritò admirabilis dici potest, quia absq; vlllo semine cōcreta est: & per domū dei, anima illius carnis, per quē deus in assumpta carne diuersatus est. locus autē tabernaculi, ipsum est verbū dei, per quod concreta est, & extitit Christi caro. pertrāsibo igitur, inquit per verbū dei, & vsq; ad assumptæ carnis animam deducar: in animo meo nimirū ea examinans, & contemplans, quæ de tanto mysterio percipere potero. vterius enim pertransire non dabitur.

In voce exultationis & cōfessionis soni festiuitatem celebrātis. Pertransibo autem in voce gaudij, & gratiarum actionis, in voce soni festiui, ac si diceret: festiuitates rursus, vt olim, deo meo celebrabo, & solito vtar cultus legis.

Quare tristis es anima mea, & quare cōturbas me? Quare me angis, inquit, & confundis, & quietem capere non finis? hæc autem verba dicere cœpit, postquam certior factus est de suo in patriam reditu.

Spera in deo, quoniam adhuc confiterbor illi. Quoniam gratias illi agam vbi nimirum in patriam rediero.

Salutare vultus mei, & deus meus. Cum futura & à se præuisa dei beneficia in animo reuolueret, summa cum delectatione illum circumloquendo, inuocauit, dicēs, ô salus mea, & ô deus meus.

Ad meipsum conturbata est anima mea. Ad meipsum, hoc est, in meipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meum sciente. conturbata est autem, recogitans nimirum peccata, ob quæ in inimicorum manus traditi sumus: vel moram ac tarditatem recogitans, reditus nostri in patriam.

Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim à nō te modico. Propterea, inquit, afflictus memor ero tui, hoc est, recordabor studij, & curę tuæ, quam habuisti circa nos, & præcipuè ob illa bona quibus in terra promissionis te aucthore fruebamur. per Iordanem enim & per proximum illi montem, qui & Hermoniim, & Hermon dicitur, totam Iudeam significauit. addidit etiam priuatam mōtis illius qualitatem: quòd scilicet paruus est.

Abyssus abyssum inuocat in uocem cataractorum tuorum. Anti <sup>is</sup> φωνή quorum dei beneficiorum memor, deplorat, quod in præse <sup>καταρα-</sup> tia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelli <sup>κτωρ,</sup> gens calamitatum pelagus, in quo tunc se cōstitutum videbat. profunda, inquit, ac vasta calamitas, vastiorem aliam semper vocat calamitatem, ad uocem cataractorū, hoc est, collisorum tuorum. adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates contractos, ac collisos nos seruos tuos adoriuntur, vt mutuo sese adhortari videantur: & adeo nos affligunt, & pungunt, vt præ nimio dolore ad clamorem etiam nos prouocent. dictio autem cataractorum Græca est & idem hic significat, vt diximus, quod collisorum aut cōfractorū. est enim verbale nomen, & descendit à verbo <sup>καταρῶσα</sup> <sup>ὁ καταρῶ-</sup> quod est collido, aut cōfringo. & licet propriè hoc verbale <sup>κτης.</sup> nomen <sup>καταρῶτης</sup> actiuæ sit significationis, hic tamen ponitur in passiuā. Quòd si in actiuā significatione dictionem sumas, litera legenda est, in uocem contractōrū, hoc est. collidentiu seu confrigentiu tuorum. & tunc expone totū versiculum hoc pacto: immensitas peccatorum nostrorum, immensitatem inuocat misericordiarum tuarum: atq; hoc ad uocem prædicatorum euangelij, hoc est Apostolorum. sunt enim Apostoli validissimi quidam cōfractores, omnia nimirum



rum diabolicam elationem confringentes. Quod si textum legas prout etiam legi potest, in vocē cataractarum tuarū: potes iuxta altiorē Anagogen intelligere, quod abyssus, & abyssus, vetus & nouum testamentum significēt, ob profunditatem nimirū occultorum sensuum, & dicere, quod nouū testamentum, & antiquum inuocat testamentum, in vocem, cataractarum tuarum, hoc est, per vocem prophetarum tuorum. dicuntur enim merito prophetę esse quedam cataractę quia aquas, diuinę ac supernę prophetię, vehementia quadam, cataractarum instar effundunt. nouum igitur testamētum inuocat vetus testamētū in testem: vt ostendat, quod, ipsi etiam prophetę mysteria Christi prænunciarunt.

ἡ κατὰ κράν-  
τη.

Ἡ αίτις δι-  
μετεωρισ-  
μοί

ἡ μέρας ἐν-  
τέλειται.

*Omnes subleuationes tuę, & fluctus tui super me transferunt.* Per subleuationes, & per fluctus, tentationū ac calamitatū incurfus intelligit. ait igitur, omnia flagella tua fecerūt iter super me. omnes autē dixit, propter earū multipliciter.

*Die mandabit dominus misericordiam suam.* Die, hoc est, in die pro manifestō, & palam. mandabit autem, hoc est, mittet. Iubere enim ac mandare videtur qui mittit: vel ordinabit, & disponet misericordiam suam. Sermo vero hic, prędicit, quemadmodum reuocatio eorum in patriam omnib⁹ fiet manifesta.

*Et nocte canticū eius apud me.* Per totum hoc captiuitatis tempus, noctuque, quando tuo magis id facere possum, canam deo meo. in die enim ocium mihi nullū datur, cum dominis seruiam, & opportuno caream tempore.

*Oratio deo vitę meę.* Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio: canticum quidem in gratiarum actionem pro opportuna & iam diu expectata liberatione, oratio verò ad accelerationē huius liberationis. & quod ait: deo vitę meę: expone, id est, deo datori vitę, vt illud: deus salutis meę, id est, saluator meus.

ἐν πλὴ-  
πῶρ.

*Dicam deo adiutor meus es, quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo dū affligit me inimic⁹ meus?* Oblitus esse videbatur deus Iudęorum: quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relictī fuerant, vbi affligebantur, quemadmodū verisimile est eos affligi, qui in captiuitate constituti sunt.

*Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerūt mihi inimici mei dū dicūt mihi per singulos dies, ubi est deus tuus?* Contritis nimi-

rum ossibus meis ob tam graue onus seruitutis, vel ob verbera & plagas, quę assiduo mihi à Babyloniis infliguntur. vel, fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. per ossa enim vires intelligit. cum itaque hoc pacto me haberem, irridebant me inimici mei, illud mihi semper obiicientes, vbi est deus tuus, qui te eripiat & liberet?

*Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo quoniam confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus.*

Repetit quę iam superius dixerat, quod facit vt fiducia se se ac patientia muniret. Congruit etiam hic psal. pio cuilibet, ac religioso viro, qui multas calamitates in præsenti vita passus sit, qui que dissolui cum Paulo optet, & redire ad deum. & tunc per exprobrantes, non ipsos tantum Demones, sed inimicos etiam intelliges, & per terram Iordanis, inferiorem terram hanc nostram, quę comparatione celestis longè est inferior. Iordanis nanque interpretatur terra inferior. Hermoniim vorò locus doloris: & alia iuxta hunc sensum consequenter expones.

*Psalmus ipsi David qui apud Hebręos sine inscriptione habetur.*

Præsens psalmus caret inscriptione, ueluti qui eiusdem est argumenti & sententię cum superiori psalmo, & illius quodammodo pars esse uidetur. plurimum enim cum eo congruit: & uerisimile est eundem fuisse, qui hæc, atque illa uerba protulerit: quę etiam simili modo ex unius tantū dicuntur persona, ueluti qui totius populi causam ac passiones in se susceperit: quod fortassis illa ratione effectū est, quia rarus ac pene unicus quis reperiri possit, qui id faciat.



*Iudica mihi deus.* Verbum iudica si cum accusatio iungatur, idem significat quod condemna, iuxta quod dictum legimus: iudica illos deus: si verò cum datiuo, vt hic, idem erit, quod iudex esto.

κρίνον μου

*Et discerne causam meam de gente non sancta.* De gente, id est, cum gente. vel, discerne causam de gente scelestā, atque iniusta & deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

*A viro iniusto & doloso eripe me.* Iniustum quidem dicit,

veluti iniquum, atque ex legem, dolosum verò, vt decepto rem. similia autem ferè habentur, in illa trium puerorum oratione. dedisti enim, inquit, nos regi iniusto, & omnium quæ in terra sunt pessimo. illud etiam adnotandū quod singulari aliquando, & aliquando plurali seu collectiuo nomine eos accusat: quia nimirum, & priuata, & communi prauitate conuiuiebant. tu verò per gentem, & hominem iniustum & dolosum ipsos dæmones, & dæmonum principem intelliges. nihil enim differūt ab homine perturbationibus, quippe cum, more hominum, vāsano voluptatum amore corripantur, corporeisque afficiantur passionibus, & variis inquentur concupiscentiis.

*Quia tu es deus fortitudo mea.* Stabilitas scilicet mea ac vires meæ.

*Quare me repulisti?* Tradens me in captiuitatem. ego enim seruus tuus sum, hi verò tibi aduersantur.

*Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus.* Non accusans deum hoc dicit, sed placans, potius ac mitigans.

*Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam?* Iuxta Anagogem per lucem & ueritatem Christum intelligit. ego enim, inquit, lux sum, ueritas, & uita: iuxta historiam verò, lucem, appellat protectionem, & custodiam dei, quæ summum quoddam lætitię lumen secum affert, cuius splendore omnes afflictionum tenebræ dissoluuntur. ueritatem autem expone, id est, uerum auxilium.

*Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuū, & in tabernacula tua.* Hoc in loco tēpus positū est p tēpore, præteritū nimirum pro futuro: tua, inquit, lux, & tua ueritas, ipsa me deducet, & adducet in montem sanctum tuum Sion, & in tabernacula, hoc est, in templum tuum. iuxta Anagogē Christus qui, vt superius diximus, lux est, & ueritas, deducet, & adducet fideles omnes ad supernam Sion, & ad cælestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, uia ueritas, &c.

*Et introibo ad altare dei.* Adorabo, inquit deum, & sacrificabo ei.

*Ad deum qui lætificat iuuentutem meam.* Hæc ex eorū persona dicta sunt, qui in captiuitate nati erāt, & qui modò ascēdebant in Hierusalem. uerisimile est, eorum parentes in Babylone captiuos periisse. uel per iuuetutem, uigescens ani-

mi propositum intelligit. renouabantur enim, & quodāmodo iuuenescebant, cū diuini cultus semper magis succederentur desiderio: iuxta Anagogen, per iuuentutem renouatio illa intelligitur, quæ fit per baptismum, quando exuto antiquo homine, nouum induimus.

*Confitebor tibi in cithara deus, deus meus.* Primum inquit, atq; amcēiorē uitæ meæ statū recuperabo, organisq; atque instrumētis musicis, ut olim tibi gratias agā: quæ omnia ab eo tēpore quo in Babylone captiui sumus, suspēdimus in salicibus, ea nimirum ratione, ut postq̄ nullus nos tūc Musicos usus decebat, ipsa instrumēta illic uelut ad ociū, atq; inertiam condemnata iacerent: iuxta Anagogen per Citharam, uirtutem moralem intelligimus, quæ circa actiones uersatur, ut alibi diximus. Verba autem illa: deus, deus meus, ingentem ac validum ardorem in deum demonstrant.

*Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in deo, quoniā adhuc cōfitebor illi salutare uultus mei, & deus meus.* Eadem rursus ipse sibi ad maiorem mentis suæ confirmationem præcipit.

*In finem filiis Core ad intelligentiam psalmus ipsi David.*

*Similis est inscriptio psalmi quadragesimi primi, de qua iam diximus, Nunc illud tantum dicere oportet, quod beatus David psalmum hunc scripsit in personam Matathie Machabei, & filiorum eius. Qui cum eo tempore, quo Iudæi regio ab Antiocho cognomento Illustri, atque a Macedonibus uastaretur exules essent sero licet, uires tamen, atque animum tandem receperūt. Vnde collectis pro tempore copiis, ad defensionem, ac uindictā suorum in deo fidentes sese accinxerunt, ut uberius in eorum historia Iosephus retulit. Cum igitur hi exules cum cæteris fugitiuis, qui ex Iudæis congregati fuerant, ob Macedonū sæuitiam trepidarent, exhortationē sibi in orationis formā composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: ut his nimirum exemplis animarentur & fidentius excitarentur ad pugnam.*

PSALMVS 43.

*Eus aurib⁹ nostris audiuius, patres nostri annūciauerūt nobis opus quod operat⁹ es in dieb⁹ eorū, in diebus antiquis.* Quod dicit audiuius auribus nostris, dictum est ad maiorem confirmationem, & maiorem fidem sermonis. Solemus

enim quādo aliquod factum narramus de quo certi sumus, sensus ipfos assumere in testes, vt illud. viderunt oculi nostri: Item manus nostræ contrectauerunt. Et cum dixerint: Audiimus: subdit, à quibus, à patribus, scilicet per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerūt, quid autem audierint, & quid operatus sit deus, audi, in sequentibus.

*Manus tua gentes exterminauit, & plantasti eos.* Per gentes Cananeos intelligit, & alios populos, qui olim in terra promissionis habitauerant: & per manum eius, diuinam potentiam. Plantasti eos, id est, habitare fecisti patres nostros. Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gentibus dicit, quòd deus exterminauit eas, eo quòd penitus eradicatæ sunt ab illa regione. De Iudæis verò ait, plantasti eos, quia nimirum in gentium sede, vnde illæ exterminatæ & pulsæ fuerant, ipsi firmas ac stabiles radices miserūt. Ipsi enim primi patres, illinc nunquam expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerū luentes pœnas sæpe postmodum deo iubente aliò trāsmigrauerint. Prioribus autem omnibus omissis miraculis, sermonis sui argumentum propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos deus alienā in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, vt pulsā è patria illuc à deo iterum reducendi, & in pristinum statum restituendi sint.

*Afflixisti populos, & eiecisti eos.* Gentes scilicet. Neque enim tantum modo eiectæ sunt sed antequā eiicerentur, diutino etiam bello, & variis calamitatibus fuerunt afflictæ.

*Non enim in gladio suo hereditauerunt terram.* Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

*Et brachium eorum non saluauit eos.* Neque potentia eorū eos liberauit à tantis, & tam tremendis gentibus.

*Sed dextera tua & brachium tuum.* Per dexterā, quidā auxilium intelligunt, & per brachium potētiam. Alij verò per vtranque distionem æquè significari dicunt potentiam.

*Et illuminatio vultus tui.* Hoc est visitatio tua. Ostende enim alibi inquit, faciē tuā, & salui erimus. Visitatio autem diuina, aut aspectus diuinus, pro eius auxilio sumitur, quia si periclitanti cuiquam quis auxilio esse velit, necessario ad eum oculorum aciem dirigit.

*Quoniā complacuisti in eis.* Id est, quia bene voluisti patri-

bus nostris. Ita enim significat hoc loco verbū, cōplacuisti.

*Tu es ipse rex meus & deus meus.* Tu, qui illa operatus es, idem ipse es, & nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis: nos quoque eorundem filij sumus. Restat tantum, vt eadem in nobis opereris miracula, cum te, vt regem & deum colam⁹, quemadmodum & illi antea coluerunt.

*Qui mandas salutes Iacob.* His verbis facilitatem atque celeritatem diuini explicat auxiliij. Tu, inquit, qui solo verbo vteris cū populum illum saluas, qui descendit ex Iacob. Vel aliter: tu qui in præliis suggeris, & subministras populo tuo modum, quo saluari debeat, dicens: hæc aut illa facite.

*In te inimicos nostros cornu petemus.* Id est profligabimus. κρητίζω  
Tractum est autem hoc ex metaphora animalium, quæ cornibus certant. μειπ.

*Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Confidimus, inquit, quòd tantum inuocantes nomen tuum aduersus hostes nostros, & tantummodo vociferantes, deum Israel, hoc nomine confirmati, spernemus & floccificiemus eos.

*Neque enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.* Nā & si lege belli huiusmodi armis accinctus sim, nulla mihi tamen in eis adest fiducia.

*Saluasti nos de affligentibus nos, & qui oderant nos confundisti.* Nam tuum experti sumus auxilium. Aduocātibus enim adfuisisti, scimusque quòd impostervm pari modo, te aduocantibus aderis.

*In deo laudabimur tota die.* Pro laudabimur, Symmachus dixit, gloriabimur. nam qui gloriatur seipsum laudat. Tametsi inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quàm in vno hoc, quòd deum cognoscimus. Et q̄ ait: Tota die, Symmachus per omnem diem dixit, & Aquila: per totam vitam.

*Et in nomine tuo cōfitebimur in cælū.* Cōfitebimur pro narrabimus vt sit sensus. In nomine tuo narrationē faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tam in patribus nostris, quàm in nobis, supra hominū fidem effecit. Vel aliter: nomini tuo gratias agem⁹. Et quod ait: In seculū, omnes alij interpretes passim transferunt, semper.

*Nunc autē repulisti & confundisti nos.* Repulisti quidem, vt indignos, cōfundisti verò, id est confundi permisisti, dum no-

bis tanta sustinentibus mala, opem nullam tulisti.

*Et non egredieris deus in uirtu.ibus nostris.* Hic etiam tempus pro tempore ponitur, quemadmodū Symmachus reddidit, dicēs. Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, uirtutes, hoc est potestates appellauit.

*Conueristi nos retrorsum post inimicos nostros.* Nos amicos olim tuos & qui olim apud custodiam, & protectionem tuam in primo ordine sistebamus, aueristi in ultimū locū, & inimicis propriis subiecisti.

*Et qui oderant nos diripiebant sibi.* Diripiebant sibi nostra nimirum bona.

*Decisti nos tanquā oues escarum.* Tradidisti nos sicut oues, oues dico, non quæ in possessionem, ac pro patrimonio retineantur, sed quæ uiliores sint, & carnificinæ exponantur.

*Et in gentibus dispersisti nos.* In seruitutem nimirum. Variæ enim gentes cum Macedonibus simul militabant. In captiuorum enim ut diximus & exulum personam, Propheta hæc dicit.

*Vendidisti populum sine pretio.* Populum, inquit, tibi antea dilectum in seruitutem tradidisti. Et quod ait: sine pretio, ad populi contemptum dictum est. Prauos enim ac mancos seruos solemus sine pretio tradere, atque eorum emissionem lucro putare. Quod etiā per Esaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: gratis venditi estis.

*Et non erat multitudo in commutationi u: nostris.* Et pretium, inquit, quo alienati sumus ad paruam ascēdebat summam. Commutatio serui enim pretium est loco serui datum. Huiusmodi autem uerbis aduersus seipos ironice cauillantur. Nam absque ullo etiam pretio traditi fuerant in seruitutem. Quædam uerò exemplaria habent, & non erat multitudo in uociferationibus eorum: ut sit sensus, quod non erat grandis hostiu numerus, quando superati sunt, & quando hostes in signum uictoriæ exultantes uociferationibus utebantur. Vicerunt enim nos, inquit, cū pauci numero essent, nobis nimirum comparati.

*Posuisti nos opprobriū uicinis nostris, subsannationem, & derisionem iis, qui in circuitu nostro sunt.* Subsannare idē sibi uult quod negligere. Per uicinos autem, & eos, qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, ueluti Idumæos, Moabitas, Am-

monitas, & alios huiusmodi.

*Posuisti nos in parabolam in gentibus.* In parabolam dixit, pro in exemplum. Solebāt enim dicere, uicinæ illæ gentes, utinam omnibus aliis hostibus nostris ita accidat, quemadmodum accidisse uidemus populo Israelitico. Vel in narrationem, seu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Iudæorum calamitates.

*Commotionem capitis in populis.* A communi sensu sumendum est uerbum, posuisti. Mouent, inquit, Gentium populū capita aduersus nos, ij quidem nostrū miserti, alij uerò gaudentes potius, & lætitiæ uocibus insultantes.

*Tota die uerecundia mea coram me est.* Semper est in conspectu meo.

*Et confusio faciei meæ cooperuit me.* Eo quod tam ignominiosè direptus sum & dispersus. Idem autem æquè significant hæc, & paulo ante præcedentia uerba.

*A uoce exprobrātis, & obloquētis, a facie inimici & persequētis.* Verecundia, inquit, & confusio mihi est, quod uicini atque inimici exprobrāt me, & superbe ad eum me respiciunt, ut ex aduerso intueri eos non audeam. Et quod hic legimus, obloquentis: Aquila, blasphemantis, dixit.

*Hæc omnia uenerunt in nos.* Has omnes calamitates sustinimus.

*Et oblitus non sumus tui.* Ut alium inuocaremus deum,

*Et iniuste non egimus in testamento tuo.* Non transgressi sumus legem tuam. Iniuste enim agit, & iniuria ipsam legem afficit, qui illam transgreditur.

*Et non recessit retro cor nostrum.* Non cōfugimus, inquit, ad deteriora. Dicta autem hæc sunt in personam eorum, qui inter cæteros in populo, pietati, religionique ac diuino cultui magis studebant: qui, etsi tantis essent calamitatibus circumdati, diuina tamen mandata obseruabant: unde etiā pro aliis omnibus qui defecerant, deo se purgant, & socios pariter ad magnanimitatem excitant.

*Et declinasti semitas nostras a uia tua.* Et mutasti semitas nostras a uia tēpli tui, ut ad illud amplius pergere nequeam: cū nostrū alij captiui sint, & alij procul fugerint a patria.

*Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis.* In loco angustiae aut captiuitatis.

Εἰς παραβολὴν.

κατεναντίζομαι.

Et cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas præfens, quæ adeo acerba est, vt morti penè similis videatur. Vmbrã enim eam appellauit, quia umbræ iis rebus similes esse solent, quarum formas repræsentant.

Si oblitus sumus nominis dei nostri. Hoc est, si dei nostri oblitus sumus. circumlocutione enim vsus est.

Et si extendimus manus nostras ad deum alienum. Hęc verba ad præcedentis versiculi expositionem dicta sunt.

Nónne deus requirit ista? Si hoc, inquit, aut illud fecerimus, nónne deus hæc omnia exquiret?

Ipsè enim nouit abscondita cordis. Ac si diceret, neque in animum nostrum tale quippiam aliquando induximus.

Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex nostro nimirum proposito & sponte nostra. Nam cum pacificè possumus ac tuto degere inter idololatrias homines, ac dei hostes: propter te tamen omnia sustinemus, & ad obeundam pro te mortem parati sumus. Dictio autem, quando, superflua est.

Existimati sumus quasi oves occisionis. Quia scilicet neci sumus expositi, vt nobismetipsis auxilio esse nequeamus.

Exurge. Ad populi tui vindictam.

Quare obdormis domine? Quare quiescis, ac tanta veteris longanimitate? Quiescere enim videtur qui dormit.

Resurge. In auxilium nostrum scilicet. & idem significat resurge, hoc in loco quod exurge. Solemus autem actiones passionésque seu affectus humanos diuinitati attribuere, vt sæpe diximus, non valentes aliter, ob auditorum infirmitatem, sensum explicare.

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte & ad tempus repuleris, ne perpetuò etiam repellas.

Quare faciem tuam auertis? Hoc est visitationem & custodiam tuam tanquam ab indignis.

Obluisceris inopiã nostrã, & tribulationum nostrarum.

A communi sensu rursus sumenda est dictio, quare, per inopiam verò hic molestiam & passionē significat. Quare obliuisceris igitur inopiã nostrã: id est, cur nullam calamitatum nostrarum rationem habes?

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atque abiecti humi decumbimus, & in terra prostrati sumus.

Ἐξέρχου.

Ἐνδύσου.

Conglutinatus est in terra uenter noster. Accubando nimirum humi, vel dum calamitatum pondere depressi, curuati, in terram inspicimus. Ille etiam humilis in terram demittitur, qui terrenis negociis immergitur: & ille conglutinatur terræ, qui gulosus est, aut fornicator, aut si quis alius blandis adhæret voluptatibus.

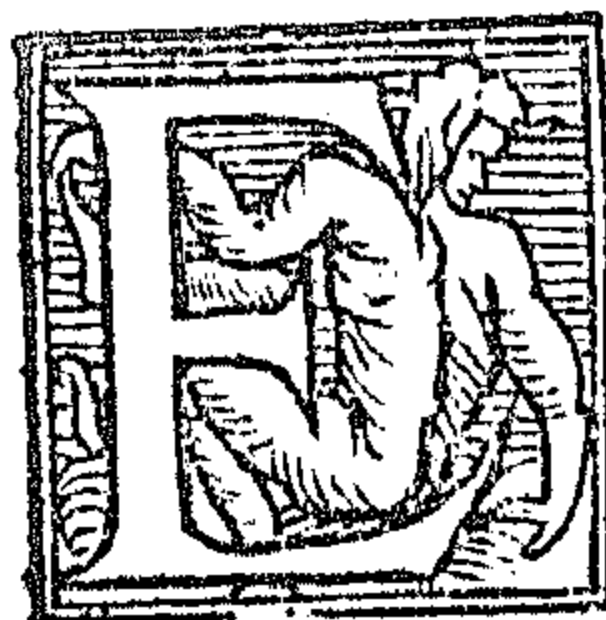
Exurge domine adiuua nos. Videris enim sedere, & percutentes nos despicerere.

Et libera nos propter nomen tuum. Non ob nostrarum virtutum merita id poscimus, cum & peccatores, & salute indigni simus, sed vt timeatur, & venerationi sit nomen tuum, & ne ab idololatriis blasphemetur. Et iuxta historiam abundè psalmum hunc exposuimus. Iuxta anagogen verò dicere possumus, verba psalmi efferenda esse ex sanctorum martyrum persona ad Christum, qui multa & graua, ipsius Christi gratia, passi sunt, & tota die mortificati. Vel ex persona quoruncunque fidelium, ac religiosorum hominum, qui à sanguinariis gentibus lædantur.

In finem pro iis qui commutandi sunt, filiis Core, in intelligentiam, canticum pro dilecto.

ὑπὲρ τοῦ  
ἄλλοιωθῆ-  
σομένωρ.

In finem quidem inscriptum est ob prophetias in psalmo contentas quæ ad finem tendebant. Pro iis uerò qui commutandi sunt: hoc est, pro Christianis, qui per baptismatis regenerationem innouandi erant, ueterem exuentes hominem, & nouum induentes. Antiqua enim, inquit propheta, transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Hęc igitur commutatio transformatio est, & prioris conuersationis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscriptum est, quia eis datus fuit hic psalmus à beato Dauid, ut eum canerent, quemadmodum in proœmio operis declarauimus. Ad intelligentiam uerò, quia ob recòditos psalmi sensus, multa lectori intelligentia opus sit. Et canticum: quia non una cum musicis instrumentis, sed humana tantum uoce canebatur. Postremò quod dicitur: pro dilecto: totius inscriptionis summulam continet & caput: quia nimirum hic tractatur de Christo, qui & ipsi patri dilectus est, tanquam filius unigenitus: & nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiã de eo dictum esse legimus à patre: hic est filius meus dilectus. Pro dilecto autem, hoc est de dilecto. Est enim præpositio pro præpositione, ut alibi sæpe à prophetis usurpari diximus.



*R*uctauit cor meum uerbum bonum. Cernens propheta quòd magna quædam de Christo sibi erant prædicenda, exordio quodam utitur, dicens: sermonè se bonum ac salutarem prolaturum. Tu verò etiam emphasim confidera uerbi, eructauit. Illud enim nobis indicare uidetur, quòd quemadmodum eructatio etiam à nolètis ore exit, humano nimirum ventre eam vi quadam efflante, ita & hic psalmus de dilecto ab intimo propheta nostri corde emissus sit, superna quadã vi ita impellente, cum suauissimo sancti spiritus epulo refertus esset.

*Dico ego opera mea regi.* Profero autem, inquit, Christo regi opera mea, hoc est, prophetias quas de eo afflatus spiritu pronuntio. Prophetæ enim opus est prophetias contexere.

*Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis.* His etiam uerbis illud demonstrat, quomodo ex seipso aliquid dicturus non est, quemadmodum calamus, inquit, scribentis manui inseruit, & illuc tantum mouetur, quo manus illum impulit, ita & lingua mea summo illi scribæ, sancto nimirum spiritui, calami cuiusdam vicem præstat, & eo tantum mouetur, quò spiritus illam direxerit. Scribam autem uelociter scribentè dixit, ut enuntiationis facilitatè ostèderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatè vix pariter enuntiare possunt, & scribere, dum ad sensuū inuentionè, & dictionum cõnexionem attentius occupantur. Hactenus fuerunt exordij uerba: nũc autem sermonè aggreditur, & uerba dirigit ad Christum, de assumpti hominis uirtutibus loquens.

*Speciosus forma præ filiis hominum.* Subintelligitur uerbũ, es. Specie verò hæc, hoc est, formositatè, nõ corporis, sed animæ pulchritudinè intellige: quã integrã semper Christus seruauit, solus supra omnes permanens sine peccato. Esaias enim dicens: uidimus eum non habentem speciem neq; decorem, sed species eius uilis & deficiens super omnes filios hominum: de corpore eius loquitur: qualis nimirum futurus esset Christus passionis tempore, quòd probris scilicet, ac plagis afficiendus, & ignominias multas passurus.

*Diffusa est gratia in labiis tuis.* Euangelista enim ait quòd mirabantur turbæ super uerbis gratiæ quæ exhibant de ore

eius. Possumus etiam per labia eius sanctos apostolos intelligere: in quos adeò abudè sancti spiritus gratia effusa est, ut per eam aduersantes reprimeret, & cæteris omnibus pro uoluntate persuaderent.

*Propterea benedi: ut te deus in seculum.* Propter has igitur tuas uirtutes deus benedixit te, hoc est glorificauit te. Glorificauit enim te alibi, inquit, & iterum glorificabo. Vel benedixit pro benedicendum & laudandu fecit, ut semper nimirum lauderis, atque honoreris à fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, nouus uero propter obedientiam benedicendus: quam benedictionè nobis etiam participauit. Ait enim alibi propheta: Benedicti vos à domino.

*Accingere gladio tuo super femur tuum potentissimè.* Cũ forma speciosum eũ esse dixerit, & pulchro ore, nunc strenuũ etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa integritatem eius & doctrinam significabant, hæc uero pugnam eius & certamen denotant aduersus dæmonem. Aduocat enim Christum propheta ad certamen cum dæmone, ut nos iam diu peccato captiuos liberet, & de exuuiis erigat trophæum: atque ut terribilem ac magis formidabilem dæmonibus eum constituat, primò humanum in morem armis eũ munit. Milites quippe ensẽ femori accingunt. Armare, inquit, & congregere in pugna aduersus tyrannum. Per arma autem, Christi facultatem puniendi intelligimus, qua cõtra inimicos suos uti solet. Potentem uero eum appellat, ob ueniam ac coniunctam diuinitatem.

*Specie tua et pulchritudine tua* Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decore, & pulchritudine tua, ut gladio inimicos terreas, & uirtutũ pulchritudine amicos trahas. Nec ab re est, specie & pulchritudinè idè significare. uel per gladiũ, dei uerbu, & p r femur, incarnationẽ intellige: quæ incarnatio iuxta aliu sensũ dictionis Græcæ, facta est in tẽpestiuitate: hoc est, in tẽpore opportuno. Dicitio enim *εσχαστus* & specie, hoc est pulchritudinem significat, & tẽpestiuitatè. *εσχαστus*

*Et inuende.* Hoc est adauere motum atque impetum tuum:

*Et prospere procede.* Hoc est, uirtute ipsa perfice quodcunq; cupis.

*Et regna.* Dominare omnibus, inquit, qui tibi restiterũt.

Et licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent, quemadmodum sapius apud scripturam reperitur, Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, vt ex lectione Græca manifestissimè patet: & tamen optantis animum referunt.

*Propter veritatem, & mansuetudinẽ, & iustitiam.* Omnia hæc, inquit, operare & vince, vt verax, mitis & iustus. Omnibus enim his pollebat Christus virtutibus. Ego enim sum via & veritas, itẽ discite à me, quia humilis sum: & alibi: sic decet adimplere nos omnem iustitiam. & aliter: hæc quæ dicta sunt facito, vt in terra, loco mendacij, feritatis, & iniustitię, veritatem, mansuetudinem, & iustitiam semines.

*Et deducet te mirabiliter dextera tua.* Dextera, inquit, tua: hoc est, bona ac recta tua natura deducet te ad præclara: hæc nimirum virtutis opera. Tu enim ipse tibi satis es, & nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem summa dignum est, q̄ à seipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

*Sagittæ tuæ acutæ, ò potens, populi sub te cadent in corde inimicorum regis.* Expositores omnes per hyperbaton construunt præsentis versiculi verba, hoc pacto: sagittæ tuę acutæ, ò potens, in corde inimicorum regis infixæ sunt. & quòd ait: populi sub te cadent, per parenthesis iacet. Sagittę autẽ Christi, euangelici sunt sermones, qui perquam celeriter vniuersum orbẽ percurrunt, & ictu certissimo bene sentientes animas feriunt: qui sermones acuti effecti esse dicuntur, & propter summũ eorum splendorem, & propter incidẽdi vim. Nitidi enim sunt, & ipsa veritate splendescunt, ac pariter incidunt peccata. Illud autem animaduertendum est, q̄ dictio: acutæ: participium passiuum est à verbo acuo: quod ex Græca lectione clarius patet. Potẽtem verò Christum appellat, non solum ob omnipotentem diuinitatem, sed etiam quia fortitudine ac robore, & humanis virtutibus dæmonem superauit. Hæ igitur sagittæ in eorum corde infixæ sunt, qui antea dei regis inimici erant, ita vt eorum multitudo nunc dicere possit, quod in canticis canticorum legimus: vulnerata ego sum à charitate: hoc est, à sagittis aut à iaculis charitatis. Huiusmodi autẽ sagittę ictu suo vulnerant quidem, sed non interimunt, quinimmo eos potius, qui olim virtutibus

bus mortui erant, viuificant, & ad diuinum amorem pertrahunt. Sequitur: populi sub te cadent: hoc est, tibi subiiciẽtur quotquot nimirũ ab huiusmodi sagittis fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi apostolos possumus intelligere, qui acuti: hoc est, nitidati, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ splendorem, & quia propria doctrina in discipulorũ corda penetrarũt. Hactenus de Christi humanitate sermo fuit, deinceps de illius diuinitate pertractat.

*Thronus tuus deus in seculum seculi.* Thronus est regię dignitatis indicium, vnde per thronum meritò regnum significatur, & sensus est: regnũ tuũ æternũ erit. Ex quibꝰ verbis apertissimè patet, q̄ Christũ propheta deũ esse intellexerit.

*Virga directionis virga regni tui.* Per virgã, iudicis auctoritas ac potestas designatur. Iudicis, inquit, potestate rectè vteris. Rectè enim iudicas, & iustè procedis. Vel aliter: per virgam directionis, castigandi potestatem intellige: quæ merito ita appellatur, quia dum prauos iustè castigat, eisq; supplicium infert, multos huiusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.

*Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem.* Per iniquitatem iniustitiam intelligit. Variis autem modis propheta Christo iustitiam adscribit veluti ei qui vniuersum orbem iudicaturus sit. Deinde rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum conuertit, dicens.

*Propterea unxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Participes ij dicuntur qui inter se in aliquo comunicant: hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine, reges omnes communicant: quia Christi omnes, id est, vncti appellantur, eo quòd oleo vncti sint. Vngebantur enim olim reges, verum illos quidẽ propheta vili hoc, atque vsitato oleo vngebãt, in regni signũ: te verò, inquit, longè aliter, atq; illi inungerentur, deus vnxit in regẽ. Vnde alibi de Christo scriptum legimus: ego autem cõstitutus sum rex ab eo: Nõ huiusmodi, inquit, tu oleo vnctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodũ verò cum gladium dei & arcum, & sagittas dicimus, aut quid simile, ea non demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed diuinam quandã vim, atque efficaciam per ea significamus, ita & per olei vnctionem hic quo vnctum esse legimus dilectum, aliud qui d

Δυνάει ἐν καρδίᾳ.

ἄκρον μὲν α

ὄργαλλοῦ ὁ σέως.

dam quàm verba sonent intelligendum est: sancti nimirum spiritus aduentus, qui lætitiã & gaudium afferre secum solet. Integra autem ac perfecta fuit hæc Christi inuentio, quia non vt in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam tantum charismatum parte spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes cum repleuerat: qua in re cæteris omnibus longè præstabat.

*Myrrha & stacte & casia à uestimentis tuis.* Per uestimenta diuinitatis Christi, animam & carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi diuinitas ineffabiliter circumamicta erat, & quæ apostolus ad Hebræos velamen appellauit, dicens: Christum initiasse nobis viam nouam per velamen, id est, per carnem suam. Verum ad sensum verborum prophete diligenter attende: Caro, inquit, tua mortem patietur, sed non corruptionem: & anima tua ad inferos descendet. Myrrha enim inungi solebat mortuorum hominum corpora, vt incorrupta seruariantur. Et stacte humor quidam est, qui emanans à myrrha stillat: omnis autem stilla seu gutta, vt inquit Basilus, deorsum fertur, & ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham & stactem prouenturas dicit à uestimentis diuinitatis Christi, id est, à corpore, & ab anima eius, quid aliud quàm corporis mortem absque corruptione, & animæ ad inferos descensum significat? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suauissimum dominici corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.

*A domibus eburneis.* In græco pro à domibus legimus, ἀπὸ βαρβάρων dicuntur autem βαρβαρὲς & domus & templa. Per domus igitur, seu templa, animam & assumptum Christi corpus intelligit, quæ & diuinitatis uestimenta superius appellauit, & nunc eiusdem domos appellat seu templa. Ordo autem talis sit: Myrrha & stacte & casia erunt à uestimentis tuis: à tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Eburneis autem dixit pro splendidis. Candidum enim ebur est & splendescit.

*Ex quibus delectauerunt te filie regum in honore tuo.* Propter quæ, inquit, (propter tuam nimirum mortem, incorruptionem & descensum ad inferos, & propter quæcumque alia, quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent)

credentes & fideles animæ delectauerunt te. Has enim intelligimus regum filias appellari: quia si apostoli, filii atque hæredes sunt cælestis regni, manifestum est etiã, quod effecti sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacrum genuerunt baptisma. Per euangelium enim, inquit apostolus, ego vos genui. Sed quomodo delectauerunt? dum scilicet non ficto animo te colunt. Verum hæc iuxta altiorẽ sensum dicta sunt, sed iuxta aliũ sensum, qui clarior videri potest. dicitur quod varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta Christi humanitate: neque ab ea solum, sed à multis etiam præclaris templis, atque ecclesiis. quæ in vniuerso orbe sitæ sunt. Multiplex nanque odoramentorum genus, multiplicem etiam virtutum odorem significat: ex quibus, inquit, templis delectauerunt te fideles illi, qui egregia in te fide ducti, magna illa templa tibi construxerunt. Delectauerunt autem dixit, vt iam factum, & præteritum, quod futurum erat: lege nimirum prophetiæ. Filie præterea regum in honore tuo, id faciunt: quia non plebeij, ac populares tantum, sed reges etiam dominum honoraturi erant: & (quod magis admirandum videri poterat) ipsæ etiam regum filie, quæ innumeris custodum oculis in regum penetralibus obseruarentur: qualis fuit sapientissima Caterina, & aliæ quàm plurimæ.

*Adstitit regina à dextris tuis.* Per reginam hic religiosissimam christianorum ecclesiam intelligit, quam antea idolis ac simulacris addictam, Christus rex sibi desponsauit, propter illam nimirum fidem quam in eum habuit: quæ ideo regina esse dicitur, quia animi perturbationibus imperat, vt domina, & quia simul cum sponso suo Christo corregnat in cælesti regno. Et ipse quidem sponsus confidet à dextris patris tanquam ei consubstantialis, & eodem honore præditus: ipsa autem regina ecclesia non confidet: sed adstat à dextris sponsi, vni cum incorporeis potestatibus. Nam & si sponsa sit & regina, attamen creata quedam natura cum sit, eximium ei fuit, quod tam honoratum ordinem, & statum adeo sublimem sit consecuta. Nec repugnat quæ legimus apud Paulum, quod confidere nos fecerit deus in cælestibus in Christo iesu: Per Christum enim id adimpletum est, Christo scilicet, illic confidente, qui nostrum caput est, & honorem illum nobis omnibus, hoc est, reliquo ecclesiæ corpori communem esse effecit.



*In vestitu deaurato circumamicta varietate.* Circumamicta quidem vestitu splendido, id est, sacri baptismatis gratia. vel amictu, & veste sancti spiritus, & virtute honestarum virtutum. Amictum enim & varietatē intellectualem intelligit, quemadmodum in progressu manifestius docet.

*Audi filia & uide, & inclina aurem tuam.* Vide quo pacto reginam hanc ecclesiam propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eandem appellauit, quam sponsam fecit. Inter homines enim impossibile est eandem & sponsam eiusdem viri esse & filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo hæc fiunt: quippe cum per euangelium in sponsam nos sibi deligat Christus, & per baptismi regenerationem eosdē adoptet in filios. Audi igitur, inquit propheta, quæ dico, & vide: omnia illa nimirū, quæ propter te passus est sponsus, aut quæcunque fecit admiranda. & inclina aurem tuam illius præceptis.

*Et obliuiscere populum tuum.* Prauæ nimirum conuersationis illius & prioris vitæ.

*Et domum patris tui.* Et templū diaboli patris tui. Omnis enim, inquit, qui facit peccatū, è diabolo nascitur. Obliuiscere etiā scelestorum sacrificiorū ac festiuitatū illarū, quas impiè olī peragebas. vel domū patris fortassis ideo dicit: quia Gentiles olim in parentes ac progenitores sibi adscribebāt fabulosos illos deos. Quid igitur ad hæc dicent Iudæi? Certum enim est, quòd de eorū synagoga non loquitur propheta, cum lege cautū esset, vt à patriis moribus non recederēt.

*Et concupiscet rex decorem tuum.* Et diliget te, inquit, si feceris quæ dixi. Per decorem verò, vt dixim⁹, animæ pulchritudinem intelligit.

*Quoniā ipse est dominus deus tuus & adorabis eum.* Despō fare illi, inquit, & adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam & benignitatē dei: adorabis eum, inquit, vt serua, tametsi ille te sibi spōsā fecerit & filiam.

*Et filia Tyri in muneribus.* Idola colebat Tyrus & impiissima inter omnes alias erat ciuitas. Prædicat igitur ipsam etiam Tyrum Christo dona allaturam esse: templorum nimirum constructiones, oblationes, & reliqua quæ ad diuinum pertinent cultū. Erit, inquit, in donis filia Tyri: hoc est, ipsa

προσκυνησεις αυτου

υψιθυατηρ

Tyrus. Est enim idioma Hebraicū: iuxta quod & filiam Babylonis dici legimus, & filiam Sion, & alia huiusmodi multa. Filiam autem ciuitatem appellat, ad totius prouinciæ cōparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similem loquēdi modum inuenies in fine psalmi LXXI. ibi: vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filia Sion.

*Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites populi.* Per vultum seu (si ita mauis reddi) per faciem, ipsum caput intelligit. Caput autem congregationis, atque Ecclesiae fidelium, Christus est, quem deprecabuntur: hoc est, cui supplicationes ferent: vel, quem honorabunt (vt reddit Theodotio) reges & duces. Quòd si principes eum honorabunt, multo magis etiā populi eis subditi. & aliter: vultus, seu (vt diximus) facies ecclesie, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tanquam intercessores suos ad deum.

*Omnis gloria filia regis ab intus.* Ne fortasse aliquis existimaret, quòd propheta in præcedentibus de vestimentis, ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nūc erigit, vt nō sensibilia hic à se tradi putent, sed intellectuaalia quædam, & spiritu plena, dum dicit: quòd omnis decor, elegantia, atque ornatus reginæ est in eius anima. Rationalem enim pulchritudinem, deus diligit, ornatumque & stollam non auream, sed virtutem.

*In fimbriis aureis circumamicta varietate.* Superius quidē dixit, in vestitu, modo autē in fimbriis: hoc est in zonis. Vnde aliqui in cingulis transtulerunt, à quibus fimbriae quædam dependent. Per zonam verò, temperantiam aut modestiā intelliges, quæ cōcupiscibile animæ partē coercet, à qua multæ aliæ dependent virtutes. Nam qui cōcupiscentiā temperantiæ zona refrenauerit, præclara alia etiam multa peraget. Alij verò per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intelligunt.

*Adducentur regi uirgines post eam.* Virginitatem quidem introducendam prædicat, sed non statim ab initio congregationis fidelium. atque ideo dicit: post eam: hoc est, aliquanto post tempore. Verum vbi stabilita est ecclesia, multæ uirgines per apostolorum doctrinam Christo allatæ sunt. Quidam per sponsam & filiam, omnem animam intelligūt, quæ summa beneuolentia ac familiaritate Christo cōiuncta sit,

δενεχδισουτου.

ac maiori prædita perfectione. Per virginē verò, illam quæ ab affectibus quidem carnis munda sit, sed integram perfectionem nondum consecuta: atque ideo hæc post spòsam & filiam: hoc est, post perfectiorem, secunda deo adducitur.

*Proximæ eius adducentur tibi.* Illæ nimirum quæ moribus, & sapientia proximæ sunt, quæque à sponsa regis filia non longo dissepantur interuallo.

*Adducentur in lætitiâ, & exultatione.* Docuit enim nos Paulus, quòd mulieres quæ matrimonium virginitati præponētes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum de viro, de liberis, de seruis, de domo deque tota re familiari: quibus sollicitudinibus hæc virgines immunes sunt: cum ad vnicum, & cælestem sponsum solum spectantes, spiritaliter oblectentur.

*Ducentur in templum regis.* Vel quia virginum ordines in ecclesia statuentur: vel per templum, cælestem regiam intelligit, ad quam virgines adducentur ab angelis.

*Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.* Hæc ad ecclesiam fidelium dicta sunt: quam quia iusserat propheta à patria domo discedere, consolatur nunc dicens: quòd filij eius, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erant, nascentur loco parentum eius, atque in eorum sufficerentur dignitatem: episcopi que, ac custodes hominum & ecclesiarum prefides in toto orbe constituentur: quòd in sequentibus etiam magis explicat dicens.

*Constituens eos principes super omnem terram.* Ad Christum sermonem habet: cuius parētes seu patres ex materno genere. Abrahā fuit, ac cæteri patriarchæ & prophætæ: filij verò apostoli, qui in dignitatē parētū Christi suffecti sunt: effecti nimirum, & ipsi patriarchæ, ac plurimarum gentium patres, quos per baptismum sibi genuerunt: qui etiā digni habiti sunt, ut spiritus gratiā reciperent, utque veluti eximij quidam duces in vniuersum orbem terrarum mitterentur. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes: nec tantummodo dum viuerent principatum hunc retinuerunt, sed etiam post mortem. Eorum enim præceptis ac monitis, vbique gentium fideles obtemperant atque ab eis diriguntur. Ostēdant itaque Iudæi, quinam eorum filij imperauerint aliquando toti terræ: cum ipsi potius vniuerso nunc orbi seruiant.

*Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione.* Hoc ex persona ecclesiæ dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. repetitio autem illa generationis, perpetuam prolem ac successionem significat. & sanè semper Christi memor fuit ecclesia: cuius nomine insignita nimirum in modum gloriatur.

*Propterea populi confitebuntur tibi in seculum.* Quoniam tanta in me prouidentia ac studiovsus es, fidelium populi dum viuent gratias tibi agent innumeras.

*Et in seculum seculi.* Non in præsentem tantum seculo, sed etiam in futuro, quòd seculum seculi dicitur, quasi nobilius sit & nullo fine concludatur.

*In finem pro filiis Core pro occultis.*

*In finem quidem dictum est, quia prophetiæ quæ hic continentur ad finem tendebant. prædicit autem hic psalmus futuros aduersus Ecclesiā insulsius: qui mox ab euangelicæ prædicationis initio citandi erant. ipse etiam Ecclesiæ patientiam, & pacem demum secutam. unde non immerito post præcedentiẽ psalmum collocatur. ille enim Ecclesiæ uocationem continet, hic autem ea, quæ post uocationem subsecuta sunt. in aliquibus autem exemplaribus inscriptum est: filiis Core: absque illa dictione, pro, uerū patet id effectum esse scriptoris incuria, à quo error in cæteros emanauit. possumus etiam exponere præpositionem, pro, loco præpositionis, per, ut sit sensus: quòd per filios Core decantatus est hic psalmus, tametsi cõpositus à David. aiunt enim præpositionem hanc apud Hebræos in utraq; poni significatione. Quòd uerò ait: pro occultis. expone, id est, de occultis. multis enim occulta, hoc est, obscura atq; ignota sunt, quæ in hoc psalmo continentur, efferuntur autem huius psalmi uerba ex Apostolorum seu martyrum persona.*



**D**eus noster refugium & uirtus. Christus in quem credimus, & refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur, & uirtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. ipse enim & tentationes fugere nos iussit, & irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

ἰσχυροῦ

*Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerūt nos ualde.* Dictionē valde, Chrysoſtomus referēdā esse dicit ad dictionē, adiutor: illud nūc conſydera, docēte te propheta nostro, q̄ afflictiones & calamitates inuenire eos homines soleant, qui viuūt secundū deū, quodq; permittēte sic deo. eos p̄sequuntur, vt exercitatione probatiores fiāt. Tribulatio enim, inquit, patientiam operatur, patientia verò probationem. hæc de causa deus insurgētes in nos tentationes, nō statim prohibet, sed cum aduenerint, opem suam nobis impendit.

ἐν τῷ ταρασσέσθαι ἐν καλῆς θαλάσσης

*Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in corda marium.* Locum hunc, nec magnus Basili⁹, nec Chrysoſtomus iuxta Anagogen exponunt, sed vno ore iuxta literam, tantum dicunt: verba hæc sanctorum dici persona, fatentium, quòd Christo eos adiuuante nunquā timebunt, neque si vniuersa terra horrendis concutiat terræmotibus neque si montes à stabilitate ac sede sua naturali diuulsi, in profundum maris transferantur: ac si dicerent, si elementis adeò confusis formidaturi non sumus, multominus insurgentibus in nos tyrannis trepidabimus. vnde etiam Apostolus dicebat: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? & quæ ibi sequuntur.*

*Sonuerunt & turbata sunt aqua eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius.* Omnipotens, inquit, nobis auxilio est. Sæpenumero enim marium fluctus fremuerunt conturbatiq; & commoti sunt, efferuescentes nimirum irruentiū ventorum vi: montes etiam nonnunquam cōcussi sunt. omnia autem hæc potestate dei efficiuntur, vnde alibi etiā ait: *Qui conuertis profundum maris: Item, qui respicit terram & facit eam tremere.* Maria autem in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ linguæ consuetudinē, vt alibi diximus, vel, per maria, varios maris sinus aut tractus intelligit, veluti Aegæū, Ionicū, & alios huiusmodi. Nec tamen ab re fuerit, his verbis Anagogicū etiam sensum accommodare. non timebimus, inquit, dū turbatur terra, hoc est, dū tyranni & subditi eorum populi terrena sapiētes turbabūtur. (turbati autē sunt, antiqua ac patria eorū conuersatione immutata.) quinimmo, neque etiā timebimus dum montes, hoc est, superbi elatiq; animo, ac tumentes dæmones, in amarescen-

tium ac maris instar infructuosorū hominum corda transferentur, hoc est, dū irruere eos videbimus, in huiusmodi homines, ita vt ad furorem eos atque insaniam commoueant, & sæuire eos etiā cogant in nos. Multa enim huiusmodi facta fuisse traduntur in Apostolorum Actis. & quod ait: sonuisse ac conturbatas esse aquas eorum: ita intelligendū est, vt relatio ad montes dirigatur, ac si diceret, aquæ eorū montium. per aquas autem montium diabolicos atque idololatrias homines intelligit, qui aquarum instar huc & illuc à spiritu deceptionis aguntur, quiq; clamantes sonuerunt & muriti in admirandis seruorum dei operibus, atque in inuictō eorum robore, turbati etiam sunt montes, hoc est, ipsi etiam dæmones debiliores facti sunt atque in fugam acti.

*Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei.* Occulta hic traduntur mysteria. & flumen quidē Christus dicitur propter dulcissima doctrinæ eius fluentia, quæ fideles animas irrigat, impingunt, & ad vberimos virtutum fructus deducunt. vnde per quendam prophetam dicit: ecce ego declino ad eos, quasi flumen pacis. per impetus autē huius fluminis sanctos intelligimus Apostolos, qui ab eo missi atque impulsi sunt, ad fidelium doctrinam. Euntes enim, inquit, docete gentes. Ciuitas verò dei est fidelium congregatio, ipsa nimirū Christianorum ecclesia, quæ dei esse dicitur, quia vita & conuersatio eorum deo grata est. lætificat igitur ecclesiam Apostoli, exemplo, ac doctrina. vel aliter: per impetus fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti spiritus, quibus ecclesia ab eo ornata est.

τὰ ὄρηματα ἰερῶν

*Sanctificauit tabernaculum suum altissimus.* Ipsa etiam Christianorum ecclesia locus est & tabernaculum dei. Inhabita- bo enim, inquit, & inambulabo in eis.

*Deus in medio eius nō cōmouebitur.* Ecce ego, inquit, vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationē seculi. Itē vbi sunt duo, aut tres congregati in nomine meo, illic sum ego in medio eorum, non cōmouebitur autē, vi aliqua visibiliū, seu inuisibiliū inimicorum conantium eam euertere. portæ enim, inquit, inferni non praualebunt aduersus eam.

*Adiuuabit eā deus mane diluculo.* Adiuuabit eā, inquit, deus ὁ πρὸς πρῶτον πρῶτον

Nam quod ait, mane diluculo, seu (vt lectio Græca magis potest,) diluculo ad diluculū, summam indicat celeritatem & comparationem vnius diluculi ad aliud diluculum, veluti sit quoddam diluculum alterius diluculi.

*Conturbatae sunt gentes.* Quia disseminata prædicatione euangelica omnes commoti sunt, alij currentes ad fidem, alij verò aduersus eam impetum facientes.

*Inclinata sunt regna.* Regna omnia quæ aduersus ecclesiã pugnaverunt, victa tandem ac superata eo deducta sunt, vt contra eam certamen detrectauerint. vel, inclinata ei sunt per fidem, vtrūque enim multis in ciuitatibus effectum est.

1505.

*Dedit vocem suam altissimus, & mota est terra.* Hoc in loco summam dei potentiam declarat, dum ad solam eius vocem statim tremere terram dicit. quod alibi etiam fieri testatur ad solum adspectum, dum ait. Qui respicit terram, & facit eam tremere. huiusmodi autē verba metaphorice dicta sunt ad eorum exemplum, qui aliquem cruciari iubent: seu qui toruē, aut iracunde aliquem intuentur. Iracundia autem commotum esse deum dicimus, quando aut poenas peccatis condignas infert, aut alio quouis modo peccatorē condēnat. vel aliter: dedit deus vocem suam in mundo per euangelium, & commoti sunt omnes, vt prædiximus. Terrā enim accipim⁹ hoc in loco pro habitatoribus terræ, iuxta quam significationem alibi legimus, & erat omnis terra labij vnius.

*Domini virtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob.* Hæc verba profert ecclesia seipsam cohortās ac confidere iubēs. opportunè autem meminit patriarchæ Iacob: quia eū inter ceteros, deus p̄ saepe ab insidiis liberauit, & quia primus gentium vocationem apertius prædixit. non deficiet, inquiens, princeps de Iuda, neq; dux de femoribus eius donec veniat cui repositum est, & ipse est expectatio gentium.

*Venite & videte opera dei, quæ posuit prodigia super terram.* Aduocat eos propheta qui ingenij acumine, atq; intelligentia ceteris præstant, vt contemplantur opera dei, hoc est, præclara eius gesta, quæ per Euangelium facta sunt, & quæ deus veluti prodigia quædam posuit in terra, vt per ea ineffabilis eius potestas prædicaretur. neque enim vlla naturæ consequentia contigerunt. Piscatores enim vicerunt philosophos, & pauci homines, totum orbem, & qui nudi erant,

diuites, & qui pauperes, ipsos reges, qui etiam mortales erant & visibiles, immortales atque inuisibiles demones superarunt.

*Auferens bella usque ad fines terræ.* Nato enim Iesu, bella quæ inter nationes mutuò ante inualuerant, cessarunt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos deuenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia, conuersis nimirū omnibus hominibus ad agriculturam, atque ad reliquas artes. Quod etiam significans Esaias dicebat, scindēt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, & gens non sumet gladium contra gentem. Considera etiam vim dictionis Græcæ, ἀναραρῶν, quæ proprie non tantum auferens significat, sed contra auferens. Ante Christi nanque aduentum homines à diuturnis bellis ablati, hoc est, perditī atque interempti fuerant. Ipse itaque deus & homo Christus, e contra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus deleuit.

Μεχρ  
των περι  
των.

*Arum conteret & confringet, telum & scutum comburet igni.* Hæc omnia iuxta historiam euenerunt, quemadmodum docet Ezechiel. telum autem hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur cōminus. Non immeritò autem beatus Dauid tam præclari facti gloriam adscribit deo.

ὄπλων.

*Vacate & uidete, quoniam ego sum deus.* Vacate, inquit, à visibilibus seu etiam ab inuisibilibus bellis, & cognoscite quòd ego verè deus sum. Perspicuum enim id sit ex signis atque miraculis quæ per euangelij vires facta sunt.

*Exaltabor in gentibus.* Cum natura ipsa magnus sim, maximus etiam ob miracula, apud omnes nationes reputabor.

*Exaltabor in terra.* In calo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam nouerunt, tantum restat vt pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. & cum terram dicit, vniuersam terram intellige.

*Domini virtutum nobiscum, adiutor noster deus Iacob.* Insurgens atque insultans aduersus hostem ecclesia inuocationem iam superius factam denuò repetit, quæ animam sibi, & vires subministret ad maius fortitudinis, & magnanimitatis incrementum.

PSALMVS

In finem pro filiis Core, psalmus ipsi David.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, propter prophetias, quæ in eo continentur, ut sæpius dictum est, & ad finem tendebant. Prædicit enim consequenter ad præcedentem psalmum, summam atque inuictam euangelicæ conuersationis uirtutem: & quod ait, pro filiis Core, ibi superiori psalmo, iam exposuimus. Est autem hic psalmus totus clarus, & nihil obscurum continet. Illud tantum animaduertendum est, ut ex apostolorum persona proferatur, qui ueluti prosperè ac feliciter præeuntes, & multos adducentes ad fidem, præ lætitia, quam ipsi summam inde percipiebant, gaudere pari modo iubent omnes gentes, ad quas a saluatore missi fuerant: quod scilicet effecta sint hæreditas dei.

PSALMVS 46.



Mnes gentes plaudite manibus. Plausus manuum in summæ lætitiæ signum fieri solet. Per hoc igitur signum, gentes iubet lætitiâ præferre. Neq; enim illud tantum petit, ut sensibili crepitu plauderent, quantum ut animo ac spiritu lætarentur, quia talem ac tantum essent consecuti dominum, misericordem uidelicet & omnipotentem.

Iubilare deo in uoce exultationis. Verbum, iubilate, metaphoricè dictum est, ac si diceret: uictoriæ hymnum canite. Est enim iubilus propriè militaris quædam uociferatio, quâ victores in pugna emittere consueuerunt, ut hostes in fugam iam uersos magis perterreant. Vox etiam exultationis, vox est lætitiæ plena: deinde causam addit.

Quoniã dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Quoniã Christus, qui secundum diuinitatem altissimus est, terribilem etiã, uel ut potius sonat Græca dictio, φοβερός, timendum se omnibus demonstrat, ob signa uidelicet, & miracula quæ singulis diebus operatur. Huius enim uel solum nomen torquet atque expellit demones, & morbos curat, quia etiam rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hæreditatem sibi adeptus sit, per nos nimirum apostolos, quos in uniuersum mundum ad euangelij prædicationem misit. Magnum autem regem Christum appellauit, propter temporarios istos reges nostros, qui & minimi sunt illius comparatione, & exiguo regnant tempore.

QUADRAGESIMVS SEXTVS. 135

Subiecit populos nobis. Per populos, hic Iudæos illos intelligit, qui primi omnium in Christum crediderunt: illa scilicet tria millia, & illa quinque millia, quæ statim post paracliti spiritus aduentum, depositis simultatibus, ad apostolos confugerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos qui de gentibus crediderunt, qui fide ardentibus apostolorum pedibus inclinati sunt, & illorum uestigia piè ac religiosè amplexati.

Elegit nobis hæreditatem sibi. Per nos dispensatores ecclesiæ suæ elegit eos qui ex gentibus digni essent in hæreditatem suam: iuxta illud. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam: quosque magnus hic noster rex per nos, ueluti per duces quosdam, sibi in milites assumpsit. Nam quod ait, elegit nobis, positum est pro, in nobis, id est, per nos.

Speciem Iacob quæ dilexit. Neq; hoc tantum, sed eos etiã per nos elegit, qui utiliores erant de genere Iacob, quos dilectam speciem propheta appellat, hoc est, formosos atq; ornatos: uirtutibus nimirum, atq; ideo etiam maximè dilectos. Et superius quidem præposuit Iudæos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra præponit gentes, quæ ex eis plures semper crediderint. Iudæi enim gentibus comparati, minima quædam pars sunt fidelium.

Ascendit dominus in iubilo, dominus in uoce tubæ. Hoc in loco Christi ascensum in caelos prænuntiavit: quemadmodum & in vigesimotertio psalmo significauimus. Per iubilationem autem, & per tubæ uocem, uoces intelligit præcedentium tunc angelorum, iubilationem quidem, propter illa uerba tunc ab angelis prolata: Dominus fortis & potens, & dominus potens in prælio, quæ in uictoriæ hymnum dicta uidentur. Iubilum enim uictoriæ uocem esse diximus. Tubæ autem uocem dixit ob uerba illa: Tollite portas principes uestras, & quæ sequuntur. Præire enim solent tubicines, quos exercituum duces cum uictoria in patriam reuertuntur. Vel aliter: per iubilum, & per uocem tubæ, Angelorum uoces intellexit, quia huiusmodi uerba clarè ac manifestè ad omnes mundi fines per apostolorum doctrinam peruenerunt.

Psallete deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. Cum præclara Christi opera, & illorum magnitudinem narrauerit, summo deinceps cum studio uniuersum orbem aduocat

ad illius laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, psal-  
lite, id est, canite. Et deinde causam addit cur canendum sit.  
Quonia rex omnis terra deus, psallite sapienter. Canite, inquit,  
deo regi nostro, id est Christo, quonia rex est totius terræ.  
Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in ter-  
ra. Psallite autem non simpliciter, sed sapienter, hoc est, non  
lingua tantum, sed corde & intellectu, intelligentes scilicet,  
id quod canitis, & quænam sint præclara illius opera.

Regnavit deus super gentes. Antea quidem deus gentium  
etiam dominabatur, verum ut nolentium & rebellium, nunc  
autem volentibus imperat, ut redemptor. Et quia duplicem Chri-  
stus habet naturam, ante incarnationem eum regnasse dicimus, ut  
deum, post resurrectionem vero regnum denuo assumpsisse, ut  
hominem, & ideo tunc ab eo dictum legimus: data est mihi om-  
nis potestas. Data est autem super omnes gentes, quia in om-  
nibus gentibus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in vni-  
uersum tota natio credidit, alibi autem pars maior aut mi-  
nor. In omnem enim terram exiuit apostolorum sonus.

Deus sedet super thronum sanctum suum. Thronus est re-  
giæ dignitatis signum sedere autem stabilitatis indicium: &  
sensus est. Christum in hoc regno suo stabilem esse: iuxta  
quem sensum legimus apud apostolum, quod sedere illum fe-  
cit deus in dextera maiestatis in excelsis. Sanctum vero thro-  
num dixit, veluti purum ac mundum omni acceptione per-  
sonarum, atque alia omni exceptione carentem.

Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham.  
Euangelicæ prædicationis vires magis etiam demonstrat,  
quod non idiotas tantum & priuatos homines, sed princi-  
pes etiam & reges ipsos attraxerit. Siquidem & eorum mul-  
ti cum Christo congregati sunt, & partium eius effecti. Deum  
autem Abraham Christum appellauit, ut eundem eum esse  
significaret, qui olim Abrahamæ & posterorum eius deus fue-  
rat, utque eundem esse ostenderet antiqui testamenti legis-  
latorem deum, qui etiam & noui.

Quoniam fortes dei a terra uehementer eleuati sunt. Congre-  
gati autem sunt cum deo Abraham illi populorum princi-  
pes, quonia apostoli (quos ea ratione fortes dei, hoc est ro-  
bustos dei appellauit, quia sancti spiritus auxilio fortifica-  
ti, daemones & tyrannos vicerunt) quoniam hi inquam apo-

stoli terrena ac mundana omnia superauerunt, nec voluptati-  
bus ullis aut tribulationibus victi sunt, sed vita ac sermone  
semper claruerunt, atque ideo pro eos, summi etiam principes ac  
reges ad Christum adducti sunt. Illud non prætereundum du-  
ximus, quod dictio Dei genitiui casus est, quemadmodum  
expositio docuit, & ex Græca lectione apertius patet.

Psalmus canticum filiis Core, secunda sabbati.

Quid significet psalmus canticum, diximus in proœmio operis, ubi  
etiam declarauimus quid sibi uelit inscriptio, filiis Core. Quod uero  
ait: secunda sabbati, die illam signat, qua psalmus fuit decantatus. Sab-  
batum autem iudæi totam hebdomadam appellant. Continet hic  
psalmus gratiarum actiones ex eorum persona, qui est Babylonicæ  
captiuitate in Hierusalem rursus reuersi sunt: tamen si omnibus etiam  
possit fidelibus apparere, qui ab idolorum ac demonum captiuitate,  
ad cognitionem dei redierint.

PSALMVS 47.



Agnus dominus. Potestate nimirum, sapien-  
tiæque & bonitate.

Et laudabilis ualde. Et ualde dignus qui  
laudetur, ob summa uidelicet miracula, que  
operatus est in nobis. Obluioni enim dati  
uidebamur, & tamen mirandum in modum  
& præter omnium opinionem ab exilio in patriam reuoca-  
ti, & misericordiam consecuti sumus.

In ciuitate dei nostri. Dignus est autem qui laudetur in  
ciuitate Hierusalem, in qua cognoscitur & colitur. Neque  
enim deum laudant, qui eum ignorant.

In monte sancto eius. Cum ciuitatis meminerit, conse-  
quenter & montem ei vicinum, ac quodammodo unitum no-  
minat. Sæpenumero etiam appellatione montis Sion, ipsa  
Hierusalem intelligitur. Ciuitas autem dei dici potest eccle-  
sia fidelium, in qua deus creditur habitare, quæ etiam mons  
dicitur, quia supra terrena omnia uitia eminet, & in ipsam  
fertur cælum.

Bene fundato exultatione uniuersæ terræ. In monte, in-  
quam, bene fundato, exultatione uniuersæ terræ, hoc est, cum  
gaudio ac delectatione totius orbis.

Montes Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Quoties  
quis mihi ex transuerso, atque ex latere conuersus est, ille

ⓄⓅⓂⓅⓂ.

ⓂⓄⓂⓄⓄ  
ⓂⓄⓄⓄⓄ.

ⓂⓄⓄⓄⓄ.

ⓂⓄⓄ.

PSALMVS

latera mea nõ temerè à me appellari potest. Nam quod trãf uersum mihi est, rectè dicitur ex latere mihi esse, & quia mons Sion Aquiloni vëto è directo aduersus non est. Neq; enim Aquilo rectè contra eum spirat, sed ex transuerso, nil admirandum si hunc montem propheta latera Aquilonis appellauit, dicens: Vos, ô montes Sion, qui ex transuerso Aquiloni estis, atque ex latere eius iacetis, scitote quia magnus dominus est, & laudabilis valde, &c. Non illepide etiam montem vnã ac ciuitatem aduocat, & montem quidem plurali numero montes dicit, iuxta Hebraicum idioma, vt sæpe diximus, magnum verò regem deum appellat, quia soli deo oblata ac dedicata erat Hierusalem. Iuxta anagogen, per Aquilonem, diabolum sæpe significari intelligimus. Ab Aquilone enim, inquit, accèdentur omnia mala super terrã. Item alibi, Aquilonem expellam à vobis. Latera autem, hoc est, membra Aquilonis, Gentes erant. Ait igitur quòd membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta sunt montes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa ecclesiæ cacumina, eòquòd à terrenis atque humi affixis rebus eleuati, sublimes in altum conscenderunt. Verùm parum dixi quòd excelsa facta sint cacumina, cum potius facta sint sedes ac diuersorium Christi. Ex eis enim congregata est fidelium ecclesia, in qua inhabitat & residet Christus dominus.

Deus in domibus eius cognoscetur cum auxiliatus fuerit ei. Pro domibus in Græco legimus βαρῆσι. Sunt autè βαρῆσι magnificæ ac splendidæ domus, per quas hoc in loco templum significatur, quod erat in Hierusalem, in quo manifestare se, ac notum sacerdotibus facere solebat deus, quando adueniente aliquo bello eis erat auxiliaturus. Hęc autè in laudem ciuitatis dicta sunt. Iuxta anagogen, per ciuitatē cõmunio illa intelligitur, qua fideles in vita atq; cõuersatione sua cõiunguntur. Est autem vna hæc ciuitas, propter fidei ac religionis vnitatem. Per domus autè, templa intelliguntur, quę in variis mundi partibus à Christianis erecta sunt, in quibus cognoscitur ac manifestatur Christus, quoties adueniente persecutione ipse ecclesiam suam adiuuerit. Illud etiam animaduertendum est, quòd vna esse fidelium ecclesia dicitur, & multæ: vna quidem, fide, & multæ propter varia, quæ

vbi que

QVADRAGESIMVS SEPTIMVS. 137

vbi que locorum sunt templa.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt. Aduersus ipsam Hierusalem: vel aduersus Ecclesiam fidelium.

Conuenerunt in unum. Aduersus Hierusalem vel Ecclesiã vt diximus. In vnum autem conspirauerunt, & vnã impetũ fecerunt, vt mutuò sibi auxilium ferrent.

Ipsi uidentes sic admirati sunt. Dictio sic, illud hoc in loco significare videtur, q̃ tunc demum illi reges admirati sunt, postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia à priori sententia destitere.

Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Illie dolores ut parturientes. Afflictiones in eis erant, & dolores & periculorum suspensiones, quemadmodum parientibus inesse solent.

In spiritu uehementi conteres naues Tharsis. In uehementi, ac valido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres, quã cõterere soles naues Tharsis. Aiunt enim subintelligi debere dictionē, vt. Tharsis verò loci nomen est, vbi cõspiciuæ atque excelsæ naues fabricari cõsueuerant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naues Tharsis, quæ inimicos nostros vehunt, tu conteres, sunt qui per Tharsim Carthaginem Lybiæ intelligãt. Sunt & qui Indiæ regionem eam esse dicant.

Sicut audiuius ita et uidimus, in ciuitate domini uirtutũ, in ciuitate dei nostri. Hęc uerba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentissimi regis nostri ciuitate omnia uidimus consona iis, quæ audiuius. Audiuius enim quòd mirabilia quædam operatus est pro populo suo: vnde & consequenter admirãda multa conspiciamus, & in certiori fide confirmamur.

Deus fundauit eam in seculum. Hęc uerba soli conueniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam. Ipsa etenim Hierusalem à fundamentis euersa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterunt Iudæi?

Suscepimus deus misericordiam tuã in medio populi tui. Expectauimus, inquit, auxilium tuũ & spe nostra frustrati non sumus. Quidam tamen dictionem ὑπελάβομεν significare di-

ὑπελάβομεν

ἄλλ.

ἐν πλάμ-  
βαι.

eſt hoc in loco idem, quod exiſtimauimus ſeu cognouim⁹, cum id verbum apud Græcos non tantum ſuſcipere, ſed ſuſpicari etiam, atq; exiſtimare ſignificet.

*Secundum nomen tuum deus. ſic & laus tua in fines terræ.*

Quemadmodum nomen tuum, inquit, diuulgatum eſt, & pertransiit in fines terræ, propter opera nimirum tua admiranda, ſic etiã diuulgabitur laus tua, quia omnes immenſam potentiam tuam ſummis efferent laudibus,

*Iuſticia plena eſt dextera tua.* Et q̄ iure de iniquis omnibus vindictam ſumas.

*Lætetur mons Sion, & exultent filie Iudææ.* Per montem Siõ, homines intelligit, qui illic habitãt, & per filias Iudææ mulieres ipſas, quas veluti viris timidioreſ, ac mœſtiores, lætari etiã iubet. Nã ſi his etiam lætandum eſt: tantò magis viris. Vel per filias Iudææ, ciuitates dicit, quæ ſitæ erant circa Hieruſalem, atque ei ſubiectæ. Poſſumus & per montem Sion vnicam fidelium Eccleſiam intelligere, vt diximus, & per filias Iudææ filias confeſſionis & fidei, hoc eſt, fidelium animas: vel Eccleſias, quæ in variis mundi partibus fundatæ ſunt.

*Propter iudicia tua domine.* Hæc eſt lætitię cauſa, quia æquiſſimo iudicio tuo inimicos noſtros, pœnas nobis p̄dere compuliſti.

*Circundate Sion & complectimini eã.* Hoc eſt, ipſam Hieruſalem, quæ ob populi captiuitatem, iam penè erat diruta & poſt illius reditum inſtaurata, præterque omnium opini onem amplior effecta eſt. Iubet igitur Propheta populum circuire eam, & inſpicere quàm mirandum in modum priſtinas vires receperit, & antiquum naſta ſit decorẽ. Circũdate autem & complectimini, hoc eſt, circumquaſque eam ſpectate. Vel idem æquè hæc duo verba ſignificant.

*Narrate in turribus eius.* Narrate, inquit, ſedẽtes in turribus ipſius Hieruſalẽ, quid antea paſſa ſit à Babylo niis, quantiq; affecta ſit malis, & q̄ nũc admirabilis ſit facta. Chryſoſtomus, narrate in turribus eius, expoſuit, pro mẽſurate turres eius: ad quantam nimirum altitudinem perductæ ſint.

*Ponite corda ueſtra in uirtute eius.* Mentem, inquit, adhibete & conſiderate quas nam vires & quam nuper poteſtatem haberet

*Et diſtribuite domos eius.* Quod latinè domos, in Græco legimus βάρεις. Dicuntur autem βάρεις non ſolum domus & templa, vt diximus, ſed etiã turres. Ait igitur diſtribuite vnicuiq; veſtrum turres eius, vt cõmodè vnusquiſq; opus ſibi commiſſum ædificare, ac perficere diligentiffimè poſſit.

*Vt enarretis in progenie altera, quoniam hic eſt deus noſter in ſeculum & in ſeculum ſeculi.* Hæc omnia, inquit, quæ dixi perficite, vt ſummam hinc dei potentiã planè perſpiciẽtes, nepotib⁹, ac poſteris veſtris narretis, quòd hic deus in ſeculum eſt, hoc eſt perpetuò. Verùm hæc ſic ſecundum hiftoriam dicta ſunt. Iuxta Anagogem iubet Propheta Apoſtolos, & doctores circuire Eccleſiam fidelium, propter hoſtes, qui & palam, & clam ei inſidiantur. Per turres autẽ vniuerſalis Eccleſiæ, ſingulas Eccleſias intellige, quæ vbiq; locorum deo dicatæ ſunt, quas etiam βάρεις id eſt, domos appellat, & in eis narrare illos iubet magna dei prodigia, atq; eas etiam edocendas ſibi partiſi, & ponere corda, hoc eſt, animum adhibere, vt vires ei ac robur adiungeret, vt illa demum aptè inſtructa ac perfecta, narrent etiam poſteris diuinas laudes, vtentes nimirum miniſterio ac lingua fidelium qui crediderunt.

*Ipſe paſcet uos in ſecula.* Ait enim ego ſum paſtor bonus

*In finem filii Core.*

*Præſens pſalmus, de vniuerſali iudicio tractat, in quo finis erit præſentis ſeculi, atque ideo in finẽ inſcribitur. Reliqui autẽ inſcriptionis clarum eſt, ex iſ quæ in præcedentibus declarauimus.*

PSALMVS 48



*Vdite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes habitantes terram.* Ad auditionẽ ſermonis ſui excitat Propheta vniuerſã hominum naturam. Et quoniam gentes, diuerſarum nationum homines ſunt & differẽti vtũtur lingua, ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alij in agris, alij in vicis, nonnulli ſocialem vitam repudiantes, in ſpeluncis aut rupium cauernis latitant) vt vno ſermone in vniuerſũ omnes cõprehederet, addidit: omnes qui habitatis terrã, vbiq; gentium, veſtrum quiſpiam ſit, ne quis forte ſe non accerſitũ

τῆς τῶν -  
ἀλκίας.

Ποιμαίνε



queratur. Et quod ait: auribus percipite, idem est quod audite, quanquam hic sermo vehementiam quandam indices exauditionis.

*Quique terrigenæ & filij hominū.* Magnus Basilius per terrigenas, homines intelligit terrena sapientes, & mundanis rebus affectos, filios autem hominum, eos qui rationem ducem sequuntur. Proprium enim hominis est, ut è ratione omnia moderetur. Chrystomus verò aliam expositionem tradidit dicens, quòd cu Propheta omnes in vniuersum homines conuocauerit, in ipso statim initio eos cõprimat, si quis fortè illis tumor, aut elatio in proximos obuennisset. Hoc autem agit dum in memoriam reuocat, quòd omnes è terra ac vili materia prodierunt. Deinde ne illud quis fortassis putaret quòd homines à principio, è terra, iuxta Græcorum fabulas pullulauerint, à quib⁹ traditur satos olim homines fuisse, atque ita à terra productos, addidit, & filij hominum: ac si diceret. Audite homines, qui & terrigenæ estis, ppter primum parentem de terra formatum, & filij hominum, propter aliorum hominum generationē, quæ mutua coitione, sexuum copula, in posteros emanauit.

*Simul in unum diues & pauper.* Non distinguo, inquit, diuitem à paupere. Aequè enim omnes aduocat sanctus spiritus. Animam enim tantum querit intelligentiæ compotem, quam non diuitiæ exhibent, sed timor dei. Et quod dicit simul in vnum, idem est, quod vnà.

*Os meum loquetur sapientiam.* Auditores excitat ad attentionem veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excelsis potius ac venerandis. Per sapientiam autem diuina intelligit eloquia, quæ sapientia sunt referta.

Σὺν τῷ π.

*Et meditatio cordis mei intelligentiam.* Pollicetur se nihil temerè sed accuratè omnia dicturū. Meditatio, inquit, cordis mei, hoc est, diligens & attentamētis meæ cõsideratio, verba loquetur plenissima intelligentiæ. Vel loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

*Inclinabo in parabolam aurem meam.* Sermonē habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurem animæ meæ in parabolam, quæ à sancto mihi spiritu suggeritur. Per parabolam verò hic ambiguum, atque ænigmaticum sermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodum, propter

occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem etiã sermoni suo, præstat his verbis, dum supernè ea sibi denotat inspirari.

*Aperiam in psalterio propositionem meam.* Per propositionem sermonem intelligit, ad exhortationem atque vtilitatem audientium propositum, ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meum, vnà cum psalterij harmonia. Nam qui ianuam aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enī quod præcedit, denotauit id quod cõsequitur. Manifestaturum se autem id ait, cum harmonia & cantu, ut sermo suus iucundior sit: iuxta Anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in psalterio, qui facit pariter & docet: cuius opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim psalterij excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas desinat.

*Cur timebo in die mala?* Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri iudicij. Hanc enim diem malam appellat, quemadmodum & alibi in psalmo quadragesimo ibi, in die mala liberabit eū dominus, vbi diximus: audite igitur causam timoris.

*Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meū circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum & alibi in commemorato psalmo quadragesimo ibi: magnificauit aduersum me supplantationem, declarauimus. Quod tamen ex lectione Græca melius percipitur: cū Græca dictio πτερισμός, hoc est, supplantatio ἀπὸ τῆς πτερίδος, hoc est, à calcaneo deducatur. Peccatum verò meritò deceptio appellatur, quia peccantem ipsum decepit. Vidisti sapientiā plenum sermonem, quo propheta, dum se timere introduxit, alios cautè admonuit timere à peccatis, cum iudicium dei eiusmodi futurum sit, ut corrumpi non possit.

*Qui cõfidunt in potestate sua, & in multitudine diuitiarū suarū gloriantur.* Subaudiendum est, hoc in loco, verbum, aufcaltent. Potestatis autem nomē largè intelligendum est, ita, ut non tantum ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiã qui in sermone potētes sunt. Simili modo diuitias dicit, non eas tantū, quæ in pecuniis aut aliis fortunæ bonis

διουτέμει

consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam & philosophiæ studia pertinent. His igitur ita singillatim conuocatis, sermonem profequitur, dicens.

*Frater non redemit, redimet homo?* Illic, inquit, neque ipse etiam frater redimere fratrem potest à supplicio, frater inquam qui sanguine nobis coniunctissimus est. Vires enim, & diuitiæ illud nobiscum pariter non descendunt, quòd si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? huius autem versiculi verba diuisim legenda sunt, ita vt absolute, & cum determinatione dicatur: frater non redimit, & puncto facto, redimet homo? interrogatiuè enunciando. Restat igitur, vt nulla illic speranda sit redemptio, cum in presenti vita pœnitentiæ lachrymis tantum, venia impetrari possit. Ait enim alibi scriptura: si surrexerint Noe, Iob, & Daniel, filios suos & filias suas non liberabunt.

*Non dabit deo placationem sui.* Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redemptionem sui ipsius, cum ipse potius pœnas pariter daturus sit, utpote peccatis obnoxius.

*Et pretium redemptionis animæ suæ.* Et non dabit pretium redemptionis, hoc est, non dabit redemptionem pro libertate animæ suæ, cum pro vnius hominis anima, vniuersus etiam orbis sufficiens pretium non sit. Quippe cum Saluator noster, hominum animas à sæuo dæmone in captiuitatē actas redempturus, terram non dederit, nō mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis pretiosissimum sanguinem effuderit. Quam nam igitur redemptionem illic quispian idoneam inuenire poterit? Tu verò ipsa etiā prophete verba considera, quantam sub obscurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

*Et laborabit in seculum, & uiuet in finem.* Cum pupugerit propheta eos, qui pœnitentiam non egerunt in presenti vita, nunc ad pœnitentes conuertitur, & futurorum spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et uiuet, inquit, in seculum hoc præsens, ille nimirum qui pœnitentiam agit, & deinceps etiam uiuet perpetuò. Hoc enim significant verba illa, uiuet in finem. Vitam autem eā dicit, quæ propriè vita est, & sine labore. Ista enim præsens impropriè vita dicitur, vt alibi tradidimus: per finem verò futurum seculum intel-

lige, quo præsens seculum terminatur.

*Non videbit corruptionem, cum uiderit sapientes morientes.* Huiusmodi homo, qui de futuro iudicio certus est, cum uiderit sapientes viros, ac virtute præditos mori, non existimabit se corruptionem eorum videre, eam dico corruptionem, qua amplius futuri non sunt: quinimmo arbitrabitur se immutationem videre à fragili hac & caduca vita ad stabilem quandam & incorruptam. Vel aliter: cum uiderit sapientes mori, ac falsis huius mundi bonis priuari, non arbitrabitur animam pariter extinguere cum corpore, quemadmodum viuentes homines mortem esse definierunt: quinimmo demigrationem esse censebit, & lætum quendam accessum ad vitam iucundiorē. Hæc autem ad magis simplicem psalmi intelligentiam dicta sunt. Magnus verò Basilus iuxta Anagogen hæc dicta exponens, ait, quòd verba illa: redimet homo, & quæ sequuntur: de Christo prænunciata sunt. Quia enim captiui olim sub dæmonis detinebamur imperio, admonet nos beatus Dauid, quòd nullus frater: hoc est nullus propheta, ab huiusmodi nos poterit captiuitate liberare. Fratres enim nobis esse dicuntur prophete: quia propter nos venerunt, & quia eiusdem nobiscum sunt fidei. Et dum hoc admonet, illud pariter prædicat: quòd homo: hoc est, quòd Christus, qui verus ac perfectus est homo, quemadmodum, & verus ac perfectus deus, redimet nos. Verus enim ac perfectus homo, verè tantum dici potest, Christus: quia solus ipse humanitatis dignitatem ad eò homini datam integram atque immaculatam seruauit. Merito igitur propriè homo dicitur, & ille solus est, qui non dabit deo placationem sui, neque pretium redemptionis animæ suæ. Peccatum enim non fecit. Pro nobis igitur, & non pro seipso placationem dedit proprium sanguinem. Qui etiam laborauit in presenti seculo: quando nimirum ex itinere fatigatus sedit super fontem. Et qui non videbit corruptionem, quando ceteri morientur. Neque enim, inquit, dabis sanctum tuum videre corruptionem.

*Simul inspiens & stultus peribunt.* Hi pariter, inquit, diem suum obibunt, & segregabuntur ab iis, qui saluandi sunt, Inspiciens autem est quicumque deum nō nouit, iuxta illud: dixit inspiens in corde suo, non est deus. Et stultus ille qui deum

ἐξίσταμαι  
ἐξου 78.

ἐπίστωαι.

καὶ φθόρο  
ἐξου.

quidem nouit, sed terrenis tamen rebus affixus à cælestibus animum auocauit.

*Et relinquent alienis diuitias suas.* Repente enim mortui, aliis diuitias relinquent, quas multo sibi labore parauerant.

*Et sepulchra eorū domus illorū in seculum.* Ipsi quidem magnificas sibi domos extruxere, quas cū alij possideāt (eis nimirum mortuis) restat vt eorum sepulchra, domorum eis vicem præbeant, per totum hoc præsentis vitæ seculum.

*Tabernacula eorum in generatione & generatione.* Rursus eandem repetit sententiam, & inane eorum consilium magis, ac magis carpit. Erunt enim illis, inquit, eorum sepulchra pro tabernaculis.

*Inuocauerunt nomina sua in terris tuis.* Considera aliud prauitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupiditate ducti, certis locis nomina sua indidere: perpetuam inde memoriā aucupantes. Byzantium siquidem à Byzāte denominatum est: Diogenianus ager à Diogeniano: Hermonium theatrum ab Hermone: & sic alia complura loca: cum tamen eos magis oportuisset non inanium nominum, sed animarum suarum fuisse sollicitos.

*Et homo cum in honore esset non intellexit.* Cum esset homo in honore veluti qui solus ad dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligēs æmulari exemplar, ad cuius imaginem factus fuerat, quorsum abierit, spectā.

*Comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis.* Comparatus est, hoc est, collocatus cum illis. Nam cum ratione adeo donatus esset, imperatumque ei fuisset, vt rationis sceptro vsus, brutis omnibus dominaretur, ipse abiectis proprii regni insignibus, sese inter pecora constituit. Nam & considerationem omnem de rebus cælestibus animo exiit, & irrationabilem animæ partem sibi dominam statuens, circa vilia, ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectat<sup>9</sup> est; & siue ira impulit, beluino furori paruit: siue immoderata ventris allexit ingluuies, nullum adhibuit modum: & ita demum libidine actus est, vt brutorum omnium insaniam excesserit. Per pecora autem in vniuersum omnia intelligit animantia.

*Hæc uia eorū scandalum ipsis.* Hæc, inquit, similitudo, qua

pecorum ac brutorum desyderia & mores referunt, magno illis impedimento est, & damno ad profectum virtutis.

*Et post hæc in ore suo complacent.* Et postquam peruersè agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, vt proprio ore de commissis à se delictis gloriantur. Hoc enim sibi vult quod ait: in ore suo complacent: quod certè grauiori damnatione dignum est, cum non ipsi solum mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent, & extollant.

*Sicut oues in inferno posuit.* Cæterum deus illos, vt oues in infernum intrufit, cum scilicet irracionales facti sint, & sibi ipsis auxilio esse non possint. Vel, oues ideo eos appellauit, tanquam cruciatui, ac neci expositos.

*Mors pascet eos.* Cum oues dixerit, addidit, qui nam esset futurus pastor, similitudinem seu trāslationem seruans. Per mortem autem supplicium intelligit. Nunquam enim à pœnis absoluentur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem scire oportet, quod per animæ mortem, & per animæ perditionem solet scriptura, supplicia ac pœnas animæ significare.

*Et dominabuntur eorū recti in matutino.* In matutino dixit pro cito. Dominabuntur autè, hoc est, potētiores erunt: Sensus est igitur, quod q̄ rectè vixerint, & virtute præstiterint, cito illis erūt potētiores: neq; illic tantū, vbi virtutis laurea reposita est, sed in hac etiam vita, quia & à diuino protegentur auxilio, & summo honore conspicui illis etiam videbuntur à quorum peruersitate superari non potuerunt. Exemplo tibi sit beatus Ioseph, qui cum in seruitute esset, impudica domina potentior factus est, & gloriosior.

*Et auxilium eorum ueterascet in inferno.* Veterascet, hoc est, prorsus fiet inutile. Nam quod vetustum est, inutile esse cœsetur: quod autem vtile non est, quasi iam non sit, abiicitur. Confidebant illi, inquit, in diuitiarum atque amicorum copia: quæ in inferno, aut nulla aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

*A gloria sua expulsi sunt.* Non hæc tantum eis acciderunt, quia brutis se similes reddidere, verum & propriam amiserunt gloriam, ob quam ipsi periere. Summo enim studio tenebantur, vt memoriam sibi laudis pararent. Neque modo

ἔθετο.

ποιμανεῖ.

ἐκ τῆς δό-

ξης ἐκ τῶν

ἐξώσθη-

σας.

ἰς γενεάν.

ἔπειτα λέ-

σας.

κατανοεῖ.

hanc amiserunt, sed & insuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

*Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.* Hæc de Christi incarnatione prædicta sunt & de animarum liberatione, quæ tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quando per incarnationem me sibi in domicilium acceperit.

*Ne timueris cum diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.* De iniusto homine sermonem habet, tametsi simpliciter de homine loqui videatur. Ne formides, inquit, aut cogites quòd humana deus bona non aspiciat. Nihil enim eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriam autem domus, magnificentiam seu fastum appellat, & uiuendi superbiam. Vel aliter: gloria domus ipsius, domus sunt ornamenta, vt porticus, deambulationes, aurata tecta, pauimentum, animalia illic lapillis distincta, prata, horti, seruorum greges, sumptuosa suppellex, & vasa, aut siquid aliud eiusmodi est. Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, & proceritas. Gloria verò animæ, sola virtus. Restat igitur, vt verba illa prophetæ: omnis gloria hominis, sicut herba, vel sicut flos herbæ. De corporis gloria dicta esse intelligantur.

*Quoniam anima eius in vita ipsius benedicetur.* Ipse enim dñi vixerit beatus dicetur, & laudabitur ab iis, qui ignorât, quæ nam sit vera vitæ beatitudo. Nam vbi mortuus fuerit contraria prorsus patietur.

*Confitebitur tibi cum bene feceris ei.* Verba hæc ad pauperem dicta sunt. vbi, inquit, bona, hoc est, grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet, atque contemnet, tametsi in omni virtutum genere profeceris. Dicere etiam possumus, quod hæc verba per prophetam ad deum de iniusto homine dicta sint, ac si diceret: quòries prauo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget, verum si quæ illi calamitates obuenerint, ad blasphemias & maledicta cõfugiet: non sic autem iustus, sed benedicet dominum in omni tempore.

*Introibit usque in generationem patrum suorum.* Vbi mor-

tuus fuerit, ingredietur in infima terræ vsque in infernum, vbi est generatio patrum suorum.

*Vsque in seculum non videbit lucem.* Donec, inquit, seculum est: seculum verò semper est. nunquam igitur videbit lucem, vtpote missus ad tenebras.

*Et homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est pecoribus insipientibus, & similis factus est illis.* Rursus miseriam deplorat humanam, quòd homo scilicet qui modicum quid ab angelis minoratus est, & de quo Salomon, magnus homo & honoratus vir: comparatus sit pecoribus, & similis eis sit factus.

*Psalms ipsi Asaph.*

*Quid sibi uelit inscriptio Asaph, ab eundem diximus in proœmio operis. Ideo superfluum ducimus, ea iterum repetere. Non temerè tamen hic psalmus collocatus est post proximè præcedentem, cum utrobique contestetur nos, & reprehendat propheta. Tametsi illud quis fortassis diuersum esse dixerit: quòd illic humana omnis natura ad audiendum conuocatur, hic autem cælum ipsum, & terra. Aduocabit enim, inquit, cælum de sursum, & terram, & cætera. Et quòd in illo quidem in uniuersum quilibet accusatur, qui prauè uiuit, in hoc uerò Iudæi tantum reprehendi uideantur. Est & alius propheta, qui deum simili modo iudicantem, & reprehendentem introducit, dicens: audite ualles & fundamenta terræ, quoniam iudicium deo est erga populum suum, & cum populo suo disceptabit. Et Esaias: audi cælum, & auribus percipe terra. Familiaris enim est apud scripturam hic loquendi modus, quo ad timorem pariter, ac pudorem excitandum uti solet, dum facit, quòd ipsa etiam inanimata confessura sint, ipsosque anima præditos homines iudicatura. Summam præterea dei in nos misericordiam propheta in eo demonstrat, dum illum nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiam iudicari uelit.*

PSALMVS 49.

*Eus deorum locutus est, & uocauit terram.* Apud scripturam nomen deus quatuor assumitur modis. Et primò quidem deum illum dicimus, qui rerum omnium creator est & dominus. Secundo per similitudinem atque imitationem, deum aliquè appellari uidemus, vt in præsentis psalmo. Deus deorum locutus est: item, deus stetit in synagoga deorum, in

medio autem deos diiudicabit, & ego dixi dei estis, & filij altissimi omnes: item deis non maledices, & principibus populi tui non dices malum. manifestum enim est huiusmodi nomine eos vocari, qui per virtutem deum verum imitantur, quique veluti principes ac iudices, regendo, imperando, iudicando, deo similes facti sunt. Tertio modo, deum dici inuenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis deus dictus est: veluti qui magna aduersus illum miracula ac prodigia operabatur, qui eum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententiæ suæ prophetā habebat Aaron, & demum qui mortis & vitæ dominus ab illo esse ferebatur. Differt autem hæc significatio à secūda, quia hic non simpliciter dicitur deus, sed cum adiectione, deus Pharaonis. Quarto ex colentium errore: iuxta quam significationem illud scriptū legimus, ite & clamate ad deos quos elegistis: iterum non facietis vobis deos argenteos, aut aureos. Dicit igitur sanctus spiritus per prophetam nostrum David, quod deus principum omnium ac iudicū terræ creator locutus est. Quid autem sit locutus, alius propheta declarauit, vt sæpe diximus, audite, inquit, valles & fundamenta terræ: & vocauit terram ad audiendum. Sed possumus etiam deorum appellatione eos intelligere, qui ad imaginem dei procreati, integram atq; incorruptam illius imaginem seruauerūt, nec terreno eam fūco aut vitioso aliquo corruperunt pigmento.

*A solis ortu usque ad occasum.* Omnem, inquit, terram aduocauit. his enim terminis tota terra continetur.

*Ex Sion species decoris eius.* Verba hæc, & quæ sequuntur, per parenthesis dicta sunt, & prophetias continent. Sensus est: quod sicut olim species ac pulchritudo diuini decoris fuit ex Sion: quia scilicet templum, quod ornamentum quoddam & gloria erat diuinæ maiestatis, olim in ea pulcherrimum effulsit, ita in posterum similiter species diuini decoris erit ex Sion: quia ex ea fulgentissimos lucis suæ radios Christus emissurus sit, Christus, inquam, summa diuini decoris specis, & verum diuinæ maiestatis templum. per decorem enim hic diuinitatem intelligit. Quid enim ipsa est diuinitate magis decorum?

*Deus manifestè ueniet, deus noster, & non silebit.* Verba hæc

secundi aduentus prophetiam continent. In primo enim aduentu, incognitus uenit Christus, & non manifestè: quinimo ipsum etiam fallens diabolus. Neque enim eum interrogasset, an esset filius dei, si ei cognitus fuisset. In secundo autem manifestè ueniet cum potētia, & gloria multa. In primo igitur aduentu uenit in personam serui, ueluti uenaturus eum qui à se rebellauerat dæmonem. In secūdo autem, ueniet tanquam iudex totius creaturæ, & quemadmodum exit fulgur ab oriente, & uidetur usque ad occasum, ita erit aduentus filij hominis, omnibus nimirum & formidabilis, & manifestus: & non silebit deus, hoc est, non perpetuò tanta patienti animo mala sustinebit.

*Ignis in conspectu eius accendetur, & in conspectu eius procella uehemens.* Terribilem dei præsentiam, atque intolerandam quodammodo esse prædicit his uerbis. Talem etiā eū uidisse legimus prophetam Daniele, flumen, inquit, ignis trahebat ante eum, thronus eius flammæ ignis, rotæ eius, ignis comburens. procella autem, uolentus est atque intolerabilis ventorum impetus.

*Aduocabit cælum sursum, & terrā, ut diiudicet populum suum.* Cælum sursum dixit, pro eo quod sursum est. Aduocabit autem cælum & terram, ut populum suum prauè uiuentem diiudicet. Diiudicare uerò posuit pro redarguere. Considera etiam quod Moyses populum introducens in terram promissionis, cælum & terram testes pactionum assumpsit, tanquam firmiora ac durabiliora corpora, ac ueluti ea quæ & peccatores & uirtute præditos homines cōplectantur. Huiusmodi autē figura prosopopeia dicitur, quando uidelicet inanimatis rebus, animatam personam imponimus.

*Congregate illi sanctos eius.* Per sanctos, Israelitas intelligit, ueluti deo sanctificatos prorsus atque oblatos.

*Qui disponunt testamentum eius in sacrificiis.* Qui testamentum dei, quod cum illis disposuit, adimplent, ac peragunt in sacrificiis. per testamētum autem legem intelligit. ea enim seruantes, quæ in lege tradebantur de sacrificiis. uniuersam se existimabant legem adimplere: & in huiusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriabantur. Cōgregate uerò illi hos sanctos: illis nimirum diebus, qui prophetorum sermonum lectioni dicati sunt.

καυθισ-  
ται.  
καταγει  
σφοδρα.

προσαλε-  
σεται τὸ  
ουρανὸν  
ἄνω καὶ  
τὴν γῆν.  
διακρίνει.

τοὺς διατε-  
θειμένους.

Et annuntiabunt celi iustitiā eius. Cū introducturus sit propheta deū in iudicio, præoccupat & prædicat quòd iustè omnia iudicabit. Ipsa enim, inquit, inanimata, illius etiam iustitiam annuntiabunt. vel per cælos, cælestes atque incorporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud deum.

Quoniam deus iudex est. Hæc est comprobatio diuinæ iustitiæ. quia deus qui iustè iudicaturus est, iudex erit. Ille enim iustè iudicabit, qui natura ipsa iustus est.

Audi popule meus, & loquar tibi. Ex hoc loco verba dei incipiunt. iubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est mentem adhibe.

Israel & attestabor tibi. A communi sensu sumendum est verbum, audi. Et cū populum dixisset, proprium ac iucundissimum vnà nomen addidit, ô Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est loquar ad te.

Deus deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum deus tuus. Perhorresce igitur. hoc autem dicit ad immensam longanimitatē suam demonstrandam, veluti qui cum propriis etiam feruis loquatur. ad maiorem præterea exprobrationem craftitudinis, atque insensibilitatis eorum, repetiit nomen dei.

Non in sacrificiis arguā te: holocausta autē tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargutionē constitui, vt accusarem te de neglectis sacrificiis. nā holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quātū ad sacrificia pertinet, culpa cares: verūm alia sunt, in quibus te accusem.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratum mihi cultum impèdere, aut mihi inseruire, dum studiosè sacrificas. Neque enim indigeo sacrificiis, cū nulla re deficiam: quinimmo & omnia ego etiam singulis præbeā. Quocirca nulla in posterum huiusmodi suscipiā sacrificia. Alibi etiam acerbius per Esaiam eosdem carpit, dicens: Quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, & sanguinem taurorū atque hircorum non volo. Quis enim exquisiuit hæc de manibus vestris? Iterum per Hieremiam dicens: Quid mihi thus fers de Sabba & cinnamomū de terra longinqua? & rursus: non locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, & de holocaustis non mandavi eis, & alia huiusmodi multa plerique prophetarum tradunt. Quòd si

Διαμαρτυ  
ρωμαι.

quis à deo dicat per Moysen in lege, tradita fuisse mandata de sacrificiis, illud ad hanc obiectionem dici poterit, quòd sacrificiorum lex non principaliter, neque ex primo proposito tradita est propter deum, ea ratione quòd huiusmodi sacrificia illi placerent. neque enim his rebus indigebat aut delectabatur deus: sed humanæ duritiæ misertus legem illā tradidit: considerans enim Hebræos in Aegypto iam didicisse vti sacrificiis, & libenter in eis versari, nec posse de facili ab his auelli, summa dispensatione ea, ad tempus concessit illud interim lucrifaciēs: quòd ad sui cultum ea transferret, quòdque illi sui sapius meminissent, dum frequentioribus sacrificiis interessent. nouerat enim hoc pacto incedente aliqua oblectatione, pietatem ac religionē in deum, in tam ingratis atque obliuiosis animis diutius posse conseruari: at nunc quando tam diuturno tempore, ac tantis signis vbique gentium factis homines iam in hoc cōfirmati sunt, quòd vnus est verus deus, denudat palam ille, atque aperit nobis per prophetam sententiam suam, sacrificiorum superfluitatem clarè omnibus annuntians. Confundantur igitur Iudæi, qui veritatem peruertunt: & lucem quæ in scripturæ verbis iacet, obtegunt atque abscondunt.

Quoniā mea sunt omnes feræ, agri, pecora in mōtibus & boues. Ea, inquit, sacrificia non suscipiam, quoniam creata omnia mea sunt. per feras autem agri, munda intelligit quadrupedia quæ in agris pascuntur. solet enim scriptura non immitia tantum ac syluestria animalia, sed mitiora etiam ac domestica ferarum nomine appellare. Meas autem esse dico, quia huiusmodi omnia ego creauī. Quædam verò exemplaria habent: omnes feræ syluarum, & tunc immitia intelliges significari animalia. Siquidem agros domestica prædia appellamus, & syluas, immitiora loca, in quibus feræ solēt magis versari, & tunc expones quòd non solum domestica prædia dei sint, sed etiam syluestria. His autem paucis animalium nominibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea.

τῶ ἀγρῶ  
κτῆνη.

Cognoui oīa volatilia celi. Noui, inquit, hæc omnia, ac veluti certissimus eorum dñs, enumerata ea habeo penes me.

Et pulchritudo agri mecum est. Per pulchritudinem agri, fructus intelligit qui in agris nascuntur, qui etiā pulchritu-

dinem quandam atque ornamentum agris omnibus præstāt. Et quia Græca dictio, ἐλαίον, non pulchritudinem tantum, sed tempestiuitatem etiam significat, quæ in agris id efficit, vt suis quæque temporibus miro ordine proueniant, dic q̄ hanc tempestiuitatem deus secum esse dicit: quia in eius facultate est, eam præstare agris aut negare. Et considera quã pauca omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur. offerebantur enim ex quadrupedibus boues, hirci, atq; oves: ex volucribus, columbæ, & turtures: & ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

*Si esuriero, non dicam tibi.* Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere deum sacrificiis ad manducandum, ac si diceret: tamen si tu id rectè existimares, ego tamen à te nullū peterem cibum ad manducandum. Et causam subiicit.

*Meus est enim orbis terræ & plenitudo eius.* Cùm igitur mea sit terra, sumam ego si opus fuerit, à meipso quodcunque libuerit. sed quia nullis deus huiusmodi adiuuētis indiget, audi quid dicat.

*Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Per interrogationem legenda sunt hæc verba. latius autem eorum amentiam redarguit: nunquid ego, inquiens (quemadmodum falsi gentium dij) huiusmodi cibo aut potu indigeo? quandoquidem multi etiã æquiores homines ea negligunt & contemnunt?

*Immola deo sacrificium laudis.* Palam patet ex his verbis legalem cultum expelli, & euangelium introduci. Sacrificiū enim quod per laudem fit, Christianis attributū est. per laudem verò, benedictionem & gratiarum actionem intelligit, vtrunque enim debemus deo: benedicere ei nimirū, & gratias agere: quòd scilicet in esse producti sumus, cùm antea non essemus: quòd vsui nostro necessaria possedimus, quòd cognitionis lumen accepimus, & quòd summis denique affecti sumus beneficiis.

*Et redde altissimo vota tua.* Id est orationes & preces pro salute tua. debes enim id facere. vel per vota, promissiones intellige, quas fecerat deo. Ita enim se facturos deo pollicebantur Iudæi, & nos etiam pollicemur, tanquam serui. Deo autē is solus placet, qui virtute præditus est, sed sacrificare animalia,

animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gētes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

*Et inuoca me in die tribulatiōis, & eruam te, & glorificabis me* Sacrifica, inquit, hoc pacto, & redde deo quod debes, & tūc demum inuoca me, & eripiam te ex omni hominum aut demonum afflictione, & glorificabis me tanquam veracem, ac celerem adiutorem. obseruandum verò est, quomodo deus euangelici cultus nobis hic ianuam aperiens, statim etiam sancte trinitatis cognitionem tradiderit: sacrifica, inquit, deo, & redde altissimo vota tua, ac demum etiam inuocabis me. nec dico, quòd solum patrem deū dicere debeamus, aut solum filium esse altissimum, aut solum inuocare sanctum spiritum, sed quòd huiusmodi distinctione, distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

*Peccatori autem dixit deus, quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum, tu uerò odisti disciplinam & proiecisti sermones meos retrorsum.* Per peccatorem hoc in loco Iudæorum sacerdotū ac Scribarum genus intelligit, qui legales iustificationes narrabant populo, quique ore tantum non etiam corde ex veteri testamento sententias atque auctoritates afferēbant, gloriabantur etiam in lege, ac veluti per eam prorsus iustificati essent, omne genus delicti. committebant. idcirco de eis loquēs dominus ad populum, dixit: quæ dicunt facite, sed iuxta opera eorum nolite facere. Quare, inquit, tu qui alios doces, eam disciplinā atque eam animi moderationem odisti, quā doces? cur proiecisti sermones meos retrorsum? hoc est cur expulisti atq; odisti eos? retro enī expellere aliquē quis dicitur, qui illū odit, repulisti autem dum ea non adimplesti, quæ illic mandātur. ore igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, re ipsa autem abiicis eos prorsus & repellis.

*Si uidebas furem currebas cū eo.* Cerne hic veluti in tabula quadā peccatorū colores. Si uidebas, inquit, furē, vel vnā conspirabas, vel lætabaris, & placebant tibi illius actiones, dum non erudiebas eum, non castigabas: sed potius vitia eius contegebas.

*Et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Eodem pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterum autē seu (vt verius in Græco habetur) per mœchū,

προλλοι  
τὸ πῶς ἐπιέ-  
κωσέτωρ.

δικαιώματα  
τα.

etiam fornicatorem intelligit, & quęcunque alium intemperantem siue impudicum.

Os tuum abundauit malitia. Impletum est mendacio

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se clarum est.

Sedens aduersum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis nimirum conspirans.

Et aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Idē rursus repetit, narratione sua accusationem augens. scandalum autem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculum aliquod.

Hęc fecisti & tacui. Longanimitate mea tuam expectans pœnitentiam.

Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis. Tu nō modo ea operatus nō es, quę recta sunt, & secundū virtutē: verū scelestā etiā cogitasti. scel<sup>o</sup> autē fuit cogitare q̄ essem ego tui similis, & q̄ cōfētire ac parcere deberē peccatoribus.

Arguam te & statuam contra faciem tuam peccata tua. In die scilicet iudicij.

Intelligite hęc uos, qui obliuiscimini deum. Consyderate quę dicta sunt uos qui obliuiscimini deum, & non animaduertitis quā longanimis sit in peccatis uestris.

Ne quando rapiat, & non sit qui eripiat. O longanimitatē incomprehensibilem: adhuc tolerantia utitur, cupiens illos in tuto esse, ne quādo, inquit, ipse per violentos angelos repente rapiat animas uestras.

Sacrificium laudis glorificabit me. Iterum ea mandat, quę ad nouū pertinent sacrificiū. hoc enim, inquit, glorificabit, hoc est honorabit me, & non animalium sacrificia.

Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit, id est in eo genere sacrificij via quædam est ad salutem, per quā uiam, ego sacrificanti cuilibet, eam salutem ostendam, quę à me prouenit. quędā uerò exēplaria habēt: & illic iter quod ostendam: & tunc expone subintelligendo, ut infra: & illic, inquit, est iter, iuxta quod iter ego ostendam illi &c. Aliqua etiā exēplaria post uerbum ostendam, punctū habēt, post quod sequitur: illi salutare meum: uiam autem ad salutem esse credimus, baptismum aut pœnitentiam.

In finem psalmus ipsi Dauid, cum ingressus esset ad eum Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad Bersabee uxorem Urię

Inscriptio, in finem, indicat psalmum hunc prophetis continere, quę lectorem moueant, ut earum finem inspiciat. Neque enim in hoc psalmo beatus Dauid medicinam tantum adulterij, & cædis, uulneribus salutarem construxit, sed de uariis etiā rebus in eo tractauit. quippe cum & instaurationem prædixerit Hierusalem, quę facta est post populi reditum ē Babylone, ubi captiuus detinebatur: gratia enim sancti spiritus in eo prorjus non defecerat, cum inter cætera uel illud cognosceret, quod omnes delictorum sordes iam iam erat abluturus, & clarior etiā futurus, quā antea fuisset. hac ratione restitui sibi non petiit sanctū spiritum, seu non auerri. uerum humilis hęc propheta nostri confessio omnibus potest accommodari peccatorib<sup>o</sup>. & eo quidem tempore fuit facta, quando Nathan propheta ad eum ingressus est, ut de commissis delictis illum reprehenderet. Tunc enim ad se ipsum rediit beatus Dauid. Nam hactenus delicti sui enormitatē minimē perpenderat. Quod uerò ait: quādo ingressus est, ad Bersabee: nō hoc sibi uult, quod statim post huiusmodi ingressū, ad eum uenerit propheta Nathan, inter fuit enim quoddam temporis interuallū, ut traditur in primo Regum libro: sed illud aduerbium, quando, hoc in loco futurū aliquādo post tempus designat, ut sit sensus: cōposuisse eum hunc psalmū, postquam intrauit ad Bersabee & grauidam eam reddidit.

PSALMVS. L.

Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Iuxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei. immensum enim est quod deliqui.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Supplicantium more eundem sæpius repetit sensum. & per iniquitatem pro qua. LXX. & uolunt dixerunt, iuxta significationem Græcæ dictionis, præuocationem legis intelligit in adulterio & cede à se commissam. utrumque enim lege uetebatur. uel, cum iniquitatē seu potius (ut dixim<sup>o</sup>) ἀνομίαν se commisisse fateatur, consequenter illud etiā affirmat, se ἀνομος hoc est, tāquā ex legem esse, cum alienigenæ instar, qui sub lege non sit, nefanda hęc delicta commiserit.

Amplius laua me ab iniquitate mea. Venia quippe ei iā data fuerat per prophetam Nathan dicentē: deus abstulit peccatum tuum: uerū præ maximo quodā ardore, amplius etiā

κατελά-  
λεις.

ἔγομιον.

ἔμαρτίας  
ος.

λογιστε.

τὸ σωτή-  
ριόν μου.

ἐν τῷ ἐν  
σελθειν, ἐν  
σιναιτι.



Iuari cupit, vel amplius, expone pro valde.

*Et à peccato meo munda me.* Rursus peccati nomine delictum à se commissum appellat, quod superius, iniquitatē: seu (vt diximus) ἀνομίαν, id est transgressionem legis appellauit. propriè enim ille peccare dicitur, qui legē trāsgreditur. solet autem propheta promiscue vti his nominibus.

*Quoniā iniquitatē meam ego cognosco, & peccatū meum contra me est semper.* Miserere mei, inquit, & munda me, quia perpetrati à me criminis oblitus nō sū, nec veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nam & si homines lateat ego tamen illius enormitatē cognosco, ac conscientiaē meę oculis diu noctuq; illud cerno: quippe cum assidue ac peracerbè animam meā stimulet quæ res certā pœnitentię coniecturam præstat, ac peccatorum etiam veniam conciliat.

*Tibi soli peccaui.* Cum rex sim & te solum commissorū à me scelerum iudicem habeā, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli iudici subiicior. ceterorum enim omnium ego dominus sum, & ob potentiam meam, licere mihi videntur quæcunque libuerint. vel quia leges tuas transgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarum legislatori.

*Et malum coram te feci.* Omnia enim vides non tantum quando ea fiunt, sed quando etiam futurum est vt fiant. hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui deum videntem tantum committi facinor, veritus non sit. Illud autē consydera, quod de vno tantum à se commissio crimine loqui videtur, cum tamen plura essent: ea nimirum ratione, quia vnum ab altero dependebat, quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

*Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Delictum, inquit, quod feci coram te, fateor in caput meum commississe, vt quoties tu mecū iudicaris, & quæ inter nos est causa discutitur, quòd scilicet tu me ex infimo, regem feceris, tantaque, ac tali gloria conspicuum: quodque ego contra, & leges tuas spreuerim, & te sceleribus meis ad irā cōci tauerim, vt in hoc, inquit, iudicio tu magis iustificeris, & ego vicissim, veluti erga tantum benefactorem adeo ingratus, magis condemner. ea enim fuit maligni dæmonis intentio cum magna me vi ad peccandum impulit, ac superauit, vt meæ me constitueret condemnationis ministrum. Dicere

autem possumus iudicatum fuisse deum cum Dauid, quando Nathan propheta eum redarguit, quòd pro tantis beneficiis à deo acceptis ipse contra, prauis benefactorem actionibus remuneratus sit: vbi postquam dei iustificationes percensuit, condemnationem etiam addidit dicens: Hæc dicit dominus: ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua: & alia, quæ plenius habentur in libris Regum.

*Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Vt deum magis ad misericordiam traaheret, natiuitatem suam commemorauit. Nam si Adam non peccasset, nunquam oportuisset illum Euaē coniungi. peccatum itaque copulam generauit: & copula rursus eos produxit, qui ex Adam & Eua nati sunt: & sic deinceps illi alios, atque alij alios, vsque ad Dauid. & licet nuptiæ nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamē ex peccato proueniunt. ex peccato igitur conceptus & genitus sum. nam quod secundo loco dicit, & in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit, & in peccatis genuit. non est igitur magnum, si ego peccaui, naturæ conditionem sustinens.

*Ecce enim ueritatem dilexisti.* Hoc ad beati Dauid confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim, ego, quæ vera sunt fateor, me scilicet peccasse. hoc autem fateor, & non nego, quia tu ueritatē dilexisti, & odisti mendacium. Illa autem uerba, ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo, quàm in proximè superiori. Hebraicum enim est idioma, iuxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.

*Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Hoc in sui ignominiam & confusionem dixit. adeo tu, inquit, dilexisti me, vt ineffabilia prouidentiæ tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse apparui.

*Asperges me domine hyssopo & mundabor.* Varia à multis dicta sunt ad præsentis versiculi explanationem, nihil tamē ab eis adeo apertum traditur, vt contradictione omni prorsus careat. Ego autem prophetam puto his uerbis de seipso prædicere, quòd adhuc exactius ac perfectius absoluendus esset à crimine, & gaudio replendus. Quia enim lex im-

mundos quosdam, hyssopi asperſionibus mūdari iubebat, ea nimirū ratione, quia hyssop<sup>o</sup> herba quēdā est multū absterſiua, iuxta illius purgationis metaphorā ait: tu domine, ea me potissimum asperſione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autē fiet, per prolatam à te omnimodæ absolutionis sententiam, vel per lachrymas pœnitentiæ: quippe cum & huiusmodi lachrymę vt dei donū ab eo proueniant. nam si hæc à te mihi dona adfuerint in abstergendis meis maculis, hyssopi vicem præbebunt.

*Auabis me & super niuem dealbabor.* Eundem præ gaudio sensum repetit.

ἀγαλλίασι.

*Auditui meo dabis exultationem & lætitiā.* Quia auribus animę meę te mihi peperciſſe instillabis: exultatio autem & lætitia idem significant.

*Exultabunt ossa humiliata.* Ossa mea, inquit peccatorum pondere depressa exultabūt, ac deposito eo onere alleuabūtur. per sua verò ossa, seipsum prorsus significat. aliqui autē dicunt, quod illa verba, auditui meo dabis exultationem, ad saluatoris incarnationem pertinent, vt sit sensus: annuncia- bis mihi iucundissimum gaudium, illā nimirum ineffabilem incarnationē, & tunc ossa mea, quæ nunc humiliata sunt, præ summa voluptate exultabunt & subsilient,

*Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo iacent: quia tu omnia conspicias verū peto, vt aspectum ab illis tuum amoueas, & commissa à me scelera è libro deleas actionum mearum.

*Cor mundum crea in me deus.* Cor apud scripturam multa significat. aliquando enim pro singulari corporis membro accipitur, aliquando verò pro interiori illa rationis atque intellectus parte, à qua regimur, iuxta illud: quare cogitationes ascendunt in corda vestra? aliquando sententiam significat, & p<sup>ro</sup>positum, iuxta illud: cor autem eorum longe est à me. Aliquando beneplacitum & animi affectionem iuxta illud: inueni Dauid virum secundum cor meum. & aliquando animam, vt hic: cor mundū crea in me deus. Non peto inquit, vt aliam in me naturam crees, sed vt quam habeo in antiquam restituas pulchritudinem creabis autem cor mundum in me, si vetustatem illam, quę ob peccatorum

sordes animæ meæ inhæret, ab ea prorsus abstuleris. Crea igitur hoc in loco, dixit, pro restitue.

*Et spiritum rectum innoua in interioribus meis.* Innoua pro denuo immitte: Deinceps, inquit, immitte in me spiritū rectum, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora autem, intimas animæ partes intelligit. Simile etiam his est, quod legimus apud Ezechielem dici ad eos, qui in Babylone erant. Dabo enim vobis, inquit, cor nouum, ac si dixisset, infirmū ac languidum cor vestrum, & promptitudinē vestram renouabo.

ἐν τοῖς ἐν-  
καῖτοις μου

*Ne proicias me à facie tua.* Quasi tua indignum custodia.

*Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Nō auferas à me, inquit, prophetiæ donum, ob scelera quæ commisi.

*Redde mihi exultationem salutaris tui.* Gaudium quod habebam, quia à te fueram conseruatus. Et considera quomodo his duobus versiculis, & non auferri, rogat, quod nunquā amiserat, & reddi postulat. quod iam fuerat ablatū, ante commissa enim crimina, in summa degebat lætitia, quod tantum fuisset saluatorem consecutus.

*Et spiritu principali confirma me.* Robora me, inquit, gratia illa spiritali, quæ animi perturbationibus imperat, & dirigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritalis directionis donum, varię possunt intelligi virtutes, quę animabus nostris à sancto spiritu tribuuntur.

*Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Hæc est etiam futurorum prophetia quæ iam adimpleta est, quippe cum, simulac Euangelij prædicatio cœpit in gentibus seminari, Dauidici statim psalmi præcipui doctoris vicem eis præstiterint, ad parandas virtutes.

*Libera me de sanguinibus deus, deus salutis meæ.* Iuxta historię sensum per sanguines, iniquam cædem intelligit memoria nimirū repetēs se Vriā occidisse. Iuxta Anagogen verò, dæmones, qui sanguine gaudēt tam occisorum hominum, quā immolatorum animalium, non immeritò sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis meæ, sæpe diximus idem esse, quod deus saluator meus. Illa autem repetitio deus de<sup>o</sup>, vehemens cordis indicat desiderium.

*Exultabit lingua mea iustitia tua.* Ipsa etiam lingua mea, inquit, annūciatione lætabitur iustitiæ tuæ. Per iustitiam au-

ἀναλο-  
συνη.

tem hoc in loco iustificationem intelligit sibi à deo concessam, hoc est, liberationem à peccato. Quædam verò exemplaria habent, iustitiam tuam: & tunc sensus est, quòd lingua mea exultationem sibi faciet, eam iustificationem quæ à te mihi est præstita, exultans nimirum & subsilians propter eam, ad hymnos & laudes tibi decantandas.

*Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Præmonitus ego, inquit, à sancto spiritu, noui, quòd tu iterum aperies labia mea ad hymnos & laudes tibi concinendas, non secus atque aperta erant, ante commissa à me delicta. Nam in præsentia ob condemnationem tuam occlusa sunt.

*Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis..* Vide rursus brutorum sacrificia, quæ à lege imperabatur, reprobari. Si voluisses ea, inquit, dedissem sanè, verum tu holocausta non suscipis, tametsi ea sint omnibus aliis sacrificiis honoratiora. Quod si quis obiiciat, beatum David post huiusmodi verba deo sapius sacrificasse, illud animaduertendum ducimus, quòd nò ex proposito, neque ex propria voluntate id agebat, sed legis reuerentia, & quia noui sacrificij dies nondum venerat.

*Sacrificium deo spiritus contritus.* Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadam voluntaria contrita fuerit, gratum atque acceptabile deo sacrificium reddit.

*Cor contritum & humiliatum deus non despiciet.* Sæpenumero, vt diximus, scriptura per cor, animam intelligit, eo quòd animæ sedes sit, & in eo potissimum diuersetur: atque ideò vbi cor patitur, anima statim à toto euolat corpore. Nò despiciet autem pro, non auertet, hoc est, suum ab eo non dimouebit aspectum.

*Benefac domine in bona voluntate tua Sion.* Supplicat hoc in loco pro reedificatione Hierusalem, quæ futura erat post reditum è Babylone. Quædam verò exemplaria non in accusatiuo casu, sed in datiuo habent dictionem, Sion, quod ex lectione Græca melius percipitur propter articulum: iuxta quem & nos commodissimè legere possumus primam litteram. Benefac ipsam Sion, vel in datiuo. Benefac ipsi Sion, & tunc expone benefac, pro, bona facito. Aliud enim est hoc ab illo: iuxta quod alibi legimus. Benefac domine bonis &

rectis corde. In bona autem voluntate tua, hoc est, auxilio, & ope tua.

*Et adificentur muri Hierusalem.* Optantis sermo est, tametsi ex Græca lectione imperatiui modi esse videatur.

*Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.* Tunc, inquit, iustum suscipies sacrificium. In alio enim loco nunc quam in Hierusalem sacrificia tibi non rite offeruntur. Cum lex in ea tantum sacrificari posse mandauerit.

*Oblationem & holocausta.* Per oblationem ea intelligit sacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur, per holocausta autem, ea quæ integra incendebantur.

*Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Hæc quidem iuxta historiam sensum dicta sunt. Iuxta Anagogen verò ea prædicit propheta, quæ ad Ecclesiam fidelium & ad euangelicum sacrificium pertinent. Et per bonam voluntatem, Saluatoris incarnationem intelligit, veluti bonum quoddam propositum, & per Sion, Christianorum conuersationem, per muros item Hierusalè, Episcopos & doctores. Et tunc, inquit, accipies sacrificium iustitiæ, hoc est, sacrificium vniuersæ virtutis, & oblationem, hoc est, sanctos confessores, & holocausta, hoc est, sanctos martyres. Illi enim oblationibus, isti uerò holocaustis merito comparari possunt, cum vtrique deo oblatis, ac sanctificati sint, & confessores quidem ex parte se deo obtulisse videntur, propter asseuerationem fidei, martyres autem ex integro, cum & animum pariter, & ipsum corpus in totum deo deuouerint. Vel per oblationes, membrorum extremitates intellige, de confessorum corpore detruncatas, per holocausta verò, integra martyrum incendia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutem quidem significat, sed ex parte deminutam, veluti si quis in coniugali, aut alio mundanæ vitæ statu virtutem præferat, holocaustum verò perfectam virtutem, veluti si quis in virginitate, aut monastica degat conuersatione. Per vitulos etiã eos intellige, qui virtutum ministerio pasti ac cibati sunt, & effecti pingues gratia sancti spiritus, qui dæmones, fortium vitulorum instar, cornu petunt, & denique eos omnes, qui actione & sermone perfecti sunt, qui etiã ad cæleste adducuntur altare in odorem suauitatis. Illud autem scire oportet, quod multi sæpenumero futurum tempus indicatiui accipiunt pro optatiuo, idioma id esse dicen-

συντετριμ-  
μένον.

ἐξενώσθη

ἐν ἀγαθῇ  
βουλῇ.

ἀναπόρρη-  
τον.

PSALMVS

res Hebraicae linguae, vt illud: Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me &c. Pro eo quod est, vtinam me aspergas, atque vtinam laues & alia huiusmodi.

In finem psalmus intelligentiae ipsi Dauid, quando venit Doech Idumaeus & annunciauit ipsi Saul, & dixit, venit Dauid in domum Achimelech.

Cum fugeret Saulem beatus Dauid, atque (ut accidit) esuriret, profectus est Nombram ciuitate sacerdotum, ad Achimelech Pontificem, ubi & panes propositionis comedit, & alia egit, quae supra commemorauimus in expositione Psalmi tricesmitertij. Hunc cum vidisset Doech regiorum mulorum praefectus, omnia Sauli renunciauit. Qui hoc audito, adeo furere ac saeuire coepit aduersus Achimelech, ut centum & quinquaginta Sacerdotes ad se adduci iusserit, & occidi a Doech, & in cuiuscunque aetatis homines in ea ciuitate saeui. Quod cum rescisset beatus Dauid, conscripsit hunc psalmum ad eos consolandos, qui iniuria affecti fuerant. In finem inscribitur, quia ad eorum finem illos iubet aspiciere, qui iniuriam intulerunt, atque interim patienter ferre, ac longanimes esse. Intelligentia autem, seu (iuxta aliam Graecae dictionis συνείρεσις significatiōnem) prudentia, Ideo dixit, quoniam iis, qui iniuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia atque intellectu, ut patienti animo illatas ferrent iniurias.

PSALMVS 51.



Vid gloriaris in malitia potens? Sermo est ad Doech, quem oportuerat potius malitiam suam obtegere, quam de ea gloriari. Per malitiam autem omnem in vniuersam prauitatem intelligit. Potentem vero eum appellauit, ob familiaritatem atque amicitiam, quam habebat cum Saule: vel potentem in laedendo ac maligne agendo.

Iniquitatem tota die, iniustitiam cogitauit lingua tua. Pro cogitauit, Theodoro reddidit, locuta est. Quod vero ait: Tota die, Symmachus dixit, per singulos dies. Ordo est, lingua tua semper locuta est iniquitatem, iniustitiam, sine copula, pro eo, quod est, iniqua, & iniusta. Exprobrare autem propheta vi-

QUINQUAGESIMVS PRIMVS. 150

detur illius vitam, ac conuersationem prorsus perditam. Neque enim huiusmodi ciuitatem aliquando vastasset, si non perditis prorsus fuisset moribus.

Quasi nouacula acuta fecisti dolum. Dolum hic calumniam appellat, quam adeo potentem parauerat Doech, vt sacerdotum ciuitatem, instar nouaculae deraferit cum Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem fauere partibus Dauid.

Dilexisti malitiam super bonitatem, iniustitiam magis quam loqui iustitiam. Malum potius quam bonum semper amasti, & iniusta facere potius quam iusta.

Dilexisti omnia uerba demersionis lingua dolosa. Omnia uerba demersionis, quae perimere ac delere homines solent, in quos, veluti quidam vnus fluctus, irruerint. Haec enim omnia uerba Doech. Dilexit in lingua dolosa, hoc est in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablatiuo, sed in accusatiuo habent, linguam dolosam: & tunc diuides uerficuli uerba, vt sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam.

Propterea deus destruat te in finem. Nimirum ueluti male edificatum, tamen ob delationem a te factam Sauli regi, ad maiorem ab illo honorem prouectus sis. Quod si uerbum destruat, & alia quae sequuntur, intellexeris non optantis esse, sed execrantis, prophetiam continebunt futurae perditionis ipsius Doech.

Euellat te. Veluti in eius uinea male plantatum.

Et emigrare te faciat a tabernaculo tuo. Id est animam tuam a corpore tuo. Vel emigrare te faciat a domo tua, & ab ea ueluti mortuum efferri.

Et radicem tuam a terra uiuentium. Per radicem, generationem ac stirpem eius tam praeteritam quam futuram intelligit. Radices enim Doech tam parentes dici possunt, quam liberi ac posterii, parentes quidem, quia cum produxere, filij uero ac posterii, quia radix sunt aliorum qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quam descendentes, & omnem denique generationem significauit. Per terram autem uiuentium, & presentem terram intelligit, quam uiui homines habitant, & caelum, qui eorum locus est, qui semper uiuunt.

Videbunt iusti, & timebunt. Videbunt integram perditionem

καὶ προυμισι.

καὶ ελοισε.

ἐκ τῆς οἰκῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ οἴκου σου.

ὁ δυνατός.

ἐνομιμα.

Doech. Vnde ineuitabilem pœnarum sententiam timentes, cautioreſ fient.

Et super eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tanti sceleris viderint pœnas dare: iuxta quam sententiam alibi dictum est: lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Вонѣр  
квтѣ.

Et dicent, ecce homo qui non posuit deum adiutorem sui. Quia me iniuria à rege affectum celare noluit, sed prodere: quam ob causam deum sibi inimicum constituit, qui pro hominibus iniuria affectis pugnare solet.

Sed speravit in multitudine diuitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doeck fuisse diuitem. vel diuitias non auri dicit aut argenti, sed malignitatis & vitiorum: quibus supra potentem eum esse dixit.

Et praevaluit in vanitate sua. Quod paulo ante diuitias, nunc vanitatem appellat, veluti quæ illi in periculis minimè erant profutura.

Ego autem quasi oliua fructifera in domo dei. Prædicat ea quæ ad se pertinent. Illi, inquit, adeo insanè aduersum me insidias disponunt, ciuitates perdunt, nemini parcunt, ego verò integer atque innocuus conseruabor, veluti oliua fructifera, cuius fructus non perit: conseruabor autè in protectione & custodia dei, non secus atque oliua in pingui horto cõseruetur. Vel per domum dei, tabernaculum intelligit, & prædicat quod deuicto Saule, & regnum ipse consecuturus sit, & ciuitates & tabernaculum.

Speraui in misericordia dei in seculum, & in seculum seculi. Non speraui ego in diuitiis, aut in robore, vt illi, sed in tua tantum misericordia, quam iis præstas, qui iniuriam patiuntur: sanè autem spem habeo, tam in præſenti seculo, quam in futuro, cum omnes deus actiones nostras diiudicaturus sit.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. Gratias tibi agam semper dñe, quia fecisti: subintellige vindictam. Huiusmodi autem vox ab intimo videtur mihi prophetæ corde emissa, atq; ideo deficere. Solent enim ij qui vlciſcuntur defectiua quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercidantur, vt illud: viderunt oculi nostri. Subintelligitur enim vindicta, vel quid simile. Præuidebat enim propheta infidiorum atque hostium suorum interitum.

Et expectabo nomen tuum. Hoc est expectabo te vltorem.

Est enim circumlocutio. vel præ multa reuerentia nomen dei, pro ipso accipit deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc vtilissimum est apud eos qui tibi sanctificati, ac dicati sunt. Efferrī etiam potest hic psalmus à quolibet fidei aduersus dæmonem, veluti aduersus eum qui iniqua assidua operatur, & dolosa: & vsque ad illa verba: & emigrare te faciat de tabernaculo tuo: facile omnia congruunt huic sensui. Per tabernaculum autem, principatum dæmonis intellige, quem in humanum habebat genus: & per radicem, huius principatus stabilitatem. Videbunt autem iusti omnes, inimici nostri dæmonis depressionem: & tunc magis timebunt dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per hominem etiam hoc in loco dæmonem intelligit, quemadmodum & alibi dicemus in psalmo l v. & quæ sequuntur omnia ad hunc sensum exponi possunt.

In finem pro Maeleth intelligentiæ ipsi David.

ὄπιρ μαε-  
λεθ.

Hic psalmus idem est cum psalmo xlii. duobus tantum versiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur, quàm in illo: eos tantum hic interpretabimur. Nam aliorum expositionem illic tradidimus. Hi autem versiculi ea ratione amplius hic habentur, ne uideri posset hic psalmus superfluus esse, dum bis ponitur. Præterea ut doceret nos propheta, quod sensu differunt, tametsi uerborum prolatione iidem esse uideantur. Ille etenim insaniam, ac furorem carpit, quo Sennacherib & Rabhaces aduersus Ezechiam regem ferebantur, hic uero Iudæorum rabiem contra Christum. Quod si aliter se haberet, proculdubio huiusmodi superfluitas, neque interpretes, neque ipsos etiam Iudæos latuisset. Verum excusationem nullam habent Iudæi, tametsi sponte sua cæcutiāt. Aliam enim ac diuersam prorsus inscriptionem uterque eorum sortitus est. Præſens itaque inscriptio, ad finem nos iubet inspicere propter prophetias quæ hic aduersus Iudæos prædicantur: ueluti monens lectorem ut illarum finem animaduertat. Quod uero ait: pro Maeleth, idem sibi uult, ac si dixisset, de chorea. Christianis etenim, cū legitur hic psalmus, exultandum, ac chorea quodammodo utendum est, propter finem atque euentum rerum quæ in eo prædictæ sunt. Exultabit, inquit, Iacob, & lætabitur Israel. Israelis enim populus pro populo accipitur

PSALMVS

Christiano, ut diximus in psalmo xiiii. intelligentia etiam ideo inscriptus est: quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet uerborum prolatione eadem esse uideamur, quæ in hoc, et quæ in xiiii. habentur psalmo, sensu tamen differentias habet mysterio refertas. Sed illos iam uersiculos exponamus, quos amplius hic haberi diximus.

PSALMVS 52.

Ixit inspiens in corde suo. non est deus, corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus. Vide quod

**D** exponendo diximus in psalmo xiiii. quod uero hic: in iniquitatibus: ibi dixit: in studiis.

Non est qui faciat bonum. In commemorato psalmo dixit: non est qui faciat bonitatem.

Deus de celo prospexit super filios hominum, ut uideret si est qui intelligat, aut qui exquirat deum. Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? qui deuorat populum meum in cibo panis? Deum non inuocauerunt, illic timuerunt timore, ubi non erat timor. Vide quæ in xiiii. psalmo dicta sunt.

Δισκορεπι  
σιρ.

Quoniam deus disperfit ossa eorum, qui hominibus placent. Iudæos carpit, quos studiosos esse dicit, ut hominibus placeant, tametsi latina dictione, non ita significat id vitium exprimi potest, quam Græca, quæ unico uocabulo, ἀποπειθεῖς, huiusmodi homines appellauit. Hoc autem vitium sæpenumero Christus Iudæis exprobrauit, hypocritas eos appellans, & secundum adspectum iudicantes: qui etiam ut Cæsari placerent, clamauerunt: non habemus regem nisi Cæsarem: item ad Pilatum: si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Quorum Iudæorum ossa, hoc est, quorum tribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebat, deus disperfit. Dispersi etenim sunt per orbem, ut omnibus seruirent nationibus: uel ideo dispersos eos fuisse dicit, quia Romanorum gladio periti ac discerpti, canibus & uolucris laniandi relictis sunt.

Confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Confusione atque ignominia pleni esse apparuerunt apud omnes gentes, ueluti omnium hominum infelicissimi. Huiusmodi autem calamitatem ea ratione passi sunt, quia Christus spreuit eos in

QUINQUAGESIMVS TERTIVS. 152

opprobrium illos uniuerso orbi præbens.

Quis dabit ex Sion salutare Israel, cum conuerterit dominus & pietatem plebis suæ, exultabit Iacob, et letabitur Israel. Horum etiam uerborum expositionem in sæpe commemorato tradidimus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentia ipsi David, cum uenissent

Ziphæi, et annuntiauerunt Sauli, nonne ecce David absconditus est apud nos?

Fugiens Saulem beatus David, profectus est in eremum Ziph. Ziphæi uero amicitiam fingentes, Sauli significarunt, latere illum apud se. Hoc audito Saul cum exercitu illuc contra eum proficisceretur, uerum bellum, quod a Philistæis repente superuenit, Saulem diuertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus David liberatus periculo, aufugit, et præsentem psalmum in gratiarum actionem cõpositum deo dicauit: quo adiutore omnes Saulis insidiæ facillime semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur: Confitebor enim, inquit, nomini tuo domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. In finem uero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur: prædicebatur autem inimicorum ipsius destructio. Conuertet enim inquit, mala inimicis meis, et in inimicis meis uidit oculus meus: quæ uerba dilucide locis suis exponemus. Intelligentia autem, siue, ut alibi diximus, prudentia ideo inscriptum est, quia prudentis uiri est, huiusmodi tempore amissis omnibus, liberatorem deum laudare, eumque ueluti iudicem optimum aduocare.

PSALMVS 53.



Deus in nomine tuo saluum me fac. Salua me, inquit, propter nomen tuum. Saluatoris etenim & misericordis, & iusti nomen habes. Præsto igitur mihi adsis, quoniam undique mihi incumbunt insidiæ.

Et in potentia tua iudicabis me. Et cum potens sis recte noui, iudicabis me, simul cum iis qui opprimunt infirmitatem meam (Saulem dico) & uindictam facies. Est autem indifferens constructio huius uerbi, iudicabis. Posuit enim, iudicabis me, pro iudicabis mihi: hoc est, iudicium mihi facies.

Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.

ἐν δυνάμει σου κρινέαι

Verba illa exaudi, auribus percipe, & alia huiusmodi, non videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionem atq; constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, & xvi. & llii. & in multis aliis locis videre licet: tamen nonnulla a studiosis viris inueniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quæ mente & animo fit: & per verba eas preces quæ labiis effunduntur, cuiusmodi erant verba illa: deus in nomine tuo saluum me fac, & si quid aliud huiusmodi est.

*Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quaesierunt animam meam.* Saulem & eius complices ita appellat, alienos quidem, quasi animo, a se alienatos, atq; inimicos: fortes verò, eò quòd apparatu bellico præstabant. vel per alienos, Ziphæos intelligit, veluti a vera ac recta benevolentia alienatos: per fortes verò, Saulem & socios eius, vt diximus.

*Et non proposuerunt deum in conspectu suo.* In mente, inquit, atque in animo suo deum sibi non constituerunt, quæ admodum ij faciunt, qui deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illum sibi ante faciem animarum suarum constituent, prohibereque atque vetare illum putant, ne proficiant ad mala.

*Ecce enim deus adiuuat me, & dominus defensor est animæ meæ.* Superflua est coniunctio, enim. Accepta autem beatus David certitudine de superno auxilio, præ læticia illud omnibus palam annuntiat, dicens: ecce, &c. quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatem significat, quasi dicat, nunc.

*Conuertet mala inimicis meis.* Illa nimirum mala quæ illi aduersum me meditabantur, in eos conuertet.

*Et in veritate tua disperde illos.* Per veritatem hoc in loco, iustitiã intelligit. vel aliter: quia veritas delet atque extinguit mendacium, tu in eo quòd verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse benevolentia, erga beatum David mentiti fuerant, similiter & Saul: qui sæpè numero verbis confirmauerat se nullas de cætero aduersus cum insidias moliturum esse.

*Voluntariè sacrificabo tibi.* Voluntariè: hoc est, prompto ac læto animo, non tantum veluti mandato legis coactus, quantum

quantum ex adore quodam animi, Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui iniuriam patiuntur.

*Confitebor nomini tuo domine.* Hoc est gratias agam tibi.

*Quoniam bonum est.* Gratias nimirum tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri domino.

*Quoniã ex omni tribulatione eripuisti me.* Interrupto etenim nunc Sualis impetu quo in me ferebatur, in aliud bellũ eũ diuertisti.

*Et in inimicis meis dispexit oculus meus.* Animæ nimirum oculis: ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autẽ defectiuus est, & sic intelligitur: oculus meus, inquit, dispexit ac vidit in inimicis meis: ea omnia nimirum, quæ optauit, vel ea omnia quæ passuri sunt: quæ admodum etiam tradidimus in psalmo xxxiii. Effert etiam a nobis potest hic psalmus aduersus demones, qui a deo alieni sunt vt rebelles ei atque aduersarij: & fortes similiter sunt ad patranda scelera tanquam incorporei spiritus, & tanquam huius etiam mundi principes.

Εἰς τοὺς ἐκ-  
πρωτοῦς μὲν  
ἐπέδερ.

*In finem in hymnis intelligentiæ ipsi David.*

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus David, cum Saulẽ fugeret, & uagabundus in eremo diuersaretur. Verum, dum proprias passiones narrat propheta, quodammodo Christi passiones describit. Atque ideo in finẽ inscribitur, & in hymnis, & intelligentiã. Auditore enim ad eorũ finẽ remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetque, & hortatur nos ad illius laudes qui propter nos tantas passiones sustinuit. Cum intelligentia etiam omnia hæc audiri admonet, propter umbram, atque obscuritatem prophetiã.

PSALMVS LIIII.



*Vribus percipe deus orationem meam, & ne despexeris deprecationẽ meam, intende mihi, & exaudi me.* Huiusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi llii. obseruandum est tamen, quod in psalmo xvi. alius ac diuersus est verborum ordo, atque hic habeatur. Prius enim ibi ponitur. Exaudi, deinde, intende, & postremo loco, auribus percipe: ita vt manifestè pateat nullam esse apud pro-

ἐν πλὴ-  
νῶρ.

ὁ πρὸς ἐμὲ

phetam harum dictionum differentiam.

ἀδολεχία

Contristatus sum in meditatione mea. Quod latinè hic meditationem legimus, græcæ habetur ἀδολεχία quæ dictio propriè quidem nugacitatem, seu (vt alij propius huic sensui reddiderūt) argutationem significat, & apud prophetã nostrũ sæpenumero pro assidua meditatiõe reperitur: iuxta quod alibi dicit: & meditabar in iustificationibus tuis. Nam quod ait, meditabar græcè legitur ἀδολεχουρ. Contristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitando quonam pacto, euitare possem inimicorum insidias: cumque nullam artẽ, aut consilium reperirem, contristatus sum. ἀδολεχία etiam pro sublimiori illa ac diuiniore contemplatione accipitur, iuxta illud: exiuit Isaach, vt meditaretur in agro, inclinãte iam die. In græco enim eadẽ dictiõe ibi pphetã vsũ vidim⁹

Et turbatus sum a uoce inimici, & a tribulatione peccatoris. Inimicum Saulem appellat tanquam infidiatorem: item & peccatorem: eo quòd lædendo innocentem delinqueret. Tãtò autem grauius etiam peccabat, quãtò non tantum innocens erat beatus Dauid, sed de Saule etiam benemerit⁹. Benefactorem enim ille suum atque innocentem quærebat interimere. Per vocem igitur inimici, Saulis contumelias intellige, & per tribulationem, persecutionem ipsam.

ἐνομίαν.

Quoniam declinauerunt in me iniquitatem. Quia Saulis amici mouerunt iniquitatẽ in me: hoc est, quoniã crimen mihi imposuerunt, dicẽtes me insidias tẽdere aduersus Saulem. Quædam vero exemplaria, iniquitates, habet in recto casu: & tũc expone, quòd iniquitates, hoc est iniqui homines, moti sunt cõtra me. Sæpenumero enim iniusticiam dicim⁹ pro iniusto homine. Nam cum aliquem vehementius volumus carpere, non sceleratum eum, sed scelus ipsum appellamus

ἐνεκότης

μοι.

κότος ἀπὸ

τῆς κῆ-

αἰ.

Et in ira oderãt me. Et dum irascerentur, memoriã odij conseruabant, quod ex dictione græca ἐνεκότης significantius exprimitur: quæ ex sui etymologia constantiorẽ ac diuturniorem quandam irẽ atque odij sedẽ denotare videtur.

Cor meum turbatum est in me. Per cor, animam intelligit, quam turbatam esse dicit, veluti in inimicorum insidiis assidue versatam.

Et formido mortis cecidit super me. Verum quomodo alibi dicit, non timebo milia populorum circunuallantiũ me! &

alia huiusmodi multa: & nunc apertè timorẽ fatetur? quia scilicet sentiens tunc diuinum auxilium, summa erat plen⁹ fiducia. Aliquãdo tamen diuina dispensatione derelict⁹ est vt illius patientia, atque constantia in inuocatione diuini no minis clarior appareret.

Timor & tremor uenerunt super me. Idẽ rursus repetit intensiorem indicans formidinem. Formidine etenim aucta, timor obuēnit, timore verò adaucto, tremor sequitur.

Et contexerunt me tenebræ. Tenebræ nimirum mœstitiæ, ac doloris, quæ non mediocriter humanos animos obtenebrant, atque confundunt.

Et dixi, quis dabit mihi pennis, ut colũba? & uolabo, & requiescã? Columbæ sibi pennas non temere petiit batus Dauid. Celerissimi enim est volatus columba: mansuetũ præterea est, domesticumque, ac simplex animal: quemadmodum & ipse erat Dauid. Et uolabo, inquit, in loca tuta, & requiescã: hoc est, quiete fruar: à tanto scilicet timore, ac labore liberatus.

Ecce elongaui fugans, & mansi in solitudine. Fugans dixit pro fugiens, seu fugam arripiens.

Θυγαδὲς

ωρ.

Expectabam deum, qui saluum me facit a puistlanimitate, atque a tempestate. Commorans ego in deserto, nullum alium hæctenus mihi adiutorem expectaui, quã te solum deum. Per tempestatem uero uehementem tentationum procellã intelligit.

ἀπὸ ὀλιγο-

ψυχίας ἀ-

πὸ κατὰ γέ-

δος.

κατὰ πάντα

σορ.

Demerge domine, diuide linguas eorum. Quæ sequuntur aduersus Iudæos dicta sũt, & de Christo. Demerge, inquit, ò domine, linguas eorum, qui filium tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas: hoc est, mitte in profundum. fac illas in profundo proprij gutturis suffocari: & diuide eas, faciens, ne vnã amplius in eandem sententiam conueniant, adeo, vt aduersus saluatorem de cætero conspirare non valeant. Quòd sanè eis accidit, postquam à Romanis deleti sunt.

Quoniam uidi iniquitatẽ, & contradiccionẽ in ciuitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis uidi in ciuitate Hierusalem: iniquitatem quidem, dum iniquè, me uitæ authorem studerent interimere, contradictionem uero, dum saluberrima docenti aduersarentur.

Die ac nocte circũdabit eã super muros eius. Diu, inquit, in



quitas, quam diximus, eam ciuitatem vsque ad muros cōtin-  
nebit. Iniquissimi itaque fuerunt Iudæi etiam post Christi  
mortē, donec romani missō exercitu eos prorsus dissiparūt.

*Et iniquitate, & labor in medio eius, & iniustitia.* Rursus ini-  
quitate eorum exprobrat, illos eo magis redarguēs, quo,  
cum viuere se gloriarentur secundum legem, iniqua sepe  
magis agebant: & cum dixerit, quod iniquitas eam circun-  
dabit vsque ad muros, docet quomodo illa eadē non disce-  
det à medio ciuitatis: quinimmo illic similiter permanebit.  
& iniquitas quidē versatur in iudiciis, labor autem in in-  
fidiis, & machinationibus, quas aduersus innocētes molium-  
tur: iniustitia verò, in auaritia, atque amore plus possidēdi.

*Et non defecit de plateis eius usura, & dolus.* In omni ciui-  
tate latae quædam viæ sūt, quæ plateæ dicuntur: sunt & aliæ  
angustiores. Et per plateas quidē currus transeunt, eas nos  
ἐξαιρέτως appellamus, per angustiores verò incedimus. Pla-  
teas autem hoc in loco appellat: quia fora illic erant vena-  
lia, & cōmercia. Vsuram etiam illis exerceri dicit, quia sub  
mutui prætextu vsuras clam exigebāt: quod in lege vetitū  
erat. Dolum etiam ibi adfuisse asserit, ob fallacias, quas in  
mutuis commerciis struebant, vel, ob omne aliud insidiarū  
genus: & hoc pacto vniuersa illic vitia adesse testatur.

*Quoniā si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;,  
& si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondisset,  
me forsitan ab eo.* Quæ sequuntur ex Christi persona profe-  
rēda sunt aduers⁹ Iudæ. Et quod ait, maledixisset, seu iuxta  
aliam græcæ dictionis significationem, exprobrasset, posuit  
pro spreuisset, & calumniat⁹ esset: quod verò ait: magna lo-  
cutus fuisset: expone, præ impudenter & minaciter locutus  
esset. Vtrunque enim ille scelus commisit. Nam & apud Iu-  
dæos probrosa retulit de Christo, & cōminatus est se eum  
illis ad necem daturū: illa etiam dictio, quoniam, hoc in lo-  
co, narratiuæ coniunctionis vim habet, vt alibi dictum est.

*Tu vero homo unanims, dux meus, & notus meus.* A commu-  
ni sensu sumendum est verbum, maledixisti. Vnanimem  
autem dixit, pro amico. Ducem vero suum Iudam appellat,  
quia illum simul cum aliis apostolis ducem fidelibus consti-  
tuerat. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem  
terrā. Notus etiā meus, hoc est, mihi cognitus, ac familiaris

*Qui simul mecum dulcorabas cibos.* Qui cum vnā mecum  
esses dulcorabas, hoc est, præparabas cibos, Nam quod præ-  
paratur, dulcius sentitur. Per cibos autem euangelicam do-  
ctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hāc etenim  
doctrinam ipse etiam Iudas, vtpote apostolus, & ad prædi-  
candum missus antea dulcorabat: hoc est, gratam & iucun-  
dam Christo reddebat.

*In domo dei ambulauimus cum consensu.* Vnanimiter, inquit,  
in templum profecti sumus. Te etenim mihi adeò familia-  
rem habebam, vt à latere meo nunquam paterer diuelli.

*Veniat mors super eos.* Hæc igitur cum præuidisset bea-  
tus David, imprecatur deinceps, in Iudam, in Caipham, in  
Annam, atque in cæteros Christi interfectores Iudæos.

*Et descendant in infernum uiuentes.* Sed quomodo descen-  
dent viuentes in infernum, si mors, quam imprecatus est in  
eos venerit? quia nimirum eorum aliqui violenta morte in-  
terimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam  
imprecatur, sed violentam. Et alij Romanorum timore in-  
prærupta sese contulerunt, in cauernisq; & in speluncis vi-  
xere, fame & siti atq; formidine cruciati, vt ī sua refert Io-  
sephus historia. Huiusmodi autem foueas, ac spelūcas pro-  
pheta infernū appellauit. Nā & illic demū sepulti sunt. Illi⁹  
enim vitæ duritiā non ferētes, cito ibidē perierunt. Alij di-  
cunt, q̄ ex quo, & Iudæi & dæmones insidias aduersus Chri-  
stum moliti sunt, quod Iudæis quidem mortem imprecatus  
est, mortem dico pœnarum ac suppliciorū, dæmonibus ve-  
rò descēsum ad infera terræ viscera, quodque hos dæmones  
viuentes appellauit, veluti immortales. Descendant inquit,  
in infernum viuentes iuxta eorum naturam.

*Quoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorum.*

Quoniam malitia versatur in eorum habitaculis, atque in  
media eorum ciuitate, ac si dicat: eorum malitia non tantum  
in superficie est, atque extrinsecus, sed in medio: hoc est, in  
profundo, atque in cordibus eorum. Per habitacula autem,  
seu, (vt significantius Græca dictione exprimitur,) per πα-  
ροικίας habitationes & domos temporarias intelligit, veluti  
breui perduraturas & cito perdendas.

*Ego ad deum clamaui, & deus exaudiuit me.* Certior factus  
de diuino auxilio, ait: exaudisti me. Verūm iuxta altiorē

ſenſum dicamus: Ego quidem, inquit, clamaui ad patrem, & filius exaudiuit me. Ipſe etenim filius Iudæos perdidit: iuxta quod alibi ex eius ~~perſona~~ ſcriptum legimus: tu autem domine miſerere mei & reſuscita me, & retribuam eis.

*Vespere, & mane, & meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet uocem meam.* Tempora ſignificat magnarum trium ſynaxeum, quas non congregationes, ſeu collectas vocare poſſumus, veſpertinum nimirum, matutinum, & miniſterium. Narrabo, inquit, mirabilia dei, & annuntiabo ea omnibus, qui mecum erunt, ita vt idem, ſit narrare quod annuntiare. Vel narrabo quidem antiqua, annuntiabo autem ea, quæ poſtremo in me facta ſunt.

*Redimet in pace animam meam ab appropinquatibus mihi: quoniam in multis erant mecum.* In pace, hoc eſt, ſine labore. Appropinquantes autem eos vocat, qui erant cum Saul, tanquã ſibi cognatos atque olim commilitones: deinde propinquitatis rationem ponit: quoniam, inquit, ſimul cum multis aliis militibus antea mecum fuerat: hoc eſt, quoniam mecum conuixerant, & mecum commilitauerant.

*Exaudiet deus & humiliabit eos, qui eſt ante ſecula.* Ipſe etenim deus fecit ſecula: non mirum igitur, ſi ante ea ſuiſe dicitur.

*Non eſt enim eis commutatio, neque timuerunt deum.* Immutatio, inquit, nulla eis eſt, à malitia ad bonitatem, à vitio ad virtutes, ſed immutabiles permanent. Ad hũc enim ſenſum Symmachus reddidit. Poſſunt etiam hæc verba proferri aduerſus Chriſti occiſores Iudæos, contra quos, cum ſuperius imprecatus fuerit, modo ait, exaudiet me Chriſtus, & humiliabit eos: quemadmodũ factum videmus. Alij etenim eorũ ſublati ſunt, cæteri verò, qui relictĩ fuere, diſperſi per orbẽ abiecti, atque humiliati, omnibus ſeruiunt nationibus. Et quod ait: qui eſt ante ſecula: ad Chriſti diuinitatem referatur. Ipſi enim Iudæi ex ſola Ieſum matre principiũ habuiſſe affirmabant. Et quod ſequitur: non eſt illis commutatio: alium ſenſum habet, intelligẽdo etiam de Iudæis. quia enim Chriſtus pro vniuerſo genere humano in commutationem datus eſt, & Iudæi commutationem hanc: hoc eſt, ipſum dominum Ieſum recipere noluerunt, reſtat, inquit propheta, vt nulla amplius alia eis ſit commutatio.

*Extendit manum ſuam in retribuendo.* Extendit deus poteſtatem, ac vires ſuas in puniendo, vt condigna nimirum peccatoribus retribuatur ſupplicia.

*Profanauerunt teſtamentum eius.* Saul & complices profanauerunt, hoc eſt, ſpreuerunt legem dei, qua mandatur: diliges proximum tuum, & alia huiusmodi. Chriſti autem occiſores ſpreuerunt Euangelium. profanum autem appellatur, quod commune eſt, & non ſacrum.

*Diuiſi ſunt ab ira vultus eius, & appropinquauerunt corda eorum.* Iudæi, inquit, diuiſi ſunt ab ira vultus Chriſti quia cũ Romani eos obſiderent, inter ſe diuiſi ſunt. Quidam enim eorum illa ſe pati dicebant propter Chriſtum: inter quos erat Iosephus: qui etiam in illo opere ſuo de expugnatione Hieruſalem, Chriſtum ferẽ deum eſſe teſtatus eſt: & corda eorum veritati appropinquauerunt, dum cogitarent, quòd Chriſtus eſſet deus. appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui ſaltem dubitare incipiunt.

*Molles facti ſunt eorum ſermones ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.* Hoc de omnibus Chriſti interfectoſibus in vniuerſum dictum eſt: qui antequam eum occiderent blandos ei, ac leues ſermones loquebantur. Rabbi eum appellantes, & dicentes: ſcimus quia verax es & verbũ dei in veritate doces, & alia huiusmodi. qui tamen re ipſa erant, veluti acutiſſima quædam iacula, & illius ſanguinem appetebant. Dicit etiam poſſunt hæc verba de Saule, qui prophetæ noſtro blãdẽ ſed ſimulatẽ loquens dicebat: fili Dauid, & alia huiusmodi.

*Iacta cogitatum tuum in domino, & ipſe te enutriet.* Omnibus, qui inſidiis impetuntur, communem admonitionẽ præbet. ipſe enim, inquit dominus, ſi in eo fiduciam habueris, enutriet te: quòd ſi nutriet, induet etiam, & ſi induet, cuſtodiet in ſuper, & liberabit.

*Non dabit in ſeculum fluctuationem iuſto.* Non ad multum, inquit, tempus dabit iuſto tempeſtatem aut procellam temptationum. Ait enim Apoſtolus, fidelis deus, qui non permittet nos tentari ſupra id, quod poſſumus. dixit autem deum non daturum tentationes, non quia ipſe eas inmittat, ſed quia permittens eas à demone nobis inferri: ipſe illas quodam modo videtur inmittere, cum prohibere potuiſſet & non prohibuerit.

ιβιβλω  
σαρ.

υγγισαμ  
ει και ρα  
αι αυτωρ.

ε πολλοις

*Tu autem deus deduces eos in puteum interitus.* Eos dico, qui aduersus innocentes tendunt insidias. per puteum autē interitus, vastas quasdam, ac veluti ob loci profunditatem inuitabiles pœnas intelligit: quia si quis in puteū ceciderit non de facili illinc exitus pateat.

*Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Atqui in psalmo septuagesimo secundo de huiusmodi hominibus propheta dicit, quod dies pleni inuenientur in eis: verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitæ sed ad vitiorū, ac malitiæ mensuram. illorum enim dies vitiis pleni erant: hoc autem in loco ait, quod præuidens deus scelerum immentitatem, eos ante tempus euellet, ne scilicet magis peccent: vnde diuina castigatio eis efficitur in misericordiam. & sermo iste non vniuersalis, tametsi in pluribus id contingat. nonnullos enim cum suis vitiis videmus consenescere. hoc autem dixit, vt sanguinolentos, ac dolosos viros perterrefaceret. viros autem sanguinū, & dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos, & cædes: & per dolum omne vitium intelligit. & quemadmodum sæpenumero virum pacis, dictum reperimus apud scripturā, pro viro pacifico, ita & virum sanguinum nunc poni videmus, pro viro sanguinario, hoc est pro eo, qui sanguine delectatur.

*Ego autem sperabo in te domine.* Hæc est consueta inuocatio beati David, qui cum sapius illius spei fructum expertus fuerit, quæ in deum est, in posterum & stabilem in eo spem collocat, & collocasse eam confitetur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progressu declarando significabimus: verum nō omnia rursus exponemus. sed obscuriora tantum. nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi iuxta expositionē iam traditam. Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conuersatione, quam habui dum in cogitationibus essem perturbatissimis, affectibusque ac passionibus plenis. Huiusmodi enim cogitationes meæ, subsequuta pœnitentia, dolorem mihi afferūt. Vel quia, vt superius diximus, Græca dictio ἀδολοσχία non tantum meditationem sed nugacitatē etiam, aut argutationem significat, iuxta alium sensum, dic: contristatus sum in intempestiuo sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquijs superflue ytor, & turbatus sum ab inimici mei, & ab

iniqui ac peccatoris dæmonis suggestionē: Elógatus etiam sum à deo, & adhæsi diabolo, prauis nimirum actionibus meis, & mansi in solitudine: seu (vt expressius, in Græco habetur) in eremo, hoc est, in deserto, atque in sterilitate virtutum. demerge domine, & diuide linguas eorum: dæmonū nimirum, ita vt conspirare amplius non possint, aut contexe re insidias aduersum me. Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, hoc est, in communi illorum conuersatione. iniquē enim agunt, dum peccant: & diuinis contradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur: per muros autem ciuitatis, eos dæmones intelligere possumus qui inter illos potentiores sunt. Et quod ait, calorem esse in medio illius ciuitatis, propter eos dictum est, qui strenuē cum illis decertant. plateæ item illius ciuitatis, dæmonū viæ sunt, vt pote, diuinæ illi viæ oppositæ, quam arctam esse legimus in Euangelio. Vtura etiam, quæ augmentum forti apponit, augmentum significat priorum scelerum. Quod verò ait: quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, & quæ sequuntur vsq; ad illa verba: veniat super illos mors, dicta sunt ex persona Christi aduersus Iudam, vt diximus. Veniat autē mors super eos, dæmones nimirum, hoc est, ad omnimodam prorsus redigantur inefficaciam. Et quod sequitur, & descendāt, &c. iam superius exposuimus. & quod ait: quoniam malitia in habitaculis eorum, alio modo legi potest: quoniam malitia in peregrinationib<sup>9</sup> eorum. dictio enim Græca παροικία, peregrinationem, & incolatum significat. per peregrinationes igitur dæmoniorum, illorum insultus atque appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. eosdem etiam esse intelligit, quos appropinquantes appellat, eo quod impetu semper in nos feruntur: & quod ait, & in multis erant mecum: immutatis præpositionibus expone, pro, cum multis erant in me, hoc est, aduersus me, ac si dicat: & multi contra me conuenerunt. Non est illis commutatio, hoc est, immutatio à malitia ad bonum, vt prædiximus. Profanauerunt testamentum eius: pro spreuerunt. Et appropinquauerunt nobis corda eorum, hoc est, eorum consilia. Et molles ac lenes nobis facti sunt eorum sermones: dum sua nobis instillant consilia. Initio etenim nobis, inanibus quibusdam verbis blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malum.

PSALMVS

In finem pro populo, qui a sanctis elongatus est, ipsi Dauid, in tituli inscriptionem, cum tenerent eum

Allophyli in Geth.

Quemadmodum coniunctim positos uidimus eos psalmos, quibus inscriptum est intelligētia, ita etiā coniuncti habentur ij, quibus inscribitur, in tituli inscriptione: quorum presens primus est, qui ad populum pertinet Iudaicum, quando captiuus erat in Babylone, & elongatus fuerat a sanctis, hoc est, a templo atq; ab omnibus sacris, quæ erant in Hierusalē. quā ob causam etiā in finē inscribitur, quia ad finē eorum tendebat, quæ in eo de populo prædicta fuerat. Nomine uero populi, omnes in uniuersum intelligere possumus, qui ad tēpus a sanctis hominibus elongati sunt, dū captiui sub peccati iugo detinentur. Et quod ait, pro populo: idē sibi uult, ac si dixisset, ex psona populi. Deinde secūda sequitur inscriptio: ipsi Dauid in tituli inscriptione, &c. Ita ut duplex etiā sit psalmi argumentum. Diximus in psalmo XLIII, quod beatus Dauid fugiens Saulē profectus est in Geth ad Achis Philistæorum regē, quodque cū suspicio orta esset, eū esse Dauid, qui Goliath occiderat, & periclitari coepisset, insaniam finxit: quodq; quasi comitali morbo laboraret, dimissus est, & præter opinionē seruatus, eo igitur tēpore, hūc psalmū presentibus suis tūc, & futuris populi afflictionibus accommodatū cōscripsit cupiens præterea tam amplū dei in se beneficium perpetuū prædicari debere, ea psalmo, quæ uidimus, uerba præposuit: in tituli, seu potius in statuæ, aut colūnæ inscriptione. quemadmodum per Græcā dictionē σωφροσύνη uerius alibi diximus significari, ac si diceret, in sempiternā huius facti memoriam. hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapides, aut æneis columnis uerba quadam inscribebant in æternum posteris monumentum.

PSALMVS LV.

Iserere mei deus, quoniā cōculcauit me homo. Cōculcauit, expone p cōtriuit. Quod si sermo ex captiui populi psona proferatur, per hominē, Babyloniorū regē intellige: si uero ex peccatorū persona, diabolum, quē aliquādo scriptura

sub hominis appellatione expressit, ueluti in parabola Zizaniorum. inimicus enim, inquit, homo hoc fecit. postremò si ex beati Dauid persona legeris: per hominem Saulē intellige. & tunc, quod ait, cōculcauit, expone, pro, spreuit: iuxta

QUINQUAGESIMVS QUINTVS. 158

quod alibi scriptum est: qui filium dei cōculcauit.

Tota die bellans afflixit me. Tota die dixit pro quotidie. bellans autem, hoc est lædens, seu impetum faciens.

Cōculcauerunt me inimici mei tota die. Siue Babylonios intelligas, siue diabolicas potestates, siue ipsum Saulem.

Quoniam multi bellantes aduersum me ab alto. Per altitudinem hoc in loco potestatem ac vires intelligit. vel ideo dixit, alto, quoniam qui ex alto pugnat, certiori ictu feriunt, qui inferius sunt.

Dies non timebo, ego autem sperabo in te domine. Dies, hoc est fœlicitatem ac prosperam fortunam. consolans enim seipsum, liberationem suam prædicat, affirmans minimè se inimicorum suorum prosperitates formidare.

In deo laudabo sermones meos. Laudabo hic posuit pro oratione. laudabiles, inquit, eos faciā in eo, dū loquuntur de deo. Solus quippe ille sermo meritò uideri potest ornat⁹, q̄ dei meminerit. uel aliter: quia gloriatus fuerat beatus Dauid, dicens dies nō timebo, castigat nūc sermonē suū, dicens: in deo laudabo, hoc est extollam, & magnificabo sermones meos.

In deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro. Carnem dicit pro carnali homine, qui affectibus ac passionibus subiectus sit.

Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est despiciabant, si quid nimirum ego dixissem. id autem agebatur eo quod negligenter me.

Aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. Vt mihi mala inferrent, ut me affligerent.

Inhabitabunt, abscondent. Assidebunt mihi: atque insidias & laqueos occultè disponent.

Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Iter, inquit, vitæ meæ inuestigabunt, ut suis me laqueis comprehendant: quibus uerbis varias illorum indicat insidias.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo impelles eos. Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis expectauerunt me, ita & tu impelles eos, hoc est expelles, & quod ait: pro nihilo: idem est quod, de facili.

Intra populos confringes. Tu iratus, victos exercitus, & innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus uitam meam annuntiavi tibi. Conuersionem tibi

ἀπὸ ὑψοῦ

ἐμὲ

ὡς οὐδὲν  
ἢ ὡς οὐδὲν

PSALMVS

meam significauit, secundum quam iam diu uiuo.

*Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, quemadmodum et in promissione tua.* Tu vidisti, inquit, lachrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es in promissione tua. Legem enim statuens dixisti de omnibus qui iniuriam patiuntur: clamabit ad me, & ego exaudiam eum. Misericors enim sum.

*Conuertentur inimici mei retrorsum.* Hoc est, fugient. Prædicit enim quod futurum erat. Secundum anagogen verò, dicere possumus, quòd quemadmodum dæmones præire nos solent, quoties nos superauerint, & viam nobis ostendere, quæ ducit ad perditionem: ita quoties à nobis victi fuerint, retro post nos consequuntur oblatrantes.

*In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam tu deus meus es.* Quoties, inquit, ardenti te animo inuocauero, statim cognoui, hoc est, cognosco quòd tu deus meus es. Posuit enim tempus pro tempore: sed quomodo cognosco? dicit scilicet exaudies.

*In deo laudabo uerbum, in domino laudabo sermonem.* Verbum laudabo, eundem hic sensum habet, quem superius diximus in versiculo, in deo laudabo sermones meos, & per uerbum, breuiorem orationem intelligit, per sermonem uerò, longiorem.

*In deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.* Ille nimirum homo, de quo in principio dixit, quoniam conculcauit me homo.

*In me sunt deus uota, quæ reddam laudationis tuæ.* In mea, inquit, memoria illæ laudationis tuæ promissiones sunt, quas me redditurum affirmo. Pollicitus enim fuerat beatus Dauid se deum benefactorem suum laudaturum esse.

*Quoniam eripuisti animam meam de morte.* Animam meam, hoc est meipsum: quòd si animam vi sua significari uelis intelligere, per mortem, peccatum intellige, ueluti quòd primò omnium parenti mortis causa extiterit.

*Oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.* Per lapsum, aut præceps aliquod intellige, aut laqueum, & per pedes, huius uitaæ uiam.

*Placebo coram domino in lumine uiuentium.* Illud primò animaduertendum ducimus, quòd Græca dictio, *ἐπαρρησιάζω*, non solum significat placebo, sed etiam, gratum faciam.

QVINQVAGESIMVS SEXTVS. 159

Iuxta quem sensum, quæ deo, inquit, grata sunt faciam, donec lucem hanc uideo, quæ uiuentibus lucet. Nam post mortem nullum erit amplius gratificandi tempus. Et aliter: per uiuentium lucem mandata dei intelligit. Præceptum enim domini, inquit, lucidum illuminas oculos. Item lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vel gratus atque acceptus apparebo in æterna illorum luce, qui perpetuò uicturi sunt.

*In finem ne corrumpas ipsi Dauid in tituli inscriptionem, cum fugeret à facie Saul in speluncam.*

Μὴ ἀλλο-  
φθείρας.

Psalmum hunc conscripsit beatus Dauid, cum præter omnem spem periculū effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti Gad: quado scilicet ipso illic latitante ingressus etiā eo est Saul, & pernoctauit, ut prædiximus. Inscritur etiam hic ut proxime præcedēs, in tituli inscriptione, eadē nimirū ratione quā ibi diximus. Itē in finē, quia ad finē eorū sedebat, quæ de gentium ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus, ne corrumpas, seu (ut aliter exponi potest Græca dictio) *μὴ ἀλλοφθείρας*, ne perdas, per se priuatim legendum est. Ea enim nocte beatus Dauid cū gladio ira comotus supra Saulem adstabat. Verū huiusmodi uerba crebrò canens, furorē atq; iram omnem repressit, & inimico parcens, nō intremuit. Huiusmodi igitur uerba etiam psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superauerit, & admonens hoc pacto ceteros omnes, ne corrumpāt seu perdant, hoc est, ne abigant patiētiam. Illud scire oportet, quòd hunc psalmum conscripsit postquam de spelunca egressus est, centesimum uerò & quadragesimum primum cum adhuc in spelunca esset atque in angustiis, & quasi ab inimicis conclusus,

PSALMVS 56.



*Miserere mei deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea.* Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animum indicat. Nulla alia, inquit, in te confido, nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam huiusmodi persecutionem sustineo.

*Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.* Per umbram alarum dei, diuinam protectionem atq; custodiam intelligit, de qua multa diximus in psalmo decimo-

ἀλλοφθείρας  
σου.

PSALMVS

sexto ibi: In protectione alarum tuarum proteges me. Aqua  
la autem insidias dixit, quod Septuaginta hic: Iniquitatem  
reddiderunt. Insidias verò eas intelligere possumus, quas  
inuisibiles equè atque visibiles aduersum nos inimici stru-  
unt. Omnino autem tunc transibunt, quando resoluta cor-  
pore, à deo quis in cælo coronabitur.

Clamabo ad deum altissimum, deum qui benefecit mihi. Altis-  
simum appellat, quòd cælos omnes longè transcendat. Qui  
benefecit mihi, eo quòd antea etiam dignum me suo fece-  
rit auxilio.

Misit de cælo, & saluauit me. Robur mihi è cælo demisit.  
Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in  
spelunca periculum immineret.

Dedit in opprobrium conculcantes me. Quia cum Saul &  
comites eius rescissent quod gestum fuerat, magna se igno-  
minia affectos putarunt, eo quòd tantà rei bene gerendæ occasio-  
nem amississent, vnde ridiculi prorsus censerentur. Quid au-  
tèm sit conculcare, diximus in superiori psalmo.

Misit dominus misericordiam suam, & ueritatem suam, & eri-  
puit animam meam de medio catulorum leonum. Cum supe-  
rius simpliciter dixerit deum misisse, nunc addit, quid mi-  
serit. Illud autem animaduertendum ducimus, quòd multis  
in locis propheta per ueritatem, iustitiam intelligit, vt hic.  
Ex ueritate enim deprehenditur iustitia. Misit deus igitur  
misericordiam, vt mei miseretur. Item, & iustitiam, vt eos  
condemnare, qui mihi iniuriam intulerunt. Catulos autem  
leonis, ipsos appellat, comites Saulis, quia robore ac virib⁹  
præstabant, feriq; erant, ac sanguinarij, cuiusmodi sunt leo-  
num catuli. Possunt etiam hæc uerba intelligi, vt dicta  
sint ex persona Ecclesiæ, quæ læta canet. Pater misit fili-  
um, qui me iam penè perditam saluauit, & dedit in oppro-  
brium daemones olim conculcantes me. Per misericordiam  
verò & ueritatem, consubstantialem filium intellige. Miser-  
tus enim nostri est, cum perditum essemus, & assumpta huma-  
na natura nostra, dixit: Ego sum ueritas, qui etiam aliquan-  
do iustitia appellatur. Ipse enim, vt inquit apostolus, factus  
est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redē-  
ptio, & iuxta hunc sensum per catulos leonum, ipsos damo-  
nes intellige.

QUINQUAGESIMVS SEXTVS. 166

Dormiui conturbatus. Quando nimirum Saul & comites  
eius ingressi sunt in speluncam. Tunc etenim paululum dor-  
miebam, sed præ summo turbatus sum periculo, quod mihi  
vndique imminebat.

Filij hominum, dentes eorum, arma & sagitta, & lingua eorum  
gladius acutus. O filij hominum, inquit, audite. Dentes e-  
nim eorum, qui mihi scilicet non secus ac feræ quædam in-  
sulantur, arma sunt, & sagittæ, & quæ sequuntur. Per dentes  
autem, & per linguam, eorum sermones significauit, quia ca-  
lumniis & dolosis quibusdam detractionibus vulnerant, &  
(quantum in se est) interimunt. Arma autem hic ea non di-  
cit, quæ seruandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua.  
Vt sublimis, & supercælestis ab omnibus cognoscaris, qui  
te hætenus non nouerunt, & magnificentia tua per v-  
niuersam diuulgetur terram, postquam tam admiranda o-  
peraris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri pu-  
tant, vt sit sensus: Postquam incarnationis perfecisti my-  
sterium, restat vt rursus illuc in cælum ascendas, vnde de-  
scendisti, honorque ac gloria tua per totam percrebrescat  
terram.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam  
meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi venato-  
res contexerunt, quibus artificiosissimè dispositis humilia-  
uerunt me. Huiusmodi autem uerbis multiplices inimico-  
rum insidias significat.

Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.  
Struxerunt ante me periculum, in quod ipsi inciderunt. Ego  
etenim euasi illæsus, illi verò periclitati sunt, dum essent in  
manibus meis.

Paratum cor meum, deus, paratum cor meum. Proruptus  
sum ego, inquit, posthac, vt aduersus omnes resistam insur-  
gentes in me tentationes, cum te mihi defensorem habeam.  
vel ad laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam  
preferendam.

Cantabo & psallam in gloria mea. De his uerbis, psallo &  
canto, iam sæpe alibi diximus. Per gloriam autem suam, pro-  
prium intelligit prudentiam, propter quam tantopere apud  
omnes claruit.

Επι τοῦ  
δυσανού  
ου ἐπι πᾶ-  
σα τῆ  
γῆ.

Υαλῶ ἐν  
τῇ δόξῃ  
μου.

Exurge gloria mea. Per gloriam rursus spirituale donum intelligit.

Exurge psalterium & cythara. Per psalterium animam, per cytharam verò corpus ipsum intelligit, iis nimirum rationibus, quas in trigesimo secundo, quadragesimo secundo, & quadragesimo octavo psalmo tradidimus. Excitat autem se ipsum propheta ad dei laudes, vt spiritu, anima ac corpore, benefactorem suum laudet.

Exurgam diluculo. Citò nimirum.

Confitebor tibi in populis, domine, psallam tibi in gentibus. Confitebor, hoc est, gratias agam. In populis, hoc est, inter Iudæos. Inter Iudæos etenim, atq; inter gentes beatus Dauid gratias semper agit, atque psallit deo.

Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. Eadem ferè habentur in psalmo trigesimo quinto ibi: Domine in celo misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes, ubi uide. Multam autem esse dicit, ac sublimem ueritatem ac misericordiam dei, ita vt à terra ad nubes, & ad ipsum etiam cælum pertingat.

In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum superiori psalmo: atq; eandem ideo sortitus est inscriptionem.

PSALMVS 57°



I uerè utique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. Primum quidem ad Saulem & sodales eius sermonem dirigit, deinde ad omnes alios qui eorum improbitatem æmulantur. Ait igitur: si verè, & quod iustum est, loquimini, dicentes, eam vos ob causam me persequi, quòd uobis prior insidias struxerim, aut grauem aliam offensam intulerim, uos ipsos mihi iudices statuo, unum tantum est, quod posco, vt uera decernatis iudicia, hoc est, vt rectas pronuntietis sententias, declarantes quanam in re, me minus æquum noueritis.

Etenim in corde iniquitatem operamini in terra, iniustitias manus uestræ complicant. Retinet quòd nullam queant iniuriæ causam afferre, quasi id subintelligatur, & sermonem suum prosequitur,

prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatè meditamini, & manus uestræ iniustitiam operantur. Et quod ait, complicant, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tédunt, aut plagas: ob variam nimirum cõsiliorum calliditatem. Quod uerò ait, in terra, dictum est, quia in terra hæc peragūt, nam in inferno & si animorum prauitas omnino non cessabit, ipsa tamen malè agendi facultas prorsus aberit.

Alienati sunt peccatores à uulua. Inuehitur in pertinaces ac fixos in peccatis homines, & paucis docet, cuiusmodi essent, & quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incunabulis alienati sunt à deo: iuxta quod scilicet præscitum erat à deo, illos mox alienandos, ac miserè perdendos esse.

Errauerunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Vteri enim ac muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui à deo adoptantur, quippe quæ mirifico baptismatis lauacro, in novos homines eos format. Errauerunt igitur à uia mandatorum dei aberrantes ex tunc, nõ operibus, vt diximus, sed præsciètia dei. Ita enim alibi apud Hieremiam à deo dici legimus: priusquam te formarem in utero noui te, & antequam exires de uulua sanctificaui te.

Locuti sunt falsa. Nõ ab utero falsa locuti sunt, sed simulac ad grandiore ætatem peruenerunt.

Furor illis secundum similitudinem serpentis. Aiunt serpentem ubi in aliquem cœperit furere, nunquam iram aut furorem deponere, donec uenenum intulerit, aut rabie mors ademerit. Furor æquè igitur his implacabilis est. Perseuerant enim irati, & dolos perpetuò moliuntur.

Quasi Aspidis surdæ, & obturatis aures suas. Furoris similitudinem ad ipsam etiam Aspidem transfert. Furor eorum inquit, quasi furor Aspidis surdæ: non Aspidem dico quæ natura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodã audire renuit, atq; ideo consequenter addidit, atque obturantis aures suas. Deinde tẽpus enarrat quãdo maximè obsurdescet.

Quæ non exaudiet uocem incantantium, & uenefici, incantata à sapienti. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores seu præstigiatores appellamus, qui carminibus quibusdam, aut præstigiis repenticum, ac uenatorum animantium furorem cohibent. Suis enim artificiis eorum seuitiam placant, atque hoc pacto ea uenantur, & ad medicorum usum aller-

Φαρμακῶν  
τεφαρμακῶν  
νενομήν  
παρὰ σφῶν

μη δὲ αὐτῶν  
φθέρῃσιν.

Ἰουδαίους.

Συμπληροῦσι.

uant. Aspis igitur, & illa potissimum quæ Palamna appellatur, certis id coniecturis prænoscent, obstruere aures suas solet, atque hoc pacto eorum artes euadere. Ordo autem verborum huiusmodi est. Quæ Aspis non exaudiet vocem incantantium, & non exaudiet vocem venefici, tametsi incantata sit, ac præstigiis illecta à sapienti viro. Sapientem quippe hic ipsum artificem, ac veneficum appellat, veluti illius artis peritum. Commodè verò serpentis & Aspidis, exemplum adducit, cum Saul & irasceretur, ut Serpens, & obsurderet velut Aspis, cum blados ac mellitos beati David sermones sperneret, quibus tanquam suauibus quibusdam atque efficacibus carminibus emollire illum ac delinire cõtenderat: veluti cum Saulem principem ac regem suum appellabat, se verò seruum, canem mortuum, & prorsus abiectum.

*Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum.* Per dentes pernitiosas, ac validas eorum vires intelligit, & expositas ad patrandam scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiam os addidit, quo complectendi, atque comprehendendi facultas indicatur.

*Molas leonum confregit dominus.* In superiori psalmo catulos leonum eos appellauit, in præsentem vero leonum dentes habere illos dicit. Cæterum in hoc versiculo eadem repetit sententiam, quam in præcedenti vidimus: quemadmodum sæpenumero diximus prophetam facere. Nam & mola, maiores dentes sunt. Potes etiam per dentes intelligere eos tantum hic dici qui cibum conterunt, per molas verò eos, qui interiores sunt, quos etiam molares, aut leoninos appellamus: ita ut per huiusmodi dentium distinctionem, maiores & minores offensiones intelligi possint. Illud etiam considera quomodo aliquando Propheta in futuro tempore dicat, conteret: & aliquando in præterito, confregit. Huiusmodi enim est Prophetarum mos: ut sapius diximus.

*Ad nihilum deuenient tanquam, aqua decurrens.* Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit à quopiam effusam aut fortuito eiectam, ac statim dispersam. Et quod ait, ad nihilum deuenient, seu (ut Græcè vnico verbo dicitur) ad nihilabuntur, expone. Pro spernentur, & nihili fient.

*Intendet arcum suum donec infirmetur.* Intendet contra eos deus suam in inferno potentiam, atque eos percutiet.

*Quasi cera liquefacta auferentur.* Auferentur, inquit, de facili, instar liquetis cæræ. Ita enim meretur imitis ac sauis eorum animus. Nam simulacra cera igni admota fuerit, continuo liquefcit.

*Cecidit ignis super eos & non uiderunt solem.* Cæræ meminit, modo ignem addit, ignem appellans vltionem à deo illatam. Confestim igitur à cõspectu ignis perierunt, ita ut ad sequentem diem non peruenerint. Per solè enim diè intelligit.

*Priusquam intelligant spinæ vestra Rhamnum.* Apostrophe utitur Propheta. Cõuertit enim sermonem suum ad Saulè. Ignis iste, inquit, super vos decidet, priusquam peccata vestra in immensum creuerint. Ut autem clarior fiat sensus quem dicimus illud animaduerte, quod scriptura sæpe per spinam peccatum intelligit. Rhamnum autem Dumorum quoddam genus est. Quod maximis, atque acutissimis refertur aculeis. Ait igitur, ignis ille, quem diximus, prius irruet, quam spinæ vestra, hoc est, peccata vestra, intelligant Rhamnum, id est, priusquam ad summum deueniant cumulum eo modo quo tenuiores spinæ tandem aduictæ Rhamni speciem gerunt, quod & re ipsa accidit. Nã Saul postmodum non diu vixit.

*Quasi uiuentes, quasi in ira absorbet eos.* Ignis ille nimirum, quem diximus. Quasi uiuèntes autem ideo dixit, quod ab eo tempore, quo Saul à Phitonilla interitum suum præsenferat præcognita morte quasi non viuere videbatur. Et quasi in ira, propter violentum genus mortis. Absorbetur etiã dixit, indicans quod facile deo esset prohibito illos perdere.

*Letabitur iustus, cum uiderit uindictam.* Iustum hic eum appellat, cui iniuria neccuntur infidiæ. Letabitur autem, nõ in lapsu aut ruina prauorum hominũ, sed in æquissima dei iustitia, qui iniuriam passos homines non despexit, ne impiis impune peccantibus, infirmorum animi læderentur.

*Manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Non lauabit manus intingens eas in sanguine, sed veluti innocens in ipso sanguine, manus suas lauabit. Hunc autem loquendi modum alibi vidimus, in psalmo vigesimo quinto ibi: Lauabo in innocentibus manus meas. Alij dicunt ita intelligi debere,

ε'κτανει.

ωσει κηρος  
τακεις.

επισητηρ  
επ' αυτους.

πρὸ τῆς σῆ  
νεύσεως.

ωσει ζων  
τας ωσει  
εμ οργη  
απ  
πρεςαλα.



quod dum peccatoris sanguis effundetur, iustus lauabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirum cautior ex cruciatibus peccatori illatis, lætaturque, non quod gaudeat eum pœnis affici, sed quia illius exemplo ipse fit prudentior ac securior. Similiter & lauabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Et dicit homo, si utique est fructus iusto, utique est deus iudicās eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, eum victorem esse conspiciens, qui antea opprimebatur, huiusmodi argumento iter sibi ad virtutem parabit, si aliquis, inquit, est fructus iusto, si vlla iusto præmia sunt reposita (clarum est autem quod vindicta illa, quam deus de iustorum inimicis sumit, loco fructus iustis viris reputatur) necessario & illud dicendum est, Deum esse, qui in hac vita tam iniustos iudicat quam iustos: vnde huiusmodi rationem considerās, ardentior fiet ad sectandas virtutes.

*In finem ne corrumpas, psalmus ipsi David, in tituli inscriptionem, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.*

Saul liuore succensus aduersus beatum David frequentissimam tendebat insidias, cum autem una dierum arreptum Saul iaculum in illum immisisset, declinato ictu euasit beatus David, & in domum suam abiit. Perseuerante autem regis ira, mandatum est, ut diligentibus militum custodia illius domus obseruaretur ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho eius uxor & Saulis filia, uiro omnia renunciauit, atque ei per fenestram effugium parauit, quemadmodum in primo Regum libro latius continetur. Cum igitur tunc aufugisset beatus David presentem psalmum composuit. Et quod psalmo inscripsit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum est, quam alibi exposuimus. Iubet enim nos Propheta ad tentationum finem respicere, longanimitatemque, ac patientiam non abicere. Et quod sequitur, ipsi David in tituli inscriptionem, intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus, in perpetuam rerum memoriam, quæ tunc ei contigerunt.



Ripe me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus in me, libera me: eripe me ab operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me. Insurgentes illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem scilicet, & eius milites: vel demones etiam qui commissorum scelerum erant participes, eosdem etiam appellat operantes iniquitatem, & viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere aduersus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione lætatur.

Quoniam ecce uenati sunt animam meam. Quoniam, inquit, ut perspicuum est, omnem adhibuerunt operam, ut me domi inclusum comprehenderent, tametsi tuo adiutus subsidio euaserim. ἰθὴρευσαρ.

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob diuitiarum abundantiam, & militum copias. In his etenim robur, ac vires pugnantium consistere ab omnibus existimatur.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Subintellige in causa est. Neque enim inique egi, neque peccaui contra illos, ut causam aliquam haberent, cur in me tantum seuerent. Quod si quis differre existimet iniquitatem à peccato, per illam grauius delictum, per hoc, seuius erratum intelliget.

Sine iniquitate cucurri, & direxi. Absque peccato cum eis conuersatus sum, atque ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutem dirigendo me omnibus æquum præbui. Vel sine iniquitate direxi, hoc est, virtute duce recta opera egi. Christo etiam conuenientissime omnia hæc possunt verba aptari: Neque iniquitas mea, neque peccatum meum. Sine iniquitate cucurri & direxi, & similiter, quæ sequuntur.

Exurge in occursum meum, & uide. Veni, inquit, & occure mihi fugienti, & vires præsta, & vide quæ nam patiar. Hæc autem dici à Christo, humano more propheta introducit, ut alibi sæpe diximus. Diuinitas enim omnia cernit, & mutari non potest.

Et tu domine uirtutum deus Israel intende ad uisitandas omnes gentes. Virtutes appellat Angelicos ordines. Vel deum uirtutum, hoc est, deum potestatum seu potètiarum pro eo dixit, quod est, deus potens, vel deus potentia largitor. Deinde

eum rogat, vt aduentu atque incarnatione sua vifitet omnes gentes, quemadmodum futurum eſſe præuidebat.

*Ne miſe: earis omnibus, qui operantur iniquitatem.* Iis nimirum, qui pertinaces ſunt in malo, quales erant Saul & ſocij, Anna, Caiphas, & dæmones, atque hæc facito, vt cæteri homines hoc exemplo prudentiores fiant.

ἕως κύων.

*Conuertentur ad vesp̄eram, & famem patientur ut canis, & circuitunt ciuitatem.* Ad vesp̄eram, hoc eſt, ſero aliquando. Prædicat enim futurum eſſe tempus, quando Iudæorum aliqui ex diſperſione ſua reuertentur in Hieruſalem, & nullis in ea inuentis cibis, quia ciuitas ſub externorum erit imperio, miſerè eſurient: quinimmo nec illic perſiſtere poterūt, ſed vt profani, atque ideo reiecti, extra muros ciuitatis iacentes mœrebunt, quod etiam impræſentiarum eis accide-re videmus. Canis verò ſimilitudine vſus eſt, quòd famelicū animal ſit, & impudens.

*E: ce loquentur in ore ſuo.* Sententiam nimirum ferentes aduerſum Chriſtum, veluti cum cruci illum affigi inſtantiffimè poſtulauerunt. Obſeruandum verò eſt, vt prædiximus, quòd dictio, ecce, abudat ſæpe, apud Hebræos, atque vt plurimum eſt ſuperflua.

*Et gladius in labiis eorum.* Gladium appellat acerbiffimum ſermonem nefariæ illius ſententiæ, quam pauloante prædiximus.

*Quoniam quis audiuit.* Huiusmodi, inquit, ab eis proferuntur verba, quia eorum iudicio, nullus audiuit, nullus inquam, qui Chriſtū iniuriis oppreſſum poſſet eximere. vnde Symmachus pro, quis, nemo trãſtulit. Putauit enim, inquit, Chriſtum à nemine adiuuari debere.

*Et tu domine deridebis eos.* Hoc eſt ſimile ei quod alibi legimus in ſecūdo pſalmo. Qui habitat in cælis irridebit eos.

*Ad nihilum deducet omnes gentes.* Quæ Euangelij prædicationem non ſuſcipiunt, quæ tuis reſiſtunt ſeruis. Vel per gentes, dæmonum cateruas intelligit.

ὁ κρείτος  
μὲν πρὸς  
σε φυλάξω

*Imperium in eum ad te ſeruabo.* Hæc aiunt beatum Dauid dicere de ſe ipſo. Regnum, inquit, quod mortuo Saule, mihi debetur, temere non inuadam, neque ego ideo illum occidam: quinimmo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim hoc in loco, ſibi vult verbum: ſeruabo. Quod

verò ait: ad te, dictum eſt pro, apud te.

*Quoniam tu deus adiutor meus es.* Quoniam tu, inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

*Deus meus, miſericordia eius præueniet me.* Vide, inquit, quali perfruar deo, qui tam præſto ſemper mihi eſt, vt ſum: ma ſua miſericordia meas longè præueniat preces.

*Deus meus oſtendet mihi in inimicis meis.* Subintelligendum eſt aliquid, verbi gratia: oſtendet mihi quæcunque optauero: vel, quòdcunque decēs fuerit, vt videã. Huiusmodi figuram loquendi vidimus in pſalmo L I I. ibi: & in inimicis meis diſpexit oculus meus.

ἐν τοῖς ἐχθροῖς.

*Ne occidas eos nequando obliuiſcantur legis tuæ.* Diſperge eos in uirtute tua, & deponc eos protector meus domine. Vide miram prophetæ patientiam, quam & nos imitari decet. Rogat enim pro inimicis ne occidantur, ne morte præuenti obliuiſcantur mandatorum dei. Nam qui moritur diuinę legis obliuiſcitur: vnde alibi: quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui: ſed victos ad hoc tantum diſpergi, deiici, atque humiliari rogat, vt probiores reddantur: & ipſe quidem Dauid ita optabat. Deus autem iuſtum protulit iudicium, & eos qui inſanabiles erant, occidit: alios verò, qui aliquando futurum erat, vt meliores fierent, effugere permisit: atque hoc pacto ſupplicanti prophetę annuit. Et quod ait: deponc: dictum eſt pro, deprime, atque humilia.

τὸ νόμισσον.

*Delictum oris eorum, ſermo labiorum ſuorum.* Rurſum ad ſermonem redit de Chriſti interfecto-ribus, dicens, quòd peccatum oris eorum, fuit impius ille ſermo quem aduerſus Chriſtum protulerūt, dicentes: Crucifigatur, aut ſi quid aliud eiufmodi eſt.

λόγος.

*Et cõprehendatur in ſuperbia ſua.* Symmachus trãſtulit cū ſuperbia ſua. Iactabant enim atq; inaniter gloriabantur, quòd nepotes eſſent Abraham, & qui ſoli diuinam legē haberent: à Romanis tamen expugnati pœnas dedere.

*Et de execratione & mēdacio annunciantur in conſummatione.* Per execrationem nunc blaſphemiam intelligit, quam impiè in Chriſtum euomuere: mendacium verò illud dicit, quod finxere, atteſtantes prohibere Chriſtum dari ſenſum Cæſari Palam etenim mandauerat dominus, dicens: reddite, quæ Cæſaris ſunt, Cæſari. ſenſus eſt igitur, quòd propter

PSALMVS

blasphemiã & mēdaciū Iudēi omnibus sermo erūt, & fabula. Neque enim amplius præclara eorū gesta narrabūtur, sed eorum destructio, quam hic consummationem appellauit.

*in ira consummationis, & non erunt.* Non simpliciter dixit in consummatione, sed in ira consummationis. Et quod ait: non erunt, ideo dictum est: quia deinceps amplius simul conuersaturi non erant vt antea, neque communem rem publicam habituri.

*Et cognoscent quoniam deus dominatur Iacob & finium terræ.* Per deum hoc in loco Christum intelligit.

*Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canis, & circuibunt ciuitatem.* Prophetiam superius dictam huiusmodi uerborum repetitione confirmat.

*Ipsi dispergentur ad manducandum.* Ii qui ex eis relictī fuerint, propriam non habentes ciuitatem, dispergentur, & miserorum instar ipsa etiam alimenta mendicabunt.

*Quod si saturati non fuerint & murmurabūt.* Redarguit eos, quod maiorum more adhuc murmurent etiam post dispersionis castigationem. Murmurabunt enim, inquit, & tunc contra deum.

*Ego autem cantabo uirtutem tuam.* Cantabo, id est, canticis laudabo.

*Et exultabo mane misericordiam tuam.* Exultabo, inquit, in tua misericordia, uel in tuam misericordiam. Mane autem dicit, pro cito. neque enim sero mei misereberis. Quod uero ait: exultabo misericordiam tuam, promiscua est atque indifferens constructio.

*Quoniam factus es adiutor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ, Adiutor meus es tibi psallā, quoniam deus adiutor meus es, misericordia mea.* Hæc omnia per se clara sunt. Gratias enim deo agit vt benefactori.

*In finem iis qui commutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi David in doctrinam, quando incendit Mesopotamiam, Syriam, & Syriam Sobal, & conuertit Iobab, & perussit iuxta uallem salinarum duodecim milia.*

*In finem quidem, quoniam ad eorum finem respicere iubet propheta quæ in psalmo prædicta sunt. Prædicit enim posteris capti-*

QUINQUAGESIMVS NONVS. 165

eorum Iudæorum reditum ex Bithylone, & reedificationem ciuitatis Hierusalem. Quod uero ait: iis, qui commutandi sunt idem est, ac si diceret: iis, qui ex seruitute ad libertatem redituri sunt. Et in tituli inscriptionem: hoc est, in indelebilem ac perpetuam tantī beneficii memoriam. Et quod ait: ipsi David: auctoris nomen indicat, ac si dicat, psalmus elaboratus ipsi David. In doctrinam: hoc est, ut doceat: gratias nimirum agere, aut pœnitentiã. Et quæ sequuntur, tempus indicant, quando compositus est psalmus. Verum quæ hic de Mesopotamia Syria & de Syria Sobal, & de ualle Salinarum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur, nisi fortasse aliqua obscura habeantur in secundo Regum libro: attamen uerisimile est & gesta hæc fuisse omnia, & ommissa cum multis aliis. Vallis autem salinarū locus est, sed loci appellatione habitatores loci intelligit: & numerum interemptorum ponit. Magnus uero Bassius uerba illa: iis qui commutabuntur: de christianis intelligit dicta esse, propter immutationem scilicet quæ fit in baptismo, & propter liberationem a demonū seruitute. Hanc expositionem ultimo loco tractabimus, in præsentia autem priorem prosequemur iuxta quã psalmum hūc pertinere diximus ad captiuos, qui erant in Bithylone.

PSALMVS 59.



*Deus repulisti nos, & destruxisti nos. Repulisti, quia te irritauim⁹: & destruxisti, tradēs nos in captiuitatem Babiloniis. Spoliati enim sunt Iudæi tunc regno, & uiribus.*

*Iratus es, & misertus es nobis. Iratus es, quia peccauimus: & interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti nos simul cum multis aliis, in quos amplius sæuit furor tuus: quinimmo à graui seruitutis iugo liberaſti, cupiens hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.*

*Conquassasti terram, & conturbasti eam.* Per conquassationem, & cōturbationem terræ, Iudæorum destructionem intelligit: qui in ipsa tunc erant ciuitate: captiuitatēque ac dispersionem hominum.

*Sana contritiones eius, quia commota est.* Cum terræ conquassationem dixerit, consequenter contritionem, & commotionem adit, quas terræ motus solet efficere. & significare uidetur euerſionem Hierusalem.

*Oſtediſti populo tuo dura.* Dura: hoc est, laboriosa. Omnia

autem ea intelligit, quæ ad obsidionem, ad captiuitatem, & ad seruitutem pertinebant.

*Potasti n̄s uino compunctionis.* Per uinum compunctionis, calamitates intelligit: atque angustias, quæ compunctionem afferunt, & pœnitentiam eorum delictorum, ob quæ deum contra se prouocauerant.

*Dedisti metuenibus te significationem, ut fugiant à facie arcus.* Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum à te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti seruis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus consererent circa mœnia, occisi nō sunt sed seruati. De hoc signo etiam legitur Ezechiel, quando ait: occidite ad exterminationem, illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem verò arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præminet: vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorū genus significauit, quasi totum à parte.

*ωπός ἄρ.*  
*σώσωρ τῆ*  
*ἀλεξιῶσ.*  
Ut liberentur dilecti tui. Hæc fuit causa cur signū datū sit. *Salua dextera tua, & exaudi me.* Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captiuitate constitutum.

*Deus locutus est in sancto suo.* Superiora quidem ex captiuorum persona dicta sunt, huius autem versiculi verba ab ipso proferuntur propheta: qui seipsum hic sanctum: hoc est, deo sanctificatum, ac dedicatum appellat. Vel, deus locutus est in sancto suo, pro: deus per sanctum spiritum suum mihi locutus est: & in summa illud affirmat, quod à deo ea sibi fuerunt reuelata, quæ modo dicturus est. Quæ autem ea sint, audi.

*Lætabor.* Quod scilicet ij, qui in præsentia captiui sunt, mihi aliquando conciliandi sint.

*Et partiar Sicima.* Sicima ciuitas est tribus Ephraim. Hanc, inquit, ciuitatem, ab inimicis eam occupantibus, liberabo, & partiar eam populo meo ad habitandum.

*Et uallem tabernaculorum metiar.* Vallis tabernaculorum locus est iacens ante Sicima, quem se deus captiuis mensura pariter diuisurum pollicetur. Et duobus his locis, vniuersam Iudæam significauit, veluti à parte totum.

*Meus est Galaad, & meus est Manasses.* A minori ad ma-

iolem ascēdit, atq; à posteriori ad priorem: quippe cum Galaad progenitorē suū haberet Manassem. Per Manassem verò vniuersam Manasses tribum intelligit: & per alia patriarcharum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiam cōprehenduntur. Ait igitur, meus nunc est totus populus, tamen aliquādo eum repulerim, quādo me irritauit.

*Et Ephraim fortitudo capitis mei.* Per caput hoc loco imperium intelligit: quemadmodum ipse etiam Symmachus trās tulit, & sensus est: quod potentissima pars regni Iudæorum in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronomine, meus, vendicare sibi videtur deus eorū regnum: tanquam proprius ille sibi sit populus: ex quo maiorem illius etiam fiduciam præstat.

*Iudas rex meus.* Ex tribu Iuda erit rex populo Israel. Nā & post captiuitatem Zorobabel, qui de tribu Iuda erat, rex constitutus est. Hoc etiam in loco pronomine, meus, regnū illud proprium quodammodo ipsius dei esse ostendit.

*Moab lebes spei meæ.* Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur quod Moabitarum populus sibi subiiciendus esset, & ministraturus. Spei meæ: hoc est, ministraturus iis qui in me sperauerint, vel iis, in quibus ego spero, quod mei futuri sint.

*In Idumæam extendam calciamentum meum.* Per calciamentum, iter intelligit. Hanc, inquit, Idumæam populo meo pariter subiiciam, cum eo ad bellum simul proficiscens.

*Mihi alienigenæ subditi sunt.* Moabitæ & Idumæi, de quibus diximus: & alij circumuicini populi. Et quod ait: subditi sunt: prophetico more dixit, præteritum, pro futuro, tempus ponens.

*Quis deducet me in ciuitatem munitiois?* Sermo est ex captiuorum persona. Munitiois autem ciuitas dicebatur Hierusalem: quia fortissimis erat mœnibus circumdata, & vndique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captiuitate detinerentur, vnde nulla fugæ spes apparuerat.

*Quis deducet me usque in Idumæam?* Ita vt non tantum in patriam restituamur. Sed proximos etiam circumquaque vicinos populos subiugemus.

*Nōne tu deus qui repulisti nos?* Per interrogationem hoc

legendum est, & simili modo subsequens versiculus. interrogant autem quasi aliunde futuram huiusmodi salutem non expectarent, quam a deo.

*Et non egredieris deus in uirtutibus nostris.* Huiusmodi uerba uidimus in psalmo XLIII. ubi ea exposuimus.

*Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis.* Hoc in loco superflua est coniunctio illa, &. Symmachus autem ita reddidit: tu da nobis auxilium. Vana est enim salus ab homine.

*In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulantes nos.* Faciemus, pro, adipiscemur seu possidebimus. nam ex nobis infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expositionem exegimus, de captiuis in Babylone, tempore regis Zorobabel: aptari autem possunt, ut diximus, huius psalmi uerba ipsis etiam fidelibus, qui olim sub demonum captiuitate detinebantur, ita ut ex eorum persona dictum sit: tu deus repulisti nos olim, antequam fidem haberemus: & destruxisti nos permittens bellis, & mutuis caedibus nos periri, ac multis aliis huiusmodi malis. Et iratus quidem es, quia te creatorem nostrum ignorauimus, & misertus es nostri, cum antea a demonibus deciperemur. Concussisti autem terram, & conturbasti eam: quando nimirum tu in terra nobiscum conuersabaris, & docebas populos. Fama etenim operum & sermonum tuorum, tunc omnes conturbauit, qui erant in terra. Sana igitur afflictiones eorum, quas ideo sustinent, quod a recta via declinarunt. Tu ostendisti nobis per euangelium uias duras: arctam illam nimirum uiam, & conculcatam. Et potasti nos uino compunctionis euangelico. Prædicatio etenim compunctionis uinum dicitur, quia & lætificat, & ad peccatorum poenitentiam pariter adducit. Dedisti metuentibus te, significationem illam nimirum que per sigillum diuini baptismatis fidelibus omnibus insignitur, & figuram uiuificæ crucis: ita ut tanto signo muniti, a maligni demonis arcu, effugerimus. Et quæ sequuntur simili modo expone. Illa etiam uerba: deus locutus est in sancto: expone ut iam prædiximus, eo tantum excepto, quod per deum, Christum intelliges. Similiter & uerba illa, exultabo, partabor etiam Sichimam Iudæorum ciuitatem, fidei meo populo Christiano; & uallem tabernaculorum etiam

dimetiar. Christiani etenim omnia ea loca postmodum possederunt, & ibidem ecclesias erexerunt. Quod uero ait: meus est Galaad & meus est Manasses, & quæ sequuntur, ex persona Christi dicta sunt, docentis, se secundum hominem, Iudæorum affinem esse. Hac etenim de causa suos esse dicit. uel aliter: dicit quod Christus illos sibi adsumit, suos esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis crediderunt. Calciamentum autem diuinitatis, humana Christi caro erat, quæ ferebat deum, & ad varia accedebat loca, & ad varias gentes etiam alienigenas, subiiciens eos, ac ducens ad fidem. cupiens deinde propheta ea oculis atque ipso sensu cernere, quæ in spiritu uiderat: quis, inquit, deducet me in ecclesiam fidelium euangelij legibus bene moderatam, Christi que sanguinem, baptisate cruce, angelis, & doctrina munitam? Quæ ecclesia munitiois ciuitas, seu (ut propius poscit Græca dictio) ciuitas complexus dici potest, eo quod omnes completa tur uirtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, ut ex infideli uideam fieri fidelem? nonne tu deus, qui repulisti nos? hoc est qui cognatos ac posteros meos Iudæos, ut Christi interfectores proiecisti. Reliqua ex fidelium persona dicta sunt, exceptis paucis ut supra diximus.

πρεροχα.

*In finem, in hymnis, psalmus ipsi Dauid.*

*In finem etiam hic psalmus nos iubet aspicere, ob prophetias que in eo traduntur: efferturque ex populi persona, qui captiuus detentus est in Babylone. illorum enim reditum in patriam prædicit. Inhabitabo, inquit, in tabernaculo tuo in secula: atque ideo summa consequentia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo recte accommodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorẽ deum laudat, & illius beneficia commemorat. obseruandum uero est, quod psalmi quibus inscriptum est, in hymnis, ipso tantum humano ore canebantur absque organorum modulatione: illi autẽ quibus inscribitur: in hymnis, psalmi, und cum musico canebantur instrumento.*

PSALMVS 60.

**E** Xaudi deus deprecationem meam, intende orationi meæ. De his uerbis, exaudi & intende, diximus in psalmo XVI.  
A finibus terræ ad te clamant. Per fines terræ

iuxta historiae sensum Babylonem intelligit, quae in ultimis mansuetioris huius regionis nostrae partibus sita est: iuxta anagogem vero cogitationes terrenas, quae efficiunt ut procul elongemur a deo.

ἰη ρ δ κη  
διεσα.

*Dum triste esset cor meum in petra exaltasti me.* Per petram, fidem intelligit, quam in deum habet: propter illius nimirum soliditatem securitatemque ac sublimitatem. quoties enim, inquit, ob praesentes angustias fatigatus aut contristatus sum, ad summam quandam a deo mihi immissam spem euehebar, veluti ad solidissimam quandam petram, atque ad tutissimum refugium.

*Deduxisti me, quia factus es spes mea.* Dux mihi olim fuisti ad bona. te enim vnicum salutis meae authorem futurum sperabam.

*Turris fortitudinis a facie inimici.* A communi sensu sumendum est verbum, factus est. Turrim autem fortitudinis a facie inimici, dixit, pro: turrim fortem coram inimico, adeo ut illum arcere possit.

*Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula.* Iam diximus in his verbis prophetiam contineri de reditu populi ex Babylone, & restitutione in patriam. per tabernaculum autem, templum dei intelligit. Et in secula dixit pro, perpetuo. Verum huiusmodi prophetia propter prauos Iudaeorum mores in nos cecidit. Illi enim iamdiu perditum a Romanis in templo amplius non habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis euersum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo dei semper & ubique inhabitat cum ab eo per totum orbem Christo erecta sint templa, in quibus assidue deum colit.

ἰη σ κ η π δ.

*Protegar in protectione alarum tuarum.* Simile est quod legimus in psalmo xvi. ibi, & in protectione alarum tuarum proteges me: quae verba ibi exposuimus.

τ δ ρ ἰ η  
χ ω ρ.

*Quoniam tu deus exaudisti orationes meas.* Quando scilicet inuocaui te.

*Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.* Per hereditatem iuxta historiae sensum, inferiorē hanc Hierusalem intelligit, & supernam iuxta anagogen. Venite enim, inquit, benedicti patris mei, hereditate paratum vobis regnum.

*Dies super dies regis adiicies.* Dies, inquit, plurimos adiicies ad dies vite regis Zorobabel, propter summum eius in

te amorem, & propter illius summam prudentiam. Quae sequitur non conueniunt antiquo regi Zorobabel, sed nouo nostro Zorobabel Christo domino secundum carnem. Nam & Zorobabel Christi tenuit figuram, dum captiuos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum & Christus fidelem populum, qui sub errore ac fallacia idolorum ac daemorum captiuus detinebatur, in caelum reduxit, ubi nostra erat patria. Supernè enim anima nobis omnibus a deo data est.

*Annos eius usque ad diem generationis, & generationis.* Erunt, inquit anni eius usque ad vltimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi & noui, hoc est, ad ipsam usque consummationem. eo usque enim haec atque illa extendetur generatio.

*Permanebit in seculum in conspectu dei.* Verba haec superiores versiculum declarant. Ex omnibus autem regibus, qui a seculo fuerunt, solus Christus viuit coram deo. nam & si mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, & sedet a dextris dei.

*Misericordiam & veritatem eius quis exquiret?* Quis intelliget? verè nullus. Est enim quoddam misericordiae pelagus. Adeo autem veridicus est, ut veritas ipsa appelletur. verum de illius misericordia & veritate dictum est, in psalmo lvi.

*Sic psallam nomini tuo in secula.* Psallens tibi, inquit, vt nunc facio, in perpetuum te laudabo.

*Vt reddam uota mea de die in diem.* Hoc est, vt successiuis diebus adimpleam quae pollicitus sum. promiserat autem beatus Dauid saepe in praecedentibus psalmis, se perpetuo deum laudaturum esse.

*In finem pro Iudithum psalmus ipsi Dauid.*

*In finem inscribitur propter finem prophetiae, quae in eo continetur.* Machabaeorum enim pugnam praedicit, quam pro religione susceperunt. Et quod ait: pro Iudithum, idem sibi uult ac si dixisset, ad Iudithum. Ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Iudithum princeps chori, ut in prooemio operis praediximus. Exhortatur etiam nos propheta hoc psalmo ad patientiam atque ad spem in deo collocandam.

PSALMVS

PSALMVS 61.



Omne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cætus Machabeorum, aduersus inimicos tyrannos conantes auertere eos à lege dei atq; à moribus patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam. Per interrogationem verò proferenda sunt. Nonne, inquit, deo potius obtemperabimus, iubenti nõ recedendũ esse ab eius legibus? certè obtemperabimus. ab illo enim vniuersa pendet nostra salus.

Etenim ipse deus meus, saluator meus, & adiutor meus, non fluctuabo amplius. A modo, inquit, non timebo, tametsi antiquam in huiusmodi calamitates inciderem, humano more timuerim. Fluctuationem enim hic timorem appellauit.

Quousque irruitis in hominem? interficite omnes uos, tanquam parieti inclinato, & macerie impulsæ? Quousque, inquit, in infirmum hominem eo modo impetum facitis, quo irruit quis in parietem ad ruinam vergentem, aut in maceriam cõcussam? in hæc etenim irruere solemus, vt prorsus euertantur. Et quòd ait quousque, illos indicat persæpe irruisse. deinde iis quæ in medio dicta sunt, per parenthesis a communi sensu addèda est dictio quousque, vt huiusmodi efficiatur sententia, quousq; vos omnes interficitis, quousq; sanguini ac cædibus vacatis? propriam verò infirmitatem fatetur, parieti inclinato, & depulsa macerie se cõparantes: quia in deum peccauerant: & idcirco multa mala passi fuerant.

Verumtamen honorem meum cogitauerunt repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt, vt à me abicerent seruitutẽ quã in deum habeo, & illa me potissimũ re studebant spoliare, quæ summo mihi honori est & gloriæ. Nam si sermo honoris est, vt regi deseruiat, quantò magis si quis seruiat deo?

Cucurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desiderio festinarunt. Desiderium enim sitim appellauit. omni autem artificio Antiochus, & ministri eius machinati sunt, vt Machabæis persuaderet deum suum contemnere, quemadmodum in historia tradit Iosephus, quam de Machabæis conscripsit.

Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Proprio ore adulantes

SEXAGESIMVS PRINVS.

169

adulantes me laudabant: corde vero cõtemnebant, quod alteram fidem sectarer: & palam quidem consilium suũ mihi impertiri videbantur, & mecum eadem scire, secretò tamẽ veluti inimicissimi fallacias componebant.

Verumtamẽ deo subiecta esto anima mea, quoniã ab ipso patientia mea. Ab ipso est patientia, quia inter calamitates mihi constantiam præstat. Hæc autem mutuo inter se cõsilia agitabant, ad maiorem se magnanimitatẽ alter alterũ excitantes. Quoniã ipse est deus meus, & saluator meus & adiutor meus, non recedam. A seruitute, inquit, dei ad Antiochi iugum nunquam desciuero.

In deo salutare meum & gloria mea. In deo, inquit, situm est, quòd ego Salutẽ & gloriam consequar, & nõ in hominibus. vel, in deo habeo salutem & gloriã, & nulla alia in re.

Deus auxilii mei. O deus adiutor meus. vocat enim eum sæpius præ summa voluptate, quam ex sermonibus de eo habitis consequiebantur.

Et spes mea in deo est. Eandem ob summam lætitiã sententiam repetunt, palam ac liberè spẽ in deo suã profitetes: alios præterea. ad sui æmulationem excitantes, addunt.

Sperate in eo omnis congregatio populorum, effundite corã illa corda uestra, quoniã deus adiutor uidetur. Per corda hoc in loco preces, atq; obseruationes intelligit: vnde alibi ait: Effundam coram eo orationem meam. syncera etenim supplicatio de medio solet cordis proficisci. effundi autem dicuntur preces, eo quod sermo effluere quodammodo videtur ab ore. vel aliter: educite atq; euacuate coram eo occultos cordis vestri affectus, synceran agentes confessionem.

Verumtamen uani filii hominum. Dictio verumtamen superius quidem superflua iacet, sed hoc in loco idem significat, quod verè. Cum enim admonuerit popheta, vniuersũ humanũ genº quid facto opus sit: & deinde intellexerit prauos homines sibi obtemperaturos non esse, sententiam aduersus eos profert, dicens: quòd verè uani sunt filij hominum, veluti, qui in vanissimis rebus peruersè operantur. Vanũ autem & quod inutile est, & infructuosum.

Mendaces filii hominum in stateris. ut iniuste agant, Mendaces sunt in eorum iudiciis. per stateras enim iudicia ipsa intelligit. Corrupta est in eis, inquit, iudicij sedes. instabilia &

δὲ μὴ σα  
λεῦθῶ ἐπὶ  
πλεῖον.

φράγμῶ  
ἐσμένω.

πλήρ.

μὴ μέσση  
σεύσω.

τῶ ἀδικῶ  
σείω.

enim eligunt pro stabilibus, & mala pro bonis: & adeo mē-  
daces sunt vt seipfos in primis iniuria afficiāt, dum virtuti-  
bus se priuant. sermo autem hic prauos omnes in vniuersū  
tangit: sed præcipuē Antiochum & socios, qui ob auaritiā  
Iudæis iniuriam inferebant.

*Ipsi ex uanitate in idipsum.* Ex vanitate, inquit, hoc est, ob  
vanitatem ipsi eadem sentiunt, vt iniuriam inferant in idip-  
sum enim omnes feruntur, eadem ducti vanitate.

*Nolite sperare in iniustitia & in rapinas nolite concupiscere.*  
Admonet beatus Dauid omnes homines in vniuersum, & di-  
uitias iniustitiam appellat, eo quod vt plurimū ex iniusti-  
tia proueniāt. quod verò ait: & in rapinas: præpositio, in, est  
superflua, vt sensus sit rapinas ne concupiscatis.

*Diuitiæ si fluant nolite cor apponere.* Si diuitiæ, inquit, ab  
his ad illos transferantur, vt persæpe accidit, cum instabile  
& fluxam habeant naturam: vel si ab aliis fluant in vos, noli-  
te villo modo affigere eis cor vestrum, vt studiosè eis incū-  
batis. Quædā verò exēplaria habēt nolite corde apponi, ac  
si dicat nolite ex toto corde, atq; animo eis prorsū inherere

*Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quod potestas dei est, &  
tua domine misericordia.* Verba hæc nonnulli de dei sentētia  
dicta esse intellexerunt, & sensum esse: quod simul cum mi-  
natoria dei sententia vna semper auditur illius comminatio-  
nis solutio. hac etenim ratiōe deus cōminatur, vt commuta-  
to delinquentium proposito, nullus minis amplius relinqua-  
tur locus. Potest autē qui semel loquitur plura eodem ser-  
mone proferre, & sermonis series plura continere. quo cir-  
ca duo hæc, quæ se audisse asserit propheta, ad eundem debēt  
sermonē referri, quem semel, hoc est, vna quadam vice de-  
locutus est: tametsi hæc dictio semel hoc in loco melius ex-  
poni possit, pro constanter. Deus, inquit, constantissimè mi-  
hi per sanctum spiritum locutus est. quæ nā autē sint, duo  
hęc postmodum declarat dicens: quod solus deus potens est  
& quod solus misericors: quo sermone hoc indicare nobis  
voluit propheta: quod deus potēs est, qui inimicos nostros  
repellat, & qui non mi misereatur, & docēt pariter, quod ve-  
luti potentem eum timere debemus, & ad eum cōfugere tā  
quam ad misericordem. intelligere etiam possumus simpli-  
citer, deum duo hæc locutum esse ad Moysem. huiusmodi

enim sententiam sepe numero ab eo Moyfi dictam legim⁹,  
vt eam populo annunciarer.

*Quoniam tu reddes unicuique secundum opera sua.* Tu enim  
futuro iudicio cōdigna vnicuique pro operibus retribues,  
siue bona ea fuerint, seu mala.

*Psalmus ipsi David cum esset in deserto Iudææ.*

*Fugiens Saulem beatus David, occupauit desertū quod siccitatis  
dicitur, seu squalloris, ubi hūc psalmum composuit: quo & summū  
omnib⁹ amorem declarauit, quem erga deum habebat, & persecuto-  
rū suorum pariter ruinam prædixit, docens: quod nobis hoc pacto  
in deserto ac sterilitate uoluptatum erga deum affectis, destruentur  
ac fugabūtur similiter tam inuisibiles quā visibiles inimici. Quæ-  
dā uero exēplaria habēt in deserto Idumææ. uerisimile est autē de-  
sertū illud antea Idumææ regionis fuisse, & deinde Iudææ partē  
effectum esse.*

PSALMVS 62.



**D**eus deus meus ad te de mane sergo. Ad te, in-  
quit, tempestius festino, qui & diluculum  
& mane diei diceris. experrectus enim à sō-  
no statim cogitationibus meis tibi adsum,  
conuersationemque hanc & sermonem, quē  
tecum habeo, quibuscunque aliis rebus &  
negotiis præpono, & pro totius diei primitiis tibi offero.  
*Situit te anima mea.* Per sitim, dilectionis vehementiam  
significat, de qua dictū est in psal. x l. i in tertio versiculo.

*Quam multipliciter tibi caro mea.* Pro quā multipliciter,  
Theodotio transtulit, quā sapissime, hoc est, assiduè tibi,  
inquit, assiduè intentus, in tui dilectionem feror. per carnē  
enim suam, & per animam suam, circumloquendo se ipsum  
passim intelligit. dictio autem, quā multipliciter, immēsi-  
tatem demonstrat dilectionis.

*In terra deserta, & inuisa, & iniquosa.* In hoc, inquit, deser-  
to, vbi nūc moror, ita me gero, vt loc⁹ qui alioqui omī, pr-  
sus vocat solatio, meū erga te desiderii minimè imminuat.

*Sic in sancto apparui tibi.* Hoc pacto disposit⁹ apparui tibi  
in tabernaculo cum, vt lex mandat, colerem te. per sanctum  
enī ipsum intelligit tabernaculū & sens⁹ est. quod tūc in taber-  
naculo, & nunc in deserto, æqualem erga deum affectionē



& beneuolentiam conseruauit.

*Vt uiderem uirtutem tuam & gloriam tuam.* Hoc autem facio ut uirtutem ac potentiam tuam videam aduersus inimicos meos, quos à te fugandos spero, & similiter ut videam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quòd adiuues sperantes in te.

*Quoniam melior est misericordia tua super uitas.* Vitas delicias deditas dicit & voluptatibus præstat, inquit, ut in deserto tuam consequar misericordiam, quàm si in deliciis ac voluptatibus humanis degam.

*Labia mea leudabunt te.* Et ideo, inquit, ego te leudabo.

*Sic benedicam te in uita mea.* Sic, ut nunc facio, sincerè nimirum, atque ex tota anima.

*In nomine tuo lauabo manus meas.* Ad te unum, inquit, manus meas extendam. vel, inuocato tuo nomine, eas extendam, & nullum aliud poscam auxilium.

*Quasi adipe & pinguedine repletur anima mea.* Eo pacto, quo adipe quis repletur & pinguedine, eodè opto ut anima mea, tua repletur misericordia. de ea etenim sermo erat.

*Et labiis exultationis laudabit os meum.* Et de cætero, inquit, exultantibus labiis te laudabo.

*Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te.* Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiam meditor in te, hoc est, inuenior cogitare de te: & sensus est, quod memor dei erat & cum somnum caperet, & rursus cum expergeret, ita ut somno dei memoriã minimè intercederet. optimũ est igitur, ut qui somnũ uult capere, cum dei memoria id faciat, quæ prauas ac turpes solet imaginatiões auertere. immutatũ est autem tempus uerborũ, memor erã & meditabar, pro memor sum, & meditor.

*Quoniam fuisti adiutor meus.* Hoc autem facio, quia te unũ adiutorem habeo, & deinceps aliud mihi opus nõ est, quàm ut tui memor sim. cætera enim omnia & superflua reputo & inutilia.

*Et in protectione alarum tuarum exultabo.* De alarum protectione diximus in psalmo xvi.

*Adhæsit anima mea post te.* Desyderij nimirum vinculo a deo alligata, ut à tui memoria diuelli nusquam possit.

*Me autem adiuuit dextera tua.* Ex hoc loco prædicere in

cipit, auxilium sibi à deo præstitum, Saulis quæ, ac cæterorum inimicorum interitum.

*Ipsi uerò in uanum quæsiuerunt animam meam.* Cum auxilio mihi sit deus.

*Introibunt in inferiora gladij.* Mortui etenim descendunt in infernum.

*Tradentur in manus gladij.* Dixit eos interituros nunc, & mortis genus narrat. gladium autem metaphorice manus habere finxit, ut illiº ictũ inuitabilè esse indicaret, ueluti qui quasi manu quadam illos apprehensus, atque adactus sit.

*Partes uulpiũ erunt.* Vbi, inquit, occisi fuerint, uulpes sibi in cibum, eorum diuident cadauera. uel, ideo partes uulpiũ futuros dicit, quia non à fortibus & generosis occidendi essent inimicis, sed à pusillis quibusdam, imbecillibusque atque dolosis, quales esse uulpes nouimus. ab huiusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabuntur: & Palæstinos mihi uidetur populos subfigurare, à quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est.

*Rex uerò lætabitur in deo.* Scipsum regem appellat, ueluti diuina sententia iam unctum in regem. lætabitur autem nõ in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declarauit, lugens ac plangens: sed lætabitur in deo. qui liberauit diligentes se. per regem etiam hoc in loco quolibet intelligere potes, qui affectibus, ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem uersiculum: quòd illi etiam laudandi sunt, qui iurauerint in deo, id est, qui uitã deo pollicentur uirtute præditã, & qui quod polliciti sunt, operibus confirmant.

*Laudabuntur omnes, qui iurant in eo.* Olim mos fuit ut iurarent per reges, ueluti per salutem, aut caput regis. Viuentem igitur Saule periculum ei fuisset, qui per Dauid regis salutem iurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur ut amicus & beneuolus, qui per Dauid regis salutem iurauerit.

*Quoniam obstructum est os loquentium iniusta.* Morte nimirum obstructum est os hominum loquentium iniusta aduersus ipsum Dauid, cum calumniarentur, eique detraherent, atque inuicem de illius morte tractarent. Et hæc quidè expositio ad uisibiles inimicos pertinet. Cæterum de inuisibilibus simili modo exponi potest: uerum quòd hic legimus:

ει μνημό-  
νεον εμε-  
λετωρ

οκιστη.

αντελα  
βιτο

Introibunt in inferiora terræ, tunc exponet, hoc est, in ipsum Tartarū. quia (vt dicit Apostolus Petrus) missos illos deus tradidit in Tartarum ad iudicium. Tartarum verò sub terra esse dicunt. Gladium etiam tunc expones, pro supplicio.

In finem psalmus ipsi David.

Hic psalmus eandem, quam precedens tractat materiam. eadem enim beatus David inimicorum insidias carpit, et ab eis se liberandum prædicit. Atque ideo etiam in finem inscribitur.

PSALMVS 63.



**D**audi deus vocem meam, dum oro ad te, a timore inimici eripe animam meam, protege me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniustitiam. Per conuentum congregationem, atque ordinem militum intelligit: Cætera verò per se clara sunt.

Quoniam exaceruant, ut gladios, linguas suas. Vt de facili nimirum calumniari possent, & contexere insidias. & similia videntur hæc verba iis, quæ vidimus in psalmo LVII. lingua eorum gladius acutus.

Intenderunt arcum suum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. Immaculatum dixit, pro innocentem, & se ipsum intelligit. ordo autem fit per hyperbaton, hoc modo, parauerunt arcum suum, vt latenter sagittarent innocentem hominem, & amaram rem, hoc est, grauem ac molestam esse ait, quod huiusmodi vsi sint apparatu. appositiuè enim id dictum est & per parenthesis: graue etenim est, & dolosi cuiuspiam opus, vt in occulto sagittis quempiam impetat, qui sibi nihil cauet. per arcum verò linguam intelligit, quam & gladium appellauit, veluti quæ proximum adeo lædit, vt penè interimat, & arcum similiter, quia de longe ferit in aperto etenim laudabant eum inimici, ac benedicebant, clam verò, ac latenter mala conspirabant.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt. Statim, inquit, nec præcauentem eum sagittabunt, nullam, aut dei iram, aut humani iuris legem timentes.

in parata-  
pap.

Stabiliuerunt sibi sermonem prauum. Prauum insidiarū consilium sequi decreuerunt, vt omnino perficiendum.

Narrauerunt ut absconderent laqueos. Symmachus reddi-

dit, consuluerunt. Consuluerunt etenim, vt laqueos absconderent & plagas, dum collocarent insidias.

Dixerunt, quis videbit eos. Quis vltor nimirum, aut vindex illius erit, quæ occidere conantur? ac si dicant, nullus huiusmodi vindex eos videbit.

Scrutati sunt iniquitatem. Perquisiuerunt iniquitatem, vt ea vterentur.

Defecerunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigati sunt, quærentes dolosas artes.

Accedet homo, et cor profundum, et exaltabitur deus. Ad prauos istos talia molientes accedet homo aliquis, illorum prauitati, aduersum me inferuiturus, & homo iste, erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilij & vergentis ad malum. Nam & profunda inueniuntur ad malum consilia. Cum verò apparuerit huiusmodi hominem consilium suum non posse perficere, tunc magnificabitur deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorū, qui inefficaces fuisse ostendet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui vt inimicis gratificarentur accesserint, & operam suam aduersus iustum polliciti sint.

Sagittæ paruulorum, facta sunt verbera eorum. Inefficaces nimirum, huiusmodi enim sunt paruulorum ictus. Vel etiā, propter percutientium infirmitatem. Per verbera autē hic, afflictiones intellige.

Et infirmatae sunt contra eos linguæ eorum. Per linguas, ipsas intelligit calumnias, & conspirationes, quæ per linguam contexuntur. Hæc etenim sunt linguæ opera. Infirmitatē igitur sunt linguæ eorū in eis: nequeunt scilicet aliquid amplius facere.

Turbati sunt omnes qui videbant eos. Ij, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos viderūt, non mediocriter perturbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos viderat, in se ipso conterritus est, cognoscens quod deus omnia omnium vindex esset, qui iniuria opprimerentur.

Et annunciauerunt opera dei. Et alij miracula eorum annunciauerunt, quæ propter me deus operatus est.

Et facta eius intellexerunt. Et cognouerunt qualia faciat dominus adiuuans seruos suos. futura autem dixit, vt iam

ἐξέρουδω  
ἴσ.  
ἐξέρουδω  
σείσ.  
ἡ καρδία

facta lege scilicet prophetiæ.

*Latabitur iustus in domino, & sperabit in eo.* Latabitur & sperabit, vbi magnum dei studium in me viderit.

*Et laudabuntur omnes recti corde.* Ii. inquit, qui obliquum nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus Dauid, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis deus preſto ſemp futurus ſit. Quam bonus enim, inquit, deus Iſrael iis, qui recto ſunt corde? Quidam ea verba, accedet homo, intelligunt dicta eſſe de Iuda, qui cum deprauato eſſet animo, ad Chriſti aduerſarios profectus eſt, & pollicitus, ſe illum eis traditurum eſſe. Verum Chriſtus ex eo magis magnificatus atque exaltatus eſt. Multa ſiquidem & ſumma admiratione digna, miracula tam moriens, quam reſurgens, operatus eſt, quæ illius gloriam prædicat. Nam quod ſupplicia ſuſtinerit, eius gloria non minuitur, cum & diuinitas ipſa minimè læſa ſit, & humanitatis excellentia ac nomen eius tolli ideò non potuerit, vt putarant. Hæc autem omnia cum cernerent Gentiles, & inſuper ipſos Chriſti crucifixoſe tradi viderent Romanis in interitum, turbati ſunt, & timuerunt Chriſtum dominum, ob quem Iudæorum geaus tantis affectum eſt ſuppliciiſ. Et iuxta hunc ſenſum per iuſtos, fideles omnes ex Gentibus intelliges, qui per fidem iuſtificati ſunt, qui etiam vt recti corde, lætabuntur in Chriſto, eo quod in corde ſuo nunquam à recta illa fide declinauerunt, quam ſemel profeſſi ſunt.

*In ſinem pſalmus Cantici ipſi Dauid.*

*In ſinem etiam inſcribitur hic pſalmus, quia captiuorum reditum prædicit, qui in Babylone erant, ex quorum perſona fuit à propheta conſcriptus. Futuram etiam Gentilium religionem, ac fidem interſerit, quæ omnia ad ſinem ſuum tendebant. Quid autem ſit pſalmus Cantici in proœmio operis dictum eſt.*

PSALMVS 64.

*E decet hymnus deus in Sion.* Illic etenim te coli debere mandaſti.

**T** *Et tibi reddetur uotum in Hieruſalem.* Vide prophetiam de reditu. Iuxta Anagogen per Sion & per Hieruſalem, vniuerſalis fidelium Eccle-

ſia intelligitur, & templa etiam, quæ priuatim erecta ſunt in variis mundi partibus.

*Exaudi orationem meam.* Orationem de his rebus, pro quibus ſemper ad te preces fundo.

*Ad te omnis caro ueniet.* Prophetia hic traditur de ſalute Gentium: per carnem etenim ipſas gentes intelligit, vt totum à parte: vel quia olim viuebant carnaliter. Vel fortassis ſermo eſt de vniuerſali corporum reſurrectione.

*Verba iniquorum præualuerunt ſuper nos.* Blaſphemix inimicorum quas aduerſum nos atque aduerſus ipſum deum fundunt, præualuerunt ſuper nos, hoc eſt, oppreſſerunt nos, cum non auderemus contradicere, veluti ſerui effecti. Et quia in Græco, pro verbo, præluerunt, legimus, ὑπερδυνάμωσαρ. poteſt id verbum aliter exponi, vt ſenſum etiam contrarium faciat, & ſententia ſit, quod verba iniquorum valde fortes nos reddiderunt, ita vt fidutiam præſtiterint, quod deus huiuſmodi iniurias, inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habent, verba iniquorum valde inſirmos nos reddiderunt.

*Et impietatibus noſtris tu propitiaberis.* Tu, inquit, iis ignoſceſ peccatis, propter quæ nos effecti ſumus captiui, vnde etiam liberabis nos.

*Beatus quem elegeſti & aſſumpſiſti, habitabit in Aulis tuiſ.* Beatus, inquit, Iudæorum populus, qui ex omnibus gentibus à te electus eſt, & tuus populus appellatur. Ex captiuitate etenim reuocatus, ruſum cū honore habitabit in Hieruſalem, quam Aulas dei eſſe dixit, propter celeberrimum templum, quod in ea deo dicatum erat. Iuxta Anagogen verò, de nouo loquitur populo, quem dominus ex Gentibus ſibi in hæreditatem elegit, & per Aulas, Eccleſias intelligit, quæ vbique locorum Chriſto erectæ ſunt. Itelligi etiã poſſunt hæc verba, vt vnicuique aptentur fideli, qui piè ac religioſè viuat, qui electus dicetur, & aſſumptus ad cæleſtem Hieruſalem, vbi Aulæ dei ſunt manſiones iuſtorum.

*Replebimur in bonis domus tuæ.* Per domum dei & inferiorem hanc, & ſupernā Hieruſalem intellige, & templa, quæ vbique locorum ſunt. Bona autem domus dei, ſacra ſunt dogmata, ac cætera ſpiritualia ac temporalia bona, quibus frui ac delectari deus hominibus tribuit. His autem bonis

replendum etiam populum propheta asserit, simulac ab inimicorum seruitute fuerit liberatus.

ἐν Αἰκαιο-  
σύνῃ.

*Sanctum est templum tuum, mirabile in iustitia.* Per templum similiter & illud intellige, quod est in inferiori Hierusalē, & quod in superna, & alia etiam templa quæ variis mundi locis sunt Christo dicata. Sanctum autē templum appellat, quod illius esse dicitur, qui sanctus est, & quia plenum est sanctimonia. Et mirabile ī iustitia propter iustos viros, qui in eo versantur. Vel templum dei esse intelligit, viros omnes virtutes præditos, qui habitaculum dei meritò dici possunt, & sancti quidem sunt, ob vitæ munditiam, mirabiles verò ob summam integritatem, ac summam iustitiam.

ὁ σωτὴρ καὶ  
τῶν ἐν θάλασσῃ.

*Exaudi nos deus saluator noster, spes omnium finium terræ, & eorum qui in mari sunt procul.* Est & hæc prophetia de gentibus, quæ crediderunt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in posterum futurus es omnium spes. Fines autem terræ, homines appellat qui terræ fines incolunt. Per eos verò quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dictio autem procul, distantiam seu interuallum à terra denotat. Disiunctæ enim sunt insulæ à terra continenti.

*Præparans montes in fortitudine sua.* De diuina nunc pertractat potentia, collaudans eam, atque extollens. Quod verò ait: præparans, Symmachus dixit, stabilis. Subintelligitur autem substantiuum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit mōtes, ita vt nullis tametsi validissimis, ventorum flatibus dimoueri possint, aut fluctuare.

ἐν ἰσχυρίῳ.

*Accinctus in potentatu.* Zonæ instar, inquit, circumdatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, tam in iis, quæ ad creatas res pertinent, quàm ad quæcunque alia. Alibi etiam huiusmodi ferè vtitur sermone, cum dicit, indutus est dominus fortitudinem & præcinxit se.

*Qui conturbas profundum maris.* Maris profundū ita conturbat, vt arena, quæ illic iacet sursum feratur, tanta perturbatione commota. Illud igitur ex huiusmodi prophetæ nostri verbis considerandum est quod venti nulla propria virtute sed mandato dei, mare atque alia elemēta conturbant.

τίς ὑποση-  
σεταί.

*Sonos fluctuum eius quis sustinebit?* Cum graues videlicet sint, terribilisque & ferri nequeant.

*Turbabuntur gentes.* Propter nouum atque insuetum præ-

dicationis genus, quo maiorum religio & antiqua patriæ cōsuetudo destruetur, atque in aliam immutabitur.

*Et timebunt qui habitant fines a signis tuis.* Ij, inquit, qui extremos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudine miraculorum quæ passim in tuo fient nomine. Quod si ij timebunt, qui extremas orbis partes habitant, quantò illi magis, qui in medio eius versantur? & nos quidem hæc de admirandis Christi operibus prædicta fuisse affirmamus: Hebræi verò de iis quæ a Moysē gesta sunt, verum reprobantur atque conuincuntur ex sequentibus.

Περαιῶν.

*Exitus matutini & vespere delectabis.* Populum, inquit, tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando & manè diei dicitur & dies progredi incipit, quàm etiā in exitu vespere, hoc est, in ipso vespere. Prædicatur autem hoc sermone quod delectabuntur tam in principio quàm in fine diei. Delectabuntur autem in diuinis laudibus, atque in sacris canticis. Aliqui, per exitus matutini, & per exitus vespere, orientales atque occidentales terræ partes intelligunt. In altera enī parte mane oriri videtur, in altera p̄dire nox. Incarnatione atque conuersatione tua, inquit, tam eos delectatione afficies, qui orientem habitāt, quàm eos qui occidentem. Quæ sequuntur primò iuxta historiæ sensum exponemus, deinde iuxta anagogen.

*Visitasti terram, & inebriasti eam.* Post reditum, inquit, de Babylone, tu regionis Iudææ curam suscepisti, quæ iam penè exaruerat. Aqua etenim & pluuia eam inebriasti.

*Multiplicasti locupletare eam.* Multiplicasti pluuiam, vt vberiore eam redderes frugum copia:

*Flumen dei impletum est aquis.* Iordanis etenim inundauit, quod celeberrimum est Iudææ flumen.

*Parasti cibum eorum, quoniam ita est preparatio.* Cibum eis, inquit, præparasti, qui de Babylone reuersi sunt. Hoc pacto etenim fit preparatio, terra nimirum antea à te per pluuiam inebriata.

*Sulcos eius inebria, multiplica germina eius.* Cūm terræ fecunditatem prædixerit, eam postmodum fieri rogat.

*In guttis suis lætabitur germinans.* Lætabitur, inquit, terra in guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mittuntur. Ob rorem quippe, qui super eam cadet, multā herbam

Τὰς ἀλά-  
κας αὐτῆς  
μέθυσον.  
γεννήματα

germinabit. Quòd autem ait: lætetur terra: metaphoricè dictum est.

ἐν τοῖς γὰρ  
γῶσι χρη-  
σότητος. *Benedices coronæ anni bonitatis tuæ.* Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui à tua nobis donandus est bonitate.

*Et campi tui implebuntur ubertate.* Ubertate, hoc est fructuum abundantia.

*Pinguescent speciosa deserti.* Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolymam, à Babyloniis in desertum ac solitudinè redactam. Per speciosa verò deserti, eas regionis partes quæ omnibus anni temporibus aptiores atque elegantiores sunt: hoc est, quæ sunt magis fructiferæ. Vel quia Græca dictio, ἐρηϊα, non tantum speciosa significat, sed tempestiua, dic q̄ per tempestiua deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestiuè ad maturitatem perductos.

*Et exultatione colles accigentur.* Metaphoricus etiam sermo est: & est sensus, quòd ex omni latere vniuersi homines passim exultabunt. Et quia campos & speciosa deserti dixerat, nunc addit & colles, & paulopost vltèrius progrediens, ipsas etiam valles addet.

*Induti sunt arietes omnium.* Induti nimirum lanarum copia, quæ de pascuorum prouenit pinguedine. Per arietes verò, omnifariam greges significauit.

*Et valles abundabunt frumento.* Hoc per se clarum est.

*Clamabunt, etenim hymnum dicent.* Quòd reliquum est, inquit, ij, qui & libertate, & tâta à te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias agentes, clamabunt, laudabuntq; te, veluti saluatorem ac benefactorem suum. Abundat enim hoc in loco, dictio, enim. Verùm hæc iuxta historiarum sensum dicta sunt: iuxta anagogen verò omnia hæc prophetiam continent de prædicatione euangelica. Illa etiam verba: visitasti terram, possunt ad vnigeniti personam referri, qui vniuersam terram, & omnes gentes in ea habitantes visitauit, & de quo dictum est: q̄ visitauit nos oriens ex alto: qui etiam inebriauit terram vino illo cõpunctionis, de quo in sexto versiculo diximus psalmi LVII. sensum tradentes anagogicum. Multiplicauit præterea irrigationem euangelicam, vt terram illam, quam diximus, virtutum fructibus fecundaret. Flumen autem dei, saluator noster est Iesus,

& aquæ fluminis, multiplices sunt eius doctrinæ. Fluminis enim, inquit, impetus lætificat ciuitatem dei, quemadmodum in XLV. psalmo declarauimus. Ab hoc flumine, riuuli quidam defluerunt, sancti nimirum apostoli, qui vniuersam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti, inquit, rationalem cibum, sacris ac diuinis dogmatibus tuis cõfectum, & tradidisti eum apostolis, modum nimirum ac rationem docēs, quibus esuriētes pascere animas oporteret: quoniam veri cibi præparatio huiusmodi est, vt eo nimirum modo conficiatur, quo tu præparasti & non aliter. Per sulcos etiã illius terræ, profunda hominũ corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari iubet propheta, vt diuino amore inebrientur, vtq; ab omni recedant duricie, & ad mansuetudinè molliantur. Eiusdem præterea germina, virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus: & guttas eius eas esse intelligimus, quæ à doctrina sacræ stillant disciplinæ, vel sublimiores sensus à diuinis emanantes scripturis, qui roris instar fidelium animas impinguant, & præterea quibus terra illa, quam dicimus, germinans lætabitur. Annus item benignitatis, optimum prædicationis tempus significat, cuius anni corona Christus est, eo quòd ipse tantum Christi sermonibus, atque operationibus prædicationis tempus ornatur, ac decen- tissimum redditur. Hæc autem verba ad patrem referenda sunt: tu, inquit, pater ei benedices: hoc est, laudabis eum, sicuti & fecisse eum legimus, quando ait: hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. De cãpis autem collibusq; & vallibus, in summa, id dicendum videtur, quòd vniuerso illo sermone sancti spiritus annuntiatur aduentus, eo q̄ adueniente spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant. Campi quidem ecclesiarum ministris: montes autem, Anachoretis: valles verò iis sanctis qui habitant in speluncis. Omnes autem huiusmodi fideles pinguedo quædam & fertilitas his locis futuri erant, & exultationem atque abundantiam præstituri. Vel aliter, per campos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimè nihil cogitant: & per mōtes, elatiōres alias, quæ ad inanes doctrinas, & ad exteriorem hanc mundi sapiētiam eleuatę sunt: per valles verò, deiectiones quasdam animas, quæ in profundum peccatorum prolapsę sunt. Speciosa autem illius terre, quæ deserta esse dicitur virtu-

tibus animæ illæ sunt, quas aptas atque idoneas esse dici-  
mus ad ferēdos fructus. Arietes etiam ouium apostoli sunt,  
veluti duces quidam ac principes rationalium Christi gre-  
gum: qui arietes induti sunt sancti spiritus gratiam, qua in  
die pentecostes in omnes fideles diffusa est: iuxta quod le-  
gimus ad eos dictum fuisse à domino: Vos autem sedete in  
ciuitate Hierusalem, donec induamini potentiam ex alto.  
Vel episcopi & sacerdotes, qui vbique terrarum sunt, qui-  
que induerunt Christum per baptisma. Quicumque enim,  
inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis. Illud  
etiam dicere oportet q̄ nullibi in historia reperimus, q̄ po-  
pulus qui ex Babylone reuersus est, huiusmodi abundantia  
habuerit: ex quo sequitur q̄ anagogicus sensus huic psal-  
mo magis congruere videtur.

In finem canticum psalmi resurrectionis.

In finem inscribitur propter prophetias, quæ in eo continentur,  
quæ ad finē tēdebant, ut alibi diximus. Prædicat autem & gentium  
fidē & martyria quæ pro Christo multi fidelium passuri erāt. Quid  
autē sit canticū psalmi, dictū est in proœmio operis. Resurrectiois  
uero dixit pro, transmutationis. In eorum enim personā conscriptus  
est, qui à Babylonica seruitute in propriā patriā trāslati fuerāt, ita  
ut ab unoquoque eorum qui reuersi sunt proferri possit. Et nibilo-  
minus congruit etiā unicuiq; resurgenti: hoc est, cōmutato à pecca-  
tis, in quibus olim, ueluti passionum sagittis cōfossus, captiuus deti-  
nebatur à dæmone.

PSALMVS 65.



**I**ubilate deo omnis terra. Quid sit iubilatio,  
diximus in secūdo versiculo psalmi XLVI.  
iubet autem propheta victoriæ laudes deo  
canere, quia & inimicos à quibus acti fue-  
rant in captiuitatem, formidine affecit, & ip-  
sos Iudæos à durissima seruitute liberauit.

Per omnem autem terram omnes homines intelligit, qui  
sunt in terra. Et hoc pacto Symmachus reddidit. In his au-  
tem verbis propheta continetur uocationis gentium.

*Pfallite nomini eius.* Expositionem uide in quarto versi-  
culo noni psalmi.

*Date gloriam laudi eius.* Hoc est, honorem & magnificen-  
tiam. & sensus est, quòd gloriosè ac magnificè eum laudent,  
& non humano more.

*Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua.* Quæ nimirum  
olim tam in Aegypto, quàm alibi getium operatus es.

*In multitudine uirtutis tuæ mentientur te inimici tui.* Et sen-  
sus est, q̄ cognitione dei, vbique gentium diulgata, multi  
veritatis inimici summā illius potestatem timentes, quam  
habet in regno fidelium, mētientur seu simulabunt deū: hoc  
est, fidem ipsam, quam in eo habere se falso asserent. Ipsam  
etenim hypocrisim ac simulationem hoc in loco mēdacium  
appellauit. Et sanè quàm plurimos huiusmodi simulatores  
videre licet, tam Gentiles quàm hæreticos.

ψευδοῦντες  
σε.

*Omnis terra adoret te & psallat tibi.* Clarius atq; apertius hic  
traditur Gentium uocatio. Adorent autē primò: hoc est tibi  
subiiciantur, & deinde psallant. Sūma autem fiducia hæc fie-  
ri mandauit propheta, ueluti qui certus erat futuri iudicij.

*Pfallant nomini tuo altissime.* Simile est quod legimus in  
quarto versiculo noni psalmi. Præ grandi autem læticia re-  
miniscitur prodigiorum dei, & psallere omnes iubet, ac re-  
demptorem deum laudare.

*Venite & uidete opera dei.* Quæ ubiq; gētium operatus est  
summa admiratione digna. aduocat autem uniuersas gētes.

ἐν παντι  
καὶ ἐν  
παντί.

*Quàm terribilis in consiliis super filios hominū.* Symmachus  
reddidit in machinationibus: hoc est, in inuentionibus. Ter-  
ribilis est igitur deus in consiliis, seu in inuentionibus; eo q̄  
magnis quibusdā artificiis utitur, quoties ei placuerit po-  
pulum suū saluare: ueluti ea sunt quæ aduersus Aegyptios  
adinuenit, conatus atque astutias omnes humanas semper  
vincens. Antiqua deinde connumerat miracula.

*Qui conuertit mare in aridam.* Hoc factū est in mari rubro,  
ut habetur in Exodo. posuit autem tempus pro tēpore. Nā  
dictio, conuertit, præsentis est temporis hic, ut ex Græca di-  
ctioe perspicitur, & posita est pro præterito.

*In flumine pertransibunt pede.* Hoc uero accidit in Iordane,  
cū transiret arca: & t̄pus etiam hoc loco posuit pro tem-  
pore, pertransibunt pro, pertransierunt: maiores nostri nimi-  
rum. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres inces-  
sisse eos dicit per flumen, per siccam eos ambulasse signifi-  
cat. Illorum autem miraculorum meminit, quæ in eo reditu  
facta sunt, putans gestarum illic rerum memoriam ad præ-  
sentem reditum in patriam pertinere, dum exemplo eorum

διεβήσαν  
ἐν ποταμῷ.

ἐνεσώθησαν  
ἀντὶ τοῦ  
μετασθέν-  
τος.

ψάλλετε.

quæ tunc gesta sunt, faciliorem hunc creditum demonstrat. Symmachus verò hic tēpus seruauit. trāstulit etenim: Qui transmūtavit mare, in aridam: item: & flumen pertransierūt.

Ibi letabuntur in ipso dominante, in potentatu suo seculi. Ibi, hoc est, in eo loco, ad quem festinamus. Per potentatum ve rō dei, diuinam intelligit potentiam, veluti immensam atq; inuictam. Dominatur autem deus tam præsenti quàm futuro seculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.

Oculi eius in gentes respiciunt. Tanquam ad eos quos in hæreditatem est possessurus, & vendicaturus per fidem. Agnoscas igitur, o Iudæe, quomodo protectionem & custodiam suam deus à te auertit, & ad gentes transtulit.

Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Quod reliquum est, inquit, Iudæi in seipsis, hoc est, apud seipfos non eleuentur, quasi soli ipsi sint, qui à deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant aduersus deum, atque ei contradicebant. Similiter & alij prophetæ exacerbantem domum eos appellauerunt. Vel aliter: Iudæi illi exacerbantes dici possunt seu potius vt Græca dictio magis propriè significat, amaricantes, qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, & acetū in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt hæc prophetæ verba, ob eas rationes, quas alibi prædiximus. Quicumque etiam fuerit fidelis, qui deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quàm inimicas ac barbaras gentes.

Benedicite gentes deum nostrum. Gentes dico, ad quas custodia & protectio dei pertransiuit.

Et auditam facite uocem laudis eius. Hoc est, maiori voce extollite. vel auditam facite uocem laudis iis hominibus, qui post vos futuri sunt.

Qui posuit animam meam ad uitam. Per vitam, libertatem intelligit: quoniam seruitus, vt sapientes dicunt, morti similis est.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conuersionem, ac vitam meam à pietate ac religione ad impietatem peruertere non permisit.

Quoniam probasti nos deus. Hæc verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuere Daniel

niel & tres pueri, & alij huiusmodi. Deinde connumerant genera disciplinæ. Probasti nos, inquit, in tentationib⁹: hoc est, exquisiuiti quo nam modo fidē ac paciētiam haberemus.

Ignem nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictū est, in quo fuerunt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem, atque calamitatum flammam intelligere.

Induxisti nos in laqueum. Hoc propter lacum leonum dictū videtur, in quē Daniel immissus est: tametsi omne aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimirū & verbera, quibus premebamur. Verisimile est autē eos verberibus sepe fuisse afflictos. Vel per tribulationes, òne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominē, veluti totum à parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subiecisti nos inimicis nostris, dedisti que eis, vt conculcaremur. Metaphoricus enim sermo est. Olim nanque reges qui aliquos deuicerāt, solebant in triumphis captiuorum capita conculcare.

Transiimus per ignem & aquam. Per ignem & aquam, varias calamitates intellige, & quia animam incendūt, & quia demergunt & suffocant. Illud quærendum videtur, cur deū potius accusent Iudæi, eique calamitatum suarum causam adscribāt, potius quàm Babylonis, à quibus afflicti fuerāt. Deo etenim dicunt: igne nos examinasti, itē induxisti nos in laqueum, & alia huiusmodi. Ad quod dicendum est: illos deo omnia hæc adscribere quia cognoscebāt ab illo fuisse, vt inimici tāta potuissent aduersus se: permittit autem sæpe numero seruos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamen tu nostri misert⁹ in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animaduertendum, quòd verba illa: probasti nos, & quæ sequuntur: vsque ad illa: eduxisti nos, vt Paulus docet, prædicta sunt, ex persona martyrum Christi, Hæc etenim omnia Christi martyres diuisim saltem sustinuerunt.

Introiimus in domum tuam in holocaustis. Iuxta historiam, verba clara sunt, iuxta anagogen domus dei cælum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum, quas iusti ac sancti viri deo sacrificant.

ἐν τῷ αὐτῷ, τῷ δὲ δισπύρου πρὸ τῆς θύρας, τῷ δὲ αὐτῷ, τῷ δὲ αὐτῷ.

παρεπι- κεραινοντες

ἐν τῷ αὐτῷ.

PSALMVS

Reddam tibi nota mea quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod verò ait: locutum est, os meum, declarando dixit priora illa verba: distinxerunt labia mea.

Holocausta medullata offeram tibi. Non simpliciter dixit holocausta sed pinguia. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, & præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boues cum hircis. Iuxta historiam quidem, vt alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia, quæ hic commemorantur in sacrificiis. iuxta anagogen verò, incensum dici potest bonus ille odor, qui ab anima munda, ac pura spirat: Arietes verò, principales animæ cogitationes, quæ veluti cornu quodam carnales feriunt passionibus: & boues, ipsius corporis operationes, Est etenim bos terræ operator, & hominis corpus, è terra creatum est: & terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabatur. Omnia hæc, inquit, tibi offeram, vbi me ab inimicorum seruitute liberaueris.

Venite, audite, & narrabo vobis, omnes qui timetis deum, quanta fecit animæ meæ. Ordo huius versiculi fit per hyperbaton, vt sit sensus: venite, & audite omnes, qui timetis deum: & narrabo vobis quanta fecit animæ meæ: hoc est, quanta fecerit mihi. Vel per se simpliciter legendum est, quæcunque fecit animæ meæ: hoc est, quæcunque fecit mihi bona. Deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Exaltaui, inquit, linguam meam, inuocando illum mihi in auxilium. obseruandum verò est, quod præpositio, sub, posita est præ præpositione, in: ac si diceret: in lingua mea: & simile est, quod alibi legimus: sub lingua eius labor & dolor: item: venenum aspidum sub labiis eorum.

Iniustitiâ si aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus. Quando, inquit, deum rogabam, iniustum tunc aut iniquum quidpiam in corde meo non considerabam, sermonique suo propheta fidem faciens, ait: si huiusmodi alicuius rei mihi fui-consciens, nunquam me in posterum deus exaudiat, quando eum inuocabo.

Propterea exaudivit me deus. Quoniam scilicet puro ac

SEXAGESIMVS SEXTVS.

178

mundo corde ei preces obtuli. Si aliquid ab eo igitur consecuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intēdit voci orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

Benedictus deus qui non amouit orationem meam. A se, inquam, eam non amouit.

Et misericordiam suam d me. A Communi sensu sumendum est verbum: non amouit.

In finem in hymnis psalmus canticum

In finem inscribitur, quoniam dei verbi incarnationem prædicit. ad cuius finem respicere lectorem iubet: in hymnis verò, quia laudandum illum esse admonet. Quid autem sit psalmus canticum, diximus in proœmio operis.

PSALMVS 66.

Eus misereatur nostri & benedicat nobis. Præuidens propheta diuinæ incarnationis mysterium, adimpleri supplicat, quod præuidet. Et primo quidem deum petit: vt humanæ misereatur nature, quæ sub seua demonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat.

Quid autem sit benedicere, vide in. v. versiculo psalmi xx.

Appareat vultus eius super nos. Vultus seu facies patris, filius est. Qui vidit enim, inquit, me vidit & patrem meum. Optantis igitur in morem propheta ait: appareat vultus eius: hoc est, vtinam illuceat nobis vultus patris, ipse scilicet filius, sua nimirum incarnatione: & super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel, vultus eius: hoc est, vultus Christi secundum carnem, ipse videlicet Christus nobis illuceat.

E: misereatur nostri. Bis deum rogat vt sui misereatur, veluti optata rei valde cupidus.

Vt cognoscant in terra uiam tuam. Hoc, inquit, atque illud fieri opto, vt homines qui in terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conuersationis tuæ, per quam tu ambulasti, & quæ tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque vt homines, inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam quæ propter nos facta est. Hæc etenim salutare appellat, quia propter eam saluamur.

Confiteatur tibi populi deus, confiteatur tibi populi omnes. Po



populi quidem simpliciter dicti, ij intelligendi sunt, qui ex circuncisione: populi autem omnes, ij qui ex gentibus credere, veluti plures ex multis nationibus congregati. Confiteatur autem: hoc est, gratias agat, & laudent, quod propter eorum salutem humanam carnem assumpturus es.

*Latentur, & exultent gentes.* Hæc clara sunt. De lætitia autem, & exultatione, plerunque alibi diximus. Deinde causam lætitiæ addit.

*Quoniam iudicabis populos in reſtitudine, & gētes in terra dirigēs.* Quoniam Iudæos, qui olim populi tui fuerunt, iustè iudicabis: eo quod te non susceperint. Et existens in terra, dirigēs gentes ad semitam virtutum. Vel dirigēs gentes, quæ in terra sunt.

*Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes.* Eandem rursus sententiam repetit, vt celeres populos faciat, & promptiores eos reddat.

*Terra dedit fructum suum.* Hominibus etenim à deo bene dictis, terra abundè fructificauit: vel fructū terræ homines appellat, qui è terra nati sunt, quique per tribulationes, & virtutum exercitationes deo in fructū dati sunt. vel per fructum, ipsum Christum intelligit.

*Benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus.* Vide apertum ac denudatum sanctissimæ trinitatis mysteriū, hac triplicatione deus, deus, deus.

*Et metuant eum omnes fines terræ.* Ea triplicatione quidè vt diximus tres expressit personas, singulari autem sermone, eum, non eos, adorari iubens, diuinitatis vnitatem significauit. Nam & si vnaquæque personarum deus sit, omnes tamen personæ non tres dii, sed vnus esse deus dicuntur,

*In finem psalmus cantici ipsi David.*

*In finem quidè inscribitur, quia saluatoris aduentum, & demonum destructionem manifestius prænūciat: quid autem sit psalmus cantici, iam alibi diximus.* PSALMVS LXVII.

*Xurgat deus, & dissipentur inimici eius.* Cum dæmones in humanum genus tyrannidem exercent,

**E**xultent, nec homo aliquis, nec angelus captiuus hominibus opem ferret, vocat propheta in auxiliū, ipsum omnium creatorem, rogās eum, vt celeri-

ter exurgat. Surrectionem autem in deo, sanè & dignè deo intelliges, motum quendam esse ad delinquentium vindictam. Et licet verbum, exurgat, imperatiui sit modi, vt ex Græca lectione apertè dignoscitur, sensum tamen optantis habet hoc in loco: & simili modo alia sequentia verba: quæ admodum & multis aliis in locis reperitur: vbi etiam diximus: Inimici autem dei, propriè domones sunt, veluti rebelles, ac deo aduersantes.

*Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius.* Fugiant à præsentia & conspectu dei, illius, vultum in carne ferre nequeunt. Quod etiam re ipsa accidisse videmus: cum sicubi Christus coleretur, illius adeò præsentiam fugerent dæmones, vt retro nunquam conuerterentur.

*Sicut deficit fumus deficiant.* Quemadmodum deficit fumus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsimur ac dissipati à sancto spiritu.

*Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei.* Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cera liquefit, ita dæmones à conspectu Christi, qui ignis consumens est, defluentes euanescent. Et quod ait: pereant: non ideo dixit, quia prorsus delèdi sint dæmones, ita, vt amplius, nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt. Eisdem etiam dæmones propheta peccatores appellat, quia & primi omnium in deum peccarunt, & quia peccatorum inuentores merito dici possunt & magistri.

*Et iusti latentur.* Per iustos, eos intelligit, qui per fidem in Christum erant iustificandi. Hi igitur destructa dæmonū tyrannide latentur.

*Exultent in conspectu dei & delectentur in lætitia.* In conspectu dei, qui eos nimirum protegit, & custodit, iuxta illud: oculi domini super iustos. Verba autem exultent, delectentur, & latentur, idem significant: cōiuncta tamen summam gaudij indicant intensiorem.

*Cantate deo.* Vos qui huiusmodi gaudio digni facti estis.

*Psallete nomini eius.* Hoc declarauimus in tertio versiculo viii. psalmi.

*Iter facite ei, qui ascendit super occasus, dominus nomē illi.* Ad apostolos est sermo, quo iubentur vt ad gentes excurrant, & viam animarum, ipsarum scilicet gentium, per prædicationē

aduenienti Christo præparent. Simile illud est, quod apud Esaiã ex persona præcursoris dictũ legim⁹: parate viã domino: viã, inquit, Christo facite, omne impedimētũ ex ea, atq; offendiculum auferentes. Ascēdere autem eum dixit super occasus, quia cum inaccessibilis lux sit, & sol iustitiæ, super hominum animas ascendit, & per fidem in his animabus habitauit quæ antea occasus, hoc est noctes meritò dici poterant, propter obscuritatem atque caliginem erroris, quolim circumfusæ detinebantur. Vel, occasus dixit, pro vniuerso mūdo, iuxta illud, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non compræhenderunt. Tenebras etenim illic euangelista vniuersum orbem: hoc est, vniuersos mundi homines appellauit. Deinde etiã illius nomen dicit quòd scilicet dominus omnium ac deus est ille, qui ascendit, vt diximus.

Et exultate in conspectu eius. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

παρὰ χθονὸς  
καὶ νεφελῶν.

Turbentur à facie eius patris orphanorum ac iudicis viduarum. Quod ait, à facie eius, exposuimus superius in secundo versiculo. Patris autem & iudicis appellatione, & summã illum prouidentiam, & curam habere demonstrat, & iudicandi insuper potestatem exercere. Nam & curam eorũ habet deus, qui omni videntur ope destituti, & iudex etiã eorum est, qui per alicuius iniuriam opprimuntur. Orphanos præterea, ac viduas eos appellat, qui ex Gentibus crediderunt, alterum quidem, eo quòd patrem olim suum, diabolum videlicet, abiecerunt, alterum verò, quia fideles animæ quæ crediderunt, ipso prorsus viduatæ sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, & cui adhæserant: quippe cum post prædicationem & baptismum, alium patrem aliumque sponsum, loco priorum receperint: ipsum nimirum deum, quem in patrem quidem acceperunt veluti curatorem, & prouidentiam necessariorum omnium habentem, atque in sponsum, cui vt castæ virgines coniungantur per fidem.

Deus in loco sancto suo. In cælo nimirum, & subintelligitur, verbũ, est, Nã cũ dixerit: exurgat deus: itē: iter facite ei qui ascēdit super occasus: necessariò subdidit: deus in loco sancto suo: vt doceret, quod ille deus, qui existit in cælo, vbi locum sanctũ suũ esse dicimus, idē ille est, qui exurgit in auxiliũ, & qui ascēdit super occasus, & qui administrat, quæcunq;

que ei grata sunt, nullatenus loci mutatione, nullo transitu. est etenim incircūscriptus deus. Simile etiã illud est: Nemo ascēdit in cælũ, nisi qui descēdit de cælo filius hominis, qui est in cælo. in terra etenim cōuersans dei filius in cælo erat indiuisus à patre. Dicitur etiam locus sanctus, ecclesia fidelium, & quilibet fidelis vir religiosus, ac deo gratus.

Deus habitare facit unius moris homines in domo. Vnius moris homines eos esse intellige, qui iusti sunt ac virtute præditi, veluti omni prorsus malitiæ duplicitate ac doli complicatione carētes, vni tantum rei, hoc est, diuino cultui incubentes. hos etenim homines deus in ea domo habitare facit, de qua Apostolus Paulus dicit: quòd habitationem ex deo habemus non manu factam, æternam in cælis. Symmachus verò pro hominibus, quos unius moris esse dixit propheta, seu vnanimis, monachos reddidit: quasi ab omni mūdano negotio prorsus segregatos, ac solitarios: quosq; singulariter deus habitare facit in paruis domiciliis. & iuxta hunc sensum prædicare videtur propheta Anachoretarũ vitã.

Educens vincētos in fortitudine. Educens, hoc est, liberans, eos nimirum, qui peccatorum suorum cathenis, & demonum vinculis, hoc est, affectibus seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus vincēti, atque alligati sunt: quo sermone fideles intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit autem eos in fortitudine, hoc est, in diuina virtute, ac potentia, quæ tyrannum deuicit, vel etiam, in virtute sermonis euangelici.

Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Non solum, inquit, tu Gentiles educis è vinculis, sed & ipsos etiam ex circuncisione Iudæos, quos exasperantes appellat, seu exacerbātes, ea ratione quam diximus in psalmo LXV. Possunt etiam verba hæc ita intelligi, vt prophetiam contineant, de vniuersali mortuorum resurrectione: quòd scilicet deus ex monumentis omnes vincētos mortis vinculo, educet, ac suscitabit, & quòd similiter educet Iudæos. illa autem verba, qui habitant in sepulchris, ad maiorem declarationem dicta sunt, & per ea omnes homines significare voluit, qui mortui fuerint, vbicunq; id eis acciderit, aut in terra, aut in mari, aut in igne.

Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertrāsires in

*deserto, terra mota est, etenim cæli distillauerunt.* Quando dixisti ad Iudæos, ecce dimittitur domus vestra deserta, & quando Hieremiæ prophetia ex persona Christi prolata, finē accepit, quæ dicit: quoniam dereliquerunt domum meam, diuisi hæreditatem meam. Tūc etenim postquam egressus es, recedens à conspectu populi, qui eouſq; tuus fuerat, & pertransisti ad ecclesiam ex gentibus cōgregatam, quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia, atque cognitione dei, sterilisque, atque infructuosa germine virtutum, tunc, inquam, postquam existi, terra commota est, passionis nimirū, & resurrectionis tempore. & cæli distillauerunt, descendente sancto spiritu in Apostolos, in die Pentecostes. vel terra cōmota est, pertransientibus gentibus ab errore ad veritatem, & stillauerunt Apostoli aquam prædicationis, qua fideles irrigabantur animæ. Apostoli etenim cæli esse dicuntur, & quia cælestia sapiunt. & quia quibuscunque terrenis rebus super eminent. illa autem coniunctio, enim, superflua est.

*A facie dei Sinai, a facie dei Israel.* A facie dei circumloquēdo dixit, pro ab ipso deo, vt sit sensus: hæc facta sunt ab eo, qui est deus montis Sinai. ipse etenim idem est, qui & deus Sinai dicitur, & deus Israel. Horum autem nominum meminit propheta, quia & in monte Sina, deus miracula operatus est, & quia apparuit Israel, hoc est, patriarchæ Iacob. est enim idem deus, qui hæc omnia operatur, & non est alius deus præter eum.

*Pluuiam voluntariam sepegabis deus hæreditati tuæ.* Per hæreditatem dei gentes intelligit, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. per pluuiã verò euangelicum sermonem, quo duriores irrigantur, ac molliuntur animæ: quam Euangelij pluuiam appellat voluntariam, eo quòd Mosaica lex non data erat ex mera dei voluntate, sed potius ex dispensatione, neque enim optabat, aut volebat deus sacrificia, aut alias eiusmodi varias obseruationes, quæ habentur in lege. quis enim hæc exquisiuit? & rursus alibi dominus. Ad duritiam vestram Moyses hæc scripsit, ab initio autem non erat sic. Euangelicæ autem prædicationis sermo, diuinæ prorsus cōgruit volūtatī. Vel voluntariam ideo appellat, quia lex etiam inuitos iubebat legem seruare, alioquin lapidabat, cēdebat, incendio perdebat, & seuiſſimè de-

nique occidebat. Prædicatio autem euangelica neminem cogit, sed volentibus tantum offertur.

*Et infirmata est, tu uerò perfecisti eam.* Infirmata est, & debilitata, ac diu oppressa idolorum tyrannide. tu uerò sanam eam, & perfectam reddidisti, per baptismi regenerationem, renouans nimirum eam, & super solidam mândatorum tuorum petram stabiliens.

*Animalia tua habitabunt in ea.* Ii nimirum qui à te spiritua- li cibo aluntur, quique animam, hoc est, vitam habent in te. vel, per animalia Christi, Apostolos itellige, quos Abacuch equos appellauit: induxisti, inquam, in mare equos tuos, mare appellans, amaram, saluginosamque, ac sterile olim gentium infidelitatem.

*Parasti in bonitate tua pauperi deus.* Per pauperem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim spirituales diuitias acceperat. neque enim legē habebat, aut prophetas, sed præsumma dei benignitate aliæ eis paratæ fuerunt diuitiæ: illa nimirum pluuiæ voluntaria.

*Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa.* Hoc ad Apostolos, pertinet, quib⁹, cū piscatores essent, atq; idiotæ, subministrauit de⁹ sapiētię uerbū, atq; hoc tāta cū uirtute, vt multa etiam, atque admirabilia operarentur miracula.

*Rex uirtutum dilecti.* Dilectum appellat vnigenitum filiū deum, de quo dictum legimus à patre: Hic est filius meus dilectus. per uirtutes uerò dilecti, ipsos apostolos intellige, ueluti illius milites. eos etenim vt milites suscepit, vt summa vi, ac potentia aduersus dæmonum impetum resisterent. harum autem uirtutum ipse deus pater, rex dicitur esse, regno hoc nimirum sibi per filium parato.

*Speciei domus diuidere spolia.* Dabit, inquit, eis de⁹ uerbū, vt inimicorū exuias diuidāt: ipsas nimirū gētes. deuictis enī dæmonib⁹ expoliauerūt eos apostoli, & ab illis homines eos abstulerūt, qui illis antea iusseruiebāt. Dabit, dico, deus apostolis uerbū, vt inimicorum spolia diuidāt, formosissimæ ac speciosissimæ fidelium ecclesiæ: in qua ueluti in decētissima domo Christus dominus habitat: quemadmodum & nos diuisa ea esse conspiciamus. Apostolorum enim alter gentem illam, & alter alteram ad fidem adduxit. possumus etiā per speciem domus, euāgelij pulchritudinē intelligere, quo ueluti

<sup>ἡ γραική.</sup> quopiam instrumento apostoli hæc spolia diuiferunt: verum tunc non speciei legendum est, sed specie. vtraque enim lectio Græcis potest verbis accommodari.

*Si dormiatis inter medios clericos.* Dormire in præsentis loco posuit pro mori. sermo enim prophetæ est ad apostolos, dicentes, ita demum adducetur vobis hæc spolia, si moriemini inter medios clericos, hoc est, inter medias gentes, quæ in clericum, hoc est, in sortem, vobis datae sunt. & sanè quidem prædicantes occisi sunt. vel aliter: si dormieritis, hoc est, si immorati fueritis. immoratur enim & diutius permanet, qui dormit.

<sup>ἡ ἑβραϊκή.</sup> *Alæ colubæ deargētata, et posteriora dorsi eius in pallore auri.* Colubam putamus Christum esse, ob eius nimirum mansuetudinem, ac patientiam. per huius autem colubæ alas, Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorè, seu magis extremam partem: per posteriora autem dorsi, quæ Græci vnico vocabulo <sup>μετάπρηνον</sup> dicunt, & nos possumus scapulas dicere, animam Christi intelligit, tamquam interiorè, ac magis tectam partem. splendidum, inquit, atque elegans est Christi corpus, & argenti instar refulget. omni enim caret peccati macula, verum ipsa etiã anima, nõ minori luce, ac fulgore splendescit, cum purissimo possit auro comparari. ab ipsa enim diuinitate, cui vnita, atque coniuncta est, huiusmodi lucis radios sumit. pallorè verò auri dixit, quia pallere solet aurum, quod purissimum est. Alij præcedentem versiculum huic coniungentes, ita exponunt: si stabiliti fueritis in medio duorum testamentorum, veteris nimirum, & noui, stabilis enim ac immobilis permanere videtur, vt diximus, qui dormit: & fortes merito appellari possunt duo testameta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum nouo populo, post crucem, in sortem data sint. si igitur constiteritis in medio vtriusque testamenti, & quod nouum est, veteri consonum credideritis (vetus etenim figura est, & nouum veritas,) tunc alæ columbæ, hoc est exteriores, ac simpliciores sancti spiritus sensus, splendidi esse vobis videbuntur, & scapulæ, hoc est, interiores, & magis mysticæ contemplationes, instar pallidissimi, ac purissimi auri fulgorem, ac lucem suam vobis demonstrabunt. & quanquam vtrūque ex his metallis splendidissimum sit, auri tamen splendor intensiorem præferet fulgorem. per columbam verò, sanctum spiritum intelligunt, qui in columbæ specie super

Christum descendit, cum baptizaretur.

*Dum discernit celestis reges super eam, quasi niue dealbabuntur in Selmon.* Per reges, ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod cæli regnum hæreditarunt: quos etiam in psalmo quadragesimo quarto principes appellauit. Prædicat igitur futurum in die pentecostes sancti spiritus in apostolos aduentum. Quando celestis, inquit, deus mittet ac diuidet, hoc est, quando fortietur reges super eam, super eam, inquam hæreditatem, hoc est, super gentes quæ hæreditas Christi sunt: quod tunc futurum erat, quando ad apostolos diceretur: cunctes docete omnes gentes: tunc reges illi veluti niue quadam dealbabuntur, hoc est, clari ac splendidi fient, per gratiam scilicet sancti spiritus. & locum etiam addidit, dicens: in Selmon. Ipsam autem intelligit Hierusalem, vbi post domini assumptionem discipuli cõsederunt, donec induti sunt virtutè ex alto. Obseruandum est autem quod dictio, dum, septennero futurum tempus designat, vt in præsentis loco: dum discernit, hoc est, postquam discreuerit. hanc autem obseruationem, tradidimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi.

*Mons dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis.* Montem dei ecclesiam fidelium appellat, veluti à terrenis eleuatam, & contemplatione atque actionibus suis tendentem in cælum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam eius effectam, atque in illius potestatem delapsam: pinguem etiã ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam: & deinde coagulatum, seu (vt magis poscit Græca dictio) caseatam eam esse dicit ob soliditatem dogmatum quæ in ea sunt. Caseus etenim, sicuti à coeundo dictus est, aut à lacte coacto, ita etiam soliditatem quandam significat. Postremò pinguem rursus appellat, ob charismatum ac donorum sancti spiritus abundantiam. Variis verò laudibus hunc montem laudat atque exornat propheta ob varias nimirum, ac multiplices illius virtutes.

*Quare suspicamini montes coagulatos?* Ad ecclesiæ inimicos est sermo. Quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam hunc nostrum montem?

*Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo.* Mōs, inquit,

χιονωθι-  
σουζα.

τι τυρωμα  
νον σου.

quem deus voluit suum esse, vt illic habitaret, hæc inquires, Requies mea in seculum seculi.

Etenim dominus habitabit in finem. In finem, hoc est, perpetuò. Quid ad hoc dicent Iudæi. Neq; enim habitauit perpetuò dominus in Sion, sed certo ac finito tantum tempore.

Currus dei in infinitum multiplicatus. Cum superius dixerit, iter facite ei qui ascendit super occasus, nunc in specie currus dei meminit. Per currum verò dei, eos omnes intelligere possumus, qui fidei habenas susceperunt, quique ad suaue Christi iugum iuncti sunt, ascensorumque & aurigam eum habent. Huiusmodi enim homines currus dei dici possunt: quinimmo & currus multiplicatus ab antiquo illo iustorum curru, qui inter Iudæos erant.

Milia abundantium. Subintellige verbum, sunt. Abundantium verò vbertate, ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis: in Sina erat in sancto. Subintellige relatiuum, qui, vt sit sensus: Ille dominus in eis est, qui olim erat in sancto Sina: & abundat altera prepositio, in. Vnus igitur atque idem deus est ille, qui tunc in Sina, & qui modo legem statuit. Sanctum autem Sina appellat, veluti sanctificatum, ipsius dei præsentia, atque ei dicatum.

Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem. In altum, hoc est, in crucem vel in cælum. Ascensus autem hic, libertatem ostendit: dum ait: ascendisti sponte tua nimirum. Tu etiam ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercebat, crucis iaculo confodisti, & gentium captiuitatem captiuasti, quam ille antea captiuauerat, eos sibi in seruitutem redigens. Propterea ipse dominus alibi ait, cum autem exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me.

Cepisti dona in hominibus. Verùm apostolus Paulus hunc referens versiculum, non cepisti, ait, sed dedisti, & vtrunq; factum est. Nam ab iis qui ad se accedunt deus fidem, & gratiarum actionem capit, & eis contra multiplicia tribuit charismatum dona.

Etenim non credentes ut inhabitares. Accepisti enim eos homines, qui primum non credebant. Accepisti autem eos, vt inhabitares in eis, si te dignum effecti essent habitaculum.

Dominus deus benedictus, benedictus dominus de die in diem. Vide sermonem de sancta trinitate: Dominus deus & domi-

aus. Sic enim Moyses dixerat: Dominus deus tuus, deus vnus est. Et cum laudandum eum esse dixisset de die, hoc est, per totam diem, dictionum obscuritatem declarauit, addens, in diem. Alij autem verba hæc, de die in diem, simpliciter intelligunt, pro, semper, & per dierum successionem.

Prosperum iter nobis faciat deus salutarium nostrorum, deus noster, deus salutis. Hoc etiã in loco contèplari licet sermonem de trinitate. Nam ter hic inuocatur dei nomen. Et quia in Græca lectione dictio, salutarium, & dictio, salutem solo accètu differunt, aliqui etiam deum salutem legunt, & sensus idem est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eundem sensum pertinet, ac si diceret: Deus saluator noster, & deus saluans.

Et domini domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, dei pertinet, vt à morte quis ad vitam educatur. Per mortem verò & illam intelligere potes, quæ corporis operationes extinguit: ipsam nimirum naturalem mortem. Et illam quæ virtutum operationes in anima mortificat, quam appellamus peccatum. Ab vtraq; enim morte potest nos deus liberare. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt prophetiam contineant de saluatoris resurrectione, qui primus exiit à morte. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Veruntamen deus confringet capita inimicorum suorum. Principales, inquit, atque efficaciores dæmonum potentias confringet, quas capita ideo appellauit, quia in capite potiores ac præcipuæ sunt nostri corporis vires. Abundat autem hoc in loco, dictio veruntamen. Huiusmodi autem confractioem capitum, non intelliges corporalem esse, cum corporibus careant dæmones. Sed intellectualiter, cum & ipsi intellectuales sint substantiæ.

Verticem capilli perambulantium in delictis eorum. Confringet, inquit, deus capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est, conculcantium verticem comæ, comæ dico quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Conculcare verò delinquentium comam dicuntur dæmones, eo quod peccatores quosq; veluti sibi subiectos conculcant. Possumus etiam immutato sermone, aliter exponere: quod confringet dominus capita hominum perambulantium, hoc est, inuestigantium in delictis humanis capillum verticis, hoc est, tenuissima quæque hominum pec-

Τὸ ἄρμα  
τῆ θεῶ μν-  
ριοπλασί-  
ον.

Χιλιάδες  
ἐυθύνων-  
των.  
Ἐρ σινῶ  
ῆρ.

Ἐχμαλώ  
τευσας  
ἄχμαλώ  
σιαν.

Ἐὶ καὶ  
ἐκινῶσαι.  
ἡμέραν  
καθ' ἡμέ-  
ραν.

κατενοῶ  
σα τὸ σῶς  
ῆρ.

ata. Exquirunt etenim dæmones, etiam hæc minima, quæ-  
tias animam viderint rationem deo esse reddituram.

<sup>Ε'κ.</sup> Dixit dominus, ex Bassan conuertam. Bassan confusionem  
significat, seu sordes. Conuertit igitur deus eos, qui fideles  
fuerunt ex gentibus ab Idolorum cōfusione, atque à sordi-  
bus peccatorum.

<sup>Ε'μ Βυθός  
θαλασσης.</sup> Conuertam in profundis maris. Conuertit autem eos de-  
us à sordibus, vt diximus, atque hoc in sacro baptismatis la-  
uacro, quod profunda maris appellauit. In eo etenim deus  
amarum ac saluginosum demerit peccatum, quemadmodū  
& Michæas propheta prædixit. Ipse, inquit, cōuertet nos,  
& miserebitur nostri, & dissoluet peccata nostra, & proiciē-  
tur in profunda maris. Per profunda etiam maris, peccato-  
rum profunditatem, hoc est, grauissima quæque delicta pos-  
sumus intelligere: à quibus delictis conuertit nos deus, ad  
virtutis lucem adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit  
in profundis, expones, pro ex profundis, vt sit præpositio  
pro præpositione.

Vt intingatur pes tuus in sanguine. Hoc autem facies, o do-  
mine, vt sæuos prorsus superes dæmones. Est enim sermo  
metaphoricus, & tractus à strenuorum militum certamine,  
qui cum fuerint victores, cæforum hostium cadauera con-  
scendunt, & in defluenti sanguine pedes intingunt. Huius-  
modi translatione vtitur Esaias, ex persona Christi dicens:  
Conculcaui eos in furore meo, & deduxi sanguinem eorum  
in terram, & aspersa sunt vestimenta mea, in victoria. Sen-  
sus igitur præsentis versiculi est, quos eos prorsus supera-  
bit. Vel aliter: intelligendo de Christo: per Christi pedem,  
ipsam possumus ecclesiam intelligere: quæ per fidem eū v-  
bique fert. Ipsius etenim ecclesiæ caput est Christus, & ipsa  
rursus Christo pedum vicem præstat. Hęc igitur ecclesia in-  
tincta est in Christi sanguine, eo nimirum signata, atq; in-  
tincta, vt quæadmodum ferrum tinctura, sic & ipsa eius san-  
guine consolidata fuerit, ac roborata. Vel etiam martyrum  
sanguine, tametsi intellectualiter dæmonum sanguinem in-  
tellectualiter occiforum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A communi sen-  
su rursus sumendum est verbū, vt intingatur. Canes autem  
Christi, episcopi sunt, qui insidiatores expellūt, & rationa-

les greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis  
lingua intincta est, in sanguine nimirum qui profluebat ex  
inimicis. Subaudiendum est enim aliquid ex præcedēti ver-  
siculo. ita vt ordo ac sensus perfectus sit: vt intingatur, in-  
quit, eorum lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso deo pa-  
tre nimirum adiuta. Est autem hic sermo metaphoricus. Cæ-  
sis siquidem inimicis, cædentium canes lambere solent oc-  
cisorum sanguinem, & illorum cadauera dilaniare.

Visti sunt incessus tui deus. Per incessus hic actiones Christi  
in carne, conuersationemque, ac vitam eius intelligit, quo-  
rum omnium spectatores apostolos fuisse legimus, iuxta  
quod per alium prophetam dicitur: post hæc in terra visus  
est, & cum hominibus conuersatus est.

Incessus dei mei, regis mei, qui est in sancto. Vide quàm inge-  
nuè beatus Dauid, Christum fateatur deum esse, veluti qui  
certissimam futurorum habebat scientiam. Sanctum autem  
patrem ipsum appellat, in quo filius ineffabiliter est. Ego  
enim, inquit, in patre, & pater in me est.

Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Apostolos prin-  
cipes appellat, quemadmodum & alibi: Constitues, inquit,  
eos principes super omnem terram, & diximus in psalmo  
quadragesimoquarto. Hi igitur principes omnes alios cre-  
dentes in fide præuenerunt. Per psallentes verò, ipsos pro-  
phetas intelligit, eo q̄ omnia cecinerint, ac prædixerint, quæ  
ad Christum pertinebant. His igitur prophetis apostoli cō-  
iuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt, quia &  
tempore & prædicatione illos consecuti sunt.

In medio iuencularum tympanistrarum. In medio Iudai-  
carum synagogarum, quæ propter vitæ atque conuersatio-  
nis imperfectionem, adolescentulæ adhuc, hoc est, imperfe-  
ctiores fuisse dicuntur, & tympanistriæ, quia non tam spiri-  
tuale, quàm corporale obsequium, atque cultum deo in re-  
ligione sua exhibebant, ex corporea enim pelle conficitur  
tympanum. Vel in medio ecclesiarum quæ vbique locorum  
sunt. Quæ adolescentulæ etiam dici possunt, ob nouam pu-  
ræ ac sinceram fidem, & tympanistriæ, quia in dei ob-  
sequiū corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mor-  
tui corporis pelle confici solent.

In ecclesiis benedicite deo. Hic sermo legalis cultus cessa-

Ε' θεοπαθῶς  
συναιστο-  
εἶναι

tionem prædicit, & ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigendæ erant, Nam olim vnicum tantum erat omnibus Iudæis templum.

*Domino ex fontibus Israel.* Domino rursus benedicite, ex legis ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdã fontibus perennibus Israelitico populo, dei doctrina atque cognitio perpetuò scaturiebat, ex quibus fontibus sancti patres ac deo pleni, multa haurientes, hymnos in dei laudem composuerunt.

*Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.* Illic, inquit, in ecclesiis Benjamin aderat, apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamin, & adolescentulus, seu (vt magis possit Græca dictio) iunior dicitur, quia vltimis omnium apostolorum ad fidem accessit. Et in mentis excessu, seu (vt propriè est Græca dictio) in ecstasi, propter raptum eius ad tertium cælum de quo ipse ait: siue in corpore, siue extra corpus, nescio: deus scit. Nã & in beato Paulo ea impleta sunt, quæ de Benjamin à Iacob patriarcha in benedictionibus prædicta fuerant: Benjamin lupus rapax mane comedet, vespere diuidet cibum. Ipse siquidem Paulus ab initio, lupi instar, ecclesiam vastabat, furore atque cædibus penè eam deuorans, & tandem conuersus, non tantum his cædibus abstinit, sed spiritualem cibum, atque cælestem panem ecclesiæ fidelibus, per vniuersum orbem, vt fidelis ac prudens distributor, diuisit.

*Principes Iuda duces eorũ principes Zabulon, & principes Neptalim.* Ipsarum, inquit, ecclesiarum duces erunt apostoli. Apostolos enim intelligit, dum trium harum tribuum principes nominat. Nam & Iacobus, & cæteri fratres domini è Iudæ tribu fuerunt, Petrus, Andreas, Ioãnes & Philippus ex vico erant Bethsaida, Matthæum & Iacobum Alphæi degisse legimus in Capharnaum: Simon autè Zelotes Cananæus fuit. Omnia autem hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulum & Neptalim tribubus in sortem obuenerat. Similiter & alij apostoli ex his tribubus originem trahebant. Et principes eos appellauit non quòd ciuitatibus & locis illis dominarentur, sed quia excellentiores, atque honoratiores erant, animi nobilitate. Vel subintellige dictionem, ex, vt sit sensus, quòd principes fuerunt ex tribu Iuda, ex tribu Zabulon,

Zabulon, ex tribu Neptalim.

*Manda deus uirtuti tuæ.* Hæc ad patrem dicta sunt, vt filio mandet ea, quæ ad prædicationem pertinerent, Ame ipso et enim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcūque audiero à patre. Quòd autem Christus virtus dei dicatur Apostolus docuit, dicens de eo, quod dei virtus est, & dei sapientia

*Confirma hoc deus, quod operatus es in nobis, à templo tuo in Hierusalem.* Hæc ad filium dicta sunt, vt Euangelij prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem, ac potentiolem reddat: Vel confirma quod operatus es à templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculum diuinitatis. Nam quod ait, à templo tuo exponi debet, hoc est, per templum tuum, quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitauit in Hierusalem. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

*Tibi offerent reges munera.* Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges, templa sunt, & prædia deo dicata, & varia alia dona ab eis diuino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerent, cum primùm te immortalẽ eorũ esse regem, & deum cognouerunt. Quãquam & immutato versicolorũ ordine, aliter possim exponere, vt sèsus sit: quod ab hoc terrestri tuo templo, reges ferent tibi dona, in supernam Hierusalem, quia per terrestrium horũ munerum oblationem, accessum & gratiam apud deum in cælo consequentur.

*Increpa feras arundinis.* Fac obmutescere, inquit, intellectuales leones, immites nimirum ac sæuos dæmones, qui veluti quidam leones, in arundinibus latent, dũ in leuitate, ac sterilitate instabilium, atque inconstantium in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt: iuxta quod de diabolo scriptum legimus, apud beatum Iob, quòd sub omni dormit arbore, apud arundinem, & papyrum, & caricem. Huiusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus, in iis hominibus, qui plantarum, quas supra commemorauimus proprietates seruãt, qui scilicet, aridi sũt, ad ferendas virtutes, & quia succum atque humorem multũ habent ad nutriendas voluptates. Huiusmodi etenim proprie

tatis, & naturæ sunt papyrus & carex.

*Congregatio taurorum in uaccis populorū ut excludantur qui probati sunt argento.* Per tauros, pontifices & scribas & reli quos Iudæorū principes intelligit, veluti temerarios ac cor nu ferientes. Per vaccas verò, seu (vt potius Græca dictio si gnificat) per iuuenas populorum, plebis multitudinem in telligit, quæ illis suberat. Præfuit enim in armentis tauri & subfuit iuuenæ. Et sensus est: Quod ij, qui cæteris dignita te præminebant, fuerunt in medio populorum, vt Apосто los excluderent, hoc est, vt impedirent eos à prædicatione verbi, Apostolos dico qui argēto, hoc est, qui in fide, aut vir tute probati sunt. Legimus enim in actis, quod cum princi pes sacerdotum, & seniores vocassent Apostolos, & verberi bus cecidissent, iusserunt ne loqueretur in nomine Iesu. Ar gēto autem probatos dixit, pro, probatos tanquam argētū. Est enim Hebraicæ linguæ propriū idioma. Vel subintelli gendo dictionē, quasi alia potest reddi lectio, vt sit, qui pro bati sunt, quasi argentum.

*Dissipa gentes, quæ bella uolunt.* Intellectuales nimirum & sensibiles gentes.

*Venient legati ex Aegypto.* Per Aegyptum omnes Gentiū regiōnes intellige, quibus intellectualis Pharaο, dæmon do minatur. Ex hac etenim Aegypto venturos esse prædicat fi deles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

*Aethiopia præueniet manum suam deo.* Præueniet, hoc est, extendet. Nam qui manum extendit præuenire quodāmo do illud videtur, q̄ procul iacebat. Ab eo igitur quod con sequitur, significauit id quod præcedit. Extendit autem Ae thiopia Candacem illum, quem manum nunc propheta ap pellat, veluti potentē inter Aethiopes. Vis etenim, ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur. Potens autem e rat ille Candaces, cum post reginam in imperio primus ha beretur. Aliqui per Aegyptum vniuersum dicunt orbem si gnificari, eo quod intellectualis Pharaο totius orbis domi naretur, & per Aethiopiam eiusdem orbis fines denotari. Sunt enim Aethiopes in orbe omnium hominum extremi, qui orientem incolunt & occidentem. Reminiscetur enim, inquit, & conuertentur ad dominū, vniuersi fines terræ. Et iuxta huiusmodi expositionem, quod ait: Præueniet manū

ἀνάμνησις

ἡ ἐπέλασις  
αὐτοῦ

suam: simpliciter ac iuxta literam intellige, quod suppli ces ad Christum manus extendet, fidelis scilicet iam af fecta.

*Regna terræ cantate deo, psallite domino.* Hic versiculus ad duorum præcedentium declarationem consequitur. Vni uersas etenim gentes promiscue canere Christo iubet, & psallere.

*Qui ascendet super cælum cæli in orientem.* Qui ascendit in cælum in orientem hoc est, palā, ac manifestè, omnibus vi dentibus Apostolis, qui in terra erant, & videntibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinib⁹. E cælo etenim descendens in terram, descendit in occidentem, hoc est, clā & latenter ab omnibus, velataque & obtecta ineffabili quo dammodo illius diuinitate. Ascendens verò è terra in cæ lum, palam ascendit, & hoc est, quod ait, ascendisse in orien tem. Alij ideò dictum esse putant, in orientem: quia Chri stus in orientali Hierusalem ora esset, quando in cælum as sumptus est. Ita enim iacere dicunt ad Hierusalem montem Oliuarum. Cælum verò cæli illud appellat, quod est supra firmamētum, quodque ante omnes alios cælos creatū est. Illud enim firmamenti cælum dicitur. Nam per firmamē tum, nostrum cælum intelligimus:

*Ecce dabit uoci suæ uocem uirtutis.* Vox Christi, Apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. His igitur in die pen tēcostes sanctum dedit spiritum, quem hoc loco beatus Da uid uirtutis uocem appellat, iuxta quod Lucas ait, quod fa ctus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spirit⁹ uehementis. Sonus autē uoci simillimus est. Virtutis verò uocem dixit, quia & ipse dominus uirtutem eum appellauit dicens: donec induamini uirtutem ex alto. Vel aliter: per uocem dei præcurso rem Ioannem intellige, de quo dictum est, ecce mitto angelum meum ante faciem tuam. per uocē verò uirtutis, ipsum Christum, eo quod post salutare illius sermones, diuina quædam vis ac uirtus consequebatur. Nā simulac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adim plebatur.

*Date gloriam deo.* Ad fideles sermo est, mandans vt deum glorificent, qui tantam illis impertitus est misericordiam.

*Super Israel magnificentia eius.* Magnalia, inquit, dei iis



hominibus innotescunt, qui diuinæ contēplationis vacauerint. Israel etenim interpretatur mens videns deū, ille verò qui affectibus, ac passionibus fuerit obcæcatus, contemplari non poterit quanta ac qualia deus ob nostrā sit operatus salutem. Et quod ait: super Israel dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: super fidelium Ecclesiam, quæ mēte ac spiritu Christū videt, fiunt mirabilia dei, quorum contemplatione digna esse semper reputatur.

*Et virtus eius in nubibus.* Per nubes, hic ipsos etiam Apostolos intelligit, veluti supra existētes atq; eminentes à terrenis negotiis, ac veluti spiritali, aqua plenos, quā ex sancti spiritus profundis hauserunt, vt animarum arua ac campos, hoc est, vt ipsos credentes irrigarent.

*Mirabilis deus in sanctis suis.* Soli, inquit, sancti deum admirantur, veluti qui magnificas atq; amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate concipere ac comprehendere possint. Mirabilis igitur atq; admirandus eis est.

*Ipse dabit virtutem & fortitudinem populo suo.* Nouo nimirum populo: virtutem quidem vt ab idolorū errore & seductione eripiantur, fortitudinem verò vt per eam in sincera fide constanter possint permanere.

*Benedictus deus.* Qui rite omnia administrat, qui creauit nos, & denuo iterum reparauit, qui tantis populum suū donis dignum effecit. Et hæc quidem huius psalmi expositio est iuxta Anagogen. Verum & Iudæi iuxta historiam rebus suis accommodare eum conantur. Sed exequi propositum non possunt, scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueāt. Aiunt enim: exurgat deus in auxilium corporalis Israel. Et per inimicos, Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt, quos etiam esse eos dicunt, qui deū oderunt, & peccatores insuper & iniquos. Per iustos verò omnes probos ac virtute præditos viros intelligūt, qui tūc erant inter Iudæos. Et quod ait, Iter facite ei qui ascendit super occasus: aiunt de Arca dictum esse, cum sanctus spiritus parari viam iusserit, per quam deus erat ascensurus, atq; hoc in occidentali parte Hierusalem. Ita enim situm fuisse templum dicunt in quo tandem arca quieuit. Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo, qui Iudæorum populum (quos vnanimis, seu vnus moris homines appellari dicūt,

quia in vnum deum credunt) habitare facit in domo, hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerūt. Magna enim vi eduxit deus Iudæos de Aegypto, seruitute antea illic alligatos, quos & paulo post exasperates appellari dicūt, ratione quā alibi diximus, & sepulchrorū habitatores, eo quod dū in Aegypto essent, tanquam penè mortui reputabantur, & nihil per se poterant operari. Egrediebatur autē tūc deus corā populo in colūna nubis & ignis, & simul cū populo pertrāsibat in desertū. Tunc etiam terra cōcussa est, facta nimirū validissima quadā tēpestate in mōte Sina, & cæli destillauerūt māna. Per volūtariam verò pluuiā, gratā aquā intelligūt, quæ fructuū præstitit copiā. Et infirmata est, eorū nimirū hæreditas, quādo in Aegypto variis calamitatibus atque afflictionibus fuit percussa. Perfecit autē eam deus muniēs & corroborans eā regno. Per animalia verò dei, seipso intelligūt, veluti deo dicatos. Preparasti etiā, inquiunt, tu deus ea bona pauperi populo tuo, erranti in deserto, & certā adhuc regionē non habēti. Et per euāgelizātes, antiquos pphetas intelligūt, qui populo annuntiabāt, vt inimicorū spolia diuiderēt, & ad tēpli pulchritudinē atque ornatū ea deputarēt. Qua in re falsa dicere conuincuntur, cū nulla fuerint spolia, quæ illi ad decorē templi obtulerint, sed vt diximus, Anagogicè hæc omnia intelligēda sunt. Per dilectū etiā, ipsum David intelligunt, aut Salomonem, & verba illa, si dormieritis inter medios cleros, ita exponunt, si stabiliti fueritis in medio prædiorū terræ promissionis, quæ prædia vobis in cleros, hoc est, in sortes cōtigerunt, adeò vestraugeat diuitiæ, vt alæ columbarum, quas prædiuites viri gypsinas super tecta in summę fœlicitatis signū infigere solebāt, futuræ sint deargentatæ, & scapulae, seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornāda. Verū nullibi legimus Iudæos huiusmodi ritū aliquādo seruasse, vt colūbas in domorū tectis infigerēt. Dum discernit hoc est dū eligit cælestis deus reges super Hierusalem, splēdescent & lucebūt illi reges in ea. Montem etiam dei Sion, appellat montem pingue, quia pascentia illic pecora facillè pinguescant, & mōtem coagulātū similiter, seu caseatū, quia pascuorū abundantia assiduè lac præbeat. Verū quod dicitur: etenim dominus habitabit in finē, vt iam præ-

diximus, ab eis rectè exponi non potest. Per currū etiam dei seipfos intelligunt, quasi in ipsis solis deus requiesceret, & quem currum multiplicatum esse dicunt in infinitū, hoc est, valde numerosum, & millia etiam abundantium diuitiis in eis esse: item quòd dominus ille in eis est, qui olim fuit in Sina, cum eorum progenitoribus. Et ad deū deinde sermonem dirigunt, dicentes: ascēdisti in altū, hoc est, sublimis atque excelsus, reputatus es supra omnes. Captiuasti captiuitatem per populum tuum, qui hostes tuos deuicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes, deo dicatas, & eos homines qui tibi antea nō parebāt, accepisti in seruos, vt inhabitare eos faceres simul cum populo tuo, atque ei seruire. Quæ sequuntur manifesta sunt: A domino autē sunt exitus ac viæ mortis, qui conteret alienigenarum capita, & verticē capilli hominum perambulantium in peccatis. Decreuisse etiam olim deum dicunt, & dixisse. Conuertam, hoc est, eripiam populum meum, & saluum educam e Bassanitide regione, in qua Oggigas regnauit, & conuertā eum ex profundo maris sanguinum. Riui enim sanguinum tunc inundarunt, iis interfecit, qui cum Og rege erant, vt pes tuus o Hebræe intingatur in iugulorum hominū sanguine, & ipsa etiam lingua canum tuorum, ex eodem inimicorum sanguine per ipsum deum iutingatur. Itinera autem esse dicunt dei vias, hoc est, dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyses & Aaron, & quæ sequuntur. Et paulo post, & viderunt locum vbi steterat deus Israel, & quæ sub pedibus eius opus lapidis Saphyri. Per sanctum vero, ipsum intelligunt cælum. Sequitur: Præuenerunt populū, ipsius populi principes. Inter canēdum etenim deo, atque inter psallendum, adstiterunt propius psallentium choro, in medio iuencularum tympanistiarum, & accidisse hæc intelligunt, post transitum maris rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescentulas cœpit canere canticū. Et quòd sequitur: In Ecclesiis benedicite deo, nullo pacto, suo possunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligunt, & adulescentiorem, seu iuniorem appellari dicunt, quia cæterorum fratrum iunior fuerit. In extasi verò & mentis excessu, eū fuisse dicunt, eo quòd huius tribus milites in certamine furere quodammodo, atque extra se rapi

videbātur: verūm frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebræorum: principes autem Zabulon, & Neptalim ideo aiūt hic fuisse commemoratos, quia cæteris insigniores harū tribuum homines videbantur, ob summam, quam in bello semper ostenderunt, strenuitatem. Deinde manda, inquiūt, deus virtuti tuæ: hoc est, angelis tuis. Virtus enim dei angelus: manda inquam ea quæ ad defensionem nostram pertinent: & confirma regnum, quod in nobis iam parasti, si non propter nos, saltem propter celebre templum tuum. Ita enim intelligunt illa verba: à templo tuo. Tibi etiam ferent reges munera: vt Salomonis tempore factum est, ab Hyram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedrina obtulit. Per feras autem harundinis, immites gentes intelligūt, quæ in occultis, atque accessu difficillimis locis habitabant. Congregationem etiam taurorum seipfos esse asserūt, veluti duces quosdam inter subiectos populos confidentes, & cōgregationem conuocantes, eosque dirigentes, ac conseruantes: vt excludant, hoc est, vt ex clausura liberent populū probatum in munditia fidei, tanquam argentum. Quòd sequitur: venient legati ex Aegypto: impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Aethiopia suam ad Salomonem manum: hoc est, quando vim ac potentiam suam misit: illam scilicet reginam quæ visitatura venit Salomonē: & quæ sequuntur eodem conantur tenore, rebus suis accommodare: quanquam, vt diximus, conuincatur non posse. Illud profecto admiratione dignū est, quomodo sanctus spiritus Anagogicum sensum cum historico complicauerit, & præcipuis quibusdam locis meram Anagogen, omni prorsus nudā historia apposuerit, ad conuincendum aduersarios Iudæos.

*In finem pro iis, qui commutabuntur, psalmus ipsi David.*

*In finem inscribitur ob prophetias hic cōtentas, quæ ad finē tendebāt. & pro iis, qui cōmutabuntur, quia rerū mutationem pertrahat. Conscribitur autem fuit ex populi persona, qui captiuus erat in Babylone, & mutatione facta à seruitute liberatus, & in patriā restitutus est. Accommodari etiam potest cuilibet fidei, qui à uisibilibus atque ab inuisibilibus hostium oppressione fuerit liberatus.*



*Aluum me fac deus quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam.* Per aquas, tentationum ac calamitatum affluentiam intelligit, quæ ab inuisibilibus, vt diximus, seu à vili-bilibus inimicis proueniant: quarum calami-tatum profunditas, aquarum instar, facilli-mè omnes suffocat, qui in eam inciderint. Huiusmodi a-quæ, inquit, totum me obtexerunt, & ad ipsam vsque ani-mam peruenerunt: quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

ἠρώσασις.

*Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Quæ-dam exemplaria habet: infixus sum in materia. Græcè enim dictiones ἰλῦς & ὑλὴ (quarum prior limum, altera materiam significat) modica & literarum & vocum differentia distin-guntur. Quocirca scriptorum vitio facilè introducta est lectiois varietas. Verùm vtcunque legas, fecem illam pro-pheta metaphoricè significare voluit, quæ sub profundo a-quæ esse solet. Qui igitur in huiusmodi fece, infixi sunt, substantiam, hoc est, stabilitatem nullam inueniunt, ipsa ni-mirum fece, ob cœnosam ac fluxam illam materiam semper magis infra se confidente.

ἔσ τὸ βέ-  
θν.

*Veni in profunda maris, & tempestas demersit me.* His tri-bus proximis versiculis eandem propheta vbique repetiit sententiam, multiplicibus absorptum se esse asserens cala-mitatibus, quas variis explicare conatur nominibus: aquas primò eas appellans. eo quòd impetu quodam aquæ instar defluunt, & suffocant: deinde limum profundi, propter in-firmitatem. & tertio profunda maris, ob copiam atque ama-ritudinem aquarum: postremò etiam tempestatem, ob sum-mam huiusmodi calamitatum vehementiam.

*Laboravi clamans, rauca facta sunt fauces meæ.* Clamans scilicet ad te, vnde assiduo atque intenso clamore effectus sum raucus.

*Defecerunt oculi mei.* Fatigati nimirum ac debiles effecti dum intenti te intuentur.

*Dum spero in deum meum.* Hoc mihi accidit quia in te tan-tum spero. A te solummodo, opem, & posco & expecto, at-que ideo intentus te intueor.

*Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: inualuerunt inimici mei, qui persequuntur me iniuste.* Et ἠσάσθη multi, inquit sunt, & potentes, qui persequuntur me, & sine causa oderunt me.

*Quæ non rapui, tunc exoluebam.* Metaphoricus est sermo, desumptus ab iis, qui ea reddunt quæ nunquam abstulerunt: & sensus est: quòd earum rerum causa se pœnas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intule-rat. Et quòd ait: tunc exoluebam: ad illud tempus referendū est, quando pœnæ huiusmodi ab eo exigebantur.

*Deus tu nosti insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.* Tu, inquit, nosti omnia, tu insipientiam meam cer-nis, & si quid aduersus eos aut imprudenter egi, aut deliqui nihil prorsus te latet.

*Non erubescant super me, qui sustinent te domine, domine uir-tutum.* Quod ait super me, est constructio indifferens, pro, in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non sim consecutus quod à te expectabam. Illi, inquam, non eru-bescant in me, qui sustinēt: hoc est, qui expectant te sibi ad-iutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentia-rum, eum appellauit, veluti qui saluare omnes potest, qui il-lum inuocant, μη αἰσχρὸ  
θέμισαρ.

*Neque confundantur super me, qui quærunt te, deus Israel.* Similis est sententia, quam in præcedenti habuimus versicu-lo. Illi verò quærere deum dicuntur, qui in angustiis atque afflictionibus propriis, eum inuocant.

*Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faci-em meam.* De opprobrio dictum est in psalmo xli. ibi: quoniã exprobrabāt mihi inimici mei, dicētes: vbi est deus tuus: post opprobrium verò, sequitur confusio.

*Extraneus factus sum fratribus meis, & hospes filiis matris meæ.* Quæ sequuntur manifestè Christo congruunt. Quidã verò & superiora ei esse applicanda cõtendunt, veluti passo lege humanæ naturæ. Per fratres autem Iudæos intelligit. Eundem enim omnes progenitorem Abraham habebant, quos simili modo matris suæ filios appellat, ob Sarram com-munem omnium matrem. Hi igitur fratres sui extraneum eum reputarunt, cum dicerent: hunc nescimus vnde sit: & rursus: nōne benedicimus quia Samaritanus es, & dæmo- ξένος.

nium habes. atque ideo ipse etiam Ioannes euangelista dicebat: in propria venit & sui eum non receperunt.

*Quoniam zelus domus tuæ comedit me.* Hoc impletum est, quando magna cum autoritate ementes & vendentes expulit de templo. Meminerunt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat: zelus domus tuæ comedit me: zelum appellans iustam illam indignationem, quam conceperat, quia nullam dei templo reuerentiam exhibebant.

*Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.* Hunc etiam versiculum magnus Paulus Christo accommodauit, scribens ad Rom. dicit igitur Christus ad patrem: opprobria ego tua reputaui mea esse, quia scilicet vnum sumus: ea autem dico opprobria, quæ idololatræ homines in te iactabāt, infirmitatē tibi exprobrātes, quasi in vna Iudæorū gēte tantum colerentur & pauci te in orbe homines adorarent. Quo circa ego in vniuersas nationes tui cognitionem expandi.

*Et operui in ieiunio animam meam.* Maceraui atque afflixime, quando quodraginta diebus ieiunauit, & aliās sæpe numero.

*Et factus est in opprobrium mihi.* Et hoc ieiunium factum est mihi in opprobrium, Hinc etenim infirmum me ac debilem esse dæmon suspicatus est, & veluti simplicem ac nudum hominem exprobauit, & multipliciter tentauit.

*Et posui indumentum meum saccum.* Per saccum assumptam carnem intelligit. ita enim eam appellauit propter illius asperitatem & tactui resistentem naturam.

*Et factus sum eis in parabolam, aduersum me nugabantur, qui sedebant in portis, & in me psallebant, qui bibebant uinum.* Verisimile est, quod Christus post mortem factus sit in parabolam Iudæis, & quod aduersus inimicos eadē imprecarentur, qualia Christum pati viderant, quodque eadē ferē dicerentur & vociferarentur ab iis, qui cōciliis & conuentibus eorum intererant apud templi ianuas, vbi eiusmodi hominum cœtus conuenire atque congregari solebant. Neque eos etiam Christi famæ atque honori pepercisse verisimile est, qui comessionibus & symposiis vacabant, cum huiusmodi homines vino vires præstante, facillimè carmina ac cantus soleant cum immodestia ac mordacitate componere.

*Ego autem oratione mea ad te.* Alterum explicuit propheta

ἰδοὺ λέγουσιν  
ἐν τῶν πόρτων.

τὸ πρῶτον  
σευχῆ μου  
πρὸς σέ-  
νυγιε.

sermonem ex Christi persona, & rursus alterum assumit, dicens: ego autem cum hæc scirem ante passionem meam, oratione mea ad te: subintelligitur, orabam, seu eleuatus sum. Deinde ipsa orationis verba apponit.

*Tempus beneplaciti domine.* Simile illud est, quod dixisse eū legimus apud euangelistā: pater venit hora. Per beneplacitum enim, crucis mortē intelligit. Nam beneplacitū idem æquè significat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per huiusmodi mortem nos, qui antea mortui eramus ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

*Deus in multitudine misericordiarum tuarum exaudi me.* Prædiximus quod Christus lege humanæ naturæ orabat, & liberari optabat à tentationibus, quemadmodum euangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile: salua me propter misericordiam tuam.

*In veritate salutis tuæ saluum me fac d' luto, ne insigat.* Sola enim illa vera est salus, quæ à te est. Homo etenim hominem iuuare non potest. In veritate igitur salutis tuæ, hoc est, in vera salute tua. Est etiam proprium hoc Hebraicæ linguæ idioma. Quod autem superius luto appellauit, nunc lutum dicit. Eadem enim loquendi figura nunc vititur, qua illic vsum eum videmus.

*Liberer ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarū.* Oderunt autē eū tam visibiles quā inuisibiles inimici. Per profunda verò aquarum, occultas insidias intelligit. Nā quod profundum est, abditum atque occultum videtur.

*Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum.* Iam diximus quod hæc omnia metaphoricè ac figuratè dicta sunt.

*Nec contineat super me puteus os suum.* Ne relinquitur in tentationū fouea. Is etenim qui in puteū cadit, solamen aliquod vel modicum habet, quoad putei os apertum est. Nā vbi id occlusum fuerit, statim desperare incipiet de salute.

*Exaudi me domine, quoniam bona est misericordia tua.* Quoniam tua, inquit, misericordia indigeo.

*Secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me.* Ea verba: secundum multitudinem miserationum tuarum: exposuimus in psalmo quinquagesimo, & quæ sequuntur in psalmo vigesimoquarto.

ὁ θεός.

ἐν τῶν πόρτων.

Συχίρω.

*Ne auertas faciem tuā a puerō tuo quoniam tribulor, uelociter exaudi me.* De verbis, ne auertas faciem tuam, diximus in psalmo vigesimo sexto. per puerum autem hic, vnigenitum intelligit filium.

*Intende animæ meæ, & libera eam.* Intende ei in calamitatibus constitutę.

*Propter inimicos meos libera me.* Ne morte lætentur mea.

*Tu enim cognoscis opprobrium meum, & ignominiam meam, & confusionem meam.* Nosti quanta mihi exprobrent, uocatores ac vini potatores appellantes, publicanis ac peccatoribus amicum, dæmoniacum, & deo contrarium. Tu etiā nosti quomodo me confundant, hoc est quanta (ut eis uidentur) ignominia me, ac pudore afficiant.

*In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me.* Me, inquit, affligunt coram te, te, inquam, uidente ac discernente omnia. uel sunt in conspectu tuo, hoc est, effugere a te nequeunt. Quod si quis addubitet quo pacto non potuerit Christus, post tot ac tantas supplicationes, calamitatum ac tētationum molestiam euitare, animaduertat quod Christus ut homo, rogabat non incurrere in tentationes, ut huiusmodi supplicandi normam nobis traderet: quia spiritus quidem promptus est, caro autem infirma: & quoniam ob nostram salutem illum pati oportebat, passiones nostras libens in se suscepit, & dei patris uoluntatem humanæ suæ præposuit uoluntati. orans etenim dicebat: Pater si possibile est, transeat a me calix iste: & demum addidit: Pater mi, si non potest transire a me, nisi bibero illum, fiat uoluntas tua.

*Opprobrium expectauit anima mea, & miseriam.* Præuidebam olim, inquit, hæc omnia. dicebat enim discipulis: Ecce ascendimus Hierosolimam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condēnabunt eum, & quæ ibi sequuntur.

*Et sustinui, qui simul contristaretur, & non erat, & qui consolaretur, & non inueni.* Sustinui pro, expectaui posuit, seu pro, quæsiui. hoc autem accidit, quando assumpto Petro, & filiis Zebedæi, cœpit contristari, & mœrere. tunc enim, inquit, dixit eis Iesus: Tristis est anima mea usque ad mortē, expectate hic, & uigilate mecum, & progressus modicū, cū orasset, uenit ad discipulos, & inuenit eos dormiē-

tes, & dixit Petro, sic nō potuistis una hora uigilare mecum?

*Et dederunt in cibum meū fel, & in siti mea potauerūt me aceto.* Ait enim Ioannes euangelista: post hæc cum sciret Iesus, quod iam omnia impleta sunt, ut impleretur scriptura, dicit: sitio. Vas igitur erat aceto plenum. Illi autem cum implessent spongiam aceto, circumposito hyssopo, obtulerunt eius ori. Per scripturam enim Ioannes præsentem uersiculum intellexit. Matthæus etiam: dederunt, inquit, ei bibere acetum cum felle mixtū. Et Marcus rursus: cum accurrisset unus, & implessit spongiam aceto, imponens ei arundinem, potum ei dabat. In cibum autem & in potum, hoc est, ut manducaret & biberet. Et Iudæi quidem simul cum aceto fel in potum dederunt. Acetum enim, inquit, erat felle mixtum, uerūm noster propheta in cibum ea distinxit, & in potum. Dicere etiam possumus, quod postquam saluator se sitire dixit: Iudæorum illudentium, alij acetum tantum attulerunt ad bibendum, alij uerò fel ad manducandum: & quod alij insuper fel aceto miscuerint, ut quod per se acerbum erat & molestum, amarulentius etiam redderetur. uerisimile est etiam, quod Iudæi ad maiorem irrisionem Christo prius fel porrexerint ut comederet, ne insuauis fortasse fieret potus, si ieiunus adhuc potum sumpsisset.

*Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum.* Per mensam, aliqui lætitiā significari dixerunt, contra uerò dolorem, & tristitiā per illa tria, laqueum, retributionem, scandalum, ut sensus sit: utinam eorum gaudium in afflictionem & calamitatem immutetur. læti autem esse solēt, qui sunt in mensa, cōtrā mœsti & tristes, qui in laqueo aut retributione pœnarum sunt, aut in scandalo. Possumus & altius contemplando, per mensam, sacras intelligere scripturas diuinitus inspiratas, quæ singulis diebus Iudæis olim in synagogis præbebantur. harum enim cognitio intelligentium nutrit corda, uerūm Iudæi se illis nutrirī existimantes, & gloriantes ac iactantes se per eas conuicturos esse Christianos, ab eis potius ueluti a quibusdam laqueis irretiti atque inuoluti sunt, cum claræ atque apertæ scripturæ omnes de Christo loquantur. Atque hæc expositio quantum ad laqueum, rectè hactenus procedit, quantum autem ad retributionem, dic quod Iudæi retributionem recepe-

runt, dū pœnas luunt, quia huiusmodi scripturas intelligere noluerunt: quòdque in scandalum factæ sunt, dum ab illis scandalum Iudæis generatur, eo q̄ iuxta nudum ac literalem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt, qualia ea sunt, quæ de Christi aduentu apud alium prophetam dicta habentur, quòd simul pascet tunc lupus cum oue, & pardus requiescet cum hædo, q̄ leo & bos vnà comedent paleas, & alia huiusmodi, quæ tamen iuxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimpleta, tametsi ipsi qui iuxta corporis sensum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia, & perquirant, quomodo iam hæc in Christo adimpleta sint, & scandalizētur, credentes hæc nondum fuisse adimpleta. Illa autem verba, fiat, obtenebrentur, & alia quæ sequuntur, tametsi vocem habeant imperatiui modi, hoc tamen loco futuri significationem retinent, pro, fiet, obscurabuntur, & cætera. Prædicunt enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. verisimile est etiam, Christum vti deum, omnia imperare, quæ futura sunt.

*Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant.* De animæ oculis sermo est. obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt, quæ illuminat omnem hominem: & quia ipsum etiam iustitiæ solem intueri noluerunt, oculos etenim habentes, non viderunt, & habentes aures non audierunt, sicuti & ipse Esaias, & Christus etiam eis exprobrauit.

*Et dorsum eorum semper incurua.* Ab eo quod consequitur denotauit id quod præcedit. Hoc etenim sermone seruitutē voluit nobis propheta significare. illud autē eos omnes vt plurimū consequitur, qui serui sunt, vt onere aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curuati incedant. Cōsidera etiā quāta cura sermonē suum aduersus eos perstringat propheta, dum ait: semper incurua, ac si diceret eos amplius à seruitute liberandos non esse, tametsi sæpenumero in præteritū fuerint liberati, sed ad ipsum vsq; mūdi finem, in quacunque orbis parte fuerint aliis nationibus seruiant.

*Effunde super eos iram tuā, & furor iræ tuæ cōprehendat eos.* Vnum atque idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, q̄ secundus vehementiori vtitur loquendi modo.

*Fiat habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet.* Per habitationem, vniuersam appellat Hieroso-

lymam, in qua omnes Christi occifores habitabant: per tabernaculaverò, priuatas eorum domos intelligit. Et sanè ita effectum est. nemo enim in eis amplius habitauit, post euerfionem illam à Romanorum exercitu illatam. Hæc autē verba apostolus Petrus proditori Iudæ accomodauit, tanquam vni ex iis qui Christum occiderunt.

*Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt.* Percussisti dixit, pro, percutere permisisti. Sic etiam Zacharias dixit: percutiam pastorem & dispergentur oves gregis, & Esaias alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Est etiam & hæc Hebraicæ linguæ proprietates, vt ei qui permittit, factum adscribat, eo quòd prohibere potuit, & nō prohibuit. quod verò persecuti sunt, expone, pro grauibus afflixerunt pœnis: vel persecuti sunt, quousque occiderint.

*Et super dolorem uulnerum meorum addiderunt.* Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria: vel super vulnerum dolorem, addiderunt calumniam dicentes, quòd sepultum me discipuli furtò subtraxissent, & negantes me verè resurrexisse.

*Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.* Per iniquitatem hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in psalmo quinquagesimo sexto ibi, donec trāseat iniquitas: vbi diximus, augebis tu, inquit, eorum calamitates, quia & ipsi afflictiones mihi etiam augebant.

*Et non intrent in iustitiam tuam.* Non ingredientur, inquit, vt iustificentur à te, & consequantur misericordiam, eo modo quo eā omnes illi consecuturi sunt, quibus à te dicetur: Venite benedicti patris mei. Aliqui verò iustitiam hic accipi dicunt, pro euangelio. Est etenim euangelium iustitia, eo quòd omnes, æquè vocat ad salutem, & omnes suscipit, qui ad illud accedunt.

*Deleantur de libro uiuentium.* Hic est ille liber de quo legimus, quòd cum iratus esset deus aduersus populum qui vitulum fecerat, & dixisset ei Moyses, siquidem dimittis eis peccatum, dimitte, si minus, dele me de libro quē scripsisti, respondit ei deus: si quis peccauerit coram me, delebo eum de libro meo. Vnus est itaque liber, in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, & quem propheta hic uiuentium librū appellauit, prædicens illos non diu post morituros esse.

Alius etiam liber est, in quo iusti omnes scribuntur, quem nobis significauit propheta, dicens.

*Et cum iustis non scribantur.* De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad apostolos dicebat: gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Ait igitur eos morituros esse, & cum peccatoribus connumerandos. Est & tertius liber, in quo peccatores scribuntur. iudicium enim, inquit, sedit, & libri aperti sunt. per libros autem scriptura variam ac multiplicem dei cognitionem figurate intelligit.

*Pauper & dolens sum ego.* De Christi paupertate diximus in psalmo xx i. & nunc etiam dicemus, quod summus rex regum Christus, de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca: positusque non in lecto, sed in irrationalium animalium praesepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus seruo circumibat, atque ipso etiam carebat tugurio, & ab aliis alimenta ei praestabantur. Erubescant igitur qui gloriantur in diuitiis. dolere vero eum introducit propheta, ob sacratissimi corporis passiones, quas propter nos sustinuit. Haecenus autem, ex vnigeniti filij persona sermonem fecit, quae sequuntur ex ecclesiae persona conscripta sunt.

*Salus tua deus adiuuit me.* Illa, inquit, salus, quae a te proficiscitur, ab errore in quo eram, me liberauit.

*Laudabo nomen dei mei cum cantico, magnificabo eum in laude, & placebit deo super vitulum nouellum cornua producta & ungulas.* Vide euangelicum sacrificium legali praeponi, & rationale irrationali. noua autem cornuum atque vngularum productio, vigoris seu roboris indicium est. & subnotare videtur propheta his verbis futuram. legalis cultus extinctionem. cornua siquidem & vngulae, emortuae quaedam partes sunt in corpore.

*Videant pauperes, & latentur.* Per inopes & pauperes, fideles intelligit, vt diximus in psalmo nono. Videant, inquit, quaecumque propter eos deus passus est, & quaecumque etiam praecleara administravit.

*Quaerite deum, & uiuet anima uestra.* Beatam ac felicem vitam uiuet.

*Quonia exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos non neglexit.* Quinam autem ij sint, quos uinctos vocat, diximus in psalmo

psalmo sexagesimoseptimo.

*Laudent eum caeli, & terra, mare, & omnia repentina in eo,* Quasi non sint satis angeli neque homines ad agendum gratias deo, ipsa etiam conuocat propheta elementa ad dei laudes, eo ordine, quo eorum meminit Moyses in Genesios principio. & improprie ipsos pisces, appellant repentina: atque ita fortassis ob piscium multitudinem.

*Quoniam deus saluam faciet Sion.* Nouam nimirum Sion, id est ecclesiam fidei, vel ipsam Hierusalem saluam faciet, hoc est, conseruabit sibi ipsi, videlicet Christo, cui soli illius cura commissa est, & non alteri: tametsi modo impii illius dominantur regionis.

*Et edificabuntur ciuitates Iudaeae.* Mihi templa nimirum, atque hoc a Christianis

*Et inhabitabunt ibi & hereditate acquirent eam.* Christiani videlicet.

*Ee semen seruorum tuorum possidebit eam.* Serui autem Christi, Apostoli sunt. Paulus enim, inquit, seruus Iesu Christi. eorum vero semen, Apostolici discipuli, tanquam ab eis per baptismum spirituali semine regenerati.

*Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea.* Christiani scilicet nomen tuum inuocantes. verum quemadmodum fidelium multis huius psalmi principium usque ad versiculum: Extraneus factus sum fratribus meis: contendunt referri debere ad Christum, ita Iudei contra, captiuo in Babilone populo, omnia applicant, quae illinc sequuntur usque ad finem psalmi: Extraneus, inquit, factus sum, seu (ut magis poscit Graeca dictio ὀπίπλωτριωμένος.) alienatus sum a fratribus meis, quia mihi concessum non est, cum eis viuere. diuersis siquidem dominis seruebamus, & quia seruorum cognitionem lex nulla nouit. eadem sententia in proximo illic repetitur versiculo. Mecum praeterea templi desolationem reputans, non mediocri consumor dolore, & opprobria tua deus, quae a Babyloniis sustines, cum arcere non possim, propria reputaui: unde etiam amisso cibi appetitu, lassus cotabui. verum illi magis me exprobrabant, veluti incassum ieiunare. & in afflictionis indicium induebar sacco, quae sequuntur apertiora sunt. Deinde ait, orabam etiam ad te, quonia tempus est bonae voluntatis, hoc est, tempus misericordiae. quae sequuntur

expone, vt iam prædiximus, præterquã quod filiũ nõ natu-  
ra intelliges, sed adoptione. filius enim, inquit, primogenit⁹  
meus Israel. vel aliter: puerũ, id est seruum. opprobriũ etiã  
inquit, & varias afflictiones expectaui, propter te, quasi ca-  
ptiuus: & ideo quæsiui aliquẽ, qui cõsolaretur, & non inue-  
ni, cum non concederetur mihi, vt commode cum cognatis  
meis versarer. & dum ea exponũt verba: Dederunt in cibũ  
meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, labuntur non  
mediocriter, dum ex populi persona dictũ putant, quod Ba-  
bylonij amarũ populo poculum, quasi seruo cuiquam pro-  
iecerint, & q̄ sitientẽ acetoso potauerint vino, & quod ob  
varias afflictiones factũ sit, vt cibus ei amar⁹, & potus vide-  
retur acerbus. quod verò sequitur: fiat mēsa eorũ &c. iuxta  
priorem expositionem intelligũt, & proxima his verba im-  
precationẽ cõtinere dicunt aduersus Babylonios. per habi-  
tationem verò, ciuitatem intelligunt Hierusalem. illũ præ-  
terea populũ, inquit, quẽ tu erudisti & castigasti, seu quẽ  
castigari permisisti, grauissimis Babilonij afflixerunt sup-  
pliciis, & prioribus doloribus ipsi plura semper addiderũt.  
in eo etiã versiculo qui dicit: & placebit domino super vi-  
tulum nouellum: pari labũtur errore. & quæ sequuntur, gra-  
tiora eis sunt, veluti magis cõsona reditui ex Babylonica ca-  
ptiuitate. Nos autem accuratam sanctorũ patrum opinionẽ  
sequentes, eam expositionem veluti tutiorem amplectimur,  
quam superius retulimus.

*In finem psalmus ipsi Dauid in rememorationem.*

Hunc psalmum beatus Dauid iisdem penẽ setentiis, ac verbis cõ-  
posuit, quæ alibi per eum dicta esse videmus in psalmo xxxix.  
promptũq; ac præ manibus eum semper habebat, quoties delicti  
reminiscebatur, quod aduersus Vriã cõmiserat. illum etenim veluti  
potens aliquod carmen aduersus dæmones canebat, tãquã aduer-  
sus eos hostes, qui se in illud barathrũ coniecerant, hoc igitur psal-  
mo deum rogat, ut sui amplius dæmones nõ dominentur. Alii autem  
dicunt, quod quoties ei in memoriã ueniebant quãta ab inimicis te-  
mere passus fuerat, hunc psalmũ tunc canere solebat. in finem autẽ  
ideo inscribitur, quia oratio & preces, quæ in eo cõtinentur ad cer-  
tum finem tendebant, quem etiam consecutæ sunt.

PSALMVS 69

*Eus in adiutorium meum intende.* In psalmo  
trigesimonono, dixit. Domine ad adiuuan-  
dum me intende.

D

*Domine ad adiuuandum me festina.* Idem  
significant quod accelera, vt eruas me. quæ  
verba habentur in psalmo trigesimo.

*Erubescant & confundantur, qui quærunt animam meam.* Hæc  
verba habentur etiam in prædicto psalmo trigessimono.

*Conuertatur retrorsum, & confundantur, qui uolũt mihi mala.*  
Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic  
optantis sunt, quæ hic imperantis: quod ex græca lectione  
clarius dignoscitur: vt optans igitur hoc poscit propheta,  
tamen si imperare videtur.

*Conuertantur statim erubescantes, qui dicunt mihi euge, euge.*  
Simile est, ferant confestim confusionem suam qui dicunt  
mihi, euge, euge.

*Exultent, & letentur in te omnes, qui quærunt te deus.* In il-  
lo psalmo pro, deus, positum est, dominus.

*Et dicat semper magnificetur dominus qui diligũt salutare tuũ.*  
Et in illo rursus, pro domino, dictum est, deus.

*Ego autem inops sum, & pauper, deus adiuua me.* In illo au-  
tẽ pro, deus adiuua me, dicitur, dominus sollicitus est mei.

*Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine ne tardaueris.*  
In illo pro liberator, protector dicitur, & pro, domine, de-  
us meus.

*Ipsi Dauid psalmus filiorum Ionadab, & aliorum, qui primo  
captiui facti sunt, apud Hebræos caret inscriptione.*

Ferunt beatum Dauid conscripsisse hunc psalmum ex persona fi-  
liorum Ionadab, & aliorum, qui primo à Babyloniis in captiuitatẽ  
ducti sunt. hæc autem inscriptionẽ lxx interpretes præsentis psal-  
mo imposuere, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud He-  
bræos inuenissent. posterĩ autem Ionadab summo tunc in honore e-  
rant apud ceteros captiuos, ex quorum omnium persona, ut dixi-  
mus, petit à deo propheta, de hostium potestate liberari, & salutem  
consequi. Possunt & nobis præsentis psalmi uerba, accommoda-  
re aduersus uisibiles, atque inuisibiles inimicos.

B ij



PSALMVS

PSALMVS LXX



In te domine speravi, non confundar in aeternum in iustitia tua libera me, & eripe me: inclina ad me aurcm tuam, & salua me. Hæc omnia verba habentur in psalmo trigesimo, & pro salua me, ibi est: accelera, vt eruas me.

Esto mihi in deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias. Ibi non munitū locum dixit, sed locum refugij.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit, pro firmamento.

Deus meus libera me de manu peccatoris, & de manu iniquè agentis, & iniusti. Tales enim erant, qui eis dominabantur.

Quoniam tu es expectatio mea domine. Dicitum est in psalmo trigesimo octauo, ibi: & nunc, quæ expectatio mea? nonne tu deus? item in psalmo vigesimo quarto, ibi: & te expectaui tota die.

Domine spes mea à iuuentute mea. Hoc per se clarum est.

In te firmatus sum ex utero. Neque in te tantū speravi à iuuentute, sed ex ipso materno vtero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodā sustentaculo ac munimine mihi à parentibus meis tradito. ex quo iudicare videtur pios se ac religiosos parètes habuisse. vel aliter: cum octaua die vniuersos infantes circunciderent, ex ipso quasi vtero, eos domino dicabāt. illud autem scire oportet, quod verba hæc, ex vtero, item, de ventre matris meæ, & alia huiusmodi, per hyperbolen, hoc est, per excessum in veteri scriptura dici solent intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimirum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. simile quid legimus apud beatum Iob: Si buccellam, inquit, meam comedi solus & orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis fui, & cætera. impossibile est autem, ab ipsa natiuitate huiusmodi aliquid efficere. Restat igitur vt hic loquendi modus illud tēpus significet ex quo quis sapere incipit.

De ventre matris meæ tu es protector meus. Si enī diuina virtus foetum nō custodisset, si infantē non seruasset, si puerum non protexisset, perisset sanè inter varios casus aliquo infortunio. hi verò tres versiculi paucis mutatis habentur

etiam in psalmo vigesimo primo. verum illic omnia ad Christum referuntur.

In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper fero.

Quasi prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis. Ego, inquit, squalidus, atque afflictus & deformis effectus sum, præ ieiunio saccoq; & tristia: atque ideo à multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi re vera non ita essem, sed sic viderer: imprudentibus nimirum ac viliori multitudini. p multos enī scriptura solet sæpe vilissimos quosque intelligere. Paulus etiam consona prophetæ nostri verbis de multorum opinione loquēs dicebat: nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo.

Impleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro optatiuo, vt diximus. implebitur autem si seruitute, qua nunc premor liberatus fuero. tunc etenim ore diuinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnā potentiam tuam, & quæcunque alia in tui gloriam, à religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. vel, per gloriam, simpliciter magnitudinem intelligit. & non semel tantum laudabo, sed perpetuò id faciam. ita enim Symmachus ea verba reddidit, quæ hic habentur, tota die.

Ne proicias me in tempore senectutis. Tu, inquit, deus, qui à iuuentute mea adiutor mihi fuisti, nō proicias me in tempore senectutis. iam diu etenim consenui tam diuturno Babylonice seruitutis tempore. est autē verisimile, quod hæc verba per prophetam dicta sint, quasi ex persona seniorum populi. Cæterum corporis quidem senectus omnibus nota est, & palam patet, animæ autem senectus est peccatum, eo quod non secus virtutis operationes comprimatur, atque corporis actiones, senectus.

Cum deficiunt vires meæ ne derelinquas me. Hic versiculus ad proximè præcedentis declarationem cōsequitur, siue de animæ, seu de corporis viribus eum intelligas.

Quoniam dixerunt inimici mei mihi. Mihi dixit, pro in me, seu propter me dixerunt autem mutuò inter se,

Et qui obseruabant animam meam consilium fecerunt in unum. Repetitur hic atque exponitur sententia prioris versiculi. nā

B iij

παρὰ νο-  
μῶν τοῦ κῆ-  
ρῶτος  
ἐπιπορευ-  
σῶν

ἐπεσῆρι  
χθρ

ἐν τῷ ἐκ-  
λείπειν.

διφύλασ-  
σοντες.

quod ait: cōsiliū fecerunt in vnū, ad expositionē positū est verbi, dixerūt: per obseruātes autem, hoc in loco, infidiatores intelligit, visibiles nimirum atque inuisibiles inimicos.

*Dicentes deus dereliquit eum, persequimini, comprehendite eum, quoniam non est, qui eripiat.* Hi sunt inimicorum sermones, persequimini, inquit, quia si populus fugam acceperit, vos persequimini, & comprehendetis eum. Nam cum deus, quem venerantur, eos dereliquerit, nullus aderit amplius, qui eos liberet.

*Deus meus ne elongeris à me.* Tametsi grauis sit peccatorum meorū odor, ac molestus, & te compellat, vt auertaris à me, quod alius etiā propheta ad Iudæos dicebat. peccata vestra, inquit, diuidunt & disungunt vos à deo: quæso tamē atque oro ne elongeris à me. elongatur autem deus non loco, aut essentia sua. (est enim incircumscriptus deus atque indefinitus,) sed tantum prouidentia.

*Deus meus in auxilium meum intende.* Hic etiam versiculus, habetur in præsentis psalmi principio.

*Erubescant & deficiant qui calumniantur animam meam.* Pro deficiant, Symmachus dixit, consummantur: animam autem meam, hoc est, me ipsum, per calumniantes verò tam inuisibiles quàm visibiles inimicos intelligit.

*Induantur rubore, & confusione, qui quærunť mala mihi.* De rubore & confusione dictum est, in præcedenti psalmo ea autem verba, qui quærunť mala mihi: exposita fuerunt in psalmo trigesimo septimo, inuenies etiam in psalmo centesimo octauo, induantur calumniantes me confusione, & operiantur sicut diploide pudore suo.

*Ego autem semper sperabo in te, & adiuuiam super omnem laudem tuam.* Quia quod votis expetiueram, adeptus sum. omnem autem laudem ideo dixit, quia nō sermone tantum aut verbis sed operibus etiam laudetur dominus. & ideo saluator noster dicebat: vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

*Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutem tuam.* Quando videlicet, & inimicos condemnaueris, & nos saluaueris.

*Quoniam non noui literatur as, introibo in potentatu domini.* Cum pollicitus sit propheta se annūciaturum esse iustitiam

ῥεαμμα  
ῥείας ἐν  
ἀναστάσεως

dei, & salutem quam ab eo fuerat cōsecutus, & postmodum se ad hoc minus idoneum esse perspexerit, sermonem suum temperat, & moderatius loquitur, dicens: nunquam didicisse se disciplinas, aut scientias, vt condignè possit diuinas virtutes annunciare, & quòd ideo, vt pollicita à se adimpleat, ingredietur in diuina potestate, qua fretus, huiusmodi prouinciam tentabit. Dictiono autem, quoniam, abundat, vel confirmātis aduerbium est, pro verè. Aliqui etiam dicunt, quòd dictiono, quoniam, hoc in loco rationem reddit, atque ita intelligentes, punctum ponunt, post dictionem literaturas & coniungunt, quod sequitur. Alij verò per literaturas, seu potius iuxta aliam Græcæ dictionis ῥεαμματίας, significationem, per scribarum scripturas, mandata intelligunt. Scribæ etenim ter in anno populum iubebant ingredi in templum, quod erat in Hierusalem. Ego, inquit, posthac non ob scribarum iussa, sed ex diuina potentia illuc ingrediar.

*Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.* Nunquam huiusmodi iustitiæ tuæ obliuiscar, quinimmo in mente eam semper retinebo. Solius autem dixit ac si diceret, tu solus nostram & inimicorum causam iudicabis, & nullus alius, atque ideo non humanæ iustitiæ, sed tuæ solius recordabor.

*Deus meus, quæ docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc, annuntiabo mirabilia tua.* Hæc quæ sequuntur dicta esse intelliguntur, ex persona beati David, & constructio fit per hyperbaton, deus meus annuntiabo mirabilia tua, quæ docuisti me à iuuetute mea & usque nunc. Mirabilia autem appellauit omnia admiranda opera, quæ ob Israelitici populi salutem, deum fecisse legimus, vel etiam quæcunque temporibus suis contigerant.

*Et usque ad senectam & senium deus meus ne derelinquas me.* Per senium extremam senectutis partem intelligit, vnde senior populi. Qui autem à deo eousque fuerit protectus, amplius non derelinquetur. Vel indeterminatè intelliges dictionem usque, quemadmodum sæpe apud scripturam reperitur, & coniunctim ac sub eodem sensu, intelligantur verba quæ sequuntur.

*Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ uentura est.* De brachio quidem dei dictum est, in psalmo quadragesimo tertio. De uentura autè generatione in psalmo vige-

simoprino quædam autem exemplaria habent donec annū-  
ciem, & quædam, donec annunciauero.

*Potestātē tuā & iustitiā tuā deus vsque ad altissima.* A com-  
muni sensu sumenda sunt verba illa, donec annūciē. Dīctio  
autem potestas, hoc in loco posita est, vt exponat & declarat  
dīctiōnē, brachiū. Iustitiā autem tuā vsque ad altissima,  
hoc est, quæ ad ipsa vsque attingit altissima. Vel ordo fiat p  
hyperbaton, iustitiā tuā, quæ est vsque ad altissima. Per  
altissima verò ipsos cælos intelligit. Diuina autem iustitia  
ascendisse dicitur vsque ad cælos, eo quòd cælestes virtutes  
eam intelligunt, & congaudent super eam. Quæ sequuntur  
rursus ex populi persona efferri debent.

*Quæ fecisti mihi magnalia.* Quæ posuit pro quanta. Cum  
affectu etenim, atque ex corde hæc legēda sunt. Aliqui post  
verba illa, & iustitiā tuā, perfectum ponunt pūctum,  
& quæ sequuntur huic versiculo coniungunt, quæ fecisti mi-  
hi magnalia, Aquilam in hoc secuti, vt sit sensus: magna &  
grandia beneficia, quæ in me contulisti, tam admiranda fue-  
re, vt eorum fama ad ipsas etiam cælestes potestates perue-  
nerit. Imagine etenim me tua honorasti, & regem me eorū  
omnium constituiisti, quæ in terra sunt. Alimenta etiam prę-  
stas, protegis, custodis, atque eripis à periculis, & alia demū  
mihi huiusmodi multa impertiris.

*Deus quis similis tibi?* Nemo scilicet.

*Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas.*  
Hæc verba etiam cum affectu legenda sunt. Et cum dixerit,  
quantas, infert demum, multas & graues. Neque enim be-  
neficiis tantum affectus sum, sed etiam calamitatibus affli-  
ctus ac malis, alterum quidem bonitate tuā, alterum verò  
prauitate mea.

*Et conuersus viuificasti me.* Conuersus scilicet ad me, à  
quo antea auertebaris. Et quia Græca dīctio ἐπιστρέψας  
vtranque significationem recipit, dicere possumus, quòd  
dum me conuerteres ad te, viuificasti me, ab imminente sci-  
licet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariam ca-  
lamitates atq; afflictiones de morte intelligit, quemadmo-  
dum contra, per vitam, sæpenumero intelligi videmus, li-  
berationem à malis.

*Et de Abyssis terræ rursus reduxisti me.* Abyssos terræ, &

infernum, & lacum, & sepulturam, & alia huiusmodi nomi-  
na, sæpenumero apud scripturam pro vastis atque immen-  
sis calamitatibus poni videmus: vnde apud Ezechielem di-  
cit dominus ad Hebræos, aperiam sepulturas vestras, & edu-  
cam vos de Babylone.

*Multiplicasti in me magnificentiam tuam.* Hoc est, largam *יְסֻדְיָ*  
atque abundantem fecisti.

*Et conuersus consolatus es me, & ex abyssis terræ iterum dedu-  
xisti me.* Verba hæc soli fidelium populo rectè accommo-  
dantur, quem in ignorantia, atque in idolorum tenebris  
olim errantem Christus conuertit, & aduocauit in salutem,  
& consolatus est eum dicens: Venite ad me omnes qui labo-  
ratis, & onerati estis, & ego quiescere vos faciam. Quem e-  
tiam iuxta carnis naturam mortuum eduxit dominus è se-  
pultura. Nam dum corpus suum Christus mortuum viuifi-  
cauit, & resurgere fecit è sepultura, atque immortalitate do-  
nauit, consequenter etiam omnibus, qui diuina gratia digni  
sunt huiusmodi resurrectionem effecit esse cōmunem, quod  
ex verborum etiam repetitione perspicuū esse potest. Ne-  
que enim hæc verba superfluè repetita videri debent, sed il-  
lud denotare, quod diximus, præsertim cum dīctio, iterum,  
hoc in loco immutationem sensus significet.

*Etenim ego confitebor tibi in populis domine.* Superflua est,  
hoc in loco, dīctio, enim, quemadmodum etiam aliis in lo-  
cis tradidimus. Ait igitur beatus Dauid, q̄ deinceps actur⁹  
est gratias deo, in populis, nō in vno tantum populo, neque  
in folis Iudæis, sed in omnibus gentibus, quod etiam mani-  
festius dicit circa finem psalmi decimiseptimi.

*In uasis psalmi ueritatem tuam deus.* Per vasa psalmi, varia  
musicorum instrumentorū genera intelligit. Iuxta Anago-  
gen verò, vasa psalmi, fideles omnes sunt, quorum animas  
in summam harmoniam ac consonantiam concinnans & in  
vnum colligens beatus Dauid perpetuas deo laudes psallit.  
A communi autem sensu sumendum est verbum cōfitebor.  
Et consequens quidem fuerat, vt tertium casum propheta  
redderet cōstructioni, vbi quartum apposuit. Dīctio siqui-  
dem, confitebor, idem significat, quod gratias agam. Gra-  
tias, inquit, agam, veritati tuæ, quoniam tu verax deus es, nō  
tantum quia verum te esse asseramus deum, sed etiam, quia

omnia à te promissa summa cum fide adimplet.

*Pfallā tibi in cithara sanctus Israel.* Hęc verba ad declarationē dicta sunt præcedētis versiculi, vbi ait, cōfitebor tibi in vasis psalmi, Est etenim cithara, vas seu instrumentū quoddā musicū, quo psalmos etiā canebāt: per citharā verò reliqua musicorū instrumentorum genera intelligit. Hoc autē in loco per citharā regiū organū, psalteriū videlicet, puto intelligi: vt ex iis patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hac etenim de causa solū hoc instrumentū tanquā cæteris omnibus excellentius commemorauit. Verūm vt nobis etiā hęc psalmi verba accommodemus, per vasa psalmi, os, labia, & linguam intelligemus, & quæcunque alia sunt vocis organa: per citharam verò, animam ipsam. Sanctus autem Israel ille est, qui Israelem sanctificat. Dicitur etiam deus sanctus, & homines sancti, ille quidē vt sanctificans, isti verò vt sanctificati, ille natura, isti adoptione seu participatione. Et quā hoc verūm sit audi Apostolum, de Christo dicentem, qui factus est nobis sapientia à deo iustitia & sanctificatio, & redemptio: sapientia quidem Christus fuit, iis, qui sapientiores effecti sunt, & iustitia iustificatis, sanctificatio autem & redemptio iis, qui sanctificati sunt, & redempti.

ὁ τραυλά-  
δος quum  
cantauero

*Exultabunt labia mea cum psalluero tibi.* Per labia eius intelligere possumus fideles omnes, quorum linguis psallere eū semper videmus deo.

*Et anima mea, quam redemisti.* A visibilibus nimirum, atque ab inuisibilibus inimicis.

*Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiā tuā.* De his verbis tota die, sæpe diximus idē significare, quod semper. Meditabitur autem, hoc est, loquetur seu reminiscetur.

*Cum erubuerint & confusi fuerint, qui quærunt mala mihi.* Hęc, inquit, quæ pollicitus sum, faciam, quando ab inimicis prorsus fuero liberatus. Superius autem de diuina iustitia dictum est, & de iis, qui quærunt mala.

*In Salomonem psalmus ipsi David.*

*Docuimus in proœmio operis hunc psalmū non esse Salomonis, nūc illud etiā dicemus, quod neque ad ipsum pertinet Salomonem. Neque enim Salomon is fuit qui permanserit cum sole, quippe qui*

*tam diu mortuus est, neq; etiam fuit ante lunam, nec dominatus est finibus terræ, neque ante solem fuit nomen eius. Et quia Salomon interpretatur pacificus, manifestum est hunc psalmum in Christum dictum esse. Ipse etenim est pax nostra qui fecit utraque unum, quæque inter medium maceris & parietem dissoluit, quemadmodum magis particulatim ipsius psalmi uerba demonstrabunt.*

PSALMVS 71.



*D* *Eus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.* Præuidens beatus David summa Christi mysteria, optat atque orat ea accelerari, & ipsi Christo tanquam homini ea dari, quæ semper habebat vt deus. Ita etiam Christus dixit de patre, quod omne iudiciū sibi dedit, vt filio. & rursus: data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Regem autem, & regis filium, Christum appellat, tanquam deum, & dei filium. Per iudicium verò, ipsam iudicandi facultatem intelligit. Quod vt magis declararet, addidit, iustitiam. Christus etenim iustus iudex est, vt de<sup>o</sup>, verūm vt homo id acceperat à patre. Ego enim, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Potest & Christus secundum humanitatē appellari rex, veluti qui de tribu erat regia, & regis filius, tanquam filius David. Liber enim, inquit, generationis Iesu Christi filij David.

*Vt iudicet populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.* Hęc est causa cur petat beatus David Christo tribui iudicandi facultatem: vt scilicet iudicet, &c. Per populum autem, fidelem populum intelligit, qui licet Christi, hoc est, filij populus appelletur, dicitur etiam & patris: omnia, inquit, mea tua sunt, quem etiam populum, alio nomine appellat, pauperes dei, quia fideles veri, omnes propter deum pauperes facti sunt. Per iustitiam autem dei futurū iudicium intelliges: in quo vnicuique condigna deus pro meritis reddet, quod paulopost magis declarat, dicens: In iudicio, vt iudicet autem eos, cum diabolo nimirum, & cum Iudæis, atque aliis fidei inimicis. Alij per populum, Iudaicum intelligūt, qui olim dei populus dicebatur, & per pauperes, nouum populum ex Gentibus congregatum, de cuius paupertate diximus in nono & vndecimo psalmo. Vt iudicet eos, alios qui-

κρίνειν.

dem iusto iudicio condemnans, alios autem ad salutem iustificans.

*Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.* In profo popeiæ speciem, montes iubet suscipere pacem erga Christi populum, & colles iustitiam: & montes quidem, pacificam eis vitam præstare, expulsis nimirum seditiosis, ac malignis dæmonum spiritibus, colles verò iustè eis deseruire, quasi creatoris dei seruis. Per montes etiam & colles tanquam eminentiores, omnem terram comprehendit, in qua habitaturi erant Anachoretæ, atque eremitæ, & omnes Christi milites. Vel per montes quidem, archangelos intelligit, tanquã eminentiores & superiores potentias, per colles verò, ipsos angelos tanquam illis subiectos. Eleuati tamen sunt vtriq; eorum ordines à terrenis, non secus ac montes, & colles à terra. Hos igitur deinceps iubet, vt pacificè se habeant cum Christi populo, vtque iustam illi ac debitam, quasi ipsius domini hæreditati, opem ferant. Prius nanque inimicè nobiscum agebant angeli, ob veterem nimirum impietatem. vel per montes, reges ac duces excellentiores quosque intellige: per colles verò, alios principes illis subiectos. Multi enim eorum venerunt ad fidem, pacificè agentes, atque erga Christi populum benignissimè se habentes.

*Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum.*

Per pauperes, populi rudiores quoslibet Iudæorum intelligunt: qui intellectu & prudentia erant pauperes, dum nudæ legis literæ insistentes, ad occultas sancti spiritus diuitias prospicere non valebant: per filios autem pauperum, fideles in Christum intelligit, quorum parentes pietate, ac religione pauperes fuere, nullas habentes diuitias veræ cognitionis dei. Vel ipsos etiam apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, & aspectu viles. Illos igitur vt infideles condemnabit, hos verò saluabit, vt fideles.

*Et humiliabit calumniatorem.* Diabolum nimirum, qui deum ipsum primò calumniatus est, inuidiosè illum vetuif se asserens, ne homines de ligno fumerent: & qui nunc passim omnes etiam calumniatur. Vnde iuxta nominis etymologiam, verè ac propriè diabolus appellatur. Idem enim est Græcis diabolus, quod latinis calumniator.

*Et permanebit cum sole & ante lunam generationes generatio-*

*num.* Ostendere volens propheta Christi diuinitatem sine principio esse, & sine fine, duobus magnis luminaribus eam comparauit, quandoquidem inter omnes visibiles creaturas potiora exempla, aut diuturniores similitudines inueniri nequiverint. Permanebit, inquit, cum sole, hoc est, erit, donec erit sol. Est autem peculiaris quidam loquendi modus apud scripturam sacram, vt tempus vsq; ad aliquid determinet, & quod sequitur non neget, vt alibi latius diximus & dicemus: & hoc pacto quidem Christi perpetuitatem explicat ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absq; principio: & dicit q̄ erat ante lunam. Quod verò ait: generationes generationum: idem sibi vult, ac si dixisset, per spatia spatiorum: hoc est, per immensa atque infinita temporum interualla: Per generationem etenim, temporis spatium intellexit, verbi gratia, quantum vna hominum generatio: hoc est, quantum vnus homo potest superuiuere. Vel aliter: solem accipe pro diuinitate, cum vt theologus Gregorius dixit, id sit deus inter intellectuales creaturas, q̄ sol inter sensibiles. Cum hac autem diuinitate perpetuò permanet Christi humanitas, ex quo ei semel est cõiuncta, & ab ea nūquam separatur: & per lunam ipsam fidelium ecclesiam intellige, ante cuius faciem & coram qua, Christus erit in generationes generationum, hoc est, perpetuò. Nam quæadmodum luna à sole, ita ecclesia à Christo altero iustitiæ sole, lucem accipit: vnde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt nocte, rectum illis videlicet callem demonstrans.

*Descēdet sicut pluuia in vellus, & sicut stilla stillas super terrā.* Docet quomodo diuina verbi incarnatio latèter ac clã facta sit: descēdēte nimirū verbo insensibiliter in virginis vterū. Pluuia etenim absq; vllō strepitu in lanæ vellera descendit: atq; eodem pacto stilla quæ in terram cadit. Verum per stillas, minutissimas illas guttas, seu potius rores intelligit, qui ante pluuiam ex interuallo sparsim in terram cadunt.

*Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis, donec auferatur luna.* Nato etenim Christo varia gentium regna, in vnam Romanorum monarchiam deducta sunt. Exiit enim, inquit, edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Tunc igitur ciuitates quæ inter sese antea inimi-

γενεῶν γε-  
νεῶν.

σαρωρ.

πληθος.

citias exercuerant, vno tantum imperatore omnia moderante, mutua iustitia ac pace utebantur. Et quod ait, donec auferatur luna: posuit pro donec luna ab officio suo cesset: quod nimirum accidit in die consummationis. Sol quippe tunc obtenebrabitur, & luna non dabit lucē suam. Quod si iustitia & pax modo omnibus non permanent vsque ad tempus consummationis, sed multæ adhuc hodie ciuitates inter se inimicè agunt, non mireris. Neque enim de vniuersali iustitia propheta loquitur, aut de vniuersali pace, sed de ea quæ inter veros erit fideles, & Christi seruos. Vel aliter: de iustitia, & de pace loquitur, quæ in deum est: quippe cum iustè, hoc est, condignè vnius diuinitatis sancta trinitas tunc fuerit adorata, & pax facta sit cælestium & terrestrium, quæ vsque ad seculi consummationem permanebit.

*Et dominabitur à mari usq; ad mare.* Mare & mare, propter aquarū multitudinē oriētalem, atq; occidētalem Oceanum appellat. Hi etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudini orbis terræ potest adscribere. Latitudinis autē terminos eadem ratione arcticum atq; antarcticū Oceanū dicemus. Aiūt etenim Oceanū in orbem, vniuersam terram ambire.

ἀπὸ τοῦ  
μωρ.

*Et à fluminibus usq; ad terminos orbis terrarū.* Eundem sensum repetit: & q̄ ibi maria appellauit, nūc dicit flumina, veluti partes quasdā Oceani flumiuis. Fines autē terræ ab oriē tali quidē Oceano, hesperius, ab arctico autē, antarcticus: & rursus è contrario, vt ita dicam, à fluminibus ad flumina. vel aliter: flumina hic iordanem appellat, & pluralem numerū posuit pro singulari, iuxta Hebraicæ linguæ idioma. Ab illo etenim flumine cœpit Christus in cæteris sibi hominibus dominium parare: quādo sancto spiritu in columbæ specie descendente, pater filio supernè testimonium præstitit. Baptizabatur enim tunc à Ioanne in Iordane.

*Corā illo procidēt Aethiopes.* Duplex est Aethiopū genus, vt dixim⁹ in psalmo Lxvii. Alij enim in extrema orientis, alij in extrema occidētis parte habitāt. q̄ si extremæ omnium gētes Christum adorabunt, multò illæ magis, quæ in medio orbis sunt. vel per Aethiopes, ipsos dæmones intellige, qui nigri prorsus, Aethiopū instar, apparere solent, ob eorū nimirū caliginem, & tenebras. & q̄ ait, cadēt, expone pro, adorabunt, si de veris Aethiopum populis versiculū intelligas:

quia si Aethiopes esse dicas dæmones, tunc expone, cadent, pro destruentur, atque humiliabuntur.

*Et inimici eius terram lingent.* Et Iudæi, inquit, Christi occisores iugulabuntur. Solent enim qui violenta morte pereunt, præ graui dolore terram mordicus apprehendere. vel quia dum euangelij prædicationem oppugnant, multi eorū conuertentur, & sanctorum Christi templorum solum ac paupum exosculabuntur. ver rursus, per Christi inimicos, dæmones intellige, qui à sanctis viris in terram deiiciuntur, atque adeò conculcabuntur, vt ipsam humum lambere videantur, dum illinc exurgere nequeunt.

*Reges Tharsis, & insula munera offerēt, reges Arabum, & Saba dona adducent.* Per Tharsis, expositores omnes Carthaginiensium ciuitatem intelligunt, quæ est Libyæ caput, & per Saba ciuitatem quandam Indorū celeberrimā. Insigniorū igitur regum memoriā faciēs propheta, alia pariter regna omnia denotasse videtur: quod ex sequentibus etiam manifestius apparet, dum collectim vniuersos reges atq; vniuersas gentes connumerat: quæadmodum in xlix. psalmo declarauimus. Insulas autem omnes intellige quæ in mari sunt. Verè autem quælibet gens Christo dona tulit, hæc quidem templa, illa alias oblationes, & alias virtutes, & hi quidem sensibilia, alij verò intellectualia dona obtulerunt.

*Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Nondum tamen omnes eum adorauerunt, tametsi ex omni gente sit, qui adoret & seruiat, vt in lxi. psalmo prædictum est. Similis est autem hic versiculus, verbis illis, quæ à patriarcha Iacob de Christo prædicta sunt: Et ipse, inquit, erit expectatio gentium.

*Quoniā eripuit inopē à potēte, & pauperē cui non erat adiutor.* Inopem & pauperem hic Christianum populū appellat, vt in nono atq; in xxxix. psalmo diximus. Per potentem verò ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi atq; vniuerso orbi dominatus est. Vel timorem potentibus propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus iis omnibus opem laturus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

*Parcet pauperi & inopi, & animas pauperū saluas faciet.* Eandem repetit sententiā: & inopem quidem Iudaicum populū appellat, veluti eum qui, iuxta Græci nominis etymo-

Iogla ab ope atq; a diuitiis ceciderit diuini auxiliij. Pauperẽ verò gẽtilẽ populũ . vtrunq; enim populum miseratus est deus. Propter vniuersum etenim humanum genus incarnatus est. Verũm Iudæos qui eum non receperunt, dimisit, gẽtes verò quæ ad eius fidem accurrerunt, saluauit. Vel aliter: eripiet Christus, parcat, & saluabit eos nimirum omnes, qui propter ipsum inopes facti fuerint, & pauperes.

*Ex usuris & iniustitia redimet animas eorũ.* Per vsuras auaritiæ vitium intelligit, quod inter cætera pessimũ est. Iniustitiæ autẽ nomine, omne aliud genus peccati in vniuersum cõprehendit. Omnis enim qui peccat, iniuste agit, atq; iniuriam facit sibi ipsi nimirũ aut alteri. Ab his autẽ peccatis redemit omnes Christus euangelicis præceptis.

*Et honorabile nomen eius coram illis.* Et verè adeò honoratum est hoc nomen apud fidelẽs, vt pro summa dignitate eis sit, & ad amplissimam nobilitatem reputetur, quòd ab eo Christiani appellentur.

*Et uiuet.* Dicũt aliqui his verbis idẽ significari, quod alibi dicitur: & regni eius nõ erit finis: ego autẽ puto illius resurrectionem hic signari, & quòd mortuus denuò uiuet.

*Et dabitur ei de auro Arabia.* Arabia olim auro abundabat, & fœlix ideo atq; aurea dicebatur a Graiis. Per hanc autem prouinciam veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, qd omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter: Arabes primi omnium gẽtium, Christi fidem receperunt, edocti nimirum a Paulo, quẽadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicẽs: cum autẽ ei placuit qui me segregauit ex utero matris meæ, &c. non contuli carni & sanguini, neque ascendi in Hierosolymam, sed abij in Arabiam.

*Et orabunt de ipso semper.* Christiani semper orabunt de ipso, seu pro ipso: hoc est pro ea quẽ ab ipso est salute, vt scilicet eos adiuuet & saluet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt; quòd præuidentes aduentum domini rogabunt ac supplicabunt patrem, vt celerius filiũ mittat, & dæmonis tyrannidem destruat.

*Tota die benedicent eum.* Hoc est, semper eum fideles laudabunt.

*Erit firmamentum in terra, in summis montium.* Christus erit firmamentum in terra, hoc est, iis qui sunt in terra, firmans nimirum

nimirũ eos est stabiliens, qui antea quasi nutãtes circũferebantur a dæmone: & quod ait: in summis montium, posuit pro vsque ad summa montiũ: quod propter sanctos eremitas dictum est, & alios dei milites, qui illic habitaturi erant; veluti eos quoque esset stabiliturus.

*Super extolletur super Libanum fructus eius.* Libanum dixit propter summam eius altitudinẽ. Fructus, inquit, Christi, mirum in modum augetur. Per fructum verò Christi, euãgelicam doctrinam intelligit. Vel aliter: Libanum hic, pro idolorum cultu posuit, eo quòd huiusmodi mons olim idolis plenus esset. Sensus est igitur: quòd fructus Christi, hoc est, quòd prædicatio euãgelica, vt diximus, super extolletur super Libanum, id est, superabit cultum idolorum.

*Florebũt de ciuitate quasi herba terra.* Ciuitatẽ indefinitẽ dixit, eo qd de omni ciuitate fideles florere debebant, atque hoc tanta cum copia, vt floridissimã, ac densissimã herbæ comparari possent. Possumus etiam per ciuitatẽ, ecclesiam intelligere, tametsi nonnulli ipsam intelligant Hierusalem, ex qua Iudæi floruerunt: qui crescente postmodum euangelij prædicatione instar herbæ celerrime perierunt.

*Erit nomen eius benedictũ in secula.* Hoc per se manifestũ est. Laudabitur autẽ vbique, & perpetuò a fidelibus. Per nomen autem eius, nomen Christi intelligit aut nomen Iesu.

*Ante solem permanet nomen eius.* Illud dico nomẽ dei permanet ante solem, quo ipse se in môte appellauit, Moyfi loquens, quãdo ait: ego sum, qui sum. Item qui est, mittit me. Quòd si de Christi nomine hoc dictum putes, ante solẽ expone, pro supra solẽ, hoc est, amplius quã sol. Nam in cõsummatione seculi. Sol cadet, & cætera astra. Hoc autem Christi nomen, semper firmum, atque integrum & omnibus notum permanebit.

*Et benedicentur in eo omnes tribus terræ.* Benedicentur, hoc est sanctificabũtur, vel gratias consequentur. Glorificamur etenim, dum christiani dicimur. Et hoc est, quod deus Habrae pollicitus est pro eius femine, quod est, Christus. Per tribus autem terræ, varias gentium nationes intelligit.

*Omnes gentes beatificabunt eum.* Hoc est laudabunt.

*Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus.* Ecce quòd quæ occulta erant, reuelauit: dominum illum esse præ-

dicans, & deum Israel, vt ostenderet quòd Christus, idem ille est deus, qui olim dicebatur de<sup>s</sup> Israel, & qui mirabilia olim propter illum operatus est. Quod verò ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falsò dei appellantur.

718 dōgng

Et benedictum nomen gloria eius in seculum, & in seculum seculi. Per Christi gloriam, eius possumus incarnationem intelligere, & omnes pariter eius passionem, quæ ad eandem incarnationem pertinet, & propter quas glorificatur à fidelibus, quòd tanta ac tam graua sustinuerit propter nos, qui deus erat. Nomen autem huius gloriæ, Christ<sup>o</sup> est, qui & in præfeti seculo benedicatur, vt superi<sup>o</sup> declarauimus, & multo magis benedicatur in futuro, quãdo nullus ei malediceret, omnib<sup>9</sup> nimirù tunc ei subiectis. Possum<sup>9</sup> etiã per eius gloriam circumloquendo, ipsum Christum intelligere.

Et replebitur gloria eius omnis terra, fiat fiat. His verbis omnium gentium fides prædicitur. Ita etiam ad Moysem dixit deus: viuit nomen meum, quoniam implebitur gloria mea omnis terra. Hoc & Esaias propheta audiuit, clamantibus Seraphim, Sanctus Sanctus Sanctus, dominus, de<sup>s</sup> sabaoth, plena est omnis terra gloria eius. Illam autem repetitionem verbi, fiat, intellige prout declarauimus, in fine psalmi XL. Illud etiam scire oportet, quòd Hebræi diuidunt Dauidicos psalmos in quinque libros, quòdqu; quatuor primos libros habere dicunt in fine vltimi psalmi, fiat fiat. Et primi quidem libri finem esse dicunt psalmum XL. secundi LXXI. tertij octogesium octauum. quarti CV. quinti autem libri finis vltimo clauditur psalmo.

Defecerunt hymni Dauid filii Iesse. psalmus ipse Asaph.

Docuimus in proemio operis, omnes psalmos cõpositos fuisse à beato Dauid, quomodo igitur nunc præfeti psalmo inscribitur, quòd defecerint? quia scilicet nõ defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Si quidem psalmorum alios, ueluti hymnos ac laudes ipse sua deo canebat cithara, alios uerò cãtorum ductibus canendos præbebat, seu tã præfeti psalmum, & undecim alios sequentes, quos unius chori cantorum principi Asaph modulãdos dedit, item aliis alios, quẽ admodum ibidem plenius diximus. Dicitur igitur defecerunt, nõ ne

gat sequentes psalmos cõpositos fuisse à beato Dauid, sed ab eo negat fuisse decantatos. Illud autem admiratione dignum est, quomodo sancti spiritus gratia multiplicib<sup>9</sup> hominũ affectibus, ac uariis animorum ægritudinibus, multiplicia etiam ac uaria per psalmos pharmacha miscuerit, sicuti impræsentiarũ facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, & ad eos, qui in imperscrutabilib<sup>9</sup> dei iudiciis facile scandalizantur, dum scilicet cernunt deum, prauorum hominum quam plurimos non tantũ tolerare, sed scelestissimos ac nefandissimos quosque feliciter persæpe uiuere: contra autem probos in afflictionibus, & calamitatibus ut plurimũ constitutos esse, & penè negligi ab eo. Efferendus est autem hic psalmus, ex israelitici populi persona, qui captiuus detinebatur in Babylone, & ex illorũ præsertim, qui in toto illo populo magis p̄i in deũ, ac magis religiosi fuerunt: tametsi unicuique etiam fidei accommodari possit, qui proximi sui pusillanimitatem studeat consolari.

PSALMV S LXXII.



Vam bonus deus ipse Israel. Dicitur, quã, confirmantis vim habet hoc in loco. Verè, inquit, bonus est deus populo Israel: quippe qui per afflictiones & calamitates eum erudit, & castigat, quiq; salutem ei excogitat. Neque enim ex odio castigat aliquem deus, aut dirigit, sed præ amore & dilectione.

Is qui recto sunt corde. Cum deus adeo bon<sup>9</sup> sit, vt docuimus, talis etiã esse iudicatur ab iis, qui rectè sentiunt. Cordis etenim appellatione hic, mens & cogitatio ipsa intelligitur.

Mei autem penè moti sunt pedes. Per pedes hic cogitationes intelligit, veluti quæ animæ nostræ religionẽ pedum instar, regunt, ac sustinent. Penè, inquit, perueri<sup>9</sup>, ac penè lapsus sum, vt nullam deum crederem mundi habere prouidentiam. Quod autem latinus interpres dixit, moti sunt, Græca dicitur ἰσαλευθησαρ aliquãdo significantius exprimit, & nos propius dicere possumus fluctuarunt.

Penè effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones, & sententias animi. Effusi autẽ sunt, pro euauerunt. Euanescent enim, quod effunditur. Deinde causam etiã infert ob quã in huiusmodi fuerit periculo, vt fluctuarent eius pedes, & effunderentur eius gress<sup>9</sup>.

Quoniam zelauit propter iniquos, pacẽ peccatorũ uidēs. Per



zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ à recta ratione aduersus aliquid irrationabiliter factū proficiscitur. Quoniã, inquit, aduersus iniquos hostes nostros iratus sum: & mea quidem sententia non temere, eo quòd pacem eos agere vi debam, & à potètiõibus nunquam vexari, & quia vt securi ac tuti multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

*Quoniam non est reuictio in morte eorum.* Quoniam mors, inquit, quæ eis obuēnit, abnuenda, aut respuenda nõ est, veluti quæ & secundum naturã aduenit, & nulla cū violentia.

*Et firmamentum in plaga eorũ.* Nec vlla, inquit, diuturnitas aut perseuerantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

*In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Neque sunt, vt ceteri hominum in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, vt labores sustineant: at illi absque vllõ labore possident bona, & communi omnium hominum sententia, eo modo non affliguntur, quo alios vt plurimum affligi videmus.

*Propterea tenuit eos superbia eorũ in finem.* Omnia eis, inquit, secunda obuēniunt, & ampliori idcirco superbia detinentur.

*Induti sunt iniustitia, & impietate sua.* Adeo, inquit, superbi sunt, & temerarij, vt impietate atque iniustitia, non secus ac veste aliqua operiantur. Et dum indui eos dicit impietate & iniustitia, summã vndique huiusmodi vitiorũ amplitudinẽ videtur significare. Hæc autẽ loquẽdi methaphora sæpenu mero alibi prophetam vsũ videmus, veluti quando ait: induantur cõfusione, & pudore: item, induantur, qui calũniã tur me, cõfusione, & operiãtur quasi diploide pudore suo, & rursus induit maledictionẽ, vt vestimẽtum, & alia huiusmodi. Hoc autem in loco, posuit pro, ostentare & gloriari.

*Egredietur quasi ex adipe iniustitia eorum.* Ac si diceret ampla, & abũdans erit eorum iniquitas. Pinguedo etenim, quæ profluit ex adipe, copiam atq; abundantiã quandã significat. Vel per adipem, indolentiã, ac delicias eorũ intelligit, dicẽs: quòd tanta eorũ iniquitas, ex multis prouenit deliciis atq; ex multa petulantia. Et iuxta hunc sensum abundat dictio,

quasi. & quod ait, egredietur, dixit, pro, egressa est, tẽpus ponens pro tẽpore. Et ita reddidit Symmachus vnde & verbũ flagellabuntur consequenter expones, pro flagellati sunt.

*Transierunt in dispositionem cordis.* Venerunt, inquit, in habitum iniustitiæ. Per dispositionem etenim seu per habitudinem cordis, habitum intelligit ad malum.

*Cogitauerũt & locuti sunt in prauitate.* Præmeditati, inquit, & cum consideratione locuti sunt praua. Neque enim incõsulto, aut raptim, sed summo cum studio omnia egerunt.

*Iniustitiam in excelsum locuti sunt.* Hoc est aduersus deum altissimũ, dicẽtes nimirũ eũ deũ non esse. Iniustitiã verò eos locutos esse dicit, quia iniustitia summa est, priuare deũ gloria, & creatis ab illo rebus eam præstare. Ille autem loquitur iniustitiam in altum, seu in excelsum, qui aliquid deo attribuit, quod diuinitate indignum sit: appellatur etiam diuinitas altitudo, quia altius ea nihil est, aut sublimius.

*Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum pertransiit in terram.* Per cælum quidem deum intelligit, qui in cælis habitat: per terram verò, homines in ea commorantes, ac si diceret: os suum blasphemãtes aduersus caelestem deum mouerunt, & lingua eorum similiter aduersus terrenos homines desæuiit. Ij etenim, quibus omnia secunda erant, & qui incumbebant deliciis, multa ducti temeritate, & deum contumeliis, & homines calũniis insectabantur. Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt in cælũ os suũ, dũ ausi sunt de deo, & de diuinis rebus philosophari, & lingua eorum pertransiit in terram, dum terrena de deo nugarentur. vel aliter: astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cælum, dum nimis curiosẽ astra ac stellas contemplantur, quæ in cælo sunt: & lingua eorũ pertransiit in terram, dum inanibus nugis vniuersum complent orbem.

*Ideo conuertetur populus meus huc.* Hæc verba dicta sunt, per prophetam ex persona dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prædictam inimicorum iniquitatem, populus meus, ille nimirum, qui in captiuitate constitutus est, conuertetur in patriam suam. Ita enim significat quod ait, cõuertetur huc. Ibi enim erat beatus Dauid cum psalmum hunc componeret: in Hierusalem scilicet.

*Et dies pleni inuenientur in eis.* Pleni, hoc est, impleti, ad

vitæ nimirum mensuram. vel pleni operibus virtutū: & sensus est: quod confescent, vel quod placebunt deo. Intelligi etiam possunt hæc verba, vt aduersus inimicos dicta sint, quod dies eorum in eis inuenientur pleni in malis, ita vt ad eorum prauitatem nihil desit.

Et dixerunt quomodo nouit deus? Quotquot in populo erāt magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat: verè hæc deus non nouit.

Et si est scientia in altissimo. Subaudiendum est verbū exquisuerūt. Scientiam autem eorum dicit, quæ aduersus eos facta fuerant.

Et dixerunt quomodo nouit deus? Quotquot in populo erāt magis pusillanimes, aut minus prudentes, tanta cernentes facinora, quanta barbari illi committere audebant aduersus viros illos sanctos, dicebant: quomodo nouit deus hæc? Et quomodo tolerat: verè hæc deus non nouit.

Et dixi, nunquid in uanū iustificauī cor meū? Ego, inquit, qui aliquāto maiores animi ac prudentiæ vires me habere confido, fluctuauī cogitationibus meis, & dixi: nunquid frustra cor meū ab omni iniustitia emundauī, & iustum esse effeci?

Et laui in innocentibus manus meas. Et dixi, nūquid in casum laui manus meas inter innocentes viros? quid autem sibi velint hæc verba, diximus in psalmo vigesimo quinto. à communi autem sensu tam hic, quàm in duobus sequētibus versiculis, subintelligendum est: nūquid in vanum? Nam & hæc verba dubitatiuè legenda sunt.

Et flagellatus fui tota die. Ieiunio nimirum, & vigiliis, & aliis huiuscemodi afflictionibus, quas assiduè festandæ virtutis gratia sustineo.

Et repræhēso mea in matutinis. Repræhēso mea, quàm ego mihi ipsi adueniente manè adfero. Repræhēdere etenim soleo meipsum, quod in præteritum deo restiterim, quod que vitam ac conuersationem eo dignam non exhibuerim.

Si dicebā narrabo sic, ecce generationē filiorū tuorū reprobauī.

Si in meipso, inquit, dicebā, quod aliis ita essem dicturus, quæ admodū cogitauī: quod scilicet in vanū iustificauī cor meū, & reliqua: ecce quod reprobauī generationem filiorū tuorū, seu (vt propius poscit Græca dictio ἠσυνθέτικα) ecce quod incomposita. hoc est, non vtilia, & non grata cogitauī populo tuo. per generationē enim filiorum dei, populus intelligitur Israeliticus. ita enim deus ipse eū alibi appellauit, dicēs: filius meus primogenit⁹ Israel, itē alio in loco: filios genui, & exaltaui. vel aliter: filij dei sunt, qui creatorē eū agnoscūt, & illius obseruant mādata. quædā autē exēplaria, nō ἠσυντέθικα, habēt in prima persona sed ἠσυντέθικα. Et quoniam Græca hæc dictio, non tantum reprobare significat, aut incomposita seu inutilia cogitare, vt diximus, sed etiā pactioibus ac promissis non stare, consequenter alia fieri potest huius versiculi lectio, videlicet: ecce quod generationi filiorum tuorum pacta rupisti. Et tunc expone, si in meipso dicebam: me ita aliis esse dicturum, quod scilicet frustra iustificauī cor meum, &c. vt supra exposuimus: ecce quod iuxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fœdera, quæ olim cum Abraham, & progenitoribus nostris pepigeras, de terra, scilicet promissionis, & de generatione nostra, & quod perpetuò hanc terram essemus possessuri.

Existimauī, quod cognoscerem. Sperauī, inquit, scire me posse, & cognoscere id de quo dubitabam.

Hoc, labor est coram me. Verūm hoc, vt id scilicet cognoscam de quo dubitauī, laborem non modicum secum habere videtur. difficillimum enim est, vt cognoscatur.

Donec intrem in sanctuarium dei. Labor verò iste eousque mihi erit, donec ingressus fuero in templum Hierusalem, vbi populus sanctificari solet. Antiqua enim hæreditate ac solita felicitate recuperata, cognoscam, quod non frustra iustificauī cor meum.

Et intelligam in nouissima eorum. Verba hæc manifestam continent prophetiā. prædicit enim se huiuscemodi delinquentiū finem perspecturum esse. de Babyloniis autem sermo est, quorū felicitas, & imperium finem habitura erant: quemadmodum etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex deuictos illos perpetuæ tradidit seruituti: & Israeliticū populum, quem captiuum reperit in Babylone, in patriam re-

ἐν τῷ ὑψίστῳ.

κατ' ἄρχον.

ἐπεὶ ματαίως.

ἐν ἀθώοις.

ἐλεγχός μου.

ὑπέλαβον τὸ γινώσκαι ἐνώπιόν μου.

ἐν ταῖς ἔσχαταις.

stituit. Iuxta Anagogen, per sanctuarium dei, futurum intelligimus iudicium, in quo vnique deus condigna retribuet, pro meritis. verbum enim Græcum, ἀγιάζω, quod pasim omnes interpretantur sanctifico, vnde ἀγιάσειον, sanctuarium, per sepe etiam idem significare inuenitur, quod determino. non mirum igitur si ἀγιάσειον pro iudicio accipitur, cum in eo omnium hominum præmia, aut supplicia determinanda sint. tunc igitur vel ipsi etiam pusillanimes intelligunt, quid nam proficit virtus, & obstat vitium.

*Veruntamen propter dolos.* Ob eorum nimirum dolos.

*Posuisti eis mala.* Manifestius ex hoc loco Babyloniorum destructionem prædicit. Superflua tamen esse videtur, dictio illa, veruntamen, quemadmodum iuxta Hebraicum idioma sæpenumero alibi inuenitur. Symmachus pro veruntamen, verè dixit, & paraſti, pro posuisti.

*Deiecisti eos dum eleuarentur.* Cum in altum iam eleuati essent, diuitiisque, & omni felicitatis genere sublimati, tu eos rursus confregisti.

*Quomodo facti sunt in desolationem subito?* Eorum destructionem præuidens propheta, tam repentinam mutationem admiratur.

*Defecerunt, perierunt, propter iniquitatem suam.* Verbum perierunt, ad maiorem declarationem positum est verbi defecerunt, idem enim hic significant. hac autem repetitione propheta summum quoddam gaudium, atque alacritatem demonstrat.

*Quasi somnium exurgitis.* Aliquid subintelligendum est, verbi gratia: Babyloniorum felicitas: ac si diceret, quod quemadmodum is, qui per somnum, gratum quid videt, ac delectabile, statim contristatur, cum à somno exurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonij decursa eorum felicitate, inanem plorabunt se habuisse fortunam. huiusmodi enim sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob earum nimirum instabilitatem, & frequentissimas mutationes.

*Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.*

Propter ciuitatem tuam Hierusalem eorum felicitatem reprobabis: quam ideo imaginem appellauit, quia humana felicitas, vera felicitas non est, tametsi esse videatur: sed vt imago, aut vmbra, imitatur tantum felicitatem. per ciuitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi ciuitatem,

vel ipsam supernam Hierusalem.

*Quia inflammatum est cor meum.* Ardenti scilicet quodam zelo, quod etiam in initio psalmi dixit: quia zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. eandem enim hic repetit sententiam.

*Et renes mei commutati sunt.* Per renes concupiscentiam intelligit, vt etiam alibi diximus. antea, inquit, ea concupiui, quæ erant bona, postmodum verò non eadem amplius, quæ bona erant optaui, sed quæ esse videbantur bona, quando scilicet inimicorum pacem zelauit.

*Et ego neglectus sum, et non cognoui.* Hic versiculus, & reliqua, quæ sequuntur, tempus respiciunt post reditum à captiuitate. Neglectus enim, inquit, & proiectus sum à te tunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua priuat<sup>9</sup>, id non cognoui, de quo dubitaueram. Symmachus pro, neglectus, dixit, indoctus eram.

*Vt iumentum factus sum apud te.* Ego, inquit, in præteritum insipiens tecum fui, verum deinceps iudicia tua curiose amplius non inuestigabo, sed iumentum instar, omnia curiositate, tuam sequar voluntatem, cognoui etenim quod summa cum ratione ac iudicio, omnia administras. laudabile est autem, vt apud deum nos ipsos existimemus, vt iumenta, tametsi contra criminosa sunt, vt iumentum haberi, apud dæmonem, vt alibi vidimus in psalmo quadragesimo octauo, ibi: homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

*Et ego semper tecum.* Subintelligitur verbum, ero: te nimirum semper cogitans, & loquens, quæ tua sunt, atque à tui memoria nunquam recedens.

*Tenuisti manum dexteram meam.* Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, & de terra, ac seruitute Babyloniorum me eduxisti. vel per dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

*Et in consilio tuo deduxisti me.* Et consilium mihi subministrasti quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus sum.

*Et cum gloria suscepisti me.* Et honoratum mihi in ciuitatem tuam introitum donasti. is enim populi reditus in patriam, celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim

ἐν τῷ ἔ-  
παρθέναι.

ἔσται ἐν ὑ-  
πνίον ἔξ-  
γέροντος.

ἢ οὐκ  
ἔγνω.

ἐν βελῆ.

edicta, quæ pro populi reditu à Cyro emanarunt, ad vniuersas orbis nationes dirigebantur.

*Quid enim est mihi in cælo, & d te quid uolui, super terram.*

Hæc verba quidam ita intelligunt, vt à deo ad humanam naturam dicta sint: quid mihi, inquit, aliud in cælo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atque obedientia? Et à te quid nã aliud volui in terra? quàm vt eadem mihi præstares, quæ ab angelis mihi sunt in cælo? Vel aliter: quid mihi in cælo aliud curæ est, quàm tu ipsa natura humana? Et à te quid nam aliud volui, quàm vtilitatem, & commodum tuũ, & ad hunc sensum Aquila interpretatur. verum, vt in vniuersum dicã: sæpenumero apud prophetas defectiuos quosdam reperim<sup>9</sup> sermones. ob Hebraicæ etenim linguæ angustiam, à qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, impossibile fuit paribus dictionibus amplam æque, ac claram significationem reddere.

*Defecit cor meum, & caro mea.* Consumptum est cor meum. igne etenim quodam ac desyderio tui extabuit, & caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.

*Deus cordis mei.* Circumlocutione vtitur, ac si diceret, ô deus meus. Verba autem hæc desyderio, atque affectu plena sunt.

*Et pars mea deus meus, in seculum* O deus, inquit, qui es pars mea, id est fors, seu hæreditas mea, vel quem diuitiarũ ac thesauri semper loco habui.

*Quoniam ecce qui elongant se à te percunt.* Peccatores elongari dicuntur à deo non loco, sed conuersatione: quemadmodum contra ille appropinquari deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata diuinũ conspectum refugiunt, vt tenebræ lucem, & quantũ quis elongatur à deo, tantũ perditioni appropinquat. dictio autem, quoniam hoc in loco confirmat. idem enim significat, quod verè. perire etiam hic potuit pro decidere à salute.

*Disperdidisti omnes qui fornicantur à te.* Per fornicationem à deo hic, rebellionem, atque abscessum ab eo intelligit, seu idololatriam, atq; omnem aliũ dæmonũ cultũ, quemadmodum alibi apud Hieremiam habetur: profecta es, inquit, in omnem montem altum, & sub quocunque ligno nemoro-

so, & fornicata es illic: & rursus, & fornicata es lignum & lapidem: pro eo quod est, adorasti lignum & lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per fidem & per mã datorum obseruationem est coniuncta.

*Mihi autem adherere deo bonum est.* In sponsæ nimirum morem deo coniungi, & nunquam ab eo separari.

*Ponere in domino spem meam.* Nunquam enim concepta spe frustratus sum, quoties in eo speravi. Bonum igitur atque vtile est ita facere.

*Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filia Sion.*

Vt tua securus protectione, narrem mirabilia omnia, quæ fecisti laude digna. vel aliàs, vt scriptis meis laudes eas exponas, quæ tibi debentur. Omnes autem ideo dixit, quoniam dei laudes tot sunt, quot eius potentia. vt annuntiem autem eas in portis Sion, id est, in portis Hierusalem. duplici enim nomine appellata est ea ciuitas: Hierusalem nimirum, & Sion, à vicino monte. Per filiam autem Sion, ipsa Sion intelligitur, quemadmodum per filium hominis ipse homo, iuxta Hebraicum idioma. Solebant autem antiqui iuxta ciuitatis aut templi portas concilia ac cœtus hominum congregare, & illis quæcunque noua contingebant narrare. Iuxta anagogen per portas Sion, particulares ecclesias intelligimus, quæ in variis sunt orbis partibus. Per eas etenim vt per portas quasdam ingredimur in supernam Hierusalem.

*Intelligentia ipsi Asaph.*

*De Asaph alibi dictum est. Intelligentia autem ideo dixit, quia multa lectori opus est intelligentia. ea enim in hoc psalmo tractantur, quæ ad ultimam Iudæorum captiuitatem, atque ad illam Hierusalem destructionem pertinent, quæ à Romanis facta est. Nam etsi antea à variis fuerint sæpenumero captiuati nationibus, nunquam tamen tanta eis, ut tunc accidit calamitas. Nam & in perpetuum abiecti sunt, & incensum est templum, & destructa domus, & omnia depopulata, quodque malorum omnium illius gentis euidentius signum est, nullus deinceps inter eos propheta extitit. Illud autem animaduertendum est, quod dum hic psalmus Iudæorum annuntiat calamitates, fidelium undè prædicit salutem.*



**V**t quid deus repulisti in finem. Prophetarum more narrat vt iam facta, quæ futura erant. Dignum est autem vt admiremur bonitatē dei, qui cum Iudæorum infidelitatem præuideret, tam aperta prophetia, ac futurarum calamitatū prædictione a tãta illos nitebatur scuitia atq; impietate auertere, qua aduersus saluatorē vsuri erāt, tametsi ob arbitrij libertatē, quã homini deus dedit, illi in prauitate sua immutabiles perstiterint. Hos etiam sermones summo cum dolore propheta enuntiat, populi vicē plorans, qui grauissima quædam ac miserabilia passus erat. Possumus aliter intelligere hæc verba, vt ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint: nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod omnimodã prorsus destructionem significat. Nam & si prius eos sæpe repulerat, non tamen in finem. Vnicuiq; enim captiuitati certum tēpus per prophetas statuerat. Illa autem verba: vt quid, interrogatiua quidem esse videntur, & rationem indagare, sed iuxta vsum Hebraici idiomatis diuinam misericordiam conciliant.

*Iratus est furor tuus super oues pascua tuæ.* A communi sensu rursus sumendum est: vt quid? de ira autem, & furore dei in sexti psalmi principio dictum est. Per oues etiam ipsum populum intellige, & per pascua, sacra scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem dei viuunt.

*Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.* Quam, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primo, vt possessionem quandam habuisti. Et subsignare videtur q̄ aliam ex gentibus ecclesiam possessurus sit.

*Redemisti uirgam hereditatis tuæ.* Priora connumerat beneficia. Per uirgam autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, vt in quadragesimo quarto psalmo dictum est. Aquila pro uirga hereditatis, sceptrum dixit fortitionis. Hebræorum autem regnum intelligit, vel etiam populū ipsum sub rege constitutum, qui hereditas domini dictus est: quia, vt ait Moyses, facta est pars domini populus eius, Iacob: funiculum hereditatis eius Israel. Redemit autem eos deus sæpenumero ex bellis atque captiuitatibus.

*Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo.* Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit deus prædictam hereditatis suæ uirgam habitare. Vel in quo tu habitasti. Dictio enim Græca, κατ' ἐπιφάνειαν, utranque interpretationem recipit. & quod ait, in eo, expone, vt diximus, alibi exponentes illum versiculum, cuius maledictione os eius plenum est. & præmittit propheta inter prima uerba montis memoriam, vt dedicati deo montis commemoratione illum sibi magis redderet beneuolum.

*Leua manus tuas in superbias eorum in finem.* Destruat prorsus, ait, inimicorum elationes, qui capta Hierusalem procaciores effecti sunt, ac magis temerarij, & insipienter aduersus te inflati. Leua autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, vt uerberibus inimicum deiiciant.

*Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo.* Per inimicum, Titum imperatorem intelligit, & per sanctum, templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda scelera in eo patrasset. Quanta autem dixit, pro heu quanta.

*Et gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tuæ.* Paschæ festiuitatem intelligit. In illius enim solennitatis medio Titus obsedit Hierusalem, & Iudæos festiuitatem illam celebrantes captiuos fecit. Considera autē quo pacto in paschatis solennitate Iudæi pœnas dederint, in qua dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarant.

*Posuerunt signa sua, signa, et nō cognouerūt, quasi in exitu desper.* Vnusquisq; ordo militaris signo suo utitur, quod hastili infixum ante aciem præmittitur, vt cohors internoscatur à cohorte: id vexillum appellamus. Hæc igitur vexilla, Romanorum acies ingredientiæ in Hierusalem, fixerunt in exitu, hoc est, in portis ciuitatis: quinimo & desuper ipsas portas. Abūdat autem dictio, quasi. Erexerunt autem hæc signa sua, signa, hoc est, in signum uictoriæ, ac pro trophæis, idq; nondum ab iis cognitum fuerat, qui erant intra ciuitatē: eo q̄ circa solēnitatem occupati, nullis aliis rebus animum intēdebant. Vel non cognouerunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto ceperint ciuitatem. Id quippe ea ratione non accidit, q̄ Iudæorum deus impotens esset, aut infirmus, sed ob Chri-

Μου.

ὁπερ αὐτῶν.

Iti cædem illos deus pœnas luere permittit.

*Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum.* Initar, inquit, syluæ lignorum, illius ianuas prorsus excidebant. In idipsum, id est, vna omnes.

*In securi et uecte confregerunt eam.* Securi quidem, tecta, ac domorum, & ciuitatis ianuas, & quæcunque alia lignea subuertebant: uecte verò muros, mœnia, & lapidea quælibet. Vectis enim seu (vt in Græca lectione habetur) λαξυτί-ετορ quoddam instrumenti genus est quod & ad incidendos lapides idoneum est, & ad mœnia diruenda. Confregerunt autem, hoc est deiecerunt.

*Incenderunt in igne sanctuarium tuum.* Per sanctuarium, templum intelligit, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus.

*In terram prophanauerunt tabernaculum nominis tui.* Prophanauerunt, hoc est, prophanè atque impiè illud solo æquarunt. Exquisito autem loquendi modo dicit, tabernaculum nominis dei. Nullum enim diuinę substantiæ tabernaculum esse potest, cum natura illa diuina immèsa sit & incircūscripta: vnde eleganter tabernaculum nominis dei dixit. Aliqui verò prophetam dicunt circunlocutione vt, & tabernaculum nominis dei, pro tabernaculo dei dixisse.

*Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul.* Omnes inimicorum cognationes mutuò inter se simul dixerunt. In corde autem suo, hoc est, ex toto corde, atque ex tota animi promptitudine. Dictio autem, venite, quę sequitur, vetat ne exponere possimus, dixerunt pro cogitauerunt, nisi quis eam non in vim verbi, sed aduerbialiter esse positam dicat, pro, eia age. Quid autem dixerint, audi.

*Venite, quiescere faciamus omnes festiuitates dei in terra.* Omnes nimirum legales cultus ac cęrimonias illius dei, quem Iudæi colunt: hoc autem perficiemus, si leges ac mores, & remp. eorum deleuerimus, quemadmodum permitte deo effecerunt.

*Signa eorum non uidemus.* Miracula scilicet quę Iudæi deũ suum olim in parentum suorum gratiam operatum esse asserbant. Hęc enim miracula Romani milites, qui obsidebant Hierusalem, negant vsquam se vidisse. Nihil huiusmodi, inquiunt, eorum deus aduersus nos operatus est.

*Non est amplius propheta.* Amplius pro deinceps. Verè autem hoc à propheta nostro ex illorum persona prædictum est. Neque enim tũc vllus inter Iudæos erat propheta, qui aut aduersus Romanos prædicaret, aut Iudæos iuberet con- fidere.

*Et nos non cognoscat amplius.* Cũque nullus deinceps propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognoscat, quę ad nos pertinent, aut quem exitum habitura sint. Et quod ait, amplius, idem est quòd in posterum.

*Vsquequo deus improbabit inimicus?* Vsquequo te & nos pariter improbabit quasi infirmos atque imbecilles.

*Irritabit aduersarius nomen tuum in finem?* Blasphema affidue aduersus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tametsi tu & longanimis sis, atque illos ob eorum delicta, multa huiusmodi facere permittas.

*Vt quid auertis manũ tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Obseruandum est, quod hæc verba, in finem, quę sepius in præsentis psalmo posita sunt, perpetuam Iudæorum abiectionem notant. Manum autem eandem appellat quã & dexteram. Sinus autem dei est bonorum omnium thesaurus, & manus dextera, illam operationem significat, quę diuina bona dispensat, & sensus est. Quare bona tua nobiscum plus non participas vt olim agebas? Et est metaphoricus sermo tractus ab iis qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum: vnde certo tempore amicis largiebantur: Nam si irasci eos contingat, manũ à sinu auertent, nec illuc amplius eam mittent, vt consueta amicis bona largiantur.

*Deus autem rex noster ante seculum.* Ante seculum improprie dixit, pro à principio. Quo pacto enim ante seculum rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura. Vel per seculum præsentem vitam intellige, vt sit sensus: Ante vitam nostrã, seu à progenitoribus nostris deo, rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quòd in memoriam reuocet eundem hunc deum esse qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiã miracula operatus est.

*Operatus est salutem in medio terræ.* In medio terræ dixit, pro palam atque in omnium hominum conspectu, & in spe-

λαξυτί-ετορ

ΑΙ ΟΥΥΓΙ-  
ΒΕΙΩ.

πᾶσας τὰς  
ἐορτὰς.

Σημεῖα  
αὐτῶν.

cie libertatem Iudæis præstitam intelligit ab Aegyptiaca seruitute.

*Tu roborasti in potentia tua mare.* Hoc est, tu diuisas maris rubri partes solidasti. Murus enim, inquit, à dextris, & murus à sinistris potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

*Tu contriuisisti capita draconum in aquis.* Per dracones, Aethiopes intelligit, ob summam eorū prauitatem, & per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones, & duces, qui à Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israel, qui plebis comparatione, vt digniores, capita appellari poterant. Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt & perierunt.

τῆρ κτεφρα-  
ἀήρ.

*Tu confregisti caput draconis.* Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, & per contractionem capitis, regni atque imperij imminutionem.

*Dedisti eum escā populis Aethiopiū.* Aethiopes finitimi sunt Aegyptiis. Hi autem populi inimicitias olim inter se exercebant, & mutuò alter alteri tēdebat insidias. Aethiopes igitur, perspecta Aegyptiorū clade, excursiones fecerunt, Aegyptumque depredati sunt, & reliquos omnes qui superfuerant in ore gladij comederunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subiectas.

*Tu dirupisti fontes & torrentes.* Dirupisti dicit pro dedisti. Illam autem aquam intelligit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellauit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes verò ob fluxus vehementiā, vtrunque autem plurali numero dixit, iuxta Hebraicæ lingue vsum. Aquila autem & Symmachus singularem numerum seruauerunt.

*Tu siccasti fluuios Etham.* Symmachus pro Etham, antiquos reddidit: Sodomæque & Gomorræ fluuios & fontes intelligit, quos ob eorum peccata deus in cinerem redegit. Vel simpliciter: tu dedisti nobis, inquit, nouas aquas, tu antiquas siccasti, vt cunque tibi placitum est. Isidorus verò Pelusiotes, Etham dicit loci nomen esse, non procul à Hierusalem, qui fluminibus olim irriguus, post euersionem Hierusalem à Romanis factam, ob dei iram illis omnibus prorsus exsiccatum est.

Tuus

*Tuus est dies & tua est nox.* Cum à particularibus & priuatis quibusdam rebus cœpisset deum laudare, nūc sermonem vertit ad communia: dies, inquit, & nox à te sūt creata atque vt famuli tuo inferuiunt mandato.

*Tu perfecisti auroram & solem.* Per auroram diei ortū seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autē, id est fecisti, & per solem cæteras omnes stellas significauit.

κατηλιόω  
φαισίμ,  
ἠρόα δ=  
ῥαῖα ῥεῖα.

*Tu fecisti omnes fruges terræ.* Per fruges iuxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. quidā verò non fruges sed terminos legendum esse asseuerant, & lectio nis varietas ex dictionum Græcarū vicinitate est orta. melior tamen lectio videtur quæ habet fruges, vt ex sequentibus demonstrabitur.

*Aestatem & uer tu plasmasti ea.* Harum enim frugum aliæ in vere nascuntur, aliæ æstate, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminit, quasi cum his aliæ simul cōprehēdātur. Dictio autem, ea, abundat. Vel sic legi potest: tu plasmasti ea æstatem nimirum, & uer. Indifferenter etiam æstatem, priusquam uer commemorauit.

*Memor esto huius.* In principio psalmi dixit, memento congregationis tuæ, quam possedisti ab initio: idem igitur nunc repetit.

*Inimicus exprobrauit dominum.* Titus nimirum vel Romanorum exercitus.

*Et populus inspiens irritauit nomen tuum.* De eisdem rursus loquitur, qui non rectè de deo sentiebant. De verbo autē irritauit diximus paulo superius.

παρώθυε.

*Ne tradas feris animam confitentē tibi.* Præuidens propheta ea, quæ Iudæis euentura erant, fundit preces ad deum, ne Iudeorum populum in Romanorū potestatem tradat, quos ob summam scuitiā feras appellat. Per animam verò hominem intelligit, veluti totum à parte, vt alibi diximus. Confitentem autem, hoc est, gratias agentem.

Θηρίαις.

*Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.* Indifferenter Propheta quartum atque secundum casum apponit verbo reminiscaris, & per animas pauperum circunloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperū verò animas dixit, vt huiusmodi sermone ad maiorem deum misericordiam exci-

D

tarēt. Eosdem etiam Iudæos pauperes appellat, eo q̄ ob Romanorum obsidionem in summa erant rerum omnium necessitate constituti.

*Reipice in testamentum tuum.* Dicitio Græca διαθήκη & testamentum significat & pactum seu fœdus. De pacto igitur loquitur, quod pepigit deus cum Habraâ, & cum aliis progenitoribus, quemadmodū in præcedenti psalmo diximus, ibi: ecce generationi filiorum tuorum fœdera rupisti. Noli igitur pacta, quæ nobiscum habes, despiciere.

*Quoniam obscurati terra repleti sunt domibus iniquitatem.*

δι' ἰσχυρῶν  
σμένοι τῆς  
γῆς.

Quoniã terreni homines Iudæi, quos obscuratos terræ appellauit, veluti propriis passionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt domibus iniquitatum hoc est, multitudine: ac copia delictorum. Iniquitatum enim domos hic dixit quasi amplam quandam mensuram: ad summam videlicet copiam enotandã. Simili enim loquendi modo vti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicam⁹. verbi gratia, ille domos frumenti habet, aut domos olei.

μη ἀποστρα  
φῆτω τῆς  
πενωμῆς  
κατῆσ  
χῆ μῆνος

*Non conuertatur humiliatus confusus.* Tuus, inquit, populus qui in hoc obsidionis tēpore tibi supplicationes porrigit, non auertatur, quæso, à te humiliatus & confusus, dum non exauditur.

*Inops & pauper laudabunt nomen tuum.* Populus de quo supra diximus ibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finē: Iudæi, inquit, perpetuò laudabūt te, si eos saluaues, non sic autem inimici.

*Exurge deus, iudica causam tuam.* Causa autem quæ vertebatur inter deum, & inimicos Romanos, de cōtumelia erat in deū illata. Neque enim illis satis fuerat furere aduersum populum sed deum insuper infirmum, atq; imbecillem improperabāt. Vel aliter: Causam populi tui dicere possumus causam tuam.

*Memor esto opprobrii tui, quod ab insipiente fit tota die.* Per insipientem, Titum intelligit, & quemlibet ex Romanis militibus. Sicuti & superius dixit: Et popul⁹ insipiēs irritauit nomen tuū. Opprobrii autē tui tota die, hoc est, quod assidue fit aduersus te.

ἐν τῆσδε  
ἡμέταις

*Ne obliuiscaris uoces sermorum tuorum.* Qui illo tēpore ti

bi preces porrigent, vt diximus. Quædam autē exemplaria non seruorum habent, sed supplicū, orta nimirum lectionis varietate ob Græcarum dictionum vicinitatē, quam tum in prolatione habent, tum in scriptura.

δικέτης  
ικέτης

*Superbia eorum, qui oauerunt te, ascendit semper.* Ascēdit pro exaltata est, atq; in sublimē eleuata. Vel ascendit semper coram te. Illud autem considera, quomodo his dictis nulla pmissio aut spes bonorum cōiuncta est, & nulla melioris fortunæ spes eis data, quæadmodū alias semper fit in aliis psalms. Et hæc quidē expositio ita à nobis relata est, p̄t ab ipsis traditur Iudæis. Verior tamē expositio est vt ab illo versiculo operatus est salutē in medio terræ: omnia, quæ sequuntur, referamus ad Christū, qui incarnatione sua salutē nobis verè operatus est, à pristino nos errore liberās, & salutis viã ostendens. in medio autē terræ, id est, in omni terra: tametsi aliqui in ipsa intelligant dici Hierusalē, quã in medio terræ sitam esse asserunt. Roborauit autem Christus mare, quia sacri baptismatis aquã validam, atq; efficacem reddidit. ad uersus omnes dæmonum conatus. Nã & Michæas propheta, mare illud appellauit ad deum dicēs: tu peccata nostra in profunda maris demerges. Mare autē baptisma appellatur, eo q̄ animarū sordes, quæ illic baptizātur, recepit, & quia purgat, & quia non secus gratiarū ac charismatum copia abundat, q̄ mare vndarum ac fluctuum multitudine. Et dracones quidem dici possunt dæmones. Draco autem, eorū princeps diabolus: quorum capita, hoc est, quorū peccata dominus contriuit, & cōfregit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferū omne repositum est venenum. His igitur capitibus, hoc est, his peccatis per baptismatis aquã perditis ac deletis, nulli amplius in nobis viuēt dracones. Populi verò Aethiopi ij sunt, qui caligine ac sordibus peccati animas olim nigrantes habebāt: ipse nimirum gentes, quib⁹ draconē illum deus post baptisma in cibum, hoc est, in cōsumptionē dedit dirupit etiã, hoc est, præbuit deus fontes, & torrentes spiritualis doctrinæ, in gētilis populi terra, quæ pri⁹ deserta erat: & fontes quidē dicit: ob p̄petuitatē, puritatem, & suauitatē fluxus: torrentes verò ea ratione quam diximus, in psalmo trigesimo quinto. flumina autē Echem, antiquæ Iudæorum sunt prophetiæ, quæ aridæ sunt, si iis com-



parētur, quę fidelibus Christianis sunt traditę. Exsiccata autem dicuntur hęc flumina, quoniam, vt diximus, defecerūt Prophetę: atque hoc ob sumā Iudęorum prauitatem a deo permissum est. Quę sequuntur Christum vniuersę creaturę factorem, & dominum esse demonstrant. Memor autē esto huius cōgregationis, nouę scilicet, & nō illius antiquę. Inimicus autem Iudęus, & Gentiles, Christū exprobrauit, quasi deus non sit: quinimmo etiā quasi impotēs sit, multa alia etiā cōtumeliosē in eum dixerunt, & illius nomē irritarūt. Per feras etiā, Iudęos, Gētiles, & dęmōnes intellige, & per pauperes, ipsos fideles, qui relictis omnib⁹ Christum secuti sunt vt in nono psalmo diximus. Testamentum autē seu pactum illud intellige quod a Christo dispositū est, ad Apostolos, & illud prę cęteris: ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Per obscuratos autem terrę, omnes in vniuersū infideles intellige, qui splēdescētes veritatis radios cernere nequeunt, & quę sequūtur simili modo accommodari poterunt si rectē disquiras.

In finem ne corrumpas ipsi Asaph Psalmus cantici.

Hoc psalmo futurū prędicitur in mundi consummatione iustum dei iudicium, delinquentium nimirū supplicia, & iustorū pręmia. Atq; ideo vniuersos homines, in vitę finē aspiciere iubet ne seipsos propriis peccatis perdāt. aliqui, ne corrūpas, exponūt, pro ne pecces, ne delinquas. De Asaph & de reliqua inscriptione diximus, in procemio operis. Conscriptus verō est hic psalmus, ex eorum persona qui captiui erant in Babylone.

PSALMVS LXXIII.



Confitebimur tibi deus, confitebimur tibi. Vbi, inquit, a seruitutis iugo, quo pręmimur fuerimus liberati, tūc summas tibi agem⁹ gratias. Illa autem repetitio verbi, cōfitebimur, intensiōem quandam aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et inuocabimus nomen tuum. In auxiliū nostrum illud nomen tuum inuocabimus, quod ab inimicis exprobratū est. Ego autem hęc verba cōgruere magis puto iis, qui in Christum credituri erāt, a quibus Christi nomen inuocatum est, quique Christiani nomine dicti sunt.

Narrabo omnia mirabilia tua. Huiusmodi verba etiam habentur in psalmo nono.

Cum accepero tempus, ego rectitudines iudicabo. Quidam simul cum pręcedenti versiculo coniungunt verba illa: cum accepero tempus, vt ordo sit: ego narrabo omnia mirabilia tua, cum accepero tempus, hoc est, cum primum ab inimicis fuero liberatus, melius tamen videtur, vt subsequētib⁹ coniungantur, & introducatur sermo, veluti ex Christi p̄sona dicentis: nolite esse pusillanimes, quia cū iudicij tempus accepero, iustē omnes iudicabo, tā eos qui intulerunt, quā eos, quibus illata est, iniuria. Et quod ait, accepero: sanē intelligendū est, non quod ab alio Christus, vt deus, acceptur⁹ sit tēpus, quā a seipso. Vel vt homo, a deo tēpus accipiet.

Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea. Liquefieri dicitur omnis virtus, quę dissoluitur. Adueniente igitur iudicio liquefacta est terra, & habitantes eam, hoc est, liquefient. Cælum enim, inquit, & terra transibunt. Pręterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam vniuersi homines morientur.

Ego firmaui columnas eius. Me iubente liquefacta est, quoniam a principio ego eam creauī. Per terrę autem columnas illud propheta mandatum dei intelligit, quo terrę iustum est vt firma consisteret. Hoc enim mandato sustinetur, & regitur terra, nulli alij rei innixa & nulla alia suffulta stabilitate. Possumus etiam per liquefactionem, corruptionem intelligere. Corrupta est etenim terra idololatriis & multiplicibus hominū peccatis. Verū ego, inquit, creaturę perditionem miseratus, Apostolos confirmaui. Hos etenim columnas orbis esse merito dicimus, veluti, qui solida sua doctrina omnes vbique gentium fideles sustineant, & regant. Hoc nomine Paulus illos appellauit, dicens: Petrus & Iacobus, qui videbantur columnę esse. Quidam terrę nomine hic ipsam intelligunt significari Hierusalem, quam liquefactam esse dicunt, quia a Romanis militibus vastata, ac depulata est. Eius autem Hierusalem columnas Apostolos esse dixit, quia illinc erant oriundi, vel quia illinc missi sunt ad vniuersum terrarum orbem, vel quia postquam terra illa Hierusalē atque illius habitatores liquefacti fuissent, erant deinceps fidei columnis rursus confirmandi.

Dixi iniquis, nolite iniqua agere. & delinquentibus nolite exaltare cornu. Cum futurum sit iudicium, vt prædiximus ne vltus peccatoribus excusationis locus relinquatur. I propheta narrat, quemadmodum ipse iniquos omnes esset cōtestatus dicens: nolite iniquè agere: & rursus vt peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu: hoc est, nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summæ id nanque insipientiæ est. Eisdem autem iniquè agentes appellat, quos & delinquentes. Diuersimode autem accipi reperimus, cornu, in psalmis. Aliquando enim pro potentia ponitur, aliquando pro gloriatione & iactantia. Cornuta siquidem animalia & strenuè cornibus certare solent & illorum ornamento gloriari.

Nolite extollere in altum cornu vestrum. Idem iterum repetit, ad contestationis suæ confirmationem.

Et nolite loqui aduersus deum iniustitiam. Verba hæc idem eque significant, quod illa: iniustitiã in sublime locuti sunt, de quibus diximus in psalmo septuagesimo secundo.

ἐξ ἰσόδωρ  
αὐτὲ ἀπὸ  
δυσμωρ.

Quoniam neque ab egressu neque ab occidente, neque à desertis montibus. Gloria inquit, & diuitiæ, item ingloria, & paupertas, non est nobis ab astrorum ortu, neque ab eorum occasu, vt asserunt Astrologi: quinimmo nec à dæmonibus ista hominibus obueniunt (per desertos enim montes ipsos demones intelligit, quia omni virtutū genere deserti ac steriles sunt & montium instar superbia elati) sed iusto dei iudicio omnia dispensantur. Per egressum autem, solis ortum intelligit quemadmodū & alibi cū ait: à summo cælo egressio eius. Per occasum verò, occidentē, & per desertos montes, Septentrionis & meridiei climata, quæ ob nimiū frigus, aut calorem, hominibus deserta sunt. Est autem hic sermo de defectiuus vnde aliquid subintelligendum est, verbū gratia: nihil latet. Nihil, inquit, in futuri iudicij tempore poterit deū latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacunque ea fuerint regione: atque ideo nolite prauum aliquod scelus committere. Neque enim latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil deum lateat.

Quoniam deus iudex est. Quoniam deus est, qui iudicat quique omnia optimè nouit, etiam antequam fierent.

Hunc humiliat, & hunc exaltat. Hunc quidem honorat, &

alium reprobat, iuxta vniuscuiusque vitam, ac iuxta iustitiamas quasdam rationes diuini iudicij.

Quoniam calix in manu domini vini meri plenus mistione. Totus sermo metaphoricus est. Et per manum quidem domini, illius potentiam intelligit: per calicem autem vini, mensuras ac modos pœnarum. Per vinum enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, quæ eque, ac vinum, & vires hominum tollunt, & mentis harmoniam dissolunt, & aberrare nos faciunt à via. Merum verò esse dicitur hoc vinum, quasi austerum atque efficax vi sua, & nulla mistum misericordia. Et hi quidem calix est vini meri, verum in manu domini alius etiam est calix, plenus mistione: hoc est, misericordia. Mistio enim vini, aqua, & mistio austeritatis, misericordia. Debemus autem ea verba: plenus mistione: non sequenti versiculo coniungere, sed per se soluta legere, subintelligendo coniunctionem, & sumendo à communi sensu verba: calix in manu domini, vt sit sensus: quod in manu domini, est calix vini meri, & in eadē manu, est calix, plenus mistione. Nam alioqui, quomodo vnus, atque idem calix poterit & merum, & mistum continere: & quod duo sint calices, patet etiam clarius ex sequentibus.

κίρασμα  
τος.

Et inclinavit ex hoc in hoc. Et de mensura meri supplicij, effudit in mensuram misericordiæ, vt misturam faceret, vtque eam in potum illis præberet qui & læuius deliquissent & adhuc essent medicabiles.

Verumtamen feces eius non est exinanita. Per fecem calicis, crassitudinem vt ita dicam, intelligit meri supplicij: hoc est, extremas omnium pœnas, quæ iis reseruantur, qui aut maximè deliquerunt, aut à vitiis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terræ. Bibent fecem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui à peccatis nunquam conuertuntur.

Ego autem exultabo in seculum, psallam deo Iacob. Ab inimicorum nimirum seruitute liberatus, exultabo quidem quæ calamitates cessauerint, & psallam in gratiarum actionem.

ἐγαλλία  
σομαι  
ψαλλῶ.  
ἰψωθήσε  
ται τὸ κί  
ρασμα.

Et omnia cornua peccatorum confringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnantium.

Et exultabitur cornu iusti. Simulac vicerit. Iudæorum enim populus post reditum è captiuitate, insurgentes in se vicinas

gentes deuicit. Et Christiani simili modo ex idolorum feruitute, in libertatem restituti, dæmonū omnium vires confringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, quærentes quæ deuoerent & variis nos tentationibus impetentes. Per iustū autem, pium quemlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populū ē captiuitate in patriam reduxit. Verū magis propriè ipse intelligitur Christus, veluti qui omni caruit peccato: cuius figurā tenuit Zorobabel. Quoties verò fidelis quispiam aut martyr, incorporeas dæmonum potentias sibi aduersantes, atque insultantes deuicerit, Christi potētia magis exaltatur & Christo maior laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit & robur.

*In finem in hymnis psalmus ipsi Asaph  
canticum ad Assyrium.*

Diximus in proœmio operis, quod hæc uerba in finem, quæ in psalmorum inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiā contineri: & lectorem iubent in illius finē aspiciere. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ iuxta Hebræos destruendam esse prædicebat potestatem Sennacherib: & iuxta Christianos profligandum annunciat dæmonem, quem nos intellectualem Sennacherib uerè possumus appellare. Vel aliter: in finem ideo inscribitur psalmus, quia hic tractatur de mundi ac futuri iudicij fine. In hymnis uerò, quia gratiarum actiones continet, pro obtenta uictoria. De Asaph & cantico diximus in proœmio operis. Ad Assyrium uerò, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent, quæ in præsentī psalmo habentur. Tu uerò illud considera, quo pacto sanctus spiritus simul cum Iudæica historia Christiana dogmata complicauerit, ut & Iudæis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, & Christianum etiam magis lætificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

PSALMVS 75.

*Otus in Iudæa deus.* Iudæi quidē cognosci tantum affirmant deū à Iudæis, cōtra autē deus ad illos, per prophetam dicit: iuxta numerū ciuitatū tuarū fuerunt dei tui Iuda, & iuxta numerum biniorū Israel, sacrificauerūt Baal. Manifestum est igitur, quod de Iudæa illa non loquitur, quæ est in

Palæstina, sed per Iudæam, sacram intelligit scripturam, in qua uniuersa Christus notus est. Nam & Mosaici, & cæteri omnes libri, de eo annunciauerūt: & ipse etiam diuinus cultus, qui lege constitutus est, figuram & characterem eorum continebat quæ ad Christum pertinerent.

*Israel magnum nomen eius.* Atqui nec in solo Israel. Ab oriente enim, inquit, propheta vsque ad occasum, glorificatū est nomen meum inter gētes: & alibi ad Iudæos: vos autem profanastis eū: item alibi: nomen meum magnum inter gentes. Rursus igitur per Israel, Israelitarum scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum canitur Christi nomen. Maximus autē philosophus per Iudæam philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiuas actiones versatur, & per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Iudas quippe interpretatur cōfessio: confessio autem initium quoddam præstat ad agendi virtutes: Israel uerò interpretatur mens vidēs deum. Cognoscit igitur deum, is qui per virtutem operatur, sciens illum iudicem iustū esse, & condigna unicuique pro actionibus in iudicio redditurum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam deum is, qui in diuinorum contēplatione versatur, & considerans dei magnalia, condignè etiam illum magnificat. Possumus etiam per Iudæam, nouam ex gentibus ecclesiam intelligere, quæ & antiqua peccata confessa est, & qua uerū deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter nouum Israel. quia, ut ait magnus Paulus, non ille qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto, carnalis circumcisio, sed qui in occulto Iudæus, & circūcisio cordis, in spiritu, non litera.

*Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Ni tam crebro obfessa & capta fuisset Hierusalem, haberent colorē aliquem Iudæi, ut hæc uerba de ea dicta esse viderentur: uerū hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Hierusalem, sed pacificos homines: pacificos, inquam mutuò inter se, dum & proximos diligunt, & ipsi ab eis inuicem diliguntur: & pacificos etiā in seipsis, dum affectus ac passionēs insurgere ac pugnare non sinūt aduersus rationem, sed rationi eas subiiciūt. In huiusmodi igitur homine locus quidam nobilis fit, ipsi etiam deo habitabilis. Cæterū cum Sio idem

significare dicatur quod specula, ille meritò Sion poterit appellari, qui inimicorū aduentum de lōgè fuerit specularus.

τὰ κρᾶτῆ  
τῶν τόξων  
ἔπλον.

*Illic confregit potentias arcuū, telum gladium & bellum.* Iuxta historiam hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion deus, arcuum vires contriuit: hoc est, dissoluit, & inanes reddidit. Per telū autem, pro quo in græca lectione, ὄπλον legimus, non offensiuā hoc in loco arma intelligi debēt, sed defensiuā, veluti thoracem, aut aliud quid simile: vnde apud Græcos militem thorace armatum, πλάτηρ appellabant, ad eorū militum distinctionem, qui huiusmodi carebant armatura, quosque ψιλῶς, hoc est nudos vocabant. Arcuum verò potentias, seu robur dixit, quia Assyrij arcu plurimum utebantur, atque in eo armorum genere suas potissimū vires collocabant. Per telum igitur, defensiuā omnia, & per arcum, offensiuā omnia arma significauit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod vniuersa armorū genera confici solent. Omnia etenim arma, belli sunt instrumenta. Iuxta Anagogen, per arcus, artificiosas dæmonum machinas intelligimus: vnde ardentes immittunt passionum sagittas. Telū autem dæmonis, quo se tueri solet, est diuina permissio, quæ vires ei aduersus nos subministrat. Ea etenim permanente, ictus nostros dæmon in se immisos non sentit. Illius etiam gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua per affectus & passiones nostras à deo disiungimur: bellum verò, pugna illa, & lucta, qua nobiscum certat. Vel, per bellum, ipse potest dæmon intelligi, vt quemadmodum deus, pax, ita dæmon, bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma deus deleuit, ac fugauit in eo homine, quē exhibuisse se pacificum prædiximus, & speculationi intentum.

ὡτις  
αὐ.

*Illuminas tu mirabiliter a mōtibus æternis.* Per æternos montes cælos intelligit: quos propter altitudinē mōtes vocat, & æternos propter diuturnam eorū substantiam. Illuminas autem luce lætitiæ: eos verò hac luce illuminas qui in mæroris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum contra splendore auxili, atque opis tuæ eos etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis nube circumdati.

*Turbati sunt omnes insipientes corde.* Ob inexpectatum interitum turbati sunt. Insipientes autem eos appellat, tanquā deo resistentes.

*Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt.* Assyrij milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum inuenerunt quæ expectabant. Possumus & aliter dicere, quod Iudæi, qui obsessi erant, turbati sunt, dum aspicerent inimicos in circuitu, & diuinas vires ignorarēt, quodque dum captiuos se paulopost futuros esse arbitrarentur, vt ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, & manē expergefacti, ea non viderunt, quæ fieri timuerant: quinimmo neque ipsum etiam inuenerunt inimicū, cum vnica nocte ad centum & octoginta millia hostium occisa fuerint. Dicitio autem, corde, Hebraici idiomatis more abundat: vel maiorem insipientiæ intensionem significat.

*Omnes viri diuitiarum in manibus eorum.* Viros diuitiarum, dicit, pro viros diuites, quæadmodum alibi viros sanguinū, pro, sanguinolentos. Dicit igitur quod Assyrij putarant esse se sequenti die habituros in manibus omnes Iudæos diuites. Vel aliter: omnes viri Assyriorum diuites, Iudæorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Hierusalem. Nam cum interemptos inuenissent, capiebant eos vt spoliarent.

χρῆσις αὐ-  
τῶν.

*Ab increpatione tua deus iacob dormitauerunt qui ascenderūt equos.* Per increpationem dei, sententiam intelligit aduersus inimicos, & per dormitationem, virium remissionem. Dissoluere enim vires somnus solet: per equorum verò ascensores, inimicos ipsos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello præcipuè utebantur, nimis confidebāt: ideo alibi: hi in curribus, inquit, & hi in equis.

*Tu terribilis es, & quis resistet tibi.* Hæc verba per se satis clara sunt.

*Ex tunc ira tua.* Hoc est, ex eo tempore quo aduersum te dixerunt blasphema verba: tu tamen dedisti eis pœnitentiæ locum, iuxta benignitatis tuæ legem. vel, ex tunc, intellige, pro olim, seu iamdiu.

*De cælo audire fecisti iudicium.* Audiri enim fecisti de cælo iam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddam organum insonuisti. Possumus etiam hæc verba de futuro vniuersali iudicio intelligere. Auditū enim illud fecit deus humano generi, ex scripturis sanctis: atque hoc pacto quæ sequuntur, consequentiissimè dicta esse videntur.

Terra tremuit, & quieuit, dum exurgeret in iudicio deus, ut saluos faceret mansuetos terræ. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: terra es, & in terram reuerteris. Præcipuè tamen eos dicit, qui terrena sapiūt. Cùm exurgeret igitur, deus in vniuersale iudicium, quieuerunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscunque aliis operibus. Cùm exurgeret autem in iudicium, vt iustos homines saluaret: quos mites appellat, seu māsuetos: quia proprium ac peculiare est cuiuscunque viri iusti, vt mitis sit ac mansuetus.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. Hoc dictum est, ad timorem in iis excitandum, qui indolentiæ vitio laborant. Tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, iudicanti deo seipsam reuelabit. Cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus & defendentibus, in die qua iudicabit dominus occulta hominum.

Et reliquæ cogitationis, diem festum agent tibi. Ipse etiam minime cuiuscunque cogitationis portiuncula, diem festum tibi agent, hoc est, seipsas tibi manifestabunt. Festiuitas enim nihil aliud est, quàm declaratio ac manifestatio illius solennitatis cuius festum celebratur. Agent igitur diem festum, hoc est, spectaculum facient. Possumus etiam dicere, quod non solum cogitationes erunt deo manifestæ, sed & si quis tentatus fuerit à dæmone, vt prauum quid cogitaret, licet prorsus persuasus non sit, vt in incepta cogitatione persisteret, quod tamen illa cogitatio, tametsi reiecta & relicta, seipsam deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere deum possit.

Vouete, & reddite domino deo uestro. Cùm hæc ita se habeant, promittite deo, inquit, promittite dona pœnitentiæ, atq; ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

Omnes qui sunt in circuitu eius afferent munera. In circuitu dei sunt, qui eum diligunt. In his nanque esse deus dicitur, & manere. Illic enim, inquit, sum in medio eorum. Hi igitur omnes deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

Terribili & auferenti spiritus principum. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terræ. Apud Pharaonē nimirū, & oēs alios, q̄ Aegypti plagas, & reliqua illius miracula audiuerūt.

Πάντες οἱ  
κύκλω αὐ-  
τῶ οἰσοῦσι  
ἀώρα.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias continet, quæ ad finem tendebant. Prædicit enim quæ passuri erant Iudæi in Babylonica captiuitate, & multa quæ illic dicturi erant uerba commemorat. Ordo autem & sensus inscriptionis huiusmodi est: psalmus qui decantatus est ipsi, seu ab ipso Asaph, chori unius principis, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio uacare non potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius. Conscriptus est autem ex persona populi captiui olim in Babylone.

PSALMVS 76.



Voce mea ad dominum clamaui. Agens ego, inquit, duram in Babylone seruitutem, clamaui ad deum.

Voce mea ad deum. A communi sensu sumendum est verbum, clamaui. Sciendum verò est quod verba illa, voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idioma, quæadmodum & illud, quod bis eandem repetit sententiã: tametsi possint repetita verba emphasim quandam, & maiorem actus intentionem præferre.

Et intendit mihi. Ardenter atq; ex tota anima clamanti.

In die tribulationis meæ deum exquisiui. Verbum, exquisiui, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A cõmuni sensu sumendum etiam hic est verbum, exquisiui, exquirere autem manibus deū ille videtur, qui cū fundit preces, manus ad deū quodã cū affectu extēdit. Nocte verò, inquit, id facio, quãdo omnia silēt & quiescūt, quãdo maxima adest securitas, & omne abest impedimentum. Coram eo autem, hoc est, in illius præsentia, qui omnes videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt: & nocte, pro clam ac latenter, ita vt exquisisse se deum affirmet per bonas actiones, bene ac secundum virtutem operando, clam tamen & latenter ab hominibus.

Et non sum deceptus. Et cùm adiutorem illum mihi fore sperassem, cõcepta spe frustratus non sum. Patet igitur psalmi verba populo accommodari, post reditum è Babylonica captiuitate, quemadmodum & modò cuilibet congruere possunt, qui à periculis saluatus sit.

ἐν νύκτι  
καὶ τῶ.

PSALMVS

*Remittit consolari anima mea.* Non est passa vt aliquis consolationem afferret, graui nimirum dolore affecta.

*Memor fui dei, & letatus sum.* Vnicum mihi in tantis malis fuit solamen, dei scilicet memoria. Cogitās enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

Ευφρανθηρ

ἁδολεχνησα κη ωλεχοφύχουσε

Diuus Hieronymus.

*Et meditatus sum, & defecit spiritus meus.* Quod hic Latine legimus meditatus sum, in Græca lectione habetur ἁδολεχνησα, est autē ἁδολεχία propriè, vt alibi diximus, sermo superfluus: hanc nos nugacitatem dicere possumus, iuxta illud: Narrauerūt mihi iniqui nugacitates, sed nō vt lex tua: est etenim illic in Græco eadē dictio ἁδολεχία. accipitur etiā pro meditatione, & sollicitudine, vt hic: & aliqui mitiori vocabulo argutationē interpretati sunt, quod medium quoddam videtur esse inter nugacitatem & meditationē, & vtrique significationi facillimè posse accommodari. Argutabar, inquit, & meditabar in meipso, & sollicitus cogitabā, quoniam pacto a tanta molestia liberari possem. cumque solutionem, aut requiem nullam inuenire, anima mea angustiis vndiq; detenta est. eiusmodi etiam est, quod alibi legimus: in mandatis tuis meditabar. item, seruus autem tuus meditabatur in iustificationib⁹ tuis. tamen si latinus interpret persæpe exercebar, reddiderit, seu exercitatus sum. multa etiā alia inueniri possunt in psalmo cxviii. inuenimus etiam ἁδολεχίαν poni pro oratione: vnde ab Anna dictum legimus, in multitudine orationis meæ contabui. eadem enim dictio ibi habetur in Græco, pro oratione.

προκατελαβοντο φουλακας.

*Præuenerunt custodias oculi mei.* Qui exercituum curam habent, solēt noctis custodias in quatuor partes diuidere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. oculi mei, inquit, omnes noctis custodias præuenerunt, hoc est, vigilando omnia custodiarum tempora præuenerunt. cū enim meditarer & sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. vel aliter: oculi mei, hoc est, obseruatores atq; inimici mei, omnes præuenerunt custodias, solliciti nimirum, vt suis me insidiis comprehenderent.

*Turbatus sum & non sum locutus.* Afflictionibus atq; angustiis confusus sum, verum huiusmodi afflictiones inimicis meis non reuelauī, ne maiori extollerentur lætitia.

*Cogitavi dies antiquos, & annos æternos memoria repetij, & meditatus sum.* Per antiquos dies, tempora Moyfi intelligit,

& Iesū naue: cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca seruitute fuerint liberati, quomodo ficcis pedibus pertransierunt mare rubrum, quomodo innumeris à deo affecti beneficiis in terrā tandē promissionis cū gloria ingressi sunt. æternos autē annos dixit, pro antiquos, quæ admodum à seculo atq; ab æterno dicere solemus, aliquādo, pro antiquitus: & meditatus sum, hoc est, reuolui in memoria mea: & quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellauit. Hinc quidam moti sunt, & verba illa: præuenerunt custodias oculi mei: alio modo exposuerūt, dicētes: oculi animæ meæ, hoc est, mēs mea pri⁹ cōsiderauit omnes vitæ meæ conuersationes. præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores, qui in ea reperiuntur. custodiæ autē huius vitæ, cōuersationes variæ sunt, seu variæ viuēdi regulæ: verbi gratia, conuersatio quæ ante legē fuit, itē cōuersatio legalis, deinde euangelica. contemplatum igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est patrum vitas, & nusquā inuenisse se dicit, q̄ patres ac maiores sui adeo destituti essent diuino auxilio. Nam & patriarchis summam deus opem tulit, & aliis quibuscunque maioribus, qui post datam legem in captiuitatem inciderunt. De huiusmodi autem custodiis loqui videtur dominus in eo loco, vbi beatos dicit seruos vigilantes, quia si in secunda aut tertia custodia dominus uenerit, & inuenerit eos sic, beati sunt serui illi.

*Nocte cum corde meditabar.* Nocte quando maxima rerum omnium est quies. De huiusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: cum corde verò, id est, in animo meo.

ἁδολεχουσα

*Et fodiebat spiritus meus.* Vestigabat, inquit, & scrutabatur. atque hoc pacto reddidit Aquila. quādam autem inuestigaret, audi.

ἔσκαλλε.

*Nunquid in secula proiciet dominus, & non apponet, ut complacitior sit adhuc?* Dubitantis verba hæc sunt, vsque ad versiculum, & dixi nunc cœpi. vestigabam, inquit, dicens: nunquid deus nos prorsus abiecturus est, & nusquam amplius recipiet? Hoc enim sibi volunt illa verba: & non apponet, vt cōplacitior sit adhuc, hoc est, vt benignior sit erga nos.

*Aut in finem misericordiam suam abscindet? Aut in perpetuum consuetam à nobis recidet misericordiam. quæ verba tamen eadem esse videantur, cum illis: nunquid in secula proiciet dominus, maiori tamen affectu plena sunt, & ad maiorem mouent misericordiam.*

Συντέλει-  
σε ῥήμα.

*Consummauit uerbum d generatione in generationem. Nunquid consummauit uerbum illius sermonis, quem mandauit in mille generationes? de quo in psalmo CIIII. consummauit autem, id est conclusit, & præscripsit, ab illa nimirum generatione, usque ad hanc generationem, ita ut ulterius ei locus non sit.*

*Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hæc uerba tamen præcedentibus similia esse uideantur, illud tamen speciatim demonstrant, quod deus natura ipsa est misericors, quemadmodum & lux natura ipsa splendida est, & ignis natura ardet, quodque ideo deus nunquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur, illud intellexit de quo dubitabat, & de quo sollicitè meditabatur: quod scilicet deus in secula eum non proiciet, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: uerum quod iuxta delictorum grauitatem adducet supplicia.*

*Et dixi nunc cœpi. Hæc uerba grati ac benigni animi sunt. cogitans, inquit, quæ commisi peccata, dixi: nunc initium mihi est cõdigni supplicij. nam quæ hæcenus sustinui, præludium quoddam pœnarum tantummodo fuere.*

ἐπίσου.

*Hæc mutatio dexteræ altissimi. Hæc immutatio est à libertate & quiete, ad seruitutis angustias. Est igitur opus hoc, opus quoddam diuinæ manus punientis & castigantis nos.*

*Memor fui operum domini. Opera domini correctiones appellat, & castigationes à deo præstitas, quæ ad hominum utilitatem dantur.*

*Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis cogitabo. A communi sensu rursus sumendum est. & dixi, in illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, & quæ sequuntur. eorum enim memoria solamen mihi afferebat, ut dictum est. per adinventiones autem, artes varias intelligit & consilia, quibus deus ad hominum salutem usus fuerat.*

*Deus in sancto uia tua. Per sanctum, cælum intelligit, tanquam*

quam purum, ac mundum, in quo commorari dicitur deus. vel ipsum montem Sina, ueluti deo dicatum, & sanctificatum, & ad quem deus descendebat. uel templum ueluti sacrum, ac venerandum, & in quod descendens deus oracula reddebat & responsa. Simmachus pro sancto, dixit in sanctitate, illud significans quod omnis dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tamen illius correctiones graues nobis, & duræ aliquando uideantur.

*Quis deus magnus, ut deus noster. Cum pollicitus sit se futurum memorem mirabilium dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat, dicens: quis gentium deus adeo magnus est, uel tantæ est, aut tam immensæ potentiae ut deus noster?*

*Tu es deus, qui facis mirabilia. Tu uerè deus es, qui admiranda opera perficis.*

*Notam fecisti in populis uirtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Aegyptios nimirum, aut alios quoscunque populos deo olim contrarios, qui tandem à Iudeis superati sunt, & ipsa didicerunt experientia: quod deus ille, qui Iudeis auxiliabatur, magnus ac potens deus est.*

*Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium dei, diuinas vires, seu dei potentiam intelligit.*

*Filios Iacob, & Ioseph. Ipsum, inquit, populum, quem & Iacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, ueluti patriarcharum omnium patrem, & filium Ioseph, eo quod Ioseph, dum omnes patriarchas, & uniuersum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt huius patriarchæ beneficia in uniuersum populum, cuius etiam vires, & sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.*

*Viderunt te aquæ deus uiderunt te aquæ, & timuerunt. Sermo est de his, quæ in mari rubro facta sunt. uiderunt te, inquit, aquæ, & ob timorè diuinæ sunt. præibat enim deus ante populum in columna ignis, & nubis.*

*Turbata sunt abyssi. Profunda, inquit, maris conturbata sunt à vento, qui in aquas impetum fecerat.*

*Multitudo uocis aquarum. Multitudo & copia tunc magna fuit uobis aquarum, hoc est, multus sonitus aquarum.*

πληθος

ἕχους

*Vocem dederunt nubes. Nubium vox est tonitrus.*

*Etenim sagittæ tuæ pertrāsunt. Legimus in veteri historia*

E

quòd valido spirante Austro diuisū est mare. procella autē facta verisimile est, fulgura etiam, ac tonitrua ad maiorem Aegyptiorum terrorē decidisse. per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertrāsibant. posuit enim propheta tēpus pro tempore. illa etiam dictio, enim, abundat, vt sit sensus. & sagittæ tuæ pertransibant.

*Vox tonitruū tui in rota.* Et coniunxit, inquit, dominus axes curruū eorum, & duxit eos cum violētia. vox, inquit, tui tonitruū, in vnoquoque curru confracta est. per rotam enim currum intelligit, veluti à parte totum. equis igitur hac ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati sunt. vel aliter: vox theologiæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus à terra subleuatis.

*Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.* Claritas, inquit, huius miraculi, ab omnibus visa & cognita est, qui tūc aderāt.

*Commota est & contremuit terra.* Turbati sunt & conterriti vniuersi homines, postquam didicerunt quanta pro populo tuo operatus es.

*In mari iuice tuæ.* Exaggera miraculum, tu, inquit, per mare ambulans cum libuerit.

*Et semitæ tuæ in aquis multis.* Eadem rursus repetit, amplificans dei laudes.

*Et uestigia tua non cognoscentur.* Quia scilicet mare iterū coniunctum atque vnitum adeo in se est, vt nulla amplius diuisionis vestigia apparerent.

*Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi, & Aaron.* Ouibus populum comparauit, vt custodiam & curam ostēderet quam deus eorū habuit: & quòd, vt bonus pastor, ad vberima pascua, & ad tutissimum ouile eos deduxit. vnde & pascere etiam dicitur deus populum Israel, iuxta illud, qui pascis Israel intēde. Quidam, inter quos est Gregorius theologus, hunc psalmum accommodant beato Dauid, dicentes, verisimile esse, quòd post liberationē cōsecutā à valido illo calamitatū exercitu à quo p̄sepe obsessus fuerat, & animæ etiā captiuitatem passus. quòd post huiusmodi, inquam, liberationem, hunc psalmū composuerit, & calamitates suas in eo narrauerit, de Christo vnā prophetias complians, propter quas, vt puto, in finem inscriptū est. Clamaui,

inquit, cum afflictionib⁹ detinerer, & quæ sequuntur facile omnia accommodantur vsq; ad versiculū: recogitavi dies antiquos: quos intellige esse feliciores dies illos, quando deū protectorē habebat. Que deinde sequuntur etiā facilia sunt, vsq; ad versiculū: consummauit verbū à generatione in generationem, qui versiculus, non cum dubitatioe sed definitē legendū est. perfecit enim deus, atq; adimpleuit omnes sententias quas de vnoquoque homine in præteritū determinauit. dictio enim verbum, hoc in loco, pro sententia intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, vt illa ego etiā passur⁹ sim, quæ ab eo de me decreta sunt. Quod verò ait: à generatione in generationē, expone: hoc est, per successiones vniuscuiusq; generationis. seu in vnaqua; generatione. verba autem illa, hæc mutatio dexterę excelsi, euangelicæ cōuersationis prophetiam cōtinent. legalem enī conuersationē mutandam esse in euāgelicā cernēs, dixit: hæc est mutatio dexterę excelsi, quæ verba illud etiā nobis indicant, q̄ hæc mutatio propriū fuit Christi opus. hunc enim Christū dei dexteram appellauit, quia per filiū, quasi per dexterā manū, pater omnia creauit. Christus etenim rerū omniū creator est. Quæ sequuntur clara sunt, vsq; ad versiculū: deus in sancto via tua, per sanctū etiam, hoc in loco Christū intelligit veluti mundissimum atque innocētissimum, qui peccatum non fecit, in hoc, inquit, Christo consilium tuum operaris, quod de incarnationē de que humana salute olim decreuisti. per viam enim hic diuinum consilium intelligit. deinde tantum admiratus propheta mysterium, deum summa cum laude magnificat, dicens: notum fecisti filium tuum in omnibus gentium populis. Christus enim, inquit, dei virtus est: hunc etiam brachium dei esse dicit, in quo redemit deus populum suum, filios Iacob, & Ioseph: nos nimirū fideles, qui olim sub dæmonis captiuitate detinebamur, qui & populus eius dicimur, & filij Iacob, & Ioseph: quoniam in illius veteris populi locū subrogati atque adoptati sumus, qui nō denominationem tantum, sed beneuolētiam etiam, ac familiaritatem quæ cum deo illis intercedebat, hæreditauimus, vt dictū est, in fine psalmi XIII. Viderūt te aque de⁹: quādo scilicet nauicula fluctuante excitatus à somno, vētos & mare increpauit. tui enī timore oīa sedata sunt. Illi⁹ etiā increpatio



nis formidine tūc abyssi maris, & multitudo sonitus fluctuum pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederūt, quādo in transfiguratione domini vox de nube veniens dixit: hic est filius meus dilectus. possunt etiam prophete, nubes dici, vt diximus, in psalmo decimosextimo, vbi etiam de sagittis dei traditur, & de fulgure seu coruscatione. Vox verò tonitruī, euangelicæ prædicationis est sermo veniens de cælo. validus enim ac vehemens est & adeo resonat, vt ab omnibus exaudiri possit. per rotam autem mundum possumus intelligere, ob eius nimirū instabilitatē. terra etiā cōmota est, & cōtremuit, eo modo, quo in prædicto psalmo decimosextimo declarauim⁹. totus enim hic versiculus illic etiā habetur. in mari via tua: quando scilicet dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. quam deambulationem manifestius exprimēs, subdidit: & semitæ tuæ in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus, & vestigia tua, quæ fient in mari non cognoscentur. Non perstant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, præsentē hanc vitam, intelligunt, veluti incertam, inæqualem, atque amaram, ob varias quæ in ea sunt, afflictiones, & calamitates. aiuntq̄, quòd in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt viæ tuæ ô Chrīste: actiones nimirum assumptæ carnis. vita enim ac conuersatio tua à nobis videbitur, verūm vestigia tua, hoc est, huius tuæ incarnationis modi non cognoscentur. erunt enim incomprehensibiles. Populus etiam patris, nouus est & fidelis populus, qui per spiritualis ac mystici Moyfi, & Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. potest enim Christus & Moyfes dici, tanquam euangelicæ legis optimus legiflator, & Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum deo pro populo suo immolauit.

*Intelligentiæ ipsi Asaph.*

*Inscribitur intelligentiæ hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentiâ, ut intelligamus, quisnam sit, qui in eo loquatur, & quinam sint ad quos sermo dirigatur, & quæ nã illa sit lex de qua hic traditur. & psalmum quidem inscriptum putamus à beato Dauid, verum ex Christi persona, sermonem suū ad fideles Christianos dirigentis.*



*Tendite populus meus legem meam.* Legimus apud Zachariam, & confugient multæ gentes ad dominum, & erunt ei in populum. ad hunc igitur populū ex gentibus congregatū Christus loquitur, & legem eos non Moisaicam audire iubet, sed euāgelicam, de qua loquens Hesaias dicebat: de Sion exhibit lex & verbū domini de Hierusalem, & iudicabit in medio gentium. est autem indifferens hæc constructio verbi, attendite: tametsi quædā exemplaria non legem meam habeant, sed legi meæ.

*Inclinate aurem uestram in uerba oris mei.* Supponite, inquit, aures uestras sermoni meo. vel mutate aures uestras ab inani sermone ab ineptis fabulis, ad euangelia.

*Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Hæc verba prophetiam continent. Christum etenim in parabolis ad populum locuturum esse prædicunt: iuxta quod legimus apud Matthæum: hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, ad turbas, & sine parabolis ad eos nō loquebatur, vt impleretur quod dictum est per prophetam: aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi: vnde perspicuum fit, quòd ex saluatoris persona conscriptus fuit hic psalmus. per propositiones autem, seu (vt veri⁹ in lectione Græca habetur.) per problemata, ipsas intelligit parabolas. & Matthæus quidem locū hunc referens occulta appellauit, quæ hic dicuntur problemata, Hebraica nimirū dictione vsus, quæ vtranq; habet significationē. Euangelicæ enim omnes parabolæ occultā in se continent veritatem. Aquila ænigmata transtulit. quod autem hic ab initio legim⁹, Matthæus à constitutione mundi dixit: Hebraica pari modo vsus dictione. & quod hic, loquar, ipse dixit eructabo.

*Quanta audiuius & cognouimus ea.* Dictio quanta, non ad problemata refertur, quæ locuturū se esse dixit cū totus hic versiculus separatim per se admirantis in morē legēdus sit. O quanta, inquit, à maioribus nostris, atque à diuinis didicimus scripturis. mens enim prophetæ est cōmemorare, quā multa, & quā grandia deus in antiquiores Iudæos contulerit beneficia, & contra, quā valde illi deū irritauerint, & quātas idcirco, ac quā graues pœnas dederint. ex persona

autem Christi non incongruè dicitur: quanta audiuius, cū assumpta eius humanitas cæterorum hominū more doctores audiret. & quod ait: cognouimus, expone pro certiores facti sumus. neque enim simpliciter audiuius, inquit, sed maiorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annunciauerunt nobis. Dixit se audisse, nunc addit à quibus nam ea audiuerit. patres autem non natura dicit. neque enim dici potest, quòd fideles qui sunt ex gentibus, à propriis parentibus edocti fuerint, sed de patribus loquitur quos ob obsequiū, quod deo semper præstiterunt, Christiani omnes libenter sibi, vt ita dicam, adoptant in parentes. hac etenim ratione & Moysen & multos alios diuinos scriptores interpretesque & populi doctores. patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnē, atque Apostolos, fuisse dicemus. Christi verò atque Apostolorum filios populum Christianum.

Non sunt occulta à filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filiis suis tradiderūt, & filij ea quæ didicerant, venturam post se generationem non cælarunt: quin immo filiis ac nepotibus ea omnia exposuerunt, & illi in posteros suos eadem transtulerunt. lex etenim id iubebat, dicens: docebis ea filios tuos & filios filiorum tuorum.

*φωκείας.* Narrantes laudes domini & potestates eius & mirabilia eius, quæ fecit. Verba illa: patres nostri annunciauerunt nobis, coniungi debent huic versiculo. vsus est enim propheta figura hyperbato. laudes verò potestates & mirabilia dei, hæc esse dixit: quia & laudabilia sunt & summam dei indicant potentiam, & admiratione digna esse videntur. vel, per potestates ea significat, quæ aduersus hostes operatus est: per mirabilia verò, ea quæ in suo populo administravit, de quib⁹ singularim tractabit.

Et statuit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. Vt exponeret quid sit statuisse testimonium in Iacob, addidit: & legem posuit in Israel. idem enim est hoc in loco, statuere quod ponere, idem testimonium, quod lex, vt dictum est in psalmo, & idem est Israel qui & Iacob. positum enim est ei nomen Israel, quando scalæ visionem vidit: quā autem esset hæc lex, audi.

Quæcunque mandauit patribus nostris nota fieri ea filiis eorū.

Statuit, inquit, ac decreuit omnia eorū filiis nota fieri, quæcunque ipse eorum patribus mandauerat.

Vt cognoscat generatio altera. Hæc est ratio cur patres ea debeant filiis annunciare, vt generatio, quæ post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit hæc altera generatio.

Filij qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exurgent & annuntiabunt ea filiis suis. Filij filiorum filiis suis narrabūt. Exurgent autē posuit, pro generabuntur.

Vt ponant in deo spem suam. Addiscentes quanta iis deus polliceatur, qui in eo sperant.

Et ne obliuiscantur opera eius. Meditando eas narrationes. Per opera verò eius, ea intelligit, quæ superi⁹, & potestates appellauit, & mirabilia.

Et mandata eius exquirant. Exquirant dixit pro sequantur. Qui enim aliquē inquit, illius sequitur vestigia. Possumus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

Ne fiant, sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans. Peruersos eos fuisse dicit, eo quòd in diuinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis, & exasperantes, quia cum in aliquam incidissent difficultatem, continuò murmurabant, & quia præstitam eis liberationem à tam graui iugo seruitutis agrè tulerūt. Satius enim putabant in Aegypto esse, & seruire: quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quàm in Numeris.

Generatio, quæ non direxit cor suū. Non rectum ei cor fuit, vt simplici ac constanti animo deo crederet, sed ambigua, & dubitans claudicabat.

Et fidelis non fuit cum deo spiritus eius. Et spiritus eius generationis, inquit, deo fidem non præstitit, nec illius credidit sermonibus. Per spiritum verò, animos eorum intelligit.

Filij Ephraim intendentes & iaculantes arcu, cōuersi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Ioseph. Tribus autem Ephraim præ cæteris tribubus arcu utebatur: ad gerenda etiam bella magno vsui erat: vnde celebre sibi nomen parauerat: ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in for-

ηδ ουκ επι-  
σωθη μετα-  
τη θεσ π-  
πνευμας ης  
βαλλοντες  
τες οισ.

tem obuenerat . Prima enim illa arcam & testimonij tabernaculum à Moyse confectum suscepit . Nam Silo vbi Arca domini diu fuit , & tabernaculum , ad sortem tribus Ephraim pertinebat . Hæc igitur tribus , quæ aliquando in bello tam celebris fuit , ob idololatriæ scelus tandem pugnando superata , ac deuicta est . Vel aliter : Per hanc tribuum , quæ viribus præstabat , omnes alias tribus significat quæ ob simile idololatriæ vitium , in Hostium manus deuenerunt , vt liber Iudicum docet . Ait igitur propheta , quòd filij Ephraim qui arcus suos tendunt : vnde emittant sagittas , hoc est , qui arcu potissimum vtuntur , conuersi sunt in bello , quia fugientes dederunt terga . Aliqui in his verbis dicunt prophetiam contineri , de vltimo lapsu tribus Ephraim in idololatriam . Nam cum decem tribus se disiunxissent à regno Roboam , tribus Ephraim , quæ princeps erat inter eas , populo persuasit , vt vaccas erigerent , & à verò deo deficerent , atque ideo omnes in hostium potestatem traditæ sunt , quemadmodum in tertio Regum libro inuenies . Alij etiam prophetæ multa aduersus hanc tribu exclamant , quasi origo , & causa ipsa idololatriæ fuerit in populo .

*Non custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare.* Sermonem dirigit aduersus vniuersas tribus , causam proferens ob quam deiectæ sint . Per testamentum verò , pacta intelligit , quæ deus sæpe cum Hebræorum populo pepigit , cum in promissionis eos terram adduceret . Per legem verò , ipsa dei mandata .

*Et obliuiscuntur beneficia eius, & mirabilia eius, quæ ostendit eis.* Beneficiorum quæ cõtulit in populum Israel , veluti quod duxerit eos per mare rubrum immadidos , & cætera , longa serie in sequentibus commemorat . Mirabilium autem dicit , quia Aegyptiorum flumina in sanguinem mutauerat : & alia huiusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit . Quod verò ait , deum eis hæc ostendisse , non ideo dicit quasi ipsi ea propriis viderint oculis , sed quia ita à suis acciperunt maioribus .

*Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia.* Quæ miracula , inquit , fecit , coram eorum patribus , & deinde locum etiam addit , vbi hæc gesta sunt .

*In terra Aegypti in campo Taneos.* Tanis est Aegypti ciuitas , vbi regiam habebat Pharao , de qua ait , Hesaias : defecerunt principes Taneos . Et licet huius loci Moyse non meminerit , verisimile est tamen beatum Dauid , id rescivisse ex eo libro , vbi scriptum est : Chebron autem ædificata est in Aegypto , ante Tanim . Vel ex aliis apocryphis libris , aut ex Aegyptiorum historiis .

*Interrupit mare, & eduxit eos.* De mari rubro loquitur , vt habetur in Exodo , & omnia succinctè narrat : quinimmo nec omnia , nec suo ordine , sed passim quæcunque ei & quomodo- docunque in mentem veniebant ita apposuit . Neque enim historiã contexere proposuerat , sed aduersus Iudæorum inuehi ingratitude . Et primò quidem illud posuit , quod præ cæteris videbatur admirabilius .

*Statuit aquas quasi utrem.* Et aqua , inquit , quasi murus illis erat à dextris , & à sinistris . Statuit igitur aquas , hoc est , aquarum moles , hinc atque illinc fecit exurgere . Quasi vtrè verò dixit , hoc est tumidas , instar vtris .

*Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.* Et deus , inquit , deducebat eos , die quidem in columna nubis , vt ostenderet eis viam , nocte autem in columna ignis . Eadem igitur columna die præibat , & protegebat eos ab æstu solis , quæ & nocte eis illucebat , vt foueret nimirum ac tueretur eos à frigiditate , atque ab humiditate noctis .

*Interrupit petram in eremo, & potauit eos, quasi in abyfso multa.* Hoc factum est in deserto montis Choreb , vt habetur in Exodo . Per abyssum autem , aquarum copiam intelligit .

*Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas.* Hoc est aliud miraculum factum in Choreb , vt traditur in libro Numerorū . Bis etenim illis deus aquam eduxit è petra , diuersis que temporibus & locis . Et locus quidem ille in Choreb , vbi data est aqua , appellatus est tentatio , & obiurgatio . Tentauerunt enim illic deum Iudæi , probantes nimirum illius potentiam , & miraculis nondum credentes , quæ in præteritum sapius fecerat : & obiurgauerunt Moysen , quòd ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset . Locus verò ille in Cades , vbi aqua etiam populo data est , appellatus est aqua contradictionis , eo quòd contradicerent deo

Hebræi & murmurarent. Et deus quidem eos iubebat, vt suis tantum præceptis parerent, vtque in eo confiderent, illi verò & parere negligebant, & nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris & aquarum interruptionem per Moysen deus operatus est.

Et apposuerunt adhuc peccare ei. Quasi eorum vitia ex libris Moysi, satis omnibus nota sint, dicit, & apposuerunt adhuc. Qualia autem peccauerint, audi.

Exacerbauerunt altissimum in inaquoso. In loco scilicet inaquoso. Quomodo exacerbauerint, paulo superius diximus, ubi: generatio peruersa & exasperans.

Et tentauerunt deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. De his & aliis quæ sequuntur vsque ad verba illa, & ignis incensus est: Moyses nihil scribit, sed ipse tantum David quemadmodum, & alia huiusmodi multa: seu quòd ex apocryphis, vt diximus, libris ea collegerit, seu ex antiquorum traditionib<sup>9</sup>: seu quòd à sancto spiritu edoctus sit. Ait igitur quòd tentauerunt deum in cogitationibus suis, dubitantes, nunquid posset eis deus dare quæ petebant. Tentauerunt autem petèdo cibū animabus suis, hoc est, sibi ipsis.

Et oblocuti sunt de deo. Hoc est murmurauerunt, quasi fame eos necasset, & delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abstulisset.

Et dixerunt: nunquid poterit deus parare mensam in deserto? Hæc verba ambigenti sunt, & ideo quasi cum addubitatione legenda sunt.

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt, nunquid & panem poterit dare? & parare mensam populo suo? Quoniam, inquiunt, ea deus fecit, quæ prædicta sunt, nunquid poterit etiam hoc facere? O summam hominum amentiam, si ea fecit, quo pacto impotens est iudicandus, ne ista efficiat? Et quod ait: Inundauerunt, expone, id est fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. Per mensam verò, carnes præstitas intelligit. Tu illud considera, quomodo beatus David ante panem & carnes datas, fluxisse dicat aquam è petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primò legimus pluuisse illis deum panem Mannæ, & coturnicum carnes, & deinde aquam dedisse è petra. Non est igitur alia huius addubi-

tationis solutio, nisi dicas de alio pane, & de aliis carnibus prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri scriptum est. Bis etenim eis deus & coturnices pluit, & panem: vnde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit, quæ effusa est in Choreb, & non eam quæ in Cades. Petra enim in Cades, tunc nondū fuerat percussa. Et si quis dicat quod in Numeris carnes poscebant, & non panem, Aduerte quia per panem hic, carnis cibum intelligit. Tunc etenim vt apud LXX. interpretes legimus, dicebant, τὴν ἡμῶν ψωμίαν κρέα, quæ verba tametsi latinus interpres, aut simplicem sensum secutus, aut ob latinæ linguæ angustiam reddiderit, quis nobis dabit carnes ad vescendum, tamen aliquid amplius etiam posunt nobis indicare, quod ad præsentem locum atque illius intellectum conferat. Nam cum Græca dictio, ψωμός, vnde ψωμίω, verbum deducitur, massam seu buccellam panis significet, dum murmurarent, dicentes, τὴν ἡμῶν ψωμίαν κρέα, petisse mihi videntur quisnam eos pane pariter nutriturus esset & carne. Vnde beatus David qui nunc dixit: nunquid panem poterit dare? videtur mihi illa Moysi verba declarasse, maximè ex sequentibus. Addidit enim & mensam præparare populo suo? Illa etenim coniunctio, &, posita mihi esse videtur, non vt disiungat, sed vt declaret.

Ideo audiuit dominus & reiecit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel. Licet corde & non lingua deum tentauerint, ille tamen qui corda hominum scrutatur, non secus eos audiuit ac si palā id locuti essent. Quod verò septuaginta dixerunt, reiecit, Symmachus reddidit, iratus est. Solent enim iis qui ira perciti sunt, vestem reiicere, hoc est, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic sensui ac literæ Symmachi adstipulantur Moysi verba, dicentis quod dominus ira commotus est, & incensus est ignis in eis à domino, quo castrorum bona pars consumpta est. Per Iacob autem & Israel, ipsum populum ab eis descendentem intelligit, vt alibi diximus.

Qui non crediderunt in deo. In dei viribus non crediderunt, tametsi tanta iam vidissent miracula. Prepositio verò, in, superflua est.

Nec sperauerunt in salutari eius. Nec vllam, inquit, habuerunt fiduciam, vt qui tot iam ac tāta eorum causa perfe-

καὶ ἐλάλησαν τὸ θεῶν

ἰβανάλειτό.

cerat, eos esset imposterum saturaturus.

Et mandauit nubibus desuper: & portas cæli aperuit, & pluit eis manna ad manducandum. Ad priora rursus sermonē conuertit, quæ habetur in Exodo. Per nubes verò desuper eas intelligit, quæ excelsiores sunt. Aliquæ enim sunt terræ viciniore. Easdem etiam superiores nubes, portas cæli appellauit, quasi cælo proximiores. Mandauit autē eis vt pluerēt manna. Manna verò erat quasi semen coriãdri, & species eius quasi species crysalli. Et circuibat, inquit, populus, & colligens illud molla frangebatur, & in mortariolo terebatur, coquens in olla, & faciebatur ex eo subcinericios panes, erātq; suauitas eius quasi sapor dulcoris cuiusdã oleo confecti. Et hæc quidem in Numeris ita habetur. Nam in Exodo dicitur quòd sapor eius erat quasi dulcor quidam ex melle.

Et panem cæli dedit eis. Per cælum hic aerem intelligit, iuxta illud: volucres cæli. vel quia manna è cælo videbatur descendere.

Panem angelorum manducauit homo. Nō hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabant. Accusat nanque & Christus eos, qui panem hūc, cælestē verè panē putabāt, dicēs: Amen amen dico vobis, non Moyse dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum: hoc est, de cælo verè descendentem. Quòd autem illud manna non esset angelorum cibus, ibidem asserit Christus, dicens: Patres vestri manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. hic est panis de cælo descendens, vt quisquis ex eo manducet non moriatur. Postquam, inquit, ij qui manna illud manducabant, mortui sunt, restat vt cælestis propriè panis non sit, nec angelorum cibus. Et deinceps ibidem consequitur: ego sum panis vitæ, &c.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirū ex manna, hoc est, panem.

Transtulit Notū de cælo, & induxit in virtute sua Aphricū: & pluit super eos, quasi puluerē carnes, & quasi arenam maris uolatilia allata: & cecidit in mediū castrorū eorū, in circuitu tabernaculorū eorū, & comederūt, & impleti sunt valde, & desiderium eorum attulit eis: non sunt priuati à desiderio suo. Moyse quidē in Numeris ait: Ecce spiritus à domino. Et immisit coturnices à mari, & impulit in castra, & quæ sequuntur. Beatus Dauid

deū diuissse dicit spiritum: hoc est, ventum, in Notum nimirum, atq; in Aphricum: qui venti calida perflant loca, vbi coturnicum genus moratur. Transtulit autem Notum: hoc est, commouit, atq; immisit eum. Pluisse verò dicit, quia coturnices supernè è cælo, atq; condensæ, instar pluuie cuiusdam ferebantur. Et quia maxima erat earum copia, pulueri eas & arenæ maris etiam comparauit. Tot quippe immissæ sunt, vt sexcenta millia hominum, & quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. Vsq; ad mensem enim, inquit, dierum manducate, donec exeat ex naribus vestris: totidem quippe erāt in eo populo homines ad bellum idonei, à xx. annis & supra, absq; minori ætate, & mulieribus, & tota tribu Leui. In medio autem castrorum, & in circuitu tabernaculorum, pluebat deus illud manna, ne fatigaretur colligendo. Et per castra quidem, vniuersum exercitum intelligit: per tabernacula verò, priuata cuiuslibet tentoria. Et quòd ait attulisse eis deum desiderium eorum, sanè intellige, q̄ ea à deo receperint, ob quæ desiderium & concupiscentiam suam adimpleuerūt. Attulit enim eis deus quod optabant: desiderium igitur posuit pro re desiderata, quæ ad modum & Paulus spem, pro speratæ rei fruitione ponit, quādo ait: spes autem non pudefacit.

Adhuc esca erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit in eos, & occidit plures eorum, & electos Israel cōpediuit. Nam & si viderant coturnices, diuinæ tamen promissioni non crediderunt, q̄ scilicet vsque ad mensem atq; ad satietatem his aibus nutriendi essent, sed timuerunt ne abuolarent. Vel ne cito omnes cōsumerentur coturnices. Atq; ideo exsiccauerūt eas per gyrum castrorum: & carnes adhuc, inquit, erant sub dentibus eorum, priusquam deficerēt & dominus iratus est in populum, & percussit dominus populū plaga magna valde. Vide quo pacto antequam carnes consumerentur, quas in ore habebant, fide defecerint, & diuinæ virtutis obliti sint: vnde desiderio quidem suo satiati sunt, vt diuina erga eos prouidentia & virtus cōspiceretur, ob eorū tamen infidelitatem & ventris ingluuiem, effectus est ille cibus tandem eis in nauseam: ob quod multi eorum periere, vt apud Moysem legimus. Quòd verò Lxx. hic plures eorum: dixerūt, Symmachus, pingues reddidit: & Aquila ad eūdem sensum

Συνηρό -  
Ανοσιπ.

abundantes:periisse intelligentes,ditiores quoslibet ac fortiores in populo. Verisimile est autē illos ingluuiem suam cæteris magis expleffe, q̄ plura aliis colligerent. Puto etiam Aquilam & Symmachum in huiusmodi sensum adductos, ob alia verba quæ hic proximè habentur: & electos Israel cõpediuit. Lxx. etiam non plures; dixerunt, vt mortuos su perstitibus compararent, sed plures, pro multis dixerūt. Ita enim consonant verba Moyfi. Percussit enim, inquit, dominus populum plaga magna valde. Magna autē plaga in multoru verificatur interitu. Electos verò dixit veluti strenuos in bello. Erant enim omnes hi, quos superius commemorauit, summopere ad bellum idonei: atque ideo ad hoc selecti, vt in acie præ cæteris dimicarent.

*In omnibus his peccauerunt adhuc.* Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot & beneficiorum, & suppliciorum exempla, adhuc in multis deum offendebant, atq; inter cætera quòd habitatores illos terræ promissionis adeò formidarent, non credentes diuinæ promissioni.

*Et non crediderunt in mirabilibus eius.* Putabant enim ea omnia fortuito ac casu cõtigisse. vbiq; autem propheta eorum infidelitatem carpit, ob quam periclitabantur, & de qua ipse etiam deus dixit: Quousque irritabit me populus iste? & quousque mihi nõ credēt in omnibus signis quæ feci inter eos? vnde etiam dominus noster incredulam generationem Iudeos appellauit, dicens: Generatio incredula & peruersa.

*Et defecerunt in uanitate dies eorum.* Præclarum virtutis opus nullum agebant, sed carnis concupiscentias sequebantur. vnde omnes in deserto mortui sunt, sicut eis dixit deus: terram enim, inquit, quam iuravi patribus eorum, nulli alij videbūt quàm eorū filij, qui mecū hic sunt, quicūq; non no uerunt bonū aut malum. Item alibi, in hac, inquit, eremo cadēt corpora uestra: & rursus: Ego dominus locutus sum, sic profectò faciam huic congregationi prauæ, quæ insurrexit in me in deserto hoc: consumetur quippe, & illic morietur.

*Et anni eorum cum festinatione.* Cum festinatione, inquit, defecerūt ad vana. Vel ideo dicit cum festinatione, quia ob leuitatem quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertrāsire videntur, qui ociosè ac negligēter viuunt. Nam iis qui per virtutem operantur, ob laboris intensio-

nem tardior videtur annorum decursus. vel ideo dicit defecisse cum festinatione quia cito mortui sunt.

*Cum occideret eos, quærebant eum.* Quando contulit in eos deus beneficia, diuinum munus nõ agnoscebant, quando autem eos malus afflixit, castigatiores pariter, ac prudētiores effecti sunt.

*Et reuertebantur, & diluculo ueniebant ad eum, & rememorati sunt quòd deus adiutor eorum est, & deus altissimus redemptor eorum est.* In huiusmodi etiam sententiam à Moyse dictū est quòd summo mane flebant.

*Et dilexerunt eum in ore suo.* Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis. Huiusmodi vitio Esaias etiā ex persona domini eos accusat, dicēs: Populus hic labiis me diligit, cor autem eorum longè est à me.

*Et lingua sua mentiti sunt ei.* Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, aduersabanturque sibi inuicem cogitationes, & sermones eorum: iuxta quod in simili apostolus dicebat: deum se scire confitentur, factis autem negant.

*Cor autem eorum non erat rectum cum eo.* Non erat rectum eorū cor erga deū. Simile est quod alibi ait: generatio, quæ non direxit cor suum.

*Nec fideles habiti sunt in testamento eius.* Hoc etiam simile ei est, quod vidimus an præcedentibus: & nõ fuit fidelis cū deo spiritus eius. Neque enim fidem vllam habebant in iis quæ deus illis pollicebatur.

*Ipse autem misericors & propitius erit peccatis eorum, & non perdet.* Propitius erit & non perdet, pro propitius fuit & non perdidit, tempus nimirum ponens pro tempore. Neq; enim eos tunc statim perdidit, sed longanimis fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysem, placatus sum eis iuxta verbum tuum, vel non prorsus eos perdidit.

*Et abundabit ut auertat furorem suum, & non accendet omnem iram suam.* Hæc verba etiam abundabit & accendet, posita sunt pro abundauit & accendit. Abundauit, inquit, deus in misericordia, vt furorem suum auerteret. Est autem hic sermo defectiuus, quæadmodum & verba illa, quæ habentur in psalmo LXXIII. Multiplicasti locupletare eam. Nõ accendit autem deus omnem iram suam. Vniuersi etenim prorsus,

periissent, si omnem iram suam accédisset. Summa etenim vsus est misericordia, dum ex parte tantum iratus est. Dixit enim ad Moysen: dimitte, & accensus ira in eos, conteram eos: vel, ex parte iratus est, & ex parte eos puniuit.

*Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus uadens & nō reuertēs.* Hac etiā de causa maiori lōganimitate vsus est, quia caro erant: infirma scilicet, & parum diuturna: & spiritus qui cum vita non permanet. Vbi enī ex hac vita semel profectus est, ad eādem rursus non redit. Illud obseruandū est, quod metaphoricē scriptura dāum dicit reminisci. Nam quemadmodum obliuisci eum aliquorum dicimus, quando differt, ut laborātib; atq; afflictis opem atq; auxilium suū impertiat, sic cōtrā, humano more memorem eum appellamus, quādo eisdem praeſto est. Hoc autem loquendi modo propheta saepe utitur, ut lectoris hebetudini se accommodet.

*Quoties exacerbauerunt eum in deserto, irritauerunt eum in terra iniquosa.* Sepe nimirum, ut ex ipsa licet perspicere historia. Verū illorū cōsidera prauitatem. Neq; enim tantummodo eū exacerbauerunt, sed in deserto etiam, atq; sepe in iniquo id fecerunt, quando ob summā indigentiam inferuire eos magis deo atque humiliari & supplicare oportebat.

*Et cōuersi sunt, & tentauerunt deū & sanctū Israel irritauerūt.* Verbum, conuersi sunt, hoc in loco in malum accipitur. Cōuersi enim sunt à vitio, ad aliud vitium. Et q̄ ait: tentauerunt, aliqui exponunt, pro contristauerūt. Per sanctum autē Israel, deum ipsum intelligit, ac si diceret: deum illum adeo celebrem, adeo laudatum & gloriosum.

*Non sunt recordati manus eius.* Per manum dei, diuinam intelligit potentiam, qua Iudaeis quidem bona, hostibus vero mala sunt praestita.

*Diei qua redemit eos de manu tribulationis.* A communi sensu etiam hic sumendum est verbum: non sunt recordati. Per tribulationem verò Pharaonem intelligit.

*Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in cāpo Taneos.* Nec recordati sunt, inquit, quòd posuerit signa sua, & quae sequuntur, &c. Signa autem & prodigia multi dicunt idem aequè significare, & sententiā hic repeti: Aliqui verò signa, ea omnia esse intelligūt per quae deus à naturali rerū ordine

non

non recedēs, Aegyptiorum gentem afflixit, veluti pecorum aegritudines, quae suapte natura mortē afferunt, & locustarum lationem. Huiusmodi enim animalia naturaliter terrae fructus perdunt. Per prodigia verò, miracula illa dicunt significari quae naturali rerum cursu repugnante facta sunt. veluti aquae mutationem in sanguinē, & quòd ranarum natura est ut in aquis versetur, in sicca terra habitauerint, & alia huiusmodi.

*Et conuertit in sanguinem flumina eorum.* Hæc prima fuit Aegyptiorum plaga. Per flumina autem, Nilū ipsum intelligit, vnic⁹ etenim hic fluuius per vniuersā Aegyptū fluit. Alibi etiam dixim⁹ Hebraeorū peculiare esse, ut plurali numero utatur pro singulari. Aliqui flumina in plurali numero dictū esse dicunt, ob multiplices riuos, qui è Nilo exeūt, quos propheta ob aquarum copiam fluminū dignitate donauit. Dictionem verò, eorū, ad Aegyptios referes, ut relatio ad homines illius prouinciæ fiat, quam pauloante nominauit dicens: sicut posuit signa sua in Aegypto.

*Et imbres eorum ne biberent.* Per imbres loca illa intelligit in quibus aquas ex imbribus collectas cōdebāt, Aliqui verò improprie imbres positos esse dicunt, pro fontibus.

*Misit in eos cynomyam, & comedit eos.* Hæc est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum, & tertia culicum: & quemadmodum superius beneficia in Hebraeos collata commemorans ordinem non seruauit. ita etiā in praesenti, Aegyptiorum plagas narrans, nullum ordinem seruat. Sufficiant autem quae illic diximus de huiusmodi ordinis peruersiōe. intentio enim prophetæ hic tantū fuit, ut demonstraret, quomodo omnia elementa mandato dei aduersus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerū ordinem iam diu Moyses seriatim descripserat. Cinomya autē syluestris muscae genus est, quod inter cætera muscarum genera est impudentissimum. Verbum etiā comedit, improprie posuit promordit.

*Et ranam, & perdidit eos.* Vastarunt etiam ranæ Aegyptios. Nam & eos mordebāt, & eorū rapiebant aut inquinaabant cibos, & sūma insuauitate ac fastidio, oīa replebāt.

*Et dedit crugini fructus eorū & labores eorū locustæ.* Tametsi inter plagas quae à Moysē commemoratae sunt, nulla

F

æruginis mentio expressa facta esse videatur, puto tamen Moysen etiã hanc cõmemorasse. Est etenim ærugo nouum quoddam germen, seu noua proles locustæ, quã illic etiã Moyses describit, & dicitur bruchus, atq; ita eã Aquila appellauit. Per fructum autem, omnes terræ fruges intelligit quas laboris etiam nomine expressit, eo quod summo paratur labore. Locustę autę plaga, in ordine octaua fuit, ex Io ele tamẽ ppheta aliud locusta esse videtur, & aliud bruchus.

*Et occidit in grandine vineas eorum.* Vastauit enim eas, ne fructum facerent. atque hæc septima fuit plaga.

*Et moros eorũ in pruina.* Hęc plaga tamen si a Moysse missa esse videatur, continetur tamen sub grãdinis plaga. Conficitur etenim & cõcrefcit pruina ex grãdine. Multæ autę mori in Aegypto sunt, quod id gen<sup>o</sup> arboris calidis in locis valde crescat. Et quẽadmodũ vineis grando, sic & moris pruina inimicissima est.

*Et tradidit grandini pecora eorum, & substantiam eorum igni.* Grando vnã cum igne mirabiliter delata, primum ipsas vineas occidit & moros, quæ ad primũ impetum resistere minime valuerũt: deinde & pecora, quæ in campis pascebantur. Hęc autem aliquanto amplius resistenterunt: & ignis postremõ qui simul cum grandine immisus fuerat, herbas, ac plantas vniuersas depastus est. Illud autę non mediocri admiratione dignum est, vt ignis cum aqua pariter concurreret. Per superbiam autem, diuitias herbarum, ac plantarum fructum intelligit. Scire etiã illud oportet, quod, licet scriptum hic sit, quod herbæ ac plantæ omnes perditę sint, tamen aliqua locustis relictæ sunt, quę post grandinem igni mixtam immisę sunt, & de quibus scriptũ est, quod comederunt herbam terræ, & omnes fructus lignorum quos reliquit grando, verũ propheta vniuersali vsus est sermone, cum ferẽ omnia fuissent vastata.

*Misit in eos iram indignationis suæ.* Per irã indignationis, seu (vt potius in Græco habetur) excandescẽtiæ, vehemẽtẽ excandescẽtiam intelligit.

*Indignationem, & iram, & tribulationem.* Supplicia ac pœnas in eos inflictas huiusmodi nominib<sup>9</sup> appellat. De<sup>o</sup> quippe affectu ac passione omni prorsus caret, & per indignationem quidẽ, seu (vt verius significat græca dictio θυμός) per

excandescẽtiam, pœnas minores intelligit: per iram verõ, maiora supplicia: & per tribulationem, alia insuper mala.

*Immissionem per angelos malos.* Quę omnia scilicet immisa, ac delata sunt per malos angelos. Malos autẽ non natura dico aut electione, sed quia mala afferunt, laborem nimirũ, & dolorem, & quia pœnarũ sunt ministri. Malos enim ideo appellat hoc in loco, quia pœnas inferunt & supplicia.

*Viam fecit, & semitam iræ suæ.* Semitam, inquit, fecit iræ suæ, ita vt hæc ira quæ diuina misericordia a teã quiescebat, via hac aduersus obstinatos Aegyptios incederet. Vel aliter: semitã deus angelo fecit, qui Aegyptiorum primogẽita erat occisurus, ne ad obfignata limina declinaret. Hũc enĩ angelũ propheta iram dei appellat, tãquam iræ ministrum.

*Et non pepercit a morte animabus eorũ.* Hęc est decima plaga, non pepercit, inquit, a morte, hoc est, non abstinuit quominus occideret. Seu non pepercit, dum eos occideret. Et quod ait: animabus eorũ: de primogenitis loquitur. Nõ pepercisse autẽ deũ dicit primogenitis, quia a deõ ad Moysen dictum est: peribit omne primogenitum in Aegypto, a primogenio Pharaonis, qui sedet in throno, vsque ad primogenitum ancillæ, quæ est apud molam, & vsque ad primogenitum omnium pecorum.

*Et pecora eorum in morte conclusit.* Hęc est quinta plaga. Perierunt enim, inquit, pecora omnia Aegyptiorum: ea scilicet quæ erant in agris. Conclusit autem, hoc est comprehendit: ita vt fugæ nullus fuerit locus. vel, comprehendit, id est occidit.

*Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti.* Repetit sermonem de primogenitis. Cæteris quippe omnibus plagis hæc acerbior fuit.

*Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.* Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis preciosã. perdidit enim, inquit, omne primogenitum, hoc est, omnes primitias laboris eorum. Per laborem autem, bonorum ac substantiæ possessionem intelligit: eo quod cum labore possideantur. Possessionis verõ nomine ipsi etiam filij continentur. Possedi enim, inquit, filium. Per tabernacula autẽ Chã, ipsam Aegyptum intelligit, ab Aegypto rege ita appellatã: qui a Chã filio Noe trahebat originẽ. Vtrunq; enim nomẽ



regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habuit, & quia, vt diximus, Aegypt<sup>o</sup> rex in ea regnavit. Illud etiam obseruandum est, quod ex decem Aegypti plagis, propheta hic v i i. tantum connumerat. Nam & culicem omisit & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamē meminit in psalmo centesimo quarto.

*Et abstulit sicut oues populum suum.* Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curauit itē & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

*Et eduxit eos tanquam gregem in deserto.* Idem rursus repetit quod dixerat.

*Et eduxit eos in spe, & non timuerunt.* Exeūtes Iudæos prima nocte in illi<sup>o</sup> promissionis spe deduxit, quæ facta fuerat à deo Habraam, quādo ei dixit: cognoscēs cognosces, quod incolā erit semen tuum in terra Aegypti, & in seruitūe eos redigent, affligentque, & humiliabunt eos annis quadringētis. Gētem autem illam, cui seruiēt iudicabo ego, & exhibūt illinc cū multo apparatu. Ea enim nocte exeūtes non timuerūt. Nam postea saepenumero in summa fuerūt formidine.

*Et inimicos eorū operuit mare.* Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

*Et induxit eos in montē sanctificationis.* Omittis iis, quæ in eremo contigerunt, cum in præcedentibus narrationis locū præoccupauerit, loquitur nūc de terra promissionis. De mōte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regiōe celeberrimo: & sanctificationis montem appellat, eo quod inter ceteros prælect<sup>o</sup> sit, vt in eo fœderis arca habitaret. Arcā autem fœderis sanctificationem appellabāt. Dicitur etiā mōs sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

*Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius.* Hūc, inquit, mōtem demonstratiuē, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robor, sed tua nobis parauit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

*Et ciecit à facie eorum gentes.* Illos v i i. populos, qui terram promissionis possidebant. Cananēū scilicet, Chetteum, Pherzeum, Eueum, Amorreū, Gergezeum, & Iebuseum.

*Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Sorte vniuersam illam eis terram diuisit. Subintelligenda est autē dicitio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit, Est &

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

*Et habitare facit in tabernaculis eorum, tribus Israel.* In habitationibus prædictarum gentium.

*Et tentauerunt, & exacerbauerunt deum altissimum, & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quemadmodum patres eorum.* Hi qui in terram promissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum membra, vt prædiximus, ceciderunt in deserto. Horum igitur posteri tentauerunt etiam & contristauerunt dominum, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio, altera post eos, qui non cognouerunt dominum, neque opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quæ sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autem se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirum suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

*Conuersi sunt in arcum obliquum.* A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obtortus arcus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus rectè non assequitur.

*Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eum prouocauerunt.* Eo quod & Gentilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocarunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorū vitia iuste irasceretur.

*Audiuit dominus, & despexit.* Audiuit clamantes voces, hoc est, ea omnia quæ impiè operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamātem olim audierat, & Sodomorum, atque Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atque authores suos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. Est etiam hic loquēdi modus apud veterem scripturam frequens, vt auditū deo adscribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autem eos, hoc est, auersus est.

*Et neglexit ualde Israel.* Inhonorauit & contemptibiles

ἐπίστυφαρ  
νυ ἀθιθ-  
σαρ.

σεβλάρ.

παρεβίλω  
σαρ αὐτῶν.

ὑπεβίβλε.

ἐξεδίνα-  
σε σφάδρα  
τὸν Ἰσραήλ.

regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus eam habitauit, & quia, vt diximus, Aegypt<sup>9</sup> rex in ea regnauit. Illud etiam obseruandum est, quod ex decem Aegypti plagis, propheta hic v i i. tantum connumerat. Nam & culicem omisit & tremores, & palpabiles tenebras: quorum tamē meminit in psalmo centesimo quarto.

Et abstulit sicut oues populum suum. Eduxit enim eos vi quadam ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curauit itē & fouit, non secus, ac pastor oues proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

Et eduxit eos in spe, & non timuerunt. Exeūtes Iudaeos prima nocte in illi<sup>9</sup> promissionis spe deduxit, quae facta fuerat à deo Habraam, quādo ei dixit: cognosces cognosces, quod incola erit semen tuum in terra Aegypti, & in seruitūe eos redigent, affligentque, & humiliabunt eos annis quadringētis. Gētem autem illam, cui seruiēt iudicabo ego, & exhibūt illinc cū multo apparatu. Ea enim nocte exeūtes non timuerūt. Nam postea saepenumero in summa fuerūt formidine.

Et inimicos eorū operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus iam diximus.

Et induxit eos in montē sanctificationis. Omissis iis, quae in eremo contigerunt, cum in praecedentibus narrationis locū praecipue occupauerit, loquitur nūc de terra promissionis. De mōte etenim loquitur Sion, veluti in vniuersa regiōe celeberrimo: & sanctificationis montem appellat, eo quod inter ceteros praelect<sup>9</sup> sit, vt in eo foederis arca habitaret. Arcā autem foederis sanctificationem appellabāt. Dicitur etiā mōs sanctus, veluti ab arca domini sanctificatus.

Montem hunc, quem acquisiuit dextera eius. Hūc, inquit, mōtem demonstratiuē, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis parauit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et ciecit à facie eorum gentes. Illos v i i. populos, qui terram promissionis possidebant. Cananēū scilicet, Chetteum, Pherzeum, Eueum, Amorreū, Gergezeum, & Iebuseum.

Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Sorte vniuersam illam eis terram diuisit. Subintelligenda est autē dicitio quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit, Est &

hic defectiuus loquendi modus Hebraico idiomati familiaris. Ita enim terram illam deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fune inter filios eam diuideret, quo agros solemus metiri.

Et habitare facit in tabernaculis eorum, tribus Israel. In habitationibus praedictarum gentium.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt deum altissimum, & testimonia eius non seruauerunt, & auersi sunt, & spreuerunt, quemadmodum patres eorum. Hi qui in terram promissionis introducti sunt, illorum erant filij, quorum membra, vt praediximus, ceciderunt in deserto. Horum igitur posterit tentauerunt etiam & contristauerunt dominum, vt in libro Iudicum scriptum est. Surrexit enim, inquit, generatio, altera post eos, qui non cognouerunt dominum, neque opus quod fecit in Israel, & fecerunt filij Israel praua coram domino, & coluerunt deos Baalim, & quae sequuntur. Per testimonia autem, diuinas contestationes intelligit. Auerterunt autem se à deo, & spreuerunt eum, maiores nimirum suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

Conuersi sunt in arcum obliquum. A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obtortus arcus recta ictum non mittit, sic & peruersa eorum mens diuinos sensus rectē non assequitur.

Et irritauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis, ad zelum eum prouocauerunt. Eo quod & Gentilibus commixti sunt, & eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacrificabant, & sculpta habebant idola. Prouocarunt autem deum ad zelum: hoc est, fecerunt, vt ob huiusmodi eorū vitia iuste irasceretur.

Audiuit dominus, & despexit. Audiuit clamantes voces, hoc est, ea omnia quae impiē operati sunt. Eo autem modo audiuit, quo & vocem sanguinis Abel clamātem olim audierat, & Sodomorum, atque Gomorreorum voces. Ipsa siquidem peccata clamant coram deo, atque authores suos indicant, & propalant omnes qui talia committunt. Est etiam hic loquendi modus apud veterem scripturam frequens, vt auditū deo adscribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autem eos, hoc est, auersus est.

Et neglexit valde Israel. Inhonorauit & contemptibiles

ἐπίσπευσαν  
καὶ ἀθέτησαν  
αὐτόν.

σπεῖλαν.

παρεμίχθησαν  
καὶ ἐμάχησαν.

ὑπέβλεπον.

ἐξέβλεπον  
εἰς σφάλλεσθαι  
τὸν ἰσραὴλ.

reddidit. Variis enim gentibus & diuersis temporibus eos in captiuitatem tradidit, vt in libro Iudicum legimus.

Et repulit tabernaculum Silo. Quæ sequuntur in primò Regum libro scripta sunt: quemadmodum, scilicet, arca ab alienigenis, hoc est, à Philistæis sit capta: & quomodo Israelitæ occisi sint: & eorum ciuitates in hostium potestatem deuenirent. Et repulit, inquit, tabernaculum quod erat in Silo, vbi habitabat tunc deus. erat enim illic, vt diximus, arca domini. Nam si tabernaculum illud in Silo non repulisset, non permisisset, vt hostes arcam caperent.

Tabernaculum quod habitabat in hominibus. Propter arcam enim sic dicit. Primò enim, vt sæpe diximus, arca habitauit in Silo, postea verò in Hierusalem.

Et tradidit in captiuitatem potentiam eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potentiam & pulchritudinē, quidam intelligi dixerunt strenuos quoslibet ac fortes Iudæorū in bello: verū melius est, vt intelligamus ipsam arcam ita appellari: quia eousque vires ac robur populo præstiterat, atque ornamentum.

ἐπελάτ.

Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam despexit. Moyses quippe dei hæreditatem eos appellauit, quasi soli deo dicatos. Facta est enim, inquit, pars domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius, Israel.

Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ. Hæc autem in historia nominatim scripta non sunt, verū ex quo & ciuitates, & domus eorum vastatæ sunt, verisimile est, vt & adolescentuli qui nõdum militabant, vnà cū domibus exusti fuerint, & quod virgines eorum in captiuitatem ductæ, non habuerint aliquos, qui earum calamitatē aut mortem lugerent: cum parentes, & cognati omnes occisi essent, aut pariter in captiuitatem acti.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim, & Phines filij Heli, qui vnà cum arca domini exierant, ab hostibus interempti sunt.

καυθη-  
γονται.

Et viduæ eorum non plorabuntur. Tempus immutauit, pro ploratæ non sunt. Nam & ipsæ vnà aut occisæ, aut actæ in captiuitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: ciuitatibus scilicet prorsus deletis.

Et excitatus est tanquam dormiens dominus. Quemadmo-

dum dormiens quis tãdem somnum excutit cum excitatur, ita, & dominus, fero licet, in arcae ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pœnas dederant, longanimitatēque illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eousque perficere potuerant.

Tanquam potens, & crapulatus a uino. Ad superioris versiculi declarationem hæc consequuntur. non secus, inquit, deus excitatus est, hoc est, non minori cum robore ac vehementia, atque excitari solet homo quispiam summis præditus viribus: quòd si ad proprias vires illud etiam addiderit, vt vino repletus ac crapulatus sit, tametsi aliquo tempore ob vini potentiam, sopore, aut capitis grauedine occupari eum contingat, vbi à somno huiusmodi confurrexerit, vehementius, atque impetuosius, quàm antea moueri solet. Coniunctio autem illa, &, abundat.

Et percussit inimicos suos in posteriora. Verbum, percussit, apud scripturā, vt plurimū accipitur, pro occidit. aliquando tamen simpliciter accipitur pro verberauit, vt nunc percussit autem eos retro in natibus, vt scriptura docet. honestioris autem sermonis gratia dixit, retro, seu in posteriora.

Opprobrium æternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. quocūque enim arcam ducerent, ab illius vulneris dolore occupabantur.

Et repulit tabernaculum Ioseph. Hoc est habitare deus noluit in finibus hereditatis Ioseph. per Ioseph autem ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Ioseph. simile autem sententiam superius dixit propheta, quando ait: & repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, vt prædiximus.

Et tribum Ephraim non elegit. In arcae scilicet habitationē, atque hoc ob scelera, & iniquitates eorum.

Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirū. hoc autem propter seipsum dicit beatus Dauid. reticuit autem quæ ad Saulem pertinebant, ne illi detrudere videretur.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu enim Benjamin, de qua fuit Saul, elegit tribum Iuda, de qua erat Dauid, & pro monte Ephraim, vbi erat ciuitas Silo, elegit montē Sion, in quo erat Hierusalem. dilexisse autem dicit dominū montem

PSALMVS

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo Arca foederis illud perducta est.

Et aedificauit quasi unicornis sanctificationem suam. Aedificauit pro, aedificabit tempus enim posuit pro tempore. prophetiam autem tradit de templo, quod a Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat a deo, quando ait: suscito semen tuum post te, qui est de ventre tuo, & praeparabo regnum eius, hic aedificabit templum nomini meo, & erigam thronum eius vsque in seculum. illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiuus est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod ut clarius dignosci possit animaduertendum est, quod dictio, unicornis, est secundi casus, quod ex Graeca lectione aperte dignoscitur. Sensus autem est, quod hoc templum a Salomone construendum, aedificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud unicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & unicum deo templum & maximum, pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudaea constructum est, veluti unicum atque vni deo dicatum.

In terra fundauit eam in seculo. Eam tribum Iuda. stabiliuit enim eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita ut ab hostibus illinc expelli non posset. quod verò ait in seculum idem est, quod, semp: verum improprie haec de ipsa tribu dicta sunt, siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus omnium, retro foetantes accepit eum. Vide quomodo verè ac simpliciter beatus David narrat, quae ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quod pastoris nomine nondum dignus erat. nam ut minus idoneus foetantes oues sequebatur. Quinimmo minora quaeque de se asserere non puduit, & quae maiora erant omisit. neque enim vires suas commemorauit, quas aut aduersus feras saepe ostendit, aut aduersum Goliath.

Ut pasceret Iacob seruum suum. Generationem scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascendi metaphorice vsus est.

Et Israel haereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiae, qui loquendi modus apud Hebraeos est frequentissimus, de haereditate autem paulo superius diximus.

ἀγίασμα

ὡς μονοκίρως

ἐν τῇ γῆ θεμελίωσεν

ἐξ ὅσων τῶν ποσσίων

ποιμαίνειν

SEPTVAGESIMVS OCTAVVS.

Et pavit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

συνέστατο

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuū intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda ad regnum, propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundauit in seculum, hoc est, in aeternum. portae enim, inquit, inferi non praualebunt aduersus eam: ita ut quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalms ipsi Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo scuitia praedicatur Antiochi, qui aduersus Iudaeorum gentem immitissimus fuit. efferi autem dicitur ex eorum persona qui in Iudaeorum populo magis pii erant & magis religiosi.

PSALMVS 78.



Eus uenerunt gentes in haereditatem tuam. De haereditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio verò, deus, vocantis est.

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illuc introducentes, & alias, variis illud modis foedantes.

Posuerunt Hierusalem ut pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarij custos maturescentes solet fructus a furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Graeci vnica dictione ὄπωροφυλάκιον dicunt, & nos Latinae linguae inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem praefert, tamen verè domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

ὡς ὄπωροφυλάκιον

PSALMVS

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo Arca foederis illud perducta est.

Et edificauit quasi unicornis sanctificationem suam. Aedificauit pro, aedificabit tempus enim posuit pro tempore. prophetiam autem tradit de templo, quod a Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat a deo, quando ait: suscito seminum tuum post te, qui est de ventre tuo, & praeparabo regnum eius, hic aedificabit templum nomini meo, & erigam thronum eius usque in seculum. illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiuus est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod ut clarius dignosci possit animaduertendum est, quod dictio, unicornis, est secundi casus, quod ex Graeca lectione aperte dignoscitur. Sensus autem est, quod hoc templum a Salomone construendum, aedificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud unicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & unicum deo templum & maximum, pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudaea constructum est, veluti unicum atque vni deo dicatum.

In terra fundauit eam in seculo. Eam tribum Iuda. stabiliuit enim eam, inquit, in ea terra, ubi habitat, ita ut ab hostibus illinc expelli non posset. quod verò ait in seculum idem est, quod, semp: verum improprie hac de ipsa tribu dicta sunt. siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ouium, retro foetantes accepit eum. Vide quomodo verè ac simpliciter beatus David narrat, quae ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quod pastoris nomine nondum dignus erat. nam ut minus idoneus foetantes oues sequebatur. Quinimo minora quaeque de se asserere non puduit, & quae maiora erant omisit. neque enim vires suas commemorauit, quas aut aduersus feras saepe ostendit, aut aduersum Goliath.

Ut pasceret Iacob seruum suum. Generationem scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascedi metaphorice vsus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiae, qui loquendi modus apud Hebraeos est frequentissimus, de hereditate autem paulo superius diximus.

SEPTVAGESIMVS OCTAVVS.

Et pauit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuum intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda ad regnum, propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundauit in seculum, hoc est, in aeternum. portae enim, inquit, inferi non praeualebunt aduersus eam: ita ut quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalms ipse Asaph.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo scuitia praedicitur Antiochi, qui aduersus Iudeorum gentem immitissimus fuit. efferi autem dicitur ex eorum persona qui in Iudeorum populo magis pii erant & magis religiosi.

PSALMVS 78.



Eus uenerunt gentes in hereditatem tuam. De hereditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio verò, deus, vocantis est.

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, & porcos ibidem immolantes, & idola illuc introducetes, & alias, variis illud modis foedantes.

Posuerunt Hierusalem ut pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarum custos maturescentes. solet fructus a furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Graeci vnica dictione οπωροφυλάκιον dicunt, & nos Latinae linguae inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem praesert, tametsi verè domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

δὲ γὰρ αὐτῶν

ὡς μονοκίβητος

ἐν τῇ γῆ θεμελίωσεν

ἐξ ὀπίσθεν τῶν λοχένομένων

ποιμαίνειν

συνέστατο

ὡς ὀπωροφυλάκιον

PSALMVS

Sion, quia eum honorauit, & celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore quo Arca fœderis illud perducta est.

Et *ædificauit quasi unicornis sanctificationem suam.* Aedificauit pro, ædificabit tēpus enim posuit pro tēpore. prophetiam autem tradit de templo, quod à Salomone construendum erat in Hierusalem, & de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. reuelatum enim ei fuerat à deo, quando ait: suscito sibi semen tuum post te, qui est de ventre tuo, & præparabo regnum eius, hic ædificabit templum nomini meo, & erigam thronum eius vsque in seculum. illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellauit. Et quod ait: quasi unicornis: defectiu<sup>9</sup> est sermo, & subintelligi debet dictio, cornu: quod vt clarius dignosci possit animaduertendū est, quod dictio, unicornis, est secundi casus, quod ex Græca lectione aperte dignoscitur. Sensus autem est, quod hoc templum à Salomone construendum, ædificabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud vnicum est, & maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic & vnicum deo templum & maximum, pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudæa constructum est, veluti vnicum atque vni deo dicatum.

In terra fundauit eam in seculū. Eam tribum Iuda. stabiuit enim eam, inquit, in ea terra, vbi habitat, ita vt ab hostibus illinc expelli non posset. quod verò ait in seculum idem est, quod, semp: verum improprie hæc de ipsa tribu dicta sunt. siquidem illinc expulsos fuisse videmus.

Et elegit David seruum suum, & assumpsit eum de gregibus ouium, retro fœtantes accepit eum. Vide quomodo verè ac simpliciter beatus David narrat, quæ ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quod pastoris nomine nondum dignus erat. nam vt minus idoneus fœtantes oues sequebatur. Quinimmo minora quæq; de se asserere non puduit, & quæ maiora erant omisit. neque enim vires suas commemorauit, quas aut aduersus feras sæpe ostendit, aut aduersum Goliā.

Vt pasceret Iacob seruum suum. Generationem scilicet & prolem Iacob. verbo autem pascēdi metaphorice vsus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est eiusdem sententiæ. qui loquendi modus apud Hebræos est frequentissim<sup>9</sup>, de hæreditate autem paulo superius diximus.

SEPTVAGESIMVS OCTAVVS.

Et pauit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine, & mansuetudine.

συνέσειο.

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manuum intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda ad regnum, propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter: per Iudam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, & per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum doctor, ac pater est Christus. hanc enim tribum Christus in vniuersa terra fundauit in seculum, hoc est, in æternum. portæ enim, inquit, inferi non praualebunt aduersus eam: ita vt quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Psalms ipsi Asaph.

De Asaph superius dictū est. In hoc autem psalmo scuitia prædicitur Antiochi, qui aduersus Iudeorum gentem immitissimus fuit. efferi autem dicitur ex eorum persona qui in Iudeorum populo magis pij erant & magis religiosi.

PSALMVS 78.



Eus uenerunt gentes in hereditatem tuam. De hæreditate, in superiori psalmo diximus. per gentes autem, ipsos Macedones, & illorum adiutores intelligit. dictio verò, deus, vocantis est.

Polluerunt templū sanctum tuū. Et profanis illud pedibus calcātes, & porcos ibidem immolātes, & idola illuc introducētes, & alias, variis illud modis fœdantes.

Posuerunt Hierusalem ut pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, tugurium quodpiam intelligit, in quo pomarij custos maturescentes, solet fructus à furibus obseruare. posuerunt etenim ipsam Hierusalem, veluti ruinam quandam & rudera, ciuitatis tantū figuram habentem, exteriori quadam specie, & non re ipsa: quemadmodum, & tugurium illud, quod Græci vnica dictione ὄπωροφυλάκιον dicunt, & nos Latinæ linguæ inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præsefert, tametsi verè domus non est, sed casula, & tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere constructum.

ὡς ὄπωροφυλάκιον.

ἀγίασμα

ὡς μονοκίβωτος.

ἐν τῇ γῆ θιμελίωσιν.

ἐξ ὄπισθεν τοῦ λοχουμένου.

ποιμαίνεν

Συκοί -  
μαίκα.

Posuerunt morticina seruorum suorū escas uolucris cœli, carnes sanctorum tuorum feris terræ. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos verò, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerāt. Sanctos enim appellat Iudæos, eo quod gens illa præ cæteris omnibus deo dicata ac sanctificata erat: & quanquam à sanctificatis operibus iam diu abstinerent, sanctitatis tamen denominationem retinebant. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudoprophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti, quia nimirum à sancta erant radice. illud præterea dici potest quòd Machabæi, & complures alij iustorum, cū eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatū direptionibus fieri solet, quos sanctorum nomine appellat. legimus enim apud Ezechielē dicitur ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & in iustum: & rursum: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum humidum, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum humorem: per aridum verò iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret. Tantū, inquit, sanguinis effuderunt, vt instar aquæ, ac riuuli, seu potius fluminis in modum dilaberetur. Effuderunt autē illū in circuitu Hierusalē pro vbiq; per totā Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitatem actis.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sunt. Finitimis videlicet gentibus, quæ iam diu nobis inuidet, & aduersum nos texunt insidias. eiusdemque est sententiæ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantam desolationem & tantam grandem eorum infirmitatem, subsannabantque quasi insipienter deo credidissent, deridebant eos etiam, hoc est, carpebant. Iudæorum verò vicini Amanitæ erant, & Moabitæ, Idumaique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsquequo domine irasceris in finem? In finem hoc in loco,

ἐκκαυθή-  
σεται.

posuit, pro vehementer.

Exardescet velut ignis zelus tuus. A cōmuni sensu etiā hoc in loco sumenda est dictio, vsquequo. per zelū verò saepe diximus iustā dei iram intelligi. Nā & ipse deus leges statuēs de seipso dixit: ego deus zelator, ignis cōsumens, ductusque est hic loquendi modus metaphoricè ab iis, qui vxoribus suis irascuntur, quoties in adulterij eas suspitione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem seu rationē retinebat olim deus cum synagoga, quā habet maritus cum vxore, veluti qui præ cæteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee propheta, qui deū repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea, neq; ego vir eius: ibidē etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationēq; & adulteriū eam commisisse dicit, quoties in idololatriam inciderit. Nunc igitur synagogam amplius vxorem non habet, cū vnica ei sit sponsa, ecclesia nimirum, de qua in psalmo quadragesimo quarto dictum est.

Effunde iram tuam super gentes quæ non cognouerunt te, & super regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt aduersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniam comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Effunde, inquit, iram tuam in eos, quoniam comederunt nos in ore gladij.

Ne memineras iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas eousque commiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordia tua domine, quia pauperes facti sumus nimis, adiua nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, & ab omnibus bonis deiecti, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sepe numero eis salutem præstiterat.

Propter gloriā nominis tui domine libera nos, & propitiu esto peccatis nostris, propter nomen tuum. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu tamen quæso eripe nos, ne inglorium sit apud gentes nomen tuum, neque exprobretur ab eis.

κατακα-  
υθήσεται.

Σωτήρ.

ΣΥΝΟΙ-  
ΜΑΤΙΣ.

Posuerunt morticina seruorum suorū escas uolucris cœli, carnes sanctorum tuorum feris terræ. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadauera: per seruos verò, ac sanctos dei, eos intelligit, qui ex Iudæorū gente occisi fuerāt. Sanctos enim appellat Iudæos, eo quod gens illa præ cæteris omnibus deo dicata ac sanctificata erat: & quanquam à sanctificatis operibus iam diu abstinere, sanctitatis tamen denominationem retinebant. hoc pacto scriptura alibi eos, qui pseudoprophetæ erant, prophetas appellauit, & Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant contracti, quia nimirum à sancta erant radice. illud præterea dici potest quòd Machabæi, & complures alij iustorum, cū eis tunc occisi sunt, vt in ciuitatū direptionibus fieri solet, quos sanctorum nomine appellat. legimus enim apud Ezechielē dictum ex persona domini: Ecce ego ad te, & extendam gladiolum meum ex vagina sua, & excidam ex te iustum, & iniustum: & rursum: ecce ego accendo in te ignem, & deuorabit in te omne lignum humidum, & omne lignum aridum. per humidum etenim, iustum quemlibet intelligit, ob virtutis nimirum humorem: per aridum verò iniustum, ob sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem, quam ostendunt in operibus virtutum.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret. Tantū, inquit, sanguinis effuderunt, vt instar aquæ, ac riuuli, seu potius fluminis in modum dilaberetur. Effuderunt autē illū in circuitu Hierusalē pro vbiq; per totā Hierusalem: & non erat qui sepeliret: aliis nimirum fugientibus, & aliis in captiuitatem actis.

ΧΛΕΥΣ-  
ΜΟΣ.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & derisio iis, qui in circuitu nostro sunt. Finitimis videlicet gentibus, quæ iam diu nobis inuident, & aduersum nos texunt insidias. eiusdemque est sententiæ secundus versiculus cum primo, & figura quædam est quæ dicitur sermonis iteratio. exprobrabant autem Iudæis vicini tantam desolationem & tantam grandem eorum infirmitatem, subsannabantque quasi insipienter deo credidissent, deridebant eos etiam, hoc est, carpebant. Iudæorum verò vicini Amanitæ erant, & Moabitæ, Idumæique, & aliæ huiusmodi gentes.

Vsquequo domine irasceris in finem? In finem hoc in loco,

posuit, pro vehementer.

ἐκκευθί-  
σεται.

Exardescet velut ignis zelus tuus. A cōmuni sensu etiā hoc in loco sumenda est dictio, vsquequo. per zelū verò sæpe diximus iustā dei iram intelligi. Nā & ipse deus leges statuēs de seipso dixit: ego deus zelator, ignis cōsumens, ductusque est hic loquendi modus metaphoricè ab iis, qui vxoribus suis irascuntur, quoties in adulterij eas suspitione deprehendunt. Eandem etenim analogiam, hoc est, eandem proportionem seu rationē retinebat olim deus cum synagoga, quæ habet maritus cum vxore, veluti qui præ cæteris gentibus eam diligebat, & vicissim ab ea sola diligebatur. huiusmodi translationem seruat Osee propheta, qui deū repudiantem introducit synagogam & dicentem: hæc non est vxor mea, neque ego vir eius: ibidē etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationēque & adulteriū eam commisisse dicit, quoties in idololatriam inciderit. Nunc igitur synagogam amplius vxorem non habet, cū vnica ei sit sponsa, ecclesia nimirum, de qua in psalmo quadragesimo quarto dictum est.

Effunde iram tuam super gentes quæ non cognouerunt te, & super regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. nam & armis bella gerunt aduersum nos, & te factorem suum ignorant. Regni autem nomine omnifariam potestates intelligit.

Quoniam comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

Effunde, inquit, iram tuam in eos, quoniam comederunt nos in ore gladij.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Quas eorumque commiserant. per antiquas enim iniquitates, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.

Cito anticipent nos misericordie tuæ domine, quia pauperes facti sumus nimis, adiuua nos deus saluator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, & ab omnibus bonis deiecti, & si vllas aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Saluatorem autem deum appellant, quia sæpenu-mero eis salutem præstiterat.

Σωτήρ.

Propter gloriā nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu tamen quæso eripe nos, ne inglorium sit apud gentes nomen tuum, neue exprobretur ab eis.



quasi infirmum sit, & quasi nequeas populum tuum libera-  
re. Secundus autē verficulus repetitam continet sententiā.  
Idem enim est, libera, quod, propitius esto. Nam qui ad li-  
berationem est paratus, is etiam est propitius.

Nequando dicant gentes, ubi est deus eorum? Hoc per secla-  
rum est.

Γνωσθή-  
ται οὐτῶν.

Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum ultio sanguinis  
seruorum tuorum qui effusus est. Vt in aliis gentibus hoc co-  
gnoscatur, & nobis adhuc superstitibus.

Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scili-  
cet qui in captiuitatem acti sunt.

Ἡερετοίη-  
σαι.

Secundum magnitudinem brachij tui serua filios interēptorum.  
Salua, inquit, occisorum filios, qui cædem effugerunt. Vel  
salua eos, qui in seruitutem ducti sunt. Per brachium verò,  
fortitudinem, ac potentiam intelligit.

Ἄνεδιση-  
μιὸν ὄν-  
τωρ ὄν ὦ-  
νιδισίμ  
σε κὺβηε.

Redde, vicinis nostris septuplum, in sinu eorū, opprobriū suum,  
quod exprobrauerunt tibi domine. Septuplum Hebræorū mo-  
re posuit pro multiplici, quemadmodum & septem per sæ-  
pe poni videmus pro multis. Per opprobrium verò contem-  
ptū intelligit. In sinu etiā eorū reddi optat supplicia, quia  
quod in sinu est, de facili nō reicitur, & semper circūfertur.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ. Tametsi pec-  
cauerimus, tui tamen semper sumus. Diuina autem manda-  
ta abundantissimum præbent populum.

Confitebimur tibi deus in seculum. Si nos exaudieris, gra-  
tias tibi semper pro consecuta agemus salute. Vel simplici-  
ter se acturos gratias pollicentur.

In generationem & generationem annūtiabimus laudem tuam.  
In omnes, inquit, generationes laudes tuas annuntiabimus,  
hoc est, laudationes illas quæ pro tantis beneficiis tibi de-  
bentur. Et hoc pacto quidem hic psalmus fuit iuxta histo-  
riæ sensum expositus. Accommodari tamen possunt præsen-  
tis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui à tyrannis  
persecutionem passi sunt: iuxta quem sensum per gentes, ty-  
rannos intelliges, & alios omnes Christiani nominis hostes,  
& per Christi hæredes, ipsos fideles, quemadmodum in pri-  
mo psalmo declarauimus, & per templum dei, vnumquodq;  
templum deo dicatum. Per Hierusalem etiam, ipsam Chri-  
stianorum ciuitatem, & per morticina, sancta martyriū cor-

pora. Quæ sequuntur iuxta eandem rationem intelliges. Ia-  
cob etiam pro Christiano accipitur populo, vt sæpe dixi-  
mus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebræos, eo qd  
illorū scriptura nobis etiam in legem est, & quia Iudæi no-  
bis ad fidem magis proximi sunt, quam reliquæ nationes:  
quanquam & ipsos hæreticos possumus vicinos nostros ap-  
pellare, cum in multis dogmatis nobiscum sentiant. Contē-  
pserunt autem Christum hæretici, dum valde blasphema ad  
uersus illius diuinitatem loquantur, quemadmodum Sabel-  
lius & Arrius. Vel aduersus illius humanitatem: quemad-  
modum Apollinarius & Nestorius.

In finem pro iis qui commutandi sunt, testi-  
monium ipsi Asaph, Psalmus pro  
Assyrio.

In finem dictum est, non solum ob prophetias quæ in psalmo cō-  
tinentur, ut sæpe diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem  
continet Iudaicæ felicitatis. Prædicit enim obsidionem & captiui-  
tatem eorum, & quacunque alia à Babyloniis passi sunt, qui pri-  
mæ eorum felicitati finem imposuerunt. Quod uerò ait, pro iis qui  
commutandi sunt, ut alibi iam declarauimus, immutationem rerum  
indicat. Testimonium autem dixit, quia cōtestatur propheta in hoc  
psalmo, & annuntiat futuras calamitates, studens nimirum, ut ali-  
quo pacto ob timorem saltem Iudæi sapiētiores fierent. De Asaph  
etiam alibi prædictum est. Per Assyrium uerò ipsum intelligit Na-  
buchodonosor Babylonium, qui de Assyriis genus traherat. Pro  
Assyrio igitur dixit, pro, de Assyrio, hoc est, de iis quæ Assyrius Na-  
buchodonosor gessit aduersus Iudæos.



Vi pascis Israel intende. Per Israellem vel ip-  
sum Iacob patriarchā intelligit, cui deus pollicitus est se ei semper adfuturū, & ser-  
uaturum se eum in periculis, vel ipsum po-  
pulum, qui ab eo originem traxit. Dictum  
est enim in præcedenti psalmo, quod duxit  
deus hunc populū, quasi gregem in deserto. Qui pascis au-  
tem, posuit, pro, qui pausti: & similiter, qui deducis, pro,  
qui deduxisti. Efferendus est autem hic psalmus ex eorum  
persona, qui tunc ab hostium gladio euaserunt.

Ποταμὸν

*Qui deducis quasi ouem Ioseph.* Vel ipsum patriarcham intelligit Ioseph, cui deus in periculis, vt dux optimus, praestito fuit. Scriptum enim legimus q̄ erat dominus cum Ioseph: vel ipsum populum. Tanta enim vniuerso populo beneficia praestita sunt ab hoc patriarcha, & tantam omnium curam habuit, vt pater omnium tribuum esse visus sit: vnde saepenumero propheta illum, veluti omnium tribuum patrem appellat: tamen Ephraim, & Manasses tantum ab eo descenderunt: vnde in psalmo septuagesimo sexto dixit: filios Iacob, & Ioseph vbi etiam diximus.

*Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Benjamin & Manasse.* Cum madasset Moyse dominus, vt Cherubim duo aurea conficeret, vtque ex vtraque propitiatorij parte ea poneret, subiunxit: & cognoscat illic a te, & loquar tibi desuper propitiatorij. Manifestare autem coram Ephraim, & Benjamin acsi diceret: opto, vt cognoscaris venisse coram iis qui delicti sunt, quos Ephraim, Benjamin, & Manasse appellauit. Nam ex quo meminerat patriarchae Ioseph, merito duorum etiam maximè dilectorum ei filiorum meminit, Ephraim nimirum, & Manasse, & praeter ceteris omnibus charissimi etiam fratris Benjamin, quem vnicum ex eadem matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis vniuersum populum nominauit: atque hoc, vt ob egregias virtutes patriarchae huius Ioseph, flecteretur & placabilior fieret deus erga illius posteros. Illud etiam sciendum est, quod Manasses erat maior natu, & tamen Moyse ipsum Ephraim ei passim praeponebat: quia praehonoratus fuerat ab auo Iacob, & maiores fuerat benedictiones consecutus: quodque passim Benjamin a Moyse coniungitur cum filiis Ioseph, veluti qui ob praedictam rationem illi esset magis deuinctus, & quia statim natus fuerat post ipsum Ioseph, ideo beatus David Moysen secutus eundem ordinem in eorum commemoratione seruauit, & quoniam loco tribus Leui, quae diuino cultui fuerat dicata, assumpta est tribus Manasse, ad militandum, non temerè omnium nunc extrema ponitur, veluti quae ex dimidio, vt ita dicam, erat tribus, & quia etiam imbecillior erat tribu Benjamin, quae admodum & ipsa tribus Benjamin, inferior erat tribu Ephraim. Vel aliter: haec tribus ceteris omnibus erant audaciores, & in honore patriarchae Ioseph am-

bo eius filij tribuum principes fuere.

*Excita potentiam tuam, & ueni ut saluos facias nos.* Supremam quaeso potentiam tuam, quae ob diuturnam longanimitatem tuam quodammodo dormire videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud a nobis iam saepenumero dictum est, quod sacra scriptura deo passim actiones & passiones adscribit humanas, crassiori admodum more locuta, vt Hebraeorum hebetudini inferiret. Superfluum est autem eadem saepius repetere. Atque ideo huiusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est obseruare.

*Deus conuerte nos.* A tribulatione in gaudium, a fuga ad pugnam, a seruitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel conuerte nos ad te, & nobis cooperare, vt voluntate tuam valeamus perficere, iuxta illud: conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

*Ostende faciem tuam & salui erimus.* Indica nobis, inquit, & demonstra faciem tuam, & hoc erit nobis satis ad salutem. Sermo est metaphoricus: vbi enim aliquis dux aut imperator certantibus militibus superuenerit, continuo suis quidem animum & vires praestat, hostibus vero timorem.

*Domine deus virtutum, usquequo irasceris ad orationem seruum tuorum?* Irasceris dixit, pro non respicis, a praecedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram prouocarunt.

*Cibabis nos pane lachrymarum, & potabis nos lachrymis in mensura?* A communi sensu sumenda est dictio, usquequo. Cibabis autem, hoc est dabis ad manducandum. Usquequo, inquit, voles, vt manducemus panem, & bibamus vinum in lachrymis. Indicat autem his verbis, quod simul cum lachrymis panem & vinum sumebant. Vel usquequo, pro cibo & potu praebabis nobis lachrymas? In mensura autem dixit, pro, ad mensuram, hoc est, ad delictorum nostrorum proportionem, & modum. Aquila autem & Symmachus, Cibasti nos, dixerunt & potasti.

*Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.* In contradictionem, hoc est, in opprobrium. Eadem autem repetit quae in superiori psalmo dicta sunt, ibi. facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio-

ὁργίζῃ ἐπὶ τὴν προσηύχον.

& derisio iis qui in circuitu nostræ sunt.

*Domine deus uirtutum conuerte nos, ostēde faciem tuam, & saluū erimus.* Hæc etiam superius dicta sunt. Repetitione autem sermonis, intensiōem precum suarum demonstrat.

*Vineam ex Aegypto transtulisti.* Antiqua commemorat beneficia, narrans vnde Hebræorum genus euenerit. Ex Aegypto autem translata est in palæstinam. Deinde etiam proficitur, multa narrans beneficia, quæ deus Iudæorū gratia operatus est, vt huiusmodi commemoratione illum flecteret, vtque impetraret, ne illos prorsus despiceret, ob quos tāta olim effecisset. Docet etiam hoc psalmo propheta, quō pacto oporteat nos deum placare, & quibus verbis. Per vineam autem, figuratè Iudæorum gentem intelligit, quæ olim vineæ instar florentissima erat.

*Eiecisti gentes, & plantaſti eam.* De his gentibus tradidimus in psalmo LXXVI. Persistit autem propheta in iam cepta metaphora. Plantaſti enim, inquit, eam, hoc est, stabiliſti: tameti postmodum Iudæi ob multa eorum scelera in deum commissa, illinc prorsus expulsi sint.

*Viam fecisti ante eam.* Omnibus aliis impedimentis, spinarum instar euulsiſ, viam populo latam fecisti. vel iter ei fecisti, legem scilicet præstans, per quam ambularent.

*Et plantaſti radices eius.* Hæc verba etiam magis declarant præstitam populo stabilitatem. Per radices autem, tribuum principes intellige, vel, in vniuersum ipsum regnum Iudæorum.

*Et impleuit terram.* Non vniuersam terram, sed terrā promissionis, quam possederunt.

*Et operuit montes umbra eius, & arbuſta eius cedros dei.* Per montes quidem finitimas intelligit gentes, & per vmbra eius, auctoritatem, & potentiam Iudæis præstitam: per cedros verò, illos principes, qui inter gentiū nationes sublimiores & clariores erant, & per arbuſta eius, illos viros, qui super Iudæorum populum duces constituti fuerant. Dei autem cedros esse dixit, veluti ab eo exaltatas. Tēporibus autem tam beati Dauid quàm Salomonis multæ gētes seruiē runt Iudæis.

*Extendit palmites suos usque ad mare, & usq; ad flumina propagineſ suas.* Per palmites, augetentem populi multitudinem,

ἐπιποίν-  
σας ἔμπρο-  
σθεν αὐτῆς

nem: & per mare, indicū mare itelligit: p propagineſ vero, ipsos profelytos, qui ex gentibus Iudæorū se religioni adiungebant, & cognitionem dei assequebantur. Hi etenim antiquæ Iudæorū radici quodammodo adnascēbātur. Per flumina etiam ipsum Euphratem significat, plurali vsus numero pro singulari, Hebræorū more, vt diximus in psalmo septuagesimo septimo, in tertio tamen Regum libro, flumē singulari sermone scriptum est.

*Quare destruxisti sapem eius?* Per sapem, diuinā protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat.

*Et vastauit eam omnes, qui prætergrediuntur viam?* Et vastant eam omnes gentes, quæ iuxta illam ambulant, per viā. Præpositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatē significat. Quicumque, inquit, iuxta eā iter faciunt, vel quicumque illinc transeunt, lædunt eam, & damnum ei inferunt. Verūm ad huiusmodi Iudæorum sermones per Hesaiam prophetam respōdet cœlestis agricola, dicēs: expectaui, vt faceret vvas fecit autem spinas.

*Vastauit eam sus de fluit.* Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus q̄ in voluptatum luto voluta retur, & quia omnifariā spurcitię genere fœdus atque immundus erat. per siluā verò, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine, instar syluæ densa erat, & infructuosa germine virtutum, & quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum.

*Et singularis ferus depastus est eam.* Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absq; auxiliariis copiis solus aduersus Iudæos militasset, & ferum quasi sæuum, atq; immitē, & feræ alicui similem. Crudelissimus enim fuerat in Hebræos. Singularis autē seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, & ob summam feritatem aliis nō miscetur. Quidam verò per suem de sylua, Assyrium intelligūt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopulatus est Samariam, quiq; ex aliqua parte Iudæis damna intulit. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

*Deus uirtutum cōuerte, & respice de cœlo, & uide, & uisita uineam istam, & perfice eam, quam plantaui dextera tua.* Conuerte, hoc est, dirige nos. Vel vt superius diximus, cōuerte nos ad te: aut à tribulatione ad gaudiū &c. & visita vineam

φραγμαδι

ἐλυμῆνα πο-  
δὲ αὐτῆρ ὅς  
ἐν Ἀβυμῶν.

ἐπίσρα  
ψορ

istam, hoc est, medere eam, quæ contrita est, & perfice, hoc est, refoue, & in priorem statum eam restitue. eam, inquam, vineam, quam dextera tua plantauit. Diuina enim potestate factum est, vt in hac regione habitaremus.

ἐπεὶ οὖν -  
καὶ

Et super filium hominis quem roborasti tibi, A communi sensu sumendum est verbum, respice. Per filiū autem hominis, Iudei quidem regem intelligunt Zorobabel, cui robur prestitum est à deo, quique apud regē Darium duos illos adulescentes superauit, docens q̄ mulieres vino, & rege fortiores essent, & tamen, quòd veritas omnia vinceret, vnde omnibus admirationi fuit, & concessum ei est, vt ascenderet in Hierusalem, vtque exustum templum, & dirutam ciuitatē instauraret. Nos autem per filiū hominis, assumptum à deo hominem intelligimus, Christum nimirū, quia deus verbū, sibi ipsi, hoc est, in se ipso assumptum hominem roborauit, tradens atq; impertiens ei omnē virtutem suam, & potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autē verba ad assumptam diuinitatem de assumpta humanitate à Propheta dicta sunt, vt ad futuram, atq; à se optatam dei incarnationem eum magis incitaret.

Incensa igni & suffossa. Subintelligitur verbū, est, vel fuit, vt sit sensus: vinea hæc tua igni fuit incensa, & amplius, etiā suffossa, hoc est, ab ipsis radicibus euerfa. Per vineam autē illius, vineæ agrum, vel ipsam ciuitatem intelligit Hierusalem, quam non tantum igni incenderunt sed etiam suffoderunt, atque à fundamentis euerterunt. Hæc autem omnia à Babyloniis gesta sunt, quæadmodū in Regū libris traditur.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationē hoc loco diuinā irā intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittente Babylonios sic facere. Neque enim Iudeos Babylonijs superassent, nisi tu vineæ sepem destruxisses vt diximus.

Fiat manus tua super virum dextere tue. Atque hoc simili modo dicta esse intelligunt de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autem dextere scriptura eū appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos verò hoc in loco assumptū hominē intelligimus, quasi optet Propheta, vt signa & miracula, quæ manus dei & dei digitus dicuntur, fiant super virum dextere, hoc est, super illum virū, cui dex-

tera patris familiaris est. Dextera autē patris, est fili⁹, veluti rerum omnium creator, & opifex.

Et super filium hominis, quem roborasti tibi. De eodem Christo loquitur, eundem repetēs sermonem. Filium autē hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptam è virgine.

ἐπεὶ οὖν  
καὶ

Et non discedamus à te. Hebrai quidē ducti à Zorobabel, nos autem à Christo. Ex nostra enim persona versiculū hūc Propheta conscripsit.

καὶ οὐ μὴ  
ἀποστα-

μην

Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Iudeos viuificabis renouando eorum ciuitatem, nos autem fideles, renouando animarum dignitatem, per salutare baptismatis lauarum. His enim amissis bonis, vtrique mortui videbamus. Nomen autem tuum inuocabimus, hoc est, alium nobis deū non assumemus, deū alium nullum appellabimus, te vnum in defensionem, atque in auxilium expetemus. Et propriè fermo est ad Christum, qui viuificauit nos, & dixit: Ego sū vita, & cuius nomine insigniti, Christiani appellamur omnes, qui illius fidem suscepimus.

Domine deus virtutū conuerte nos & ostende faciem tuā, & salui erimus. Huiusmodi verba habentur etiā in superioribus, verum illic sermonem in Hebræos retulimus, hoc autem in loco ea nobis accommodabimus: Domine qui virtutum omnium angelicarum es deus: vel simpliciter, qui virtutum, ac potentiarum omnium es deus: Vel domine deus virtutum dator ac minister: vel etiam domine virtutum, pro domine viribus potens, vt alibi diximus, conuerte nos ab errore, & ostende nobis filium tuū, qui est vultus, seu facies tua. Qui vidit enim, inquit, me, vidit & patrē meum. Nam si eam faciem tantum nobis ostenderis, statim saluabimur effecti nimirum veri fideles. Dicta autem sunt hæc verba: ostende faciem tuam, ad declarationem verborum: conuerte nos. Et hæc quidem quantum ad huiusmodi expositionem sufficiāt: verum non hæc pauca tantum verba, sed totus psalmus Christianis congruit: quorū ciuitates & tēpla, quæ vbique locorum sunt, infideles incenderunt, & depopulati sunt, ita ob nostra scelera, deo permittente. Possumus enim ipsum Christianum populum appellare Ephraim, veluti vberem virtutibus. Ephraim siquidem abundan-

tiam fructuū significat, & simili modo appellare eum Benjamin, tanquam dextrū in fide. Benjamin quippe interpretatur filius dexteræ, & Manassem pari modo, veluti qui primi erroris oblitus sit. Nā Manasses obliuionē significat. Quæ sequuntur clara sunt. Per vineam, etiā Christianorum genus intelliges, q̄ ex Aegypto, hoc est, à tenebris, ab errore atq; ab ignorantia, trāllatum est in terram bonam, & religiosam, vnde eiectę sunt gētes, hoc est, Dæmones, idola, & Tyranni, qui Christiano nomini erant infecti. Viam autem eis fecit deus per Euangelica mandata, quæ materiam omnem alienam & vepres omnes callem rectum occupantes resecant. Per vineę autem radices sana de Christo dogmata intellige. Impleuit autē vinea omnem terram, quia in omni terram exiuit sonus eorum &c. Umbra etiā eius vineę, hoc est gloria ei⁹, operuit, hoc est, superauit mōtes, & supra eos fuit exaltata. Per montes autem ij intelligendi sunt, qui virtute duce in altum ac sublime euecti sunt. Rursus per arbuta, dogmata intelliges, & p̄ cedros dei, eos homines qui in philosophia & rerum contemplatione claruerunt. Palmites verò & propagines, expones vt iā superi⁹ diximus. Per mare etiā & per flumina, vniuersum pelagus & vniuersa flumina itelliges, quo sermone vniuersi⁹ orbis significatur. Per Suem verò ipsum dæmonem expone, eo q̄ immunditiis delectatur. Per syluam etiam, quæ iuxta vim Græcę dictionis *στυμὸς*, condensum significat, animæ illæ possunt intelligi, quæ passionibus atq; affectib⁹ adeò abūdant, vt densæ quodammodo ac nimix in huiusmodi affectibus dicēdæ sint, & nihilominus steriles sunt, atque infructuosæ. In his autē a nimabus ille dæmon cōmoratur, qui vitio, ac prauitate vnicus & singularis, immanitate autem & sæuitia ferus appellatur: verum licet ipse dæmon principaliter ita appelletur, secundariò tamē, eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur Tyrannus, qui vineæ Christi hostis sit. Quę sequuntur, iuxta sensum Anagogicum ex superius dictis satis sufficienter exposita sunt.

*In finem pro torcularibus Psalmus ipsi Asaph.*

*Octauus psalmus similem habet inscriptionem, pro torcularibus,*

*ubi expositionem clarè tradidimus. Illa igitur torcularia d prophetia nostro mutuo iubere atque exhortari sese introducuntur ad ea peragenda quæ in presentis psalmi habentur principio. Redarguuntur etiam in hoc psalmo Iudæi de summa eorum in deum ingratitude, atque infidelitate, ob quam consequenter eis prædicatur, quòd abiiciendi erant. Ex qua redargutione & prophetia prudentior ac cautior redditur nouus populus, ne & ipsum aliquādo abiici contingeret, si antiqui illius vitia fuerit imitatus.*

PSALMVS 80.



**E**xultate deo adiutori nostro. Videntur prima facie hæc verba prolata esse ex Iudæorum persona, qui è Babylonica redierunt captiuitate, veluti exultantium de suo in patriam reditu. Atque hoc pacto exponitur hic psalmus à Iudæis: verum si sequentia omnia cōsideres, vbi multa mœrore referta sunt, conuincemus hunc eorum sensum rectum non esse. Torcularia illa igitur mutuo sese exhortantur, ad exultandum in Christo, qui eis auxiliaturus manifestè aduenerat.

*Iubilare deo Iacob.* De iubilatione sæpius diximus, & nūc breuib⁹ repetemus, idem esse iubilare quod vociferari, & victoriæ cantū canere. Deo autē Iacob ideo dixit, vt in memoriam reuocaret, quòd deus iste, qui incarnandus erat, idē ille esset, qui olim patriarchæ Iacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænuncians.

*Sumite psalmum, & date tympanum.* Amplectimini disciplinas dei (est autem hic psalmus moralibus refertus documentis) & pulsate ac percutite corpus vestrum plectro temperantiæ.

*Psalterium iucundum cum cithara.* Per psalteriū, ipsam mentem aut intellectum intelligit, & per citharam, corpus, vt in trigesimo secundo psalmo tradidimus. Mouete, inquit, intellectum & corpus vestrum, vt lætitia deum afficiatis. Vtrobique autem à communi sensu sumendum est verbum, date. Neque enim de materialibus organis loquitur, tametsi aliter sentiant Iudæi. Iucundum autem dixit, vt indicaret, quòd deus huiusmodi psalterij genere, quàm maximè delectatur.

*Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.* Lex erat Iudæis vt prima die mensis septimi, qua die erat

Neomenia, id est, noua luna, sacerdotes tubis canerent, in memoriam caelestis illius tubae, quae audita eis fuerat in monte Sina. Metaphoricè igitur atque exemplo huiusmodi legis, propheta sanctos iubet Apostolos tuba canere, tuba nimirum linguae, ac vocis, indefesso spiritu Christum resurrexisse praedicatis: atque hoc in Neomenia fieri iubet, hoc est, in die resurrectionis eius in qua die creatura renouata est. Hanc etenim diem, insignem solennitatis diem appellauit, eo quod festiuitatum omnium clarissima sit, & celeberrima. Quocirca non immeritò Gregorius theologus solennitatum solennitatem eam appellauit. Moyses etiam Neomeniae diem laudans significationis diem eam esse tradidit.

*Quoniae praecipuum in Israel est, & iudicium deo Iacob.* Considera sancti spiritus artem, qui cum legali praecipuo resurrectionis Euangelium coniunxit, iterum quae legis cum pertractat, & ad Hebraeos sermonem refert, ita, inquit, facere iubeo, quia sic vobis à deo praecipuum est, & quia hoc iudicium est deo Iacob, hoc est, quia ista est determinatio, & sententia diuina ita est.

*Testimonium in Ioseph posuit illud,* Per Ioseph vniuersum populum intelligit, vt diximus in psalmo septuagesimo sexto. Hoc praecipuum, inquit, vt tuba canant in Neomeniis, deus posuit testimonium, hoc est, in contestationem, & mandatum, in populo. deinde tradit, quando hoc mandauerit.

*Cum exiret ipse de terra Aegypti.* Cum ipse populus exiret, linguam quam non nouerat audiuit. Populus nimirum, per linguam autem vocem illam dei intelligit, qua decalogum eum mandantem audiuerunt: quando omnis populus timore affectus procul secessit, Moyse dicens, tu loquere ad nos, & non loquatur nobis deus, ne moriamur. Vocem autem dicit, quam non nouerant, pro, nouam, & eorum auribus non consuetam.

*Diuertit ab oneribus dorsum eius.* Docens propheta summa fuisse ea beneficia, & dona, quae à deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit dei vocem, addit, & priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca, & dura illa seruitute. Per onera autem, luti & laterum opus dicit, atque aliorum huiusmodi, à quibus omnibus Iudaeorum humeros deus liberauerat.

*Manus eius in cophino seruiuerunt.* Subintelligenda est dictio, enim, vt sit sensus: manus enim eius, &c. Cophinus canistri genus est, in quo lutum & lateres ferebant. Cum enim Pharaoni ciuitates aedificarent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

*In tribulatione inuocasti me, & liberaui te.* Ex hoc loco beatus David Christum introducit loquentem ad Iudaeos, & docentem, quod ipse ille sit deus, qui eos olim affecit beneficiis. Per tribulationem autem, afflictionem Aegyptiacam intelligit, quando ab operum praefectis assidue ad opus vrgebatur: vnde dominus ad Moysen: videns, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eorum audiui aduersus operum compulsores. Noui enim dolorem eorum, & descendi, vt eriperem eos. Et rursus: ego vidi pressuram, qua Aegyptij eos premunt. Inuocasti verò me, & liberaui te, & alia huiusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta. Progenitores quippe & posterum unum genus efficiunt. Ipsam enim Iudaeorum gentem alloquitur.

*Exaudiui te in abscondito tempestatis.* Tuas, inquit, petitiones adimpleui, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quae Aegyptiorum castra perturbauerat, quaeque curruum axes coniunxerat, & Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempesta autem, valida est ac vehemens ventorum procella.

*Probauit te apud aquam contradictionis.* De hac aqua diximus in psalmo LXXVI. probauit te, permittens vt paululum sitires, & continuo immemorem te reperi, atque ingratum: quod prius quidem noueram, verum tunc tuum vitium prorsus omnibus patuit.

*Audi populus meus, & contestabor tibi.* Per populum suum <sup>διαμαρτυ-</sup> Hebraeos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorum progenitores dixerat: eritis mihi populus peculiaris: hoc est, fami <sup>ρησομαι</sup> <sup>σοι.</sup> liaris, & beneuolus. vel populum suum ideo Christus eum appellat, quia secundum carnem illorum erat cognatus. In propria, inquit, venit, & sui eum non receperunt.

*Israel si audieris me, non erit in te deus nouus, neque adorabis deum alienum.* O popule Israel si credideris mihi, qui nouum <sup>προσφα-</sup> <sup>τος.</sup> condidi testamentum, si credideris, inquam mihi vt deo, esto securus, quod legem tuam non transgredieris. Nam & si in

lege scriptum fit : non erunt tibi alij dei præter me, tibi ta-  
men ideo dubitandum non est. Ego etenim alius deus non  
sum. Nam quod hic dicitur: deus nouus: dictum est pro, de<sup>o</sup>  
alius, sicuti continuò exponit, cum ait : neque adorabis deū  
alienum. Siquid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id  
nouum dicitur tanquam postea ac de nouo adueniēs : atque  
ideo etiam appellatur alienum.

Ego enim sum dominus deus tu<sup>o</sup>, qui eduxi te de terra Aegypti.  
Ille ipse ego sum & non alius. Huius autem versiculi verba  
apud Moysen ad vnguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, & implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os  
dico non corporis sed intellectuale animę tuę os. Nam si os  
tuum ad spiritualem cibum, & ad diuinos sensus percipien-  
dos parasti, ego illud implebo sapientia, & à terrena hac le-  
galis literæ humilitate, te abducam, ad altam atq; excelsam  
occulti ac latentis in litera spiritus sublimitatem, & specu-  
lam. Potest, & ipsum os corporis intelligi, vt sit sensus : si  
parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

Et non audiuit populus meus uocem meam. Ego quidem ita eis  
contestatus sum, & talia pollicitus, verum populus meus mi-  
hi non credidit: quod Ioannes euāgelista significauit, dicēs:  
& sui eum non receperunt.

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio  
prioris dicti: verbum autem attendo, siue audio, saepe idem  
significat quod credo, vt hic: alibi autem accipitur pro intel-  
ligo, iuxta illud: qui habet aures audiendi, audiat.

Et dimisi eos secundum studia cordium suorum. Dimisi, in-  
quit, eos veluti incredulos ferri iuxta voluntatem suorum  
cordium : & deinceps ad gentium populos pertransiui. Per  
studia autem alij interpretes voluntates intelligunt.

Ibunt in studiis suis. Protectione scilicet diuina destitu-  
ti, atque omni superna gratia spoliati, veluti immedicabi-  
les. Ibunt autem hoc pacto destituti, simulac saluatorem re-  
pulerint.

Si populus meus audisset me, Israel si in uis meis ambulasset, in  
nihilò sane inimicos eorū humiliasset, & super tribulantes eos mi-  
sisset manum meam. Verba illa : Israel si in uis meis am-  
bulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt.  
Similiter verba illa: super tribulantes eos misisset manum

meam exponūt præcedentia, & sententiæ repetitionem con-  
tinēt. In nihilo autem, expone, pro, de facili, ac sine labore:  
vel, in nihilo, pro, in re vili, & nullius momenti. Nam & o-  
lim deus ī ranis in locustis, & in huiuscemodi aliis minimis  
rebus hostes eorū flagellauerat, vt suarum virium magnitu-  
dinem demonstraret.

Inimici domini mentiti sunt ei. Inimici crucis Christi, teste  
Paulo, Iudæi sunt : mentiti autem sunt Christo Iudæi, dum  
sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, vt di-  
ximus in psalmo L I I I. quæ omnia tamen simulantes dice-  
bant. Vel aliter: volens beatus David docere quòd Iudæorū  
infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit  
domino mentitos esse. Nam cum olim deus legem ei statue-  
ret polliciti sunt per pgenitores suos, obseruatuos se esse  
omnia quæ mandauerat, dicentes, omnia quę dixit dominus  
deus faciemus, & audiemus : & tamen sæpenumero mentiti  
sunt, & illius contempserunt sermones. Possumus & illud di-  
cere, quòd cū Iudæi cognati Christi essent, inimici ei facti  
sunt, & illius cognationem mentiti.

Et erit tempus eorum in seculum. Per tēpus, tam Syri, quàm  
Hebræi calamitates solent significare. Eos igitur à calamita-  
tibus nunquam esse liberandos prædicit. vel, condemnatio-  
nis eorum tempus intellige, futurum nimirum seculum.

Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit  
eos. Hic deus, inquit, cui Iudæi non crediderunt, manna o-  
lim eos cibauit, quasi pinguisimo quodam frumento. Sub-  
intelligitur enim dictio, quasi, vt sit ordo, & sensus: cibauit  
eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem verò frumenti, te-  
nuissimam, ac purissimam illam triticeæ farinae partem intel-  
lige, quàm similem appellant: & per mel, aquam illam intel-  
lige, quæ ex petra manauit, non quòd natura esset mel, sed  
opinionem & saporem. Illis enim tunc fatigatis & sitientibus a-  
deo fuit suavis, vt mel prorsus esse videretur: atque ideo ip-  
se etiam Moyses hoc pacto eam in cātico Deuteronomij ap-  
pellauit dicēs: expressit mel de petra. Huiusmodi autem ci-  
bi & potus, ac satietatis commemoratione bonorum omnium  
eis præstitorum abundantiam significauit. Et aliter: cibauit  
Christus quatuòr milia hominum v i i. panibus, & potauit  
eos mellita eius doctrina vsque ad saturitatem. Quàm dul-

ἐν προσέ-  
χεται μοι.

κατὰ τὰ  
ἐπιτηδεύ-  
ματά τῶν  
καρδιῶν  
αὐτῶν.

ἐν μὴδενί.

cia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Petra enim illa, vnde fluebat aqua, vt Apostolus docuit, erat Christus.

*Psalms ipsi Asaph.*

*Quædam exëplaria inscriptionem habent quam posuimus: psalmus ipsi Asaph: quædã uerò, intelligentiæ ipsi Asaph: uel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes iudices, uel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, quæ in eo continetur. Redargutionem etenim illam prædicit, quæ in Scribas, atque in Phariseos dominus noster in euangelio usus est.*

PSALMVS 81.



**D**eus stetit in synagoga deorum. Christus stetit in medio synagogæ scribarum pharisæorū, & seniorum populi, quos propheta hic deos appellat, quia aliis præerāt, & inter inferiores iudicabant, quemadmodū in primo quadragesiminoni psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autem theologus in secundo sermone de baptifmate aliter hoc declarat, vbi poteris videre.

*In medio autem deos diiudicabit.* Stans in medio eorum diiudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet & iudices populi, vt iam dictum est, vel, in medio, dixit pro coram multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehendebat, dicens: vae vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, quod hæc, atque illa facitis. Hebræi verò expositores dicunt: deus stetit in medio principum, inuisibilis conspectui eorum existens: & in medio multorum eos redarguet per prophetas, si principatum atque imperium indignè exercuerint.

*Vsquequo iudicatis iniustitiam, & facies peccatorum accipitis?* Stetit deus & iudicabit, dicens nimirum verba hæc quæ sequuntur: vsquequo &c. Iniustitiam autem hoc in loco posuit pro iniustis. Vel vsquequo iudicatis iniustitiam? pro vsquequo iustificatis peccatores? Per peccatores autem, iniustos omnes intelligit. Quousque, inquit, accipitis iniustos? hoc est, quousque eos veremini? Huiusmodi loquendi modo alibi scriptura vtitur, quãdo ait in lege: nõ accipietis fa-

ciem in iudicio, quoniam iudicium domini est. Ille autem, personarum acceptor dicitur, qui iniustorum ac prauorum hominum potentiam & magnitudinem veretur.

*Iudicate orphano & inopi.* Horum, inquit, causam iudicate, & nolite despiciere eos aut negligere. ὀρφανῶν.

*Humilem & pauperem iustificate.* Si iniuria affecti fuerint: & rursus idem repetit quod in præcedenti dixit versiculo. Vel inopis & pauperis differentiam quare in psalmo vndecimo.

*Eripite pauperem & inopem, de manu peccatoris liberate eum.* Vide quantæ curæ sint deo inopes & pauperes, cum sæpius propheta sermonē de eis repetat. Eripite igitur & liberate eos quoties opprimuntur.

*Non cognouerunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* ἔγνωσαν. Spõte sua cæci effecti sunt, & diuinos sermones non cognouerunt, hoc est, nõ intellexerunt. Ad maiorem enim declarationē additum est id verbum à propheta: in tenebris ambulant: hoc est, in errore perseuerant. Vel aliter: non cognouerunt, neque intellexerunt, quidnam bonum atq; honestum sit, atque ideo ambulant in ignorantia iniustitiæ.

*Commoueantur omnia fundamenta terræ.* Hæc verba Symmachus ita reddidit: conturbabo terram, propter habitantes in ea: & iuxta primam lectionem, iubet deus terram commoueri & fluctuare, vt iniustis principibus atque iniquis iudicibus terrorem incutiat. Vel commoueantur fundamenta terræ, & illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta verò terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc verba summo plena terrore. Diuinam enim indignationem aduersus iniquos iudices ac principes, maximam esse demonstrant. Σαλευθήτωσαν.

*Ego dixi, dii estis, & filij altissimi omnes.* Verum vbinam in veteri scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis à deo prolatis: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Mihi autem videtur quod iudices & principes dei appellati sint, in libro Exodi, quando populo deus mandauit, dicens: Deis nõ maledices, & principibus populi tui non dices male. Per deos etenim illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo xlii iam exposuimus. Per filios autem υἱῶν.



altissimi, ipsos Israelitas intelligit. de eis enim à deo dictum est: filius meus primogenitus Israel.

Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices. tametsi, inquit, imagine dei honorati estis, & tanto donati nomine, vt dei appellemini, licet etiã plerisque ob principatum honoratiores sitis, moriemini tamen vt simplices. homines enim hic vulgares quolibet homines intelligit, q̄ nec diuinam nouerunt legem, nec prudentiam vllam habet, cuiusmodi gētes sunt. Et dicens, moriemini, illud etiam significauit q̄ huiusmodi viuēdi normam vsque ad mortem ipsam perpetuò retinebunt: acsi diceret: hoc pacto viuetis vsque ad mortem.

Et quasi unus ex principibus cadetis. Idem rursus repetit. Per principes autem, gentium duces intelligit. Et cadetis, dixit pro moriemini. Quidam verò per vnum ex principibus, ipsum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem: iuxta quem sensum, cadetis, expone, pro, decidetis à dignitate nimirum pristina: atque hoc propter estimationem ac superbiã vestram. Nam & dæmon suo principatu malè vsus, ab honore illo decidit diuino.

Exurge deus, iudica terram. Hoc de Christi resurrectione absque vlla contradictione dictum est. optat enim propheta & supplicat, vt resurgat Christus, & iudicet terram, per apostolos nimirum, quos principes misit super omnem terram.

Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus. Tu, inquit, hereditatem consequeris in omnibus gentibus. Hæreditas autem Christi, omnes sunt, qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

Quid sit canticum psalmi, diximus in proœmio operis. compositus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui è Babylonica captiuitate reuersi sunt. Nam cum Iudæorum finitimi vidissent post huiusmodi reditum reædificari templum & ciuitatem restitui, conuenerunt in unum, & Barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in Iudæos, tametsi ab eis uicti, & superati fuerint, duce Iudæorum Zorobabel. Huiusmodi igitur materiam pertractat hic psalmus, in orationis speciem formatus.

**D** Omne quis similis erit tibi? Non interrogantis, sed laudantis est sermo, & diuinam, vt ita dicam, incomparabilitatem admirantis. Dicitio enim, quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat, acsi diceret: nullus tibi similis reperiri potest, ex quo diuinæ constituitur virtutis immensitas.

Ne sis eis neque mitescas deus. Noli adeò esse longanimis, aut patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat, audi.

καταπραΰνεις.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimici tui, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt. sonuerunt autem, hoc est, inauditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitiis fieri solet, quando magna adest militum multiudo. vel aliter: Ij qui olim suas in nos inimicitias susurro penè tantum significabant, aperto nunc Marte, ac palam hostiles animos fatentur, & temerè omnia in nos agentes gloriantur. Extulerunt autem caput, hoc est, animos cœperunt, & multis secū adiunctis coadiutoribus audaciores effecti sunt.

Super populum tuum malignauerunt consilio. Consilio, hoc est, concordati, ac communi omnium sententia. quædam exemplaria habent, consilium, in quarto casu, & tunc sensus esse videtur, quod commune consilium maligno ac perverso animo inierunt. Sciendum est autem q̄ Græca dicitio γνώμη, quæ hic in Græco habetur, & pro qua interpres consilium reddidit, aliquando admonitionē significat, iuxta illud apostoli: de virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, aliquando consilium, vt hoc in loco: super populum tuum malignauerunt consilium: aliquando autem sententiam, vt illud Danielis: Quam ob causam exiuit tam impudens sententia? Aliquando etiam opinionem de fide, aut de quopiam dogmate, quale illud est apud theologū dicentem: sed suam ex aduerso opinionem adducere, viri pij est, & sapientis. In omnibus enim his locis in Græco habetur, vt diximus dicitio γνώμη.

γνώμη.

Et consuluerunt aduersus sanctos tuos. Iteratio sermonis est, ad maiorem prædictorum declarationem. De sanctis autem vide quæ in psalmo septuagesimo octauo dicta sunt.

ἐβουλεύσαντο.

*Dixerunt: uenite, exterminemus eos ex gente, & non memoretur nomen Israel amplius.* Hoc est, consilium quod inierunt. exterminemus autē ex gēte, hoc est, priuemus eos hac qualitate vt gentes sint, deducendo eos nimirum ad nihilum, & amplius non memoretur, hoc est, in futurum prorsus nō nominetur: perdita videlicet, ac penitus dissipata illa gente.

*Quoniam consultauerunt unanimiter simul.* Hoc est, scelestē ac malignē meditati sunt consilium. reassumit enim sermonem de consilio, communi eorum conspiratione deum hoc pacto excitans ad vindictam, qui gētium solet dissipare consilia. dictio autem, quoniam, narrantis est. dictio, vnanimiter, ad consilia eorum refertur. dictio verò, in vnum, ad locum, & sensus est, quòd in vnā conuenerunt sententiā, atque in eodem loco.

*Aduersus te testamentum disposuerunt.* Testamentum posuit p̄ fœdere, seu pacto. quòd enim Græcæ dictiones, *συνθήκη* & *συνθήκη* tam voce quā deriuatione & significatione cognatæ quodammodo sunt, hinc factum est, vt altera alterius saepe loco ponatur. deinde eos connumerat, qui in vnū simul conuenerunt.

*Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ.* Per Idumæorum tabernacula, vel ipsos simpliciter Idumæos intelligit, vel eorum ciuitates. Idumæi autem descendunt ab Esau, qui alio nomine dictus est etiā Edom. Ismaelitæ verò genus suū deducunt ab Ismaele filio Abrahæ.

*Moab & Agareni.* Moabitæ populi sunt qui originem trahunt à Moab filio Loth: Agareni verò ab Agar matre Ismaelis: quæ postquam expulsa est è domo Abrahæ, alteri se viro coniunxit, vnde isti descenderunt.

*Gebal & Ammon, & Amalech.* Gebalei populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denominati sunt ab Ammō filio Loth. Et Amalechitæ ab Amalech, qui & ipse originem ducebat ab Esau, qui sanè aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

*Alienigenæ cum iis qui habitant Tyrum.* Per alienigenas, Philistæos intellige, quos nunc Palæstinos dicimus. Hi etenim viciniorem Iudæis regionem habitabant, atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt. per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

*Etenim & Assur uenit cum illis.* Assur propriè Assyrii sunt, verum hoc in loco Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. Nam post duarum tribuum captiuitatem, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, vt regionem illam incolerent. abundat autem hoc in loco, coniunctio, etenim.

*Facti sunt in adiutorium filii Loth.* Filios Loth eos esse intellige, quos superius Moabitas appellauit, & Ammonitas. Hæ etenim nationes Iudæis præcipuè inuidebāt, & ideo in eos alias gentes in vnum collegerunt.

*Fac eis sicut Madian, & Sisara, sicut Iabin in torrente Cifon.* Imprecatur propheta aduersus gentes superius connumeratas, quæ ciuitatis Hierusalem instaurationem ferre non poterant, atq; in memoriam illorum hominum ruinā reuocat, qui Iudæorū populo olim infesti fuerant, & præter omnium opinionem perierāt, optatq; vt eodē pacto nūc prædicti omnes pereant, ob malignam eorum mentem in Iudæos, quo illi superiores. Et per Madiam quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine ac copia militum terram obtexisse legimus, & tamen à trecentis viris, Gedeone duce superatum, atq; his quidem inermibus omnibus, lāpades tantum, & tubas ferentibus, vt in libro Iudicū legimus. Sisara dux fuit exercitus Iabin regis Canaan potētissimi. Noningētos etenim ferreos currus habebat: hos autem omnes superauit Barach aduersus eos iussu Delboræ profect⁹, quæ illis temporibus iudicabat populum Israel. Et Sisaram quidem fugientem, Iael vxor Caber hospitio acceptum somno sopiuit, ac deinde malleo & clauo illius tempora penetrauit, atq; hoc pacto interemit: ipse autem Iabin occisus fuit à Barach, qui vniuersum cum rege exercitum dissipauit. Torrens autem Cifon proximus est & contiguus loco, vbi prælium illud commissum est. Hæc autem omnia distinctè habentur in libro Iudicum.

*Exterminati sunt in Aendor.* Aendor locus est vbi bellum cum Sisara cōmissum est. aliqui locum torrētis Cifon eundem esse dicunt & Aendor, & geminum habere nomen.

*Facti sunt quasi stercus terræ.* Insepulti, dissoluti, & putrefacti.

*Pone principes eorū sicut Oreb, & Zeb, & Zabee, & Salmanan.* Per principes, duces gentium intelligit, quas superius com-

memorauimus. Oreb & Zeb, Madianitarum erant duces, quos Gedeon, vt diximus, interemit. Zebee autem & Salmana eorundem erant reges, qui simili modo à Gedeone occisi sunt.

*Omnes principes eorum.* Ita vt nemo relinquatur. verùm dum aduersus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

*Qui dixerunt hæreditemus nobis sanctuarium dei.* Hæreditemus, pro dominemur, vel in potestate nostra habeamus, non vt honoremus illud, sed vt sacra vasa, & reliquas oblationes diripiamus. Per sanctuarium autem, templum ipsum intelligit, in quo deus populum sanctificabat.

*Deus meus pone eos ut rotam.* Continuè instabiles, & crebris mutationibus circumactos. hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

*Vt harundinem ante faciem uenti.* Ita vt facilè dissipentur, & nullam inueniant stabilitatem.

*Quasi ignis qui cõburet syluã, & quasi flãma cõburens mōtes, ita persequeris illos in procella tua, & in ira tua conturbabis eos.* Non secus illos persequaris, quæso, & consumas, atq; ignis solet syluam populari. summa etenim vi fertur ignis in syluã, & omnia corripit. Hæc autè verba à sequētibus exponuntur, quæ dicunt: & sicut flamma comburens montes. Et simili modo verba illa: ita persequeris eos in procella tua: à sequētibus verbis declarantur: & in ira tua conturbabis eos. procellam enim hoc in loco celerè atq; impetuosum iræ motū metaphoricè appellauit. Procellæ enim propriū est, omnia conturbare. quod verò ait: persequeris, & conturbabis: vel propheticè dicta sunt, veluti futura prædicantur, vel operãtis modum continent pro, persequaris, & conturbes.

*Imple facies eorum ignominia.* Eis nimirum profligatis.

*Et quærent nomen tuum domine.* Interrogantes cum timore, ac tremore, quisnam sit is deus qui tam admirandè nos populum suum liberauit, & eos perdidit.

*Erubescant & cõturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant.* Cum aduersus eos imprecatus fuerit, vt in præsentipereant seculo, imprecatur etiam, vt pereant in futuro, quod seculum seculi appellauit, vt alibi etiam diximus. perire autem in futuro seculo ille dicitur, non qui ita perit, vt

amplius

amplius nõ sit, sed qui eas persoluit pœnas, quas qui sustinent, perire omnes dicuntur. In illo enim seculo, prauis omnes erubescant, & confundentur, publicatis ac diuulgatis eorum operibus: & turbabuntur, vbi iudicis constantiam, ac seueritatem viderint, & deinde etiam punientur.

*Et cognoscant, quòd nomen tibi, dominus.* Inuiti igitur id cognoscant, postquam sponte noluerunt.

*Tu solus altissimus in omnem terram.* A communi sensu sumendum est verbum, cognoscant. addiscant, inquit, quia tu solus deus es totius terræ. Altissimum autem deum vocauit, veluti supercœlestem. potest etiam hic psalmus his omnibus ac cõmodari, qui pro Christo persecutionem sustinent.

*In sineni pro torcularibus filiis Core: psalmus.*

*Octogestimus etiã psalmus huiusmodi inscriptione sortitus est. Ibi uide expositionem. de eisdem enim torcularibus propheta noster nunc loquitur.*

PSALMVS LXXXIII.



*Vam dilecta tabernacula tua domine uirtutũ.* Dicitio, quàm, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo LXXXII. ibi: quàm bonus deus ipsi Israel. Per tabernacula autè ecclesias intelligit, quæ variis in locis constructæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. has etenim ecclesias mentis oculo præuidens propheta noster dilexit eas. de his autem verbis, domine uirtutum, dictum est in psalmo septuagesimo octauo.

*Concupiscit, & deficit anima mea in aulis domini.* Anima mea deficit, cupiens ad huiusmodi ecclesias peruenire: quas aulas dei etiã appellauit, quia in eis moratur, ac cõuersatur Christus. vel, deficit, hoc est, dissoluitur ac debilitatur, nimio scilicet fatigata desyderio. dicuntur enim ardentes amatores deficere, quando amatæ rei disiunctionem ferre nequeunt. Quisquis etiam cœlestem appetit regem, dicere potest, quàm amabilia sunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis sunt, illæ, inquã, aulæ cœlestes. concupiscere autem posuit, pro festinare.

*Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum uiuim.* Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed & corpus meum

H

καληρόνομι  
σωμερ.

καλαμηνρ

ἰρκαταγι  
διε.

67.

αυλας.

in Christo lætatum est. viuum autem, seu vt in Græco habetur, viuentem deum appellauit, propter idola quæ mortua esse dicuntur: vel quia à mortuis Christus resurrexit. Primò autem cor ipsum lætitia afficitur, & deinde gaudiū in vniuersum corpus diffunditur.

*Ho. &* Etenim passer inuenit sibi domū, & turtur nidum sibi, ubi ponet pullos suos, altaria tua domine virtutum. Passerem animam appellat, veluti quæ ab intellectu alicuius, laqueis, atq; aliis multiplicib<sup>9</sup> insidiis impetitur. Anima enim, inquit, mea sicut passer erepta est de laqueo venantium. Per turturum simili modo castam omnem animam intelligit, quæ & mœsta sit, & quietem sectetur: cuius pulli, hoc est, cuius filij, virtutes sunt. habent autem huiusmodi animæ in ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionē, atque refugiū, ubi ponet, autē dixit, pro, ubi disponet, atque ubi operabitur, huiusmodi scilicet virtutes. Et aliter: passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quàm mundi huius venatores, dæmones nimirum atque impij homines insidiantur: turtur autē est, episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in ecclesiis filios ponit, quos per spiritū regenerat. inuenit enim, inquit, passer domū, & turtur nidum, altaria nimirū tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singularis diebus spiritualis agnus immolatur.

*Rex meus & deus meus.* Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

*Beati, qui habitant in domo tua.* Concupiuit quidem beatus David introire in aulas domini, quas diximus, & tamē procul ab eis cōstitit, mentis oculis tantum cernens: quod reliquum est igitur, illos appellat beatos, qui illic habitaturi erant. per domum enim dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. indifferenter autem singulari numero, & plurali vsus est: quoniam si loca respicias, ecclesiæ numero plures sunt, si religionem & fidei communicationem, omnia quæ vbiq; locorum sunt templa, vnam constituunt fidelium ecclesiam.

*In secula seculorum laudabunt te.* Semper ac perpetuò laudes tuas in ore habebunt.

*Beatus uir, cui est auxilium ei abs te.* In hoc versiculo idioma quoddam Hebraicū est illi simile, quod vidimus in psal

mo x. ubi: cuius maledictione os eius pleni sunt, ubi vide.

*Ascensiones in corde suo disposuit.* Talis, inquit, homo excogitauit intra se gradus, atque ascensus quosdam, à sensibilibus ad intellectualia, à peioribus ad meliora. sunt autē istæ ascensiones, bonæ quædam cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta & diuina dona cōscendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest iuuare. illi autem auxiliū tuum præsto fuerit, qui ascensiones istas in suo corde disposuerit.

*In valle lachrymarum.* Disposuit autem in seipso huiusmodi ascensiones, existens in loco lachrymarum. Vallis autem lachrymarum, seu vallis fletus, metaphoricè dicta est, ab illo loco, ubi olim deus, Hebræorum iniquitates redarguens, populum commouit ad fletum: vnde vallis fletus appellatus est locus ille. & quia cuiuscunque vallis situs humilitatem præferat, docemur quòd cum humilitate agenda est omnis pœnitētia. de pœnitentibus enim loquitur propheta eos beatificans qui in valle lachrymarum ascensiones disposuerint in corde. Nam iuxta Anagogē idem nobis significat, vallis fletus, quod pœnitentiæ locus.

*In loco quem posuit.* Existens in valle fletus, atque in loco, quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco, quem elegit.

*Etenim benedictiones dabit legislator.* Beati illi, inquit, sunt quos prædiximus, Nam & Christus, qui hanc nobis legem dedit, euāgelicis etiam mandatis suis benedictiones eis dabit, quemadmodum apud Matthæum, & Lucam legimus.

*Ibunt de uirtute in uirtutem.* Ex humilitate ad luctum, ex luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex vna in aliam uirtutem, summo cum profectu, ad sublime uirtutum culmen ascendent. uirtus autem ideo dicta est, quia uiribus potentiorum illum hominem reddit, qui eam amplectitur: uires autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiam facultates intelligo. Possumus & aliter dicere: quòd ibunt ab oratione ad lectionem sacrarum litterarum: & ab huiusmodi lectione, ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atque exhortationē: item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atque ad laudem dei. & aliter: à uirtute donorum dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad eorum uirtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur.

*Videbitur deus deorum in Sion.* Prophetia hic continetur de incarnatione Saluatoris, qui in Sion ortus est, iuxta illud: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians praeceptum eius. Deum autem deorum ea ratione appellauit, quam diximus in principio psalmi quadragesiminoni.

*Domine deus exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob.* Idem est dicere deum virtutum quod dominum virtutum, de quo in principio diximus praesentis psalmi. per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus etiam Iacob, pro deus, qui olim luctans in figura hominis apparuisti Iacob.

*Protektor noster aspice deus, et respice in faciem Christi tui.* Haec est illa oratio, quam exaudiri postulauit. per Christum autem hoc in loco quaecunque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, & Christum induerit: de quo in fine proemij praesentis operis dictum est.

*Quia melior est dies una in aulis super millia.* De diuinis aulis paulo superius dictum est. melior est autem vna huiusce modi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quam in tua aula agantur, dictio autem, quia, confirmatis est hoc in loco pro verè.

*Elegi abiectus esse in domo dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu verò mecum considera quanto diuine domus amore ac desiderio teneretur, is qui abiectus esse malebat in domo dei, ob eam nimirum sanctificationem, quae illic perpetuo adest, quam delitiosè cum peccatoribus habitare.

*Quoniam misericordiam et veritatem diligit dominus deus.* Admiscet propheta in hoc psalmo admonitiones, atque ad actiuam nos & contemplatiuam vitam hortatur, dicens, quod deus diligit misericordiam & veritatem. Misericordia autem ad actiuam, & veritas ad contemplatiuam vitam pertinet: quòd si istas deus diligit virtutes, necessariò etiam eos amabit, qui huiusmodi virtutes amplectuntur: quia deus est ipsa misericordia, & ipsa veritas. dictio autem, quoniam, narrantis in morem posita est, & abundat, vt saepe diximus, more Hebraici idiomatis. Possumus & aliter dicere, quòd Christus nostri misertus est, & verum nobis euangelium praedicauit.

*Gratiam et gloriam dabit.* Gratiam remissionis peccatorum veluti dedit meretrici & aliis multis. vel, gratiam miraculorum dabit, qualem Apostolis praestitit & caeteris sanctis. gloriam verò, & eam, quae est ab hominibus, & eam quae in caelo est, vel deificationis gloriam, vt dei scilicet efficiamur & gloriam caelestis regni adipiscamur.

*Dominus non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia.* Quidam per figuram hyperbaton construunt hunc versiculum, videlicet: dominus dabit gratiam & gloriam iis, qui ambulant in innocentia: deinde dominus priuabit eos caelestibus bonis: & quia Graeca lectio indifferentem continet constructionem, (habetur enim in Graeco κέρως οὐ σέρησεν τὰ ἀγαθὰ καὶ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀδυναμίᾳ, quod ad literam dicere possumus, dominus non priuabit bona iis qui ambulat in innocentia,) dictio, priuabit, sic posita, accipitur pro prohibebit. quidam verò dicunt casus in constructione fuisse immutatos, & positum, non priuabit bona iis, qui ambulent in innocentia: pro, non priuabit eos bonis. innocentiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit, considera etiam, ne fortassis verbum ἀπορεῖς, hoc est, verbum priuo, eodem modo construatur, quo verbum aufero: quod aliquando cum datiuo iungitur, & accusatiuo, veluti: aufero tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: abstulit ei aegritudinem. item apud Philostratum: cum fortuna ei magnum praemium abstulisset.

*Domine deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te.* In psalmo etiam LII legimus: beatus vir, qui sperat in eo. ille autem sperare dicitur in deo, qui mundana omnia despicit, & ab eo solo dependet. Hebraei verò hunc psalmum dicunt ad captiuum in Babylone populum pertinere, qui ad Hierosolymitanum templum accedere optabat, & beatos eos omnes dicebat, qui illic degerent: Qui etiam populus in illo templo, vel vnica tantum die commorari maluisset, quam alibi vel longissimo temporis interuallo: verum non possunt per omnia huiusmodi expositionem suo accommodare proposito: cum illa eis verba aduersentur: in secula seculorum laudabunt te. Nam & templum, & laudes, quae in eo templo deo dicebantur, abierunt omnia. & verba illa, in valle lachrymarum, nullam iuxta eorum expositionem haberent consequentiam. Et multa alia praeterea erunt dissona. Nam & ipsa

in primis inscriptio aduersatur, quæ torcularia plurali numero appellat, cum passim in veteri testamento, templū Hierosolymitanum, torcular singulari numero, aut tabernaculū appellatum sit, & non torcularia, aut tabernacula.

In finem filiis Core, Psalmus.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quæ ad finem tendebāt. & in figura quidem ea prædicit, quæ ad populi captiui in Babylone libertatem pertinebant, re uera autē de gentibus pertractat, quæ sub idolorū seruitute captiuæ tenebantur, & quas ab huiusmodi iugo liberandas prædicit.

PSALMVS 84.



**B**enedixisti domine terram tuam. Hæc quæ diximus mentis oculis præuidens propheta deum ipsum alloquitur dicens: Benedixisti domine terram tuam, seu (vt verius in Græca lectione habetur,) bona voluisti domine terræ tuæ. habetur enim in Græco verbum, εὐδοκίαισιν, vnde εὐδοκία quæ beneplacitum dicitur, seu bona voluntas. in Græca tamen lectione constructio indifferens est. Terræ autem tuæ dicit, quia domini est terra, &c. Bona igitur nunc voluisti terræ tuæ, nam olim ob primi parentis transgressum, bona ei non volebas, sed mala: maledicta, iniquiens, terra in operibus suis: at nunc ob noui nostri Adam obedientiā, in gratiā tuam restituta est: quinimmo olim tua tantū erat creatura, nunc etiā possessio tua facta est. & hunc quidē sensum fideles omnes sequuntur: Iudæi verò per terrā dei, ipsam tantum intelligunt Iudæam, veluti quæ populo dei fuit destinata: cui ideo bene voluisse deum dicunt, quia post captiuitatem rursus eam habitari concessit.

*Auertisti captiuitatem Iacob.* Quæ futura erant ponit, vt facta, prophetiæ lege. auertisti, inquit, captiuum populum Iacob à tyrannide qua premebatur. per Iacob verò, vt iam sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

*Remissisti iniquitates populo tuo, operuisti omnia peccata eorum.* Hunc populum propheta alibi in psalmo L I. beatum appellauit dicens: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quo-

rum tecta sunt peccata, remisit enim nobis per pœnitentiā nostras iniquitates, & sacris baptisimi aquis peccata nostra cōtextit. Hebræi verò dicunt quod remisit deus iniquitates, ob quas acti fuerant in captiuitatem, & quod operuit eorum peccata in profundo veritatis. Populus autē domini nō solū antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationē redditam in psalmo octogesimo, sed etiam nouus Christianorū, vt dixim⁹ i primo versiculo psalmi septuagesimiseptimi.

*Sedasti omnem iram tuam.* Quam antea habebas propter huiusmodi nostras iniquitates, & peccata. κατέπαυσας.

*Auertisti ab ira indignationis tuæ.* Quid sit ira indignationis, seu potius, vt in Græco habetur, ira excandescentiæ, vidimus in psalmo septuagesimoseptimo. Auertisti autē pro declinasti, ab indignatione, nimirum: atque ita ad hilaritatē & beneuolentiam pertransisti.

*Conuerte nos deus salutarium nostrorum, & auerte iram tuam a nobis.* Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiam seipsum propheta cum eis adnumerat, supplicans, vt petita superius consequantur. Quid autem significant illa verba, deus salutarium nostrorum, dictum est in psalmo sexagesimoseptimo. Conuerte autem nos à captiuitate in pristinam dignitatem. τὸν σωτήρα ἡμῶν.

*Nunquid in secula irasceris nobis?* In secula hic posuit, pro perpetuò: seu pro, nunquid diu irasceris? Quidam autem nō per interrogationem hoc dictum esse intelligunt, & dictionem μή, quæ habetur in Græca lectione exponunt, vt rectè etiam exponi potest, pro ne, & sit sensus: ne in perpetuū nobis irasceris.

*Aut extends iram tuam a generatione in generationem?* Idem rursus repetit. in generationem autem dixit, pro vsque ad aliam generationem: de quo in nono psalmo dictum est: Et extends, pro protendes.

*Deus tu conuertens uiuificabis nos.* Conuertens nos nimirū à captiuitate ad libertatem, atq; à vitiis ad virtutes: vel quia Græca dictio ἐπιστρέφεις in utroque potest sensu accipi, & legi etiā potest. Deus tu conuersus: dicamus, Deus tu conuersus ad nos. Antea enim auersus eras à nobis: uiuificabis, hoc est, viuos nos reddes, ad opera virtutum. Nam antea ad ea penè mortui eramus. ἐπιστρέφεις

Et *populus tuus latabitur in te.* Huiusmodi scilicet conuersionem consecutus.

*Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.* Hæc & quæ sequuntur de Christo intelligenda sunt: Rogat enim propheta deum patrem ex fidelis populi persona, vt Christus, quem & misericordiã dei, & dei salutare appellat, sibi ostendatur. Misericordiã autẽ & salutare ideo eũ appellauit, quia misericordia motus est, vt carnẽ assumeret, & nos saluaret: vnde & misericors, & saluator meritò appellatur. Misericordiã verò tuã deus & salutare tuũ hunc dicimus, quia misericordiã illam, & salutare illud petim⁹, quod à te est. Ad patrẽ enim loquitur propheta, tu verò illud nobis dabis, quod petimus itavt aliquando canere possimus cũ propheta: puer natus est nobis, & filius datus est nobis.

*Audiam quid loquatur in me dominus deus.* Diuinam propheta spirationẽ, atque aurem in se aduentaturã sentiens, ad audiẽdum præparatur. Quod verò ait: quid loquatur in me, dictum est, vt ostenderet, quòd deus non in exteriores corporis, sed in interiores animæ aures locuturus erat.

*Quoniam loquetur pacem super populum suum, & super sanctos suos, & in eos, qui conuertunt corda sua ad eum.* Audiam, inquit, quid loquetur. Omnino enim loquetur deus, atque euangelizabit pacem populo suo. Et verè quidem populus dei & secum ipse, & cum deo semper pacem habet, sicuti cõtrà, idem populus semper pugnam, ac bellum habet cũ dæmone, & cum vniuersis qui dæmonis amici, aut deo inimici sunt. Eosdem autem fideles, & populũ dei appellauit, & sanctos, hoc est, sanctificatos, ac dicatos deo, & cõuertentes corda sua, hoc est, animas suas ad eum: vel à corde totum hominem significauit, veluti à parte totum.

*Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius.* Hoc illud est, quod in se propheta deum loqui audiuit. Dictio autem, veruntamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro verè. Erit, inquit, salutare ipsius dei, prope eos qui deum timent, & sensus est, quòd simulac fuerint aliqui timentes eum, qui fideles nimirum futuri erant, tunc prope eos erit Christus, hoc est statim tunc adueniet.

*Vt inhabitet gloria in terra nostra.* Quod in Græco legitur, τὴν κατοικησῶσα, exponi potest, vt exposuit latinus in-

terpres. Vel etiam vt inhabitare faciat gloriam: quæ lectiones tamen eodem tendũt. Prope igitur erit Christus, vt inhabitare faciat gloriam, gratiam, & honorem in terra Hierusalem, vel quia ipse ille erat qui caro factus est, & habitauit in nobis, vel quia post saluatoris incarnationẽ, vsque in hodiernum diem terra illa Hierusalem nobilis, honorata & omnibus desiderabilis facta est.

*Misericordia & veritas obuiauerunt, iustitia & pax osculatæ sunt.* Quidam his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quæ in Christo conuenerant, veluti misericordiã & veritatem. Et misericordiam quidẽ demonstrauit Christus sanando ægrotos, veritatẽ verò docendo, & prædicando. Conuenerant etiam in Christo iustitia, & pax. Ita enim significatur nobis illis verbis: exosculatæ sunt. Iustitia autẽ Christi apparuit, in rectè iudicãdo, cũ & prauos redargueret, & virtute præditos homines laudaret. Pax verò in mansuetudine ac modestia: verũm, vt altius exponamus, Misericordia quidem diuina dici potest Christi natura, quæ potestatẽ habet dimittẽdi peccata, & sanãdi infirmitates: veritas autẽ humana eiusdem natura, quia non inuentus est dolus in ore eius, & quia ipse solus illam hominis dignitatem ac similitudinẽ verè seruauit, qua ad imaginem dei factus fuerat, & quia verus homo erat, & non phantasma, vt hæretici quidam dixerunt. Quod igitur ait, obuiauerunt: idem est, quod conuenerunt in vnum, hoc est, in vnam personam vnitæ sunt. Iustitiam item pro diuina accipitur natura. Solus enim deus iustus iudex est. Pax verò pro natura humana ob ingenuam nimirum ac natiuam eius mansuetudinem. Hæ igitur virtutes mutuò se exosculatæ sunt, eo quòd summam inter se vnionem, atque conuenientiam habebant in Christo.

*Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.* Quando homines veram per filium fidem amplexati sunt, tunc pater iure ac meritò eorum prouidẽtiam ampliorem suscepit, destructo nimirum dæmone, eorum tyranno. Vel aliter: Per veritatem, ipsum Christũ intellige. Ait enim ego sum veritas. Orto igitur Christo de terra, iuxta generationẽ hæc inferiorem, & dissoluto deinceps omni errore ac mēdacio, pater qui summa est, vt diximus, iustitia de cælo in terrã prospexit cũ antea ob mendaciũ, quod in vniuersam erat, terram

ἐπὶ τὸν  
λαὸν ἐπι-  
σπέφοντας  
καρδίαν  
ἐπ' αὐτὸν.

diffusum, à nobis omnibus esset auersus. Superna igitur tūc atque cælestia inferioribus ac mundanis sunt conciliata.

Etenim dominus dabit bonitatem, & terra dabit fructum suum. Vide quàm constanter prædicat nobis beatus Dauid, quòd pater daturus esset filium suum hominibus. Per bonitatem enim nihil aliud intelligere possumus, quàm ipsum deum. Nullus enim, inquit, bonus, nisi solus deus. Et litera Symmachi habet: etenim dominus dabit bonum, terra etiam dabit fructum suum: Apostolos nimirum & alios fideles qui è Iudæa regione germinarunt. Apertius verò ac manifestius est, vt dicamus, quòd nato Christo, deus dabit misericordiã hominibus, & quòd terra fructibus abundabit.

Iustitia coram eo præcedet. Per iustitiam hic vniuersas cõplectitur virtutes. Harum igitur virtutum lux, instar lampadis, à Christo coruscans, tantum ante illum emittet splendorem, vt celebrem ac præclarum apud omnes illum redditura sit.

Et ponet in viã gressus suos. Deinceps autẽ Christus ponet gressus suos, hoc est, illã virtutũ semitã per quã ipse ambulabat, ponet, inquã, eam in hoc, vt sit via ceteris Christianis, per quã illi incedẽtes ad eũ tandẽ perueniẽt. Vel aliter: Ioãnes domini præcursor, quẽ beatus Dauid hoc in loco iustitiam appellat, veluti qui omnẽ legis iustitiã seruauit, præcedet coram Christo, hoc est, ante Christũ. Ecce enim ego, inquit, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. Clamabit enim, parate vias domini, re-ctas facite semitas eius. Et quia Græca dictio, &υτ̃ ita referri potest, vt non solum legamus, gressus suos, sed etiam gressus eius. alio modo expone, quòd iustitia Christi, vel eius diuinitas præcedet coram eo, hoc est, ante assumptam carnem, veluti optimus quidam dux. Et ponet in viam gressus eius: iuxta illud: præuidebam dominũ in conspectu meo semper, propterea à dextris est mihi ne commouear.

Oratio ipsi Dauid.

Clara quidẽ atque aperta est hæc inscriptio, ut in proœmio operis dictum est. Illud tamen ad institutionem nostram pertinet, quòd dum propheta nostri preces videmus, quas ad deum fundebat, nos illinc pariter docemur, quo nã pacto quãdo in angustiis ac calamiti-

atibus constituti sumus, orare ad deum debeamus. Prædicitur etiã in hoc psalmo gentium uocatio. Non desunt tamen qui orationem hanc ex Ezechia regis persona scriptam asserant.



Inclina domine aurem tuam, & exaudi me. Quomodo aurem deus dicatur inclinare, diximus in psalmo decimosexto.

Quoniam inops & pauper sum ego. Veluti qui aduersus visibiles aut inuisibiles inimicos, idoneas vires non habeo. & eis resistere non possum.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificat° sum, quãdo tibi oblatus seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur quæ in dei ministerium dedicantur, vt in psalmo decimoquinto dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant.

Saluum fac seruum tuum deus meus sperantem in te. Salua eum, inquit, ab imminente periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Miserere mei domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro tota die Symmachus, semper interpretatur.

Lætifica animam serui tui, quoniam ad te leuavi animam meam. Mœrorem quo detineor, dissolue. De verbis, leuavi animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi vigesimi-quarti.

Quoniam tu domine bonus & mitis, & multum misericors, omnibus inuocantibus te. Pro mitis, Aquila & Symmachus dixerunt, propitius. Mitis autem idem est quòd mansuetus. Inuocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde inuocantibus. Nam & in psalmo centesimo quadragesimo-quarto cum dixisset, prope est dominus omnibus inuocantibus eum, addidit, omnibus inuocantibus eum in veritate, hoc est, ex tota anima.

Auribus percipe domine orationem meam, & intende uoci deprecationis meæ. Hæc verba exposita inuenies in primo versiculo psalmi decimisexti.

Non est similis tibi in diis domine, non est secundum opera tua.

κεκράξομαι.

πολύελεος.



Omnes enim dij gentium, dæmonia, dominus autem cælos fecit. Et tu verus quidem deus es, illi autem falsi. Videtur autem mihi hic versiculus assumptus fuisse ex verbis Moyfi dicentis: Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, gloriose, faciens prodigia? Christi verò opera sunt, non creatio tantum, aut prouidentia tam visibilis quàm inuisibilis creaturæ, sed ipsius etiam creaturæ reformatio, tyrannique destructio, illa insuper mortis occisio, quam propria operatus est morte: item illa totius orbis expiscatio, quam per paucos ac viles quosdam piscatores perfecit: quibus omnibus addi etiam potest miraculorum vis. Nam etsi multi alij similia operati sint miracula, nullus tamen propria auctoritate id poterat, vt Christus. Inuocatione quippe diuini nominis operabantur.

Omnes gentes quascunque fecisti, uenient, & adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia tu es deus solus. Hæc est prophetia de gentium fide. Venient, inquit, ad te ipsæ etiam gentes. Adorare autem dicitur coram deo is, qui se à deo videri cognoscit. Esse autem dicitur coram deo omnis locus imperij eius. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gentes, & magnificabunt te, dicentes quòd magnus verè es, & quòd tu solus deus es, qui facis mirabilia.

Deduc me in uia tua, & ambulabo in ueritate tua. Per viam dei, virtutem illam intellige, que ad actiones pertinet: per ueritatem verò illam que ad contemplationem. Ille autem qui diuinitus ad primam ductus fuerit virtutem, peruenire de facili poterit ad alteram. De hac via & ueritate inuenies etiam in psalmo xxxiii. ibi: uias tuas domine indica mihi: & paulò post: deduc me in ueritate tua.

Latetur cor meum in timore nominis tui. Lætetur non in mundana lætitia, sed in tui timore. Vide quæso nouum genus lætitiæ. Timor, inquit, tuus sit mihi lætitia. Alibi verò dicitur: lætetur cor quærentium dominum. Ille autem quærit dominum, qui timet eum, cæterum nõ tantum dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fideles omnes lætificat, iuxta illud: memor fui dei, & lætatus sum.

Confitebor tibi domine deus meus, in toto corde meo. Hoc est, gratias agam.

Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit, pro multa.

Et eruisi animam meam ex inferno inferiori. Si psalmum pertinere intelligas ad beatum Dauid, per infernum, profundam peccati foueam intellige: adulterij nimirum, atque homicidij. Si verò ad regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, & à qua admirandè admodum liberatus est: potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod à visibilibus seu ab inuisibilibus immineat inimicis.

Deus, iniqui insurrexerunt in me. Et hostes beati Dauid, qui insidias in eum moliebantur, iniqui erant, & Assyrij, qui Ezechiam regem obsidebant, & omnes denique tam visibiles, quàm inuisibiles hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium quæstuerunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Hæc autem uerba habentur etiam in psalmo lxxxiii.

Et tu domine deus meus miserator, & misericors, patiens, & multum misericors & uerax. Quia miserator es & misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: & quia patiens es & longanimis, non statim peccatores in hostium manus tradis: & quia multum es misericors, non semel tantum, sed sæpius misereris: & quia uerax es, omnes eos saluas qui sperant in te.

Respice in me, & miserere mei. Hic versiculus habetur etiam in psalmo vigesimo quarto.

Da robur tuum puero tuo. Robur, quod à te aduersus inimicos haberi potest. Pueri autem tuo, hoc est, seruo tuo.

Et saluum fac filium ancillæ tuæ. Hoc est, seruæ tuæ. His autem uerbis indicare uidetur propheta, se ex pijs ac religiosi parentibus ortum esse.

Fac mecum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signum, seu iudicium in bonum, hoc est, signum bonum, quale Iudæorum luminaribus olim apposuisti, quando Aegyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat deus in Cain. Nam Hebræorum signum custodiam ac protectionem diuinam indicabat. Illud autem in Cain iram dei.

Et uideant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me. Ordo fit per hyperbaton:

Ποσειδωνος.

τὸ ποσειδωνος.

κρητος.

& videant qui oderunt me, quòd tu domine adiuuisti me, & consolatus es me: & erubescant illi atque confundantur, veluti deiecti ac superati. Et secundum hunc sensum legendū est, quòd tu domine, non quoniam. dictio enim Græca, ὅτι, vtranque potest lectionem recipere.

*Filiis Chore, psalmus cantici.*

*De filiis Chore in proœmio operis dictum est. In hoc autē psalmo, & Christi natiuitas. & gentium salus aperte prædicitur.*

PSALMVS 86.



**F**undamenta eius in montibus sanctis. Cuiusnam eius? Christi nimirum: atq; hoc manifestius fit ex verbis illis, quæ paulopost sequuntur: mater Sion, dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam in seculū. Fundamēta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei Christianæ. Hæc igitur Christianæ fidei fundamenta iacta sunt in apostolis, quos propheta hoc loco sanctos montes appellat. Mōtes quidem veluti fortes, ac cōstantes in fide, & tanquā ab omni terreno atq; humili statu eleuatos: vel etiam quia sicut terreni mōtes dēsissimis pleni sunt nemorū arboribus ita & illi multiplicibus referti sunt virtutum germinibus. Sanctos verò apostolos appellat vt sæpe diximus, veluti sanctificatos ac dicatos deo, seu tanquā sancto spiritu plenos. Possumus & alio modo per fundamenta Christi, apostolos intelligere: fundamenta quidem, veluti principia ædificationis ecclesiæ fidelium: & Christi fundamenta, quoniam ab ipso iacti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, & in aliis montibus, qui præ cæteris Christi conuersatione, sanctiores ac sacratiores effecti esse videntur. Aliqui per fundamenta Christi, prophetias de Christo intelligunt, tanquam Christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immeritò prophetæ dici possunt, propter prophetiæ sublimitatem, & propter sanctificationem sancti spiritus, ita vt sensus sit, quòd principia fidei Christianæ sint in prophetis.

*Diligit dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.* Magnus Paulus nos docuit cælestem quandam esse Sion, & quandam esse cælestem Hierusalem, hoc pacto conuersationem illam exprimens, quæ in cælo est. Hac ratione per portas Sion, ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, vt diximus in fine psalmi LXXI. Has etenim portas dominus diligit, & vniuersis Iudæorum ciuitatibus eas præposuit. Per tabernacula enim ipsas Iudæorū ciuitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Hierusalem, in quibus tabernaculum cum arca cōmorabatur, quemadmodum in septuagesimoseptimo psalmo tradidimus.

*Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.* Cū iam audisset propheta à sancto spiritu, q̄ deus in Hierusalem videndus erat, & q̄ conuersaturus esset cum hominibus, stupore quodam correptus, conuersusque ad ipsam Hierusalem, clamauit, dicens: magna atque admiranda quædam mihi, ô dei ciuitas, de te dicta sunt. Ciuitatem autem dei eam appellat, quia iam diu deo fuerat dicata, & quia denuò ipsi Christo, hoc est, illius passioni, & sepulturæ erat dicanda.

*Memor ero Raab, & Babylonis cognoscentibus me.* Efferendus est hic sermo ex Christi persona, & prædicit q̄ ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Raab etenim Cananæos significat. Cananæa enim fuerat Raab. Cananæi verò omniū fuerunt impiissimi. Simili modo & Babylonij, & aliæ gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione qui in me crediderint, ego memor ero Raab, & Babylonis, & aliorū qui connumerantur: hoc est, ego eos memoria dignos faciam, præclaræque eorum facta fidelibus commemorabo. vel curam eorum habebo, sollicitè cogitans de eis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Raab, Arabiam intelligunt.

*Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Aethiopum, hi generati sunt illic.* Alienigenæ Tyri, & Aethiopes nati sunt in Sion, vel in portis Sion, vt dictū est, vel in cognoscentibus deū. Nam quòd LXX. dixerunt generati sunt, Symmachus, & Aquila reddiderunt, nati sunt. Nati autem sunt, per sacri

καὶ Βαβυ-  
λωνος τοῖς  
γινώσκουσιν  
ἐμὲ.

ἐγεννήθησαν.  
ἐν.  
ἐν τῷ ἱερῷ.

baptismatis regenerationem. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicum. Dictio etiam hi, abundare pari modo videtur. Ordo tamē hic esse potest: ecce hi generati sunt illic: & si quæris quinquam sint hi? ecce, inquit, alienigenæ & Tyrus, & quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in psalmo LXXXII. Hæ autem gentes quæ hic connumerantur ceterarum omnium, vt diximus, impiissimæ erant. Si igitur tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliæ minus impiæ etiam ei credent?

*Mater, Sion, dicet homo.* Manifestè ac palam prædicit, q̄ ex quacunque gente quis ingressus fuerit in Sion, dicet quòd Sio mater est. Subintelligi enim debet dictio, est. Mater autem ideo appellatur Sion, quia regenerat, vt diximus: vel quia Christianorū ac spiritualium dogmatum cibo, fideles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tanquam amabilis. Ea etenim nihil suauius, aut amabilius est. Verè quippe amabilis est ecclesia iis, qui in eam ingrediuntur, eo q̄ ibi conuersatus est secundum carnem Christus dominus, qui locum conuersationis suæ sanctificauit.

*Et homo natus est in ea.* Hoc ad Christi generationem pertinet, qui intra ecclesiæ terminos natus est: Christus inquam, qui verus homo fuit, & qui integram humanitatis dignitatem seruauit: verum ne nudum hominem putares, sed deū pariter & hominem cognosceres, addidit.

*Et ipse fundauit cam altissimus.* Et ille, inquit, qui in ea natus est, vt homo, idem ille ab initio eā fundauit, veluti, terræ ac cæli creator, qui altissimus est, tanquam deus.

*Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horū qui generati sunt in ea.* A prophetarum scripturis Christus omnia docebit, quæ ad se pertinent. Ait enim Lucas, & traditus est ei liber Esaiæ prophetae, & explicato libro, inuenit locum vbi scriptum erat: Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, & quæ sequuntur. Huiusmodi igitur prophetarum scripturam, populorum scripturam appellat, & scripturam principum eorum, veluti quæ & Iudeorum populis, & eorum principibus data erat, & illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

*Quam lætantium omnium habitatio est in te.* Dictio quam, in modum

modum confirmatis est posita. Verè, inquit, ó Sion in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dictio autē omnium, tamen vniversalē sermonē reddit, apud Hebræos tamen frequētissimè ita ponitur, vt non tam vnuersos quā multos significet.

*Canticum psalmi filiis Core, in finem pro Maeleth, ad respondendum, intelligentiæ ipsi Eman Israelitæ,*

*Quid sit canticū psalmi, & de filiis Core diximus in proœmio operis. In finem uerò ideo inscriptum est, quia ad finem tendebat propheta, quæ hic continetur. Et psalmus quidem proximè præcedens Christi natiuitatem prædixit, hic autē Christi mortem: quod autē inscribitur pro Maeleth, exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebant, atque unā choreas ducere, quādo hunc psalmum recitabāt. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderēt. Tripuabant enim dum ad organorum muscen responderent. Intelligentiæ uerò, quia intelligentia lectori opus est, ob occultū, ac præsignatū hic, de Christi morte mysteriū. Ipsi uerò Eman Israelitæ, quia non solis Core filiis, sed etiam Eman principi alterius Cori, tradit⁹ fuit hic psalm⁹ a beato Dauid, & ab utroq; Coro unā fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quædā exemplaria non Emā habent sed Etham, uerū placet ut in præjēti psalmo legamus Emā, & in sequēti Ethan. Nam in primo Paralipomenon libro uterque eorū chori princeps fuisse traditur. Israelitæ etiā dixit, non quod alii cantores non essent Israelitæ, sed quia alii fortassis erant homines huiusmodi nomine Eman, & Ethan, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem sic dictū est: uel fortè quia tale illis erat cognomen.*

PSALMVS LXXXVII.



*D*omine deus salutis meæ in die clamaui, & in nocte coram te. De his verbis: Deus salutis meæ, dictū est in psalmo LXXII. dominum autem & deū Christus patrem appellat, vt homo: & multa huiusmodi dicta reperies in psalmo LXXI. die autem & nocte dixit pro perpetuò. Summam enim hæc verba in deum fidem attestantur: quia qui sincera mente deum amat, assiduè aut ore aut corde coram eo clamat: quoniā & assiduè illius ope indiget. vel diem & noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est dominus.

ΜΗΤΗΡ.

ἐν γέφυρῃ.

*Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurē tuam ad preces meas.* Orationem & preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petiit transire a se calicem mortis. humilia autem huiusmodi verba proferre introducit, vt homo, quemadmodum diximus in psalmo xx i. Quid autem in deo sit inclinare aurem, diximus in psalmo xvi.

*Quia repleta est malis anima mea, & uita mea inferno appropinquauit.* Malis, hoc est, calamitatib<sup>9</sup>, & afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea vsque ad mortē. Per infernum etiam, hoc loco mortem ipsam intelligere debemus.

*Reputatus sum cum descendētib<sup>9</sup> in lacum.* Reputatus sum pro cōnumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cum sepulchris quos in lacum descendentes appellauit. Diximus enim alibi quod sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem: hæc autē & quæ sequuntur, tempori post sepulturam,

*Fui sicut homo sine adiutorio.* Non dixit sicut homo simpliciter, sed sicut homo sine adiutorio. Omnes enim, vt inquit euangelista, dimittētes eum fugerunt. Humano igitur iudicio, visus est omni esse auxilio destitutus, tametsi secus fuerit. Dixisse enim eum legimus ad Petrū: an putas, quod non possim nunc rogare patrem meum, & præstabit mihi plusquam x i i. legiones angelorum?

*In mortuis liber.* Liber à corruptione, vel etiā liber, quia non ab angelis, in infernum deductus sum, sed solus descēdi. Subaudiri enim debet verbū, fui: accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons, atque innocēs. Omnes enim alij peccatum secum habent vt causam mortis. Pœna enim ac multa peccati, mors: solus autem Christus insons, & sine peccato ad mortem accessit. Vel liber: quia alij inuiti moriuntur, & ideo mortis serui sunt: at Christus sponte sua, ac volens mortuus est. Potestatem enim, inquit, habeo ponēdi animam meā. vel aliter: liber, veluti qui inferni vinculis nō est detentus, sed cum autoritate atque cum dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conuersatus est, & aliorum vincula dissoluit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam deus morti subditus non fuit

*Sicut vulnerati dormiētes in sepulchro.* Subaudiri etiam de-

bet hoc in loco verbum, fui. Symmachus verò ita reddidit: quasi vulnerati iacentes in sepulchris.

*Quorum non es memor amplius.* Cum iam corrupti sint, atque in puluerem resoluti.

*Et ipsi de manu tua repulsi sunt.* Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderūt. Similis enim, inquit, factus sum huiusmodi hominibus, multorū scilicet opinione, tametsi haud ita esset. Licet, inquit, clavis confossus sim, & lancea, ac positus etiam in sepulchro, à te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei vnquā oblitus es, qui olim pollicitus fueras non daturum te esse sanctum tuum videre corruptionem. Neque etiam de manu tua repulsus sū. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.

*Posuerunt me in lacu inferiori.* Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terræ appellauit dicens: sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Illi autē in eam me posuerunt, qui sepulturam meam curarunt.

*In tenebrosis & in umbra mortis.* In locis, inquam tenebrosis. Superposito enim sepulchræ lapide, tenebrę in ea efficiuntur. Per vmbra etiam mortis, tenebrosa sepulchræ loca significauit, varietate vsus sermonis. Siquidē vmbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

*Super me confirmatus est furor tuus.* Symmachus pro confirmat<sup>9</sup> reddidit, aggrauatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicta hominum in se concitauerant, ego tamen libens eam sustinui, & te placui. Passione quippe ac morte mea, indignationem tuam omnem sedauit, veluti cum quis plagam in puerum delatam in se suscipit: Liuore enim, inquit, eius saluati sumus, & dominus tradidit eum peccatis nostris hoc est propter peccata nostra.

*Et omnes fluctus tuos induxisti super me.* Per fluctus, calamitatum ac tentationū insurrectiones intelligit: & dei fluctus eas appellat, quia dei sentētia ob nostrā immittuntur salutē. Omnes verò dixit pro multos: quoscuque scilicet tu voluisti.

*Elongasti omnes notos meos à me.* Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius steterunt à longē. Deum verò elongasse eos dicit, quia patris voluntate omnia hæc gesta sunt

Posuerunt me abominationem sibi. Iudæi nimirū, apud quos nunc etiam amobinabile est Christi nomen.

Traditus sum, & non egr diebar. Traditus sum Iudæis ab Iscariote, & cum egredi ab eis atque effugere possem, non aufugi tamen, sed sponte mea etiam perstiti.

Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lachrymarum. Nam cum antea copiosissimè effluxissent, euacuat tandem eis sunt oculi. Verisimile est autem quòd dominus ob summam suam misericordiam ita Iudæ casū, & Iudæorum omnium abiectionem atque interitum deplorauerit, quæadmodum plorasse eum nouimus super Hierusalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacrationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamaui ad te domine tota die. Dixit etiam in principio psalmi: Domine deus salutis, in die clamaui. Clamaui autè non tantum pro seipso, vt homo, sed pro discipulis etiā, & pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eisdem scilicet supplicans.

Nūquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt, & cōfitebuntur tibi? Lege humanę naturę formidat Christus mortē, & rogat se diutius viuere. Nam & in euāgeliis dicebat: Pater meus, si possibile est, trāseat à me calix iste. Similia autem sunt hæc verba & quæ sequuntur, iis, quæ habentur in psalmo xxxix. ibi nunquid cōfitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuam? Nunquid tu mirabilia facies in insensibilibus mortuis? qualia sæpenumero in uiuentib⁹ facis? vel nunquid medici eos mortuos suscitabūt? Et deinde gratias tibi agent? Minimè, inquit, sed viui hæc cognoscunt beneficia, & gratias tibi agūt. atque ideo quæso, vt diutius me viuere permittas, si possibile est.

Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuā? aut veritatem tuam in perditione? Ad eandem hæc verba sententiam pertinent. Et per perditionem, rursus sepulchrum intelligit, veluti quod cadauera illic iacentia corrūpit, ac perdit. Diximus autem alibi quod eandem propheta sententiā sæpenumero variis repetit modis, atque hoc præcipuè quoties affectum quendam animi vult explicare: non mortuus quispiā, inquit, sed viuens quis tuam sentiet misericordiā, & hominibus eam annunciabit. De veritate autem dei dictū

est in psalmo vigesimonono.

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? & iustitia tua in terra oblita? Per tenebras sepulturam intelligi diximus. Eandem etiam terram oblitam appellauit. Ab hominibus quidem oblita videtur, ob corruptionem, & à deo, quia amplius non viuunt, qui illic iacent. Viuere enim illi dicuntur, quorum deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba eiusdē sententiæ sunt, & per interrogationem & cum affectu legēda sunt.

Et ego ad te domine clamaui. Et ego simul cum aliis hominibus, veluti qui verus etiam sum homo.

Et manè oratio mea præueniet te. Manè dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autem præpositio præ. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia impedimento ei esse non possunt peccata.

Vt quid domine repellis animam meam? auertis faciem tuam à me? Similia hæc sunt iis quæ habentur in psalmo vigesimo primo, ibi: quare dereliquisti me? item clamabo per diem, & non exaudies. Hæc autem ex persona nostra, Christus ad patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eram. Vniuscuiusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona vnumquenque nostrum subiiciēs. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus pœnas soluo.

Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea. De hac Christi inopia Gregorius theologus loquens, dixit: qui diues erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meā, vt illius ego diuinitate diues efficerer. De seipso etiā Christus ad scribam illum dicebat: Vulpes latebras habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suum. In laboribus autem atque ab adolescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabulis insidiæ aduersus eū tendebantur, & quia infans persecutiones sustinuit, ab Herode scilicet atque à Iudæis. Per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltatus miraculis, & pressus conuiciis, Iudæorum nimirum opinione. vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulchro.

Et destitutus sum. Et hoc etiam quantum ad Iudæos opi-

nionem. Visus est enim illis, veluti destitutus esse, & indigere auxilio: atque ideo dicebant, videamus si venit Helias saluaturus eum.

*In me pertranserunt ira tuae, & terrores tui conturbauerunt me.* Iras dei eas intelligit, quas deo aduersus peccatores coeperat, similiter & terrores. Et iras quidem pertransisse dicit, & in se ingressas fuisse, terrores vero conturbasse & refrenasse a vitiis. Verum Origenes per iras, & terrores dei, daemones ipsos intelligit: iras quidem, quia hominibus semper irati sunt, dei vero iras, quia permissione diuina id faciunt: terrores ite, quia terrorem incutiunt. Ait igitur Christus, quod passionis tempore, inuaserunt eum daemones, & quod ut hominem eum conturbauerunt.

*Circumdede runt me sicut aqua.* Iudaei scilicet. in psalmo autem xxxi dixit, circumdede runt me vituli multi, tauri pingues circuibant me: & circumdede runt sicut aqua, quia aqua undique & non ex vna tantum parte eos circumdat, quos comprehendit.

*Tota die circumdabant me simul.* Diem passionis intelligit. Et quod ait, simul, expone, pro vna omnes.

*Elongasti a me amicum, & proximum, & notos meos a miseria.* Ob miseriam meam, inquit, atque ob opprobria, quae mihi inferebantur, elongasti a me discipulos meos, de quibus superius diximus: elongasti a me notos meos. Amicum autem & proximum, & notos, eisdem intelligit. Et amicum dicit iuxta illud: vos amici mei estis. Proximum vero, quia vna secum vivebant, & notos, quia & cognoscebant & cognoscebantur. Et hoc pacto quidem totus hic psalmus in Christum relatus est. Congruit tamen cui libet etiam fidei in angustiis constituto. Domine deus salutis meae, assidue clamaui in conspectu tuo, adiutorum te mihi aduocans. Quae sequuntur, clara sunt: quia anima mea arundinis impleta est, quibus adeo fatigatus sum, ut morti proximus fuerim. Adnumeratus autem sum cum mortuis, quantum ad saeuissimorum daemonum votum, ac studium pertinet: & factus sum velut

homo sine auxilio, ita ut de facili capi possem. Fui etiam in mortuis, quantum ad illorum, ut diximus, studium pertinet, tamen si ego adhuc liber sim a morte, veluti qui re vera nec tuus sum. Factus sum sicut vulnerati iacentes in seculum mortui, vulnerati & ipse iaculo peccati, vel iaculo mortis pulchris, sequuntur eadem ratione expones: posuerunt me in iaculo mortis. Quae

daemones in profundo atque in fouea peccati, in afflictionum tenebris, quae ob summam amaritudinem, umbra ac similitudo quaedam esse mortis videntur. In me grauatus est furor tuus. Nam si tu mihi iratus non fuisses, me illi certe non superassent: omnes etiam elationes, & afflictionum, ut ita dicam, insurrectiones, seu impetus, quos fieri permisisti inducti sunt super me. Elongasti a me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem amicissimi atque beneuoli mihi erant: illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominatur me. atque ideo traditus sum afflictionibus, a quibus egredi non datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autem verba: oculi mei languerunt pro inopia, declara ut superius exposuimus. clamaui ad te assidue in auxiliu te meum aduocans. & quae sequuntur, expone, ut diximus. Mandet etiam, hoc est, quam primum, ac statim, ubi a somno exurgam, ante omnia, orationem ad te meam effundam, dicens: quare domine repellis animam meam? hoc est, me ipsum in angustiis constitutum, & feruidum ad te supplicantem. deinde inops ego sum, nullum aliunde auxiliu habens, & in laboribus sum ob errorem meum, & licet in hoc a te fuerim exaltatus, quod ad imaginem me tuam creasti, humiliatus sum tamen, quia imaginis tuae dignitatem amisi: vel, opinione, atque existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum: quia lapsus cecidi, & consilio destitutus sum, nesciens quid facerem. transierunt praeterea, hoc est, peruenerunt in me irae tuae, dum in praesenti vita poenas luo, dum mœrore suffocor, & terrores tui qui aeternas mihi poenas comminantur, conturbauerunt me. & circumdede runt me, sicut aqua. vel per iras & terrores dei, daemones, & tribulationes intelligit. ab his enim, inquit, assidue premor, & semper me haec mala circumdant. Elongasti a me familiares meos, quia ob calamitates, & miserias, quibus detineor, omnes me derelinquunt, & fugiunt.

*Intelligentia ipsi Ethan Israelita.*

*Ad praesentis inscriptionis declarationem ea sufficiant, quae diximus in proxime praecedenti. tractat autem beatus David in praesenti psalmo ea, quae ad res suas pertinent: deumque ut benefactorem laudat. quaedam tamen in sermone suo de Christo inseruit: atque ideo*

*intelligentia inscribitur, quia intelligentia lectori opus est, ad dignoscendum ea, quæ in psalmo de Christo sparsim dicuntur. prædicit etiam Babylonicam captiuitatem. PSALMVS. 88.*



*M*isericordias tuas domine in seculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, & pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. in seculum, hoc est, semper cantabo, in canticum nimirum atq; in hymnos eas redigens.

*In generationē, & generationē annūciabo ueritatem tuā in ore meo.* In generationē, & generationē, dicit, p̄ in omnē generationē. deficiente enim vna generatione, altera subintroducitur: atq; hoc pacto vsq; ad seculi cōsummationē p̄ceditur. vel in generationē Iudæorū, & in generationē Christianorū. his enim duabus generationib⁹ tantū, & nō aliis beat⁹ Dauid ueritatē dei annūciat. in ore suo, possum⁹ etiā dicere, q̄ psalmodi liber, os fit beati Dauid. ueritatē autē dei expone, pro ueras p̄missiones dei, factas, scilicet ipsi Dauid, partim per prophetā Nathā, ut traditur in secūdo Regum libro, & partim per illam prophetandi gratiam, quæ ei à sancto sp̄itu data erat. Multa enim deus ei pollicitus fuerat, tam de hostium uictoria, quàm de futuro eius semine. per quod semē Hebræi, Solomonem, atque alios illius posteros intelligūt: nos autem Christum, ut in sequentibus dicitur.

*Quoniam dixisti, in seculum misericordia ædificabitur.* Id est fiet, tu, inquit, dixisti mihi, quod à te semper fiet misericordia. & Hebræi quidam factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi Dauid, quando adiuuit eum deus: nos uerò fieri eā dicimus omnibus fidelibus. Nam ipsi Dauid non potuit in seculum, ac perpetuò fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit: fidelib⁹ uerò semper potest. factus est enim eis perpetua misericordia, Iesus Christ⁹, cuius corpus, ut ita dicā, ædificatus, & ineffabiliter ex purissimis beatæ uirginis sanguinibus compactus est. nec mirum, si Christum ædificatum fuisse dicamus, cū assumpta eius humanitas apud sacrā scripturam domus etiā appellata sit, assumptis dei, iuxta illud: sapientia ædificabit sibi domum.

*In caelis præparabitur ueritas tua.* Dei ueritas Christ⁹ dicitur, quia uerax est, & nō mendax, qui etiam de seipso dixit: ego

sum ueritas. Hæc, inquit, ueritas stabilietur in cælis. uerbū enim præparo, sæpenumero apud Hebræos accipitur pro stabilitate, atque ita reddidit Symmachus. quod autem Christus in cælo esset stabiliendus, beatus Dauid alibi tradidit dicēs: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, &c.

*Disposui testamentum electis meis.* Hæc ex dei persona dicta sunt. & testamentum quidem p̄missionem appellat, quæ de huiusmodi electorum semine facta fuerat. per electos uerò, ipsos Abrahā, Isaac, & Iacob intelligit, quibus deus pollicitus fuerat se eorum semen magnificaturum. atque ideo magnus Paulus, ad Abrahā, inquit, dictæ sunt rep̄missiones, & semini eius. Deinde addidit: nō dixit seminib⁹ quasi multis, sed tãquā de vno, semini tuo dixit, qui est Christus.

*Iuravi Dauid seruo meo, usque in seculum præparabo semen tuū.* Iuravi, hoc est, constantissimè pollicitus sum. iuramentum enim in deo antiqui cōstantem illius p̄missionem esse intelligebant. apud nos etiam iuramentum nihil aliud est quàm confirmatio. iuravi autē, quod præparabo, hoc est, quod stabilitatem semen tuū, vsque ad omne seculum. per semen etiam Dauid, iuxta sensum magis uulgarem, Solomō intelligitur, sed iuxta altiorem, Iesus Christus, qui ex Dauid semine natus est, ex sancta nimirum uirgine, quæ de stirpe erat Dauid. stabiliuit autem eum deus, perpetuum ei regnum tribuens. data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cælo & in terra. de quo etiam apud Daniele legimus: & ei datus est honor, imperium, & regnum: omnes populi tribus linguæ seruiunt ei, regnum illius, regnum æternum, & potentia incorrupta: quæ uerba Solomoni non congruunt.

*Et ædificabo in generationem, & generationem thronum tuum.* Ἐδοῦν. Ædificare hoc in loco ponit pro augere, & proficere, & thronum pro regno. illud cōsidera, quomodo propheta regnum Christi oppellauit regnum Dauid, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filij regnum, patris nomine appellare, ob cognationem scilicet & tam arctam necessitudinem.

*Confitebuntur cæli mirabilia tua, domine.* Per cælos cælestes intelligit potentias. ipse, inquit, cælestes uirtutes gratias tibi agent, de tam admirandis operibus. vel per cælos eos homines intelligit, qui sapiunt cælestia, quique uita ac

conuersione sua ceteris subiimiores sunt.

*Etenim ueritatem tuam in ecclesia sanctorum.* Abundat dictio enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quod scilicet admiranda operaris, & ueritatem tuam, hoc est, quod ueras esse facies promissiones tuas. atque hæc lætus admodum ac gaudens dicit, ob admirandam nimirum promissionem. gratias, inquit, tibi agent cælestes illæ uirtutes, in sanctorum illorum ecclesia, qui in cælis sunt. huiusmodi autem ecclesiã Paulus, primogenitorum ecclesiam appellat descriptorum in cælis. Quid si iuxta aliam expositionem, per cælos, eos homines intelligas, qui cælestia sapiunt, sanctorum ecclesiam illorum esse ecclesiam dices, qui in terra uiuentes, cælestium angelorum vitam, ac conuersionem imitantur.

*Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit domino in filiis dei?* Quod hic legimus in nubibus, quidam interpretes, in alto, reddiderunt: alij, in locis cælestibus. manent autem in alto atque in locis cælestibus angeli. Quis, inquit, angelus æquabitur domino? vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? per dei enim filios, sanctos viros intelligimus, iuxta illud: ego dixi dii estis, & filij altissimi omnes, ac si diceret, nullus profecto ei poterit cõparari. tu enim factor, illi autem factura. uerum hæc propheta nõ dicit ut cõparet deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine, dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, ueluti qui magna quædam, ac salutaria pollicitus sit. his autem uerbis, illa Apostoli ualde similia sunt, quod neque angelus neque homo, sed ipse deus saluauit nos.

*Deus qui glorificatur in concilio sanctorum, magnus & terribilis est super omnes, qui in circuitu eius sunt.* Per conciliũ hoc in loco cõgregationẽ, & conciliũ intelligit, ut in primo etiã diximus psalmo. in congregatione enim sanctorum glorificatur, & laudatur deus. Ait igitur, q̄ deus in illa cõgregatione, & glorificatus, & magnus est, & terribilis, hoc est, timendus ab iis sanctis, qui circumquaque per uirtutum adeptionem ei propinquiores fiunt. Magnus autem & timendus est deus his sanctis, quia illius eminentiã ac potentiam optimè cognoscunt. per sanctos etiam cælestes intelligi possunt potestates quæ semper circa eum sunt. legimus etiam apud sanctum Maximum, quod ille dicitur circumdatus, qui coram,

retro, ad dexterã, atq; ad sinistrã aliquos quasi in circulo habet. Quoniã igitur deus in circuitu suo habere multos dicitur, qui eũ circũdant: retro quidem eos esse intelligemus, qui per uirtutẽ illã eũ sequuntur, quæ ad actiones pertinet: ad sinistram uerò illos, qui naturalẽ philosophiam dirigunt ad spiritualia. De sapiẽtia enim in prouerbiorum libro dicitur: in sinistra eius diuitiæ & gloria, ad dexteram etiam Dei esse illi intelligendi sunt, qui immaterialium atq; inuisibiliũ rerum cognitionem ab omni sensibili atque carnali phantasmate puram ac mundam susceperunt. in dextera enim, inquit, eius anni uitæ: coram deo etiam illos esse dicemus, qui ob immensum diuinæ pulchritudinis amorem, digni effecti sunt, ut perpetuò dei fruantur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, & quodammodo ipsi pariter effecti dii.

*Domine deus uirtutum.* Huiusmodi uerba exposuimus in psalmo octogesimo tertio.

*Quis similis tibi?* Huiusmodi etiam sententiam crebro inuenies apud beatum Dauid. Dicta autem sunt, non ut interrogaret, sed ueluti obstupescens, ut nos hoc pacto illius incomparabilitatem doceret.

*Potens es domine.* Ut facias quæ pollicitus es, unde etiam credo te omnia deinceps perfecturum.

*Et ueritas tua in circuitu tuo.* Non solum potens es, sed uerax etiam. ueritatem enim indutus es instar vestis, quæ circumquaque ex omni parte hominem operit: quæ uerba illud uidentur indicare, quod deus semper uerax est.

*Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.* Potestatem maris, uindictam uolentiam appellat: tu & procellarum, inquit, & tranquillitatis imperium in mari habes: & quemadmodum in psalmo lxxxi. deum ab admirandis eius operibus laudauit, dicens, tu hæc atque illa fecisti: ita etiam agit in præfenti.

*Tu humiliasti sicut uulneratum, superbum.* Iuxta historiae sensum, omnem superbum ac temerarium hominem intellige. Dominus enim, inquit, resistit superbis. uerum altius considerando, per superbum, ipsum dæmonem intellige, qui in superbiam elatus est, atque ideo deiectus, & in præceps delatus. Vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, ut plurimum, humiles sunt, ueluti labore afflicti. Qui



dam per superbum Pharaonem intelligunt, & per inimicos, Aegyptiorū populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari.

*In brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.* In brachio potentiae tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos verò, impios omnes in vniuersum intellige, vel ipsos etiam daemones.

*Tui sunt cæli, & tua est terra.* Creaturæ enim tuæ sunt, & seruiunt tibi: nam & alibi ait. Quoniam omnia seruiunt tibi, de cælis verò diximus in psalmo octauo.

*Orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti.* Idem rursus repetit. de hoc etiam diximus in psalmo trigesimalotertio, ibi: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terræ, & vniuersi qui habitant in ea.

*Aquilonem & mare tu creasti.* Hefychius dicit, q̄ scriptura nomine maris p̄ sepe occasum significat, vnde liber Numerorum, qui Iudæorum tribus describit, & alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad Septentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodā dispositas fuisse dicit, hac maris dictione eos significauit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enī: castra Ephraï iuxta mare. Quia igitur Septentrionalis ora, & ora maritima, hoc est, occidentalis, tenebrose sunt, hybernalésque, & frigida, & futurum erat, vt aliqui ea ratione illarum creatorem esse demonē dicerent, necessario sanctus spiritus hūc errorem antea eradicauit. Illud scire etiam oportet, q̄ quādo orientem aspiciamus, ante faciem ipsum orientē habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra Septentrionem.

*Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* Thabor & Hermon montes sunt, & cōtermini terræ promissionis. Per hos autem montes, vniuersam terram illam significauit, quam exultaturā esse prædicit in Christi nomine, hoc est, in Christo. Vel exultaturam in hoc, vt à Christo denominetur. Per terram verò homines intelligimus, qui terram illam incolabant. In his autem montibus Christus sæpenumero conuersatus est, quippe qui & in Thabor transfiguratus est, & in Hermon viduæ filiam suscitauit. In monte enim Hermon sita est ciuitas Naim, in qua miraculum illud factum est.

*Tuum brachium cum potentia.* Sensus est, quòd Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virium efficaciam

significauit, Quòd autem potentissimus fuerit Christus, ex apostolo docemur, qui de eo scribens dicit: quòd dei potentia est, & dei sapientia.

*Præualeat manus tua.* Aduersus inimicos scilicet.

*Exaltetur dextera tua.* Ad protectionem scilicet nostram. κρῆσις  
θῆσις. Per manum autem & per dexteram simili modo dei potentiam intelligit. Vtranque verò manus dei potentiam in auxilium suum poscit, vt & hostes pariter vlciscatur, & tueatur beneuolos. De his etiam verbis, exaltetur manus tua, dictum est in psalmo nono.

*Iustitia & iudicium præparatio throni tui.* Aquila transtulit: Iustitia, & iudicium basis throni tui, Symmachus verò stabilitas. Iam enim superius dictum est, quòd verbum præparatio apud scripturam p̄ sepe idē significat q̄ stabilio: & sensus est. Tu domine iustus iudex es, & iudicialis sedes tua, in iustitia, atque in iudicio fixa est. Per iustitiam igitur & per iudicium, iustum iudicium intelliges. Est autem hæc figura frequens apud antiquam scripturam, vt alibi diximus, sicuti cum misericordia & veritas ponitur pro vera misericordia. Vel per iustitiam, iudicandi habitum intellige, per iudicium verò ipsam sententiam, & per misericordiam, elemosinam, & per veritatem, promissionis euentum.

*Misericordia & veritas præcedent faciem tuam.* Quatuor hæc virtutes, quatuor quædam particulatim in deo nobis significant, quòd deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, q̄ iudicet, q̄ misereatur, quòd vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyrannide coercetur, iudicium facies, & aduersus idolorum errorem, qui tyrannidem hanc in homines occupauit, sententiam feres, & misereberis creaturæ tuæ, & veras esse facies promissiones tuas, quas mihi, atque aliis electis tuis pollicitus es. Possumus & aliter dicere: veritas & misericordia dicuntur deum præcedere, quia nemo ad faciem dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, & in dogmatum veritate versatus. Misericordia enim & veritas in hoc obuiauerunt, hoc est, concursum habent, atque cōueniunt in hac re. Quidam verò omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, vt sit sensus: tu iustissimus iudex es, & in iudicio tuo misericordia veritatem præcedit. Neque enim ali-

quis posset redargutionum tuarum veritatem sustinere, nisi cum veritate, tua quoque commixta esset misericordia.

*Beatus populus qui scit iubilationem.* Persape diximus quod iubilum est vox victoriae. Beatos igitur propheta illos dicit, qui victoriae laudes, atque hymnos ei canere nouerunt, qui diabolum superauit, & de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter: beatos illos dicit, qui aduersus inuisibiles inimicos nouerunt iubilare, dum eos vincunt.

*Domine in lumine uultus tui ambulabunt.* Vultus quidem patris, est filius, ut in tertio psalmo diximus. Lumen autem filij illius mandata. Lucerna enim, inquit, pedibus meis, lex tua, & lumen semitis meis. Ait igitur quod illi in filij mandatis ambulabunt, qui huiusmodi iubilationem cognoscent.

*Et in nomine tuo exultabunt tota die.* Appellando atque inuocando nomen tuum. Nam si in sola dei memoria letatur iustus (memor enim, inquit, fui dei, & letatus sum) multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

*Et in iustitia tua exaltabuntur.* Filius esse dicitur, patris iustitia, quia, ut inquit apostolus, ipse datus est nobis a deo, sapientia, iustitia, & sanctificatio, qui etiam fideles exaltauit, abstrahens eos a terrenis per euangelium, atque in caelum euehens.

*Quoniam gloriatio uirtutis eorum tu es.* Virtus enim Christianorum Christus est. Ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloriatio autem Christi, pater, in quo filius ipse a deo ornatur & gloriatur, ut passim in euangelio, & patrem suum eum appellet, & facta sua omnia ad eum referat.

*Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.* Beneplacitum patris, incarnatio est uerbi, & quaecunque alia ad huiusmodi incarnationem pertinent. Quid significet cornu apud sacram scripturam, diximus in septuagesimo quarto. Hoc autem in loco beatus Dauid seipsum Christianis coniunxit, quemadmodum plerumque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus effectus est Christianis. Nam Christiani Christi filij sunt, & Christus Dauid. Possunt etiam haec uerba intelligi, ut ex Christianorum persona sint prolata.

*Quia domini est auxilium.* In dei facultate est ut adiuuemur.

Similis loquendi modus est, quem uidimus in psalmo tertio. Domini est salus.

*Et sancti Israel regis nostri.* Idem rursus repetit. In facultate, inquit, dei & sancti regis nostri Israel est, ut adiuuet nos. Deus autem appellatur sanctus Israel, hoc est, sanctus populi Israel, quemadmodum diximus in psalmo septuagesimo septimo. Regem etiam deum appellat, quia natura omnium dominus est.

*Tunc locutus es in uisione filiis tuis.* Dictionem, tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea, quae ad me Dauid pertinent, & locutus es in uisione, hoc est, quodam alio modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quae per oculorum sensum uidemus, quam quae aliis sensibus percipimus, unde scriptum legimus in Exodo, & populus uidebat uocem domini, hoc est, clarissime sentiebat. Per dei autem filios, prophetas intelligit, tanquam ab eo dilectos propter uirtutem. Verisimile est enim multis fuisse reuelata ea quae pertinebant ad ipsum Dauid, atque ab illis ei fuisse annuntiata, quemadmodum & Natham prophetam multa ei legimus annuntiasse. Quanam autem haec sint, quae deus locutus est, refert in sequentibus. Et uidentur haec quidem dicta fuisse de beato Dauid, eo quod multis in locis illius gestis conueniunt, ueruntamen ipsi potius Christo accommodantur. Admiranda est autem sancti spiritus gratia, quae Dauidicis rebus opportunè ea admiscuerit, quae ad Christum pertinent, & ueritatè similitudine adumbrauerit.

*Et dixisti posui adiutorium super potentem.* Praebui a meipso auxiliium potenti. Et potentem quidem uidetur propheta seipsum appellare, ueluti regem. Nam olim reges & principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christum intelligimus, qui dei potentia est, & dei sapientia.

*Exaltaui electum de populo meo.* Videtur etiam hoc loco, primo aspectu loqui de seipso, qui ex Iudaorum populo electus fuerat in regem, & ob summam strenuitatem, ad sublimem gloriam euectus: re uera tamen Christum intelligit, electum quidem, ut ipse una illa esset persona, in qua secundum hypostasim cum humanitate uniretur diuinitas, atque ideo dicit, quod deus eum exaltauit.

καὶ χύμα.

ἢ ἀντίλη-  
ψις.

ἐπὶ δυνα-  
τοῦ.

*Inueni Dauid seruum meum.* Hæc verba, & quæ sequuntur vsque ad illa verba, & in nomine meo exaltabitur cornu eius: intellige, vt ad solum pertineant Dauid, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inueni eum, inquit, ad regnum, cum inter Iesse filios eum quæsissem. Dixit enim ad Samuel, vidi in filiis Iesse mihi regem.

*Oleo sancto meo unxi eum.* De vnctione ista Dauid, traditur in primo Regum libro: Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, & unxit eum coram omnibus fratribus eius. Sanctum autem dei oleum dixit, vt illius confectionem, & diuinitus traditam, & misteriis refertam esse significaret.

*Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum roborabit eum.* Per manum & per brachiū dei, diuinam appellat opem, atque potentiam.

*Nihil proficiet inimicus in eo.* Hebræi persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in euangelio: Videtis quia nihil proficitis, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

*Et filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Filium iniquitatis dicit, pro filium iniquum, sicut filium hominis, pro hominem, ita & iniustitiæ filius dicitur, pro filius iniustus, & filius perditionis, pro, perditus: filij etiam inobedienciæ, pro inobedientes. Est & hoc proprium quoddam Hebraicæ linguæ idioma. Non apponet etiam dixit pro, non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.

*Et concidam a facie illius inimicos eius, & qui oderunt eum, in fugam conuertam.* A facie eius, hoc est, in conspectu eius. In fugam conuertam, id est, superabo.

*Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso.* Vera misericordia mea, vt superius declarauimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

*Et in nomine meo exaltabitur cornu eius.* Cornu Dauid Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emitunt è capite, quæ non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato Dauid, qui Iudæorum fuit caput, veluti eorū rex (principes etenim capita appellamus) pulcherrimum quoddam cornu germinauit, quod non robur tantum, sed gloriam atque ornamentum etiam ei præstitit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ratione

tionem diuinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim membrum omnib<sup>9</sup> corporis supereminet. ex persona igitur dei patris dicit Propheta, quod cornu Dauid, ipse nimirum Christus exaltatus esset in ipsius dei nomine. Exaltatus est autem Christus in nomine dei, eo quod & ipse dei nomen habet, & ab omnibus appellatur deus. His autem consona sunt ea, quæ in Euangelio legimus, dicta fuisse à Zacharia, dum ait: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum: eos nimirum prophetas intelligens, quos beatus Dauid superius filios dei appellauit. Per domum autem Dauid, illius generationem intellexit.

*Et ponam in mari marem eius, & in fluminibus dexteram eius.* Per mare quidem, insulas significauit, quæ in mari sunt, & per flumina, continentem terram in qua flumina perfluunt. Per manum autem & per dexteram, vt sæpe diximus, potestatem, & dominum intelligit. Verum si quærimus quando totius orbis dominum vnquam habuerit beatus Dauid, nusquam id inueniri poterit: at Christus totius maris, ac totius terræ rex manifestè constitutus est, atque illius dominum adeptus, iuxta quod legimus in psalmo septuagesimo primo. Et dominabitur à mari, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Quapropter non ad ipsum Dauid hæc pertinent, sed ad Christum.

*Ipsè inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & adiutor salutis meæ.* Inuocabit me aliquando dicens: pater meus es tu. Verum vbi nam beatum Dauid legimus appellasse deum patris nomine? nusquam profecto: at Christus passim in Euangelio patrem illum suum dicit, vt deus: deum verò & adiutorem, vt homo.

*Ergo primogenitum ponam eum.* Ita etiam magnus Paulus eum appellat, primogenitum in multis fratrib<sup>9</sup>, & primogenitum ex mortuis: & rursus primogenitum omnis creaturæ, tanquam noui populi primitias, & veluti eum qui primus à mortuis ad immortalitatem resurrexit, & tanquam præcipuum quid, atque electum in noua fidelium creatura.

*Excelsus præ regibus terræ.* Eos quidem qui illum cognoscunt subditos sub se habet, atque ei inclinatos: hostium verò, atque eorum, qui illius detrectant imperium, semper est sublimior: & hac ratione excelsus est præ omnibus regibus

terræ, seu fideles sint illi reges, seu infideles. At Dauid, qui vni tantū imperauit prouinciæ, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

*In seculum seruabo illi misericordiam meam.* Illi inquã Christo, qui secundum hominẽ diuina indiguit misericordia, si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos, ac fideles, pro quibus ad patrem rogabat, dei atque hominum mediator effectus.

*Et testamentum meum fidele ipsi.* Promissio, quæ ad ipsum Dauid facta est fidelis, hoc est, firma erit, ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dicitur enim superius: vsque in seculum praparabo semen eius.

*Et ponam in seculum seculi semen eius.* Semen Christi sermo est euãgelicus, qui in discipulorum animis fuit disseminatus, qui sermo manet in seculũ seculi. Vel pro semine eius nouum populum intellige, qui in omni gente regeneratus est. Symmachus autem pro his verbis, in seculũ seculi, transtulit, perpetuò. Verẽ autẽ contra Christi Ecclesiã portæ inferni in æternum non praualebunt.

*Et thronum eius sicut dies cœli.* Et rursus ponam thronum regni eius, ita perpetuum, vt dies cœli, qui perpetui sunt, & terminum suum vsque ad mundi cõsumptionẽ seruabũt. Similia sunt illa verba, & permanebit cum sole, vt vidimus in psalmo septuagesimo primo. Dies autem cœli dicuntur, eo q̃ a cœlo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igitur Iudæi semen Dauid positum in seculum seculi, hoc est, cõseruatum in regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. Verũm id non poterunt. In Iechonia etenim, atq; in Sedechia finem habuit regnũ Dauid. Vterq; enĩ eorum a Babyloniis in captiuitatem actus est & Sedechias quidẽ oculis orbatus, Iechonias verò in perpetua seruitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsus regnũ, & thronus Dauid, & nullus amplius in eo sedit. Nam Zorobabel post reditum è captiuitate non rex fuit sed dux: adeò vt regnum Dauid in posteros quadringentorum annorum tempus non superauerit.

*Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si iustificationes meas profanauerint, & mādāta mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum & in uerberi*

*bus iniustitias eorum.* Christi filij ij sunt qui per Euangeliũ, & per baptismatis lauacrum ei regenerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, iustificationes, & mandata, dictum est in psalmo decimosextimo. Profanauerint autem dixit pro paruipenderint. Nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non est sacrum, immundum existimatur, & modici momenti. Per virgam verò & per verbera, tentationes & calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, & variis eos modis corrigam, gentium nimirum insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atq; huiusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniquitates autem, & iniustitias, idẽ aequẽ intellige significari.

*Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* Parcens eis scilicet, & eorum pœnitentiam expectans. O immẽsam dei misericordiã. Miseretur etenim deus etiam dum flagellat, & meras nunquam adhibet pœnas. Et verberat quidem atque castigat vt contemptores, miseretur tamen vt suis.

*Neque iniuste agam in ueritate mea.* Nullam ego, inquit, iniuriam inferam ipsi Dauid: promissionesque & pacta cũ eo inita nusquam transgrediar. Hoc autem non faciã propter ueritatem meam, quia scilicet ego uerax sum.

*Neque profanabo testamentum meum.* Non paruipendam, inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autẽ autoritas in hoc sita est, vt & uerũ sit, & obseruetur: quem admodum contrã, paruipendi dicitur, si infringatur, aut nõ seruetur. Per testamentum autem, seu ( vt Græca dictione διαθήκη, uerius significatur ) per dispositionẽ, uerba illa intelligit, quib; disposuit dicens: in seculum seruabo ei misericordiam meam.

*Et quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.* Verba hæc ad præcedentium declarationem consequuntur. Introducit autem propheta deum hic humano quodã more loqui dũ labia illum sua appellare facit. Per labia autem, & per os ac linguam dei, ipsum dei uerbum intelligendum est.

*Semel iurauit in sancto meo, si Dauid memiar.* Dicitio semel confirmationem ac stabilitatem quandam significat, ac si diceret: firmiter iurauit. Simile illud est: semel locutus est deus, & iurauit, pro, constanter asserui. Iurauit autẽ per sanctitatem

meam. Omnis enim qui iurat, per maius, quid iurat, verum deus per maiorem se iurare non valens, per seipsum iurat, hoc est, in seipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: si David mentiar, idem significant, ac si dixisset: non mentiar ipsi David. Est enim hoc quoque veteris scripturae idioma, ut in iuramentis dictionem, si, ponat, loco negatiuae. Tale quid inuenies in psalmo ceteresimo quadragesimo primo, ibi: si introibo in tabernaculum domus meae, & non introibo, & quae sequuntur.

uivti.

*Semen eius in seculum manet.* Semen quidem David Christus est secundum carnem, ut diximus, qui perpetuo regnat, & omnibus dominatur. Christianis quidem volentibus, infidelibus vero etiam inuitis. Data est enim mihi, inquit, omnis potestas, in caelo & in terra. Semen autem Christi sermo euangelicus dicendus est, aut fideles, qui ei per baptismum regenerati sunt, ut diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo manebit iuxta promissionem meam.

*Et thronus eius sicut sol coram me.* Regnum Christi in fideles celeberrimum est & diuturnum tanquam sol. Quare autem solem assumpsit in diuturnitatis similitudinem, dictum est in psalmo septuagesimo primo, ibi: & permanebit cum sole.

*Et sicut luna perfecta in seculum.* Regnum, inquit, illius celeberrimum est, & instar solis diuturnum, & diuturnum in seculum, & tanquam luna in plenilunio, quam perfectam lunam appellauit. Duo etiam luminaria in similitudinem assumpsit, quemadmodum vidisti in sapientissimo psalmo septuagesimo primo.

κνυ δ μδρ  
705.

*Et qui testis, in caelo fidelis.* Symmachus pro, testis, dixit, contestatus. Ille, inquit, qui contestatus, ac pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum, quae diximus, ille in caelo est, & fide dignus est. Huius enim mundi homines non adeo fide digni sunt.

*Tu uero repulisti, & despexisti.* Quae sequuntur Propheta ex Iudaici populi persona conscripsit, Babylonicam captiuitatem deplorans, & promissiones a deo factas ipsi David penes neglectas fuisse reputans. Tu uero, inquit, qui praedicta omnia pollicitus es, repulisti atque inhonorasti semetipsum David.

Et respicere videtur haec verba ad Iechoniam & Sedechiam, Verum non mediocriter desipiunt Iudaei, qui deum mentiri posse suspicantur, quod qui suspicatur, tam impie agit, quam impossibile est deum, aut fallere, aut falli. Caeterum semen David, cui regni aeternitas promissa est, Christum esse affirmamus: cuius regni non erit finis. Et Iudaei quidem terrestre, ac mundi huius tam regnum, quam thronum intelligunt, nos autem Christi regnum, non huiusmodi esse dicimus, cum ipse illud esse negauerit de hoc mundo, quia nimirum corporis sensu percipi non potest, sed spiritu tantum, atque intellectu. Regnum autem Christi est voluntaria fidelium omnium subiectio, & seruitus. Et enim, inquit, constitutus sum rex ab eo: & rursus: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae.

*Distulisti Christum tuum.* Per Christum tuum, idem intelligit, ac si diceret: Regem illum, qui tua sententia unctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus David in primo Regum libro, Saul regem, Christum domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seorsum a te posuisti, ac repulisti, non adimplendo nimirum promissiones ei factas.

*Destruixisti testamentum serui tui.* Irritasti, inquit, promissionem, quam ei fecisti.

*Profanasti in terram sanctuarium eius.* Vidimus in psalmo septuagesimo tertio: profanauerunt in terram tabernaculum nominis tui. Per sanctuarium autem eius, eius dico, David, celeberrimum illud templum intelligit, quod fuit in Hierusalem: quasi ab ipso David constructum fuisset, seu ipsius dicendum esset, eo quod ab eo primum decretum est, ut aedificari deberet, & quia materiae Solomoni filio tanto operi opportunam reliquit. Quinimmo iam antea ipse illud crexisset, nisi iussum ei fuisset a domino, ne ipse, sed Solomon templum edificaret. In praedicto etiam psalmo septuagesimo tertio, tam sancti quam sanctuarij nomine similiter templum appellat. Illud etiam animaduertendum videtur, quod propheta, qui ex populi, ut diximus, loquitur persona, uniuersam hanc calamitatem in ipsum reicit beatum David, studens hoc pacto deum magis ad misericordiam flectere, dum populum cernit tanta erga beatum David compassione permoueri.

*Destruixisti omnes sepes eius.* Per sepes, templi muros intel-

ligit, seu etiam ipsas Moyfi leges.

ὁ χυρῶ-  
ματα.

*Posuisti munitiones eius formidinem.* De Iechonia loquens, aut Sedechia sermonem tamen suum format propheta quasi de seipso loquatur David, quia calamitatē, qua posteriori obruti fuerunt, illatam reputat progenitori. Munitiones autem tam Iechoniae, quam Sedechia in murorum ambitu erant, verum vterque eorum in captiuitatem actus est, & tantarum munitionum loco. Vterque etiam formidine fuit circumdatus. Fecisti eum, inquit, circumdari formidine, atque ea veluti septis quibusdam vallari.

*Diripuerunt eum omnes transeuntes per viam.* Eum pro eius diuitias. Transeuntes verò per viam, vicinas appellat gentes, quae transitum prope eum faciebant, & quas in psalmo septuagesimonono appellauit pratergredientes viam.

*Factus est opprobrium vicinis suis.* Hic versiculus etiam habetur in psalmo septuagesimo octauo: eo excepto quòd illic populus plurali vtitur sermone.

ὁ λιθόντροπος

*Exaltaisti dexteram conterentium eum.* Hoc est superiores ei fecisti Babylonios. Solent enim qui victores sunt in bello, extollere manus supra victos, atque hoc pacto eos cedere.

*Latificasti omnes inimicos eius.* Vicinas scilicet gentes, vt in saepe dicto psalmo septuagesimo octauo diximus.

*Auertisti adiutorium gladij eius.* Quod in pugna ei praestare solebas.

*Et non es auxiliatus ei in bello.* Quod scilicet aduersus Babylonios gestum est.

κατέλυσας

ἀπὸ καλ-  
ρισμῶ.

*Desuisti ab emundatione eius.* Cessare eum fecisti à consueta purgatione. Asperisionibus enim vtebantur, & purificatorijs Iudaei, quando celebritatem, aut festiuitatem aliquam peragebant. A praecedenti igitur, signauit id quod cōsequitur, ac si diceret: omnes illius festiuitates prorsus delesti.

κατέβραχας

*Et thronum eius in terra confregisti.* Regnum eius etiam euertisti. Est enim sermo metaphoricus.

*Minorasti dies temporis eius.* Tempus intelligit promissum semini David, quod scilicet futurum esse dixeras in seculū seculi. Minuisti autem illud, hoc est, concidisti, tametsi diuturnius id fore promiseras.

*Perfudisti eum confusione.* Ea nanque quae posteris probro sunt, ipsis quoque progenitoribus videntur ignominiam in-

figere. Ignominia autem affecti sunt ob captiuitatem, & ob multa alia dedecora, quae passi sunt.

*Vsquequo domine auerteris in finem? exardescet sicut ignis ira tua?* Haec verba iis similia sunt, quae habentur in psalmo LXXVII. ubi: vsquequo domine irasceris in finem? exardescet velut ignis zelus tuus?

*Memor esto, quae mea subsistentia.* Memento quare ego substitierim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus de causa creatus sum vt viuens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur quaeso me à morte. neque enim mortui laudabunt te domine.

ὁ πρόσκαιρος.

*Non enim uanè credisti omnes filios hominum.* Non frustra, nec sine causa hominem plasmasti, vt inutilis ac superfluae cuiuspiam rei instar, perire debeat: quinimmo imagine illū tua honorasti, magnumque & honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos miserè pereuntes.

μὴ ἔμει-  
ταίως.

*Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? eruet manum suam de manu inferni?* Quis posuit pro nullus: & subaudienda est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: & quis est, qui eruet, &c. Per inferni verò manum, possessionem, & tyrannidem mortis intelligit: & quoniam necessario futurum est, vt moriamur, eo quòd mortalem habemus naturam, opportunè participari sibi optat dei misericordiam in praesenti vita dicens.

*Vbi sunt misericordiae tuae antiquae domine, quas iurasti David in ueritate tua?* Per misericordias, promissiones intelligit à deo factas de semine & de regno David. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat deus: vt huiusmodi promissiones faceret. Antiquas autem has promissiones ideo esse dicit, quod supplicanti olim populo factae fuerant: quo populo beatus David multis annis erat iunior: vel quia ante seculum à deo ita determinatum fuerat, vt ait Paulus de Christi mysterio, absconditum inquit fuisse id mysterium ante secula. Esaias etiam has dei misericordias antiquum, & verum consilium appellauit. Iurasti autem, hoc est, constanter pollicitus es: in ueritate tua, hoc est, quia verax es.

*Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarū gentium.* Seruorū tuorum Hebraeorū scilicet quod opprobriū à multis gentibus sustinui, quae obli-

dioni & captiuitati interfuerūt. Sustinui autem, hoc est, gestauī in corde meo. Aquila enim tuli, & Symmachus gestauī, reddiderunt, pro sustinui. Per sinum verò, ipsum cor intelligit, quia in eo lætitiā, aut dolorem, veluti in sinu quodam reponimus.

*Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerūt commutationem Christi tui.* Per Christum domini, ipsum intelligit regem Dauid, vt superi<sup>9</sup> tradidimus. Per commutationem verò ipsius Christi seu Dauid, Iechoniam intelligit, aut Sedechiā, qui loco ipsius Dauid in populo regnauerūt: quibus Babylonij captiuitatem exprobrabāt. Repetitio autem verbi exprobrauerunt, vehementiam indicat doloris.

*Benedictus dominus in seculum fiat fiat.* Docet propheta in fine psalmi ne inter afflictiones animo consternemur, suadens rogandum deum esse, & illius reminiscendum benignitatis, & postremò etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia rectè administret, & dirigat ad vtiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est deus: fiat fiat laudabilis, vel fiat fiat semper eius voluntas. ad ea enim semper dirigitur, quæ nobis magis conducunt.

*Oratio ipsi Moyse homini dei.*

*De hac inscriptione diximus in proœmio operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictionis & calamitatum tempore, rogare deum debeamus.*

PSALMVS 89.

*Omne refugium factus es nobis in generatione, & generatione.* Hoc est, in omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

D

*Priusquam mōtes fierēt, & plasmareretur terra, & usque in seculū tu es.* Tu ideo es nobis refugium in omni generatione, quia semper tu es, etiā ante mōtiū aut terrę, aut totius prorsus orbis creationē. Et cū creatorē deū creaturis omnibus priorē esse dixerit, alio deinceps modo eūdem æternum esse sine principio tradit, & sine fine. Nam quod ait: à seculo & vsque in seculum tu es: idem sibi vult ac si dixisset: ab æterno vsque in æternum tu solus es, & non alius. Seculum enim pro semper, seu pro æterno per sepe poni legimus apud scripturā. Verba autē illa priusquam mon-

tes crearentur, & plasmareretur terra, & orbis, idem æque significant, & iterationem continent sermonis: tametsi magnitudinem quandam, ac factum præferre etiam videantur.

*Ne auertas hominem in humilitatem.* Variis modis humilitas accipitur apud scripturam. Aliquando enim ponitur pro modestia, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aliquando pro illa castigatione, quæ de afflictionibus prouenit, iuxta illud: bonum mihi, quia humiliasti me. Aliquādo etiā pro destructione, iuxta illud: tu humiliasti quasi vulneratum superbum. Et aliquando pro subiectione, veluti cum quis hostibus suis subiicitur: & hoc pacto ponitur in presenti psalmo: ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem conuerti, postquam ad te confugi.

*Et dixisti conuertimini filij hominum.* Tu, inquit, dixisti: ò filij hominum conuertimini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse à deo, præcipuè apud Moysen. Suscipe igitur nos, qui conuertimur ad te.

*Quoniā mille anni in oculis tuis domine, sicut dies hesternæ quæ præterit, & custodia in nocte.* Hoc etiam dictū est ad demonstrandam dei æternitatem: mille, inquit, anni coram te, tam breue tempus reputantur, quàm apud nos dies vna vel quæ iam etiam præterierit. Breuior nanque videtur ea dies, quæ præterit, quàm ea quæ adhuc præsens est: & rursus, tã breue tēpus reputatur mille anni, corā te, quàm apud nos reputatur quarta pars noctis: quā partē noctis, custodiā appellauit. Solent enim ij, qui in exercitu per vices custodias faciūt, quilibet noctē in quatuor diuidere partes, & vnāquāque partem, custodiam appellare: verbi gratia primā, aut secundā custodiam. Cum igitur primò mille annorum spatium, tempori vnius diei comparauerit, atque eius quidē præteritæ, addidit & quoddā tempus multò breuius: quartam scilicet noctis partem. Breuior enim videtur nox quàm dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, & quia qui dormiunt, temporis lapsum non agnoscunt, & quia ob tenebras id etiā minus percipitur, & quia laborantibus hominibus longius esse videtur tempus, quàm cessantibus ab opere. Non secus igitur apud deum mille annorum interuallum reputatur, quàm apud nos, aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur, & fluant, deus verò immo-

bilis fit, & æternus. Dicitio autem, quoniam, ad confirmandum posita est, & idem significat, quod verè.

*Contemptus eorum adhuc erunt.* Cū humanæ vitæ annos exiguos esse propheta docuerit, tametsi ad mille annorū spatiū nostra protenderetur vita, adhuc tamē amplificat prolata a se sententiā, dicens: se magis etiā, ac magis huiusmodi annorū spatia nihili facturū, quinimmo & cōtempturū esse, cū ad diuinam æternitatem, prorsus nihil sint. Contemptus, inquit, eorum mille annorum, adhuc erunt apud me, hoc est, etiam atque etiam à me magis contemnentur. Alium deinde huiusmodi annorum contemptum, ac viliorem affert dicēs.

*Manè quasi herba transeant.* Manè hoc in loco pro cito dixit, quemadmodum, & alibi vidimus. Cito, inquit, pertransibunt mille anni, instar herbæ alicuius, quæ cito perit.

*Manè floreat, & transeat, ne sperere decidat, induret, & areseat.* Hæc omnia ad celerem herbæ interitū referuntur, quæ manè quidē diei floreat, & pertransibit à flore, & vespere decidet: hoc est, cadet in terrā: atq; ita cōsumpto eo humore, quæ antea habebat, obdurecet atq; exsiccabitur. Omnia enim hæc verba licet optātis modum retineant, in futuri tamen significatione accipiuntur. Atque vt ostenderet propheta quā cito herba pereat, vno atque eodem die florere eam descripsit, atque arefcere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliqua sint herbæ: quæ vno atque eodem die florescunt, & pereant. Quidam hæc dicta esse asserunt de Iudæis, quorum religionem ac cultum in templo, mille tantum annis dicunt perseverasse, à Solomone videlicet vsque ad Christi passionem: ita vt sensus sit: quod hi mille anni ob illorum scelera, non secus à deo reputati sunt, quā dies hesternæ, atque ideo q̄ contemptus eorum Iudæorum adhuc erūt, & semper magis auferent. Et videmus sanè eos nunquam cessasse. Quin semper magis contemptui sint, & ludibrio. Et alia etiam consequenter ad prædicta intelligunt: quod scilicet manè eorum: hoc est, felicitas eorum, pertransibit velut herba. Eorum autem felicitas tantum duravit, regnante Solomone. Nā postmodum semper concussi sunt. Aliam autem quæ sequuntur verba, ad herbam referēs eo modo, quo iam prædiximus.

*Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Defecimus, hoc est, diminuti sumus, & periuimus, dū tu peccatis nostris iratus es.*

De ira autē & furore, seu potius, iuxta veriorē Græcæ dictionis θυμὸς significationē, de excarescentia, per sæpe alibi dictū est, & præcipuè in psalmo v r.

*Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* Manifestas nimirum ac conspicuas coram te, & cū latere nō possint, sed oculis assiduè tuis pateant, te idcirco semper magis irritant aduersum nos.

*Seculum nostrū in illuminatione vultus tui.* Seculum nostrū, hoc est, vitam & conuersationem nostram. Omnis, inquit, vita & conuersatio nostra manifesta est in conspectu tuo: & idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

*Quoniā oēs dies nostri defecerūt.* Oēs vitæ nostræ dies pertransierūt. Ita enim, inquit, me sentire persuadet calamitātū vehemētia. Est autē mos iis qui in angustiis sunt, vt dicāt se ab eis oppressos esse, ac iā periisse, veluti desperata prorsus salute. Dicitū etiā est per sæpe, & denuo repetemus, q̄ dicitio, quoniā, seu quia, aliquādo ponitur vt cōfirmet, pro verè, aliquādo rationem reddit & aliquādo tātū narrat, & abū dare quodāmodo videtur, vt hic: & ita sæpe positā eā inuenimus apud beatū David. Sit igitur hæc tibi in futurū norma certissima. Superfluū enim est eadem semper repetere.

*Et in ira tua defecimus.* Idem etiā superius dixit, sed sermo nem repetit, eorum more, qui misericordiam implorant.

*Anni nostri quasi aranea meditabantur.* Araneā ponit pro araneæ tela. Verbū autē meditabātur, in passiua hic significatione positū est, p̄ existimabātur, seu reputabātur: & sensus est: q̄ anni nostri à nobis existimabātur, p̄ existimātur quasi araneæ tela, quæ summo fit cum labore, & modico durat tempore. Ob maximā enim earū tenuitatem, non mediocriter texūtur cum labore, & ob infirmitatem celeriter pereunt.

*Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni: si autē in potentatibus, octoginta anni.* Numerū annorū determinat, quot sint nimirū anni potētiae, hoc est, roboris, seu viriū, & quot sint anni violētiae. Ait igitur q̄ dies annorū nostrorum, hoc est, q̄ anni nostri, in ipsis, pro in nobis ipsis sunt lxx .anni. Eo usq; enim nos nostri sumus, hoc est, nostri dominamur, roboreq; ac viribus nostris mouemur: si autem in potentatibus quis victurus sit, hoc est, in violentia, eo q̄ tūc vix aliquid fieri potest, octoginta annis, quis viuēt.

τα ἰσχυρὰ  
νόματα  
αὐτοῦ  
ἔτι ἔσον-  
ται ἢ  
ἔτι.

ἐμακρότερον



ἄρτι 70  
πλεῖστον ἀν-  
θρώπων.

Et quod amplius eorū labor & dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit, & dolor, ob summam nimirum ætatis infirmitatem. Laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: & quod amplius eorum, ita intellexerunt, q̄ in iis annis, qui sunt vltra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed maior est afflictio, propter frequentes casus.

Quoniam superuenit mansuetudo in nos, & erudiemur. Per mā suetudinē, modicā dei castigationē intelligit. ita enī mitiori nomine eam appellauit: quia si castigationi & correctioni illi cōparetur, qua ob summa delicta nostra digni essem⁹, non castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

ἡρώτος.

Quis nouit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum præstitit, quis nosse poterit, quāta & quales sint iræ tuæ vires, quibus vteris aduersus eos, qui cū multa peruersē egerunt, conuerti nolunt. Magnæ sanē vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

ὁμοῖον.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinumerare? Et quis rursus iram tuam nouit metiri, hoc est, cognoscere quanta sit, verē nullus poterit: quoniā tu valde terribilis ac timendus es.

ἡρώτος ἡω.

Dexteram tuā sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me, in mā suetudine nimirū atq; in modica correctione, notā fac mihi dexteram tuam in die iudicij. notam verò eam mihi facies, si in dextera ouium tuarum parte me statueris.

ἡρώτος ἡω  
παιδευμένοι.

Et vinctos corde in sapientia. Et rursus, indica mihi iustos homines, illis videlicet me coniungens, quorum corda ante mortem vinctā, atque alligata erant cum sapientia. principium autem sapientiæ est timor domini. vel, sapientia est discretio inter virtutem & vitia., & operatio per virtutem. & hæc quidem ita præcedunt, intelligendo hæc verba de futuro iudicio. Possumus etiam intelligere vt sit sensus: notam fac mihi dexteram tuam, hoc est, illam potentiam, quam in defendendo habes, atq; in conseruando: & eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad diuina. cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

ἡρώτος ἡω

Conuerte domine. Vel te ad nos, à quibus auersus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, q̄ passim aberramus à via.

Vsquequo? Non conuertis scilicet: & cum interrogatione legendum est.

Et exorabilis esto in seruis tuis. Qui afflicti sunt, atq; inuocant te.

παρακλη-  
θητι.

Repleti sumus manē misericordia tua, & exultauimus, & lætati sumus. Præsens quidē vita vespere ac nocti cōparari potest, propter errorē ei immixtū, & quia tādē in ea dormire dicimur, cū morimur. cōtrā futura vita, manē appellari potest, & dies, propter claritatē, & ppter resurrectionē à mortuis. Ait igitur q̄ manē, hoc est, in futura vita, nos qui conuersionem tuam consequemur, vt dictum est, hoc est, qui cōuertemur à te, replebimur misericordia tua, & exultabim⁹, & lætabimur. Est enim hic tempus pro tempore, quemadmodum Aquila & cæteri interpretes significauerunt. De exultatione autem, & læticia variis in locis tradidimus.

In omnibus diebus nostris lætati sumus. Hoc in loco etiā lætati sumus, dictū est pro lætabimur. omnibus autem diebus nostris, hoc est, perpetuò. futuri enim seculi gaudia perpetua sunt, nec aliquando aut desinunt aut interrumpuntur.

Pro diebus quibus humiliasti nos, annis quibus uidimus mala. Humiliasti nos omni earum afflictionum genere, in quibus iusti versantur. per mala autem, tentationes atque afflictiones intelligit.

Et respice super filios tuos, & super opera tua, & dirige filios eorum. Respice, inquit, ad patres & ad doctores nostros, qui seruerunt tibi, & propter eos dirige nos eorum filios ad virtutem, & respice in nos seruos tuos, nec tantum nos dirige, sed filios etiam nostros, seu secundum carnem nobis sint filij, seu secundum spiritum.

Et sit splendor domini dei nostri super nos. Splendor dei, est diuina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. splendorem verò dei, dixit, pro splendore qui à deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super eos. Super nos, pro in nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera manuum dixit in plurali numero, vniuersæ actiones sunt, quæ per manus fiunt, & quas dirigere precamur, ne declinent à rectitudine, hoc est, à decore. Per opus autem manuum, singulari numero, quidā speciatim significari dixerūt elec-

mosynam, cuius separatim, & quasi quodā cum honore meminisse prophetam dicunt, veluti præcipuum quoddam opus sit, & deo maximè gratum. non tantum autem ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. nam ab iis qui nullas habent facultates, sola petitur compassio & consolatio. Alij per manuum quidem opera, varia factiuæ virtutis opera intellexerunt. Manus enim per sæpe pro huiusmodi virtute accipiuntur. per opus autem manuum singulari sermone, ipsam contemplationem, veluti quid in sua specie magis vniforme. Nam & manus certo quodā modo pro ipso etiam capiuntur intellectu: eo quod per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, & ducatur ad deum.

*Psalmus ipsi David sine inscriptione.*

*De psalmis qui inscriptionem nullam habent, dictum est in proemio operis. Docemur autem hoc psalmo quantæ, & quam incomparabiles sint illius spei vires, quæ in deo est.*

PSALMVS 90.



*Vi habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cæli cōmorabitur.* Ille qui diuino auxilio ita vtitur, veluti habitatione quadā, aut domo. hoc est, ille qui extra hoc diuinum auxilium non moratur, sed in eo solū confidit, in custodia atque in protectione dei seruabitur, hoc est, protegetur à deo. Deū autē cæli dixit, vt dominū. quod si cæli dominus est, clarum est quod & terræ, & cæterorū omniū est deus. per auxiliū autē, seu per adiutorium altissimi, diuinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dæmones.

*Dicet domino adiutor meus es tu, & refugium meum.* Is dicet domino magna cum libertate: domine tu es adiutor meus, & tu solus es refugium meum.

*Deus meus, & sperabo in eum.* Nec tantum ad ipsum deum secum ipse ita dicet, sed coram aliis attestabitur fidem hanc suam, dicens: hic est deus meus, & sperabo in eum.

*Quoniam ipse cripiet te de laqueo uenantium, & a uerbo perturbationum.* Laquei nobis tenduntur tam à visibilibus, quam ab inuisibilibus inimicis. huius quippe mūdi hostes, qui hu-

ἐπιλή-  
πῳρ.

σὲ  
ἀπὸ λόγῳ  
ταραχῆς  
δουγ.

mana venantur corpora, laqueos tendere dicuntur, cum infidias parant. intellectuales autem hostes, qui non corpora venantur, sed animas, laqueos aduersus nos struunt, cum aut praua suggerunt consilia, aut ad concupiscentias nos atque ad passiones incitant. Symmachus pro verbo perturbationis, calūniarum sermonem reddit. Perturbāt enim animam calūniæ. Conuertit autem propheta sermonē suum ad huiusmodi hominem, qui in dei adiutorio habitat, virēsq; atque animum præstans, confidere eum iubet dicens.

*Scapulis suis obumbrabit tibi.* Hoc est, proteget te. est autem hic sermo metaphoricus. nam qui pugnat pro aliquo, stare ante eum solet, atque hoc pacto illū tegit, atque obūbrat tergo ribus suis. Scapulæ enim illæ partes dicuntur, quæ inter medios sunt humeros. Dei igitur scapulæ pro ea accipiuntur potentia, qua conseruare nos solet ac tueri: quam potentiā alio etiam nomine, alas dei appellauit, dicens.

*Et sub alis eius sperabis.* Pro confides, instar pulli scilicet.

*Scuto circundabit te ueritas eius.* Scuto pro instar scuti. sensus est: si tecum ueritatem habueris, ipsa te scuti instar circundabit, & ex omni vndique parte custodiet. Huius igitur uirtutis laudes considera, quantæ sint, cum illam dei esse dixerit, veluti ei familiarem, ac domesticam. Iure autem ueritas dei esse dicitur, quia si mendacium dæmoni, vt quid propriū adscribitur, meritò ueritas deo, vt quid proprium applicatur. possumus & aliter dicere: scuto, hoc est, cruce circundabit & custodiet te Christus, qui ueritas est patris. Qui uidit enim, inquit, me, uidit & patrem meum.

*Non timebis à timore nocturno.* Siue à dæmonibus, siue ab hominibus hic timor inferatur.

*A sagitta uolante in die.* A quocunq; ea sagitta immissa sit. immittuntur autem sagittæ, materiales quidem ab hominibus, intellectuales uerò à dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

*A re perambulante in tenebris.* In tenebris ambulant fur, insidiator, incendiarius, fornicatio, adulterium, dæmon, & alia huiusmodi.

*Ab occurſu & dæmonio meridiano.* Quodcunq; casu inopinatè, aut inuoluntariè contingens, occurſus dici potest. per dæmonium uerò meridianū, aliqui acediae dæmonem dix-

πῳρ.

ἀπὸ πρῶ-  
γματος.

ἀπὸ συμ-  
πῳρῶτος  
ἀνδρίας.

runt, eo q̄ illo tēpore magis nos aggredi soleat. Aliqui ve-  
rò dæmonē illum, qui turpibus cogitationibus præest, atq;  
incontinentiæ. Ingrauescente enim ventre, vehemētius in-  
surgit, & in animas hominum grassatur.

*Cadent à latere tuo mille, & decem millia d dextris tuis, ad te  
autē non appropinquabit.* Dicitio latere, tametsi indefinitè sit  
posita, hoc tamen loco sinistram partem significat. si habita-  
ueris, inquit, in altissimi auxilio, cadēt quidem à sinistra tui  
parte, mille sagittæ, à dextra autem decem millia, & nihilo-  
minus te non attingent. Altius tamen contēplando, alius po-  
test his verbis sensus accommodari. tu, inquit, multis quidem  
sagittis, à sinistra parte impeteris, sed multò pluribus à dex-  
tra. sinistram autem intelligere possumus tunc dici, quando  
apertis quis ac manifestis passionum iaculis impetitur, dex-  
teram verò, quādo ab occultis: sciens autem inimicus quòd  
multi prauas eius suggestiones non suscipiūt, quibus ipse in  
aperto ac palam eos incitare conatur ad vitia, astutia vitur:  
incipit enim à bonis operibus, sed tādē definit in malum.

*Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem pecca-  
torum uidebis.* Verum si intellectus tui oculis considera-  
ueris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas de-  
linquentium uidebis.

*Quoniam tu es domine spes mea.* Auditis prophetae nostri  
sermonibus, is qui in dei adiutorio habiturus est, præ sum-  
ma lætitia ad deum exclamat, dicens: verè tu domine es spes  
mea, & deinde propheta ei respondet, quæ sequuntur.

*Altissimum posuisti refugium tuum: non accedent ad te mala.*  
Verba illa, altissimū posuisti refugium tuū, cū interrogatione  
legēda sunt, quæ autē sequuntur absolutè, atq; in modū sen-  
tentiæ, nā qui deū habuerit in refugium, non cadet in tētationi-  
bus. atq; huius rei testis est ipse etiam dæmon, qui de beato  
Job clamabat ad deum, dicens: tu eum munisti intus & fo-  
ris. tunc enim tantum infestat dæmon, cū id deus permit-  
tit. per mala autem, infortunia intelligit, aut pericula.

*Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo* Quinimmo  
nec domui tuæ vlla appropinquabit calamitas. Et aliter: per  
flagellum, ægritudinem intelligere potes, & per tabernacu-  
lum, ipsum corpus, in quo anima diuersatur. nec ab re est,  
vt intelligamus, quòd hominibus dei, huiuscemodi tētatio-  
nes,

nes, certamina sint & probationes, peccatori autē, flagella.  
multa enim, inquit, flagella peccatoris.

*Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiāt te in omnib<sup>9</sup>  
uiis tuis.* Huiusmodi sententiā habuimus in psalmo L I I I, ἐν τελείῳ  
ibi: castrametabitur angelus domini in circuitu timentium  
eum, & eripiet eos. Habraam etiam seruum suum confide-  
re iubens dicebat: bonus dominus mittet angelū suum an-  
te faciem tuam. Ipsum etiam Iacob dixisse legimus: ange-  
lus, qui liberauit me ex omnibus malis. ex his autem omni-  
bus illud colligimus, quòd de<sup>9</sup> per angelos suos omnes eos  
tuetur, qui in eo confidūt. per vias autē, actiones intelligit.

*In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuū* ἀρῶσι σε κνή-  
ποτι.  
Per angelorum manum, illam intelligimus potētiam, quam  
in custodiendo habent, atque, in conseruando. tollent au-  
tem, hoc est, ferent, inter infortunia scilicet, adeo vt neque  
ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter: lapis est omne  
peccatum, atque omne impedimentum ad virtutem, pes ve-  
rò, ille conuersationis nostræ ordo, ac modus quo per hanc  
vitam incedimus.

*Super aspidem & basiliscum ascendes, & conculcabis leonem* ἐπιβήσῃ.  
& draconem. Ipsæ etiam venenatæ, atque immites feræ, te  
nunquam lædent, sicuti legimus accidisse multis sanctorū.  
iuxta Anagogicum verò sensum, per ascensum hunc, & per  
cōculcationem venenatorum atque immitium animalium,  
potentiam illā intellige sanctis datam, aduersus omnes ma-  
lignitates & nocumenta: per aspidem verò, calumniæ viti-  
um intelligere possumus, eo quòd more aspidis in aures ho-  
minum venenū immittat: & per basiliscum, inuidiam, quæ  
quasi basiliscus perniciem ac virus in oculis gestat: leonem  
etiam pro crudelitate, ac sæuitia intelligere omnibus facil-  
limum est, draconemque pro indignatione, ob summam ni-  
mirum illius vehementiam atque efficaciam. hæc igitur o-  
mnia iustus conculcabit, & minimè ab eis lædetur. Ad hæc  
omnia addamus, quòd dæmon dici potest, aspis, basiliscus,  
leo, & draco, ueluti, qui omnia illorum vitia in seipso solus  
complectatur.

*Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Quoniam magna ac  
ferè incredibilia propheta ei pollicitus est qui in deo spera-  
uerit quòd conculcaturus nimirum sit sequissimas atque im-

manissimas feras, & nullam illinc ipse læsionem relaturus, introducit deinceps deum ipsum ea cõfirmãtem, quæ dicta sunt, & docentem, quis nã fructus sit spei illius, quæ in deo collocatur: in me, inquit, huiusmodi homo sperauit, cæterũ ego illum à quocunq; eripiam periculo.

*Protegam eum, quoniam cognouit nomẽ meum.* Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim diuinam nullus potest intelligere. Ille autẽ dei nomen cognoscere dicitur, nõ qui tantũ illum deum esse cognoscit, sed is, qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

*Clamabit ad me, & ego exaudiã eum.* Quia nihil seipso, aut deo indignum petit.

*Cum ipso sum in tribulatione.* In omni tentatione, vt olim adfui tribus pueris, & potentia omnibus aliis martyribus.

*Eripiam eum.* Ex omni angustia. vide in psalmo quadragesimo sexto, ibi: non vidi iustum derelictum. Item ibi: Dominus non derelinquet eum in manus eius.

*Et glorificabo eum.* Non tantum eripiam, sed insignẽ ac clarum reddam, ob summam illius in me benevolentiam.

*Longitudine dierum replebo eum.* Si hanc à me longitudinem perquisiuerit, vel, per longitudinem dierum, æternam vitam intelligit, quæ & vna dies est, & longitudo dierũ dicitur, eo quod nunquam cesset, & successiones non habeat.

*Et ostendam illi salutare meum.* Salutẽ, quæ à me est, quod scilicet saluare omnes possum, qui in me sperant.

*Psalms Cantici in diem sabbati.*

*Quid sit psalmus Cantici in procemio operis dictum est. & hic quidẽ psalmus authoris & cantoris caret nomine. nullũ enim nomen habet aut David, aut alicuius cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communi choro fuit decantatus: inscriptione tamẽ prorsus non caret. inscribitur enim: in diem sabbati ea ratione, ut quidam dicũt, quod beatus David, solis sabbatis in gratiarũ actionem, deo canendum esse eum destinauerat. tunc etenim omnes chororum principes una conuenire solebant, ut eum canerent. uerũ ii, qui diuina sublimius comẽplantur, pertinere dicunt hunc psalmũ ad futuri iudicii diem, & de delinquentium poenis, & iustorum premiis tractare: & quemadmodũ sabbati dies ab omni prorsus ope*

*re uacabat. ita illa futuri iudicii dies, quæ requies est præsentis uitæ, ab omni mundana cura homines liberat: atque ideo iure sabbatum, hoc est, requies appellatur.*



*B*onum est confiteri domino. Verẽ bonum est agere deo gratias.

*Et psallere nomini tuo altissime, ut annunciemus manẽ misericordiam tuam, & ueritatem tuã per noctem.* Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerũt quod bonum est confiteri, & annunciare primum deo peccata, deinde canere ei, ita vt psalmodia nostra, quæ ei canitur, munda ac pura sit. & cum dixerit: bonũ est facere hoc, atque illud, tunc demũ huic bono operi, aptũ, atque idoneũ etiam præfigit tempus, dicens: quod bonũ est, vt manẽ, hoc est, vt in principio diei annunciemus, hoc est, vt meditemur, atq; effera-  
mus misericordiã dei, q; scilicet misericordia nostri permotus, nec terremotu nos obrui pmissit, nec æstu extingui, aut aquis necari, nec à feris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos lædi permisit. Quæ omnia in nocte accidere solent. & quod omnium maximũ est, nõ concessit, vt dæmonum infidiis vinceremur. Similiter & per noctem bonũ est dei ueritatem annunciare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiã, quam nihil latere potest. atq; hoc facere ideo bonum est, vt noctis tempore quando ad corporis voluptates moueri magis solemus, annũciando has diuinas laudes, cõprimamur à uitiis, in memoriam reuocantes quomodo latere eũ nihil poterit, quod à nobis gestũ aut etiam meditatũ fuerit. possumus etiam intelligere, quod per manẽ, totum diem significet, veluti à parte totum.

*In detachordo psalterio cum cantico in cithara.* Quinq; nimĩrum corporis sensus, & quinque animæ potẽtias consonas, atq; concinnas mutuo inter se reddentes: & per hæc omnia Christo domino canẽtes, vt dixim⁹ in tertio uersiculo psalmi xxxi. ubi ferẽ similia habentur uerba.

*Quoniam lætificasti me in factura tua, & in operib⁹ manuũ tuarum exultabo.* Per facturam, quidam uarietatem hanc totius mundi machinam intelligunt. & per manuum opera, particulares huius creaturæ species, quarũ magnitudinẽ, inquit,

& pulchritudinem, varietatē, cōcinnitatem vtilitatēmq; & cætera huiusmodi tam in vniuersum, quàm particulariter prospiciens, lætor, & amplius etiã semp exultabo. alij verò per facturã, & per manuũ opa, idē eque dixerũt significari.

Quoniam magnificata sunt opera tua domine. Dicitio, quã, intensionem significat. valde magna, inquit, atq; admiranda sunt opera tua, nõ solum, quæ ad creationē, sed ea etiã quæ ad prouidentiam, ad dispensationē, ad miracula, & ad omnē denique administrationem tuam pertinent, de operibus autem dei latius dictum est in psalmo octogesimo quinto.

Nimis profunda factæ sunt cogitationes tuæ. Inscrutabiles, inquit, ac inuestigabiles se nobis esse demonstrarunt, cogitationes tuæ & consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli, ò profundum diuitiarum sapientiæ, & sciētīe dei, quã inscrutabilia sunt iudicia eius, atque inuestigabiles viæ eius.

Vir inspiens non cognoscat. Inspientē illum appellat, qui diuinarum rerum cognitionē nullam habet, tametsi humanarum scientiarum exteriorē quandam cognitionem habeat. huiusmodi, inquit, homo non cognoscat, quòd magna sunt opera tua, & quòd profundæ sunt cogitationes tuæ, sed confidens sibi ipsi, tentabit in earum profundū descendere, atque hoc pacto veluti ex prærupto quodã in abyssū cadet.

Et imprudens non intelliget hæc. Eandem repetit sententiam.

Cum exurgeret peccatores quasi herba, & inclinati sunt omnes, qui operantur iniquitatem. Coniunctio, & abūdat hoc in loco. inclinari autē dixit, pro incuruari, atq; humiliari, vt sit sensus: cum peccatores orti essent, & instar herbæ ad tempus florerent, illū tamē florem, ac vigorem diu retinere ne quiuerunt, sed inclinati sunt, & deciderunt. eosdem autem, peccatores appellat & operantes iniquitatem.

Vt exterminentur in seculum seculi. Inclinati verò sunt, & à prima fœlicitate deciderunt, vt puniãtur in futuro seculo. solet enim beatus David æterni seculi pœnas, atque inconsolabilem illam perditionem, exterminationē appellare: & dicit, quòd ruinã, & lapsum à præsentī fœlicitate sumet pro arrabone futuri supplicij, ex quibus verbis aggreditur propheta tractatum de futuri iudicij die, quemadmodum dixi-

mus. in principio psalmi.

Tu autem altissimus in æternum domine. Tu autem inuestigabilis es, & iudicia tua inscrutabilia.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicūque etiam delinquentes, quia diabolo dei inimico obtemperãt. peribunt autem in futuro seculo.

Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Ad varias nimirum pœnas, atque ad varia supplicia.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Cornu suum beatus David, Christam appellauit, quasi ex se germinandum secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo octogesimo octauo, ibi: & in nomine meo exaltabitur cornu ei. exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur in tempore nimirum futuri iudicij, profligatis atque humiliatis omnibus eius inimicis: exaltabitur, inquam, veluti cornu quoddam vnicornis, hoc est, valde exaltabitur, dicitio autem vnicornis est secundi casus vt alibi diximus.

Et senectus mea in oleo pingui. Per oleum, hilaritatem denotauit, vnde alibi dicitur, vt exhilaret faciem in oleo cognoui, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, vt senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur, vt que iucundè ac sine mœrore extremum illud vitæ meæ tempus agam, futurorum spe consolatus.

Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmachus & Theodotio pro, dispexit, reddiderunt, videbit. L x x. verò interpretes quæ futura erant, exposuerunt vt iam facta. per inimicos autem, & dæmones, & infideles intelligit, in quibus visurum se sperat vindictam, seu vltionem. subintelligenda enim est aliqua huiusmodi dicitio.

Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Hæc verba etiam defectiua sunt. audiet enim auris mea sententiam domini. aduersus eos, quos insurgentes ac malignantes promiscuè appellat.

Iustus ut palma florebit. Cum superius de peccatoribus sermonem habuerit, dixeritque, q̄ florebit vt herba, quæ cito perit, nunc de iusto dicit, q̄ florebit vt palma, quæ viuacior est, & cuius flos nunquam decedit, sed in dulcissimum fructū prouenit, cuiusq; germen nõ tabescit, sed semper viget.

L. ij

δ συνέτος  
ἐν τῷ ἀνα-  
τελευχῶν  
τος

ἐξολθρευ-  
θῶσι.

ἐν ἐλαίῳ  
πίονι non  
autē ἐλαίῳ.

ὡς ἡ δὲ ὁ  
ὄφθαλμός  
μου ἐν τοῖς  
ἐχθροῖς  
μου ἢ ἐν  
τοῖς.

*Sicut Cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur.* Est autem Cedro coma copiosa ac multiplex, alias etiam similitudines habet iustus ad palmam. nam quemadmodum modica illius arboris pars terræ infigitur, & tota penè à terra in cælum eleuatur, ita & iustus cor suum à terrenis in cælum attollit: & quemadmodum palmæ fructus feris diripi non possunt, sic etiam iusti viri opera à dæmonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in utroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore utriusque opus est ad perfectionem. Cum Cedro etiam, iustus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, & incorruptibilem materiam habet, & ramorum copia abundat, & umbram consequenter multam facit, ita & iustus bono virtutum odore plenus est: & cum semel purgatus fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, & filios quàm plurimos ex se spirituales non secus ac ramos quosdam generat, & multorum etiam indigentium efficitur protector.

*Plantati in domo domini in aulis dei nostri efflorescent.* Plantati in inferiori ecclesia, in qua habitat gratia domini, & radicati in fide, florescent in superioribus aulis cælestibus, hoc est, illis apparebunt virtutum floribus ornati. vel aliter: domus domini scientia est diuinarum scripturarum, in qua scientia domini inuenimus, aulæ verò sunt illius mandata.

*Ahuc multiplicabuntur in senecta pingui.* Per pinguem senectam plenam intelligit senectutem, tamen, inquit, iusti homines senuerint non deficient tamè in profectu virtutum, quin immo magis, ac magis semper virtutibus multiplicabunt.

*Et bene eis accidet.* Bene illis eueniet, inquit, in futuro seculo: quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

*Vt annuncient quod rectus dominus deus noster, & non est iniustitia in eo.* Ita ut læti mutuo annuncient, quod dominus iustus est, qui seruis suis requiem præstat, pro iis laboribus, quos in vita sustinuerunt. Quod verò ait & non est iniustitia in eo, repetitio est sententiæ, & idem sibi vult ac si iustum eum appellaret.

*In diem ante sabbatum quando habitata fuerat terra.*

Hic psalmus apud Hebræos omni prorsus caret inscriptione. Quædam exemplaria editionis septuaginta interpretum inscriptionem

καὶ ἐν τῷ  
θέρῳ  
ἔσοῦται.

ἔτι καὶ τὸ  
ἔσο.

nam illam habent, quam superius retulimus, & quidam exponunt, quod dies sabbati accipitur, pro die uniuersalis iudicij, ut in præcedenti psalmo diximus: dies verò ante sabbatum, dies sit resurrectionis domini. Fuit enim illa dies, ueluti præludium quoddam uniuersalis resurrectionis. In illa autem die, habitata est terra, ab iis nimirum hominibus qui per Euangelium & baptismum regenerati, & quodammodo replasmati sunt. Verum castigatiora exemplaria etiam iuxta additionem LXX, carent huiusmodi inscriptione.

PSALMVS 92.

*Omnia regnauit.* Dei quidem filius, ab æterno semper rex fuit, id tamen non semper fuit ab hominibus cognitum, quin immo eum olim ignorabant homines: verum ubi Christus à mortuis resurrexit, fideles omnes, & qui in eum cre-

didere, certiores effecti sunt, dei filium, & regem esse, & deum. Hoc est igitur, quod nunc nobis prædicat beatus Dauid, dicens: Dominus regnauit, hoc est, cognitum est, ut rex. vel aliter: Rex quidem olim erat Christus ut deus, sed post resurrectionem regnat, ut homo: data est, inquit, mihi omnis potestas in cælo, & in terra. & rursus: Ego autem constitutus sum rex ab eo.

*Decorem indutus est.* Hoc est, gloriam & potestatem eiusmodi demonstrat, quæ decentissima illi erat, etiam ut deo. Vel aliter: Dominus carni quidem mortuus, decorem non habebat nec speciem, iuxta prophetæ testimonium, verum resurgens decorem, quem antea non habebat, indutus est.

*Indutus est potentiam, & accinxit se.* Eodem modo intelliges hunc versiculum. Habuit præterea Christus semper & decorem, & potentiam, verum olim id homines latebat: manifestum autem fieri cœpit postquam in cælum ascendit, tamen huiusmodi indumentum exterius nullum iuduerit. Pide etenim hoc intelligendum est, ut diximus, quemadmodum & verbum, accinxit. Idem enim significat, quod aptauit, seu ornauit. Cingulum quippe, ornamentum cuiusdam signum est.

*Etenim stabiliiuit orbem terræ, qui non commouebitur.* Orbem, dæmonum fraude fluctuantem, ac penè concussum, veritate sua Christus ita stabiliiuit, ut erroribus a modo huc atque illuc non abducatur, quia in fidei petra fundatus ac stabilitus est. Per orbem autem terræ, quæ iuxta veriorem Græcæ dictionis significationem, habitabilem quis appellauerit, Ec-

L iij

διὸ καὶ  
πρωτό-  
στατο.

ἔσειώσῃ.

διεθρίβη.

clefiã intelligi dicunt, in qua fideles habitant: aduersus quã, iuxta domini sententiam, inferni portæ non praualebunt.

*Paratus thronus tuus extunc.* Paratus, hoc est, firmus, & stabilis, vt diximus, in psalmo octogesimo quinto. Et quod ait, ex tunc, expone, pro à principio. Illud tamen semper animaduertendum, quòd huiusmodi sermo, ab initio nimirum seu à principio, nullũ tempus inducit in diuina natura, sed æternã quandam antiquitatem tantum significat. Tale quiddam est, quod paulo post subdit, dicens: à seculo tu es: tametsi, inquit, tu serui personam indueris, stabile tamen ac firmum tibi est ab initio regnum tuum. Neque enim vnquam ab eo decidisti, aut illinc pulsus es.

*A seculo tu es.* Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es à seculo, hoc est, à principio, vt dixim⁹.

*Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uoces suas.* Per flumina, Apostolos intelligit, veluti qui spiritualibus Euangelij fluentis humanas irrigant animas: & dicit, quòd exaltauerunt voces suas, hoc est, clarè & apertè, palamque, ac sine vlla verècundia, Euangelicam doctrinam prædicauerunt. Illud tamen animaduerte, quod alibi persæpe dixim⁹, prophetam frequentissimè præterito tempore vt, pro futuro, vel futura narrare, quasi iam præterita. Illa etiam repetitio verbi, eleuauerunt, gaudij intensiorem significat.

*Tollent flumina attritiones eorum.* Illa flumina, quæ post flumina paulo ante dicta, hoc est, post Apostolos ventura sunt, tollent, hoc est, capient, seu sequentur eas vias, quæ ab illis tritæ fuerint, & formatæ. Per attritiones etenim, semitas illas ac sectiones, aluei cuiusdam instar formatas, intelligit, quas flumina, cū per terram feruntur, lambendo ac terendo incidere solēt, ac formare. Et sensus est: quòd doctores, qui post Apostolos venturi sunt, eas vias, atque easdem sequentur disciplinas, quibus ipsi etiam Apostoli vsi fuerint.

*A uocibus aquarum multarũ, mirabiles eleuationes maris.* Per aquas multas, baptismi lauacra, intellige, quæ vbique in Ecclesiis perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarum, inuocationes sunt sanctæ trinitatis, & supernæ gratiæ, quæ in baptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiam singulari sermone, ipsum baptismum significauit, quod vbique terrarum celebratur, quemadmodum dictum est, in psalmo se-

ptuagesimotertio. Certo etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis, & innumerabilibus penè personis celebratur: virtute tamen vnum, atque idem est sacramentum. Eleuationes autem huiusmodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorum fiunt, qui baptizantur. Has igitur spiritualis ac mystici maris eleuationes, admirandas admodũ esse dicit, si elemētalis maris eleuationib⁹ cõparentur. Huius enim maris fluctus hominibus quidem timendi sunt, verũm dæmonibus iucundi, contra autẽ illi baptismatis fluctus, timendi quidem sunt dæmonibus, iucundi autem ac suaues sunt hominibus, & illi quidem in patriã nauigantes perdũt, isti verò submersos seruant. Effectæ autẽ sunt hæc eleuationes mirabiles, ab inuocatione illa diuina, vt dictum est, & ab illo, quod illic inest mysterio.

*Mirabilis in altis dominus.* Admirabilis verò deus potissimum est. In huiusmodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo fit: mirabilis est dominus, qui in altis est. vnde alibi, ait: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo, & in terra.

*Testimonia tua credibilia facta sunt ualde.* Testimonia de te valde sunt fidelia, hoc est, vera. Ea autem intelligit, quæ de Christi incarnatione, de dispensatione in carne, ac de eius cõuersatione, à prophetis variè prædicta sunt.

*Domum tuam decet sanctitudo domine, in longitudine dierum.* Domus dei est, vniuersalis Ecclesia fidelium, vt sapius dictum est. Hanc, inquit, domum decet sanctitudo, hoc est, vt sit sancta, ea nimirum ratione, quia dei sancti domus est: verũm hoc, ita dænum fiet, si in iis, qui illud templũ habitant, munditia extiterit ab omni prorsus inquinatone. Huiusmodi verò munditia, & sanctitas semper decet domum domini. Domus etiam domini est templum dei, quod secundum Apostolum, fidelis quilibet repræsentat: atque ideo eos omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.

*Psalmus ipsi David quarta sabbati.*

*Est et præsens psalmus sine inscriptione apud Hebræos. Ea autem uerba: quarta sabbati, à quopiam fuere apposta, cum quarta hebdomadæ die psalmum hunc decantari inuenisset. Per sabbatum enim hoc in loco, quemadmodum et sæpe alibi, ipsa hebdomada st-*

ῥῆσος.

φωνος.

ἀρῆσιν δὲ  
πόταμοι  
ἐπιτρέψεις  
δουτέρ.

μετεωρί-  
σμοι.

ἔστις ῥῆσος  
σὰρ σφῶ-  
δρα.

gnificatur. Voluit autem hoc psalmo beatus David omnibus hominibus solamen præstare, qui ab iniustis, atque à prauis opprimuntur hominibus.

PSALMVS 93.



**D**eus ultionum dominus. Deus ultionum dixit, pro, deus ultor. Idioma est & hoc Hebraicū, iuxta quod alibi etiam dicitur, deus misericordiæ, & deus miserationum, & deus cōsolationis, & deus pacis, & alia huiusmodi, Ait igitur, quòd dominus, est deus ultor.

Deus ultionum liberè egit. Liberè, seu palam egit, hoc est, manifestauit, iustum nimirum iudicium suum: cumque longanimitas hæctenus fuerit ac patiens, vindicta tandem usus est.

Exaltare qui iudicas terram. Exaltare, inquit, simulac iudiciale thronum tuum conscenderis, hoc est, appareas, & cognoscaris ab omnibus deus delinquentium ultor, dum iudicas, & sententias pronuncias, & dum sumis vindictā. De hoc autem verbo exaltare, vide quæ dicta sunt, in psalmo quinquagesimo sexto.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potentissimos quosque intelligit, qui pauperes opprimant aut despiciant.

Vsquequo peccatores domine? usquequo peccatores gloriabuntur? Eosdem rursus peccatores appellat, quia & in deū peccant, dum eius legem de iustitia traditam contemnunt, & in ipsos qui iniuriam patiuntur, dum eos lædunt. Atque ita etiam eos appellauit in psalmo nono. Est autem mos huiusmodi hominibus, de propria potentia gloriari. Illa autē repetitio, vsquequo peccatores domine, loquentis zelum demonstrant, quemadmodū, & illa repetitio quæ sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitanter loquatur nunc propheta, non ignorat tamen momentaneam esse omnium eorum sceleritatem, qui iniuste agunt, sed tam diuturnam dei patientiam ægrefert.

Effabuntur & loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniquitatem. In verbo effabuntur à communi sensu sumenda est dictio, vsquequo, & simili modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, à communi sensu sumenda est dictio, iniustitiam. Dictiones verò effabuntur, & loquentur, idem æquè significant.

Exaltare  
qui iudicas  
terram.

Populum tuum domine humiliauerunt, & hæreditatem tuam afflixerunt. Iam prædiximus quòd per antiquum populum, & per antiquam hæreditatem, Iudæi intelligendi sunt, per nouum autem, & per nouam, fideles ex gentibus.

Viduum & orphanum interfecerunt, & profelytum occiderunt. Hæc & Iudæorum principes ob summā auaritiam faciebāt, & multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficere enim dicuntur nō tantum ij, qui gladio in eos sæuiunt, sed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties iniuria afficiuntur, qui que eos lædentibus, vt amicis, gratificantur. Profelytum verò Iudæi eum appellabant, qui ex Gentili effectus fuisset Iudæus. Nos autem per profelytum aduenam omnem ac peregrinum intelligimus.

Et dixerunt non uidebit dominus, & non intelliget deus Iacob. Hæc tamen ipso ore ac lingua non sæpe dicant, corde tamen persæpe intra se reuoluunt, iniqui homines. Neque enim tanta vnquam auderent, nisi huiusmodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait: intelliget, posuit, pro, audiet, seu cognoscet.

Intelligite sanè insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Ea animaduertite, quæ iam diu omnibus nota sunt, atque aliquando serò saltem prudentes estote.

Qui plantauit aurem non audiet? & qui plasmavit oculum non considerat. Non considerat, dixit, pro, non videt. At quomodo verisimile est, illū esse sine sensu, qui sensus in aliis creauit. Confundit eos igitur propheta huiusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confesso sunt.

Qui corrigit gentes non arguet? Ille, inquit, qui gentes erudit ac corrigit, iis nimirum legibus, quæ apud eas sunt. (harum etenim legum scientiam deus ipsis etiam gentibus præstitit, vt earum seueritate delinquentes coercerentur) quomodo non arguet etiam & castigabit eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniquitates commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is qui aliis scientiam & cognitionem præstat, quomodo ipse non cognoscet aut quomodo ignorabit.

Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt. Hominum dico talia cogitantium, quòd deus scilicet humana non curet. Cognoscit eos igitur dominus, quòd errant,



sed patiens est persæpe & longanimis. ex quadam dispensatione, vel cogitationes eorum hominum dicit, qui quæ ventris sunt, cogitant, & non quæ sunt dei.

*Beatus homo quem erudieris domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.*

*Et de lege tua docueris eum.* Lege tua, naturali vel scripta, vel etiam vtraque. Sunt etenim hæ leges prudentiæ ac sapientiæ fontes.

*Vt mitigetur a diebus malis.* Ita vt in diebus afflictionis mitis fiat, & patiens, & non ægreferat, neque indignetur aduersus labores, sed ex tua lege cognoscat, quod ij qui calamitates sustinent, ad propriam vtilitatem, & commodum vexantur, quodque contra ij, qui eos affligunt, condignas aliquando criminibus suis pœnas dabunt.

*Donec effossa sit peccatori fouea.* Donec iniquis paratum sit periculum, seu donec in illud inciderint. Tunc etenim iis etiam miserebitur, qui se iniuria affecerint.

*Quoniam non repellet dominus populum suum, & hæreditatem suam non derelinquet.* Non repellet eos, tametsi affligi eos ad tempus persæpe permittat, sicuti ad ipsam vsque seculi consumptionem in futurum etiam permissurus est, modò finens vt prauis iustos viros opprimant, modò etiam opem atque auxilium suum probis impertiens, & vtrumque ad eorum commodum dispensans. Populus autem & hæreditas domini, olim Iudæi erant, verum illis expulsis, Christiani ac fideles in eorum locum adoptati sunt, quemadmodum alibi sæpe diximus.

*Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.* Donec Christus, qui ipsa est iustitia, relicta sua longanimitate, ad iudicandum se conuertat. q̄ autem Christus iustitia appelletur, testatur beatus Paulus de eo dicēs: qui datus est nobis a deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.

*Et proximi eius omnes recti corde.* Caterum prope eum tunc omnes iusti aderunt, illi nimirum adstantes, qui vniuersam erit terram iudicaturus.

*Quis consurget mihi aduersus malignantes?* Quis mihi, inquit, aduersus malignos adiutor aderit inimicos?

*Aut quis consistet mecum aduersus operantes iniquitatem?* Eandem repetit sententiã, opem sibi ferri maximè expetēs, ob

καὶ ἔχόμε  
νοι αὐτῆς  
πάντες.

immensam nimirum dæmonum malignitatem. Quis, inquit, simul mecum in acie aduersus inimicos consistet? Deus profectò, qui & olim persæpe mei curam suscepit.

*Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.* Penè, inquit, periissem, animæ aut ipsius etiam corporis morte, si periclitati mihi dominus opem non tulisset. Per infernum autem possumus peccati foueam intelligere.

*Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.* Si ad deum dicebam, stabilitatem atque constantiam meam fluctuasse, si me huc atque illuc ob propriam infirmitatem distrahi palam fuisset confessus, confestim tu mihi aderas adiutor. Hoc autem sermone docemur à propheta, quod quicumque lapsus delictum suum agnouerit, & non desperauerit, aut alioqui negligenter aliquid non egerit, sed ingenuè coram deo id confessus fuerit, quod statim auxiliū consequetur. Misericors etenim est deus, & infirmitatibus nostris facilè compatitur.

*Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tue letificauerunt animam meam.* Iuxta proportionē dolorum quos in corde gerebam, præstata sunt à te mihi solamina. Sicuti enim dolorū varia sunt genera, ita etiam multiplicita sunt refrigeria, quæ nobis tribuit deus. Nā iuxta vulnerum qualitatem, conuenientem applicat medicinam.

*Non adhaereat tibi thronus iniquitatis.* Thronus iniquitatis est diabolus, in quo iniquitas & confidet, & regnat. Non adhaereat igitur tibi, hoc est, non adsit tibi iudicanti. Est autem apud Græcos imperantis modus pro optatiuo. Quædam verò exemplaria habent, non adhaerebit, & tunc futurum tempus intellige positum modo optatiuo.

*Qui fingit laborem in præcepto.* Qui laborem nobis describit, vt impedimentum omnibus præstet obseruare volentibus mandata tua: vel qui ante mandatum tuum posuit laborem, atque ærumnas, vt tanquam aliquid laboriosum illud pertranseamus. Deinde causam etiam reddat, cur dæmonem optet deo non adstare.

*Venabuntur aduersus animam iusti.* Quia si dæmon, inquit, & socij eius tibi adstiterint, statim ceu laqueos quosdam ac venatorias plagas tēdere incipiēt aduersus iustos quoslibet

μη συμ-  
προσέσω-  
σαι θρόνον

δ πλασ-  
σωρ.

θηρευουσιν  
ἐπι ψυχῆς

accusantes nimirum eos de peccatis quæ aut ignoranter, aut præter sententiam commiserint, atque hoc ob immensam eorum malignitatem atque inhumanitatem.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quantum in eis fuerit. Sanguinem verò innocentem circumloquendo dixit, pro innocetes homines. vel huiusmodi sermone eos damnat: quod in dicta causa pœnas inferant, vt sit sensus: quod immeritis hominibus infligent supplicia, atque ideo tibi, inquit, non adhærebunt.

Et factus est mihi dominus in refugium. Mihi, inquam, oppresso, & persecutionem in hac vita sustinenti.

Et deus meus in adiutorium spei meæ. Sperabam equidem resistere, verum cum opprimerer ac fatigarer, defluebam ac labebam cõcepta spe, deus autem mihi præsto fuit, & spem meam rursus confirmauit, tribuitque vt meliora adhuc sperarem.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum. Condemnationem scilicet pro eorum iniquitate.

καὶ ἵκηται  
τὴν πονηρίαν  
αὐτῶν  
καὶ φανήσεται.

Et secundum malitiam eorum delebit eos dominus deus. Delebit, hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, tecti nimirum, atque obruti igne iam diu eis parato. Possunt tamen prædicta de prauis hominibus intelligi. Nō adhærebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus iniustus princeps tibi appropinquabit. Ponere autem solent huiusmodi iniusti principes laborē in præcepto: eo quod fideles non permittunt diuina mandata sine labore obseruare. Venantur etiam aduersus iustos omnes, & innocentes condemnant, & quæ sequuntur consequenter intellige. Quod verò ait: in adiutorium spei meæ: idem est, ac si dixisset: ad confirmationem illius spei, quam antea fluctuantem habebam, cum viderer derelictus. Illico enim eam deus confirmauit, vt mihi præsto fuit. Reddet autem illis in futuro seculo, destruens nimirum eos, atque interimens.

Laus cantici ipsi Dauid.

Iste etiã psalmus apud Hebræos inscriptione caret, verum LXX. & laudē Dauid inscripserunt, eo quod præsertim psalmo propheta deū laudauerit, & canticū, quia cum melodia humana uoce canebatur. atque ideo in eo dicitur: in psalmis iubilemus ei. Conuocatur autē hoc psalmo ad exultationē fideles omnes in Christū, & Iudæi qui nōdum crediderunt, uniuersi admonentur, ut donec idoneū pœnitentiæ tēpus habēt,

conuertantur ad dominum, & adorent eum. Vtrique autem populo beatus Dauid ueluti suo populo seipsum coniungit, Christianis quidem ob pietatem & fidem, Iudæis uerò ob generis originem.

PSALMVS 94.



Enite exultemus domino. Domino nostro scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandum est, quia digni effecti sumus vt tam benignum, ac tam misericordem dominum consequeremur.

Iubilemus deo salutari nostro. Iubilemus ei tanquam tyrannorum victori, ac tanquam liberatori, qui ab illorum nos captiuitate eripuit. Est autem iubilatio, quedam militum vociferatio, quæ fieri solet in victoria.

Præueniamus faciem eius in confessione. Præueniamus, inquit, secundum Christi aduentum, & antequam rursus nobis appareat, confiteamur, hoc est, pœnitentiam agamus. Signum autem pœnitentiæ maximum, est peccatorum confessio.

προφθασάμεν

Et in psalmis iubilemus ei. Et nos quoque post fidem in victoria signum, psalmis ei iubilemus: ei inquam, qui dicit: confidite, ego vici mundum.

Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus super omnem terram. Nam & si hominem esse eum constiterit, & multiplices sustinuisse corporis passiones, attamen deus est magnus & dominus, & quæ sequuntur. Cum delectatione autem propheta in diuinæ magnitudinis ac potētiæ narratione immoratur.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. In illius facultate est vniuersa terra. vel aliter: intellige vt propheta idem ferè dicat, quod alibi legimus dici de deo, apud Esaiam, qui continet, inquit, gyrum terræ pugno.

Et altitudines montium ipsius sunt. Ipsius nimirum creature, atque ipsius bona.

Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud. Non solum enim ipse est maris dominus, sed illius etiam creator.

Et aridam manus eius finxerunt. Per ipsa autem elementa, quæ commemorat, ea etiam significauit, quæ in eis sunt. Montium verò altitudines dixit, vt condigna admirandis operibus verba proferret.

ἵπλασεν.

Venite adoremus, & procidamus ei, & ploremus coram domino, qui fecit nos. Adoremus vt serui, & procidamus vt supplices, atque eius opem implorantes, & ploremus vt peccatores.

Quia ipse est deus noster, & nos populus pascuæ eius & oues manus eius. Per populum, prudentiores quosque intelligit, & per oues, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidē dicitur, vt regis, oues autem vt pastoris. Appellamur autem populus pascuæ, veluti qui ab eo educamur, & pascimur, & illius regimur prouidentia. Oues verò manus eius, tanquā qui ab eo dirigimur, & manu quodammodo è periculis intutum educimur.

Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra sicut in exacerbatione. Dictio hodie non determinatā diem aliquā designat, sed quancunque diem, in qua dici potest hodie. ita enim nobis declarauit magnus Paulus. Quocūque, inquit, tempore audieritis uocem eius: eius dico, uocantis uos per diuinas scripturas, & præsertim per euangelium, nolite obdurare corda uestra obaudiendo, & non suscipiendo eam uocem, quemadmodum in exacerbatione factum est.

In die tentationis in deserto. Dictū est in psalmo LXXVII. quòd exacerbauerunt altissimum in inaquoso, & quòd tentauerunt deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarunt corda sua, uocem illam dei repellentes quā audierant in mōte Sina, & obliti sunt, beneficiorum eius, non credentes, quòd deus posset omnia.

Vbi tentauerunt me patres uestri. Verūm ubinam id accidit? in deserto nimirum, vel eo tempore quo me tentastis. Est autem hic sermo, ex sancti spiritus persona.

Probauerunt me, & uiderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimirū opera illa, ac beneficia, quæ plenius connumerantur in psalmo LXXVII. Et quod ait, quadraginta annis, aliqui superioribus uerbis coniungunt, aliqui uerò subsequentibus dicentes.

πρὸς ὁμοῦ  
σπ.

Quadráginta annis infensus fui generationi illi. Hoc est, inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimirum cordis, atque ob infidelitatem eorum.

Et dixi, semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quæ non direxit cor suum.

Ipsi

Ipsi uerò non cognouerunt uias meas. Per uias dei, sapenuero apud scripturam diuinā inuenimus præcepta significari: eo quod iter nobis sunt, quo perueniamus ad deū. Cognitionem uerò hic non eam dicit, quæ legēdo paratur, aut meditando, sed illam quæ per opera ipsa demonstratur.

Quam iurauī in ira mea, si introibunt, in requiē meam. Dictio <sup>28.</sup> quam, confirmantis est. Magna, inquit, cum stabilitate deliberaui, cum illis irascerer, quòd non introibunt, in requiē meam. Quid autem sibi uelit scriptura, quando iurare deū introducit, diximus in psalmo LXXXVI. ibi: iurauī Dauid seruo meo. De ira etiam dei dictū est in psalmo VI. ibi: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Multis etiam in locis iam declarauimus, quòd dictio, si, persæpe apud hebræos idē significat quod, non. Per requiem uerò promissionis terrā intellige, in qua Israeliticus populus post quadraginta annorum peregrinationē lassus quieuit. Facta est etenim ei requies illa regio. Cæterum qui dei uocem obaudiuerint, in regni cælorum requiē non ingredientur.

Laus canticī ipsi Dauid, quando domus edificata est post captiuitatem.

Caret etiā hic psalmus inscriptione apud Hebræos. Quare autem à LXX. inscriptus fuerit, laus canticī, in superiori psalmo tradidimus. Et per ædificationem domus, quæ facta est post captiuitatē iuxta historiam, tēpli renouationē intelligimus, quæ facta est à rege Zorobabel. Iuxta anagogen uerò assumptæ humanitatis habitaculum, in quo dei filius post captiuitatem illā habitauit, qua diabolus hominem olim captiuauerat. & de qua alibi dictum est: ascēdisti in altum, captiuasti captiuitatem. uel ipsam etiam ecclesiæ constitutionem, quam magnus ac sapiens ille architectus edificauit. Cū enim hæc oīa futura esse præuidisset beatus Dauid, exhortatur, ac mandat, ut condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones canamus deo.

PSALMVS XCV.

Antate domino canticū nouum. Quid sit nouū canticū dixim⁹ in psalmo XLII. ibi: cantate ei canticū nouū. Et sanè intelligere possumus, illud esse nouum canticum, quòd nato domino angeli uigilantibus pastoribus cecinerunt: Gloria in al-

M

tissimis deo, &c.

*Cantate domino omnis terra.* Venit etenim liberaturus omnem terram à dæmonum captiuitate. Hæc autè verba quo pacto iuxta historiã ædificationi tēpli possint accommodari, prorsus non video, cum aliæ gentes, præter Iudæorū genus, ex huiuscemodi ædificatione omnino nihil iuuarentur.

*Cantate domino, benedicite nomini eius.* Laudate nomē eius quoniam salutare est. Iesus etenim interpretatur Saluator. vel quia omnipotens est illius nomen, si cum fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: cātate domino, quia nimirum tribus diuinis personis eadem est diuinitas: vnde idem meritò culus ipsi præstari debet Trinitati.

ἐγγυλι-  
σαει.

*Euangelizate de die in diem salutare eius.* Salutarē, inquit, euangelij prædicationem semper annunciate. Loquitur autem ad apostolos, & ad illorum successores. Vide quæ dicta sunt, in psalmo xxxix. in expositione illi⁹ versiculi: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.

*Annunciate inter gentes gloriam eius.* Incarnationem nimirum, & passiones omnes, quas ob salutē nostram sustinuit, fuit quippe illi gloria, vt pro seruatorum suorū redemptione, atque salute tanta sit passus.

*In omnibus populis mirabilia eius.* Mirabilia nimirum opera, quæ fecit, cum inter homines versaretur.

*Quoniam magnus dominus, & laudabilis ualde.* Magnus quidem vt omnipotens, laudabilis verò vt misericors.

φ. β. ε. ρ. δ. ε.

*Timendus est super omnes deos.* Nam & in præsentī seculo punire potest & in futuro: nec corpus tantum, sed ipsam etiam animam, quòd illi minimè possunt: & hic quidem verè timendus, illi autem hominū potius opinione, atq; imaginatione formidantur. Deos verò improprie hic gentiū deos appellauit: ideo sequitur.

*Quoniam omnes dii gentium dæmonia.* Gentiles olim, deos suos appellabant, dæmones, tanquam scientes, ac cuiuscunque boni gnaros: nos verò Dæmones eos appellamus, tanquam peritos ad malum.

*Dominus autem cælos fecit.* Atqui fecit, & cætera omnia? Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt: propheta autem hoc loco ad maiorem illius admirationē, & gloriam, ea tantum commemorauit, quæ digniora sunt, & magnificentiora.

*Confessio & pulchritudo in conspectu eius.* Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui huiuscemodi virtutibus sunt præditi, per confessionem nimirum, eos qui propria delicta confitentur, & per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atque ornatiore efficiuntur, quique per huiusmodi pœnitentiam antiquas quodammodo peccatorum sordes abluunt. Tales igitur viri, sunt in conspectu domini, iuxta illud: oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum,

*Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.*

Græce pro sanctificatione ἀγιασματος legimus, quæ dictio non tantum sanctificationem, sed sanctuarium etiam significat. Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige deo dicatum: quod ideo sanctuarium appellat, quia à deo sanctificatum est, & quia omnes eos homines sanctificet, qui illuc cum fide ingrediantur. In hoc igitur: sanctuario, magnificentia, & sanctimonia conuersantur, hoc est, munditia & puritas, & opera omnia quæ magnos viros docent.

*Afferte domino parentela gentium, afferte domino gloriam & honorem.* Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel quia græca dictio πατριά non parentelas tantum, sed paternitates quodammodo significat, huiusmodi nomine gentium patres fortè intelligit, quos esse dicimus tam sacerdotes eorum, quàm doctores. quam verò gloriam & quem honorem deo afferri iubeat, diximus in psalmo vigesimo octauo, vbi eadem ferè habentur verba. Vel aliter: afferte ei gloriam, vt deo, cui verè ac proprie debetur gloria, honorem verò, vt patri. Honora enim, inquit, patrem tuum: est autem Christus omnium hominum deus, vt creator, & fidelium pater. Per baptismum etenim nos adoptauit.

πατριά?

*Afferte domino gloriam nomini eius.* Huiusmodi etiam verba habentur in illo psalmo xxxviii. vbi ea exposuimus. vel aliter. omnibus mandat, qui Christi nomine induti sunt, & christiani appellantur, vt laudabili conuersatione illum glorificent, eademque hæc verba ter repetit, iuxta rationē, quā superius in principio psalmi reddidimus.

*Follite hostias, & intrate in aulas eius.* Hostias nimirū spi

αυλας

rituales tolli iubet. Spiritus enim deus est, & eos qui eum adorant, adorare oportet in spiritu & veritate. Hostiæ autē huiusmodi, virtutes sunt, aulæ verò eius, variæ per orbem ecclesiæ.

*Adorate dominum in aula sancta eius.* Hic versiculus expofitus etiam à nobis fuit in eodem psalmo xxvrii. Illud autem animaduertendū ducimus, quod cum superius plurali numero aulas dixerit, nunc singulari sermone rursus aulam nominauit: docens nimirum, quod multæ, quidem numero ecclesiæ sunt, fide verò vnà est omnium mater ecclesia. Diuifæ siquidem sunt, locis, quæ coniunctæ sunt vnitæ opinio- nis.

*Commoueatur a facie eius uniuersa terra.* Illius, inquit aduentu, vniuersus orbis ab errore ad veritatem commouea- tur. vnde alius propheta Christi aduentum, terræ motum ap- pellauit. illam etiam terræ commotionē fortassis propheta hic intelligit, quæ passionis tempore facta est. vel commo- uendam esse terram prædicit, quia ad euangelij prædicatio- nem quo aduentus atque incarnatio dei annunciat, vni- uerfi populi ac gentes conturbatæ sunt.

*Dicite in gentibus quia dominus regnauit.* Huiusmodi etiam verba expofita fuerūt in psalmo xcii. vel dicite, quod do- minus regnauit, Hactenus nanque diabolus, & peccatū re- gnauerant. vel aliter: regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subiectionem, quam fides præstat. Nam alioqui ab æterno etiam, super impios, atque inuitos regnat.

*Etenim direxit orbem terræ.* Modum, inquit, præparauit Christus, quo humanum genus vniuersum, recta ad pietatē atque ad virtutes. posset incedere: vel stabiliiuit eos Christi in cognitione dei: & per orbem terræ, vniuersam ecclesiam in toto orbe existentem intelligit. In omnem enim terram, inquit, exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. Superflua est autem dictio, enim.

*Qui non commouebitur* Ex quo enim liberatus est à dæmo- num seruitute, qui antea illum commouebāt, consequēter fundatus fuit super imperfectam fidei petram. Similem pe- nē sententiā vidimus in psalmo xcii. ibi: etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur: ibi expofuimus.

*Iudicabit populos in reſtitutione.* In die scilicet iudicij. Hoc autem dicit, vt sciamus, q̄ Christus omnes iudicaturus est.

*Lætentur cæli, & exultet terra.* Ob cælestem nimirū & de- inde terrestrem Christum. Altera quippe eius natura super- nē descendit, altera verò inferius è terra ortum habuit.

*Commoueatur mare, & plenitudo eius.* Commoueri hoc in loco posuit pro exultare. Plenitudo autem maris, sunt illi<sup>9</sup> fines, vel flumina, stagna, fontes, ac tota denique aquarū ma- teria. Exultet autem huiuscemodi aquarum plenitudo, ob sacrum Christi baptisma, quod in eis celebratum est.

*Gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt.* Quia scilicet il- linc transitur<sup>9</sup> est Christus, atq; hoc pacto ea omnia sanctifi- cabit. Per omnia verò quæ in eis sunt, ipsas plātas intelligit.

*Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum.* Eo quod ex eis su- mendum sit salutare crucis lignum.

*A facie domini, quoniam uenit.* Erit autem lætitia hæc atque hæc exultatio à facie domini: hoc est. propter eius præsen- tiam, atque aduentum. Quoniam ecce iam venit ad carnis dispensationem. Solent autem prophætæ sæpenumero ipsis etiam inanimatis, atq; insensibilib<sup>9</sup> rebus gaudiū adscribere, quoties nimirū summā aliquā voluerint lætitiā demonstra- re: quasi ipsa etiā elemēta anima ac sensu carentia lætentur. vel aliter: per cælos, cælestes angelos intellige: per terrā ve- rō, terrenos homines: & per mare, nautas ipsos, aut mariti- mos quoscūque homines: hoc est, insulanos: per cāpos itē, agricolas: & per ligna sylvarū, arborū incifores, eosque qui syluas incolit & mōtes. Vel aliter: per cælos, eos intellige qui cælestia meditantur: per terrā verò, eos qui terrena tan- tum curant: item per mare, eos qui amarā impietatē sectan- tur: per cāpos etiam resupinos quoslibet homines, & carnis passionibus subiectos: & denique per ligna sylvarū, duros, rudesque, & infructuosos ad virtutem homines. Hi omnes etenim, Christi incarnatione, ad illius fidem inuitati, dele- ctatione atque voluptate maxima replebuntur.

*Quoniam uenit iudicare terram.* Duplici, inquit, afficien- tur gaudio, & quia veniet ad dirigendum orbem terræ, & quia rursus veniet ad iudicandam terram, & ad retribuē- dum unicuique secundum opera sua, & ad liberandum ele- menta ab incorruptione.

*Iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in veritate sua.*  
 Per orbem terræ, gentes intelligit, in orbe habitantes: per populos verò, ipsos Iudæos, vel per orbem terræ & per populos, idem æque significat. Populos autem in plurali numero diximus ob generationum diuersitatem. Iudicabit autē Christus in iustitia, hoc est iustè: quia non est personarum acceptor: & in veritate iudicabit veluti is, qui omnia exactissimè nouit.

*Ipsi Dauid quando terra eius constituta est.*

καθ' ἑαυτοῦ.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud Hebræos. Hanc autem inscriptionem LXX. ei imposuerunt, quam arbitrati sunt illius argumentū continere. Ipsi enim Dauid ideo inscripserūt, quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex genere Dauid. Et aliter: Dauid interpretatur manu fortis, unde per manu fortē, ipsum propriè Christum intelligimus, qui omnipotēs est. Quando terra eius constituta est, hoc est, quando pacem & tranquillitatem habuit, liberata à dæmonum tyrannide. Domini enim, inquit, terra, & plenitudo eius. Tunc enim hic psalmus Christo uerè accommodatur, tametsi multo tempore antea fuisset compositus.

PSALMVS 96.

**D**ominus regnauit exultet terra. De hoc verbo regnare diximus in superiori psalmo. Regnauit autem dominus destructo dæmone, & peccato, qui antea in orbe regnabant: de exultatione terræ, ibi etiam dictum est.

*Latentur insulae multae.* Ecclesiae nimirum quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab amara & saluginosa, ut ita dicam, infidelitate, insularum instar, eleuatae sunt, quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen, ac solidam in rege suo Christo stabilitatem habent. vel per insulas, simpliciter fidelium omnium animas intellige: & per terram, nouam creaturam.

*Nubes & caligo in circuitu eius.* Per nubem & per caliginem, assumptam carnem intellige, quæ diuinitatem occultabat. similia penè verba ea sunt, quæ habentur in psalmo decimosextimo: posuit tenebras latibulum suum, in cir-

cuitu eius tabernaculum eius.

*Iustitia, & iudicium directio throni eius.* Throni eius, pro regni eius dixit, quod regnum ipse Christus regnans direxit. κατ' ἑαυτοῦ. illud autem verè fuit iustum iudicium, quo & tyrannum dæmonem destruxit, & oppressum tyrannide humanum genus saluauit. vel aliter: per iustitiam, in vniuersum omne virtutis genus intellige, & per iudicium rectitudinem ac discretionem: quæ omnia regnante Christo didicimus.

*Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Hæc verba pertinent ad tempus vniuersalis iudicij, quod & propheta Daniel prospiciens dixit: fluius ignis trahebat gradens ante eum. Christi verò inimici omnes sunt, qui inimico eius diabolo obtemperant: in circuitu autem eius, hoc est, vndique, atque ex omni parte.

*Illuxerunt fulgura eius orbi terræ.* Apostoli nimirum, qui ἱφ' αὐτῶν. veræ lucis participes effecti sunt, ac veluti astra quædam coruscantia omnibus apparuere, & ad quos à Christo dictum legimus: vos estis lux mundi. suntque consona hæc verba illis, quæ in præallegato psalmo habentur, ibi: carbones succensi sunt ab eo.

*Vidit, & commota est terra.* Vidit huiuscemodi fulgura, & exultauit. vel commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, & à tenebris ad lucem. vel commota est, ut melius stabiliretur. siquidem artifices prius commouere omnia ea solent, quæ volunt renouare. ideo de Paulo & Sila in Actis dictum legimus, ex impiorum persona: hi concusso vniuerso orbe huc veniunt.

*Montes quasi cæra liquefacti sunt, à facie domini, à facie domini totius terræ.* Per montes figuratè ipsos dæmones intelligit, quia elati, atque in altum quodam modo eleuati sunt, & arrogantes, steriles item ac rigidi & præcipitiis ac præruptis locis referti. dictum est etiam in psalmo sexagesimosextimo, quod quemadmodum liquefcit cæra à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie dei: ibi vide.

*Annunciauerunt cæli iustitiam eius.* Per cælos, prophetas aut Apostolos intellige, qui cælestem vitam ac conuersationem optimè colebant: & dum ait annunciaffe eos iustitiam eius, hoc intelligit, quod non solis Iudæis aperta sit dei cognitio, quinimmo & ipsæ etiam gentes ad veritatis cogni-

tionem vocatae sint. vel iustitiam aliter expone prout superius diximus, exponendo illa verba: iustitia & iudicium directio throni eius. vide etiam in psalmo xli x. ibi, euangelizauit iustitiam in ecclesia magna.

*Et uideant omnes populi gloriam eius.* Admiranda nimirum illius opera, propter quae glorificatus est.

*Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in idolis eius.* Erubescant cum tanta ac talia opera a deo sint gesta. vel erubescant, dum de idololatriae errore redarguantur.

*A dorate deum omnes angeli dei.* Et alij quidem domino, secundum carnem nato, laudent eum dicentes: gloria in altissimis deo: alij uero seruiliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit a diabolo: & alij ascendent illi in caelum praecuntes inferuiant, & clamant tollite portas principes uestras, &c.

*Audiuit & letata est Sion.* Audiuit Sion caelos annunciantes, ea quae ad Christum pertinebant. vel noua Sion, uniuersalis nimirum ecclesia audiuit & letata est.

*Et exultauerunt filiae Iudaeae.* Filiae Iudaeae olim dicebantur esse particulares illae synagogae, quae in variis erant oppidis ac ciuitatibus prouinciae Iudaeae & Iudaeorum imperio subditis: nunc autem per filias Iudaeae hoc est, per filias uniuersalis ecclesiae, omnes & singulas intelligimus ecclesias, quae in variis sunt mundi locis, tanquam ab uniuersali illa matre procreatas. & quia Sio interpretatur, specula, & Iudaea confessio, recte possumus tam per Sion, quam per Iudaeam ecclesiam ipsam intelligere, quia speculationibus uacat, & ueritatem contemplatur, & quia confitetur & condignas deo gratias agit: uerum si queris, cuius rei gratia letata sit Sion, & quam ob causam filiae Iudaeae exultauerint, audi quae sequuntur.

*Propter iudicia tua domine.* Quia scilicet iusto tuo iudicio unicuique reddes iuxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus uero aeterna supplicia.

*Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram.* Dominus super omnem terram. vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super caelum.

*Valde exaltatus es super omnes deos.* Eos, scilicet qui dii reputantur. & illi quidem falso exaltati sunt, atque ob errorem, tu autem uere exaltatus es, ob summam tuam potentiam.

quanto igitur ueritas errore maior est, tanto etiam tua sublimitas illorum altitudinem superat. exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse. conatur autem his uerbis propheta summam dei altitudinem exprimere, ualde exaltatum eum esse dicens, super omnem terram, & super omnes deos.

*Qui diligitis dominum, odite mala.* Odit enim deus malos, & diligit bonos.

*Custodit dominus animas sanctorum suorum.* Eorum nimirum, qui deo dicati, atque ei sanctificati sunt.

*De manu peccatoris liberabit eos.* Quoties nimirum oppressi fuerint, uel lesi: peccator autem proprie est diabolus, ueluti delictorum omnium author.

*Lux orta est iusto.* Lux uerae lucis, lux inquam spiritualis, dirigens eum in omnem ueritatem. uel lux contemplationis exorta est qui in actionibus suis iustitiam seruat.

*Et rectis corde letitia.* Laetitia, hoc est, spiritualis consolatio.

*Latamini iusti in domino.* Omnibus aliis mundi uoluptatibus expulsis, ueluti falsis, similis fere sententia habetur in fine psalmi quadagesimisecondi. ibi: latamini in domino & exultate iusti, ubi uide.

*Et confitemini memoriae sanctificationis eius.* Gratias, inquit, ei agite memoria repetentes diuinam illam sanctificationem, qua sanctificati estis. uel confitemini antiquas omnes iniquitates uestras, dum tantam dei munditiam, ac puritatem animo reuoluitis, cum inter homines nullus omnino mundus sit. possunt & praedicta omnia a uersiculo illo: ignis ante ipsum praecedet, usque ad uerba illa: audiuit & letata est Sion: de secundo Christi aduentu intelligi. illuxerunt, inquit, fulgura eius orbi terrae, Christo nimirum rursus a caelo descendente: nam quemadmodum fulgur exit ab oriente, & uenit usque in occidentem, sic erit aduentus filij hominis. quod si Solem tunc obtenebrandum esse affirmamus. & Lunam non daturam lucem suam, stellasque casuras a caelo, unde nam aliunde illuminabitur mundus, quam a Christo? uide autem terra eius descensum, & commota est ob timorem. uel commota est, mortuis illico resurgentibus. Montes autem sicut cera liquaefacti sunt, & dissoluti, commutatis elementis. de his etiam uerbis diximus in psalmo septuagesimo quarto, ibi: liquaefacta est terra. Annunciauerunt etiam

cęli iustitiam eius, hoc est, sublimes, atque alti cęlorũ instar, prophete olim annunciauerunt, quod deus iustus est iudex: & tunc, hoc est, in illo iudicij tempore, viderunt omnes populi gloriam eius, exeuntis nimirum in gloria patris, sicuti & ipse nos docuit. deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, vt pudore suffundantur, atque erubescant: angelis etiã iubet, vt adorent eum, sciens nimirum vtrunque futurũ esse. ipsis etenim angelis Christum adorantibus, cęteri omnes etiam facillẽ adorabunt: quia iuxta Apostolum omne genu ei flectitur, caelestium, terrestrium, & infernorum.

*Psalmus ipsi David.*

*Hic psalmus qui utrũque simili modo Christi aduentum pertrahat, cognitionem quandam, seu familiaritatem retinet cum proximo præcedenti, quemadmodum & ille ad alium qui præcesserat.*

PSALMVS 97.



*Antate domino canticum nouum.* Consimilis versiculus habetur in psalmo octogesimo quinto, vbi exposuimus.

*Quia mirabilia fecit dominus.* In nouis rebus nouo cantu opus est: sed quid nouũ magis aut magis admirandum est, quã quod deus carnem assumpserit, quod pati voluerit, atque alia fecerit, quæ ex sacro docemur euangelio?

*Saluauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius.* Illius dextera atque illius brachium, hoc est, diuinum illud auxilium, quod & dextrum accommodum omnibus esse solet, & potens, saluauit, hoc est, recuperauit eum populum, siue eos omnes, qui ab inimico olim captiui, ac serui tenebantur. dexteram enim & brachium, ita exponi alibi diximus in psalmo trigesimo tertio, ibi: sed dextera tua & brachium tuum. Aliqui verò intelligunt, quod deus saluauit ipsum hominẽ qui perierat: atque hoc admirandum illud opus esse dicunt, quod rebellem ac perditum seruum dominus, passione ac morte sua, saluauerit.

*Notum fecit dominus salutare suum.* Manifestam fecit deus illam salutem, quæ ab eo est. incarnationem nimirum suam, vel salutare consilium suum. non veni enim, inquit, vt iudi-

cem mundum, sed vt saluem mundum.

*In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.* Verba hæc ad prioris dicti declarationem dicta sunt. In omnem enim terram exiuit sonus apostolorum, qui vniuersis gentibus salutem illam prædicauerunt, quam Christus operatus est. iustitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo nonagesimo secundo. Possumus etiam intelligere quod dominus notum fecerit salutare suũ prophetis, & quod reuelauerit iustitiam suam gentibus.

*Memor fuit misericordiæ suæ ipsi Iacob, & veritatis suæ domui Israel.* Cum olim deus patriarchæ Abraham promisisset, illius se generationis miserturum esse, & iuramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ huius misericordiæ, ac confirmatæ veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit nouo Iacob, atque erga domum noui Israel, erga generationem dico Christianorũ. Fidelis etenim populus meritò Iacob dicitur, & Israel veluti maligni dæmonis supplantator & victor, & tanquam is, qui interioribus animæ oculis, quantũ humana patitur fragilitas, deum contemplando intuetur. Iacob quippe interpretatur supplantator, & Israel, mens videns deum.

*Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri.* Illud, inquam, salutare, quod coram eis per apostolos reuelatum est, vt supra declarauimus.

*Iubilate deo omnis terra.* De iubilatione dictum est in psalmo nonagesimo quarto, in secundo versiculo.

*Cantate, & exultate, & psallite.* Cantate canticum nouũ, vt dictum est, & exultate tanquam liberati à captiuitate, & psallite ad demonstrandam lætitiã & gaudium vestrum.

*Psallite domino in cithara, in cithara, & uoce psalmi.* Per citharam iuxta anagogem factiuas virtutes intellige, per vocẽ vero psalmi, ipsam contẽplationem. glorificate dominum, inquit, bene operando, & diuina mysteria contemplando.

*In tubis ductilibus, & uoce tubæ corneæ.* In euangelicis nimirum præceptis, quæ tubæ quidem plurali numero dicuntur, quia quatuor sunt euangelia: & tuba, singulari, quia tametsi quatuor dicantur euangelia, seu potius quatuor euangelistæ, concordia tamen ac virtute vnum atque idem est euangelium. Et ductiles quidem has tubas dixit, veluti à sancto

ἐμνήσθηται  
Ἰακώβ.

Ἐσωσθη  
αὐτὸν ἡ δε-  
ξτέρα αὐτοῦ.



σς ζοηρδμ. spiritu fabricatas, atq; actas, corneam verò quasi animatam. Corneæ etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

*Iubilare in conspectu regis domini.* De iubilatione sæpius dictum est.

*Commoueatur mare & plenitudo eius, orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo.* Per cōmotionem etiam hoc loco exultationē intelligit, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi: lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo. Vide, quæ illic exponendo diximus. Per plenitudinem verò maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud replent: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiā, atque ad gaudium aduocentur.

ἐπι τὸ &υ-  
70. *Flumina plaudent manu simul.* Flumina, inquit, vnā, hominum instar, qui inuicem cōgaudeant, quasi manibus quibusdam applaudēt: ac si diceret: ipsa etiam flumina exultabunt, tanto vniuersali gaudio adueniente: iuxta anagogen, per flumina, eos homines intelligere debemus, qui potabiles aquarum latices, & perpetuos doctrine fluxus habent, de quibus à domino dictum est: si quis crediderit in me, flumina de vētre eius fluent aquæ viuentis: vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad ecclesiam confluunt.

*Montes exultabunt d'facie domini, quoniam uenit.* Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo nonagesimo quinto exultasse etiam legimus ligna sylvarum: iuxta anagogen, mōtes, prophætæ sunt, ob contēplationum nimirum sublimitatem. Exultabunt autem, videntes q̄ omnia ea quæ prædixerunt, re ipsa euentum suum consecuta sunt.

*Quoniam uenit iudicare terram, iudicabit orbem terræ in iustitia, & populos in rectitudine.* Omnia hæc exposita sunt in psalmo nonagesimo quinto. vbi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate tua: ita vt idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicumque enim verax fuerit, rectus etiam erit, & contrā, quicumque rectus, verax.

*Ipsi David psalmus.*

*Est etiam hic psalmus apud Hebræos absque inscriptione. Illa enim uerba, ipsi David, addita fuerunt à septuaginta, ut annotauimus in inscriptione psalmi nonagesimi sexti.*



**D**ominus regnauit, irascantur populi. Scribit Matthæus, quòd nato domino, Magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: vbi est qui natus est rex Iudæorum? quòdque audiens ea Herodes rex, turbatus est, & vniuersa Hierosolyma cum eo. Hoc igitur mysterium præuidens beatus David, dicit: Dominus rex natus est. Ipse enim dominus de se dicebat, tu dicis, quia rex sum ego, ego in hoc natus sum, &c. irascantur igitur Iudæorum populi.

*Qui sedet super Cherubim.* Ille, inquam, dominus regnauit, qui sedet super Cherubim, vt in septuagesimonono psalmo declaratum est, ibi: qui sedes super Cherubim manifestare.

*Commoueatur terra.* Iudæorum nimirum regio, quæ turbata est, vt iam diximus. Vel commoueatur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis verò ad pietatem, atque ad religionem commutatis.

*Dominus in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos.* Iuxta historiam Christus magnus fuit in Hierusalem, docēs & efficiēs miracula. Egrediebatur enim, inquit, fama de eo. Item alibi: Exiit fama eius statim in oēs finitimas regiones. Et rursus: Exiit fama eius in totam Syriam. Iuxta anagogen verò, magnus est dominus in ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem ecclesia non immeritò specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (vt ait apostolus) non terrena solum, sed cælestia contēplentur. In hac igitur ecclesia specula Christus excelsus est super omnes homines, vt pote qui non tantum homo est, sed etiam deus. Vel magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, vt sit sensus, q̄ Christus magnificatur inter Iudæos, & inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circuncisione sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod ait: super omnes, non solum significat supra omnes, sed etiā in omnibus.

*Confiteantur nomini tuo magno.* Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini diuinitatis tuæ. Donauit enim deus assumptæ humanitati nomen, quod est super omne nomen. Vel confiteantur nomini tuo, non curiosè inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.

ὁ καθεζόμενος  
vos.

σκαλευθήτω

ps. 84. p.

*Quoniam timendum & sanctum est.* Timendum quidem inimicis dñi eos eiicit, & flagellat, sanctum verò domesticis ac beneuolis, quos sanctificat & mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu loquitur, quod timendum etiam, & sanctum est, vt iam diximus.

*Et honor regis iudicium diligit.* Dignitas atque auctoritas regis diligit iustitiam. Atque ideo & præsto iis aderit, qui tyrannide opprimuntur, & ipsum etiam tyrannum dæmonem destruet.

*Tu parasti directiones.* Tu legem dedisti, in qua directiones sunt, & rectitudines.

*Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.* Idem nunc & manifestius repetit. Tu, inquit, iudicium fecisti, & iustitiam in generatione Iacob, in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam

*Exaltate dominum deum nostrum.* Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obseruatione. Si enim blasphemari dicitur in gentibus deus propter eos qui diuina spernunt mandata, perspicuum fit, q̄ contra, magnificari dicitur propter eos qui illa obseruauerint.

*Et adorate scabellum pedum eius.* Scabellum pedum Christi, vt dei, terram esse legimus: cælum, inquit, thronus mihi est, & terra scabellum pedum meorum. Scabellum verò pedum Christi, vt hominis, montem Golgotha esse dicemus, in quo fuit crucifixus: vel ipsam etiam crucem, in qua illius pedes clavis confixi sunt.

*Quoniam sanctus est.* Propter diuinitatem nimirum, quæ sanctificat. Sanctus verò ipse cum sit, huiusmodi etiam scabellum sanctificauit. Et quoniam iustos omnes sanctos quoq; appellare solemus, ostendit deinceps quanta sit differentia inter Christi atque inter illorum sanctitatem, dicens.

*Moyse & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius: inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos.* Hi omnes, inquit, ministri illius erant, & serui. Moysen verò dicit, vt legislatorem, Aaron verò vt primum inter sacerdotes, & Samuelem tanquam principem inter prophetas. Vel per Moysen Aaron, & Samuelem, eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes. Nam & in Ezechiele dicens:

dominus: si gladium induxero super terram, & inuenti fuerint in ea Noe, Iob & Daniel, in his non veniet gladius: non illos significare voluit, qui multis iam annis mortui erant, sed per ea nomina illos significauit, qui eorum vitam ac conuersationem fuissent imitati.

*In columna nubis loquebatur ad eos.* Ad Moysen nimirum, atque ad Aaron. Atqui ad solum Moysen deus loquebatur, verum hæc est quædam figura quæ Syllepsis dicitur, eo q̄ alterum cõprehendat. Nam & apostolus cum omnes conuinceret, qui per fidem crediderunt, collectim demum addidit: qui per fidem vicerunt regna, & quæ sequuntur. Vult enim propheta nunc illud nobis dicere, q̄ hic Christus est ille deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

*Quoniam custodiebant testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit illis.* Eius enim Christi erant testimonia omnia, & mandata legis, quæ illis data sunt.

*Domine deus noster, tu exaudiebas eos.* Tu ille es, qui tunc eos exaudiebas.

*Deus tu propitius fuisti eis.* Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, a quo fueras irritatus, vel pro seipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam & Moyses deum irritauit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, & Aaron, quando vitulum fabricauit.

*Et ulciscens in omnes adinventiones eorum.* Vlscisci posuit hoc loco, pro auxiliari. Et adiuuans eras, inquit, hoc est, adiuuabas, omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras vlsciscens omnes eorum adinventiones, intelligendo in passiuo sensu, hoc est, omnes adinventiones, quæ aduersus illos compositæ ac structæ fuissent.

*Exaltate dominum deum nostrum.* De hoc iã superius dictum est.

*Et adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus est dominus deus noster.* Mons eius sanctus, Iudæis quidem terrestris dicitur Sion, nobis verò cælestis. de qua apostolus Paulus dixit: accedite ad Sion montem, & ciuitatem dei viuentis Hierusalem cælestem. Vel per montem sanctum, ecclesiam intellige, propter dogmatum nimirum & conuersationis eius sublimitatem. Adorate, inquit, igitur Christum in ecclesia. Atque hæc propheta dicit, seipsum nobis coniungens: vel ita fieri iubet ex fidelium persona.

*Psalmus ipsi David in confessionem.*

*Hanc inscriptionem septuaginta etiam apposuerunt, cognoscentes ex psalmi uerbis, cum Christo uerè manu forti ac descendenti ex sanguine David dedicatum fuisse, cui mandat, ut inscriuamus, & confiteamur.*

PSALMVS 99.



*V*bilate deo omnis terra. Huiusmodi uerba habuimus etiam in psalmo XC VII.

*Seruite domino in lætitia.* Seruite ei qui liberauit uos à dæmonum seruitute, & in lætitia, quia à tanta erepti estis tyrannide, & effecti digni, qui tantum dominum habeatis.

*Introite in conspectu eius in exultatione.* Ingenuè illum colite cum gaudio & lætitia.

*Scitote quoniam dominus ipse est deus noster.* Cognoscite, inquit, à prophetis, ea quæ de illo scripta sunt, & ab ipsis etiam operibus addiscite, quòd dominus Iesus ipse est deus noster.

*Ipsè fecit nos, & non ipsi nos.* Tametsi patres, ij esse uideantur, qui filios faciunt, re uera tamen deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorum est causa, parentes uero coadiutores tantum, ueluti qui diuino illi inscriuunt mandato, quod est à principio. Atque ideo multos uidemus optantes procreare filios, qui tamen minimè id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quæ uiro suo dicebat: da mihi filium, prudenter ac dogmaticè maritus respondit: nunquid ego sum tibi pro deo, qui priuauit te fructu ventris?

*Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.* Vidimus etiam huiusmodi uerba in psalmo XC I I I. & licet ibi populus pascuæ scriptum sit, & oues manus eius, nulla hinc tamen sensus differentia constituitur.

*Introite in portas eius in confessione, in aulis eius in hymnis.* Quemadmodum primò ingredi oportet portas, & deinde aulas, ita etiam primò confiteri oportet peccata, & deminceps laudare deum: ut lingua per confessionem expurgata, puræ ac mundæ laudes offerantur deo. Portæ autem & aulæ Christi variæ sunt, quæ in in uniuerso habentur orbe ecclesiæ, ueluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiam diximus in psalmo octogesimo tertio.

*Confitemini*

*Confitemini illi, & laudate nomen eius.* Tandem uidetur repetere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac ferè lectorem uirgere. Vel per confessionem gratiarum actionem intellige: gratias deo, inquit, condignas agite, pro tantis ab eo in uos collatis beneficiis, & illius nomen laudate, qui redemit uos.

*Quoniam bonus dominus in seculum misericordia eius.* Bonus utpote compatiens. Aeternam uero esse dicit illius misericordiam, & non tantum ad humanæ uitæ tempus, sed perpetuò durare.

*Et usque in generationem, & generationem ueritas eius.* Veritas, inquit, sermonum eius perpetua est. Vel non tantum antiqui populi generationem, sed in generationem quoque noui populi.

*Psalmus ipsi David.*

*Beatus Iostas summa uirtute præditus fuit, & summa pariter cum uirtute regnum administrauit: quod præuidens Propheta noster David, præsentem psalmum cōscripsit, quo probatissimam tanti regis uitam, ex eius persona narrans illam tanquam rectè cuiusdam conuersationis exemplar, omnibus imitandam proponit.*

PSALMVS



*M*isericordiam & iudicium cantabo tibi domine. In cantum, inquit, tibi offeram, misericordiam & iudicium tuum, canens nimirum quemadmodum in præsentem uitam misereris & iudicas in futura: Vel canens quòd misericordia tua iudicio non caret, nec iudicium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ cantu meo laudauero, aliorum scilicet miserendo & rectè alios iudicando.

*Pfallam, & intelligam in uia immaculata.* Irreprehensibilis incedens pfallam & intelligam. Oportet enim pfallentem intelligere, quid pfallat, aut cantet. Per immaculatam autem uiam intelligere possumus uirtutes illas quæ actione perficiuntur: pfallere uero pro cōtemplari: uel pfallere, pro operari per uirtutem, intelligere autem pro contemplari: quorum utrumque in immaculata, atque irreprehensibili uia perficitur.

*N*

*Quoniam uenies ad me.* Ad me, inquam, qui ideo immaculatus, atque irreprehensibilis ambulo, pfallo, & intelligo, ut te fruatur. Vel quādo uenies ad me, qui aduentum & praesentiam tuam ardentissimus concupisco, iuxta illud: si quis diligit me, & uerba mea seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus.

*Perambulabam in innocētia cordis mei, in medio domus meae.* Versabar, inquit, in munditia cordis.

*Non proponebam ante oculos meos rem iniquam.* Neq; ante corporeos, neq; ante animi oculos, hoc est non sustinebam videre aut cogitare iniquum aliquid.

*Faciētes transgressionem odii.* Eos nimirum homines, qui, quod iustum est, transgrediuntur, siue id ad homines pertineat, siue ad deum.

*Non adhaesit mihi cor peruersum.* Recto enim peruersum non congruit.

*Declinantem a me malignum non cognoscebam.* Neq; enim malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, ut omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur, & recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versiculus de diabolo: ut sensus sit. Daemoni ad me accessum nullum dedi atque idcirco non contigit, ut aliquādo a me declinare, hoc est recedere eum cognoscerem.

*Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.* Tanquam malis praeditum moribus, atque illiberalem, ac ueluti canem latenter mordentem. Secretò autem, hoc est, clam, ideo apposuit: quia his qui praesenti detrahit, minus peccat, cum is qui praesens est, ab irrogata infamia se tueri possit.

*Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam.* Hoc est, non degebam cum eo. Per oculum autem superbum, quem cunque superbum hominum intelligit, ueluti a parte totum, & simili modo, per insatiabile cor, auarum hominum, utrunq; uerò deinceps uno sermone comprehendit, dicens: cum hoc non edebant.

*Oculi mei ad fideles terrae ut sedcant mecum.* Ad eos nimirum, qui ob rectam eorum conuersationem effecti sunt digni, ut essent fideles. Vel fideles nunc bonos omnes appellat, iuxta quod a Salomone dictum legimus: uirum autem fidelem inuenire labor est. Nam quod bonum est rarum est: huiusce-

modi, inquit, hominibus ego adhaerebam, & cum eis confidebam.

*Ambulās in uia immaculata, hic mihi ministrabat.* Ministris, inquit, usus sum, quorum uita esset irreprehensibilis, decet namque non amicis tantum, sed & ministris uti bonis.

*Non habitabat in medio domus meae, faciens superbiam.* Superius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro.

*Qui loquitur iniusta non direxit in conspectu oculorum meorum.* Non direxit, hoc est, perficere non potuit, quod optabat, nec coram me prosperè processit.

*In matutinis interficiebam omnes peccatores terrae.* Matutino tempore cum nulla uini aut irae ebrietate detinerer, quādo cogitatio mea decipi non poterat. Erra autem peccatores dixit non ut totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiā, non una omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

*Ut exterminarem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.* Interficiebam autem eos ut exterminarem iniquos omnes ea nimirum ratione, ut ipsa iniquitas, poenarum austeritatem cernens, caecetur ac deleatur. Iuxta Anagogen, per terram, per corpus ipsum intelligimus, & corporalia omnia, tanquam terrena. Huius autem terrae peccatores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit tempore, quādo in anima mea oriebatur sol sancti spiritus (huc enim appellare possumus intellectualem matutinum) interficiebam omnes, affectuum meorum cogitationes, quae ex terreno corpore atque ex materialibus aliis rebus nascuntur. Per domini uerò ciuitatem, animam intellige, tanquam sancti spiritus domum.

*Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, et effuderit preces suas coram domino.*

ὁταν δεικ  
δρασαν η  
ερχει

*Pauperē hoc in loco eū appellat, qui diuino indiget auxilio. Huic etenim oratio accommodatur praesentis psalmi, quoties ob uisibiliū seu inuisibiliū hostium pugnam in anxietate fuerit constitutus, et orationē suā obtulerit corā deo. Effundā enim, inquit, in conspectu tuo preces meas, quod magis etiam declarans adiunxit: afflictionē*

μαρτυρ  
ει.

καρδια  
ουραβη.

meam coram eo annuntiabo: tamen si ex primo proposito pro seipso propheta hunc psalmum conscripserit, eo nimirum tempore, quo persecutione passus est. tunc etenim et tristis fuit, et deum rogauit dicens.

PSALMVS CI.



**D**omine exaudi orationem meam et clamor meus ad te ueniat. Per orationem, oris verba intelligit, & per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamore, fletum dixit. Venire autem ad deum dicitur huiusmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. Auditur autem, quando placet.

Ne auertas faciem tuam a me. Ne me auertas, quaeso, ut indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quacunq; die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunq; die inuocauero te, uelociter exaudi me. Non tantum nunc, sed per totam vitam, de inclinatione uero auris dei, dictum est in psalmo decimosexto, ibi: inclina aurem tuam mihi, &c.

Quoniam defecerunt sicut fumus dies mei. Cito, inquit, exaudi me, quonia anima mea iam defecit. Alibi etiam dicit, uelociter exaudi me, quia defecit spiritus meus. Defecerunt, inquit, sicut fumus dies mei, & anni uitae meae, fumi instar, cito pertransierunt & iam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Symmachus pro cremio, torrem dixit, Ossa, inquit, mea instar torris aruerunt, tentationum nimirum igne combusta: iuxta Anagogen. Ossa sanctiores illae cogitationes sunt, quae animam fortificant, & regunt: quae si tentationum igne accensae sint, debiles fiunt.

Percussus sum, ut herba, et aruit cor meum. Quemadmodum herba percussa tabescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo contabui, nulla consolatione inuenta, quae flammam meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panem meum. Prae huiusmodi, inquit, mœstitia omnem cibi appetitum abieci. Antiqui enim appetitum cibi memoriam appellabant, & appetitus priuationem, cibi obliuionem.

A uoce gemitus mei adhæsit os meum carni meae. Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quae est inter carnem, & ossa, aliqui carnem dictam esse intelligunt, pro cute: ac si

diceret, quod consumpta praeter merore omni carne, quae intermedia erat, cutis ossibus coniuncta sit.

Similis factus sum pellicano solitario. Fugiens nimirum multitudinis conuersationem, & solitudinem quaerens. Est autem pellicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Hoc animal natura timidissimum est: atque ideo undecunque fugiens in domorum ruinis commoratur. Ego, inquit, ueluti nycticorax in desertis, ac solitariis locis uersor. A iuuenis nycticoracem in domiciliis, seu tuguriis degere, ac nocte clamare praeter formidine, atque ideo hoc nomine a Graecis appellatur quod nocte clamet. non secus igitur de nocte ad deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

Vigilaui et factus sum sicut passer solitarius in tecto. Vigilat namque & ipse passer praeter formidine, & solus in tecto degit: uel tantum in tectis manet.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi formidinem, & miseriam omnes illi, qui persequebantur me.

Et qui laudabant me, aduersum me iurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum iurarunt aduersum, iuramento, scilicet confirmantes conspirationes, atque insidias illas, quas in me moliebantur: uel calamitates meas in iuramentum redigebant, uerbi gratia: sic nos non patiamur ea, quae ille patitur, neque efficiamur, ut ipse est. Quidam uero haec uerba dicta esse intelligunt, ex persona Christi, ita ut sit propheta de Petro qui iurauit se non nouisse hominem.

Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. Si aliquando cibi memineram, & panem cinere aspergebam, & potum meum miscebam fletu, ut facere solent illi, qui in summis constituti sunt calamitatibus, & non sustinent uel cibum ipsum sibi absque tristitia adferri. Vel cinerem quidem pro pane manducabam, potum uero in fletu miscebam, hoc est, lachrymas miscebam pro potu: hoc autem faciebam, cum alij omnes cibum sumerent, atque hilares essent. Tunc etenim ego in faciem procumbens, & lugens ore ipso puluerem attrahebam, qui uento aut spiritu attolebatur: atque hoc pacto miscebam eum cum lachrymis. Huiusmodi autem uerbis, uitam suam mœstitia plenam esse iudicauit, dictum est autem saepius, quod dictiones,

quia, & quoniam, aliquando causam reddunt, aliquando cōfirmant & aliquando pro fus abundant, seu per modū quendam ponuntur narrationis, vt hic.

*A facie iræ tuæ & indignationis tuæ.* Hæc mihi contigerūt ab ira tua, quoniam mihi iratus fuisti. Es autem iratus, quia peccatis te meis irritaui. Per faciē verò iræ, ipsam iram circumloquendo dixit.

*Quoniam eleuans confregisti me.* Olim me in altum eleuasti, cum mea omnia bene se haberent, sed postea confregisti me, à pristino me statu decidere permittēs. Simile illud est: Exaltatus autem humiliatus sum.

*Dies mei, sicut umbra declinauerunt.* Cito pertransierunt. Alibi etiam ait: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt. Umbra etenim breui extinguitur.

*Et ego quasi herba exarui.* Huiusmodi verba etiam superius vidimus, verūm illic quidem, cor suum, hic verò totum se ait exaruisse.

*Tu autem domine in seculum permanes.* Ea quidem quæ ad me pertinent hoc est, humana omnia huiuscemodi sunt, mutabilia nimirum, atque inæqualia, tu autem domine æternus es, atque immutabilis.

*Et memoriale tuum in generationem, & generationem.* Hoc est, æternum. Vel in generationem veteris populi, & in generationem noui populi.

*Tu exurgens domine miseraberis Sion.* Iuxta sensum qui magis præ manibus videtur esse, hæc est prophetia de terrestri Hierusalem, qua prædicatur quòd impleto illo tēpore, quod à deo captiuitati Iudæorum determinatum est, deus rursus miserabitur Sion, quando tempus diuinæ protectionis aduenerit: tempus, inquam, quod etiam fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia intelligenda sunt: sed iuxta altiorem sensum prophetia hæc est de noua Sion, id est, de ecclesia fidelium: vel quia tu resurgens à mortuis miseraberis Ecclesiæ Apostolorum, atque ei auxiliaberis.

*Quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus.* Tempus, inquam, quod auxilium exoptulat, cū omnes iam aduersum eam insurgant & bellum moueant.

*Quoniam probauerunt serui tui lapides eius, & pulueres eius miserabuntur.* Quia Apostoli parauerunt lapides ad ædifi-

cationem ipsius Hierusalem, eos nimirum lapides, qui stabiliiores & probatiores fuere ad religionē, & ad virtutē, & quorum mutua etiam aptitudo & conuenientia, spiritualis Ecclesiæ constructionem effecit. Idem etiam Apostoli cura ac studio suo digniorem reddent puluerem ipsius Hierusalem: quippe qui infirmiores quosque ac magis terrenos homines, suo fouebant auxilio.

*Et timebunt gentes nomen domini.* Propter signa & miracula, quæ ex sola nominis Christi inuocatione fiunt in ea.

*Et omnes reges gloriam tuam.* Gloriam tuam, quæ nascitur à potentia, intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus crediderunt, & simili modo per reges eos reges qui fideles fuerunt.

*Quia ædificabit dominus Sion.* Hoc est, verè ædificabit.

*Et videbitur in gloria sua.* Videbitur rursus in glorioso eius aduentu quando ueniet cum potentia & gloria multa, quemadmodum ipse dixit in euangelis.

*Respexit in orationem humilium.* Eorum scilicet qui humilia sentiunt: & veram animi humilitatem sectantur.

*Et non spreuit preces eorum.* Non despexit non repulit.

*Scribā ur hæc in generationē alterā.* Accipiatur, inquit, præsens oratio, seu hic præsens psalm⁹, qui inscriptus est, oratio ipsi pauperi & tradatur in generationē alterā, hoc est, in generationē noui populi, postquā antiquus populus, pphetarum verbis, quæ de Christo prædicta fuerat, credere noluit.

*Et populus, qui creatur, laudabit dominum.* Christum dico. Populus autem, qui creatur, nouus est populus, de quo dixit Paulus: Si quis in Christo est noua creatura. Et nō dixit, qui creatus est, sed qui creatur propter credentiū incrementum, quod ad ipsam vsque consummationem perseverabit. Creari autem dixit, pro immutari. Neque enim nouus populus creandus erat, sed in melius immutandus.

*Quoniam prospexit de excelsis sancto suo.* Prospexit superius quidē in cælo permanens, infernè tamē in terra uisus. Proprium enim est iis, qui desuper prospiciunt, manere in alto, & videri ab iis, qui inferius sunt. Uisus est autem per incarnationem Per excelsum autem sanctum, cælum ipsum intelligit, vel ipsam diuinitatis celsitudinem.

*Dominus de cælo in terram aspexit.* De cælo in terram de-

τοὺς λίθους  
αὐτῶν καὶ  
τὴν χυμὴν  
αὐτῶν.

δικολο-  
μῶσι.

γραφῆται  
ἐν αὐτῇ.

ὁ κτισθὲν  
νός.

ἦν ὁ ἐγγὺς  
ὁδὸς καὶ τὸ  
θυσίαν.

κατέλα-  
ξας.

ἐν ὁμοίᾳ  
τῶν δούλων

scendit. Per aspectum enim, illius aduentum denotauit.

*Vt audiret gemitus compeditorum.* Vt audiret, inquit, gemitum, quem iusti homines emittunt, pro iis qui peccatorum suorum innexi sunt cathenis.

*Vt solueret filios interemptorum.* Atque, vt solueret à peccati vinculis, & à dæmonū seruitute, eorum filios, qui in peccatis perierant.

*Vt annunciaret in Sion nomen domini.* Nomen nimirum patris, hoc est, quòd dominus deus, pater suus esset, & verus pater: atque ideo Christus etiam dicebat: manifestavi nomen tuum hominibus.

*Et laudem eius in Hierusalem.* Hoc est, honorem eius. Patris verò honor esse dicitur, ipsum nomen paternum. vel aliter: laudem illam intellige, qua Christus semper patrè laudabat, omnia illi perpetuò adscribens, & ab illo dicens, se missum esse. Deinde dicit, quando hoc factum sit.

*Dum conuenirent populi in unum, & reges ut seruirent domino.* Tunc inquam cum reges & populi ad eum conuenirent, vt per fidem ei seruitutem, & obsequium præstarent: ei dico, qui secundum diuinitatem verè, ac propriè dominus est. Tunc etenim Christus annunciauit nomen patris in Sion, & laudem eius in Hierusalem, quando isti omnes conuenerunt: vnde alibi consequenter ex Christi persona dicitur: in medio ecclesiæ laudabo te. Ecclesia etenim congregationem, & cœtum hominum significat. Per reges autem, ipsos apostolos intelligit, non solum, quia animi passionibus, atque affectibus regnarent, & cœtia dominarentur dæmonibus, sed etiam quia ab vniuerso orbe supra ipsos reges honorati sunt, & quia de eis dictum est in psalmo xxxiii constitues eos principes super omnem terram. Completa autem huiuscemodi prophetia, redit iterum propheta ad priorem consequentiam.

*Respondit ei in uia fortitudinis sue.* Inops ille & pauper, de quo in inscriptione psalmi dictum est, respondit, pro locutus est ei, ad quem oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter pro dicere, sicuti aliàs sæpe ponitur apud scripturam sacram. Per viam verò fortitudinis, illud tempus intelligit, quo vires adhuc aliquas habebat, nec dum eas amittere ce-

perat, tanta oppressus ac deiectus mœstitia.

*Paucitatem dierum meorum annuntia mihi.* Hæc similis videtur sententiæ ei quæ habetur in psalmo xxxviii. Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum. quis est, vt sciã quid desit mihi. Cernens, inquit me iam debilitatū esse, & malū hoc ingrauescere suspicor mediū mihi tempus vitæ superesse, quo circa indicari mihi illud opto, vt animæ meæ maiorem curam, ac sollicitudinem habeam.

*Ne educas me in dimidio dierū meorū.* Eductionē hoc in loco peregrinationē animæ appellauit, eductæ, scilicet, per aerē, vel eductæ à corpore. Per dimidiū verò dierū, imperfectiōnem, hoc est, infructuositatem dierū illorū appellat, qui sibi ad ferendos viriutū fructus statuti fuerant. Hac enim de causa, certi dies, vitæ hominū statuuntur, vt fructus ferant: precatur igitur nō mori in infructuositate, vt ita dicā, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius viuere, donec fructum aliquem adferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo lxi. vbi habetur, quod viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, vbi vide expositionem.

*In generatione generationum anni tui.* Per generationem generationum Hebræi idem intelligunt quod perpetuò. Complicat autem propheta inter orandū etiam dogmata de deo. Tu enim, inquit, diuinitate tua æternus es, quinimmo & supra ipsam æternitatem ac sempiternus.

*Initio tu domine terram fundasti.* Stabilisti, fecisti.

*Et opera manuum tuarum sunt cæli.* Cæli, inquit, efficaces potentiæ tuæ opus sunt. Per cælos autem ipsum primū cælum intellige, & firmamentum. In principio enim, inquit, fecit deus cælum & terram: & rursus, & vocauit deus firmamentum cælum.

*Ipsi peribunt.* Immutabuntur enim vt pote creaturæ.

*Tu autem permanes.* Immutabilis vt creator.

*Et omnes sicut uestimentum ueterascent.* Omnes, hoc est, vtrunque cælum: vel ipsa terra simul cum cælis, assiduo vsu & tempore uestimentorum instar ueterascent. Vsu enim & tempore vestes consumuntur.

*Et sicut opertorium uolues eos, & mutabuntur.* Inuolues dixit, pro coercebis, & contrahes, quod tanta, inquit, facilitate efficies, quāta quis opertorium aut palliū aliquod inuoluit

ὁ ἀκούσας

ἔλυσε αὐτά.

ὁ ἀναγγεῖλαι.

ἔλυσε αὐτά.

μὲν τὸς ἑπι-

τυναρχοῦν-

ταί.

ἔχουσ.

ἀναγγεῖλαι.

His autem verbis, summam Christi potentiam, ac robur cōstituit. quod autem superius dixit, peribunt, nunc ait mutabuntur, exponens nimirum, & declarans priora illa verba, & significans, quòd ipsi etiam cæli immutabuntur. ac renouabuntur, in incorruptionem. Atque ideo in huiusmodi sententiam Paulus dicebat, quòd præterit figura huius mundi: & Esaias, quòd cælum reuoluitur, vt liber. Sunt qui dicāt, ita exponendum esse hunc versiculum, quòd sicut opertoriū, seu amictus, cōpleto vsu destinato, inuoluitur, sic etiā & cælum, meliori vsu adueniente, in melius & ipsum mutabitur.

Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.

Et anni tui non deficiunt. Nam quemadmodum secundum diuinitatem cares principio, ita etiam fine. Per annos autem dei intelligere debemus perpetuitatem diuinæ essentiæ.

Filij seruorum tuorum habitabunt. Seruorum tuorum de quibus superius dictum est, quòd probauerunt serui tui lapides eius, apostolorum nimirum. Filij autem apostolorū ij sunt, quos per euangelium genuerunt: qui eorum filij ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis coniunguntur. Hi igitur habitabunt in Sion, hoc est, in ecclesia, cuius tu miserus es.

Et semen eorum in seculū dirigetur. Forum seruorū tuorum, vel semen filiorū seruorum tuorū. Semen verò, nō secundū carnem dixit, sed secundū virtutis ac pietatis successionē. Hoc igitur semen in æternū dirigetur, & præparabitur. Porta enim, inquit, inferni non præualebunt aduersus eam.

Psalms ipsi David.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eius principio facile dignoscitur.

PSALMVS 102.

Benedic anima mea domino. Gratias, inquit, ei age, eum lauda, & glorifica, qui me tantis ac talibus affecit beneficiis.

Et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Dū ait, omnia quæ intra me sunt, animæ vir-

tutes intelligit, considerationes nimirum, & cogitationes omnes: vel simul cum his, omnia ac singula sui corporis mēbra, hoc est, seipsum ex omni prorsus parte, iubet deo benedicere. Insuper & nomini sancto eius: cum hoc nomen omnes eos sanctificet, qui dignè illi benedixerint.

Benedic anima mea domino. Intensio est exhortationis, vel etiam simplex sermonis repetitio.

Et noli obtuisci omnes retributiones eius. Retributiones dixit pro, beneficia: atque ita Symmachus reddidit. Nam cum à deo multa acceperimus bona, & inobedientia nostra ei reddiderimus mala, ipse tamen rursus bona nobis retribuit. deinde ipsa connumerat beneficia.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in vnoquoque tuo delicto placatur, & propitius fit, si tamen singulorum delictorum pœnitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Animæ, scilicet & corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Qui redimit de corruptione vitam tuam. Ex animæ nimirum & corporis periculis. vel qui incorruptam vitam donat in resurrectione.

Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Te dico, qui cursum confirmasti, & fidem seruasti. In misericordia autem & miserationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus suis iustificatur. Si iniquitates enim, inquit, obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est: & rursus, quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio: & ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Commiscet enim deus misericordiam suā bonis operibus nostris, atque hoc pacto omnia supplet, in quibus nos deficimus.

Qui replet in bonis desiderium tuum. Hoc est, qui te bona sitiētē, bonis satiat, quidam desiderium hic tale intelligendū esse dicit, quale habuit Adam vt efficeretur deus: quod desiderium ipse Adam studuit explere in malis dum deo obediens non fuit: tuum verò, inquit, huiuscemodi desiderium implebit deus in bonis, propter tuam nimirum obedientiam. Horum igitur omnium donorum memor, inquit, ô anima benedic deo, qui tanta in te contulit beneficia.

Renouabitur ut aquila iuuentus tua. Iuuentus, inquit, seu

τὴν παρὰ-  
τασιν τῶ  
ἀνω δυν-  
στίον.

τὴν φθορὰς



adoleſcentia tua omnē illam ſenectutem depellet, omnemq; illum languorem, atque infirmitatem, quæ ab animi paſſionibus obuenerat: nec ſecus ea omnia depellet, atq; aquilæ veteres pennas deiiciunt. Et eodē pacto per pœnitentiã renouaberis, vt aquila renouatur, cui nouæ pennæ renaſcuntur.

*Faciens miſericordias dominus.* Subintelligitur verbū, eſt.

*Et iudicium omnibus iniuriam patientibus.* Iudiciū vltionis.

*Notas fecit vias ſuas Moysi.* Per legem quam ei mandauit. Per vias autem, diuinam voluntatem, ac mandata eius intelligit. Abundē autē diximus de his in pſalmo vigefimoquarto, ibi: Vias tuas domine demonſtra mihi.

*Filiis Iſrael uoluntates ſuas.* Primū ipſi Moysi, & per illum conſequenter vniuerſo populo.

*Miſericors & miſerator dominus, longanimis & multum miſericors.* Hęc expoſita fuerunt in pſalmo LXXXV. ibi: Et tu domine deus miſerator & miſericors, & quæ ſequentur.

*Non in finem irasceſtur.* Cūm facillimē reconcilietur pœnitentibus.

*Neque in ſeculum ſuccenſebit.* Eandem ſententiam repetit, ſed maſtantius.

*Non ſecundum iniquitates noſtras fecit nobis, neque ſecundum peccata noſtra retribuit nobis.* Veluti patiens, & multum miſericors. Eundem autem ſermonem de diuina miſericordia multipliciter reuoluit, demonſtrare cupiens, quod ſumma ea in nos deus vſus eſt.

*Quoniam ſecundum altitudinem cæli d terra, corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.* Quantum, inquit, eſt interuallum à cælo in terram, tantam ſtabiliuit deus oſtendere miſericordiam ſuper timentes ſe, immenſam videlicet, & quæ coniectari non poſſit. Hac autem comparatione propheta vſus eſt, cūm maius aliquod interuallum nō inueniſſet, quo in exemplum vteretur.

*Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit d nobis iniquitates noſtras.* A nobis dico, quicūq; eū timemus. Nam vbi diuini timor a deſt, illis eſt etiam mandatorum obſeruatio.

*Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe.* Miſeretur pater filiorum. prouidentiam etenim, & curam illorum habet, & licet in aliquo delinquant, ſuſtinet tamen, admonet, exhortatur, comminatur, longanimis eſt,

verberat, ſanat, & omnia denique ad illorum eruditionem, & ſalutem quā diligentiffimē moderatur.

*Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.* Meritō ſuſtinet, ac miſeretur, nouit enim figmentū noſtrum debile eſſe, atq; infirmum.

*Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus.* Hoc ad præcedentis dicti interpretationem cōſequitur. meminit, inquit, qui de puluere plasmati ſumus. de puluere, inquam, qui natura ſua tenuiffima quædam atque infirmiſſima res eſt. Et quod ait, recordatus eſt, poſuit pro, nouit. Nam & hoc idioma eſt Hebraicæ linguæ.

*Homo ſicut herba dies eius.* Facile enim deficient homines, & in hac vita non diu, ſed ad tempus tantum permanēt. per *χρότος.* dies autem, vitam, ſeu vitæ curſum intelligit. q̄ ſi Salomon hominem magnum eſſe dicit, & quid venerandum ne mireris, ex duplici enim apparatu homo cōfectus eſt, ex puluere nimirum, atque ex viuifica illa dei ſpiratione: vnde terrena illa corporis pars vilipenditur, alia autem ſpiritualis ac cæleſtis magnificatur, propter animæ nimirum immortalitatem. ob proprias igitur infirmitates ac labores, homo inhonoratur, idēmq; ob virtutes & ſtrenua facta habetur in honore: obſeruando etenim mandata, imago dei eſt, & hæres regni cælorum: quæ ſi transgrediatur, & ſeruus ſtatim efficitur peccati, & ſuppliciorum reus.

*Tāquam flos agri ſic efflorebit.* Modò formoſus, & pulchra ſpecie, mox ſeparatione animæ tabefactus, & corruptus.

*Quoniam ſpiritus pertranſiit in illo.* Quæcunq; aerem ſeu ſpiritu trahunt & remittunt, corruptibilia ſunt. vel per ſpiritum, animam intellige, quæ in vniuerſum corpus pertranſit, & ſtatuto ac determinato tempore ab eo, exit.

*Et non ſubiſtet.* In præſenti ſcilicet vita moriens vt homo.

*Et non cognosceſt amplius locum ſuum.* Ad aliam demigrans habitationem, ſed neque ipſe, inquit, ſpiritus, hoc eſt, ipſa anima ſimul ac huius corporis vincula pertranſierit, ſubiſtet amplius in ipſo corpore, aut illic ampli⁹ habitabit, nec cognosceſt locum habitationis ſuæ, ipſum nimirum corpus. Nam etſi animæ reſurrectionis tēpore propria corpora ſint recepturæ, non tamen eadem recipiēt corruptioni amplius ſubiecta, aut mutationibus obnoxia: vnde meritō ob huius-

is τῆλος  
ἀντιβί.

modi immutationem, ea amplius non cognoscent.

*Misericordia autem domini a seculo in seculū super timentes eū.* A presenti seculo vsq; in futurum, hoc est, in presenti & in futuro seculo. perpetua enim hic atq; illic est dei misericordia, & nunquam cessabit. Nam & hic a presentibus nos eripit periculis, & illic a suppliciis liberat æternis. Est autem hæc misericordia super eos qui timent dominum.

*Et iustitia illius in filiis filiorum.* Iustitiam dixit, pro retributione bonorum operum: ad hunc enim sensum Symmachus transtulit. dicit igitur quod huiusmodi iustitia perpetua est. & q̄ per temporum successiones, filiis filiorum retribuet iis, inquam, filiis, qui iuxta patrum viā ambulauerint. deinde eos ponit, apud quos huiusmodi iustitia reperitur.

*Iis qui seruant testamentum eius.* Testamentum dico diuinorum mandatorum quod disposuit pro adoptatis sibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

*Et memores sunt mandatorū ipsius, ut faciant ea.* Qui, inquit, memores sunt, non vt ea sciant simpliciter, sed vt opere perficiant: filij autem filiorum, non tantum ij sunt, qui per cognationis successionem generantur, sed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

*Dominus in celo parauit thronū suum.* Qui igitur illius throno assistere cupiunt cogitent caelestia, & terrena despiciant. denotatur autem his verbis summa dei celsitudo. Et vide in secundo psalmo expositionem illius versiculi: Qui habitat in caelis, irridebit eos.

*Et regnum ipsius omnibus dominabitur.* Veluti creatoris regnum: verū fidelibus, non vt inuitis dominabitur, sed vt sponte subiectis, infidelibus verò etiam inuitis.

*Benedicite domino omnes angeli eius.* Cū throni caelestis meminerit, consequenter assistentium etiam throno, angelorum memoriam facit, exhortans illos veluti conseruos, vt communi domino benedicāt, atque vt latentur quòd tanta hominibus contulerit beneficia.

*Potentes uiribus.* Hoc est, robusti. angelorum enim virtus non senescit, sed immortalis est: atque ideo virtutes & potestates appellantur, quia potentes nimirum sunt, vt perficiant quæ sibi à deo iniunguntur.

*Facientes uerbum eius, audiendo uocem sermonum eius.* Qui

diuina impletis mandata simulac audiueritis uocem sermonum eius, quæ ab illis, scilicet audiri potest.

*Benedicite domino omnes uirtutes eius.* Cū de angelis dixerit, nunc de aliis ordinibus dicit, de incorporeis nimirum uirtutibus.

*Ministri eius, qui faciunt uoluntatem eius.* Qui in variis ordinibus ei inseruiunt: qui que eius uoluntatem perficiunt. deinde in uniuersum omnem exhortatur creaturam ad dei benedictionem, dicens.

*Benedicite domino omnia opera eius.* Verū quonam pacto deum benedicent, quæ irrationalia sunt aut inanimata: dū nimirum pro uoce, aspectu utuntur, pulchritudine, magnitudine situ, utilitate, atque aliis huiusmodi, quæ omnia admirabilia sunt, sapientiamque ac potentiam dei indicant. ab iis enim rationales creaturæ in creatoris laudem mouentur. solent etiam prophetae saepenumero ad diuinas laudes concinendas, ipsam etiam irrationalē atque inanimatam naturam aduocare, denotare uolētes, q̄ rationalis creatura ad dicendas huiusmodi laudes non sufficit: q̄ si ipsa etiam irrationalia ad diuinas laudes excitantur, quanto magis à rationalibus creaturis deus laudandus est.

*In omni loco dominationis eius, benedic anima mea domino.* Verū quisnam locus est, qui non sit sub dominio dei? certè nullus. Restat igitur ut ubique locorum fuerimus, illic indistinctè deum laudemus. Sed quid ad hæc dicent illi qui cantare nequeunt canticum domini in terra aliena, cū propheta euangelicum cultum ac religionem introducere manifestè uideatur, eūque ipsi etiam legi præferre?

*Psalmus ipsi David pro mundi constitutione.*

*In superiori psalmo benedixit deo, gratias ei agens, pro beneficiis in nos collatis, in presenti rursus ei benedicit, & creaturam omnem ab eo conditam admiratur.*

PSALMVS 103.

B

*Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es uehementer.* Magnus ualde omnibus apparuisti, ob tuorum nimirum operum

ὁμοῖοις.

ἢ ποιῆσαι.

ἢ ἀνοῦσαι.

magnitudinem, & ob summam prouidentiam, quam erga creaturam tuam indefinenter ostendis.

μεγαλο-  
ρεπισμ.

*Confessionem & magnificentiam induisti.* Per confessionem quidem gratiarum actiones significat, per magnificentiam verò, honorem illum, qui magno atque excelsò cupiam debetur. Hæc duo, inquit, tibi circumposuisti. ob magnitudinem quippe operum & creaturarum, vt dictum est, gratiæ deo iuges aguntur, q̄ propter humanum genus tot bona creauerit: honórque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifici.

*Amictus lumine quasi uestimento.* Ille qui amictus est luce, tegitur à luce. simile quiddam de deo, ipse etiam Paulus dicit, qui habitas, inquit, lucem inaccessibilem. Ex his verò docemur, deum inuisibilem esse, & intellectu humano comprehendendi non posse. Huic autem versiculò non aduersatur, quod alibi propheta dixit: qui posuit tenebras latibulum suum. Quippe cum inaccessibilis lux, idem efficiat quod efficiunt tenebræ. vtrunq; enim oculorum aciem non admittit, quòd si exterior dei lux, & qua circumdatur inaccessibilis est, quantò magis id quòd in ea tegitur videri non poterit? Caterum alij per lucem, munditiam, alij cognitionem & scientiam intellexerunt.

*Extendens cælum quasi pellem.* Domine, inquit, deus meus magnificatus es vehementer: tu hæc atque illa operatus es: tu facilè cælum extendisti, nec secus, ac si quis pellem extendat. Et Dauid quidem hoc pacto nos docet, quam facilè deo fuerit cælum creare. Esaias autem alia quadam atque elegãti translatione vsus, illius etiam immobilitatem ac figuram demonstrat, dicens: qui statuit cælum quasi cameram. q̄ si pellem pro tabernaculo intellexeris, dicemus figuram cæli hoc sermone significari. erat quippe tabernaculū instar fornicis. Dictio autem, extendens, quanuis præsentis sit temporis, tamen pro præterito posita est. sæpenumero enim apud scripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodum etiam in sequentibus fieri videbis.

*Qui tegis aquis superiora eius.* Qui tegis, inquit, & cooperis eius cæli excelsa: ipsum scilicet secundum cælum. & diuisit, inquit, deus inter medium aquæ quæ erat infra firmamētum, & inter medium aquæ quæ erat supra firmamētum.

Admiran-

Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curuum est, & non effluerit. Nam & ipsum firmamentum fornicis figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

*Qui ponis nubi ascensum tuum.* Qui ascendens super nubem, eaque, vt vehiculo vteris: sicuti olim in monte Sina. *Qui amictus super alas ventorum.* Qui alis ventorum veheris, quib⁹ verbis denotare videtur illum vbique esse. Quippe cum v̄ti, motu velocissimi sint, & citissimè ab extremis terræ finib⁹ ad alios fines perueniant, & totum orbem quasi momento circumeant.

δτ.θ.ε.ς

γ.ε.φ.ε.

*Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignē v̄ctem.* Illum etiam inuisibilis naturæ factorem esse prædicat. Eofdem verò angelos, & spiritus, & ignis nomine appellat, vt velocem illorum motum, atque efficaciam exprimeret: veleorum naturam etiam hoc pacto describēs. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, & ignis quidam immaterialis.

*Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* Sed quam nam intelligit terræ stabilitatem? Dic quòd diuina dispositio p̄ stabilitate ei effecta est, super seipsam enim eam stabiliiuit deus.

*Non inclinabitur in seculum seculi.* Non peruertetur nec commouebitur aliquando.

*Abyssus quasi uestimentum amictus eius.* Amictus elementi eius terrestris, abyssus est: ipsa videlicet aquarum moles quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam uestimenti terram complectitur, atque expanditur super eam. Possunt etiam hæc prophætæ verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentiæ, ac prouidentiae dei, cuius immensitatem admiratus dicit, quod abyssus diuinæ incomprehensibilitatis, est quasi quoddam uestimentum. Nam cum ex omni parte deus incōprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa veluti indumento quodam amictus esse quodammodo videtur & circumdatus.

*Super montes stabunt aquæ.* Aquæ, inquit, in ipsis montibus cōgregantur, & fontes illic scaturiunt, quanquam alio qui suaptæ natura ab alto soleant ad inferiora defluere. vel aliter: aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, vt ipsa etiam

○

montium equent cacumina.

Ab increpatione tua fugient. Ob auctoritatem & efficaciam mandatorum tuorum aquae quae in montibus scaturiunt, exsiccabuntur, & sublimes etiam maris fluctus comprimetur. Increpauit enim, inquit, dominus mare rubrum & exsiccatum est.

A uoce tonitruum tui formidabunt. Contremiscet naturali quadam ratione, vel ad utilitatem nostram. Quod si aquae quae ipso etiam sensu carent, facto tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus id accidere debet? ut scilicet timore corripiamur.

Ascendant montes, & descendant campi in locum quem fundasti eis. Exaltati sunt montes & depressi sunt campi in locum, quem illis stabilisti. Quod si de montium, & camporum situ haec intelligenda non censeas, dici etiam potest de aquis maris, quod fluctus eius ascendunt, atque extolluntur in altum, quasi montes & depressi, camporum instar, humiles descendunt: iuxta quem sensum subintelligenda est dictio veluti.

Terminum posuisti, quem non transgredientur. Montes scilicet vel fluctus maris. Terminus autem iste est mandatum diuinum, quod omnia suis sedibus continet & coercet.

Neque conuertentur operire terram. Non mutabuntur a statuto ordine. neque enim montes deuoluentur, aut fluctus terminos suos pertransibunt.

Qui emittis fontes in conuallibus. Qui fontes tribuis ad modum animalium in montibus degentium.

Inter medium montium pertransibunt aquae. Illuc enim pertranseunt flumina. & deinde causam addit, dicens.

Bibent omnes ferae agri. Agri, id est montis, seu saltus. neque enim frustra deus eiusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas ob suam sitim. est autem onager natura aridum ac valde sitibundum animal: quod docet Hieremias eo in loco, ubi siccitatem quandam describit, dicens inter caetera: onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum ut animarentur.

In eis uolucres caeli habitabunt. Apud aquas fluminum, & in eorum ripis habitabunt aues, quaecumque scilicet aquas incolunt.

De medio petrarum dabunt uocem. Aquae nimirum, quae

προσδέξον  
και σπιον  
προσδοκῶ-  
σονται.

cum impetu ac strepitu exeunt de petris, & suauiter quodam susurro animalia ad potum vocare videntur, ipsosque homines ad cantum, & diuinas laudes mouere: cum admirandum omnino videatur, quod ex aridissimis petris, natura huiusmodi, humida scilicet, tam copiose ac perpetuo profluat.

Qui rigas montes de coenaculis tuis. De nubibus scilicet. illinc enim montes irrigantur, quod si montes ab eo irrigantur, consequenter & capi, & tota terra subministratis videlicet supernè pluuiis & cum mensura.

ἐκ τῶν ὑπε-  
ρώρων.

A fructu operum tuorum satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quae ex terra sunt, seu quae terram habitant: per fructus etiam operum dei, omnes fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione, quod illius mandato facti sunt, sed etiam, quia plantae, quae fructus producunt, ab eodem sunt creatae. Quidam uero praecedentem versiculum de montibus tantummodo intelligentes, praesentem intelligunt de reliqua parte terrae, quae irrigatur a fructu operum dei, dicentes, per fructum operum dei, hoc in loco, pluuiam intelligi tanquam fructum diuinarum administrationum quibus nubes creat. deinde addit pluuiarum utilitatem.

Qui producis herbam pecoribus, & holus seruituti hominum. Per dictiones χόρτον & χλόην, quae hic in Graeco habentur, non foenum & herbam simpliciter significare uoluit propheta, ut Latinus reddit interpretes, sed per χόρτον, quae magis proprie herba dicitur, quam foenum, illam herbam, ut aliqui sentiunt, quae incultis in locis nascitur: per χλόην uero illam quam nos, tametsi minus proprie, uocabuli inopia hulus diximus, & ex cultis percipitur locis: quorum alteram datam esse dicunt liberis pecoribus, quae herbis uescuntur, alteram iis, quae humano generi deseruiunt, ueluti bobus, equis, ouibus, & similibus, quae animalia propheta seruitute hominum appellauit, quod hominibus seruiunt. Alij uero per χλόην, omnem herbam intellexerunt, quae humano usui in cibum deseruit: qua ratione holus eam appellauimus, & per herbam, quicquid hominibus, in cibi usum non uenit. hanc igitur pecoribus productam dicit propheta, illud uero hominibus. Seruituti etiam hominum dixit, quia terra hominum usibus inseruit, ob quos a deo fuit creata.

χόρτον  
κτινύσει ἢ  
χλόην.

PSALMVS

Ad adducendum panē de terra. Satiabitur, inquit, terra, vt educatur ex ea panis, qui de frumēto in terra nato cōficitur Et vinum lætificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, & lætificat cor hominis : quippe cum & robur præstet, & sollicitudines remittat.

Ad exhilarandū faciem in oleo. Et rursus ea ratione vt aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idque efficiat in oleo, quod à terræ planta producit.

Et panis cor hominis cōfirmat. Vinum quidē lætificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, & ipsius etiā terræ fructus est. omnium igitur creaturarum prouidentiam habuit deus, tam irrationalium, quàm ratione præditarū : terramque ipsam satiauit, vt pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret & necessaria.

Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur & pinguescent plantæ omnes terræ, & vniuersæ arbores.

Cedri libani, quas plantasti. Per cedros veluti insigniores arbores, cæteras etiam significauit. plantasti autem, hoc est, è terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passerēs nidificabunt. Ibi in plantis scilicet, & arboribus, in cedris, per passerēs simili modo omne aliud volucrū genus intellige. neque enim hominibus tantum sed ipsis etiam auibus, vtilissima fuit arborum creatio.

Erodii domus præcedit eas. Erodii genus est auis, quæ prima auium omnium nidum figit.

Montes excelsi ceruis, petra refugium leporitus. Vide ipsorum etiam montium ac petrarum vtilitatē & quomodo vel infirmorum etiam animantium summus opifex curam habeat. nam si montes nulli essent, nec vllæ petræ defecissent, sanè olim omnia quæ diximus animantia, & ab immitioribus feris fuissent consumpta.

Fecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. lunam enim & stellas in præfecturas noctis creauit, vt eam illuminarent.

Sol cognouit occasum suum. Cognouit occasum suum sol, non veluti is, qui animā aut sensū habeat, sed veluti is qui diuinam determinationem nō transgreditur. quocirca creatoris mandatum non secus videtur cognouisse, ac si rationem haberet. Est autē sermo hic metaphoricus, & signifi-

cat quòd ipse etiam sol mandato dei operatur, & constitutū ab eo occasus sui ordinem obseruat.

Posuisti tenebras, & facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quæ post solis, & diei lucem succedunt, & facta est nox. tenebras enim appellauit noctem.

In ipsa pertransibunt omnes feræ & sylua. Considera etiam noctis vtilitatem : quæ non tantum hominibus requiem adducit, & diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & querant à deo escam sibi. Catuli leonum frendentes vt rapiant, & parent sibi cibos, qui à deo eis ministrantur. ab eo etenim cunctis cibis præbetur animantibus. Qui dat enim, inquit, escā omni carni, vel, vt querant, & petant cibos à deo. Nam & multi homines sepe numero, famis aut fitis tempore, animalia cōspexerunt cælum ipsum intueri, & ineffabili quodam quasi sermone factorem suum inuocare.

Ortus est sol & congregatæ sunt, & in cubilibus suis decumbent. Naturali enim quodam instinctu feræ omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandū tributum est.

Exibit homo ad opus suū. Ad opus scilicet diurnū. dies nāq; homini, & aliis māsuetis animalib⁹ destinata est, ne immitia simul & mitia in vnum conuenientia, mutuo læderentur.

Et ad operationem suam usque ad uesperam. Per opus & operationem propheta æque idem appellat. inter huiusmodi autem sermones dum potentiam dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamauit, dicens.

Quam magnificata sunt opera tua domine. Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimirum opere ad aliud optimè se habente, & omnibus in vniuersum inter se, ad vnius mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum sit frustra aut superflud à te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt. tametsi interea à nobis ea percipi non possint, veluti incomprehensibilia.

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus à te creatis.

Hoc mare magnum, & spatiosum. Ipsum etiam mare creatione tua plenum est.

ἡ γῆ γενηθήσεται ἄρτος

καὶ τὸ κρασί ἐκτικαίσει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου

ἐφύττεισας

ἡ γῆ γενηθήσεται ἄρτος καὶ τὸ κρασί ἐκτικαίσει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου

ἡ γῆ γενηθήσεται ἄρτος καὶ τὸ κρασί ἐκτικαίσει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου

καὶ τὰ σῶμα ἐκτικαίσει

ἡ γῆ γενηθήσεται ἄρτος καὶ τὸ κρασί ἐκτικαίσει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nantia atque aquatilia degunt animantia, quæ numerum penè excedunt.

Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.

διαπορευ-  
οντα.  
ὁρ ἔπλα-  
σας ἐμπά-  
σαι αὐτῶ.

Ibi naues pertranscunt. In mari scilicet.

Draco iste quem plasmasi ad ludendum in eo. Ipsum etiã ce- te quod creasti, ad subsiliendum in mari. Draconè enim ce- te appellauit, veluti inter pelagi animantia vastæ cuiusdam magnitudinis animal, quemadmodum draco inter terrena.

Omnia a te expectant, ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia, inquit, in te sperant, tametsi bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius expertia sunt, sed naturali quodam instinctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versiculo: quæ- runt à deo escam sibi. Expectant autem vt des eis cibum, in tempore, scilicet indigentia.

Dante te eis colligent. Cibum scilicet.

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, & per bonitatem, prouidentiam intellige.

Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem dei, custodiam & protectionem diuinam appellat.

Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Auferes animam eorum, & morientur, atque ita demum resoluti reuertentur in terram suam, à qua desumpti sunt. Est autem sermo de hominibus.

Emittes spiritum tuum & creabuntur. Emittes inquit, vitalem spiritum tuum & creabuntur iterum, resurgentes è terra. vel emittes spiritum tuum, qui per sanctum baptisma venturus est, & creabuntur in nouam nimirum creaturam, atque in nouum populum. intelligi enim hoc potest de resurrectione à mortuis, vel de regeneratione baptismatis.

Et renouabis faciem terræ. Hoc est pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsum etiam terræ elementum: quia terra tunc, vt inquit Apostolus, liberabitur à corruptione.

Sit gloria domini in secula. Cum alia eorum, quæ dicta sunt, iam effecerit deus, alia nunc efficiat, alia deinceps effecturus sit.

Lætabitur dominus in operibus suis. In operibus, inquam,

quæ diuinæ incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

Qui respicit terram, & facit eam tremere. Terramotu nimirum. Iracundè enim terram aspicit, cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit naturali, vel potius ineffabili quodam sensu.

Qui tangit montes & fumigant. Quemadmodum accidit in monte Sina. Tacti autem à domino montes fumigant instar herbæ, quæ igni propinquior sit facta. Illud verò animaduertendum est, ne verba illa: Qui respicit & qui tangit humano more, sed dignè deo intelligamus.

Cantabo domino in uita mea. Donec vixero.

Psallam deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem clarioris intelligentiæ gratia.

Iucundum sit ei eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quem efferam in psalmis & canticis, vel sermo meus, & conuersatio mea illi erit grata.

Ego uerò lætabor in domino. Quod sermo meus ac conuersatio mea, vt diximus ei placeat.

Deficiant peccatores à terra & iniqui ita ut non sint. Deficiant, inquam, effecti pro peccatoribus iusti, pro iniquis æqui ita vt amplius nō sint quales fuere, sed mutentur. Optat itaque propheta, non vt homines, sed vt vitia deleantur. Vel iniquos & peccatores, ipsos appellat dæmones, aut eos, qui immedicabili vitio laborant, quique alios, non secus ac pestis quædam inficiunt & lædunt. Illud prædictis addi potest, quod quemadmodum is, qui preces ad deum fundit petens nullos esse ægros, nullos pauperes, non hominum, sed ægritudinū & paupertatū interitum cupit, ita & beatus Dauid his verbis non hominum, sed vitiorum ac scelerum expetiuit interitum.

Benedic anima mea domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet præterea quosdam allegoricè hunc psalmum exposuisse: verum huiusmodi libenter expositionem omisi, tanquam violentam quodammodo, & quæ non facilè ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

Abiudè dictū est in proœmio operis de psalmis, quibus inscriptū  
O iiij

est, alleluia. Significat autē hęc dictio laudate eū qui est, uel laudate dominum, hortatur itaque nos in presenti psalmo propheta, ut hymnis & laudes deo concinamus. Priuatim uerò multa commemorat beneficia, in priorē populum dei olim collata, atque inter cetera, quomodo pro exiguo, ac tenui populo ut olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit. PSALMVS 104.

Confitemini domino & inuocate nomē eius. Simile est dictū illud prophete: Confitemini ei, laudate nomē eius: quod exposuimus in psal. xcix.

**C** Annunciate in gentibus opera eius. In psalmo.

xcv. dicit: Annunciate in gentibus gloriam eius, idem aequè dicens, quod nunc. gloria enim dei ea est quam in consequentibus declarabit.

Cantate ei & psallite ei. In proœmio operis & multis aliis in locis abundè docuimus de differentia inter canticum & psalmum, quodq; sæpenumero idem significant, quanquam huiusmodi dictiones geminatae, aut inuicem coniunctae intentionem quandam sermonis efficere soleant.

Narrate omnia mirabilia eius. In prædicto etiam psalmo. xcv. Legimus in omnibus gentibus mirabilia eius.

Letamini in nomine sancto eius. Exultate, inquit, ac valde gloriamini in hoc Christiano nomine. Ad Apostolos enim est sermo, & ad eorum successores.

Latetur cor querentium dominum. Hoc est, inuocantium eū in auxilium. Præsto quippe eis aderit. Vel latetur cor hominum accedentium ad deum per mandatorū semitam, quæ illuc perducit. Inuenient enim eum.

Quærite dominum, & roboramini. Constantes estote & fortes in perquirendo eum, omnemque animi mollitiē, ac languorem depellite.

Quærite faciem eius semper. Per faciem dei, deum ipsum circumloquitur, vel diuinam indicat custodiā, ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis unigenitum dei filium, Christum intelligit, qui incommutabilis est imago patris, & character substantiæ eius: qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit. Quando salutarem eius doctrinam annunciabitis, tunc admirabilia etiam cuncta, quæ fecerit, prædicato.

Prodigia eius, & iudicia oris eius. Repete verbum, memento. Abutitur autem hic quarto casu, pro secundo: quem loquendi modum dictio etiam Græca seruauit. Prodigia autē ea sunt, quæ a deo præter omnem naturæ legem fiunt: iudicia uerò ea, quæ deus, data per Moysen lege, decreuit.

Semen Abraham serui eius. Vos, inquit, ô semen Abraham, qui serui eius estis. Ad Apostolos autem sermo est.

Filij Iacob electi eius. Apostoli nimirum, qui duobus his a deo insigniti sunt nominibus. Nā & serui ex eo uideri possunt, quod dixit ad eos Christus: si ego dominus & magister laui pedes vestros, & electi: quia idem alibi ait: non vos elegistis me, sed ego elegi vos.

Ipsè dominus deus uester. Ipse scilicet Christus.

In omni terra iudicia eius. Non in Iudæa tantum, sed ubique locorum diuulgata sunt eius iudicia. Vniuerso quippe orbi sunt tradita.

Memor fuit in seculum testamenti sui. Testamenti sui, quod in seculum est, hoc est, æterni atque incommutabilis. Incipit autē propheta in hoc loco cōnumerare beneficia in Hebræorum populum collata, & ab ipso exorditur Abraham.

Verbi quod mandauit in mille generationes. Idem repetit. Per testamentū enim & per verbum, promissionem a deo Abraham factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit deus sermonis quem mandauit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes peruenit. Mille enim posuit pro multis, & mandauit pro pollicitus est.

Quod disposuit ad Abraham. Quod verbum scilicet.

Et iuramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod iurauit filio Abraham Isaac. Eadem etenim promissio filio, quæ patri facta est, tam de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit iuramentum dei, diximus in psalmo LXXVII Ibi: iuravi David seruo meo.

Et statuit illud Iacob in præceptum. Adeò ut ipse Iacob certus iam esset, mandatum illud dei violari non debere.

Et Israel in testamentum æternum. Ut esset ipsi Israel incommutabile æque ac sempiternum testamentum.

Dicens, tibi dabo terram Chanaan. Palæstinam scilicet, quæ Cananei populi habitabant.

Funiculum hereditatis uestre. Hoc est mensuram ac

in partibus  
ante.

portionem vestram.

*Cum essent numero breues.* Hæc, inquam, ita disposuit, & pollicitus est Deus, quum adhuc pauci essent Abraham nimirum Isaac & Iacob, atque eorum liberi.

παροι.

*Paucissimi & peregrini in ea.* Quinimmo paucissimi cum essent & derelicto paulo ante patrio solo, in Chanancorū terra, veluti hospites atque extranei morarentur. Abraham enim, ut inquit scriptura, peregrinatus est in terra Chanaam.

*Et pertransferunt de gente in gentem.* Per multas nationes vagati sunt, & plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Geneseos exponuntur.

*Et de Regno in Populum alterum.* Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ verò communi populorum consilio, more reipublicæ.

*Non permisit hominem nocere eis.* Neminem inquit, permittit iniuria eos afficere. Pharaonē quippe ob Sarram vxorē magnis cruciatib⁹ torfit: ipsi quoq; Abimelech Palæstinorū Regi cōsimili de causa iratus, & noctu imminens, horrenda quædam comminatus est supplicia, nisi Sarram restitueret, illud etiam addēs, quoniam propheta est Abraham, & si pro te orauerit, viues. ab iratis præterea atque insensis animis Esau. & Laban, dilectū sibi protexit Iacob, multosque alios simili modo prohibuit, ne Patriarchis iniuriam inferrent.

παροι.

*Et redarguit pro eis reges.* Redarguit eos, confuditque ac perterruit, cum iniusti essent, veluti Pharaonem Aegypti & Abimelech Palæstinæ reges.

*Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.* Redarguit, inquam, eos, dicens huiusmodi verba. Christos autem Patriarchas appellauit, veluti sancto spiritu vel gratia prophetandi vnctos, prophetas verò, quia futura multa prædixerunt. Quo circa Deus ipse, cum loqueretur, ut diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abraham, quod propheta esset. quod si quis dicat, verba præsentis versiculi, ut hic iacent, in libro Geneseos non haberi, satis esse arbitramur, q̄ quæ ibi dicuntur ad huiusmodi sensum tēdant.

*Et uocauit famem super terram.* Hoc est, ordinauit, seu misit, summo ipse artificio iter preparans Iacob & filiis eius, ut descenderent in Aegyptum, quando septem fertilitatis annos, & totidem famis sustinuerunt.

*Et omne firmamentum panis contriuit.* Esculenta omnia consumpsit, & quicquid famis solatium est, deleuit.

*Misit ante eos hominem.* Fecit deus ut Ioseph præiret familiam Iacob, & impiorum fratrum malignitate ipse vsus esset in bonum. vnde nefarium eorum delictum, quo ille in seruitutem actus est, propheta hic mitiori vocabulo dei missionem atque apostolatam nuncupat, dicens quod deus eum præmiserit. Quamobrem ipse etiam Ioseph fratribus suis dicebat: in vitam misit me deus ante vos.

*In seruum uenundatus est Ioseph.* A fratribus venundatus est Hismaelitis. & ab Hismaelitis rursus in Aegypto Pētephræ Pharaonis eunucho.

*Humiliauerunt in compedibus pedes eius.* Afflictus quippe fuit Ioseph a domino suo in Aegypto, missusque ab eo in carcerem.

*Ferrum pertransiit anima eius.* Anima eius, hoc est, ipse Ioseph pertransiit ferrum. Per ferrum verò, ferreum quoddam supplicij genus intelligit. vel, pertransiit ferrum, pro effugit gladium. ad ipsum enim penè gladium deuenerat.

σίδηρον  
σιδηρον  
ψυχὴ αὐ-  
τῆς.

*Donec ueniret uerbum eius.* Hoc est, donec ueniret sapientia illa, qua somnia conuictorum comitum dissoluit. vel, donec ueniret consilium, quod disposuerat deus de Ioseph, volens eum & genus eius clarum ac celebre reddere apud omnes.

*Eloquium domini inflammauit eum.* Græca lectio pro eloquio, λόγιον, habet: quæ dictio à dictione, λόγος, deducitur: quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. vnde & λόγιον, non eloquium simpliciter, sed rationale eloquium significabit. Sensus erit igitur, quod intima illa atque innata cuique homini ratio, quam deus nobis largitus est, ut per eam rationales & dicamur, & simus, quod hæc, inquam natura homini insita rationis flammula eum in afflictionum & calamitatum fornace tentatū, constantem atque inuictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum munditia, & puritate conspicuum demonstrauit, atque effecit, ut castitatis zelo succensus, non modo alienam vxorem non appeteret, sed ut dominæ eum etiam appetentis, laqueos, relicta veste, præterfugeret.



Misit rex, & soluit eum. Pharaon scilicet, quemadmodum in libro Geneseos omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi, & dimisit eum. Idem repetit, vt facit saepenumero.

Constituit eum dominum domus suae, & principem omnis possessionis suae, ut erudiret principes eius sicut seipsum, & seniores eius sapientiam doceret: Et ingressus est Israel in Aegyptum.

Deo scilicet omnia haec ita dispensante. Per modum autem compendij, breuibus verbis historiam narrat.

Et Iacob peregrinatus est in terra Cham. Idem rursus repetit. Per terram vero Cham, Aegyptum intelligit. Aegyptus enim fuit filius Cham, vnde ab utroque eorum nomen desumpsit.

Et auxit populum suum uehementer. Deus nimirum, qui auxit populum Israel. Populum vero dei ideo eos appellauit, quia soli Iudaei ritè deum colere videbantur.

Et roborauit eum super inimicos eius. Supra Aegyptios scilicet, qui Israelitas pariter & ipsum deum oderant.

Conuertit cor eius, ut odio haberet populum eius. Cor scilicet Pharaonis, non illius dico, qui amabat Ioseph, sed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim, inquit, deus cor Pharaonis, hoc est, obdurari permisit: vt afflicti scilicet Israelitae cum ardore animi ad Aegypti exitum contenderent, & acerbissimam Aegyptiorum praesuram euaderent.

Et dolum faceret in seruis eius. Vt scilicet strueret insidias. Dixit enim Pharaon Aegyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, & inualescit super nos. Quapropter vniuersos, qui ex Iudaeis mares nascerentur, occidi iussit, aut necari.

Misit Moysen seruum suum. Deus scilicet misit.

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moyse.

Posuit in eis uerba signorum suorum. Mandata scilicet diuina, quibus efficerent miracula. Vel docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. Graeca enim dictio, λόγους, vt diximus, non solum uerba, sed rationes etiam & causas significat.

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis & prodigiis dictum est in psalmo septuagesimo septimo, ibi: quemadmodum posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Tanecos: in quo psalmo etiam beneficia dei in Israeliticum

populum commemorauit. quanquam illic ab exitu Aegypti tantum initium faciat, & diuerso ordine ea prosequatur.

Misit tenebras, & obscurauit. Atqui ante tenebras, alias Aegyptiis plagas intulit: sed beatus Dauid indifferenter hanc plagam primo loco commemorat: vel vt grauissimam omnium praeposuit, cum lux, quae per tenebras aufertur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maximè opportuna. In praedicto etiam psalmo septuagesimo septimo, nullo ordine huiusmodi plagas commemorauit, vt ibi diximus in versiculo: misit Cynomyiam.

Quoniam exacerbauerunt sermones eius. Quoniam, inquit, Aegyptij irritauerant eius mandata eo tempore quo iusserat dimitti populum. Exacerbauerunt autem sermones dei, eis non credentes. Improprie autem atque abusiue dictum est de sermonibus dei, quod exacerbauerint eos. vel aliter: per sermones eius illud significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam uerbum, exacerbauerunt, exponunt pro, transgressi sunt, quod apud Hebraeos aliquando huiusmodi significationem habeat. Quaedam uero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbauerunt: ita vt referatur ad Moysen, & Aaron.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Vide in praedicto psalmo, ibi: & conuertit in sanguinem flumina eorum.

Et ebulliuit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebulliuit autem, hoc est, repente ranas edidit. Ex aquis enim ortae sunt ranae, vt in Genesi legimus, quarum tanta fuit copia, vt ranarum quasi fontes emittere terra videretur: & quanquam Graeca dictio, ἐβέβη, quae hoc in loco habetur, proprie non tam ebullire, quam repentes edere significet, quod uerbum reptili ranarum naturae conuenientissimum fuit, tamen hoc pacto satis commodè sensum reddi arbitrati sumus, postquam unico latino uerbo, vt par erat, sensum aptè reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus aliis in locis, sed in ipsis quoque regis domibus, atque in penitioribus eorum locis, quò tutissimum solet esse confugium.

Dixit & uenit Cynomyia & Senipes in omnibus finibus eorum. Illic etiam de his dictum est, ibi: misit in eos cynomyiam.

Posuit pluuia eorum grandinam, ignem comburentem in terram ipsorum, & percussit uineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum: Dixit & uenit locusta, & bruchus: cuius non erat numerus: & comedit omnem herbam in terra eorum, & comedit omnem fructum terrae eorum: & percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Et eduxit eos in argento & auro. Quod mutuo acceperant ab Aegyptiis deo id iubente, & reputatum est hoc in mercedem ministerij, quod impenderant fabricando lateres, & aliis operibus inferuendo.

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita a deo prouisum est, ne aliquis ob aegritudinem in itinere relinqueretur, & quanquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamen ex eo intelligi potest, quod aliquem eorum aegrotasse nusquam traditur. Et fortassis beatus Dauid aliunde hoc didicit. vel aliter: qui deum sequuntur, non infirmantur, quinimmo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiam beatus Dauid id sciuisse, ex aliquo non celebrato libro veluti ex his quos apocryphos nominat aut, ex seniorum sermone, aut etiam a diuino spiritu edoctus, a quo multa perdidit.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella a deo Aegyptiis immissa, Iudæorum gratia. Per Aegyptum autem, Aegyptios homines intelligit. Cum autem huiusmodi flagella compendio quodam percurreret, redit rursus ad beneficia in Hebræos collata.

Expandit nubem in protectione eorum, & ignem ut luceret eis per noctem, petierunt, & uenit coturnix, & pane caeli saturauit eos: dirupuit petram, & fluxerunt aquae, & abierunt in sicco flumina. De his omnibus etiam in praedicto psalmo dictum est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquae quae a petra manarunt, per aridas regiones deuolutae sunt. Huiusmodi uero aquae riuulos, flumina appellauit, ob aquarum copiam.

Quoniam memor fuit uerbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicaturus esset semen eius, & quod daturus eis esset terram Chanam, hoc est, Palaestinam regionem.

Et eduxit populum suum in exultatione. Gaudentem scilicet, & lætatem post Aegyptiorum demersionem.

Et electos suos in iudicia. Eundem populum electos appellat, tanquam deo dicatum.

Et deat illis regiones gentium, & labores populorum hereditariis. Gentium nimirum illarum quas iam commemorauimus.

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirant. Hec autem fecit exhortans ad obseruationem mandatorum suorum, atque ad exquisitionem legis suae. Per exquisitionem autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis ualde desiderat, illud etiam summo studio exquirat.

Alleluia.

Hic psalmus similiter ut proxime praecedens, mirabilia dei operum narrat, multaque in iudæorum populis collata a deo beneficia: rursusque summam istorum ingratitude, ac malignitatem, deique ineffabilem longanimitatem, & misericordiam exponit: similemque priori inscriptionem sortitus est.

PSALMVS 105.



Confitemini domino, quoniam bonus. Gratias agite, ut alibi dictum est. vel confitemini ei peccata uestra, quoniam bonus est, iniuriarumque ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarunt, scelus illi suum fateantur.

Quonia in seculum misericordia eius. In praesenti seculo misericordia eius poenitentibus praesto est, in futuro autem iudicium reseruetur: atque ideo oportet in hoc seculo ei confiteri. vel quia deus semper miseretur, decet ut nos etiam semper ei confiteamur. vel in seculum misericordia eius est, quia iis qui ea digni sunt, misericordia dei semper patet.

Quis loquetur potentias domini? Hoc est, maxima ac potentissima eius beneficia, quae in populum suum contulit. Nemo quippe ea unquam narrabit. ineffabilia enim sunt. vel simpliciter, potentias expone, pro magna eius opera. Deus enim noster, alibi inquit in caelo, omnia quaecunque uoluit fecit. vel potentias eius diuinas, quas operatus est, cum uersaretur in carne, ita ut sit prophetia de operibus Christi.

Audiat faciet omnes laudes eius, Quis in unaquaque re me-

ἐκλεγοντο  
μνησθη.

ritas eius laudes adnuntiabit?

*Beati qui custodiūt iudiciū.* Qui seruant legem dei: vel: qui habēt iudicium ad rectē iudicandum, non solum aliis, sed sibiipsis in primis, ita vt non permittant ea quæ deteriora sunt insurgere aduersus potiora, neq; bonum vinci à malo.

*Et faciunt iustitiam in omni tempore.* In seipsis, vt dixi, & in aliis.

*Memento nostri domine in beneplacito populī tui.* Præuidens beatus Dauid incarnationis dispensationem, & futurum nouum populum supplicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans huiusmodi populi electionem à deo faciendam. Memor esto, inquit, nostri, vt cum eligendo illo à te populo nos simul coniungas. vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebant: hominibus bona voluntas.

*Vista nos in salutari tuo.* Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, inquit, quod per te in mūdo futurum est: hoc est, in incarnatione tua. Ipse enim, inquit, saluabit populum suum.

*ἵνα ἴδωμεν.* *Vt uideamus in bonitate electorum tuorum.* Vt uideamus & nos in beneficiis populi tui: ea scilicet, quæ illi vident. vnde ad discipulos suos Christus dicebat: multi prophetæ & iusti optauerunt videre, quæ vos videtis.

*ἵνα ἠγαλλῶμεθα.* *Vt lætemur in lætitia gentis tuæ.* Gentis Christianorum scilicet, de qua rursus angelus dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum.

*ἵνα ἠγαλλῶμεθα.* *Vt laudemur cum hereditate tuā.* Per hæc omnia supplicat communionem & participationem quandam habere in sorte atque in hæreditate noui populi: quasi & ipse beatus Dauid iam omnia crederet, quæ de Christo credenda erant, & magnitudine fidei iam esset insignis.

*Peccauimus cum patribus nostris, iniquè egimus, iniustitiam fecimus.* Intelligi possunt verba hæc, & quæ sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circuncisione credituri erant in Christum, ita vt beatus Dauid reuelatione sancti spiritus futura prænoscent, illorum, vt diximus, personā induens, confiteatur peccata, quæ ante huiusmodi fidem commiserant.

*Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua.* Non intel-

intellexerunt miracula, quæ illic facta sunt.

*Et non fuerunt memores multitudinis misericordie tuæ.* Quæ in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, & memores non fuerunt, hoc est, omniū obliti sunt. Id verò accidit, quādo appropinquantes mari rubro, viderunt post se Aegyptiorum exercitū. Tunc enim, inquit, perterriti valde, dixerūt ad Moysen: Quia sepulchra non erant in Aegypto, eduxisti nos vt occideremur in deserto. Item: dimitte nos, vt seruiamus Aegyptiis. Satius enim est eis seruire, quā in deserto occumbere.

*Et exacerbauerūt ascendētes in mari rubro.* Huiusmodi verba dicentes, irritauerunt eum secus mare rubrū, cui vicinū est desertū: vbi castrametati murmurabant, vel ascendentes ad mare rubrum. Ascendentes autem dixit quia Aegypti regio vnde ascendebant in palæstinam humilior est.

*Et saluauit eos propter nomen suum.* Non concludit eos in manus Aegyptiorū persequentiū ne blasphemaretur deus quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alioqui ob propriam ingratitude indigni erant salute.

*Vt notam faceret potentiam suam.* Vt summas, inquit, vires suas, non Hebraeis tantū, aut Aegyptiis, sed omnibus etiā nationibus notas redderet.

*Et increpauit mare rubrum, & exsiccatum est.* Statim vt præcepit, continuo in mari medium quoddam iter exaruit. *ἵνα ἴδωμεν.*

*Et deduxit eos in abyssū, tanquam in deserto.* Quasi in arido aliquo solo. In abyssō autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

*Et saluauit eos de manu inimici.* Pharaonis scilicet. quædā verò exemplaria habent de manu prosequentiis odio.

*Et redemit eos de manu inimicorum.* Aegyptiorum scilicet.

*Et operuit aqua tribulātes eos, unus ex eis non remansit.* Aqua maris scilicet.

*Et crediderunt uerbo eius.* Idest promissionibus diuinis.

*Et laudauerunt laudem eius.* Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandauit illis Moyses.

*Accelerauerunt obliti sunt operum eius.* Cito iterum obliti sunt beneficiorū, quæ contulerat in eos deus. *ἵνα ἴδωμεν.* Quando scilicet esurientes & reminiscetes leberum, carniū, & saturitatis panum, quos in Aegypto habuerāt murmurarunt.

*Non sustinuerunt consilium eius.* Non expectarunt exitū diuini consilij, quo mira prouidētia, ob eorū salutē auxiliū à deo serius demittebatur, & esurire permittebantur.

*Et concupierunt concupiscentiam in deserto.* Concupiscentiam carniū & panum, vt dictum est.

*Et tentauerunt acū in inaquoso.* Vide in psalmo LXXVII ibi: exacerbauerunt in inaquoso, & tentauerūt deum in cordibus suis.

*Et dedit illis petitionem ipsorum.* Cibos quippe, & aquam largissimē præbuit. Per petitionem verò, desiderium hic intellige. Nihil enim apertē petierunt, sed secum tacitū murmurantes, ea concupiscebant.

*Misit saturitatem in animas eorum.* Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidē coturnices, & pro panibus manna: aquā præterea, tum eam, quæ ex amara dulcis effecta est, tum eam quæ in Marathe petra defluxit.

*Et irritauerūt Moysen in castris.* Dathan nimirū, & Abyron, qui restiterunt ei, vt in libro Numerorum traditur.

*Aaron sanctū domini.* Sanctificatū & dedicatū deo. Irritauerunt autem eum Core, & alij ambiētes fungi sacerdotio.

*Aperta est terra, & deglutiuit Dathan.* Eum quippe viuū adsorbuit.

*Et operuit super congregationem Abyron.* Et operuit congregationē ipsius Abyron. Superflua enim est præpositio super. In Numerorum autem libro ipsum Dathā, pariter & Abyron congregationemque & iumenta eorum & tabernacula, & omnia denique eorū bona vnā absorpta fuisse scriptum est: quæ beatus Dauid disiunxisse arbitror, vt eorū calamitatem magis amplificaret.

*Et exarsit ignis in congregatione eorum.* In congregatione Core scilicet & complicum. ignis enim egressus à domino, incēdit. ccl viros, qui offerebant incensum.

*Flamma combussit peccatores.* Superius cōmemoratos: atq; hoc, quia indignē sacerdotium arripere conabantur.

*Et fecerunt vitulum in Choreb.* Vt traditur in Exodo. Ordine autē historiæ ppheta nullū seruauit, sed oīa antiqui illius populi scelera, atq; impietates, vt sese offerebāt narrauit.

*Et adorauerunt sculptile.* Ipsum scilicet vitulum.

*Et commutauerunt gloriam eius in similitudinem vituli comedētis fœnum.* Cōmutauerūt honorē dei in similitudinē vituli, hoc est, in simulachrū atque in idolum vituli. Addidit autē comedētis fœnum seu herbam, vt gæca dictio. *χέρος* verius significat, carpens Iudeorum amentia, qui irrationalia colerēt animātia, cum ipsi ratione præditi viderētur. *Quæ* *χέρος* *χέρος* dam vero exemplaria habēt gloriam suam, ita vt gloria eorum intelligatur deus esse, qui per beneficia superius cōnu merata, eos glorificauerat: vt sit sensus, quòd verum deum deserentes, loco eius assumpserant vituli simulachrum.

*Obliti sunt dei, qui saluauit eos, qui fecit magnifica in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, & dixit, ut exterminaret eos.* Dixit enim deus ad Moysen: dimitte me, & indignatus conteram eos.

*Nisi Moyses electus eius stetisset in confractioe in conspectu eius, ut auerteret iram eius, ut exterminaret eos.* Quādo scilicet placaturus dominū dicebat: precor domine peccauit popul⁹ hic peccatū grāde, & fecit sibi deos aureos, & nūc, si quidē dimittis eis peccatū, dimitte, si minus dele me de libro, quē scripsisti. Et aliqui dicūt, quòd licet scriptura de vno tantū vitulo loquatur, quòd tamē plures tunc vitulos cōfecerāt: quodq; ideo Hebræi dicebant: hi sunt dij tui Israel, qui de duxerunt te de terra Aegypti: & Moyses aureos etiam deos dixit, vt dictum est. Alij verò pluralem numerū positum etiam dicunt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

*Et spreuerunt terram desiderabilem.* Promissam regionem spreuerunt, quanuis optima esset, vt in libro Numerorū legitur. Deinde narrat, quo pacto eā spreuerint. Verū dices, non spreuisse eos hāc terram, quinimmo admiratos esse, sed propheta intelligit, quòd dū molles ac languidi fuere, & laborare noluerūt vt illam reciperēt, spreuisse eam videātur.

*Non crediderunt uerbo eius.* Quòd daturus eam esset populo quemadmodum promiserat.

*Et murmurauerūt in tabernaculis suis.* Oīs enim, inquit, cōgregatio dedit vocē, & flebat popul⁹ nocte illa, & murmurabāt quādo. s. exploratores reuerſi sunt: & annūciarūt qd potētissimi essent illi populi, qui promissionis terrā incolerēt.

*Nō exaudierūt vocē domini.* Vocē illā. s. qua dixerat datum se eis illam terrā. Huiusmodi quippe voci non crediderūt.

Et eleuauit manum suam super eos. Mouit manū suam aduersus eos, hoc est, puniendi ac castigandi potentia in eos commotus est.

Vt destrueret eos in deserto. Vt eos scilicet occideret.

ἡ ἀλάθειαν

Vt constitueret semen eorum in gentibus. Vt plantaret filios eorum in terra gentium: Chananeorum scilicet & aliorum populorum. Dixit enim, inquit, dominus ad Moysen, omnes viri, qui iam decies tentauerunt me, & nō audierunt vocem meam, certē non videbunt terram, quam iuravi patribus eorum, sed filij eorum, qui sunt mecum hic.

Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum gentium.

Et initiati sunt Beelphegor. Beelphegor Moabitarum seu Madianitarū idolo, initiasse sese Iudæi ac dicasse visi sunt, dum solennes ac festiuos ei dies celebrarēt, vt in Numerorum libro traditur, quando Moabitarum puellarū pulchritudine deliniti, persuasi sunt, vt illorū colerent simulachra.

Et comederūt sacrificia mortuorum. Mortua appellat idola tanquā quæ sine sensu sunt, & sine aliqua operādi potestate.

Et irritauerunt eum in adinventionibus suis. In huiusmodi eorum operibus.

Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe eorū perierūt.

Et stetit Phinees & placuit, & cessauit quassatio. Surrexit de media congregatione, & placuit deum, quando accepto iaculo Israelitam virū vnā cum Madianitide muliere trāsfixit: quam ob causam cessauit ira dei: id est populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazari, filij Aaron.

Et reputatum est ei ad iudicium. Hoc est, in virtutem. Atque ideo præmium à deo ei & semini eius datum est, sacerdotium æternum.

In generationem & generationem usque in seculum. Perpetuò quippe ab omnibus laudatur, pro illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo patrauit.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis. In deserto Cades. Illic enim populus fitim perpeti ægre tulit. quo circa murmurauit, & contradixit: vnde aqua, quæ de petra illa effluxit contradictionis aqua appellata est.

ἡ ἀλάθειαν

Et afflictus est Moyses propter eos. A deo enim iussus est accipere virgā suā & cōgregare populū, petramq; alioqui, quæ illic erat, & iubere, vt aquā daret. Accepta itaq; Moyses

virga, & congregato populo, dixit: Audite me, ô increduli, nunquid ex hac petra educemus vobis aquam: deinde virga petram bis percussit, & emanauit aqua. quia igitur nō allocutus est Moyses petram, vt iusserat deus in gloriam suā, sed pusillanimitate ductus, ad populum cum indignatione verba direxit, idcirco afflictus est à deo, qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, propterea non inducetur vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis. Sanctificaretis enim dixit, pro glorificaretis.

Quia exacerbauerūt spiritum eius. Animum Moysi, Israelitæ exacerbauerunt, murmurantes & maledicentes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipse etiam Moyses, angustiis pressus, pusillanimis effectus est.

Et distinxit in labijs suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est, hæsitans, an aqua flueret. Puto etenim quòd ob frequentes Iudæorū ingrattitudines aduersus deū, qui tāta eis præstiterat beneficia, suspicatus sit Moyses, aquas emanaturas non esse.

Non exterminarunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

Et commixti sunt in gentibus, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum. Opera iniqua, nimirum, & impia. vide in psalmo LXXV I I. ibi: Et auersi sunt, & spreuerunt quemadmodum & patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quòd seruiuerint sculptilibus factum est eis in impedimentum diuinæ protectionis, in offendiculumque, & in ruinam.

Et immolauerunt filios suos, & filias suas demoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum, quas immolauerunt sculptilibus Chanaan. Veluti eos fecisse par est, qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

Et infecta est terra in sanguinibus, & cōtaminata est in operibus eorum. Contaminata hoc in loco idē est, quòd cæde infecta.

Et fornicati sunt in adinventionibus suis. Recedentes enim à deo dæmonibus adhæserunt, quod delictum prophetæ, adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hæc verba de eorum intemperantia.

Et iratus est furor dominus in populum suum, & abominatus est hereditatem suam: & tradidit eos in manus gentium. Quem admodum Iudicum liber docet.

Et dominati sunt eorum ij, qui oderant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, saepe liberauit eos, ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua deum prouocauerunt.

Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, infirmi que, ac debiles effecti sunt.

Et uidit dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationem eorum, & memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abraham, Isaac, & Iacob.

Et poenituit eum secundum multitudinem misericordiae suae. Commutauit enim iram in misericordiam. est etenim valde misericors.

Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque adeo manifeste eorum misertus est, vt omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Varię enim gentes, varijs temporibus eos in seruitutem redegerunt, quemadmodum in praedicto Iudicij libro traditur. Factum est autem hoc tempore Cyri, Darij, & Artaxerxis, vt Esdras scribit.

Saluos fac nos domine deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona ecclesiae, quae de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudaeorum, qui post Babyloniam captiuitatem dispersi sunt.

Vt confiteamur nomini tuo sancto. Vt gratias tibi agamus, tanquam saluatori ac liberatori nostro.

Et gloriemur in laude tua. Magnum etenim quid est, deum laudare. vera etiam, ac summa gloriatio est omnibus, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quod digni effecti sunt tanto ministerio.

Benedictus dominus deus Israel, a seculo & usque in seculum. Benedicendus enim semper est, & laudandus.

Et dicet omnis populus, fiat fiat. Dicet omnis populus: Benedictus dominus: vel dicet omnis populus, fiat, inquã, fiat benedictus dominus.

Alleluia.

Cum hic psalmus simili modo beneficia dei narret in humanum genus collata, eandem merito cum praecedentibus psalmis inscriptionem sortitus est.

PSALMVS 106.

Confitemini domino, quonia bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Eisdem verbis propheta in praecedenti psalmo exorsus est.

Dicant qui redempti sunt a domino. Dicant, inquam, quod bonus est, & quae sequuntur.

Quos redemit de manu inimici. Diaboli scilicet, est enim sermo de fidelibus Christianis. quanquam Iudaei contendant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captiuitate reuocati sunt in patriam. quaedam vero exemplaria habent, de manu inimicorum, hoc est, de potestate daemonum.

Et de regionibus congregauit eos. De regionibus gentium congregatos, in vnam ecclesiam, atque in vnicam fidem coniunxit.

A solis ortu, & occasu, ab Aquilone, & mari. Ex quatuor enim mundi partibus in vnum congregati sunt: quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terrae verba eorum.

Errauerunt in solitudine, in iniquo. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conuersatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, & omni sacrae doctrinae potu prorsus carente.

Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Ciuitas habitaculi proprie caelum est: cuius viam non inuenerant, veluti errabundi: vel ipsa etiam cognitio dei, virtusque & religio.

Esurientes, & sitientes. Erant scilicet. neque enim cognitionem dei aut doctrinam ullam habebant, qua cibum, aut potum animabus suis praestarent.

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimirum contrita, atque ideo etiam effecta debilis, & infirma.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Clamabant prophetae ad dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes: ipsisque angeli pariter, qui vniuersis sortito nationibus praesunt.

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici, scilicet daemonum tyrannide.

Et deduxit eos in viam rectam. Quae ad caelum ducit, quam

καὶ οὐκ ἔβρισαν  
ἐξ ὅπου.

antea non inuenerunt, cum in errore degerent: incarnatus verò deus docuit eos omnem veritatem.

τοικη-  
πίς.  
ἐξή.

*Vt irent in civitatem habitaculi.* De qua paulo superius diximus.

*Confiteantur domino misericordias eius.* Adnuncient, inquit, misericordias, dei erga se.

*Et mirabilia eius filiis hominum.* Et narrent, inquit, filiis hominum id nescientibus, mirabilia dei opera in eos, seu propter eos facta.

*Quia satiavit animam inanem.* Vacuas ac esurientes animas diuino pane impleuit, potuque viuifico, euangelica nimirum doctrina.

*Et animam esurientē satiavit bonis.* Idem repetit aliis verbis. *Sedentes in tenebris, & in umbra mortis.* Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est, atque imago corporeæ huius mortis, dū à vera ac perpetua cælesti vita nos separat, quemadmodum illa à præsentī.

*Vinctos in mendicitate & ferro.* In mēdicitate, hoc est, inopia virtutū, in forti præterea ac graui cathena peccatorū. cathenis enī, inquit, peccatorū suorū vnusquisq; cōstringitur.

*Quia exacerbauerunt eloquia dei.* Hoc est, deum ipsum loquentem de eorum salute: loquentem, inquam, per eam rationem, quæ omnibus hominibus insita est, vel per legem datam per prophetas, per beneficia, per minas, per plagas, & per cætera omnia, quibus, vt inquit Gregorius theologus, studuit deus vitia hominum conterere.

*Et consilium altissimi irritauerunt.* Ipsum, scilicet altissimū, eorum saluti consulentem. Per eloquia enim dei, & per consilium altissimi, deum ipsum circumloquitur.

*Et humiliatum est in laboribus cor eorum.* Afflicta est miseris anima eorum in malis & peccatis.

*Infirmati sunt, & non erat, qui adiuuaret.* Qui eriperet eos à tyrannide diaboli.

*Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorū saluauit eos.* Hæc verba, quæ propheta diuinorū beneficiorum magnitudinem exprimere satagens, in præsentī psalmo sapius, hoc est, quater repetit, iam à nobis superius exposita sunt.

*Et eduxit eos de tenebris, & umbra mortis.* Atque hæc verba

etiam superius exposuimus.

*Et uincula eorum dirupit.* Vincula videlicet peccati, quibus dæmon eos inuoluerat, vel vincula seruitutis dæmonum.

*Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum.* Hæc verba, quæ vt sermonem de gratiarum actionibus intensiōe redderet, simili modo à propheta quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius à nobis satis declarata sunt.

*Quia contriuit portas areas.* Occlusas diu olim, & validè obfirmatas inferni ianuas infregit dominus, quādo illuc descendens carceri mancipatos patres eripuit.

*Et uectes ferreos confregit.* Vectes inquam huiusmodi portarum. per portas etiam areas, & per uectes ferreos intelligere possumus significari, q̄ difficile esset euadere loca illa.

*Adiuuit eos in uia iniquitatis eorum.* Hoc est, cum adhuc in iniquis, ac prauis eorum operibus, perseuerādo procederent.

*Propter iniquitates enim suas humiliati sunt.* Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia & auxilio diuino dignos se ostenderunt.

*Omnē cibū abominata est anima eorū.* Omnem inquam cibū animæ rationabilem & omnē doctrinam. adeo enim deprauatis erant animis, vt ipsa etiam gentiliū studia fastidirent.

*Et appropinquarunt usque ad portas mortis.* Mortem animæ intelligit, quæ perpetuis suppliciis hominem obnoxiiū reddit. per portas autem mortis, magna ac graui a nuncupat delicta, quæ morti hominem addicunt, vel ipsam circumloquitur mortem: est autem sermo de fidelibus.

*Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum saluauit eos.* Dictum est superius.

*Misit uerbum suum, & sanauit eos.* His verbis personarū distinctio in diuinitate demonstratur, dum dicitur: misit uerbum suum, hoc est, filium suum. neque enim dicere possum⁹ missum, nisi missi persona subsistat, & uiuat. vnde consona prophetæ nostro dominus loquēs, dicebat: quod pater eum misit. hoc igitur uerbum quod à patre missum est, omnē languorem atque omnem infirmitatem sanauit.

*Et eripuit eos de corruptionibus eorum.* Hoc est, à peccatis. *Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius fi-*

ἐκ διαφ-  
δορῶν.

tilis hominum. De his verbis superius dictum est.

Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium inquam rationabile, atque euangelicū, laudantes, benedicentes, & gratias agentes.

Et adnuncient opera eius in exultatione. Scientes ignorantibus adnuncient, senes iunioribus. per opera autem dei, illi<sup>9</sup> beneficia, misericordiam & incarnationem intellige, & cetera omnia, quæ ad salutarem dispensationem pertinent.

Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationē in aquis multis, ipsi uiderunt opera domini. Sermo est de Apostolis, qui antea piscatores fuere: qui in mare nauibus descenderūt, & piscatorum munus in aquis maris exercentes, præcipuè, ac supra omnes, uiderunt opera domini nostri Iesu Christi.

Et mirabilia eius in profundo. Sed quæ nam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Dixit, & stetit spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. Dixit & surrexit procella. facta est enim, inquit, tempestas venti magna & fluctus irruebāt in nauim, ita ut operiretur.

Ascēdunt usque ad cælos, & descendūt usq; in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebātur modo quasi in cælos, modo autem in ima descēdebant: quæ admodū in huiusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatibus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sæpenumero scriptura utitur: ut illud est, super niuem dealbabuntur, item illud: ciuitates munitæ erant usque ad cælum, & cætera huiusmodi.

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defecerat. ipse enim dominus dormiebat, apostoli uerò accedentes excitauerunt eū dicentes: domine salua nos, quia perimus.

Turbati sunt, & commoti sunt sicut ebrius. Commoti sunt in præcordiis suis: quāquam ebrius quidem à uino commouetur, Apostoli uerò timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum deuorata est. Sapientia, hoc est, peritia remigandi, tunc omnis defecerat.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur. Dum tempestate agitantur, ut diximus.

Et de oib<sup>9</sup> necessitatib<sup>9</sup> eorū eduxit eos. Ex timore illo uidelicet, atq; ex piculo, deinde, quo pacto id factū fuerit, narrat.

Et mandauit procellæ, & stetit in aurā, & siluerūt fluctus eius. Increpauit enim, inquit, dominus ventos, & mare: & facta est tranquillitas magna. aura quippe, mitis ac placida est, & tranquilla quædam spiratio.

Et lætati sunt, quoniā quieuerūt. Vastissimi, scilicet illi fluct<sup>9</sup>.

Et deduxit eos in portum uoluntatis suæ. Per portum, diuina mandata intellige, quæ illic commorantem ab omni animæ naufragio tutum seruant.

Confiteantur domino misericordias eius, & mirabilia eius filiis hominum. Hæc omnia apostoli adnuntiabunt.

Extollent cum in ecclesia populorum. In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum scilicet, qui cæteris in consilio supererminent.

Posuit flumina in desertum. Græcos & gētiles, scilicet, qui cum eloquentiæ quasi fluminibus, & omnis generis disciplinis redundarent, omni demū sapientia deserti esse uisi sunt, cum illiterati ac piscatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in sitim. Dum huiusmodi studiorum redundantiam ariditate damnauit.

Terram fructiferam in salsuginem, & malitia habitantium in ea. Iudæa regio quæ prophetis, quasi speciosissimis fructibus olim referta erat, in omnimodam sterilitatem uersa est. salsuginosa enim humus, est frugibus prorsus infœcunda: incolarum autem uitio, id effectum est, ut scilicet eiusmodi uiros ea terra amplius non produceret.

Posuit desertum in stagna aquarum. Ecclesiam de gentibus congregatam, quæ prius virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis fluētis esse fecit irriguam, quæ abundè adeò effluerunt, ut ingentis stagni speciem præferulerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eandem ecclesiam fidelium, quæ antea inaquosa fuerat, & arida, diuini que uerbi inops, effecit, ut uitæ dogmata scaturiret.

Et collocauit illic esurientes. Eos qui spiritali cibo diuolim caruerant.

Et constituit ciuitates habitaculi. Habitationis, inquam, spiritalis. intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quæ per uniuersum orbem constitutæ sunt, tam apertè adeo omnia prædicat.



*Et seminauerunt agros.* Euangelicæ prædicationis semine seminarunt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

*Et plantauerunt vineas.* Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

*Et fecerunt fructum germinis* Germinis, inquam, mystici, Christo domino oblatis, eumque lætificantis.

*Et benedixit eis.* Ait enim Lucas de apostolis, quæ extollens dominus manus suas, benedixit eis. manifestum est igitur, quod propter apostolos, & eorum successores hoc dictum est.

*Et multiplicati sunt ualde.* Nam ex duodecim, & septuaginta viris, in numerosissimum populum propagati sunt.

*Et pecora eorum non sunt minorata.* Per pecora, eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam sollerti ingenio sunt præditi. vel aliter: pecora apostolorum discipuli eorum sunt, qui instar pecorum eos sequuntur, quocumque duxerint, quique veluti rationales oues cibum ab eis capiunt, & numerosissimi etiam fuerunt. Cum autem ecclesiæ augmenta prædixerit, futuras etiam illius persecutiones, & calamitates adnuntiat.

*Et pauci facti sunt, & afflicti sunt, a tribulatione malorum, & dolore.* Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatibus interierint. Afflicti autem sunt a tribulatione tentationum & dolore, dum presentibus bonis spoliati, expulsi, verberati, atque innumerabilia alia passi sunt.

*Effusa est contemptio super principes eorum.* Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, & a quibus multas persecutiones sustinuerunt: qui principes tantquam inutiles a Christo contempti sunt.

*Et errare fecit eos in inuio, & non in uia.* Seduci eos permittit, tanquam immedicabiles. Est autem modus hic loquendi frequens apud scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permittit. Inuium verò & sine via appellat, peruersa atque impia eorum dogmata.

*Et adiuuit pauperem ex inopia.* Populum, qui pauper erat, adiuuit, ex inopia, quæ est propter Christum.

*Et posuit quasi oues familias.* Eas quippe, ut proprias oues, in ordinem redegit. per familias autem, quas iuxta Græci nominis significationem, parentelas quis melius dixerit,

uniuersas ecclesiarum congregationes intelligit, tum propter cognationem fidei, tum quia unum Christum verum patrem familias habent: qui & pastor bonus appellatur, & animam suam posuit pro ouibus.

*Videbunt recti, & lætabuntur.* Fideles qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea quæ superius dicta sunt.

*Et omnis iniquitas obturabit os suum.* Dilatata nimirum prædicatione ad ipsos usque reges. per iniquitatem autem, iniquos ipsos homines intelligit.

*Quis sapiens & custodiet hæc? & intelligent misericordias domini.* Quis sapiens erit, & obseruabit hæc, credens quod futura sint? & intelligent misericordias domini, hoc est, cognoscent hæc, ubi finem habuerint.

*Canticum psalmi ipsi David.*

*Tituli huius ratio, in proœmio operis, & alibi etiã explicata est.*

PSALMVS 107.



**D**Aratum cor meum deus, paratum cor meum. Canto & psallam in gloria mea. Exurge gloria mea exurge psalterium & cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra caelos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. exaltare super caelos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodem ordine habentur in psalmo LV I. ubi ea exposuimus. idem enim significat: magna est supra caelos: quod magnificata est usque ad caelos. illa autem uerba: exurge gloria mea: item illa: exurgam diluculo: intelligi possunt de resurrectione domini: ipso scilicet David aliud supplicite, & Christo aliud promittente, & certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante. profundo quippe diluculo surrexit, ut Lucas tradit. Gloriam uero suam beatus David Christum appellat, ueluti qui ex eius semine nasciturus erat, & summam ei gloriam paraturus.

*Ut liberentur dilecti tui.* Nouus populus nimirum. cum dilexisset enim, inquit, suos Iesus in mundo, in finem dilexit eos.

*Saluum fac dextera tua, & exaudi me, Deus locutus est in sancto suo. exaltabor, & diuidam Sicimam, & uallem tabernaculorum*

dimetiar, meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim defenſo capitis mei: Iudas rex meus, Moab lebes ſpei meæ. In Idumæam immittam calciamentum meū. Mihi alienigenæ ſubditi ſunt, Quis deducet me in ciuitatem munitam? Quis deducet me uſque in Idumæam? Nonne tu deus qui repuliſti nos? Et non egredieris in uirtutibus noſtris. Da nobis auxilium de tribulatione, & uana ſalus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros. Hęc omnia etiam eodem ordine reperies, in pſalmo quinquageſimonono, ubi ea expoſuimus. Et licet in aliquibus dictionibus modicum quid hæc ab illis differant, eundem tamen ſenſum habent. Nec admireris, ſi eadē uerba, atque eaſdem ſententias propheta ſæpius repetit in aliis pſalmis. cum hic mos apud Hebręos habeatur, & apud prophetas præcipuè.

In ſinem ipſi Dauid.

De hac inſcriptione ſæpe alibi dictum eſt. Illud animaduertendum eſt, quod propheta in hoc pſalmo imprecantis quidem perſonā induere uidetur, re uera tamen prophetiam eorum malorum contexit, quæ proditorem Iudam, atque eius complices manebant. Eſt enim hic dicendi modus frequens in prophetis: Et plurima exempla apud ſcripturam inueniri poſſunt. Vnde & Ieſus Naue duodecim tribus diuidens, quādo in terram promiſſionis ingreſſi ſunt, uisus eſt iuſſu dei quibuſdam benedicere, & quibuſdam mala imprecari. Benedictiones autem illæ, & maledictiones, futurorum prophetias continebant.

PSALMVS 108.



**D**eus laudem meam ne tacueris. Præſentem pſalmum in perſona Chriſti ſupplicantis credimus fuiſſe conſcriptum: qui cum hominis perſonam induiſſet omnium hominum more, diutius etiam uiuere cupiebat. Deum igitur alloqui introducitur Chriſtus in hoc pſalmo, & dicere: noli deus extinguere, aut ſilentio tradere laudem illam, quæ propter me filium tuū tibi iugiter offertur ab iis quæ mirabilia opera mea inſpiciētes, ſummis te propterea glorificant laudibus. Vel noli deus extinguere laudem meā, qua aſſiduè te laudo. Quæcunq; enim operor, tibi adſcribo, atque in gloriam tuam efficio. Silentio itaque non prætereas preces meas, quas cum laude offero.

Quid os peccatoris, & os doſoſi ſuper me apertum eſt. Peccatorem & doſoſum Iudam intellige, qui os ſuū aduerſus ſaluatorem aperuit, quando cum principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi locutus eſt, ut Chriſtum proderet.

Locuti ſunt aduerſum me lingua doſoſa. Iudas nimirum & principes ſacerdotum, & ſeniores populi, doſos atque inſidias aduerſum me ſimul ſtruentes.

Et ſermonibus odij circumdederunt me. Plena odio in me uerba uomentes, ſæpenumero enim Iudæi qui Chriſto circumaderant, huiusmodi ſermones proferebant, ſummo ſtudio contendentes, ut ei aliquo pacto detraherent: quippe, qui aut expreſſè contumelia eum afficiebant, aut peruerſè interrogabant.

Et impugnaverunt me gratis. Hoc eſt, temerè, & abſque uoluntate la cauſa. ἰπολιμ-  
σων.

Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi. Cum diligere me debuiffent, qui aſſiduè uerbo & opere beneficia in eos contuleram, hi contra, deridebant me, ſeductorem, iniquum, & deo aduerſarium appellantes.

Ego autem orabam. Orabam pro eis. In euangeliis quippe orare iuſſit Chriſtus pro calumniantibus, & pro perſequentibus. Vel orabam inuocans auxilium tuum. Sæpenumero enim oraffe eum ad patrem, ibidem legimus.

Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis. Ipſi, inquit, contra, operati ſunt in me mala, pro beneficiis à me in eos collatis.

Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua eos proſequebar.

Conſtitue ſuper eum peccatorem. Verbum conſtitue, & alia uerba imperatiui & optatiui modi, quæ ſequuntur, quanquam ſub cuiusmodi figura loquendi ſint poſita, habent tamen ſignificationem futuri temporis, ac ſi dixiſſet: conſtituet, ſtabit, exhibit, & ſic de ſingulis. Conſtitue, inquit, diabolum ſuper Iudam. Intrauit enim, ut legimus in euangelio, in eum Sathanas. Conſtitue uerò poſuit, pro perſequebar, iuxta peculiare illud ſcripturæ idioma, de quo ſæpe diximus.

Et diabolus ſtet à dextris eius. Hoc eſt, fiet ei Sathanas familiaris. Solent enim familiares ac domeſtici alicuius ſtare ei à

dextris. Atq; ideo iustus deus dextram regionem in futuro iudicio assignauit. Et aliter: diabolus stabit à dextris eius, dexteras illius operationes rapiens. Quòd si apud Zachariã prophetam scriptum legimus, de Iesu magno pontifice, quòd diabolus steterit à dextris eius, animaduertendum est. illic addi causam, vt aduersaretur ei. Stetit enim à dextris eius, vt bona, ac dextera illius opera impugnaret.

*Cum iudicetur, exeat condemnatus.* Cum à morsu propriæ cõscientiæ condénatus fuerit, exhibit de Iudæorũ cõcilio condénatus. Pœnitentia enim ductus retulit triginta argēteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: peccauit tradens sanguinem innocentem. illi autē dixerũt, quid ad nos? tu videbis. A seipso itaque atque ab illis pariter condemnatus est. condemnantium enim verba sunt, tu videbis.

*Et oratio eius fiat in errorem.* Aberret, inquit, eius oratio, & non consequatur, quod postulat. optabat enim Iudas, votisque ac precibus ipse pariter, ac Christi inimici, quibus se coniunxerat, id vnum petebant, vt exterminaretur Christus & eius memoria deleretur. inanis igitur fuit huiusmodi eorum oratio, & votum. vel generaliter etiam dicit, quòd omnis eius oratio aberrabit, quòd non fruetur optatis rebus, ob prauos ac peruersos scilicet eius mores.

*Fiãt dies eius pauci.* Cito post proditiõnem morietur. modico enim tempore superuixit, cum paulo post suffocatus sit.

*Et episcopatum eius accipiat alter.* Mathias scilicet, qui illius apostolatum fortitus est. apostoli quippe, episcopi, hoc est, custodes erant & pastores credentium.

*Fiãt filij eius orphani, & uxor eius uidua.* Hæc & quæ sequuntur, ad Iudã pertinere non videtur, cum de vxore, aut de filiis eius, sacra historia nobis nihil tradiderit. Atq; ideo Chrysostomus dicit, hæc prædicta esse de alio quodam, qui post reditũ populi è Babylone, sacerdotiũ inuadere conatus est, in quo manifestè hæc omnia adimpleta esse traduntur.

*Fluctuantes trãfferantur filij eius, & mendicent.* Veluti tẽpestate cõcussi ex proprię domus sede transferentur, & mēdicabunt, paupertatem vnã cũ cæteris calamitatibus sustinentes.

*Eiiciantur de habitaculis suis.* Ex ipsis etiam habitaculis eiicientur, nec in eis dabitur habitandi facultas. per habitacula autem, (vt Græca dictio, οἰκόμεθα, significantius denotat,)

notat) ruinas domorum intelligit. Huiusmodi verò pœnas dabunt, quia paternæ iniquitatis fuere participes.

*Scruteur scenerator omnem substantiam eius.* Scrutabitur eam scenerator, quærens sibi reddi quæ crediderat.

*Et accipiant alieni labores eius.* Post scenatorem, isti rapiant quæcunque fuerint relicta.

*Non sit illi adiutor.* Nemo ei opem aliquã ferat: post mortem scilicet.

*Nec sit, qui misereatur pupillis eius.* Nec erit aliquis, qui eorum misereatur, ob rationem superius dictam.

*Fiant filij eius in exterminationem.* Sed nec simpliciter exterminabuntur: quinimmo & ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta dicens.

*In generatione una deleatur nomen eius.* Delebitur eius memoria conclusa in vna generatione: in vnica inquam generatione ipsorum filiorum, nullis aliis post se liberis relictis.

*In memoriam redeat iniquitas parentũ eius in conspectu domini.* Parentum, hoc est, patris, & aui, & aliorum maiorum. nam de matre particulariter inferius dicit. Horũ verò iniquitas redibit in memoriã: quia vnã adiutores ei fuere, vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autē iniquitatem eorũ in memoriam, ideo dicit, quia non demittetur eis delictum nec obliterabitur, aut nihil existimabitur.

*Et peccatum matris eius non deleatur.* Non delebitur, quia simul cum parentum iniquitate peccatũ matris condemnabitur. Per iniquitatem autem & per peccatũ istorum, institutionem filiorum intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium præstitum eorum delictis.

*Fiant coram domino semper.* Eorum peccata & iniquitates erunt semper coram deo, id est, nunquam eorum obliuiscetur deus.

*Et exterminetur de terra memoria eius.* Rursus ad prophetiam reuertitur de Iuda, & est modus hic quidã consuetus aliquando apud prophetas, quo prophetias intercidunt, & alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumentũ redeunt, sicuti subministrauerit sanctus spiritus. Exterminabitur verò memoria eius, quia nec bona eius, nec generatio per successiones illius memoriam seruabunt.

*Eo quod non recordatus est facere misericordiam.* Quoniam,

Γεννητῶν  
σαρ ἐναν-  
τίον κυρίου  
διὰ παντός

Σαλιῶ-  
μενοι.

inquit, noluit facere misericordiam erga eum, qui summis impetitus iniuriis, & multiplicibus oppressus fuit infidiis. Quinimmo cum ipsis etiã infidiatoribus conspirauit, beneficiorum sibi à Christo collatorũ immemor. Nã si meminisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est, illius miserturum fuisse.

*Et persecutus est hominem pauperem, & inopem, & compunctum corde, ut mortificaret.* Persecutus verò eum est, quando accepta turba multa à principibus sacerdotum, & senioribus populi, cū gladiis, & lignis venit, vt eum quærerent. Inops autem & pauper Christus dicitur ob tenuitatem assumptæ carnis, & quia adeo inops erat, vt nõ haberet, vbi caput reclinaret. vt diximus in principio psalmi xl. Compunctũ verò corde dixit, iuxta illud: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

*Et dilexit maledictionem, & ueniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Propriis enim operibus alteram attraxit, & alteram repulit, & maledicent quidẽ ei pij ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

*Et indutus est maledictione, quasi uestimento.* Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nunquam ab eo aberat. Indutus est autem ea, prodicione intercedente.

*Et ingressa est quasi aqua interiora eius.* Non exterius tantum huiusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiã, nõ secus atque aqua intrinsecus imbutus est.

*Et quasi oleum in ossibus eius.* Nec tantũ intro ingressa est sed vltra etiam interius magis penetravit. Auget autem sermone suo hoc factum Propheta, grandem esse indicans maledictionis cumulũ. Et per aquam quidem, eius vehementiam ostendit, per oleum verò difficultatem in abluendo, & consequenter illius diurnitatem.

*Fiat ei quasi uestimentum quo circumdatur, & quasi zona qua semper accingitur.* Ea scilicet ratione, vt perpetuò eum contineat, & constringat.

*Hoc opus detrahentiũ mihi à domino.* Hoc opus, id est, hæc pœna, seu hoc opus pœnarum, qua supra cõmemorauimus Iudam & complices passuros esse: hæc, in quã, pœna, Iudæ & sociorum, mihi detrahentium à domino erit. Vel iuxta aliam literam, hoc est opus hominum detrahentium mihi

78 0αηα]S  
6αα.

περιεστυ  
του.

παρὰ κρείττονος

apud dominũ, dãm scilicet me deo dicũt aduersarium esse.

*Et loquentium mala aduersus animam meam.* Diximus in psalmo x l. ibi: aduersum me cogitabant mala mihi.

*Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum.* Fac in me misericordiam. nõ quia ea ego dignus sim, sed propter te, qui misericors es. Humano autẽ more Christus hic preces suas fundit, docens nos, vt animi moderatione, si quando iniuria afficimur, atque hoc pacto diuinum nobis auxilium attrahere. Dictum est etiam in eodem psalmo ex Christi persona: tu autẽ domine miserere mei, & multa alia eiusmodi in xx i. psalmo legi possunt.

*Quia bona est misericordia tua.* Hoc est, semper vttilis, atque efficax. Humana quippe misericordia sæpenumero inefficax est, interdum verò etiam nocet.

*Libera me quia inops, & pauper sum ego.* De inope & paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo xx i. libera à framea deus animam meã: & in Euangelio pater salua me ex hac hora.

*Et cor meum turbatum est intra me.* Legimus etiam eum dixisse in Euangelio: Nunc anima mea turbata est: item, tristis est anima mea vsque ad mortem.

*Sicut umbra, quæ declinat ablatus sum.* Tã cito ablatus sum, inquit, sicut aufertur umbra cum deletur. Præpositio autẽ illa quæ habetur in dictione Græca, ἀπὸ τὰν κρείττωνων, aut superflua est, Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult, ac si diceretur: pro bonis, quæ eis contuli, ego contra ab illis ablatum, atque interemptum sum.

*Et excussus sum sicut locustæ.* Tam facilẽ, inquit, ob summam eorum inuidiam ẽ præsentis vite excussus sum, vt locustæ excutiuntur, si quando ventis fuerint agitatae.

*Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.* Duram quippe atq; asperam vitã agebat dominus, & testimonium reddunt quadraginta ieiunij dies & panes illi hordeacei, & spicæ quæ vellebantur à discipulis: tamen si benigna quadam dispensatione, lautiori aliquando mensa vteretur. Et caro mea immutata, seu commutata est ad asperitatem, & squaliditatem quandam: atque hoc propter indigentiam olei: quia scilicet oleo vnctus nõ sum. Solebant enim veteres vngi, cum lauarentur.

Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudæis, qui Christum exprobrabant, atque ei illudebant, vt scribunt Euangelistæ.

Viderunt me, & commouerunt capita sua. Viderunt me suspensum in ligno. Pertranseutes enim blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: ô qui destruis templum, & in tribus diebus ædificas illud, salua temetipsum.

Adiuua me domine deus meus, & saluum me fac secundum misericordiam tuam. Quemadmodum velut homo patiebatur, ita etiam velut homo preces fundit ad deum. Quod verò ait: Secundum misericordiam tuam, dic, id est, in misericordia tua, & tanquam misericors.

Et sciant, quia manus tua hæc, & tu domine fecisti eam. Sciunt, inquit, quòd auxilium hoc tuum est, Adiuuisti enim me, tanquam filium dilectum, nec despexisti veluti tibi aduersarium.

Maledicet illi, & tu benedices. Dicebant enim Iudæi illi deo inimici, nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non cognoscit legem, maledicta est. Maledictio etiam, dicitur blasphemia.

Qui insurgunt in me, confundantur. Post resurrectionem enim meam, aut post vniuersalem resurrectionem, omnino confundentur.

Seruus autem tuus lætabitur. Propter homines, qui saluati fuerint.

Induantur, qui detrahunt mihi, pudore. Induentur confusione, dispersi in omnes gentes, seruituti addicti, atque inhonorati.

Et operiantur, quasi diploide, confusione sua. Eundem sensum aliis repetit verbis. Diplois autem est vestis duplex.

Confitebor domino valde in ore meo. Gratias ei agam, tanquam liberatori & saluatori.

In medio multorum laudabo eum. Verè gratias deo agit Christus, & verè laudat eum in medio multorum, cum assiduè in Ecclesia legantur Euangelia, in quibus patrem laudat & glorificat.

Qui adstitit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam. A dextera enim parte adstant, qui in bello alicui opem ferunt, vel aliter: Adstitit ex dextris actioni

bus, allectus ad eius auxilium, ab illius virtutibus, & saluauit eum, suscitando illum à mortuis.

Psalmus ipse David.

De hac inscriptione sæpe dictum est. Hunc autem psalmum propheta in Christum conscripsit.

PSALMVS 109.

**D**ixit dominus domino meo. Pater assumpto in cælum Christo domino dixit verba quæ sequuntur. Dominum autem patrem, & dominum etiam filium appellat, diuinitatem indicans vtriusque personæ. Quod si alibi scriptum legimus, dominus deus tuus, dominus vnus est, dictum id fuit,

non vt vnigenitum filium deum esse negaret, sed vt eos, qui falso dii putabantur, à deo verò distingueret. Dixisse autem eo modo deum intellige, quo dignum ac congruum est, illum loqui. Huiusmodi autem verbis impiorum Iudæorum ora obstruuntur. dicant enim quæso, qui nam sint hi duo domini regis David, quorum alter ex ventre ante Luciferum est genitus, & sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchisedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede à dextris meis. Quemadmodum per dictionem dominus, patri ac filio æquè adtributam, ita etiam per sedem filij à dextris patris, æqualis honor filij cum patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorundem commune est etiam imperium. Sileant igitur Arrius, & Eunomius, qui æqualem patri filium negant. Quoniam verò deus pater incorporeus est, & dextram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt) restat, vt per sedem, requiem, & fruitionem diuini imperij intelligamus, vtrique eorum propriam, & honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Iudæos, Gentiles, Hæreticos, & Dæmones. Dicitio autem, donec, non ad distinctionem futuri temporis posita est, sed quemadmodum sæpe alibi diximus, certum tempus designat, & vsquequo, non tollens aliud postea futurum tempus, vt egregiè declarat Gregorius Theologus in primo sermone de Filio: & nos etiam antiquos secuti patres, scripsimus in illud dictum Euangelij, donec peperit filium suum primogenitum. Quo-

modo enim sustineri posset aliud scripturæ testimoniū? Regnum eius, quod in seculum non destruetur: aut illud? & regni eius non erit finis. Quod si in præsentī psalmo legis patrem ponere filij inimicos scabellū pedum eius, & apud Paulum legis ipsum filium id facere (oportet enim, inquit Paulus, Christū regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis) non ideo tamen turberis. Communis etenim vtrique operatio est: Ambo eandem habent efficiendi potestatem. Omnes autem subiicientur, alij quidē inuiti, alij verò sponte, vbi scilicet eum è cælo descendētem viderint, vt manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellū dixit, pro subiectos reddere, seu subiugare.

*Virgam virtutis emittet tibi dominus ex Sion.* Virga aliquādo in signū poenarum ponitur, seu castigationis, iuxta illud apostoli: quid? vultis in virga veniā ad vos? an in dilectiōe? quādoq; p̄ pastorali cura, iuxta illud: pascēs eos in virga ferrea. Aliquando verò pro regno: vt illud: Exhibet virga de radice Iesse. Ponitur etiā pro potētia, vt in præsentī psalmo. misit enim deus pater Christo, velut homini potētiā ex cælesti Sion: vel ex Sion, quæ erat Hierosolymis. Illinc enim potentia operationum, & prædicationis Christi, principiū sumpsit. intelligere etiam possumus, per virgam virtutis, sanctā crucem Christi. Quid enim ea potentius est, aut efficacius, cum tam facile inimicos omnes in fugam conuertat?

*Et dominare in medio inimicorum tuorum.* In ditionem atque in dominium tuos inimicos compellens, & iugo Evangelico submittēs. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quòd Apostoli in medio inimicorum constituti, minisque ac persecutionibus tyrannorum vndique impetiti, non tantum illorum manus euaserint, sed potentissimè etiam eos superauerint.

*Tecum principatus in die virtutis tue.* In illa, inquit, die quando virtus, & potentia tua illustrabitur, tecum erit principatus, hoc est, regnum tuum tunc erit in te, non aliudē scilicet adueniens, sed diuinitatis tuæ, naturæ coniūctus. Et quia dictio *ex* principium significat, & principatum, intelligere possumus, quòd principium hoc in loco accipiat pro filio dei, tanquam causa omnium: quia simul est cum patre: & quòd dies virtutis, sit prim⁹ eius aduentus, quo multa

fecit miracula: vel etiam secundus, quando vltima tuba moruos omnes suscitabit.

*In splendoribus sanctorum tuorum.* Quando splendebunt sancti tui. Quid enim apostolis fuit splēdidius? qui solis instar, totum orbem circumeuntes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt. Quòd si in præsentī vita ad eò clari atque illustres fuerant, quales futuros eos esse credēdum est, resurrectionis tempore? quando iuxta vocem fulgebunt iusti sicut sol. Siue igitur de primo siue de secūdo aduentu hoc intellexeris, non errabis.

*Ex utero ante Luciferum genui te.* Verba illa: sedē à dextris meis: item ista: ex utero ante Luciferum genui te: dicta mihi esse videntur, veluti ex persona patris ad filiū. Illa verò: virgam virtutis tuę: item illa: tecum principatus in die virtutis tuę: ad filium quidem, sed ex prophetæ persona proferri: & hæc quidem verba: ex utero: veram ac germanam illam diuinam generationem significant, atque identitatem substantiæ. Verūm etenim proles de ventre parentū generatur. Illa verò: ante Luciferum: æternitatem diuinæ huius generationis, dum ante Luciferum eam fuisse attestantur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiam propheta vsus est, in psalmo LXXI. dicēs: ante solem permanet nomen eius: sed nunquid fortè hoc ita intelligendum est, vt tantummodo eum pater ante solem genuerit, & non antea? Minimè. nam & alibi ait: à seculo & vsque ad seculum tu es: tametsi nec à seculo tantum, sed & ante seculū: neque vsque in seculum tantum, sed etiā sine fine eum esse, diuina tradant eloquia. Oportet igitur verba hæc digna deo intelligere, atque illud concludere quòd ante omnia, etiam ante ipsa secula, semper fuerit hæc diuina generatio. Ij itaq; qui verba illa, ante Luciferū, referunt ad noctem, qua Christus secundum carnem natus est, patris nimirum beneplacito, & cooperatione sancti spiritus, non rectè prophetæ sermonē intelligunt. Oportuisset enim dicere: ante ortum Luciferi, & non ante Luciferū. Nam quod simpliciter dicitur, ante solem, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis naturam, quemadmodū cōtra, si ante solis ortum dixeris, tempus diluculi significabis. Magnus Basilius in sermone de spiritu sancto ait, quòd dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione

ΕΥΕΡΥΤΙΩ.

creationis, iuxta illud: vnus est deus pater ex quo omnia, vel ratione nature, iuxta illud: operatio nostra ex nobis est: & quemadmodum splendor solis ex sole. vel ratione generationis, iuxta illud: ego exiui ex patre. item quod hic legimus: ex vtero ante Luciferum genui te. Non quod deus vterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex vtero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco deus ventrem se in generatione filij habere dixit, ad cōfusionem impiorum: vt in seipsis propriam illi considerantes naturā, discant filium verum fructum esse ex patre, veluti qui ex illis ventre dicitur esse generatus.

*Iurauit dominus & non pœnitebit eum.* Vt indignatio in deo perturbationem non significat, sed motum diuinæ potestatis ad vindictam, ita iuramentum dei, non humanos iurandi ritus, sed cōfirmationem atque asseuerationem significat diuinæ sententiæ. Et non pœnitebit eum, hoc est, non mutabit decretum, quemadmodum sæpenumero deus consulto multis in rebus facit. Quid autem iurauerit, hoc est, quid asseueranter decreuerit, audi.

*Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Sacerdos quidē veluti qui mysticū panē & vinū in cœna apostolis tradidit, quēadmodū Melchisedech Abrahæ & sociis dedit redeūtib⁹ è bello. Aeternū autē est hoc sacerdotiū, quia nec principiū dierū, neq; vitæ finē habet, ratione nimirū diuinitatis Christi, quēadmodū nec vllū habuisse principiū aut finē ipsum legimus Melchisedech. verū hunc Melchisedech principiū aut finem non habere dicimus, quia historia id tacuit. At Christus diuinitatis suæ nullū verè vnquam principium habuit, nec finem vllum habiturus est.

*Dominus à dextris tuis.* Auxilium ei veluti homini laturus. Nam & in psalmo x v. ex persona Christi scriptum legimus: præuidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear.

*Cōfregit in die ira suæ reges.* De die iudicij sermo est, quādo impios reges cōteret deus, statutis nimirū ab eo pœnis. q̄ si reges ipsos cōtriuerit, perspicuum est, quod multò facilius cæteros omnes puniet, qui aduersus eum deliquerint.

*Iudicabit in nationibus.* Hoc est iudicabit nationes: vel eos qui in nationibus digni fuerint, vt iudicentur.

*Implebit ruinas.* Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prauè in eum insurrexerint.

*Confringet capita in terra multorū.* Capita multorū, hoc est, multos. nā quod superi⁹ singillatim dixit de regibus, nūc in vniuersum de aliis dicit. quāquā his verbis, nō tantū continetur pphetia futuri iudicij, sed illud etiā doceamur, intollerādas admodū nobis esse vires dei, qui quoties irat⁹ fuerit confringet reges, & alia faciet, quæ superius dicta sunt.

*De torrente in uia bibet.* Hoc in loco, vitæ ac conuersationis Christi tenuitatem prædicat: quod scilicet tenuem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via. vel bibet ambulans in via. Iuxta Anagogen verò, per torrentem redundantiā intellige tentationum ac calamitatum fluentia, per viam verò, temporariam hanc vitam, & per potum, participationem: vt sit sensus, quod Christus in præsentī vita tentationū hac calamitatum erat futurus particeps.

*Propterea exaltabit caput.* Propter humilitatē ac tenuitatē vitæ suæ, inquit, exaltabitur, & ascēdens in cælū, glorificabitur: sedebitque à dextris dei: quia hæc non modo eū nihil læserunt, sed in ineffabilem eum sublimitatem inuexerunt.

Alleluia.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

PSALMVS IIO.



*Confitebor tibi domine in toto corde meo.* Gratias agā tibi nō verbis tātū, neq; ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima cōtrita, oratione assidua, ac mēte ab omni mūdāna cura iam libera, atque in te totus aspirās. Gratias verò huiusmodi agā, p̄ beneficiis, quæ tū in me, tū in alios amplissimè cōtulisti. Hoc enim promptissimum est sacrificium, & facilis oblatio: hoc necessarium opus est, quod assiduè à nobis exigit deus.

*In cōcilio rectorū & cōgregatione magna opa domini.* Omnia opera domini magna sunt in cōcilio, & cōgregatione eorū, qui rectè sentiūt. Quæcūque enim aut initio effecit, aut nūc facit, aut p̄petuò in futurū efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapientia mūdū creauit, & creatū regit. Intelligitur verò præcipuè hoc dictū, de mirificis dei operib⁹, quæ in vniuersa creatura liquido cōspiciūtur: quæ

quoties probi æquè ac pij homines, vnà pariter congregati contemplantur, nihil in eis perperà factū, nihil minus aptū, aut suo opifice indignū inueniūt. Omnia enim ad amissim procreata sunt, & sua ratione consistunt, tametsi sæpenumero multis ob deprauatas eorum mentes secus visum fuerit.

*Exquista in omnes uoluntates eius.* Hoc est exactè, ac diligenter facta, & quemadmodum alius interpret significantius reddidit, prædicta opera, perfecta sunt, & accommodata ad omnes dei uoluntates. Disponunt etenim probos ac sapientes viros, ad implendam eius uoluntatem. Nam quis est qui videat, aut audiat huiusmodi opera, & non excitetur ad sectandum, quodcunque deo gratum esse iudicauerit? intelligens ex his deum verè esse, & verè misericordem esse? uoluntates autem dei sunt eius mandata.

*Confessio & magnificentia opus eius.* Gratiarū actio, & magnifica laus sunt dei opera: non tantum hoc, inquam, aut illud opus, sed in uniuersum omnia dei opera, & coniunctim & diuisim eiusmodi sunt, ut ad gratiarū actiones, & ad magnificas dei laudes, mouere eos possint, qui ea aut uiderint, aut audierint. Potest etiam hoc in loco, istud opus particulariter accipi, pro incarnatione domini.

*Et iustitia eius manet in seculum seculi.* Hoc ad solamen eorū dictum est, qui afficiuntur iniuriis, & ad eruditionem etiam eorum qui iniurias inferunt, cum iustum atque æternum utrosque dei iudicium maneat, quo alteri requiem, alteri uero supplicia, ac pœnas sustinebūt: uel quia iustitia eius perpetua est, hoc est, immutabilis.

*Memoriam fecit mirabilium suorum.* Verbum, meminit, seu memoriā fecit, & alia huiusmodi, solēt prophetae sæpenumero ponere, pro operari, quemadmodū alibi diximus. Ait igitur propheta, quod deus operatur mirabilia, nec aliquādo cessat ab huiusmodi operatione, ut per ea crassiores ac rudiores quosq; homines ad se traducat. Huiusmodi autē fuerūt ea quæ fecit tēpore diluuij, & quæ in cōfusione linguarum, aut quæ Sodomitarū tempore: item quæ in tempore Abraham, Isaac, & Iacob. Et quæ in Aegypto, aut in exitu Iudæorum ab Aegypto, quæque in deserto, in terra promissionis, in Babylone, & post reditum ex Babylone, aut tempore Machabæorum, & quæ in Christi aduentu, & post illum

hactenus, priuatim ac publicè, apostolorūque ac martyrum, & aliorum sanctorum temporibus, in priuatis domibus, in ciuitatibus, & ubique gentium facta sunt.

*Misericors & miserator dominus.* Qui prædicta omnia facit magna cum misericordia, & salutem hominum cupit.

*Escaam dedit timentibus se.* Atqui & non timentibus se, cibū præstat: uerū hoc in loco rationalem ac spiritualem animæ cibum intelligit: cælestem, inquam, panem, quem solis se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hæc uerba de pane mystico: uel quia sæpenumero deus seruos suos admirandè admodum, & præter spem multorum pascit. quemadmodum Eliam, Daniele, & complures alios.

*Memor erit in seculum testamenti sui.* Iudæi dicūt memorè deum fuisse testamēti sui, quia fecit illud esse immutabile: illud inquam, testamētum quod de multitudine seminis Abraham, & de promissionis terra disposuerat. Nos uerò affirmamus uerba hæc de Christo prophetiam cōtinere. Memor enim erit, inquit, deus in seculū, hoc est, in debito, & cōuenienti tēpore testamēti sui, quod ad patriarchas disposuit, promittens quod in semine eorum benedicendæ essent omnes gentes, & quod hoc testamentum adimplebit deus.

*Virtutem operum suorū annūtiabit populo suo.* Antiquo quidem populo ostendit deus vires operū suorum, hoc est, potentiam in suis operibus, quam omnes cognouerunt per ea miracula, quæ tunc facta sunt: nouo autē populo, per ea quæ post resurrectionem suam ubique operatus est.

*Ut det illis hæreditatem gentium.* Iudæis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant: nobis uerò uniuersam illam terram, cuius fideles efficiendi erant domini.

*Opera manuum eius ueritas & iudicium.* Per manus patris, aliqui filium & spiritum sanctum intelligūt, tanquam cooperatores atque vnà pariter opifices, quorum opera, ueritatem esse dicunt, & iudicium: ueritatem quidem, sancto spiritu tribuentes, de quo scriptum est: ille inducet uos in omnem ueritatem: iudicium autē filio, de quo alibi legimus dictū à domino, quod pater omne iudicium dedit filio: quocirca scriptura sæpenumero prædicta nomina illis respectiue attribuit. uel aliter: dic quod opera Christi uera sunt, & nō imaginaria, & simili modo, quod iusta sunt: uel quod recto iudicio, &



congrua administrandi norma, à deo omnia dispensantur. Chrysostomus verò versiculum hunc exponens dicit, quòd apud scripturam sæpenumero veritatis nomē reperitur promisericordia, iuxta quam significationem dicit, quòd dei opera misericordia ac iustitia plena sunt, cum vtranq; semper vnà deus commisceat. Nam si misericordia perpetuò vteretur, negligentes omnino redderemur, rursus si sola iustitia, iam diu olim omnes periissent.

*Fidelia omnia mandata eius.* Fidelia, hoc est, fide digna, & quia omnia dixit mandata, primò ea intellige, quæ ad creationem spectant, quæq; natura duce, omnia obseruant elementa, cælum nimirum, sol, luna, sydera, dies, nox, horæ, terra, flumina, stagna, fontes, plantæ, herbæ, & omnia denique, quæ tam ad naturam animæ prorsus expertem quàm ad animatam, sed ratione carentem pertinent. Deinde omnia etiã mandata, quæ ab initio humano generi data sunt, quæq; ab iis obseruabantur, qui legem scriptam non habuerat: tertio loco ea etiam, quæ per legē Moyli scriptis tradita sunt, postremò verò ipsa præcepta euangelica, quæ mandata omnia, fidelia sunt, hoc est, firma, atque inconcussa. Nam & si quædam Mosaicæ legis mandata soluta sint, verum non tam soluta, quàm in melius disposita, atque intellecta dici possunt. nemo igitur ea poterit delere. Cælum enim, inquit, & terra transibit, verba autem mea non transibunt.

*Confirmata in seculum seculi.* Stabilis, inquam, & perpetuò mansura.

*Facta in ueritate & rectitudine.* Nihil enim, inquit, in eis falsum est, nihil obliquum. vel aliter: per veritatem, claritatem intellige, per rectitudinē verò, rectū iudiciū. oīa enim eius mandata vera sunt, & clara, ac rectè incedere nos docēt.

*Redemptionem misit populo suo.* Pater misit filium suum, misit euim me, inquit, prædicare captiuis remissionē. & rursus de eo scriptum est: ipse saluum faciet populum suum. Item apostolus, qui datus est nobis à deo redemptio.

*Mandauit in seculum testamentum suum.* In seculū, inquam, conueniens, ac si diceret testamentum suum deus in apto & conuenienti tēpore hominibus tradidit. vel in seculum, pro in æternum, ipsum euangelium, æternum appellans testamentum, de quo alibi scriptū legimus: dabo vobis testamentum

æternum. Testamentum enim Mosaicum temporarium fuit, si exteriorem eius sensum, si figuras & vmbas in eo contentas aspiciemus, & occidentem literam: secus verò si interiorem spectemus sensum ac res sub huiusmodi vmbis, ac figuris designatas.

*Sanctum & terribile nomen eius.* Christi nomen, sanctum quidē est, veluti quo innumerabilia effecta sunt miracula, terribile verò, seu, vt propius signat Græca dictio, φοβερόν, timendum, quia dæmones expellit, & ægritudines. Quòd si Christi nomen sanctum est, oportet ipsa etiam ora, ac linguas quæ illud laudatura sunt, sancta esse.

*Initium sapientiæ timor domini.* Est enim huiusmodi timor, fons, ac radix sapientiæ, vbi enim est timor, illic & mandatorum obseruatio: vbi autem obseruatio mandatorum, illic & munditia: vbi verò munditia, ibi etiam & splendor.

*Prudentia autem bona omnibus facientibus eam.* Hoc est, operantibus secundum prudentiam, bona ad crescit prudentia. est enim quædam prudentia mala, de qua scriptum est: prudentes vt malefaciant. vel aliter: prudentia bona est & utilis non iis simpliciter, qui eam habent, sed iis qui ea vtuntur in sermone, atque in operibus.

*Laudatio eius manet in seculum seculi.* Christi laus sine fine apud angelos manet, & apud homines. decet igitur vt nos illū semper laudem⁹, & summas illi semper gratias agamus.

Alleluia.

*Principium huius psalmi maximam mihi videtur consequentiam habere ad finem superioris, qua ratione eadem cum illo inscriptionem sortitum puto. est etenim veluti quædam illius pars. Ibi enim legimus: initium sapientiæ est timor domini, hic autem beatus uir qui timet dominum. serunt autem hunc psalmum constare ex duobus & viginti versiculis, iuxta Hebraicarum literarum numerum. ipsaque versiculorum principia, apud Hebræos omnia huiusmodi literarum signare elementa.*

PSALMVS III.

**B** *Eatus uir qui timet dominum.* In præcedenti psalmo dictum est quòd timor domini sapiētem hominem reddit, in hoc verò quòd etiam beatum:

Beatus vir, inquit, qui timet dominum, non tamen qui simpliciter timet, (nam & demones etiam deum timēt) sed qui timet, vt seruet mandata. ille enim timor leuis atque inanis est, iste autem efficax & potens.

*In mandatis eius uolet ualde.* Huiusmodi vir, in mandatis domini sui gaudebit & letabitur. Ira enim significat illa uerba, uolet ualde. Hanc autem delectationem, quam ex diuinis mandatis propheta conuequebatur, alibi etiam manifestius exprimens ait: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

*Potens in terra erit semen eius.* Reddetur enim potens ac ualidum aduersus omnes qui lædere eos uoluerint semen. uero domini discipuli sunt, & imitatores Christi. qui similitudinem ac germanitatem uitæ ac conuersationis Christi seruantes, eamque ueluti paternam quandam hæreditatem suscipientes, robore ac uiribus semper augentur.

*Generatio rectorum benedicetur.* A generatione scilicet, consimilium hominum, qui non peruersa sentiunt, sed recta.

*Gloria & diuitiæ in domo eius.* Gloria, inquit, à deo erit uero timēti eum, & cum gloria etiā diuitiæ: diuitiæ inquam, bonorū operū. uel gloria ei erit ab hominibus, quia ob huiusmodi uirtutem eum honorabunt. simili modo etiam ei aderunt diuitiæ, quia rebus omnibus affluet, quas optabit, iuxta quem sensum intellige, quod uolet ualde in mandatis dei, ob suam uidelicet summam in deum fiduciam ac fidem.

*Et iustitia eius manet in seculum seculi.* Virtus quæ eum iustificabit, incorrupta permanebit in futurum seculum. quippe quæ post hanc uitam, illum semper comitabitur.

*Exortum est in tenebris lumen rectis.* Exortus est, inquit, deus hominibus qui in tentationum, atque afflictionum tenebris iacebant. ille, inquam, deus, qui lumen, seu lux est ueræ liberationis, ac ueri refrigerij. uel lumen ueritatis, quod apparuit in Christo, exortum est è terra in tenebris erroris. Ego enim, inquit, sum lux mundi. rectis autem exortam esse diem hanc lucem, id est iis, qui recta sentire possunt, lumenque illud oculis intueri. Nam peruersi omnes ad huiusmodi lucem oculos occludunt.

*Misericors miserator, & iustus.* Hoc de deo etiam dictum est, qui misericors & miserator est, tanquam qui bonus est,

& iustus tanquam omnium iudex. uide in psalmo c. ibi: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

*Benignus homo qui miseretur & commodat.* Miseretur quidem eorum qui in angustiis sunt, commodat autem iis qui mutuo indigent. scriptum est enim alibi in psalmo quadragesimo sexto, tota die miseretur & commodat iustus.

*Disponet sermones suos in iudicio.* Huiusmodi vir timēs dominum, bene etiā utetur sermonibus tuis, nec fortuito, aut inconsideratè loquetur, sed cum iudicio, & discretionē uerba sua dispensabit, ubi opus fuerit. uel quia Græca dictio, λόγος, non tantum uerba & sermones, sed rationes etiam significat. Dic quod uir iste, qui timet dominum, recto ac sano iudicio, rationes & negocia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel quod bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easque antea summo cum examine ac studio præparabit non secus, ac facere consueuit fidelis quis ac sapiens administrator.

*Quia in seculum non commouebitur.* In hoc seculo tentationes aliqua eum non commouebunt, ueluti eum qui ædificatus est supra solidam fidei, dilectionis & spei petram: quiq; propriam conscientiam tutissimam anchoram habet. Nec dicit propheta, quod huiusmodi homo nullas passurus sit insidias, (Multæ enim tribulationes iustorum) sed quod ab eis non commouebitur. Hoc etenim ualde admirandum est, quod sancti qui innumerabilia passi sunt pericula, adeo constantes atque immobiles aduersus ea permanerint, & sententiam usque ad extremum finem firmam ac stabilem semper seruauerint. Hæc celeberrima est eorum uictoria, hoc dignissimum præstantium huiusmodi uirorum preconium. Vel in futurum seculum non commouebitur: iuxta id quod alibi legimus: paratus sum, & non sum turbatus, quia scilicet nullius mihi sceleris conscius sum.

*In memoria æterna erit iustus.* Ob proprias scilicet uirtutes, nec tantum uiuens erit in memoria, sed post mortem.

*Ab auditione mala non timebit.* Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit adnunciatum. Nec dixit quod non audiet, sed quod non timebit. deponit enim antea diuitias suas tuto in loco: atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. ubi enim, inquit, est thesaurus tuus, illic & cor tuum erit. Eadem enim ratione

eos non timet, qui corpus occidunt, & animam occidere nō possunt.

*Paratum cor eius sperare in domino.* Hoc est stabile, atque inconcussum permanet cor eius in illa spe, quam habet in domino confidens, quod ope illius salutem ac victoriam cōsecuturus sit.

du' m' p o-  
6h0h.

*Confirmatum est cor eius, non timebit.* Vt superius declaratum est.

*Donec aspiciat super inimicos suos.* Per inimicos, demones propriè intellige, donec, inquit, aspiciat super illos ea, quæ vult, aut quæ illi pati entur: Quod si formidaturus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Afferens quippe id quod ambiguum magis videri poterat, tacuit quod sequitur, tanquam minus ambiguum, minusque incertum. Atque hoc pacto dictio, donec, sæpe sumitur apud Hebræos.

*Dispersit, dedit pauperibus.* Dispersit, scilicet bona sua. dispersionis autem vocabulo, liberalitatem donantis expressit. quam etiam veluti semen, aut sationem quandam esse significauit. spargere enim solent, qui seminant.

*Iustitia eius manet in seculum seculi.* Repetit verba iam superius dicta, ad maiorem sententiæ suæ confirmationem. Vel per iustitiam hoc in loco eā intelligit, quæ à misericordia proficiscitur, hoc est, ab eleemosyna, & de qua scriptum est: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.

*Cornu eius exaltabitur in gloria.* Per cornu, honorem intelligit. est enim sermo metaphoricus. honor ac gloria eius, inquit, magnificabitur. de hoc autem cornu, dictum est in psalmo octogesimo octauo, ibi: & in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

*Peccator uidebit & irascetur.* Irascetur peccator, existimās quod iusti huius viri misericordia suam conuincat ac carpat sequitiam. talis enim est virtus, molesta nimirum semper, & grauis prauis omnibus.

*Dentibus suis frendet & tabescet.* Stridebit quidem, atque interiorem mœrorem dentibus suis demonstrabit: attamen loqui nō audebit, quia iusti huius viri virtus, os ei obstruet: quinimmo ob summam eius virtutem, & ob præclara eius gesta, inuidia ac liuore tabescet, ipse nimirum sui sæuissimus effectus

effectus carnifex.

*Desyderium peccatoris peribit.* Peccatoris dico amātis ac concupiscentis pereuntes, atque corruptibiles res: quibus deperditis desyderium vna cum illis perditur. Verum. verba illa: Exortum est in tenebris lumen rectis: quidam applicant illi viro, quem propheta in præcedentibus beatum dixit: & sensum esse dicunt, quod huiusmodi vir timens dominū, illuminabit infidelium animas antea errore obtenebratas: & simili modo ei applicant proximè subsequentem versiculum, dicentes: quod huiusmodi vir misericors est, & miseretur, & quod iusta iudicat. superius verò nos vtrunq; versiculum deo accommodauimus.

*Alleluia.*

*Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde similem cum præcedentibus inscriptionem retulit.*

PSALMVS IIII.



*Audate pueri dominum, laudate nomen domini.*

Per pueros hoc in loco seruos significat, nā & in psalmo centesimo trigesimo quarto ait: laudate nomen domini, laudate serui domini: eandē sententiam exprimens, præpostero versiculorum ordine. Aliqui verò per pueros, intellexerunt puros, ac simplices homines: vel Christi, aut apostolorum discipulos. Laudate autem eum, non sermonib<sup>9</sup> tantū, sed etiā operibus, iuxta illud: vt videāt bona vestra opera, & glorificēt patrē vestrū, qui in cœlis est

*Sit nomen domini benedictum, ex nunc & usque in seculū.* Benedicatur, inquit, & non blasphemetur nomen domini, vobis illud assiduè benedicētibus ac perpetuò laudantibus, opere ac verbis, vt superius diximus. Nam & si nomen domini per se ipsum satis semper benedictum sit, fit tamen in nobis etiam benedictum, quādo non solis verbis, sed operib<sup>9</sup> etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri vident.

*A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomē domini.* Nō in Palæstina tantum sed vbiq; terrarū laudandum est nomē domini. prædicit autē his verbis propheta euāgelicæ prædica

R

tionis vocem, quæ in vniuersum orbem erat peruentura.

*Excelsus super omnes gentes dominus.* Excelsus erit in gentibus, non quòd tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc demum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimia de deo tradent dogmata, qui que contemplationibus, & studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

*Super cælos gloria eius.* Quia in cælis ab angelis glorificatur. possunt etiam hæc de Christo intelligi, & de angelis, qui nato Christo cecinerunt: Gloria in excelsis deo.

*Quis sicut dominus deus noster?* Hæc à propheta dicta sunt, vt falsos illos deos carperet, qui à gentibus colebantur.

*Qui in altis habitat, & humilia respicit.* Atqui si commensurauit deus cælum palmo, & terram pugno, vt alibi legimus: item si cælum, & terram implet, & vbique adest, si incomprehensibilis est, & incircumscriptus, quomodo in cælo habitat & terram aspicit? Patet igitur ita loqui prophetã, vt Iudæorum, aut aliorum hebetudini consentiret, tametsi illorum mentem paulatim eleuans addidit dicens.

*In cælo, & in terra.* Et superius, inquit, & inferius habitat, hoc est, vbique locorum. vide, quæ diximus, in secundo psalmo, ibi: *Qui habitat in cælis irridebit eos.* Alij verò aliter construunt, dicentes: *Quis sicut deus noster in cælo & in terra?*

*Erigens à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.* Per terram & sterces, tenuitatem ac paupertatem intelligit. laudat autem, atque admiratur propheta dei potèntiam, qui de facili immutat quæcunque vult.

*Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.* Non solum diuitem & gloriosum facit, sed cum populi sui principibus eum etiam collocat, hoc est, ad principatum atque ad imperium eum etiam prouehit. per inopem verò & pauperem, fidelem populum ex gentibus congregatum intellige, quem à turpibus, atque ab inhonestis affectibus erigens Christus per euangelium in altum euexit, eundem ei quem populis honorè impertitus: Apostolis, inquam, quos principes super omnè terrã constituerat, vt vidimus in psalmo quadragesimo quarto: postremò maiorem quãdam, ac potiorè potèntiam dei admiratur qui non ipsas tantum res immutare possit, sed ipsam etiam rerum naturam, ynde ait.

*Qui habitare facit sterilem in domo mätrem de filiis lætantem.* in riuois  
Quemadmodum sepe numero effecit. Quidam domum hic pro puerorum familia intellexerunt.

*Alleluia.*

*Et hic psalmus in gratiarum actionem cõscriptus est, & beneficia à deo Iudæis olim collata cõnumerat, diuinãque pariter potèntiam laudat, & infirmitatem Idolorum carpit.*

PSALMVS II3.



*N* exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius. Per Israelem, & per domum Iacob, Israelitarum genus significat: per Aegyptum autè & populum barbarũ, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atq; in recessu domus, seu familiæ Iacob ab Aegyptiorum gentibus. hoc est, vbi discesserunt Hebræi ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Iudæam appellamus, facta est sanctificatio dei: eo quòd veluti res quãdam deo oblata, ac dicata sanctior quodammodo effecta est. tunc etiã Israelitarum populus effectus est hæreditas dei, & sub eius potestate manifestius cœpit constitui, atque ab eo dirigi. Nam etsi omnes alij populi natura ipsa, & creationis iure sub diuina semper fuerint potestate, nullus tamen tantam necessitudinem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantum Israeliticus populus: qui ppter ea peculiaris dei populus appellatus est. Ex iis autem, quæ diximus, patet dictionem eius, vtrobique ad deum esse referendam.

*Mare vidit & fugit.* Ipsum etiam mare diuinam nouit potèntiam, & ineffabili quodam modo diuinam etiã agnouit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creatura: vnde diuisum è medio refugit a lueo, liberumque ac tutum trãfuenti populo iter præbuit. fugisse verò dicit ipsum mare, vt non tantum formidasse illud à conspectu dei ostèderet, sed vt celeritatem etiam illius diuisionis demonstraret.

*Jordanis conuersus est retrorsum.* Hoc accidit tẽpore Iesu Naue, quãdo Iordanis fluuius cursum suum detinuit, præbens & ipse siccum transitum Arcaei dei. hæc duo miracula vnã etiã recensentur per prophetam in psalmo sexagesi-

R. ij

ὁ ἐξ ἡρώου  
ἐκστράφη.

moquinto, ibi: Qui conuertit mare in aridam, & in flumine pertransibunt pede.

Montes exultauerunt quasi arietes, & colles quasi agni ouium. Summum atq; ineffabile quoddam populi gaudium, quod illis fuit temporibus, describere nobis volens propheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum & colles Iudææ fingit gaudio exultasse, ac lætatos fuisse, nõ secus atque arietes & agni faciunt: qui quando læti sunt, saltibus atque exultationibus lætitiã suã demonstrant. solent enim propheta aliquando inanimitis rebus humanos affectus adscribere, vt diximus in psalmo nonagesimo quinto, ibi: Lætentur cæli, & exultet terra, commoueatur mare, &c. Gaudebunt campi, &c. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum, a facie domini quando venit, vbi vide.

Quid est tibi mare, quod fugisti? & tu Iordanis, quod cõuersus es retrorsum? montes quod exultastis, quasi arietes? & colles, quasi agni ouium? Ex quadam prosopopœia propheta nunc ipsa alloquitur elementa, rationem exostulans, cur sic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, & supra naturã: & deinde ipse pro eis respondet, seu interrogationi suæ illos respondere introducit & dicere.

A facie domini mota est terra. A præsentia, inquit, & conspectu domini exultauit terra, ipsi montes nimirum & colles, præsentia autẽ domini intellige aduentũ domini in Iudæam. Alio modo etiam expone iuxta ea quæ dicta sunt in psalmo xc. ibi: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum, & de mari quidem ac de Iordane nihil amplius dixit, tãquam causa fugæ, aut detentionis in vtroque satis iam nota sit.

A facie dei Iacob. Scriptum est enim alibi, Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum. A facie illius dei, inquit, qui a naturali duritie petrã commutat, adeo vt ex ea deinceps aquæ scaturiant: de quo diximus in psalmo septuagesimo septimo.

Et rupem in fontes aquarum. In Græco hic, non rupem legitimus sed ἀπέρομορ, quæ dictio tãcti pro rupe accipitur, proprie tamẽ de re aliqua dici potest, quæ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa, ita igitur hanc petrã propheta appellauit, veluti quæ ob summã eius duritiẽ etiã in

summa atq; in extrema sui parte vix ferro secari posset, huiusmodi loquẽdi modo vsus, vt miraculum magis auget. enarratis autem antiquis beneficiis pro præsentibus rebus supplicat.

Non nobis domine, non nobis. Non propter nos misericordiam te facturũ confidimus. sumus quippe ea indigni, quẽ admodum & maiores nostri, qui superius commemorata receperunt a te beneficia.

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit, nomen tuum glorifica.

In misericordia tua & veritate tua. Glorifica illud, inquit, in misericordia tua & veritate tua, hoc est, misertus nostri, & verè misertus. Misericordiam enim & veritatem sæpenumero propheta cõiunctim ponit, pro vera misericordia. Nã diuina misericordia propriẽ ac verè & est, & dicitur misericordia: humana autem diuinæ comparata, non vera est, sed ymbra quædam misericordiæ.

Ne quando dicant gentes, ubi est deus eorum? Ne quando, inquit, gentes nostri dominantur, & tuam nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Deus autem noster in cælo, & in terra, omnia quæcunque uoluit fecit. Gentes quidem huiusmodi fortassis verba blatterabunt: at nos contrã clamabimus quòd in cælo atque in terra deus noster omnia potest, tantũ velit: quanquam certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus, ex dispensatione sæpenumero longanimis sit, & patiens.

Idola gentium argentum, & aurum opera manuum hominum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non uidebũt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & nõ palpabũt: pedes habent, & non ambulabũt, non loquentur in gutture suo. Omnia idolorum membra, atque omnes eorum partes percurrit, aliquid semper amplius in eis carpes: & primò quidẽ sensuum organa, deinde etiam manus, & pedes insensibilitatis accusat, ostẽdens nihil aliud esse ea simulachra, quã materiam quandã, anima prorsus atque spiritu carentem. Quæret aliquis fortasse, cur propheta cæteros sensus corporis ordine percensendo, de sensu oris nõ dixit, quòd ore suo non gustabunt, sed dixit, quòd ore suo non loquẽtur. & videtur mihi ea ratione id dictũ nõ fuisse,

ἐπὶ τῷ  
ἐλέει.

καὶ ἐν γῆ.

ἔιδωλα.

φωνήσουσι.

quia audire quidem, videre, odorare, & reliqua, dici videmus. vnde loco gustus, ipsum sermonem semel atque iterum ori attribuit, quo quis viuere potissimum probatur.

*Similes stant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Similes eis fiant, surdi scilicet ac sine efficacia. verum Idola quidem gentium huiusmodi sunt, & qui ea colunt, hoc pacto, vt diximus, sunt fatui: vt ea venerentur, à quibus nihil opis capiunt: nos verò non sic.

*Domus Israel sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: domus Aaron sperauit in domino, adiutor & protector eorum est: qui timent dominum sperauerunt in domino, adiutor & protector eorum est.* Non frustra, inquit, sperauimus in domino, qui opem assidue nobis suam præstat, qui fouet nos. in triplicem autem ordinem vniuersum dei populū distinxit, in ipsum scilicet Israel, in sacerdotale genus, atque in profelytos. per domum quidem Israel in vniuersum, Iudæorum populū significans: & leuitas, per domum Aaron, qui primus omnium sacerdotum administravit, & ceterorum post se sacerdotum, prima fuit radix: per timentes autem dominum, profelytos expressit vndecunque venientes ex gentibus, & colentes dominum.

*Dominus memor nostri benedixit nobis.* Hoc est à primis progenitoribus ad hæc vsque tempora gentem nostram summis semper deus affecit beneficiis.

*Benedixit domui Israel, benedixit domui Aarō, benedixit iis qui timent dominum.* Eadem, qua paulo ante, vtitur diuisione.

*Puillis cum maioribus.* Hæc in vniuersum de omnibus paruis & magnis, non ætate solum aut statura intelligenda sunt, sed etiam de paruis & magnis, imbecillitate & viribus, paupertate & diuitiis, ignominia & gloria, seruitute & libertate.

*Adiciat dominus super nos, super nos, & super filios nostros.* Augeat, inquit, nos dominus, & filios nostros. vel adiciat super nos, bona scilicet. quædam exemplaria habent, super vos & super filios vestros: ita vt prophetam dicamus preces fundere pro Christianis, qui postea magis aucti sunt: & quibus ea adiecta sunt bona, cælestia nimirum, quæ vera ac propriè bona dici possunt.

*Benedicti vos à domino, qui fecit cælum & terram.* Hæc verba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in cælum ascēsurus benedixit: vt Lucas tradit. Benedicens enim Apostolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

*Cælum cæli domino.* Primum cælum scilicet vbi habitare dicitur deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in versiculo: qui in altis habitat.

*Terram autem dedit filiis hominum.* Vt ea fruerentur, vt illic habitarent. Propter homines enim eam creauerat.

*Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos, qui uiuimus. benedicimus domino ex nunc & usque in seculum.* Huic dicto simile illud videtur: nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam? item nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? mortuos autem si paulo altius consideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis mortem, virtutum operationibus mortui sunt: occisi scilicet à peccatis: viuētes verò eos, qui comite viuunt virtute, & ab hac vita ad altiore etiam, atque ad diuinorem transcendunt. Neque enim peccatores in præsentī vita deum laudant, cum scriptum sit, non esse pulchram laudem dei in ore peccatoris: neque etiam in futura, vbi perpetuis affligendi sunt cruciatibus. At iustos contra, decet, vt in vtraque vita diuinas canant laudes: & ideo dicit, ex nunc & vsque in seculum. Et illi quidem descendere dicuntur in infernum, hi verò ascendere in cælum. illud etiam animaduerte quòd dū propheta, in prima persona dixit: nos qui viuimus, illos significare voluit, qui sui instar claris essent præditi virtutibus.

*Alleluia.*

*Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit cōpositus.*

P S A L M V S I I 4.



*D*ilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meæ. Hac de causa, inquit, lætatus sum, quia exaudiet &c.

*Quia inclinavit aurem suam mihi.* De inclinatione auris dei, diximus in psalmo xvi. *mihi: inclina aurem tuam mihi.*

*Et in diebus meis inuocabo.* Cunctis scilicet diebus vite meæ.

R iij

*Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inueniunt me, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.* Videbuntur hæc consentanea esse iis quæ habentur in psalmo decimo septimo: ubi ait propheta, diligam te domine, & deinde addit causam, cur dilectur<sup>9</sup> sit, dicens: quoniam tu fortificas & confirmas me. Tu enim, inquit, fortitudo mea, & firmamentum meum, & refugium meum, & alia huiusmodi. Et paulo post: laudans inuocabo dominum. Et narrat calamitates, in quas olim inciderat, & quarum mole afflictus, inuocasse se dominum dicit, & exauditum esse. In præfenti igitur psalmo propheta consimili utitur loquendi modo, dicens: dilexi quoniam me orantem dominus exaudiet: pro exaudiuit: vel quia in posterum exaudiet. Nam & punctum etiam exaudiuit. Hanc enim dilectionis suæ causam reddit. Deinde post verba illa: & in diebus meis inuocabo: quemadmodum in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se inuocasse dominum, & liberatum fuisse, & cuius liberationis gratia dixit: dilexit &c. & quia doloribus mortis, & inferni periculis, dixit se fuisse circumdatum, ad huiusmodi verborum declarationem addidit, dicens: tribulationem, & dolorē inueni: sed de his plenius in sæpe dicto psalmo dictum est.

*O domine libera animam meam.* Amplius atque amplius à futuris malis eam libera.

*Misericors dominus & iustus, & deus noster miseretur.* Vide quomodo auditorem instruit: misericors, inquit, est dominus: si peccasti non idcirco desperes: verum quia etiam iustus est, caue, ne summa illius fretus misericordia, iterum cadas: ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quàm ad iustitiam, addidit: & deus noster miseretur, quod verò ait: deus noster ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

*Custodiens paruulos dominus.* Subintellige verbum, est. Laudat enim propheta summam domini prouidentiam, qua nisi uniuersos ac singulos custodiret, deo facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal. aut alio pacto celeriter omnes perissent, in foueam aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiam periculum delapsi. Quidam verò intelligunt loqui prophetam de infantibus, adhuc in utero

existentibus: qui in obscuris illis, atque humidis locis, instar piscium feruntur, nec cæterorum hominum more, respirare queunt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc atque eis insuetum aerem prouenientes, nec modico quidem tempore in hac vita superesse possent, nisi à diuina seruari prouidentia. Vel aliter paruulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos dominus inexperientia adhuc circumdatos conseruat, donec aduersus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

*Humiliatus sum, & saluauit me.* Afflictus me variis calamitatibus liberauit. Permisit quidem prius affligi, ut prudentior fierem, sed huiusmodi postea afflictiones dissoluit: ut eius gratiam & donum agnoscerem, & vtrinque in me beneficus fuit. Et aliter: Deus saluare eos solet, qui humilitatis nouerint amplecti virtutem, & per illam semper magis proficere.

*Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam de morte oculos meos à lachrymis, & pedes meos à lapsu.* Quidam prophetam putant his verbis ad quietem seipsum exhortari, tãquam qui diuinum auxilium iam sit consecutus, atque ereptus ab afflictionibus, & ab expectata morte, hoc est, à disunctione animæ & corporis liberatus, & simili modo liberat<sup>9</sup> à lachrymis, quas antea effundebat, ob insidias nimirum & laqueos quos inimici aduersus eum struxerant, & in quos sæpenumero lapsus inciderat. Iuxta Anagogen verò, per requiem, animæ discessum intellige à præfenti vita: animæ, inquam, iusti alicuius viri: cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio dei adscribi debet. Liberantur enim huiusmodi iusti viri, tam ab huius corporis onere, quàm etiam ab omnibus eius malis: quia, ut ait Paulus, nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus grauati: vnde alibi idem Apostolus cupere se dissolui dixit & esse cum Christo. Sed multo etiã magis præfentis psalmi verba congruere videntur probis ac religiosis viris omnibus, qui ex hoc corpore iam egressi sunt. Et cum dixisset propheta: benefecit tibi, addidit etiam: quia eripuit animam meam à peccato. Peccatum quippe mors meritò dici potest: quia omnes animæ ad virtutem operationes mortificat. Item, quia eripuit oculos

meos à lachrymis. Nam ereptus ab huiusmodi ærumnis lachrymas amplius non effundã. Itẽ, quia eripuit pedes meos, non à visibilium tantummodo, sed ab inuisibilium etiã inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabãtur.

*Delectabor corã domino in regione viuentiũ.* Regio viuentiũ, cælum est, vel futurus mundus, vbi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viuentium, sed morientium regio dicenda est, vbi nullus est, qui non moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione versans simul cũ Angelis, & deũ colens absque vilo prorsus impedimento, nullo hoste illic mihi amplius tendẽte insidias. Vel iuxta aliã literam: placebo domino, hoc est, eiusmodi esse censebor qui deo placere possim. Græca enim dictio, *εὐαρεσιάζω* exponi potest, pro, delectabor, & pro, placebo. simile dictum exposuimus in psalmo quinquagesimo quinto: iuxta alium tamen sensum.

Alleluia.

*Præsens etiam psalmus gratiarum actiones continet.*

PSALMVS II 5.



*Redidi propterea locutus sum.* Ait magnus Basilius, quòd cum propheta in superiori psalmo dixerit: placebo seu delectabor coram domino in regione viuentium, modo in huius psalmi principio ait credidisse se: ea scilicet, quæ ibi prædixit, quòd placebit seu delectabitur in regione viuentiũ: & propterea, inquit, ita locutus sum. Nam & alibi in psalmo x x v i dixit: credo videre bona domini in terra viuentiũ: tametsi aliam ibi tradiderimus expositionem.

*Ego autem humiliatus sum valde.* Cum tanta mihi præuidere datum sit, humiliatus tamen sum valde, & indignum me putauit, ne dono elatus, huiusmodi gratiam amitterem.

*Ego autem dixi in extasi mea, omnis homo fallax.* Per extasim, stuporem quẽdam intelligere debemus. Stupefactus enim, inquit, ob admirationem illius regionis viuentium, cuius, per sancti spiritus gratiam, visionem habui, dixi palam ac manifestè, quòd omnis homo in hac vita fallax est, iuxta humanam hãc beatitudinem, quam magnus Gregorius sal-

si nominis fœlicitatem appellauit, veluti non permanẽtem, sed somnij instar cito auolantem. Omnia enim humana, vanitas vanitatum sunt. mutantur enim & corrumpuntur. Sed quæ in illa sunt viuentium regione, non fallacia, sed vera sunt omnia. Veluti perpetua, immutabilia, atque incorruptibilia.

*Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Nã cum innumeris me affecerit beneficiis, prædictam etiã gratiam ad cumulũ addidit. Retribuit autẽ, hoc in loco, exponere, pro tribuit, quemadmodum etiam diximus in psalmo septimo, ibi: si reddidi retribuẽtib; mihi mala. Cum autem nihil inuenisset condignum quod deo redderet, ait.

*Calicem salutaris accipiam.* Per calicem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo intelligit. Nam & ipse dominus in euangelio: potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam: salutis autẽ ideo dixit, quia saluat, immo eos, qui mortui fuerant, ad meliorem vitam viuificat: pro Christo, inquit, moriar. Sitio enim vt pro eo mortem patiar, qui me tantis cumulauit beneficiis.

*Et nomen domini inuocabo.* Et ipsum, inquit, dominũ inuocabo, vt calicem mihi istum præstet. Proinde si propositum & mentem animaduertas beati Dauid, manifestè perspicies, illum, quod in se fuit, sepe numero pro Christo mortuũ esse.

*Vota mea domino reddam coram omni populo eius.* Reddam, inquit, quicquid deo pollicitus sum, antequam è præsentis vita excedam.

*Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Lætor, inquit, moriẽs. Honorata enim est apud deum illorũ mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multò etiam magis mors, quæ ad ipsum dominũ eos prouehit, sanctorum angelorum comitatu ac societate honoratos.

*O domine, ego seruus tuus.* Dedicatus scilicet atque oblatu tuo imperio.

*Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Repetit nomen serui, gaudens ita appellari. Reiecto enim omni pudore, seruitutem hanc liberè fatetur, & prædicat. filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se seruum dei, etiam ab ipsis progenitoribus.



*Dirupisti vincula mea.* Tu vincula, inquit, peccatorū dirupisti, gladio nimirum pœnitentiæ.

*Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Hostiam & sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, fœtusque ac germen spiritualis ventris mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

*Et in nomine domini inuocabo.* Et inuocabo nomen domini in subministrationem atque in auxilium huius sacrificij.

*Vota mea domino reddam, coram omni populo eius.* Repetit verba paulò ante dicta, ad maiorem sermonis sui cõfirmationem.

*In aulis domus domini, in medio tui Hierusalem.* Apponit & locum vbi redditurus est vota. In aulis, inquit, domus domini. Varias enim aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus David fabricari iusserat in medio Hierusalẽ. Et hæc quidem iuxta præcedentis psalmi consequentiam exposuimus. verum Chrysostomi etiam expositionem addamus dicentis, q̄ cum præuidisset beatus David quæcunque passuri erant Iudæi in obsidione & captiuitate Babylonica, & mente etiam reuoluisset eos illic postmodum reuocandos esse, atque in patriam restituendos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi q̄ scilicet captiui erunt Iudæi, & q̄ in patriam etiã restituentur: credidi verò, ita edoctus à prophetica gratia: & propterea locut⁹ sum de hac re variis scilicet in psalmis. Ego autẽ humiliatus sum valde, dum affligor scilicet & doleo captiuorū vicem. ego autẽ dixi in ecstasi mea, omnis homo fallax. Sũmo ego, inquit, dolore correptus, quo vt adsolet sæpenumero extra me quodammodo ad tempus effectus sum, & penè redditus sine sensu: eo q̄ maximã humanæ fœlicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationẽ status Iudæorum præuiderem, dixi: verè humanum omne bonum fallax est: quia propriæ naturæ ratione permanens non est: verum quia illos rursus in patriam reuocãdos perspexi, & non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: Quid retribuã domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? sibi enim propheta, atque in rationem suam acceptum refert omne beneficium, quod in Iudæos cognatos suos fuerit collatum. Multa mihi, inquit, beneficia contulit dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuam? Animi valde

grati atque hilaris sunt verba. Calicem salutaris accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, deo pro salute populi. Erant enim apud Iudæos varij sacrificiorum modi: quorum vnus libamen salutaris dicebatur. Vas autem illud quo libabant, calicis figuram habebat. Et nomen domini inuocabo ad salutem populi. Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, hoc est, promissiones illas persoluam, quas feci pro salute mea cū essem in periculis. Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Docemur ex hoc loco mortem seruorum dei angelorum, ac cæterorum sanctorū præsentia persæpe honorari. Quorū autem mors honorata est, illorum vita etiam est honoratior: in qua sestantes virtutum opera, dominum suum colebant. O domine ego seruus tuus, ego autem seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Non communem hanc seruitutem propheta intelligit, iuxta quam omnes sunt serui dei (omnia enim, inquit, seruiunt tibi) sed aliam seruitutem electione, desiderio, atque amore susceptam: quam cæteris omnibus præponit dignitatibus, exultans & se magis iactans in huiusmodi seruitute, quàm in regia sua corona. Quod verò ait: & filius ancillæ tuæ, consimili modo intellige. Dirupisti vincula mea: vincula, inquam, tristitiæ, quibus ob assiduas calamitates constringebatur. vel iuxta expositionem prædictam: tibi sacrificabo hostiam laudis, pro diruptione scilicet huiusmodi vinculorum Dirupisti enim ea gladio misericordiæ. Per sacrificiũ autem laudis, hymnos, & gratiarum actiones intelligit. Et in nomine domini inuocabo, pro nomen domini inuocabo. Summa enim mihi est fiducia, in huius diuini nominis inuocatione, postquam illius vires ac potentiam ipse etiã experimento cognoui. Quæ sequuntur, intellige, iuxta ea quæ superius declarata sunt. Reddidit etiam vota sua beatus David coram omni populo, non vt quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed vt cæteros ad sui imitationem adduceret, & operis sui faceret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio. Facillima præterea res est, & qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunq; tempore potest abundare.

*Alleluia.*

*Hic psalmus gratiarum etiam actiones continet. Conuocat enim*

uniuersas gentes ad Christi laudes, & ad gratias ei agendas, præstantis in nos collatis beneficiis.

PSALMVS 116.



**L**audate dominum omnes gētes. Vniuersas, inquit, gētes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eandem repetit sententiã laudationis exhortationē magis intēdens. vel per populos, Iudeos illos intellige, qui fideles effecti sunt: vel omnes etiam populos in vniuersum. Oportet enim omnes homines communiter deo gratias agere, quia pro omnium salute misericorditer carnē assumpsit, & salutes passiones subiit: Ipsos tamen Iudæos præcipuè decet, ut Christum laudent. qui dixit: nō sum missus, nisi ad oues quæ perierūt domus Israel.

ἐκπερατωσθε.

Quoniam roborata est super nos misericordia eius. Valida ac fortis effecta est misericordia dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit, tametsi multi à se eam repulerint. Seipsum verò nobis propheta hoc in loco coniungit: quemadmodum sepe alibi facere consuevit, vnum se ex iis reputās, qui in Christum credunt.

Et veritas domini manet in æternū. Veritas, in quã euāgelij, quæ apostolis per Christum data est. Nam quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed vmbra continebant veritatis. Adueniente autem euangelica veritate, vmbra illa legis celsauit, non secus atque adumbratio aliqua picturæ extinguitur, quando veri colores super eam immittuntur. Gratia enim, inquit, & veritas per Iesum Christum facta est.

Alleluia.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet, pro receptis beneficiis.

PSALMVS 117.

**C**onfitemini domino quoniã bonus, quoniã in seculum misericordia eius. Huiusmodi verba habentur etiam in psalmo c v. vbi ea exposuimus.

ἀνά.

Dicat sanè domus Israel quoniã bonus, quoniã in seculū misericordia eius. Dicat sanè domus Aaron, quoniã bonus,

quoniam in seculum misericordia eius: Dicant sanè omnes qui timeant dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Omnes enim hi bonitate & misericordia dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem propheta distinxit populum dei, quemadmodum & alibi fecit in psalmo c i i i. ibi: Domus Israel sperauit in domino: cūque omnes populi ordines in vnum chorum cōuocauerit, iusseritq; debitas deo gratias agere, & dicere quòd bonus est, & quòd in seculum misericordia eius, narrat ea postmodum quæ ad se pertinent. Decebat nanque vniuersum populū condignas deo gratias agere pro rege suo, qui pro eis certauerat, quique in tentationes & calamitates inciderat, & mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Non simpliciter, inquit, exaudiuit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcta & angusta in latā atque amplam regionem me deducens. Dictū est etiam in quarto psalmo, in tribulatione dilatasti me: vbi vide, quæ exponendo dicta sunt.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciat mihi homo. Habētur & hæc verba in psalmo x x v i. ibi: dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Illud considera, quomodo non hoc dicit, quòd ab homine nihil passurus sit, sed quòd tantum negat se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quòd si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem dei, quasi opem ille suam mihi adferre non possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

Dominus mihi adiutor, & ego respiciam inimicos meos. Ille pugnabit pro me, & ego inimicos meos respiciam, cadentes scilicet, & visibiles quidem corporeis, inuisibiles verò, animi atque intellectus oculis intuebor. Accommodari etiam possunt hæc verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

ἐπιπορευσατε.

Bonum est considerare in domino, quàm considerare in homine: bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Beatus enim, inquit, qui sperat in domino: & alibi etiam: maledictus omnis qui sperat in homine: Item, alius sapiens dicit, respicite in antiquas generationes, & videte, quā snam sperauerit in

domino, & confusus sit. Quòd si aliquis confusus esse videtur, ille in domino, vt oportebat, non sperauit. Atque ideo Paulus huiusmodi sermonem confirmans, dixit: spes autem non cōfundit. Illud etiam animaduerte, q̄ propheta hic, nō dixit, bonum seu melius hoc esse, comparando scilicet illa ad hoc summum bonum, sed auditorum imbecillitati cōdescendens, humanum in morem sic locutus est.

*Omnes gentes circūdederunt me, & nomine domini ultus sum eos: circūdātes circūdederūt me, & nomine domini ultus sum eos.*

Omnes gentes quæ in circuitu sunt Palæstinæ regionis in vnum congregatæ simul in me irruentes impetum fecerūt, ac veluti in fagina me comprehenderunt. vel varias demonum copias fortassis significat, quæ vnā aliquando iustum aliquem adoriuntur, variisque ac multiplicibus modis ei pauorem incutiunt. Repetens autem propheta sæpius, se circūdatum fuisse, & sæpius vltum inimicos suos, huiusmodi repetitione, & inuitabilis periculi magnitudinem ostēdit, & admirandam fuisse liberationis rationē constituit. & summam denique diuini nominis fuisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

*Circūdederunt me sicut apes fauū, & exarserūt sicut ignis in spinis, & nomine domini ultus sum eos.* Periculorum magnitudinem describit. Et per apum quidem similitudinem, vehementiam & promptitudinem inimicorum significat, per ignem verò effrenatam iram. Apes siquidem fauo mellis inuento, summa promptitudine ac vehementia illum circūdant, ac mellis succum exugūt: ignis etiam vbi rubum aliquem aut spinetum apprehenderit, retineri non potest.

*Impulsus, uersus sum, ut caderem, & dominus adiuuit me.* Impulsus, inquit, ab hostibus veluti iam iam casurus declinaui, hoc est, parū abfuit, quin caderem, & dominus adiuuit me, vt vires suas, & studium suum in me magis demonstraret.

*Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus est mihi in salutem.* Fortitudo mea, inquit, & laus mea dominus est. In eo etenim vires meas omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, & glorificor, quòd talem adiutorem sortitus sum. vel ipsum deum semper laudo, qui factus est saluator meus.

*Vox exultationis, & salutis, in tabernaculis iustorum.* Et rursum

sum factus est mihi dominus vox exultationis & salutis, hoc est, factus est causa vocis exultationis, & vocis salutis: quæ canitur in tabernaculis iustorum, cum ob admirabiliter mihi præstitam salutē impulsus sim, vt exultationē & salutem illam laudare, quam mihi tribuit. vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione & salute. Per tabernacula autē iustorum, puto eum propheticè eremitarum tuguria prædicere, in quibus Dauidici psalmi præcipuè decantantur: vel varias, ac particulares, quæ per orbem sunt ecclesias.

*Dextera domini fecit uirtutē.* Dextera domini, id est diuinū auxiliū, quod tribuit vobis victoriam, & trophæū erexit.

*Dextera domini exaltauit me.* Erexit me iam penitus inclinatum. vel glorificauit me, postquam inimicos meos in fugam conuertit.

*Dextera domini fecit uirtutem.* Eandem rursus sententiam repetit, & præ lætitia in gratiarum actione extenditur. vel ter nominās dei dexteram, triplex trium personarum auxiliū in diuinitate denotauit.

*Non moriar sed uiuam, & narrabo opera domini.* Non moriar deinceps, nec perdar ab iis, qui circūdederūt me, quæ admodū ipsi sperabāt cum illi cōtra potius perierint: sed uiuam, & laudabo mirabilia dei. vel nō moriar animę morte, sed uiuam ea vita, quæ est secundum deum: vel non moriar, sed uiuam, hoc est, immortalis ero: quia mea cantica canentur perpetuò, & illorum cantus nullo vnquā tempore deficiet. Possumus etiam hunc versiculū intelligere, vt sermo sit de resurrectione, & asserat propheta, se non moriturū à cōditione, vt nulla ei amplius resurrectionis sit spes: quin immo si moriar, inquit, perpetua mihi tamē non erit mors: atque ideo non verè moriar, sed vnā cū cæteris hominib⁹ rursum uiuam, & propterea narrabo opera domini, qui mihi simul cum aliis bonis resurrectionem hanc largitus est.

*Castigās castigauit me dominus, & morti non tradidit me.* Castigauit autem, dum in varias me permisit calamitates incidere, ea nimirum ratione, vt periculorū atque afflictionum timore, de cætero melior ac prudentior fiam. nec tamē permisit me mori, quin immo eripuit à periculis, ea ratione vt vires suas, & studium suū erga me ostenderet, vt diximus.

*Aperite mihi portas iustitiæ.* Tabernaculi portas, vbi lega-

καὶ τῷ ὄντι  
μαρτυ-  
ρίου.

ὡσεὶ μέλισ-  
σαι κυρίου

ἀνετρέπῃ

lis iacebat iustitia, iustificationes, scilicet legis.  
*Ingressus in eas confitebor domino.* Intra ingressus in eas, inquit, agam gratias domino & laudabo eum, sicuti pollicetur sum. Per portas autē iustitiæ, tabernaculi vt dixim⁹ portas intellige, seu ecclesiarum, quæ vbiq; locorum sunt, in quibus iustitia vnā cum reliquis virtutibus colitur, & intra quas beat⁹ David ingressus, per psalmos suos cōdignas pro tantis beneficiis domino gratias agit.

*Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.* Videtur mihi propheta, arctam illam atque angustam portā signare, de qua dominus in euangeliis ait: intrate per angustā portā. Hanc etenim prophetis oculis cernens beatus David, clamat dicens: hæc est porta domini: hæc est illa porta, de qua dominus Iesus Christus docebit vos. vel illa porta, quæ ad Christum ducit. Et deinde addidit: quod iusti tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrem ipse etiam Christus dixit, quod pauci sunt, qui inueniunt eam.

*Confitebor, quia exaudisti me, & factus es mihi in salutē.* Rursum pollicetur se gratias acturum deo.

*Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Hæc est etiam prophetia, quæ ad Christum pertinet. Animaduertendū verò est, prophetas persepe sermonem inceptum interciderunt: ea nimirū ratione, vt ipsæ prophetiæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderentur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculum. Delerent enim eos omnes fortassis. Per ædificantes autem, sacerdotum principes intelligit ac scribas, & doctores Iudæorum, quibus cura commissa fuerat ædificandi & perficiendi populum in fundamento legis. Lapis verò reprobatus, sine dubio Christus est: lapis quidem ob summā soliditatem ac constantiam aduersus omnia vitia. Peccatū enim, inquit, non fecit. Reprobatus verò ab ædificantibus, vt inutilis: quia Iudæi Samaritanum eum dicebant, & negabant eum esse à deo. Quinimmo populi seductorem appellabant: verum lapis iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodū approbatus fuit, vt factus sit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis. Neq; enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantum, qui aliis probabilior est, & ex vtroq; latere potest in vnum angulum duos parietes col-

ligare. Christus verò effectus est lapis angularis: quia in se ipso duos populos in vnā fidem coniunxit: fidelem nimirū populū ex circuncisione, & illum qui ex gentibus. quocirca apostolus Paulus de eo dixit: quod Christus est pax vestra, qui fecit ex vtroq; vnum. Præterea ipse etiā dñs ad Iudæos dicebat, se alias oues habere quæ non erant ex illo ouili, & quas adduci etiā oportebat, vt fieret vnum ouile atq; vnus pastor. vel per angulum intelligit ecclesiam fidelium: quia quemadmodū angulus facit duos parietes in se cōiungi, ita etiam ecclesia duorum populorum, vt diximus, cōiunctionem atque vnitatem operatur. Huius autem ecclesiæ, quam lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tanquam vnus corporis præcipuum ac principale mēbrū, nec tantum caput, sed coniunctio & vinculum & fundamētum.

*A domino factus est iste, & est mirabilis in oculis nostris.* Iste angulus nimirum, hoc est, ista duorum parietum, seu potius duorum populorum coniunctio, à deo ipso, & non à simplici quopiam homine facta est: & est mirabilis in oculis nostris, eo quod digni effecti sumus, vt coniunctionem hanc oculis nostris videamus. Quomodo igitur opus hoc non est admirabile?

*Hæc dies, quam fecit dominus.* Per diem, mundi fœlicitatem intelligit. Nam quemadmodum scriptura sæpe diē malum dicit, non vt solarem diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa, quæ in eo die sunt, ita etiam per bonum diē, bona illa intelligit, quæ in eo die perfici cōtingit. Prædicare vult igitur Propheta hoc in libro, summa illa bona, quæ in die resurrectionis domini futura erant, & quæ Christus ipse operatus est. Nam & iratum hominibus deum conciliauit, & dæmonis tyrannidem dissoluit, & mortis potentiam exinaniuit. Eos qui vel ipsius terræ habitatione indigni erāt, fecit esse dignos cœlo. erroris tenebras dissoluit, fugauit peccata, plantauit virtutes, & innumerabilibus denique bonis mundum repleuit.

*Exultemus, & lætemur in ea.* Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiā, tanquam dignos tantis bonis effectos.

*O domine salua sanè.* Populum tuum scilicet.

*O domine bene prospera.* Populū tuum nimirū, aut euan-

σὺ σὺν ἡμῖν

ἐν ὅσῳ σὺν ἡμῖν

gelicæ prædicationis fidem.

*Benedictus qui uenit in nomine domini.* Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine domini, hoc est, à domino patre, atq; ab eius substantia. quo circa ad Iudeos dicebat: ego ueni in nomine patris, & non accipitis me. uel in nomine domini, pro in nomine dei: eo quòd Christus dei nomen habet, est que, & appellatur deus.

*Benediximus uobis de domo domini.* Nos propheta, inquit, qui olim tanta præuidemus bona, benediximus uobis hominibus, qui estis ex domo domini, qui estis ecclesiæ grex, & digni effecti estis, quibus benedicamus.

*Deus dominus, & apparuit nobis.* Christus, qui per incarnationem suam hominibus apparuit, deus ac dominus est. Prophetico autem more futura narrat tanquam præterita.

*Constituite solennitatem in condensis, usque ad cornua altaris.* Vnus quidem interpretum exposuit: agite celebritatem in operientibus, hoc est in sacrificiis, per quæ altare operiri ac tegi solet, usque ad eius cornua, hoc est, usque ad eius extremitates. Alius uero: festiuitatē, inquit, agite in germinantibus, hoc est, in florentibus coronis, atque in uirētibus arborum ramis: Græcā enim dictionem *κατασπαρ*, quæ hic habetur, alij idem significare intellexerunt, quod operire, alij uero idem, quod germinare. Hoc autem sermone, omnino illud suademur, ut celebrem deo ac splendidam solennitatem agamus: & quæ iuxta Hebræos quidem, eo modo agenda est, ut iam diximus, iuxta fideles uero spiritualibus celebranda est sacrificiis, & uirtutum coronis, bonorumque operum ramis: quorum densitate ac copia inuisibile animæ nostræ obtegatur altare.

*Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, & exalta bo te.* Ea, inquit, ratione, quia deus meus es, à me, tibi maxime agenda sunt gratiæ, tametsi nulla in me hætenus contulisses beneficia. Oportet enim nos deo creatori gratias agere, & illum glorificare, & quia creauit nos, & quia perpetuam nostri prouidentiam habet.

*Confitebor tibi quia exaudiisti me, & factus es mihi in salutem.* Gratias, inquit, semper tibi agam, ut benefactori.

*Cōstemini domino quoniā bonus, quoniā in seculū misericordia eius.* Hic psalmus eodē uersiculo finē faciens, quo initium

sumpsit, circulum atque orbem quendam imitatur, & ad eadem agenda rursus populum suadet, ad quæ initio etiam suaserat.

*Alleuia.*

*Varias status sui mutationes sustinuit beatus David, quemadmodum diximus in proemio operis.* Nam & aliquando belli pericula euadere ei cōligit: aliquando autem in calamitates incidere: & aliquando placidiorem, ac magis tranquillam uitam habere: & modo quidem per mandatorum dei uiam incessit, modo uero ab illa decidit. Quæ omnia breui in hunc psalmū congeffit. Ad lectoris præterea institutionē multas preces suas apposuit, quas deo sapius uerbis tantum, & non scriptis obtulerat. Poteest autem hic psalmus fideles omnes ad uirtutem accedentes perfectiores reddere, & omnes qui hætenus negligētius uixerint, ad uirtutē excitare. Et quoniam in hoc psalmo frequenter inuenies mentionem fieri de lege, de testimoniis, de mādatis, de iustificationibus, de iudiciis, de eloquiis, atque id ferè in unoquoque uersiculo, (de his etenim, ut breui dicā, totus psalmus pertractat. Huic enim materiæ beatus David cū applicauit, uide quæ in x v i i. psalmo dicta sunt, ibi: & omnia iudicia eius in conspectu meo. Vnde quotiens aliquid huiusmodi inuenimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tamē scire oportet, quod licet hæ dictiones inter se differant, ut ibi iam dictum est, ut plurimum tamen his nominibus beatus David ipsam legem significauit, ueluti continens à contentis.

PSALMVS II8.



*Eati immaculati in uia.* Per uiam, transitoriam hanc uitam intelligit, beatos eos dicens, qui absque reprehensione per eam ambulant, & rectè uiuunt. Græca enim dictio *ἀμωμος*, non tam immaculatum quam irreprehensibilem significat.

*Qui ambulant in lege domini.* Qui legitimè uiuunt, & secundum dei legem conuersantur, & non extra eam.

*Beati qui scrutantur testimonia eius.* Qui cum studio & cum attentione ea legūt, & occultum in eis inuestigant thesaurū.

*In toto corde exquirunt eum.* Exquirunt autem, quia lucem ac pulchritudinem eius iam quodammodo degustarūt. quocirca totis desiderij uelis ad illum tendentes, mundana om-

nia pertranseunt, atque illum solum inquirunt, festinantes nimirum cum eo esse, atque illi placere. Ille verò exquirere deum dicitur, qui per mandatorum semitam incedit, quæ ad illum ducit.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. Vbi absolutè dicit, viam, præsentem vitam vt plurimum intelligit, vbi verò vias dei, seu vias eius, legem intelligit, & præcepta. At igitur, quòd omnes, qui aliqua in re iniquè agunt, non ambulant in viis dei. vbi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

σφδρα.

Tu mandasti mandata tua custodiri valde. Tu in lege tua hoc mandasti, & maledictionem aduersus mādatorum tuorum contemptores addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mādata sua adeò obseruari iussit: & simili modo, nihil eorum transgredi, quæ ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas. Vtinam, inquit, viæ conuersationis meæ adeò dirigantur, vt tua adimpleam mādata. Postulat autem hoc, optimè dignoscens, quòd ex seipso nihil posset perficere nisi dei ope ac gratia adiutus fuerit. neque enim volentis aut currentis, vt inquit Paulus, sed est miserentis dei.

ἐν τῷ με  
ἐπιβλέπειν

Tunc non confundar, cū prospexero in omnibus mandatis tuis. Vbi viæ meæ, vt dixi, à te fuerint directæ, tūc non cōfundar. Ego etenim iam prospexi ad omnia mandata tua, & omnia iam adimpleui. vel aliter: tūc non confundar, cū prospexero ad omnia mandata tua: cū scilicet omnia adimpleuero. Qui enim aliquod diuinū negligit mandatū, ex huiusmodi contemptu ignominiam pariter refert, & condemnationem. Illud tamen adnotandum est, quòd legere possumus etiā hunc versiculum: tunc non cōfundar: quia prospicio: & ad huiusmodi lectionē aptatur prima expositio. Græca enim dictio vtranque patitur lectionem.

ἐυθότητι ἐν  
τῷ μεμα-  
θηνέναι.  
ἕως σφδ-  
ρα.

Constitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitiæ tuæ. Cum legem tuam didicero, gratias tibi agam in recto corde, atque ex tota anima, quòd edoctus fuerim, quòd mentem meam illuminaueris, & quòd summis à te affectus sim beneficiis.

Iustificationes tuas custodiam, ne me derelinquas usque valde.

Legem, inquit, tuam custodiam, vtpote eam edoctus. atque ideo peto à te, ne me diu derelinquas. hoc enim significat, quòd ait: vsque valde. noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad priuatum meum, & ad commune aliorum commodum, noui te persæpe hoc vsum consilio, vt me veluti neglectum à te, derelinquere visus sis.

In quo corriget adulescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos. Interrogat, & respondet. & quoniam adulescentiæ ætas natura ipsa simplex, ac leuis est, & facilis cui imponatur. meritò summa ei opus est custodia, & obseruatione mandatorum dei, quibus dirigatur & conseruetur adulescentum vita.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis. In toto corde, non diuidens scilicet mentem meam ad seculi huius cogitationes, supplex igitur peto à te, ne me indignū, à mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sectatur. vel ne repellas me, si quando ad eorum obseruationem frigidior fuero: quin immo si quid in me huiusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Eloquia, hoc est, mandata. abscondi autem ea, in penu cordis mei, vt eorum memoriam indelebilem conseruarem, vt quæ hoc pacto, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. neque enim ille homo peccare permittetur, qui tanto cum studio eorum semper meminerit.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. Benedictum dominum propheta laudans eum, quòd vtilitatem acceperit ab eius lege: quam etiā rogat melius se ac sublimius edoceri.

In labiis meis annunciaui omnia iudicia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiā annunciaui.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. Non dixit in diuitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in via mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si diuitias omnes possiderem. vel non secus delectatus sum, atque is, qui seculi diuitiis delectari solet.

In mandatis tuis meditabor, et considerabo uias tuas. Pro meditabor, in Græco legimus ἀπολεχίσω, de quo diximus in χίρω.

psalmo LIII, ibi: cōtristatus sum in meditatione mea. crebro, inquit, meditabor in mandatis tuis, atq; ex hoc exquisitius vias tuas, hoc est, placita ac volūtares tuas, cōsyderabo.

In iustificationibus tuis meditabor, nō obliuiscar sermones tuos. Meditabor, inquit, & non obliuiscar. eorum enim quæ quis fuerit meditatatus, diuturniorem memoriam conseruat.

Retribue seruo tuo. Pro mandatorum & iustificationum tuarum meditatione, aliquam, inquit, seruo tuo retributionem redde.

βίωω κβ.

Viam & custodiam sermones tuos. Accepta retributione, quam mihi dederis, viam, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quæ ante me sunt. Quædam autem exemplaria habent, viuifica me, & custodiam.

Reuēla oculos meos, & cōsyderabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc, & tegmen ab oculis animæ meæ: crassitudinem nimirum & obstaculum legalis literæ: atque hoc pacto admirabiles & reconditos in lege sensus cōsyderabo, qui ad incarnationem, atque ad alia aduentus tui pertinent mysteria.

Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua. Præsenti, inquit, vita vtor vt transitoria, ad aliam nimirum vitam festinans: atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, vt studiosior eorum fiam, & intensius ad te curram.

κρίματα-  
σβ.

Concupiuit anima mea desydere iudicia tua in omni tempore. Anima mea valde semper concupiuit teneri desyderio iudiciorum tuorum. valde, inquit, mihi placuit iudiciorum tuorum desyderium. atque ideo in omni tempore ea semper desyderavi, hoc est, ardentem amavi. vel concupiuit anima mea iudicia tua in omni tempore, ita vt eorum tenerer desyderio, vel quia ea desyrabam.

Increpasti superbos. Comminatus es supplicia in lege tui, qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. vel maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicitur.

Maledicti qui declinant à mandatis tuis. Scriptum est enim, maledictus omnis, qui non permanferit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Aufer à me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisiui. Illud dico opprobrium quod prior negligentia

mea mihi præstitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contēnentibus me. vel aufer, pro, repelle, & noli omnino permittere, vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab infidiatoribus meis.

Etenim sederunt principes, & aduersum me obloquebantur, seruus autem tuus meditabatur in iustificationibus tuis. Illi quidem calumniabantur me, irridentes, quòd legem tuam mediterer, ego verò in illius meditatione semper magis intende-  
bam, vtilitatem nimirum cognoscens, que mihi illinc proueniebat. per principes autem, intelligere possumus principatus & potestates tenebrarum huius seculi.

ἠδολέσχη

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea, iustificationes tue. Illis quidem alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditantur: mihi autē lex tua meditatio est, & certa norma, cuius consilio dirigar.

Adhæsit pavimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum. Ferè, inquit, pavimento ac solo ipsi adhæsi. hoc est, valde humiliatus sum. atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam viuere. vel adhæsit anima mea terrenis rebus, quibus affixus sum.

Vias meas annunciaui. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris.

Doce me iustificationes tuas. Diligentius scilicet, & profundius.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & meditabor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, vt legis tuæ viam cognoscam. cupio enim per eam incidere, & de cætero meditabor, & versabor, in admirabilibus operibus, quæ à te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ.

ἀπὸ ἀκνή-  
σικας.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in uerbis tuis. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum præ tristitia, quam aut secularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum quod mihi est cum dæmone certamen. firmum me igitur, ac stabilem redde, in uerbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum, ne ab ea meditatione discedam, quæ abiicere à me potest omnem dormitationem tristitiæ.

Viam iniustitiæ amoue à me, & lege tua miserere mei. Via in-

ἀδικίας.

iustitiæ est omnis actio iniusta, quæ authorem suum ad iniustitiam deducit. per eam enim viam omnes ambulât, qui iniusti sunt. hanc, inquit, viam amoue à me, & miserere mei, lege misericordiæ tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

*Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.* Vera dogmata, viæ atque itinera sunt veritatis: per ea etenim ad deum, quis recta incedit. vel quia Christus est veritas, (ego enim, inquit, sum veritas & via) dicere possumus quod via veritatis, est via Christi: euangelica nimirum cōuersatio, quam fidelibus statuit. hanc viam igitur propheta, velut sibi præcongnitam dicit se amasse: similiter & iudicia dei, euangelica nimirum præcepta quæ asserit se non ignorasse.

*Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere.* Indissolubili, inquit, quodam vinculo eis affixus sum, rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

*Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum.* Quando liberaisti, inquit, animam meam à tentationibus, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiosè per eam incesi, versans in eis & in lege tua.

*Legem pone mihi domine uia iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.* Sed quomodo ait legem pone, cum lex viæ iustificationum dei, iam diu esset data? dicendum est igitur, dixisse eum: legem pone mihi. pro, doce me: iuxta quem sensum Symmachus pro, legem pone, dixit, ostende. nã qui docet, videtur quodammodo de nouo statuere, ac legem ponere, dum ignaros exhortatur ad bona, & auertere eos studet à vitiis. in præcedentibus etiam dixit: doce me iustificationes tuas. vel declara mihi viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. occulta enim est multis illa via, eo quod obscura esse videtur.

*Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Scrutabor quidem magno studio, & diligenter considerans, eam seruabo. dictum est autem alibi, quod legis custodia esse dicitur, quando quis adimplet legis mandata.

*Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam uolui.* Deduc me, inquit, in eam. solet enim deus omnes eos illuc,

deducere, qui animo erga eum prompti sunt. per semitã autem, quam Græci τριβὸν appellant, quasi tritam, viam hanc intelligit, veluti non nouam viam, sed tritam, vt dixi, eo quod iusti per eam ambulant, & solent eam frequentare.

*Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.* Conuerte, inquit, cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, & illius promptitudinem adiuua, & noli permittere, vt in auaritiam conuertar, & à seculi huius negociis vincar. petit autem omnia à deo, docēs illum omnia efficere. sine me, inquit, nihil potestis facere. hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, ubi familia inuenies. adiuuat autem deus non omnes promiscuè, sed dignos se, & qui totum intulerint, quod in se fuerit.

*Auerte oculos meos, ne uideant vanitatem.* Auerte eos à noxiis spectaculis, ita vt inania non videant. oculos autem, non corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

*In uia tua uiuifica me.* Hæc etenim via, veram iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint. præsens etenim vita, vera vita non est, cum mortem secum ferat.

*Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo.* In me, inquit, seruo tuo dominicum mandatum tuum, firmum ac stabile effcito in timore, ita vt diuina eloquia tuaverèda mihi sint actimenda.

*Aufer opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Quod inflatum mihi est à peccato, quodque ego iam diu infligi mihi timebam à dæmone, seu ab insidiatoribus meis. vel quod suspicatus sum, cum in arumnis atque in miseriis me constitutum cernerem.

*Quia iudicia tua benigna.* Quoniam iustè iudicas, cognoscens quod pœnitentia ducor, quodque in te speraui, ac me tibi totum prorsus obtuli.

*Ecce concupiui mādāta tua, in iustitia tua uiuifica me.* Esurio, inquit, & fitio mādāta tua. uiuifica me igitur in tua iustitia. quod ferè idem est cum iis verbis: que superius dixit: in lege tua uiuifica me.

*Et ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.* Vt scilicet misericordiam consequar, & salutem. Misericordiæ enim finis est, vt salutem consequamur. ueniat autem hæc salus iuxta promissionem tuam.

το μὲν ἔτι  
τορ κέρει  
τῆν ὁδὸν.

περιελα.

χρησά.

διεγειροσ.

vii.



Pollicitus enim es in lege tua, te omnes saluaturum, qui custodiunt mandata tua.

*Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum.* Iis qui afflictionem, & calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo uerbum hoc, quod sequitur.

*Quod speraui in sermonibus tuis.* Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in dei uerbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius seruauerint mandata. Quam ob causam afflictiones, & calamitates omnes facile sustineo: optima nimirum in spe educatus.

*Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usque ualde.* Ne auferas a me in perpetuum prophetica gratiam: sed si ex dispensatione ad tempus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restitue. Vel ne permittas diu ex ore meo ueritatem auferri, si quando, ut accidere potest, ab ea me decidere contigerit, vel ne ualde eam auferas, hoc est, nunquam auferas.

*Quoniam in iudiciis tuis super speraui.* Quoniam in lege tua ualde speraui, confidens si legem tuam seruauero, conseruandam in me esse ueritatis tue gratiam.

*Et custodiam legem tuam semper, in seculum, & in seculum seculi.* Semper legem tuam custodiam, hoc est, in omni negotio. Illa autem uerba: in seculum & in seculum seculi: idem significat, quod semper, tametsi ad maiorem perpetuitatis atque aeternitatis intensionem dicta esse possunt. Vel custodiam hanc legem tuam, non in hoc tantum seculo, sed etiam in futuro, quod seculum seculi appellatur, tanquam presenti seculo honoratius. His autem uerbis, promptitudinis uehementiam demonstrat, quam habebat, ut legem obseruaret.

*Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui.* Prosperè dirigebar ad omnia quae agenda erant. Causa autem huius rei fuit, quia mandata tua dilexi. Vel cum calamitatibus circumdarer, animo non angebar, quia inter afflictiones illud mihi saltem delectationi & solatio erat, quod conscius mihi essem, diligenter me exquisisse omnia mandata tua. Solet autem bona conscientia maximum semper solamen prestare.

*Et loquebar in testimoniis tuis coram regibus, & non confundebar.* Loquebar legem coram regibus, & bonum inde nomen reportabam. Liberè enim loquebar in mandatis tuis, &

timore nullo cohibebar. Congruunt etiam haec uerba sanctis Christi martyribus.

*Et meditabar in mandatis tuis, quae dilexi ualde, & leuaui manus meas ad mandata tua, quae dilexi.* Meditabar quidem in eis, legens ea, leuabam autem manus meas ad mandata tua, operibus uidelicet ea adimplens & perficiens.

*Et meditabar in iustificationibus tuis.* Pro meditabar, in Graeco legimus, *ἠδολέσχουρ*, de cuius significatione superius dictum est. ἠδολέ-  
χουρ.

*Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Erga me seruum tuum, inquit, memor esto illius uerbi, in quod me sperare iussisti. Uerbum autem hoc tuum illud est, quo dixisti te misericordem esse, atque ideo omnes eos etiam saluaturum, qui mandata tua custodierint, quemadmodum alibi declarauimus. Debemus etiam dignè deo intelligere sermonem hunc: Memor esto: pro, perfice, & ad finem deducito. Neque enim uia in deum cadit obliuio, aut reminiscencia.

*Hæc me consolata est in humilitate mea.* Hæc spes scilicet, me consolata est, hoc est, spes ista recreauit ac refouit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assiduæ tentationes & calamitates me deduxerant.

*Quia eloquium tuum uiuificauit me.* Uerbum, inquit, illud tuum, de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac penè mortuus essem, iterum me ad uitam reuocauit.

*Superbi iniquè agebant usque ualde, a lege autem tua non declinaui.* Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego uero illis non me adiunxi. Vel iniquè agebant, deridentes me, quod legi tue semper incumberem, & ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autem appellat legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes, ac superbi.

*Memor fui iudiciorum tuorum a seculo domine, & consolatus sum.* Quae a seculo, hoc est, quae ab initio sunt, & in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quod uirtute præditos homines, tametsi ad tempus affligi permittas, tandem glorificabis. Quodque eos inhonorabis, qui prauis imbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam ac felicem uitam degere uideantur.

αθυσια

*Tristitia detinuit me, pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam.* Tristis fui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnunt, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.

*Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.* Cantandæ, hoc est, meditandæ à me sunt: vbicunq; habitauero, vbicunq; vitam degero. Vel aliter: loco cantorum mihi erant, & in psalmos eas mihi constituebam, atque eas psallendo delectabar.

*Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.* Nocturno, inquit, tempore, quando immundi daemones, plures solet perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, & præ timore tuo sapientior reddebar. Vel in nocte passionum, atque affectuum, & quando ab illis obtenebrabar.

*Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.* Hæc memoria scilicet. Solet enim propheta aliquando verbum mutare in nomen: iuxta illud, hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisiui iustificationes tuas. Illinc enim ego timorẽ accipi.

*Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.* Tu portio mea es. Hæreditas, inquam, mea, & diuitiæ meæ. Alia enim terrena omnia despicio. Atque ideo dixi: hoc est, pollicitus sum custodire legem tuam, & nullo pacto eam transgredi.

*Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo, miserere mei secundum eloquiũ tuum.* Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum: miserere ergo mei, iuxta eloquium tuũ. Scriptum est enim in lege tua, quod delinquentium miseraberis. Vel secundum promissionem, aut distinctionem tuã. Per faciem autem dei, ipsum deum circumloquitur.

αθυσια σοφ.

*Cogitauĩ vias tuas, & conuertĩ pedes meos in testimonia tua.* Legem tuam meditatus sum, cõuersationisq; ac vitæ meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: cogitauĩ vias meas, hoc est, prius considerauĩ, quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atq; ideo ambulauĩ intra mandata tua.

*Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.*

Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut seueritate turbatus non sum. Malum enim quod quis prius considerat, atque expectat, tolerabilius efficitur. Vel daemionibus, seu tentationibus me inuadentibus, turbatus non sum, sciens quod impetum in me facturi erant. quã ob causam ad tolerantiam me præparauĩ.

*Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, & legem tuam non sum oblitus.* Funes peccatorum prauæ sunt daemionũ cogitationes, quibus ceu vinculis quibusdam, necere, atque alligare omnes conantur, quibus cum certant. Hi, inquit, funes, mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorũ vinculis veluti gladio quodam incisus liberatus aufugi.

*Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad iudicia iustitiæ tuæ.* Media nocte quãdo daemones aduersum homines magis insurgunt, & alios quidem ad prauas cogitationes, alios verò ad ipsa vrgent facinora. Vel aliter: eo, inquit, tempore surgebam è lecto, vt tibi confiterer, quando sumnus quiescētibus suauior videri solet: surgebam dico, vt confiterer, hoc est, vt gratias tibi agerem, propter iudicia iustitiæ tuæ. Hæc autem iudicia tu nobis parcens, mãdasti lege tua obseruari: vt dum tui timorem addiscimus, moderatiores efficiamur: ne intemperantia secuti, maioribus damnemur suppliciis. Vel surgebam, vt confiterer tibi peccata mea propter iudicia iustitiæ tuæ, hoc est, timens propter ea.

*Particeps ego sum omnium timetium te, & custodietium mãdata tua.* Aequè ego, inquit, atque illi, te timeo, æquè etiam mãdata tua obseruo. Vnus etenim ex illorum numero sum, qui te maximè venerantur, atque obseruant.

*Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.* Tu totius orbis misereris, tu omnes nutris, tu omnium curam ac prouidentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, & doce me iustificationes tuas, ita vt altius & perfectius eas intelligam. Huiusmodi autem verbis vtitur beatus Dauid, non quod procul esset à misericordia dei, sed vt illum sibi magis beneuolum redderet, & vt amplioem erga se misericordiam conciliaret.

*Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum.* Beneficio, inquit, affecisti seruum tuum. Ita enim Symma-

περιπλασ-  
κισαρι-  
μοι.

τῶ ἕξομο-  
λογησῶσαι  
σοι ἐπι τῶ  
κρίματι.

chus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expressè pollicitus es te affecturum beneficio eos, qui tibi placere studuerint. vel aliter: quia Græca dictio, λόγος, non verbum tantum, sed rationem etiam significat, secundum rationem, inquit, fecisti hanc bonitatem, hoc est, secundum id quod diuinitatem tuam decet. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

*Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.* Doce me, inquit, bonitatem erga amicos & cognatos, disciplinam in actionibus, & scientiam in contemplando. Instrue me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperavi, vel quia credidi, quod instrui deberem à mandatis tuis, atque ab illis sapientior reddi.

*Priusquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiui.* Antequam affligerer ego peccaui, & quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodiui, timens ne si rursus mihi peccare contingeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita vt sensus sit: quod peccatum sibi fuit causa humilitatis.

*Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* Tanquam bonus, & misericors doce me sincerius, vt ego etiam bonus fiam. Sæpius verò idem repetit, orationem intendens, ac veluti diuinæ doctrinæ avidus.

*Multiplicata est super me iniustitia superbiorum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Illi, inquit, summa me afficiunt iniuria, ego tamen propterea à mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quinimmo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem, & dæmones intellige, & legis contemptores.

*Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum.* Induratum est, inquit, eorum cor aduersum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurescit. Vel quia Græca dictio, ἰσχυρόν, non tam coagulatum quam caseatum significat. Caseatum est, inquit, hoc est, pingue effectum, & abundans iniquitatibus. Effici enim solet pinguius lac, vbi

in ca-

in caseum concreuerit.

*Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas.* Vtile quidem mihi fuit corripì à te variis afflictionibus, vt iustitiam tuam addiscerem: quod scilicet tu peccantes castigas. Quod si in præsentì vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

*Bona mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.* Lex, quæ Moysi tradidisti, bona mihi est, eo quod instruit, atque erudit me. Nam & corpus castigat, & mores dirigit, & sapientior animam reddit.

*Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam præsta, tu me doce, & ego addiscam mandata tua, quæ hominem ad rectam semitã dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quod filius & sanctus spiritus dici possunt manus patris: eo quod eos omnia fecit.

*Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in uerba tua speraui.* Videbunt me proficere, si mihi intellectum præstiteris: & lætabuntur, quod in mandatis tuis valde sperauerim & non in aliis seculi huius auxiliis.

*Cognoui domine, quod iustitia iudicia tua, & ueritate tua humiliasti me.* Experientia cognoui, quod iudicia tua iusta sunt, quodque meritò multis me afflictionibus depressisti, vt prudentior fierem. In te enim deliqueram.

*Fiat mihi misericordia tua, ut consoletur me, secundum eloquium tuum, seruo tuo.* Fiat mihi seruo tuo misericordia tua, vt me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus pœnitentibus.

*Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam.* Mihi, inquam, qui modo tristitia ac mœrore penè eram suffocatus.

*Quia lex tua meditatio mea est.* Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ, quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

*Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me.* Erubescant, quod nihil potuerunt perficere, eo quod superati & profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu diuinæ legis contemptores, vt diximus. Iniuste autem fecerunt iniquitatem in me, quia propter inuidiam me aggressi sunt.

F

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc iam alibi sepe dictum est.

πιστεψα-  
σοοον.

Conuertant me timentes te, & qui cognoscunt testimonia tua. Ij, inquit, qui timent te conuertat me, si aliquando seductus, à mandatis tuis aberrauero.

μαμος.

Fiat cor meum irreprehensibile, in iustificationibus tuis, ut non confundar. Irreprehensibile fiat cor meum, dum in iustificationibus tuis meditatur, & vtinam timore eorum purgatus, non confundar, turpe aliquid committens.

Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissoluitur anima mea, desiderij vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit. Ait igitur se illius salutaris desiderio maximè teneri.

In uerba tua supersperavi. In uerbis tuis confido, futurum esse quod cupio: in eius dico uerbis, quæ in lege de ipso saluari scripta sunt. Aliqui uerò intelligunt beatum Dauid hæc uerba dixisse de sua salute. Opto, inquit, eam consequi salutem, quæ à te prouenit: & in mandata tua valde confido: quod scilicet ea obseruans saluabor. Illud etiam annotandum duximus quod indifferenter propheta nunc singulari sermone, uerbum dicit, nunc uerba in plurali.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me? Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam, Defecerunt autem quærentes, quando consolaberis me: instruens scilicet & docens me, & occultos in lege tua thesauros reuelans.

Quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. Aiunt utrem pruina frigefactum constringi. Talem se beatus Dauid effectum esse dicit: constrictum nimirum & castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se vllò vnquam tempore iustificationum dei futurum immemorem, ne rursus in tentationes, & calamitates deferri eum contingat. Alij utrem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, ac dissolutus sum: attamen neque ideo iustificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut uter, mortuus nimirum quantum ad animi affectus: ueruntamen capax elo-

quiorum dei. Effectus autem sum huiusmodi in pruina diuinæ gratiæ, quæ ab eo descendit, & passionum mearum flammam refrigerauit. Atque ideo non recessi à lege tua, sciens, quod per illam ego gratiam etiam à te consecutus sum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies mihi de persecuentibus me iudicium? Quot sunt? pauci prorsus. Quando igitur facies mihi iustitiam de persecuentibus me inuisibilibus seu etiam uisibilibus inimicis? facies autem hoc iudicium, si illos in fugam conuerteris, & procul à me eos insecutus fueris.

Narrauerunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua.

Narrauerunt mihi dogmatum quorundam nugacitates legi tuæ contrarias. Vel, ij, qui legem tuam interpretabantur, narrauerunt mihi garrulitates: legi tamen consonum aliquid non dicebant. Possunt autem hæc uerba generaliter aduersus omnes hæreticos accommodari.

Omnia mandata tua æquitas: iniuste persecuti sunt me, adiuua me. Ea, inquit, mandata omnia uera sunt, in quibus nemini inferendam esse iniuriam mandasti. Adiuua me igitur a factum iniuria, & vindictam sume de iis omnibus, qui legem tuam transgrediuntur. Est autem hic sermo de uisibilibus inimicis.

Paulominus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua. Penè, inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vitam finire. Consummauerunt me igitur, hoc est præparauerunt ut meam vitam consummarent. Vel concluderunt me in terra, seu euerterunt me in terram: ego tamen à meditatione aut ab obseruatione mandatorum tuorum non recessi.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiâ testimonia oris tui. In misericordia tua uiuifica me, tanquam misericors. Et de his uerbis, uiuifica me, iam superius dictum est. Testimonia uerò oris tui, ea dico, quæ Moyse mandasti.

In seculum domine uerbum tuum permanet in celo. Mandatum tuum incommutabile in celo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cælum in suo semper ordine continetur.

In generationem & generationem ueritas tua. Veritas huius mandati in omni semper generatione constantis permanet: & ordo semel constitutus, in diuersa non mutatur.

*Fundasti terram, & permanet ordinatione tua.* Hæc etiam permanet ordinatione tua, hoc est, quæadmodum tu disposuisti.

*Perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* Permanet dies, vt ordinasti. Antiquū enim atque à te statutum ordinem conseruat. Huius autem perseueratiæ causa est, quia hæc, & alia omnia simul tibi seruiunt, & mādato tuo non secus, ac serui domino suo, obtemperant. Altius etiā intelligendo: verbū tuū in celo semper permanet, apud Angelos. Faciētes enim, inquit, verbū eius. In generationē etiā & generationē antiqui & noui populi est veritas tua: illa, in quā, veritas, quæ est in lege. Apud vtranque enim generationē verbū tuū verū esse prædicatur. Fundasti etiā ecclesiā, & in Euangelica eam fide stabilisti. Ecclesiā dico, quæ antea terra meritò dici poterat, quia terrena sapiebat, & terrenis versabatur, Ideoq; permanet, vt ordinasti. Et quanquā multa tentationum, ac persecutionum maria, vt ita dicam, quasi Oceanus quidam, vndique in eam irruerint, non tamen aduersus eam præualuerunt. Perseuerat etiā dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simulac ex Euangelij prædicatione ortū atq; accēsum est, ab aduersarij potentia nunquam extinguī potuit. Prophetice autem hæc dicta sunt.

*Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea.* Nisi, inquit, ea de causa, fuisset liberatus, quia assidue meditor legem tuam, proculdubio calamitatib⁹ tūc, maiori in me cum impetu irruentibus, perissem in afflictione mea.

*In seculū domine non obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipse uiuificasti me.* Per totum seculum, iustificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me iam penè expirantem uiuificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legem tuam meditabar.

*Tuus sum ego, & saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui.* Scriptū est enim in lege tua, quod qui fecerit eas iustificationes, viuet in eis. Quoniam igitur ego tuus sum, salua me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui iustificationes tuas toto corde exquiro.

*Me expectauerunt peccatores, ut perderent me.* Mihi, inquit, insidiati sunt. Nam qui insidiantur expectare eum solent, cui insidias tendunt.

*Testimonia tua intellexi.* Prudentior à te effectus, atque ideo in illis refrigeror & consolor.

*Omnis consummationis uidi finem, latū mandatum tuum ualde.* Finē, inquit, cognoui esse in humano quolibet aut diabolico studio. Latū enim mandatū tuū ualde. Neque enim humanā mentē arctat, quinimmo ad cognitionē atq; ad intelligētiā, eam dilatat. Ab ea enim ego dilatatus sum, & finē omnis cōsummationis cognoui. Vel aliter: omnis consummationis, hoc est, omnis destructionis finem noui: qualis nimirū mortis finis sit iusto homini, & qualis peccatori. Sequitur: Latū mandatum tuum ualde: quia eos omnes recreat, & eorū corda dilatat, qui in angustiis: atque afflictionib⁹ versantur. Per mandatum verò legem intellige. vel, latū est mandatum tuū, eo quod angustias & ærumnas nullas præstat, tametsi inerbibus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

*Quā dilexi legē tuā domine, tota die meditatio mea est.* Valde, inquit, amaui legē tuā, atq; ideo tota die meditor in ea: quacūq; scilicet die: modo illā legēs, modo mēte cōtemplās, modo etiam operibus omnia perficiens, quæ in ea mandantur.

*Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo, quia in seculum, meum est.* Omnes qui legem non obseruant, inimici illorum sunt, qui eam obseruant. Super eos, inquit, docuisti me, mandatū tuum, quia illud semper dilexi. Quo circa illi quidem me iniuria afficiunt, ego verò eos minimè, quia maiorem scilicet à te sapientiam edoctus sum.

*Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.* Iplis etiam doctoribus meis sapientior effectus sum, quia assidue meditor legem tuam, quæ illuminare, atq; instruere solet mentes hominum.

*Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui.* Super antiquiores me, inqt, & maiores ætate. Et subnotare videtur ipsum Saul. Talis etiam fuit & Daniel, qui Susannæ causam supra omnes populi seniores intellexit. Est autem huius maioris sapientiæ causa diuinorum mandatorum inquisitio, diligensque inuestigatio, & custodia. Possunt etiam hæc verba legi ex persona noui populi, cuius inimici sunt Iudæi: eo quod aduersus eos inimico atq; infenso semper sunt animo. Dicit etiam possunt Iudæi, doctores, eo quod primi ipsi gentes docuerūt esse vnum deum, primique sacre scripturæ li-

brois eis tradiderunt. Appellabimus eos etiam seniores, veluti priorem atque antiquiorem populum. Filius meus, inquit, primogenitus Israel. Super hos Iudæos igitur nos in lege melius instructi sumus: quia illam sapientius iuxta occultiores sensus intelligimus. Quo circa magis etiam eam amamus, cum multis de causis, tum præcipue, quia omnia nobis præsignauit, quæ pertinerent ad Christum.

*Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerba tua.* Feci hoc, inquit, ne mandata tua spernerem, quæ hoc iubet.

*A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem statuisti mihi.* Non homo, sed deus: quem cum timerem, non declinaui ab eius mandatis.

*Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo.* Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autem intelligit voluptatem, qua omnes in fruuntur, qui intellectualibus animæ sensibus pollent. Iis etenim qui inualidiori sunt stomacho, quiq; cibum malè digerunt, ipsum etiam mel amarum videtur.

*A mandatis tuis intellexi, propterea odi omnem uiam iniustitiae.* Ab his, inquit, instructus sum, & effectus sapientior. atque ideo ab omnibus malignis hominibus aduersus sum.

*Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis.* Luminis enim ac lucernæ instar lucis radios emittens semitam illam manifestam reddit, quæ ad virtutem deducit. In nocte etenim præsentis vitæ, atque in affectuum nostrorum tenebris rectam nobis lex uiam ad benè ac beatè viuendum demonstrat, nec labi nos finit in peccatum. Per pedes etenim, & per semitas, vitæ ac cōuersationis modum intellige. Illud etiam sciendum, quod lex Mosæ iuxta literam intellecta, lucerna iis est, qui per illam virtutum semitam incedunt, qua ad actiones pertinet. Spiritualiter verò intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem feruntur ad deum.

*Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Vbi utilitatis illius experientiam cepi, quæ à mandatis tuis provenit, statim iuravi, hoc est pollicitus sum, & statui mihi veluti incommutabile iuramentum ut ea obseruarem. Statuere enim dixit pro stabilire.

*Humiliatus sum usque ualde domine: uiuifica me secundum uerbum tuum.* Diu, inquit, humiliatus sum à uoluntaria, seu etiã ab inuoluntaria afflictione. De uerbis autem, uiuifica me, iam superius dictum est, ibi: adhæsit pauimento anima mea &c.

*Voluntaria oris mei beneplacita fac domine.* Voluntarias, inquit, promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac uolenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus, & dirige. Huiusmodi autem fuit promissio illa, ac iuramentum obseruandi mandata.

*Et iudicia tua doce me.* Difficilia enim sunt, atque obscura. Iudicia enim, inquit, tua abyssus multa, uel doce me, ut profundius ea intelligam.

*Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus.* Animam, inquit, meam in manus tuas semper trado, teque ut illius custodem protectorem, ac moderatorem suscipio. atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem.

*Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi.* Posuerunt mihi laqueum ut comprehenderent me, & seductus non sum à mandatis tuis, timens ne in laqueum incidere: uerum qui ambulant in lege dei in laqueos incidere non possunt.

*Hæreditaui testimonia tua in seculum: quia exultatio cordis meæ sunt.* Perpetuam hæreditatem ea esse reputaui, & lucrum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem sermone affectum suum indicat erga diuina mandata.

*Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in seculum propter retributionem.* Persuasi, inquit, cor meum, & conuerti illud ad facienda semper mandata tua: atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionem, qui quæ tibi placita sunt, adimpleuerint.

*Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, adiutor & defensor meus es tu, in uerba tua supersperaui.* In lege, inquit, tua confisus sum quæ & eos iustificat, qui illam obseruant, & bona insuper eis pollicetur.

*Declinate à me malignantes, & scrutabor mandata dei mei.* Maligni nanque homines & dæmones, fidelium atque piorum animos perturbant & impedimentum eis præstant.

*Adiuua me secundum eloquium tuum.* Iuxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illam seruauerint. uel simpliciter iuxta promissionem tuam.

ἀεργυγί.

ἄμωσ 08.

ἐν χερσίν

ἐν πλάτῃ

μσ.

ἡσού  
ε.  
  
απαθεί-  
οντες.

Et uiuifica me. De hoc iam dictum est.  
Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

Adiuuā me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis saluabor.

Spreuisti omnes discedentes a iustificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Tanquā inutiles neglexisti & repulisti eos, recedunt autem a dei lege, qui quæ iniqua sunt, cogitant.

Transgressores reputaui omnes peccatores terræ. ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, iudicio meo, legis tuæ transgressor efficitur. atque ideo legem ego tuam dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. terræ autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.

Confige timore tuo carnes meas, a iudicis enim tuis timui. Dum iudicia tua, inquit, lego in animo quidem, timore corripior, ipsum tamen corpus huiuscemodi timore non castigatur. Tu igitur confige & ipsum corpus hoc timore, ita ut ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me. Iustum, inquit, iudicium feci. Me igitur, quod iustum est, iudicantem ne tradas quæso iis, qui iniuste mihi insidiantur. Nec dominantur mei iniqui homines, cum ego æqua & iusta semper sectatus sim. Dicitio autem Græca, & δίκαιοι, non tam calumniantes quàm iniuriam seu iniustitiam facientes significat.

Suscipe seruū tuum in bonū: nō calumniētur me superbi. Longanimis esto seruo tuo pro bono, ita ut per synceram pœnitentiam superuenientes peccati sordes possit abluere, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calūnientur me, quasi fato quopiam, & non ob delicta meā, in calamitatem huiusmodi inciderim. vel non calumniētur me, ut temere pœnitentem, aut tanquam frustra sperantem ullam salutem.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. Animæ, inquit, meæ, oculi non mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assiduè aspiciunt, quæ ex te pendet, & ad promissionem iustitiæ tuæ.

Fac cum seruo tuo domine secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Fac misericordiam tuam in seruum

tuum, tanquam misericors. vel fac beneficium in misericordia tua: & misertus mei, doce me iustificationes tuas.

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum ut cognoscam testimonia tua. Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscam ea. γνώσομαι  
κυρίω.

Tempus faciendi domino: dissipauerunt legem tuam. Tempus est tibi domino faciēdi scilicet ultionem, cum iniqui legem tuam spreuerint & destruxerint.

Propterea dilexi mandata tua, super aurum & topazion. Quia illic legem tuam dissipauerunt, ego idcirco eam magis dilexi, quàm aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique diuitias.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantum, aut ad illud mandatum, sed ad omnia mādata tua: quod maioris perfectionis signum est. Ad id verò dirigebar, ut tibi inferuirem, utque tibi parerem, qui mandata ea obseruari iusseras: cum illi contra te ad iram excitarent.

Omne uiam iniustam odio habui. Qui mandata dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neque enim inter se conueniunt vitium & virtus, lux & tenebræ, ægritudo & sanitas.

Mirabilia testimonia tua, ideo perscrutata est anima mea. Mirabilia sunt: quia & omne virtutis genus docent, & omne vitium arcent & idcirco anima mea non simpliciter, aut vulgari quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata: summa nimirum cum diligentia atque exquisitione. ἐξέρευνη  
σιν αὐτά.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Vel ipsis ætate paruulis, nec dum etiam viris: vel mente atque intellectu paruulis: vel ipsis etiam fidelibus, qui ex gentibus crediderunt, veluti nuperrime deo adiunctis: vel simpliciter nouo populo christiano, qui paruuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem.

Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tuā desiderabam. Os, inquam, animæ meæ, hoc est, mentem meam: hanc etenim mentem prauis ego cogitationibus claudens, & bonis aperiens, prudentiæ spiritum & sapientiæ gratiam attraxi. Verba autem illa, desiderabam, perscrutatus sum, super speraui, & alia huiusmodi, vehementiorem animi intensiōnem demonstrant.

Respice in me & miserere mei secundum iudiciū diligentium no-

men tuum. Quilibet homo misericordia dei assidue indiget. respice igitur in me tentationibus afflictum. secundum iudicium vero, hoc est, iuxta determinationem, quam posuisti diligentibus te, iudicans te eorum misertum iri, atque auxiliaturum eis, & praesertim iis qui in tentationibus forent.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non domine- tur mei omnis iniquitas. Viam, inquit, vitae meae secundum legem tuam direxi. Non dominabitur igitur mei iniquitas, ita ut faciam eam. Omnis enim, qui facit peccatum seruus est peccati. vel iniquitatem dixit pro iniquo homine, rogans, ut iniqui homines sui non dominantur. omnem etiam iniustitiam dixit, quaecunque scilicet ea fuerit, pro nulla iniustitia.

Redime me a calumniis hominum, & custodiam mandata tua. Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos: grauisimum enim quid est calumnia, & desperationem persaepe in eos immit- tit, qui pusillanimes sunt, atque in diuina sapientia parum confidunt. Pollicetur autem beatus Dauid diuina se obser- uaturum mandata in retributionem, atque in premium pre- stitae sibi a deo libertatis. vel redime me, & custodi, ne per- turber, a calumniis, quae mihi saepenumero impedimenta so- lent praestare.

*ἐπιφανερός.* Faciem tuam ostende super seruum tuum: doce me iustificatio- nes tuas. Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in prospiciendo habes, & custodiendo creaturam tuam, hoc est, respice in me. vel aliter facies patris est filius. Qui vidit, inquit, me, vidit & patrem. Vnde & patris character filius di- citur. Rogat igitur propheta incarnandum filium sibi osten- di, qualis nimirum futurus sit, & tradendas similiter euange- lii iustificationes edoceri. vel ex persona noui populi ad deum supplicat, petens mitti sibi hunc filium, & doceri se ab eo iustificationes legis.

*ἡρεσὸς δὲ ἐδάρου καὶ γέδλωσεν.* Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Per aquarum decursus, charadras & valles intel- ligit, ac loca concava, per quae aquae fluere solent. Oculi, in- quit, mei lachrymando concavi effecti sunt, charadraeque ac vallis cuiusdam speciem subierunt: vel contabuerunt la- chrymarum copia: quam ideo emisi, quia transgressores non custodierunt legem tuam. Tota etenim nocte miseriam ego illorum deflebam. Intelligi etiam possunt haec verba, ut per-

tineant ad Iudaeos, qui iniquè agentes Christum intereme- runt. Lachrymatus enim est dominus super eos, tanquam su- per cognatos, ac eiusdem generis homines.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Hoc assidue cogita- re, dicere, credere, & confiteri optimum est.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam valde. Mandasti ea valde, iustitiam nimirum & veritatem. vel man- dasti ea testimonia obseruari, ut valde iusta, & valde vera. Lex etenim tua quod iustum est, omnibus retribuit, tam iis qui rectè agunt, quam iis qui non rectè: & verax etiam est in promissionibus suis.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt uerba tua inimi- ci mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis sperna- ris: vel iusta ira, qua pro te commoueor, quod mandatorum tuo- rum obliti sunt, quodque a veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum mi- hi infensi sunt.

Ignitum eloquium tuum uehementer, & seruus tuus dilexit il- lud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum, atque igne examinatum. Simi- lem sententiam habuimus in psalmo vndecimo, ibi: eloquia domini eloquia casta, argentum ignitum. Eadem enim di- ctio utrobique est, in Graeca lectione, quae & ignitum signi- ficat, & igne examinatum. Hoc verò eloquium seu manda- tum tuum is solus diligit. Qui seruus tuus est, qui tibi ser- uuit, te colit, & cum timore veneratur.

Adulescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Iuxta historiam beatus Dauid adulescentior e- rat inter ceteros fratres, & propter staturae exilitatem fuit etiam contemptus a patre, quando Samuel propheta vnctus eum in regem, aduenit. Fuit etiam iunior ipso Saul, & neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: veruntamen hic iunior & neglectus supra hos omnes, diui- norum mandatorum meminit. Possumus etiam intelligere haec verba, ut prolata sint ex persona noui populi, qui contemptus quidem & neglectus fuit ab antiquo Iudeorum po- pulo, & tamen supra eum diuinam legem intellexit, atque obseruauit.

Iustitia tua, iustitia in seculum. Diuina iustitia proprie ac verè



est & dicitur iustitia. quemcunque enim deus iustificauerit, iuste atque in æternum iustificatur: hominum verò iustitia huiusmodi non est, sed temporalis & per sepe fallitur.

*Et lex tua ueritas.* Lex tua idem ferè est, quod ueritas, cū in omnibus uera dicat. uel ueritatem dixit, pro rectitudine, iuxta illud: iustus es domine, & recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo decimo octauo, ibi: Iudicia domini uera simul & iustificata.

*Tribulationes & angustia inuenerunt me: mādāta tua meditatio mea est.* Inter tot calamitates meas, illud mihi unicum fuit solamen, quo dolorem leuabam, quòd in mandatis tuis assiduus meditabar.

*Iustitia testimonia tua in seculum.* Hoc est, iustitia æterna, ut prædiximus.

*Intellectum da mihi, & uiuam.* Græca dictio, *συνίσις*, non solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito. Si igitur intellectum & prudentiam mihi dederis, uiuā, & uerè uiuam. nam qui prudentes non sunt, uerè non uiuūt. eorum etenim uita inanis est.

*Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine, iustificationes tuas exquiram.* Dū tribularer, inquit, clamaui ad te, nec simpliciter, sed in toto corde meo: ideo exaudi me. nam si exaudiueris, iustificationes tuas perquiram.

*Clamaui ad te, saluum me fac, & custodiam mandata tua:* Eandem repetit sententiam, preces suas magis intendens, & promissionem confirmari cupiens. saluum autem fac me, periclitantem scilicet.

*Præueni ante tempus, & clamaui, quia in uerba tua supersperavi.* Præueni, inquit, diluculum. in ipsa etiam intempesta nocte, cū tempus adhuc non esset, quo exurgere homines solēt: & clamaui ad te, confidens in uerbis tuis, quæ per sanctum mihi spiritū manifestasti. clamabit enim, inquit, ad me, & ego exaudiam eum.

*Præuenerūt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua.* Ipsum etiam diem præoccupauerūt oculi mei, diluculi nimirū tempore: atq; hoc ut legem tuā meditarer. orabat autem beatus Dauid ante tempus, hoc est, ante diluculum. in ipso uerò diluculo, meditationibus atq; contemplationibus uacabat.

*Vocem meam audi domine, secundum misericordiam tuam.* In

tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

*Secundum iudicium tuum uiuifica me.* Secundum legem tuam fac ut uiuam, atque ut legitime uiuam.

*Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt.* Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis a lege tua se elongant. in quibusdam uerò exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptum est, ut sit sensus: quòd persequentes me appropinquauerunt iniquitatem mihi, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac penè comprehenderunt me. huiusmodi uerò homines tam praua operantes longe facti sunt a lege tua.

*Prope es tu domine.* Alibi etiam ait: prope est dominus omnibus inuocantibus eū. item alibi scriptum est: deus appropinquans ego sum, & non deus a longe, iuxta illud: Nonne cælum & terram ego impleo? dicit dominus. Et rursus: adhuc loquente te dicā, ecce adsum. appropinquat igitur deus iis, qui per profectum & ascēsum, ei pariter appropinquāt. peccatores uerò elongantur a deo. de eis enim scriptum est, ecce qui elongauerint a te, peribunt.

*Et omnes uia tua ueritas.* Tua omnia uera sunt & firma. uel omnes prouidentia tua rationes, quibus mundum gubernas, uerae sunt, tanquam prouidentia tua uera sit prouidentia. uel omnia iudicia tua uera sunt, tanquam tuta & recta.

*Initio cognoui ex testimoniis tuis, quòd in seculum fundasti ea.* A principio, inquit, ex his cognoui, quòd æterna illa esse stabilisti. nā cū ea intelligere inciperem, cognoui quòd fecisti immobilia ea esse, atque incommutabilia, & quòd nullus ea aboliturus esset: quòd si plura ex his per euangelium aboleri uidentur, re uera tamen iuxta interiorem atq; recòditum sensum non abolentur, sed iuxta exteriorem quādam apparentiam, & ipsius literæ umbram, ut iam declaratum est.

*Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.* Vide, inquit, afflictionem meā, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuam affligerer, eius tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquū aliquid agere, aut odisse infidiatores meos. uel uide humilitatis meę uirtutem, & eripe me, quia legis tuæ oblitus non sum, illius inquam, legis, quæ humilitatem iubet esse sectandam.

*Iudica iudicium meum, & redime me.* Iudicium meum dico,

quod cum lis mihi est, qui me oppugnant.

*Propter uerbum tuum uiuifica me.* Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, uiuifica me a saeuissimis hostibus oppressum.

*Longè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisiuerunt.* Longè est salus ab iniquis. in periculo enim sunt, quia mandata tua contempnunt, uerum mihi ea salus prope est. liberabor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisiui. uel docentis sermo est, dicens q̄ nulli peccatores saluabuntur, tametsi in hac uita fortunati ac foelices esse uideantur. Vel peccatores à deo auxilium non consequentur, eo quòd illius iustificationes contempserunt.

*Misericordiæ tuæ multæ domine, secundum iudiciũ tuũ uiuifica me.* Tu ualde misericors es. fac igitur ut in uniuersali iudicio beatã ego uitam uiuã, quãdo boni ac iusti in uitam abibunt æternam. uel fac me in hac uita uiuere secundum legem tuam, adiuuans promptitudinem meam, & simul cooperans.

*Multi qui persequuntur me & tribulant me, à testimoniis tuis nõ declinaui.* Cõplures uisibiles atque inuisibiles persecutores sunt, qui quærũt me cõprehendere, & omne tentationum genus excitãt, uerum ego in te solo fretus à testimoniis tuis auersus non sum. uariis autem modis repetit propheta ea quæ sæpe ab eo dicta sunt, & diuersis prolata temporibus.

*Vidi insipientes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.* Superius etiam dixisse eum legimus, tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt uerba tua inimici mei.

*Vide quoniã mādāta tua dilexi domine, in misericordiā tua uiuifica me.* Aliquando uiuificari petit, propter mādatorum obseruantiam, & aliquãdo propter misericordiã dei: illud quidem ut se iustificet, hoc uerò ut modestiam atque humilitatem suam in exemplũ cæteris proponat. Perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere diximus. nemo enim, ut inquit apostolus, ex operibus legis iustificatur. uide in psalmo centesimo secundo, quæ dicta sint in illo uersiculo: qui coronat te misericordia & miserationibus.

*Principium uerborum tuorum ueritas.* Omnia, inquit, uerba tua ueritate nituntur. nam si earum principia sunt uera, consequenter & reliqua etiam uera sunt, & principio suo correspondent. fortasse etiam de primis uerbis loquitur, quæ lo-

αὐτῶν.

ἀσυνέτη γὰρ.

cutus est dominus ad Adam: de omni, inquit, signo, quod in paradiso est, comede: de ligno autem scientiæ boni & mali non comedetis. in quacunque autẽ die comederitis, morte moriemini. principium enim est hic sermo uerborum omnium quæ à deo ad hominem dicta sunt: qui à deo etiam fuit uerus, ut in uniuersum humanum genus mors imperium sumpserit.

*Et in seculum omnia iudicia iustitiæ tuæ.* Hoc est, æterna sunt, atque inconcussa. nam & superius dixit: quia in seculum fundasti ea.

*Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meum.* Non ab illis formidauit, qui occidũt corpus, sed à uerbis tuis, quia tu non corpus tantum, sed animam etiam occidere potes in gehenna, hoc est, mandata ego tua magis timui, quã seculi huius principes, ob quorũ timorẽ nunquam ego aliquid aduersus tua commisi mandata. Intelligere etiam possumus principum nomine ipsum Saul regem: quem cum beatus Dauid occidere sapius potuisset, ob uenerationem tamen mandatorum dei abstinuit. Principi enim, inquit, populi tui non maledices. quòd si maledicere prohibemur, quantò magis lædere, aut occidere?

*Exultabo ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Quemadmodum, inquit, quis diues efficitur inuentis spoliis, ita eloquia tua mentem illuminantia, & scientiæ thesaurum præstantia, me diuitem faciunt.

*Iniustitiam odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.* Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. est autem abominatio maior quædam odij intensio. de odio enim iam superius dixerat: iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

*Septies in die laudẽ dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.* Septies apud Hebræos sæpenumero ponitur p̄ pluries. sæpe, inquit, in die laudauit te, propter iudicia iustitiæ tuæ. hoc est, propter legem tuam, uel propter dispensationes, atque administrationes tuas: quæ cum iudicio à te fiunt, cum iustè omnia, & decenter facias. quòd si septies referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectum, hoc est, diem & noctem. & connumera hoc pacto, mediam noctem, diluculũ, manẽ, tertiam horam, sextam, nonam, & uesperas.

ἀγαλλίασθαι  
ἐν ὀμίλῳ.

*Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scādalum.*  
 Diligentibus legem tuam pax est, non cum inuisibilibus inimicis, sed cum deo: & non est illis offendiculum aliquod. Lex etenim omnē illis viam virtutis explanat, & omne peccati impedimentum aufert. vel illis est pax cum iis, qui eiusdem sunt fidei, tametsi hi sæpenumero pacem habere cum eis nolint.

*Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.* Et dilexi ea, vt adinuenirem quod expectabam.

*Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.*  
 Nō solum custodiuit, sed etiam dilexit: nec tantum dilexit, sed dilexit uehementer.

*Seruauit mandata tua, & testimonia tua.* Quæ superius diuisi sit, nunc coniungit.

*Quia omnes uia meæ in conspectu tuo domine.* Causa, inquit, huius obseruationis meæ est, quia omnes cōuersationis meæ uia, & omnis actio mea in conspectu tuo perficitur, & te teste, uitæ meæ semitam ambulo. præuidebam enim, inquit, dominum in cōspectu meo semper. vnde timēs te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mādāta tua, & testimonia tua.

*Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine.* Non auertatur, nec repudietur à te, tanquam que admittēda non sit. quānam autem fuerit hæc deprecatio, audi.

*Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.* Ecce prophete nostri deprecationem. fac, inquit, me non iuxta humanas artes, aut mundi scientias sapere, sed iuxta rationem tuam, vt & sermones tuos intelligam, & legem tuam ad plenum cognoscā.

*Intret postulatio mea in conspectu tuo domine.* Postulationem Aquila orationem dixit, & Symmachus suppositionem. & superius quidem dixit: appropinquet: modo verò intret. nā si appropinquauerit, omnino etiam intrabit.

*Secundum eloquium tuum eripe me.* Iuxta sapientiam tuam libera me ab afflictionibus: vel iuxta promissionem tuam, quemadmodum & superius dictum est. nam priuatim dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se illi præstiturum esse.

70.

*Eruēt labia mea hymnum cū docueris me iustificaciones tuas.*  
 Simulac

Simulac iustificaciones tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarū actionem mea efferant labia: hymnum, dico, priuatum aliquē, qui pro huiusmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atque in gratiarum actionem conscriptus sit. hoc autem orationis & precum genere suū propheta omnibus ardentissimum demonstrat desyderium.

*Pronunciet lingua mea eloquia tua.* Assidue ea loquatur, ita vt semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, & nulli rei alij vacem.

*Quia omnia mandata tua, iustitia.* Hoc est rectitudo, seu directio: mandata, inquam, tua humanam vitam moderantia. huiusmodi autem sermone superius etiam vsus est, dicēs: iudicia testimonia tua.

*Fiat manus tua, ut saluet me, quia mandata tua elegi.* Adueniat, vt saluet me. huiusmodi illud est, quod alibi legimus: esto mihi in deum protectorem.

*Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est.* Salutem eam concupiui, quæ à te est, & non humanum aliquod auxilium: atq; ideo lex tua meditatio mea est, vt per eam ab inimicorū insidiis me eripias. possunt hæc etiā intelligi dicta esse de saluatoris nostri incarnatione, quæ quoddam mūdi salutare à deo missum meritò appellatur, (natus est enim, inquit, nobis hodie saluator.) quod salutare propheta noster videre optabat: quemadmodū alibi diximus. vnde meritò subdit: lex tua meditatio mea est: veluti quæ de huiusmodi sæpenumero loquitur saluari: tametsi adumbratè atque obscure admodum illud nobis significet.

*Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabūt me.* Viuet anima mea veram vitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternā: & laudabit te tūc sublimius & perfectius, & iudicia tua legalia adiuuabūt me, qui ea seruauit, & non mediocre mihi fiduciam præstabunt. quædam verò exemplaria habent optantis in modū, viuat & adiuuent: ita vt precetur propheta viuere vitam ex virtute quæ propriè vita est: & adiuuari ad hoc à lege, quæ dirigat eum, & moderetur, vt prædictum est.

*Erraui sicut ouis perdita: quære seruum tuum, quia mādāta tua non sum oblitus.* Erraui non deperdita aut relicta via mādatorum tuorum, sed erraui in montibus, errabundus illic de-

gens, huc atque illuc pertransiens, dum persecutionem susti-  
neo. quare igitur me, & iterum ad priorē habitationem re-  
ducito, persecutores meos compescens: quia mādata tua nō  
neglexi, vel sermo est ex noui populi persona. erraui, inquit,  
quasi ouis perdita per rectam religionis semitam non am-  
bulans, sed per obliquas quasdam atq; ambiguas vias quæ  
ad perditionem ferunt, quare seruum tuum. omnia, inquit  
seruiunt tibi. quare eum igitur tu, ô pastor bone, qui iuxta  
euangelicam deperditæ ouis parabolam, animam posuisti  
pro ouibus tuis, & me perditam ouem ad ouile tuum con-  
grega. verum quod sequitur, aduersari videtur huic sensui.  
neque enim obliuisci dicitur mandatorum dei is, qui non-  
dum ea didicit, sed qui ea olim edoctus est. nisi quis fortas-  
se tempus, hoc in loco, positum esse dicat pro tempore: non  
sum oblitus, hoc est, non obliuiscor.

## Canticum ascensuum.

Quindecim hæc cantica eandem prorsus inscriptionem habent,  
videlicet canticum ascensuum: uel iuxta alium interpretem, canti-  
cum ascensionum. huiusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia  
captiuos in Babylone Iudæos ascensuros esse prædicunt in Hieru-  
salem. continent nanque huiusmodi materiam, & tradunt quomo-  
do illi tunc in captiuitate constituti, deum rogauerint, ac tandē ab  
eo exauditi, suam patriam receperint. & incipiunt quidem à clamo-  
re atque à precibus, quas ad deum fundebant, cum ea calamitate  
premerentur, finem uerò habent, qui ad illud tempus pertinet, quo  
integrè in patriam restituti fuerunt. & hoc quidem secundum hi-  
storiā. iuxta anagogen uerò huiusmodi inscriptionem habent hæc  
cantica, quia inter cæteros psalmos huiusmodi præcipuè dei popu-  
lum à Babylone, hoc est, à seculi huius confusione, ubi in passio-  
num atque in affectuum seruitute captiuus detinebatur, ad super-  
nam deducunt Hierusalem. quicumque enim legerit, atque intelle-  
xerit, quanto antiquus ille populus, terrestris Hierusalem tene-  
retur desyderio, & quomodo lamentabatur, & quales ad deum e-  
mittebat uoces: quæ nam etiam diceret uerba, cum illuc reducere-  
tur: atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur, arden-  
tior profecto, & ipse reddetur, & uehementiori amore flagrabit  
supernæ ac celestis Hierusalem.

PSALMVS 119.



*D dominum cum tribularer clamauī, & exaudi-  
uit me.* In captiuitatis scilicet calamitate,  
quam in Babylone sustinui. clamorem autē  
non oris intelligit, sed animæ valde dolen-  
tis & contritæ atque ad solum deū intentæ,  
qui solus eripere hominem potest à pericu-  
lis. huiusmodi etenim animæ clamorem sta-  
tim exaudit deus. uerba autem hæc ex fidelium etiam per-  
sona dicta esse possunt.

*Domine eripe animam meā à labiis iniustis, & à lingua dolosa.*  
Hoc est, quod à deo petiit cum clamaret. uel hoc vnā cum  
aliis, quæ inferius postulasse eū uidebimus. per labia autē  
iniusta, ea intelligit, quæ iniustitiam in alto loquantur, quæ  
admodum in septuagesimo secundo psalmo scriptum est.  
uel calumniantium, & iniquorum hominum labia, linguam  
etiam dolosam, eorundem linguam appellat, uel speciatim  
infidiorum linguam.

*Quid detur tibi & quid apponatur tibi ad linguam dolosam?*  
Alius interpres reddit, quid dabitur tibi, & quid appone-  
tur? ad ipsum enim supplicansem propheta sermonem con-  
uertit interrogans. quænam ei defensio, seu quænam dabi-  
tur uindicta aduersus dolosam linguam illam. & significare  
nobis uidetur hoc sermone, uel quod huiusmodi lingua ob-  
summam suam malignitatem difficillimè poterit superari,  
uel quod nulla ei defensione aut uindicta aduersus talem  
linguam opus est: cum doloso homini, dolus ipse satis am-  
pla sit pœna.

*Sagittæ potentis acuta cum carbonibus desolatoriis.* Hoc e-  
tiam à propheta ad supplicantis populi consolationem di-  
ctum est, cui his uerbis suadere nititur, tristandum ei mini-  
mè esse. cum potentis dei sagittæ acutæ effectæ sint aduer-  
sus iniquos, & dolosos, & cum desolatoriis pariter carboni-  
bus paratæ: ita ut iniqui ferro cædendi, atque igne exuren-  
di & penitus delendi sint. per sagittas autem & carbones  
varia suppliciorum. ac pœnarum genera intelligit. quidam  
uero per potentem hoc in loco, diabolum significari dixe-  
runt, tanquam inualescentem aduersus negligentes, atque  
inertes: & per sagittas cum carbonibus desolatoriis cogi-

tationes quasunque passionum, atque affectuum plenas. nam & cito sagittarum instar penetrant: & carbonum, hoc est, ardentium prunarum instar incendunt, & virtutem delent, quasque ipse etiam Apostolus carbones ignis appellauit. deinde rursus sermo est, ex persona supplicantis populi. sequitur enim.

παραποικια.

*Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est.* In Babylone nimirum, seu in captiuitate, cuius nunc diuturnitatem deplorat.

*Habituauit cum tabernaculis Cedar.* Habituauit, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. hanc etenim miseriam etiam deplorat. Cedar autem regio quaedam est Babyloni proxima, quae habitatores prauos habebat. inter hos verò, Babyloniij Iudaeos habitare statuerat. & quia Cedar interpretatur obtenebratio, non immeritò ij, qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. possumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac consuetudinem, quam quis inter animi affectus & passiones ducit, quae mentem obtenebrant.

παραποικια  
σεν.

*Multum peregrinata est anima mea.* Multis annis, ac longo tempore in captiuitate peregrina fuit.

*Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus.* Cum contentiosis illis hominibus Cedar pacem agebam, nec pro mundana aut temporali re vlla eis aduersabar: quinimmo vt captiuus omnia illis permittebam. docemur autem his verbis tales fieri & nos, cum omnibus scilicet pacem habere. nam si cum iis etiam, qui pacem ipsam oderunt, pacificos nos esse decet, quanto magis cum iis, qui pacem amauerint? erimus autem tales, si veluti hospites atque exteri in hoc mundo vixerimus, si tanquam peregrini conuersabimur, non contententes pro praesentibus huius seculi rebus, neque animi in eis quasi in permanentibus ac perpetuis rebus ponentes.

*Cum loquebar illis, opugnabant me gratis.* Gratis dixit pro sine causa, nullam nimirum occasionem habentes, sed temere omnia administrantes: quod ex eo perspicere licet, quod nec tunc parcebant mihi, quando ego pacificè agebam cum eis.

*Canticum ascensuum.*



*Euasi oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.* Hoc cantico ea verba praedicuntur à propheta, quae dicturi erant Iudaeorum captiuus, cum ex Babylone discessuri essent, & ascensuri in Hierusalem. per montes autem caelos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. illinc etenim sperabant aduenturum sibi esse consuetum dei auxilium: quo ducente illæsi in patriam peruenirent. deinde sermonem suum magis declarat, dicens.

*Auxilium meum à domino, qui fecit caelum et terram.* Ab eo qui verè dominus est. proprium enim dei est, vt omnium creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare. & nos igitur si animæ oculos in caelum leuauerimus, eosque à terrenis rebus omnibus dimouerimus, diuinum simili modo consequemur auxilium.

*Ne des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.* Hoc ad fraternum amorem pertinet, vt vnusquisque pro altero effundere ad deum preces addiscat. ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationem: neque à recta virtutum via auertaris: ne idcirco ipse etiam deus, qui te custodire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens videri possit in iis quae ad custodiam tuam petinent: eo quod inaduertenter sis lapsus. vel, ne des iter tuum in fluctuantia & lubrica negotia, sed tutam legis, ac mandatorum semitam conscende, quae rectum iter incidentibus praestat.

μη δωης.

*Ecce non dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel.*

οὐ νυσθεει

Deus eum non negliget, nec negligenter aliquid erga illum aget, qui per tutam, quam diximus, viam incesserit, & à lubrico seculi calle abstinerit. possumus & nos fideles omnes dici nouus Israel: quemadmodum saepe alibi diximus: praecipue in psalmo quadragesimotertio, ibi. Exurge, quare ob dormis, domine.

οὐδὲ ὑπνοσει.

σε.

*Dominus custodiet te, dominus protectio tua ad manum dexteram tuam.* Dominus te hoc pacto incedentem custodiet, dominus protectio tibi erit, iuxta manum dexteram tuam, hoc est, adiutor tibi erit in bello. solent enim, qui aliquem protegunt, illius dexteræ assistere. vel, protectio tua ad dexteram actiones

φυλαξει ἰ-

πὴν χεῖρα

δικαιοσύνης σου.

tuas: protegens nimirum te bona opera facientem. vel, protectio tibi erit per actiones tuas bonas, & dexteras.

*Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Tantam tui curam habebit, vt neque solē, aut lunam permittat tibi perturbationem aliquam inferre: quod dixit, vt summum erga huiusmodi hominem dei studium esse demonstraret. verisimile est autem antiquum populum prædicto tempore hanc gratiam à deo fuisse consecutum. Lunam autem vrere dixit, iuxta aliquos, eo quod non humida sit tantum, sed etiam calida. vel sol non vret te, neque etiā luna lædet te. vrere enim dixit pro lædere.

*Dominus custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam dominus.* Eandem sapius reperit sententiam, sermonem confirmans, & diuinæ protectionis desyderio nos exhortans, vt per rectam, quam diximus, virtutum semitam incedamus. vel custodiet corpus tuū, & animam tuam. ab omni periculo.

*Dominus custodiet introitum tuum & exitum tuum.* Hoc est, conuersationem, & vitam tuam. vel ingressum in hanc vitā, & exitum ex ea. vel omnem vitam, quæ in ingressu, atque in exitu perspicitur.

*Ex nunc & usque in seculum.* Hoc est, & in futurum: vel usque in seculum vitæ tuæ.

*Canticum ascensuum.*

PSALMVS 121<sup>o</sup>



*Actatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus.* Huiusmodi verba dicebant, cum incederent, & proficiscerentur cum gaudio.

*Stantes erant pedes nostri in aulis tuis Hierusalem.* Cum prædicta audissemus verba, pedes nostri illico stantes erant in aulis Hierusalē, opinione scilicet, seu reputatione nostra. visus enim mihi sum illic consistere, ita animo imaginatus ob vehemens patriæ desyderium.

*Hierusalem ædificata, ut ciuitas.* O Hierusalem, quæ olim, vt vera ciuitas, constructa es.

*Cuius participatio eius in idipsum.* Vel iuxta alium interpretem: cuius contiguitas simul est, hoc est, cuius participationes, atque habitationes ob inhabitantium multitudinem contiguæ, atque in vnum connexæ sunt. Nam quod ait: in idipsum: idem est, quod vnā, aut simul.

*Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini.* Hoc ad maximā Hierusalem laudem dictum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut ædificiorum structuris, ornata erat, quantum vnā hac re, quod vniuersę tribus populi Israel, ter in anno illic congregabantur, quando totus populus in vnum conueniebat: in Paschate nimirum, in Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim ante captiuitatem ascenderunt tribus Israel, illic congregabantur. Domini autem tribus eas appellauit, tanquam peculiarem dei populum, vel tanquam tribus à deo ordinatas.

*Testimoniū ipsi Israel.* Quæ res, inquit, demonstratio quædā est nō vulgaris ipsi Israelitico populo, diuinę promissionis, quæ finem suū iam est cōsecuta. Nam & multiplicatū est semen Abrahā, & promissionis terrā obtinuit. Vel cōtestatio hæc fuit populo Israel. Cōtestatus est autem deus, quod aliquando, & certis temporibus illic essent cōgregandi. Ordo est, illuc ascenderunt tribus, & quæ sequuntur: ita vt abūdet dictio, enim. Et quod ait: testimoniū ipsi Israel, defectiuus est sermo. Subintelligenda enim est dictio, iuxta: vt sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta cōtestationem & diuinum mandatum à deo olim factum ipsi populo.

*Ad confitendum nomini domini.* Hoc est, vt per diuinum cultum à lege ordinatum, condignas deo gratias agerent.

*Quia illic collocata sunt sedes in iudicium.* Ecce alia laus vrbis Hierusalē. Illic enim stabiliti sunt, inquit, regales throni ad populum iudicandum. ἰνὰ δίκασμα  
θρόνοι.

*Sedes super domum David.* Hoc est, in domo, seu in palatio David, Vel, primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

*Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Hierusalem.* Ad ipsam, inquit, Hierusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi: pax populo. Deinceps etenim immensam, atque (vt ita dicam) profundam pacem habebit, & gaudium. Alius verò interpres: salutate eam: dixit. ἰσαλάσσει

Et abundantia diligentibus te. Et abundabunt non tui tantū ciues, sed vicinae etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetiam autem continent hæc verba.

Fiat pax in uirtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, fiet. Per virtutem autem, ipsos Iudaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellū, aut hostem nulum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres in regniis tuis dixit: & alius in septis tuis. Illud etiam sciendum est, quod in Græca lectione, nō in turribus simpliciter legimus, sed in *πυργῶν καὶ πύργων*: qua dictione hoc in loco mœnia turribus circumseptā ac munita intelligimus.

Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Hierusalem. Propter cognatos, inquit, meos Israelitas, & propter tribus eiusdem populi, rogabam pacem pro te: ut illi nimirum in pace degentes & deum suum colerent, & pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Propter domum domini dei nostri quæstui bona tibi. Propter sacrum dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem, atque abundantiam tibi studiosè quæsiui: ut propriū scilicet, atque antiquum decorem recuperares, & diuinum cultum lege constitutum.

Canticum ascensuum.

PSALMVS 122.



De te leuaui oculos meos, qui habitas in cælo. Ex eiusdem populi persona proficiscentis in patriam, legenda sunt hæc verba. Habitare autem deus dicitur in cælo, veluti, qui in sanctis, ac mundissimis angelicis virtutibus, illic in cælo habitantibus, requiescit. Nam & de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus inhabitabo in eis, & inambulabo.

Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ ad manus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac seruorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo: illud significare vo-

lunt, quod ad deum assidue & cōstanter aspiciunt, quodque nullā aliunde habent auxiliij spem, quinimmo, & quod nunquā desistēt, donec misericordiam consequentur. Verbū autē, misereatur, tametsi optantis modū teneat, futuri tamē significationē habet, pro miserebitur. Quidam etiā dicunt ancillæ cōparationem ideò appositam fuisse, ut maiorem affectionis intensionem in deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, vpote infirmiori sexu, quàm à seruis.

Misereare nostri domine, misereare nostri, quia multum repleti sumus despectione. Contemptu, inquit, atque opprobrio, ab iis afficimur, qui nos fecere captiuos, atque à prauis etiam vicinis qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quarum regiones in patriam incedebant. Repetitiō autem illa verbi misereare, ardorē quendam animi demonstrat: supplicat igitur ea ratione misericordiam à deo consequi, & celerius in patriam restitui.

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione. ἐπι πλεῖον

Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. Subaudi verbum obueniat. Obueniat igitur opprobrium, & despectio ad humiliationem scilicet, atque eruditionem eorum, ne dum prosperè omnia eis succedunt, & superbi sunt, extollantur inde, atque eleuentur aduersus humiliores, atque infortunatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Hierusalem, quique à visibilibus atque ab inuisibilibus læduntur inimicis.

Canticum ascensuum.

PSALMVS 123.

Isti quia dominus erat in nobis (dicat sanè Israel) &c.

Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, sanè uiuos deglutissent nos. Hæc verba ex eorum persona prolata sunt, qui iam reuersi erāt in Hierusalem. Agunt enim gratias deo, atq; hortantur vniuersum populū, ut cū eis dicāt: quod cū quidam hostes aduersus eos modo ex captiuitate reuersos, consurrexissent (vicinae enim gentes contra eos bellum

σεργαλι-  
ος.

*Declinātes autem in tortuositates adducet dominus cum operan-  
tibus iniquitatem.* In tortuositates, hoc est, in peruersa atq;  
obliqua. Huiusmodi enim homines adducet de<sup>o</sup> ad pœnas,  
& perpetuis eos tradet suppliciiis, vel repellet eos tanquam  
iniquis hominibus similes.

*Pax super Israel.* Subaudiendum est verbum, sit. Congruit  
etiam hic psalmus iis, qui in excelsa atque incommutabili  
ecclesia habitant, in cuius circuitu sunt sublimes doctores,  
munientes nimirum & custodientes eam, & Christus etiam  
in circuitu populi sui.

*Canticum ascensuum.*

PSALMVS 125.

ἐν τῷ ἐπι-  
σεψα.



*Vni conuerteret dominus captiuitatem Sion, fa-  
cti sumus sicut consolati.* Hic psalmus etiam  
consequentem ad præcedētes materiam cō-  
tinet. Per conuersionem enim propheta re-  
ditum ac restitutionem intelligit in patriā:  
cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum  
in captiuitate olim constitutum, captiuitatem Sion appella-  
uit. per cōsolationem verò, refrigerium intelligit. Reuersi,  
inquit, in patriam valde refrigerati sumus. Nam Græca di-  
ctio, ἀσι, pro qua interpret reddidit, sicut, non solum hanc  
significationē habet, sed interdū ponitur p quā, id est, pro  
valde, quēadmodum & alibi: quā bonus deus Israel. Vtro-  
biq; enim eadem habetur dictio. Vel facti sumus quēadmo-  
dum consolati, hoc est, in gaudio fuimus, atque in lætitia.

*Tunc repletum est gaudio os nostrum.* Hoc est, iucundis ac  
lætis verbis, quæ summum animæ gaudium significabant.

*Et lingua nostra exultatione.* Idem repetit. prædicat autem  
quæ futura erant, veluti iam facta.

*Tunc dicent inter gentes.* Tunc ij qui in gentibus sunt, di-  
cent. vel simpliciter gentes, visa admiranda populi restituti-  
one cum admiratione dicent.

*Magnificauit dominus facere cum eis.* Hæc sunt verba quæ  
finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Iudæis: magnifi-  
cauit dominus facere cum eis: eo quòd magnam in eis fecit  
misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex popu-  
li persona dicens.

*Magnificauit dominus facere nobiscū.* Verè magnificauit, vt  
diximus: est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ  
dicere: dominus fecit cum illo, subintelligitur enim dictio,  
misericordiam.

*Facti sumus lætantes.* Et quia restituti sumus in patriam, &  
quia dei potentia nota facta est vicinis gentibus.

*Conuerte domine captiuitatē nostram sicut torrentes in Austro.*  
Supplicat deinceps pro iis qui in captiuitate remanserant.  
Multi enim in Babylone relictī fuerant, quibus pari modo  
reditum in patriam præstari petunt. Conuerte, inquit, domi-  
ne reliquias nostræ captiuitatis, ipsamque captiuitatem vr-  
ge atq; impelle, nō secus ac vrgere, atq; impellere soles tor-  
rentem per Austrum. Solet enim hic ventus disiecta ac li-  
quefacta nubium densitate pluuiam adducere, & torrentes  
magno cum impetu mouere. vel huiusmodi metaphora v-  
sus est, optans captiuitatem torrentis instar cito ferri, ita vt  
quamprimum cesset, & tota prorsus euacuetur, Iudæorum  
nemine in Babylone amplius relictō. Cito etenim exsiccantur  
torrentes. vel per Austrum, seu Notum, ipsam intelligit  
Hierusalem, hoc nomine à prophetis persæpe alibi appella-  
tam, tanquam situ suo vrgentem ad Austrum. Conuerte, in-  
quit, eam captiuitatem in Austro, hoc est, in Hierusalem.

χρηματίζ-  
εως.

*Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* Qui semi-  
nant spem salutis in orationum lachrymis, huiusmodi spei  
fructum metent in exultatione. Fructus autem erit liberatio  
à pressura. Totus autem hic sermo iis congruit, qui in ten-  
tationibus sunt.

*Euntes ibāt & flebāt mittētes semina sua.* Ab vniuersalibus ad  
particularia pertrāsīit, de iis loquēs q̄ in captiuitate fuerāt,  
& dicit: q̄ cum irent in captiuitatem, in itinere ibant, & fle-  
bant, spem illam seminantes quam diximus.

*Veniētes autem veniēt in exultatione, tollentes manipulos suos.*  
Verū in eorum reditu venient illinc exultātes, & messem,  
hoc est, seminatæ spei fructū ferētes: quē ideo in lachrymis  
seminarunt, quia quēadmodum frumēti semen indiget, plu-  
uiis, ita & huiusmodi spei semen ad ferendos fructus indi-  
get lachrymis: & quemadmodum terrenus ipse ager, aratri  
ferro indiget, vt concreta terra scindatur, atq; incidatur, ita  
& anima afflictionibus indiget, & tentationibus, quæ maio-

ἀποστρεφ-  
εως.



structio: quod requies detur, & liberatio ab omnibus perturbationibus: quod multam ac pulchrā prolem suscipiāt, quodque alia huiusmodi dei dona consequantur.

*Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis.* Ij qui desiderium suum impleuerint, vt dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cum in portis ciuitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res ac negotia bene se habebunt. Vel non confundetur quasi infirmum ac debilem habeant deum, quemadmodum ante ciuitatis instaurationem, hostes eis exprobrabant, sed multa loquentur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, vt hostium nuntiis aut legatis ante portas ciuitatis loquerentur.

*Canticum Ascensuum.*

PSALMVS 127.



*Eati omnes qui timent dominum.* Recte consequitur hic psalmus ad precedētem. Nam cum illic beatū eum dixerit propheta, qui impleuerit desiderium suum ex eis, vt declaratum est, hoc in loco vniuersalem magis, & perfectiorem beatitudinē describit.

Beati enim verē sunt, qui timent dominum. Vniuersalē autem dictionem addidit, dicēs: beati omnes: vt denotaret pauperes aut seruos, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos ac beatitudine nō priuari, modo deum timuerint. Nam si hoc vnum adfuerit, nihil eiusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinē. Cōtrā qui deum non timet, tamen si omnibus potiatur bonis, quæ alioqui hominibus amanda, atque appetenda esse videntur & beata, omnium tamen est miserimus: cum tamem is qui deum timet, si omnia ei aduersa contingant, quæ abominabilia hominibus atque execranda esse videntur, omnium beatissimus sit. Et aliter: pulchritudo, fortitudo, diuitiæ, gloria, multorum item atq; elegantium filiorum copia, & alia huiusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob huiusmodi scilicet bonorum incertitudinem atq; instabilitatem. Deinde declarat quānam ij sint qui dominum timent, dicens.

*Qui ambulat in viis eius.* In viis ab eo statutis, & per diuina præcepta demonstratis.

*Labores palmarum tuarum māducabis.* Cum docuerit quisnam

nam verē sit beatus, & ostenderit illum verē beatum dici, qui deum timet, atque ex hoc adhortatus fuerit populū ad ambulandum in viis dei, deinceps ad hunc timentem deum sermonem dirigit, futura ei bona prædicens. Quidam verò palmas dici intellexerunt pro manib⁹, veluti à parte totū. Est etenim palma pars manus: & sensum huiusmodi esse dicunt, quod timens deum manuum suarū labores percipiet, & nullo impediēte lucrum componet. Atque hoc pacto Aquilas & Symmachus reddidere. Aliqui verò figuram hic contineri dixerunt, quam græcè ἀντισημασίαν vocant, hoc est significationem contrariam. Ad cuius declarationē animaduertendum est primò, quod Græca dictio κατὰ οὐδὲν non solum palmam, seu potius iuncturam manus significat, sed etiam fructum: iuxta quem sensum, præsentis versiculi litera legenda esset: labores fructuum tuorum māducabis. Exponunt igitur hoc pacto: vt labores fructuū, dictum esse affirmant, pro fructus laborum, & sensus sit, quod māducabit fructus laborum suorum quisquis timuerit dominum.

*Beatus es.* Si times scilicet deum ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

*Et bene tibi erit.* Et prosperē tibi cuncta succedent.

*Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* Quemadmodum vitis abundat racemis, ita & ipsa filiis abundabit. Abundantem autem eam filiis dixit, hoc est, ornatam ac stipatam. Latera autem, seu potius, vt in Græca lectione habetur. κλίτη, pars quædam domus sunt: quo sermone idem sibi vult ac si diceret: in circuitu dom⁹ tuæ. alius verò interpres reddidit, in penetralibus domus, hoc est, in thalamis, vbi recumbere ac requiescere solemus.

*Filij tui, sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.* Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam nouæ oliuarum plantæ.

*Eccē sic benedicetur homo, qui timet dominum.* Huiuscemodi diuina benedictione fruetur. Per benedictionem verò gratiam & beneficium intelligit, tanquam laude dignum, & de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod si quis quæstionē moueat dicens, quomodo iis qui timent deum, nō maiora promittantur bona, sed hæc tantum temporalia: illud in primis dicendum est, prophetā ad eos sermonem suum dirige-

re, qui talium bonorū amore detinentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti propheta hæc etiam bona pollicetur, veluti vnā cum æternis bonis deus hæc temporalia etiam sit præstiturus: secundū quod alibi scriptū legimus: quærite primum regnum dei, & hæc omnia adiicientur vobis. Iuxta anagogē verò: vxor pij ac religiosi viri est anima, quæ coniugis instar corpori coniuncta, virtutibus iis deletatur quæ corpori insunt: filij verò illius animæ discipuli sunt, & eiusdē religionis imitatores, seu successores: qui etiam in spiritualis ætatis augmento florent, ac vigent, & ipsum doctore circumdant, rationalibus eos cibus pascentem.

*Benedicat te dominus ex Sion.* Laudet te, & gratias etiā tibi tribuat. quem enim suscipit deus, eum etiam laudat, & quem laudat, eūdem gratis ac donis multiplicibus solet cumulare. Dominū verò dixit ex Sion, pro qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo seu in eo templo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabat, atque ad eos loquebatur.

*Et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ.* Bona quidem inferioris ac terrestris huius Hierusalem hæc sunt: opes, diuitiæ, potētia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atq; alia huiusmodi: bona vero supernæ ac celestis Hierusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, & quæ in cor hominis non ascenderunt.

*Et uideas filios filiorum tuorum.* Iuxta historiā quidem generis tui successores: iuxta anagogen verò per filios filiorum, hæredes ac successores in religione, ac pietate intelligit: te nimirum eos docente, & spiritualiter regenerante.

*Pax super Israel.* Huiusmodi etiam verba habuimus in psalmo cxxiiii. per Israelem verò, non solū antiquum populum, sed nouum etiā intelligimus, vt alibi sæpe dictū est. quod si pax intercisa est aliquādo, id illorum gratia effectum est, qui se indignos præstiterunt. neque enim comitante deo, desperandum nobis est, sed per pœnitentiā confitendū, vt illius à nobis iram auertamus, sicuti fecerunt Niuiitæ: nec rursus eodem deo bona pollicēte, nobis pigrescendum est: quinimmo maiori tunc studio nobis est cōtendendum, vt promissiones illius ad finem perducamus. siquidem & Iudæ dominū promississe nouimus, quod simul cum

aliis apostolis confessurus esset super thronum, & iudicaturus duodecim tribus Israel: veruntamen promissionē huiusmodi tandē repulit, & se ea indignum esse omnibus probauit.

*Canticum Ascensuum.*

PSALMVS 128



*Sæpe oppugnaverunt me d iuuetute mea.* Hæc verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sæpenumero, vt diximus, bellum illatum est à finitimis illis gentibus, quæ & templi & ciuitatis instaurationem impedire nitebantur. Per iuuetutem verò, hoc in loco propheta primum illud tempus intelligit, quo populus è Babylone in patriā reuersus est. quod si hæc verba de dæmonum impugnatione intelligenda esse dicas, per iuuetutem expones primam ætatem. In ea etenim à dæmonibus statim nobis bellum inferitur.

ἔπολεμήσαρ.

*Dicit sanè Israel, sæpe oppugnaverunt me d iuuentute mea.* Apertè hoc & palam dicat, vt omnibus innotescat, à quantis nos deus liberauit periculis.

*Etenim non potuerunt mibi.* In me aliquid nō potuerunt, seu non profus præualuerunt aduersum me, deo scilicet illud non permittente atque ideo frequentius me impugnant contententes sabuertere.

*Supra dorsum meum fabricauerūt peccatores.* Impij, inquit, ac prauī homines multa mala machinati sunt supra dorsum meum hoc est, non tantū coram me, atque in cōspectu meo aut palam, sed retro etiam & clam, ac latenter plurima in me moliti sunt, corpori meo & carnibus meis etiam non parcentes.

*Prolongauerunt iniquitatem suam.* Dum diu scilicet me impugnant.

*Dominus iustus.* Verè iustus est, me quidem pati permittens, vt moderatior sim, illos verò iniuste in me irruentes, tanquam inuidos castigans.

*Concidit ceruicē peccatorum.* Elatas hostiū ceruices, hoc est arrogātiā & superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

*Confundātur & conuertātur retrorsum omnes qui oderūt Sion.*

Optatis sunt verba, tametsi, vt ex Græca lectione manifestè dignoscitur, imperantis modū habeant. vel prophético more imperatiuo modo vsus est, pro futuro, ac si diceret: confundentur & conuertentur: quam loquendi figuram in sequentibus etiam obseruabis. Possumus etiam hūc psalmum de noua Sion, & de futura fidelium ecclesia intelligere.

*Fiant sicut herba tectorū.* Non simpliciter dixit sicut herba quæ supra domos in tectis nascitur. Tabescit enim hæc facilius & citius deperditur. Fiāt igitur caduci & faciles ad ruinam: cito etiā pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herbe similitudine immoratur, narrans quæ nam ei accidant.

*Quæ priusquam euellatur exaruit.* Immatura atque intempestiua exaruit. Aliæ etenim non prius arescunt, quam fructum dederint, & post datum fructum euelluntur.

*De qua non impleuit manum suam qui metit.* Idest quam nemo metit, eo quod iam antea periit.

*Nec sinum suum qui manipulos colligit.* Et sinum suū non implebit, quemadmodum fieri solet in tempestiua ac matu-  
ra herba.

*Et non dixerunt prætereuntes, benedictio domini super uos.*

*Et super qua herba viatores non benedixerunt, vt benedici solet metentibus.* Per benedictionem verò, vt diximus, diuinam gratiam intelligit.

*Benediximus uobis in nomine domini.* Ista etiam verba ex prætereuntium viatorum persona dicta sunt. Benediximus autem uobis dixit, pro benedictione uobis precati sumus. in nomine domini pro inuocando ipsum dominum

*Canticum ascensuum.*

PSALMVS. 129.

*E profundis clamaui ad te domine.* Hūc psalmū conscripsit propheta, modū narrans, quē ipse seruaret quando in tentationibus atq; in calamitatibus constitutus ad deum orabat: & docet eos pariter, qui ex Babylonica captiuitate in patriā reuersuri erant, se imitari, & sperare in dño. Ex profundo, inquit, corde clamaui ad te, nō ex summis labiis. Alter enim clamor ardentissimus est, & alter frigidissimus: & ille quidem infernè intensus ex intimo corde ascēdit, &

cum labore: hic verò supernè ab ore & remissus ac maxima cū facilitate: ille etiam orantem prorsus trahit ad deū: alter verò sola vocis organa commouet. Per clamorem igitur, emissam uocem intelligit, nō cū exteriori hac spirationis uehementia, sed cum interiori affectus intensione.

*Domine exaudi uocem meam.* Ex profundo scilicet emissam.

*Fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meæ.* Aures dixit pro audiendi potentia. Intēde, inquit, ad preces meas, ueluti rationabiles, & decenter factas, ex ardentissimo nimirum atque intentissimo corde.

*Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?*

Si exquisiueris, & diligēter inuestigare uolueris delicta omnia, quis quæso inquisitionem huiusmodi tuam sustinere poterit? uel quisnam inultus relinquetur? certè nullus. Quis enim, inquit, gloriabitur mundum se habere cor? uel quis uerè dicere poterit se mundum esse à peccato? Omnes, inquit Paulus, peccauerūt: & rursus de seipso: nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificat⁹ sum. Illud autem domine domine, admirantis in modū dictum est: admirantis dico summam dei misericordiam & benignitatem.

*Quia apud te propitiatio est.* Verè, inquit apud te, uera illa est propitiatio, & misericordia: quoniam parcendo ac remittendo semper exquiris.

*Propter nomen tuum sustinui te domine.* Non ob mea uirtutū opera, saluatorē te mihi ad futurū speraui. Peccator etenim ipse etiam sum, vt dictū est, sed id futurū speraui propter nomen tuū, ne scilicet contemneretur nomen tuū ab inimicis, quasi qui populum tuum à calamitatibus eripere ac saluare non posses. Vnde dixisse deum legimus apud Ezechielem: non propter uos hæc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus.

*Sustinuit anima mea in uerbo eius.* Expectaui & speraui in diuina illa promissione, quæ ad patriarchas & progenitores nostros facta est: quod scilicet pmissionis terrā hæreditabim⁹: & quod si audiuerimus te, bona terræ comedemus. uel etiā promissionē illā: quod tu eos omnes saluabis, qui placere tibi studuerint: atque eos qui pœnitentiā egerint peccatorū.

*Speraui anima mea in domino.* In solo scilicet deo, & nulla alia in re.

ἀπὸ φου-  
λακῆς  
πρωίας.

*A custodia matutina usque ad noctem, a custodia matutina, speret Israel in domino.* In eo nimirū, qui à periculis solus eripere eū potest & saluare. Custodias autē antiqui, certas noctis partes appellabant: eo quod milites in exercitibus noctē in quatuor solēt partes diuidere, quib⁹ alternatim vigilātes reliquū exercitū ab hostiū insidiis custodiunt. Quartā igitur noctis vigiliā, matutinā custodiā appellabāt, veluti quę manē ipsum iamiam adfore significaret. Admonet igitur pphe-  
ta vniuersum populū Israel, vt toto vitę tēpore, in solo domino spē suam collocet. Per diem enim & noctem, omnem prorsus vitam significauit. Nam qui inceperit à matutina custodia & peruenerit ad noctem, & rursū ad matutinam redierit custodiam, hic circularem diei & noctis ambitū peraget. A mane etenim incipiens redibit ad mane.

πρωίας.

*Quia apud dominum misericordia, & multa apud eum redemptio.* Vera nimirū misericordia quam & celerem & validam & illabentem iis omnibus pręstat, qui deo digni sunt.

*Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Populum Israel, deo scilicet placere studentem ac iuxta legis pręcepta conuersantem. Congruit autem hic psalmus nouo etiam populo Israel.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 130.



**D**omine non exaltatum est cor meum, neque elati sunt oculi mei. Hūc psalmum etiam conscripsit in se ipsum beatus David, narrans qualē animi moderationem haberet, quando à tentationibus atque à calamitatibus liberatus, quietem vitam agebat. instruit tamen & populum è Babylonica reuersum captiuitate, eandem secū humilitatem, atque animi moderationem sectari, docens in factis etiam atque virtutibus propriis non confidere, sed in vnico tantum deo sperare, nō exaltatum est inquit, cor meū, elatione aliqua, aut temeraria existimatione, neq; oculi mei superbię morbo eleuati sunt. sed dicet aliquis nōne hoc in loco propheta gloriatur? quod elationis ac superbię vitium est: profectō gloriatur, verū, exigente id tempore, gloria-

ri etiam nos decet de virtute: quando nimirum non ad ostentationem gloriamur, sed ad audiētium commodum, hoc est, quando illi huiuscemodi gloriatione, ad virtutum imitationem inuitantur. & cum dixerit: non exaltatum est cor meū, atque addiderit: neque eleuati sunt oculi mei, docuisse videtur quod vbi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps eleuantur.

*Neque ambulauit in magnis, neque in mirabilibus super me.* Nō ambulauit, inquit, cū hominib⁹ maiorib⁹, & supra me admirandis. cū huiuscemodi enim viris conuersatus non sum, indignum me illorū conuersatione esse reputans. nisi illi fortassis me inuitū coegissent. vel per magnos & admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magis atq; admirabiles esse videbantur, hoc est, qui animo elati essent, & superbi, ac si diceret: non tantum ego superbiam euitauit, sed cum hominibus eo vitio laborantibus etiam non conuersabar.

*Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam sicut ab lactatus in matrem suā, ita retribues animę meę.* Si humilia, inquit, non sum sectatus, sed animo eleuatus sum, cum humilis tamen, atque abiectus essem, & veluti infans, qui à matris papilla abstinuit, ita retribues. vel quia Gręca dictio, ὡς nō solū ita, sed valde etiam significat, alio modo expone. tu valde retribues animę meę. vtitur etiam hoc in loco propheta futuro indicatiui, pro optatiuo, quemadmodū saepe huiuscemodi abusus apud scripturam reperimus. vel verē retribues: retributionem scilicet superbię. quidam verō ita construunt: si non humiliter sentiebam, tanquam ab lactatus erga matrem suam, &c.

ἐμὴ ἐπὶ  
τῆρ μητέ-  
ρα ὡς πρὸ  
δύσθερ.

*Speret Israel in domino ex nunc, & usque in seculum.* Me scilicet imitatus qui in calamitatibus, in otio & quiete, & in omni denique tempore in deum spero. congruit etiam hic psalmus nouo populo Israel. fortasse etiam beat⁹ David & pręsentem & proximē pręcedentem psalmum ex eorum persona conscripsit, qui inter reuersos è Babylonica captiuitate, pij magis & religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones emitterent ad deum preces, & qualem postquam ab eis liberati sunt animi moderationem haberēt: atque hoc ad vtilitatem & eruditionem nostram qui à seuiori dæmonum captiuitate liberati sumus.



**M**emento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Hunc etiam psalmum propheta ex populi persona cūscripsit supplicantis templi constructionem exurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in deū habuisse perspicitur: utpote qui ante primam templi constructionem, locum ei idoneum multa cum diligentia perquisiuit. per mansuetudinem verò, patientiam intelligit, quam beatus David, erga Saulem & Socios, erga Semei, qui contumelia eum affecerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit: solius autē mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ cæteris excelluit. vel per hanc virtutē cæteras quoque intellexit, memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinē suam tibi olim charissimi.

ὁ δὲ Ἰσραηλ  
τὸν κυρίου  
ἠύξατο ἐν  
ἰσραηλ  
μου.

Quomodo iurauit domino, & uouit deo Jacob. Memento eius inquit, quemadmodum cum iuramento ea deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectū strati mei, si dabo somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inuenero locum domino, tabernaculum deo Jacob. Memento, inquit, quemadmodū ipse olim zelo quodam correptus est, cum domini Arcam huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret, & cum iuramento pollicitus sit, dicens non faciam ego hoc, neque illud donec inuenero locum domino dignū, hoc est, locum templi, & habitationem Arcæ ac tabernaculi. & re vera etiam nō quieuit, donec illum inuenerit. quemadmodum in primo Regum libro traditur. dictio autē, si, hoc in loco, idem significat quod non: quemadmodum sæpe alibi diximus. Tabernaculum verò, & domus dei, dicebatur locus ille, ubi responsa atque oracula dabantur à deo: ubi etiam ad probos & ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus. nam alioqui deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.

Ecce audiuius eam in Ephrata. Quoniam, inquit, à patribus nostris, vel etiam aliunde ex sacris libris audiuius eā, Arcam nimirum, in Ephratæ locū delatam fuisse. est autem Ephrata eadem, quæ & Bethleem. legimus enim alibi apud scripturam: Bethleem domus Ephrata. Item Iacob, uxorem Rachel sepeliuit in Hippodromo Ephratæ: hæc, inquit, est Bethleem. appellabatur nāque olim locus ille primi possessoris nomine.

Inuenimus eam in campis syluæ. Inuenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, ut supra dictum est, à maioribus nimirum nostris, seu ex diuinis libris. didicimus inquam, eam cūmoratam fuisse in campis syluæ, hoc est, huc atque illuc errantis in morem circumlata, utpote quæ certum ac destinatum locum aliquem non haberet. hoc autem dicunt demonstrare contententes, quod beatus David necessario admodum pro ea zelo correptus est, ut locum illum inueniret, pro quo ipsi in præsentia ad deum supplicant.

Introeamus in tabernacula eius, adoremus in loco, ubi steterunt pedes eius. Hæc verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui in populo ex captiuitate in patriam restituto aderant. prædicatur autem his verbis, quemadmodum templum denuo erigendum erat, & quemadmodū ipsi illuc ingressuri erant, & adoraturi ibi deum, ut antea. tabernacula autem, templi aulas appellauit, vel ipsum templum, plurali vsus numero, Hebræorū more, ut sæpe diximus. Præterea dei tabernacula, ac pedes dei, & stetisse deum, humano more dixit, ut auditorum hebetudini condescenderet. illinc etenim horrendæ illæ voces exhibant, quæ obscura, atque ambigua quælibet de Iudæorū rebus declarabant, & futura prædicebant.

ἔισελουσὶ  
μεθὰ προσ-  
κυνήσασμεν

Exurge domine in requiem tuam. Hoc est, in templum tuum atque ad eius ædificationem, in quo antea quiescebas, hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius Ioi auxilium, quod refrigerium, ut ita dicam, præstare tibi solebat, & requiem.

Tu & Arca sanctificationis tuæ. Exurge, inquit, tu vnā cū sanctificationis tuæ Arca. potest etenim & illa quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter diuinam gratiā, quæ in ea est diuinæ etenim gratiæ domus merito poterat appellari. sanctificationis etiam Arcam dixit

tanquam sanctificatione plenam, & per quam multa sanctificari dicebantur. nam & omnia quę in ea reponerentur, sancta erant, & præsertim lex, quę quoslibet ad se accedentes sanctificabat. vel per sanctificationem templum ipsum intelligit, tanquam deo sanctificatum, & quod in psalmo septuagesimo tertio sanctuarium appellauit, dicens: incēderunt in igne sanctuarium tuum.

Ἐνδυσσώζου

*Sacerdotes tui induentur iustitia.* Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis iustitiam induent: cultus nimirum diuinos. vel omni iustitia induentur, hoc est, vniuersa virtute, vtpote iam deū colentes, atque in dies magis uirtutis ipsius studium amplexuri.

Ἐν ἁγίοις σου

*Et sancti tui exultabunt.* Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabūt, hoc est, vniuersus populus tuus lætitia afficietur. vel per sanctos, eos intelligit, qui præ ceteris excellēbant virtutibus. deinde rursus ad memoriam confugiunt beati Dauid, seipos indignos esse iudicantes, qui gratiam à deo possint impetrare.

*Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.* Hoc est, eū nō respicias, qui vt princeps foret super nos, à te in regē vnctus est. tuū autē dixit, vt dei beneuolentiā erga eū ostenderet. vel vnctum à te per legem tuam. non auertas autem eum nobiscum pro templi, ciuitatis & regni erectione supplicansem, nec inanes illius preces fore permittito.

*Iurauit dominus ipsi Dauid ueritatem.* Hoc est, stabilem ac veram promissionem fecit.

*Et non contemnet eam.* Cum verax sit, quinimmo & ipsa veritas. quę nam autem fuerit hæc promissio audi.

*De fructu uentris tui ponam super thronum tuum.* Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. nec tantum hoc dicit sed & alia, quę sequuntur.

*Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quę docebo eos, & filij eorum in seculum seculi sedebunt super thronum tuum.* Si filij tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam obseruauerint. per testamentum enim & per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum, & sæpè alibi præsertim in psalmo centesimodecimo octauo, ubi etiam diximus: si obseruauerint, inquit, testimonia, quę ego eos docebo, si lectioni legis meę vacauerint, nō

ipsi solum regnabunt, sed illorum etiam filij perpetuam regni successionem consequentur. & hæc quidē à deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non obseruauerunt, iure etiam à promissis deciderūt. Possunt etiam hæc verba intelligi vt ab eis dicta sint, ea ratione vt deum sibi magis conciliarent, reuocantes ei in memoriam antiquas pollicitationes, & rogantes quodammodo vt eas adimpleret, vel vt nu- tuò sese consolarentur, & bonam populo spem præstarent. Deinde addunt etiam sequentiā verba, veluti & quę à deo olim dicta etiam fuissent ad beatum Dauid.

*Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.* Sedebunt, inquit, filij tui in throno tuo, quoniam dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille, inquam, dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: ego videlicet qui dominus sum.

*Hæc requies mea in seculū seculi.* Hoc est, hæc habitatio mea. *Hic habitabo, quoniam elegi eam.* Hæc & sequentiā dicunt tanquam etiam sibi promissa.

*Venationem eius benedicens benedicam.* Per venationem, ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. Hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, præstabo magna cum abundantia. *Pauperes eius saturabo panibus.* Hoc est, diuites reddam.

*Sacerdotes eius induam salute.* Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

*Et sancti eius exultatione exultabūt.* Quinam sint sancti dei, iam sæpè alibi dictum est. Quod autē ait, exultatione exultabunt, item benedicens benedicam, & alia huiusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicæ linguæ: quidam verò huiusmodi sermone vt dicunt scripturam, ad maiorem intentionem, & ad validiorem sententię confirmationem.

*Illic oriri faciam cornu ipsi Dauid.* In Sion scilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere Dauid, quia & à posteris glorificabitur, & illius generatio semper regnabit.

*Parauit lucernam Christo meo.* Christo meo, hoc est, regi meo Dauid. Meum autem ideo dixit, vt beneuolentiā suam erga eum ostenderet, vt diximus. Per lucernam verò, gloriā posterorum eius intelligit, quę lucernæ instar, gloriæ eius

ὁ θεὸς οὐκ ἔστιν ἡμεῖς

ἐξ ἀναρχῆς ὁ θεὸς ἔστιν ἀρχὴ

splendorem omnibus demonstrat, & huiuscemodi generationis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel, per lucernam, generis sui splendore ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentum dei custodiuerint, vt dictum est.

*Inimicos eius induam confusione.* Inimicos scilicet David aut generis eius.

*Super ipsum autem effloret sanctificatio mea.* Super ipsum David, seu super eius semen. Super ipsum autem, hoc est, tempore ipsius David, vel tempore seminis eius, quo tempore templum meum summo cum splendore floret, hoc est, eo regnante. Quidam verò per cornu, & per lucernam, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aiunt fuisse confusos, & quo regnate templum domini, quod diu olim profanatum, dirutum, atque (vt ita dicam) tabefactum fuerat, effloruit. Quidam etiam verba illa: quia elegit dominus Sion, & quæ sequuntur omnia, prophetiam continere dicunt de iis, qui in Iudæorum populo digni fuerunt, vt prophetiam gratiam consequerentur. Et quoniam iuxta historiam sensum psalmi iam exposuimus, restat vt tradamus etiam quæcunque de saluatore nostro in eo tractantur. introibimus, inquit, in tabernacula eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Hæc verba ex fidelium persona prophetice dicta sunt, qui mutuò inter sese consultant, quidnam facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palæstina sunt, vbi habitauit aut conuersatus est Christus. Per locum autem vbi steterunt pedes eius vel eadem intellige tabernacula, & loca in quibus dominus ambulauit, vel ipsam crucem, cui Christi pedes confixi sunt, & quam in psalmo nonagesimo octauo scabellum pedum eius appellauit. Ex vniuersis siquidè mundi partibus illuc confluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, & adorant illic dominum. Exurge, inquit, domine in requiem tuam tu & arca sanctificationis tuæ, hoc est, tuæ diuinitatis tabernaculum, tuum scilicet sacratissimum corpus. Quæ admodum enim arca illa sancta dei, ex incorruptilibus lignis fabricata erat, & purissimo insuper auro inaurata, ita etiam assumpta Christi humanitas, ex incorrupto eius corpore erat compacta, ex ipsaq; ve-

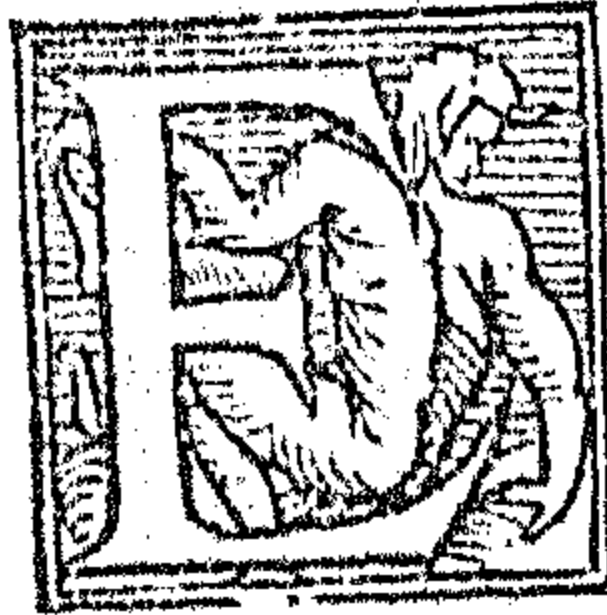
ra ac sanctissima diuinitate (vt ita dicam) erat ædificata, per vnionem nimirum illam ineffabilem veri dei. Sacerdotes tui induentur iustitia: Euangelica nimirum, vel omni virtutum genere ornabuntur: & sancti tui exultabunt, & quicumque cum sacerdotibus amatores fuerint virtutum, angelicam peragentes cõuersationem, illorum etiam more exultabunt. Propter David seruum tuum ne auertas faciem Christi tui. Si nullam aliam ob causam, propter me saltem seruum tuum, quæso, ne Christi tui præsentiam, auertas: qui per incarnationem suam hominibus apparebit: quinimmo rogo te, vt cito appareat. Veritas etiã quæ iurata fuit ipsi David, quod semen eius concessurum esset super thronum regni eius, ad ipsum etiam Christum pertinet. Hic etenim verè ac proprie illius semen fuit. Quia ex semine quidè fuit Davidico propter matrem, quæ à beato David genus ducebat. Fuit etiam verè rex, eo quod subditis suis fidelibus legem imposuit, & summam eorum curam habens, veri regis, & directoris amorem atq; officium docuit, cum pro eis mortuus sit: quæ omnia veri regis characterem ac figuram exprimunt. Si custodierint, inquit, filij eius testamentum meum, euangelicum nimirum: & testimonia mea, hæc, quæ docebo eos: te scilicet prædicante. Est etenim hic sermo ex persona patris ad Christum natum ex semine David vnigenitum filium: sermo, inquam, de apostolis & discipulis quos in euangelio etiam Christus filios suos appellauit, tãquam per doctrinam & fidem sibi adoptatos. Si igitur hi filij tui hæc fecerint, quæ dico, non ipsi tantum, sed eorum etiam discipuli sedebunt super thronum tuum: super thronum inquam pastoris & doctoris. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem terram. Vel in fruitione & requie æterni regni. Quæ promissio sanè tunc demum adimpletur, si custodierint legem vt dictum est. Hæc requies mea in seculum seculi. Aeterna dei requies ecclesia est fidelium, in qua deus quiescit. Portæ enim, inquit, inferni non præualebunt aduersum eam. Per venationem autem eius, seu vt Græca dictio, θήρα, aliter significat, per capturam, prædicationis sagenam ac rete intelliges, per quã Christus venatur, & capit eos qui in hac natant (vt ita dicam) erroris falsugine. Vel venationem & capturam illam iuxta quam piscatores apostoli, nõ amplius viuos pisces ca-

piebant, vt occiderent, sed mortuos peccatis homines ir-  
 tiebant, vt viuificarent. Per pauperes etiam eius, pauperes  
 spiritu intellige, quos cæli pane, hoc est, cælesti regno, Chri-  
 stus erat saturaturus. Sacerdotes autē eius, æterna Christus  
 tunc demum induet salute, si antea iustitia induiti fuerint, vt  
 prædictum est. Eius etiā sancti exultatione exultabunt, post  
 discessum scilicet ex hac vita. Tūc etenim & sacerdotes ita  
 induiti erunt, vt diximus, & sancti exultabunt. In ecclesia  
 etiā oriri fecit cornu ipsi Dauid, hoc est, gloriam atq; ho-  
 norem Dauidici nominis celebrari, atque exaltari, dum lau-  
 datur scilicet & glorificatur ab omnibus, tanquam progeni-  
 tor Christi. Vel oriri fecit validum & sublime cornu regni  
 ipsi Dauid, in Sion, feriens scilicet, atque deiiciens quoscū-  
 que sibi aduersantes. Hoc autem est regnū Christi. Lucerna  
 verò, quæ Christo fuit parata, caro illa sanctissima est, quæ a  
 deo fabricata, & diuinitati fuit coniuncta: quæ lucentissima  
 erat, propter vitæ splendorem. (Fuit etenim sine peccato) &  
 quia in ea requieuit, septemplicis illius fulgentissimæ lucer-  
 næ instar lucentissima septēplicis spiritus potentia. Vel per  
 lucernā, euangeliū intellige, per quod omnes qui constituti  
 erant in tenebris, illuminati sunt, & ad clarissimam deducti  
 virtutem. Lucerna enim, inquit, pedibus meis verbum tuū,  
 vel ipsum etiam domini præcursores, de quo scriptum est,  
 ille erat lucerna ardens. Inimici verò eius dæmones sunt, &  
 reliqui omnes veritatis inimici: qui etiam omnes pariter cō-  
 fundentur, sed præcipuè in die resurrectionis vniuersæ cat-  
 nis. Et super ipsum deniq; efflorescit illius sanctificatio: san-  
 cta nimirum ecclesia, quæ omnes ad se accedentes sanctifi-  
 cat, quæq; ipsum Christum tanquam florentissimam coro-  
 nam in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

Canticum Ascensuum.

PSALMVS 132.

ἰδοὺ δὴ τὴ  
 κἀλὸν ἢ τὴ  
 τερπνὸν  
 ἀλλ' ἢ τὸ  
 ἕξιοι ἐπ.



**H**oc sanè quid bonum, aut quid iucundum, quàm  
 habitare fratres in unum. Integram atque ple-  
 nam captiuorum restitutionem prospiciens  
 beatus Dauid, & quomodo a perturbationi-  
 bus atque ab ærumnis liberati, templum &  
 ciuitatem iterū edificaturi erant, & sub vno  
 principe vitam acturi, admonet eos, ne rursus diuidatur, ne

in diuersas ac varias scindantur partes, vt antea, quando de-  
 cem tribus proprium habebant ducem, & reliquæ duæ alte-  
 rum imperatorem: quæ res transgressionum legis, conten-  
 tionūque, & calamitatum per sæpe illis causa fuit. Admo-  
 net igitur eos, vt vnā atque sub eodem degant principe, di-  
 cens: Ecce sanè quid tam bonum, aut quid tam iucundū est,  
 quàm vt fratres eodem habitent in loco, atque eisdem ani-  
 mis, summa cum concordia & consensu. Et multa quidem  
 bona sunt, quæ non sunt iucunda, & rursus iucunda multa,  
 quæ non bona: fratrum autem concordia & communis eo-  
 rum habitatio, vtrūque hoc in se bonum continet. Nemi-  
 ni enim dubium esse puto, quod fraterno consensui vtrūq;  
 hoc conueniat bonum. Deinde huiusmodi bonum simili-  
 tudine atque exemplo quodam describit dicens.

*Sicut unguentū in capite, quod descendit in barbā, barbā Aaron.*  
 Hoc quod diximus, adeo bonum est & iucundū, sicut legale  
 illud unguentum, quo sacerdotes ungebantur, quodque  
 super eorum capita effundi solebat. Nam quemadmodum  
 huiusmodi unguentum bonum est, vtpote sanctum, & iu-  
 cundum etiam, veluti odoriferum: ita & illa communis fra-  
 trum habitatio, atque concordia, summum quoddam bonū  
 est, veluti quod, natura ipsa, & lege etiam diuina commen-  
 datur. Et iucundum bonum est, eo quia vtile est, & commo-  
 dum: & quoniam a sacerdotum capite unguentum in barbā  
 descendebat, addidit, quod descendit in barbā: & deinde  
 in cuiusnam barbā descēderit expressit dicens: in barbā ip-  
 sus Aaron. Hic etenim sacerdotū omnium primus unguēto  
 vnctus est. Vel per Aaron, quēcūq; sacerdotem intelligit,  
 tanquam omnes ab eo descenderent. Et quoniam unguentū  
 hoc a barba in sacerdotalis indumenti oram rursus descen-  
 debat, iterum addidit, dicens.

*Quod descendit in oram uestimenti eius.* Oram seu margi-  
 nem uestimenti, reliqui interpretes os uestimenti reddide-  
 runt. Eo vsque enim descendebat.

*Sicut ros Aermou, qui descendit in mōtes Sion.* Aermou mons  
 est Libano adiacens, vbi multa niuium copia conseruatur,  
 vnde vapores generantur, qui aerem montium Sion cras-  
 siorem atque hebetiorem reddunt, ac rorem æstatis tempo-  
 re non modicum efficiunt: quē bonū quidem esse dicemus,



veluti terræ arefcenti necessarium, iacundū verò eo q̄ equa-  
biliter & cum delectatione supernè in terrā defertur. quia  
igitur ros iste causam atq; originem habet ex monte Aer-  
mon, idcirco rorem Aermon eum appellauit.

*Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Illic, id est,  
in cōmuni habitatione, in concordia, in amore fraterno, at-  
que in dilectione quæ est virtutum omnium caput. Cæterū  
dei benedictio erga homines idem est, quòd diuina gratia:  
& benedictio ab hominibus in deū, diuina laus est, seu gra-  
tiarū actio. Benedictio verò ab hominibus in homines, hu-  
mana esse dicitur ad deum oratio, quādo nimirum pro aliis  
preces effundimus ad deum.

*Vitam usque in seculum.* Et rursus, Dominus mandauit &  
misit in cōcordes homines diuturnam vitam vsque ad secu-  
lum ab eo determinatum, hoc est, per vniuersum ac præsta-  
tutum vitæ tempus. Nam quemadmodum contentio mor-  
tē operatur, ita & pax vitam, cum vnanimes, ac pacifici ho-  
mines neque mutuò sese occidant, neque ab hostibus lædi  
possint: quia coniuncti sunt & muniti. Congruit etiam hic  
psalmus fidelibus omnibus Christianis.

*Canticum Ascensuum.*

PSALMVS 133.



*Bene sanè benedicite dominū omnes serui domini.*  
Cantica ascensuum, seu (vt diximus) ascen-  
sionum, in hoc psalmo finem accipiunt: quē  
propheta in gratiarum actionē desinere vo-  
luit. Iubet enim hic condignas deo gratias  
agi, qui & captiuitate populum liberauerat,  
& ei præstiterat, vt per tot inimicas gētes illæsus, atque tu-  
tus in patriam rediret, & ab assiduis finitimarum gentiū bel-  
lis quiesceret: qui etiam ciuitatem & templum rursus ædi-  
ficari permiserat, feceratq; vt securi iam cōuersarentur, at-  
que habitarent in patria. De cætero enim, inquit, vos o ser-  
ui & cultores dei, condignas deo gratias agite. Seruus au-  
tem dei dicitur, qui eum colit, atque illius paret mandatis.

*Qui statis in domo domini, in aulis domus dei nostri.* Vos, in-  
quam, deo benedicite, qui assidue in templo commoramini,  
qui templum à modo perfectum, suòq; decore & cultu iam  
recepto ingredimini.

*In noctibus*

*In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite do-  
mino.* Nolite, inquit, vniuersam noctem somno perdere,  
sed in ea manus uestras ad sancta sanctorum extollite: vbi  
propter diuinam illam gratiā, quæ illic erat, habitare deus  
dicebatur: atque in noctibus præcipue deum laudate, quan-  
do mens à sollicitudinibus & curis magis vacua est: quādo  
vobis maius ocium adest. Quod si noctu eos iubet è lecto  
surgere, atq; in templum accedere, quā nam vnquā veniā ij  
cōsequetur qui tēpore illo neq; etiā domi ad preces, neque  
ad orationem consurgunt. Deinde rogat pro populo, dicēs.

*Benedicat tibi dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.*

De huiuscemodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in  
psalmo centesimo vigesimo septimo. Hic psalmus præterea  
omnibus potest accommodari.

*Alleluia.*

*Iam in superioribus dictum est, quòd psalmi, qui huiuscemodi  
habent inscriptionem gratiarum actiones continent.*

PSALMVS 134.



*Audate nomen domini, laudate serui domini.*  
De his verbis diximus in psalmo c x i i.

*Qui statis in domo domini, in aulis domus dei  
nostri.* Hæc verba ad vnguem habentur in  
proximè præcedenti psalmo, vbi ea expo-  
suimus: verum hic non vniuersum populū  
alloquitur propheta, sed eos qui in tēplum  
frequentius accedebant. Vos, inquit, qui statis in templo,  
laudate deum. Iis etenim, qui in tēplo non manebant, nō li-  
cebat deum laudare, neque alio in loco ad deum orare: ea  
nimirum ratione vt templum cernentes, atque ea, quæ erāt  
in templo, diuinæ maiestatis nunquam obliuiscerentur.

*Laudate dominum, quoniam bonus est dominus.* Quoniam  
misericors, ac beneficentissimus est in omnes, Sed in illos  
præsertim, qui eum laudant.

*Psallete nomini eius, quoniam pulchrum est.* Pulchrum est ei  
psallere. Ex psalmis etenim & canticis, diuinorum dogma-  
tum excellentiam addiscimus. Psalmi etiam & cantica psal-  
lentium mentes protendunt ad deum, humanos affectus se-  
dant, animam cantu delectant, & cum delectatione coniun-

Y

etiam quoque vtilitatem adferunt: Vide quæ dicta sint in psalmo nono in eo versiculo: psallam nomini tuo altissime.

*Quoniam Iacob elegit sibi dominus.* Quoniam dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populū elegit, ac sibi reposuit, veluti eum populū à quo solo coleretur.

*Israel in peculium sibi.* Populū Iudæorum descendente ex Iacob, duplici nomine appellauit, Iacob nimirum & Israel: quemadmodum ipse etiā patriarcha Iacob vtroq; hoc nomine fuit appellatus. Eundem, inquit, populū elegit sibi deus in hæreditatē, atque in sortem: & ideo peculiarem populū illum persæpe appellauit: ea nimirum ratione, quod nō secus illum amaret, summoq; studio custodiret, quā diuitias quasdā nō vulgares, & peculiū quoddā pretiosissimū.

*Quoniam ego cognoui quod magnus est dominus.* Ecce quod aliam diuinæ laudis causam apponit, dicēs: quoniā ego amplius quā vos cognoui: vel quia id exactissimè noui, quod dominus magnus est. Cognoui autem id à diuina grātia, & quia illius opera multa cum prudentia considerauit.

*Et dominus noster præ omnibus diis.* Hic si quidem est: illi verò non sunt. Hic etiam verè dominus, illi autem nō verè dii. Nam etsi comparationis verba hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero deo comparant: sed ex dispōsitione quadam propter populi hebetudinē propheta sic loquitur: quippe qui alibi deum deorum appellat: & nunc etiā auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsū deū operatorem esse demonstrans, ac deinceps paulopost gentiū deos subsannans. Dictum est etiam in psalmo nonagesimo sexto: nimis exaltatus es super omnes deos: ibi vide, quæ in expositione diximus.

*Omnia quæcunque voluit, fecit.* Eadem verba habentur in psalmo cxxiiii. ibi: Deus autē noster in cælo, & in terra omnia quæcunque voluit, fecit.

*In maribus & omnibus abyssis.* Maria quidem varios maris sinus appellat. Congregationes, inquit, aquarū appellauit maria. Abyssos autē subterranea loca, quæ imperscrutabilia sunt: in quib⁹ tamē fecit omnia deus, quæ voluit. Deinde priuata quædam dei opera admiratione digna laudat, maiora præteriens, vt ex minoribus, magnitudinem eius summis esse laudibus dignam ostenderet.

*Educens nubes ab extremo terræ.* Qui ex ipsa inferiori terræ profunditate nubes educit, eosq; tametsi graues sint, in altum extollit, & illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, vt sublime eleuari facit.

*Fulgura in pluuiam fecit.* In tempus scilicet pluuiæ, vel in pluuiam. Effecitque vt quæ suapte natura mutuo sese perdunt, vnā ac pariter sine alterius læsione coniuncta deferantur, ita vt neque fulgur, quod natura ignitum est, pluuialem aquam consumat, neque aqua rursus magna vt delata fulgur extinguat.

*Qui educit ventos de thesauris suis.* Per thesauros dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, vnde exeūt venti occultus enim esse dicitur thesaurus, eo quod & generatio & locus eius ignoratur. Theauri nomine præterea, non tantum pecuniæ aut occulta alia bona intelliguntur, sed & ipsa etiam loca, vbi thesauri recondi solent. Vel qui educit ventos tanquā de thesauris suis, vt subintelligatur dictio illa, tanquā, vel, quasi: ita vt ex his verbis educēdi facilitas de notetur & quod eos deus semper in promptu habet, cū voluerit. Illac autem quā maximè admirandū est, quod modo hunc, modo illum, deus ventū emittat, & aliquando vnā vtrunque, & persæpe etiam plures vno atque eodem tēpore, persæpe etiam nullum profus: atque hæc omnia ex vtilitate, & nihil sine ratione: illis scilicet interea inclusis, veluti in quibusdam thesauris: atq; illinc quoties deo libuerit, maxima cum facilitate euctis.

*Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.* De hoc diximus in psalmo lxxvi. vide ibi: in versiculo: fecit semitam iræ suæ. Vsq; ad pecus verò dixit, vt calamitatem auerteret.

*Emisit signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonē, & in omnes seruos eius.* Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Aegypto signa & prodigia sua in campo Taneos. Cūq; grauissimæ omnium plagæ meminerit, collectim postmodū signa dixit, & prodigia.

*Qui percussit gentes multas.* Siue eas quæ transitum Iudæis prohibebant: seu gentes, quæ in palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat & cursum.

*Et occidit reges fortes.* Illarum scilicet gentium duces.

Seon regem Ammorcorum & Og regem Basan. Seon quidem rex diuitiis ac militum copiis erat celeberrimus: Og verò magnitudine ac fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Aiunt enim eum lecto vsu fuisse ferreo, nouem cubitorum in lōgitudine, & quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan. Hoc est, Palæstinæ prouincia: cuius populi magis particulariter præ cæteris Chananei dicebantur.

Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo. Bis hæreditatem dixit, vt illius prouinciæ vberitatem denotaret, ac si diceret: hæreditatem dico, ac verè hæreditatem.

Domine nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in seculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui huiuscemodi à te beneficiis donati sunt.

Quia iudicabit dominus populum suum. Iudicabit eum pro vlciscetur eum. Quoties ab inimicis læsus fuerit, hoc est, iustum ei reddet iudicium.

παράκλη-  
θήσεαι. Et in seruis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes & placentes eum seruos suos flectetur. Vel populum quidem peccatorem iudicabit, & pœnas ab eo exiget, à pœnitentibus verò exorabitur, atque eos adiuuabit.

ταΐδωλα Idola gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Huiuscemodi verba habes etiam in psalmo centesimo decimo tertio. Atqui apud nos sunt etiã sanctorum imagines, quæ & aurum, atq; argentum sunt & opera manuum hominum: verum enim vero Idola non sunt: quoniam Idolorum quidem primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa sunt: fabulæ nimirum: quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi adscribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso sibi diuinitatem arrogantes: verum sanctorum nostrorū imagines primas suas species veras habent, ac prima eorum argumenta, vera sunt: quoniam secundum veram rerum historiam, verè id fuerunt quod appellatur, & vera etiam quæcunque de illorum vita ac cōuersatione traduntur. Vnde Idola scelestorum ac nequissimorum hominum aut

dæmonum sunt simulachra: nostræ autem, sanctorum & clarissimorum hominum imagines.

Os habent & non loquuntur, oculos habent & non uidebunt, aures habent & non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem propheta, & docet, quomodo Idola omnia sensibus careant. Et delectatur, dum in eorum accusatione atque reprehensione sermonem suum magis extendit.

Similes stent eis, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiam, huiuscemodi habentur verba.

Domus Israel benedicite domino, domus Aaron benedicite domino, domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino. Illic etiam huiuscemodi ordinum diuisionem fecit, vbi vide, quæ per nos in expositione dicta sunt. Quamquam ibi propheta sperare iussit, hic autè benedicere, propter prædicta nimirum beneficia Et cū Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leuiticæ tribus principem patriarcham recurrit, vt sermonem suum clariorem redderet, & magis uniuersalem.

Benedictus dominus in Sion. Dictum est in psalmo vigesimo septimo.

Qui habitat in Hierusalem. Hoc est, in templo ciuitatis Hierusalem.

Alleluia.

Hic psalmus multa proximè præcedenti consona habens, similem etiam sortitus est inscriptionem.

PSALMVS 135.



Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo hunc versiculum exposuimus in principio psalmi. c v. Apposuit etiam propheta verba hæc, quoniam in seculum misericordia eius, omnibus subsequenter versiculis, vt maiorem diuinæ huiuscemodi misericordiæ laudē esse demonstraret, vel etiam vt lectorem in admirationem, ac stuporē diuinæ maiestatis adduceret.

*Confitemini deo deorum quoniam &c.* Falsorum scilicet deorum. vel deorum falsi nominis. Illorum etenim etiam deus est. nam & si à deo inhonorati sunt daemones, ipsiq; deo pariter aduersentur, veruntamen & illius serui sunt, & voluntati eius necessariò succumbunt.

*Confitemini domino dominorum, quoniam &c.* Dominorum dico huius seculi, qui ad modicum tempus tantum, & non perpetuò sunt domini: atque ideo verè domini non sunt: tametsi ita appellentur. Rex enim, inquit, regnātium, & dominus dominantium.

τὸ πρῶτον  
σαυτ.

*Ei qui fecit mirabilia magna solus, quoniam &c.* Solum dixi, ad idolorum distinctionem. nam alioqui per dominum eū intelligit, qui in tribus personis vnus deus est.

τὸ δεύτερον

*Ei qui fecit celos in intelligentia, quoniam &c.* In sapientia nimirum. Per prædicta autem, summam deo esse attestatur bonitatem, & misericordiam, rerumque omnium dominium cum summa potentia & sapientia ei adscribit.

τὸ τρίτον  
σαυτ.

*Ei qui stabiliiuit terram super aquas, quoniam &c.* In psalmo vigesimotertio dixit etiam propheta: ipse super maria fundauit eam, vide quæ illic dicta sunt.

*Ei qui fecit luminaria magna solus, quoniam &c.* Solem in potestatem diei, quoniam &c. Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam &c. Et fecit, inquit, deus duo luminaria magna, luminare magnum in præfecturas diei, & luminare minus in præfecturas noctis & posuit ea in firmamento cæli, vt lucrent super terram & imperarent diei ac nocti.

*Ei qui percussit Aegyptiū cum primogenitis eorum, quoniam &c.* Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.

*Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c. in manu potenti & in brachio excelsō, quoniam &c.* Eorum scilicet Aegyptiorum. Per manum autem, & per brachium dei, diuinam intelligit potentiam. Magnæ autem potentiae, prodigia illa fuerunt & signa, quæ in Aegypto facta sunt, magnæ etiam potentiae quod captiuum illinc populum eduxit.

*Ei qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam &c. & eduxit Israel per medium eius, quoniam &c. & excussit Pharaonē & potentiam eius in mari rubro, quoniam &c.* Per diuisiones, aquarum sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud diuisit, vt plenè omnia tradūtur in Exodo. Per excussio-

nem verò projectionem & demersionem intelligit:

*Ei qui tranſduxit populum suum in deserto, quoniam &c.* Atq; hoc etiam non minori admiratione dignum est, quàm quod per medium mare rubrum deducti sint. Multa etenim populo aduersa in deserto & dura contigerunt, fames scilicet ac sitis, terræ siccitas atque ipso igne ardentiores soles radij, ferarum præterea innumerabilis multitudo, ac multa denique alia graua incommoda, quæ omnia tamen illæsi atque tuti superauerunt. Prætermisit autem propheta in discursu multa, quæ colligi posse ex Mosaicis libris putauit.

*Ei qui percussit reges magnos, quoniam &c. & occidit reges fortes, quoniam &c. Seon regem Ammoreorū, quoniam &c. & Og regem Basan, quoniam &c. & dedit terram eorum hæreditatem, quoniam &c. hæreditatem Israel seruo suo, quoniam &c.* Hæc omnia etiam habuimus in superiori psalmo.

*Quia in humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniam &c. & redemit nos de inimicis nostris, quoniam &c.* Nobis scilicet humiliatis atque afflictis, videns enim, inquit, vidi afflictionē populi mei q̄ est in Aegypto. Illud verò animaduerte quomodo propheta dixerit: deum memorem nostri fuisse, & redemisse nos, ipsum Iudæorum genus vniuersum sibi quodammodo vendicans, atque approprians propter primos scilicet communes omnium progenitores. Deinde priuata in Iudæos beneficia omittens, ad vniuersalem dei prouidentiam conuertitur dicens.

*Qui dat escam omni carni, quoniam &c.* Omni nimirum naturæ necessaria æquè distribuens.

*Confitemini domino cæli, quoniam &c.* Factori scilicet ac domino cæli. quod si cæli dominus est, omnino etiam & terræ. vel cæli deum dixit, quia illic fertur habitare. Possumus etiã tam præsentem quàm proximè præcedentem psalmum nobis accommodare, & nos inter nos admonere, atque exhortari ad agendas gratias deo, qui variis beneficiis olim populum suum affecit, qui inimicos dissipauit, & omnia alia operatus est, quæ in superioribus dicta sunt. quod si iuxta Anagogen exponere hæc voluerimus, prophetam dicemus per Iacob & per Israel electum nouum populū intelligere, per Aegyptum verò impietatem & peccatum: per signa etiam ac prodigia, quæ in medio Aegypti facta sunt, ea intelligemus

miracula, quæ per Christum, & per Apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem & seruos eius, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores: per gentes etiam multas: & per reges fortes, pari modo ipsos dæmones: atque illos magis priuatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent: & per Seon & Og reges, ipsum Satanam atque illum, qui post eum statim inter omnes dæmones primus est. Per regna quoq; Chanaam, vitiorū tyrannides intellige. Per terrā verò eorū nouo populo datā, regiones illas dices significari à quib⁹ dæmones expulsi sunt, cum earū olim dominarētur. Denique per domum Israel, vniuersum fideiū populum, & per domū Aaron, ipsos sacerdotes, & per domū Leui, diaconos ac ministros, & per timentes dominum, eos qui clariori quadam præditi sunt virtute: per Sion, ecclesiā, & per Aegypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passiones eas, quæ præ ceteris dæmoni magis placerent. Per mare rubrum, amaram impiorum dogmatum (vt ita dixerim) saluginem, in qua infideles detenti veluti quodam aquarum profundo suffocantur: per desertū, infructuosam errorum sterilitatem, per quod tamē pij ac fideles illæsi pertransiunt, & in fertilem atq; vberem tandem veritatem deueniunt: & per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque inuoluntaria est, sed eam etiam, quæ virtute constat, & est voluntaria.

*Psalms ipsi David.*

Hic psalmus ex sacerdotum Leuitarum, & cantorum qui in Babylone captiui fuerant, persona conscriptus est: ita tamen ut quæ futura erant, antea prædixerit. Nos etiam docet, in huiusmodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebræos sine inscriptione.

P S A L M V S 136.

§ *Vper flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis mœnia commorabātur: atque ideo secus fluminū ripas sæpenumero incedentes, priuatim inter*

se, cum silentio lamentabantur. Consilio autem diuino factum est, vt postquam bona illa despexissent Iudæi, quæ habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, vt rursus ad eorum desiderium comouerētur. Hoc pacto enim solet deus, ad sensum atq; ad cognitionem eos reuocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognouerint: dum illos nimirum à concessis donis permittit decidere.

*In salicibus in medio eius suspēdimus organa nostra.* In salicibus scilicet, quæ in illius regionis medio, secus fluminū ripas erāt dispositę. Per organa autē musica illa instrumenta intelligit, cū quibus canere solebant cantica, veluti psalteriū, citharā, aut alia huiusmodi. Attulerāt enim ea instrumenta, ad concinēdas diuinas laudes, verūm cū ea in salicib⁹ suspēdissent, attoniti rursus ac mœsti ea spectabant, atque occasionem illinc lamentationum magnam sumebant, repetētes memoria diuinum cultum, & conuersationem illam laude dignam, quam habuerant in Sion. Iuxta anagogen, in salicibus expone, pro in ocio. Per salices enim quæ infructuosæ arbores sunt, cessationem à cantibus significauit.

*Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuauerunt nos, uerba canticorum, & qui abduxerunt nos hymnum.* Interrogauerunt nos, vt responderemus uerba canticorum: præterea & hymnum, hoc est, iusserunt nos canere, cupientes nimirum cantu nostro delectari: vel etiam irridere ea volentes, quæ nos diuina ac veneranda esse ducebamus.

*Cantate nobis de canticis.* Dicebant scilicet.

*Quomodo cantabimus canticū domini in terra aliena?* Respondimus scilicet, quomodo, inquā, cantabimus, diuina lege id prohibente? Vide quemadmodū captiuitas illos iam meliores reddidisset. Nam cum in propria ciuitate ac regione legem essent transgressi modo in aliena eā obseruāt. Per alienam etiam terram, quodcunque humanum cor potest intelligi, quod à cultu atque à religione dei alienum sit. Et consona sunt huic dicto, illa domini uerba: nolite sancta dare canibus, & margaritas nolite proiicere ante porcos.

*Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.* Hoc est, potentia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit, reddar, vel arefcat manus mea, ita ut in ea nihil amplius sensus relinquatur.

ειδιχμα  
λωτευσκου  
τις λογοις  
ωδωμ.

*Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui.* Detineatur vox mea atque impediatur: vel omnis à me operatio nis, & sermonis potentia auferatur. Horum enim alterū per dexteram, & alterum per linguam significauit. Hæc etiam à nobis dicenda sunt de superna Hierusalem. vel per dexterā quidem, opera virtutis intelligit, per linguam verò scientiæ cōtemplationē. Lingua etenim sermonem profert, & sermo scientiā & contemplationis sensus explicat. Per guttur etiam gulæ affectus intelligere possumus, hoc est, ciborū uoluptatem. Obliuioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignauiam. & omnis similiter contemplandi virtus ciborum adhæreat voluptati, ita vt ad diuinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, & in ea amplius non versetur.

καρ μηπρω  
κναταζω -  
μου την ιε -  
ροσαλημ  
την ημεραν  
ακηνυτε ε -  
ως των θι -  
μελιων αυ  
της.

*Si non præposuero ipsam Hierusalem in principio lætitiæ meæ.* Hæc, inquit, atque illa patiar, si præ cæteris omnibus in mea memoria ipsam Hierusalem non collocauero, tanquam illam, quæ inter omnes voluptates ac delectationes meas primum locum obtineat, & omnis meæ lætitiæ ac gaudij præcipuum sit caput.

*Memeto domine filiorū Edom, diē Hierusalē, dicentiū, euacuate, euacuate usque ad fundamenta eius.* Filios Edō Arabes appellat: qui vnā cū Babyloniis pugnauerāt aduersus Iudæos, & Hierusalē: qui etiā cū ea ciuitas euerteretur, ipsos vrgebāt eueriores, vt vsq; ad fundamenta euerterēt. Memento, inquit, eorū vt condigna eorū meritis retribuas supplicia, eo quod cognati nostri erant, & nihilominus ob inuidiam, cæteris omnibus inimicis, sæuiores, in nos fuerunt. Et cum dixerit filiorum Edom, addidit, diem Hierusalem, hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A secundo autem casu indifferenter ad quartum pertransit. vel aliter: memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Hierusalē. Potest enim vterque sensus elici ex his verbis: quia Græcæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio κατὰ. Ita enim sepe numero subintelligitur, & sensus efficitur, quæ diximus: in die Hierusalem, hoc est, in die Hierosolymæ calamitatis.

*Filia Babylonis misera.* Quemadmodum Hebræis mos est, filium hominis, hominem appellare, ita & filiam Babylonis, propheta ipsam Babylonem appellat. O filia, inquit, Baby-

lonis misera, ob ea nimirum, quæ tibi contingent. Prædicat enim futuram illius ciuitatis ruinam.

*Beatus qui retribuet tibi retributionē tuam, quā retribuisti nobis.* Verba hæc ex persona populi dicta sunt, inimicorū euerfionem appetentis. Retributionē verò, quam retribuisti, dixit, pro afflictionem quam dedisti: ita vt præpositiones illæ hoc in loco superflue sint, quemadmodum & alibi dixim⁹.

*Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Iram suam populus ad immaturam etiam ætatem extēdit beatos eos dicens. Qui vel ipsos Babylioniorum infantes, cum sæuitia crudeliter occiderint. Verum nō huiuscemodi sunt nostra fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac misericordis domini: qui vel ipsos etiam inimicos diligere iussit, & eorum curam haberi. Sed ad anagogicū sensum reducenda sunt, quæcunque rectè accommodari possunt. Per filios, igitur Edom, demones intellige, qui mutuò sese fidelis cuiuscunq; anime diuitias ad extremum vsque fundamentū euacuare iubent. Per Hierusalem etenim, vnāquāq; huiuscemodi fidelium animam intelligimus significari. Per miserā verò Babylonem, ipsam impietatem miseria atq; ærūnis circumdatam, veluti à pietate superatam, ac demum oppressam. Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit beatus erit. Per paruulos etiam eius, cogitationes affectuum plenas, ac nuper exortas intellige: vel pueriles etiā ac fatuas, quas qui opprimit, & allidit ad fidem, hoc est, ad Christum, beatitudinē hanc consequetur. (Petra etenim, inquit, erat Christus). Quicumq; igitur eas, vt diximus, ad Christum alliserit, atq; hoc pacto perdidit, beatus erit.

Psalmus ipsi David.

PSALMVS 137.



*Onstebor tibi domine in toto corde meo.* Eadem verba habentur in principio psalmi noni, vbi exposita sunt.

*Et in conspectu angelorum psallam tibi.* Coram angelis, inquit, psallam tibi, hoc est, ego inferius in terra canam tibi simul cū angelis, quorum propriū ac peculiare opus est, vt te laudent. vel per angelos sacerdotes intelligit, solet enim scriptura aliquando sacerdotes angelos appellare, atq; etiam deos, La-

bia enim, inquit, sacerdotis custodiet iudiciū, & ex ore eius exquirent iustitiam, quia angelus Domini omnipotentis est. Iterum alibi: Deis non malè dices, & principi populi tui nō dices malè. Coram, inquit, sacerdotibus canam tibi cantica in gratiarum actiones.

*Quoniam audisti omnia uerba oris mei. Quoniā omnes preces meas exaudisti, quæ decenter tibi factæ sunt.*

*Adorabo ad rēplum sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.*

*Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & ueritate tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, & verè misertus es, vt alibi diximus: vel quia verè omnia adimpleuisti, quæ mihi es pollicitus.*

*Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. subaudienda enim est aliqua eiusmodi dictio. Omnia enim quæcunque fecisti, nominis tui magnificentiam prædicant. Alius verò interpres reddidit: quia magnificasti super omne: & tunc: alio etiam modo intelligi potest, vt ordo ac sensus sit: quia magnificasti sanctū tuum super omne nomen.*

*In quacunque die inuocauero te, uelociter exaudi me. Eadem hæc uerba habentur in psalmo centesimo octauo.*

*Magnipēdes me in anima mea potētia tua. Hoc est, tu animæ meæ non mediocrem rationem habebis: quinimmo magna illa tibi erit curæ, præsertim cū hoc facere possis. vel aliter: tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, & facies eam calamitates atque ærumnas omnes superare. uerbū autem magnipēdes, pro quo in Græco hic habetur, πολυωρῆσεις, idem significat, q̄ rationē habere, seu magnificare, quemadmodum & Græcum uerbum, ἀλιγώρειω, idē significat, quòd paruipendo, aut negligo, vt diximus in fine psalmi vndecimi, ibi: secundum altitudinem tuam magnipēdisti filios hominum.*

*Confiteantur tibi domine omnes reges terræ. Omnes nimirum pij ac fideles: deinde causam addit, ob quam eos iubet gratias agere.*

*Quia audierunt omnia uerba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas, per euangelium, per a-*

postolos. neque enim ita debemus ob reliqua à deo accepta beneficia ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale diuinorum eloquiorum donum, unde omnis defluxit pietas, & religio, & omnis denique uita, uirtute prædita: quod uerissimum est animæ beneficium.

*Et cantent in canticis domini. Cantent, inquit, tibi cantica, quæ in laudem tuam sunt composita. Cantica enim domini omnia esse dicuntur, quæ tam à Moyse quàm à beato David conscripta fuerunt. Possunt etiam cantica domini appellari omnes laudationes in deum.*

*Quoniam magna est gloria domini. In Græco pro gloria, δόξα, legimus: quæ dictio non gloriam tantum, sed opinionem etiam significat. magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de deo, eo q̄ magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognouerūt. vel magna est gloria ei⁹, iuxta quod scriptum est, plenum est cælum & terra gloria eius, cū homines vnā, atq; angeli eum glorificent.*

*Quoniam excelsus dominus, & humilia respicit. Simile est hoc illis uerbis: qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo centesimo duodecimo. vel natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, ueluti qui & terræ prouidentiam habet, & ad humiles ac tenues res prouidentiam etiam suam extēdit: vel, qui humiles corde respicit atque custodit.*

*Et alta d longè cognoscit. Humiles siquidem actiones & diuina celsitudine indignas, neque etiam cū prope est, uideri, aut intueri sustinet deus: iuxta quod scriptum est, ex dei persona, ad impios dictum esse: non noui uos. Alta uerò ac sublimia quæcunque, & diuinitate eius digna etiam à longè præuidet. nouit enim, inquit, dominus uiam iustorum. His autem uerbis multa dei benignitas demonstratur. vel de diuina præsciētia sermo est, quod dominus scilicet omnia nouit etiam antequam fiant.*

*Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. Me, inquit, in miseras atq; ærumnas tuentem seruabis, atque in periculis constitutum eripies, & uiuificabis.*

*In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furorem, & rabiem eorum, atque hoc pacto eam extinxisti.*

Et saluum me fecit dextera tua. Tua potentia. Dominus retribuet pro me. Inimicis meis scilicet. mihi enim, inquit, vindictam, & ego retribuam.

Domine misericordia tua in seculum. Similia sunt verba illa, quoniam in seculum misericordia eius.

Opera manuum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. vtraque igitur de causa benignè ac studiose respice ad nos, ne despicias nos dura oppressos tyrannide, ac iamiam perituros. vel non despicias nos rogantes atque iuocantes te.

Psalmus ipsi David.

PSALMVS 138.



Omine probasti me, & cognouisti me. Probasti me, inquit, tentationū, atq; calamitatū probatione. nec tamē hoc dicit beatus David, quasi ante hanc probationem deus eū ignoraret. nouit etenim deus omnia, etiam ante quā fiāt. sed probasti, inquit, vt ab iis, qui me probatū esse ignorabāt, cognoscerer, atq; vt existerem eis in exēplum fortitudinis: & cognouisti me exactissime, qualis sum. vel probasti, & cognouisti, pro diligenter nosti. nam & apostolus dicens, q̄ deus scrutatur corda, non significare voluit deū ignorasse aliquando, antequam scrutaretur: sed exactissime, atque apertissime illum omnia nosse.

τὴν καθε-  
δρὰν μου  
καὶ τὴν ἐ-  
γρησίην μου

Tu cognouisti cathedram meam, & surrectionem meam. Hoc est, vitam meam vniuersam. in his etenim humana vita consistit, in quiete nimirum, atque in motu, in ocio atque in negotio, in requie, & in operatione.

Tu intellexisti cogitationes meas de longe. Ne quis fortasse deum suspicaretur per experientiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigauit. nam qui humanas cogitationes nouit, ante earum motum immo verò qui multo tempore ante eas prauidit, nulla profectò experientia, aut probatione indigere putandus est.

Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Omnem vitæ meæ rationem ac modum tu perscrutatus es, quantum scilicet vitæ tempus præcesserit, & quantum sit reliquum. funis autem apud Aegyptios, atque apud Persas itineris mēsurā est, & idem ferè, quod apud nos dicitur stadium. verba

autem probasti, & inuestigasti in deo veram & certam scientiam, & cognitionem denotant.

Et omnes vias meas prauidisti. Actiones meas omnes bonas & malas: & non dixit vidisti, sed prauidisti, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum ceteris omnibus bene nosti, quod in sermonibus meis nullum vitium est, nulla peruerfitas, nullum scelus. deinde magis vniuersaliter dicit.

λόγος

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Vltima & prima, hoc est, omnia prorsus, & nihil cognitionem tuam effugit. nosti omnia quæ futura sunt, & quæ fuerunt.

Tu formasti me, & posuisti super me manū tuam. Non solum formasti, sed conseruas etiam, & tueris, ita vt alterum quidem ad creationē, alterum verò ad prouidentiam pertineat.

Mirabilis facta est cognitio tua, ex me. Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita enim alius interpres reddidit) hoc est, super capacitatem intellectus mei facta est. quod etiam ex sequentibus magis declarauit, dicens.

ἡ γνώσις σου.

Inualuit, & non potero ad eā. Fortior ac potētior facta est, q̄ vt cōprehendi possit, cogitatione ac cōsideratione mea, & non potero ad eam appropinquare nimirum, ita vt cōprehendam. per cognitionem autem dei, nihil aliud significare voluit, quā scire & cognoscere eum qualis naturæ sit. nā q̄ sit deus, hoc proculdubio scimus, quid autem, aut qualis sit illius substantia, ignoramus. Similiter quod vbicumque deus est, nouimus, quomodo autem id fieri possit, nescimus. Pari etiam modo nouimus q̄ bonus est, quod misericors, q̄ sapiens & potens, sed bonitatis, misericordiæ, sapientiæ, & potētiae modus, aut qualitas à nostra cognitione procul est. his consona sunt, quæ habentur apud ecclesiasten, dixi sapiens efficiar, & ipsa longius facta est à me, magis quā erat, & profunda profunditas, quis inueniet eam? Paulus etiam: ô profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei dixit, quā imperscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quidam verò ita intellexerunt, mirabilis facta est scientia, ac sapientia tua ex creatione, & formatione mea: & ita inualuit, vt verè cognoscam, quod non potero ad eam peruenire, vt condignis eam laudibus celebrem. ve-

ἐκείνω  
ον.



rùm si plenè atq; exactè non nouit eam beatus Dauid, quomodo eã admiratur? ob hoc ipsum, inquit, summè eam adoror, quia incõprehensibilis est. nam & solares radios intueri atq; comprehendere non ualemus, atq; ob hoc ipsum eos plurimum admiramur. deinde aliam dei potentiam admirandus narrat, quòd prouidentia nimirum ac potentia sua, deus ubique adest, atq; omnem implet locum.

*Quò ibo à spiritu tuo: & à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es: si descēdero in infernum, ades.* Per spiritum dei, & per faciem dei, deum ipsum circumloquitur. vel per spiritum dei, sanctum spiritum intellige. per faciem verò, ipsum filium, tanquam veram patris figuram, & certissimum illius diuinæ naturæ characterem. qui enim, inquit, vidit me, vidit & patrem meum. per cælum autem, superna, & per infernum, inferna loca denotauit. deinde etiam abyssum dicit, & profundum maris: per quæ omnia inaccessa hominibus loca subsignauit.

*Si assumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Per alas, potètiã illam mētis intelligit, qua humanus intellectus mouetur. si alas, inquit, intellectus mei in abyssum maris peruenero, eo cõsilio vt illic saltè possim à te abscondi, potètia tua nihilominus illuc etiã me deducet, & rursus detinebit me, hoc est, neque illuc etiam sine tua potètia accedam: quinimmo illa præibit me, illa iter concedet, atq; illic etiam me detinebit, ita vt illinc euadere nõ ualeam. per diluculum autem, illud tempus intelligit, quo potissimum humana mens sobria esse solet. superflua est etiã dictio, enim. Quidam præterea per diluculum, orientem intellexerunt, occasum verò, per extrema maris, vt sit sensus: si intellectu meo, veluti alis quibusdam munitus, in oriente eleuatus fuero, & peruenero vsque in occidentè, potentia tamen tua illa erit, quæ & in oriente dux mihi erit, dum eleuor: & in occidente me comprehendet, cum illuc peruenero.

*Et dixi, nunquid tenebræ conculcabunt me? & nox illuminatio in deliciis meis.* Cogitauit intra me, nunquid, si tenebras ingressus fuero, latere potero, ita vt ab illis abscondar? ita enim significare uolunt ea uerba: nunquid tenebræ conculcabunt me? quod metaphoricè dictum est. Nã ij qui solum pedibus conculcant,

conculcant, obtegere illud atq; abscondere quodammodo etiam uidentur. deinde intellexi quod ipsa etiã nox in deo lucida est. hunc etenim deum propheta delicias suas appellauit, cuius vel solam memoriam oblectamentum sibi summum esse arbitratur. memor enim, inquit, fui dei, & delectatus sum. cognoui igitur quod nec ipsæ tenebræ abscondere me poterunt à deo.

*Quia tenebræ nõ obscurabuntur à te.* A te, dixit pro apud te. quemadmodũ alius etiã interpretes reddidit. nam quæ apud nos sunt tenebræ, apud te tenebræ non sunt. tibi etenim omnia lucent. deinde magis declarat dicens.

*Et nox sicut dies illuminabitur.* Apud te scilicet.

*Sicut tenebræ eius, ita & lux eius.* Sicut tenebræ eius noctis lucidæ sunt apud te, sic etiã & lux diei, hoc est, duo hæc æque se habent apud te, æque lucent, æque splendescunt. & iuxta hoc, sensus est: quod omnia apud deũ manifesta sunt. intelliguntur etiam hæc uerba iuxta alium sensum: tentationum, inquit, atq; afflictionum tenebris stipatus dixi: quod tentationes forsitan mei dominabuntur, uerum te ita postmodum uolète, nox illa nigroris, illuminatio lætitiæ mihi effecta est. reliqua etiam consequenter prædictis interpretanda sunt. Gregorius uerò theologus aliter hoc dictum exposuit. me, inquit, deliciis vacante nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, uisa mihi est quædam esse illuminatio. nox enim, inquit, uinique mihi misero erat, & ignorabã. arbitrabar enim delicias lucem esse.

*Quoniam tu possedisti omnes renes meos.* Per renes suos se ipsum propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, ueluti à parte totum describens. quoniam tu, inquit, possedisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti: dignum nimirum tua prouidentia. nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.

*Adiuuisti me de uentre matris meæ.* In septuagesimo etiam psalmo dixit, de uentre matris meæ tu es protector meus: ex ipsis nimirum cunabulis, atque à prima, & tenera ætate.

*Constebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es.* Multa sæpe admirari solemus, sed absque ullo timore, ueluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporũ, ædificiorum etiã, & artium scientiam, atque alia huiusmodi: uerum si maris

profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cum timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensum diuinæ sapientiæ potentiæque & administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore, atque admiratione in seipsum reuersus, clamauit dicens: gratias tibi soli agam.

*Mirabilia opera tua.* Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

*Et anima mea cognoscit ualde.* Cognoscit quod hæc admiranda sunt.

*Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in abscondito.* Nota ac manifesta etiam tibi est ossium meorum formatio, seu creatio, ea etenim latere fecisti, atque ipsa carne cõtegi. vel aliter: os, hoc est, mulier ipsa, non est occultata, quando comedit de ligno. Eua etenim os dicitur viri sui Adam, eo quod ex illius costa creata est, iuxta illud: hoc nunc os ex ossibus meis: quam etiam in occulto ideo fecisse deus dicitur, quia extasim tunc immisit deus in Adam.

*Et substantia mea in inferioribus terræ.* Manifesta etiam tibi est corporis mei substantia, quæ post mortem meam in terræ profunditate abscondetur, atque dissoluetur, hoc est, & compactum me vidisti in utero matris meæ, & dissolutum rursus videbis in utero terræ. vel aliter: nota tibi est substantia mea, & formatio mea quæ in materni uteri visceribus, veluti in terræ inferioribus contexta est.

*Imperfectum me uiderunt oculi tui.* Aut Embrionem informem intelligit, qui in nature officina figuram adhuc nullam acceperat, aut imperfectum mentis motum. nosti, inquit, me priusquam formarer, & cogitationes meas, priusquam mouerentur, hoc est, nosti omnia, antequam fiant. unde alius interpretes reddidit: informem me uiderunt oculi tui.

*In libro tuo omnes scribentur.* Liber dei est summa eius scientia: scriptura uero, perpetua memoria. in libro igitur diuinæ scientiæ omnes scribentur tam iusti quam peccatores. uerum hic diuinæ scientiæ liber magis est uniuersalis. est etenim alius liber scientiæ dei magis priuatus, in quo soli iusti scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur, iuxta id quod scriptum est: nouit dominus uias iustorum..

*Die formabuntur, & nemo in eis.* Formabuntur in luce sancti spiritus, formatione nimirum optima, & mundissima, quæ formationi materiali, atque ut ita dicam, nocturnæ est contraria: & in eis, qui in eo libro scripti sunt, ut diximus, nemo est, qui spiritualiter eo pacto formatus non sit: spiritualiter nimirum, ut diximus, cõcinnatus, ac directus. nos igitur ut potuimus uersiculum hunc declarauimus, sumpta expositionis occasione ex Gregorio theologo. Chrysostomus uero difficultatem atque obscuritatem huius uersiculi cõfessus, sensum tantummodo ex alio adducit interprete. informem me, inquit, uiderunt oculi tui: atque ita uiderunt, ut eos uident, qui in libro tuo scripti sunt: eos inquam, qui in tempore, hoc est, tempestiue creati & nati sunt ita, ut ne una quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

*Mihi autem ualde honorati sunt amici tui deus.* Amici dei sunt quicumque, per uirtutem, familiaritatem ac beneuolentiã eius adipiscuntur. uos enim, inquit, amici mei estis. uirtutis igitur non minima pars est, amicos dei honorare.

*Valde prauulerunt principatus eorum.* Alius interpretes, capita eorum dixit, hoc est, ipsi amici dei. fortes enim, inquit, facti sunt uirtute, adeo, ut à uitiis superari non possint. uel per principatus, potetiam & facultatem intellige, quam eorum unusquisque aduersus immundos spiritus sortitus est. significare autem mihi uidetur tam Apostolos quam eorum successores, & alios omnes fideles, si qui illorum instar, uirtute fuerint præditi.

*Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur.* Utitur propheta figura hyperbole. conabor, inquit, eos dinumerare, & adeo immensæ erunt multitudinis, ut supra numerum esse reperiantur. est autem hic quidem loquendi modus: apud deum uero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis eorum.

*Exurrexi & adhuc sum tecum.* Erectus sum à calamitatibus, & tui tamen, ut multi in secunda faciunt fortuna, oblitus non sum.

*Si occideris deus peccatores.* Subintelligendum est: bene habet per peccatores autem, ipsos demones intelligit, atque homines quoscunque legis transgressores. occidi autem dicuntur demones, quando inefficax atque inualida redditur

eorum potentia peccatores verò homines tunc interimuntur, quando necatis vitiis ipsi ad virtutem conuersi fuerint. vel in peccatoribus propheta corpus occidi optat, quando delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque hoc, ne aliis impedimento sint ad studia virtutum.

*Viri sanguinum declinate à me.* Sanguinolenti scilicet & cede lætantes, qui quoscunque occiditis, quibus superiores estis huiuscemodi autè sunt diabolici omnes, qui factis partim, & partim sermone suo cæteros perdunt non minima etiam est virtus delinquentium commercia declinare.

ὅτι ἐρισαί  
ἐσεὶ εἰς δία  
λογισμοὺς  
ἀήφονες.

*Quoniam contentiosi estis in colloquiis.* Quia litigiosi, inquit, estis in sermonibus, seu in prauis consultationibus vestris, vt alius interpretes reddidit.

*Accipient in uanitate ciuitates suas.* Hoc est, in vanum ac frustra proprias habitabunt ciuitates. Domini enim, inquit, est terra. permanebunt enim huiuscemodi homines infructuosi & steriles ad virtutem.

*Nõne eos qui te oderant domine, oderam? & in inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi.*

Cum superius dixerit, à me autem valde honorati sunt amici tui deus, nunc dicit: nõne eos, qui te oderant domine, odi? & illic honoris magnitudinem significans, valde dixit: hic etiam pari modo summum odium exprimere volens, ait: tabescebam, hoc est, indignatione maxima aduersus eos æstuabam quodammodo, & consumebar.

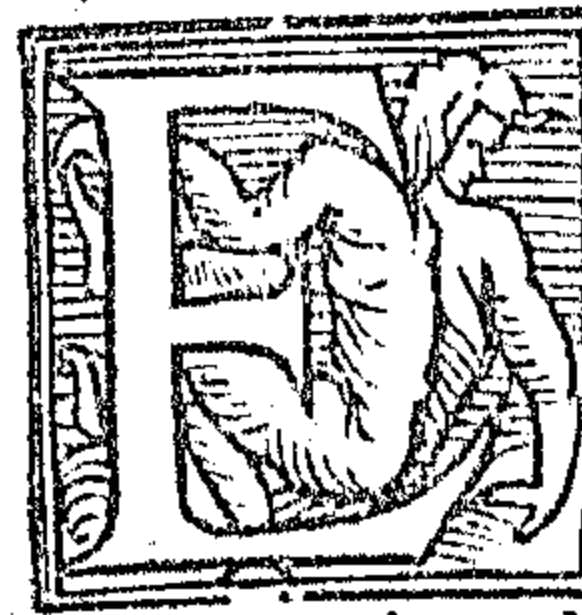
ἤρωθι.

*Proba me deus, & cognosce cor meum.* Atqui in principio psalmi dixit: Domine probasti me, & cognouisti me. verum melius adhuc probari, & cognosci cupit, non vt deus ipse melius eum cognoscat, qui omnia nouit, sed vt ij, qui prophetæ animum, ac mentem non nouerant, illius magis certiores reddantur.

ἐξέσομαι.

*Examina me, & cognosce semitas meas, & uide si uia iniustitiæ in me est, & deduc me in uia aeterna.* Eandem repetit sententiam, aut propter eos qui sibi iniuriã intulerant, confirmãs nulla se eos affecisse iniuria: aut etiam amplius probari cupit: vt si conuictus fuerit, talem animum aut mentem nõ habere, emendari rursus possit, ac dirigi.

*Psalmus ipsi David.*



*Ripe me domine ab homine maligno.* Hoc est, <sup>προνεῖ.</sup> scelesto ipsum etenim scelus malignum esse quid dicitur: eo quod mala atque afflictiones auctori suo præstat. eripe me, inquit, nõ à dæmoniis, non à feris, aut draconibus, sed à maligno homine: maligni etenim homines

illis omnibus deteriores sunt. nam & feras multas legimus, quæ sanctos viros veneratæ sunt. quibus contrà maligni homines innumerabilia intulerunt mala, feræ præterea aperte ac palam malignitatem suam exercent, atque vt ita dicã, ingenuè: homines verò clam id faciunt, atq; in occulto, & subdole Dæmones itè sancto crucis signo fugantur, & quoties à sanctis uiris increpati fuerint, secedunt: homo verò malignus ipsi etiam deo aduersatur. nam cum iubeat deus inimicos etiam amari, ille contrà, non inimicos tantum, sed ipsos etiam benefactores odit. beatus etiã Paulus solo verbo Dæmones expulit: Alexandri autem fabri malignitatem superare non potuit. deinde declarat quem nam dicat malignum.

*A uiro iniusto eripe me.* A legis transgressore. vocat autem deum propheta in adiutorium, quia difficillimum est ab huiuscemodi cauere hominibus. vide in psalmo xlii. expositionem illius versiculi: à viro iniusto & doloso eripe me. & cum in præcedenti psalmo dixerit: uiri sanguinum declinate à me: item in psalmo xc. discedite à me, omnes qui operamini iniquitatem, & sponte sua, pro viribus se ab eis auerterit, nũc deũ adiutorem suũ inuocat. oportet etenim vnũquenq; antea vires suas adferre, atq; ita demũ deũ inuocare neque enim deus tibi cooperabitur, nisi tu quoque studium adhibueris & diligentiam: sed nec tu studio, aut diligentia tua aliquid perficies, nisi ille suam tibi opem porrexerit.

*Qui cogitauerunt iniustitiam in corde.* Tales, inquit, iniusta & noxia cogitauerunt ac peruersa.

*Tota die instruebant prælia.* In tota vita sua bella parauerunt, modo aduersus hunc, modo aduersus alium. inueteratum enim vitium quiescere eos non sinebat: quin immo persuadebat magis, vt modo clam, modo palam pugnarent. prælia autem, doli etiam intelliguntur atque insidiæ, & quodcunque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo,

Z iij

aut opere committi possit.

Acuerunt linguam suam quasi serpentis. Incitarunt eam, vt exitiale venenum emitteret, noxium nimirum ac pestilentem sermonem.

Venenum spidum sub labiis eorum. Hoc est, in lingua atque in ore eorum. perniciosus autem sermo aspidis veneno comparatur, veluti valde nocuus atque ad perdendum efficacissimus. vides igitur, quo pacto vitium, in huiuscemodi feritatem homines immutauit. quod si eorum natura, quantum corporeis oculis cerni potest immutata non videtur, immutatum est tamen propositum, immutata est mens: quo factum est, vt ad saeuitiam, atque ad immanitatem sint deducti.

Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniustis eripe me. Quae superius dicta sunt, rursus repetit, orationem intendens. peccator autem, atque iniustus, quicumque intelligendus est, qui delinquit, atque iniuria vel seipsum, vel alterum afficit. seipsum enim iniuria afficere quis dicitur, quomocumque quis peccet: alterum vero non semper. & quemadmodum saepe numero scriptura iustitiam in vniuersum pro quacumque intelligit virtute, sic contra, iniustitiam saepe ponit pro omni vitio.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Cogitauerunt impedimentum praestare itineri, & conuersationi meae, quam ex lege moderor.

υβ χουνοις  
διερε ναρ  
πρυδα  
τοϊς πο-  
γμε.

Absconderunt superbi laqueum mihi. Superbus est, quilibet legis transgressor, veluti qui legem despicit, vt saepe diximus. legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus ac clandestinis insidiis ac plagis tetenderunt mihi laqueos.

Iuxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quae contigua erant ipsi viae, seu prope viam. hoc autem fecerunt, vt dum incautus illinc incedo, in ea scandala inciderem. per scandalum autem offendiculum intelligit. enarrat etiam & dilatat propheta sermoem de insidiis. absconderunt enim, inquit, insidias, & extenderunt eas etiam iuxta semitam: quo sermone, & praua eorum studia denotare voluit, & scelera.

Dixi domino, deus meus es tu. In huiuscemodi periculis existens, & capi iamiam expectans, omnia alia auxilia omi-

si, solumque deum inuocavi, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

Auribus percipe domine uocem deprecationis meae. Qua liberari postulo.

Domine domine uirtus salutis meae obumbrasti super caput meum in die belli. Domine domine, qui potentia illa es, qua ego saluator, tu in die belli protexisti, & custodisti me, tu securum me fecisti, dum seruas me, non tantum a sagittis, & gladiis, intactum, sed a solaris etiam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor & homo grati animi: eo nimirum consilio, vt deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

Ne tradas me d concupiscentia mea, peccatori. Ne permittas me ob prauam meam concupiscentiam sub demonis peruenire potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquando res prauas: verum, inquit, praecor, ne hac de causa me condemnes, ne proiciar, aut expellat a te. per peccatorem autem vt diximus, legis transgressorem intelligit.

απο της επιθυμιας μου.

Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me. Meditati sunt peccatores aduersum me.

Nequando exaltentur. Nequando magis temerarij fiant, atque imprudentiores victoria sua inflati aduersum me.

μικροτε.

Caput circuitus eorum, labor labiorum suorum operiet eos. Per circuitum sagemam intelligit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confidunt, id ipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet: quod alio etiam nomine, laborem labiorum suorum appellauit: eo quod meditando in eo laborarunt, & cum labore inuenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quae ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum, prauas meditationes, & scelestas eorum consilia intelligit. huiuscemodi enim est prauitas, vt auctori suo perniciem, atque interitum adferat.

Cadent super eos carbones in igne. Non simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est, multum ignem habentes, ac valde inflammati. Per carbones autem supplicia intellige, quae a deo desuper immittuntur, quaeque carbonum instar ardentium acerbissimas infligunt poenas. Prophetiam vero continent haec verba, aduersus huiusmodi insidiatores, in quorum

επιτηδ.

multos ignis à deo immissus ac delatus est.

*Deiciēs eos in miseris, & non subsistent.* In afflictionibus, quæ miseros eos reddunt: nec miseras tantum sustinebunt, sed ob illarum immensitatem ex primo etiam impetu deiicientur.

*Vir linguosus non dirigetur in terra.* Hoc est, incontinens, garrulus, nugax, immodestus: aut etiam contentiosus vir, non prosperabitur: quinimmo euertetur, atque in præceps deferetur.

*Virum iniustum mala uenabuntur in interitum.* Et alius sapiens dixit, iniquitates hominem venantur. Et quoniam venatores persæpe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui feras capiunt, non ut perdant, sed ut feruent, propterea addidit, in interitum, hoc est, in perditionem. Sunt autem hæc verba, doctrina ac sensu referta non vulgari.

*Cognoui quod faciet dominus iudicium inopum, & causam pauperum.* Licet tardus sit aliquando dominus ad eorum vindictam, qui oppressi sunt, & quos hoc in loco inopum & pauperum nomine appellat, attamen noui, inquit, quod aut in præsentia aut in futura vita faciet dominus & iudicium & causam eorum, hoc est, quod eos vlciscetur. Hoc autem dixit, ut iniuria affectos quoscunque homines consolaretur, simulque, ut ipsos iniuria inferentes perterreret, & moderatores redderet.

*Veritatem iusti cōfitebuntur nomini tuo.* Verum te, inquit, tardante, iusti non scandalizabunt, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, & ad nostram utilitatem.

*Et habitabunt recti cū uultu tuo.* Per rectos rursum iustos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecum, hoc est, cum tui memoria. cum ea semper existentes, nec unquam recedentes. Vel, per rectos quidē, apostolos significat. per faciem verò dei Christum, veluti illius substantiæ characterem. Volo enim, inquit, ut vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Possunt etiam & aliter, iusti quidem, ij dici, qui per actiones, virtutē operantur, recti verò, qui per contemplationē: vel iusti ij, qui simpliciter virtutem amplectuntur, recti verò qui cum iudicio & ratione. Et quoniam hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christoq; & de Apostolis, idcirco quidam ei inscriptionem apposuerunt: in finem psalmus ipsi David.

Psalmus ipsi David.

P S A L M V S 140.

*Omne domine clamavi ad te, exaudi me.* Clamavi, inquit, ad te, clamore quodam igniti atq; ardentissimi cordis, quo clamore, & Moyse cum taceret, à deo audiebatur: & Anna etiā nihil loquens: non autem oris clamore, quo

D

Iudæi petitiones & preces suas multiplicantes non audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totum prorsus corpus intendit, sic & qui corde clamat, totam animam & mentem ad deum conuertit, atque hoc pacto dignus efficitur, qui exaudiatur.

*Intende uoci orationis meæ dum clamo ad te.* Dum clamo, inquit, ut dictum est, quasi, si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis suæ, deus mentem adhibiturus non sit.

*Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in cōspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificiū uespertinum.* Duo altaria olim erant in tēplo, aureū quidem alterū intra adyta in sanctis sanctorū: alterū verò æneū, quod exterius collatū erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur, æneum verò cæteris inseruiebat sacrificiis. Incensum præterea multa conficiebatur cum impensa atque munditia iuxta legis mandatū, & gratissimus deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascendebat, eo quod odoratissimus esset, & quia nouum alium dei cultū præsignabat. Dirigatur igitur, inquit, oratio mea coram te, non secus atque illud legale incensum ad te in cælum dirigatur: oratio, inquit, mea, quæ incensi instar ex corde meo euaporat. Cor etenim meum igne quodam promptitudinis, veluti focus, atque altare quoddam accensum est. Vnde orationē suam, quasi odoratum aliquem vaporem emittit. Et hæc quidem de incenso dicta sint: cæterum sacerdotes legē habebant, quod vbi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarent, manē quidem agnum unum, & vespere alterum: erantque hæc sacrificia pura, munda, & deo maximè grata: cum alia sæpenumero ab offerentium vitiis, minus pura uiderentur. Vespertinum verò huiuscemodi, quod diximus, sacrificium, honoratius atque acceptius erat, quàm matutinum. Nam quod manē offerebatur, ad vespertinum respiciebat,

140.

Θηρεῖοσθον  
εἰς Διαφθο  
ράν.

Αἰνῆν.

vesperinum verò vniuersum sacerdotale diei opus, officium, ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, domine manuum mearum eleuatio, sicut vesperinum dirigitur sacrificium. Vel eleuatio manuum mearum fiat sacrificium vesperinum, & sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita ut os nostrum, vnde preces emittuntur, purum sit ab omnibus prauis sermonibus: quin immo & ipsum etiam cor, à quo preces proueniunt, cogitationibus omnibus malis vacuū sit: & ipsæ pariter man<sup>u</sup>, quas eleuamus ad te, mundæ efficiantur ab omni rapina, auaritia, & à quocunque illegitimo opere.

*Pone domine custodiam ori meo.* Sciens propheta quod os, malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum contra bonorum, si cura eius habeatur. Linguae enim facilitas innumerabilia gignit mala: & quemadmodum nulla esse solet vtilitas domus aut ciuitatis, nec portarum aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, & norint, quando aperire oporteat & quando claudere, & quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio, sciens inquam, hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, & dei opem inuocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animaduertere debet, & scire, quænam effe- renda, & quænam etiam retinenda sint. Neque enim, vt alibi dicitur, tot vnquam homines à gladio quot à lingua ceciderunt. Dedit autem linguae deus duo mœnia dentium nimirum & labiorum, vt per ea irracionales illius motus coerceret. Verum propheta aliam etiã custodiam ad hæc implorat timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.

*Et ostium munitiois circum labia mea.* Ostium custodiæ quæ os ipsum obseruet. Hæc autem verba idem æquè significant quod illa, quæ in præcedenti habuimus versiculo.

*Ne declines cor meum in uerba malitiæ.* Ne conuerti permit- tas cor meum ad indecentes cogitationes. Nam si os meum custodia munitum fuerit, hoc, quod dico, consequens erit & factu facillimum.

*Vt prætexam prætextus in peccatis.* Ita vt non tantum non inclinaret ad ea malitiæ verba, sed etiam vt non prætexat prætextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cū peccassent, Adam etenim in Euam,

& Eua in serpentem, peccati causam prætexendo reiecere, pari modo homicida iræ tyrannidem prætexit: adulter concupiscentiæ vires: fur inopiam & necessitatem: & alius: aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene animaduertaris. Sciens enim diabolus, quod confessione deus placatur, & negatione magis irritatur, persuadet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccauerint, sed quod aliquid peccati causa eis extiterit.

*Cum hominibus operantibus iniquitatem.* Ne inclines, inquit, me, vt simul cū iniquis hominibus excusationes prætexam. Solent enim huiusmodi homines post peccatum excusationes & prætextus varios adducere.

*Et non communicabo cum electis eorum.* Quod si hoc factum fuerit, vt me adiuues, non coniungam me, nec communionem aliquam habebō cum illis: quin immo neque iniquorum eos tantum euitabo, qui infirmi atque abiectiores sunt: sed nec etiam cum iis commune aliquid habebō, qui inter illos potentiores & clariores esse apparuerint.

*Erudiet me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Increpet me iustus, coerceat, & reprehendat: humanitas autem peccatoris, mihi nunquam inferuiat. Melius enim est flagellum iusti, quam gratia peccatoris, & melior virga iusti, quam honor prauis hominis. In misericordia autem dixit, eo quod iustus misericorditer castigat, dum castigando cauet, ne perdat.

*Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum.* Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, & obsequia reiciam, atque vnã precabor aduersus eorum beneplacita, hoc est, aduersus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ perficiantur. Has etenim beneplacita appellauit.

*Absorpti sunt iuxta petram iudices eorum.* Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabant. delati, ac perditī sunt instar petrae, quæ demersa est, & cuius nullum relinquitur vestigium. hoc etiam de impio alibi dictum est. Quæsiui enim, inquit, eum, & non est inuentus locus eius. Hoc pacto nimirum describens, quomodo ab ipsis (vt ita dicam) radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit pro demergentur, quæ futura erant,

παιδένει  
ἐλέγξει.

ἐχόμενος  
πέτρας.

prophetiæ lege, narrans vt præterita.

Audient uerba mea, quoniã iucunda fuerũt. Symmachus autem reddidit, audient locutiones meas iucundissimas. Suscipient, inquit, sapiẽtes uerba mea, quoniam piis ac fidelibus hæc iucundissima sunt, ueluti uilia ac uera.

Sicut crassitudo terræ erupta est, super terram, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quẽadmodum terræ crassitudo aratro discissa rumpitur, & in proximam terram spargitur, sic & ossa eorum dispergentur in sepultura. Hanc etenim infernum appellauit.

Quia apud te domine domine oculi mei: in te speraui, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meam, dum inimicorum persecutionem, & maximas insidias sustineo.

Custodi me a laqueo, quem constituerunt mihi, & a scandalis operantium iniquitatem. Per scandala & per laqueos, insidias rursus intelligit.

Cadent in rete suum peccatores. In proprium, inquit, rete incident, quod aduersum me tetenderunt, & propria comprehendentur sagena. uel iuxta aliam literam: cadent in rete eius, hoc est, eius dei.

Singularis sum ego usquequo transeam. Segregatus nimirum ab eis effectus solus, & procul ab eorum sententia, nec tãtum loco separatus, quantum a proposito, & cõsilio aliorum alienus. separatus autem ab eis usquequo moriar.

Intelligenti. e ipsi Dauid, cum esset orans in spelunca. Quid significet inscriptio intelligentiæ, multis in locis declarauimus. Per speluncã uerò illã intelligit, in qua beat⁹ Dauid latuit, dũ Saulẽ fugeret. Cum autem eo illic latitante aduenisset Saul, & facti ignarus exterius moraretur, rescuens Dauid se illic ab hoste circumdatum, ac penè conclusum esse orationem hanc ad deum protulit.

PSALMVS 141.



Voce mea ad dominum clamauĩ, uoce mea ad dominum precatus sum. Atqui nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus scilicet statim comprehenderetur, & periret. Restat igitur ut per uocem, & clamorem intensum cordis affectũ intelligamus. Corde etenim & non

uoce clamabat, ipsaque mente ad deum preces efferebat. Effundam in cõspectu eius orationẽ meã. Hoc est, proponã.

ἡ δὲ ἰνθὴ -  
σαρ: ποη  
ἡ δὲ ἰνθὴ -  
σαρ.  
ἡ δὲ ἰνθὴ -  
πὶ σθῆ

πεσοῦντι  
ἐν ἁμφι-  
ελάτρῳ ἂν  
τῶν κατὰ  
μόνας.  
προσεχόμενον.

ἡ δὲ ἰνθὴ -  
παγγελῶ

Tribulationem meam ante ipsum pronũtiabo. Eãdem rursus sentẽtiam repetit. Tribulationem, inquit, meam quæ ad auxilium deum flectere poterit, pro oratione ei proponam. Ipsa siquidem tribulatio non solũ attẽtiores homines reddere solet cum narratur, sed fiduciam etiam ei præstat non minimam, qui cũ gratiarum actione eam protulerit: unde maxima iustificatio efficitur, ad hoc, ut quis exaudiatur.

Dũ deficit in me spiritus meus. Hęc, inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurum est, ut moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, seipsum penitus ad deum conuertit.

Et tu cognouisti semitas meas. Ego quidem in maximis cõstitutus periculis hæc faciam, tu autem domine cõuersationis meæ semitas cognouisti: tu nosti quod nulla eos iniuria affecerim, qui mihi insidiantur. Quocirca iniuria ob solã eorum iuuidiam in periculis versor.

In uia hac, qua ambulabã, abscoederunt laqueũ mihi. In hac etiã uia fugæ meæ occultarunt laqueum, clam insurgẽtes aduersum me, atq; exitum mihi non præmeditato præcludere studentes. uel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta sunt, qui non tantum in uitiorum uia occultos tendunt laqueos, sed quod grauius est, etiam in uia uirtutis: ueluti in patientia superbiam, & in elemosyna, inanem gloriam.

Considerabam ad dexteram, & respiciebam, & non erat qui agnosceret me. In dextera enim parte amici atque adiutores adesse solent. Spectabam igitur, inquit, ad dexteram, uerũm nullus mihi aderat adiutor.

Periit fuga a me. Hoc est defecit, etiam mihi fugæ remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sim, atq; effugere non ualeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui uiscatur, qui liberet, qui defendat.

Clamauĩ ad te domine. Cũ de humano auxilio prorsus desperauerim.

Dixi tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra uiuentium. In terra uiuentium existẽs, nullã ego terrenã habeo hæreditatem, nullũ seculi huius patrimonium, sed te unum in thesaurum possidens diues sum. uel tu es fors mea, & diuitiæ meæ, in cælo nimirũ, ubi uerẽ est terra uiuentium: quia immortales sunt, qui illic habitãt.

ἐν τῷ ἐκ-  
λείπει.

ἡ δὲ ἰνθὴ -  
παρὰ τὸν

ἡ δὲ ἰνθὴ -  
τῶν

*Intende ad deprecationem meam, quoniã humiliatus sum valde: Afflictionem & calamitatẽ suam propheta proponit, vt deũ magis placet, atque ad suum flectat auxilium. Dicitum est etiam alibi afflictus sum, atque humiliatus sum valde: & rursus: vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia delicta mea.*

ἐπεσκέψατο  
Θεός αὐτόν.

*Libera me de persecutibus me, quoniã prauauerunt supra me. Cũ illic, inquit, conclusus sim, vnde nulla datur fuga.*

*Educ de custodia animam meam, ut confiteatur nomini tuo. Per custodiam, conclusionem illam intelligit, qua cõclusus erat in spelũca. Custodiã enim carcerẽ persæpe appellamus. Per animã etiam suam seipsum circũloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, vbi conclusus sum, vt gratias tibi agam. Iuxta anagogen verò: custodia ipsum corpus dici potest, quod animam in se, quasi carcere quodam conclusam coercet.*

ἐπιπομπὴν

*Me sustinebunt iusti, donec retribuas mihi. Aquila verò reddidit: me expectabunt iusti donec remuneratus fueris me. Sustinebunt, inquit, expectãtes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero: atque hoc eo vsque faciẽt, donec tu pro huic iuscemodi afflictione atq; humilitate mea, gratiam mihi retribueris. Tales verò sunt sanctorum animã. Nam & cũ afflictis simul dolent, cum gaudentibus lætantur.*

*Psalms ipsi David, cũm perseceretur eum filius eius Absalon.*

*In multis exemplaribus hunc psalmũ absq; ulla inscriptione reperimus, tametsi in aliquibus ea inscriptio habeatur, quam praposuimus. Consimilem penẽ inscriptionem habet tertius psalmus, cui inscribitur: psalmus ipsi David, cũ fugeret à facie Absalonis filij sui.*

PSALMVS 142.



*Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in ueritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuũ rectẽ inuocauerint: & mihi rursus priuatim idẽ etiam promifisti.*

*Exaudi me in iustitia tua. Veluti iustus, & qui non sustinet quenquam ab altero affici iniuria, nec tantum parentes vetas à filiis lædi, sed nec quenquam ab extraneo. Chryfostomus verò pro veritate hic misericordiam intelligit, & pro*

*iustitia benignitatem. Solus enim deus verẽ miseretur, & sola dei iustitia benignitate est permixta, humana enim iustitia caret misericordia.*

*Et non intres in iudicium cum seruo tuo. Non cupio, inquit, iudicio tecum disceptare. Noli igitur & tu, quæso, iudicio mecum contendere. Iustificaberis enim in sermonibus tuis, & vinctes quoties cum me seruo tuo iudicatus fueris:*

*Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Non dixit simpliciter, non iustificabitur, sed in conspectu tuo non iustificabitur, hoc est, si ad summam iustitiam tuam comparatur, & iuxta illam exquiratur. vel si consideratio habeatur ad beneficia tua, aut ad mandata tua omnia. atque ideo beatus etiam Iob dicebat: Vilipendi meipsum, & contabui, terramque me & cinerem putavi: manum ponam ori meo. Vide etiam in psalmo centesimo vigesimonono, expositionem illius versiculi. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Quod verò ait: omnis viuens: idem est, quod omnis homo vitæ particeps. verũ iuxta apostolum in hac vita iustificamur gratis gratia dei, quæ est per fidem Iesu Christi.*

*Quia persecutus est inimicus animã meam. Dicitio, quia, in superiori versiculo rationem reddit: in præsentem verò, narrãtis in modum ponitur. Per inimicum etiam iuxta historiã Absalonem intelliges. iuxta anagogen verò ipsum dæmonem.*

*Humiliauit in terra uitam meam. Deiecit ac prostrauit me inimicus in terram, non tantum ea ratione, quod calamitatum pondere depressus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac strato meo habui, veluti qui exul erã à patria, ac semper in fuga. iuxta anagogen, inuisibilis inimicus ad terrena me negotia deflexit, cũ à cælestibus me antea extraxisset. Nomẽ verò humilitatis, vt sæpe diximus, plura significat. Neque enim virtutis tantum nomen est, sed pro ea etiam ponitur humilitate, quæ à calamitatibus prouenit, atq; à peccatis. Accipitur etiam humilitas pro quodã vitio, quod ex auaritia nascitur, aut à pusillanimitate. veluti cum quis obolum magni aestimat, aut quæ tenuia ac vilia sunt, digna studio: quemadmodum pueri faciunt. qui pilas aut talos esse aliquid magnum existimant.*

*Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi. In afflictionis*



tenebras me immisit, & mentem meam veluti caligine quadam obduxit. quod verò ait, mortuos seculi, dixit, ad demòstrandam tenebrarum magnitudinem. Neq; enim mortuos simpliciter, sed seculi mortuos dixit, hoc est, antiquos, seu antiquitus mortuos, augere nimirū volens sententiam, quā profert sublimiori, atq; (vt ita dicam) tragico quodam sermone. Ij etenim quos seculi mortuos dicit, in profundissimis iacent tenebris, multa nimirum humo obruti.

אני נחמד  
אשר עשית  
לי.

*Et contristatus est in me spiritus meus.* Anima mea dolore affecta est, ob summam afflictionem.

*In me turbatum est cor meum.* Tumultuatum est, inquit, cor meum in me, & torsionibus affectum est.

*Memor fui dierum antiquorum.* In quibus deo gratus eram, & prospero euētū res meae omnes procedebant. vel memor fui dierum quibus maiores nostri, & secunda vtebantur fortuna, & virtutibus excellebant. vel dierum quibus per tentationes & calamitates exquirebantur. solet enim huiusmodi memoria non minimum afferre solamen.

*Meditatus sum in omnibus operibus tuis.* Reuoluens mecum mirabilia tua, & omnes eos animo recensens, qui admirandè à te ex calamitatibus liberati sunt.

*In factis manuum tuarum meditabar.* Memoria, inquit, versabar in vniuersis opificiis tuis, eaq; summa prouidentia tua plena esse inueniens, spem bonam accepi, q̄ non despicias me, tot calamitatibus oppressum ac miseris.

*Expandi ad te manus meas.* Rogās scilicet, & supplicans.

אני אשׁוּעָ.

*Anima mea sicut terra inaquosa tibi.* Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque inaquosa terra & sitibunda pluuiam desiderat.

*Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus.* Defecit, ita vt nunquam adeò. Dimittet autem me spiritus, nisi tu citò exaudiueris.

*Ne auertas faciem tuam à me, & similis ero descendenti in lacum.* Ne derelinquas me & statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendunt. Hoc pacto etiam mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, ille qui auxilio tuo priuatus est. Auertit autem deus faciē, hoc est, protectionem & custodiam suam ab hominibus prauis. Mūdus enim, inquit, est oculus tuus, ne videat praua.

Audiam

*Audiam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speravi.* Significa mihi, inquit, cito misericordiā tuā, vt ante experientiam, promissione tua refrigerer. Deinde rationem apponit, cur præstada ei sit misericordia. quia scilicet in te speravi. huiusmodi enī spes magnopere solet deū cōciliare.

*Notam fac mihi domine viam, in qua ambulo, quia ad te leuavi animam meam.* Atqui tam naturalis lex quàm scripta docet rectam viam. verū nunc, vel illud dicere intendit, quod cōsciētia sua peccatis esset inquinata. vel quod plurima ab hominib⁹ ignorantur. atq; ideo Paulus dicebat. quid oremus, & quēadmodū oportet, nescimus. Ad te igitur, inquit, oscitabundus specto: indica mihi viam, per quam ambulē ad te.

*Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuā, quia deus meus es tu.* Non dixit doce me voluntatem tuam, sed doce vt faciā eam. Beatus enim, inquit, qui non nouit tantum, sed facit eam. cognoscere enim facilius est, operari verò difficilius, iis præsertim, qui superna doctrina atque ope indigent.

*Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* In viam rectam & planam, qualis est via virtutis. Recta quidē, veluti sine errore: plana verò tanquam periculis & scandalis libera: quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

*Propter nomen tuum domine uiuificabis me.* Non ob meam virtutem, sed propter tuum nomen. Misericors etenim appellaris, vt dictum est in psalmo c x i i i. ibi: non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

*In iustitia tua educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua exterminabis inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam.* Quam initio psalmi iustitiam appellauit, eandem nunc eodem repetit nomine: & quam illic veritatem dixit, nunc dicit misericordiam, exterminabis autē & perdes inuisibiles inimicos, hoc est, expelles & delebis eos quantum scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. quod verò ait, uiuificabis, educes, exterminabis, & perdes, nō tantum in eo sensu intelligi potest, vt verba futuri sint temporis, & prophetiam cōtineant, sed intelligi etiam possunt, vt in optantis modum sint dicta.

*Quia ego seruus tuus sum.* Eo quod & inferuire tibi festino, & præcepta tua, tanquam domini iussa obseruare satago.

Am

πορεύσομαι.

ἐξολοθρεύσας.

Psalmus ipsi David aduersus Goliath.

Quaedam exemplaria non habent uerba illa: aduersus Goliath. Nihil tamen impedimento est quin adesse possint: quasi compositus fuerit hic psalmus in gratiarū actionem post trophæū illud de gigante reportatū, & post multas alias uictorias. Dicere etiā possumus cōpositum fuisse hunc psalmū aduersus inuisibile atque intellectualem Goliath: communem nimirum omnium inimicū diaboli.

PSALMVS 143.

εις παρά-  
ταξιν  
πολέμου.



**B**enedictus dominus deus meus qui docet manus meas in aciem, & digitos meos ad bella. Laudandus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat, & in bello: & qui mihi tribuit, ut hostes meos superē, & præclara huiusmodi erigam trophæa. Prosperari etiā dicuntur manus in inuisibili aduersus dæmones prælio, dū extendimus eas ad virtutes, & dum ad deum eas puro corde eleuamus. Possumus etiam dicere quod beatus David edoctus sit à domino mouere manus in acie & digitos in bello: quia & corporeis mēbris uisibiles inimicos, & animę membris inuisibiles dæmones superabat. Nos etiam docemur à Christo tollere manus in acie & digitos ad deum, ita ut crucis figuram expriment.

Misericordia mea & refugium meum, adiutor meus & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui. Misericors enim, inquit, est, & quę sequuntur.

Qui subdit populum meum sub me. Neq; enim in sola inimicorū subiectione, superno nobis op<sup>o</sup> est auxilio, sed etiā in beneuoli atque amici populi regimine: & quęadmodum uictoria quę de inimicis parantur, à diuino proueniunt auxilio, ita etiam familiarium ac beneuolorum subiectiones.

Domine quid est homo quod cognitus ei es: aut fili<sup>o</sup> hominis, quoniam reputaris ab eo? Huiusmodi penē uerba habuimus in psalmo octauo, ubi expositionē uidere poteris. quia, inquit donasti ei, ut cognoscat te deū esse, & quia reputaris ab eo hoc est, cognosceris deus esse, & quia in cogitationib<sup>o</sup> & cōsiderationibus, atque in animo illius uersaris. magnum etenim hoc est, & supra humanę naturę tenuitatem.

Homo uanitati similis factus est. Hoc dicit propter corporis infirmitatem, & quia humanum nihil est stabile, sed corru-

ἐγνώσθης  
αὐτῷ ὅτι θεός  
ἐστιν αὐτῷ.

ptibilia omnia, & quę cito transeunt. Per uanitatem autē inania ac fatua hominum studia significauit.

Dies eius sicut umbra prætereunt, Cito pertranseūt, umbrę instar, quę modicum apparet, & uidetur esse, & cito auolat.

Domine inclina cælos, & descende, tange montes. & fumigabūt. Atqui descendere deus non potest, cum ubique adsit, & impleat uniuersa: uerū humano more Propheta nunc huiusmodi protulit uerba, ut per ea (terribilia enim admodū uidentur) illos perterreat, qui magna sapiunt, & tument superbia, ut quę eorūdem comprimat temeritatem. Nam etsi tangere montes, & fumigare, horrenda quadam uideantur uerba inferiora tamen sunt, ac ualde distant à diuina dignitate. Ait igitur descende quæso, & tange montes, ut eos punias, qui humanę naturę imbecillitatem ex seipsis non cernunt, & nihilo sapientiores fiunt: quinimmo contra potius desipiunt. In monte etenim Sina olim huiusmodi terrores facti sunt. unde popul<sup>o</sup> magno timore affectus est, castigatiorque ac moderatior redditus.

Fulgura fulgurationem & disperdes eos, mitte sagittas tuas & conturbabis eos, Per fulgurationē & sagittas, flagella ac supplicia appellat, ueluti famē, pestem, & alia huiusmodi. Notioribus enim, & terribilibus hisce uocabulis resupinum & contemptorem hominem, ueluti à somno excitans, exurgere eum facit & tremere. Possunt etiam hæc uerba de primo saluatoris aduētū intelligi. Nam & in psalmo xv i i. de inclinatione cæli scriptū legimus, inclinauit cælos, & descendit. Similiter de montibus & de fumo, quod fundamenta montium turbata sunt, & quod ascendit fumus in ira eitis. De fulgure etiam & de sagittis, quod misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos: ubi uide quę exponendo dicta sunt. nec tamen ab re fuerit, eadem hæc uerba de secundo Christi aduētū intelligere.

ἐσπεύσας  
ἀσεβήσας.

Emitte manum tuam ex alto. Tuam scilicet adiuuandi potentiam.

Eripe me, & libera me de aquis multis. Per aquas allegoricē inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torrentis instar, multo cum impetu ac uoluntate, & nullo ordine ferantur, & quodcunque obuium est, pertrahant. uide in psalmo Lxv i i. expositionem primi uersiculi.

PSALMVS

De manu filiorum alienorum. Hoc est, de manu hominum, qui à me alieni sunt, vel qui à deo alieni sunt, propter summa nimirum eorum scelera.

Quorum os locutum est uanitates. Mendacia scilicet atque inutiles, & noxios sermones.

Et dextera eorum dextera iniustitia. Quorū, inquit, & sermones mali sunt, & opera pessima.

Deus canticum nouum cantabo tibi. In gratiarum scilicet actionem. Nam quemadmodum rex à paupere, quem beneficiis affecerit, nihil aliud quærit, quàm gratum animū, & laudem, ita etiam deus à nobis nihil aliud poscit: verū ille laudes quærit, vt clarus, ac celebris fiat, deus verò, vt clarior eum reddat, qui huiuscemodi laudes obtulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi huiuscemodi organo deo canebantur, nunc fidelis quilibet tunc deum psalterium decachordū efficitur, si quinque corporis sensus, & quinque animi potētias, in se aptè, atque concinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, & auris spiritualibus supernè intendit vocibus, & reliqui omnes ac singuli sensus, & potentia prædicta irreprehensibiliter, & dignè deo id operatur, quod decet, tunc in decachordo psalterio deo canimus, eique gratias agimus, & illius nomen glorificamus.

Qui das salutem regibus. Neque enim exercitus, aut humana vires saluare eos solent, sed dei potentia.

Qui redimis Dauid seruum tuum de gladio maligno. Ex graui scilicet prælio atque ex acerba morte.

Eripe me, & erue me, de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est uanitates, & dextera eorum dextera iniustitia. Hæc verba etiam superius dicta sunt, verum eadem nunc repetit Propheta, orationem ac preces suas magis intendens.

Quorum filii eorum sicut nouellæ plantationes, stabilitæ in iuuentute sua. Fœlicitatem eorum describit, & diuitias. quorū, inquit, filij florētes sunt, atq; in vigore, veluti nouellæ plantæ auctæ in iuuentute sua.

Filia eorum eleganter compositæ, atque ornata, ut similitudo templi. Hoc est ornata, instar templi, vel adeo ornata, vt ob summam elegantiam, atque ornamentum templi similitudo videantur.

Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Hoc est, ob multam reconditorum bonorum copiam, in aliud promptuarium euacuata. quasi prima illa promptuaria essent angusta. atque ideo delata ad maiora promptuaria: iuxta illud, destruam horrea mea, & maiora ædificabo.

Oues eorum fecunda, multiplicantes in egressibus suis, boues eorum pingues. Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad pascua.

Non est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum eorū segetes & campi florent & vineæ: sed stabiles etiam sunt eorum maceria. Per maceriem etiā, seu (vt potius Græca dictio φραγμός significat) per sepē aut ciuitatis mœnia accipiuntur, aut priuati muri domus. quorum, inquit, igitur nihil decedit: sed neque excursions, aut clamores in eorum sunt urbibus, vel (iuxta alium interpretem) in suburbiis eorum. vbi enim tumultuatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursions hostium sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo LXXI. quia zelauit in iniquis, pacem peccatorum videns.

Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Multi, inquit, hunc populum ob visibilibus huiuscemodi bonorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps propheta meliorem, ac rectiorem infert dicens.

Beatus populus, cuius dominus deus eius. Cuius portio dominus deus eius: vel cuius dominus est deus eius: cuius deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. hæc etenim beatitudo vera est, veluti bona, stabilis, ac perpetua.

Laudationis ipsi David.

Hic psalmus laudationem dei continet, quæ omnibus communis esse potest, & ex fidelis cuiusque persona proferri.

PSALMVS 144.

Exaltabo te deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplans, vel altitudinem tuā ignorantibus declarans.

Et benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa

Aa iij

πολύτοκα  
πλετύνον-  
τα ἐν ταῖς  
ἐξόδοις.

Δαυὶδ  
τοῦ δαδωρ  
αὐτοῦ

ὡρ οἱ υἱοὶ  
αὐτοῦ  
ἰδρυμένα.  
κεκάλω  
πισμέναι.

etiam irrationalis creatura creatorem suum semper glorificat (caeli enim, inquit, enarrat gloriã dei) si rationalis homo in hoc laudationis genere ab ea vinceretur, nec semper deũ glorificaret, per laudes nimirum & per bona opera, iuxta id quod scriptũ est: & videant bona vestra opera, & glorificent patrem, &c. Sumus etenim præ ceteris omnibus nos deo debitores, & quia fecit nos, cū non essemus, & quia tales creauit: homines scilicet & fideles: & quod creatos conseruat, & quia prouidentiam nostrum omnium habet, in vniuersum omnium, ac priuatim singulorum, secretò & palam, tam sciẽtium quàm ignorantium. Quis enim omnia ea enarrare posset, quæ deus propter homines creauit? & ministerium illud, quod nobis impendit? corporis formationem, animę nobilitatem, sapientiam, naturæ legem, & legem scriptam, & quod bonorum omnium est caput, illius incarnationem, passiones & mortem? Horum omnium igitur, atque innumerabilium aliorum beneficiorum, deo debitores sumus.

*Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.* Hæc verba per se clara sunt.

διετὸς.

*Magnus dominus & laudandus valde, & magnitudinis eius non est finis.* Magnus non tantum, vt magnarum rerum opifex, sed vt magnorum donorum largitor: & propterea valde laudandus est. quod si nullus est finis diuinæ magnitudinis, consequenter nullus erit etiam diuinis laudibus modus.

*Generatio & generatio laudabit opera tua.* Tam præsens generatio quàm quæ vctura est, hoc est omnis generatio. Opera autẽ hic ea dicit propheta, quæ mundi initio illis sex diebus facta sunt: vel miracula & prodigia, quæ assiduè in omni generatione ab eo fieri contingit.

*Et potentiam tuam pronuntiabunt.* Potentiam quam in prædictis habes generationibus, vel potentiam præstandi beneficia, & infligendi supplicia. Generationem autem & generationem eos appellat, qui in vnaquaque generatione sapientes sunt, & dei amatores, qui primum quidem à seipsis diuina opera laudant, deinde etiam eius potentiam cæteris annunciant.

*Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquẽtur, & mirabilia tua narrabunt, & uirtutẽ terribiliũ tuorũ dicent, & magnitudinẽ tuam narrabunt.* Per mirabilia quidẽ ea intelligit, quæ in aliquorũ

hominum beneficium facta sunt, quemadmodũ in Hebræorum transitu ex Aegypto columna ignis, & columna nubis, rubri maris diuisio, aqua ex petra, coturnix, atque alia huiusmodi. per terribilia verò ea significat, quæ ad supplicium atque in pœnam aliquorum facta sunt, veluti flagella cõtra Aegyptios, aut alias gentes immissa. Vel aliter: per mirabilia quidem cõtemperatas temporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina, ac riulos suauiter fluentes, pluuiarum irrigationes, terræ fœtus, arborum innumerabiles species, fructuum varietates, mites ac molliter spirantes ventos, solis splendore, lunæ lampadem, stellarum pulchritudinem, & alia quæcunque tam in animantibus quàm inanimatis admiratione digna sunt. per terribilia verò, fulgura, tonitrua, fulmina, pestẽ, famem, niuem, grandinem, glaciem, diluua, incendia, & alia quæcunque, tam in inanimatis quàm in animantibus terribilia sunt, per magnitudinem verò & magnificentiam, diuinæ naturæ, sapientiæ quæ, ac potentiæ excellentiam, intellige. deinde in melioribus, ac benigniorib⁹ dei beneficiis magis immoratur, ostẽdens, illũ ad humanitatem atque ad misericordiam semper magis vergere & ad mitiora declinare.

*Memoriã multitudinis benignitatis tuæ eruentabunt.* Annunciant sermonem plenum memoria immensæ tuæ bonitatis.

τὸ πλῆθος  
τῆς χρηστό-  
τητός σου.

*Et iustitia tua exultabunt.* Hoc est, ob iustitiam tuam, remiscens nimirum, ac narrantes, quomodo unicuique conuenientia pro dignitate largiris: quomodo & beneficiis afficis, & pœnis, & iustè omnia administras. exultabunt igitur quod neque virtus à te irremunerata relinquatur, neque vitium incastigatum.

*Misericors & miserator dominus, longanimis & multum misericors.* Hæc verba etiam habentur in psalmo cxi.

*Benignus dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* Loquens propheta de diuina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum dei diuitias consistere. neque enim saluari potuissemus, nisi magna illius benignitas adfuisset nobis & misericordia. vniuersis autem dixit, & nõ iustis tantũ: quinimmo & peccatoribus: nec rationalibus tantũ, sed etiam irrationalibus: & denique quibuscunque, tametsi minimis operibus suis miseretur: quippe qui

χρηστός.

& gehennam, & omnes alias aternas poenas peccatoribus; pre summa misericordia comminatus est, vt earum timore a vitis abstinerent, & virtutem adepti, caelorum regnum consequerentur. & qui in hac etiã vita saepenumero delinquentes castigat, vt (si velint) meliores eos reddat, vel salte, vt in futura vita minores eis poenas tribuat, atq; vt huiuscemodi castigationis exeplo, alios erudiat, & moderatiores reddat.

*Confiteantur tibi domine omnia opera tua.* Gratias tibi agat, rationalia quidem, ipsa per se: irrationalia vero, & inanimata, per illos, qui ea conspiciunt, atque his vtuntur, & propter quos etiam facta sunt: gratias agant igitur, quod omnia, sapientissima huic creationi tuae & tam utili opificio tuo participant, ac tua fruuntur prouidentia. & inanimata quidem gratias tibi agant, per admirandam eorum naturã, homines vero per laudandam ipsorum conuersationem, ac vitam.

*Et sancti tui benedicant tibi.* Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. hos enim praecipue decet, tibi semper benedicere, curis ac sollicitudinibus seculi liberatos, atq; idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre, tanqua aliis sapientiores.

*Gloriam regni tui dicent, & potentatum tuum loquentur, ut notum faciant filiis hominum potentatum tuum, & gloriam magnificentiae regni tui.* Docebunt haec omnia caeteros ignorantes, vt nota haec eis faciant. cupit enim deus laudari, non quod laudibus indigeat, sed vt caeteri, qui diuinam potentiam & gloriam ignorant, per huiuscemodi laudationes eam addiscant.

*Regnum tuum regnum omnium seculorum.* Perpetuum scilicet atque aeternum, sine principio & sine fine: quod manifestius etiam ex sequentibus facit.

*Et dominatio tua in omni generatione & generatione.* Vbique gentium nimirum, atque omni tempore.

*Fidelis dominus in omnibus sermonibus suis.* Constans & verax, & dignus cui fides adhibeatur.

*Et sanctus in omnibus operibus suis.* Irreprehensibilis, & nullam alicui iustae querimoniae occasionem praestans.

*Regit dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.* Cum de regno dei dixerit, quod scilicet est sine fine, & de sermonibus quod veri sunt, & de operibus, quod reprehendi non possunt & ad haec omnia, de diuina magnificentia, potentia, gloria, benignitate, & aliis huiuscemodi rebus, iam

την δυνά-  
μειαν σου.

επισημα.

tractauerit, nunc rursus de diuina loquitur misericordia, quae sane magna gloria est regni eius, dicens: quod non tantum stantes conseruat, sed caesos etiam subfulcit, ita vt non cadant, & humi iacentes erigit, eos scilicet qui non aduersantur. neque hunc aut illum tantum deus adiuuat, sed omnes in vniuersum, atque ipsos etiam seruos, pauperes, atque ignobiles. omnibus etenim volentibus, auxilium suum deus promptissime impertitur. deinde aliud beneficii genus propheta connumerat. est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

*Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam eorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, & implet omne animal bona voluntate.* Similia sunt haec verba iis, quae habentur in psalmo c l i i. omnia enim, inquit, a te expectant, vt des cibum eorum in tempore. & rursus: aperiens te manum tuam omnia implebuntur bonitate: quae verba ibi exposuimus. quod igitur illic bonitatem dixit, hoc in loco bonam voluntatem appellauit vidisti quomodo ostendit propheta, quod deus bonus & benignus est vniuersis, & quod misericordia eius super omnia opera eius, quodque non terra, pluuia, sol, atque aer, sed diuinum mandatum animantibus cibum largitur. per manum vero apertionem, praebendi facilitatem demonstrat.

*Iustus dominus in omnibus uis suis.* In dispensationibus nimirum & prouidentis, quod vero superius diximus significare dictionem, sanctus, idem nunc significat dictio, iustus.

*Et sanctus in omnibus operibus suis.* Eandem repetit sententiam, magis declarando, ita vt versiculus superius declaratus, atque hi duo idem significet. vel iustus in mandatis suis: eo quod commensurauit illa deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

*Prope est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate.* Cum ea dixerit, quae in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nunc ea, quae fidelibus priuatim praestitit. quod scilicet prope eos sit, quodque protegat eos ac defendat. in ueritate autem hoc in loco posuit pro recte, atque vt oportet.

*Voluntatem timentium se faciet, & obsecrationem eorum exaudiet, & saluabit eos.* Voluntatem dico quae utilis fuerit, & a diuina non discrepauerit voluntate.

in dicitur.

*Custodit dominus omnes timentes se. Diligentes scilicet eum ex toto corde. custodit autem ab his omnibus, à quibus custodire decet.*

*Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant. disperdet autem eos, seu exterminabit eos à populo suo.*

*Laudationem domini loquetur os meum. Semper enim, inquit, laus eius in ore meo.*

*Et benedicat omnis caro nomini sancto eius in seculum & in seculum seculi. Dicitur etiam in psalmo centesimo secundo: Benedicite domino omnia opera eius. vide illic expositionem vel benedicat omnis caro, quæ credidit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. nam infidelis caro benedicere non poterit. per carnem verò totum hominem significauit.*

Alleluia.

*Hic psalmus etiam diuinas laudes continet quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. in quibusdam uerò exemplaribus huic inscriptioni additum est, Aggæi & Zachariæ. uerum id neque apud Hebræos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpretum, neque etiam apud ipsos septuaginta.*

PSALMVS 145.

*Auda anima mea dominum. Simile illud est. Benedic anima mea domino.*

**L** *Laudabo dominum in uita mea, psallam deo meo, quandiu fuero. Verba illa, psallam deo meo, quandiu fuero, magis ea declarant, quæ iam dicta sunt: hoc est, laudabo dominum in uita mea.*

*Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. In quibus non est salus, ut seipso saluare possint. si seipso saluare nequeunt, multo minus alios poterunt. considerare enim potes, quomodo variis subiecti sunt ægritudinibus & periculis, atque ipsi demum morti, quam minimè effugere possunt. audiant hæc igitur, qui ad humana oscitabundi attendunt auxilia. deinde docet, quomodo non sit salus in eis.*

*Exibit spiritus eius. Anima nimirum illius principis, in quo confidis.*

*Et reuertetur in terram suam. Ipse scilicet princeps, hoc est,*

*illius corpus in terram reuertetur, à qua initio desumptus est. terra enim, inquit, es & in terram reuerteris.*

*In illa die peribunt omnes cogitationes eius. De die loquitur exitus anime à corpore. cogitationes uerò eas intelligit, quas mortuus hic princeps de seculi rebus habuerat, de diuitiis nimirum, de gloria, & potètia, de cõfœderatione, atque aliis huiusmodi. postquam uerò ab humana spe propheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum ei ac securum deinceps portum ostendit, atque inexpugnabilem quandam turrim. est autem optimus admonendi modus, primum ab infirmioribus abducere, & deinde fortiora statuere: inania destruere, & uera erigere. arguere fallacia, atque uilia demonstrare.*

*Beatus cuius deus Iacob, adiutor eius, spes eius in domino deo eius. In psalmo centesimo decimo septimo dicitur: bonum est confidere in domino quam confidere in homine, bonum est sperare in domino quam sperare in principibus. Beatus, inquit, ille, cuius adiutor est deus Iacob, qui solus uerè deus est, in quo patriarcha ipse Iacob olim fretus est, à quo non uulgare auxilium in necessitatibus suis reportauit. Hoc enim significare mihi uidentur illa uerba: deus Iacob. deinde adiutoris huius potentiam narrat: ea nimirum ratione ut ad illum ueluti ad potentissimum omnium principem cõfugiamus.*

*Qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui custodit ueritatem in seculum. Qui semper uerax est, & quando beneficia pollicetur, & quoties pœnas comminatur.*

*Qui facit iudicium iniuriis patientibus. Non solum iuxta illud, mihi uindictam, & ego retribuam, dicit dominus: in futuro nimirum seculo: sed quia retribuit etiam in præsentibus.*

*Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud: beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur: sed etiam quia in præsentibus uita deus indigentibus prouidet. possent autem innumerabilia adferri exempla eorum, quos deus in præsentibus uita, aut uultus est, propter scelera, aut propter indigentiam nutriuit, tribuens necessaria.*

*Dominus soluit compeditos, dominus sapientes facit cæcos, dominus erigit delapsos. Compeditos dico, non solum mundanis calamitatibus, sed etiam peccatorum cathenis, & non tantum cæcos corporeis oculis, quorum tamen cæcitatem per sepe*

deut. 32.

σοφοὶ καὶ  
τετάρτου  
vous.

datam diuinitus sapientiam, cumulatissimè repleuisse videmus: sed mente etiam cecos, atq; intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine atque à foeliciiori statu in ægritudinè atq; in infœlicitatem delapsi sunt, sed eos etiam, qui ex virtute in vitia deciderunt: quales antea gentes fuerant, qui compediti & ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, & cœci ad veritatem, & delapsi in perditionis præcipitium.

προσηλυ-  
τους.

*Dominus diligit iustos, dominus custodit profelytos.* Iustos qui dem eos dicit, qui ante euangelium ob virtutem resplendebant: Profelytos verò eos, qui post euangelium ad religionem atque ad fidem accesserunt. vel per iustos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit: per profelytos verò eos qui nuper confirmati sunt. illos etenim diligit deus tanquam sibi gratos, istos verò conseruat tanquam delicatiores, atque infirmiores, atque ad pugnam aduersus dæmones nondum exercitatos.

*Orphanum & viduam suscipiet.* Hoc est defendet. quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parètes relinquit propter Christum, & vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum. quæadmodum autem orphano parentes charissimi sunt, atq; honoratissimi totius sui generis, ita etiam vidua maritus charissimus esse solet & summo honori. Orphanus etiam dici potest, qui- cunque dæmonem relinquit, quem antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat. simili modo per viduam, anima illa potest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquit, cui etiam adiuncta erat, atque inseruiebat.

*Et viam peccatorum disperdet.* Via peccatorum vitium est, & prauitas. Dictum est etiam in fine primi psalmi, & iter im- piorum peribit.

*Regnabit dominus in seculum.* Filius dei, qui nunc regnat, vt deus, regnabit etiam, vt homo, in seculum: quando dicit: data mihi est omnis potestas in cælo, & in terra. vel simpliciter, deus regnabit perpetuò, & regni eius non erit finis.

*Deus tuus Sion in generationem & generationem.* Subintel- lige verbum erit, aut verbum regnabit. dictum est autem in præcedenti psalmo: regnum tuum, regnum omnium seculo- rum, & dominum tuum in omni generatione, & generatio-

ne. Per generationem igitur & generationem, morientium & resurgentium generationem intellige. Sion verò, fideiũ ecclesia dicitur, vt in nonagesimosexto psalmo declaratum est, ibi: & exaltarunt filie Iudææ.

Alleluia.

Laudatorius est etiam hic psalmus, & similiter omnes sequentes:

PSALMVS 146.



*Audate dominum, quoniam bonum est, psalmus.* Bonũ est, inquit, laus, seu diuina laudatio. Symmachus verò transtulit, alleluia, quia bonum est canticum.

ὦτι & γὰρ  
θὸς ψαλ-  
μὸς.

*Deo nostro iucunda sit laudatio.* Iucunda ac suaui reputetur nostra laudatio, atque ab eo benignè suscipiatur: hoc autem fit, quãdo, qui deum lau- dat, vitam viuit virtute præditam. Videtur etiam hic psal- mus spectare ad reditum ex Babylone, quod manifestum fit ex sequentibus.

*Aedificans Hierusalem dominus.* Subaudi verbum est. Per- tinere autem videntur hæc verba ad illam sententiã, quam alibi tradidit, dicens: nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.

*Dispersiones Israelis congregabit.* Prophetia hæc est de Iu- dæis, qui in captiuitate relictĩ fuerant. Neque enim vnã om- nes reuerſi sunt.

*Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Hoc etiam apostolus Paulus dixit, asserens, quod deus humiles con- solatur. Animarum enim medicus cum sit, consolandi offi- cium suscepit, vt eos refrigeraret, qui præ summis tētatio- nibus, & calamitatibus, corde contriti sunt. Quod si huius- modi afflictos homines consolaturus est, multò etiam ma- gis eos consolabitur, qui vera humilitatis virtute humiliati sunt. Harum autem contritionũ vincula, quibus afflictĩ ho- mines alligantur, pię quædam curationes atque admonitio- nes sunt, quæ partim in bonis operibus, partim verò in sanis sermonibus consistunt. Hæc igitur de diuina benignitate di- cta sunt. Quæ sequuntur, illius potentiam prædicant, & no- bis omnibus fiduciam atque animum apud eum præstant.

*Qui numerat multitudines stellarum.* Qui illarum numerum apprimè nouit. Quidam verò numerare dictum putant pro cognoscere, vt sit sensus. Quòd stellarum etiam multitudinem deus nouit, & quomodo se habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine: & denique quod habitudinem, quã inter se habent, cognoscit, & causam.

*Et omnibus eis nomina uocat.* Qui nomina determinat, quibus ea appellet: quod sane maius est, quàm dinumerare. Demonstrare igitur illud videtur propheta, quòd qui sanat cõtritos, alligabit etiam eorum cõtritiones, qui in captiuitate conterebantur: & q̄ ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, vt vnãquãque proprio nomine appellet, quod sanè summæ cognitionis ac scientiæ indicium est, q̄ ille, inquam, omnino etiam eos omnes nouit, qui dispersi sunt, aut in diuersis captiui regionibus. Et q̄ veluti omnium misericors eorum etiam miserebitur: & q̄ tãquam omnipotens eosdem facillimè poterit congregare.

*Magnus dominus noster, & magna potentia eius.* Quia rē grãdem propheta superius dixit: q̄ scilicet tot Iudæorum multitudines vbiq; gentium dispersas deus esset cõgregaturus, deinceps de diuina pertractat potentia, confidere omnes iubens, & absq; vlla dubitatione in eum credere.

*Et sapientiæ eius non est numerus.* Noli quærere quonã modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nam quemadmodum diuinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiam eius sapientiæ nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinitam esse didiceris.

*Suscipiens mites dominus.* Fouens ac recreans, patrisque seu curatoris instar eos fouens.

*Humilians autem peccatores usque ad terram.* Destruens eos funditus, & ad solum vehementer eos allidens. Hoc enim significant ea verba, vsque ad terram. Per mites autem, humiles corde homines intelligit, per peccatores verò, superbos: iuxta illud, dominus resistit superbis, humilibus autem dat gratiam.

*Præcinite domino in confessione.* Præcinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem: vel canite ei, per gratiarum actiones.

*Psallete deo nostro in citbara, qui operit cælum in nubibus, &*

*præparat terræ pluuiam: qui producit in montibus herbam, & olera seruituti hominum: qui dat pecoribus alimentum eorum.* Tetigit quidem deus cælum nubibus, vt pluat: pluit autē vt herbam producat, atq; olera: olera verò atq; herbam producit, vt mitia simul atque immitia alat pecora, quæ herbis vescuntur. Dictū est autem in psalmo c l i i. Irrigans mōtes de cœnaculis tuis. q̄ si montes irrigat deus, multò magis fructiferam terram irrigabit: & si irrationalium curam, ac prouidentiam habet, multò magis rationalium habebit, propter quos irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodē similiter habentur psalmo: ibi producēs scœnum pecoribus.

*Et pullis coruorum inuocantibus eum.* In eodem etiam psalmo dixit: Omnia ad te expectant, vt des illis cibum in tempore. Sensus est, quòd coruorum pullos, qui parentum crudelitate ab eis derelicti (oderunt enim corui proprios fœtus) clamant vehementer, & supernè oscitant & cibum quærunt, quòd hoc, inquam, coruorum pullos deus admirandum in modum alit: ad supremæ scilicet benignitatis, & summæ prouidentiæ suæ demonstrationem. Auram etenim quandam deus in eorum ora demittit, per quam nutrimentum nescio quod ex aere congregatur, quo ad grandiores usque ætatem nutriuntur. Inuocant autem Christum, non quòd intelligant quid agant, sed quia inuocare videntur, & quia illorum clamor obsecrationem quandam ac preces imitatur. Hac igitur de causa nunc coruorum specialiter meminit. Iuxta anagogen, coruorum pulli fideles populi sunt ex gētibus congregati, veluti qui immundi erant, & fœdatis peccati caligine olim animas habebant: quibus deus spiritualem cibum præbet, & non pereuntem. Dicunt etiam aliqui, quòd cum ille, qui summæ bonitatis est fons, iustam Eliæ prophetæ in Iudæos indignationem mollire cuperet, famem induxit, vt satietatis fructus castigaret: & illum præparauit nutriri à coruo, à volucre dico, proprii fœtus inimica, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit, (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ illorum nidos circunuolant) ac huiusmodi factō, visus est consilium Eliæ præbere, ne nimia in Iudæos indignatione vteretur, nēue se inhumanum magis ostenderet, quàm in eum vel illa auis fuerit, quæ tanto odio proprios per-

χότρον ἢ  
χλόης.



sequitur filios. Quia verò Iudæi, qui ex Babylonica reuerſi fuerant captiuitate, debiles erant, ac sine armis, omnibúsq; aliis rebus denudati, timens propheta ne idcirco animo perturbarentur, hanc eorum in ſequentibus timoris ſuſpitionem ſanat dicens.

Θελήσει  
ἐν δόξῃ.

Non in fortitudine equi uolet, neque in tibiis uiri complacet. Per uolūtatem & complacentiam, ipſum dei beneplacitum intelligit: & rursus, per fortitudinem, & per tibiis, ipſas vires. Nam quemadmodum in brachiis vires manuum potiffimum conſiſtunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur, ſed in quibúſnam delectetur audi.

ἐν δόξῃ.

Delectatur dominus in timentibus eum, & in iis qui ſperant in miſericordia eius. Reſtat igitur vt parto huiusmodi timore ac ſpe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

Laudatorius eſt etiam hic psalmus, & gratiarum actiones continet pro bonis Hieruſalem.

PSALMVS 147.

Lauda Hieruſalem dominū, lauda deum tuū Sion. Per Hieruſalem quidem, conditam ipſam ciuitatem intelligit, per Sion verò, montē, in quo erat ædificata.

ἐν ἰσχυρῇ  
μόχλους.

Quia fortiſicauit uectes portarum tuarum. Lauda, inquit, deum, & gratias ei age, quia portarum tuarum uectes adeo validos eſſe effecit, vt ab hoſtibus frangi nequeant. Deinde alia perſequitur beneficia.

Benedixit filiis tuis in te. Tribuens tibi eos, & multos, & fortes, & ſapiētes, & diuites, & (quod cæteris longè maius eſt) hi filij in te vnā omnes ſunt. Nam quòd dixit in te, idem ſibi uult, ac ſi dixiſſet eos tibi tribuit vnā ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid iucundum, quàm habitare fratres in vnum.

Qui poſuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellum remouit. vnde regionis tuæ terminos effecit pacificos. Vel qui poſuit pacem in finibus tuis.

ἐπιμι-  
τῶν.

Et adipe frumenti replet te. Non frumento ſimpliciter, ſed frumenti

frumenti adipe. Ipſam autem filiginem intelligit, quæ pinguiſſima, ac puriſſima eſt farina pars. Nec dare eum ſimpliciter dixit, ſed replere: quo ſermone abundantiam pariter, ac largitatem fructuum denotauit.

Qui emittit eloquium ſuum terræ. Sicuti ei mos eſt, à priuatis ad communia ſermonē tranſfert. Et rursus à communibus ad priuata. cū enim de particularib⁹ dixerit beneficiis, quæ in ipſam ſunt collata Hieruſalē, nunc in vniuerſum de diuina loquitur prouidentia. per eloquiū, mandatum dei intelligens, de ferendis ac producendis fructibus.

Velociter curret ſermo eius. Mittente deo eloquium ſuum, id eſt, iubēte aliquid ſermone, ſeu verbo ſuo, huiusmodi ſermo velociter curret, hoc eſt, cito & quamprimū perficietur. Iuxta anagogen verò: Hieruſalem & Sion Eccleſia eſſe dicitur fidelium, vt alibi diximus. Portæ verò illius, Baptiſma & Fides. per earum etiam uectes, ſanctam intelligimus crucem. Benedixit autem deus filiis eius Eccleſiæ, hoc eſt, Apoſtoliſti Chriſtus. Extollens enim, inquit, manus ſuas, benedixit eis: & per eos omnibus ſimiliter benedixit, qui Apoſtolicæ fidei ſucceſſores fuerunt. Poſuit etiam eius Eccleſiæ fines, pacem: quia dū perſecutorum pugnas conſtanter ſuſtinet, vincendo poſtmodum, pacem adipiſcitur. Per frumenti verò adipem, ſpiritalis cibi puritatem ac munditiam intellige, & per eloquium quod terræ emiſſum eſt, prædicationem fidei, atque Euangelium, quod celeriter curſurum eſſe prædicit Propheta. Sed ne quis huiusmodi prophetiam impoſſibilem putaret, fidem ſermoni facit, ſequentibus miraculis, ac ſi diceret: nunquid is, qui tam de facili omnia hæc potuit perficere, imbecillis aut infirmus in illis exiſtimabitur?

Qui dat niuem ſuam ſcut lanam. Adeo copioſam ac denſam vt breui tempore vniuerſa ab ea contegatur terra, non ſecus atque à candida quadam lana.

Nebulam ſcut cinerem ſpargit. Multam hanc quoque & ſimiliter denſam.

Mittit glaciem ſuam ſcut bucellas. Defertur etiā huiusmodi glacialis nix, paruis quibusdam bucellarum fruſtis perſimilis. Quidam verò per glaciem, maiorem grandinē intellexerunt

κρύσταλλος

*Ante faciem frigoris eius, quis sustinebit.* Hoc quoque admirabile est, & magnam dei potentiam demonstrat: quomodo scilicet tam repente magnum adeò frigus fiat.

*Emitte uerbum tuum, & liquefaciet ea.* Est & hoc aliud admirandum, quòd eius mandato niues & glacies statim liquefiant.

*Flabit spiritus eius, & fluent aquae.* Per spiritum ventum intelligit: Austrum nimirum, aut Notum. Toto autem hoc sermone propheta, illud nobis manifestum facere intendit, quòd hæc omnia, quæ superius commemorauit, non fortuito, aut casu fiant, nec sponte sua, sed quòd diuinis obtemperant mandatis: atque ideo de facili commutantur, nunc quidem ex aqua in niuem, aut glaciem, nunc uero ex his in aquam: item modo à calore ad frigus, modo ad calorem à frigore. Quocirca non difficile est, ut credamus breui futuram esse etiam tentationum ac calamitatum dissolutionem, & finem, ac demum ex ardentissimo bello maximam pacem: similiter & calamitates, atque afflictiones cito esse in gaudium conuertendas. Significare etiam uidentur superiora nescio quid profundius: & quòd quemadmodum hybernium tempus, tametsi ipsum per sese molestissimum sit, terra tamen utilissimum est, sic & presentis seculi tentationes ualde profunt, tametsi multas secum afferant molestias: & dum diuina dispensatione commutantur, partim castigant, & partim adferunt solamen. Vtrumque tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde à communibus rursum ad particularia sermonem conuertit, ut superius declaratum est.

ῥὸ λόγιον  
ἀυτῶ.

*Qui annunciat eloquium suum Iacob.* In psalmi principio de sensibilibus beneficiis, & corpori utilibus tractauit, ueluti de ciuitatis tutela, de prolis fecunditate, de pace, de abundantia: nunc autem de sublimioribus bonis pertractat, & animam ipsam ornantibus: per hæc scilicet atque illa populum excitans ad laudem atque ad dilectionem dei, qui huiusmodi eis beneficia contulit. *Qui annunciat, inquit, mandatum suum Israelitico populo, illudque eos docet, ac notum eis facit.* Notas enim, inquit, fecit uias suas Moyse, filius Israel voluntates suas, quòd magis etiam declarans, addidit.

διευκλίσθη  
ἡ αἰ.

*Iustificationes & iudicia sua Israel.* Quòd superius eloquium

dixit, hoc nunc iustificationes appellat & iudicia.

*Non fecit sic omni nationi.* Nulli nationi sic fecit.

*Et iudicia sua non manifestauit eis.* Tanta ac talia beneficia alicui nationi non contulit. Quippe qui mandata, aut uoluntates suas gentibus non manifestauit, sed Iudæis tantum. Aliis enim gentibus naturæ tantum legem præstitit, quæ à conscientia nascitur, iuxta quam eos etiam iudicat, & punit, populo uero Israel unà cum naturali lege scriptam tradidit, quæ diuina iudicia declarabat: atque ideo ipsi magis puniuntur. Multa siquidem dei misericordia, maioris condemnationis causa, negligenti ac contemptori.

*Alleluia.*

*Consueuerunt sancti uiri ob summam animi gratitudinem, quando gratias deo acturi sunt, multos laudationis participes aduocare, rogareque, ut pulchrum atque honestum huiusmodi laudationis officium secum adsumant: quemadmodum & tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in camino, uniuersam creaturam pro collatis in se beneficiis aduocantes, ut deo benediceret. Hoc in præsentia facit etiam propheta noster, utrumque mundum complexus, superiorem scilicet atque inferiorem, intellectualem & materialem, atque, ut ita dicam, sensibilem. Nam ueluti per se soli ad benedictionem & laudem diuinam idonei non sint, omnia sermone suo circumcunt elementa, omnesque ad creatoris gloriam creaturas aduocant. Possumus etiam dicere quòd propheta hoc sermone aliud quoddam profundius uoluit significare: docere nimirum, quòd creaturarum omnium unus sit atque idem creator: & eos reprimere, qui duos esse opifices dicebant, alterum nimirum intellectualis, alterum uero materialis creaturæ. Etenim ne ex operum diuersitate uarios quis opinaretur esse creatores, unum ex utroque hoc creaturarum genere, eorum statuit, atque unam complicat laudationem, uni atque soli deo.*

PSALMVS 148.



*Audate dominum de cælis, laudate eum in excelsis.* Ex cælis quidem, hoc est, ex primo, atque ex secundo cælo, ad diuinam laudem angelos uocat, & stellas, & omnia quæ in cælis sunt: & deinde paulo post, ex terra dracones aduocat, atque alia, ut in sequentibus: & demum in hominibus sermonem perficit.

Bb ij

## PSALMVS

puto autem idem voluisse eum significare, quādo ait: laudate dominum de cœlis: quod significauit, quādo dixit: laudate eum in excelsis. Deinde connumerat quōsnam de cœlis, aut quōsnam ex excelsis partibus aduocet.

*Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius.* Cumque de angelorū ordine dixerit, collectim addidit de cæteris omnibus ordinibus, uirtutes seu potētias eos appellans. Vel per angelos, & per uirtutes, uniuersos illorū ordines significauit: alterum quidem, quia diuina annunciant mandata (angelus siquidem nuncius interpretatur) alterum uerò, quia iussa sibi à deo possunt perficere. Potētes enim, inquit, uiribus, ut faciant uerbum eius.

*13. 10. 11. 12. Laudate eum sol & luna, laudate eum stellæ & lux.* Hæc secundi sunt cœli, hoc est, firmamenti. Per solem igitur lunamque, & stellas, ipsa organa intelliges, quæ lucem suscipiunt: per lucem uerò, eam lucem, quæ organa illa illuminat, atque in ea diuisa est. Vel per solem, lunam & stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die à deo condita sunt, per lucem uerò immensam illam lucem, quæ prima creationis die à deo facta est. Verum si quæris, quomodo hæc, aut reliqua huiusmodi elementa, deum laudatura sint, cum uoce careant, cum mentē aut animum non habeant: dic, quod tres modi sunt, quib⁹ laudari ac glorificari deus potest: per uocem nimirum quemadmodum Moyses fecit, simul cum sorore Maria laudans, & dicens: cantemus domino. Gloriosè enim glorificatus est. Item per aspectū, seu præsentiam, iuxta illud. Cæli enarrant gloriam dei: de quo diximus in psalmo decimo octauo. Tertiò per uitam & cōuersationem nostram, iuxta quod dictum est: ut uideant bona opera uestra, & glorificent patrem uestrum, qui in cælis est. Laudant igitur deum ipsa etiam inanimata, atque irrationalia, sua nimirum magnitudine, pulchritudine, situ, utilitate, ministerio, perseuerantia, atque aliis similibus modis: & spectatorem in admirationem, atque ad laudem factoris mouent: unde spectatoris lingua ad dei laudē utuntur. Omnia enim (ut inquit Gregorius Theologus) deum laudāt, inenarrabilibusque & mutis etiam, ut ita dicam, uocibus deum glorificant. Pro his omnibus etenim, inquit, gratiæ à me aguntur deo: atque hoc pacto illorum laus, qua deum laudant,

mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

*Laudate eum cæli calorū, & aqua quæ super cælos sunt, laudent nomen domini.* Iam sæpe diximus Hebraicum esse idioma, ut quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cælos enim calorū dixit, pro cælum cæli: primum nimirum cælum, de quo alibi dictum est: cælū cæli domino: unde & uerba illa: laudate & laudēt pluralia sunt pro singularib⁹. Per aquam uerò quam supra cælos esse dicit, eam intellige, quæ est supra firmamentum. Quomodo uerò primū cælum cū non uideatur, laudare deum possit, diximus in psalmo decimo octauo, ibi: cæli enarrant gloriā dei. Quod si ipsum inuisibile cælum, deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur uisibile.

*Quoniam ipse dixit & facta sunt.* Hoc sermone propheta duo hæc nobis demonstrare uoluit, quod & creauit deus ea, quæ antea non erant, & quod multa cum facilitate id fecit, dum dixisse tantum eum dixit, & facta esse, ac si dixisset: quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita & deo facile est ea creare, quæ non sunt: quinimmo & multo facilius id potest. Neque enim possibile est diuinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.

*Ipse mandauit & creata sunt.* Eandem more suo propheta repetit sententiam. Scriptum est autem in libro Geneseos: & dixit deus, fiat lux, & facta est: & reliqua simili ratione ac modo.

*Statuit ea in seculum, & in seculum seculi.* Stabiliuit ea ordine nimirum, operatione, atque utilitate, ut immobilia essent, ac seculum & naturæ terminos non transgrederentur.

*Præceptum posuit, & non præteribunt.* Hæc uerba etiam facilitatem demonstrant, qua huiusmodi elementa, atque creaturæ, in esse à deo producta sunt, & qua deinceps conseruantur, & perseuerant. Posuit enim, inquit, eis mādātum de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus atque serui, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, seruiunt tibi.

*Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi.* Per dracones hoc in loco, ipsa cete intelligit, quemadmodum & alibi, quando ait: Draco iste, quem formasti eis. Per abyssos

verò, ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videris ce-  
te magnitudinem, & corporis illius compactiorem, quam  
apud beatum Iob scriptura plenius atque apertius descri-  
bit, quomodo non admirabundus, tantorum animantium  
creatorem laudabis? qui in nauigabiles maris sinus ac regio-  
nes, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea finit statu-  
tos prætergredi terminos, nec ad terram, aut ad nauigabiles  
maris partes excurrere? ne naues scilicet aut alia piscium ge-  
nera, ab illis vastarentur. Verum neque hoc tantum admi-  
ratione dignum est, sed & ipsum mare non mediocrem ad-  
mirationis diuinæ potentiae occasionem præbet: quomodo  
scilicet cum tantâ aquarum copiam habeat, & ventorum vi  
impellatur, atque horribiliter ebulliat, & furore pendè quo-  
dam feratur, proprios tamen terminos non transgreditur,  
neque audet vicinam terram demergere, sed domini man-  
datum obseruat: & quanquam instabilem, ac nullo ordine  
constantem naturam habeat, ordinem tamen suum perpe-  
tuò conseruat. Hæc si animo reuolueris, diuinam sapientiã,  
potentiã, atque administrationem verè admiraberis, & ma-  
ximam laudum occasionem assumes, quas in honorem dei  
complices atque contexas.

*Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, facientia uerbum  
eius.* Ministrantia scilicet atque inseruientia ad hominum  
utilitatem, propter diuinum mandatum: non quod fortuito,  
aut casu id faciant, aut sponte sua. Per ignem verò, hoc in lo-  
co, ipsum fulgur intelligit.

*Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, feræ  
& uniuersa pecora, reptilia, & uolucres alata.* Quoniam ea om-  
nia, quæ iucunda atque utilia sunt, manifestam, atque apertã  
suam administrationem & diuinam laudem ostendunt, in tri-  
stioribus ac seuerioribus immoratur, dicens: Ignis, grando,  
&c. Quibus etiam ea adiungit, quæ minus utilia videri po-  
terant, dicens: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, &  
omnes cedri: quibus insuper ea addit, quæ noxia existiman-  
tur, dicens: Feræ & reptilia: ex omni nimirum parte diuinã  
plenè prouidentiam demonstrans, ac docens, quod etiã hæc  
omnia admiranda, atque utilia sunt, & rationem habet, qua-  
re à deo in esse adducta sint: tametsi id à nobis fortasse non  
percipiatur, vel difficile percipiatur. Fulgur etenim pluuie

signum est, & sæpenumero etiam ventorum. Grando au-  
tem nix & glacies ad terræ cultum utilia sunt. Spiritus ve-  
rò procellæ aliquando quidè nubes dissoluit, aliquando ve-  
rò etiam adducit: vtrunque tamen ad nostrum commodum,  
tametsi ob ignorantiam nostram nobis plerunque secus vi-  
deatur. Cedri quoque per quas veluti maiores arbores, om-  
nes aliæ infructuosæ compræhensæ sunt, ad domorum ædi-  
ficationem, & nauium constructionem, commodissimæ sunt  
& necessariæ: nihilque omnino superfluum est, aut fortuito  
factum. Leones præterea, pardi, elephanti, vnicornes, rhino-  
cerotes atque alia huiusmodi: & reptilia, qualia sunt draco-  
nes, serpentes, scorpiones & reliqua non mediocrem utili-  
tatem ad humanã vitam adferunt. Timorem enim nobis deus  
per ea præstat, & moderatiores fieri præparat, ac magis sol-  
licitos, & primi parentis delictum in memoriã reuocat: pro-  
pter quod vniuersa hæc immitia animalia seruitutem illam  
à se excusserunt, quã in ea habuit Adã. Tradita enim ei à deo  
fuerant in seruitutem & subiectionem: atque ideo appellatio-  
nes & nomina ab eo etiam susceperant. Taceo innumerabi-  
les utilitates quas in medicinis præstât, & pharmacis. Si igi-  
tur ea quæ tristiora sunt aut molestiora, quæque inutilia vi-  
dentur esse, ac noxia, adeò utilia sunt, ut per ea laus & gloria  
deo cani debeat, quid dicendum erit de iis, quæ huiusmodi  
non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque utilia?

*Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices ter-  
ræ.* Rursum hoc in loco aliud pertractat diuinæ prouiden-  
tiæ genus, de principum scilicet ac regum cõstitutione. Est ete-  
nim diuinæ sapientiæ opus, vniuersum orbem in principes atq;  
in subditos distinxisse. Reges autem & principes & iudices  
appellat, eo quod dominantur, regunt & iudicant. Laudate  
enim, inquit, dominum vos quidem, quia præpositi & præfe-  
cti estis, populi verò quia studio atque curæ & sollicitudini  
superiorum à deo donati sunt. Vnã autem omnes id facite,  
quoniam ex hac ordinum varietate, ordinem quendam deus  
id humano genere constituit. verum quod principes impe-  
rent ac dominentur, diuinum quidem opus est, hoc est, à deo  
datum: quod verò malè imperent, hoc ad ipsorum principum  
pertinet peruersitatem. Simili modo quod prauis homines  
ad imperium assumantur, maligni ac prauis ipsi homines in

causa sunt. Dicēs autem omnes populos, non viros tantum, sed mulieres etiam comprahēdit, & omnem denique generationem, atque omnem aetatem.

*Adulescentes & uirgines, seniores cum iunioribus, laudent nomen domini.* Adulescentes & puellæ id faciant, vt assuescant laudare deum. Senes verò deum laudent quod in huiusmodi aetatem peruenerint iuniores quoque & adulescentes dixit, vt ex opposito distingueret eos à senibus.

πὶ τῆς γῆς  
ὡς ὑπερανῶ. *Quoniam exaltatum est nomen eius solius.* Magnificatum est ob magna & grandia illius opera.

*Confessio eius in terra & in caelo, & exaltabit cornu populi sui.* Gratiarū actio & glorificatio, quæ deo fit, in terra quidem ab hominibus, in caelo verò ab angelis.

*Hymnus omnibus sanctis eius.* Iis qui ei sanctificati & dicati sunt. Hos etenim præcipuè decet laudare deum, veluti qui præ cæteris illius magnalia ac beneficia nouerunt. Dictum est etiã in psalmo xxxi. rectos decet laudatio: vbi vide expositionem.

*Filiis Israel populo appropinquanti sibi.* Hoc est populo suo qui affectu ac dispositione sua in deum, ei semper appropinquat: per fidē videlicet, per cultū, & per familiaritatē virtutum: vel quia hymnus erit sanctis eius, & glorificabūtur veluti sancti dei, & tanquam populus ei appropinquans. atque ideo oportet tales fieri, vt propterea gloriam consequantur.

Alleluia.

PSALMVS 149.



*Antate domino canticum nouum.* Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipuè in psalmo xxxi. & iuxta historiæ sensum, ad Hebræorū populum pertinent: iuxta Anagogen verò, ad fideles, quemadmodū Gregorius Theolog⁹ tradit in sermone de Encæniis. Illi autem nouum domino canticum canunt, qui noua in Christo effecti sunt creatura, & per nouum testamentum, nouum hominem induerunt.

*Laus eius in ecclesia sanctorum.* In præcedenti etiam psalmo dixit: hymnus omnibus sanctis eius.

*Letetur Israel in eo qui fecit eum.* Nouus Israel canens in deo lætetur, quia eum fecit, & quia fecit eum esse po-

populum suum: atque ideo addidit.

*Et filij Sion exultent in rege suo.* Filij dico nouæ Sion: vel ipse etiam Israeliticus populus canens deo lætetur, & lætus gratias agat, & quòd creatus sit, & quòd vt proprius ac peculiaris populus à deo vendicatus sit. Eis enim tãquam suis ac familiaribus olim deus imperabat: quod priuatum quoddam aliud est beneficij genus.

*Laudent nomen eius in choro.* In consonantia & concentu vocum, vt cantus communicatio, dilectionis pariter communicationem adferat atque animorum consensum.

*In tympano & psalterio psallant ei.* Antiquo quidem populo iussum erat, vt huiusmodi instrumentis deo canerent, quemadmodum & illud mandatum fuerat, vt certis deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atque amorem erga voluptates, à quibus nõ ita de facili poterant separari: nouus autē populus tunc se psallere putat in tympano, quando corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, & tunc etiam psallit in psalterio, quando supernè à deo, vt ita dicam, insonatur. Psalterium enim, vt alibi diximus, supernè habet vocum & sonorum causas. vel per tympanum bonas operationes, per psalterium verò contemplationem intellige, ita vt prophetã admonere intelligamus fideles, quod affectibus propriis mortificatis: & adepta à deo supernè illa gratia, qua hominem quodammodo insonari diximus, deo psallant: per bonas scilicet actiones, & per contemplationē. Quid significet etiam psalterium iuxta Anagogicum sensum diximus in psalmo xxxi. ibi: in psalterio decachordo psallite ei.

*Quia beneplacitum est domino in populo suo.* Hoc est, quia delectatur, vel quia bona vult dominus populo suo, iuxta illud: gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. vtrobique enim in Græca lectione eadem habetur dictio, tametsi latinè non eodem modo vtrobique rectè reddi possit. Nam quod hic in Græco habetur *ἰουδοῖα*, ibi habetur *ἰουδαία*.

*Et exaltabit mansuetos in salute.* Glorificet enim eos simul & saluet. in psalmo etiam xlvi. legimus: suscipiens mites dominus.

καυχῆσονται.

*Gloriabuntur sancti in gloria.* Primò omnia vsque ad psal-  
mi finem iuxta historiam interpretabimur, deinde Anago-  
gicum pertractabimus sensum. Iuxta igitur illum sensum  
qui magis esse videtur præ manib⁹, hoc est, iuxta historiam,  
Hebræorum victoriam prædicit, quando finitimas supera-  
runt gentes, quæ templi & ciuitatis instaurationem impe-  
diebant. Tūc etenim, inquit, futurū esse, vt Israelitæ, (quos  
ideo sanctos appellat, quia deo sanctificati ac dedicati fue-  
rant,) gloriabundi exultēt propter victoriæ gloriam, à deo,  
hoc est, à diuino auxilio eis præstitam.

ἐγαλλιά-  
σουται.

*Exultabunt in cubilibus suis.* Nō tantū securi dormiēt absq;  
vllō timore, sed iucundè etiam & cum delectatione in cubi-  
libus suis quiescent veluti ab hostium periculis liberati.

ἀι ὑψώ-  
σεται.

*Exaltationes dei in gutture eorū, & gladij ancipites in manibus  
eorum.* Sensus est, quod aduersus inimicos, laudantes deum  
pugnabāt. Laudationes dei, inquit, erūt in ore eorū, atq; gla-  
dij pariter in eorum manibus, quibus considerent inimicos,

τὸ ποιῆσαι  
ἐλεγχμούς.

*Vt faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis.*  
Vt deus scilicet hanc vindictam in gentibus faceret, quæ  
iniuriam Israelitico populo intulerant: similiter vt redar-  
gutiones faceret in populo suo, redarguto eo nimirum atq;  
conuictō, quod ob propria scelera & non ob dei sui imbe-  
cillitatem eo vsque ab hostibus victus atque oppressus fuif-  
set, cū alioqui solo dei nutu maximè atque admirandæ mu-  
tationes fieri possint. Illud tamē animaduertendū est, quod  
plurali numero hic vtitur propheta pro singulari dicens: re-  
dargutiones in populis, pro in populo.

*Vt alligaret reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in  
manicis ferreis.* Vt non solum hostes ipsos repelleret, sed  
etiam eorum reges, atque vt nobilissimos quosque eorum,  
captiuos faceret.

*Vt faceret in eis iudicium conscriptum.* Vt in gentibus,  
inquit, atque in populo suo deus iudicium faceret, quod in  
libris conscriptum esset: cuius iudicij in omni seculo memo-  
ria existeret, vel conscriptum in vita atque in memoria ho-  
minum indelebile, & veluti in marmorea quadam columna  
insculptum. Per iudicium autem iustam inimicorum destru-  
ctionem intellige.

*Gloria hæc est omnibus sanctis eius.* Sed quæ nam hæc est

gloria? quòd scilicet dei ope, tam admirandè hostes supera-  
uerint. Hæc igitur iuxta, historiæ sensum dicta sunt. Iuxta  
anagogen verò: exultabūt sancti in futura gloria. Non enim  
cōdignæ sunt (vt inquit apostolus) passionēs huius tēporis,  
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Gloria autē  
est Christi crux, iuxta illud: mihi autē absit gloriari, nisi in  
cruce domini Iesu. Laudat etiā propheta mites ac sanctos vi-  
ros, ad māsuētinem nimirū nos atq; ad sanctitatē exhör-  
tās: quos iubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis,  
indissolubilib⁹q; tabernaculis, quæ eis parata sunt. Per ex-  
altationes verò dei, dignas deo voces intellige, quib⁹ illius  
laudes decantari solent, quæ magnitudinem, potentiam, ac  
bonitatem diuinam extollunt. Per ancipitem etiam gladiū,  
hoc est, valde cædentem ac refecantem, ipsam crucem intel-  
lige, quæ instructas dæmonum acies dissoluit, & refecat: vel  
quia Græca dictio, ἀίσομοι, deducta à Græco verbo, ἰσομῶ,  
quod significat consolido, aliā potest apud Latinos lectionē  
reddere, ita vt textus sit: & gladij vtrinque cōsolidati in ma-  
nibus eorum: per gladium vtrinque consolidatū, eorum cō-  
uersationem intellige. Opere nimirum & sermone, seu a-  
ctione & contemplatione cōsolidatam. Est autem sermo de  
apostolis, atque eorum successoribus. Vt faceret vindictam  
in gentibus: dum scilicet de dæmonum eos eripit tyrānide.  
Et redargutiones in populis Iudæorum scilicet, dum eos  
veluti legis transgressores deo aduersarios esse redarguit,  
& cæcos ad lumen veritatis. vt alligaret reges gentium, &  
nobiles eorum, in validissimis nimirum fidei, timoris, & di-  
lectionis dei vinculis. Quòd si reges alligauerit, multò etiā  
magis eos alligabit, qui regibus inferiores sunt. vel per re-  
ges & nobiles dæmones intelligit, qui tunc super eos regna-  
bant, & nobiles ab illis reputabantur: & quorum dæmonum  
manus Christus inefficiæ atq; imbecillitatis vinculis col-  
ligauit, infirmos prorsus eos reddens. Vt faceret etiam in  
eis gentibus conscriptum iudicium, hoc est, statuta & leges  
scriptas, de vita ac conuersatione illa humana, quæ deo ma-  
gis grata est. Gloria verò hæc est omnibus sanctis, vniuer-  
saliter hæc omnia facientibus. Et si quæras quānam hæc sit  
gloria, atque in quo consistat, dic: quòd gloria est, omnia  
huiuscemodi virtutis opera adimpleuisse.

Conclufit beatus David psalmorum librum in diuinis laudibus, atque in gratiarum actione, docens nos, ut per uniuersam uitã gratias deo pro omnibus, ad ipsum usque mortis finem, agamus.

P S A L M V S 150.

L Audate dominum in sanctis eius. Hoc est, propter eius sanctos, quod scilicet huiuscemodi conuersionem uirtute præditã deus in hãc uitam introduxit, quæ angelos ex hominibus eos esse effecit.

Laudate eum in firmamento uirtutis eius. Hoc est, propter firmamentũ quod huiuscemodi factũ est à diuina potẽtia, ipsum autem intelligit secundũ cælum quod uidetur, quodq; in admirationẽ eos mouet, qui illius magnitudinẽ, pulchritudinem, & reliquas illius laudandas partes contemplantur. Ordinẽ etiã considera traditũ à propheta, quia inter mũdana, sancti homines præ cæteris creaturis maiori honore digni sunt: post illos uerò cælum istud, quod oculis uidemus.

Laudate dominum in potentatibus eius. Propter potentias scilicet, quas tam in commune, quàm priuatim operatur, uaria efficiens miracula: uel propter potentias, quas diuinæ creaturæ ex solo suo denotant aspectu, illum magna atque omnia prorsus posse prædicantes.

Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. Hoc est, propter immensam eius magnitudinẽ. Dicitur enim in psalmo CXLIII. quod magnitudinis eius non est finis.

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonoris, laudate eum in cymbalis iubilationis. Iudæos quidẽ iubet propheta, ut omni musices genere, tam uoce quàm organis quibuscunq;, deũ laudent: Christianos uerò, ut per corporis organa, hoc est, per uaria illius membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusq;, & pedibus. nam si oculi turpia atq; inhonesta nõ spectent, sed decẽtia atq; uilia: & aures prauos sermones non suscipiant, sed honestos animæq; uiles: & os noxia non loquatur, sed spiritualia manũsq; auaritię plenæ nõ sint furore, hoc est, si à cæde abstinuerint, atque à rapinis, & ad bonũ

opus aliquod proprias actiones extẽderint: si pedes demum in uicia non procurrerint, sed in uiam rectam: tũc profectò omnibus organis deum laudamus, melodiãq; omni harmonia contemperatam ei offerimus. singulis autem omnibus instrumentis à propheta hic connumeratis, Iudæi olim deo canebãt: quẽadmodum in proœmio operis tradidimus. per chorum autẽ hoc in loco, canticum intelligit, quod in chorea decantatum sit. Est etenim hoc alterum quoddam melodiæ genus, quod absque musices instrumentis cõficitur: quẽadmodum & alterum musices genus est, quod per chordas disponebatur particulari quodam modo, & diuersum ab iis omnibus, quæ supra cõmemorauit. Per organũ etiam illud specificè intellexit, quod nos priuato nomine organum appellamus: tametsi hæc dictio ad alia omnia possit pertinere instrumenta. Cymbali autẽ duplex genus est, alterum quod bene sonori dicitur, quod magis est suaue, & canticis præcipuè accõmodatur, alterum uerò quod grauioris atq; asperioris est soni, quo in bellicis uociferationibus uti solent. Non ignoro etiam quod hæc omnia à quibusdã allegoricè exponuntur, uerũ huiuscemodi expositionem hoc in loco & persæpe alibi afferre omisi, quod hi sensus facillè destruantur, & quia multis grati non sunt.

Omni spiratio laudet dominũ. Collectiuo sermone propheta omne hominũ genus, omnem ætatem, ad diuinas laudes, atq; ad gratiarum actiones aduocat, per spirationem animã ipsam intelligens, per quam etiam, uniuersam significare uoluit creaturam, ueluti à parte totum. in præsentĩ igitur uita fideles cõuocat, in resurrectione uerò ipsos etiam infideles. tũc etenim unã omnes deum laudabunt, atq; omne genu ei flectetur. laudemus igitur & nos deum, & gratias ei semper agamus pro omnib; in omni opere & sermone. hoc etenim necessarium & debitum opus est, quod à nobis semper exigitur: sacrificiũq; facillimũ est, & angelicum ministeriũ. hoc semper agentes præsentẽ uitã sine offensione transigemus, & futuris fruemur bonis, gratia & misericordia domini nostri, Iesu Christi, cum quo patri simul & spiritui sancto, gloria, honor, & adoratio, in secula seculorum. Amen.

Finis cum deo glossarum psalterij.

# CANTICVM MOYSI

## in Exodo.

Hoc canticum cecinerunt filij Israel, cum sicco pede rubrum mare pertransissent, & persequentes se Aegyptios simul cum equis & curribus in profundum demersos necari uiderent.

### CANTICVM PRIMVM.



Antemus domino, gloriose enim glorificatus est. Δεδοξασα  
Postquam scilicet tanta ac talia est admiranda operatus.

Equum & ascensorem proiecit in mare.  
Quemcunque equum, & quemcunque Aegyptium ascensorem, in mare demersit.

Adiutor & protector meus, fuit mihi in salutem: iste deus meus, Βοηθός, καὶ  
& glorificabo eum, deus patris mei, & exaltabo eum. σκιπασής. Hæc per se clara sunt. quomodo autem deum quis exaltet, dictum est in principio psalmi centesimiquadragesimiquarti.

Dominus conterens bella. Hoc est, qui delet, atque extinguit ea. συντριβών

Dominus nomen ei. Loquens enim deus ad Moysen, duplici se nomine appellauit, eum scilicet qui est, & dominum. πολέμους.

Currus Pharaonis, & potentiam eius proiecit in mare. Demersit enim eos in mari. Eadem autem sæpius repetit propheta, atque in eisdem sæpe versatur. miraculum hoc pacto diuinum magnificans.

Leptos ascensores tristatas demersit in mari rubro, p̄to opperuit eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. τριστάτας. Tristatas dicit, eo quod tres in eodem curru consistere solebant: & vnus quidem currum agebat, habenasque moderabatur, reliqui autem duo aduersus hostes decertabant. est autem Græca dictio tristatas.

Dextera tua domine magnificata est, in fortitudine dextera manus tua domine percussit inimicos, & multitudine gloriae tuae continisti aduersarios. Per dexteram dei simpliciter, & per dex-



teram manum dei, diuinam intelligit potentiam. Similiter & per multitudinem gloriae, summam dei significat fortitudinem ac vim, per quam gloriose glorificatus est, & magnificè magnificatus.

*Misisti iram tuam, deuorauit eos quasi stipulam.* Consumpsit & deleuit eos, veluti ignis stipulam. per iram verò à deo emissam, supplicia ac pœnas intelligit à deo illatas, vel ipsum etiam angelum pœnarum ministrum.

*Et per spiritum indignationis tuæ diuisa est aqua.* Per spiritum indignationis, vel angelum intelligit: qui, vt diximus, huiuscemodi pœnæ à deo missæ minister erat: vel ventum ipsum, qui deo inseruiebat. Induxit enim, inquit, dominus mare, in Noto inualido per totam noctem, & fecit mare siccum, & diuisa est aqua.

*Concreta sunt aqua quasi murus, & concreti sunt fluctus in medio maris.* Et erat, inquit, aqua eis murus à dextris, & murus à sinistris.

*Dixit inimicus persequar, comprehendam, diuidam spolia, implebo animam meam, occidam gladio meo, dominabitur manus mea.* Inimicus nimirum Aegyptiorum exercitus, vel Pharaos ipse. Pœnitentia etenim ducti Aegyptij persecuti sunt populum, postquam eum dimiserant.

*Misisti spiritum tuum, operuit eos mare, demersi sunt quasi plumbum in aqua uehementi.* Spiritum expone, vt iam superius tradidimus.

*Quis similis tibi in diis domine?* Nemo sanè. Dictum est etiam in psalmo septuagesimo sexto. quis deus magnus sicut deus noster?

*Quis similis tibi glorificatus in sanctis.* Symmachus verò, glorificatus in sanctificationibus reddidit. Possumus etiam intelligere, quod deus magis glorificatur inter angelos, quam inter homines. Illi etenim diuinam potentiam atque eius vires magis nouerunt, & quod deus supra omnium opinionem est incomparabilis.

*Admirabilis gloriose faciens prodigia?* Gloriose, hoc est, magnificè.

*Extendisti dexteram tuam, absorbit eos terra.* Illi etenim demersi fuerant, & postmodum emissi sunt in terram, vt Israelitæ eos viderent, & certiores fierent de miraculo, atque

vt eos

vt eos spoliarent. deinde facto terræ hiatu, ad diuinæ iræ demonstrationem absorpti sunt.

*Deduxisti iustitia tua populum tuum hunc, quem redemisti.* Deduxisti eum per mare, per nouum hoc iter. iustitia autem tua, ideo dixit, quia summæ fuit iustitiæ oppressum ab Aegyptiis populum liberare, & grauiam patienti incommoda opem ferre, eriperéque eum à tyrannide.

*Aduocasti fortitudine tua in diuersorium sanctum tuum.* Hæc & quæ sequuntur vsque ad versiculum: cadat super illos timor & tremor: prophetias continent, quæ postmodum acciderunt, tametsi tempus præteritum esse videatur: quod profuturo positum est, hoc est, pro aduocabis, audient, & irascentur, & simili modo alia quæ sequuntur verba. vel quæ futura sunt, prophetarum lege, narrat, vt iam facta. aduocasti autem, hos est duxisti in habitationem sanctam, electam & tibi destinatam. est autem sermo de Hierusalem.

*Audierunt gentes, & iratae sunt.* Audient mirabilia & prodigia tua, quæcūq; fecisti pro populo aduersus Aegyptios, & irascentur, hoc est, turbabuntur, & formidabunt.

*Dolores ceperunt habitatores Philistinim.* Dolores, hoc est, labores eos comprehendent, ob Iudæorum videlicet timorem.

*Tunc festinauerunt duces Edom, & principes Moabitarum.* Hoc est, tumultuati sunt & perturbati sunt, quæadmodum alius interpretes reddidit.

*Cepit eos tremor, & liquefacti sunt omnes habitatores Chanaan.* Cū notiores nationes certo nomine appellauerit, postea in vniuersum omnium meminit dicens: habitatores Chanaan, terram etenim Chanaan varij gentium populi incolebant.

*Cadat super illos timor, & tremor, in magnitudine brachii tui lapidescant, donec pertrāseat populus tuus domine, donec pertrāseat populus tuus iste, quem redemisti.* Potentiæ tuæ magnitudini concrecant: timoreque ac tremore instar lapides immobiles fiant, donec populus tuus iter faciens per eos, in terram promissionis pertransierit.

*Introduces, planta eos in monte hereditatis tuæ.* In monte tibi in hereditate destinato. ipsum autem intelligit montem Siō.

*In paratum habitaculum tuum.* Hoc est in habitationem tibi præparatam.

Cc

Quod perfecisti domine sanctuarium. Quod prædestinasti, vel quod tibi præparasti.

Domine quod parauerunt manus tuæ. Hoc est, quod tu parasti. vtitur enim circunlocutione.

Dominus regnans in seculum. Subintellige verbum, est.

Et in seculum, & amplius. Cum regnare eum dixerit in seculum, hoc est, perpetuò, perpetuitatem hanc amplius etiã extēdit dicens: quod vltra ipsum seculum in aliud seculum regnabit. & deinde magis etiam ac magis extendens, addit: & amplius.

Quia ingressus est equus Pharaonis, cū curribus & ascensoribus in mare. Dominus, inquit, rex æternus & amplius. ob summã etenim illius potētiã, equorū multitudo simul cū curribus & ascensoribus cecidit & demersa est in mare.

Et induxit dominus super eos aquam maris. Aquam scilicet eos demergentem.

Filii autem Israel ambulauerūt per siccum in medio maris. Per siccum iter quod factū in medio mari post illius diuisionē. & hic quidem sensus est iuxta historiam: iuxta anagogē verò, ascensores & tristatas, dæmones esse intelliges, qui in homines conscendunt, atq; in tribus animæ partibus sistentes, certant atq; oppugnāt nos. per equos verò, passiones atque affectus animi intelliges, per quos illi trahere homines solent, ac veluti currus quosdã, quocunque eis libuerit, trãfferre. Vehicula enim dæmonum, modo affectus sunt, & modo homines. per Pharaonem etiam, satanam significauit, qui primus est inter dæmones: & per rubrum mare, amaritudinem & demersionem, in quam dæmones cum equis & curribus incidunt, quoties deus seruos suos eripuerit & liberavit à diabolicis infidiis. & in vniuersum, per gentes, & per duces Edom, & alios qui hic connumerati sunt, prauos homines, atque eorum principes intellige. per populū verò dei, eos significauit, qui deo oblati, & dedicati sunt, quique eius mandatis obediunt. mons etiã hæreditatis dei cælum est. & filij Israel, dei populus, qui transeunt per siccum: quia ab affectuum & passionum aquis, quæ in medio præsentis vitæ mari sunt, madefieri non possunt.

Canticum Moysi in Deuteronomio.



Attende cælum, & loquar, & audiat terrã verba ex ore meo. Moriturus Moyses populo hæc verba contestatus est, ad quæ audiēda, extremas & capaciores mūdi partes conuocat: cælum nimirum, in quo diuinæ cōtinentur atque angelicæ virtutes, & terram mortalium habitationem: quoniam duo hæc stabiliora erant & in omnes generationes diutius permanere poterant. est autem mos prophetis, vt in magnis promissionib⁹, aut in horrendis aliquibus minis ad maiorem sermonis sui confirmationem cælum & terram in testes assumant.

Expectetur ut pluuia apophthegma meum, & descendant quasi ros verba mea. Expectetur ab animabus vestris ita iucundè, & cum delectatione, quemadmodum pluuia à sitienti terra solet expectari: & descendant verba mea in corda vestra quasi ros quidam impinguans.

Sicut imber super gramen, & sicut nix super herbam. Ipsæ etenim herbæ atque olera huiuscemodi præcipuè irrorationibus, atque irrigationibus gaudent, & statim crescūt: quas propheta imitari nos prorsus cupit.

Quia nomen dñi uocaui, date magnificentiam deo nostro. Quia iam vocaui nomen dñi, & de eo etiã dicturus sum, idcirco ante huiusmodi sermonem, magnificate deū, hoc est, laudate eum, antequã verba mea audiatis. deinde dicere incipit.

Deus vera opera eius, & omnes viæ eius iudicia. Deus vera opera eius, dei scilicet. vera autē, hoc est, non falsa, sed stabilia & firma: vel irreprehensibilia, & recta. est autem idioma hoc Hebraicū. per vias etiã, opera intelligit. omnia, inquit, opera eius, tam ea, quæ in sermone: quàm ea quæ in actione consistunt, vera sunt: nec tantum vera sunt, sed ipsum etiam iudicium, hoc est, ipsa iustitia, appellari possunt. vel p opera (si magis placet) ea intellige, quæ in actione consistunt: per vias verò, ea quæ in ratione, atque in sermone.

Deus fidelis. Hoc est, fide dignus, & non mendax.

Et nõ est iniustitia in eo. Quomodo enim potest in eo esse iniustitia, cum sit deus? gentium autem dij, & mentiuntur, & iniuste agunt, quoniam multis iniuriam inferunt, & omnia peruersè faciunt.

*Iustus & sanctus dominus.* Iustus in iudicādo, sanctus verò in omni actione, hoc est, mundus atque innocens.

*Peccauerunt ne ei filii vituperabiles?* Per interrogationem hic sermo efferendus est, & cū reprehensione. num, inquit, vituperabiles filij deo peccauerunt? Iudæos autem intelligit, qui dei filij appellati sunt, iuxta illud: filius meus primogenitus Israel. peccauerunt autem deo Iudæi, variis modis, quemadmodum in psalmo LXX. propheta latius docet.

*Generatio obliqua & peruersa, hac domino retribuistis?* Huic dicto, euangelicum illud simile est: *ô generatio obliqua & peruersa. tu ne, inquit, pro tantis beneficiis à deo acceptis, ingratitude hanc, & mandatorum contemptum domino retribuistis?* in eodem etiam psalmo propheta generationem obliquam & exasperantem eos appellauit.

*Hic populus stultus, & nō sapiens.* Qui nec à variis potuit flagellis castigari, neque à lege erudiri. possunt etiam hæc verba ad Christum pertinere, in quem Iudæi peccauerunt, occidendo eum, qui tot ac tantis illos affecerat beneficiis. nam & docuerat eos, & ægritudines sanauerat, & dæmonia eiecerat. retribuere ei igitur pro tantis donis innumerabiles afflictiones, & tandem cruci illum affixerunt.

*Nōne hic est pater tuus?* Vel iuxta illud: filius meus primogenitus Israel, vel tãquam creator. per interrogationem verò hoc etiam legendum est.

*Possedit te, & fecit te, & plasmavit te?* Nōne, inquit, hic deus possedit te liberatum ab Aegyptiis? constituens nimirum te sibi populum peculiarem. & quod maius est: nōne ipse fecit, & plasmavit te? iuxta illud: manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.

*Mementote dierū seculi.* Dierum scilicet antiquorum.

*Intelligite sanè annos generationis generationum.* Cogitate, inquit, annos generationis generationum, hoc est, generationis antiquæ, quãdo scilicet genus Habraam clarum ac celebre esset apud omnes.

*Interroga patrem tuū, & annuntiabit tibi seniores tuos, & dicent tibi.* Antiqui tã parentes quàm seniores diuina sententia veluti murmuratores atq; exacerbātes deum, olim præmortui erant. quoniam igitur isti illorum erant filij, & nuper edocti, hortatur eos, vt interrogent, & melius addiscāt

ab iis, qui adhuc erant superstites. superstes autem erat adhuc ipse Moyses & Iesus filius Naue, & Chaleb filius Sephonę. per patrem igitur verisimile est, vt propheta seipsum intelligat, tanquam populi ducem, & legislatorem: per seniores verò, duos illos duces quos connumerauimus, Iesum scilicet & Chaleb tanquam antiquiores inter cæteros.

*Quando diuidebat altissimus gentes, quomodo dispersit filios Adam, statuit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei, & factus est pars domini populus eius Iacob.* Et dicent tibi, inquit, seniores illi, quòd dispersit deus filios Adam, quando altissimus diuidebat gentes. & constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei: eorum. scilicet angelorum qui constituti sunt, atque ordinati, vt gentibus præessent, hoc est, quod tot terminos gentium effecit, quotus erat numerus huiusmodi angelorum. quædam verò exemplaria habent: iuxta numerum angelorum dei, hoc est quòd iuxta terminorum numerum statuit rursus angelum dei. quando igitur diuidebat deus gentes, & dispergebat filios Adam, super faciem omnis terræ, & statuebat terminos gentium, & quæ sequuntur, tunc populus eius, qui ex patriarcha descendit Iacob, quique electus fuit tempore Abraham, tanquam religiosissimi patris religiosissimum semen, tunc, dico, hic populus factus est pars domini. hoc est enim totius sermonis caput, quod illos potissimum docere voluit. vel angelorum exercitus deus per loca & regiones disposuit, vt malignas dæmonum potentias coercerent. nam nisi hoc factum esset, præ inuidia fortassis malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset.

*Funiculus hæreditatis suæ Israel.* Eandem repetit sententiam, quod Israeliticus populus factus est pars hæreditatis. funiculum verò ideo dicit, quia hæreditaria prædia fune inter hæredes dimetiri solent.

*Satisfecit ei in deserto.* Satisfactionem ei præbuit atque extra omnem indigentiam illum esse constituit.

*In siti æstus, in inaquoso.* Hoc est, in siti, quæ ab æstu provenire solet, atque in inaquosa terra.

*Circumdedit eum.* Hoc est, custodia sua eum muniuit.

*Et erudiuit eum.* Per legem scilicet datam.

*Et custodiuit eum, quasi pupillam oculi.* Eum inquam inter

multas & bellicosissimas gentes pertranseuntem . de custodia autem pupillæ oculi dictum est in psalmo xvi.

*Sicut aquila protegit nidum suum, & super pullis suis uolauit.* Non secus, inquit, seruauit eos dominus, atque aquila fœtus suos seruat in nido adhuc existentes, & quos semper circumuolat.

*Expandens alas suas suscepit eos.* Diuisis nimirum ac distentis protectionis suæ alis, de<sup>o</sup> instar aquilæ eos suscepit. persistit enim propheta in metaphora, summam hoc pacto dei in nos curam, ac sollicitudinem demonstrans.

*Et suscepit eos in humeris suis.* Quemadmodum scilicet aquila pullos in humeris suis suscipit. per humeros autem dei, hoc in loco, patientiam, & longanimitatem ac sustentiam, ut ita dicam, eius intelligimus, & conseruandi potentiam, ferentem eos ac dirigentem.

*Dominus solus dux erat eis, & non erat cum eis deus alienus.* Hoc est alius deus, quales sunt falsi gentium dii.

*Traduxit eos in fortitudinem terræ.* Quæ sequuntur futurorum prophetiam continent: quæ propheta tamen narrat, ut iam facta, per fortitudinem autem terræ, promissionis terræ intelligit, tanquam validam, ac fructiferam.

*Nutriuit eos fructibus agrorum.* Hoc per se clarum est.

*Expressit mel de petra.* Per petram saxosa atque aspera loca intellige: quæ & ipsa, mel, ac fructus protulerunt suauissimos. per mel etenim voluptatem intelligere debemus, vel aquas illas, quæ fluxerunt de petra. ob summam etenim earum suauitatem ac dulcedinem, melli similes videbantur.

*Et oleum de saxo durissimo.* Petræ enim oliuas produxerunt, ex quibus abundantissimè oleum subministrabatur.

*Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agnorum & arietum filiorum taurorum, & hircorum, cum adipe renum frumenti.* Hæc scilicet omnia comedebant. per adipem verò, pinguedinè denotauit. per arietes autem hoc in loco mares agnos intellexit. illorum enim fœminas ad ferendos fructus conseruabant. per taurorum etiam & Hircorum filios, vitulos, atque hœdos significauit: & per frumenti renes, summam illius pinguedinem. possumus etiam addubitare quomodo iubente lege in Leuitico, non comedendum esse adipem, sed offerendum esse deo in odorem suauitatis, dicat

nunc propheta, eos adipe implendos esse. Manifestum est igitur de bona Apostolorum habitudine eum loqui, quorū doctrina fideles pasti atque enutriti sunt. Apostoli etenim & agni erant, propter infantiam nimirum & simplicitatem, quam in Christo habebant: & Arietes atque Hirci, meritò dici poterant, quia armentorum & gregum erant duces. Taurorum præterea filiis comparantur, veluti qui Boum instar deo collum subdebant. Bos quidem erat & Moyses, triturans atque arans Israelitarum animas, Quinimmo etiā & oues, ob mansuetudinem. Boues simili modo erant Apostoli, quemadmodum ait Paulus. Nunquid deo, inquit, boues curæ sunt? propter nos prorsus hæc scripta sunt. Etiam Apostoli oues. Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oues in medio luporum. Ab his igitur omnibus animalibus Israelitæ lac expresserunt. Butyrum enim, inquit, & lac ouium comedebant, scilicet & bibebant.

*Et sanguinem uicæ biberunt uinum.* Vinum etenim uicæ sanguis appellatur, ob colorem nimirum sanguini similem.

*Et comedit Iacob, & impletus est, & dilectus recalcitrauit.* In felicitate enim ob huiuscemodi bona populus constitutus, exiit, atque à fide, & dilectione dei resiliuit.

*Impinguatus, incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit deum, qui fecit eum, & recessit à deo saluatore suo.* Eadem manifestius repetit contestans, prudentes ac securos eos reddere cupiens, ut par erat.

*Irritauerunt me, in alienis, in abominationibus suis exacerbauerunt me.* Per alienos, dæmones intelligit, qui ob propriam prauitatem à deo erant alienati. Quos etiam abominatio-nes vocat. Est autem sermo ex dei persona, irritauerunt, inquit, me in idolis, ea sibi constituentes in deos, atque illis sacrificantes

*Sacrificauerunt demoniis, & non deo: diis, quos non nouerunt.* Hoc est, ignotis diis, & non deo verò, quem cognoscebant.

*Noui, & recentes uenerunt.* Huiuscemodi eorum dii de nouo uenerunt, hoc est, nuper dii apparuerunt.

*Quos non nouerunt patres eorum.* Hæc est ratio, quare nouos ac recentes eos uenisse dicat.

*Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es dei nutrientis te:*

Qui generauit, hoc est, qui creauit te. Pater etenim omniū nostrorum deus est, ratione scilicet: creationis.

Et uidit dominus, & zelatus est. Iustè iratus est: zelus etenim propriè iusta ira est in re aliqua, quæ impiè commissa sit.

Et concitatus est deus propter iram filiorum eorum, & filiarum. Zelum & concitationem in deo intelligere debemus esse absque vlla passione, vt par est. Concitatus est autem propter iram, qua iratus est in eorum filios, qui sacrificauerunt sculptilibus Chanaam, quemadmodum declarauimus in psalmo c v.

Et dixit, auertam faciem meam ab eis. Protectionem scilicet & custodiam meam, quæ illos tuetur.

Et ostendam quid erit eis in nouissimis. Et significabo eis ea, quæ in futurum illis euentura sunt, vt ante futura eis supplicia, dolorum sint participes.

Quia generatio peruersa est, filij quibus non est fides in eis. Hoc ipse etiam saluator ad Iudæos dicebat, generationem eos incredulam & peruersam appellans.

Ipsi prouocauerunt me in non deo. Irritauerunt me, & zelo admodum commoueri me fecerunt propter eum, qui deus non est, quem tamen ipsi fecerunt deum.

Irritauerunt me in idolis suis. Ob idola scilicet quæ ipsi honorabant, eandem autem manifestius repetit sententiam.

Et ego prouocabo eos in non gente. Quod latinè interpretres hic & paulo superius prouocare dixit, septuaginta interpretes expresserunt verbo παρακλῶς, quod verbum vltra significationem illam quam diximus, propriè magis etiam significat ad zelum commouere. Commouebo igitur, inquit, eos ad zelum propter non gentem, hoc est, ad inuidiā eos concitabo, atque inuidere illos faciam: fidelibus scilicet Christianis, quos non gentem appellauit: eo quod fidelis populus per sese gens aliqua particularis non sit, sed ex omnibus gentibus congregata.

In gente insipienti irritabo eos. Per gentem insipientem, eosdem fideles intelligit, ob veterem nimirum amentiam atque errorem, in quo ante fidem versabantur. Propter fideles igitur, eos, inquit, irritabo. Neque enim Iudæis adeo molestum est se & promissa terra priuatos esse, & dispersos inter gentes, quantum eos stimulat Christia-

norum splendor, fœlicitas, & gloria.

Quia ignis incensus est ex excandescencia mea. Hoc, & quæ sequitur, ad timorem atque ad diuinam indignationem indicandam dicta sunt.

Accendetur usque ad infernum inferius. Ignis nimirum omnia comburens, quando deus fuerit indignatus.

Comedet terram & germina eius, comburet fundamenta montium. Tanta scilicet erit illius ignis efficacia. Cum autem de diuinæ excandescenciæ viribus docuerit, sermonem suum deinceps ad Iudæos conuertit, qui eum irritauerunt.

Congregabo in eos mala. Afflictiones nimirum & supplicia.

Et sagittas meas consummabo aduersus eos. Quæ superius mala appellauit, nunc sagittas dicit, vtpotè quæ feriunt, & occidunt. Complebo, inquit, omnes sagittas meas, nullam illarum relinquam, quam in eos non mittam.

Liquefacti fame, & esu auium. Erunt scilicet liquefacti tam à fame, quàm ab esu auium: eo quod bello vrgerentur, obsidione, fameque, & esu quarundam auium: quas cum ob ciborum indigentiam comederent, magis tabescebant, ob nocuum nimirum quod ab illarum auium carnibus perueniebat: vel quia ipsos iam penè fame consumptos, immisissæ à dei ira volucres deuorabant: atque hoc pacto partim fame tabescebant, partim ab ipsis auibus perdebantur.

Et opisthotonos immedicabilis. Erit scilicet in eis. Est autem ὀπισθότονος Opisthotonos ægritudo quædam, quæ posteriores corporis partes vi quadam extendit, atque amarè excruciat.

Dentes ferarum mittam in eos, cum indignatione trahentium super terram. Ferarum trahentium super terram, pro quæ trahuntur seu deferuntur. Verisimile enim est dracones contra illos irruisse. Vel per ferarū dentes, sæuitiam atque crudelitatem hostium intelligit: à quibus tanta perpetiebantur mala.

Foris filiis orabit eos gladius, atque in penetralibus pauor. Nam & intus insidiæ illis parabantur, domesticosque non minus quàm hostes timebant. Omnia verò hæc euenerunt Iudæis, modo hæc, modo illa, cū sæpius obsessi fuerint: præcipè tamen hæc verificata sunt post domini mortem.

Adulescens cum uirgine. Subintellige occidetur. Imperfe-

Etus enim persape esse solet comminatorius sermo.

*Lactans cum confecto sene.* Confecto, hoc est, perfecto atque ætate confecto. Et dum extremas hominis ætates cōmémorauit, eas etiam quæ in medio sunt subnotauit.

*Dixi dispergam eos.* In seruitutem scilicet inter gentes.

*Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum, si non ob inimicorum iram, ne diutius permaneant.* Dixi me illorum memoriã extincturũ, ne diutius in hac gloria permaneant, ne amplius celebre sit eorum nomẽ: atque hoc iam effecissem, si iamdiu non detinerer ob meam iram erga impios eorum inimicos.

*Et ne simul irruerent aduersarij.* Et ne aduersarij calamitatibus eos esse debilitatos cernentes, vñ aduersus illos impetũ facerent, & viribus propriis superasse sese eos existimarent.

*Ne dicerẽt, manus nostra hæc excelsa, & nõ dominus fecit hæc.* Hæc scilicet quod contriti & superati fuerint.

*Quoniam gens est, quæ perdidit consiliũ, & non est in eis scientia.* Gens inconsulta, atque imprudens, quæ nec ea consulit, quæ salutaria sunt, nec intelligit. In quibusdã enim deo placet, in quibusdã verò eum exacerbauit.

*Non sapuerunt intelligere, omnia hæc suscipiant in futuro tempore.* Non sapuerunt nec prudentes fuerunt vt causam intelligerent, cur à deo hæctenus dispersi non fuerint, & cur eorum memoria extincta non sit: nec prudentes fuerunt, vt diuino cultui incumberẽt. Quod reliquum est igitur, prædictas pœnas in futuro tempore suscipiẽt: quemadmodum postea verè accidit, quando mortuo domino, Iudæi rabidi ac furentes in Christi apostolos, Romanis à deo in exterminationem sunt traditi.

*Quomodo persequetur unus mille? & duo commouebunt decem millia: nisi deus uendidisset eos, & dominus tradidisset eos.* Admirabundus propheta quærit quomodo vnus Romanus miles tũc mille Iudæos persecuturus sit, & quomodo duo Romani plura Iudæorum millia commouebunt, cum hoc præter omniũ opinionem & sensum esse videatur, nisi deus eos apertè in perditionem tradiderit. Vel, quod ait, vendidisset, seruitutem indicat, quam sustinuerunt, tradidisset verò, perditionem atque interitum. Multi etenim eorum in seruitutem redacti sunt, reliqui verò occisi.

*Non enim sunt dij eorum, sicut deus noster.* Dij inimicorum scilicet, hoc est, gentium, quæ in circuitu Iudæorum sunt, tales non erant, vt tanta ac talia cultoribus suis præstare possent beneficia.

*Inimici autem nostri insipientes.* Hoc est, non intelligentes. Neque enim ea ratione nos superant, quòd viribus simus inferiores. Alia etenim est nostræ captiuitatis ratio: illa nimirũ, quòd sic traditi ei sumus à deo, qui omni sua ope nos spoliavit, qua antea protegere nos solebat.

*Ex uinea enim Sodomorum uinea eorum, & pampinus eorum ex Gomorra.* Quemadmodum ij qui patriarchæ Abraham vestigia ac mores imitantur, illius etiam filij dici solent, hoc est, filij Abrahæ, ita etiam ij, qui Sodomitarum ac Gomorrorum scelera amplectuntur, ab illis genus trahere dicendi sunt propter vitiorum similitudinem. Per vineam igitur radicem eorum intelligit, non eam, quæ est secundum carnem, sed vitiorum radicem. Per pampinos etiam, noua scelerum germina, veluti productiones quasdam vitiorum appellauit.

*Et uua eorum uua fellis, racemus amaritudinis eorum.* Cũ vineam & pampinum dixerit, consequenter & vuæ meminit, & racemi, persistens in metaphora. Per vuam verò, illorum fructus, hoc est, opera atque actiones intelligit, quæ fellis in morem amara esse dicit: quia instar fellis animarum agricolam ob suam malignitatem amaritudine quodammodo conficiunt. Racemus etiam eorum, racemus est amaritudinis: vel racemus amaritudinis est racemus eorum. Idem est autem hoc in loco vuæ & racemus.

*Furor draconum uinum eorum, & furor aspidũ immedicabilis.* Quemadmodum eorũ actiones vuam appellauit, sic & eorũ doctrinam, quæ ab huiusmodi actionibus prouenit, vinum appellat: nec simpliciter vinum, sed vinum furorem, seu excandescentiam draconum, atque aspidum, propter efficaciam nimirum ad vitia, atque ad perditionem: vnde immedicabilem etiam eam esse dixit, hoc est, immutabilem.

*Nõne ecce hæc omnia congregata sunt apud me, & signata sunt in thesauris meis?* Sed quænam hæc sunt, quæ apud se congregata esse dicit? pœnæ nimirum & supplicia. Est autem sermo ex dei persona dicentis: Nõne ecce hæc omnia

parata sunt apud me? & conseruantur in thesauris meis? vt opportuno tempore ea in Iudæos immittam? Per dei autem thesauros, illius constantiam aut patientiam intelligere possumus.

*In die ultionis retribuã.* Sed quænam fit ultionis dies, audi.

*In tempore quando lapsus fuerit pes eorum.* Cum in grauissima lapsi fuerint peccata, in necem scilicet domini. Tunc etenim immitti cœperunt supplicia aduersus eos, & quando in itinere quo ad deum ferebatur, supremo omnium errore errauerunt.

*Quoniam prope est dies perditionis eorum.* Tunc scilicet, quando eorum pes lapsus fuerit. Illum autem diem intelligit, quando ciuitas Hierusalem capta ac prorsus euerfa est.

*Et adsunt parata uobis.* Mala nimirum quæ vos comprehensura sunt.

*Quoniam iudicabit dominus populũ suum, & in seruis suis consolabitur.* Iudicabit quidem, & condemnabit populum suũ Iudaicum, tãquam legis transgressorem, & deo inimicũ: in seruis autem suis, qui in Christũ crediderint, consolabitur & placabitur. vel quia Græca dictio, παρακαλῶ, non tantũ consolari significat, sed aduocare, dic quod in seruis suis aduocabitur, hoc est, aduocatus ab illis flectetur, & exaudiet eos.

*Vidit enim eos dissolutos, & deficientes in inductione, & remissos.* Eos scilicet Iudæos. Inductionem autem propheta, ultionis tẽpus appellat: iuxta quod alius propheta ait: quid facies in die inductionis. Vidit igitur eos malè ac miserè afflictos, verũm nunc de alio loquitur tẽpore, quãdo scilicet Iudæi idola adorarunt, & traditi sunt in captiuitatem.

*Et dixit dominus ubi sunt dei eorum, in quibus consistunt in eis?* Quod ait in quibus in eis, idioma est Hebraicum, vt sæpe diximus.

*Quorum adipem sacrificiorum eorum comeditis, & bibitis uinum libaminum eorum.* Quorum sacrificiorum, inquit, adipem comeditis, eis nimirum sacrificantes.

*Exurgant & auxilientur uobis, & fiant protectores uestri.* Ironicus est sermo: si possunt, inquit, exurgant.

*Videte uidete, quia ego sum.* Ab iis, inquit, quæ passi estis, & patimini, scitote & certi efficiamini quia ego sum, quodq; illi nõ sunt. Ego etenim eo nõie appellor qui sum: seu quod est.

*Et non est deus præter me.* Me, inquam, vnum in Trinitate, ac trinum in vnitate.

*Ego occidam, & uiuere faciam.* Facillimè etenim hoc atque illud possum perficere.

*Percutiam, & ego sanabo.* Affligam eos suppliciis, & rursum misericordia tactus, curabo eos qui conuersi fuerint ad me.

*Et non est qui eripiat de manibus meis.* Eos scilicet qui morbo immedicabiles fuerint, & aduersus quos ego sententiam tulero.

*Quoniam extollam in cælum manum meam, & iurabo dextera mea.* Eorum scilicet hominum ritu, qui tunc iurabant. extendebant enim manum in cælum. Per deum illum iurantes qui in cælo est. vel iurabo per dexteram meam.

*Et dicam, uiuam ego in seculum.* Nam ex quo antiqui olim iurantes dicere solebant, uiuit dominus, atq; hoc maximum erat eis iuramentum, ita & ipse deus nihil aliud habens seipso maius, per quod iuraret, per semetipsum iurat, dicens: uiuo ego in seculum. Deinde apponit quid iurauerit.

*Quoniam acuam tanquam fulgur gladium meum.* Ex hoc loco propheta rursum de extremis loquitur malis, quæ Iudæi à Romanis passi sunt. Acuam, inquit, gladium meum, & lucebit vt fulgur, atq; ex solo aspectu timorem incutiet. Gladium autẽ suum, & sagittas suas deus Romanorum gladios vocat, eo quod sua sententia in Iudæos immitterentur.

*Et arripiet iudicium manus mea.* Per iudicium, ultionem intelligit, per manum autem dei, potentiam illam quam deus habet in puniendo.

*Et retribuã ultionem inimicis.* Hoc est, supplicia ac pœnas. Inimici autẽ Christi, occisores Christi sunt: vel inimici dei patris, quoniam illius filiũ occiderunt. Potest enim hic versiculus tam ex patris, quàm ex filij persona proferri.

*Et iis qui oderunt me, retribuam.* Eandem repetit sententiam, dei hostes magis ac magis perterrens.

*Inebriabo sagittas meas d sanguine, & gladius meus comedet carnes.* Romanorũ sagittas & gladios deus suos facit, vt diximus. quod verò ait, inebriabo & comedet, metaphoricè dixit. trãllatum est enim hoc ab animantibus ad inanimata.

*A sanguine uulneratorum, & captiuitate.* Cum inebriaturum

παραφυσῶς.

se dixerit sagittas à sanguine, dicit etiã de quo sanguine lo-  
quatur, de vulneratorum nimirũ, & de captiuorũ sanguine.

*A capite principum gentium.* Simili modo cùm gladium suũ dixerit, carnes manducaturum esse, addit de quibũsnam car-  
nibus intelligat, dicens: quòd à capite principum & gen-  
tium: quo sermone comminationem suam magis timendam  
reddidit. Significat autem totum à parte. Per principes  
verò ipsos pontifices, scribãque, & populi seniores intelli-  
git. Per gentes verò Iudæorum multitudinem, quæ in va-  
riis Palæstinæ prouinciæ præfecturis constituta erat: quas  
ideo gentes appellat, quia gentium instar viuerent, & legem  
transgredierentur.

*Lætamini cæli simul cum eo.* Per cælos puto prophetam cæ-  
lestes appellare potentias, vel etiam ipsos cælos. Lætamini  
autem ob immensum gaudium, quod Christus incarnatio-  
ne sua omnibus largitus est, tam iis qui in alto erant, quàm  
iis qui inferius: & lætamini simul cum eo, Christo nimirum,  
qui prædicta omnia comminatus est.

*Et adorent eum omnes angeli dei.* Gratias ei agãt, glorificent  
eum. Nam si iuxta saluatoris vocem, gaudium magnum fit  
in cælo, super vno peccatore pœnitentiam agente, quantò  
magis exultandum est in tanto ac tali humani generis bene-  
ficio: fugato scilicet errore, introducta veritate, homini-  
bũsq; in cælum admissis, & conuersantibus cum angelis.

*Lætamini gentes cum populo suo.* Per populum quidem eos  
intelligit, qui ex Iudæis crediderunt, per gentes verò, eos  
qui ex variis gentium populis accesserunt ad fidem. Lætã-  
mini, inquit, vos qui in vnam caulam pulchri pastoris con-  
gregati estis, atque vno spiritu cum patre conciliati.

*Et inualescãt ei omnes filij dei.* Et fortes fiãt ab eo aduersus  
dæmonum certamina illi omnes, qui per sacri baptismatis  
regenerationem à deo in filios fuerint adoptati. Quædã ve-  
rò exemplaria habet: & fortificet eum, ipsum scilicet popu-  
lum dei. Per filios autem dei, sanctos intelligimus aposto-  
los, atq; eorũ successores, tanquã qui deo proximiores sint,  
ac magis familiares, & propter conuersationem, & propter  
dignitatem. & fortificet eum, hoc est, coadiuent & fortio-  
rem reddant, quasi maximo indigentem auxilio.

*Quoniam sanguinem filiorum suorum ulciscetur,* Rursus Iu-

dæorum pœnas prædicat, quòd scilicet filiorum suorum,  
prophetarum nimirum, atque apostolorum sanguinem, qui  
ab illis effusus est, ulciscetur per Romanos.

*Et vindicabit.* Et verè, inquit, eorum mortem ulciscetur.

*Et retribuet uindictam inimicis, & iis qui oderũt eum, retribuet.*  
Hoc etiam superius dixit ex dei persona. Immoratur autem  
huic prophetiæ, & cõminationi, cupiens hoc pacto eos præ-  
maiori timore ad se conuertere.

*Et expurgabit dominus terram populi sui.* Exterminatis scili-  
cet omnibus prauis hominibus, & ablato illinc omni vitio  
per Romanos, & desolata prorsus terra illius populi, qui o-  
lim dei populus dicebatur. vel aliter: expurgabit Palæstinã  
prouinciam, quæ est terra noui populi sui, à Iudæorum in-  
quinationibus & spurcitiis mundam eam reddens.

*Canticum Annæ matris Samucl.*

*Habetur hoc canticum in primo Regum libro, quo beata Anna  
non solum deum laudat, ob accepta beneficia, quòd scilicet uentris  
fructum acceperit, atque à sterilitatis infamia fuerit liberata, sed  
uarias etiam res prædicat: ueluti quæ & prophetam pepererat, &  
prophetica gratiæ particeps effecta fuerat.*

CANTICVM 3.



*B*irmatum est cor meum in domino. Cor meum,  
quod ob sterilitatis dolores laxatũ & molle  
effectum fuerat, nũc cõfirmatum est, cõsoli-  
datũque, & corroboratum à domino.

*Exaltatum est cor meum in deo meo.* Exalta-  
ta est gloria mea propter deum meum. Nã  
post filij partum gloriam adeptã sum.

*Dilatatum est os meum super inimicos meos.* Apertum est os  
meum, & maiori cum libertate atque imperterritè admo-  
dum locuta sum. Per inimicos autem eius, intelligendi sunt  
Phenenna altera vxor Helchanæ viri eius, atque illius co-  
gnati: qui eousque de Annæ sterilitate exultauerant, & mul-  
tis idcirco eam opprobriis affecerant.

*Lætata sum in salutari tuo.* Quod scilicet in me factum est.  
Salutem enim mihi præstitit hæc proles, cùm antea præ im-  
mensò atque immoderato dolore periclitarer.



*Quia non est sanctus sicut dominus.* Purus scilicet ac mundus, qui nullam alicui occasione in mali præstat, sed omnia cum ratione administrat.

*Et non est iustus sicut deus noster.* Neque enim sustinuit me amplius in miseria versari, & malè audire.

*Et nõ est sanctus præter te.* Qui videlicet verè ac ppriè sanctus sit. tu etenim natura ipsa sanctus es, & sanctitatis fons.

*Nolite gloriari, & nolite loqui sublimia ad excellentiam.* Sermo est ad Phenennam atque ad illius cognatos, & per eos ad omnes alios, qui in foelicitate aliqua constituti gloriantur. Nolite loqui, inquit, sublimia, propter excellentiã atq; præstantiam vestram.

*Neque exeat magniloquentia de ore uestro.* Hoc per se clarum est.

*Quoniam deus scientiarum dominus.* Quoniam dominus, inquit, deus est scientiarum: qui non apparentia tantum atque aperta cognoscit, sed ipsa etiam occulta. vnde temeritatem & iactantiam vestram, & meam quoque humilitatem perspicens, iustè inter nos iudicabit.

*Et deus præparans studia sua.* Sibi ipsi dispensationes præparat. vel præparat consilia sua. quænam autè hæc sint, audi.

*Arcum potentium debilitauit, & debiles accincti sunt robore.* Per arcum vires seu arma intelligit. In vniuersum autem orationem suam profert. quã plurimis enim cõueniunt hæc verba. deinde magis particularem addit sermonem, dicens.

*Repleti prius panib<sup>9</sup> diminuti sunt.* Hoc est, effecti pauperes. *Et esurientes dimiserunt terram.* Terram dimiserunt, in qua ob mercedem ærumnosè fatigabantur. Vel dimiserunt colere terram, atque esse amplius agricolæ, effecti nimirum terræ atque agriculturalum domini, & diuites demum ex pauperibus.

*Quoniam sterilis peperit septem, & quæ multa erat in filiis infirmata est.* Hic sermo etiam priuatū ac particulare respicit casum. Per sterilem enim, seipsam intelligit, quæ dei ope septem filios, hoc est, multos peperit. Solent enim Hebræi septenario numero vti, quoties multitudinem volunt exprimere. quemadmodum in psalmis præmonstrauimus. quod si historiam dicas vnus tantum filij meminisse, illud responderi potest, quod Samuelem dignū pro multis esse intelligat.

Fuit

Fuit etiam Phenenna multa in filiis, vtpote quæ multos peperit, & infirmata est, eo quod à priori decidit superbia, & quia Anna à viro suo deinceps magis amata est. Iuxta anagogen, per sterilem intelligere possumus ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ olim infructuosa fuit, & postmodum recepto fidei ac religionis semine multos peperit filios. Cõtra autem Iudæorū synagoga olim multa fuit in filiis. multos enim olim peperit prophetas, multosque sanctos & iustos viros, verum postmodum infirmata est: quia gloriam eius & famam ecclesia ex gentibus collecta superauit.

*Dominus mortificat & uiuificat.* Omnia nimirum potest.

*Deducit ad infernum, & reducit.* Reduxit enim illinc non tantum Lazari aut filij viduæ & filiæ Archisynagogi animas, sed omnes etiam alias, quando nimirum illuc post passionem suam descendit.

*Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat, & exaltat.* Hæc autem frequentissimè fieri videmus.

*Eluat à terra pauperem, & de stercore erigit inopem.* Eleuat à terrenis atque ab humanis cogitationibus eum qui in vitiis pauper est, aut vitiorum diuitias abiicit: atque erigit ab affectuum & passionum fœtore pauperem, nõ illum dico qui fortunæ bonis pauper sit, sed eum qui pauper sit spiritu: vel eum qui prauitatis ac malitiæ, & scelerum omnium sit pauper. quod verò ait: de terra, magis ex sequentibus verbis declaratur, cum ait: de stercore.

*Vt sedere eum faciat cum potentibus populi.* Hoc est cum populi principibus.

*Et thronum gloriæ hæreditet.* Hoc est, vt principis locum adipiscatur & sedem.

*Qui dat preces peccanti.* Hoc est, qui ad finem promissiones perducit quæ cuicumque factæ sunt. Per ipsum etenim deum, omne bonum ad finem perducitur. vel qui dat petitionem petenti, sicuti & ipsi Annæ tribuit quod petebat.

*Et benedixit annis iusti.* Hoc est vitæ iusti.

*Quia non inualescit potens uir in fortitudine sua.* Sed in deo *inixit.* scilicet, atque ideo Christus postmodum dicebat: sine me nihil potestis facere.

*Dominus debilem facit aduersarium suum.* Hostem atque inimicum suum.

D d

*Dominus sanctus.* Per omnia etenim diuinam potentiam iustitiam que & benignitatem laudat.

*Nō gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur potēs in potentia sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, si intelligit & cognoscit dominum, & si facit iudicium & iustitiā in medio terræ.* In hoc, inquit, gaudeat & lætetur in intelligēdo atque in cognoscendo dominum. quōd scilicet deus est, quōd dominus est, q̄ creator, quōd sapiens, quōd omnipotens, & alia huiusmodi: atque in hoc etiam lætetur, quōd facit iudicium & iustitiam in terra.

*Dominus ascendit in cælos.* Prophetia est de Christi assumptione.

*Et intonuit.* Simili modo hic prophetia cōtinetur de sancti spiritus descensu. facta est enim, inquit, vox de cælo repente, futura autē prædicit prophetiæ lege, veluti iā facta.

*Ipse iudicabit extrema terræ cum sit iustus.* Hoc quoque ad vniuersalis iudicij prophetiā pertinet. Per extrema autem terræ vniuersum terrarum orbem significauit: vel homines ipsos qui ex terra sunt.

*Et dabit fortitudinem regibus nostris.* Regi nimirum Dauid, atque eius successorib⁹. atque hæc verba etiā prophetia nō carent. tunc temporis enim Iudæorum populus regibus nondum, sed iudicibus regebatur.

*Et exaltabit cornu Christi sui.* Hoc quoq; de Christo prædictum est, cuius potentiam & gloriam deus super cælum exaltauit. super cælos enim, inquit, gloria eius.

### Canticum Abacum propheta.

*Habetur hoc canticum in libro prophetiarum ipsius Abacum, in eoque domini nostri incarnatio præsignatur.*

#### CANTICVM 4.



*Domine audiui auditum tuum, & timui.* Intellectu meo, inquit, audiui auditum tuum, hoc est, auditum de te quod scilicet incarnandus es, & præ summo stupore timui, admirans quo pacto is qui cælo non capitur, complectendus sit à virgine, & quomodo

intolerabilis ignis fœno debeat commisceri.

*Domine consideravi opera tua, & stupefactus sum.* Admiranda nimirum opera vitæ atque conuersationis tuæ in carne, & salutare passiones tuas.

*In medio duorum animalium cognosceris.* Per animalia, duo Cherubin intelligit, quæ ex vtraque parte propitiatorij posita erant, in quorum medio deus olim à sanctis viris cognitus est, cum ad eos loqueretur. Ait igitur quōd dominus ille, qui incarnandus est, cognoscetur interim in medio duorum Cherubin. Tu, inquit, in medio eorū cognosceris, atque illic tanquā patri tuo equalis, opportuna populo dabis responsa. vel cognosceris ab iis q̄ huiusmodi cognitione digni sunt. & est futurum tempus pro præterito. Quidā verò dictionem græcam ζῶον, non accentu paroxytono, quæ animalium significat, sed circumflexo legentes ζῶον, videlicet quæ vitarum significat, per duas vitas, duas viuendi conuersationes, seu modos intelligunt: alteram nimirum iuxta antiquam legem: alteram verò iuxta euangelium, in quarū medio Christus cognitus est. Quippe qui ab Apostolis, atq; à discipulis suis, eo tempore cognitus est, & tūc incarnatus, quando antiqua lex finem, & noua initium sumpsit.

*Dum appropinquant anni cognosceris.* Annos incarnationis dicit. tunc enim, inquit, in carne cognosceris, quando conuersationis tuæ tempus aduenerit.

*Dum adfuerit tempus demonstraberis.* Eandem sententiam, sed manifestius repetit.

*Dum perturbata fuerit anima mea in ira, misericordie memoreris.* Quando anima mea timore affecta fuerit, te nimirum iratum sentiēs, tūc misereberis mei. Qui verò iratum deum timet, peccatorū suorum continuo poenitentiam agit. Poenitentium autem hominū semper miseretur deus. Hoc igitur sermone docemur, quōd deus peccatoribus faciliē conciliatur.

*Deus de Thæman ueniet.* Thæmā Notus interpretatur, vel Auster. Deus, inquit, ab Austro ueniet, hoc est, egredietur ex Bethleem. Illic enim natus est secundū carnem. Sita autē est Bethleem ad Hierusalem in australi plaga.

*Et sanctus de monte umbroso denso.* Eundem etiam sanctum appellat. Ita enim antiqui per sæpe appellare deum solebāt.

veluti qui & natura sanctus sit, & qui sui participatione alios sanctificat. Mons verò umbrosus & densus est beata virgo, mons quidem, tanquam omni creatura sublimior, umbrosa etiam quia à diuina virtute obumbrata est. Virtus enim, inquit, altissimi obumbrabit tibi. densus etiam esse dicitur hic virginalis mons propter impenetrabile virginitatis mysterium.

*Operuit caelos uirtus eius, & sapientia eius plena est terra.* Hæc verba summam virtutem & summam Christi sapientiam declarant: humanam autem dico sapientiam, hoc est, humanitatis Christi. Virtutem autem eam intelligit, quam in operibus atque in miraculis ostendit: sapientiã verò quã in sermonibus atque in doctrina. Altera etenim cælestium potentiarum virtutem opperens, magnitudine sua eas superauit: altera verò totum mūdum impleuit. Quaedã etiam exemplaria pro sapientiã habent laudationis. Virtutẽ enim sequitur laudatio. vel secūndum beatum Isidorum, sermo de diuina substantia maior est quacunque angelica multitudine. Gloria enim, inquit, domini opperit sermonem, hoc est, omni sermone est maior. & non dixit naturã, à qua est gloria: sed gloriam quæ est ex substantia.

*Et lumen eius ut lux erit.* Per lumen, euangelium intelligit, quod iis illucet, qui in erroris nocte atque in peccatorũ sunt tenebris, quodque viam ad veritatem atque ad salutẽ ostendit. Hoc igitur lumen erit, vt lux, mundum nimirũ atque immaculatum.

*Cornua in manibus eius.* Per cornua quidem, regna intelliguntur, propter honoris sublimitatẽ, & propter robur ac fortitudinem in pugnando atque in defendẽdo: per manus verò diuina intelligitur potẽtia, seu dei dominiũ. omnium enim deus dominatur.

*Et posuit dilectionem fortem potentia sua.* Per euangelium effecit, vt dilectio fidelium indissolubilis atque infrãgibilis esset à potentia sua, hoc est, ab ipso deo. quis enim, inquit, separabit nos à dilectione Christi?

*Ante faciem eius ibit uerbum.* Verbum, seu sermo aliorum prophetarum: vel sermo præcursoris Ioannis. Ecce enim, inquit, ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te.

*Et egredietur ad disciplinam iuxta pedes eius.* Egredietur Christus ad erudiendum atque ad docendum homines, post huiusmodi uerbum, seu sermonem prophetarum qui præcessit. Ipse enim sermonem huiusmodi ac penè illius uestigia subsequetur.

*Stetit & commouebit terram.* Stetit in terra, humanum in morem, genitus nimirum secūndum carnem. Et commota est terra, hoc est, terreni homines, pertranseuntes nimirum ab eorũ tenebris ad lucem ueritatis. vel stetit in cruce, & contremuit terra, contumeliam domini non ferens. Terræ motus enim, inquit, factus est, & petra scissæ sunt.

*Respexit & liquefacta sunt.* Respexit in terram humano more. Est autem hoc dictum consequens præcedentibus. Et humiliatæ sunt dæmonum gentes, atque aduersarij omnes ordines infirmati sunt.

*Confracti sunt montes uolentia.* Principes eorum contriti sunt. Hos etenim propter eleuationem & superbiam, montes appellat. Per uolentiã verò seu vim, insuperabiles Christi vires intellige.

*Liquefacti colles æterni.* Per colles eos intellige qui prædictis quidẽ mōtibus aliquãto inferiores sunt, alij verò superiores: superiores, inquit, & maiores ad uitia. æternos autem ideo dixit, quia innumerabilib⁹ penè annis, hæc tyrannidem exercuerant, ab ipso nimirum Adam, vsque ad Christum.

*Itinera sua æterna pro laboribus uiderunt.* Longa ac diuturna itinera sua dæmones, quæ ad hominum perniciem disponunt, quasi laborem uiderunt, hoc est, laborem tantum ea esse cognouerunt, & nihil aliud: quia Christus eorum tyrannidem statim deleuit, atque artes illorũ euertit. Quidam verò legunt, itinera eius æterna, exponentes quòd pontifices, scribæ, ac seniores Iudæorum rationabilia Christi itinera fideles omnes instruunt, quæ æterna atque incompræhensibilia sunt, æquè ac labores uiderunt, hoc est, labores prorsus esse existimarunt. Propter inuidiam enim ac uitia eorum onerosa eis esse uidebantur.

*Tabernacula Aegyptiorum formidabunt.* Per Aegyptios, dæmones intellige, qui ob superbiam atque eleuationem suã, ex luce, tenebræ effecti, atque appellati sunt Aegyptus etenim interpretatur tenebræ. Eorum autem tabernacula, idola esse

intelliges, in quibus habitabant. Hæc igitur idola Christi aduentum formidabunt. & quia propheta modo præterito tempore vsus est, modo autē futuro vtitur, ne mireris quia prophetæ omnes etiam cum futura prædicunt, promiscuè omnibus vtuntur temporibus.

*Et tentoria terra Madian.* Et quæ idolorum templa sunt in Madianitide regione. Erat autem regio Madian idolis plena, & supra omnes alios Iudæis finitimos populos, colebat simulachra.

*Non in fluminibus irascaris domine, non in fluminibus indignatio tua, aut in mari motus tuus.* Redimens olim deus populum Israel de Aegyptiorum tyrannide, illorum flumina atque aquas omnes in sanguinem commutauit ne biberēt, ipsosq; Aegyptios in mari rubro necauit: in fluminibus nimirū atque in mari indignationem suam ostendēs atque ideo propheta noster ad deum nunc dicit: Domine qui nouum modo redēpturus es Israel, peto à te, ne simili, sed alio quodā modo ad salutem illius vtaris. Non irascaris in fluminibus neque in eis sit indignatio tua. nō sit etiam motus, atque impetus tuus in mari, motus, inquam, atque impetus puniendi hostes: non hoc pacto quæso sit aduentus tuus, nec huiusmodi suppliciis inimicos tuos castigabis. Per primam autē & per vltimam plagam, omnes alias significauit. & aliter: cognata sunt mutuo inter se flumina & mare.

*Quia ascendes super equos tuos.* Iste est redemptionis modus. Per equos autem Apostolos intelligit, tanquam cursu celeres ad virtutem, & habenis diuinę maiestatis obtemperantes, & ascensori suo requiem præstantes. Ascendit autem super eos Christus, per euangelij nimirum prædicationem, quod excurrentes illi per totum orbem tulerunt.

*Et equitatio tua salus.* Hęc, inquit, equitatio tua, per huiusmodi equos salus mundi effecta est.

*Extendens extendes arcum tuum ad sceptrum, dicit dominus.* Verba sunt patris ad filium: filij enim arcus ipsi etiā apostoli dicuntur, per quos errorē & peccatū, ipsumq; demonis regnū sagittauit. Hoc etenim regnū propheta sceptrum demonis appellauit. Per Zachariam etiam alibi dominus ad Iudaicū populum dicit: extendi te, Iuda, mihi in arcum.

*Fluminum terra scindetur.* Per fluminum terram ipsam in-

intelligit Hierusalem, veluti prophetarum patriam, qui fluminum instar rationalibus riuulis eam irrigant. hæc autem terra Hierusalem scindetur, præ siccitate nimirum & siti, quando scilicet nullus amplius erit propheta, atque hoc, quia viuificos Christi riuulos non suscepit.

*Videbunt te, & parturient populi.* Iudæorū nimirū populi, qui Christū videntes, inuidiam parturierūt, & cædem pepererūt. vel populi, qui ex gentibus crediderūt, qui parturierunt religionem & genuerunt virtutem.

*Dispergens aquas itineris.* Subintellige verbū erit. aquæ autem itineris potabilia, atq; dogmatica sunt Christi fluenta, quæ populis tradebat, quocumque accederet. circumibat enim Iesus ciuitates & villas, docens in synagogis earum.

*Dedit abyssum uocem suam.* Per abyssum, credentes intelligit, propter eorum scilicet multitudinem. nam & aquarum multitudo, abyssus dicitur. per uocem verò hic, confessionē fidei in Christum significauit.

*Altitudo phantasię eius.* Alti nimirum sublimes ac præstantiores viri, qui in phantastica, vt ita dicam, atque in imaginaria huius mūdi gloria, nobiliores putantur, ipsi etiam uocem dederunt. tales reges fuere ac principes, quorum multi in Christum crediderunt.

*Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo.* Christus nimirum, qui solis instar summa splendescit mundicia, & credentium animas illuminat, in crucem eleuatus est, vel eleuatus in cælum. Ecclesia quoque, quæ lunæ instar in præsentis vitæ tenebris atq; in erroris nocte lucet, stetit in suo ordine: quia post crucem, & assumptionem domini stabilita est, in ordine suo, vt illis scilicet luceret, atque eos illuminaret, qui sub ea sunt.

*In lucem iacula tua ibunt.* Rursus per iacula, Apostoli intelliguntur, veluti iacentes, ipsūque errorem & demones ferientes. hi igitur ibunt in lucem, hoc est, vt prædicando illuminent. vel in lucem, hoc est, ad prædicationem. est enim prædicatio lux quæ eos illuminat qui peccati caligine sunt obtenebrati.

*In lumen fulguris armorum tuorum.* Arma quidem à Christo Apostolis data sunt, iustitię thorax, & salutis galea, Clypeus fidei, & gladius spiritus, & reliqua, quibus Apostolus

Paulus fideles omnes armari iussit, vt huiuscemodi armorū fulgore inimici fugentur.

*In cōminatione minues terram.* Diminues nomē terræ: Hierusalē scilicet, quæ eo usq; conspicua fuerat & celebris. antea enim comminatus fuerat per prophetas, & deinde ipse etiam cōfirmavit, dicens: nisi credideritis quod ego sum, in peccatis vestris moriemini: & alia huiusmodi. hanc igitur terram non emendatam, minis tuis comminues, & perdes.

*Et in indignatione franges gentes.* Iudæos deiicies quos gentes, hoc in loco appellat, tanquā sanguinarios, & legis trāgressores. huiuscemodi enim vitiis, ac sceleribus gētes abundabant. potes etiam per gentes, dæmones ipsos intelligere, veluti hostes noui populi Israel.

*Exiisti in salutem populi tui.* Ex deo enim, inquit, exiui, & venio.

*Saluare Christos tuos uenisti.* Christos domini, illos esse intellige, qui pretioso eius sanguine, & sacratissimo sancti spiritus oleo, per baptismum vncti sunt, & quibus iussum est, vt dæmonibus, atque animi affectibus dominantur, & conregnant cum Christo in regno patris.

*Misti in capita iniquorum mortem.* Iniqui quidem dæmones sunt. iniquorum autem capita, vel eosdem dæmones intellige, veluti totum à parte: vel eorum maiores ac superiores, quorum mortem tunc subsequi dicimus, quando tyrannica eorum potentia, ita inefficax redditur, & destruitur, vt mortua penè esse videatur.

*Excitasti uincula usq; ad collū in finē.* Euāgelici iugi vincula ad Apostolorū colla inuoluisti, vel circa colla eorū: in finem autem, id est, vt finem imponeres & prædictam tuam equitationem perficeres. vel in finem, hoc est, vsque ad finem.

*Discidisti in extasi capita potentum.* Potentum dæmonum principatus euerristi, seu occidisti eos, vt declaratum est, atque hoc, quia à domino atq; ab imperio tuo rebelles fuerunt. vel Romanorum gladio potentum Iudæorum capita discidisti, atque in hoc tempore extaseos, hoc est, eo tempore, quando defecerunt à Romanis, vel quando in extasi fuerunt, hoc est, quando extra seipsos, atque extra mentem & prudentiam exiuerunt, quando scilicet tot prioribus flagitiis non satiati, illud etiam perficere nitebātur, vt domini etiam

discipulos occiderent. potentum autem nomine, omnes etiam alios comprehendit.

*Quatientur in eis.* Turbabitur prius Apostoli in eis nimirū potentibus Iudæis. ducētur enim ad eorū tribunalia, atque ab eis persecutionem & multa alia patientur mala.

*Aperient frena sua, quasi inops latenter comedens.* Aperient Apostoli frena oris suis, & cum libertate omnes illos dissoluent timores, qui olim frenabant eorum ora, nec sinebant euangelium cum libertate prædicari. hoc autem factum est, adueniente sancto spiritu, quando accepta ex alto potentia, profecti sunt ad prædicandum euangelium. aperient autem os suum adeò latè, vt aperire illud solent pauperes, qui in occulto comedunt, maiori nimirum edentes cum libertate.

*Et eduxisti in mare equos tuos turbantes aquas multas.* Per mare quidem hominum multitudinem intelligit. nam & superius abyssum eam appellauit, vel humanam vitam propter fluxum, & instabilitatem rerum omnium quæ in hac vita sunt, & propter quandam, vt ita dicam, falsuginem atq; absurditatem gentilium dogmatum, & opinionum non rectarum: & propter peccatorum amaritudinem, amara enim est \* equi etiā Apostoli dicuntur ob rationē superius traditā: quia scilicet sessorē, atque aurigā Christū habētes, in illud mare inducti, quod declarauimus, conturbauerunt atque inuenterunt aquas multas inanis gloriæ, multasq; impias atque irreligiosas doctrinas. vel turbantes, hoc est, mouentes atque agitantes aquas multas baptismatis tempore undique collectas & ad baptizandum præparatas.

*Custodiui, & timuit cor meum à uoce orationis labiorum meorum.* Custodiui & sobrius fui, modestè vixi, & mihi ipsi caui à uoce orationis labiorum meorum, hoc est, post orationem timuit cor meum.

*Et intrauit tremor in ossa mea, & in me turbata est fortitudo mea.* Hæc passus est propheta cum diuina illuminatione futuram à Iudæis Christi cædem spectaret. tremebundus enim ideo ac pavidus effectus est & turbatus, ne ipse fortassis ad illos dies esset peruenturus, in quibus ausuri erant Iudæi mortem illam committere. deinde rursus cognoscens se eoque temporis peruenturum

non esse, consolatur seipsum, dicens.

*Requiescam in die tribulationis meæ, & ascendam ad populum peregrinationis meæ.* In die huius tribulationis meæ requiescam, omni scilicet timore solutus. sed cur requiescam? cur refrigerabor? quia scilicet ad populum peregrinationis meæ ascensus sum, ita vt nunquam antea. vel quia transibo per mortem. per populum autem peregrinationis suæ, sanctos intelligit eiusdem peregrinationis comites & iam defunctos.

*Quoniam ficus non fructificabit, & non erunt germina in vineis.* Requiescam, inquit, moriens, quoniam postmodum venient Iudæi, qui ob tam grandes ausus exterminabuntur: & gaudeo quod peruenturus non sim vsque ad illud tempus. eosdem autem Iudæos & vineas & ficum appellauit. ficum, eo quod aliquando dulces fructus tulerint: & vineas veluti, qui olim dederint doctrinæ vinum, quod letificat cor hominis.

*Mentietur opus oliuæ, & campi non facient cibum.* Eosdem rursus oliuas appellat, & campos: Oliuas, quia aliquando virtutum fructus tulerint, & campos, quia olim frumentum illud boni operis germinarunt quod in superna solet horrea comportari. cūque illorū sterilitatē prædixerit, exterminationem quoque, atque euerfionem illorum addit, dicens.

*Defecerunt à cibo oves, & non sunt boues in præsepitiis.* Per cibum hoc in loco pascua intelligit, & libros propheticos, quorum lectione animæ nutriuntur. Oves, inquit, quæ olim dei erant, defecerunt, eo quod consueto cibo ac solitis pascuis caruerunt. per boues etiam eosdem intelliges Iudæos, veluti qui olim virtutis operatores essent, & per præsepia sacros ac diuinos libros.

*Ego autem in domino exultabo, & letabor in deo salutari meo.* In eo, inquam, qui ante huiusmodi tempus aduocauit, & saluauit me à prædicta calamitate.

*Dominus deus meus potentia mea.* Qui potentiam mihi præstat ad virtutem.

*Et ordinabit pedes meos in consummationem.* Et pedes meos sistet in huius vitæ finem.

*Et super excelsa deducit me.* Ad virtutum culmen me deducet, & ad altas ac sublimes contemplationes.

*Vt vincam in cantico eius.* Ita vt vincam, & vitia destruum,

dum diuinas illius laudes cano, vel vt vincam canens ac laudans eum.

## Oratio Esaiæ propheta.

*Ex prophetis Esaiæ libris desumpta est præsens hæc oratio, quæ de Christo pertractat.*

## CANTICVM 5.

**D** *E nocte consurgit spiritus meus ad te deus.* Per noctem, conuersationem & vitam legalem intelligit, propter legis nimirum obscuritatem & tenebras. Deus, inquit, scito quod spiritus meus, hoc est, quod ego ipse ex tenebrosa hac conuersatione consurgo ad te. Et quia Græca dictio, *επεριση*, non solum consurgere significat seu vigilare, sed manere & diluculo atque ante lucem id facere, conuenienter huiusmodi verbo propheta vsus est ad te, inquiring deum intellectualem lucem, & iustitiæ solem consurgo atque ortum tuum præuenio. consurgere etenim ac vigilare videtur propheta ante lucem, qui ante Christi incarnationem talia ad illum loquitur. per spiritum verò, hoc in loco prophetiam gratiam intelliges.

*Quoniam lux mandata tua super terram.* Quoniam euangelica mandata tua lux sunt in terra. ob summam etenim munditiam & claritatem eorum lucent, eosque qui in erroris atque ignorantie tenebris ambulant, adeo illuminant, vt iter ac viam manifestè videant, qua ad liberationem deducantur.

*Iustitiam discite, qui habitatis super terram.* Euangelicam dico iustitiam, de qua Christus dicebat: nisi abundauerit iustitia vestra plusquam iustitia scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Addiscite igitur hanc iustitiam, illum habentes præceptorem, qui primus eam constituit.

*Cessauit enim impius.* Infidelis Iudæus & populus qui deum non colit, cessauit, ablata potestate & gloria quam eoufque habuerat, & Romanis militibus in prædam traditus est. hoc etiam in loco propheta, quæ futura erant tanquam iam facta commemorat.

*Non discis iustitiam.* Euangelicam scilicet, vt declaratum

est: atque hoc facis data opera obsurdescens, & voluntariè cæcutiens, & doctorem huiusmodi iustitiæ repudians.

*Interra ueritatem non facies.* Veram, inquit, virtutē, qualis est euangelica, non operaberis. Legalis enim virtus, umbra ac figura est veræ virtutis.

*Tollatur impius, ne uideat gloriam domini.* Tollatur ad perditionem, atque ad seruitutem exterminetur de terra, ne Christi gloriā videat, qua à fidelibus glorificandus est. Hæc autem gloriam sanctorum patrum vitam ac cōuersationem (vt ita dicam) angelicam intellige. Similiter & discipulorū, & cæterorum omnium illos imitantium, qui adeo fulgebunt, vt Christiano nomini claritatem & gloriam addere videantur.

*Domine excelsum est brachium tuum.* Brachium patris, est filius, & tanquam potens, & tanquam creator. Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt. Laudans autem excelsum illum esse dixit, vel propter diuinitatis magnitudinem, vel propter virtutum excellentiam, quibus Christi humanitas abundabat. Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum. Per formam etenim qua speciosus esse dicitur Christus, elegantiam & decorem animæ eius intelliges.

*Et non cognouerunt.* Iudæi scilicet nolentes ob summam eorum peruersitatem illum agnoscere. Oculos etenim ad lucem claudebant.

*Cum autem cognouerint erubescant.* Imperantis modo utitur propheta pro futuro tempore. Hoc cognito, inquit, erubescant. Hoc autem, eo tempore factum est, quādo milites, qui Christi sepulchrum obseruabant, reuolutum ab angelo lapidem annuntiarunt. Tūc etenim adeo erubuerunt Iudæi, vt gratia obtegendi tantum ignominiam, multum militibus argenti dederint, vt quod acciderat tacerēt. Vel in futurum fiet, quando in vniuersali iudicio veniet filius in gloria patris, & præibit eum sanctæ crucis signum, supra solis radios fulgentissimum.

*Zelus comprehendet populum ineruditum.* Zelus eorum in dei defensionem, vt iudæi ipsi arbitrabantur. Irascebatur enim populus ille quod Christus æqualem se faceret deo. est autem ineruditus Iudæorum populus, & rudis, veluti qui a sacris & diuinis scripturis addiscere ea non valuit, quæ per-

tinabant ad Christum, nec prophetias de eo dictas. Nam et si huiusmodi legerent scripturas, præ summa tamen inuidia ac malignitate eas non intelligebant.

*Et nunc ignis aduersarios comedet.* Dicitio, nunc, hoc in loco idē significat, quod semper. Perpetuus, inquit, ignis eos comedet. Vel ignis furoris, quo aduersus Christum & fideles omnes moti sunt, eos comedet, donec vixerint. vel ignis gehennæ in tempore retributionis. Vel, nunc, id est, propter hoc. Ea etenim ratione ignis eos comedet, quia Christum non cognouerunt. Fatua igitur atque insipiens erit tūc eorum poenitentia, eo quod perpetua illis afflictio erit post mortem.

*Domine deus noster pacē da nobis, omnia enim reddidisti nobis.* Petit propheta ex eorum persona, qui fideles futuri erant, Christum sibi dari, qui pacificus dicitur, vt patri eos reconciliaret, qui etiam pax nostra dicitur, & mediator dei, & hominum. Hunc, inquit, Christum da nobis. Omnia etenim astra nobis reddidisti, hoc est, dedisti: legem scilicet prophetas, & cæteras admonitiones, quibus peccatores ad sanā conuersionem humanissimè adducuntur. Hoc etenim solum nūc nobis necessarium est. Omnia etenim dedisti nobis, si hunc vnum etiam tribues, qui omnia potest.

*Domine deus noster crea nos.* In nouam scilicet creaturam, denuo nimirum creando nos ac regenerando per baptismā in nouum hominem, & detracta vetustate peccati, in nouum populum. Vel per euangelium crea nos creaturam excellentem, & hæreditatem præcipuam. Dabis enim, vt alibi scriptum est, gentes hæreditatē tuam.

*Domine extra te alium non nouimus.* Aliū deum nescimus. quod propter falsos deos dictum est. Ex eorum autem persona est hic sermo, qui iam in Christum crediderunt.

*Nomen tuum nominauimus.* Inuocamus, prædicamus, non tantum diuinum nomen tuum, sed etiam humanum.

*Mortui autem uitam non uideant.* Ij nimirum, qui animas mortuas habent ad fidē ob infidelitatis mortem: hi, inquit, beatam atque æternam vitam non cognoscant, hoc est, in resurrectione Christum nesciant. Ego enim, inquit, sum via, veritas, & vita.

*Neque medici suscitent.* Nec qui apud gentiles sunt philo-

sophi, aut theologi, nec qui apud Hebræos scribæ & doctores, qui animarum medici esse videntur, illos ad vitam, quæ diximus, suscitabunt: sed nec ipsa idola, quibus, vt medicis persæpe utebantur, eos suscitabunt, aut exurgere eos faciēt a pœnarum ac suppliciorum fouea.

*Propterea induxisti, & perdidisti, & tulisti omnem masculum eorum.* Eo quod, vt diximus, mortificati sunt, dum adhuc viuerent. Perdidisti autem per Romanos, & de medio eorum potentissimos quosque abstulisti. Per mares etenim, eos intelligit, qui eloquentia, viribus, diuitiis, & gloria præstantiores, atque clariores essent: ea nimirum ratione, quod mares fœminis validiores sunt. Quod si huiusmodi homines exterminabit, tantò magis cæteros inferiores. Vel per mares, omnes in vniuersum intelligit, vel ipsos tantum masculos, veluti fœminæ omnes superuixerint, & in captiuitatem deductæ sint.

*Appone eis mala domine,* Christi scilicet occisoribus. Per mala autem afflictiones, & supplicia intelligit, quæ ideo illis propheta infligi optat, quia propter huiusmodi eorum rabiem eos oderat.

*Appone mala illustribus terræ.* Principibus scilicet qui vbi que terrarum sunt. Quod ideo fieri optat, vt hoc pacto castigati, moderatiores in subditos reddantur, & temperationes fiant.

*Domine in tribulatione memores tui fuimus.* Quoties enim affligimur, & castigamur, toties tui meminimus.

*Domine in tribulatione modica, correptio tua nobis.* Nec tantum, inquit, in magna afflictione, sed etiam in parua, sit nobis correptio tua. Neque enim tantum magnis, sed etiam modicis afflictionibus nos castigas, veluti fitiens emendationem nostram.

*Et quemadmodum parturiens appropinquat partui & in dolore partus sui clamauit, sic & nos facti sumus dilecto tuo.* Hæc verba Esaias de se & de aliis dicit prophetis, quod quemadmodum parturiens mulier tempori appropinquat, vt pariat, & parturiēs detēta doloribus clamauit, sic & nos sumus dilecto tuo. Appropinquantes etenim tempori, quo ex virgine nasciturus est, dolore comprehendimur: ob eorum nimirum perditionem, qui in errore sunt, & seducuntur, vni-

de ad deum clamantes adiutorem illum inuocamus.

*Ob timorem tuum domine in uentre concepimus.* Ob timorem tuum, vt tibi scilicet placeremus, in animarum nostrarum ventre, prophetiæ semen concepimus, hoc est, in mente, atque in intellectu nostro, in quo thesauri instar contemplationes diuinæ reconduntur.

*Et peperimus.* Concepimus, inquit, in illo ventre, & postmodum per linguam, conceptum partum emisimus.

*Spiritum salutis tuæ fecimus super terram.* Gratiam scilicet prophetiæ tuæ: quam ideo salutem appellat, veluti quæ salutem præstat. Hanc, inquit, gratiam fecimus super terram, hoc est, constituimus inter homines, per scripta nimirum ac monumenta nostra. Prophetiæ autem gratiam eam intellige, quæ illis data est.

*Non cademus, sed cadent, qui habitant in terra.* Verba hæc ex martyrum persona dicta sunt. Non vincemur, inquit, nos, sed tyranni vincuntur, qui nos morti tradunt: ipsi, inquam, tyranni, qui relictī sunt in terra.

*Resurgent mortui, & exurgent, qui sunt in monumentis.* Primò ac principaliter vniuersalem mortuorum resurrectionem prædicit, secūdario autem fidelium renouationem: qui cum mortui essent, eo quod illorū animæ insensibiles, inefficaces, atq; (vt ita dicam) emortuæ essent in iis actionibus, quæ pertinent ad virtutem, per euāgelij prædicationem resurrexerunt, & per baptismum regenerati sunt. In tenebrosis enim olim, atq; in abominabilibus erroris dogmatibus, veluti in sepulchris quibusdam iacentes, erecti sunt ad clara ac veneranda religionis & fidei fundamenta.

*Et lætabuntur, qui sunt in terra.* Lætabuntur fideles, qui fuerint in terra, quod à dæmonis tyrannide liberati sint. vel qui in terra fuerint, lætabūtur, quod iam cælorum regnum sint consecuti.

*Ros enim qui est a te, medicina eis est.* Per rorem, euangelium intelligit, quo illi omnes sanantur, qui peccatorum flammis ambusti fuerint. Vel alia ratione, per rorem, euangelium intelligimus: quia sensim ac paulatim animarum agris infunditur, vbi innata virtutum semina irrigat, atque ad fructificandum disponit.

*Terra autem impiorum peribit.* Terra autem infidelium, hoc



est eorum animæ, cadent in sterilitatem virtutum. Atque in perditionem & supplicia, veluti quæ tanto vitiorum morbo laborent, vt immedicabiles sint, nec possint ab illa ariditate ac sterilitate ad vbertatem deduci.

*Vade Popule meus.* Hæc verba ex saluatoris persona ad nouum populum dicta sunt, iubentis illum euangelij viam incedere.

*Ingrederere in penu tuum.* Per penu, seu promptuarium, vniuscuiusque sepulturam intelligit, vel terram illam, in quam Adam ab initio abire iussus est ab angelo.

*Oclude ianuam tuam, abscondere modicum quantum quantum.* Hoc est, modicum, ac parum quid.

*Donec transeat ira tua domine.* Iram eam dicit, quæ in mundi cõsumptione aduersus impios & peccatores futura est, post quorum condemnationem assumet deus iustos ad regnum cęlorum, quemadmodum ex euangelio didicimus.

#### Oratio Ionæ propheta.

*Præsens oratio, quam Ionas propheta orauit, cum adhuc esset in ventre ceti, ex illius libro sumpta est.*

#### CANTICVM 6.



*Lamaui in tribulatione ad deum meum.* Per tribulationem, afflictionem illam intelligit, qua detinebatur cum esset in ventre ceti, a quo absorptus fuerat.

*Et exaudiuit me.* Statim enim agnouit propheta se exauditum fuisse.

*De ventre inferni clamorem meum audisti, uocem meam.* Audisti uocem meam de ceti ventre emissam: quem infernum appellauit, eo quod uiuentem absorpsisset, & absorptum detineret. Et iuxta quidem rerum naturam, atque ea, quæ contigerat, mortuus reputari poterat, sed diuina gratia uiuebat. Audisti, inquit, cito clamorem meum, seu uocem clamantem ad te, atque inuocantem præ summo desiderio.

*Proiecisti me in profunda cordis maris.* Tu paraisti vt illuc proicerer. Excitasti enim procellam his hominibus, quibus cum

cũ nauigabam, & periculum constituisti, donec me fortitò in mare proiecerunt, quemadmodum ipsa docet historia

*Et flumina circundeuerunt me.* Illa scilicet quæ influunt in mare. Vel per flumina maris fluxus simpliciter intelligit.

*Omnes eleuationes tuæ, et fluctus tui transferunt in me.* Per eleuationes, tumidas fluctuum insurrectiones intelligit.

*Et ego dixi abiectus sum ab oculis tuis.* Quando, inquit, absorptus fui, dixi me eiectum esse à custodia atque à protectione tua, & à prouidentia tua prorsus destitutum.

*Nunquid opponam, ut uideam templum sanctum iuvm?* Illud etiam reputaui, atque consideraui intra me: nunquid futurum sit, vt aliquando adhuc uideam sanctum templum tuum, quod est in Hierusalem.

*Circunfusa est mihi aqua, usque ad animam meam.* Cetus quidem in mari erat, & Ionas in ceti uisceribus. Vel aliter: quia ipsa etiam viscera aquosa erant, ideo dicitur esse aqua circumfusum. Usque ad animam meam, uero dixit, vt ostenderet periculi magnitudinem. Deinde non corpus tantum, sed ipsam etiam animam, in aquis esse affirmat: & quod huiusmodi aquæ ad ipsam usque animam peruenerint.

*Abyssus extrema circumdedit me.* Extrema, hoc est, ultima & profunda. Ipsa etenim cete in profundissimis pelagi partibus degere solent.

*Ingressum est caput meum in scissuram montium.* Per montes insulas intelligit, quæ in nauigabili sunt pelago. Vel etiam montes, qui in insulis sunt. Vel montes huiusmodi æquoribus proximos, & usque in profundum abyssi peruenientes, qui scissuras habent sub mari in quas per sæpe natantia cete ingredi solent. Ingremente igitur ipso ceto in eas scissuras, ingrediebatur pariter & ipse Ionas propheta. Ingressum est, inquit, caput meum, hoc est, ego ipse, à parte totum significans.

*Descendi in terram, cuius uectes eius retinacula æterna.* Aliquando enim cetus in profundam abyssum descendens quiescebat. Descendi, inquit, cum ceto in terram, cuius portæ perpetuò ingressos homines detinent. Eas etenim nullas unquam effugit, qui eousque peruenerit. Per uectes autem seu seras, portas intelligit, & claustra, hoc est, ipsam detentionem.

Et ascendat de corruptione uita mea ad te domine deus meus :  
Et corruptione quidem ascendat, ne scilicet perdar, neue  
corrumper à ceto, à quo ueluti à perditione, aut corruptio-  
ne quadam complector. Ad te uero ascendat, hoc est, ad tē-  
plum tuum, in quo habitas.

Cum deficeret ex me anima mea, domini recordatus sum. Ne-  
que ipsi etiam morti appropinquans recessi à memoria dei.  
Vel aliter: memor fui domini, ut ad defensionem atque ad  
auxilium meum illum inuocarem.

Et ueniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. Oratio  
mea, inquit, quam pro desiderio meo tibi offero, ut ascendā  
ad te in vitam. Veniat, inquit, ipsa oratio, & perueniat ad te,  
seu ad templum sanctum tuum, in quo habitas, ut dictū est.  
Vel utinam sursum ad te rursus mea mittatur oratio, quē  
admodum antea à templo sancto tuo mittebatur ad te. So-  
lebat enim Ionas in templo orare ad dominum.

Conseruantes uana & falsa misericordiam suam dereliquerūt.  
Ij qui inania ac falsa idola obseruant, & venerantur, ab ipsa  
forte persuasi, misericordiam illam suā dereliquerunt, qua  
mei hactenus miserti sunt, & malis meis non parcentes, mi-  
serunt me in mare. possunt etiam hæc uerba prophetiā mi-  
litum continere, qui domini sepulturam custodierūt, ita ut  
Ionas qui typus, & figura fuit triduanæ saluatoris sepultu-  
ræ, de ea prædicat, quod ij, qui Christi sepulchrum ina-  
niter, atque (ut ita dicam) falsò obseruabant, corpus ete-  
nim Christi clam ab eis surrexerat, quodque ij, qui dere-  
liquerunt salutem suam, hoc est, ueritatem propter quam  
futurum erat, ut deus eorum misereretur, atque hoc pacto  
saluarentur, quod ij, inquam, muneribus corrupti, falsita-  
tem ac mendacium elegerunt, dicentes, Domini discipulos  
noctu aduenisse, atque illius corpus furtò ipsis dormienti-  
bus abstulisse.

Ego autem cum uoce laudis & confessionis, sacrificabo tibi.  
In uoce laudis, & gratiarum actione. Suam enim ipsius libe-  
rationem prædicat de ventre ceti.

Quæcunque uoui, reddā tibi salus mea domino. O salus mea,  
inquit, reddā tibi domino meo omnia, quæ pollicitus sum,  
ueluti sacrificium cum uoce laudis, & gratiarum actio-  
ne, aut si quid aliud huiusmodi pro salute mea uoui. Quæ-

dam uero exemplaria habent, in salutem meam, hoc est, pro  
salute mea.

Oratio Azariæ ex libro Danielis  
Prophetæ.

CANTICVM 7.



Benedictus es domine deus patrum nostrorum,  
& laudabile & gloriosum nomen tuum in secu-  
la. Benedictus es, hoc est, benedicendus,  
celebrandus, & laudandus, nec tantū quan-  
do mirabilia operaris, sed nunc etiam, &  
quia peccatores castigas, & quia ad te con-  
uersos omnes beneficiis cumulas. Omnia quippe cum ra-  
tione administras, atque ad omnium salutem. Deum uero  
patrum nostrorum dixit, cum ut animi sui moderationem  
ostenderet, tum, ut patrum uirtutem, quibus poterat laudi-  
bus efferret.

Quoniam iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis. Veluti,  
qui iustè hæc omnia in nos adduxisti propter peccata no-  
stra.

Et omnia opera tua uera. Hoc est iusta. Solent enim pro-  
phetæ sæpenumero ueritatem ponere pro iustitia.

Et rectæ uic tuæ domine. Id est, actiones tuæ.

Et omnia iudicia tua uera. Sententiæ tuæ mimirum: uel iu-  
dicia quemadmodum, & uias pro actionibus posuit, tãquã  
quæ in iudicio atque in iustitia sint disposita.

Et iudicia ueritatis fecisti in omnib<sup>9</sup>, quæ induxisti super nos, &  
super ciuitatem sanctam patrū nostrorum Hierusalem. Ab uni-  
uersalib<sup>9</sup> ad particularia descendit. Veritatis, inquit, iudicia  
fecisti, hoc est, uera iudicia, & iustas sententias, in omnibus,  
quæ induxisti sup nos, qui captiui in Babylone detinemur  
& super ciuitatem Hierusalem: quam ideo & sanctam, & pa-  
trum ciuitatem appellauit, ut dominum hoc pacto sibi ma-  
gis conciliaret, & ad misericordiam magis flecteret.

Quoniam in ueritate & iudicio induxisti hæc omnia super nos  
propter peccata nostra. In iustitia, & ratione, hoc est, iu-  
stè & rationabiliter. Eadem autem uerba repetit sæpius,

Ee ij

& reuoluit, vt animi sui gratitudinē ostenderet, dum vera esse dicit, & deum pariter ad misericordiam commoueret; dum ipse se prorsus condemnat, atque omni priuat venia.

*Quoniam peccauimus & inique egimus, recedendo a te.* Discedentes a te, dum legem tuam transgressi sumus, atque impiē egimus. Cæterum magnā emphasim habent ea verba, dum ait: a te, ac si dicat a te factore, creatore, bono domino, nutrito, & custode, quique inenarrabilia quædam bona post fugam ex Aegypto nobis præstitisti.

*Peccauimus in omnibus & in mandatis tuis non audiuimus.* In rebus omnibus peccauimus.

*Neque obseruauimus nec fecimus quemadmodum mandasti nobis ut bene nobis esset.* Neque obseruauimus mandata tua.

*Et omnia quæcunq; fecisti nobis, & omnia quæcunq; induxisti, in uero iudicio induxisti, & tradidisti nos in manus inimicorū iniquorum, inimicissimorum rebellium.* Non inimicorum simpliciter sed tibi æque ac nobis inimicissimorum

*Et regi iniusto & scelestissimo supra omnem terram.* Hoc est supra omnes homines terræ. Ipsum autem intelligit Nabuchodonosor.

*Et nunc non licet nobis aperire os.* Non habemus sermonē aduersus eos, qui nos afficiunt contumelia.

*Pudor & opprobrium facti sumus seruis tuis, & colentibus te.* Hoc est patribus nostris.

*Ne tradas nos in finem propter nomen tuum.* In consummationem, in perditionem, propter nomen tuū, quod nos soli inter alias gentes cognoscimus, & nominamus: vel ne impropere nomen tuum, & opprobriis afficiatur ab inimicis, veluti quod populum tuum de inimicorum manib⁹ eripere non valeat.

*Et ne disperdas testamentum tuum.* Ne euertas, ne reprobas ea, quæ maioribus nostris, & Patriarchis sanctis disposuisti.

*Et ne auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, & propter Isaac seruum tuū, & Israel sanctum tuū quibus locutus es.* Dicens nimirum ad eos verba, quæ sequuntur.

*Multiplīcabo semen eorū, sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est iuxta littus maris.* Hæc verba loquitur Azarias ex trium

puerorum persona, qui cum sese diuina indignos misericordia esse palam confiteantur, ad parentum religionem, atque ad dei beneuolentiam confugiunt: atque hæc supplicantis in morem proponunt.

*Quoniam domine diminuti sumus super omnes gentes, & sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra.* Periculum est, inquit, ne antiqua illa tua promissio euanescat. Per humiles autem hoc in loco infirmos appellat. Tu verò, considera quo pacto seipfos hi pueri peccatores appellent, & transgressores, tametsi pij, ac religiosi essent in deum, & omni virtutum genere fulgerent. Ob multam siquidem animi humanitatem, cæterorum omnium Iudæorum sibi adscribunt peccata.

*Et non est in hoc tempore princeps, neque propheta, neque dux.* Ducem eum appellat, qui primus erat post regem, quique communia curabat negotia. Quod si aliquis opponat tunc temporis adfuisse etiam propheta apud eos, quemadmodum Ezechiel fuit & Daniel, illud dici poterit, quod captiui vnà erant omnes in Babylone, & consueta libertate uti non poterant.

*Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensatio, neque locus primitiarum, coram te, & inueniendi misericordiam.* Vetabat enim lex prædicta omnia alibi fieri, quàm in Hierusalem.

*Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, quemadmodum in holocaustis arietum, & taurorum.* Verum non valentes prædicta ad cultum tuum offerre atque ad misericordiam tuam inueniendam, in eo saltem quod possibile est, ipsi a te suscipiamur, tibi sacrificium effecti, in animo contrito, atque in spiritu humilitatis, hoc est, in spiritu humiliato: atque ita suscipiamur quemadmodum sacrificium, in arietum atque in taurorum holocaustis suscipitur. Sacrificium enim, inquit, deo, spiritus cōtribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet.

*Et quemadmodum in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie.* Sacrificium, quod nos tibi facimus, per holocaustum.

*Et perficiatur post te.* Hoc est, postq̄ tu nos prætergressus es, & postq̄ auersus es a nobis. Post hæc, inquā, iram tuam perfi-

ciatur hoc nostrum sacrificium.

*Quoniam non est confusio iis qui confidunt in te.* Non est confusio, aut pudor, si tibi sacrificamus.

*Et nunc consequimur in toto corde, & timemus te, & quarimus faciem tuam.* Consequimur te, & alium deum non adoramus: & timemus te, & non Babyloniorum regem, aut caminum ignis. & quarimus te, eo quod speramus redire ad te.

*Ne confundas nos.* Obaudiendo, scilicet.

*Sed fac nobis secundum benignitatem tuam.* Hoc est, iuxta longanimitatem & misericordiam tuam.

*Et secundum multitudinem misericordie tue.* Et tanquam valde misericors.

*Et erue nos secundum mirabilia tua.* Quemadmodum admirandè facere soles, & secundum multa prodigia, quæ cum patribus nostris fecisti.

*Et da gloriam nomini tuo domine.* Glorifica nomen tuum apud Babylonios, liberando nos ex ardentissima hac ignis fornace.

*Et confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala, & confundantur ab omni potestate.* Hoc est propter omnem potentiam suam, à qua eleuati sunt ut aduersus deum pugnarent, confundantur autem ut moderatiores fiant.

*Et fortitudo eorum conteratur.* Qua & populum & omnes alios perdunt.

*Et cognoscant, quia tu es dominus.* Deus verè.

*Solus & gloriosus super omnem terram.* Solus scilicet deus: agnoscant verò hoc, per miraculum illud quod efficietur in nobis.

*Nec cessabant ministri regis qui immiserant eos, accendere fornacem sulphure, pice, stuppa, & sarmentis, & diffundebatur flamma supra fornacem cubitis quadraginta nouem, pertransiitque & incendit quotquot Chaldaeorum inuenit iuxta fornacem.* Cum effusa esset flamma per terram, & repertos illic Chaldaeos incederet, signa huius flammæ impressa in terra, in quam effusa est, ad totidem cubitos commensurata sunt.

*Angelus autem domini descendit simul cum Azaria & sociis in fornacem, & excussit flammam ignis ex fornace, & fecit mediū fornacis, quasi spiritus roris sibilans.* Sed quis nam angelus? vel custos Iudæorum Michael, vel alius quispiam à deo missus.

*Nec tetigit eos omnino ignis, nec molestiam intulit, nec perturbavit eos.* tunc tres quasi ex uno ore laudabant, benedicebāt, & glorificabant deum in fornace, dicentes. Hæc per se clara sunt.

*Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & superlaudabilis & superexaltatus in secula, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, & superlaudabile.* Laudandus es, inquit, tametsi supra omnem sis laudè. quis enim te condignè laudare poterit? nomen autem gloriæ domini deus est, quemadmodum & hoc nomen rex, gloriæ nomen est. quid igitur dici poterit de illius natura, cuius vel gloriæ nomen est superlaudabile?

*Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ.* Templum gloriæ dei, quod est in Hierusalem tu igitur dignus es, cui in templo benedicatur.

*Benedictus es qui uides abyssos.* Qui inuisibilia conspicias.

*Qui sedes super Cherubin.* Vide in psalmo LXXIX. vbi eadem prorsus habentur verba.

*Benedictus es super thronū gloriæ regni tui.* Thronus gloriæ regni dei, cælum est, iuxta illud: cælum mihi thronus est.

*Benedictus es in firmamento cæli.* Hoc de secundo cælo dictum est. verum dum propheta benedicendum deum esse affirmat, in hac atque in ea re, per connumerata omnia, veluti maiora, reliqua etiam compræhendere videtur, atque illud affirmare, quod deus semper vbique & in omnibus benedicendus est.

## Canticum sanctorum trium puerorum.

## CANTICVM 8.



*Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.* In psalmo CXLVIII. inuenies de his traditum.

*Benedicite angeli domini domino, benedicite cæli domino, benedicite aquæ omnes quæ super cælos sunt, omnes uirtutes domini domino.* Illic etiam de his dictum est.

*Benedicite sol & luna, stellæ cæli domino, benedicite imber & ros, omnis spiritus domino.* Illic autem scriptum est, grando, nix, glacies, spiritus, procellæ.

Ee iiij

Benedicite ignis & calor, frigus & æstus domino, benedicite pruina & niues, fulgura & nubes domino: benedicite lux & tenebræ, noctes & dies domino: benedicite terra, montes & colles, omnia nascentia in terra domino. Sparsim etiam de his in eodem habetur psalmo.

Benedicite aqua & flumina, fontes, cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino. Ab iis quæ illic dicta sunt, hæc omnia intelliges.

Benedicite omnes uolucres cæli, seræ & omnia pecora domino: benedicite filij hominum, benedicat Israel domino. Hic populus priuatim domino benedicat tanquam proprius & peculiaris dei populus. quæ sequuntur manifesta sunt.

Benedicite sacerdotes domini, serui domini domino: benedicite Anania, Azaria, Misael, apostoli, propheta, & martyres domini domino. benedicamus patri, & filio, & sancto spiritui: laudamus, benedicimus, adoramus dominum. Aestum dicit, qui de frigoris immensitate aduenit, vel æstus intensus est calor. Ordine autem in hac creaturarum commemoratione, isti tres pueri nullo vsi sunt, quo pacto autem inanimata hæc deum glorificent, dictum est in sæpe commemorato psalmo: insuper & quare non delectabilia tantum, atque utilia ad laudem dei aduocentur, sed illa etiam quæ minus utilia, ac magis noxia esse videntur, de quibus omnibus expositione vide psalmi c x l v i i. siquidem præsens psalmus ad illius similitudinem atque imitatione fuit compositus. Omnes enim creaturas aduocant tres pueri ad creatoris laudem, deinde eas distinguunt: & iuxta mensuram ac modum laudare iubent. Et tres quidem pueri priuatim vnum quodque tractarunt illa inuicem coniungentes, quæ mutuò inter sese rationem aliquam habeant: verum ij qui antiphoniam psalmorum postmodum confecerunt, totum hunc hymnũ per duos versiculos protulerunt, atque ideo illi versiculo pruina & niues, sequentem versiculum improprie addiderunt. Nam versiculus: noctes & dies, ordini optime accommodatur. Noctes enim & dies idẽ sunt, quod lux & tenebræ: deinde fulgura, & nubes. Verba autem illa, Anania, Azaria, Misael, & reliqua quæ sequuntur, postmodum apposita fuere.

Canticum beatæ uirginis matris dei, quod ex euangelio secundum Lucam sumptum est.

## CANTICVM 9.



Magnificat anima mea dominum. Hoc est, laudat & glorificat. Est autem hic sermo credentis ac fidelis animæ, & in gratiarum actione platus. Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Per spiritum, animam rursus intelligit. Lætata est, inquit, anima mea in deo, quod saluauit me. Iam enim saluata sum, veluti quæ digna existimata fui, vt fierem mater dei. deinde causam addit cur deum glorificet, & gratias ei agat.

Quia respexit ad humilitatem seruæ suæ. Ad tenuitatem, ad exiguitatem, ad deiectionem. humiliat autem ac deprimit se ipsam beata virgo, indignam se existimans tanto dono. vel etiam id facit, ob humanæ naturæ exiguitatem, si ad altitudinem & sublimitatem diuinæ comparetur.

Ecce enim ex nunc beatam me dicent omnes generationes. Fidelium scilicet.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius, & misericordia eius in generationem & generationem timentibus eum. Quia ille qui potens est, vt talia faciat, & cuius nomen electum est & magnum, & cuius misericordia semper est in timentibus eum, fecit in me magna quædam & supra modum admiranda. idem enim significant illa verba: in generationem & generationem: ac si dixisset perpetuò, & semper. deinde connumerat alias dei facultates, quemadmodum facere solent ij qui gratias agunt.

Fecit robur in brachio suo. Fecit magnũ quid: fecit victoriã in potetia sua. Per brachium enim hic potetiam significauit. quia qui certat, potetiam ac vires in brachiis habere solent.

Dispersit superbos mente cordis sui. Superbos in seipsis.

Deposuit potetes de sedibus & exaltauit humiles: esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Similia hæc verba sunt iis quæ dicta legimus ab Anna Samuelis matre, quæ dicebat: Dominus pauperem facit, & ditat. deinceps verò de diuina pertractat misericordia, qua erga christianos vsus est.

*Auxiliatus est Israeli puero suo.* Protexit Israeliticum populum seruum suum. Per puerum enim hic seruum intelligit. Vt recordaretur misericordiam, sicut locutus est ad patres nostros Abraham & semini eius usque in seculum. Auxiliatus ei est, & protexit eum, vt recordaretur misericordiam suam in seculum, hoc est, æternæ & perpetuæ misericordiam: quemadmodum pollicitus est ad patres nostros. Deinde dicit quibusnam deus de huiusmodi misericordia locutus sit: ipsi nimirum Abraham & semini eius: Isaac videlicet & Iacob: insuper & ipsi Dauid. His etenim tanquam insignioribus deus id pollicitus est, tametsi obscure atque in morem ænigmatis. Misericordia autem in seculum, est dei incarnatio, tanquam quæ ob nostri misericordiam facta est ex semine Abraham & posterorum eius, iuxta promissionem ad eos factam. Dubitabit quispiam fortassis, quomodo deus Israelitico populo auxiliatus sit, vt recordaretur misericordiam suam. Christianis etenim potius auxiliatus est deus, quam Iudæis. Respondendum est igitur, quod antiquus quidem populus, antiquus erat Israel: nouus verò populus, nouus Israel appellatur, & pro illo introductus est: Christianus nimirum populus, qui ex omni gente congregatus est. Hunc igitur populum hoc in loco Israelis nomine appellauit. Quod si antiquum malis populum intelligere, hoc pacto etiam sermonem hunc ab obiectione saluabis: quia propter eum magis incarnatus est. Nam & matrem illic habuit, & eorum cognatus appellari voluit. Apud eos etiam & docuit, & miracula operatus est: atque ideo dicebat: non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: verum quia ipse quidem in propria venit, sed sui eum non receperunt, quod reliquum fuit, gentibus misericordiam impertitus est.

*Canticum Zachariæ prophætæ patris præcursoris, quod habetur in euangelio secundum Lucam.*

## CANTICVM IO.

**B** *Enediçtus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem populo suo.* Dicuntur hæc à propheta de Christi incarnatione, per quam populum suum uisitauit, atque ex dura non inuisibilibus solum, sed uisibilibus etiam inimicorum tyran-

nide redemit. Per populum autem suum, principaliter antiquum populum, illo autem incredulo atque infideli permanente, nouum populum intellige. Futura etiam propheta tamquam iam facta commemorat lege prophetiæ. Verum quomodo deus Israel appellatur? Neque enim Israelitarum tantum, sed totius etiam humani generis deus est, tanquam omnium creator. Dic igitur quod ea ratione deus Israel dicitur: quia aliorum quidem hominum omnium deus est, tametsi illi nolint, & inuitorum dominatur: Israelitarum verò deus est, quia sponte sua & volentes eum dominum agnoscunt. Nec turberis in obscuritate uerborum Zachariæ. Solent enim prophetica omnia difficiliora esse. Conabor tamen ea declarare iuxta cognitionem & scienciam, quæ à deo nobis est præstita.

*Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius.* Per cornu, regnum significat: quoniam reges cornu ungebantur, cum eligerentur: vel robur & potentiam: quia cornuta animalia in cornibus potissimum vires habent. Cornu autem non simpliciter dixit, sed cornu salutis, hoc est, salutare cornu. Christum igitur salutare regnum, seu salutarem potentiam appellat, tanquam regnantium regem, & patris potentiam, & credentium in se saluatorem. Domum verò Dauid, illius genus, seu posteros appellat. Ait igitur, quod erexit nobis in populo suo regnum vel potentiam ex genere Dauid serui sui. Ex semine enim Dauid erat beata uirgo, ex qua Christus genitus est. Hoc autem fecit quemadmodum pollicitus fuerat per os sanctorum, prophetarum dico, qui iam diu defuncti sunt. Per eos nanque pollicitus est se erecturum regem potentem in domo Dauid, qui futurus esset saluator Israel, quemadmodum complures Dauidici psalmi docent.

*Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos, ut faceret misericordiam cum patribus nostris, & memor esset testamenti sui sancti.* Erexit autem hoc cornu in salutem ac redemptionem tam ex uisibilibus, quam ex inuisibilibus inimicis nostris, vt faceret misericordiam cum patribus nostris, hoc est, vt patrum nostrorum misereretur, ad quos salutis nostræ promissio facta est: atq; vt per illos memor es-

set testamēti sui sancti. Per testamentū enim, promissionem intelligit. Ille verò dicitur esse memor, qui opere ea omnia adimplet, quæ pollicitus est.

*Iurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.* Ut memor esset iurifurādi quod iurauit, hoc est, vt illius asseuerationis meminisset quam asseuerauit ad Abraham patrem nostrum. Iurandum etenim seu iuramentum in deo nihil aliud est, quàm asseueratio quædam seu confirmatio. est autem indifferens hæc constructio verbi, memorari seu memor esse, dum à secundo casu transitum patitur ad quartum, qua loquendi licentia per sæpe abutuntur propheta, quemadmodum & per sæpe implicatione quadam sermonis. deinde dicit, cuius rei gratia huiuscemodi testamentum factum sit, & cur hoc pacto asseuerauerit ad Abraham.

*Vt daret nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum redempti, coleremus eum in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vitæ nostræ.* Ordo fit per hyperbaton, hoc modo, vt daret nobis, vt sine timore coleremus eum in sanctitate & iustitia corā ipso: deinde quod in medio est, de manu inimicorum nostrorum redempti. Per sanctitatem autem, religionem & pietatem in deum intelligit: per iustitiam verò, reliquas virtutes. deinde sermonem suum propheta ad præcursorem filium conuertit.

*Et tu puer propheta altissimi uocaberis.* Et verè quidē prophetam illum omnes appellant mortales.

*Præibis enim ante faciem domini ad parandas vias eius.* Dominum hic Christum appellat. Hoc igitur Ioannes animaduertens, veluti illius præcursor & præco, profectus est in eremum Iudææ, & parauit vias eius. Quænam autem sint viæ eius, diximus in tertio euangelij capite secundum Matthæum, ibi: Vox clamantis in deserto, parate viam domini.

*Ad dandam scientiam salutis populo eius.* Præibis, inquit, ante faciem domini, &c. ad dandam, seu, vt des salutis scientiam, hoc est: vt iudices, & demonstres Iudæis ipsum Christum, qui eorum est salus.

*In remissione peccatorum eorum.* Illius, inquam, salutis, quæ est in remissione peccatorum, hoc est, quæ salus tūc demum efficitur, cum remittuntur & soluantur eorum peccata. Sic

enim & angelus ad beatum dixit Ioseph, cum nominis Iesu significationem interpretaretur. Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum a peccatis eorum.

*Propter viscera misericordiae dei nostri.* In illa dico peccatorum remissione, quæ fit propter viscera misericordiae dei nostri, vel quæ data est propter summā dei misericordiam, & non propter nostra aliqua merita.

*In quibus uisitauit nos oriens ex alto.* In quibus visceribus misericordiae dei uisitauit nos, seu aduenit ad nos oriens, illud, inquam, oriens, intellectualis solis, quod ex alto diuinitatis loco ad nos venire debebat. Ipsum enim dei ad nos aduentum intelligit: qualem nunquam antea aliquis uiderat.

*Vt illuceret iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent.*

Uisitauit, inquam, nos, vt illuceret, hoc est, vt splendescere faceret veritatis lucem iis qui in errorum tenebris sedebant. Umbra autem mortis peccatum est. Assimilatur enim morti peccatum. Nam quemadmodum mors animam separat à corpore, sic & peccatum diuinam gratiam fugat ab homine.

*Vt dirigeret pedes nostros in uiam pacis.* Vt conuersationis nostræ iter, in viā pacis dirigeret, quæ est secundum deum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.

*Finis canticorum sancto cum deo.*

## P A R I S I I S.

Excudebat Ioannes Dauid, in via noua diuæ Genouefes, sita in suburbiis beati Marcelli, Anno ab incarnato domino, M. D. XLVII.